İSLÂM TARİHİ

EMEVİLER DÖNEMİ

1

PROF. ALİ MUHAMMED
SALLÂBÎ

rauza
YAYINLARI

RAVZA YAYINLARI 331
İslâm Tarihi: 8

EMEVİLER DÖNEMİ: 1

Müellif : Prof. Ali Muhammed Sallâbi
Editör : Mustafa Kasadar
Tercüme : Harun Ünal
Dizgi : Rabbani Düz
Tashih : Hasan Karayiğit
Kapak&İç Düzen: Sercan Aslan
Baskı : Ravza Yayıncılık ve Matbaacılık
Davut Paşa Cad. Kale İş Merk.
No: 51-52 Topkapı-İST
Tel: 0212. 481 94 11
Cilt : Sağlam Mücellit

© Ravza Yayınları 2006
Prof. Ali M. Sallabi'nin eserlerinin Türkçe yayın hakları müellif tarafından Ravza Yayınları sahibi Mustafa Kasadar'a devretmiştir.

İSTANBUL ARALIK 2009

RAVZA YAYINLARI
Büyük Reşit Paşa Cad. No:22/42
Vezneciler-İSTANBUL
Tel: 0212. 528 46 17
0212. 514 27 31

www.ravzayayinlari.com.tr
e-mail: ravzamustafa@hotmail.com

İSLÂM TARİHİ: 8

EMEVÎLER DÖNEMİ

1

Prof. Ali Muhammed Sallâbi

Tercüme

Harun Ünal

ravza YAYINLARI

Bu kitap, Emevî Devleti ile ilgili kitabın bir bölümüdür. Devletin Parlak dönemindeki ilerleme nedenleri ve zamanla gerileyip ortadan yok olma sebepleri açısından görülen önem ve sağlanacak genel yarar bakımından yayınlanmasını uygun buldum.

Prof. Muhammed Ali Sallabi

1963 Libya'nın Bingazi şehrinde doğdu. Lisans eğitimini Medine-i Münevvere Üniversitesi Dâvet ve Usulu'd-Din Fakültesinde, 1992-1993'te derece ile tamamladı.

Ümmü Derman İslâm Üniversitesi, Usul Fakültesinde 1996 yılında mastır yaptı.

"Kur'an-ı Kerim'de Temkin Anlayışı" adlı doktora çalışmasını Ümmü Derman İslâm Üniversitesi, İslâmî Araştırmalar Bölümünde tamamladı.

Yazdığı eserler, İslâm dünyasında büyük kabul gördü ve kısa bir sürede ünü her tarafa yayıldı. İslâm Tarihi ile alâkalı, hepsi derin araştırma ürünü olan yirmiyi aşkın eseri yayınlandı. Şu an Katar'da bir araştırma kurumunda çalışmakta olan yazarın Türkçe'ye çevrilen ve periyodik olarak yayınlayacağımız eserleri şunlardır.

1- Siretü'n-Nebeviye / Olaylar ve Tahliller
2- Hz. Ebu Bekir / Hayatı Şahsiyeti ve Dönemi
3- Hz. Ömer / Hayatı Şahsiyeti ve Dönemi
4- Hz. Osman / Hayatı Şahsiyeti ve Dönemi
5- Hz. Ali / Hayatı Şahsiyeti ve Dönemi
6- Hz. Hasan / Hayatı Şahsiyeti ve Dönemi
7- Emevîler Dönemi
8- Selahaddin-i Eyyübi
9- Selçuklular Dönemi
10- Endülüs Devleti
11- Fatımîler
12- Osmanlılar
13- Afrika'da Senüsi Hareketi
14- Murabıtlar Devleti
15- Fıkhü't Temkin
16- İstanbul'un Fethi ve Fatih Sultan Mehmed
17- İmam Gazalî
18- Akidetül-Müslim

ÖNSÖZ

Hamd, yalnızca Allah'a mahsustur. O'na hamd eder, O'ndan yardım ister ve mağfiretini dileriz. Nefsimizin kötülüklerinden ve amellerimizin kötü olanlarından Allah'a sığınırız. Allah, kimi hidayete erdirirse onu saptıracak yoktur, kimi de saptırırsa onu doğru yola iletecek de yoktur.

Allah'tan başka ilâh olmadığına şahitlik ederim. O bir'dir ve O'nun ortağı yoktur. Yine şahitlik ederim ki Muhammed (sav) O'nun kulu ve Resûlü'dür.

"Ey iman edenler! Allah'tan sakınılması gerektiği şekilde, emir ve yasaklarına uyarak sakının ve ancak Müslüman olarak ölün."[1]

"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve her ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının, emir ve yasaklarına uyun. Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan korkun ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir."[2]

"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve emir ve yasaklarına uyun ve doğru söz söyleyin ki, Allah işlerinizi düzeltsin ve günahlarınızı bağışlasın. Kim Allah ve Resûlüne itaat ederse büyük bir kurtuluşa ermiş olur."[3]

Rabbim! Senin Celal sıfatına ve yüce Sultanlığına yaraşır şekilde Sana hamd olsun. Sen razı olana dek Sana hamd olsun. Sen rıza gösterdiğin de Sana hamd olsun. Rıza gösterdikten sonra da yine Sana hamd olsun.

Bu kitap, Emevî Devleti ile ilgili kitabın bir bölümüdür. Devletin Parlak dönemindeki ilerleme nedenleri ve zamanla gerileyip ortadan yok olma sebepleri açısından görülen önem ve sağlanacak genel yarar bakımından yayınlanmasını uygun buldum. Bu nedenle de kitaba, "Muaviye b. Ebî Süfyan, Kişiliği ve Yaşadığı Asır" adını verdim.

Elinizdeki bu kitap Emevî ailesinin tarihsel köklerinden, tarihin Haşimîlerle Emevîler arasındaki olaylara tanıklığından söz ediyor. Emevî Devletinin İslâm dâvetindeki konumunu, İslâm'ın başından beri İslâm

---

[1] Âl-i İmran, 3/102
[2] Nisa, 4/1
[3] Ahzab, 33/70-71

dinini kabul etmiş olan Emevîlerin durumunu, Emevîlerle Haşimîler arasındaki akrabalığı ve yakınlığı ele alıyor.

Muaviye b. Ebî Süfyan'ın (ra) kişiliğini ve yaşadığı çağı ele alıyor. İsminden, soyundan, künyesinden ve ailesinden, Ebu Süfyan'ın nasıl Müslüman olduğundan bahsediyor. Muaviye'nin annesi, Rebia kızı Hind'in kim olduğundan, Muaviye'nin erkek ve kız olarak kaç kardeş olduklarından söz ediyor. Muaviye'nin eşlerinden, çocuklarından, Muaviye'nin nasıl Müslüman olduğundan ve faziletlerinden bahisle konuyu irdeliyor. Bu arada Muaviye'nin, Resûlüllah'tan (sav) hadis rivayetine, Muaviye hakkında uydurulan ve hadis diye sunulan ifadelere bu eserde yer veriliyor.

Kitabımız, Resûlüllah (sav) ile Raşit Halifeler döneminde Ümeyye Oğullarının durumlarını ve konumlarını da ele alıyor. Muaviye'nin yıldızının ne zaman parladığına işaret ediyor. Onun, müminlerin Emiri Hz. Ömer'in (ra) döneminde Dımaşk (Şam), Baalbek ve Balkanlardaki valilik görevlerinden, Hz. Ömer'le olan ilişkilerinden söz ediyor. Bu arada kitapta Muaviye'nin Şam cephesindeki hizmetlerinden, Hz. Ömer döneminde kışlık ve yazlık olarak askerî düzen ve sisteminden söz ediyor.

Yine Muaviye'nin deniz donanmasını oluşturmaktaki rolünden, Hz. Osman (ra) dönemindeki hizmetlerinden ve yapmış olduğu fetihlerden bahisle meseleleri ele alıyor. Deniz savaşı konusunda üzerine düşeni yapmak için Hz. Osman'dan ısrarla bu konuda yetki istediğini, Kıbrıs harekâtını, burasını istilâ ettiğini ve Kıbrıs halkının kendisinden barış istediklerini burada göreceğiz. Kıbrıslıların daha sonra barış antlaşmalarını bozduklarını ve sonuç olarak da Kıbrıs'ın fethedildiğini öğreneceğiz.

Bu arada kitabımızda Ebu Zer ile Muaviye (ra) arasındaki anlaşmazlığa ve Hz. Osman'ın (ra) buradaki rolüne de temas edeceğiz. Konu sebebiyle Hz. Osman hakkında ortaya atılan şüphelere de bu kitabımızda cevaplar vereceğiz. Çünkü Hz. Osman (ra) için, "Hilafeti döneminde taraflı davranmış, görevlere kendi yakınlarını yerleştirmiş, Beytülmalden onlara özel harcamalar yapmış, üst makamlara kendi akrabasını getirmiş..." gibi temel itham konularına da burada cevap verilecektir.

Bu kitabımızda aynı zamanda Hz. Osman'ın öldürülmesindeki fitne olaylarını, toplumdaki bolluğu ve onun zamanında toplumsal hayatta meydana gelen değişimi aktaracağız. Çünkü artık eskiler gitmiş yeni bir nesil gelmiştir. Toplum, yaygınlaşan dedikodulara teşne hale gelmiştir.

Hz. Ömer'den sonra göreve Hz. Osman'ın getirilmesi, sahabe büyüklerinin Medine'den ayrılmaları, cahiliye taassubu, doğal ve beşerî engeller sebebiyle fetihlerin durmuş olması gibi birçok konuların bu kitapta ele alındığını okuyacaksınız.

Verâ (takva) kavramının yanlış olarak değerlendirilmesini, çok tamahkâr ve aç gözlü yeni bir neslin ortaya çıkması, oldukça kindar bir kesimin var olması, Hz. Osman aleyhinde olabildiğince intikam peşinde koşturan örgütlü bir gurubun varlığı, Abdullah b. Sebe'in fitneyi ateşlemedeki rolü, fitne olayında Muaviye'nin konumu gibi meseleler de yine bu kitapda ele alınacak olan konular arasındadır.

Hz. Osman'ın şehirlerdeki valileriyle istişare toplantıları yapması ve burada Hz. Muaviye'nin görüşü, Hz. Osman'ın şehit edilmesi ve sahabenin buradaki konumu da yine kitabımızda ele alınacak olan hususlardandır. Hz. Ali (ra) döneminde Muaviye'nin durumunu da burada göreceksiniz.

Hz. Osman'ın kâtillerinden kısas yoluyla cezalandırılarak öç alınıp alınmaması konusunda sahabenin farklı görüşlere sahip olmaları, Sıffin savaşı ve buna bağlı olarak zincirleme olayların meydana gelmesi gibi meselelere de bu kitapta yer verilecektir.

Müminlerin annesi ve Ebu Süfyan'ın kızı Ümmü Habibe'nin, Hz. Osman'ın kesilen başını Numan b. Beşir aracılığıyla Muaviye'ye ve Şam halkına göndermesi, Muaviye'nin Hz. Ali'ye biat etmeme konusundaki direniş ve ısrarı ve müminlerin Emiri Hz. Ali'ye cevabı, Hz. Ali'nin Şam ordusu üzerine yürümek için hazırlık yapması, Muaviye'nin harekete geçerek Sıffin'e gelmesi, taraflar arasında karşılıklı görüşme ve atışmalar, barış çabaları, nihayetinde savaşa girilmesi ve Hakem'e gitme olayı gibi konular yine bu kitapta görülecek konular arasındadır.

Hz. Ammar b. Yasir'in öldürülmesi ve bu olayın Müslümanlar üzerindeki etkisi, savaş esnasında tarafların birbirlerine karşı gayet saygı çerçevesinde davranmaları, Hz. Ali tarafından esir alınanlara karşı Hz. Ali'nin muamelesi, savaşta öldürülenlerin sayısı, Hz. Ali'nin ölenler arasında dolaşarak onlara karşı merhamet hislerini ortaya koyması, tarafların savaşları esnasında Rum (Bizans) kralı ile Muaviye arasında cereyan eden durum, Sıffin olayında Amr b. As hakkında ileri sürülen bâtıl ve asılsız kıssadan bu eserde söz edilecektir.

Hz. Osman'ın kâtillerinin taraflar arasında savaşın sürdürülmesi için ısrarlı baskıları, Hz. Ali'nin Muaviye'ye dil uzatmaktan, ona sövmekten insanları menetmesi, Şamlılara lânet okunmasına mani olması, Hakem olayı ve bununla ilgili belge, hakem atama kıssası ve bunun asılsız olduğunun ortaya konması, gerçek mânada tahkim kararının ne olup olmadığının izah edilmesi gibi konular da burada görülecektir.

İslâm devletlerinin bu tahkim olayından kendilerine ders çıkararak aralarındaki anlaşmazlıklara son verebilecekleri ve bundan yararlanabilecekleri konusu da gündeme taşınmıştır.

Bu arada, sözkonusu bu savaşlarda Ehli Sünnet ve'l-Cemaatin konumunu da açıkladım. Sıffin savaşından sonra İbrenin Muaviye'den yana değiştiğini gösterdim. Müminlerin Emiri Hz. Ali (ra) ile Hz. Muaviye arasındaki ateşkes görüşmelerini, Müminlerin Emiri Hz. Ali'nin şehit edilmesini, Muaviye'nin bu öldürülme haberini nasıl karşıladığını da ele aldım.

Bu arada en büyük barışçı Hz. Hasan'ın (ra) giriştiği ve ümmetin birliğini sağlayan vahdet taçlanmasını, büyük barış antlaşmasını ele aldım. Çünkü Hz. Hasan kendi adına, Hz. Muaviye lehine olmak üzere hilâfet makamından çekiliyor, İslâm'ın birliğini ve vahdetini sağlıyor.

Barış aşamalarından, ileri sürülen şartlardan ve sonuçlarından söz ettim. Nitekim bu arada şeriatın amaçlarını, maslahat olan hususlara da açıklık getirdim. Özellikle de Hz. Hasan'ın bu konuda geliştirdiği İslâmî fıkıh anlayışını dile getirdim. Böylece Müslümanların girdikleri yeni bir merhaleyi, kendisiyle Muaviye'ye biatın tamamlanıp gerçekleştiği o büyük merhaleyi anlattım. O dönemde hayatta olan tüm sahabenin ve ümmetin fertlerinin olayı nasıl karşıladıklarını izah ettim.

Muaviye'nin ilim, anlayış ve kavrama özelliği, hilmi, bağışlaması, dehası, akli gücü, olayların nelere mal olacağını kavraması, alçak gönüllülüğü, takvasını, Allah korkusundan ağlaması gibi niteliklerini de aktardım. İslâm bilginlerinin hakkında sitayişle söz etmelerini aktardım. Bu arada Ümeyye Oğulları devletinin hadiste "en hayırlı çağ" kavramına dâhil olduğuna işaret ettim. Çünkü Resûlüllah (sav) şöyle buyurmuştu:

"Sizin en hayırlılarınız benim çağımda olanlarınızdır, sonra onları izleyenler, sonra bu ikincileri izleyenlerin bulunduğu çağdır."[1]

---

[1] Müslim, Fezailu's-Sahabe, H.210-215; Ebu Davud, Sünnet, Bab 9; Ahmed, Müsned, 2/328 ve 6/156; Elbani, Sahihu'l-Cami, H.3289-3290; Suyûtî, Camiu's-Sağir, H.4033-4037

Bu arada yine ben, Emevî Devletinin başkentinden ve Allah Resûlü'nün (sav) Şam halkının faziletleri hakkında buyurdukları hadislerden söz ettim. Şûra'yı, ifade özgürlüğünü, içerde sürdürdüğü siyasetini, sahabenin önde gelen simalarından, güngörmüş yaşlılarına ve onların çocuklarına karşı nasıl davrandığını, özellikle Muaviye'nin Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Abdullah b. Zübeyir ve Abdullah b. Abbas (rhum) ile diğerleriyle ne kadar iyi geçindiklerini de ele aldım. Yine bu esnada minberlerde Müminlerin Emiri Hz. Ali'ye hakaret edilmesi konusunda güya gönderdiği genelgenin asılsız olduğunu da açıkladım. Kimi tarihçilerin ileri sürdükleri gibi, Muaviye'nin Hz. Hasan'ı zehirlettiği iddialarını da bilimsel delillere, gerekçe ve kanıtlara dayanarak asılsız olduğunu ortaya koydum.

Bu arada kendisi Müminlerin Emiri olduktan sonra Hz. Osman'ın kâtillerine karşı duruşuna, kezâ Hicr b. Adiy'in (ra) öldürülmesi olayına, bu meselede müminlerin annesi Hz. Aişe'nin (rha) konumuna değindim.

Muaviye'nin, devlet işleriyle bizzat ilgilendiği gibi, aynı zamanda emniyet ve güven ortamını da sağladığını kitapta ele aldım. Muaviye'nin günlük çalışmalarından, merkeze bağlı bölge teşkilâtlarından, postadan sorumlu idarî birimden, onay işlerini yürüten birimlerden, kolluk görevlerinden, seçkin devlet adamlarından ve yardımcılardan oluşturduğu bir idarî sisteminden söz ettim.

Malî kaynaklardan ve bütçeden halkı desteklemesi, idarecilerine ve valilerine gereken önemi vererek onları malî imkânlarla desteklemesi, halkın kaynaşmasını sağlaması ve gönüllerini alması, izlediği siyasette ne tam baskıcı bir siyaset ne de tamamen serbest olan bir siyaset değil, orta bir yol izlemesi gibi durumları da bu kitapta değerlendirdim.

Bu arada Ümeyye Oğulları ile vatandaşları arasında çıkara dayalı izledikleri siyasetlerini, Emevî ailesine karşı izledikleri tutum ve davranışları da ele aldım.

Muaviye'nin toplumsal ve sosyal hayattaki durumunu, onun bilimsel, tarihsel, şiir, dil, edebiyat ve deneysel bilimler konularında ne kadar hassas olduğu gerçeğini de aktardım.

Özellikle onun Haricîlerle olan ilişkilerine ayrıca özel olarak ele aldım. Muaviye döneminde malî ve ekonomik sistemi, devlet sınırları içindeki kaynaklarını, örneğin zekât, cizye, haraç, öşür, ganimetler ve genel mânadaki harcamaları ele aldım. Askerî harcamalardan, idarî giderlerden, sosyal giderlerden bahsettim.

Yine Muaviye'nin ziraata verdiği önemden, iç ve dış ticaret çalışmalarından, sanat ve zanaattan de bahsettim. Muaviye (ra) döneminde tartışmalı olan harcamalardan bahsettim. Bütün bunları bilimsel bir gözle ve insaf ile ele alıp inceledim. Örneğin halk adına yapılan harcama ve yardımlarda ayırımcılık yapılıp yapılmadığını ele aldığım gibi, Amr b. As'a sus payı olarak Mısır'ın tüm gelirlerinin sunulduğu yalanını da ele aldım. Emevîlerin israfa varan harcamalarını da burada değerlendirdim.

Gerek Muaviye döneminde olsun ve gerekse Emevî devletinde olsun yargının işleyiş tarzını, hüküm ve icranın nasıl uygulandığını, kurumların görev ve yetkileri bakımından birbirinden nasıl ayrı tutulduklarını, hükümlerin tescili ve bunlar hakkında yapılan şahitlikler, yargı ve adalet işlerinde yardımcı elemanlar ve kurumlar, örneğin nöbetçiler, gardiyanlar, mübaşirler, tercümanlar ve olayları takip ve izleme gibi konuları da bu kitapta yazdım.

Kadıların uzmanlıklarını, Muaviye (ra) döneminde isim yapmış olan kadıların kimler olduklarını ele aldığım gibi, genel olarak Muaviye ve Emevîler döneminde yargının ve hâkimlerin belirgin özelliklerini belirttim. Kısaca yargı konusunda Hz. Ömer'in mektubunu, Muaviye'nin mektubuna kadar tüm konuları inceledim.

Hz. Muaviye döneminde emniyet teşkilâtından bahsettim. Örneğin halifenin koruma görevini yapanlar, illerde valilerin emniyet ve güveninden sorumlu olanlar, ülkede suçluların yakalanmaları, suçluların cezalandırılmasını sağlamaları, kanuna karşı çıkanları, şeriatın öngördüğü cezaların infazı gibi, denetim gibi tüm bunları ele alıp açıkladım.

Hz. Muaviye zamanında valilerden sorumlu kurumu, merkeze bağlı bölgelerin önem derecelerine göre durumları, en ünlü valilerin o bölgelerde kimler olduğu konularını araştırdım.

Bu arada ben, Medine-i Münevvere'den söz ederken, özellikle Ebu Hüreyre'nin biyografisi hakkında bilgi verdim. Kendisi H.58–59 (677-678)'de Medine'de vefat etmiştir. Ebu Hüreyre, sırf Muaviye döneminde 18 yıl hayat sürmüştür

Bu değerli sahabi, öteden beri eski ve yeni, sahabeye karşı kin ve düşmanlık besleyenlerin acımasızca birçok saldırılarına mâruz kalmıştır. Esasen bütün bu saldırılan ve iftiraların kaynağı ve müsebbipleri hep oryantalistler olmuştur.

Bu bakımdan konu hakkında açıklama yapmayı kendime görev kabul ettim ve bu değerli sahabiyi savunayım istedim. Çünkü kendisi en büyük muhaddistir ve rivayetleri hep Allah Resûlü'nden (sav) yapmıştır.

Ebu Hüreyre'yi tanıtmak, onun hayatını aktarmak, ibadetinden, iffetliliğinden, yumuşak huyluluğundan ve bağışlayıcılığından, ilme verdiği önemden söz ettim. Onun etrafında koparılmak istenen şüphelere cevap verdim, asılsızlıklarını ortaya koydum. Çünkü düşmanların yegâne amaçları, gönüllerde kuşku uyandırmaktır. Allah Resûlü'nden (sav) bize kadar ulaşmış olan sünneti hakkında kuşku uyandırarak sünneti dışlamaktır. Sözkonusu yalancıların durumlarıyla mücadele etmek için hal diliyle şairin şu dizelerini dile getirmek isterim. Şair şöyle sesleniyor:

Savaşmak zorunda kaldığında bulamazsan eğer
Kaçacak yer ve iki saf karşılaşır sonunda
O halde Allah'ın Kitabına sarıl, olsun sana bir zırh
Şeriat kılıcın olsun, çık meydana görün korkmadan
Apaçık yol, önünde cennet korkma, sabret
Çünkü sabır insanın en güvenilir azığıdır
Her inatçıya hakkın mızrağıyla sapla
Allah için hedefi şaşırmayan rahmete erer
Doğruluk kılıcını, samimi bir yükleyişle yüklen
Korkmadan Allah için meydana atıl önceden

Yine ben, Muaviye (ra) zamanındaki fetihlere de burada yer verdim. Fetih öncesi uydurulan yalan ve iftiralara, fetih hareketlerine ilişkin de bir çalışma yaparak bilgi sundum.

Hz. Muaviye'nin Bizans devletine karşı yürüttüğü cihad hareketini ve özellikle de Konstantiniye (İstanbul) fethine verdiği önemi kitapta değerlendirdim. Bu konudaki stratejisini, çaba ve gayretlerini ele aldım. Nitekim gemi yapımına önem vermesini, Mısır ve Şam'da bu amaçla giriştiği gayret ve hizmetlerini ele aldım. Bu arada deniz kuvvetlerine verdiği önemi, donanma için gerekli çalışmalar yapmasını, denize yakın bölgelerde askerî birlikler konuşlandırmasını da kitabımızda değerlendirdim.

Orta Akdeniz'de âni akınlarını, Şam'ın kuzey taraflarını kalelerle çevirmesini, Konstantiniye kuşatması ile ilgili hazırlıklarını ele aldım. İstanbul kuşatması sırasında vefat eden Ebu Eyyub el-Ensari'nin durumunu aktardım. Çünkü Ebu Eyyub el-Ensari, bırakmış olduğu vasiyetinde, müm-

kün olduğunca düşman topraklarının en uzak noktasında, İstanbul'a en yakın yerinde toprağa verilmesini istediğini, böylece cihada karşı ne kadar istekli olduğunu yazdım. Hatta vefatı sırasında cenazesinin omuzlarda taşınarak tâ İstanbul surlarının dibine kadar yaklaştırılarak orada, Kostantiniye'ye en yakın noktada toprağa verildiğini belirttim. Çünkü Ebu Eyyub el-Ensari, ister dirisi olsun, ister ölüsü olsun varlığıyla düşman topraklarında bulunarak onları hep huzursuz etsin istemiştir.

Ebu Eyyub el-Ensari, sanki hayatta iken katıldığı cihad hareketleriyle yetinmemiş âdeta ölümünden sonra da o hareketin içinde bulunsun istemiştir. İşte bu, gerçek cihad anlayışına sahip olan bir kimsenin cihad kavramını nasıl ve hangi boyutlarda değerlendirdiğinin bir göstergesidir.

Esasen Hz. Muaviye'nin amacı, Bizans devletinin nefes almasına fırsat vermemek, âdeta bulunduğu yerde boğmak ve teslime mecbur bırakmaktı. Bu amaçla sıkça kara ve deniz yoluyla akınlar yapıyordu. Artık Bizanslılar da iyice bunaldıklarını ve teslimden başka çarelerinin kalmadığını fark ediyorlardı. Çünkü İslâm ordusu onlara umulmaz yaralar açıyordu. Kitapta da görüleceği gibi çok iyi korunduğu halde, Bizans İslam ordusunun akınları sebebiyle gerçekten zor durumda kalmış ve köşeye sıkışmıştı.

Kimi zaman Muaviye, Bizanslılarla barış antlaşmaları da yaptı, bu amaçla girişimleri de oldu. Emevî Devleti ile Bizans Devleti arasında yazışmalar, karşılıklı elçilerin gidip gelmesi gibi faaliyetler de oldu.

Muaviye, fetihlerini Kuzey Afrika'ya kadar götürdü. Nitekim Muaviye b. Hadic'in (ra) hamleleri o zamanda olmuştu. Hatta Ukbe b. Nafi'in adı bu savaşlarda öne çıkmaya başlamıştı. Bugünkü Tunus'tâ Kayravan şehrini kurdu. Bütün bunlar Muaviye dönemine rastlamaktadır. Bu nedenle Kayravan şehri, Mağrib'de İslâm kültürünün merkezi ve bilimsel çalışmaların başkenti haline geldi. Zaten okurumuz, Kuzey Afrika bölgesindeki fetih hareketlerini okurken bu gerçekleri de görecektir. Bu durum Ukbe b. Nafi şehit düşene kadar devam etmişti.

Yine Hz. Muaviye'nin, idaresinde olan Emevî Devletinin kuzeyindeki yerlerde, Horasan, Sicistan, Maveraünnehir bölgelerindeki fetih hareketlerini de burada ele aldım. Hatta yine Muaviye döneminde Sind bölgesinin fetih hareketlerinden de bahsettim.

Bu arada fetihlerden çıkarılabilecek dersleri de özetledim. Meselâ, mücahitler üzerinde âyet ve hadislerin etkisini, yüce Allah'ın fetihler konusundaki ilâhi sünnetine değindim. Örneğin sebeplere sarılmak, sosyal

ve siyasal, ölçülere dikkat etmek, savunma esaslarını unutmamak, zulüm ve zalim konusunda ilâhi kanunun gerekleri ne ise onlara uymak, varlıkları, makam ve mevkileri sebebiyle şımaranların, lüks ve israf içinde hayat sürdürenlerin durumları hakkında sünnetullah'ı dile getirdim.

Azgın ve sapkınlar hakkında, tedricilik konusunda, insanların değişebilirlikleri hususunda, fetihler sırasında strateji meselesinde ilâhi sünnet neyi gerektiriyorsa, Muaviye'nin bunlara dikkat ettiğini belirttim.

Askerlik şubelerine, bunların maaşlarının düzenlenmesine, bilimsel, ekonomik ve sosyal mânadaki Muaviye (ra) dönemi uygulamalarına işaret ettim. Yine Muaviye döneminde cihada giden kimi mücahitlerin gösterdikleri kerametlere de değindim.

Aynı zamanda veliahtlık meselesine, Muaviye'nin, oğlu Yezid adına biat almak için atmış olduğu adımlarına, girişimlerine de yer verdim. Şamlıların Yezid'e biat etmeyi kabullenmelerine, heyetler halinde gelenlerin biatlerine yer verdiğim gibi, Medine halkından oğlu adına biat istemesi konularına de değindim.

Böyle bir talep karşısında Hz. Ömer'in (ra) oğlu Abdullah'ın, Hz. Ebu Bekir'in oğlu Abdurrahman'ın (rma), Zübeyir'in oğlu Abdullah'ın (rma) ve Hz. Ali'nin Oğulları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in (rhum) böyle bir biate karşı çıkmalarını ele aldım. Muaviye'nin, oğlu Yezid'i aday göstermesinin sebeplerine işaret ettim. Bu sebeplerden birinin ümmetin birliğini sağlamak niyeti olduğunu, kabilecilik asabiyetinin ağır bastığına; Muaviye'nin, oğlu Yezid'i çok fazla sevdiğine ve onun çok güvenilir biri olduğu kanaatinde olduğunu belirttim.

Bu arada oğlu Yezid'i veliaht göstermesi, onun adına biat toplaması konularında Muaviye'ye karşı yapılan tenkitleri, veliahtlık düşüncesinin nereden kaynaklandığı gibi meseleleri de irdeledim.

Muaviye'nin (ra) hayatının son günlerinden, ölüm döşeğinde iken yaptığı duadan da söz ettim. O, şöyle dua ediyordu:

"Allah'ım yanlışlarımı, sürçmelerimi azalt, zellelerimi, yanılgılarımı bağışla, hilminle benim cahilce yaptıklarımı görmezden gel. Çünkü sadece senden umut beklenir, başkasından değil. Kaldı ki Sen geniş mağfiret sahibisin. Zaten günahkâr olanın da kaçacağı yer yine senin dergâhındır."

Muaviye (ra) bu duadan sonra vefat etmiştir.

Ben bu kitabımda Muaviye'nin oğlu Yezid'e ve onun önemli vasıflarına, ona biat edilmesine de yer verdim. Yezid ile Hz. Hüseyin ve Abdullah b. Zübeyir'in konumlarını da işledim. Hz. Hüseyin'in Medine'den hareketle Kûfe'ye gitmek için yola çıkmasını, bunun sebeplerini de ele aldım. Hz. Hüseyin çıkış için hangi fetvaya göre hareket ettiğini de yazdım. Kûfe'ye gitmemesi konusunda sahabenin gayret ve çabalarına ve Kûfe'ye gitmesi halinde ne gibi bir durumla karşılaşacağına dair düşüncelerini ortaya koymalarına rağmen Hz. Hüseyin'in neden bu çıkışı yaptığını da ele aldım.

Kûfe olaylarının meydana gelmesinde Yezid'in rolünün ne ölçüde olup olmadığını, Ubeydullah b. Ziyad'ın Müslim b. Akil ve adamlarına uyguladığı yönteme, Kerbelâ savaşının çıkmasının sebeplerine, Hz. Hüseyin'in şehit edilmesine de yer verdim. Bu olayda Hz. Hüseyin'in nasıl hareket ettiğini; Yezid'in, Hz. Hüseyin'in öldürülmesi olayında rolünün ne olduğunu, Hz. Hüseyin'in çocuklarının durumlarını anlattığım gibi, Hz. Hüseyin'in öldürülmesinde kimin sorumlu ve suçlu olduğunu da açıkladım. Bu arada "Muaviye'nin oğlu Yezid'e lânet okunur mu, okumaz mı?" konusunda halkın görüşlerine de yer verdim.

Hz. Hüseyin öldürülmesi etrafında uydurulan efsanelerden kaçınılmasına dikkat çektim, onun hayatıyla ilgili ders çıkarılabilecek önemli noktaları da anlattım. Bunun en önemli noktalarından biri, Hz. Peygamberin (sav) Aşura günü için izlediği ve izlenmesini istediği yoldur. Bu arada bir "Müslüman'ın başına bir musibetin gelmesi halinde nasıl hareket etmelidir?" konusunu anlattım.

Hz. Hüseyin'in kesik başının nerede olup olmadığını ele aldım. İslâm'da mezarlık ve türbelere kutsiyet atfetmenin, özellikle imamların kabirlerinin kutsal gösterilmesinin ne demek olduğunu izah ettim. Hz. Hüseyin'in kabrini ziyaret etmenin dindeki yerini, Kerbelâ'nın kutsal olarak tanınmasının doğru olup olmadığını, İslâm'ın kabir ziyareti konusundaki uygulamalarını, mezarlar üzerinde bina ve mescit edinmenin dindeki yerini de aktardım.

Hz. Hüseyin'in isyan hareketini, İslâm'a zıt olan güçlerin Hz. Hüseyin'i öldürmek için gayretlerini ve Kerbelâ olayını da zikrettim.

Medine'de meydana gelen Harre olayına geçtim, bu olayda kadınların iffetinin kirletildiğine ilişkin bilgilerin doğru olup olmadıklarını ele aldım. Medine halkının yenilgiye uğrama sebeplerinden söz ettim.

Yezid zamanında meydana gelen Abdullah b. Zübeyir hareketini değerlendirdim. İbn Zübeyir'in Emevî idaresine karşı koyabilmesi için neden Mekke'yi ikamet yeri seçtiğini yazdım. Emevî idaresine karşı çıkış sebeplerini, Yezid'in İbn Zübeyir'i yanına çekmek için giriştiği barış çabalarını, aynı zamanda savaşmak için yaptıkları çalışmaları, Kâbe'nin kuşatma altında tutularak, mancınıkla taşa tutulması ve Kâbe'de yangın çıkarılması olaylarına da değindim.

Nihayetinde Yezid'in âni ölüm haberi üzerine yaşananları aktardım. Bundan sonra da Yezid'in oğlu küçük Muaviye'nin hilâfetinden söz ettim. Ne kadar bir süre bu görevde kaldığını, sonradan kendi isteğiyle görevi bıraktığını, işi "şûra"ya havale ettiğini yazdım.

Allah'ım! Sen her türlük eksiklikten münezzeh ve uzaksın, Seni takdis ve tenzih ederek, Sana hamd ederim. Senden başka ilâh olmadığına şehadet ederim. Çünkü ilâh sadece Sensin. Senden mağfiret diler ve Sana tevbe eder, Sana yönelirim. Bizim dualarımızın sonu, "Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun" demektir.

Rabbinin rahmet ve mağfiretine muhtaç...

Ali Muhammed Sallabi

GİRİŞ

EMEVÎ AİLESİNİN TARİHSEL DERİNLİLİKLERİ

Emevîler, tarihsel kökleri itibariyle Ümeyye b. Abdi Şems b. Abdi Menaf'a dayanır. Abdi Menaf'tan itibaren Ümeyye Oğulları ailesi Haşim Oğullarıyla birleşirler. Abdi Menaf Oğulları Mekke'de liderlik görevini üstlenen bir konuma sahiptiler. Kureyş soyundan olanlardan hiçbir aile, bu konuda onlarla tartışmaya kalkışmazlardı. Çünkü tüm Kureyşliler bunu bilir ve dolayısıyla başkanlığı ve liderliği onlara verirlerdi.[1]

Haşimîlerle Emevîlere Tarihin Tanıklığı

Abdi Menaf b. Abdi Kusayy Oğulları Mekke'de amca Oğulları olan Abduddar b. Kusayy Oğullarıyla egemenliği paylaşmada tek güç halinde idiler. Çünkü Abduddar Oğullarını babaları, onların kendi yanındaki mevkine rağmen diğer Oğullarına üstün olarak bir değere sahip kılmıştır. Bu nedenle Hicabet, Liva, Sikayet ve Rifade görevlerini bunlara vermiştir.[2]

Bu bağlamda onların liderleri konumunda olan kişi de Abdi Şems Ebu Ümeyye idi. Çünkü o, Abdi Menaf Oğullarının en yaşlısıydı. Buna göre Kureyş iki kabileden oluşmaktaydı; biri Abdi Menaf diğeri de Abduddar Oğullarıydı. Sonradan aralarında anlaşarak görev paylaşımı yaptılar. Buna göre Abdi Menaf Oğullarına Sikaye ve Rifade görevlerini verdiler. Hicabet, Liva ve Nedve görevlerini de Abduddar Oğullarına bıraktılar. Buna göre

---

[1] İsami, en-Nucumu'l-Avali, 3/2

[2] Hicabet: Kâbe'nin bakımını üstlenmiş olan, korunmasını sağlayan ve Kâbe'nin anahtarını elinde tutan aile ya da kimseler demektir ki buna aynı zamanda Sidane görevi de denir. Liva: Bir tür bayraktarlık görevidir. Sikaye: Cahiliye döneminde, suyun azlığı sebebiyle Mekke'de, hac görevi için buraya gelenlere su hizmetini sağlama ve dağıtma işidir. Rifade: Hac mevsiminde hacıların yiyecek ve içecek gibi her türlü ihtiyacını karşılamak üzere Mekkelilerin aralarında topladıkları imkânlarla bu görevi üstlenmiş olan kişi ya da ailedir. (çeviren)

Haşim b. Abdi Menaf Rifade ve Sikaye görevlerini üstlendi. Çünkü Abdi Şems çok dolaşan, genelde seferi konumunda olan biriydi. Mekke'de çok az ikamet ederdi. Fazla imkânı olmayan ve çocukları da çok olan biriydi. Oysa Haşim'in kendisi zengindi.[1]

Artık bu dönemde Mekke, daha önceden olduğu gibi ekonomik gücün önem kazandığı güçlerin bir merkezi halinde gelmişti.[2]

Nitekim artık Abdi Menaf Oğulları da Mekke ve çevresindeki bölgelerde ticari çabaları düzene koymak için onlara katılıyordu.[3]

Her iki aile de bundan böyle her konuda bir tek güç haline gelmişlerdi. Daha önce her iki taraf geçmişleriyle övünüp dururlarken ve aralarında bu konuda herhangi bir tefrikaya gitmezlerken, daha önce övüne geldikleri şairlerinin mersiyeleri de değerini yitirmişti.[4]

Çünkü cahiliye dönemindeki karakteristik durum bir atadan gelen çocuklar olmaları hasebiyle birbirleriyle yardımlaşma ve dayanışma esasına dayanırdı, yol bulabildikleri ve o fırsatı ellerinde bulundurdukları sürece bundan hep yararlanırlar ve bu esas üzerinde bir araya gelirlerdi.[5]

İslâm öncesinde Haşim Oğullarıyla, Abdi Şems ve Ümeyye oğulları arasında bir saldırganlığın ve düşmanlığın var olduğuna ilişkin gelen rivayetler tamamen dayanaklardan yoksun rivayetlerden öteye geçmemektedir ve böyle bir durum sabit değildir. Bu rivayetlere göre Haşim ile Abdi Şems ikiz olarak birbirine yapışık halde dünyaya gelmişlerdir. Bunun üzerine ikisi birbirinden kılıç ile ayrılmışlardır. İşte bu nedenle her iki kardeşin çocukları arasında kan dâvası meydana gelmiştir.[6]

Bu sadece uydurulmuş bir rivayet olup herhangi bir ravisi de bulunmamaktadır. Zaten konu incelendiğinde bu rivayetin tamamen hayal ürünü olduğu anlaşılır. Çünkü İbn İshak'tan gelen rivayet yalanlanmaktadır. Zîra burada İbn İshak, Abdi Şems'in, Abdi Menaf Oğullarının en yaşlısı olduğunu yazmaktadır. Oysaki Haşim ile Ümeyye b. Abdi Şems, Abdülmuttalib b. Haşim ve Harb b. Ümeyye arasında nefrete ve düşmanlığa varan problemlerin varlığından söz eden rivayetler dayanaktan yoksun rivayetlerdir. Çünkü rivayetlerin her ikisinin de dayanağı Hişam el-Kelbi-

[1] İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, 1/137-141
[2] el-Hicaz ve'd-Devletü'l-İslamiyye, s.87
[3] Tarihu't-Taberi, 2/252
[4] İbn Hişam, Siretü'n-Nebeviyye, 1/144-148
[5] ed-Devletü'l-Emeviyye el-Muftera Aleyha, s.122
[6] Markizi, en-Niza ve't-Tahasum, s. 181

'ye dayanmaktadır ki, bu adam Şiî bir râvi olmanın yanında büyük bir yalancıdır. Her iki rivayeti de isim vermeden rivayet etmiştir. Râvilerin kimler olduğu bilinmemektedir.[1]

Açıkça görüleceği gibi bu rivayetler sened yönünden mâlul, metin açısından uydurma olup Haşim Oğulları ile Ümeyye Oğulları arasında tarihten kaynaklanan bir düşmanlığın varlığını ortaya koyabilecek rivayetler değillerdir. Çünkü tarihçiler, sırf kendi açılarından bu tür rivayetlere tarihi bir sened ve belge bulma uğraşısı içine girmişlerdir. Oysa her iki aile arasında gerçekte çok iyi ve güzel bir insanî ilişki olmuştur.[2]

Bu nedenle İbn Haldun diyor ki: "Abdi Menaf Oğullarının şeref, saygınlık ve benzeri konularda Kureyş arasında önemli bir yeri vardı. Kureyş'in diğer ailelerinden hiçbirinin sahip olmadığı üstünlüğe ve saygınlığa bu aile sahipti. Kaldı ki hem Abdi Menaf ve hem de Haşim Oğullarının her ikisi de soy olarak Abdi Menaf'a müntesiptirler. Bu bakımdan Kureyş onları tanır ve liderliğin de bu aileye ait olduğunu bilirler ve bunu teslim ederlerdi. Sadece aralarındaki fark Ümeyye Oğulları sayı açısından Haşim Oğullarına üstün idiler. Erkek sayısı Ümeyye Oğullarında daha fazlaydı. Bu nedenle doğal olarak güç de çok olanın elinde oluyordu. Saygı ve üstünlük sayıca üstün olanındı..."[3]

Belki de burada İbn Haldun'un Ümeyye Oğullarının üstünlüğü konusunda işaret ettiği husus, Hz. Muhammed'in (sav) peygamber olarak gönderilmezden kısa bir süre önce vefat eden Abdülmuttalib b. Haşim'in, babasından kendisine kalan bu liderlik şerefinin sönmeye yüz tutması ve böylece Ebu Süfyan b. Harb'ın yıldızın parlaması şeklinde açıklanabilir. Zaten işin bu noktası da yani Ümeyye Oğullar ile Haşim Oğulları arasında var olan bu bağ, kendisine "Sizin aileniz mi yoksa Haşim Oğulları ailesi mi daha soyludur?" diye sorulan bir soru üzerine Muaviye b. Ebi Süfyan (ra) tarafından şöyle ifade edilmiştir:

"Bizim, soyluluk bakımından onlara göre çok üstünlüklerimiz bulunmaktadır. Ancak, fazilette ve şerefte Haşim Oğullarına erişilemez. Çünkü onların içinden yetişen bir Abdülmuttalib var ki, bizim ailemizde onun gibisi yoktur. Hatta biz bu mesele için öylesine yarışırdık ki, nihayet onlar günün birinde bize, "Bizden bir peygamber geldi" der oldular. Öyle bir peygamber geldi ki, ne öncelerinde duyulmuş, ne sonrasında duyula-

[1] Markizi, en-Niza ve't-Tahasum, s. 181; Şahin, ed-Devletü'l-Emeviyye el-Muftera Aleyha, s.122
[2] Şahin, ed-Devletü'l-Emeviyye el-Muftera Aleyha, s.123
[3] Tarihu İbn Haldun, 3/2

cak bir peygamber... Bu, Muhammed (sav) idi. Şimdi böylesi bir şerefe ve fazilete hangi aile yetişebilir ki!"[1]

Ama bütün bunlara rağmen yine de İslâm'dan önce bu iki aile arasında bir yarışın var olabileceği inkâr edilemez. Çünkü İslâm Öncesi Mekke toplumundaki Arap yaşantısında bu durum zaten doğal olarak var olan bir şeydir. Ancak bu tür durumlar zaman zaman kardeşler arasında olduğu gibi, baba ile oğul arasında da olabilmektedir, bu, olağan bir durumdur. Fakat işi abartanların ileri sürdükleri gibi bu hal, birinin ötekisini yok etmek için fırsat beklediği bir düşmanlık hâdisesi hiç değildi.[2]

Kaldı ki bizim de Haşim Oğulları ile Ümeyye Oğulları arasında iyi ilişkilerin var olduğu tarihi belgelerle sabittir. Çünkü kendi döneminde Haşimîlerin lideri olan Abdülmuttalib b. Haşim ile Emevîlerin lideri olan Harb b. Ümeyye arasında samimi bir dostluk ilişkisi vardı. Nitekim Abdülmuttalib'in oğlu Hz. Peygamberin amcası Hz. Abbas (ra) ile Ebu Süfyan arasında oldukça samimi bir dostluk ve arkadaşlık bağı vardı. Nitekim Mekke'nin fethi sırasında Ebu Süfya'nın İslâm dinini kabul etmesi olayında bunu görmekteyiz. Bu konuda Hz. Abbas'ın rolü oldukça önemlidir. Zaten Allah'ın izniyle kitabımızın konuları içerisinde bunları göreceğiz.

Burada aslında hayret edilecek olan husus, Haşimîlerle Emevîler arasındaki bağ ile alâkalı olarak özel bir kitap çalışması yapan Makrizî'nin, temelini her iki aile arasındaki çekişme ve kavga üzerine oturtmuş olmasıdır. Buna rağmen bu eserinde Makrizî Hz. Abbas ile Ebu Süfyan arasındaki o çok samimi dostluklarını da itiraf etmektedir.[3]

Mademki her ikisi arasında bu samimi dostluk devam etmektedir. Dolayısıyla İslâm'dan sonra bu iki aile arasında cereyan eden olayların İslâm öncesi geçmişin bir uzantısı olarak kabul etmenin ve böyle değerlendirmenin tarihsel açıdan herhangi bir dayanağı yoktur, sened ve dayanaktan tamamen yoksundur.[4]

Makrizî'ye nispet edilen ve "Ümeyye Oğulları ile Haşim Oğulları Arasında Çekişme ve Düşmanlık" adlı kitaba gelince; gerçekten akıl sahibi bir kimse, böyle bir eserin Makrizî gibi bir ilim adamının elinden çıkmış olmasına, şaşar. Çünkü Makrizî'nin aklı bir kenara iterek vardığı yargı ve çıkardığı sonuçlar bakımından cahilce davranmış olmasına inanılamaz.

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 8/138
[2] Şahin, ed-Devletü'l-Emeviyye el-Muftera Aleyha, s..123
[3] el-Âlemü'l-İslâmi Fi'l-Asri'l-Emeviyyi, s.2
[4] el-Âlemü'l-İslâmi Fi'l-Asri'l-Emeviyyi, s.5

Bu kitap tamamen hislerin ve grupçuluğun egemen olduğu bir dönemde çıkmış olan bir eserdir. Burada yazar, tarihçi kişiliğini tamamen bir kenara bırakmış, karakter olarak da bir âlimin ortaya koymayacağı basitlikte bir eser kaleme almıştır. Çünkü böyle bir eser, esasen içte var olan gizli bir kin ve nefretin eseri olarak ortaya konmuştur. Kitabın sembolü kin ve nefret olmuştur.[1] Dr. İbrahim Şuut, sözkonusu bu kitabın Makrizî-'ye ait olduğunu kabul etmektedir.[2]

Burada esasen bizim dikkatimizi çeken husus, kitabın yazarı tarafından, Emevîlerle Haşimîler arasında, tâ İslâm öncesine dayandığını iddia ettiği düşmanlık, kesin ve sabit olan bir vakıa değildir. Çünkü tarafsız bilimsel araştırmalar karşısında bu tür çalışmaların hiçbir bilimsel değeri bulunmamaktadır.

Esasen Ebu Süfyan'ın Mekke'de iken İslâm karşısındaki tutum ve davranışları ile Hz. Ali ve Muaviye arasında meydana gelen savaşları genelde birçokları bu temel üzerine bina etmektedirler. Nitekim Akkad'ın da yaptığı şey bu olmuştur ve tamamen hayal ürünüdürler. Yani İslâm öncesi böyle bir kavganın ve düşmanlığın var olduğu, İslâm'dan sonraki çekişme ve kavgaların, savaşların da temelinin tâ buralara dayandığı bilgileri tümüyle hayal ürünü olan şeylerdir. Çünkü Abdi Menaf Oğullarından gelen Haşim Oğulları ile Ümeyye Oğulları aileleri Kureyş kabilesi içersinde şeref ve soyca zirve olan iki nezih ailedirler.[3]

Oysa tamamen yalana dayalı rivayetler bir kenara bırakıldıktan sonra tarafsız bilimsel araştırmaların ortaya koyduğuna göre, bu iki aile arasındaki ilişki ve bağların diğer Kureyş aileleri arasındaki ilişki ve bağlar hangi ölçüde seyrediyor idiyse, bunlarda da aynen devam ediyordu.

İslâm Dâveti Konusunda Ümeyye Oğullarının Tutumu

Emevîlerin yeni gelen İslâm Dâveti karşısındaki tutum ve davranışı, diğer Kureyş ailelerinin tutum ve davranışları nasıl idiyse onların durumları da aynen öyle olmuştur. Bu konuyu bir örnekle açıklayalım. Bu örnek, Haşim Oğullarının Hz. Peygamberin (sav) heyetine karşı gösterdikleri muamele ile ilgilidir. Ki Haşim Oğulları Kureyş boyları arasında Hz. Peygamberin (sav) dâvetine karşı da en yakın ilgi gösteren ailedir.

---

[1] Ebatil Yecibu En Temahha Mine't-Tarih, s. 209
[2] Ebatil Yecibu En Temahha Mine't-Tarih, s. 209-213
[3] Dr. Muhammed Reşad Halil, el-Menahic el-İslamiyye Li Diraseti't-Tarih, s. 24

Cahiliye dönemi mantığına göre en geçerli yol, Haşim Oğullarının gelen bu yeni dâveti kucaklamaları ve kabul etmeleri, iman ederek buna yardım etmeleri gereğidir. Çünkü bu yeni dâvet olayı, aynı zamanda bu aileye şeref ve izzet sağlamıştır. Aynı zamanda Haşimî soyundan olan o peygamberi desteklemeleri ve onun uğrunda her şeylerini ortaya dökmeleri gerekirdi. Nitekim zaten onlar da böyle davranmışlardır.

Haşim Oğulları onun çevresinde durmuşlar, kimi zamanda ona arka verip destek olmuşlardır. Belki de bunun en bariz örneği, Haşim Oğulları mahallesinde Kureyş müşrikleri tarafından kuşatma altına alındıklarında, Haşim Oğullarının ona karşı verdikleri destek ve tutumdur. Ancak bu noktada karşımıza şöyle bir manzara çıkmaktadır: Bu aileden kendisini destekleyenler olduğu gibi, karşı çıkanlar da olmuştur. Burada Haşimîlerin konumu, Kureyş kabilelerinden ve ailelerinden diğerlerinin konumlarından farklı değildi.

Bu konuda en bariz örnek Haşim Oğullarından olmasına rağmen, Hz. Peygamberin (sav) amcası olan Ebu Leheb'in ona iman etmemiş, düşmanlığını ve İslâm'a karşı olduğunu haykırmasıdır. Hatta düşmanlığını o kadar ileri götürmüştür ki, ortaya koyduğu eylem, hile, tuzak ve çabalarıyla da sergilemiştir. Hz. Peygambere (sav) eza ve cefa vereyim, insanların ona inanmamalarını sağlayayım diye ailece eza ve cefaya giriştiler. Nitekim Ebu Lehab'in oğulları, Hz. Peygamberin (sav) damatları olan Utbe ve Uteybe, peygamberimizin kızlarını yani Rukiye ile Ümmü Gülsümü boşadılar. Böylece -kendilerince- boşanan iki kızının da Hz. Muhammed'e ayak bağı olmasını istediler.

Hatta Ebu Leheb'in oğlu Utbe, Hz. Peygambere (sav) eza verme işine fiilen katılıyordu. Bu nedenle Hz. Peygamber (sav) kendisine bedduada bulunmuş ve Utbe, çıkmış olduğu bir yolculuk sırasında bir aslan tarafından parçalanmıştı. Nitekim Hz. Peygamber (sav) ve ona iman edenler Kureyşliler tarafından Haşim Oğulları bölgesinde muhasara altına alındıklarında, Haşim Oğulları bu kuşatma sırasında Resûlüllah'ın yanında yer aldıkları halde Ebu Leheb orada yer almamıştı.[1]

Nitekim Bedir'de, Hz. Peygamber'e karşı savaşmak üzere harekete geçen Kureyşlilerle beraber gidemeyince Ebu Leheb, dört bin dirhem karşılığında As b. Hişam b. el-Muğire'yi ücretle tutar ve kendi yerine savaşması için onu Bedir'e gönderir. Ebu Leheb aslında küfür ve inadında ol-

[1] Ensabü'l-Eşraf, 1/130-131; İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, 1/339

dukça azılı ve tanınmış biriydi. Ancak Haşimîlerden Hz. Peygambere iman etmeyen, eza ve cefada bulunan, ona karşı savaş açmış olan sadece Ebu Leheb değildi. Hatta Bedir savaşı sırasında esir alınan müşrikler arasında Haşim Oğullarından Hz. Peygamberin yine bir amcası olan Abbas, Ebu Talib'in oğlu, Hz. Ali'nin kardeşi Akil ve Nevfel b. Haris de vardı. Nitekim antlaşmaları olan Utbe b. Amr b. Cahdem de bu esirler arasında bulunanlardandı. Ancak Resûlüllah (sav), salıverilmeleri için Kureyşlilerin verdikleri fidyelerini kabul ederek onları serbest bıraktığı gibi, bu yakınlarını da yine fidye karşılığında salıvermişti.[1]

Ebu Süfyan b. Haris b. Abdülmuttalib de müşriklerle birlikte Bedir savaşına katılanlardandır. Ancak kendisi öldürülmekten ve esir düşmekten kurtulmuştu. Kendisi Hz. Peygamberin (sav) amcasının oğlu olmasının yanında aynı zamanda Hz. Peygamberin sütkardeşi de olurdu. Çünkü Sa'd kabilesinden olan sütannesi Halime, hem onu ve hem Hz. Peygamberi (sav) emzirmişti. Bu nedenle Hz. Peygambere karşı yakınlığı vardı ve aynı zamanda yaşıt idiler.

Ancak Hz. Muhammed (sav) peygamber olarak gönderilince, hiçbir kimsenin Hz. Peygambere karşı gütmediği düşmanlığı o sürdürdü. Hatta Hz. Peygamber ve ashabı kuşatıldıkları sırada Haşim Oğulları bölgesinde amcası oğlu ve sütkardeşi olan bu kişi de Haşim Oğullarıyla birlikte hareket etmemiş olanlardandı. Hatta hicretten önce Resûlüllah'a iman eden her kim var idiyse onlara karşı da aynen düşmanlığını devam ettiren biriydi.[2]

Resûlüllah'ın zor durumlarda en çok desteğini aldığı ve yardımını gördüğü kişi, amcası Ebu Talip'ti. O, bu nedenle Kureyş'ten çok büyük tepkiler alıyordu ve onlar tarafından büyük sıkıntılara mâruz bırakılıyordu. Ancak buna rağmen Ebu Talip ölene dek, atalarının dinine olan bağlılıktan asla vazgeçmedi. O da kavminin büyükleri gibi atalarının dini üzere bu hayata gözlerini yummuştu.[3]

Hz. Peygamberin amcası Abbas Mekke'de kaldı ve istemeyerek Bedir'de Hz. Peygambere karşı savaşa katıldı ve burada esir düştü. Amcası Abbas, Medine'ye hicret etmediği gibi, Müslüman olduğunu da açık olarak ilân etmiş değildi. Ancak Hz. Peygamber (sav) Mekke'yi fethetmek amacıyla yola çıktığı sırada amcası Abbas (ra) İslâm dinine girmişti. Nite-

[1] İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, 2/183; Tarihu't-Taberi, 2/465-466
[2] Tarihu't-Taberi, 2/462; İbn Abdul-Berr, Fi İhtisari'l-Meğazi ve's-Siyer, s.44
[3] İbn Kayyım el-Cevziyye, Zadü'l-Mead, 2/46; İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, 1/256

kim henüz Mekke'de iken, Resûlüllah'a iman eden Haşim Oğulları vardı ve onlar tüm varlıklarıyla Allah Resûlü'nün (sav) yanında yer almışlardı ve dâvet uğruna çok fedakârlıklar yapmışlardı. Örneğin Ali b. Ebu Talib, Hamza b. Abdülmuttalib, Cafer b. Ebu Talib ve daha başkaları gibi isimler, henüz Mekke'de iken iman edenlerden idiler. Ancak bu arada Haşim Oğulları gibi başka ailelerden de iman edenler vardı. Nitekim Hz. Ebu Bekir, Hz. Osman bunlardan sadece ikisiydi. Bunların Hz. Peygamberin yanında yer almaları, ona maddi ve mânevi destek çıkmaları, bunların Haşimî olmaları değil, Müslüman olmalarıydı.

Bunların da Haşimîler dışında Hz. Muhammed'e iman etmiş olmaları, Hz. Peygamberin dâveti uğrunda söylediklerinin doğruluğunun kanıtıydı. İslâm dâvetini kabul etmiş olanların farklı ailelerden olması, kabilecilik dürtüsüyle Hz. Muhammed'e inanıyorlar imajını da ortadan kaldırmış oluyordu.[1]

Meseleyi Ümeyye Oğulları ve bunların İslâm karşısındaki konumları bağlamında değerlendirdiğimizde, bizim tarihçilerimiz, bu aileye Kureyş kabilesindeki ailelerden biri gözüyle bakıp değerlendirmemişler ve bu gözle de bakmamışlardır. Ancak tarihçilerimiz bu aileyi değerlendirirken bunu Ümeyye'nin atası olan Beni Abdi Şems ile beraber değerlendirmişlerdir, bu nedenle bunları ayrı ayrı boylar olarak vermişlerdir. Oysa hepsi bir atadan olmadırlar. Aralarında ayrıca akrabalık ilişkileri, kız alıp verme münasebetleri ve sosyal bağlar bulunmaktaydı.

İşte bu nedenle, tarihçilerimiz, Ümeyye Oğullarının Resûlüllah'a karşı olan düşmanlıklarından söz ederlerken, burada Rebia b. Abdi Şems'in iki oğlu olan Uteybe ile Şeybe'nin isimlerinden hep söz ederler. Oysaki bu ikisi Ümeyye Oğullarından değildirler. Bir de bu ikisinin yanında Ebu Süfyan b. Harb ile Ukbe b. Ebu Muayt'ın adını da verirler.

Ukbe b. Muayt'a gelince; bu adam, Kureyş'in en azılılarından biriydi. Nitekim Resûlüllah'ın (sav) mübarek yüzüne tükürmeye cüret eden ve Resûlüllah (sav) namaz kılarken üzerine deve işkembesini atan, Hz. Peygamberin boynuna sardığı bir iple onu boğmaya kalkışan da bu adam olup, onu bu durumda Resûlüllah'ın yanından uzaklaştıran Hz. Ebu Bekir olmuştur. Nitekim Hz. Peygamberin (sav) Bedir savaşında verdiği bir emir üzerine, esir düştükten sonra öldürülerek cezasını bulmuştu.[2]

---

[1] ed-Devletü'l-Emeviyyetu el-Müftera Aleyha, s. 127; İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, 3/70-71

[2] Buharî, H.3687, 3856

Ancak işin yadırganacak tarafı tarihçilerin bunların akraba olduklarından söz etmiş olmalarıdır. Oysa böyle bir durum bulunmamaktadır. Bu tür kötü örnekler o dönemde Mekke'de sadece Ümeyye Oğullarında veya Abdi Şems Oğullarında görülen örnekler değillerdir, farklı ailelerde de bu türden örneklere rastlanabilir.[1]

Ancak Rebia'nın iki oğlu olan Uteybe ile Şeybe'nin Resûlüllah'a muhalif olmalarına gelince; bu, herkesçe bilinen bir gerçektir. Bununla beraber, Resûlüllah (sav), Taif'e gidince, bunlar Resûlüllah'ın buraya girmesine engel olmuşlar, çocuk ve köleleri peşine takarak Resûlüllah'ı (sav) taşa tutturmuşlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav) Utbe ile Şeybe'ye ait olan bir bahçe duvarına sığınmak zorunda kalmıştı. Utbe ve Şeybe, Hz. Peygamberi bu halde görünce birazcık olsun acıma ve merhamet duyguları harekete geçmiş, köle olan Addas'ı çağırarak, kendisine, "Şu bağlardan birkaç salkım üzüm kopar ve şuradaki adama götür" demişlerdir.[2]

İslâm Dâvetinin Başından İtibaren Müslüman Olan Emevîler

Eğer Ümeyye Oğulları ve Abdi Şems Oğulları ile ilgili olarak tarihçilerimizin değerlendirmelerini ele aldığımızda her iki aileden de İslâm dinini kabullenmede ilkler arasında yer alanların olduğunu görmekteyiz.

İslâm'a dâvetin gizli olarak yapıldığı merhaleden itibaren Hz. Osman b. Affan b. Ebil As b. Ümeyye gibileri Müslüman olmuşlardı. Bilindiği gibi Hz. Osman (ra), Hz. Ebu Bekir'in (ra) aracılığıyla İslâm dinini kabul etmişti. Ki bu hareket, İslâm'ın ilk gizli merhalesinde gerçekleşmişti.[3]

Nitekim Halid b. Said b. As b. Ümeyye'nin İslâm'ı kabullenmesi de böyleydi. O da, İslâm'ın ilk gizli merhalesinde, Müslüman olmuştu. Ki bu merhale üç yıllık bir zaman dilimini kapsar.[4]

Kezâ Ebu Huzeyfe b. Utbe b. Rebia b. Abdi Şems de bu dönemde Müslüman olmuştu. Nitekim Ümeyye Oğullarının iki antlaşmalısı olan Abdullah b. Cahş b. Riab ve kardeşi Ebu Ahmed b. Cahş da bu erken dönemde Müslüman olan iki kişidir. Bunun her ikisi de Hz. Peygamberin (sav) halasının çocuklarıydılar. Çünkü bunlar Abdülmuttalib'in kızı Ümeyme'nin çocuklarıydılar.[5]

---

[1] İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, 2/212; ed-Devletü'l-Emeviyyetu el-Müftera Aleyha, s.127
[2] İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, 1/292-293
[3] İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, 2/260
[4] Tarihu't-Taberi, 2/318
[5] İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, 2/262-263

Habeşistan'a yapılan ilk hicret esnasında Ümeyye Oğullarından katılanlar da olmuştu. Nitekim Hz. Osman b. Affan (ra) bunlardandı. Yanında da eşi ve Hz. Peygamberin kızı Rukıyye bulunuyordu. Kezâ Ebu Huzeyfe b. Utbe b. Rebia ile eşi Süheyl b. Amr'ın kızı Sehle de bu hicret edenler arasında idiler.[1]

Kaldı ki yine Ümeyye Oğullarından Müslüman olup da ikinci Habeşistan hicretine katılanlar da olmuştur. Hatta bu arada yanlarında kendileriyle antlaşmalı olanlar da vardı. Nitekim konuya ilişkin olarak Dr. Hamdi Şahin oldukça uzun bir isim listesi vermektedir. Bu listede Ümeyye Oğullarından da İslâm dinini seçenlerin yer aldığını âdeta bir cevap niteliğinde olmak üzere sunmaktadır.[2]

Bu alanda aynı zamanda gerek Ümeyye Oğullarından olsun ve gerekse Abdi Şems Oğullarından olsun İslâmî yolculukta payları olan kadınlar da olmuş ve bu alanda gösterdikleri özveri sebebiyle âdeta darb-ı mesel haline gelmişlerdir. Hatta Hz. Osman'ın hanımı ve Şeybe b. Rebia'nın kızı Remle de Müslüman olmuş ve o da Hz. Osman (ra) ile birlikte Medine'ye hicret etmişti. Hatta Bedir savaşında babasının ve oğlunun öldürülmüş olmasına rağmen kendisi İslâm dininde sebat etmiştir.

Bu arada Ukbe b. Muayt'ın kızı Ümmü Gülsüm de, Hz. Peygamber (sav) ile Medine'ye hicret edenlerdendi. Bu konuda en parlak ve en ilgi çekici örnek de müminlerin annesi ve Ebu Süfyan'ın kızı Ümmü Habibe Remle'dir. Ümmü Habibe annemiz Mekke döneminde Müslüman olmuştu. Kocasıyla birlikte Habeşistan'a hicret etmiş, kocasının orada din değiştirmesi neticesinde, Resûlüllah (sav) Necaşi'yi de nikâhı için vekil atayarak kendisiyle evlenmişti. Allah izin verirse konu hakkında ileride açıklama gelecektir.[3]

Haşim Oğulları İle Ümeyye Oğulları Arasında Akrabalık

İslâm ve Müslüman düşmanlarının ileri sürdükleri ve söyledikleri gibi tâ ilk cahiliye dönemlerinden itibaren Haşim Oğulları ile Ümeyye Oğulları arasında düşmanlık, nefret ve kin olması sözkonusu değildir. Bu konuda ileri sürülen rivayetler tarihi gerçekler karşısında değerini yitirmektedir. Çünkü tarihi gerçekler şunları söylemektedir:

---

[1] İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, 1/315
[2] ed-Devletü'l-Emeviyyetu el-Müftera Aleyha, s.131
[3] et-Tebyin Fi Ensabi'l-Kuraşiyyin, s.209

İki aile arasındaki ilişki amca yeğen ve dayı yeğen münasebetlerinden öteye geçmiyordu. Bu iki aile, diğerlerine göre birbirlerine en yakın iki aile idiler. Çünkü ister Haşim Oğulları olsun, ister Ümeyye Oğulları olsun bir tek atanın evlatlarıydılar ve bir tek dedenin torunlarıydılar.

Hepsi de doğru, dürüst ve güvenilir olan Allah Resûlü'nün (sav) getirdiği Hanif dininden meyvelerini devşirmişlerdir. O Sadık ve Emin olan Resûlüllah, aynı zamanda bir eğitimci olmanın yanında nebi ve Resûllerin de sonuncusudur. Kaldı ki Ebu Süfyan ile Abbas arasında öylesine bir dostluk, bir arkadaşlık ilişkisi vardı ki, dillere destan gibiydi.[1]

İşte akrabalık bağlarından birkaç örnek:

Hz. Osman b. Affan: Kendisi Emevî ailesinden olup ilk Müslümanlardandır. Hz. Peygamber (sav) önce kızı Rukıyye ile onu evlendirmişti. Bunun ölümünden sonra Resûlüllah (sav) bu defa Hz. Osman'a (ra) ikinci kızı Ümmü Gülsüm'ü vermiştir.

Ebü'l-As b. Rebi: Ümeyye oğullarındandır. Resûlüllah (sav), kızı Zeynep'i bununla evlendirmişti. Bundan da Resûlüllah'ın Umame adında bir torunu olmuştu. Hz. Fatıma'nın vefatından sonra Hz. Ali (ra) bununla evlenmişti.[2]

Hz. Ali'nin kızı Hatice: Emevîlerden Abdurrahman b. Amir b. Küreyz'le evlenmiştir.[3]

Hz. Ali'nin kızı Remle: Muaviye b. Mervan b. Hakem'le evlenmiştir.[4]

Hasan el-Müsenna b. Hasan b. Ali'nin kızı yani Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan'ın torunu olan Zeynep'i de babası Velid b. Abdümelik b. Mervan'la evlendirmiştir.[5]

Hz. Hüseyin'in kızı Fatıma, Hz. Hüseyin bu kızını Hz. Osman'ın torunu olan Abdullah b. Amr'la evlendirmiştir.[6]

Ben burada sadece birkaç örnek vermekle yetindim. Hakkı ve gerçeği görmek ve anlamak isteyenler için bu örnekler yeter de artar.[7]

---

[1] eş-Şia ve Ehlü'l-Beyt, s.141
[2] Ebu Muaz es-Seyyid b. Ahmed el-İsmaili, el-Esma ve'l-Musaherat Beyne Ehli'l-Beyti ve's-Sahabe, s. 22
[3] Ebu Muaz es-Seyyid b. Ahmed el-İsmaili, el-Esma ve'l-Musaherat Beyne Ehli'l-Beyti ve's-Sahabe, s. 23
[4] Nesebu Kureyş, s.45; Cemheretu Ensabi'l-Arab, s.87
[5] Ebu Muaz es-Seyyid b. el-Esma ve'l-Musaherat Beyne Ehli'l-Beyti ve's-Sahabe, s. 22; s.52
[6] Ebu Muaz es-Seyyid b. el-Esma ve'l-Musaherat Beyne Ehli'l-Beyti ve's-Sahabe, s. 25
[7] eş-Şia ve Ehlü'l-Beyt, s. 224

1. BÖLÜM

MUAVİYE B. EBî SÜFYAN'IN ÖLÜMÜNDEN RAŞİT HALİFELER DÖNEMİNİN BİTİMİNE KADAR DÖNEMİ

1.
KONU

ADI, NESEBİ-SOYU, KÜNYESİ VE DOĞUMU

Hz. Muaviye, Bu kişi Muaviye b. Ebu Süfyan b. Sahr b. Harb b. Ümeyye b. Abdi Şems b. Abdi Menaf b. Kusayy b. Kilab'tır. Müminlerin Emiri, melikidir. Künyesi Ebu Abdurrahman olup Kureyş kabilesinin Emevî ailesindendir, Mekkelidir. Hz. Peygamberin (sav) peygamberliğinden beş yıl, ya da yedi yıl veya 13 yıl önce dünyaya gelmiştir. Ancak birincisi yani beş yıl önce dünyaya geldiği görüşü daha yaygındır.[1]

Hz. Muaviye, uzun boylu, güzel, beyaz tenli ve heybetli bir kişiydi. Gerek babası Ebu Süfyan ve annesi Hind, Muaviye'nin geleceğinin parlak olduğunu, ileride büyük bir adam olacağını çok önceden sezmişlerdi. Nitekim babası Ebu Süfyan emeklemekte olan oğlu Muaviye'ye bakıyor, hanımı olan Hind'e şöyle diyordu: "Benim bu oğlum var ya, gerçekten kafası büyük biridir. Bu nedenle kavminin başına lider olmaya layıktır.

Bunun üzerine Hind de, "Anan seni kaybedesi be adam! O, tüm Arapların başına lider olarak geçmese bile, kesin olarak kavminin lideri olacaktır."[2]

---

[1] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/120; el-İsabe, 6/151
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/398

Eban b. Osman ise diyor ki: "Muaviye, annesi Hind'le birlikte yürüyordu, derken ayağı sürçtü, yere düştü. Bunun üzerine annesi Hind, "Allah seni kaldırmayasıca kalk" diye azarladı. Bu sırada bir bedevi de ona bakıp duruyordu. Annesinin oğlunu o şekilde azarladığını görünce Hind'e, "O çocuğuna ne diye öyle söylüyorsun? Allah adına yemin olsun ki onun ileride kavminin başına lider olarak geçeceğini sanıyorum" der. Anne Hind de, "Eğer kavminin başına lider olarak geçemeyecekse Allah onu hiç kaldırmasın" diye karşılık verir.[1]

Muaviye'nin Babası Ebu Süfyan'ın (rma) Müslüman Olması

Ebu Süfyan, cahiliye döneminde İslâm'a karşı savaş açmış olan azılılardan biriydi. İslâm siyer kaynakları, Ebu Süfyan'ın tüm çaba ve gayretlerinin İslâm'a karşı düşmanlık olduğunu yazarlar. Ancak Allah, onun hidayete ermesini murat etmiştir. O da Mekke'de Müslüman olmuştu.

Resûlüllah (sav) Mekke'nin fethi esnasında ona ikramda bulunmuş ve "Kim Ebu Süfyan'ın evine girerse güvendedir" diye ilân etmiştir.[2]

Hz. Peygamberin (sav), Ebu Süfyan'a karşı yaptığı bu jest, onun üzerinde oldukça eğitici bir etki bırakmıştır. Çünkü bir kimsenin güvencede olması için, Ebu Süfyan'ın evini özellikle bu işe tahsis etmiş olması, onun üzerinde büyük bir etki meydana getirmiştir. Zaten bu olayın Ebu Süfyan üzerinde öyle bir etkisi olmuş ki, bu nedenle İslâm'da sebat etmiş ve imanının kuvvetlenmesine neden olmuştur.[3]

Resûlüllah'ın bu nazik ve hassas tavrı, Ebu Süfyan üzerinde öylesine etkili olmuş ki, içinde Hz. Peygambere ve Müslümanlara karşı bir kin bırakmamıştır. Böylece onun İslâm öncesinde Kureyş nezdindeki yeri ve konumu ne idiyse, Müslüman olmasından sonra bu, ondan bir şey eksiltmemiştir. Yeter ki samimi olsun ve İslâm uğrunda hareket etmiş olsun.[4]

Bu, Resûlüllah'a ait olan gayet güzel ve yerinde bir uygulamadır. Bu nedenle Allah'a dâvet eden dâvetçilerin olsun, ilim adamlarının olsun bu metoda sahip çıkmaları ve bunu uygulamaları, onun tüm uygulamalarını öğrenmeleri gerekir. Halk ile nasıl bir ilişki içine girmeleri gerektiği konusunda da buna bakarak kendilerine bir yol ve yöntem çizmeleri icap eder.[5]

---

[1] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/121
[2] Buharî, H.4280
[3] el-Müstefad Min Kasasi'l-Kur'an, 2/403
[4] Muhammed Revvas Kal'acı, Kıraatun Siyasiye Li's-Sireti'n-Nebeviyye, s. 245
[5] Sallabi, es-Siretü'n-Nebeviyye, 2/497

Bundan böyle Ebu Süfyan iyi bir Müslüman oldu, birçok savaşa katıldı ve İslâm'a oldukça güzel hizmetlerde bulundu. Hz. Peygamber (sav) ile birlikte Huneyn savaşında bulunmuş, Taif'in kuşatmasına katılmış ve burada gözünün birisini kaybetmiş, Yermük savaşında da ikinci gözünü kaybetmişti. Sakif olayından sonra Resûlüllah (sav), onu, Muğire b. Şûbe ile birlikte putlardan Lat'ı yıkmak üzere görevlendirmişti. Bu put, Sakifli-lere ait bir put idi. Lat putu aynı zamanda Kureyşliler tarafından da saygıyla kabul edilen bir put idi, çünkü bu put adına ant içerlerdi.

İşte Ebu Süfyan'ın gidip bizzat o putu kendi elleriyle yıkması, onun bu putlara karşı olan eski inancını yok etmiş olduğunun bir kanıtıydı.

Buna göre Ebu Süfyan'ın İslâm dinini kabul etmesi olayı, liderliğe karşı olan aşırı sevgisinden ve onun kendisiyle İslâm arasında bir engel oluşturması durumundan sonra olmuştur. Resûlüllah (sav), Ebu Süfyan üzerinde oldukça büyük bir etkisi olan bu faktörleri hesaba katarak, Fetihten sonra onun Kureyş üzerindeki etkisini de dikkate alarak onun onurunu okşamak adına, onun evine girecek olanların güvencede olacakları garantisini vermişti. Nitekim Huneyn savaşında elde edilen ganimetlerden de, kendilerine kalpleri İslâm'a ısındırılanlar diye anılan müellefe-i kuluba yani bu kesime ganimetten pay vermiştir.[1]

Ebu Süfyan, Cahiliye döneminde İslâm'a karşı yaptıklarını unutamıyordu. Bu nedenle İslâm'a hizmet için var gücüyle gayret gösteriyordu. Nitekim İbn Kesir diyor ki: "Ebu Süfyan, cahiliye döneminde Kureyşin önde gelen simalarındandı. Nitekim Bedir savaşından sonra onların başına geçip lider oldu. Daha sonra da İslâm dinine girdi ve iyi bir Müslüman oldu. Kendisinin oldukça önemli konumları vardı. Yermük olayından önce olsun, sonra olsun övgüye değer hizmetleri görüldü."[2]

Said b. Müseyyeb babasından rivayet ediyor, babası demiş ki: "Yermük savaşında bir kişinin dışında herkesin sesi-soluğu kesilmişti. O ses şöyle sesleniyordu:

"Ey Allah'ın zaferi! Artık yakın ol"

"Müslümanlar Rumlarla savaşıyorlardı. Ben de bakmak için oraya vardığımda, ne göreyim, Ebu Süfyan, oğlu Yezid'in bayrağı altında bulunuyordu."[3]

---

[1] İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, 4/195; et-Tebyin Fi Ensabi'l-Kuraşiyyin, s.203;
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/397
[3] et-Tebyin Fi Ensabi'l-Kuraşiyyin, s.203

Rivayete göre Yermük savaşı gününde Ebu Süfyan süvarilerin başında dikilmiş ve halkı, "Allah! Allah! Sizler Arapların savunucuları, silahşörleri ve İslâm'ın yardımcılarısınız. Oysa karşınızdakiler ise, Rumların askerleri ve şirkin yardımcılarıdırlar. Allah'ım! Bu gün de, senin günlerinden bir gündür. Allah'ım! Bu kullarına zafer ihsan eyle!" diyerek düşmana karşı heyecanlandırıp teşvikte bulunuyordu.

Rivayete göre hicri 31 veya 32, 33 ya da 34 yılında vefat etmiştir. Oğlu Muaviye tarafından cenaze namazı kılınmıştır. Gerçi Hz. Osman tarafından cenaze namazının kılındığı da rivayet olunmuştur. Öldüğü sırada 83 ya da 90 küsur yaşlarında olduğu belirtilmiştir.[1]

Utbe b. Rebia'nın Kızı Ve Muaviye'nin Annesi Hind

Bilindiği gibi Hind, Muaviye'nin annesidir. Kocası Ebu Süfyan'ın Müslüman olmasından sonra Mekke'nin fethi gününde Müslüman olmuştur. İkisi de yani Ebu Süfyan ve Hind hayat boyu beraber kalmışlardır. Resûlüllah (sav), erkeklerden biat aldıktan sonra, bu defa kadınlardan biat almaya başlamıştı. Bu kadınlar arasında Ebu Süfyan'ın karısı Hind de bulunuyordu. Ancak Resûlüllah'tan (sav) çekiniyor ve korkuyordu. Çünkü Hz. Hamza'nın ciğerini dişleyen kadındı. Bu nedenle yüzünü gizliyordu ki, Resûlüllah tarafından tanınmasın istiyordu.

Hz. Peygamber (sav), Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamaları, hırsızlık etmemeleri ve zina işlememeleri, çocuklarını öldürmemeleri ve elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemeleri, hiçbir iyilik konusunda kendisine karşı gelmemeleri adına onlardan biat alıyordu.

Ancak Hz. Peygamber (sav), "Hırsızlık yapamamaları" diye buyurunca, Hind bu esnada kendisine, "Ey Allah'ın Resûlü! Ebu Süfyan oldukça cimri biridir. Bana ve çocuklarıma yetecek miktarda bir şey vermiyor. Böyle bir durumda ben, kocamın bilgisi dışında ondan bir şeyler alacak olursam, bundan ötürü bana bir zorluk ve vebal var mı?" diye sordu.

Bunun üzerine Resûlüllah da ona, "Onun malından sana ve çocuklarına yetecek kadarını örfe uygun olarak al" diye buyurdu. Resûlüllah (sav), "Zina etmemek üzere" diye buyurunca bu defa yine Hind, "Hür olan bir kadın hiç zina eder mi?" diye sordu. Resûlüllah (sav) kendisini tanıdı ve ona, "Sen Utbe kızı Hind'sin değil mi?" buyurdu. O da "Evet" dedi. Resûlüllah da, "Ben geçmişi affettim, Allah da seni affetsin" buyurdu.

[1] et-Tebyin Fi Ensabi'l-Kuraşiyyin, s.203-204

Kadınlar, Resûlüllah'la el tutuşmaksızın biatte bulundular. Çünkü Resûlüllah (sav) kadınlarla musafaha etmezlerdi. Allah'ın kendisine helâl kıldığı kadınlar dışında ya da kendileriyle evlenmesi haram olanlardan başka bir kadına eli temas etmemiştir.

Buharî ile Müslim'de Hz. Aişe annemizden (ra) rivayete göre o demiş ki: "Hayır. Allah adına yemin olsun ki, Allah Resûlü'nün eli hiçbir yabancı kadına dokunmamıştır."[1]

İbn Sa'd kendi senediyle Abdullah b. Zübeyir'den rivayet ediyor, diyor ki: "Hind, Resûlüllah (sav) ile biatleşince konuştu ve "Ey Allah'ın Resûlü! Kendi Zâtı için tercih ettiği dinin izhar eden Allah'a hamd olsun! Ey Muhammed merhametinle beni yararlandırmanı dilerim. Ben, Allah'a iman eden, Resûlü'nü de tasdik eden bir kadınım" dedikten sonra yüzündeki peçeyi açarak, "Ben, Utbe'nin kızı Hind'im" dedi. Bunun üzerine Resûlüllah (sav) kendisine, "Hoş geldin" diye karşılık verdi. Hind ise bunun üzerine şöyle konuştu: "Allah adına yemin olsun ki yeryüzünde senin ailenden daha çok bir başka ailenin zelil olmasını istediğim kadar, bir başka şey istemezdim. Bugün ise yeryüzünde senin ailenin yücelmesini ve izzet sahibi olmasını istediğim bir başka oba halkı yoktur." Hz. Peygamber de, "Varlığım elinde olan Allah'a yemin olsun ki aynen öyledir" diye buyurdu.

Hind'in de, "Ey Allah'ın Resûlü! Ebu Süfyan eli sıkı biridir, benim, ailemiz için gerekli olan şeyleri ondan habersiz almamda bir sakınca var mı?" diye sorması üzerine, Hz. Peygamber (sav) de, "Sadece örfe uygun olarak gerekeni alman halinde, bunda bir sakınca görmüyorum" buyurur.[2]

Hind, Müslüman olup Resûlüllah'a biat ettikten sonra evine döner, evinde tuttuğu bir putunu kırıp döker, paramparça hale getirir ve "Ben, senin yüzünden gurur ve kibir içindeydim" der.

Yine Hind, Müslümanların Beytullah'ta ibadet ettiklerini görünce de, "Allah adına yemin olsun ki ben, bu geceden önce, Allah'ın hakkıyla kendisine kulluk edildiğini bu şekilde görmemiştim. Vallahi eğer geceleyecek olurlarsa, gecelerini de mutlaka sadece namaz kılarak, kıyam, kuud ve secde ile geçireceklerdir." diye konuşur.[3]

Cahiliye döneminden beri Hind'in Hz. Peygamber'in kızı, Hz. Zeyneb'e karşı güzel ve hoş bir davranışı vardı. Hz. Zeyneb, Mekke'de kocası

---

[1] Buharî, H.5288; Müslim, H.1866
[2] Buharî, H.3825; et-Tabakatü'l-Kübra, 8/172
[3] Nahve Ru'yetin Cedidetin Li't-Tarih, s. 200; et-Tabakatü'l-Kübra, 8/172

Ebü'l-As b. Rebii'n yanında bulunuyordu. Hz. Peygamber (sav), haber gönderip kızının Medine'ye gönderilmesini istemişti. Bu olay Bedir savaşından sonra olmuştu. Henüz Kureyşlilerin Bedir'de akan kanları kurumuş değildi. Bu savaşta Hind, babasını, kardeşini ve amcasını kaybetmişti. Bu nedenle de Hind, Kureyş evlerini, binalarını teker teker dolaşarak onları intikam almaya çağırıyordu, böyle bir gayretin içersindeydi, yeniden savaşa tutuşsunlar istiyordu.

İşte böyle bir çaba ile dolaşırken yolda Hz. Zeyneb'le karşılaştı. Önceden Hz. Zeyneb'in Medine'ye, babasının yanına döneceği haberini almıştı. Bunun için Hind, Hz. Zeyneb'e, "Ey Muhammed'in kızı! Duyduğuma göre sen, Medine'ye babanın yanına gitmek istiyormuşsun! Ey amcam kızı! Eğer yolculuk sırasında sana lazım olabilecek herhangi bir ihtiyacın varsa veya seni babana ulaştırmak için herhangi bir mala ihtiyaç duyarsan bana haber ver, senin ihtiyacını karşılayabilirim. Sakın utanayım deme! Çünkü erkekler arasında olabilen kırgınlık ve dargınlıklar, kadınlar arasına giremez" diye ona yardımcı olabileceğini samimi bir şekilde aktarır.

Hz. Zeyneb (ra) bu olayı anlatıyor ve diyor ki: "Vallahi, onun bu sözleri, laf olsun diye söylemediğini, dediklerini yapacak biri olarak gördüm."

Öte taraftan Hz. Zeyneb'in Mekke'den ayrılıp Medine'ye hareket ettiği sırada, Kureyş erkeklerinden kimileri ona saldırmaya, hakarete kalkıştılar, onu tekrar Mekke'ye dönmeye zorlamak istediler. Kendisi bu sırada hamileydi ve bundan dolayı devesinden düşerek düşük yaptı. Bu iğrenç saldırıyı duyan Hind hemen evinden çıkarak, hızlı bir şekilde Hz. Zeyneb'in olduğu yere geldi. Kavminin yüzüne karşı avazının çıktığı kadar yüksek bir sesle şöyle seslendi:

"Siz savunmasız bir kadına karşı mı savaşıyorsunuz? Bedirde neredeydiniz? Cesur olduğunuzu bir kadına karşı kanıtlamak mı istiyorsunuz?" diye kavmini azarladıktan sonra Hz. Zeyneb ile kavmi arasına girer, onu tutup bağrına basar, ona yapılan hakaretten dolayı üstünü başını temizler, tekrar onu eski durumuna getirir ve babasına güven ve emniyet içinde ulaşması için elinden gelen gayreti gösterir.[1]

Hind, onurlu, kendine güveni olan, şair ve becerikli bir kadındı. Rivayete göre Hind, Ebu Süfyan'la evlenmezden önce Fakih b. Muğire ile evliymiş. Fakih de Kureyş gençlerinden bir gençti. Bunun bir odası vardı, buraya çevresi hiçbir izne gerek duymadan diledikleri vakit girip çıkar-

[1] Nahve Ru'yetin Cedidetin Li't-Tarih, s. 208; Fursan Min Asri'n-Nübüvveti, s. 853

larmış. Bir gün Hind buraya girer, bu sırada içerde kimse bulunmamaktadır. Burada uyuya kalır. Derken kocasının bazı arkadaşları gelirler ve içeri girerler. Ancak Hind'in orada uyuduğunu gördüklerinde dışarı çıkarlar. Ancak dışarı çıkan arkadaşları Hind'in kocası fakihle karşılaşırlar.

Kocası içeri girdiğinde eşi Hind'in içeride uyuduğunu görür, ayağıyla onu dürterek kaldırır ve durumdan büyük bir şüpheye düşer. Bunun üzerine mesele, o bölgede bulunan bir kâhine götürmeye karar verirler. Hind'in babası Utbe, kızını alır ve yanlarında damadı fakih de olduğu halde kâhine gitmek üzere yola çıkarlar. Kâhine yaklaştıkları sırada babası kızının renginin sarardığını görür. Bunun üzerine babası kızıyla baş başa kalarak ona şöyle der: "Kızım, ne diye rengin sarardı, bedenin değişti? Eğer sen, bir suç işlemişsen, bana söyle, halka rezil olmadan çözeyim" diye sorar. Hind de, "Babacığım! Ben temizim ve susuzum. Ancak endişem ve korkum o ki, bir adama danışmaya gidiyoruz, adam söylediklerinde isabet edeceği gibi yanlış da yapabilir. Endişem o ki, benim hakkımda söyleyeceklerinde yanlış şeyler söyleyebilir ve bu da dünyanın sonuna kadar bizim anlımızda bir leke olarak kalabilir" der.

Bunun üzerine babası Utbe: "Ben önce o kâhini deneyeceğim, eğer bilirse, ona soracaklarımızı soracağız, bilmezse terk edeceğiz" der. Sonra da Utbe, bir buğday tanesini bir tayın dış dışkı yolunda saklayacağım ve arkasını da bağlayacağım. Kâhine gittiklerinde Utbe ona, "Ben, senin için bir şey gizledim, o gizlediğim şey nedir?" diye sorar. Kâhin de, "Bir kemerde bulunan bir meyve" der. Utbe, "O halde onu açıkla" der. Kâhin de, "Bir tayın dış dışkı yolunda olan bir buğday tanesidir" der.

Bundan sonra Hind'i, kadınların arasına oturttular, sonra da kâhine soracaklarını sordular. Kâhin ayağa kalktı ve eliyle Hind'in iki omuzu arasına vurdu ve "Tertemiz olarak, iftiraya uğramış biri olarak ayağa kalk. Sen zina fiilini işlemedin. Sen kesin olarak Muaviye adında bir kral doğuracaksın" dedi.

Bunun üzerine kocası Fakih, oturduğu yerden sıçrayarak ayağa kalktı ve gelip eşi Hind'in eline yapıştı ve "Hanımım!" diye iltifatta bulunmak istedi. Ancak Hind, elini onun elinden çekti ve "Vallahi, ben artık senden başka biriyle evleneceğim" dedi. Bundan sonra Ebu Süfyan onunla evlendi, ondan da Muaviye adındaki çocuğu dünyaya geldi. Hind, Hz. Ömer'in (ra) valiliği döneminde vefat etmiştir.[1]

[1] et-Tebyin Fi Ensabi'l-Kuraşiyyin, s.219

Muaviye'nin Erkek Ve Kız Kardeşleri

Yezid b. Ebi Süfyan: Ebu Süfyan'ın Yezid adındaki bu oğlu, aynı zamanda Yezidulhayr diye de anılmaktadır. Bu, Ebu Süfyan'ın çocukları içinde en faziletli, erdemli çocuğudur. Mekke'nin fethi gününde Müslüman olmuş ve Huneyn savaşına da katılmıştır. Nitekim Hz. Peygamber (sav) bu savaştan elde olunan ganimetlerden kendisine 100 deve ile kırk okka değerinde pay vermiştir.[1]

Hz. Ebu Bekir (ra) kendisini, Şam'a gönderdiği ilk ordunun başında görevlendirmiştir. Yezid'in asıl görevi, Dımaşk'a (Şam) varmak ve burayı fethetmekti. Zaruret halinde diğer İslâmî birliklerin yardımına koşmaktı. Yezid'in emrindeki ordunun sayıca miktarı 3000 kadardı.

Yezid'in ordusu harekete geçmezden önce, halife Ebu Bekir tarafından kendisine oldukça dikkat çekici ve önemli bir tavsiyesi oldu. Hz. Ebu Bekir'in bu tavsiyesi içerik olarak savaşın ve barışın şartlarından, bu uğurda yapılması gereken hususlardan söz ediyordu. Hz. Ebu Bekir (ra) kendisine yaya olarak bir süre refakatte bulundu, onu uğurladı ve tavsiye olarak ona şunları söyledi:

"Benim seni görevlendirmiş olmam, seni denemek, sınamak ve seni yetiştirmek, varlığını ortaya koyman içindir. Eğer gerçekten bu görevi başarıyla yürütürsen, seni görevinde tutar ve ileriye dönük daha başkaca ek görevler verebilirim. Eğer görevini gereğince yapamazsan, seni görevden alırım. Sana Allah'tan korkmanı tavsiye ederim. Çünkü Allah senin dışını bildiği gibi aynen senin içini de bilir ve görür. Allah katında en değerli kişi, insanlar içerisinde ona karşı en samimi olan ve onu en çok sevendir. Halk arasında Allah'a en yakın kişi, yaptıklarıyla Allah'a yaklaşabilen kişidir. Ben sana, bu görevden istifasını isteyen ve istifası da kabul gören Halid b. Said b. As'ın bıraktığı görevi verdim. Özellikle cahiliye dönemindeki saplantılardan uzak durmanı isterim. Çünkü Allah cahiliye âdetlerine ve bunu işleyenlere buğzeder.

Askerlerinin başına döndüğünde onlarla iyi geçin, güzel diyalog kur. Onlara iyilikle işe başla ve kendilerine hep iyiliği tavsiye et. Kendilerine öğütte bulunduğun zaman kısa ve öz konuş. Çünkü sözün uzaması halinde, başında öğrendiklerini sonunda unutur. Kendin dürüst ol ki, insanlar da sana karşı dürüst davransınlar. Namazlarını vaktinde, rükûuna ve secdelerine dikkat ederek kıl. Namazlarında huşuu elden bırakma.

---

[1] et-Tebyin Fi Ensabi'l-Kuraşiyyin, s.204

Düşmanların tarafından sana elçiler gönderilmesi halinde onlara karşı ikramda kusur etme, onları fazlaca karargâhında, askerlerinin sırlarına vakıf olabilecekleri kadar bekletme. Senin herhangi bir eksik ve gediğini fark edebilecekleri bir şey gösterme, ne bildiğini ve ne düşündüğünü anlamalarına imkân tanıma. Onları askerinin en güçlü olduğu yerde konakla. Senden önce hiçbir kimsenin onlarla konuşmalarına fırsat verme, konuşmak isteyenleri de engelle. Sen onların sözlerini yöneten ol. Sırlarını ortaya çıkabilecek bir ortamda kimseye açma, aksi takdirde işlerin karışır.

Kendileriyle istişare ettiğin kimselere karşı dürüst ol, doğruyu dile getir ki, onlar da sana karşı dürüst olup doğruyu konuşsunlar. Danışmanlarından bir şey gizleme ki, sana istediğin gibi yardım olunabilsin. Arkadaşlarınla geceleyin görüş ki sana haber getirsinler ve böylece perdeler açılıp gerçekler ortaya çıkabilsin. Nöbetçilerini, gözetmenleri artır ve onları ordu içerisinde dağıt. Hiçbirinin durumunu sezmeden ve bilgileri dışında onları zaman zaman âni baskınlarla denetle. Görevinde ve nöbetlerinde gaflet içersinde olanlarını gördüğünde, ona güzel öğütte bulun, edebini korumasını söyle ve aşırıya kaçmadan kendisini cezalandır. Geceleri de kendilerini izle ve denetle.

İlk nöbetlerini, son nöbetlerine göre uzun tut. Çünkü son nöbetler, gündüz vaktine daha yakın olması itibariyle daha kolay geçer. Cezayı hak edenlere, ceza vermekten çekinme, cezalandırmada ısrarcı olma, aceleci de davranma. Onlara savunacak gerekçe de bırakma! Askerlerinin aileleri hakkında gaflete düşme, aymaz davranma, sonunda askerlerin bozulurlar. Onları utanılacak bir duruma düşecekleri gizli taraflarını kurcalama! Halkın sırlarını ortaya çıkarmak için çaba gösterme, dış görünüşleri nasılsa ona itibar et, boş işlerle uğraşanlarla oturup kalkma, doğru ve dürüst olan kimselerle düş kalk. Onlarla samimi olarak buluşmayı temenni et, halkından çekinebilecekleri mânada bir korkaklık gösterme. Aldatma, çünkü aldatmak fakirliği doğurur, yardım ve zaferi önler.

Bu arada sizler kendilerini manastırlara kapatan kimselerle karşılaşacaksınız. Sakın onlara dokunmayın, onlar kendilerini neye adamışlarsa o görevlerini yapadursunlar."

İbn Esir diyor ki: "Bu tavsiye ve vasiyet, en güzel tavsiyelerden biridir. Çoğu ifadeler de, fayda bakımından özellikle idarecilere ve liderlere yönelik olan tavsiyelerdir."[1]

[1] İbnü'l-Esir, el-Kâmil, 2/64-65

Bu Tavsiyeden Çıkaracağımız Dersler

1- Görevleri, makam, mevki ve memuriyet ebedi değildir. Görevlerin ve makamların devamlılığı kişinin o görevindeki hizmetine, eylemlerin, başarı ve başarısızlıklarına göre değerlendirilir.

En üst sorumlunun görevi, görevliler art niyetle hareket ettiklerinde, hemen o kimseleri görevlerinden alınmaları ve uzaklaştırılmalarıdır. Böyle bir sorumluluğu üstlenmiş olan kişi, görevine nasıl sarılması gerektiğini ve en üst mevkilere gelebilmesi için ne yapması lazım geldiğini bilir, bunun farkında ve şuurunda olur, dolayısıyla görevini bu gayret içerisinde götürür. Fakat kişinin görevinde ihmalkâr davrandığı veya tembel olduğu, umursamaz bir tavır takındığı zaman, hedefinde dünyalık elde etmek gibi bir amaç varsa, bu kimse böyle bir durumda sorumluluğunu ihlal etmiş olur. Onun emri altındaki işlerde de buna bağlı olarak işler iyi gitmemeye başlar ve giderek de bozulur.

2- Bir işte başarılı olmanın en önemli temeli takvadır, Allah korkusudur: Çünkü yüce Allah, insanın amellerini ne amaçla ve hangi niyetle yaptığını, onun içini de dışını da bilir. Eğer Allah'tan korkarlarsa, zaten görünür de Allah'tan korkmaları doğaldır. Böyle bir durumda, bir görev üstlenmiş olan bir yetkili fesadın ve ifsadın her türünden uzak durur. Yani bozulmanın ve başkalarını bozmanın ne kadar fena olduğunu bileceğinden bunlardan sakınır. Çünkü fesat ve ifsat kişinin nefsanî istekleri doğrultusunda hareket etmesini gerektirir ki bu da kişinin Allah'tan korkmamasına, takvaya sarılmamasına sebep olur.

3- Atalara, babalara ve kavimlere bağlılık taassubundan, ırkçılık hastalığından kaçınmak: Bu sayılan hususlarda taassup kişinin sırat-ı müstakimden uzaklaşmasına sebep olur. Çünkü atalarımız eğer yanlış bir yolda idiyseler, bizim de onlara tâbi olma konusunda ısrarcı olmamız halinde doğru yoldan sapmış oluruz. Bu hal, buna bağlı olarak samimi olan İslâm bağını da koparır ki bu bağ da Allah için İslâm kardeşliğidir.

4- Öğütte bulunurken konuşmayı uzatmamak: Çünkü sözün uzaması başta konuşulanların unutulmasına sebep olur. Bu da asıl amacın kaybolmasına neden olur. Konuşmacı eğer gerçek bir hatip ve belagat sahibi kimse ise, dinleyenler onun konuşmalarının içeriğine değil, onun hatipliğine takılıp kalırlar. Ne dediğine ve ne öğreneceklerine bakmazlar. Eğer konuşmacı hatip ve belagat sahibi biri değilse, bu defa dinleyenler arasında bıkkınlık belirtileri baş gösterir, bundan dolayı konuşmacının ne söylediğine kulak vermez.

5- Sorumlu ve yetkili kişi öncelikle kendi nefsini düzeltmesini bilmeli ve kendi eksikliklerini araştırmalıdır. Sorumluluk mevkiinde bulunan bir kimse kendi halk ve hareketleriyle emri altındakilere örnek olabilecek bir ahlâka sahip olmalıdır. Onun bu hali doğal olarak emrinde çalışanların da durumlarını ve gidişatlarını düzeltmeye sebep olacaktır.

6- Rükünleri itibariyle olsun, huşu bakımından olsun namazını gereği gibi kılmaya önem vermelidir. Rükünleri itibariyle namazını kılmada örnek olması, namazda okunması gereken âyetleri ve duaları, nazla ilgili fiilleri yerine getirirken, bunu olması gerektiği en mükemmel mânada yapmalı ve göstermelidir.

İbadetini ihlâslı eda etme açısından da, kılacağı namazını huşu içerisinde ve gönül huzuru ile eda etmelidir. Her an yüce Allah'ın murakabesi altında olduğunu unutmamalıdır.

Çünkü kâmil mânada kılınacak olan bir namaz ile yeryüzünde Allah'ı zikretmek ve onu anmak en iyi bir şekilde yerine getirilmiş olunur, ahlâki tavır ve hareketlerinde güzelleşme görülür. Kalbi Allah'a karşı kuvvet kazanır. İnsanlara huzur sağlar. Şiddet ve sıkıntı anlarında namaz ve dualar Müslüman'ın sığınacağı limanlar olur.

7- Düşman tarafından gelen elçilere dikkat etmekle beraber onlara karşı ikram ve saygıda bulunulmalıdır: Gelen elçilerin İslâm ordusun durumlarını öğrenmemeleri ve öğrenmeye fırsat bulmamaları için gayet titizlikle onlarla görüşülmelidir. Gelen elçiye karşı ikramda bulunmak ise, bir bakıma onları İslâm'a davet etmektir. Çünkü gelen elçi eğer gerçekten bilgili biriyse, Müslümanların tavır ve hareketlerini, kendilerini nasıl karşıladıklarını değerlendirecek ve Müslümanların nasıl üstün bir ahlâka sahip olduklarını görerek, kendi açısından bunun değerlendirmesini yapacak ve belki de bu davranış onun hidayetine ve Müslümanların safına geçmesine sebep olabilecektir.

Ancak onlara ikramda bulunacağım derken, İslâm ordusunun durumunu ve konumunu öğrenecek kadar da onları Müslümanların iç işlerinden haberdar etmemek gerekir. Aksine özellikle onları korkutup ürkütecek olan tarafın, ordumuzun ve gücümüzün en kuvvetli tarafı gösterilmeli ki bu sayede birtakım toplumlar korkmaya başlasınlar ve yerlerinden harekete fırsat bulamasınlar.[1]

---

[1] et-Tarihu'l-İslâmiyyi, 9/194

8- Sır konumunda olan şeyleri gizli tutmak ve işi umursamamak gibi bir hatanın içine girerek sırların ifşasından kaçınmak: Özellikle Müslümanların kamu işlerine ve hizmetlerine ilişkin konularda oldukça ketum davranılmalı, sırlar gizli tutulmalı, ifşa olunmamasına özen gösterilmelidir. Çünkü bilge olan bir kimse, sırrı kendi içinde gizli kaldığı sürece, işlerin şekli değişse bile, o, nasıl davranacağını bilebilir. Fakat sırrı açığa çıktığı takdirde artık ne yapacağını şaşırır, o konuda nasıl bir hüküm vermesi gerektiğini bilemez duruma gelir.

9- İstişarede bulunmak: Eğer danışman olan kişi, görüşünde kesin isabetli ve düşüncesinde de kararlı biri olsa bile, eğer kendisine danışan kişi, işin iç yüzünü tüm çıplaklığıyla paylaşmıyorsa, bazı konuları gizli tutuyor, detaylarını aktarmıyorsa, o kimse bizzat kendi aleyhine cinayet işliyor, demektir. Çünkü böyle meşveretten zarar doğar.

10- İster askerî komutan olsun, ister sorumluluk mevkiinde bulunan kimseler olsunlar, kendilerine karşı sorumluluk taşıdıkları kimselerle zaman zaman iç içe olmalılar, aralarına girmeliler, seviyeleri ve tabakaları ne olursa olsun, onları ihmal etmemeliler. Çünkü onların, işleri ve istekleri hakkında gerçek mânada deneyim sahibi olabilmesi buna bağlıdır. Bu tür davranışlar sebebiyle onların karşı karşıya kaldıkları en büyük problemleri açısından, onlardan yardım görme imkânına sahip olurlar. Bir an önce o problemleri çözmek için hızlı hareket etmesini sağlarlar.

Bir sorumlu ya da yetkili düşünün ki kendisini halktan tecrit etmiş, aralarına girmemekte ve meseleleriyle yakından ilgilenmemektedir. Sadece o kavmin önde gelen sayılı simalarıyla oturup kalkmaktadır. Dolayısıyla toplumun ve vatandaşlarının ne gibi dertleri ve problemlerinin olduğunu sadece bu adamların ağzından öğrenmektedir. Onlar da meseleleri olması gerektiği gibi değil, kendilerinin istediği gibi aktarmaktadırlar. İşleri ve meseleleri doğru bir şekilde ilgiliye sunmamaktadırlar. Bu da o idarecinin veya idarecilerin sonunu getirir.

11- Önemli ve tehlike beliren yerlerde, Müslümanların gerektiği gibi korunmaları için özellikle koruma tedbirlerini sıklaştırmalı ve bu gibi yerlerde güvenlik elemanlarını görevlendirmelidir. Mutlak mânada deneyimli ve güvenilir koruma görevlileri, emniyet tedbirleri alınmalı, güvenilir kişiler o kilit noktalarda görevlendirilmelidir. Buna rağmen tamamen de onlara güvenerek ipin ucunu gevşetmemelidir. Mutlaka onların da murakabe ve gözetim altında tutulmaları gerekir.

12- Sorumluluk mevkiinde bulunan kişi, aykırı hareket edenlere karşı onları cezalandırmada orta bir yol tutmalıdır. Ceza hak etmiş olan bir kimseyi hiçbir zaman basite ve hafife almamalıdır. Çünkü onun basite alınması halinde bu durum, o kimsenin daha çok cüretkâr davranmasına, daha fazla muhalefet etmesine yol açar, başkalarına da kötü örnek olur. Bu defa muhalefet edenlerin oranı giderek artacak, anarşi çoğalacak ve ipin ucu kaçmış olacaktır. Ancak cezalandırmada çok ağır ve şiddet içeren bir ceza uygulamasına gidilmemelidir. Aksi takdir de bu davranış, vatandaşlar arasında hoşnutsuzluğa, nefrete sebep olur. Dahası bu durum toplum içerisinde kızgınlığa, kine dönüşür, halkın bu defa bölünüp parçalanmalarına, hizipleşmelerine sebep olabilir.

Aksine bu türden bir faaliyetin içinde yer alanlara verilecek olan ceza, mesele gerektiği gibi araştırılıp incelendikten sonra suçlunun işlediği suçla dengeli bir ceza olmalı. Meseleyi görüp değerlendirenler de, bunun bir öç alma cezası olmadığı, burada hedefin onu ıslah etmek olduğu kanaatine varmalı ve bu dengeli cezalandırma insanlar arasında bir panik oluşturmamalıdır. İşi tenkide ve öfkeye vardırmamalıdır.[1]

13- Sorumluluk mevkiinde bulunan yetkililerin, sorumluluklarının sınırları çerçevesinde cereyan eden her olay hakkında uyanık bulunmaları ve dikkat etmeleri gerekir. Öyle davranılmalıdır ki, vatandaşlar, üzerlerinde kendiişlerini ve problemlerini gereği gibi denetleyen birinin var olduğunu hissedebilsinler. Bu sayede gerçekten iyilikte bulunana karşı fazlasıyla iyilikte bulunulsun, kötülük işleyene karşı da, işlediği kötülük ve yanlışlık sebebiyle bir takım hakları kısıtlansın. Ancak bu uygulamayı yaparken onlar üzerinde tecessüsle hareket etmeden, gizli hallerini araştırmadan ve üzerlerine herhangi bir baskı kurmadan gereken yapılmalıdır.

Çünkü idareciler eğer vatandaşlarının gizli taraflarını araştırmaya kalkışırlarsa, bu, vatandaşları; idarecilerinin, kendilerini rezil edip, halkın gözünden düşürmek istedikleri gibi bir düşünceye sev keder, bu ise yanlıştır. Zîra böyle bir davranış idare edilenlerle idareciler arasında bağların kopmasına neden olur, güven ortamı yok olur. Aralarındaki sevgi, saygı, minnettarlık gibi değerlerden eser kalmaz.

Sözkonusu bağın varlığı idare edenlerle idare edilenler arasında devam ettiği müddetçe, bu, yanlış yolda olanları, bir takım olaylara karışanları, muhalefet edenleri, toplumun huzurunu bozanları ve anarşi çıkaran-

[1] et-Tarihu'l-İslâmiyyi, 9/195

ları önler. Çünkü sözkonusu bağ var olduğu müddetçe toplum bu sayılanlara fırsat vermez. Oysa sözkonusu ipin veya bağın kopması halinde, insanlarda Allah'tan korkmak gibi bir inanç da kalmayınca artık olanlar olur. Çünkü Allah korkusu, birçok kötülüklerin ve fenalıkların önünde engeldir. Allah'tan korkan bir kimse öyle olur olmaz şehevi isteklerinin peşinden koşturamayacak ve nefsinin esiri olmayacaktır. Oysa Allah korkusun olmadığı bir yerde artık her şey alt üst olacak, işler istendiği gibi yolunda gitmeyecek. Sonrasında da zecri tedbirlère başvurulacaktır. Bunun önüne geçilebilmesi için başvurulacak engelleyici yolları da bilinmektedir ki, istenmeyen bir durumdur.

14- Sorumluluk mevkiinde bulunanlar mutlaka dürüst, aklı başında ve vefalı olan kimselerle beraber olmalılar. Gerçi kimi zamanlar bunlardan herhangi birinden hoşlanmayacağı bir tenkit veya yönlendirmeye dair bir söz işittiğinde, bu durum hem o kişiye, hem de idaresi altında bulunanlara karşı bir yarar ile dönecektir.

Bu nedenle bu kimseler gününü gün eden, oyun ve eğlence düşkünü, dünyaya dalmış olanlarla asla oturup kalkmamalılar. Çünkü bu gibilerle düşüp kalkması halinde konuşmaları hoşuna da gitse, kendisini övüp dursalar bile, yine de o kimsenin güzel şeyler düşünüp uygulamasına engel olurlar. Bundan böyle de artık kendine gelemez. Sonrasında kendisiyle idare ettikleri arasında sıkıntılar ve olaylar baş gösterir.

15- Komutan ve lider olan kimse düşmanla karşılaşmada samimi olmalı ve düşmandan korkmamalıdır. Çünkü komutanın korkaklık göstermesi, emrindeki askeri etkiler, bu da panik ve yenilgiye sebep olur. Kaldı ki, savaş dışında da sorumlu ve yetkili olan kişi, olaylar karşısında cesur olmalı, geri adım atmamalıdır. İdareci, görevinde zaaf göstermemeli, güçsüz olmamalıdır. Çünkü bu durum emri altında çalışanları da etkiler, dolayısıyla elde edilmesi düşünülen yarar sağlanamayacağı gibi üretimde de azalma olur.

16- Hile yapan komutanlardan sakınmak gerekir: Bir savaş halinde, elde edilen ganimetler, paylaşmaya sokulmazdan önce, onu ele geçiren komutan, ganimetlerden çalıp çırpmaya kalkışmamalıdır.

Barış esnasında ise, sorumluluk mevkiinde bulunan kişinin, bulunduğu makamdan yararlanarak şeriat açısından helâl olmayacak dünyevi bir konuda menfaat sağlaması da yasaktır, haramdır. Örneğin adam hediye kabul etmektedir. Hediyeyi veren kişi, aslında o kişiden bir menfaat sağlamak peşindedir, bir hakkın gaspına sebep olacaktır. İşte bu da bir tür

aldatmadır. Bu vasiyette de geçtiği gibi aldatma, hem insanı fakirliğe sürükler ve hem de zaferi ve başarıyı önler.

Hz. Ebu Bekir (ra) tarafından komutanlarından birine yaptığı bu tavsiyeden çıkarılan dersler, bunun ne kadar önemli bir vasiyet ve tavsiye olduğunu ortaya koymaktadır. Bu vasiyet, aynı zamanda Hz. Ebu Bekir'in (ra) Müslümanların işleriyle ne kadar fazla ilgilendiğinin de çok açık bir göstergesidir. Bu vasiyet incelendiğinde görülecektir ki, Hz. Ebu Bekir (ra) emrindeki komutanlarına, karşılaşacakları problemler konusunda ne yapmaları gerektiği hususunda bilgi vermekte ve onları yönlendirmektedir. Bu ve benzeri vasiyetler ya da tavsiyeler, Hz. Ebu Bekir'in birçok yönleri yanında bir başka yönünü de tescil etmektedir. Bu da burada görüldüğü gibi, görevlendirdiği kişilerin kendi başlarına buyruk hareket etmemeleri, istişareden uzak durmamaları, emrindekilerin her türlü problemleriyle ilgilenmeleri gereği gibi hususları içermektedir.[1]

Bir rivayete göre, "Hz. Ebu Bekir (ra), Yezid'in komutasındaki ordu ile alâkalı olarak işin insani boyutlarını da unutmayıp, Müslümanların savaş kurallarına da uymalarını istemiştir. Ki bu kurallar on maddeden oluşmaktadır. Bu tavsiyesi de Hz. Peygamberin (sav) bir hadisinden alıntılanmak suretiyle şöyle ifade olunmuştur. Hz. Ebu Bekir diyor ki:

"Ey insanlar! Durun hele, size on tavsiyem olacaktır. O, on tavsiyemi gereğince uygulayın. Sakın kimseye ihanet içinde olmayın, kimseyi aldatmayın, toplumda yanlış işler yaparak toplumu bozmayın. Müsle yapmayın, yani işlediği bir cinayet sebebiyle intikam hırsıyla bir kimsenin yüzünü, gözünü oymayın. Çocukları, ellerinden hiçbir şey gelmeyen yaşlıları, kadınları öldürmeyin, hurmalıkları, dikili ağaçları kesmeyin ve yakmayın, meyveli hiçbir ağacı kesmeyin, yemek ihtiyacı dışında herhangi bir koyunu ve deveyi kesmeyin. Siz yolunuz üzerinde kendilerini ibadet için manastırlara kapatmış birtakım toplumlar da göreceksiniz. Onlara dokunmayın, kendilerini adadıkları işle baş başa bırakın. Haydi, Allah'ın adıyla yolunuza devam edin."[2]

Hz. Ömer (ra) döneminde Şam feth olunduğu sırada Ebu Süfyan'ın oğlu Yezid, bu vasiyetten çok yararlanmıştır. Çünkü Ebu Süfyan'ın oğlu Yezid, Hz. Ömer (ra) tarafından Filistin ve çevresine vali olarak atanmıştı. Ebu Ubeyde vefat edince, onun yerine Muaz b. Cebel'i, Muaz vefat edince,

---

[1] et-Tarihu'l-İslâmiyyi, 9/196

[2] Selamet el-Herefi; Suvar min Tesamuhi'l-Hadarati'l-İslamiyyeti Maa Gayri'l-Müslimin, s. 62; Tarihu't-Taberi, 3/227

bunun yerine de Ebu Süfyan'ın oğlu Yezid'i atadı. Yezid'in ölümü üzerine de kardeşi Muaviye'yi atadı. Bütün bu ölenler, Umvas veba salgınında, hicri 18 yılında ölmüşlerdi. Gerçi, Yezid hicri 19 yılında Kayseriyye'nin fethinden sonra vefat etmiştir, diyenler olduğu gibi Kayseriyye fethinden önce vefat etmiştir, diyenler de vardır. Çünkü Kayseriyye Muaviye eliyle feth olunmuştur.[1]

Ebu İsmail Muhammed b. Abdullah el-Basri diyor ki: "Hz. Ömer (ra), Yezid'in ölümü sebebiyle büyük bir üzüntüye boğuldu ve Muaviye'ye, Şam valiliği için yazı gönderdi."[2]

Utbe b. Ebî Süfyan

Künyesi Ebul Velid idi. Hz. Peygamber (sav) döneminde dünyaya gelmişti. Hz. Ömer tarafından Taif ve çevresine görevli olarak atanmıştı. Amr b. As'ın ölümü üzerine Muaviye, kendisini Mısır valiliğine tayin etti. Anlatıldığına göre kendisi Mekke'de görevliyken bir bedevinin önüne geçtiğini görür, bedevi kendisine, "Ey Halife!" diye seslendi. Utbe de ona, "Sen bunu diyecek biri değilsin" diye karşılık vermiş ise de, adam uzaklaşmadı. Bu defa da, "Ey kardeşim!" diye seslendi. Utbe de, "Sesini duyurdun, söyle bakalım ne diyeceksin" der.

Bedevi de şöyle seslenir: "Amir Oğullarından bir yaşlı, amcan olduğunu ileri sürerek sana yakınlığı olduğunu, dayılık iddiasında bulunuyor. Çocuklarının çokluğundan ve zamanın kötülüğünden, aşırı fakirlik içinde olduğundan bahisle sana dert yanıyor. Sen, bütün bu sıkıntıları önleyebilecek bir güce sahipsin. Senin için Allah'tan mağfiret diliyorum. Senden, onun adına yardım istiyorum" diye derdini aktarır. Utbe de, "Biz, senin her ihtiyacının karşılanması için gereken emri verdik. Keşke sana erken ulaşabilseydik" der. Utbe hatip bir kimseydi, güzel ve fasih konuşurdu. Hatta Ümeyye Oğulları içerisinde ondan daha güzel konuşan bir hatip yok, diye söylenirdi. Mısır'da bir yıl kadar vali olarak görev yaptı, sonra burada vefat etti. Hicri 44 ya da 43 senesinde burada toprağa verildi.[3]

Anbese b. Ebu Süfyan

Ebu Süfyan'ın bu oğlu Ebu Osman künyesiyle anılırdı. Ebu Umame'den rivayete göre diyor ki: "Ebu Süfyan'ın oğlu Anbese ölüm döşeğinde iken, şiddet ve ağrılar yüzünden feryat ediyordu, halk da kendisini ziyare-

[1] et-Tebyin Fi Ensabi'l-Kuraşiyyin, s.205
[2] et-Tebyin Fi Ensabi'l-Kuraşiyyin, s.205
[3] et-Tebyin Fi Ensabi'l-Kuraşiyyin, s.207; Kadetu Fethi'ş-Şam ve Mısr, s.99

te geliyordu. Bu arada Anbese ağlamaya ve sızlanmaya başladı. Ziyaretine gelenler kendisine, "Ey Ebu Osman, ne diye ağlarsın? Seni üzen nedir? Senin İslâm'da güzel bir yerin ve yolun yok mu? Güzel bir hizmette bulunmadın mı?" dediklerinde bu defa hüznü ve ağlaması daha da artarak der ki: "İleride nasıl bir durumla karşılaşacağımı bilememenin hüznü ve üzüntüsüyle ağlıyorum, beni yarının neler beklediğini bilmiyorum, nefsim adına güvenebileceğim büyük bir ameli de önceden göndermiş değilim, işte feryadım bundandır."[1]

Ebu Süfyan kızı Ümmü Habibe

Asıl adı Remle'dir. Ebu Süfyan'ın kızı Remle yani Ümmü Habibe, Hz. Peygamberin eşidir, müminlerin de annesidir. Ümmü Habibe künyesidir ve bu künye ile şöhret bulmuştur. Ümmü Habibe'nin annesi de Ebü'l-As b. Ümeyye'nin kızı Safiye'dir. Ümmü Habibe (rha) annemiz, Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderilmesinden 17 yıl önce dünyaya gelmişti.

Ümmü Habibe annemiz, Hz. Peygamberle (sav) evlenmezden önce Esed b. Huzeyme Oğullarından Ubeydullah b. Cahş b. Rebab b. Ya'mur el-Esedi ile evlenmiştir. Yani Ubeydullah'ın eşiydi. Her ikisi de Müslüman olmuşlardı ve her ikisi de birlikte Habeşistan'a hicret etmişlerdi. Burada Habibe adındaki kızını dünyaya getirdi ve onun künyesini alarak Ümmü Habibe diye anıldı.

Eşi Ubeydullah b. Cahş, Habeşistan'a gidince İslâm dinin terk etti, irtidat ederek Hıristiyanlığa geçti ve bir Hıristiyan olarak da öldü. Ancak Ümmü Habibe annemiz dininde sebat etti. Bu da Allah'ın ona bir fazlı ve ikramıydı. Çünkü hem Müslüman olmuştu ve hem de dini için ülkesini bırakıp hicret etmişti. Allah da ona, kocasından çok daha hayırlı olan bir eş verdi. O hayırlı eş beşerin en hayırlısı, en faziletlisi efendimiz Abdullah oğlu Hz. Muhammed (sav) idi. Hanımları arasında soy ve akrabalık bakımından Resûlüllah'a da en yakın olan bir akrabasıydı. Yine en fazla mehir sahibi olan da Ümmü Habibe annemizdi.

Zehebi onun hakkında diyor ki: "Ümmü Habibe, Hz. Peygamberin amcası kızlarındandı. Resûlüllah'ın hanımları arasında nesep bakımından ona en yakın olan bir başka eşi olmadığı gibi, aldığı mehir bakımından ondan fazla mehir sahibi olan bir eşi de yoktu. Hz. Peygamberle (sav) evlendiği esnada, mesafe bakımından ondan başka en uzakta olan bir başka eşi de yoktu. Çünkü kendisi Habeşistan'da iken Resûlüllah'a nikâhı kıyıl-

[1] et-Tebyin Fi Ensabi'l-Kuraşiyyin, s.208

mıştı. Habeşistan Necaşi'si, Hz. Peygamber (sav) adına mehir olarak ona 400 dinar vermişti. Ona birtakım şeyleri de çeyiz olarak sundu.[1]

Onun yüksek mevkiini ve büyüklüğünü gösteren birtakım menkıbelerden de söz edilir. Allah kendisinden razı olsun. İşte onlardan bazıları şöyledir:

Ümmü Habibe, dinini yaşayabilmek adına Allah için iki defa Habeşistan'a hicret eden bir kadındır.

Hâkim, kendi isnadıyla İsmail b. Amr b. As'a dayanarak verdiği bilgiye göre, İsmail diyor ki, Ümmü Habibe şöyle dedi: "Rüyamda kocam Ubeydullah'ı en iğrenç ve çirkin bir surette gördüm. Bundan dolayı ürperdim de dedim ki, vallahi bunun vaziyeti değişmiş, kötü bir duruma düşmüştür. Bir de ne göreyim sabah uyandığımda kocam Ubeydullah bana, "Ey Ümmü Habibe! Ben dinî bir inceleme içine girdim. Bu incelemem sırasında ben Hıristiyanlık dininden daha hayırlı bir din bulamadım. Bu nedenle ben Hıristiyanlık dinini seçmiştim. Daha sona da Muhammed'in dinine girdim. Bundan sonra da yeniden Hıristiyanlık dinine geçtim" dedi.

Kocamın bu konuşması üzerine ben kendisine: "Vallahi o, senin için hayırlı değildir" dedim ve ona gördüğüm rüyamı anlattım. Fakat o bunu önemsemedi, nihayet şarap içmeye ölene kadar devam etti. Bu arada yine gördüğüm bir rüyada sanki biri gelip bana, "Ey Müminlerin annesi!" diye sesleniyordu. Ben bu rüyadan dolayı ürperdim ama yine de rüyamı, Resûlüllah (sav) benimle evlenecek herhalde" diye yorumladım.

Devamla diyor ki: "Bu arada ben de iddet süremi henüz tamamlamıştım ki, Necaşi tarafından gönderilerek gelip kapıma dayanan Necaşi'ye ait elçiyi gördüm. İçeri girmek için benden izin istiyordu. Baktım ki Ebrehe adında olan bir cariye. Kapıda giysileriyle ve üzerine süründüğü gül yağıyla duruyor. Hemen içeri girdi ve dedi ki: "Kral sana diyor ki, Resûlüllah (sav) seni, kendisiyle evlendirmem için kendisine mektup yazmış, ne dersin?" der. Bunun üzerine Ümmü Habibe de ona, "Allah sana hayırlarla müjdeler versin, seni hep mutlu kılsın" diye karşılık verir. Gelen cariye yani kadın da Ümmü Habibe'ye, "Kral, seni, kendisiyle evlendireceği kişi için, senin birine vekâlet vermeni istiyor" der. Ümmü Habibe de, "Halid b. Said b. As'a haber gönderir ve kendisini evlendirmesi için ona vekâletini verir."[2]

---

[1] Heysemi, Mecmau'z-Zevaid, 9/249; İbn Sa'd, Tabakat, 8/96-100; Siyeru Alami'n-Nubela, 21/219

[2] Hâkim, Müstedrek, Kitabu Marifeti's-Sahabe, 4/20-21, H.6770/2368

Bu hadis müminlerin annesi Ümmü Habibe'nin faziletinden ve onun üstün menkıbe ve meziyetlerinden söz etmektedir. Çünkü kendisi Habeş topraklarına hicret etmekle, Müslümanlığında ve hicretinde sebat etmekle şereflenmiş olan bir annemizdir.[1]

Ümmü Habibe'nin bazı menkıbelerinden örnekler: Ümmü Habibe annemiz, henüz Müslüman olmayan babasının, Resûlüllah'ın minderi üzerine oturmasına izin vermiyordu. Hz. Peygamber (sav) ile Kureyş arasında yapılan antlaşmanın bozulması sebebiyle, o sırada Mekke'nin lideri durumunda olan babası Ebu Süfyan, durumu düzeltmek için Medine'ye, Resûlüllah ile görüşmeye gelir. Bu arada kızı Ümmü Habibe'nin evine giden baba Ebu Süfyan, henüz Müslüman olmamıştır, müşriktir. Resûlüllah'a ait olan bir minderin üzerine oturmak ister. Ancak kızı Ümmü Habibe buna mani olur.[2]

İbn Sa'd, Muhammed b. Müslim ez-Zühri'ye dayandırdığı kendi isnadıyla olan rivayetinde, Muhammed b. Müslim demiş ki: "Ebu Süfyan b. Harb, Mekke'ye karşı savaş hazırlığı içinde olan Resûlüllah ile görüşmek üzere Medine'ye gelir. Resûlüllah'tan Hudeybiye antlaşmasının süresinin uzatılmasını ister. Ancak Resûlüllah (sav) onun bu isteğine olumlu cevap vermez, geri çevirir. O da Resûlüllah'ın yanından kalkıp kızı Ümmü Habibe'nin evine gider. Ebu Süfyan içeri girdiğinde, Resûlüllah'ın yerde serili olan minderinin üzerine oturmak ister. Bunun üzerine annemiz, minderi oradan kaldırır. Bu olay karşısında Ebu Süfyan, kızı Ümmü Habibe annemize, "Kızım! Minderi mi benden esirgiyorsun, yoksa beni mi minderden esirgiyorsun?" diye tepkisini gösterince, annemiz de babası Ebu Süfyan'a, "Bilakis Resûlüllah'ın minderini senden esirgiyorum. Çünkü sen hâlâ müşriksin ve müşrik olduğun için de necissin" diyerek karşılık verince babası Ebu Süfyan da kendisine, "Kızım! Ben görmeyeli sana kötü bir haller olmuş" diye konuşur.[3]

Yine annemizle ilgili bir başka menkıbe de şöyledir: İbn Sa'd ve Hâkim, Avf b. Haris'ten rivayet ediyorlar. Avf b. Haris demiş ki; Aişe (rha) şöyle dedi: "Ölümü esnasında, Resûlüllah'ın eşi, Ümmü Habibe beni yanına çağırdı ve yanına gittiğimde bana, 'Her ikimizin kuma olmamız hasebiyle aramızda birtakım problemler olmuştu. Bu sebeple Allah beni de seni de bağışlasın' dedi. Ben de ona, 'Allah senin tüm günahlarını mağfiret

---

[1] el-Akide Fi Ehli'l-Beyt, s.113
[2] el-Akide Fi Ehli'l-Beyt, s.113
[3] Siyeru Alami'n-Nubela, 2/223; İbn Sa'd, Tabakat, 8/99-100

buyursun ve tüm hatalarını silsin ve seni bundan dolayı aklasın' dedim. Bunun üzerine bana, 'Senin beni Mutlu kıldığın gibi Allah da seni sevindirsin' diye konuştu. Daha sonra da Ümmü Seleme'yi çağırttı ve ona da aynı şeyleri söyledi.

Ümmü Habibe Muaviye'nin halifeliği döneminde hicri 44 (664 M) tarihinde vefat etmiştir.[1]

Ebu Süfyan'ın kızı Ümmü Hakem (rma): Bu kadın, Ümmü Abdurrahman b. Ümmül Hakem'dir. Mekke'nin fethi sırasında Müslüman olmuştur. Kendisi, "Müşrik karılarınızın nikâhları ortadan kalkmış olduğundan, onların nikâhlarına tutunmayın" (Mümtehine, 60/10) âyeti indiği sırada henüz İyaz b. Ğanem el-Fehri'nin nikâhında bulunuyordu. Bu âyetin inmesiyle, kocasından ayrıldı, bunun üzerine Abdullah b. es-Sakafi ile evlendi.[2]

Ebu Süfyan kızı Azze (rma): İbn Şihab, emzirme ile ilgili Ümmü Habibe hadisinde bundan söz etmektedir. Bu hadisi Müslim tahric etmiştir. Ümmü Habibe'den rivayete göre demiş ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Kız kardeşim için ne düşünürsün?" dedim. Resûlüllah da bana, "Ne yapacağım onu?" diye sordu. Ben de kendisine, "Onunla evlenirsin" dedim. Resûlüllah (sav) de peki sen böyle bir şey istiyor musun?" diye sorar. Ümmü Habibe de, "Sadece ben senin bir tanen değilim. Bu sebeple ben, böyle hayırlı bir işte kız kardeşimin bana ortak olmasını isterim" der. Ancak Resûlüllah (sav) Ümmü Habibe annemize, onun kendisine helâl olmadığını açıklar. Çünkü İslâm dinine göre iki kız kardeşin bir nikâh altında birlikte tutulması caiz değildir.[3]

Hz. Peygamber (sav) hicretin altıncı senesinde Ümmü Habibe annemize nikâh kıymıştır.[4]

Zehebi diyor ki: "Halid b. Said b. As b. Ümeyye, Ümmü Habibe'yi Medine'ye alıp getirdiğinde yaşı otuz küsur idi, h.44 (664 m) senesinde vefat etmiştir."[5]

Ebu Süfyan kızı Ümeyme: Bu, Ebu Süfyan b. Huvaytib b. Abdul Uzza ile Cuveyriye'yi dünyaya getirmiştir. İbn Kudame bunu "et-Tebyin Fi Ensabil Kuraşiyyin" adlı eserinde özetle belirtmiştir.[1]

---

[1] Siyeru Alami'n-Nubela, 2/223; İbn Sa'd, Tabakat, 8/99-100
[2] et-Tebyin Fi Ensabi'l-Kuraşiyyin, s. 209
[3] Müslim, Rada, H.1449/15-16; ed-Devletü'l-Emeviyyetu el-Muftera Aleyha, s.142
[4] Siyeru Alami'n-Nubela, 2/220
[5] Siyeru Alami'n-Nubela, 2/222

Muaviye'nin Evlendiği Hanımlar Ve Çocukları

Behdal el-Kelbi'nin kızı Meysun: Muaviye'nin oğlu Yezid, bu kadından dünyaya gelmiştir, bir de küçük yaşta ölen bir kızı bu kadındandır.[2]

Muaviye (ra) eşi Meysun'u çok severdi ve ona ayrı bir değer verirdi. Fakat Meysun küçüklüğünde beri bedevi hayata alışkın olduğundan, sürekli o hayatı özler ev onu diline dolayıp dururmuş. Ailesini, o sade ve saf bedevilik hayatının özlemini duyarmış, oradaki toprakla, hayvanlarla haşir neşir olmayı hep özlermiş. Bir türlü saray hayatına ve hizmetçilerin etrafında dolaşmasına alışamamıştır.

Günün birinde yine o bedevi çöl hayatının özlemini duyar, oradaki insanları, toprağı, dünyaya geldiği yerin hasretini dile getirir ve ağlamaya başlar. Çevresinde bulunanlardan biri kendisine ağlama sebebini sorar. Meysun derinden bir ah çekerek şu şiiri söyler:

Doğrusu içinde insanın boğulası geldiği bir ev
Benim için göz kamaştıran bir saraya değer
Mahfe içindeki kadınları izleyen tazecik hızlı bir deve
Bana göre süratle koşan bir katırdan daha sevimlidir
Geceleyin yolculara havlayan bir köpek benim için
Mırıldayan evcil bir kediden çok daha sevimlidir
Kaba saba elbise giyinmek ve gözümün aydın olması
Bence şeffaf giysiler içinde gezmekten daha güzeldir
Evimin ekmek kırıntılarıyla karı doyurmak benim için
Taze yufka ekmeğe binlerce bedeldir.
Her bir delikten rüzgâr sesini ve uğultusunu dinlemek
Bana çalan teflerin sesinden daha güzel gelir
Amcam Oğullarından cömert ve müsamahakâr biriyle
Olmak bana mükellef ve güçlü, şiddetli birinden daha sevimlidir.
Ben bedevilikteki o sert yaşamı özlüyorum
Bana ne şatafatlı bir hayat yaşamaktan
Ben, doğduğum yerden başkasını istemem
Saygın bir vatandan bana toprağım daha şereflidir.

---

[1] İbn Kudame, et-Tebyin Fi Ensabi'l-Kuraşiyyin, s. 209
[2] Tarihu't-Taberi, 6/246-247

Muaviye, geldiğinde, cariyesi durumu kendisine anlattı, bir rivayete göre bizzat kendisi, Meysun tarafından okunan bu şiiri dinler, bunun üzerine eşine der ki: "Ben, Behdal'ın kızını memnun edemedim, çünkü beni sert ve kaba bir adam olarak tanıtıyor. O, bundan böyle boştur. Ona söyleyin, sarayımda nesi var, hepsini toplayıp alıp ailesine gitsin ve götürsün." Eşi Meysun da sadece oğlu Yezid'i yanına alır ve ailesine döner, orada çığlıklar atarak hayatını sürdürür.[1]

Bağdadi merhum, "Hizanetul Edeb" eserinde naklederek anlatıyor, diyor ki: "Muaviye, eşi Meysun'u boşayınca ona, 'Eş olarak seni sevdim de aldım ve şimdi de seni boşadım' der. O da cevap olarak, "Biz sevildiğimizde mutlu olmayacağımız gibi, boşanınca da üzülecek değiliz" der.[2]

Fahite: Muaviye'nin bu eşi, Karaza b. Abd Amr b. Nevfel b. Abdi Menaf'ın kızıdır. Muaviye'nin bu kadından Abdurrahman ve Abdullah adlarında iki çocuğu olmuştur. Abdullah oldukça zayıf biriydi, Ebu'l-Hayr künyesiyle anılırdı. Abdurrahman ise henüz küçük iken vefat etmişti.[3]

Karaza kızı Kenud: Bu da Fahite'nin kız kardeşiydi, Muaviye, Fahite'den sonra ayrıca bununla evlenmiştir. Nitekim Kıbrıs'ı fethettiği sırada yanında hanımı Kenud vardı.[4]

Ammare el-Kelbiye'nin kızı Naile: Muaviye bu kadın ile de evlenmiş ise de, daha sonra bunu boşamıştır.[5]

Muaviye'nin Kızları

Remle: Muaviye'nin bu kızı, Hz. Osman'ın oğlu Amr ile evlenmiştir.

Hind: Muaviye bu kızını da Abdullah b. Amir'le evlendirmiştir. Ayrıca Aişe, Atike ve Safiye adlarında da üç kızı daha vardı.6

Muaviye'nin Müslüman Olması Ve Fazileti

Meşhur olan rivayete göre Muaviye olsun, kardeşi Yezid olsun, her ikisi de Mekke'nin fethi gününde Müslüman olmuşlardır.[7]

---

[1] Şairatu'l-Arab, s.396-397; Ahmed Halil Cemaa, Nisaun Min Asri't-Tabiin, s.43
[2] Bağdadi, Hazanetul Edeb, 3/593; Ahmed Halil Cemaa, Nisaun Min Asri't-Tabiin, s.43
[3] Tarihu't-Taberi, 6/147
[4] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/462
[5] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/463
[6] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/464
[7] Dirase Fi Tarihil Hulefai'l-Emeviyyin, s.129

Ancak ondan rivayete göre, kendisi demiş ki: "Ben, hicretin yedinci senesi olan Umretü'l-Kaza yılında Müslüman oldum. Ancak babamdan Müslüman olduğumu gizledim. Daha sonra babam bunu öğrendi ve bana dedi ki: 'Bak şu, senin kardeşin Yezid'dir. O, kavminin dininde olması bakımından senden daha hayırlıdır.' Ben de kendisine, 'Ben, kendimi o konuda gayretli bulmuyorum' dedim. Derken Resûlüllah (sav) Kaza umresi için Mekke'ye geldi ve ben de onu tasdik ettim. Daha sonra Mekke'nin fethinde de Müslüman olduğumu açıkladım. Hemen yanına vardım ve önünde yazı yazdım" diyor.[1]

Muaviye (ra), Resûlüllah ile beraber Huneyn savaşına katılmıştır. Resûlüllah da kendisine ganimetten 100 deve ve kırk okka ihsanda bulunmuştur.[2]

İslâm bilginleri Muaviye'nin faziletlerine ilişkin olarak birçok değerden söz ederler. Bu örnekleri şöylece sunabiliriz:

Kur'an-ı Kerim'den örnekler: Daha önce de sözünü ettiğimiz gibi Muaviye (ra) Huneyn savaşına katılmıştı. Yüce Allah bu savaşa katılanlar hakkında şöyle buyurmuştur:

"Sonra Allah, katından Resûlü'nün ve müminlerin gönüllerine cesaret indirip, böylece onların yeniden savaş alanına dönmelerini ve kalplerinin sebatını sağlamıştı. Bir de sizin moralinizi düzeltmek için görmediğiniz ordular (melekler) indirmiş ve kâfirleri de bozguna uğratarak azap etmişti. İşte bu, Allah ve Resûlü'nü inkâr edenlerin cezasıdır."[3]

Muaviye, Allah'ın kendilerine güzellik vaat ettiği kimselerdendir. Çünkü yüce Allah: "İçinizden, fetihten, (Mekke fethinden) önce infak edenler ve savaşanlar, ötekilerle bir değildirler. Onların dereceleri, sonradan harcayan ve savaşanlardan daha yüksektir. Bununla beraber Allah hepsine de en güzel olanı, cenneti vaad etmiştir. Allah bütün yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."[4] Buyurmuştur.

Muaviye de Allah'ın kendisine en güzel olanı vaad ettiği kimselerdendir. Çünkü o da Huneyn'de olsun, Taif'te olsun bunlar için harcamada bulunmuş ve her ikisinde de savaşmıştır.[5]

---

[1] el-İsabe, 3/433; et-Tebyin Fi Ensabi'l-Kuraşiyyin, s.105; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/396
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/396
[3] Tevbe, 9/26
[4] Hadid, 57/10
[5] İbn Teymiye, el-Fetava, 4/495

Sünnetten örnekler: Resûlüllah (sav) Muaviye'ye dua etmiştir. Nitekim şu dua da Resûlüllah'ın ona yapmış olduğu bir duadır: "Allah'ım! Halkı doğru yola iletmesi için onu hayra vesile kıl, kendisini de hidayette daim eyle ve başkalarına da doğru yolu göstermesini nasip eyle."[1]

Allah Resûlü (sav) yine şöyle buyuruyor: "Allah'ım! Muaviye'ye kitabı, yazı ve hesabı öğret ve onu azaptan koru!"[2]

Müslim'de Abdullah b. Abbas yoluyla gelen rivayetler: Abdullah b. Abbas (rma) diyor ki: "Ben çocuklarla beraber oyun oynuyordum. Derken Resûlüllah geldi, ben de kapının arkasına gizlendim. Resûlüllah beni omuzlarımdan yakaladı, bana, "Git, benim için Muaviye'yi çağır" dedi. Ben de hemen gittim ve gelip kendisine, yemek yemekte olduğunu söyledim. Bunun üzerine tekrar bana, "Git, benim için Muaviye'yi çağır" dedi. Gittim ve yine gelip kendisine onun hâlâ yemek yediğini söyledim. Bunun üzerine Resûlüllah, "Allah onun karnını doyurmasın!" diye buyurdu.[3]

İmam Nevevi, bu hadis hakkındaki açıklamasında şu açıklamaya yer veriyor ve diyor ki: "Müslim (rh), bu hadisten, Muaviye'nin Hz. Peygamberin duasına layık bir olmadığı manasını çıkarmıştır. Bu bakımdan Müslim hadise ilgili bölümde yer vermiştir.[4] Ondan başkaları ise bu hadisi Muaviye'nin menkıbeleri arasında değerlendirip burada yer vermişlerdir. Çünkü bu ifade aslında Muaviye aleyhinde bir beddua mânası içermeyip, onun lehinde olan bir duadır."[5]

Bunun içindir ki, "Allah onun karnını doyurmasın!" hadisi hakkında İbn Asakir diyor ki: "Muaviye'nin fazileti hakkında rivayet olunan en sahih rivayet budur." Bundan sonra da, "Allah'ım! Ona Kitabı öğret" mânasındaki hadistir. Bu hadisten sonra da, "Allah'ım! Halkı doğru yola iletmesi için onu hayra vesile kıl, kendisini de hidayette daim eyle ve başkalarına da doğru yolu göstermesini nasip eyle"[6] anlamındaki bu hadistir.[7]

Zehebi de bizzat sözkonusu Müslim hadisi ile ilgili olarak diyor ki: "Diyorum ki, Belki de şöyle denebilir: Hz. Peygamberin (sav), "Allah'ım!

---

[1] eş-Şeriatu, 5/2437. Bu rivayet isnad yönünden sahih olan bir rivayettir.
[2] Heysemi, Mevaridü'z-Zam'an, Rivayet isnad bakımından Hasendir.
[3] Müslim, 2604
[4] Müslim'in ilgili babı, "Ehil olmamaları sebebiyle Hz. Peygamberin kendilerine lanet okuduğu, kötülediği veya bedduada bulunduğu kimseler babı" başlığıyla vermiştir. Bu hadis Kitabü'l-Birri ve's-Sıla bölümünde 25. Bab, 2600-2604/88-97 hadisleri üzerine ele alınmıştır
[5] Nevevi, Şerhu Sahihi Müslim, 16/165
[6] eş-Şeriatu, 5/2437. Bu rivayet isnad yönünden sahih olan bir rivayettir.
[7] Tarihu Dımaşk, 62/24

Benim kendisine lânet okuduğum ya da sebbettiğimi kimseler için benim bu lânetimi ve sebbimi arınma ve rahmet sebebi kıl"[1] diye buyurduğu hadis açısından Muaviye lehinde olan bir menkıbedir.

Elbani de diyor ki: Bazı fırkalar bu hadisi ele alarak ve çarpıtarak Muaviye aleyhinde ona dil uzatmak ve hakarette bulunmak için kendisine sarılıyorlar. Oysa bu hadiste onlara böyle bir yol açan bir işaret yoktur. Nasıl olabilsin ki, Muaviye, Resûlüllah'ın vahiy kâtibidir.[2]

Yine, "Allah, onun (Muaviye'nin) karnını doyurmasın" mânasındaki hadis için, "Bu ifade, Arap dili geleneğine göre sıradan kullanılan bir ifade tarzıdır. Örneğin Araplar "Allah onu öldürsün, Allah ona ikram etmesin", "Anasına babasına yazıklar olsun, iyilik bulmasın" gibi asıl mânalarını kastetmeksizin söylenen ifadeler gibidir.[3]

Buharî'nin Enes b. Malik Yoluyla Yaptığı Rivayetler

Nitekim Sahih'te Enes b. Malik'ten rivayetle bir hadis yer almaktadır. Enes diyor ki: "Resûlüllah (sav) Kuba'ya gittiğinde, burada Milhan kızı Ümmü Haram'ın evine gider, o da Resûlüllah'a yemek ikram ederdi. Bu kadın, Ubade b. Samit'in eşiydi. Yine Resûlüllah (sav) bir keresinde ona misafir gitmişti. O da -ki kendisi Enes'in teyzesiydi- kendisine yemek ikram etmiş. Diyor ki: Daha sonra Resûlüllah (sav) burada bir süre uyuyarak dinlendi. Daha sonra gülerek uyandı." Ümmü Haram diyor ki: Bunun üzerine ben, "Ey Allah'ın Resûlü (sav) seni böyle güldüren şey nedir?" diye sordum. Resûlüllah da, "Ümmetimden bazı kimseler Allah yolunda, şu deniz üzerinde savaşa gider halde bana gösterildi. Hepsi de kralların tahtları üzerinde kuruldukları gibi veya tahtları üzerinde kurulan krallar gibi gidiyorlardı" buyurdu. Bunun üzerine ben de, "Ey Allah'ın Resûlü! Allah'a dua edin de, beni de onlardan kılsın" dedim. Resûlüllah da, "Sen ilk olarak gidenlerdensin" buyurdu. Kendisi, kocası Ubade b. Samit'le birlikte Muaviye'nin komutasındaki İslâm donanmasıyla deniz savaşına katıldı.[4] Ancak savaştan geri dönüp geldiklerinde ve denizden karaya ayak bastıklarında binmesi için kendisine yaklaştırılan atın kendisini üzerinden atması üzerine yere düşüp şehit olarak vefat etmiştir."[5]

---

[1] Siyeru Alami'n-Nubela, 14/130
[2] Elbani, es-Silsiletü's-Sahiha, 1/165
[3] en-Nehyu an Ta'ni Emiri'l-Müminin Muaviye, s.69
[4] Bu savaş Hz. Osman'ın halifeliği döneminde Muaviye Şam Emiri iken gerçekleşmişti.
[5] Buharî, H.6282-6283; Müslim, es-Sahih Maa Şerhi'n-Nevevi, 13/58-59; Fethu'l-Bari Ala Sahihi'l-Buharî, 6/22

İbn Hacer Askalani, Resûlüllah'ın, "Ümmetimden bazı kimseler Allah yolunda, şu deniz üzerinde savaşa gider halde bana gösterildi..." cümlesi üzerinde şu açıklamayı yapıyor: "Resûlüllah'ın gülerek uyanması, ümmetinin bu halinden memnuniyetini gösterir gibidir. Çünkü onların yüksek derecelerini görünce bundan dolayı mutluluğunu göstermektedir."[1]

Milhan kızı Ümmü Haram (ra) yoluyla yine Buharî'nin tahric ettiği bir başka rivayet de şöyledir. Ümmü Haram diyor ki; Resûlüllah'ın (sav) şöyle buyurduğunu işittim: "Ümmetimden ilk olarak deniz savaşına çıkacaklar için, işledikleri hizmetler sebebiyle kendileri için cennete girmeleri artık gerekli hale gelmiştir." Bunun üzerine Ümmü Haram da, "Ey Allah'ın Resûlü! Ben de onların arasında mıyım?" diye sormuş. Resûlüllah da, "Sen de onların arasındasın" buyurmuştur. Daha sonra Hz. Peygamber (sav) yine, "Ümmetimden Kayser'in şehrine[2] ilk olarak savaşmak üzere gidecek olan orduya gelince, Allah kendilerini bağışlamıştır." Bu defa ben de, "Ey Allah'ın Resûlü! Ben de onların arasında mıyım?" diye sordum. Resûlüllah da, "Hayır" diye buyurdu.[3]

Bu hadisin açıklamasıyla ilgili olarak Mühelleb şöyle diyor: "Bu hadiste aslında Muaviye için bir menkıbe, bir fazilete yer verilmektedir. Çünkü İslâm'da ilk defa deniz savaşına çıkan o olmuştur."[4]

Muaviye, Hz. Peygamberin (sav) vahiy kâtibiydi. Nitekim kabile ve devlet başkanlarına yazılan İslâm'a dâvet mektuplarını da o yazardı. Muaviye'nin Hz. Peygamberin (sav) vahiy kâtipliğini yapmış olması, doğal olarak onu Hz. Peygambere de yakın kılmıştır. Çünkü onun bu görevi Mekke'nin fethini izleyerek Resûlüllah (sav) vefat edene dek devam etmiştir. Bu nedenle ister istemez Allah Resûlü'nden (sav) bazı özellikleri kapmış ve ondan etkilenmiştir. Çünkü birçok meselede doğrudan Resûlüllah (sav) ile muhatap oluyor ve ondan birçok emir ve görevi alıyordu.[5]

Muaviye'nin Resûlüllah'tan (sav) Hadis Rivayet Etmesi

Muaviye (ra) de, Hz. Peygamberden hadis rivayet eden raviler şerefini kazanan kimselerdendir. Bunun da sebebi, Mekke'nin fethinden sonra

---

[1] Fethu'l-Bari Ala Sahihi'l- Buharî, 6/22

[2] Yani Kostantıniye'ye (İstanbul'a) demektir. Fethu'l-Bari, 6/120

[3] Askalani, Fethu'l-Bari, 6/122

[4] Fethu'l-Bari, 6/120. Mühelleb b. Ahmed b. Ebu Sufra el-Esedi el-Endelusi; Buharî Sahihini şerh eden yazardır. Vefatı H.435 (1043 m) senesidir. Bk. Siyeru Alami'n-Nubela, 17/589; Merviyyat Hilafeti Muaviye fi Tarihi't-Taberi, s.27

[5] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/396; el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe, 3/434; ed-Devletü'l-Muftera Aleyha, s.145

Muaviye'nin Hz. Peygamber'le hep birlikte olmasıdır. Mekke feth olunduğu sırada Muaviye 18 yaşlarında bulunuyordu. Bu arada kendisi hem Resûlüllah'ın kayınbiraderi ve hem de vahiy kâtibiydi. Bu nedenle Resûlüllah'tan (sav) çok yararlanmıştır. Bu itibarla Muaviye, Hz. Peygamberden 163 hadis rivayet etmiştir. Buharî ve Müslim bu hadislerden dört tanesini ittifakla rivayet etmişler. Ayrıca Buharî bunlar dışında Sahihine dört hadis almış, Müslim ise o da ayrıca eserine beş hadis almıştır. Böylece Buharî'de muttefekun aleyh olan hadislerle beraber Muaviye tarafından rivayet olunan sekiz hadis bulunmaktadır. Müslim'de ise muttefekun aleyh olan hadislerle birlikte dokuz hadis yer almaktadır.[1]

Muaviye Tarafından Rivayet Olunan Hadislerden Örnekler

1- Bir keresinde Muaviye, Abdullah b. Zübeyir ile İbn Amir'in yanlarına gider. Bunun üzerine İbn Amir ayağa kalkıp onu karşılar ve fakat İbn Zübeyir ayağa kalkmaz. Muaviye bunun üzerine kendisine, "Vazgeçin bu huyunuzdan. Resûlüllah (sav) şöyle buyurmuştu: "Kim, Allah'ın kulları tarafından ayakta karşılanmasını isterse, o cehennem ateşindeki yerini hazırlansın."[2]

2- Muaviye b. Ebî Süfyan rivayet ediyor, Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: "Allah, bir kulu için hayır murat ettiğinde onu dinde bilgi ve anlayış sahibi kılar."[3]

3- Ebu Said el-Hudri (ra) diyor ki: Hz. Muaviye, halka halinde mescitte oturan olan bazı kimselerin yanına vardı ve kendilerine, "Sizi bu şekilde mescitte oturtan sebep nedir?" diye sorar. Onlar da, "Biz, Allah'ı zikretmek için toplanıp oturmuşuz" derler. Bu defa Muaviye kendilerine, "Allah için söyleyin, yani siz sadece burada bu amaçla mı oturmuşsunuz?" diye sorar. Onlar da, "Evet, bizi burada oturtan tek gaye Allah'ı zikretmek içindir" derler. Bu cevaptan sonra Muaviye onlara, "Ben, suçlamak için size yemin verdirmiş değilim. Sizin de bildiğiniz gibi Resûlüllah'a en çok yakın biri olduğum halde ondan en az hadis rivayet eden biriyim. Bir keresinde Resûlüllah (sav) de bu şekilde halka oluşturmuş olan ashabından bir halkanın yanına gitmişti de onlara, "Sizi burada oturtan şey nedir?" diye sormuştu. Onlar da, "Aziz ve Celil olan Allah'ı zikretmek, bizi İslâm'a hidayet ettiği ve senin sayende bize ikram ve ihsanda bulunduğu için ona

---

[1] Dr. Ömer Ukayli, Hilafetu Muaviye, s.14; et-Tabakatü'l-Kübra, 7/406; İbn Hazm, Esmaü's-Sahabetir-Ruvat, s.55; Merviyyat Hilafeti Muaviye, s.23; Siyeru Alami'n-Nubela, 3/162

[2] el-Mevsuatü'l-Hadise Müsnedü'l-İmam Ahmed, 28/40. Hadis isnad yönünden sahihtir, H.16955, 4/91

[3] el-Mevsuatü'l-Hadise Müsnedü'l-İmam Ahmed, 28/48. Hadis isnad yönünden sahihtir, H.16959, 4/92

hamd etmek için oturmuşuz" derler. Bu defa Resûlüllah (sav) onlara, "Allah adına söyleyin, sizi burada oturtan amaç bu mudur?" diye sorar. Onlar da, "Allah adına yemin olsun ki, bizi burada oturtan bundan başka bir amaç değildir" diye cevap verirler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav) onlara, "Ben sizi töhmet altında bulundurmak, suçlamak amacıyla bunu sormadım. Ancak Cebrail (a.s) bana geldi ve bana, "Yüce Allah'ın sizinle meleklerine karşı övündüğünü haber verdi" diye buyurdu.[1]

4- Mabed el-Cuheni diyor ki: "Muaviye (ra), Resûlüllah'tan (sav) çok az hadis rivayet ederdi. O, şu hadisleri Resûlüllah'ın ağzından olmak üzere çok az toplumda anlatırdı. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: "Allah, kimin hayrını murat ederse, onu dinde fakih kılar. Şu mal tatlıdır, tazedir. Kim hakkıyla onu alırsa, Allah onu, o kimse için bereketli kılar. Sizi övünmekten menederim. Çünkü bu, kendini kurban etmektir."[2]

5- Abdurrahman b. Abd, Muaviye'den rivayet ediyor. Dediğine göre, Resûlüllah'tan şöyle buyurduğunu dinlemiş: "Kim şarap (içki) içerse ona sopa vurun, tekrar içerse yine sopa vurun, yeniden içerse yine sopa vurun. Dördüncüsünde de tekrar ederse artık onu öldürün."[3]

6- İsa b. Talha diyor ki, Muaviye'den dinlemiştim, o da Resûlüllah-'tan dinlemiş, buyurmuş ki: "Doğrusu Kıyamet gününde boyunları en uzun olacak olanlar müezzinlerdir."[4]

7- Mücahid ile Ata İbn Abbas'tan (rma) rivayet ediyorlar. Muaviye'nin kendisine haber verdiğine göre, Muaviye, Resûlüllah'ın (sav) makasla saçını kısalttığını görmüş. Biz, İbn Abbas'a, "Bu bilgi bize yalnızca Muaviye yoluyla ulaşmış oluyor" dediğimizde, İbn Abbas bize, "Muaviye, Resûlüllah aleyhinde itham edilen, suçlanan biri değildir" dedi.

8- Zühri rivayet ediyor ki; bana Humeyd b. Abdurrahman b. Avf anlattı. O da, Muaviye, Medine'de hutbe irat ederken ondan dinlemiş, Muaviye demiş ki: "Ey Medineliler! Âlimleriniz nerede? Resûlüllah'tan (sav) şöyle buyururken dinlemiştim: "Bugün Aşura günüdür. O günün orucu bize farz kılınmadı. Sizden bugün oruç tutmak dileyenleriniz, oruç tutsunlar. Çünkü ben de bugün oruçluyum."[5]

---

[1] el-Mevsuatü'l-Hadise Müsnedü'l-İmam Ahmed, 28/50. Hadis isnad yönünden sahihtir.
[2] el-Mevsuatü'l-Hadise Müsnedü'l-İmam Ahmed, 28/52. Hadis isnad yönünden sahihtir.
[3] el-Mevsuatü'l-Hadise Müsnedü'l-İmam Ahmed, 28/62. Hadis isnad yönünden sahihtir.
[4] el-Mevsuatü'l-Hadise Müsnedü'l-İmam Ahmed, 28/75. Hadis isnad yönünden sahihtir.
[5] el-Mevsuatü'l-Hadise Müsnedü'l-İmam Ahmed, 28/81. Hadis isnad yönünden sahihtir.

9- Hakem b. Mina rivayet ediyor. Hakem'e de Yezid b. Cariye el-Ensari haber vermiş, kendisi Ensar'dan bir grup insanla birlikte oturmakta iken, Muaviye yanlarına çıkagelmiş ve ona rivayet ettiği bir hadisten sormuşlar. Demişler ki: "Biz Ensar'la ilgili bir hadisten söz ediyorduk. Bunun üzerine Muaviye onlara demiş ki; "Size, Allah Resûlü'nden (sav) dinlediğimi bir hadisi artı bir bilgi olarak size anlatmamı ister misiniz?" Onlar da, "Ey müminlerin Emiri! Elbette dinlemek isteriz" derler. Muaviye de şöyle der: Resûlüllah'tan (sav) şöyle buyurduğunu dinlemiştim: "Kim Ensar'ı severse, yüce Allah da onları sever. Kim de Ensar'a buğzederse, yüce Allah da onlara buğzeder."[1]

10- Ebu Salih, Muaviye'den rivayet ediyor, Resûlüllah (sav): "Kim, bir imamı olmaksızın ölürse, cahiliye ölümüyle ölmüş olur."[2] Buyurdu.

11- Muhammed b. Ka'b el-Kurazi diyor ki; Muaviye'den, Resûlüllah'ın şöyle buyurduğunu ondan dinlediğini söylerken dinlemiştim: "Allah'ım! Senin kendilerine ikramda bulunduklarını engelleyecek yoktur ve senin engellediklerine de kimsenin bir şey vermesi mümkün değildir. Sizden varlık sahibi olanların varlığı kendilerine bir fayda sağlamayacaktır."[3]

12- Ebu Bürde Muaviye'den rivayet ediyor, demiş ki; Resûlüllah'tan şöyle buyururken dinlemiştim: "Müminin bedenine isabet edip de ona eza veren her şey sebebiyle Allah onun günahlarından siler, onu günahlarına kefaret sayar."[4]

13- Muaviye (ra), Hz. Peygamber'den (sav) rivayet ediyor, Peygamber (sav) buyuruyor ki: "Ümmetimden bir taife hep hak üzerinde daim olacaktır, Allah'ın hükmü gelinceye dek onlar halk üzerinde üstünlük sağlayacaklar ve onlara karşı olanlar kendilerine zarar veremeyeceklerdir."[5]

14- Muaviye b. Ebu Süfyan, Resûlüllah'ın şöyle buyurduğunu işitmiş: "Kim, namaz kılarken namazla ilgili bir şeyi unutursa, oturur olduğu halde iki secde yapsın."[6]

15- Muaviye b. Ebu Süfyan, Resûlüllah'tan rivayet ediyor, buyurmuş ki: "Kim, bilerek, kasten benim adıma yalan uydurursa, cehennemdeki yerine şimdiden hazırlansın."[1]

---

[1] el-Mevsuatü'l-Hadise Müsnedü'l-İmam Ahmed, 28/85. Hadis isnad yönünden sahihtir.
[2] el-Mevsuatü'l-Hadise Müsnedü'l-İmam Ahmed, 28/8. Hadis isnad yönünden sahih ligayrihidir.
[3] el-Mevsuatü'l-Hadise Müsnedü'l-İmam Ahmed, 28/100. Hadis isnad yönünden sahihtir.
[4] el-Mevsuatü'l-Hadise Müsnedü'l-İmam Ahmed, 28/107. Hadis isnad yönünden sahihtir.
[5] el-Mevsuatü'l-Hadise Müsnedü'l-İmam Ahmed, 28/116. Hadis isnad yönünden sahihtir.
[6] el-Mevsuatü'l-Hadise Müsnedü'l-İmam Ahmed, 28/118. Hadis isnad yönünden sahih ligayrihidir.

16- Umeyr b. Hani, Minberde hutbe okurken Muaviye'den dinlemiş, o da Resûlüllah'tan şöyle buyururken dinlemiş: "Ümmetimden bir taife hep hak üzerinde daim olacaktır, Allah'ın hükmü gelinceye dek onlar halk üzerinde üstünlük sağlayacaklar ve onları rezil etmek isteyenler veya karşı olanlar kendilerine zarar veremeyeceklerdir."

Bunun üzerine Malik b. Yuhamir es-Sekseki ayağa kalkar ve Muaviye'ye, "Ey müminlerin Emiri! Muaz b. Cebel'den, "Onların Şamlılar olduğunu" söylediğini dinlemiştim, der. Bunun üzerine Muaviye, ses tonunu yükselterek, "İşte Malik! Muaz b. Cebel'den, o kimselerin Şamlılar olduğunu duyup dinlemiş" diye konuşur.[2]

17- Bize Ravh anlattı, dedi ki bize Ebu Ümeyye Amr b. Yahya b. Said anlattı, dedi ki, dedemden anlatırken dinlemiştim. Muaviye, Ebu Hüreyre-'den sonra ibriği alır ve Resûlüllah'ı izler, Ebu Hüreyre şikâyette bulunur. Resûlüllah (sav) abdest alırken bir veya iki kez başını kaldırıp bakar. Bunun üzerine, "Ey Muaviye! Eğer sana bir görev verilirse, yüce Allah'ın azabından kork ve âdil davran" buyurur. Muaviye diyor ki: "Ben hâlâ, Hz. Peygamberin söylemiş olduğu sözden dolayı bir görevle imtihan olunacağımı biliyorum, bekliyorum, nihayet ben onunla denendim."[3]

18- Ebu Amir Abdullah b. Luhay rivayet ediyor; Muaviye ile birlikte haccettik. Mekke'ye vardığımızda, öğle namazını kılınca ayağa kalktı ve Resûlüllah'ın şöyle buyurduğunu söyledi: "Kitap Ehli Yahudi ve Hıristiyanlar kendi dinleri konusunda 72 parçaya bölündüler. Doğrusu bu ümmet de dinleri konusunda 73 parçaya bölüneceklerdir. Biri dışında hepsi cehennem ateşindedirler. O bir tanesi de cemaat üzere olanlardır. Ümmetimden öyle toplumlar çıkacak ki, onların arasında sonradan din adına ortaya çıkan bu şeyler, âdeta kuduz hastalığının kuduza yakalanan bir kimsenin tüm bedenini bir anda sardığı gibi, dinden olmayan o şeyler öylece hızlı bir şekilde içlerine işleyip yayılacaktır. Vallahi ey Arap toplumu! Eğer Peygamberinizin getirdiğini ayakta tutup egemen kılmazsanız, sizin dışınızdaki insanlar onu haydi haydi ayakta tutmayacaklardır."[4]

---

[1] el-Mevsuatü'l-Hadise Müsnedü'l-İmam Ahmed, 28/118. Hadis isnad yönünden sahih ligayrihidir.

[2] el-Mevsuatü'l-Hadise Müsnedü'l-İmam Ahmed, 28/129. Hadis isnad yönünden sahihtir.

[3] el-Mevsuatü'l-Hadise Müsnedü'l-İmam Ahmed, 28/130. Hadisin ricali sikadırlar ve Sahih'te yer alan ricaldirler. Ancak Amr b. Yahya'nın dedesi Said b. Amr b. Said b. As'ın bunu gerçekten Muaviye'den duyup duymadığı açıklanmış değildir. Buharî bunu Tarihi Kebirinde (3/331) zikrediyor. Diyor ki: "Muaviye'nin faziletine dair muhtemelen zayıf olan birtakım rivayetler bulunmaktadır. Nitekim bu hadis de o zayıf rivayetlerden biridir."

[4] el-Mevsuatü'l-Hadise Müsnedü'l-İmam Ahmed, 28/135 hadis isnad yönünden Hasendir. 4/102; H.17061; Ebu Davud, Sünnet, 1, H.4597; Hâkim bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir. (19/884); Elbani

İçerik Olarak Muaviye'yi Öven Asılsız Hadisler

Önce Hz. Muaviye'yi öven ve fakat aslı olmayan hadislerden bazı örnekler verelim. İbn Asakir, Muaviye ile ilgili biyografisinde ciddi mânada uydurma sözleri hadis diye rivayet etmektedir. Şimdi o bâtıl ve asılsız rivayetlerden birkaç örnek verelim:[1]

1- Vâsile merfu olarak rivayet ediyor: "Muaviye, Rabbi'nin kelâmına güveni ve yumuşak huyluluğu sayesinde neredeyse peygamber olucaktı."[2]

2- Ebu Musa rivayet ediyor: "Peygambere vahiy iniyordu. Vahiy geçince, Muaviye'yi istetirdi. Muaviye Ayetelkürsi'yi yazınca Peygamber dedi ki: "Ey Muaviye, Allah yaptığın ve önceden gönderdiğin tüm hatalarını (kıyamete kadar seni) bağışlamıştır."[3]

3- Enes rivayet ediyor: "Cebrail, altından bir kalemle indi. Ve "Ey Muhammed! Şüphesiz yüceler yücesi Allah buyuruyor ki: Ben bu kalemi, tâ Arş'ımın üstünden Muaviye'ye hediye ettim. Ona emir ver de Ayetel-Kürsi'yi bununla yazsın, ona şekil versin..." diye bir hadis rivayet eder.[4]

4- İbn Abbas rivayet ediyor, diyor ki: "Ayetel-Kürsi indirildiğinde, Peygamber (sav) Muaviye'yi çağırdı, fakat Ayetel-Kürsi'yi yazacak bir kalem bulamadı. Bundan dolayı Allah, Cebrail'e, kalemlerinden bir tanesini alıp ona götürmesini emir buyurdu. Muaviye, bir kalem bulmak için ayağa kalkınca, Peygamber (sav) kendisine, "Kulağının arkasındaki kalem al" diye buyurdu. Bir de ne görsün altın bir kalem. Kalemin üzerinde de, "La ilahe İllallah, bu kalem Allah tarafından emini, güvenilir adamı Muaviye'ye hediyedir" diye yazılıdır."

5- Huzeyfe'den rivayet olunmaktadır: "Muaviye, kıyamet günü üzerinde iman nurundan yapılmış bir elbise olduğu halde diriltilecektir."[5]

6- Enes merfu olarak rivayet ediyor, Peygamber diyor ki: "Muaviye'den başkasını kaybetmeyeceğim, aramayacağım. Ben onu yetmiş yıl bulamayacağım. Daha sonra miskten yaratılmış bir deve üzerinde bana doğru gelecek ve ben de kendisine, "Sen neredeydin?" diye soracağım. O da, "Arş'ın altında bulunan bir bahçede bulunuyordum" diyecektir."

---

de bu hadisin Hasen olduğunu belirtmiştir. Şuayb el-Arnavut da isnad bakımından Hasen bir hadis olduğunu söylemektedir. Ayrıca "**İftirakul Ümmeti**" hadisi mevcut şahitlere bakıldığında, şahihtir.

[1] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/127-128

[2] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/128. Bu, uydurmadır.

[3] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/129. Bu, uydurmadır.

[4] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/129. Bu, uydurma bir rivayettir.

[5] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/130. Bu, uydurma bir rivayettir.

7- İbn Ömer merfu olarak rivayet ediyor: "Ey Muaviye! Sen bendensin, ben de sendenim. Cennetin kapısı önünde beni sıkıştırdın."[1]

Zehebi bu rivayetleri aktardıktan sonra diyor ki: "Allah bilir ya bu hadislerin uydurma rivayetler olduğu açıkça görülmektedir. Şevkâni, bu tür uydurmalardan çok daha fazlasını uydurma hadisler üzerine yazdığı "el-Fevaidu'l-Mecmua Fil-Ehadisil-Mevzua" adlı eserinde ele almıştır.[2]

İbn Kesir de bu hadislerden birini zikrettikten sonra diyor ki: "İbn Asakir bu hadisten sonra daha birçok uydurma hadisleri eserinde zikretmiştir. Ancak burada en çok şaşılması gereken husus, İbn Asakir'in kendisi bu konunun uzmanı ve hafızı olmasına rağmen bunlara ve bunların uydurma olduğuna, durumlarının zayıf rivayetlerden oluştuğuna dikkat çekmemiş, herhangi bir uyarıda bulunmamıştır."[3]

Muaviye'yi yerme amacıyla uydurulan bazı rivayetler: İbnü'l-Cevzi diyor ki: "Kendilerini, Ehl-i Sünnet olarak kabul eden kimi kesimler, Rafizîlere olan öfke ve kızgınlıkları sebebiyle sırf onları kızdırmak amacıyla Muaviye'nin faziletine dair hadis uydurmuşlardır. Rafizîlerden de aynı derecede taassup gösterenler de bu defa Muaviye'nin kötülüğü hakkında hadisler uydurmuşlardır. Bu şekilde davranan tarafların her ikisi de çok çirkin ve iğrenç bir yanlışın içinde olmuşlardır."[4]

İçerik Olarak Muaviye'yi Yeren Asılsız Hadisler

1- Hz. Peygambere (sav) nispet edilen bir hadis: "Az sonra buraya yanınıza biri çıkıp gelecektir. O, benim sünnetim üzere ölmeyecektir." Bu sözlerden sonra Muaviye içeri giriverir.

2- Bir keresinde Hz. Peygamber hitap etmek üzere ayağa kalkmıştı. Bunun üzerine Muaviye oğlu Yezid'in elinden tutarak çıkıp gitti ve hutbeyi dinlemedi. Bunun üzerine Resûlüllah (sav), "Allah sevk edene de, sevk edilene de (yani Muaviye'ye de, idare edeceği topluma da) lânet etsin" buyurdular. Yani bu rivayetle deniliyor ki; Peygamber (sav), ümmetinin Muaviye ile yaşayacağı ve insanlara kötülük edecekleri o döneme lânet olsun, demek istemişti.

Bu hadis sahih olamaz. Bu, Allah Resûlü adına uydurulan bir yalandan ibarettir. Hadis konusunda şöyle veya böyle bir bilgisi olan herkes

---

[1] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/131. Bu, uydurma bir rivayettir.
[2] Şevkani, el-Fevaidu'l-Mecmua Fil-Ehadisi'l-Mevzua, s. 403-407
[3] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/409; Siyeru Alami'n-Nubela, 3/131
[4] İbnü'l-Cevzi, el-Mevzuat, 2/15

ittifakla bu rivayetin uydurma olduğunu anlar ve bilir. Çünkü hadis kaynaklarında, hadis konusunda bilgi edinilmek maksadıyla başvurulduğunda böyle bir rivayet bulunmamaktadır ve yer almamaktadır. Kaldı ki bu rivayetin kabul edilebilir bir isnadı da bulunmamaktadır.[1]

Öte taraftan bilindiği gibi Muaviye'nin hayatı ortadadır. Kendisi halkın en yumuşak huylusu olan bir insandır. Kendisine eza ve kötülük edenlere karşı sabretmesini bilen biridir. Muaviye, kendisine karşı düşmanca davrananlara hep güzellikle yaklaşan biridir ve bu konuda belki de insanların en büyüğüdür.

Durumu böyle olan bir kimse nasıl olur da Allah Resûlü'ne karşı nefret dolu olabilir! Kaldı ki Resûlüllah (sav) din ve dünya konusunda insanların en değerlisi ve en üstünüdür. Ayrıca Muaviye, her hâlükârda ona muhtaçtır, her şeyi ondan öğrenmiştir. Böyle bir kimse nasıl oluyor ki, Allah Resûlü'nün irat buyurdukları hutbeyi dinlememiş olsun ve çocuğunun eline yapışıp âdeta Resûlüllah'ı protesto edercesine oradan çıkıp gitsin. Bu, hiç olacak bir şey değildir. Oysa kendisi idareci olduğu sıralarda, yüzüne karşı kendisine hakaret edenler olduğu halde, onlara karşı ses çıkarmamış ve onları o halleriyle hoş karşılamış olan biridir. Böyle biri Allah Resûlüne karşı hiç saygısızlık eder mi? Neden Allah Resûlü'nü dinlemesin ki? Kaldı ki kendisi aynı zamanda Resûlüllah'ın vahiy kâtibidir.[2]

Resûlüllah Döneminde Ümeyye Oğullarının Konumu

İslâmî dâvetin ilk döneminden itibaren Müslüman olan bu ailenin erkekleri bu uğurda canlarını vermişler ve Habeşistan'a hicret etmişlerdir.

Yine Mekke'nin fethi esnasında en çok Müslüman olanlar bu aileden di. Resûlüllah (sav), bu aileden Müslüman olanlara seviniyor ve bundan mutluluk duyuyordu. Hatta en önemli işlere ve yerlere onlardan insanları ataması da, onlara ne kadar güvendiğinin bir göstergesidir. Resûlüllah, kendi devletinde en çok ve en geniş mânada onlara yer vermiştir. Çünkü onlardan yararlanmak ve gayretlerinden faydalanmak istemiştir.

Hz. Peygamberin (sav), Mekke'de Ebu Süfyan'a verdiği mevkii, bir başkasına vermemiştir. Çünkü Resûlüllah (sav) fatih olarak Mekke'ye girerken, "Ebu Süfyan'ın evine girenler güvencededir" buyurmuştur.[3]

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/438
[2] İbn Teymiye, Emirü'l-Müminin Muaviye, Cem ve Takdim; Muhammed Malullah, s.88
[3] Buharî, H.4280

Bu, Ebu Süfyan'ın elde ettiği en büyük şeref ve payedir. Resûlüllah'ın onu ne kadar takdir ettiğinin bir göstergesidir. Aynı zamanda bu aileden olan insanlara ve liderlik konumunda olanlara ne kadar önem verdiğinin de bu, bir kanıtıdır. Hatta Resûlüllah, Ebu Süfyan'ı Necran valiliğine atamıştır. Oğlu Muaviye'yi de kendisine kâtip olarak almıştır.[1]

Müslim Sahih adlı eserinde İbn Abbas'tan rivayet ediyor. Rivayete göre Ebu Süfyan, Hz. Peygamber'den (sav), daha önce Müslümanlara karşı nasıl savaşmışsa, şimdi de kâfirlere karşı savaşmak için kendisine görev verilmesini, oğlu Muaviye'yi de kendisine kâtip kılmasını istemiştir. Resûlüllah da (sav) onun bu isteğine olumlu cevap vermiştir.[2]

Mekke'nin fethinden sonra -ki Mekke Allah'ın en şerefli beldesidir- Resûlüllah tarafından buraya Ümeyye Oğullarından birini vali olarak atamıştır. O zat da Attab b. Üseyd b. Ebil-İys b. Ümeyye b. Abdi Şems idi.

İbn İshak, Zeyd b. Eslem'den rivayet ediyor, Zeyd demiş ki: "Resûlüllah (sav) Attab'ı Mekke valiliğine atayınca, kendisine maaş olarak her gün için bir dirhem bağladı. Bunun üzerine Attab halka şöyle seslenir:

"Ey insanlar! Allah, ciğeri bir dirheme bağlı olarak aç kalan kişiyi aç bırakmıştı. Resûlüllah (sav), her gün için bir dirhem olarak beni rızıklandırdı, günlüğümü bir dirhem maaşla değerlendirdi. Artık bundan böyle benim hiçbir kimseye maddi bir ihtiyacım kalmamıştır."[3]

Nitekim Hz. Peygamber (sav), Amr b. Said b. As b. Ümeyye'yi Hayber ve Tebük'ten sorumlu kişi olarak atamıştı. Resûlüllah vefat ettiği sırada Amr b. Said'in buralardaki görevi hâlâ devam ediyordu.[4]

Allah Resûlü, Mekke'de çarşı denetleme işini Hakem b. Sa'd b. As'a, Halid b. Said b. As'ı da Sana'da görevlendirmişti. Eban b. Said b. As'ı da Bahreyn'de görevlendirmişti. Resûlüllah (sav) vefat ettiği sırada bu insanlar görevlerinin başında bulunuyorlardı.[5]

Kaldı ki, bu aileden olmak üzere Said b. As'ın Oğulları Eban ve Halid, Ebu Süfyan'ın oğlu Muaviye de Hz. Osman'a ilave olarak Resûlüllah'ın kâtipliğini yapan kişilerdi.[6]

---

[1] el-Alemü'l-İslamiyyi Fil Asri'l-Emeviyyi, s.11
[2] Sahihu Müslim Bişerhi'n-Nevevi, 16/62
[3] İbn Hişam, es-Siretü'n-Nebeviyye, 4/69-194; Tarihu Halife b. Hayyat, s.97
[4] İbn Teymiye, Minhacü's-Sünne, 3/175-176
[5] İbn Teymiye, Minhacü's-Sünne, 3/175-176
[6] Tahricü'd-Delalat es-Sem'iyye, s.159-162

Sözün Özü

Hz. Peygamber (sav) vefat ettiği sırada Ümeyye Oğullarından birçok kişi devletin önemli yerlerinde görev başında bulunuyorlardı. Kimi vali, kimi kâtip kimi de vergi toplamakla vazifeli idi. Resûlüllah'ın en çok bu aileden insanları devlet hizmetlerinde görevlendirmiş olması, onların bu iş için ne kadar yeterli ve güvenilir olduklarının bir kanıtıydı. Böyle olmasaydı, Resûlüllah onlara görev vermezdi.[1]

Bu arada Hz. Peygamberin (sav), "Gidin, artık sizler bundan böyle azat edilenlersiniz"[2] ifadesine gelince, bu ifadeyi kimileri, sadece Ümeyye Oğullarının alnında bir leke olarak görmek istemişler, böylece onları azatlı köleler veya azatlı kölelerin çocukları diye anmaya çalışmışlardır. Oysa böyle diyenlerin anlayamadıkları bir gerçek var ki o da hepsinin iyi birer Müslüman olmuş olmalarıdır. Kaldı ki bu ailenin, İslâm'a yardım konusunda hizmet ve yararlılıkları açıkça hep görülmüş olan bir gerçektir.[3]

Burada, "Tulaka" denilen bu azatlılar ve özellikleri nedir, konu üzerinde birkaç yönden biraz durmak isteriz.

Birincisi: Bu türden ithamlar genel olarak hizipleşmenin çok keskin olduğu bir dönemde ortaya çıkmıştır. Çünkü Hz. Osman'ın (ra) hilafetinin son dönemlerine doğru Ümeyye Oğullarına karşı büyük bir kin ve öfke dalgası baş göstermiştir. Bu, özellikle de Muaviye'nin yıldızını parlamaya başladığı ve Hz. Ali (ra) ile aralarında ihtilafın başladığı bir döneme rastlamaktadır. Çünkü birilerine göre, Ümeyye oğlları, aslında iman bakımından zayıf olan bir ailedir. İslâm'ı kabul etmeleri sırf ganimetten pay almak için veya İslâm'dan ve Müslümanlardan korkmalarından dolayı Müslüman olmuşlardır.

İkincisi: "Tulaka" kelimesi mânası itibariyle "azatlı köle" demek değildir. Ebu Süfyan, oğlu Muaviye, daha önce belirttiğimiz gibi "Tulaka"dan sayılmazlar. Çünkü Ebu Süfyan, henüz Mekke feth olunmazdan önce Müslüman olmuştu. Oysa "Tulaka" Mekke feth edildiği esnada Müslüman olanlara denir. Oysa Ebu Süfyan bunlardan değildir. Çünkü Resûlüllah (sav) ordusuyla birlikte henüz Mekke dışında Merruzzahran denilen yerde iken Ebu Süfyan gelip burada Müslüman olmuştur. Bundan sonrada hızlı bir şekilde Mekke'ye geçerek, kavmini barışa ve fethe yardıma çağırmıştır.

---

[1] İbn Teymiye, Minhacü's-Sünne, 3/175; el-Alemü'l-İslâmiyyi Fi'l-Asri'l-Emeviyyi, s.12
[2] et-Tabakat, 2/141-142
[3] el-Alemü'l-İslâmiyyi Fi'l-Asri'l-Emeviyyi, s.8

Ebu Süfyan'ın oğlu Muaviye ise, daha önce Müslüman olmuş fakat gizlemişti. Çünkü kimi rivayetlerde bu hususa işaret olunmaktadır. Muaviye'nin Müslüman olduğunu gizli tutması, Mekke'de durumun nazikliğinden kaynaklanıyordu. Çünkü Muaviye, Müslüman olduğu sırada babası Mekke'nin başkanı olarak Müslümanlarla savaş halindeydi.

Rivayete göre Muaviye Umre kazası yapıldığı sırada Müslüman olmuş veya Hudeybiye senesinde İslâm dinin kabul etmiştir.[1]

Ancak tarihçiler, Ebu Süfyan'ı ve ailesini de bu "Tulaka" arasında saymaktadırlar. Bunun sebebi de, Ebu Süfyan'ın Müslüman olmasıyla Mekke'nin fethi aynı döneme rastlamış olmasındandır.

Üçüncüsü: Öte taraftan bir kimsenin "azatlı" adını almış olması, onun yerilmesini gerektirmez. Çünkü bu insanlar da Mekke'nin fethinde İslâm dinini kabul etmiş Hz. Peygamber de onları azat etmiştir. Sayıları yaklaşık 2000 kişi kadardı. Bunların içerisinden Haris b. Hişam, Süheyl b. Amr, Safvan b. Ümeyye, İkrime b. Ebu Cehil, Ye-zid b. Ebu Süfyan, Hâkim b. Hizam, Hz. Peygamberin amcası oğlu Ebu Süfyan b. Haris -ki Resûlüllah'ı çok hicvederdi- hepsi de Müslüman olduktan sonra çok iyi birer Müslüman olduklarını da kanıtlamışlardır. Attab b. Üseyd Mekke'nin fethinden sonra Hz. Peygamber tarafından Mekke valisi olarak atanmıştır.

Dördüncüsü: Kaldı ki İslâm, kendisinden öncesini siler. İslâm'a girenlere büyük fırsatlar ve alanlar açar, bu sayede onların büyük işler başarmalarını ister. Kaldı ki İslâm'da hayırlı olanlar, cahiliye döneminde de hayırlı olan kimselerdi. Yeterki gerçeği kavramış olsunlar. Halid'in ve Amr b. As'ın sonradan Müslüman olmaları, onların Hz. Peygamberin yanında yer almaktan geri bırakmamıştır. Resûlüllah, Amr'ı Emir olarak Zatusselasil'e gönderdiği gibi Halid'e de Allah'ın kılıcı mânasında "Seyfullah" adını vermiştir. Bu, bu insanların samimi ve dürüstlükleri sebebiyle kendilerine verilen bir değerdir. Burada adları geçenler hem Ümeyye Oğullarından ve hem de diğer kabilelerden kişilerdir. Ümeyye Oğullarından Tulaka olarak kabul edilenler olduğu gibi diğer kabilelerden de aynen öyle kabul edilenler vardır ve bu, bir kabahat değildir.[2]

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/438
[2] ed-Devletü'l-Emeviyye el-Muftera Aleyha, s.144

2.

KONU

HZ. EBU BEKİR, HZ. ÖMER VE HZ. OSMAN (RHUM) DÖNEMLERİNDE EMEVİLER VE MUAVİYE

HZ. EBUBEKİR'İN HALİFELİĞİ DÖNEMİNDEKİ DURUM

Müslümanlar Hz. Peygamberin (sav) vefatından sonra oldukça hassas bir dönemden geçtiler. Müslümanlar, Ebu Bekir'in (ra) halife olması konusunda anlaşıp ona biat ettiler. Hz. Ebu Bekir çok önemli problemle mücadele etmek zorunda kaldı. Çünkü Resûlüllah'ın ölümünden sonra dinden dönenler olmuştu. Bu nedenle onları yeniden İslâm'a döndürmek ve İslâm toplumuna kazandırmak için onlara savaş açmak zorunda kalmıştı. Yine bu dönemde İran ve Bizans'a karşı fetih hareketleri başladı.

Hz. Ebu Bekir (ra), mürtetler hakkında kendisine ilk mektup yazdığı kişi, Ümeyye ailesinden olup Mekke valiliği görevini sürdüren Attab b. Üseyd olmuştu. Ona, Mekke'de dinden dönenlere karşı görevinin onları yeniden İslâm'a kazandırmak için gerekeni yapması olduğunu bildirmişti. Attab da Tihame'de onlarla karşı karşıya geldi ve burada onlara karşı üstünlük kazandı.

Daha sonra Attab, Mekke ve çevresindeki yerleşim birimlerinden 500 kişilik bir güç hazırladı. Başlarına da Halid b. Üseyd'i geçirdi. Yemen'de bulunan mürtetlerle savaşmak üzere harekete geçtiler. Bu arada Hadramevt ve Kinde halkını yeniden İslâm dairesine alma görevini de yerine getirdiler.[1]

Nitekim yalancı Peygamber Müseylemetü'l-Kezzab'a karşı Müslümanların vermek zorunda olduğu bir savaşları olmuştu. Bu ordunun başında da Halid b. Velid bulunuyordu. Ordunun muhacirler kanadına Ebu Huzeyfe b. Utbe b. Rebia b. Abdi Şems komuta ediyordu, yanında da Zeyd b. Hattab vardı.[2]

Ebu Huzeyfe örnek oluşturacak bir savaş taktiği uyguladı. Müslümanlar bu ilk savaşlarında başarı kazanınca, Ebu Huzeyfe askerlerine şöyle seslendi: "Ey Kur'an ehli! Davranışlarınızla Kur'an'ı süsleyin, gereğini yapın." Sonra da kendisi şehit olana dek savaştı. Nitekim bu savaşta o gün için muhacirlerin sancağını azatlı kölesi Salim taşıyordu, o da şehit olana dek hep savaştı. Muaviye (ra) aynı zamanda Müseyleme'ye karşı Yemame savaşına da katılmıştı[3]

Nitekim Ümeyye Oğulları antlaşmalılarından Ukaşe b. Muhsan el-Esedi de Tuleyha el-Esedi savaşında şehit düşmüştü. Aynı şekilde yine antlaşmalılarından el-Ala el-Hadrami de Bahreyn'deki irtidat hareketlerini bastırma olayında vefat etmişti. Hepsi de giriştikleri bu güzel imtihanı başarıyla kazanmışlardı.[4]

Mürtetlerle yapılan savaşın sona erip yeniden İslâm'a dönmeleri ve Raşit Halifeye biat etmeleri sonucunda gözler bir başka tarafa yöneldi. Artık zalim idareciler elinde inleyen ve bir tür kölelik hayatı yaşayan milletlere, onları idare edenlere, İslâm'a dâvete yönelmeye başladılar.

Büyük fetih hareketlerine başlandı. Bu hareket İran ve Bizans cephelerinde devam ediyordu. Bu savaşlarda Ümeyye Oğullarının çok büyük bir yararlılığı bulunuyordu. Çünkü İslâm'a derinden bağlanmışlar ve bu iki cephede hayatî öneme haiz yararlılıklar sergilemişlerdir. Ancak biz burada iki önemli noktaya işaret etmek zorundayız. Çünkü bu iki noktayı açıklığa kavuşturmamız gerekmektedir.[5]

---

[1] Tarihu't-Taberi, 3/319-342; ed-Devletü'l-Emeviyyetu el-Müftera Aleyha, s.148;
[2] Tarihu't-Taberi, 3/381
[3] Tarihu't-Taberi, 3/291-292; ed-Devletü'l-Emeviyyetu el-Müftera Aleyha, s.148
[4] Divanü'r-Ridde, s.86; Tarihu't-Taberi, 3/301-313; Sallabi, Siretu Ebi Bekiri's-Sıddik, s.225
[5] ed-Devletü'l-Emeviyyetu el-Müftera Aleyha, s.148

Birinci nokta: Mekke'nin fethi sırasında Müslüman olanların desteğinin ortaya çıkmış olması ve Mekke'de serbest bırakılan veya azatlı denilen Tulaka sınıfının önemidir. Ki bunlar arasında Emevî ailesine mensup kimseler de bulunmaktaydı. Bunun da iki nedeni bulunmaktadır. Şöyle ki:

1- Hz. Ebu Bekir'in irtidat eden bu insanların henüz İslâm'ı kabullerinde samimi olup olmadıklarının henüz tam anlamıyla kanıtlanamamış olmasından dolayı ilk zamanlarda, onların herhangi bir cihad ve fetih hareketi içinde yer almalarına izin vermemişti. Ancak gün geçtikçe Müslümanların güçlenmesi sebebiyle ister istemez daha önce irtidat etmiş olanların artık yapabilecekleri bir şeyleri kalmamıştı. Bu nedenle onların da fetih hareketlerinde görev almalarına izin verdi.[1]

2- Bu arada yeni Müslüman olan ve daha önce lider ve bey gibi ileri gelen simaların daha önce İslâm'a hizmet etmemiş olmaları ve buna karşı olmaları sebebiyle kaçırdıkları fazileti ve ecri kazanabilmek adına İslâm için savaşmak üzere can atmalarıdır. Bunlar da daha önceden İslâm dinini kabullenip kendilerini de bu cihadlarda bir yerlerinin var olduğunu kanıtlamak adına gözlerini kırpmadan bu hizmete koşmaları olmuştur.[2]

İkinci nokta: Emevîlerin daha çok Şam (Suriye) bölgesinde yoğunlaşarak bu bölgedeki cihad hareketlerini yönetmeleridir. Emevîlere bu fetih hareketlerinde Mekke halkından epeyce katılanlar olmuştur. Anlaşılan o ki, bu cephede sürdürülen fetih hareketi, bizzat Hz. Ebu Bekir Sıddik'in yani halifenin emri gereği olmaktaydı.

Çünkü Hz. Ebu Bekir (ra) Mekkelilerle Emevîler arasında bir bağın var olduğunu görmüştü. Bu bağ Ümeyye Oğullarının cahiliye döneminde Mekke toplumu ile Şam halkı arasında devam ettirdikleri ticari hizmetlerinden kaynaklanıyordu. Arap kabileleri bu nedenle Ümeyye Oğullarına karşı saygılı idiler.[3]

Emevîlerin fetih savaşlarına katılmaları çok erken dönemlerde görülen bir gerçektir. Nitekim Velid b. Ukbe b. Muayt, Halid b. Velid ile beraber Irak fetih hareketine katılmıştı.

Halid b. Velid, elde ettiği ganimetleri, fetih müjdesini ve İranlılardan oluşan yeni bir toplumun haberini de veriyordu.[4]

---

[1] Tarihu't-Taberi, 3/319–347
[2] Hamdi Şahin, ed-Devletü'l-Emeviyye, s.149
[3] Hamdi Şahin, ed-Devletü'l Emeviyye, s.149
[4] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 6/354

Daha sonra halife Ebu Bekir tarafından, Halid b. Velid, emrindeki ordu ile birlikte, Kuzeyden Irak'ı fethetmekle görevli bulunan İyaz b. el-Ğanem'e destek olması için buraya yönlendirildi. Çünkü İyaz burada Devmetulcendel'i kuşatma altına almış, fakat burasını fethetmekte zorlanıyordu. Bu nedenle Velid, ona, Halid b. Velid'den yardım istemesini söyledi, o da gereğini yaptı, Halid'in imdada yetişmesiyle Devmetulcendel'i fethettiler.[1]

Daha sonra Hz. Ebu Bekir kendisini Kudaa kabilesinin vergilerini toplamakla görevlendirdi. Ancak aradan pek fazla zaman geçmemişti ki halife kendisine bir yazı göndererek atandığı görev ile cihad görevini üstlenme arasında muhayyer bıraktı. O da, cihad görevini tercih ettiğini bildirdi. Bunun üzerine onu Şam'a yönlendirdi.[2]

Halife Hz. Ebu Bekir (ra) tarafından ilk olarak kendisine sancak verilen kişi, Emevî ailesinden olan ve Şam cephesinde savaş sürdüren Halid b. Said b. As olmuştu. Daha sonra Hz. Ebu Bekir bu zatı görevden aldı, yerine yine Emevîlerden olan Ebu Süfyan'ın oğlu Yezid'i görevlendirdi.[3]

Ebu Süfyan'ın oğlu Yezid komutasındaki ordu, Hz. Ebu Bekir tarafından Şam (Suriye) üzerine gönderilen en büyük ordu idi ve Hz. Ebu Bekir (ra) Yezid'e ve emrindeki ordusuna yaya olarak bir süre refakat etmiş ve ona Şam'a doğru yol almak üzere uğurlamıştı. Hz. Ebu Bekir (ra) daha sonra bu orduyu üç ayrı kuvvetle destekledi. O ordulara komuta edenler de Amr b. As, Şurahbil b. Hasene ve Ebu Ubeyde b. Cerrah idiler.[4]

Zehebi, Yezid b. Ebu Süfyan ile ilgili olarak diyor ki: "Bizans ile savaşmaları konusunda Yezid, Ebu Bekir (ra) tarafından atanan dört büyük Emirden biridir. Hz. Ebu Bekir (ra) hareket ettiklerinde ona bir takım tavsiyelerde bulunmuştu. Zaten o tavsiyeleri bundan önceki bölümde ele almıştık. Hz. Ebu Bekir'in Yezid'e belli bir süre refakat etmesi, ona ne kadar değer vermesi, ona duyduğu saygıdan ve dinine ihlâs ve samimiyetle bağlı olmasından ileri geliyordu.[5]

Daha sonra Ebu Bekir Sıddik (ra) Yezid'in ordusuna katılmaları için arkalarından başkalarını da gönderdi, onları cihada teşvik etti ve başlarına da komutan olarak Muaviye'yi geçirdi. Nitekim daha önce bu cihada Halid b. Said, Eban b. Said ve Amr b. Said katıldıkları gibi, bizzat Ebu Süfyan'ın

---

[1] Tarihu't-Taberi, 3/390; Hamdi Şahin, ed-Devletü'l Emeviyye, s.149
[2] Tarihu't-Taberi, 3/389-390
[3] Tarihu't-Taberi, 3/387
[4] Vakıdi, Fütuhü'ş-Şam, 1/3-4; Tarihu't-Taberi, 3/394
[5] Siyeru Alami'n-Nubela, 1/328

kendisi de oldukça ileri yaşta olmasına rağmen Şam seferlerine katılmıştır.[1] Hepsi birlikte düşmana karşı savaşmışlar ve hem düşmana kayıplar verdirmişler, hem de kendilerinden şehit vermişlerdir. Suriye'nin nerede ücra noktası varsa, mutlaka o noktada Said b. As Oğulları ailesinden bir şehit bulunmaktaydı.[2]

Yermük savaşından önce, ordu komutanları, bir durum değerlendirmesi yaptılar. Bu arada baba Ebu Süfyan da aralarına katılır ve der ki:

"Ben, Kureyş gençlerinin savaşa gitmeleri, savaşta nelerin yapılması gerektiği ve düşmanların savaş esnasında kuracakları tuzaklar konusunda toplantı yapılacak fakat ben böyle bir toplantıya katılmayacağım. Bu, olacak şey değildir" diyerek tepkisi ortaya koyar ve toplantıya katılır, orada bulunanlara detaylı açıklamalarda bulunur, taktikler verir ve onlarla beraber savaşta izlenecek yol haritasının nasıl olması gerektiğini paylaşır.[3]

Yermük'te Savaş anı yaklaşınca her iki tarafın komutanları da ordularını cesaretlendirmeye, hamaset duygularını harekete geçirmeye çaba gösteriyordu. Genel olarak Bizans ordusu cephesinde keşişler ve rahipler askerlerini yönlendirmede özel gayret gösteriyorlardı, onlara Hıristiyanlıklarına bağlı kalmalarını öğütlüyorlardı. Nihayet daha önce aralarında benzeri hiç görülmemiş bir savaş başladı. Bu arada Müslümanlar, çok beliğ konuşmalar yapabilen hatiplerine ve askerleri coşturacak olan hamaset şiirlerine, recezlere başvuruyorlardı.[4]

Dahası; ordu komutanları askerlerini coşturmaları için yaşlılarının tarihi başarılarından söz edecek hikâyeci görevlendirmişlerdi ki, bu konuda görev alan en yaşlı kişi Ebu Süfyan'dan başkası değildi.[5]

Kuşkusuz böyle bir görevin Ebu Süfyan'a verilmesi, onun Müslümanlığında ne kadar samimi olduğunun bir kanıtıdır. Eğer İslâm ordusunun komutanları onun samimiyetine güvenmeselerdi, böyle bir görevi ona vermezlerdi.

Bu savaşta Mekkeliler, Ebu Süfyan gibi bir kişiye yer verilmiş olmasına bağlı kalarak ilgili savaşlara katılmışlardır. Nitekim İslam dinini kabul etmede geciken birçok Arap kabilesi de Ebu Süfyan'a oldukça bağlıydılar.

---

[1] Ebu Süfyan, Yermük seferinde yaşı yetmişin üzerinde idi. Vefat ettiği sırada 88 yaşında bulunuyordu.
[2] Tarihu't-Taberi, 3/391; en-Niza ve't-Tehasum, s.46; Hamdi Şahin, ed-Devletü'l-Emeviyye, s.149
[3] Vakıdi, Fütuhü'ş-Şam, 1/99
[4] Tarihu't-Taberi, 3/395-401
[5] Tarihu't-Taberi, 3/397

Çünkü Ebu Süfyan öteden beri onların eski liderleriydi ve ticaretlerinde güvendikleri emin bir insandı.[1]

Ebu Süfyan (ra), ordunun büyük bir kısmını da yönetiyordu ve "Allah, Allah! Doğrusu, sizler Arapların bahadır savunucuları, kahraman askerlerisiniz ve İslâm'ın da yardımcıları ve hizmetkârlarısınız. Oysa karşınızdakiler de Rumların savaşçıları ve şirkin savunucularıdırlar. Allah'ım! Bugün de senin günlerinden bir gündür. Allah'ım! Kullarına zafer ihsan eyle!" diyerek emrindeki askerlerini coşturuyordu.[2]

ÖMER B. HATTAB (RA) DÖNEMİ

Hicri 13 (634 m) yılında Hz. Ebu Bekir Sıddik (ra) vefat edince, hilâfete Hz. Ömer getirilerek ona biat olundu. Nitekim Hz. Ömer de (ra) tıpkı Hz. Peygamber (sav) ile Hz. Ebu Bekir'in uygulamalarını aynen devam ettirdi ve onlar nasıl ki Emevî, hanedanını görevlendiriyor idiyseler, o da aynen bu uygulamayı sürdürdü. Onlardan hiçbirini başlarında bulundukları görevden almadı.

Kaldı ki hemen herkes Hz. Ömer'in ne kadar katı olduğunu ve atadığı ya da halen görevde bulunan valilerinin ve üst düzey görevlilerinin hakkında ne kadar kılı kırk yararak görevlerinde tuttuğunu bilir. Elemanları ve valileri hakkındaki istihbaratını ve onları her konuda çok dikkat ve titizlikle hesaba çektiğini herkes bilir.

Dolayısıyla daha önce görev başında bulunanları görevden almaması, görevlerine devam etmelerini sağlamasının sebebi, onlara duyduğu güvenden ve görevlerinde yeterliliğe sahip olmalarından başkası olamazdı. Nitekim Hz. Ömer (ra)'ün, Ebu Süfyan'ın oğlu Yezid'i (rma) Dımaşk valiliğinden almayıp bu görevde tutması bunun çok açık bir kanıtıdır. Nitekim Hz. Ömer'in, Muaviye'ye görevleri dışında ayrıca Şam valiliğini ek bir görev olarak vermesi de bunun bir göstergesidir.[3]

1 - Muaviye'nin Yıldızının Parlaması

Siyasî ve idarecilik anlamında olsun Muaviye'nin yıldızının parlaması Hz. Ömer (ra) dönemine rastlar. Muaviye, Hz. Ömer tarafından Kayseriyye'yi fethetmek üzere h. 15 (636 m) senesinde görevlendirilir. Hz. Ömer tarafından ilgili göreve atandığına dair yazıda şöyle denmektedir:

---

[1] Hamdi Şahin, ed-Devletü'l-Emeviyye, s.149
[2] et-Tebyin fi Ensabi'l-Kuraşiyyin, s. 203
[3] el-Alemü'l-İslâmiyyi Fi'l-Asri'l-Emeviyyi, s.15

"Ben, seni Kayseriyye'ye vali olarak atadım. Hemen oraya hareket et, oradaki görevinde Allah sana yardım eylesin. Dilinden "Lahavle vela Kuvvete İlla Billahil-Aliyyil-Azim" kelimesini düşürme. [1]

İşte bu önemli görev, Muaviye'nin hayatında çok büyük bir dönemeci oluşturuyordu. Artık bundan böyle Muaviye başarıdan başarıya koşacaktı ve bu, onun hayatı boyunca devam edecekti. Muaviye, hemen ordusunu alıp Kayseriyye'ye doğru harekete geçti. Bu orduyu ona kardeşi Yezid hazırlamıştı. Çünkü Yezid, Hz. Ömer'in Şam valisiydi. Sözkonusu Kayseriyye kenti korunan ve halkı da acımasız ve şiddetten kaçınmayan kimselerden oluşmaktaydı. Muaviye bu kenti uzun müddet kuşatma altında tuttu. Bu kentin feth olunması çok büyük bir olaydı. Buradaki halktan yaklaşık 100 bin kişi öldürüldü. Muaviye bu kentin feth olunduğu haberiyle burada elde ettiği ganimetlerin beşte birini de müminlerin Emiri olan Hz. Ömer'e gönderdi.[2]

Muaviye, Allah'ın da kendisini muvaffak kılmasıyla bu başarısından sonra artık liderliğini ve komutanlığını kanıtlamış bulunuyordu. Bu olay, ona herkesin güvenini kazanmasını sağladı, o sırada Dımaşk Emiri olan kardeşi Yezid de bu konuda ona hep destek oldu ve neredeyse tüm Şam sahillerini ele geçirmesine imkân sağladı. Bu konuda çok büyük deneylerden ve zorluklardan geçti.[3]

Kendisi iki günlük mesafedeki bir kalede ikamet ediyordu. Çoğu zaman burada çok şiddetli çarpışmalarla karşı karşıya kalındı. Müslümanlar herhangi bir yeri fetih yoluyla ele geçirdiklerinde hemen o bölgelere ihtiyaç duyulduğu kadar Müslümanlar yerleştiriliyordu. Eğer o bölgelerden herhangi birine düşman güçleri tarafından bir saldırı olursa derhal bölgeye yerleştirilen Müslüman güçler hemen kardeşlerinin yardımlarına koşarlar ve düşmanlarına göz açtırmazlardı.[4]

Dr. Abdurrahman Şuca'ın da belirttiği gibi Müslümanlar tüm Şam[5] şehirlerini bir bir düşürüp ellerine geçiriyorlardı. Biri feth edilince hemen arkasından diğerine geçiyorlardı. Çünkü Rumlar bundan böyle bir yerde

---

[1] Kayseriyye; Filistin'e bağlı, Şam sahilinde yer alan bir yerleşim alanıdır. Yakut el-Hamevi, 4/421; Eserü'l-Ulema Fi'l-Hayati's-Siyasiyye Fi'd-Devleti'l-Emeviyye, s.59; Tarihu't-Taberi, 4/431

[2] Tertib ve Tehzibul-Bidaye ve'n-Nihaye, s.63-64; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 7/54

[3] Eserü'l-Ulema Fi'l-Hayati's-Siyasiyye Fi'd-Devleti'l-Emeviyye, s.59

[4] Belazuri, Futuhu'l-Buldan, s.134

[5] Şam: Bu kelime geçtiği yerde Suriye'nin başkenti olan ve asıl adı Dımaşk olan, bizim Şam diye bildiğimiz Suriye'nin başkenti demek değildir. Bu, Tüm Suriye'nin sınırlarını içeren kısaca eşittir Suriye anlamında bir terimdir. Bu nedenle Şam ismi geçtiğinde, Suriye'nin başkentini değil, bir bütün olarak Suriye devletini ve bunun anlam kapsına giren tüm bölgeleri anlayacağız. (çeviren)

artık ikamet edebilmek için barınıp tutunamıyorlardı, Şehirleri ellerinden çıktığından birinden ötekine geçmek zorunda kalıyorlardı.

Bunun sonucunda Beyrut kentleri bir bir düşerken, sırasıyla Sayda, Nablus, Lod, Halep ve Antakya gibi kentler ele geçiriliyordu. Kayseriyye ise Şam kentlerinin en son olarak fethedileniydi. Ki bu kent Muaviye eliyle fethedilmiştir. Zaten bundan sonra Kudüs şehri geliyordu.[1]

Kayseriyye kenti kuşatıldığı sırada Ubade b. Samit İslâm ordusunun sağ koluna komuta ediyordu. Ubade b. Samit (ra) ordusuna seslenmek üzere ayağa kalkar ve onları günah işlememeye, hata yapmamaya, bu alanda nefislerini unutmaya dâvet ederek onlara öğütte bulunur. Bundan sonra da kendilerine hücum emrini verir. Bu esnada Rumlardan çok büyük bir kesim ölür. Buna rağmen yine de hedeflerine ulaşamazlar. Bu defa taktik değiştirir, onları avlayabileceği taraftan, saldırıya karar verir ve arkadaşlarını savaşmaya teşvik eder. Bu arada neden başarılı olamadıklarını oldukça garipsenecek bir örnekle aktarır ve askerlerine şöyle seslenir:

"Ey Müslümanlar! Ben, önde gelenlerin içerisinde bir zamanlar en genç olanıydım. Onlara göre de en uzun ömürlüsü oldum. Çünkü Allah bana öyle bir ömür verdi ki, şu anda bu sayede sizinle beraber düşmana karşı savaşmaktayım. Varlığım elinde olan Allah'a yemin olsun ki ben, müminlerden herhangi bir toplumun müşrik olan bir topluma saldırıp da, o alanı onlara bıraktıklarını bugüne dek asla görmüş değilim. Çünkü müşrikler bizi gördüklerinde bulundukları yerleri bize terk edip giderlerdi. Zîra Allah onlara karşı bize zafer vadetmiştir. Size ne oluyor da, düşmana saldırıyorsunuz da onları bulundukları yerden çıkarıp atmıyorsunuz?"

Ubade b. Samit daha sonra emrindeki askerlerine, düşmanlarını kendilerinden korkar hale getirecek olan taktiği açıklar ve "Vallahi ben, sizin iki hasletinizden, düşeceğiniz yanlıştan endişe duymaktayım. Ya sizler bir yanlışın içindesiniz ya da hamleleriniz konusunda yapılan öğütlerden hiç yararlanmamışsınız" der.[2]

Böylece askerlerini şehit olmaya teşvik etti. Bu arada komutanları olarak onların önünde yer alacağını ve asla yerini terk etmeyeceğini ilân etti. Ya burasını feth edeceklerini veya şehit olacağını söyledi. Nihayet Rumlarla Müslümanlar savaş için karşı karşıya geldiler. Ubade b. Samit atından inerek düşmana karşı yalınkılıç yürümeye ve savaşmaya başladı.

---

[1] Dirasat Fi Ahdi'n-Nübüvve ve'l-Hilafeti'r-Raşide, s. 355
[2] el-Ensar Fi Asri'r-Raşidin, s.207-209

Umeyr b. Said el-Ensari, komutanlarının bu halini görünce arkadaşlarına seslenerek onları komutanlarının izinden gitmelerini ve onu kendilerine örnek edinmelerini istedi. Nihayet böylece Rumlara karşı savaştılar ve onları kendi kalelerine gömdüler. Kayseriyye kentinin ve Şam sahillerinin düşmesinden sonra Hz. Ömer (ra), Ürdün vilayetini de Muaviye'nin emrine verdi. Bu olay H. 17 (638 m) senesinde gerçekleşmiştir.[1]

2 - Muaviye'nin Dımaşk, Baalbek ve Balkanlar üzerindeki Valiliği

Ebu Süfyan'ın oğlu Yezid, H. 18 (639 m) senesinde Umvas vebası salgınından vefat edince, Hz. Ömer (ra), Muaviye'nin kardeşi Yezid'in emir ve denetiminde bulunan Dımaşk, Baalbek ve Balkan bölgelerindeki görevleri Muaviye'ye verdi. Hz. Ömer'in (ra) bu davranışı, Muaviye'nin babası Ebu Süfyan ile annesi Hind üzerinde olumlu bir tesir bıraktı.[2]

Hz. Ömer (ra), Yezid'in ölümü sebebiyle Yezid'in babası Ebu Süfyan'a tâziyeye gidince, Ebu Süfyan konu ile ilgili olarak Hz. Ömer'e şunu sordu: "Ey Müminlerin Emiri! Bildiğiniz gibi Dımaşk, Baalbek ve Balkanlarda Emiri oğlum Yezid vefat etti, bu bölgelere kimi tayin edeceksiniz?" diye sorar. Hz. Ömer de, "Kardeşi Muaviye'yi onun yerine atayacağım" der.

Ebu Süfyan da, "Sen akrabalığı gözettin, aramızdaki akrabalık bağlarını koparmadın" diyerek bundan dolayı duyduğu memnuniyetini açıklar. Bu nedenle Ebu Süfyan, hemen oğlu Muaviye'ye bir mektup yazar ve ona bu ilk görevinden ötürü öğütte bulunur. Bu mektubunda der ki: "Bak oğlum! Şu Muhacirler topluluğu, her bakımdan bizden öndeler. Biz ise onların gerilerinde kaldık. Onların makam ve mevkii hem Allah ve hem de Resûlü katında yüksek oldu. Bize de gecikmiş olmamızdan dolayı geride kalmak düştü. Onlar bu bakımdan lider, idareci ve efendi oldular, biz ise onlara tâbi komunda olduk. Bak, onlar, sana oldukça büyük işlerini, görev olarak veriyor ve seni vali olarak tayin ediyorlar. Sakın onlara karşı gelme, muhalefet etme. Çünkü sen, hedefe doğru gitmektesin, gayret et. Eğer sen bunu yerine getirirsen, dolayısıyla bu hizmeti kendinden sonra gelecek olanlara miras bırakırsın ve de bundan dolayı övgüye değer bulunursun."[3]

Annesi Utbe kızı Hind de oğlu Muaviye'ye şunları yazar: "Allah adına yemin olsun ki oğlum! Senin gibisi çok az dünyaya getirilir. Şu adam (Hz.

---

[1] el-Ensar Fi Asri'r-Raşidin, s.207-209; Tarihu't-Taberi, 4/67; Ukayli, Hilafetu Muaviye, s.17-18
[2] Eserü'l-Ulema Fi'l-Hayati's-Siyasiyye Fi'd-Devleti'l-Emeviyye, s.61; et-Tabakatü'l-Kübra, 7/406
[3] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/399

Ömer'i demek istiyor), seni böyle bir göreve getirecek. Hoşuna gitsin ya da gitmesin, ne söylerse gereğini yap, sakın karşı gelme!"[1]

Kimileri, kendisinden daha deneyimli ve daha olgun yaşta, Muaviye-'den daha büyük ve değerli kişiler olduğu halde, Hz. Ömer'in genç yaşta olan Muaviye'yi böyle bir göreve atamasını garipserler. Hatta bu konuda Hz. Ömer'i kınayanlar ve "Genç ve deneyimsiz birini başa getirdi" diyenlere karşı, Hz. Ömer şöyle konuşur: "Muaviye'ye valilik görevini vermem sebebiyle beni kınayanlarınız var, bunu biliyorum. Ancak ben Resûlüllah'tan (sav) şöyle buyurduğunu işitmiştim:

"Allah'ım! Halkı doğru yola iletmesi için onu hayra vesile kıl, kendisini de hidayette daim eyle ve başkalarına da doğru yolu göstermesini nasip eyle."[2]

3 - Muaviye'nin Hz. Ömer'i (ra) Karşılaması ve Ömer'in Ona Tepkisi

Hz. Ömer (ra) insanı anlayan biriydi. Bu nedenle Muaviye'nin liderlik ve idarecilik gibi konularda ne kadar ehliyetli olduğunu önceden kavrayan biriydi. Hz. Ömer, Şam'a geldiğinde, Muaviye kendisini büyük bir ihtişam ve debdebe içerisinde karşılar. Ancak Muaviye'nin bu durumunu gören Hz. Ömer, buna tepki gösterir ve "Sen böyle bir ihtişam ve debdebe içersinde mi yaşıyorsun?" diyerek tepkisini açıkça söyler. Muaviye de, "Evet" diye cevaplar.

Hz. Ömer de kendisine, "Yani bana ulaşan bilgiler doğrultusunda demek ki, ihtiyaç sahiplerinden uzun süre kapında bekleyenler bundan dolayı mı bekliyorlar?" diye sorar. O da, "Sana ulaşan bilgiler bu sebeptendir" der. Bu defa Hz. Ömer, "Peki, söyler misin neden böyle yapıyorsun? Şu anda ben, bu yaptıklarından dolayı senin yalın ayak olarak Hicaz beldelerini gezmeni sana emretmek niyetindeyim" der.

Muaviye şu şekilde karşılık verir: "Ey Müminlerin Emiri! Biz, öyle bir noktada bulunuyoruz ki, ülkenin dört bir tarafını düşman casusları sarmış vaziyetteler. Bu nedenle onların, İslâm sultanının izzetini, varlığını görsünler de, İslâm'ın ve ona bağlı olan Müslümanların yüceliğini kavramış olsunlar da bu onları korkutsun istiyorum. Eğer buna rağmen bana öyle bir emir verirseniz, derhal yerine getirmeye hazırım. Eğer beni böyle davranmaktan menederseniz, hemen yaptıklarımdan vazgeçerim" der.

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/399

[2] Elbani, es-Silsiletü's-Sahiha, 4/615, H.1969. Elbani, bu rivayetin sahih olduğunu zikretmiştir.

Bunun üzerine Hz. Ömer ona, "Sana bir şey sordum. Sen de beni öyle bir durumda bıraktın ki, beni dar bir boğazda sıkıştırıp bıraktın, çıkmaza soktun. Eğer söylediklerin gerçekse, o takdirde bu, ustaca bir taktiktir. Eğer bu söylediklerin gerçek değilse o takdirde bu durum oldukça edip olan birinin bir aldatmasıdır" der.[1]

Muaviye, "Ey Müminlerin Emiri! O halde emir buyurun" der. Hz. Ömer de, "Artık bu konuda sana, ne emir buyuracağım, ne de yasak getireceğim" diye buyurur. Bu arada Abdurrahman b. Avf, "Ey Müminlerin Emiri! Senin bu konuda söylediklerine karşılık bu gençten gelen cevap ne kadar güzel" diye konuşur. Hz. Ömer de, "Kaynağının ve doğduğu yerin güzelliğinden kaynaklanıyor. Bu nedenle biz ona yüklediğimizi yüklemişizdir" der.[2]

Muaviye'den bu şekilde bir cevap alınması, onun siyasî bakımdan ve toplumları idare etme yönünden ne kadar üstün bir kâbiliyete sahip olduğunu göstermektedir. Böylece onun siyasî ve idarî konularda olsun, idaresi ve hükmü altında olan yerlerdeki konumu ve ağırlığı bakımından olsun ne derece üstün bir siyasî manevra gücüne sahip olduğunu açıkça görmekteyiz. Kimi konularda Hz. Ömer (ra), onun siyasetini tasvip etmiyor olmasına rağmen yine de onun bu siyaset tarzından hoşnut kaldığını göstermiştir. Belki de Hz. Ömer'in, "Bu nedenle biz ona yüklediğimizi yüklemişizdir" demiş olması da bu bakımdandır.[3]

Hz. Ömer (ra) her zaman Muaviye'ye vaazda bulunur, nasihat eder, eğitirdi. Kimi zaman da ona karşı sert tavırlar sergilerdi. Hz. Ömer'in azatlı kölesi Eslem anlatıyor, diyor ki: "Muaviye yanımıza gelmişti, o beyaz tenli, insanlar arasında da bembeyaz ve en güzel olanıydı. Hz. Ömer'le beraber hacca gitti. Ömer ona bakıp duruyordu ve ona karşı şaşkınlık içindeydi. Daha sonra Hz. Ömer, elini onun omzuna koyarak, sonra da onu kendine çekti. Sonrasında da ona, "Peh, Peh adama bakın. Biz bu halimizle insanların en hayırlısı olacağız öyle mi? Dünya ve âhiret iyiliği bizde toplansa bile bu halimizle hayırlı olmak ne gezer!" der.

Bunun üzerine Muaviye Hz. Ömer'e, "Ey Müminlerin Emiri! Sana gerekeni aktaracağım. Biz banyolarının, deniz sahilinin bol bulunduğu bir yörenin insanlarıyız" diye açıklama yapmak ister.

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/416
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/416
[3] Muhammed Vekil, el-Emeviyyun Beyne'ş-Şarki ve'l-Garbi, 1/30

Hz. Ömer de kendisine, "Ben, sana neler olduğunu anlatayım. Nefsin güzel ve hoş yiyecekleri yemekle, güneş sabahları senin yanlarını ısıtarak uyanmakla, ihtiyaç sahipleri de kapının gerisinde durup beklemekle böyle bir hayatı hoş görüyor ve bu yaşantı senin nefsine iyi geliyor" diye söyler.

Ravi devamla diyor ki: "Biz, Zi-Tuva denilen yere geldik. Bu arada Muaviye bir elbise çıkardı ve onu giyindi. Hz. Ömer, sanki bu elbiseye bir mis kokusu sürülmüş gibi hissetti de şöyle konuşu:

"Biriniz hacca gitmek için yola çıkacak fakat üzeri kokuşmuş halde oraya gidecek değil mi?" Nihayet Muaviye, Allah'ın saygınlık bakımından en büyük hürmeti ve saygınlığı verdiği beldesine gelince iki giysisini çıkardı, sanki her ikisi de miskten idiler. O ikisini giyindi ve şöyle konuştu: "Ben şu anda Mekke'ye aşiretimin ya da kavmimin huzuruna çıkacağım için bu iki elbiseyi giyiniyorum" der. Vallahi senin verdiğin ezalar tâ oralardan, Şam'dan bana aktarıldı ama Allah da bilir ya ben hayatı, yaşamayı orada öğrendim." Daha sonra Muaviye, giyindiği her iki elbiseyi de çıkardı, daha önce ihram için giyindiği giysilerini giydi."[1]

Emevîlerden olan Amr b. Yahya b. Said dedesinden rivayetle aktarıyor, dedesi demiş ki: "Muaviye, üzerinde yeşil bir elbise ile Ömer'in huzuruna girdi, bunun üzerine sahabe onun bu haline bakıp durdular. Hz. Ömer onun bu halini görünce elindeki âsa ile ona dürttü ve onu dövmeye başladı. Bu sırada Muaviye de şöyle diyordu:

"Ey Müminlerin Emiri! Allah için dur da bir dinle!" Hz. Ömer bunun üzerine yerine geçer. Orada bulunan sahabe Hz. Ömer'e, "Muaviye'yi neden dövdün, senin kavmin içinde onun gibisi var mı?" diye sorarlar. Hz. Ömer de, "Vallahi, ben sadece iyilik gördüm ve bana onun hakkında sadece iyi haberler geldi. Ancak ben -üzerinde bulunan giysilerini eliyle işaret ederek- onun bu halini gördüm, bundan dolayı onun kibirden kaçınmasını istedim. O gurur elbisesini onun sırtından almak istedim" der.[2]

Çünkü Hz. Ömer (ra), Muaviye'yi o halde gördüğünde, "Bu adam Arapların Kisra'sıdır" demişti."[3]

Muaviye, Şam'da Emir iken âdeta krallar gibi ihtişam ve debdebe içinde bir hayat sürdürürdü. Çünkü kendi açısından Muaviye kendisinin, düşmanlara karşı önemli bir yerde ve noktada, bir sınır bölgesinde oldu-

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/417
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/418
[3] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/417; el-İstiab, s.418

ğuna inanıyordu. Her zaman düşman ile savaşa hazır olduğunu, cihaddan geri durmayacağını anlatmak istiyordu.[1]

Muaviye şöyle düşünüyordu: Allah tarafından kralın uyarılması, hakka olan galebesi ve dini bakımdan halka karşı otoritesinin yerilmesi değildir. Onun Allah tarafından yerilmesinin sebebi, onda görülen bâtıla aşırı yönelişi ile halkı şehevi duygulara yönlendirebilme endişesidir. Eğer kral bu yaptıklarında herhangi bir haksızlığa meydan vermeksizin onlara karşı samimi ise, onları Allah'a kulluğa, düşmanlarına karşı cihada sevk edebiliyorsa, işte bu, yerilecek olan bir tavır değildir, olamaz.[2]

Kaldı ki yüce Allah da Hz. Süleyman'ın ağzından şöyle buyurmaktadır: "Bana, benden sonra kimseye layık olmayacak bir hükümranlık bahşeyle! Şüphesiz sen çok bahşedicisin."[3]

Eğer kişi, gerçekten nefsanî bakımdan peygamberlik ve varlık konularında bâtıla sapmayacağını, ondan uzak kalacağını biliyorsa, debdebe içinde bir hayat geçirmesinin herhangi bir sakıncası yoktur, olamaz.

Muaviye'nin saltanata değer verme nedeni, kendisince şeriat açısından birtakım amaçlarının olmasından dolayıdır. Bu bakımdan Hz. Ömer herhangi bir şey söylemeyip sessiz kalmıştır. Bir keresinde Hz. Ömer'in yanında Muaviye'den söz açılır. Hz. Ömer (ra) bunun üzerine, "Kureyş'in şu gencini ve beylerinin oğlunu bırakın, hakkında konuşup durmayın, çünkü o öfkeli halinde bile gülmesini bilen; kendisinden bir şey elde etmek isteyene, onun rızasını kazanamadan bir şey koklatmayacak olan biridir. Onun başının üzerinden bir şey alamayan kimse mutlaka ayaklarının altından bir şeyler alabilir" der.[4]

Bu ve benzeri rivayetlerde her ne kadar abartılı taraflar bulunsa da, her şeye rağmen Hz. Ömer'in Muaviye'ye olan güveni tamdı ve ondan hiçbir zaman şüphe etmezdi.[5]

Kaldı ki Muaviye, Hz. Ömer'e siyasî bir deha olduğunu, bir toplumu değiştirebileceğini, sosyal ve siyasal hayatta; bireyler üzerinde olsun, gerekse toplum üzerinde olsun büyük etkiler bırakabileceğini kanıtlamış biridir.

---

[1] İmaduddin Halil, İbn Haldun İslamiyyen, s.78
[2] İmaduddin Halil, İbn Haldun İslamiyyen, s.78
[3] Sad, 38/35
[4] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/417; el-İstiab, s.415
[5] Hamdi Şahin, ed-Devletü'l-Emeviyye, s.154

Muaviye (ra) nasıl bir göreve getirilirse getirilsin, onun yeri, her zaman Hz. Ömer katında farklıydı. Bu nedenle Hz. Ömer (ra), onu, denetiminde bulunan birçok bölgelerde söz ve yetki sahibi kılmıştır. Bir bölgenin valiliğini ya da Emirliğini yürütürken, ona olan güven sebebiyle, eski görevlerine ilaveten yeni bölgeleri de onun emir ve denetimine vermiştir. Oysaki Hz. Ömer genelde birçok vali ve Emirlerini görevden aldığı ve bunu sıkça tekrarladığı halde Muaviye için böyle bir yola gitmemiştir.

Hz. Ömer (ra), Muaviye'nin dehası sebebiyle ona karşı olan hayranlığını saklayamazdı. Bir keresinde yanında oturanlara, "Siz Kisra'nın, Kayser'in dehasından hep söz edip duruyorsunuz ama gözünüzün önündeki Muaviye'ye bakmıyorsunuz" diye ona karşı olan durumunu açıklar.[1]

4 - Muaviye'nin Şam Cephesindeki Hizmet ve Gayretleri

Hz. Muaviye, Şam'a vali atanınca, Amr b. As da Mısır fethiyle ilgileniyordu. Bu nedenle Şam bölgesindeki sınırların İslâm Devleti açısından korunması ve genişletilmesi gerekiyordu. Bu bakımdan bu bölgelerdeki askerî harekâtın konumu önemliydi. Bunu iki ana başlıkta özetlemek mümkündür. Birincisi; Bizans ordusuna karşı yaz ve kış mevsimlerinde savaşacak olan ordunun yazlık ve kışlık diye gruplandırılmasıydı. İkincisi de İslâm deniz donanmasına önem verilmesiydi. İslâm tarihinden ilk kez bu dönemde donanmaya önem verilmiştir.[2]

Hz. Ömer (ra) Döneminde Ordu İki Bölümde Değerlendirildi

Bizanslılar Mısır'ı ve Şam'ı ellerinden çıkardıktan sonra peş peşe, askerî, siyasî, sosyal ve ekonomik alanda kayıplar verdiler. Fakat bütün bu hezimete rağmen yine de teslim olmadılar. Hiç durmaksızın Şam ve çevresine saldırılarını sürdürdüler. Oysaki Hz. Ömer'in (ra) H.16 (637 m) senesinde buralara yaptığı gezide şöyle diyordu:

"Allah için istediğim şey, bizimle onlar arasında çıkacak olan bir ateş, onların önünde bizim lehimize olacaktır. Rumlar içinse bunun gerisinde kalacaktır."[3]

Hz. Ömer (ra), bu Şam yolculuğu esnasında, ordusunu kışlık ve yazlık savaşçılar olarak iki sınıfta isimlendirdi. Bu arada Şam'ın tüm giriş ve çıkış yollarını onların üzerine kapattı.[1]

---

[1] Hamdi Şahin, ed-Devletü'l-Emeviyye, s.157; Tarihu't-Taberi, 5/330
[2] Hamdi Şahin, ed-Devletü'l-Emeviyye, s.154
[3] Tarihu'l-Yakubi, 2/133

İhtimaldir ki, Rumların tâ baştan beri İslâmî kentlere saldırmalarındaki asıl amaçları da, Müslümanları tedirgin etmek ve Rum şehirlerini ve halkını korumaktı. Fakat Muaviye'nin onlara cevabı, onların meydan okumalarının çok fevkinde bulunuyordu. Çünkü Muaviye, savunmada kalmayıp savaşın alanını genişleterek bizzat düşmanın ülkesinde onlarla savaşmaya girişti. Böylece savaşı Müslüman beldelerinden ve sınırlarından uzak tutmasını başardı. Muaviye hedefini gerçekleştirmek amacıyla savunma silahlarında değişikliklere gidiyordu. Bu nedenle kentlere ve sınır bölgelerine önem veriyor ve buralarda gerekli askerî tedbirleri alıyordu.

Hatta bizzat Muaviye'nin kendisi yazlık ordusundan bazı birliklerin başında bulunuyor ve onları sevk ve idare ediyordu. Dahası 10 bin yazlık askerî güçle H.22 (642 m) yılında harekete geçtiği gibi yine H.32 (652 m) yılında da bir başka askerî güçle yaz mevsiminde harekete geçmiştir. Nihayet o derece bir baskı sürdürmüş ki, Muaviye emrindeki bu orduyla tâ Amuriye'ye kadar gidebilmiştir. Bu esnada yanında Ubade b. Samit, Ebu Eyyub Ensari, Ebu Zer Gıfari ve Şeddad b. Evs gibi sahabiler de vardı.[2]

Donanma teşkil etmesi: Özellikle Şam ve Mısır'ı korumak, düşman eline geçmesine fırsat vermemek için özellikle Bizans donanmasına karşı koyabilmek için, denizciliğe ve yeniden bir donanma teşkil etmeye önem verdi. Bu nedenle Muaviye Mısır ve Şam sahillerinde gerekli tedbirleri almaktan geri durmuyordu.

Bu arada Muaviye, henüz Bizanslılara karşı gerektiği gibi başarı elde edememiş olmasına rağmen Afrika cephesinde büyük gelişmeler elde etmiş ve fetihler kazanmıştı.[3]

Muaviye deniz savaşlarına Hz. Osman (ra) döneminde girmiş oldu.

Hz. Osman (ra) Döneminde Muaviye (ra)

Hz. Osman (ra) hilâfet makamına geçtiği sırada, Şam'ın yani Suriye ve çevresinin valilik görevi tamamen Muaviye'nin elinde bulunuyordu. Hz. Osman (ra), Hz. Muaviye'yi görevinde bıraktı.

Daha sonradan Hz. Osman (ra), Hz. Muaviye'nin mevcut görevlerine yeni yerleri de onun nüfuzu altına verdi. Böylece Muaviye, Hz. Osman'ın mevcut valileri arasında bölge bakımından en güçlü valisi haline geldi.

---

[1] Tarihu't-Taberi, 4/62
[2] Tarihu'l-Ümemi ve'l-Müluk, 4/144-160 ve 241; Hamdi Şahin, ed-Devletü'l-Emeviyye, s.155
[3] Bessam el-Aseli, Muaviye b. Ebi Süfyan, s. 40

Hz. Osman'ın halifeliği döneminde Umeyr b. Said el-Ensari Humus valisiydi. Hz. Osman'ın nezdinde Muaviye ile yarış halinde bulunuyordu. Ancak Umeyr, onulmaz bir hastalığa yakalandı ve valilik görevini yapamaz duruma düştü. Bu nedenle Hz. Osman'dan affını istedi. Hz. Osman da, bu bölgeyi, onun görevden ayrılmasıyla, Muaviye'nin nüfuz bölgesine kattı. Bundan böyle Muaviye'nin gücü ve nüfuzu daha da artmış oldu. Çünkü Muaviye'nin nüfuzu daha önceleri Abdurrahman b. Halid b. Velid'in valiliği denetiminde bulunan Humus'a kadar uzanmış oldu.

Nitekim Alkame b. Muharriz, Filistin valisiydi, ölümü üzerine, Hz. Osman (ra) bu bölgeyi de Muaviye'nin emrine vererek onun nüfuz alanına kattı. Hz. Osman (ra) hilâfete geldiğinin ikinci senesiydi ki, artık Şam bölgesi yani Suriye'nin tamamı Muaviye'nin denetimine girmiş oldu. Böylece Hz. Muaviye, Hz. Osman'ın halifeliği boyunca uzun yıllar bu bölgenin genel valisi haline geldi.[1]

Muaviye'nin Şam valiliği süresince, Şam bölgesinde olaysız bir dönem geçmiş değildir. Bu nedenle Şam bölgesi en önemli cihad yerlerinden biriydi. Ancak Şam, içteki durumlar bakımından iyice yerleşmiş bir merkez halini almış ve burada İslâm gün geçtikçe yayılıyordu. Rumlar burada fazla olay çıkarmada etkili olamıyorlar fakat Şam, Rum (Bizans) etkisinden de kurtulamıyorlardı. Her şeye rağmen bu bölge cihad diriydi.

Hz. Osman'ın halifeliğinin sonlarına doğru, İslâm Devletinde Muaviye'nin siyaseti, Hz. Osman üzerinde ağırlığını gösteriyordu. Çünkü Hz. Osman (ra), ufukta fitne belirtileri görülmeye başlayınca, kendileriyle istişarede bulunmak üzere valilerini toplamış ve Muaviye'nin diğerlerinden farklı görüşler ortaya atmıştır ki ileri de bunlar da ele alınacaktır.[2]

Habib b. Mesleme el-Fehri'nin (ra) Fetihleri

Muaviye (ra) valilik görevini yürütürken, cihad emirlerinden en seçkin olanı Habib b. Mesleme el-Fehri idi. Hz. Osman'ın halifeliğinin ilk dönemlerinde Rumlar büyük bir ordu ile Şam civarında bulunan Müslümanlara saldırıya geçtiğinde, Hz. Muaviye, Hz. Osman'a bir yazı gönderip ondan yardım istedi.

Bunun üzerine Hz. Osman (ra), Kûfe valisi olan ve Azerbaycan görevinden yeni dönerek Musul'a gelmiş olan Velid b. Ukbe'ye bir yazı gönderir. Halife, Velid b. Ukbe'ye hitaben şöyle başlar: "Bu mektubu yazma se-

[1] Tarihu Halife b. Hayyat, s.155; Tarihu't-Taberi, 5/442-443
[2] el-Velayetu Ale'l-Buldan, 1/176

bebime gelince; Muaviye'nin bana yazdığına göre, Rumlar büyük bir ordu gücüyle Şam'daki Müslümanların üzerine saldırıya geçmek üzereler. Ben de, oradaki kardeşlerinin yardımına koşabileceğine karar verdim. Benim bu mektubum eline geçer geçmez, nerede isen, hemen kendisine güvenebileceğin, cesur ve dinine bağlı birini başlarına komutan olarak atayıp sekiz veya on bin kişilik bir kuvvetle yardımlarına koşmanı istiyorum.[1]

Bu Mektubu alan Velid, hemen harekete geçer, Allah'a hamd ile senada bulunur ve halka şöyle seslenir: "Ey insanlar! Şimdi asıl konuya gelince; Allah Müslümanları böylece güzel bir imtihandan geçiriyor. Çünkü onlara kâfirlerin beldelerini sunuyor. Daha önce fethedilmemiş olan beldelerin fethini size nasip ediyor. Hem de ganimetle, ecirle onların önlerine seriyor. Bundan dolayı âlemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun. Müminlerin Emiri, Hz. Osman'ın bana yazdığına göre, içinizden 8 ile 10 bin kişilik bir kuvvetle, Şam'da bulunan Müslüman kardeşlerinize yardıma gitmenizi bana emrediyor. Çünkü Rum ordusu onların üzerine saldıracakmış. Buna katılmanızda sizin için büyük ecir vardır. O halde Selman b. Rebia'nın komutasında hemen harekete geçin."

Derken bir taraftan savaşa katılmak için halk toplanıyordu, üç gün içersinde bu sayı 8 bin kişiye ulaştı. Ordu harekete geçti. Şam'a gidip kardeşlerine katılarak Bizans topraklarına böylece ayak basmış oldular.

Şam bölgesi ordusuna Habib b. Mesleme b. Halîd el-Fehri komuta ediyordu. Kûfe ordusuna da, Selman b. Rebia el-Bahili komuta etmekteydi. Artık her iki ordu da Rum ordusu üzerine saldırıya geçti, birçoklarını saf dışı ettikleri gibi bir hayli de esir aldılar. Hepsi de birçok ganimet elde ettiler, birçok kaleleri fethettiler.[2]

Böylece Habib, sınırları genişletir, tâ Ermenistan ve Azerbaycan topraklarına kadar girer. Bu topraklardan kimisini güç kimisini barış yoluyla İslâm topraklarına katar. Habib dehası sayesinde düşmanın gücünü dağıtmış, birçok sınır bölgelerini kalelerle beraber İslâm toprakları içerisine dâhil etmiştir. Örneğin Şamşat, Malatya ve benzeri nice yerleri almıştır.[3]

Hz. Osman (ra) Döneminde Muaviye'nin Sürdürdüğü Kara Harekâtı

Muaviye (ra), sınır bölgelerinde Müslümanların Bizanslılar tarafından sürekli tehdit altında bulunduklarını biliyor ve sürekli bir cihad ve

[1] Tarihu't-Taberi, 5/247
[2] Tarihu't-Taberi, 5/247; Sallabi, Osman b. Affan, s.577
[3] Sallabi, Osman b. Affan, s.205

akın hareketiyle önlenebileceğine de inanıyordu. Gerek Şam sınır bölgelerinde olsun ve gerekse Cizre sınır bölgelerinde olsun mutlaka buralarının güvence altına alınması gerekiyordu.[1]

Bu amaçla bu iki sınır bölgesini Muaviye sürekli murabıtlar ile gözetim altında bulunduruyordu. Özellikle Hz. Osman döneminde bu bölgeler sıkıntılı bölgelerdi, bu nedenle Muaviye buralara çok önem verirdi.

Hicri 25 (645 m) yılında askerî bir kuvvetle Şam sınır bölgelerini denetim altına almaya gayret gösterdi. Bu esnada baktı ki Antakya ile Tarsus arasındaki sınır kaleleri boş vaziyettedir. Bu bölgede sadece Şam, Cezire veya Cizre, Kınnesrin halkı bulunmaktaydı. Bu nedenle bunlarla savaşmayı bıraktı. Bir veya iki yıl sonra Yezid b. Hürr el-Absi komutasında yazlık savaş ordusuyla savaşa geçmesi için Muaviye tarafından kendisine emir verildi. Bu da gerekeni aynen yerine getirdi. Buna bağlı olarak tüm valiler de aynı görevi yapar oldular.[2]

Hicri 31 (651 m) senesinde Masisa sınır bölgesinden savaşa başlayarak buradan tâ Derveliye sınır bölgesine kadar ulaştı. Gerek Masisa sınır bölgesi ve gerekse Derveliye sınır bölgesi olsun her ikisi de Şam sınır bölgelerine dâhil olan yerlerdi. Bu bölgeleri ele geçirmek için harekete geçen komutan Yezid b. Hür, burası ile Antakya arasında ne kadar kale ve sığınak varsa hepsini yerle bir etti.[3]

Durum Cizre sınır bölgelerinde de aynıydı, öncelikle gücünü buralarda yoğunlaştırdı. Bu bölgedeki askerî idareye Habib b. Mesleme el-Fehri ile Safvan b. Muattal es-Sülemi'yi getirmişti. Bunlar Şamşat üzerine harekete geçerek burasını fethettiler. Nitekim daha önce elden çıkan Malatya'yı da Habib b. Mesleme yeniden ele geçirmişti ve bu bölgeye Müslüman askerlerden oluşan bir birlik yerleştirerek bu sınır bölgesini böylece denetim altına almış oluyordu.

---

[1] Şam ve Cizre sınır bölgeleri: Bu bölge oldukça uzunca bir şerit halinde kale ve güçlü yapılarla sağlama alınmış, İslâm Devletini Bizans devletiyle kuzeyden sınırlayan bir bölge idi. Bu şerit Malatya'dan başlayıp Fırat'ın yüksek kısımlarına kadar devam ederek Akdeniz sahiline yakın olan Tarsus bölgesine kadar uzayan bir şerit ya da bölgedir. Bu kalelerin bulunduğu hat iki ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerden biri Cezeriyye (Cizre) sınır bölgesini oluşturuyordu. Ki bu bölge sözkonusu hattın kuzeydoğu kesimini içine alıyordu. Bu bölgenin en önemli sınır noktaları Malatya, Zaptara, Hısnı Mansur, Hades, Maraş ve Şamşat bölge sınırlarıydı. İkinci bölge ise Şam sınır bölgeleri diye adlandırılıyordu. Burası bölgenin güney batı bölgesiydi. Bölgenin en önemli sınır kentleri de Aynu Zerbe, Adana, Tarsus, Herkale kentleriydi. Her iki bölgeyi birbirinden doğal bir dağ silsilesi birbirinden ayırmaktaydı. Buraya Likam dağı denmektedir. Bilgi için bak. Eserü'l-Ulema Fi'l-Hayati's-Siyasiyye Fi'd-Devleti'l-Emeviyye, s.67

[2] Futuhu'l-Buldan, s.69

[3] Futuhu'l-Buldan, s.169

Kaldı ki Muaviye (ra) Bizans topraklarında halk arasında panik oluşturmayı sağlamıştı. Nitekim böylece Malatya'ya uğramış ve bu bölge çevresinden topladığı kuvvetle takviye etmiş, böylece bu sınır bölgesini güvenceye alarak buradan İslâmî akınların rahatlıkla yapılabilmesini sağlayarak düşman sızmalarını önlemiştir. Bu bölge yaz mevsimindeki askerlerin saldırıya geçecekleri bölgeydi. Nitekim aynı yıl içerisinde Cizre sınır kapıları olan Hısnul-Mer'a yani kadın kalesini de savaşarak ele geçirmişlerdi.[1]

Bu arada Hades kalesini de gözüne kestirmişti. Bu bölgede Maraş kentini inşa etti ve ordusunu da burada konuşlandırdı. Bütün bu kentler, Cezeriyye (Cizre) bölgesine dâhil olan yerlerdi. Muaviye tüm bu icraatlarından sonra bölge hakkında kesin güvenlik sağlandığı kanaatine varınca, artık Bizans topraklarının içlerine doğru derinlemesine akınlar yapmaya başladı. Bizzat kendisi hicri 32 (652 m) senesi savaşını yönetti. Böylece tâ Konstantıniye'nin en dar olan boğazlarına kadar sokulabildi.[2]

Muaviye, Deniz Savaşı Konusunda İzin Alma Girişminde Bulunuyor

Muaviye, daha önce deniz savaşı konusunda Hz. Ömer'e de başvurmuş ve Bizans'ın sınırı Humus'a oldukça yakın olduklarını belirtmişti. Hatta Humus'un köylüleri Bizanslıların köpeklerinin havlamasını ve horozlarının ötüşlerini bile duyabildiklerini söylemiştir. İşin bu noktası Hz. Ömer'in üzerinde bir ukde olarak etki etmiş, gerçeği öğrenebilmek ve konu hakkında daha fazla bilgi edinmek için Amr b. As'a yazı göndermiş ve ondan denizi ve deniz yolculuğu hakkında bilgi vermesini istemişti.

Amr b. As ise ona, "Büyük yaratıklar (gemiler) gördüm. Küçük insanlar bunlara biniyorlar. Eğer gemi bir tarafa yatarsa, kalpleri paramparça ediyor, eğer bir sarsılma olursa akılları baştan alıyor. Bu nedenle fazla güven vermiyor, daha çok şüphe doğuruyor, bu âdeta bir soğanın ucundaki bir kurtçuk gibidir. Yatarsa batar, kurtulursa ışıldar" diye yazar.

Hz. Ömer (ra), Amr b. As'tan gelen mektubu okuyunca, Muaviye'ye "Asla böyle bir yolculuk olmayacak. Muhammed'i hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki ben, hiçbir zaman bir tek Müslüman'ı göndermeyeceğim. Bir tek Müslüman, Rumların hiçbir şeyine feda olunamaz. Sakın ola ki bir daha benden böyle bir istekte bulunmayasın. Ben sana gerekeni ilettim" diye yazar.[3]

---

[1] Tarihu Halife b. Hayyat, s.167; Futuhu'l-Buldan, s.189
[2] Tarihu Halife b. Hayyat, s.167; Futuhu'l-Buldan, s.187–196; Tarihu't-Taberi,4/304
[3] Tarihu't-Taberi, 5/258

Fakat Muaviye, aklına koyduğu bu düşüncesinden bir an olsun vazgeçmiş değildi. Hz. Osman hilâfet makamına geçince, bu defa Muaviye (ra), Hz. Osman'dan (ra) bu istekte bulundu. Ancak Hz. Osman (ra), daha önce Hz. Ömer'in verdiği kararı bildiğinden, o da aynen onun dediği cevabı kendisine tekrarlar. Muaviye, izin alamayacağını anlayınca bu defa daha farklı bir yol dener, Hz. Osman'dan, hiç olmazsa Kıbrıs'a çıkarma izni vermesi talebinde bulunur. Hz. Osman da kendisine, "Yanına hanımını da alman kaydıyla, gidebilirsin, aksi takdirde gidemezsin" diye yazar. Bu arada, "Sakın halktan kimseyi zorla böyle bir yolculuğa katılmasını isteme, katılmak isteyenler, kendi arzularıyla katılsınlar" uyarısında da bulunur. Muaviye de tüm sahil bölgeleri halklarına yazı göndererek böyle bir yolculuğa çıkmak isteyenlerin kendisiyle Kıbrıs'a çıkarma yapmak üzere yola çıkabileceklerini yazar. Bunun üzerine Muaviye tahmin ettiğinin de üstünde, bu isteğe kendi arzularıyla cevap verenlerin olduğunu gördü.[1]

Kıbrıs'a Çıkarma Yapılması

Hz. Muaviye, deniz savaşına katılacak olan donanmayı hazırladı. Akka limanını hareket noktası olarak tespit etti. Muaviye yanına hanımı Kuraza kızı Fahite'yi de aldı. Nitekim bu savaşta yer alan Ubade b. Samit (ra) da eşi, Milhan kızı Ümmü Haram'ı yanına aldı.[2]

Burada adı geçen Ümmü Haram Hz. Peygamberin (sav) bir rüyası üzerine bu savaşa katılmayı isteyen kadındır. Olayı yeğeni Enes b. Malik (ra) anlatıyor, diyor ki:

"Resûlüllah (sav) Kuba'ya gittiğinde, burada Milhan kızı Ümmü Haram'ın evine gider, o da Resûlüllah'a yemek ikram ederdi. Bu kadın, Ubade b. Samit'in eşiydi. Yine Resûlüllah (sav) bir keresinde ona misafir gitmişti. O da -ki kendisi Enes'in teyzesiydi- kendisine yemek ikram etmiş ve sonrasında da başını ve saçlarını taramaya başlamıştı. Diyor ki daha sonra Resûlüllah (sav) burada bir süre uyuyarak dinlendi. Daha sonra gülerek uyandı." Ümmü Haram diyor ki: Bunun üzerine ben, "Ey Allah'ın Resûlü (sav) seni böyle güldüren şey nedir?" diye sordum. Resûlüllah da, "Ümmetimden bazı kimseler Allah yolunda, şu deniz üzerinde savaşa gider halde bana gösterildi. Hepsi de kralların tahtları üzerinde kuruldukları gibi gidiyorlardı." Bunun üzerine ben de, "Allah'a dua edin de, beni de onlardan kılsın" dedim. Resûlüllah da, "Sen ilk olarak gidenlerdensin" buyurdu. Kendisi, kocası Ubade b. Samit'le birlikte Muaviye'nin komutasındaki İs-

[1] Tarihu't-Taberi, 5/260; el-İdaretü'l Askeriye Fi'd-Devleti'l-İslâmiyye, 2/538
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 7/159

lâm donanmasıyla deniz savaşına katıldı.[1] Ancak Kıbrıs adasına vardıklarında gemiden inerek denizden karaya ayak bastıklarında binmesi için kendisine yaklaştırılan atın kendisini üzerinden atması üzerine yere düşüp şehit olarak vefat etmiştir."[2]

Muaviye, insanları bu savaşa katılmaları konusunda mecbur bırakmadığı halde, önemli sayıda Müslümanlar bu savaşa katıldılar. Zaten Müslümanların gözünde dünyanın hiçbir değeri ve önemi yoktu. Buna rağmen yüce Allah, onlara tüm fetih kapılarını açmış oluyordu. Dünya nimetlerinden yana bir problemleri yoktu.

Oysaki Müslümanlar, kendileri için Allah katında olanın daha hayırlı ve baki olduğuna inanırlar. Allah, onlara dinlerine yardım etmelerinden ötürü en büyük hayrı ihsan etmiştir. Çünkü onların en önemli ve gerçek mesajı dinleridir. Bu nedenle ona karşı görevleri ne ise onu yerine getirmektedirler. Kaldı ki Allah yolunda cihad, Allah'ın rızasını kazanmak içindir. Bir kimse cihad görevinde ihmalkârlık gösterirse, yüce Allah bu dünyada onlardan zafer elini çeker ve âhirette de Rablerinin rızasını kazanmaktan mahrum bırakır. Bu ise, onlar için apaçık bir hüsrandır. İşte bunun içindir ki cihad hareketine katıldılar. Belki de bu konuda en büyük etkiyi Ümmü Haram hadisi olmuştur. Bu hadis, onları, Allah yolunda savaşa yönlendirmiş olmasının yanında, aynı zamanda Allah Resûlü'nün (sav) hadisini doğrulamak adına olsun, bu göreve isteyerek katılmışlardır.

Bu hadise hicri 28 (649 miladi) yılında kış mevsiminin sona ermesinden sonra gerçekleşmiştir.[3]

Müslümanlar böylece Ümmü Haram'ı Kıbrıs adasında toprağa verdiler. Böylece bir bakıma buraya dinlerini yaymak adına gelen Müslümanlar mühürlerini bu topraklara basmış oldular. Bugün bile hâlâ Ümmü Haram'ın kabri, "Saliha Kadının kabri" diye anılagelmektedir.[4]

Muaviye arkadaşlarıyla bir araya gelerek durum değerlendirmesi yaptı. Aralarında Ebu Eyyub Halid b. Zeyd el-Ensari, Ebu Derda, Ebu Zer el-Gıfari, Ubade b. Samit, Vâsile b. Eska, Abdullah b. Bişr el-Mazini, Şeddad b. Evs, Mikdad b. Esved, Ka'b el-Hibr b. Mati ve Cubeyir b. Nadir ed-Darmi gibi isimler bulunuyordu.

---

[1] Bu savaş Hz. Osman'ın halifeliği döneminde Muaviye Şam Emiri iken gerçekleşmişti.
[2] Buharî, H. 2877 ve 6282-6283; Müslim, es-Sahih Maa Şerhi'n-Nevevi, 13/58-59; Askalani
[3] Cevletun Tarihiyyetun Fi Asri'l-Hulefai'r-Raşidin, s.356
[4] Cevletun Tarihiyyetun Fi Asri'l-Hulefai'r-Raşidin, s.357

Aldıkları karar gereği Kıbrıs halkına haber gönderdiler, kendilerine adalarını istilâ etmek için gelmediklerini, amaçlarının sadece dinlerini tanıtmak ve buna dâvet etmek olduğunu ilettiler, bir de amaçlarının İslâm Devletinin sınırları içerisinde yer alan Şam sahilini güvence altına almak olduğunu belirttiler. Bunun sebebi ise, Bizanslılar, Kıbrıs adasında, Müslümanlara karşı rahatça savaşabilmek için kendilerine bir üs yapmak istiyorlardı. Dolayısıyla Bizans'ın kanatları altında olan bir Kıbrıs adası her zaman, Şam bölgesindeki İslâm Devleti için bir tehlike oluşturuyordu. Bunun için mutlaka Kıbrıs adasının Müslümanların egemenliğinde veya en azından onların etki alanında olması gerekiyordu.

Ancak Ada halkı Müslümanların teklifini geri çevirdiler. Bununla beraber Müslümanlar onların beldelerini, adalarını fethetmediler, halk da Müslümanlara karşı savaş açmadı, sadece kalelerine sığındılar. Bu arada ada halkı Bizanslıların kendilerine yardıma gelmesini beklediler, böylece gelecek olan Bizans ordusunun, kendilerini Müslüman ordusundan kurtaracaklarını ve onların hücumlarını durduracaklarını sandılar.[1]

Ada Halkının Teslim Bayrağını Çekmeleri Ve Barış Teklifinde Bulunmaları

Müslümanlar Kıbrıs'ın başkenti olan Kostantina'ya ilerlediler ve burayı kuşattılar. Kuşatma birkaç saat kadar sürdü, kale içerisinde bulunan halka barış teklifinde bulundular. Taraflar karşılıklı olarak birbirlerine bazı şartlar ileri sürdüler.

Kıbrıs Halkının şartları şöyleydi: Müslümanlar, kendilerinden Bizans ile olan bağlarını koparmayı şart olarak ileri sürmeyecekler. Çünkü onlara karşı durabilecekleri güçleri olmadığı gibi, onlarla savaşabilme imkânından da yoksundular.

Müslümanların şartları da şöyleydi:

1- Ada sakinleri, Müslümanlara saldıranlar olması halinde, onları savunmaya kalkışmayacaklardır.

2- Ada sakinleri, düşmanları olan Rumların hareketlerini Müslümanlara haber verecekler ve yol göstereceklerdir.

3- Her yıl Müslümanlara 7200 dinar vergi ödeyeceklerdir.

4- Müslümanlar, düşmanları olan Rumlar üzerine saldırıya geçecekleri zaman adalarını kullanacaklardır.

---

[1] Cevletun Tarihiyyetun Fi Asri'l-Hulefai'r-Raşidin, s.357

5- Rumlar, eğer Müslümanlara karşı bir savaş ve saldırı için İslâm beldelerine yönelik hareket geçmek isterlerse, Müslümanların sırlarını düşmanlarına aktarmayacaklardır.[1]

Daha sonra bu anlaşmayı yapan Müslümanlar adayı terk edip Şam beldelerine döndüler. Bu hareket açıkça göstermiştir ki, Müslümanlar bundan böyle deniz savaşında da başarılı olacaklardır. Böylece bu deniz seferi, Müslümanlar için bir antrenman oldu. Bundan böyle çok rahat bir şekilde, düşman ile denizde de savaşabileceklerini gördüler. Evet, ne Şam beldelerine ve ne de İskenderiye'ye artık kolay olarak saldıramaya kalkışamazlardı.[2]

Şam'da İslâm Donanmasının Komutanı Abdullah b. Kays İdi

Muaviye (ra), Fezare Oğullarının antlaşmalısı olan Abdullah b. Kays el-Cassi'yi deniz donmasının başına getirdi. Bu komutan, 50 defa saldırıya geçmiştir. Bu saldırılarda hiçbir kayıp yaşanmamıştır. Komutan ve Muaviye, Allah'tan, ordularına afiyet vermesi ve herhangi bir zor durumla karşılaşmaması için hep dua ediyorlardı.

Böylece görevini devam ettirdi. Bir keresinde, başlarına bir şey gelecekse, bunun sadece kendisinin başına gelmesini istedi. Bu amaçla gizlice sandalıyla Bizans topraklarından Merfa denilen yere gitti. Burada birtakım kimseler vardı, gelen yolculara yol gösteriyorlardı. Komutan Abdullah b. Kays, onlara para verdi. Ancak bu yol gösterenler arasında bir de kadın vardı. Bu kadın nihayet kendi kasabasına döner ve kasabasındaki adamlara, "Size Abdullah b. Kays'ın nerede olduğu haber vereyim mi?" der. Onlar da, "Nerede o?" diye sorarlar. Kadın, "O Merfa denilen limanda bulunuyor" diye cevap verir. Bu defa adamlar, "Behey Allah'ın düşmanı kadın! Sen Abdullah b. Kays'ı nerden tanırsın ki?" diye sorgularlar.

Kadın onları azarlar ve onlara, "Siz, Abdullah b. Kays'ın saklanmasına izin mi vereceksiniz? Ona hesap sormaktan âciz misiniz?" der. Bunun üzerine adamlar hemen onun üzerine saldırırlar, o da onlara karşı koyar ve tek başına savaşır, isabet alır ve şehit düşer. Durum arkadaşları tarafından öğrenilir. Nihayet ona koşup gelirler ve gördükleri karşısında üzülürler. Onun yerine komuta edecek olan kişi Süfyan b. Avf el-Ezdi idi. Hemen harekete geçer, düşmanla savaşır.

---

[1] Tarihu't-Taberi, 5/261
[2] Cevletun Tarihiyyetun Fi Asri'l-Hulefai'r-Raşidin, s.358-359

O gün Müslümanlar yara aldılar. Bu olay, Abdullah b. Kays el-Cassi'nin son zamanlarında meydana gelmişti.

Rum halkını Abdullah b. Kays'ın üzerine saldırtan kadına, "Sen, Abdullah b. Kays'ı nasıl tanıdın?" diye sorduklarında, kadın, "Adam bir tüccar gibi davranıyordu, oysa ben kendisinden bir şeyler istediğimde bana âdeta bir kral gibi bahşiş sundu. Ben de bu davranışından onun Abdullah b. Kays olduğunu anladım" der.[1]

Bu durumu fark eden kadın, bu şahsın sıradan biri olmadığını ve mutlaka İslâm ordusunun bir komutanı olabileceğini anlar ve ülkesine gelecek olan savaşçılar olabileceğini düşünür. Ne yazık ki komutanın bu bonkörce davranışı, gayrimüslim bir kadına acıyarak fazla bahşiş vermesi, kendisinin deşifre olmasına ve sonunda da şehit edilmesine sebep olur.

Esasen İslâm ordu komutanlarının, bu tavır ve hareketleriyle kendilerini tehlikeye atmaları, askerlerini koruma pahasına canlarını feda etmeleri âdeta darb-ı mesel halini almıştır. Kendilerinden sonra gelebilecek olan komutan ve idarecilere de büyük bir örneklik sunmuşlardır. Çünkü Abdullah b. Kays tek başına düşman ordunun durumunu gizlice öğrenmeye ve bu önemli görevi bizzat kendisi üstlenmeye kalkışmıştır.

Ayrıca komutanda gördüğümüz İslâm ahlâkı, çok yardımsever olması, hatta düşmanlardan biri kadın dahi olsa, ona da gereken yardımı yapması, onun ahlâki üstünlüğünü göstermektedir.

Kaldı ki bütün bunlardan önce Abdullah b. Kays, bir komutan olarak sabırlı, onurlu, affedici, zor kullanmayan, kibir ve gururdan uzak, arkadaşlarını incitmeyen bir ahlâki karaktere sahipti. Oysa onun yerine geçen yardımcısı Süfyan, onun tam aksi olan bir tavır sergiler. Bu nedenle Abdullah'ın cariyesi tarafından uyarılır ve askerlerine karşı güzel bir üslup kullanması tavsiyesinde bulunulur.

Geçekten bu, büyük bir ahlâki üstünlüktür. Doğrusu bu derece üstün bir ahlâk sadece ilk kuşakta görülürdü. Zaten büyük fetihler de bu sayede kazanıldı. Devlet idarecileri, vali ve Emirler hep bu sayede elde edeceklerini elde etmiş oldular. O ilk nesil öylesine hareket ederlerdi ki, zayıf ve güçsüzler onların sayesinde kendilerini güvencede hissederlerdi. Zalim ve acımasız olanlar da karşılarında o ilk nesli bulurlardı.[2]

---

[1] Tarihu't-Taberi, 5/260

[2] et-Tarihu'l-İslâmi, 12/402

Kıbrıslılar Antlaşmalarını Bozuyorlar

Hicri 32 (652 m) yılında Kıbrıs halkı Rumların baskısı altında kalmışlardı. Bu durum onları Rum ordusuyla birlikte hareket etmek zorunda bırakmıştı. Bu nedenle Bizans savaş gemilerinin imdadına Kıbrıslılar yetişti. Yardım etmekle Kıbrıslılar barış antlaşmalarını bozmuş oldular.

Muaviye (ra), Kıbrıslıların ihanet edeceklerini önceden biliyordu. Bu nedenle adayı İslâm devletinin egemenliği altına sokmaya karar verdi. Müslümanlar Kıbrıs adasına oldukça zorlu bir saldırıya geçtiler.

Kıbrıslılar üzerine bir taraftan Muaviye'nin ordusu, diğer bir taraftan da Abdullah b. Sa'd komutasındaki ordu saldırıya geçti. Aralarında büyük çarpışmalar yaşandı, Kıbrıs halkı büyük kayıplar verdi, birçokları esir edildiler, malları ve varlıkları ganimet olarak Müslümanların eline geçti.[1]

Zor durumda kalan Kıbrıs'ın lideri, Müslümanlara barış teklifini sundu ve teslim olacaklarını iletti. Muaviye, ilk barış antlaşmalarına bağlı kalmaları kaydıyla onlarla barış sözleşmesi imzaladı.[2]

Ancak Muaviye Kıbrıslılara güvenmiyordu. Bunun için de buradan ayrılmadan önce bu adayı Müslüman askerlerle güvence altına almak ve düşman saldırılarını da böylece önlemek istedi. Bu amaçla Baalkbek'ten buraya naklettiği 12 bin kişilik bir güç ile burasını sağlama aldı. Burada bir kent inşa etti, bir de mescit yaptırdı, bunların erzak ihtiyaçlarının sağlanmasını da Muaviye, orduya bıraktı. Artık bundan böyle durum bu şekilde sürüp gitti. Ada artık sakinleşmiş, Rumların buraya sıkça yaptıkları baskınlardan kurtulup güven altına girmişlerdi.[3]

Bir Toplumun Allah'a İsyan Etmeleri Halinde Allah Onları Gözden Çıkarır

Burada sözünü ettiğimiz savaş sebebiyle, Ebu Derda'nın takındığı tavır dikkatlerden kaçmaz. Ebu Derda, Kıbrıs halkının yenilmesini, birçok kayıplar vermesini, birçoklarının esir alınmalarını, varlıklarının ellerinden çıkıp gitmesini görünce, ağlamaya başlamış ve sonrasında da, "Allah'a karşı gelen ve onun emirlerini tanımayan toplumların yıkılışları ne kadar da kolay olurmuş. Ancak yüce Allah'ın emrini bırakmaları ve ona isyana kalkışmaları sebebiyle işte gördüğün bu hallere düşmüş olmaktadır" der.[4]

---

[1] Cevletun Tarihiyyetun Fi Asri'l-Hulefai'r-Raşidin, s. 359-360
[2] Belazuri, agk, s.158
[3] Cevletun Tarihiyyetun Fi Asri'l-Hulefai'r-Raşidin, s.361
[4] et-Tarihu'l-İslâmi, 12/396

Bir diğer rivayete göre Cubeyir b. Nefir Ebu Derda'ya, "Bugün Allah İslâm'ı ve Müslümanları aziz kıldığı bir gün iken sen ne diye ağlarsın?" diye sorar. Bu soru üzerine Ebu Derda ona, "Yazıklar olsun, hiç düşünmüyor musun? Bu ümmet önceleri varlık ve üstünlükleri olan bir ümmet idiler. Ne zamanki Allah'ın emirlerini bir kenara bıraktılar. Senin de gördüğün gibi Allah onları böyle acıklı bir duruma soktu. Kimisi öldürüldü, kimileri de esir düştüler. Eğer bir toplum esir düşüyorsa ki Allah'ın o topluma ihtiyacı yoktur, Allah o toplumu gözden çıkarmıştır" der.[1]

Bu sahabinin bu denli derin düşüncesi, acıma hisleri, onun, çok temiz ve kötülüklerden arınan bir ruh haletine sahip olduğunu gösterir. Çünkü düşmanın düştüğü acı sonu görünce gözlerinden yaşlar akıtıyor ve haktan ayrılanların sonlarının ne olacağını çok net bir ifadeyle çevresindekilere aktarıyor. Müslümanların elde ettiği zafer sebebiyle ne kadar sevinç ve mutluluk yaşıyorsa bir o kadar da kâfilerin küfürleri yüzünden düştükleri zelil ve aşağılık sonlarına üzülüyor. Çünkü küfür, dalalet ve sapıklık içinde olanların ebedi bir azap içerisinde kalacaklarını biliyor ve onu hatırlıyor. Evet, dünyada esaretlerinin yanı başında dünya hayatlarını kaybederlerken âhiretlerini de aynen kaybetmiş olmaktadırlar. Bu iki dünya kaybı, düşünenler için ne kadar büyük bir felaket olacağı görülür.[2]

Kıbrıs Ganimetlerinin Paylaşımı Görevi

Muaviye, Kıbrıs zaferinde ele geçen ganimetlerin paylaşımını Ubade b. Samit'e bırakır. Ubade b. Samit (ra) diyor ki: "Huneyn savaşında Resûlüllah'ın yanında bulundum, insanların ganimetler konusunda memnuniyetsizliklerini belirten konuşmalarına tanık oldum. Bunun üzerine Resûlüllah (sav) yerden bir deve gübresi aldı ve şöyle buyurdu: "Yüce Allah'ın bu ganimetlerden benim için tahsis ettiği değer elde edilen ganimetlerin beşte biridir ve bu beşte bir de tekrar size dönmektedir."[3]

"Ey Muaviye! Allah'tan kork! Ganimetleri olması gerektiği gibi paylaştır. Hiçbir kimseye hakkından fazlasını vermeyesin." Bu çıkış üzerine Muaviye, Ubade b. Samit'e, "Ganimet paylaşımı görevini sana bıraktım. Şam'da bulunanlar arasında senden daha faziletlisi ve dürüst olanı yoktur ve ben de böyle birinin olduğunu biliyor değilim. Bundan böyle ganimetleri al ve ehil olanlar arasında paylaştır, bu konuda Allah'tan kork" der.

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 7/159
[2] et-Tarihu'l-İslâmi, 12/397
[3] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye,4/353

Ubade b. Samit de, ganimetleri ehil olanlara arasında paylaştırdı, bu görevinde de Ubade b. Samit'e Ebu Derda ile Ebu Umame yardım ettiler.[1]

Ubade b. Samit (ra) Şam medresesinin kurucularındandır. Çünkü Hz. Ömer (ra) tarafından kendisi Şam bölgesine hem kadı ve hem öğretmen olarak gönderilmiştir. Ubade, Humus'ta ikamet etmiş, daha sonra Filistin'e geçmiş, burada kadılık görevini üstlenmiş, nitekim burada aynı zamanda halka Kur'an öğretimi hizmetini de sürdürüyordu. Hatta Ubade, burada vefat edene dek aynı şekilde bu görevini devam ettirmiştir.[2]

Ubade b. Samit (ra), Kendisi gerçekten zahit bir hayat yaşardı, Humus'a geldiğinde, Humus halkına şöyle seslenmiştir: "Dikkat dünya önünüze konmuş hazır bir metadır. Oysaki âhiret hayatı doğru bir vaattir ve o, mutlaka gelecektir. Dikkat edin, dünyaya sarılan ve sırf dünya için geldiğini sanan insanlar olduğu gibi, âhiret için yaratıldığını bilen ve buna iman edenler de vardır. Bu nedenle siz dünya insanı değil, âhiret adamı olmaya bakın. Çünkü her bir anneyi çocukları izler."[3]

Muaviye İle Ebu Zer Arasındaki Anlaşmazlık Ve Hz. Osman'ın Tutumu

Hz. Osman'a (ra) karşı kin ve öfke dolu olanlar, onun Ebu Zer Gıfari-'yi (ra) sürgüne gönderdiğini söylemektedirler. Bazı tarihçilerin iddiasına göre siyah kadının oğlu yani İbn Sevda Abdullah b. Sebe, Şam'da Ebu Zer ile bir araya gelir ve ona, züht yaşamını tercih etmesi, fakirlere yardımcı olması fikrini aşılar. Hatta ihtiyacından artan mal varlığının ihtiyaç sahiplerine dağıtılmasının da farz olduğu düşüncesini telkin eder. Bundan böyle Muaviye'yi ayıplamaya başlar. Bunun üzerine Ubade b. Samit Abdullah b. Sebe'yi yakalar ve Muaviye'ye götürür ve kendisine, "Vallah'ı bu adam, Ebu Zer'i sana karşı harekete geçiriyor" der. Bu olay üzerine Muaviye, Ebu Zer'i Şam'dan uzaklaştırır, Rebeze'ye sürgün eder.[4]

Ebu Zer ile ilgili bu konu hakkında tüm söylenenler, sırf Hz. Osman aleyhinde bir dolap çevirmek için oluşturulan oyunlardır. Hepsi de asılsızdır ve hiçbiri sahih bir rivayete dayanmamaktadır. Nitekim Ebu Zer'in, Abdullah Sebe ile bir araya gelip buluştukları rivayetleri de tamamen asılsızdır ve asılsız olduğunda da hiçbir şüphe bulunmamaktadır.[5]

---

[1] er-Riyadu'n-Nadra, s.561
[2] Ubade b. Samit, Sahabiyyun Kebir ve Fatihun Mücahid, s.84
[3] Külai, el-İktifa, 3/310
[4] Fecru'l-İslâm, el-Medinetü'l-Münevvere, 2/216-217
[5] Fecru'l-İslâm, el-Medinetü'l-Münevvere, 2/217

İşin doğrusu, kendi isteği ile Rebeze denilen yere gitmiş. Bunun da sebebi, Ebu Zer ile sahabe'nin bir âyetin yorumu hakkında farklı düşünmelerinden ileri gelmiştir. Ebu Zer (ra), kendi anlayışında ısrarcı olur, ondan başka onun görüşünü kabul eden kimse çıkmaz. Bu görüş farklılığı sebebiyle Ebu Zer yalnız kalınca, Irak ile Mekke arasındaki bir konaklama yeri olan Rebeze'ye giderek buraya yerleşmek ister. Çünkü Ebu Zer, Hz. Peygamber (sav) zamanında da buraya zamanla gidip gelirdi. Yoksa Ebu Zer, buraya zorunlu olarak ikamete mecbur bırakılmış ve sürgün edilmiş değildir. Halife Hz. Osman, Ebu Zer'e, görüşünden vazgeçmesi konusunda da ona bir emir vermiş değildir. Çünkü o yorumun da, ona göre kabul edilebilir bir tarafı vardı. Böyle olmakla birlikte bütün Müslümanların ona göre hareket etmeleri gerekmezdi, böyle bir vaciplik de yoktur.[1]

Ebu Zer (ra), kıssası ile ilgili olarak rivayet olunan en sahih hadis, Buharî'nin Sahih'inde Zeyd b. Vehb'e dayanarak yaptığı rivayettir. Zeyd b. Vehb diyor ki: "Rebeze'ye gitmiştim, bir de ne göreyim Ebu Zer de oradadır. Bunun üzerine kendisine, "Seni buralara getiren şey nedir?" diye sordum. O da dedi ki: "Ben Şam'da idim. Ben ve Muaviye, "Ey iman edenler! Doğrusu Yahudi âlimlerinden (hahamlarından) ve Hıristiyan din bilginlerinden birçoğu insanlara ait malları, çıkarları adına haksız yollardan alıp yerler, insanların Allah yoluna (İslâm dinine) girmelerine mani olurlar. Altın ve gümüşü biriktirip kasalarına doldurarak Allah yolunda harcamayanlar var ya, işte onlar için acıklı bir azabın hazırlandığının müjdele!"[2] Mealindeki bu âyetin yorumu üzerinde anlaşmazlığa düştük.

Çünkü Muaviye, bu âyet, "Kitap Ehli hakkında inmiştir" derken ben de, bu âyetin hem bizim hakkımızda ve hem de Ehl-i Kitap hakkında indiğini söyledim. Bu açıdan ikimiz arasında anlaşmazlık çıktı. Osman'a benî şikâyet için yazı yazdı. Osman da, benim Medine'ye, onun yanına gitmemi istedi. Ben de onun isteği üzerine Medine'ye gittim. Sanki beni daha önce hiç görmemişler gibi, insanlar gelip başımda toplandılar. Ben de bu durumu Osman'a anlattım. Osman (ra) da bana, "İstersen bir tarafa çekilirsin, yakınımda bir yerlerde olabilirsin" dedi. İşte beni buralara getiren olay budur. Eğer benim üzerime emir olarak bir Habeşli de atasalar, ben kesin olarak onu dinler ve ona itaat ederdim."[3]

---

[1] Fecru'l-İslâm, el-Medinetü'l-Münevvere, 2/217

[2] Tevbe, 9/34

[3] Buharî, Zekât, H.1406 ve 4660

Ebu Zer Gıfari'nin görüşüne göre, bir kimsenin ailesinin nafakasından fazla mal birikimi yapması haramdı. Zaten kendisi de bu doğrultuda halka fetva verirdi. O dönemde Şam valisi olan Muaviye ile

Bu hadis birtakım önemli konuları içermektedir. Şöyle ki:

a- Zeyd b. Vehb, bu soruyu Ebu Zer'e özellikle sorar ve gerçekten Hz. Osman aleyhinde birtakım dolaplar çevirenlerin istediklerinin gerçek olup olmadığını ve gerçekten Hz. Osman tarafından buraya sürgün edilip edilmediğini, yoksa buraya gelmesinin kendi tercihi mi olduğunu öğrenmek istemektedir. Çünkü cümlenin gelişinden şu ifadeleri görmekteyiz:

"Medine'ye gelince, halk sürekli başında toplanıyor ve kendisinden neden Şam'ı bırakıp geldiğini soruyorlardı." Ancak hadiste açık bir ifade ile Hz. Osman'ın onu Rebeze'ye sürgün ettiğine dair bir ifade bulunmamaktadır. Aksine buraya gitmeyi bizzat kendisi tercih etmiştir. Zaten işin bu yönünü, İbn Hacer'in Ubade b. Samit'ten rivayetle zikrettiği şu ifade de teyit etmektedir. Ubade diyor ki:

"Ben, Ebu Zer ile birlikte Hz. Osman'ın huzuruna girdim. Ebu Zer, başını açarak, "Vallahi ben Haricîlerden değilim" dedi. Bunun üzerine Hz. Osman da ona, "Biz seni, Medine'de bize komşu olasın diye buraya çağırttık" der. Ebu Zer de, "Medine'de kalmak ihtiyacında değilim, bana izin verin de Rebeze'ye gideyim" der. Hz. Osman da, "Peki, olur" der.[1]

b- Hadiste yer alan, "Sen Şam'da bulunuyordun" ifadesine gelince, bu cümle,.onun neden dolayı Şam'da oturmak istediğinin sebebini ortaya koymaktadır. Ebu Ya'la'nın yine Zeyd b. Vehb yoluyla tahric ettiği hadise göre demiş ki; "Ebu Zer bana Resûlüllah'ın şöyle buyurduğunu söyledi:

"Medine Sel'a denen yere ulaşınca, Şam'a göç et." Dolayısıyla Medine, Sel'a denilen yere ulaşınca, ben de gidip Şam'a yerleştim.[2]

c- Ebu Zer'in âyette, mal varlığı konusundaki yorumu, onun içtihadının bir sonucuydu. Ayetlerde, "Ey iman edenler! Doğrusu Yahudi âlimlerinden ve Hıristiyan din bilginlerinden birçoğu insanlara ait malları, çıkarları adına haksız yollardan alıp yerler, insanların Allah yoluna (İslâm

---

bu konuda aralarında anlaşmazlık çıkar. Muaviye, Ebu Zer'i uyarır ve bu görüşlerini halka yaymamasını ister. Fakat Ebu Zer, kabul etmez ve düşüncelerini yaymaya başlar. Bunun üzerine Muaviye, Hz. Osman'a durumu bir yazıyla iletip şikâyette bulunur. Çünkü Ebu Zer'in çevresinde halkın artmasından endişe duymaktadır. Hz. Osman da kendisini Medine'ye dâvet eder. O da kalkıp Medine'ye gider ve orada da bu fikirlerini yaymaya başlar. Çevresinde gün geçtikçe insanların sayısı armaya başlar. Bunun üzerine Ebu Zer, Hz. Osman'a gider ve durumu aktarır. Hz. Osman da kendisini Medine çevresinde bulunan Rebeze köyüne gönderir ve vefat edene dek burada kalır.
Ebu Zer, malın zekâtı verilmiş olsa da, fazla mal biriktirmek aleyhindeydi ve ona göre haramdı. Oysa Muaviye ve taraftarlarına göre, malın zekâtı verildiği takdirde, mal biriktirmek haram değil, caizdir, meşrudur. Günümüzde de her iki şekilde de düşünenler vardır ve hep de var olacaklardır. (Çeviren)

[1] İbn Hacer Askalani, Fethu'l-Bari, 3/274

[2] Fecru'l-İslâm, el-Medinetü'l-Münevvere, 2/219

dinine) girmelerine mani olurlar. Altın ve gümüşü biriktirip kasalarına doldurarak Allah yolunda harcamayanlar var ya, işte onlar için acıklı bir azabın hazırlandığını müjdele! İşte bu kimselerin kasalarına doldurdukları bu altın ve gümüşlerin cehennem ateşinde kızdırılarak onların alınlarının, yanlarının ve sırtlarının dağlanacağı gün kendilerine, 'İşte bu, kendi adınıza biriktirdiğiniz mallarınızdır. O halde kendiniz için toplayıp biriktirdiğiniz şeylerin azabını ve cezasını tadın!' denilir"[1] diye buyrulmaktadır.

Buharî, naklediyor; Ebu Zer âyette yer alan, "...dağlanacağı gün" tehdit içeren bu ifadeden hareketle halkı korkutmaya başlamıştır.

Ahnef b. Kays'tan rivayete göre diyor ki: "Medine Mescidinde, Medine'nin önde gelenlerinden bir grup halkla birlikte oturuyordum. Derken sert saçlı, sert-kaba giyimli, sert ve heybetli görünüşü olan biri gelip onların yanında dikildi ve onlara selâm verdi. Sonra da konuşmasına, "Altın ve gümüşleri kasalarına doldurarak depolayıp ihtiyaç sahiplerine vermeyenlere, üzerlerine cehennem ateşinden kızdırılmış taşlardan haber ver! Daha sonra bu kızgın taşlar onlardan her birinin memesinin ortasına konulur. Sonunda memelerinin ortasından dışarı çıkar. Bu şekilde kürek kemikleriyle memeleri arasında gider gelir" diye konuştu. Sözkonusu adam bu sözleri söyledikten sonra oradan ayrıldı ve gidip bir direğin yanında oturdu. Ben de hemen arkasından gidip onun yanıbaşında oturdum. Ancak ben onun kim olduğunu henüz bilmiyordum. Ben kendisine, "Konuştuğun o insanların senin konuşmandan pek memnun olmadıklarını zannediyorum" dedim. O da bana, "Doğrusu onlar hiçbir şeye aklı eren insanlar değiller. Bana dostum şöyle buyurmuştu..." dedi. Ben de kendisine, "Senin dostun da kim?" diye sordum. O da, "Peygamber'dir (sav)" dedi. Peygamber (sav) bana, "Ey Ebu Zer! Şu Uhud dağını görüyor musun?" diye sordu. Ben de, "Herhalde Resûlüllah'ın oraya beni, herhangi bir ihtiyacını karşılamam için gönderecek zannıyla, henüz akşama ne kadar vakit var diye şöyle bir güneşe baktım ve kendisine, "Evet, Uhud'u görüyorum" dedim. Bunun üzerine Resûlüllah (sav) bana, "Uhud dağı kadar altınım olsa, üç dinar dışında bütün o varlığımı dağıtmak isterim, o altınların yanımda kalmasını istemem" diye buyurdu. Oysa bu insanlar akıl erdirmiyorlar, durmadan dünyalık biriktiriyorlar. Allah adına yemin olsun ki ben, Allah'a kavuşana dek, onların hiçbirisinden dünya malına bağlı hiçbir istekte bulunacak ve dinî konularda onlardan bir şey de soracak değilim."[2]

---

[1] Tevbe, 9/34-35
[2] Buharî, Zekât, H.1407

Dikkat edilirse Ebu Zer, yorumunu, Hz. Peygamberin bu hadisinde yer alan, "Uhud dağı kadar altınım olsa, üç dinar dışında bütün o varlığımı dağıtmak isterim, o altınların yanımda kalmasını istemem" ifadesine dayandırmaktadır.

d- Sahabenin çoğunluğu Ebu Zer'in bu fikir ve yorumuna karşı çıkıyorlardı. Sahabenin çoğunluğuna göre sözkonusu âyette yer alan tehdit ifadesi, mal biriktirmek değil, zekâta mani olan, vermesini engelleyenlerle alakalıdır. Bunların da dayandıkları delilleri, Ebu Said el-Hudri tarafından rivayet olunan hadistir. Ebu Said el-Hudri, diyor ki; Peygamber (sav) şöyle buyurdular:

"Beş evaktan (ukiyyeden) az olan maldan (gümüşte) zekât yoktur. En aşağı üçer yaşında olan beş deveden aşağısında da zekât yoktur. Beş vesaktan aşağıda olan ürünlerde de zekât yoktur."[1]

Hafiz İbn Hacer Askalani diyor ki; hadisten anlaşılan mâna şudur: "Beşin üzerinde olan mal varlığına zekât düşer." Yani bu, şu demektir: "Hangi türden bir mal varlığı olursa olsun, zekâtı verilmiş ise, artık o mal sahibi için bundan böyle bir tehdit sözkonusu değildir. Zekâtı verilen maldan sonra arta kalan mal varlığı depo edilmiş, kasada saklanmış mânasını taşımaz, o mal varlığına Kur'an ifadesiyle Kenz (depolanmış, saklı tutulmuş, gizlenmiş) denemez."[2]

Esasen ben bu konuyu, Muaviye ile Ebu Zer arasındaki anlaşmazlık konusunu, Osman b. Affan (ra) adlı eserimde açıkladım ve o kitabımda konuya dair tüm delilleri de ortaya serdim ve Hz. Osman tarafından, Ebu Zer'in sürgüne gönderilmediğini, kendi isteği ile Medine'den ayrıldığını kanıtladım. Kendisi Medine'den ayrılmak için bizzat Hz. Osman'dan izin istemiş ve Hz. Osman da onun bu arzusunu yerine getirmiştir.

Ancak Hz. Osman'ın (ra) düşmanları böyle bir şayia yayarak, Ebu Zer'in, Osman (ra) tarafından sürgün edildiğini söylemişlerdir. Nitekim Galib el-Kattan, Hasan Basri'ye, "Osman, Ebu Zer'i, Medine'den çıkardı mı?" diye sorar. Hasan Basri de, "Hayır, böyle bir şeyden Allah'a sığınırım" diye tepkisini ortaya koyar.[3]

---

[1] Buhari, Zekât, H. 1405. Hadiste Evak, Zevd ve Vesak kelimeleri hakkında fıkıh ve ilgili kaynaklarda detay bilgi vardır, dileyenler oraya baksın. (Çeviren)

[2] Askalani, Fethu'l-Bari, 3/272

[3] İbn Şebbe, Tarihu'l-Medine, s.1037. Rivayet isnad bakımından sahihtir.

Ebu Zer (ra), Hz. Osman (ra) tarafından Rebeze'ye sürgün edildi, diye gelen tüm rivayetler isnad bakımından zayıf olan rivayetlerdir. Hemen her bir rivayetin tenkit edilecek bir tarafı bulunmaktadır. Kaldı ki metin bakımdan o rivayetlerin ele alınacak bir yanları bulunmamaktadır. Çünkü sözkonusu rivayetler, sahih ve hasen olan rivayetler karşısında bir değer ifade etmemektedirler.[1]

Oysaki bizzat Hz. Osman (ra), kendisine haber gönderip onu Şam'dan getirtmiş ve Medine'de kendisine komşu olsun istemiştir. Nitekim Ebu Zer, Şam'dan Medine'ye geldiğinde Hz. Osman'ın kendisi bizzat Ebu Zer'e, "Biz, seni, bir hayır adına buraya istedik, Medine'de bize komşu olasın, diledik" der.[2]

Ebu Zer'e böyle söyleyen biri nasıl olur da onu, sürgün edebilir?[3]

Ebu Zer'in sürgün edildiğine dair gelen rivayet sadece İbn Sa'd tarafından gelen rivayettir. Bu rivayet zincirinde Büreyde b. Süfyan el-Eslemi bulunmaktadır ki, bu kişi hakkında İbn Hacer Askalani diyor ki: "Bu adam rivayette kuvvetli biri değildir. Aynı zamanda Rafızî'dir. Peki, bir Rafızî tarafından rivayet olunan bir hadis, eğer sahih ve hasen olarak gelen rivayetlerle çelişirse, böyle bir rivayetin kabul edilebilir bir tarafı olur mu?"[4]

Rafızîler bu olayı uydurarak ve "Osman, Ebu Zer'i Rebeze'ye sürgüne gönderdi" diye yalan uydurmuşlardır. Kaldı ki bu olay bizzat Haricîler tarafından da Hz. Osman aleyhinde kullanılmıştır.[5]

Nitekim hicri 626 (1228 miladi) senesinde vefat eden ve aynı zamanda bir Şiî olan İbnul-Mutahhar el-Hilli, bu sebeple Hz. Osman'ı kınamıştır. Hatta daha da ileri giderek, Hz. Osman tarafından, Ebu Zer'in çok feci bir şekilde dayaktan geçirildiğini de yazmıştır. Şeyhülislâm İbn Teymiye bu kişiye çok güçlü ve çok kapsamlı bir cevap vermiştir.[6]

İbn Sirin'e, "Osman (ra) Ebu Zer'i sürgün etti" denildiğinde büyük bir öfkeyle der ki: "Ebu Zer (ra), bizzat kendisi Medine'den çıkıp gitti. Osman, onu sürgün etmedi."[7]

---

[1] Fitnetu Makteli Osman (ra), 1/110
[2] İbn Şebbe, Tarihu'l-Medine, s..1036-1037 İsnad bakımından Hasendir.
[3] İbn Sa'd, Tabakat, 4/226-227; Fitnetu Makteli Osman (ra), 1/111
[4] Fitnetu Makteli Osman (ra), 1/111
[5] Fitnetu Makteli Osman (ra), 1/111
[6] İbn Teymiye, Minhacü's-Sünne, 6/183
[7] İbn Şebbe, Tarihu'l-Medine, s.1036-1037. İsnad bakımından sahihtir.

Kaldı ki isnad bakımından sahih olan rivayette de geçtiği gibi, "Ebu Zer (ra), Medine'de halkın etrafında toplanıp çoğalmaları sebebiyle kendisi, bir fitneye sebep olabileceğinden endişeye kapılmış, sanki Hz. Osman'dan ayrılmak için durumu aktararak rahatsızlığını iletmişti." Hz. Osman da (ra), "İstersen yakınımda bir yerlerde olabilirsin" demişti.[1]

Öte taraftan Ebu Zer (ra), Yahudi İbn Sebe'den asla etkilenmemiştir, böyle bir durum vâki değildir. Kendisi vefat edinceye kadar hep Rebeze'de ikamet etmiştir. Fitne olayların hiçbirinde bulunmadığı gibi, fitneye taraftar da olmamıştır.[2]

Kaldı ki bizzat Ebu Zer tarafından rivayet olunan ve fitneye katılmayı yasaklayan hadis bulunmaktadır.[3]

Ebu Zer'in ölümünden sonra müminlerin Emiri Hz. Osman (ra), onun çocuklarını, ailesini de alıp kendi ailesinin yanına getirtmiş ve böylece onların bakımlarını da üstlenmiştir. Allah sahabeden razı olsun.

Hz. Osman Görevde İken Yakınlarını Kayırdı mı?

Hz. Osman (ra)'a karşı olanlar onu hep bu gibi durumlarla suçlayıp durmuşlardır. Gerçekten Hz. Osman (ra), kendi yakınlarına Beytülmalden, devlet hazinesinden kendi yakınlarına bir imkân sağlamış mıdır?

Bu türden suçlamalar tümüyle İslâm düşmanları tarafından organize edilen rivayetlerle bina edilmiştir. Bu türden bâtıl rivayetler, tarih kitaplarına da geçmiş, kimi tarihçiler ve düşünürler bunları sanki gerçekmiş gibi sunmuşlardır.

"Hz. Osman (ra), yakınlarına mal dağıttı" türünden gelen rivayetler, aslında Hz. Osman'ın menkıbeleri arasında yer verilen rivayetlerdir. Bu rivayetlerde akrabalarına mal verdiği belirtilmektedir ama devlet bütçesinden yardımda bulunarak kayırdığı anlamında değildir.[4]

Kaldı ki Hz. Osman, büyük bir servete sahip olan bir kimseydi. Bununla beraber akrabalık bağlarına çok riayet ederdi, onları hep gözetirdi. Birçok vesilelerle onlara maddi ve mânevi olarak hep yardımcı olurdu. İşte onun bu halini çekemeyen art niyetli kimseler, Hz. Osman hakkında fitne

[1] Buharî, Zekât, H.1406
[2] Ahdasü'l-Fitneti'l-Ula Beyne's-Sahabeti Fi Dav'i Kavaidi'l-Cerhi ve't-Ta'dil, s.174
[3] Ahdasü'l-Fitneti'l-Ula Beyne's-Sahabeti Fi Dav'i Kavaidi'l-Cerhi ve't-Ta'dil, s.174
[4] Tarihu't-Taberi, 5/314; Sallabi, Osman b. Affan, s.148

oluşturmaya başladılar. "Osman, yakınlarını bu kadar koruduğuna göre, onlara bu yardımı ancak Beytülmalden yapıyor" dedikodusunu yaydılar.

Hz. Osman (ra), onların bu dedikodularına cevap olarak, "Ben, ailemi ve yakınlarımı severim, aynı zamanda onlara yardımda da bulunurum. Benim onları sevmiş olmam, onların zulüm ve haksızlıklarına göz yumuyor olmam mânasına gelmez. Aksine onların yapmaları gereken hak ve ödevleri kendilerine yüklerim ve haklarında yapılması gerekeni yaparım.

Yakınlarıma yardım etmiş olmama gelince; evet, ben onlara kendi mal varlığımdan yardımda bulunuyorum. Ben Müslümanlara ait olan bir malı ne kendim için helâl bulurum, ne de halktan herhangi bir kesim için helâl kabul ederim. Hatta ben, vatandaşlarıma yardımda bulunurken çoğu zaman bizzat kendi mal varlığından çıkarıp veriyor ve yardımda bulunuyorum. Çünkü ben bunu hep yaparım. Ta Resûlüllah döneminden tutun, Ebu Bekir ve Ömer (rma) dönemleri de dâhil olmak üzere hep yapmışımdır. Oysa ben bugün çok daha cimri ve haris davranıyorum. Yani ev halkımın yaşlarının çok ilerisinde bir yaşa geldiğim ve ömrümün bittiği şu dönemde mi ben böyle bir iş yapacağım? Oysaki ben aileme veda etmek üzereyim" der. Ancak her şeye rağmen dinsizler dediklerini yine de dediler.[1]

Hz. Osman (ra) kendi mal varlığını ve kendi taşınmazlarını, topraklarını kendi ailesi ve soyu olan Ümeyye Oğulları arasında paylaştırmıştır. Kendi çocuklarını da, kendilerine mal bölüştürdüğü kimseler mesabesinde görerek aralarında paylaşıma gitmiştir. Önce Ebü'l-As ailesinden başlamış, böylece Hakem ailesinin adamlarına on bin vermiş, onlar da yüz bin almışlar. Nitekim Osman Oğullarına da bir o kadar vermiştir. As, İs ve Harb Oğulları arasında da mal varlığını paylaşmıştır.[2]

Bu ve daha başka nasslar, hep onun tarafından gelen ve meşhur olan nasslardır. Kaldı ki onun hakkında sayısız sahih rivayetler bulunmaktadır. Birçoğu da Hz. Osman'ın mala değer vermeden önüne gelene vererek israf ettiğini, savurganlık ettiğini içeren rivayetlerdir. "Malının çoğunu da kendi yakınlarına ve saraylarına kullanmıştır" türünden gelen rivayetler, hikâyeler aslı, astarı olmayan yalan ve uydurma rivayetlerdir. Bir öneme haiz olan rivayetler değildirler.[3]

---

[1] Tarihu't-Taberi, 5/356
[2] Tarihu't-Taberi, 5/356
[3] Faslu'l-Hitab Fi Mevakıfi'l-Ashab, s.83

Hz. Osman'ın (ra) akrabalarına karşı olan tavrı ve davranışı, onun hayatının güzel bir yanıdır ve Müslümanlığının da şefkat ve merhamete dayanan özelliğidir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Akrabaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya haklarını ver, fakat saçıp savurma!"[1]

Öte taraftan böyle bir özellik, Hz. Peygamberin (sav) hayatında görülebilen bir gerçektir. Resûlüllah, Hz. Osman'dan çok yardımlar görmüş ve onun birçok hâline vâkıf olmuştur. Şimdi Resûlüllah (sav) böyle bir şey yapmadığı halde Osman'ı ondan başkası mı kalkıp tenkit edecek? Kaldı ki, Hz. Peygamber bile en yakınlarına karşı sevgi ve muhabbet beslerdi, onlara yardım ederken farklı olarak bakardı, her zaman kendilerine iyilikte bulunurdu. Nitekim Hz. Peygamber (sav), Bahreyn'den kendisine ganimet geldiği zaman, hiçbir kimseye vermediği kadar en fazla amcası Abbas'a bu maldan vermiştir. Bu nedenle Hz. Osman olsun, başkaları olsun, kendilerine en büyük örnek olarak sadece Allah Resûlü'nü almışlardır.[2]

İbn Teymiye, Hz. Osman'ın (ra), kendi ailesini ve yakın çevresini Beytülmalden yardım ile desteklediği rivayetlerini reddeder ve "Osman kendi ehl-i beytini ve yakın çevresini Beytülmalden ayrıcalık tanıyarak destekliyor, hatta Kureyşten dört kişiye yardımda bulunmuş, kızlarını evlendirerek 400 bin dinar vermiştir. Mervan'a da bir milyon dinar vermiştir, denilmektedir" diyor ve buna şu cevabı veriyor: "Peki mademki böyle bir şey var, o halde bu konuda sabit ve gerçekçi bir delil ve nakil var mı? Evet, Osman akrabasına yardımda bulunurdu, fakat akrabasına verdiği kadar akraba olmayanlara da yardım ederdi. O, bütün Müslümanlara ihsanda bulunurdu. Ancak bu kadar abartılı bir miktarın dağıtıldığı meselesi mutlaka sabit olan bir nakle ve rivayete dayandırılmalıdır. Bu, bir. İkincisi de, bu söylenenler apaçık yalanlardır. Bu kadar bir meblağı veya buna yaklaşık bir varlığı ne Hz. Osman'ın kendisi ve ne de ondan önce geçen Raşit Halifeler kimseye vermiş değillerdir."[3]

Hz. Osman Hesap İşlerinde Kendi Yakınlarından Birini Göreve Getirmiş midir?

Hz. Osman (ra), Müslümanların hesap işlerinde kendi yakınlarından birini görevlendirmiş değildir. Eğer Hz. Osman böyle bir iş yapmış olsaydı, bunu en başta kendi evlatlığı olan Muhammed b. Ebî Huzeyfe için ya-

[1] İsra, 17/26
[2] Buharî, Cizye Kitabı; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 7/201
[3] İbn Teymiye, Minhacü's-Sünne, 3/190

pardı. Çünkü insanlar arasında kendisine en yakın olan kişi bu zat idi. Ancak Halife Hz. Osman kimseyi bu mânada görevlendirmiş değildir. Hz. Osman'ın yakınlarından birini bu göreve getirmemesi, o işi yapma ehliyetinde olmayışlarından değil, aksine o şu ifadeleriyle bu gerçeği açıkça dile getirmektedir:

"Bak oğlum! Eğer sen uygun biri olsan ve sonra benden iş istesen, seni mutlaka görevlendirirdim. Ancak sen bu iş için ehil biri değilsin."[1]

Bu, Hz. Osman'ın ondan hoşlanmadığı veya ondan nefret ettiği için olmamıştır. Hz. Osman, onu Mısır'a yollayacağı sırada, onun hazırlıklarını yapmış, yola koymuş, Mısır'a gitmek için kendisinden izin istediğinde bu sözleri ona söylemiştir.[2]

Gençleri göreve getirme meselesine gelince; Hz. Osman, bu konuda da Hz. Peygamberi (sav) kendine örnek edinmiştir. Hayatının sonlarına doğru Hz. Peygamber (sav), Rumların üzerine göndermek için bir ordu hazırlamış ve bu ordunun başına da Üsame b. Zeyd'i getirmişti.[3]

Resûlüllah vefat edince, Ebu Bekir Sıddik (ra), bu orduyu hemen görevine göndermeye karar vermişti. Ancak Sahabeden kimileri, Üsame'nin genç ve deneyimsizliğini bahane ederek, onun yerine daha deneyimli birinin geçirilmesini isterler. Bunun için de Hz. Ebu Bekir'le konuyu görüşmesi için Hz. Ömer'i aracı kıldılar. Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer'den böyle bir teklifi duyunca öfkelenmiş ve Hz. Ömer'e,

"Ey Ömer! Ordunun başına onu Allah Resûlü getirmişken, sen, benden onu o görevden almamı nasıl istersin?" diyerek uyarıda bulunmuştur.

İşte Hz. Osman da (ra), aralarında sahabenin de bulunduğu bir kalabalık toplumda onlara, "Ben kimseyi sıradan göreve getiriyor değilim, deneyimli, aklı başında, olgun olanı getiriyorum. İşte şu işler, onların yaptığı hizmetlerdir. Kendilerine ne isterseniz, buyurun sorun. İşte şu insanlar da onların beldesinde yaşayan kimselerdir. Buyurun, durumu onlara sorun. Oysaki benden önce de birçok genç yaştaki insanlar göreve getirilmişlerdir. Nitekim Resûlüllah (sav) tarafından, Üsame'nin ordunun başına getirilmiş olması sebebiyle söylenenler söylenmiştir. "Söyler misiniz bunlar doğru değil mi?" dediğinde hepsi de, "Evet, haklarında bir açıklama yapmadıkları şeyler konusunda halkı ayıplamaya kalkışıyorlar" demişlerdir.

---

[1] Tahkiku Mevakifi's-Sahabe Fi'l-Fitne, 1/247
[2] Tahkiku Mevakifi's-Sahabe Fi'l-Fitne, 1/247; Tarihu't-Taberi, 5/416
[3] Tahkiku Mevakifi's-Sahabe Fi'l-Fitne, 1/247; Tarihu't-Taberi, 5/416

Hz. Ali (ra) diyor ki: "Osman (ra), öyle olur olmaz kişilere görev vermez, o, âdil, işin ehli ve dürüst olan kimseleri göreve alır. Nitekim Resûlüllah (sav) henüz 20 yaşında olmasına rağmen Attab b. Üseyd'i Mekke valiliği göreviyle vazifeye almıştır.[1]

Hz. Osman (ra) döneminde şehirlere vali olarak atanan kimseler şeriat konularında bilgisi olmayan kişiler değillerdi, kaldı ki dinî bakımdan ifrata kaçanlardan da değillerdi. Gerçi birtakım, hata ve günahlarının olması yanında, daha çok iyilikleri bulunan kimselerdi. Kaldı ki bu kişilerin işledikleri hata ve günahlar sebebiyle cezalarını kendileri çekeceklerdir. İslâm toplumu üzerinde bunun bir etkisi yoktur. Hz. Osman (ra) tarafından atanan bu valileri araştırdığımızda, bu kimselerin o dönemde İslâm'a ve Müslümanlara büyük hizmetler verdiklerini, çok yararlılıklar sağladıklarını görmekteyiz. Hatta bunlar vasıtasıyla yüz binlerle ifade olunacak kimselerin Müslüman olduklarını görmekteyiz. Yine bunlar eliyle gerçekleşen fetihler yoluyla İslâm Devletinin sınırları olabildiğince genişlemiştir. Eğer bu valilerin ve görevlilerin dinî konularda hassasiyetleri ve bağlılıkları olmasaydı, halkı cihada teşvik işine eğilmeselerdi, orduları cihada gönderemezlerdi. Bunun doğal sonucu ise yok olmaktı, helâk olmaktı. Onlara rahatlarını ve dünyalıklarını bıraktılar.

Gerçekten bu valilerin hayatlarını araştıracak olursan, kesin olarak her birisinin bir fetih başarısının, zaferinin olduğunu göreceksin. Hem de birçok güzel menkıbeleri ve emirlerindeki orduları nasıl bir yöntemle en iyi bir şekilde yönettiklerini bulacaksın. Kaldı ki ben bütün bu konuları, "Osman b. Affan" adlı eserimde başlı başına müstakil bir konu olarak Hz. Osman'ın tüm valilerini ele alıp anlattım.[2]

Doğrusu bir tarih araştırması yapacak olan ve Hz. Osman Zinnureyn'in görev verdiği insanların kimseler olduğunu inceleyen, İslâm tarihinde cihad yoluyla İslâm'a yaptıkları hizmetleri görebileceklerdir. Bu, onların güzel bir idareci olmalarının, ümmetin güzel bir hayat geçirmesi adına yaptıkları hizmetlerin bir sonucu olduğunu göreceklerdir. Bütün övünç tarihin sayfaları arasında dönemleri itibariyle yerini almıştır.[3]

Gerek Hz. Osman ve gerekse atadığı valiler, düşmana karşı savaşmakla cihad hizmetini devam ettirmişlerdir. Bu çabalarıyla İslâm devletinin sınırları genişledi, nüfuzları arttı, yeniş yeni bölgeler İslâm toprakları-

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 7/178
[2] Sallabi, Osman b. Affan, s.294
[3] Haşiyetü'l-Münteka min Minhaci'l-İtidal, s.390

na katıldı. Bütün bu genişlemeler sebebiyle, fitne olaylarının meydana gelmesinde belki doğrudan etkileri olmuştur. Çünkü fitne, atanan valilere yönelikti. Güya bu valiler halka zulmediyorlardı. Fitneyi devam ettirenler, bunları bahane ederek Hz. Osman'a karşı harekete geçiyorlardı.

Ancak yaptığımız çalışmalarda ileri sürülen iddiaları izah edebilecek belli bir olay görmüş değiliz. Tek ileri sürülen şey, Hz. Osman'ın akrabalarını valilik görevlerine atamasıdır. Biz bu türden şayiaları araştırdık ve şunu gördük:

"Hz. Osman, ümmete öğütten bir an olsun geri durmadı, nitekim valilik görevine ehil gördüğü kimselere de gerekli uyarıları yapmaktan geri durmuyordu. Bütün bu gerçeklere rağmen ne Hz. Osman ve ne de tayin ettiği valiler fitneyi çıkaranlar tarafından yapılan suçlamalardan kendilerini bir türlü kurtaramadılar."

Hatta Hz. Osman (ra), şahsını, birçok araştırmacının kendisine yönelik yazdıkları haksız ve gerçek dışı olaylardan kurtarmış değildi. Özellikle de genç yaştaki araştırmacılar, öylesi olayları kendisiyle irtibatlı olarak gösteriyorlardı ki, hiçbirisi gerçek bir incelemeden geçmiş değildi. Ya da çok mevzii birtakım hâdiselere dayanıyordu. Kimi rivayetler az da olsa güvenilir kaynaklara dayanmakla birlikte, genel olarak yapılan rivayetler tamamen zayıf rivayetlerdi. Hepsi de aslı olmayan bir takım hükümlere dayandırılıyordu ve halife Hz. Osman'a büyük bir haksızlık ve zulüm yapılıyordu.

Örneğin Taha Hüseyin, "el-Fitnetü'l-Kübra" adını verdiği kitabında; Razi Abdurrahman, "en-Nizamü'l-İdari ve'l-Harbi" adlı eserinde; Subhi Salih de "en-Nuzumü'l-İslamiyye" kitabında; Mevlevi Hüseyin: "el-İdaretü'l-Arabiyye" eserinde, Subhi Mahmasani, "Turasul-Hulefair-Raşidin Fil-Fıkhi ve'l-Kadai" kitabında; Tevfik el-Yüzbeki, "Dirasat Fin-Nuzumil-Arabiyyeti ve'l-İslamiyyeti" adlı kitabında, Muhammed el-Melham, "Tarihu'l-Bahreyn Fi'l-Karni'l-Evveli'l-Hicri"; Bedevi Abdullatif, "el-Ahzabu's-Siyasiyye Fi Fecri'l-İslâm"; Enver er-Rifai, "en-Nuzumu'l-İslamiyye"; Muhammed er-Reyyis, "en-Nazariyyat's-Siyasiyye"; Ali Hüsni el-Harputli, "el-İslâm ve'l-Hilafe"; Ebul-Ala el-Mevdudi, "el-Mülk ve'l-Hilafe"; Seyyid Kutub, "el-Adaletü'l-İctimaiyye" adlı kitaplarında ve daha başkaları da yazdıkları eserlerinde hep bu yanlışı ve hatayı işlemişlerdir.[1]

[1] el-Velayetu Ale'l-Buldan, 1/222-232

Genel olarak çoğunlukla tarihçiler Hz. Osman (ra) dönemini ele aldıklarında hep, onun akrabalarını koruduğunu ve görevlere getirdiğini yazarlar. Bu nedenle de, idarede istedikleri gibi bir egemenlik sürdürdüklerinden, saltanattan söz ederler. Hz. Osman'dan (ra) intikam alabilmek için de halkı durmadan kışkırtmışlardır. İntikam peşinden koşturanların bir iddiası da, Hz. Osman'ın devlet işlerinde akrabalarına öncelik verdiği ve onları belli yerlere getirdiği konusudur."

Hz. Osman'ın akrabaları meselesine gelince; onun ilk tayin ettiği kişi Muaviye'dir. Sonra da sırasıyla ikincisi Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh, üçüncü olarak Velid b. Ukbe, dördüncüsü Said b. As, beşincisi Abdullah b. Amir'dir. İşte Hz. Osman (ra) tarafından vali olarak tayin edilen bu beş kişidir ve beşi de akrabasıdır. Bunların görevden alınmaları, kendi iddialarına göre, suçlu bulunmaları sebebiyledir. Oysa böyle bir durum bulunmamaktadır. Eğer konuyu derinlemesine ele alırsak, Hz. Osman dönemindeki valilerin tüm sayısı 26 kişiden ibaret bulunuyordu. Bunlardan beş tanesinin Ümeyye Oğullarından oldukları doğrudur. Özellikle de Hz. Peygamberin (sav) kendi döneminde bu aileden tayin ettikleri kişiler bu sayının çok üzerindedir. Kaldı ki sözkonusu valilerin hepsi de aynı dönemde ve bir anda atanmış değillerdir.

Bilindiği gibi Hz. Osman (ra), önce Velid b. Ukbe'yi göreve atamış, daha sonra onu bu görevden alarak yerine Said b. As'ı tayin etmiştir. Hiçbir zaman aynı dönemde ailesinden beş kişi vali olarak görevde bulunmuş değildir. Hatta aradan çok uzun bir zaman geçmediği halde, Hz. Osman, Said b. As'ı da görevden alır. Hz. Osman (ra) vefat ettiği sırada Ümeyye Oğullarından sadece görevde bulunan üç kişiydi. Bunlar da Muaviye, Abdullah b. Sa'd b. Ebi Serh ve Abdullah b. Amir b. Küreyz'dir.

Hz. Osman, Velid b. Ukbe ile Said b. As'ı görevden almıştı. Bunlar Kûfe'de görevliydiler. Hz. Osman, Kûfe valiliğinden Ömer b. Sa'd b. Ebu Vakkas'ı görevden alır. Çünkü Kûfe halkı hiçbir zaman kendilerine vali olarak atananlardan memnun kaldıklarını belirtmemişlerdir. Kaldı ki Hz. Osman'ın bu şahısları görevden alması, onların haklarında birtakım suçlamalar bulunması anlamında değildir. Suçlanmaları, sadece, atandıkları bölge halkının onlara karşı dil uzatmalarından kaynaklanıyordu.[2]

Ümeyye Oğullarına, Resûlüllah, henüz hayatta iken onun tarafından görev verilmiştir. Resûlüllah'tan sonra Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer de onları

---

[1] ed-Devletü'l-Emeviyyetu el- Mufesa aleyha, s.159
[2] Hukbetun Mine't-Tarih, s.75

göreve getirmiş ve her ikisi de akrabalarını göreve getirdiler diye suçlanmış değillerdir. Resûlüllah'ın görev verdikleri arasında Kureyş kabilesinden en çok görevlendirdiği aile Abdi Şems Oğulları ailesidir. Çünkü bu aile kalabalık bir aile olmasının yanında aynı zamanda kabileler arasında hatırı sayılır bir aileydi, en değerli kişiler de bunlar arasından çıkıyordu.

Resûlüllah (sav), Attab b. Üseyd b. Ebul-As'ı Mekke valisi olarak tayin etmişti. Ebu Süfyan'ı Necran valiliğine göndermişti. Halid b. Said'i de Mezhec kabilesinin zekâtlarını toplayıp getirmekle görevli kılmıştı. Eban b. Said'i bazı askerî timlerde komutan olarak görevlendirmiş, daha sonra da onu Bahreyn'e görevli olarak tayin etmiştir.

Hz. Osman (ra) ise, Resûlüllah (sav) nasıl bir uygulama yapmışsa o da aynısını izlemiş ve onun tayin ettiklerini göreve almıştır. Göreve aldıkları da kendi yakınlarından ve kabilesinden idiler. Nitekim Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer de (rma) Hz. Peygamberden sonra aynı uygulamayı devam ettirmişlerdir. Nitekim Hz. Ebu Bekir (ra), Ebu Süfyan'ın oğlu Yezid'i Şam'ın fethi için giden ordunun başında görevlendirmişti. Hz. Ömer de onu aynen olduğu gibi görevinde bırakmıştır.[1]

Burada ilk akla gelen şey, göreve getirilen bu isimler, görevlerinde yeterliliklerini kanıtlamışlar mı, yoksa yetersiz miydiler?

Burada bilimsel bir gerçek olarak, ben bu durumu "Osman (ra) adlı kitabımda kanıtladım. Hz. Osman'ın tayin ettiği valiler görevlerinde yeterli olduklarını kanıtlamışlardır. Bunlar eliyle birçok yerler fethedilmiş, İslâm'ın sınırları genişlemiş ve idare ettikleri toplumları da adaletle yöneterek onlara iyilik yapmaktan geri durmamışlardır.[2]

Örneğin Muaviye'yi ele aldığımızda, emri altında bulunan insanlara karşı iyi davranmış ve güzel bir idarecilik sergilemiştir. Bu nedenle de halk tarafından sevilen bir insan haline gelmiştir. Sahihte yer alan bir hadise göre, Resûlüllah (sav) buyurmuş ki: "İdarecilerinizin en hayırlıları, sizin kendilerini sevdikleriniz ve onların da sizi sevenleridir, sizin kendileriyle beraber namaz kılarak onlara dua etmeniz ve onların da size dua etmeleridir. Devlet idarecilerinizin en fena olanları da, sizi sevmeyip size buğzeden, kin güden, sizin de kendilerine buğzedip kin güttüklerinizdir, size lânet eden ve sizin de kendilerine lânet okuduklarınızdır."[3]

---

[1] İbn Teymiye, Minhacü's-Sünne, 3/175-176
[2] Tahkiku Mevakıfi's-Sahabeti Mine'l-Fitneti, 1/417
[3] Müslim, İmare 64/65

Kadı İbnul-Arabî diyor ki: Resûlüllah tarafından Muaviye'nin kâtip olarak yazı işlerinde görevlendirildiği sabit olan bir gerçektir. Onun, İslâm Devletinde valilik gibi bir göreve atanmış olduğu, ne kendisinden önce ve ne de sonra hiçbir kimseye nasip olmamış bir gerçeklikle sabittir. Çünkü onun göreve getirilmesini Resûlüllah kendi zamanında onayladığı gibi, Resûlüllah'tan sonra Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman gibi üç zat tarafından da göreve ehil olarak görülen bir kişidir. Daha sonra da Hz. Hasan (ra) ile barış antlaşması imzalayarak hilâfet makamına gelmiştir.[1]

Hz. Osman'ın Şehit Edilmesine Sebep Olan Fitne

Zühri diyor ki: Hz. Osman, Müminlerin Emiri olarak 12 yıl görev yaptı. İlk altı yılında halk tarafından herhangi bir tepki durumu sözkonusu değildi. Çünkü Hz. Ömer'e göre, Hz. Osman, Kureyşliler tarafından daha çok sevilen biriydi. Zîra Hz. Ömer, onlara karşı daha sert davranırdı. Oysa Hz. Osman (ra), onlara yumuşak davranıyor ve akrabalık bağlarına daha çok önem veriyordu.

İkinci altı sene içersinde hoşnutsuzluklar meydana gelmeye başladı, fitne harekete geçti. İslâm tarihçilerine göre bu ikinci dönemde meydana gelen olaylar H. 30–35 (650-655 m) yıllarında ortaya çıkmıştır ki neticede bu fitne Hz. Osman'ın şehit düşmesine sebep olmuştur.[2]

Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in (rıma) halifelik dönemleri ile Hz. Osman'ın ilk altı yılı içerisinde Müslümanlar arasında bir anlaşmazlık yoktu, hepsi ittifak halinde idiler. Ancak Hz. Osman'ın halifeliğinin son dönemlerinde birtakım fitneler oluşmaya başladı. Toplum ikiye bölündü. Bir kısmı fitne çıkaran, zulüm ve haksızlık peşinden koşturanlarla beraber hareket ettiler, sonunda Hz. Osman'ı şehit ettiler. Hz. Osman'ın şehit düşmesiyle İslâm toplumunda bölünüp parçalanmalar meydana geldi.[3]

İslâm toplumu Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın ilk yarı döneminde de ittifak halinde idiler ve belirgin özellikleri de şöyleydi:

a- Genel itibariyle İslâm toplumu Allah'a ve âhiret gününe iman etmede samimi ve dürüst idiler, derin bir imana sahip bulunuyorlardı. Gerçi her toplumda olduğu gibi az da olsa birtakım çatlak sesler olmuş ise de, bu toplumda ciddi mânada İslâmî uygulama hayata hâkimdi.

---

[1] el-Avasım Mine'l-Kavasım, s.82
[2] İbn Sa'd, Tabakat, 1/39–47; Halidi, el-Hulefai'r-Raşidin, s.112
[3] İbn Teymiye, Mecmuu'l-Fetava, 13/82

b- Akide bakımından birbirlerine bağlı idiler ve aralarında dil, cins, renk farklılığı bulunmasına rağmen iman birliği aralarındaki tüm anlaşmazlıkları ortadan kaldırmaya yetiyordu. Böyle bir olay, İslâm ümmetinin tarihinde gerçekleştiği kadar başka hiçbir toplumda gerçekleşmiş değildir.

c- İslâm toplumu, ahlâka dayalı bir toplum idi, çünkü toplum ahlâki kurallar üzerinde ayakta duruyordu. Bunu da bağlı bulundukları dinlerinden alıyorlardı, bu, çok açık ve net olarak ortada idi.

d- İslâm toplumu, ciddi bir toplum olup, basit ve safsataya dayalı işlerle uğraşmazdı. Ancak toplumun ciddi olması, asık suratlı ve katı yürekli, toplum demek değildir. Ancak o, öyle bir özdür ki, dinleri sayesinde gelişmiştir.

e- Her bakımdan görevlerine ve işlerine dört elle arılan bir toplum idiler. İçlerinde bir asker olarak yaşama duygusu vardı ve hepsi de Allah yolunda cihad özlemiyle yaşayan bir ümmet idiler.[1]

f- Allah'a kulluğu seven ve onu özümsemiş olan bir toplum idiler. Sadece farzları yerine getirmekle yetinmeyip aynı zamanda nafile ibadet ve yardımları da hedef edinmiş bir toplumdu. Çünkü İslâm'a göre çalışmak, yardımın her türlüsü ibadettir. Bu itibarla Müslümanlar herhangi bir iş yaparlarken bile onu ibadet ruhu ile yerine getirirlerdi.[2]

İşte bu özellikler, Hz. Peygamberin dönemine Müslümanlar ne kadar yakın iseler, o derece fazla bulunmaktadır. O'nun döneminden ne kadar uzak iseler, bu özellikler de o oranda azalmaktadır. Bu da gayet doğaldır.

Asıl bozulma, Hz. Osman'ın (ra) şehit edilmesinden itibaren, fitne hareketiyle başlamıştı. Ancak bu tür bir değişimin ümmet açısından birtakım sebepleri bulunmaktadır. O sebepleri de şu şekilde sıralayabiliriz:

• Bolluk ve Refah Payının Artması: Esasen meseleyi aktarmak bile gerekmez. Çünkü bir toplumda nimet, servet ve bolluk ne oranda artarsa, bozulmalar da o nispette artmaktadır. Müslümanların elde ettikleri tüm gelirler, servet ve bolluk genel olarak fetihler yoluyla olmuştur. Mal varlığı onları baştan çıkarmaya sebep teşkil etmektedir.

Hz. Osman (ra) işin bu yönündeki tehlikeyi sezmiş ve şöyle bir genelge yayınlamıştır: "Bu ümmetin durumu, üç şeyin kendilerinde toplanması halinde, bid'atlere doğru kayıp gitmektedir. Bu üç şey de nimetlerin

[1] Keyfe Nektubu't-Tarihu'l-İslamiyyeti, s.102
[2] Keyfe Nektubu't-Tarihu'l-İslamiyyeti, s.102

artarak bollaşması, esirlerden çocuk sahibi olmanız, Arapların da Arap olmayanların da Kur'an'ı okumaları."[1]

Nitekim Hz. Osman'ın endişe duyduğu durumlar gerçekleşti. Bozulmalar önce devletin çevresinde meydana gelmeye başladı. Nihayet bu bozulmalar giderek tâ halifenin bulunduğu başkente bile gelip dayandı. Zaten Hz. Osman'ı genelge yayınlamaya iten gerçek de bu idi. Nitekim hutbelerinde de buna dikkat çekmiş, dünyaya dalmamaları, sakınmaları gerektiği uyarısında bulunmuştur. Hz. Osman (ra) hutbelerinin birinde:

"Doğrusu Allah size dünyayı verdi ki, bununla âhiretinizi kazanasınız. Allah, bu dünyayı meyledesiniz diye size vermedi. Dünya fanidir. Oysa âhiret bakidir. Fani dünya sizi şımartmasın. Allah'ı bırakıp başka şeylere dalmaktan uzak durun, cemaatinize bağlı kalın, birliğinizi bozmayın. Sakın ola ki hiziplere bölünmeyin" diye sesleniyordu.[2]

Hz. Osman (ra) bu uyarısından sonra şu mealdeki âyetleri okur:

"Hep birlikte Allah'ın ipi Kur'an'a, İslâm dinine sımsıkı sarılın ve cahiliye döneminde olduğu gibi dağılıp parçalanmayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini de hatırlayın; hani sizler birbirinize düşman kimseler idiniz de, Allah gönüllerinizi birbirinize yaklaştırmıştı. O'nun nimeti sayesinde kardeş kimseler olmuştunuz. Siz yine bir ateş çukurunun tam kenarında bulunurken, Allah sizi oradan iman ve İslâm sayesinde kurtarmıştı. İşte Allah, doğru yola eresiniz diye âyetlerini size böylece açıklar.

Ey inananlar! İçinizden sizi iyiliğe, hayra çağıran, Allah'ın gösterdiği doğrultuda iyilikleri emreden ve kötülükleri de meneden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerin tâ kendileridir."[3]

Bu gibi dönemlerde ve bolluk zamanlarında, dünya Müslümanlar üzerine âdeta varlık yağdırır. Müslümanlar birtakım ülkeleri fethettikten ve sınırlarını genişlettikten sonra artık yeterince kendilerini rahatta kabul ediyorlar. Bu defa kalkıp halifelerinden intikam peşinde koşturuyorlar.[4]

İşte bütün bu olanlarda bolluk ve refah düzeyinin etkisi oldukça fazladır. Fitneyi bu gibi hususlar kamçılar.

---

[1] Tarihu't-Taberi, 5/245
[2] Ahdas ve Ehadis el-Herc, s.567
[3] Ali İmran, 3/103-104
Bu âyet, Müslümanların arasından bazılarının iyilikleri emreden, kötülükleri engelleyen bir örgütün bulunmasının farz olduğunu göstermektedir ve âyet bunun delilidir. (Çeviren)
[4] Tahkiku Mevakıfi's-Sahabeti Fi'l-Fitneti, 1/362

Bu arada Hz. Osman'ın (ra), Azerbaycan bölgesinde "Bab" denilen yerde iken Abdurrahman b. Rebia'ya öğüt halinde söylediği şu ifadelerinden de durum anlaşılmaktadır. Hz. Osman diyor ki: "Vatandaşların midelerinin dolması kendilerini şımarttı, biraz onların tahsisatlarını kısın. Müslümanları çok fazla serbest bırakma. Çünkü ben onların herhangi bir felakete uğramalarından endişe duymaktayım."[1]

• Hz. Osman Döneminde Toplumun Sosyal Hayatında Meydana Gelen Değişiklikler: Hz. Osman (ra) döneminde çok derin bozulmalar meydana gelmeye başladı. Bunlar, çok hızlı bir şekilde yayıldığı halde, toplumun çoğu tarafından dikkate alınmadı. Bu bozulmalar o kadar hızlı yayıldı ki, en üst noktaya kadar çıktı, sonunda Hz. Osman'ın şehit düşmesi gibi acı bir olayla sonlanmış oldu.

Fetih hareketleriyle İslâm Devletinin sınırları genişledikçe, toplumun yapısında da farklı değişimler meydana geliyordu. Çünkü İslâm devleti farklı cinslerden, renklerden, dillerden, kültür ve geleneklerden, düzen ve sistemlerden, inanç ve itikatlardan toplulukların İslâm'a girmesiyle İslâm toplumuna karışıyordu.

Böylece, çok değişik inanç gruplarından insanların İslâm dinine girmeleriyle İslâm coğrafyası çalkantılı bir dönem yaşamaya başladı. Kimisi kırsal kesimlerden gelmiş, kimisi kentlerden; böylece aralarında pek de uygun olmayan bir doku görülmüştür. Özellikle büyük kentlerin toplumun değişmesinde çok büyük etkileri olmuştur. Örneğin Basra, Kûfe, Şam, Mısır, Medine, Mekke gibi şehirler konumları ve önemleri itibariyle fetih askerleriyle savunuluyor, doğal olarak eskilerin de sayıları gün geçtikçe ya doğal ölümleri veya şehit olmaları sonucunda eksilmekteydi. Bu nedenle bu kayıpların yerine onlardan sayıca çok fazla yeni insanlar gelip buralarda yerleşiyordu, bunlar haliyle fetihler sebebiyle olmaktaydı, olumlu yanlarının yanında olumsuz tarafları da elbette oluyordu.

Bu gelenler de İran, Türk, Rum, Kıpti, Kürt, Berberî gibi unsurlardan oluşmaktaydılar. Bunlar daha çok Farslardan yani İranlılardan, Hıristiyan Araplardan, Yahudilerden meydana geliyordu.[2]

Sözkonusu büyük kentlerde oturanlar çoğunluk itibariyle İslâmî fetih hareketlerine katılıp da sonradan buralara yerleşip kalanlardır. Yine çoğunluk itibariyle de güneyden, kuzeyden ve doğudan gelen Arap top-

[1] Tahkiku Mevakıfi's-Sahabeti Fi'l-Fitneti, 1/362
[2] Dirasat Fi Ahdi'n-Nübüvve, s.379

lumlarından oluşmaktaydılar. Yani bu kimseler doğal olarak sahabe değillerdi, daha doğru bir anlatımla bu yeni nesil veya insan gurupları Resûlüllah'ın elinden olsun veya ilk kuşak sahabenin elinden olsun yeterli derecede eğitim almamış ve onlardan yararlanmamış kimselerdi. Bu durum ya sahabenin fetihlerle meşgul bulunmalarından veya sayılarının giderek azalmış olmasından ileri geliyordu.

Eski nesilden oluşmuş ve çok sağlam bir dokuya sahip bulunan bu nesilde, sonradan katılımlar olunca bünyede büyük değişmeler ve bozulmalar başlamıştır. Çünkü gelenler arasında Arapların ve Bedevilerin yanı başında dinden dönmüş olanlar geldikleri gibi, içlerinde Yahudi ve Hıristiyan olanlar da vardı. Bu durum, toplumun kültürel ve doğal yapısında olsun sade ve basit yaşantısında olsun yepyeni bir doku oluşturdu. Haliyle bu durum birtakım sapmalara, değişim ve bozulmalara neden oldu. Çünkü beraberinde bu sakıncaları da getirmişti ve aynı zamanda şayiaların da kabulüne sebep oluşturdu.[1]

• Yeni Bir Neslin Ortaya Çıkışı: İslâm Devletinin sınırlarının genişlemesi ve yeni milletlerin topluma katılması sonucu, eski neslin yok olması ve yeni neslin devreye girmesi ile büyük değişimler meydana geldi. Çünkü yeni nesil artık sahabe nesli değildi ve yeni nesil o eski neslin sahip oldukları özelliklere de sahip değillerdi. İlk nesil iman kuvvetine dayanan, sağlam bir akideye bağlı olan, kâbiliyet bakımından üstün kâbiliyetlere sahip olan, İslâmî nizama boyun eğmede asla tereddüt göstermeyen bir nesildi. Bu ve benzeri özellikleri yeni nesilde bulabilmek oldukça ender rastlanan bir durumdu. Çünkü eski nesilde var olan o iman gücü onlara birçok fetihler yaptırdı, İslâm Devletinin sınırlarını genişletti.

Ancak sınırların gelişmesiyle, topluma yeni unsurların katılmasıyla bireysel arzu ve istekler artmasına, millet ve kabilecilik taassubunun oluşmasına sebep oldu. Yeni Müslüman olan toplumlar, İslâm toplumuna katılırlarken eski cahiliye dönemi inançlarından birtakım inançları, gelenekleri de beraber getirdiler ve eski yanlışlarını devam ettirdiler. İslâm akidesinin kendilerine sağladığı yüce İslâm terbiyesinden nasiplerini almadılar. Oysaki ilk nesil Müslüman olduklarında, cahiliye inanç ve âdetleriyle ilgili tüm yanlışlarını geride bırakmışlardı. Yeni Müslüman olanlarda bu özellik yoktu. İlk nesil Resûlüllah'ın (sav) ellerinde ve dizlerinin dibinde eğitimlerini aldılar ve onun üstün ahlâkına sarıldılar.

---

[1] Dirasat Fi Ahdi'n-Nübüvve, s.37

Yeni nesilde böyle bir durum olmadığı gibi, sayı itibariyle de oldukça fazla idiler, yeni fetih hareketleriyle meşgul bulunmaları gibi birçok nedenlerle eski nesil ile yenisi arasında kıyaslanamayacak oranda farklılıklar bulunmaktaydı. Sahabe döneminde fitne olayları çok daha az idi. Ancak toplum İslâm'ın ilk dönemlerinden uzaklaştıkça ayrılıklar, bozulmalar ve değişmeler de o nispette artmış oluyordu. Fitne peşinden koşturanlar yeni nesilde yanlarına alacakları kimseleri rahatlıkla bulabiliyorlardı.[1]

• Yeni İslâm Toplumu Dedikodulara Açık İdi: Bu oldukça karmaşık olan toplumda insanlar yayılan dedikodulara, şayialara oldukça açıktılar, rüzgârın esişine göre yön değiştirebiliyorlardı. Telkinlerin, dedikoduların, söylentilerin etkisinde kolaylıkla kalabiliyorlardı, kim ne derse, hemen o tarafa ya da çıkarının olduğu tarafa derhal geçebiliyorlardı.[2]

Oysa Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer (rıma) dönemlerinde insanlar arasında öyle bir ihtilaf ve anlaşmazlık yoktu. Zaten Allah Resûlü (sav) o ikisine uymamızı ve onları örnek edinmemizi tavsiye buyurmamış mıydı? Resûlüllah (sav) onlar hakkında şöyle buyurmaktaydı:

"Benden sonra gelen Ebu Bekir ve Ömer'e tâbi olun."[3]

Çünkü bu ikisi risalet dönemine çok daha yakın idiler. İman bakımından daha güçlü bir imana sahiptiler, salih kimselerden idiler. Başlarına geçen idarecileri görevlerine fazlasıyla bağlı idiler. Kalpleri iman ile huzur bulan, tatmin olan ve adaletle idare edilen bir hüküm ve nizam içinde yaşıyorlardı.[4]

Hz. Osman ile Hz. Ali'nin hilâfetlerinin sonlarına doğru, nefsanî arzularının esiri olan insanlar epeyce artmıştı. İşlerine geldiği zaman salih amel işlerler, işlerine geldiğinde de kötülük işlemekten geri durmazlardı. Şehevi duyguları ve istekleri, nefsanî arzuları had safhadaydı. İmanlarında ve dinlerinde şüpheleri vardı.

Tarafların her ikisi de iyiliği emrettiğini ve kötülükten menettiğini ileri sürerdi. Yine taraflar hakkın, adaletin yanında yer aldığını savunurlardı. Esasen bu da bir nevi heva ve hevese esir olmaktan başka bir şey değildi. Burada bir zan sözkonusudur. Kişinin nefsi ya da canı nasıl isti-

---

[1] Tahkiku Mevakifi's-Sahabeti Fi'l-Fitneti, 1/362; Malullah, Zünnureyn Osman b. Affan, s.99

[2] Dirasat Fi Ahdi'n-Nübüvveti ve'l-Hilafeti'r-Raşideti, s.382

[3] Tirmizi, Menakıb, bap: 16, H.3662 ve b: 37, H.3805; İbn Mace, Mukaddime, b:11, H.97; Ahmed, Müsned, 5/385, 399, 402, H.23634, 23665, 23778, 23813.

[4] İbn Teymiye, Mecmuu'l-Fetava, 28/149

yorsa öyle hareket ediyordu. Gerçi taraflardan biri diğerine göre hakka daha yakındı veya daha yakın olabilir ama yine de yanlışın içindeydiler.[1]

Bu türden gerçekleri müminlerin Emiri Hz. Ali ile onunla konuşup görüşenler ve tâbi olanlar arasında çok görmekteyiz. Örneğin adamın biri gelip kendisine, " Müslümanlar senin hakkında neden farklı görüşe sahiptirler. Oysa senden önce Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer de gelip geçtiler ama onlar hakkında senin kadar bir anlaşmazlık olmamıştır. Bunun sebebi ne olabilir?" demesi üzerine Hz. Ali (ra) kendisine şu nefis cevabı verir:

"Çünkü Ebu Bekir olsun, Ömer olsun, benim gibi vatandaşların idarecileriydiler. Oysa ben bugün sizin gibilerin başında bir idareciyim."[2]

Müminlerin Emiri Hz. Osman (ra) toplumun arasında dönen dolapların, olup biten hâdiselerin farkındaydı. Nitekim emri altındaki valilerine gönderdiği bir genelgede diyordu ki: "Demek istiyorum ki, vatandaşlar, kötü şeyler konuşur olmaya başladılar, kötülüğe de meyillidirler. Aslında onları böyle bir duruma sürükleyen de üç şeydir: Biri etkisinde kaldıkları dünya ve dünyalıklar, ikincisi hızlı yayılan bir heva ve heves, üçüncüsü de bunun beraberinde getirdiği kin ve nefret. Bu, yakında patlak vermeye ve sonunda da bozulmaların olmasına gebedir.[3]

• Hz. Ömer'den Sonra Hz. Osman'ın Göreve Gelmesi: Hz. Ömer'in (ra) ölümünden sonra, Hz. Osman (ra) göreve getirilmişti. Ancak ikisi arasında karakter ve yapı bakımından büyük farklılıklar vardı. Bu durum, onların üsluplarına da yansıyordu. Hz. Ömer daha tavizsizdi, sert idi ve daha çok hesaba çeken bir görev anlayışına sahipti. İdaresi altında bulunanlara karşı nasıl muamele edip etmediğinden korkar ve titiz davranırdı. Bu arada kimsenin de gözünün yaşına bakmazdı.

Oysa Hz. Osman (ra) böyle değildi. O, daha yumuşak huylu idi. Bu arada nefis muhasebesi yapmazdı, Hz. Ömer'in halkı hesaba çektiği gibi onları hesaba çekmezdi. Hatta Hz. Osman (ra), Hz. Ömer için, "Allah Ömer'e merhamet eylesin. Onun dayanabildiklerine kim güç yetirebilir ki!" diye söylerdi.[4]

Ancak halk, Hz. Osman'ın ilk döneminde ona karşı sevgi göstermelerine rağmen, daha sonra öyle davranmadılar. Çünkü halifeliğinin ilk yarı

---

[1] İbn Teymiye, Mecmuu'l-Fetava, 28/149
[2] İbn Haldun, Mukaddime, s.189
[3] Et-Temhid vel beyan, s.64
[4] Tarihu't-Taberi, 5/418

döneminde onlara karşı yumuşak davranıyordu. Hâlbuki Ömer (ra), halka karşı sert muamelede bulunurdu. Hatta bu nedenle ona karşı olan sevgi darb-ı mesel haline gelmişti. Ancak daha sonra ondan boşlanmadılar.

Çünkü Hz. Ömer'e göre, Hz. Osman daha lütufkâr, daha yumuşaktı. Bu açıdan ikisi arasında önemli farklar vardı. Bunun örneklerini her ikisinin dönemlerini mukayese ettiğimiz takdirde görebiliriz. Hz. Osman ileriki dönemlerde bu yaptıklarının yanlış olduğunun farkına vardı. Nitekim Hz. Osman hapse attırdığı bazı kimselere, "Sizin, benim aleyhimde bu şekilde cüretkârca harekete geçmenizin sebebi nedir biliyor musunuz? Sizin bu şekilde harekete geçmenizin tek sebebi, size böyle bir cesareti veren şey, benim yumuşak huylu olmamdır" demek zorunda kalmıştır.[1]

Hz. Osman aleyhinde olanların niyetleri ortaya çıkmaya başladığında, hüccetlerini ve kanıtlarını ortaya koyma zorunluluğunu getirdi. Fakat Müslümanlar, bu karşı çıkan kimselerin hemen öldürülmelerini istediler. Ancak Hz. Osman (ra), onları öldürme fikrine yanaşmadı ve hepsini salıverdi. Bu, sadece Hz. Osman'ın yumuşak huylu olmasından ileri geliyordu ve o diyordu ki: "Hayır, biz aksine onları affedeceğiz. Biri ötekisine karşı bir suç işlemedikçe veya kesin olarak küfrünü ortaya koymadıkça kimseye dokunmayacağız."[2]

• Sahabenin Büyüklerinin Medine'den Ayrılmış Olmaları: Hz. Ömer (ra) Kureyş'ten hicret ederek daha önce Medine'ye gelip yerleşmiş olan muhacirlerin, kendi halifeliği döneminde, Medine'den ayrılmalarına izin vermedi, yasak getirdi. Ancak izin almaları durumunda çıkmalarına müsaade ediyordu. Bundan ötürü de Hz. Ömer'den şikâyet edip sızlanıyorlardı. Onların bu sızlanmaları Hz. Ömer'e ulaştığında o, bunun üzerine ayağa kalkar ve şöyle der:

"Dikkat edin ve aklınızı başınıza devşirin! Ben, İslâm'da bir yöntem geliştirdim. Tıpkı develerin yaş durumlarına göre bir yöntem. Önce kişi doğar ve ceza" (bir yaşına gelir veya dişlenli), sonra ikisine, sonra, dördüne sonra altısına girer ve sonra da dokuz yaşına girer, dokuzluk dişleri olur. Siz bazılde sadece eksiklik beklersiniz, ondan bir başka şey beklenemez. Beni iyi dinleyin! Kureyş henüz dokuzuna basmıştır, dokuzluk dişleri yeni çıkmaya başlamıştır. Dikkat edin! Kureyş, Allah'ın rahmı, kulları dışında sadece kendilerine has kabul ediyorlar. Beni çok iyi dinleyin, bana, Hattab oğlu Ömer'e gelince, ben hayatta olduğum sürece buna asla izin

[1] Tarihu't-Taberi, 5/250
[2] Tahkiku Mevakıfi's-Sahabeti Fil-Fitneti, 1/364

vermem. Ben şu anda Harre bölgesinde duruyorum ve Kureyş'in gırtlağına sarılarak ateşte yanmamaları için gayret edeceğim."[1]

Hz. Ömer'in, tek endişesi mevcut sahabenin fethedilen ülkelere dağılmalarıydı ki, böylece onlar sınırları genişleyen İslâm Devletinin geniş alanı içersinde yok olup gideceklerdi. O, buna engel olmak istiyordu, çünkü onların kaybolup gitmelerine rıza göstermiyordu. Nitekim Hz. Ömer tarafından Medine'de mecburi ikamet getirilen muhacirler, yanına gelip cihada çıkmak için izin isterlerdi. Hz. Ömer de ona şöyle cevap verirdi: "Sen, Hz. Peygamberle birlikte yeterince savaşlara katıldın. O savaşların bugün katılacağın savaşlardan senin için daha hayırlıdır. Sen dünyayı görmüyor musun? Sana izin yok" derdi.[2]

Oysa Hz. Osman (ra), göreve gelince, onların Medine'den ayrılmalarına göz yumdu, müsamahakâr davrandı.

• Cahiliye Asabiyeti: İbn Haldun diyor ki, Fetihler tamlanınca, Müslümanlar da mülk ve varlık sahibi olunca, bu durumda Araplar bulundukları yerlerden şehirlere; Basra, Kûfe, Şam ve Mısır gibi yerlere indiler.

Hz. Peygamberin (sav) özel sohbetinde bulunanlar ve onun getirdiği yola bağlı kalarak hareket edenler, onun öğrettiği âdabı devam ettirenler Muhacirler, Ensar, Kureyş ve Hicaz halkı idiler. Bir de başka toplumlardan olup, onlar gibi aynen o yolu devam ettirenler vardı.

Ancak farklı kabilelerden olan diğer Araplara gelince; örneğin Bekr b. Vail Oğullarına, Abdulkays, Rebia, Ezd, Kinde, Temim, Kudaa ve daha başka Arap kabilelerine gelince, bunlardan pek azı dışında, çoğu daha önceden saydığımız insanlar gibi Resûlüllah'ın (sav) sohbetine nail olmuş, bu mânada bir yeri ve konumu olan kimseler değillerdi. Gerçi bunların da fetihlerde elbette ki hizmet ve yararları olmuştur.

Ancak bu yeniler, fetihlerdeki başarıları kendilerine mal etmek istiyorlardı. Gerçi öncekilerin değerini ve faziletini, haklarını, mevkilerini teslim ediyorlardı ama yine de başarıyı kendilerine mal ediyorlardı.

Düşmanın da artık zelil olduğunu görünce bundan böyle cahiliye damarları kabarmaya başladı. Bu arada Muhacirler olsun, Ensar olsun, Kureyş ve başkaları olsun riyasetin kendilerinde olmasını ister hale geldiler. Sonunda nefret oluşmaya başladı. Bütün bunlar Hz. Osman (ra) dö-

---

[1] Ceza': Bu kelime, genç ve delikanlı manasına geldiği gibi, beş yaşına giren deve, keçi ve sığırdan iki yaşına basan ya da sığırdan üç yaşına giren, koyunlardan da bir yaşına girmiş olan demektir.

[2] Tarihu't-Taberi, 5/414

nemine rastladı. Artık halk açıkça şehirlerdeki valilere hakaret ederek onlara dil uzatabiliyor hale gelmişti. Onları yaptıklarından dolayı muhakeme ediyorlar, attıkları adımlardan ötürü suçluyorlardı. Kimisini de Allah'a itaatte yavaş hareket etmekle, tembellikle suçlarlardı.

Kimisinin görevden alınmaları gerektiğini ileri sürerek bu olan bitenleri Hz. Osman'a mal ederlerdi. Herkes kendince hareket ederek haksızlık ve zulüm yapmaktan geri durmuyordu. Bu türden şayialar ve haberler tâ Medine'de bulunan sahabeye kadar varıp dayanmıştı. Bunun üzerine sahabe de Hz. Osman'ın icraatları hakkında şüpheye düşer oldular, hatta onun görevden alınmasını bile ister oldular; onu, tayin ettiği üst düzey görevlilerini hemen görevden alması için zorladılar. Bu arada diğer şehirlere adamlar gönderip o bölgeler hakkında bilgi ve haberler getirmelerini kendilerince sağladılar. Gidenler dönüşlerinde, "Biz bir şeyi saklayacak değiliz, biz hoş olmayan bir şey görmediğimiz gibi insanların da bu mânada hoşnutsuz olduklarını görmedik" diyorlardı.[1]

• Doğal Ve Beşeri Engeller Yüzünden Fetihlerin Durması: Hz. Osman (ra) döneminde doğal ve beşeri engeller yüzünden fetihler durmaya başladı. Bu durum hem Fars (İran) taraflarında durduğu gibi hem de Şam beldelerinin kuzeylerinde de durmuştu. Hatta Afrika'da bile bu duraklama sözkonusu idi. Artık ganimetler eskisi gibi gelmez olmuştu. Bunun üzerine Araplar, "O eski ganimetler nereye gitti? Nerede o fethedilen topraklar" diye birbirlerine sorar oldular ve birbirlerini de sorgular hale geldiler. Çünkü onların kendi doğal hakları olduğunu savunuyorlardı.

O kadar dedikodu ve yalan yayılıyordu ki, bu ganimetlerin ve fethedilen toprakların Hz. Osman tarafından kendi adamlarına verildiği yalanlarını yaymaktaydılar. Bu tür batıl ve asılsız haberlerin Araplar, bedeviler üzerinde çok büyük etkisi olmaya başladı. Oysa bu türden dedikoduları yayanların büyük bir çoğunluğu yiyip içip yatan ve sonra da kalkıp devlet idaresi hakkında konuşan kimselerdi. Özellikle Sebeistlerin yani Abdullah b. Sebe'nin organize ettiği grubun sürdürdüğü fitne hareketiydi. Bu nedenle Hz. Osman'ın valilerinden biri olan Abdullah b. Amir durumun farkına varır ve olayı Hz. Osman'a iletir. Hz. Osman'da, halkı cihada göndermesi tavsiyesinde bulunur. Böylece savaşa gitmeleri halinde atlarının başının yeleleri arasında yer alan bitleri ayıklama fırsatını bulamasınlar istediler.[2]

[1] Tarihu İbn Haldun, 2/477
[2] Tahkiku Mevakıfi's-Sahabeti Fi'l-Fitneti, 1/344; Tarihu't-Taberi, 2/340

Onları istendiği yöne ve yola yönlendirmek o kadar zor değildi. Artık dedikoduların ayyuka çıktığı fitnenin başını alıp yürüdüğü bir dönemde hâdiseleri frenlemek kolay olmuyordu. Nihayet olanlar oluyordu. Fetihlerin durması sebebiyle Araplar, bedevi kesimi ilk fitne olaylarında paylarına düşeni yaptılar. Fitnenin bu kadar yayılma sebebi, belirtildiği gibi fetihlerin durması, cihad hareketinin aksaması olmuştu.[1]

• Helal Ve Haram Anlayışı Konusunda Vera Kavramının Yanlış Değerlendirilmesi: Şeriat noktasından vera kavramı güzel bir ifadedir. Bunun anlamı, yapılıp yapılmamasında veya yenilip yenilmemesinde herhangi bir sakınca olmayan şeyleri de terk etmek demektir. Bu, aslında mubah olan şeylerden bile Allah için ve Allah adına uzak durmaktır, yoksa haram ve yasak demek değildir.

Kaldı ki vera meselesi tamamen kişiye bağlıdır. Bir kimse, helâl ve mubah olmasına rağmen kendisi için bir şeylerden uzak durmayı gerekli görüp bunu uygulayabilir ancak başkalarını zorlama hakkı yoktur.

Veranın en tehlikeli olan türü, cahillerin verasıdır. Vera aslında takva olayının en ileri düzeyidir, takvadan daha üstündür. Cahiller, vera sahibi olacağım derken mubah olan şeyi de haram kılarlar. Bu, oldukça yanlış bir şeydir. Örneğin, bir kimse nasıl giyinirse giyinsin, tesettüre ve teamüle uyması mubahtır. Ama bir adam düşünün, diyor ki: Şu renk elbiseyi giyinmek haramdır. Oysa bunun haram ile alakası yoktur ve giyilebilir, mubahtır. Meselâ adam, diyor ki: Kuşluk namazını kılmak farzdır, bu da yanlıştır, farzlar da bellidir. İşte cahilin verai yani takvası budur. Böyle bir duruma ancak fitne sahipleri düşebilir.[2]

İslâm düşmanları bu türden şeylerle cahil kesimin kafalarını karıştırıyor ve onların beyinlerini yıkıyorlar. Hz. Osman'ın mubah olan fiillerden yaptığı işleri İslâm'a karşı imiş gibi göstermişlerdir. Osman'ın eskilerin yolunda gitmediği ve sünneti değiştirdiğini söylemişlerdir. Bu türden olaylar cahil halkın gözünde büyütülerek aktarmışlardır. Cahil kesim de "Mademki o, haram olan bir şeyi mubah saymakta veya mubah olan bir şeyi haram saymaktadır, o halde bizler de onun kanını mubah saymaktayız, onun başını isteyebiliriz" diyerek isyana kalkıştılar. Bunun sonucunda da fitne kapısını aralamış oldular ve günümüze dek de sürdürmektedirler.[3]

---

[1] Tahkiku Mevakıfi's-Sahabeti Fi'l-Fitneti, 1/353
[2] Said Havva, el-Esas Fi's-Sünne, 4/1676
[3] Ahdas ve Ehadisu Fitnetil-Herc, s.517

• Çok Hırslı Bir Neslin Doğması: Sahabe çocuklarının ikinci kuşağından olan nesil, kendilerini devlet idaresinde başa geçmede, devletin önemli yerlerinde görev almada daha yetkili ve daha layık olarak görmeye başladılar. Gayet doğal olarak bu şekilde davrananlar çok hırslı, tamahkâr, makam ve mevki düşkünü kimselerden oluşuyordu. Bu gibilerin âcilen tedavileri gerekiyordu.[1]

• Çok Kinci Bir Taifenin Bulunması: Bu arada İslâm dinini seçenler arasında münafıkların bulunması birtakım hile ve tuzaklar kurmakta zekâ ve dehalarını devreye sokmalarının da çok büyük tesiri olmuştur. Bu nedenle nerede bir açıklık bulabildilerse hemen o kapıdan sızarak fitne ateşlerini yakmaya başlamışlardır. Bu arada kendilerine kulak veren bir toplum da bulabilmişlerdi. Böylece fırsat ve zeminini bulabildiler.[2]

Biz daha önceki sayfalarda Yahudilerin, Hıristiyanların, Farslıların varlıklarından söz etmiştik. Bütün bunların İslâm'a ve Müslümanlara, İslâm Devletine karşı kin ve nefret dolu oldukları da bilinen bir gerçekti. Bu nedenle başta en büyük unsur ve tahrik organı olarak bunlar geliyordu.

Ancak biz burada bu konuya başka hususları da ekleyeceğiz. İslâm devletinde had cezası veya ta'zir cezası Basra'da, Kûfe'de, Medine'de uygulandı. İçleri kin dolu bu kesim; Yahudilerden, Hıristiyanlardan, Farslardan destek buluyorlardı ve bunların arasında da en büyük desteği bedevi Araplar vermekteydi. Ki bunların çoğu dinden ve dinin gerçekte ne olduğundan anlamayan kimselerdi.

Bunların etrafında toplanılarak bir taife meydana getirilmişti. Hepsinin de en belirgin özellikleri azgınlık yapmakla damgalanmış kimselerdi. Bulundukları şehir ve bölgelerde olay çıkaran, birçok hâdisede parmakları olanlardan oluşmaktaydı. Kabilelerden kötülük yapmaya müsait ve buna eğilimli olan, Medine'deki kölelerden oluşan, bağ ve bahçe işleriyle, sulamasıyla meşgul bulunan çapulcu takımıydılar. Kısaca bunlar Araplardan kurt kesilen, sıradan ve ne idüğü belli olmayan kimselerden oluşuyordu. Hemen hepsi de kötülük işlemek konusunda aralarında ittifak edip anlaşmış olan kimselerdi, aptal, bunak ve aşağılık insanlardan oluşan, anlayışları kıt kimselerdi. Kabilelerin en rezil ve en alçak, en adi unsurlarından meydana gelen bir guruptu. Hepsi de şeytanın elinde oyuncak idiler.[3]

---

[1] Said Havva, el-Esas Fi's-Sünne, 4/1676

[2] Said Havva, el-Esas Fi's-Sünne, 4/1676

[3] Dirasat Fi Ahdi'n-Nübüvveti ve'l-Hilafeti'r-Raşideti, s.392; İbn Sa'd, Tabakat, 3.71; İbn İmad, Şezeratu'z-Zeheb, 1/40; Nevevi, Şerhu Sahihi Müslim, 15/148-149; Tarihu't-Taberi, 5/327

Kaynaklarda, aslen Yemen'in San'a kentinden olan Abdullah b. Sebe'nin isminden de bu kindar grubun arâsında zikredilmektedir. Bu adamın aslında bir Yahudi olduğu ve İslâm dinini kabul ettiği ve fakat asıl niyetinin ne olduğunun kimse tarafından bilinemediği gibi bilgilere yer verilmektedir. Kendisi bu yönüyle Müslüman olarak kabul edildiğinden İslâm beldeleri arasında çok rahat bir şekilde gezip dolaşmıştır. İnşallah ileriki sayfalarda bu konuyu ele alacağız.[1]

Hz. Osman Aleyhinde Yürütülen En Büyük Propagandalar: Artık İslâm toplumu Hz. Osman (ra) aleyhinde yürütülen fitne kampanyasının her çeşidini kabule ve inanmaya hazır duruma getirilmiştir. Fitneciler, Hz. Osman'ın tayin ettiği vali ve yöneticileri hakkında, iyiliği emretmek ve kötülükten sakındırmak perdesi altında istedikleri gibi at koşturabiliyorlardı. Devletin başı olarak Hz. Osman (ra) dâhil, onun valilerine dil uzatabiliyor, haklarında yalan ve iftiralarla kampanyalarını yürüterek fitneyi ateşliyorlardı. Bütün olan biten bu hareketleri değerlendirdiğimizde, olayların beş ana madde içinde toplanabildiğini görebiliriz. Şöyle ki:

1- Hz. Osman'ın hilâfet görevine gelmezden önce pozisyonu itibariyle bazı gazalara ve hizmetlere katılmaması, görev almaması.

2- Sürdürdüğü malî politika, harcamaları, yardımları ve himayeci bir tavır sergilemesi.

3- Uygulamalarında yakınlarını önemli mevki ve görevlere getirmesi, devlet idaresinde izlediği siyaset.

4- Kendine özgü bazı içtihatlar ortaya koyması ve uygulamalası. Örneğin namazı Mina'da tamamlaması, Kur'an'ı toplayıp bir kitapta birleştirmesi, Peygamber Mescidine ekler yapması gibi.

5- Sahabeden bazılarına karşı, örneğin Ammar, Ebu Zer ve İbn Mesud gibilerine karşı izlediği siyaset.

Ben, Hz. Osman (ra) ile alâkalı her konuyu, "Hz. Osman'ın Hayatı ve Şahsiyeti" adlı kitabımda ele aldım, dileyenler oraya bakabilirler. Hz. Osman aleyhinde ona yöneltilen ve onu kötülemeyi amaçlayan birçok rivayetler ve haber bulunmaktadır. Bu tür bilgiler birçok kaynaklarda görülebilir. Fakat hakkında yapılan hiç bir rivayet ve hiç bir söylenti Hz. Osman'ın şehit edilmesini gerektiren sebepler değildi, olamazdı.[2]

---

[1] Dirasat Fi Ahdi'n-Nübüvveti ve'l-Hilafeti'r-Raşideti, s.394

[2] Dirasat Fi Ahdi'n-Nübüvveti ve'l-Hilafeti'r-Raşideti, s. 460

Daha önce sözü edilen hususlar ve Taberi tarihinde nakledilen bilgiler, rivayetler tamamen adı sanı bilinmeyen meçhul raviler yoluyla, bir de zayıf araştırmacılara dayalı olarak gelen bilgilerdir ki özellikle Şiî yazar ve tarihçilere dayandırılmaktadır.

Doğrusu bu meçhul ravilerle, güvenilir olmayan yazarların, Şîa kaynaklarının verdiği bilgilere dayanarak halifelere dil uzatmak büyük bir musibettir, bir felakettir. Özellikle de çalkantılar ve fitne olayları konusundaki haberler genel olarak bu bağlamda olan bilgilerdir. Üzülerek belirtmek gerekirse bu iftira ve fitne kampanyasında en büyük haksızlık da Müminlerin Emiri Hz. Osman'a yapılmıştır. Zaten Hz. Osman, kentlerde görevli bulunan yetkililerine yazdığı genelgesinde bunun farkında olduğunu orada belirtiyordu ve diyordu ki:

"İnsanlar, iyice gemi azıya almış durumdalar, hepsi de kötülüğe hazır haldeler. Onları böyle bir duruma sürükleyen de üç şeydir. Dünyayı ve dünyalığı tercih etmeleri, hızlı bir şekilde heva ve arzuları doğrultusunda hareket etmeleri ve içleri kin dolu olmalarıdır."[1]

İbnü'l-Arabî, bu kaynaklar konusunda diyor ki: "Yalancıların rivayetlerine dayanarak ve o rivayetlere tutunarak hadlerini aşıyorlar, yapmak istediklerini yapıyorlar. O yalancı raviler, 'Osman zulmüyle, haksız icraatlarıyla ve hoş karşılanmayan uygulamalarıyla... Göreve geldi' diyorlar. Bunların hepsi de asılsızdır, bâtıldır, ne sened yönünden ve ne de metin yönünden kabul edilebilir bir yanları yoktur."[2]

• Halkı Galeyana Getirecek Vasıtaların Kullanılması: Halkın gözleri önünde halife aleyhinde konuşmalar yapılıyor, valilerine hakaretler yağdırılıyordu. Yalan ve iftiralar ayyuka çıkmış, yalan haberler uçurularak ve uydurma mektuplar düzenlenerek halk tahrik ediliyordu. Hatta bu yalan ve iftiralar kimi zaman sahabelerin ağzından uydurularak aktarılıyordu. Örneğin Hz. Aişe, Hz. Ali, Talha, Zübeyir gibi sahabenin önde gelenlerinin ağzlarından laflar üretilmekteydi.

Hatta dedikodular o kadar yayılmıştı ki, Hz. Ali'nin Hz. Osman'a göre halifeliğe daha layık olduğunu yaymaktaydılar. Çünkü "Resûlüllah'tan sonra asıl vasi Ali'dir" diyorlardı. Nitekim bu amaçla Basra, Kûfe ve Mısır gibi büyük yerleşim birimlerinde dört ayrı fırka oluşturulmuştu. Bu fırka ve gruplar organize bir şekilde haberleşerek halkın içine korku ve güven-

[1] et-Temhid ve'l-Beyan, s.64
[2] el-Avasım Mine'l-Kavasım, 61-63

sizlik fikrini yayıyorlardı. Hatta Medine halkı arasında korku ve endişe başgöstermeye başlamıştı. İş öyle bir noktaya geldi ki, sonunda Hz. Osman şehit edildi.[1]

Özellikle, "Farklı kentlerden Hz. Osman'ı korumak, kollamak ve kurtarmak üzere kuvvetler harekete geçmiştir" denildiği bir sırada Hz. Osman öldürüldü. Zaten onu ortadan kaldırabilmek için her yola başvuruyorlardı, nihayet bu emellerine kavuşmuş oldular.

• Fitneyi Körüklemede Abdullah b. Sebe Dönemi: Hz. Osman'ın halifeliğinin son zamanlarında ufukta sıkıntılar ve problemler gözükmeye başladı. Buna, toplumda meydana gelen hızlı değişimin büyük etkisi olmuştu. Zaten Yahudiler bir fırsat bekliyorlardı, Müslümanları ne zaman tuzağa düşürecekler, ne zaman onlara karşı üstünlük kazanacaklar onu dört gözle beklemekteydiler.

Bunlardan birisi de siyah kadının oğlu mânasında İbnussevda denilen Abdullah b. Sebe idi. Abdullah b. Sebe öylesine hassas ve öylesine sinsi hareket ediyordu ki, kimse onun yaymak istediği fitnenin farkına varmasını, onun mimarı olduğunu bilmesini istemiyordu.[2]

Ortada fitneye uygun zemin hazırdı. Bu nedenle İbn Sebe, kin dolu bir Yahudi idi. Amacına varabilmek için Müslümanlar arasına nifak tohumlarını ekmeye başladı. Çünkü İslâm toplumunun birlik ve beraberliğinin ortadan kalkmasını istiyordu. Bu nedenle Hz. Osman'ın öldürülmesiyle ilk başardığı şey, Müslümanların bölünüp parçalara ayrılması oldu.[3]

İbn Sebe, koyun postu giymiş kurt pozisyonunda insanlara yaklaşıyor, amacına erebilmek için kötü hedeflerini uyguluyordu. Nihayet çevresinde insanların toplanmasını başardı, Kur'an'ı ele alarak sakat düşüncelerini te'vil ile diyordu ki:

"Şurası gerçekten şaşılacak bir husustur: İsa bir gün yeniden çıkıp gelecek deniliyor ve buna inanılıyor, ancak Muhammed'in bir gün döneceği yalanlanıyor, kabul edilmiyor. Oysaki yüce Allah Kur'an'da şöyle buyurmaktadır:

"Resulüm! Kur'an'ı okumayı, tebliğ etmeyi ve ona uymayı sana farz kılan Allah, elbette seni yine dönülecek yere döndürecektir." (Kasas,

---

[1] Dirasat Fi Ahdi'n-Nübüvveti ve'l-Hilafeti'r-Raşideti, s.401
[2] Bk. Said el-Efgani, Aişe ve Siyaset.
[3] Tahkiku Mevakıfi's-Sahabe, 1/327

28/85) İbn Sebe, bu mealindeki âyeti göstererek Hz. Muhammed'in de bir gün dönüp geleceği fikrini yaymıştır."

Yine o fasit kıyası yoluyla Hz. Ali'ye, Hz. Peygamberin (sav) vasiyetini gündeme getirmiş ve "Her bir peygamberin bir vasisi vardır, Ali de Muhammed'in vasisidir" demiş, bundan sonra da, "Muhammed peygamberin sonuncusu olduğu gibi Ali de vasilerin sonuncusudur" fikrini yaymıştır.

İbn Sebe, bu söylediklerinde başarılı olunca bu defa, çevresinde toplanıp kendisine inananlara çizdiği hedef doğrultusunda bir başka konuya geçiyordu. O da, halkın Hz. Osman aleyhinde harekete geçerek isyana kalkışmaları düşüncesiydi. Bu düşünceyi taraftarlarının aklına iyice yerleştirmişti. Çünkü taraftarlarına şu telkinlerde bulunuyordu:

"Allah Resûlü'nün vasiyetini yerine getirmeyen ve Allah Resûlü'nün vasisine saldıran, ümmetin yönetimini zorla ele geçiren kimseden daha zalim bir başkası olabilir mi?"

Sonra da İbn Sebe, adamlarına diyordu ki: "Osman o görevi haksız yere aldı. İşte Allah Resûlü'nün vasisi meydandadır. Bu işe derhal el koyun ve onu hemen harekete geçirin. Başınızdaki idarecilere karşı yapmanız gerekeni yaparak işe başlayın; onları kötüleyin, iyiliği emretmeyi ve kötülükten menetme görevini açıkça herkese karşı uygulayın ki halkı kendi safınıza alasınız ve onları bu işe dâvet edin."[1]

Bu arada, propagandasını çevreye yaydı, ortalığı bulandırabilecek ve bozgunculuk çıkarabilecek kimseleri farklı şehirlerde görevlendirdi. Gizlice taraftar toplamak için yazışmalar yaptı, emr-i bil-mâruf ve nehy-i anilmünker görevini bir bayrak olarak öne sürdü. Yalanları ajanları aracılığıyla halka ve şehirlere yaymaya başladı. Hatta bu çemberi Medine'ye kadar genişletebildi. İçleri başka, dışları başkaydı. Bu nedenle her şehir ve belde halkı, "İnsanların içinde bulundukları bunalım bari bizde yok, doğrusu biz afiyetteyiz" demekteydiler. Yani her bir belde ötekisi için bu ifadeleri kullanırken, birinin diğerinden haberi yoktu, çünkü menfi propagandanın etkisinde idiler.[2]

İbn Sebe, bu yoldan hedefine doğru ilerlemekteydi. Amacı her iki sahabeden birisini kendi tarafına almaktı, yani böylece birini hakkın tarafına almak istiyordu. Kendisince bu hak tarafı, Hz. Ali'nin olduğu taraftı. Diğeri de gasıp idiler. Onlar Hz. Osman ve onun taraftarları idiler.

---

[1] Tarihu't-Taberi, 5/348
[2] Tarihu't-Taberi, 5/348

İbn Sebe, daha sonra emr-i bil-mâruf ve nehy-i anil-münker adına özellikle de Kûfe'de halkını devlet idarecilerine karşı ayaklanmaya sev ketti. Bunun etkisinde kalan insanlar en basit ve en ufak bir olayda hemen idarecilere karşı isyan bayrağını çekiyorlardı, başkaldırıyorlardı. Çünkü İbn Sebe, bu hareketlerin Araplar üzerinde büyük bir etki bırakabileceğini ve günün birinde hedefine ereceğini biliyordu.

İçlerinde okuma ve yazması olanlar, işin emr-i bil-mâruf ve nehy-i anil-münker tarafına tutunurken, bir takım amaçlar peşinde olanlar da nefislerinin istediği doğrultuda hareket ediyorlardı. Hz. Osman'a ellerinden geldiğince iftirada bulunuyor ve bu iftiralarını yaymaya çalışıyorlardı.

Hz. Osman (ra) birtakım şehir ve beldelerde bazı dolapların çevrildiğinin farkındaydı. Çünkü ümmette kötülük meyli baş göstermişti. Bunun için Hz. Osman (ra), "Allah'a yemin olsun fitne değirmeni dönüyor. Eğer Osman bu fitnede ölürse ne mutlu ona!" diyordu ve fakat bu onu harekete geçirmiyordu.[1]

İbn Sebe'nin asıl mekân tuttuğu yer Mısır'dı. Mısır'ı bir üs olarak kullanan İbn Sebe, Hz. Osman (ra) aleyhindeki bütün olayları buradan yönetmeye başladı. Mısır halkını, Medine üzerine yürümek için durmadan tahrik ediyordu. Gerekçe olarak da, "Osman, haksız olarak halifeliği aldı ve Allah Resûlü'nün vasisi olan Ali'nin üzerine saldırdı" diyordu.[2]

Hatta birtakım uydurma mektuplarla, o mektupların Medine'de bulunan sahabenin önde gelenlerinden geldiğini ve hepsinin de Medine üzerine yürümeleri gerektiğini yazmakta olduklarını ileri sürüyordu. Nitekim Araplar Medine'ye gelip, Hz. Osman aleyhinde herhangi bir başkaldırılarının olmadığını görüyorlardı ve yazılı olarak gönderildiği ileri sürülen mektuplardan da haberdar olmadıkları anlaşılıyordu.[3]

Hz. Osman'a nispet edilen konular hakkında onlarla tartışmaya bile girenler oldu. Ancak iftiraları yüzlerine çarpıldı ve onlara, Hz. Osman'ın yaptığı işlerin doğruluk ve samimiyetini açıkladılar.

Hatta sözkonusu bedevilerden olan Malik b. Eşter en-Nehai, "Keşke ona ve size tuzak kurulsaydı" diye konuşmuştur.[4]

---

[1] Tarihu't-Taberi, 5/350
[2] Tahkiku Mevakıfi's-Sahabe, 1/330; Tarihu't-Taberi, 5/348
[3] Tahkiku Mevakıfi's-Sahabe, 1/330; Tarihu't-Taberi, 5/365
[4] Tahkiku Mevakıfi's-Sahabe, 1/330; Tarihu't-Taberi, 5/365

İmam Zehebi diyor ki: "Mısır'da fitne olayını kızıştıran ve ayrılık tohumlarını eken, onları idarecilere ve özellikle de Hz. Osman aleyhinde kışkırtan kişi sadece Abdullah b. Sebe değildir. Bu, tamamen örgütlü çalışan bir grubun bir hareketi ve eylemidir. Hepsi ahtapot misali İslâm beldelerini bir ağ gibi sarmışlardı. Tuzak, hile, casusluk, aldatma, bedevileri ayaklandırma, ilim adamları ve daha birçok kimselerden oluşun bir şebeke halinde çalışan bir fitne kesimiydi."[1]

İbn Kesir'in rivayetine göre, Hz. Osman (ra) aleyhinde meydana gelen olaylar, özellikle İbn Sebe'in Mısır'a gitmesiyle, orada uydurduğu birtakım iftiraları halk arasında yaymasıyla başlamıştır. Nitekim bunun etkisinde kalan birçok Mısırlı fitne olaylarına karışmışlardır.[2]

İbni Sebe, yaydığı fitne ve yanlış fikir ve inançlar sebebiyle Müslümanların dinlerinde farklı görüşlere sahip olmalarına, bunun sonucunda bölünüp parçalanmaların, aralarında anlaşmazlıkların çıkmasına sebep olmuştur. Böylece Sebeiyye taifesi ortaya çıkmış ki, Hz. Osman'ın öldürülmesine kadar işi götüren fitneler bunlar vasıtasıyla yayılmıştır. Çünkü Sebeiyye inancına mensup olanlar çok düzenli ve çok planlı bir çalışma, içerisindeydiler. İslâm aleyhindeki tüm bâtıl ve fasid düşüncelerini Müslümanlar arasında yaymaya muvaffak olmaları, bu örgütlü çabalarının bir sonucu olmuştur. Çalışmalarını örgütsel olarak Basra, Kûfe ve Mısır gibi yerlerde çok rahat bir şekilde sürdürmüşlerdir. Bu arada kabilecilik ve bölgecilik damarlarından da girerek halkı bu yönden de tahrik edip harekete geçirmişlerdir. Daha çok bedeviler, köleler, azatlı köleler yani mevali denilenler, insan hayatında hassas konuları iyi bilenler bu işin oyuncağı haline geldiler ve yapılmak istenenler bunlar eliyle yapılır oldu.[3]

• Muaviye'nin Fitne Konusundaki Konumu: Hicri 33 (653 m) yılında bir gün Kûfe valisi Said b. As, kamuya ait meclisinde oturur ve çevresinde de halk toplanmıştır. Aralarında konuşup tartışırlar. Bu esnada Sebeilerden olan biri meclise sızar ve valinin meclisinde olayları tahrik ederek, fitne ateşini yakmak ister. Konuşma ve tartışma bu sırada Said b. As ile orada hazır bulunanlardan biri arasında geçmektedir. Bu kişi Huneys b. Hubeyş el-Esedi'dir. Tartışma bir konu ile ilgilidir. Bu arada Sebeiler denilen Haricîlerden de yedi kişi içerde bulunmaktadır. Bunlardan biri Cundeb el-Ezdi idi. Bunun oğlunun adı bir hırsızlık olayına karışmış ve bu

[1] Tahkiku Mevakıfi's-Sahabe, 1/338
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 7/167-168
[3] Tahkiku Mevakifi's-Sahabe, 1/339

arada bir kişi öldürülmüş olduğundan, o yüzden oğlu da öldürülür. Diğerleri de Eşter en-Nehai, İbnul Kevva ve Sa'saa b. Sahvan idiler. Bu esnada fitne çıkarmak isteyenler bir yolunu bularak, hemen mecliste Huneys el-Esedi'yi dövmeye başlarlar. Babası ayağa kalkıp da oğluna yardım etmek isteyip kurtarmaya çalıştığında, hemen babasını dövmeye başlamışlardır. Said b. As, araya girip onların dövülmesini engellemek istemiş ise de, başaramaz, adamlara engel olamaz. Aşırı dövülme sebebiyle baba ile oğul baygınlık geçirirler. Bunun üzerine Esed Oğulları gelir ve Oğullarının intikamını almak isterler. Derken iki taraf arasında savaş başlarsa da Said b. As aralarını bulur ve işin büyümesine meydan vermez.[1]

Hz. Osman (ra) olayı öğrenir ve Said b. As'tan olayı tatlıya bağlamasını ve fitneye meydan vermemesini, yollarını tıkamasını ister.

Fitne çıkarmak isteyen Haricîler, hemen olan biteni yaymaya, iftiralar atmaya ve yalanlar uydurmaya başlarlar. Vali Said b. As, Hz. Osman, Kûfe halkı ve ileri gelenleri aleyhinde faaliyet yürütürler. Bunun üzerine Kûfe halkı, Said b. As'tan ilgililerin cezalandırılmalarını isterler.

Said b. As da, "Osman işi tatlıya bağlamamı, cezalandırma yönüne gitmememi istedi. Eğer mutlaka bunu istiyorsanız, o takdirde durumu Osman'a bildirin" der. Kûfe'nin önde gelen salih kişileri, Hz. Osman'a konu hakkında yazı yazarlar. Sözkonusu kişilerin Kûfe'den sürgün edilmelerini, çünkü bu kişilerin sürekli olarak Kûfe halkını huzursuz ettiklerini bildiren şikâyetlerini dile getirirler.

Hz. Osman da (ra), Valisi Said b. As'a, malum zevatın Kûfe'den çıkartılarak sürgün edilmeleri emrini verir. Bunların sayıları on küsur kişiden ibaret bulunuyordu. Hz. Osman'ın emriyle, Said b. As, onları Şam'a, gönderdi. Bu arada Hz. Osman, Muaviye'ye bilgi vererek "Kûfe halkı, fitne olaylarına karışan birtakım insanları Kûfe'den çıkardılar, senin yanına gönderdiler. Onları uyar, korkut, derslerini ver, gerektiğinde haklarında gerekeni de yap. Eğer, sana göre akıllarını başlarına almış gibi bir durumlarını görecek olursan, o takdirde, o davranışlarını kabul et" diye yazar.[2]

Şam'a sürgün edilenler ise, Eşter en-Nehai, Cundeb el-Ezdi, Sa'saa b. Sahvan, Kemil b. Ziyad. Umeyr b. Dabi, İbnul Kevva gibi isimlerden oluşmaktaydılar.[3]

---

[1] Tarihu't-Taberi, 5/323
[2] Tarihu't-Taberi, 5/324
[3] el-Hulefau'r-Raşidun, s.131

Muaviye'nin yanına vardıklarında, Hz. Osman'ın emri gereği Muaviye onları hoş bir şekilde karşıladı.

Muaviye, günün birinde onlara, "Sizler yaşlı başlı, konuşmasını, oturup kalkmasını bilen Araplardansınız. İslâm dini ile şereflendiniz. Birçok millete üstün geldiniz, onları yendiniz, onların mertebelerini öğrendiniz. Öğrendiğime göre sizler, Kureyşlilere karşı başkaldırmışsınız. Eğer Kureyşliler olmasaydı, sizler daha önceleri olduğu gibi hâlâ zelil ve aşağılanmış olarak hayatınızı devam ettirirdiniz" diye konuşur.[1]

Hz. Osman (ra), Muaviye'nin bu gibi zor konularda, konuşmasıyla, fesahatiyle işi tatlıya bağlayacağını bilirdi. Çünkü çok güzel konuştuğu, iyi bir hatip olduğu kadar da yumuşak huylu ve sabırlıydı, zekiydi, fitne çıkaranlara karşı fitneleri bozacak bir dehaya sahipti. İşte bunun için problemi kökünden bitirmek amacıyla Hz. Osman onları Muaviye'ye gönderiyordu.

Hz. Muaviye de zaten fiilen işe o şekilde koyuldu. Başta onlara ikramda bulundu, güzel bir şekilde karşılayıp konuk etti. Zaman zaman aralarında bulundu, onlarla oturup kalktı, bu arada onların amaçlarının ne olduğunu öğrenmeye çalıştı.

Onların durumlarını öğrenince işin kaynağına indi ve baktı ki onları böyle bir olaya iten şey, kabilecilik hastalığıdır. İdareyi ele geçirmek adına böyle bir yolu seçmişlerdir. Bu bakımdan onlara iki açıdan yaklaşmak gerektiği kanaatine vardı.

1- Arapların yücelmesinde ve saygınlık kazanmasında İslâm'ın onlara etkisi üzerinde durdu.

2- İslâm'ın yayılmasında Kureyşlilerin hizmetini ve bu uğurda çektikleri sıkıntıyı anlattı.

Eğer, onların bir toplum olmasında İslâm'ın bir tesiri olmuşsa mutlaka bu söylenenlere riayet etmeleri gerekir. Çünkü daha önce Arap toplumunun ne halde olduğu gözler önündeydi. Ancak İslâm sayesinde tek bir ümmet olma şerefini elde ettiler ve bu sayede bir tek imamın yani idarecinin idaresi altında varlıklarını devam ettirmektedirler. İslâm sayesinde ancak anarşik bir hayatı sürdürmekten kurtulabildiler, birbirilerini kanlarını akıtmaktan, kokuşmuş olan kabilecilik hastalığından kurtulabildiler.[2]

---

[1] Tarihu't-Taberi, 5/324

[2] Münir el-Gadban, Muaviye b. Ebi Süfyan, s.101

Muaviye onlarla konuşmasını şöyle sürdürdü: "Bugün idarecileriniz sizin için düşmanlarınıza karşı birer kalkandır. O kalkandan kaçmayınız. Bugünkü idarecileriniz, sizin zulmünüze ve haksızlıklarınıza karşı sabır göstermektedirler. Sizin için büyük sıkıntılar yaşamaktadırlar. Allah adına yemin olsun ki ya sizler bu halinizden vazgeçersiniz, ya da Allah, size azap tattıracak bir şeyle sizi imtihan eder. Sonra da dayanamaz, sabredemezsiniz. Bundan böyle sizler, hayatınızda olsun, ölümünüzden sonra olsun vatandaşlara karşı işlediklerinizden dolayı onlara ortak olursunuz." .

Bunun üzerine içlerinden biri Muaviye'ye, "Kureyş Arapların tamamı demek değildir, hepsini temsil edemezler. Cahiliye döneminde onları men eden ben değilim ki, beni onlarla korkutuyorsun. Sözünü ettiğin kalkanlık durumuna gelince, bu kalkan saldırıya geçince, bize dönüyor" der.

Bunun üzerine Muaviye de onlara, "Sizi şimdi tanımış oldum. Bildiğim kadarıyla, sizi böyle bir işe iten şey akılsızlığınızdır. Sen, gördüğüm kadarıyla bunların sözcüsü konumundasın ama ben sende akıl diye bir şey göremiyorum. Ben sana İslâm'ın önemli ve büyük bir din olduğunu söylüyorum ve sana bu gerçeği hatırlatıyorum. Sen ise bana cahiliye dönemini hatırlatıyorsun. Ben sana öğüt veriyorum. Sen ise neyin peşinde isen onu savunuyorsun. Evet, İslâm bazı şeyleri yıkar geçer, ancak İslâm'ın yıkıp geçtiği, ortadan kaldırdıkları şeyler kalkan olarak değerlendirilmezler. Allah, kendi yaptıklarını büyük gören toplumları rezil rüsvay eder; Allah onları rezil rüsvay etsin ve onları halifenize hesap vermeye sevketsin" der.[1]

Bu görüşmeden Muaviye, adamların bir şey anlamak niyetinde olmadıklarını öğrenmiş oldu. Bunun için de, önce onlara Kureyş gerçeğini mutlaka uzun uzadıya anlatması gerektiğini, izah etmesi icap ettiğini anladı ve onlara karşı sözlerine şöyle başladı:

"Bakın, iyi anlayın -gerçi anlayacağınızı da sanmıyorum ya!- Kureyş kabilesi cahiliye döneminde olsun, İslâm döneminde olsun hiçbir zaman izzet sahibi olmadı, ancak Allah'ın emrine bağlı kalmaları halinde onlar yüceldiler, izzet sahibi oldular. Nitekim Kureyş kabilesi bütün Araplar demek de değildir. Onların en şiddetli ve güçlü olanları demek de değildir. Ancak onlar itibar yönünden en asil, nesep bakımından en saygın bir toplumdurlar.

Onlar, cahiliye döneminde bile, "Bırakın insanlar birbirlerini yesinler" demezlerdi, mani olurlardı. Allah adına belirtmeliyim ki, kendilerini

[1] Tarihu't-Taberi, 5/324

güçlü sayanlar Allah için hareket edenleri zelil kılamazlar. Allah'ın aziz kıldıklarını da kimse zelil kılamaz. Allah'ın yücelttiklerini kimse alçaltamaz. Siz Arapları, Arap olmayanları, siyahını, kırmızısını tanır mısınız? O, Kendi beldesinde dehrin isabetine uğrayandır, kendilerine devlet nasip olmamış olan bir toplumdur. Eğer o, Kureyşten ise, bundan müstesnadır, bunun dışındadır.

Hiçbir kimse yoktur ki onları hile ve tuzakla geri çevirmemiş olsun ki, Allah onun yanağını alaşağı etmesin. Kaldı ki Allah, dinine saygılı olanları ve ona uyarak dünyanın basitliğinden uzak duranları, âhiretin kötü akıbetinden kurtulmak isteyenleri kurtarmayı murat ediyor. İşte buna yaratılmışların hayırlısına, O'ndan sonra da O'nun ashabının da en hayırlısına rıza gösterdi. Onların da en hayırlıları Kureyşlilerdi. Sonra da bu varlık onlar üzerinde yükseldi. Hilafeti de onlara verdi. Bir toplum ancak onlar sayesinde salaha erer. Allah, onları kendi dini olan hak dini üzerinde olarak kuşattı. Allah, onları da cahiliye döneminde sizin din olarak edindiğiniz krallık dinleriyle ihata etti.

Sana ve arkadaşlarına yuh olsun. Eğer senden başkası konuşacaksa konuşabilirdi. Ancak söze önce sen başladın. Ey Sa'saa, sana gelince; senin köyün, kasaban Arap kasabalarının en şerlisi ve en kötüsüdür. O belde en kokuşmuş ve iğrenç kokulu bitkiler bitirir. Köyün, kasaban vadileri derin olan ve kötülükle en çok tanınan bir yerdir. Komşulukta da en fena komşulardır. Orada ister şerefli biri ikamet etsin, ister alçak biri etsin, kim olursa olsun mutlaka kendisine dil uzatılmış, sövülen olmuştur. Orada âdilik vardır, dahası onlar Araplar arasında en kötü lakap sahibidirler. Akrabalık nedir hiç bilmezler. Onlar milletler içerisinde oldukça yadırganacak olan bir toplumdurlar.

Öte taraftan sen, bir hattın komşusu ve Farslıların da oyuncağısın. Öyle ki size Peygamberin (sav) dâveti geldi, sen onun dâvetine sırt çevirdin, sen gerçekten Amman'da anlaşılmayan bir tipsin ki, orada ayrıldın, Bahreyn'de ikamet etmedin.

Eğer orada ikamet etseydin, Peygamberin (sav) dâvetine onlarla birlikte katılırdın. Sen, kavminin en şerli, en kötü kişisisin.

İslâm sana galebe çalınca, senin halkla bir araya getirince ve İslâm seni, senin aleyhinde olan milletlere karşı göreve çağırınca sen, Allah'ın dininde bir eğrilik aramaya başladın ve onu kötülemeye soyundun. Bu durum Kureyş'i aşağılamaz ve sen onlara zarar veremezsin, onların üstlendikleri görevden onları meneden olmayacaktır. Şeytan sizin yaptıkları-

nızdan gafil değildir. Ümmetiniz arasında sizi şer ve kötülükle tanıtmaktadır. O sizinle güreşiyor ve sizi yenecektir. O da biliyor ki, Allah'ın sizin hakkınızdaki hükmünü kimse değiştiremez, Eğer Allah bir şeyi murat etmişse, onu da geri çeviremeyeceğini de bilir. Siz, hiçbir şeyi kötülükle elde edemezsiniz, çünkü Allah sizi, ondan daha fena olan bir kötülükle karşı karşıya bırakır ve sizi rezil eder."

Daha sonra Muaviye onların yanından kalktı ve onları aralarında homurdanır vaziyette kendi başlarına terk etti.[1]

Böylece Muaviye, bu kimseleri yola getirmek adına her yolu ve her dili denemiş oldu, onları ikna edebilmek için tüm maharetini ortaya koydu. Şöyle ki:

Bu kimselerin kabilelerinin cahiliye dönemindeki durumlarını, kokuşmuşluklarını, karakterlerini, siyasî yönden Farslıların etkisinde olduklarını, yüce Allah kendilerine İslâm gibi bir izzeti verdiği halde onların zilleti seçtiklerini açıkladı. Allah'ı zilletten sonra izzeti, basitlikten sonra üstünlüğü Kureyş kabilesine nasip ettiğini ifade etti. Durumun kendileri için de aynı olabileceğine rağmen onların zilleti seçtiklerini belirtti.

Muaviye, sürgün edilenlerin sözcüsü olarak Sa'saa b. Savhan'ı karşısına aldı, risalet mesajını nasıl reddettiklerini hatırlattı. Daha sonra da Muaviye, Sa'saa ile arkadaşlarının foyasını ortaya döktü. Nasıl fitne peşinden koşturduklarını ve Allah'ın dininden nasıl yan çizdiklerini onlara söyledi.

Bu fitneyi körükleyenin şeytan olduğunu ve onları böyle fena ve kötü bir işin içine sürüklediğini belirtti. Bununla beraber ümmetin tarihini Allah'a bağlanmalarıyla irtibatlandırdı, sonra İslâm ve İslâm akidesiyle irtibatlandırdı. Onların planlarını ortaya döktü ve kendilerine, hâlâ cahiliye döneminde kaldıklarını söyledi. En sonunda rezil olacaklarını belirtti.[2]

İkinci oturum: Muaviye, ertesi gün tekrar adamların yanına gelir ve onlarla uzun uzadıya konuşur. Sonra da kendilerine,

"Ey topluluk! Bakın, bana güzel ve hayırlı bir cevap verin ya da sesinizi çıkarmayın, susun. Böylece yaşayın ki biz de sizinle mutlu yaşayalım" diye öğüt verir. Ancak sözcüleri olan Sa'saa, "Sen bunları söyleme hakkına sahip biri değilsin. Sen Allah'a isyan içinde iken nasıl sana itaatte bir keramet olsun ki?" der.

---

[1] Tarihu't-Taberi, 5/326
[2] Münir el-Gadban, Muaviye b. Ebi Süfyan, s.111

Bunun üzerine Muaviye, "Söze başladığımda size Allah'tan korkmanızı, takva sahibi olmanızı, Allah'a ve peygamberine itaat etmenizi söyleyen ben değil miydim? Allah'ın ipine sımsıkı sarılmanızı ve ayrılığa düşmemenizi ben size söylemedim mi?" Onlar ise, "Bilakis sen bize ayrılığı, Peygamberin (sav) getirdiğinin aksini söyledin" dediler. Muaviye de, "Ben şu anda size emir veriyorum. Eğer ben, sizin dediğiniz gibi bir yanlış yapmışsam, hemen Allah'a tevbe ederim. Ben size Allah'tan korkmanızı, Allah'a ve peygamberine itaat etmenizi, cemaatin arasına girmenizi, ayrılığa düşmenin hoş olmadığını emrediyorum. İdarecilerinize bağlı kalmanız gerektiğini sizlere hatırlatıyorum" der.

Sözcü Sa'saa işe, "Sen de kimsin, asıl biz sana emrediyoruz, yapmakta olduğun işleri bırak, görevden ayrıl. Çünkü bu görevi üstlenecek olan senden daha hayırlı Müslümanlar var" der.

Muaviye, "Kimmiş o benden daha hayırlı olan Müslüman?" diye sorar. Onlar da, "Babası senin babandan daha önce Müslüman olup da İslâm'a hizmette önceliği ve kıdemi olandır" derler.

Muaviye de, "Gerçi başkasının Müslüman olmada benden önce kıdemi ve önceliği olsa da vallahi benim de İslâm'da kıdemim ve önceliğim var. Ancak şu yaşadığım zamanda ve içinde bulunduğum konumda benden daha güçlüsü yoktur. Bunu, Ömer b. Hattab da gördü. Eğer benden daha güçlüsü bulunmuş olsaydı, o takdirde Ömer'in yanında benim bir varlığım olmazdı. Ben, görevden alınacak bir iş yapmadım ki, görevimden uzaklaştırılayım. Eğer böyle bir şeyi, Müminlerin Emiri isterse, eliyle gerekeni yazar, ben de onun işini bırakırım. Eğer Allah, onun böyle bir şeyi yapmasına karar vermişse, bu konuda umudum o ki, onu böyle bir işe itecek olan şey, sadece hayır ve iyilik olmuş olsun. Durun hele, sizin istekleriniz aslında şeytanın emrettikleridir. Varlığıma yemin olsun ki, eğer işler sizin istediğiniz gibi hükme bağlanacak olsa, bir gün bile ümmetin işi rayında gitmez. Ancak o hususta hükmü verecek olan Allah'tır. Ve o, emrini yerine getirecektir. Öyleyse hayra ve iyiliğe yönelin ve onu söyleyin" der.

Ancak onlar, "Sen de kimsin? Sen bunları söyleme yetkisine sahip biri değilsin" deler. Bu defa Muaviye onlara, "Vallahi Allah'ın öyle tokatı ve intikamı vardır ki, ben bu bakımdan sizin şeytanın oyuncağı olmanızdan ötürü bu işin iyi olmayacağı korkusunu taşıyorum. Çünkü şeytana itaat etmek, sizin kanınıza işlemiş. Bu işin sonunda Rahman'a isyan vardır, en yakın bir gelecekte Allah'ın intikamı başınızda dikilir, ileride ebedi bir rezalet ve hüsran içine gireceksiniz" diye konuşur.

Bunun üzerine adamlar hemen Muaviye'nin üzerine atılırlar ve Muaviye'nin saçına, sakalına yapışırlar. Muaviye kendilerine, "Durun, siz ne yaptığınızı sanıyorsunuz! Siz Kûfe'de değilsiniz ve bu saldırıyı da orada gerçekleştirmiyorsunuz. Allah adına yemin olsun, eğer sizin bana karşı bu davranışınızı, Şam halkı görecek olurlarsa, onların imamı ve lideri olarak ben bile sizi, onların elinden kurtaramam, anında sizi öldürürlerdi. Vallahi hepiniz yapmakta olduğunuz şey birbirine benzemektedir" der ve yanlarından kalkıp ayrılırken de, "Vallahi ben, hayatta kaldığım sürece bundan böyle sizin yanınıza hiçbir zaman girecek değilim, çünkü siz laftan anlamayan kimselersiniz" der.[1]

Şam Emiri olarak Muaviye bu isyancılarla son kez konuşarak onları itaate, Allah'tan korkmaya, cemaatten ayrılmamaya, ayrılık meydana getirmekten uzak durmaya dâvet etmiş, bu konuda elinden gelen her çabayı göstermiş ise de başaramamıştır. Onlar her defasında, "Sen Allah'a isyan içinde iken, sana itaat olunmaya sen ehil değilsin" cevabını veriyorlardı.[2]

Muaviye oldukça yumuşak huyluluğu, sabır ve vakarı ile ağırbaşlılıkla onları hep Allah'a itaate çağırmış ve bunu emretmişti, bunu hatırlatmıştı. Hatta eğer –onların iddiasına göre- kendisi bir mâsiyet ve isyan içerisinde ise tevbe edebileceğini de söyleyerek yine kendilerini Allah'a itaate dâvet ediyordu. İslâm cemaatinden ayrılmamaları, tefrika meydana getirmemelerini istiyordu.

Muaviye, yumuşak bir dil ile yaklaşımın onlara fayda sağlayacağına inanıyordu. Ancak hiçbir çaba bir yarar sağlamadı, bu davranışlarıyla esasen onların içlerinde neleri gizlediklerini ortaya çıkarmaya çabaladığını anlıyoruz.

Muaviye bunların asıl amaçlarının ne olduğunu anlamıştı. Bu defa Muaviye, işin o tarafından işe başladı, belki o yönüyle kendilerine ulaşabilir ve harekete geçirebilirdi. Fakat adamlar asıl amaçlarını içlerinde gizli tutuyorlardı.

Muaviye'nin bu konuşmasında, onlara cevabının altı ana maddeden oluştuğunu görüyoruz. Şöyle ki:

1- Kendisinin de İslâm'da önceliğinin olduğuna ve hizmetlerinin bulunduğuna, kardeşi Yezid'in ölümünden sonra hep Şam'ın idarecisi olarak görev yaptığına dikkat çekmektedir.

---

[1] Tarihu't-Taberi, 5/330-331
[2] Tarihu't-Taberi, 5/330

2- Evet, İslâm'a kendisinden daha önce önceliği, kıdemi ve faziletli olanların var olduğunu, birçok imtihanlardan da geçtiklerini kabul etmekte ve fakat İslâm'ın en büyük sınır bölgesi olan bu yerde, Şam'da Müslümanları himaye etme konusunda kendisinden daha faziletli olanlardan daha güçlü olduğunu belirtmiştir. Nitekim tüm Şam beldesi halkı tarafından sevilip sayıldığını dile getirmiştir.

3- Oysaki en hassas mizan ve en dakik ölçü ile hareket eden Hz. Ömer bile onu göreve getirmiştir. Hatta kınayanların kınamasına rağmen ona dokunmamıştır. Eğer Ömer, onun hizmetlerinde herhangi bir sapma ve yanlış görebilseydi, kılı kırk yaran Ömer, onu görevden alır ve gözünün yaşına da bakmazdı. Kaldı ki Hz. Peygamber de (sav) onu birtakım görevlerde tutmuştu ve kâtibi olarak da hizmetine almıştı. Ondan sonra Hz. Ebu Bekir de onu görevde tutmuştu. Hiçbiri onun görevde yetersiz olduğunu söylememişlerdi.

İşte Hz. Muaviye bütün bu noktalara da dikkat çekiyordu.

4- Bir kimseyi görevden alabilmek için bunu gerektiren sebeplerin ortaya konması gerekir. Fitne hareketinin içinde yer alan adamlar hiçbir kanıt göstermeden sadece "Görevden alınsın" demekle kalıyorlardı.

5- Görevden alınmasını veya yerinde kalmasını kendilerince kararlaştıranlar, aslında bu işin ehli olmayan, fitne olayları içerisinde yer alan kimselerdi. Bunların herhangi bir kimseyi görevden alma veya bir göreve atama yetkileri yoktu.

6- Müminlerin Emiri Hz. Osman (ra), Muaviye'yi görevden almaya karar vermesi halinde de, aslında ona güveniyor ve her yaptığının hatır ve iyilik olduğunu biliyordu, bunda bir endişe de yoktu. Çünkü o, buna rağmen emir altında bulunan bir görevlidir, Müslümanların halifesi ne dilerse onu yapabilir.[1]

İşte Muaviye o fitnecilere bu altı noktaya dikkat çekiyordu, ancak onlar anlamak ve dinlemek istemiyorlardı.

Ne yazık ki oturumlar sonuçsuz kaldı, konuşmaların bir yararı olmadı. Muaviye onları Allah'ın gazabından uzak kalmalarını istemiş, uyarmışsa da, başaramamıştır. Onlar hep heva ve hevesleri doğrultusunda hareket etmişlerdir. Fakat Muaviye'nin, tüm çabalarına rağmen onlar onu öldürmeye kalkıştılar. Muaviye onları uyardı ve akıllarını başlarına devşirmele-

[1] Muaviye b. Ebi Süfyan, Sahabiyyun Kebir ve Melikun Mücahid, s.114-117

rini söyledi. Nihayet Muaviye, durumu Hz. Osman'a bildirdi, bunların yola gelmeyeceklerini ve emrinin ne olduğunu sordu.[1]

• Fitneciler Konusunda Hz. Osman'a Yazı Gönderilmesi: Muaviye (ra) Hz. Osman'a şu şekilde bir mektup yazar.

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla! Muaviye b. Ebu Süfyan'dan Allah'ın kulu ve müminlerin Emiri Osman'a;

Ey Müminlerin Emiri! Asıl konuya gelince; sen bana, şeytanın direktifleri doğrultusunda hareket eden birtakım adamlar gönderdin. Halka - kendi iddialarına göre- Kur'an ile yaklaşıyorlar ve halkın kafasını karıştırıyorlar. Bu nedenle herkes onların ne istediklerini ve ne amaçla hareket ettiklerini bilemez. Bunların istedikleri bölücülüktür ve fitnedir. İslâm onlara ağır gelmiş ve onları sıkıştırmıştır. Şeytanın istekleri kalplerine yerleşmiştir. Kûfe'de halkın arasında bulunmaları sebebiyle halkın birçoğunu yanlarına çekmeyi başarmışlar ve akıllarını ifsad etmişlerdir. Ben, bunların Şam'da kalırlarsa, ne yapacaklarından emin değilim, büyüleyici ifadeleriyle halkı yanlarına çekebilirler. Onları yeniden kendi şehirlerine, Kûfe'ye gönder. Bari nifak tohumlarını ektikleri yerde kalsınlar."[2]

Bunun üzerine Hz. Osman Kûfe valisi olan Said b. As'a durumu yazar ve onları oraya tekrar gönderir. Fakat Kûfe'ye döner dönmez yine fitne hareketini devam ettirirler. Said b. As, Hz. Osman'a, bu kimseler sebebiyle çok bunaldığını bildirir. Hz. Osman da (ra), o adamları, Humus valisi olan Halid b. Velid'in oğlu Abdurrahman'a gönderilmesini yazar.[3]

Bu adamlar Abdurrahman b. Halid b. Velid'e gönderilince, onları huzuruna aldı ve onlara çok ağır bir konuşma yaptı ve dedi ki:

"Ey şeytanın uşakları! Hoş gelmediniz, Safalar getirmediniz. Şeytan üzülerek ve hüsrana uğrayarak dönüp gidecektir. Siz bâtılda şeytanlığınızı devam ettirdiğiniz müddetçe, eğer ben sizi yola getirmez ve rezil etmezsem Allah Abdurrahman'ı hüsrana uğratsın. Ey Arap mı yoksa başka bir toplumdan mı olduğunuzu bilemediğim topluluk! Sizin, Said b. As ile Muaviye'ye söylediğiniz gibi bana konuşacak değilsiniz. Ben Halid b. Velid'in oğluyum. Ben herkesin kendisinden korkup kaçtığı adamın oğluyum! Ben, dinden dönenleri ortadan kaldıran adamın oğluyum. Vallahi ben, sizi zelil kılarak ezer geçerim."

---

[1] Muaviye b. Ebi Süfyan, Sahabiyyun Kebir ve Melikun Mücahid, s.117-118
[2] Tarihu't-Taberi, 5/331
[3] Tarihu't-Taberi, 5/331

Abdurrahman bu adamları tam bir ay yanında tuttu, üzerlerinde en ağır baskıyı kurdu, en ağır şiddeti uyguladı. Said ile Muaviye'nin onlara yumuşak davrandığı gibi davranmadı. Her nereye gittiyse onları da yanında götürdü, yürüyerek gittiyse, yürüttü, binekle gittiyse bineğe bindirdi. Savaşa gittiğinde yanına aldı. Nerede bir fırsat bulmuş ve nerede yeri gelmişse onları yerden yere vurarak aşağılamıştır.

Abdurrahman, bu adamların sözcüsü olan Sa'saa b. Savhan ile karşı karşıya geldiğinde ona, "Ey yanlış yapan kadının oğlu! Bilir misin iyilikle yola gelmeyenleri kötülük yola getirir. Yumuşaklıkla yola gelmeyenlerin sertlikle yola geleceğini bilir misin?" der. Yine Abdurrahman onlara şöyle söylerdi: "Neden susuyor ve bana cevap vermiyorsunuz? Oysa Kûfe'de iken Said'e ve Şam'da iken Muaviye'ye cevap yetiştirmek için yarılırdınız, söyler misiniz, niye suskunsunuz? O ikisiyle konuştuğunuz gibi niye benimle konuşmuyorsunuz?"

Hz. Halid'in oğlu Abdurrahman'ın onlara yaptığı muamele onlara fayda sağladı, onları dilsiz kıldı. Çünkü onlara karşı şiddet kullanmaktan geri durmadığı gibi oldukça acımasızdı. Daha sonra Abdurrahman'a, pişman olduklarını ve tevbe ettiklerini bildirdiler ve "Allah'a tevbe ediyoruz ve ondan mağfiret diliyoruz. Allah'ın sana müsamahakâr davrandığı gibi sen de bize müsamaha ile davran" dediler.

Artık böylece bu adamlar el-Cezire'de Abdurrahman b. Halid'in yanında kaldılar. Abdurrahman bu ekibin adamlarından birini yani Eşter Nehai'yi, tevbe ettiklerini, düzeldiklerini, fitne çıkarmayacaklarını bildirmek üzere Hz. Osman'a gönderdi. Bunun üzerine Hz. Osman (ra) Eşter'e, "Sen ve yanındakiler dilediğiniz yere bundan böyle gitmekte serbestsiniz, ben sizi affettim "dedi. Eşter de, "Biz Halid b. Velid'in oğlu Abdurrahman'ın yanında kalmak istiyoruz" dedi ve onun faziletinden, idareciliğinden, hizmetlerinden övgüyle söz etti. Böylece belli bir süre el-Cezire'de Abdurrahman'ın yanında kaldılar. Orada hep tevbe ettiklerini, doğru yola girdiklerini ve salaha erdiklerini açıkça söyler oldular.[1]

Fitne çıkaranlar Kûfe'de bir müddet geri planda sessizliklerini koru dular, uygun zamanı beklemeye koyuldular. Bu durum H.33 (653 m) yılı içerisinde oluyordu. Ancak diğer kentlerde bulunan örneğin Basra, Mısır ve başka yerlerde bulunan fitne elebaşları faaliyetlerini sürdürüyorlardı.

[1] Tarihu't-Taberi, 5/327

Hz. Osman'ın halifeliğinin 11. yılı olan H.34 (654 m) yılında, Abdullah b. Sebe yerini çok iyi bir şekilde sağlamlaştırdı. Bu amaçla, aslında bir Yahudi olan Abdullah b. Sebe planlarını uygulamaya sokarak Mısır'daki adamlarıyla şeytan taraftarları arasında ilişki kuruldu. Aralarında yazışmalar gidip geliyor ve haberleşme ağını böylece kurmuş oluyorlardı. Kûfe'de bunların elebaşları Yezid b. Kays idi.[1]

Hicri 34 (654 m) senesinde Kûfe cihad ve gaza sebebiyle boşalmış, hatırı sayılır birçok kişi Allah yolunda cihada çıkmışlardır. Bu nedenle şehirde sıradan kimseler bulunuyordu. Bunların birçokları da zaten Sebeiye fırkasının etkisinde kalan, Hz. Osman ile Kûfe valisi Said b. As aleyhinde olan kimselerden ibaret bulunuyorlardı.[2]

Savaş Emiri olan Ka'ka b. Amr, Yezid b. Kays emrindeki fitne ve terör grubuna karşı koyarak onları bertaraf edebilme gücüne sahipti. Yezid b. Kays, Ka'ka'nın ne denli acımasız ve yaman bir asker olduğunu, zekâsını ve öngörüsünü biliyordu. Bu nedenle Hz. Osman aleyhinde isyana geçmeye ve onu aleyhinde planlarını uygulamaya, görevden uzaklaştırmaya açıkça fırsat ve imkân bulamadı. Bu nedenle Yezid, Ka'ka'dan, Kûfe valisi Said b. As'ın görevden alınmasını ve onun yerine bir başkasının gönderilmesini istedi. Nihayet fitnecilerin bu istekleri yerine getirildi.

Ka'ka, Yezid'in söylediklerini duyunca cemaatin ipini alıverdi. Daha sonra Yezid ona, "Bu amaç için mescitte oturma, kimse de başına toplanmasın. Evinde otur, Halife'den ne istiyorsan evde bekle ve Allah'ın izniyle senin için o gerçekleşecek" der.[3]

Ancak Yezid b. Kays fitne ateşini yakmayı sürdürdü. Sebeiye fırkasının tâbileri yüzünden Yezid planını değiştirmek zorunda kaldı. Böylece hepsi birlikte Yezid b. Kays emrinde olarak Medine'de bulunan Said b. As'ın dönüşünde Kûfe'ye sokulmaması kararını aldılar.[4]

Nihayet Sebeiye fırkası ve fitne peşinden koşturanlar ve isyan bayrağını çekenler harekete geçince, Müslümanların önde gelenleri mescitte kaldılar. Vali vekili Amr b. Hureys minbere çıkar, Müslümanlara kardeşliği, birliği önerir, onları tefrika çıkarmaktan meneder, ayrılığın ve fitnenin

[1] Halidi, el-Hulefai'r-Raşidin, s.135
[2] Halidi, el-Hulefai'r-Raşidin, s..135
[3] Tarihu't-Taberi, 5/337
[4] Tarihu't-Taberi, 5/338

tehlikelerinden söz eder. Devlete ve meşru idareye başkaldıran, fitne olayına karışanlara destek olmamalarını ister.[1]

Artık isyan çıkaranlar Said b. As'ı Kûfe'ye sokmazlar ve yeniden Medine'ye dönmek zorunda bırakırlar. Said, esasen onlarla karşılaşmamayı ve fitne ateşinin yakılmamasını, hatta söndürülmesini istiyordu.

Said b. As, Medine'ye tekrar döndükten sonra, Hz. Osman'a olan bitenleri haber verdi. Hz. Osman da ona, "Peki, ne istiyorlar? Birinin görevden alınmasını mı, yoksa Halife'ye isyan mı? Ona itaat etmeme mi? Neyi ilân etmek istiyorlar" diye sorar.

Said b. As da Hz. Osman'a, "Hayır, onlar beni vali olarak istemiyorlar, benim yerime bir başkasını atamanı istiyorlar" der.

Bu defa Hz. Osman, Said'e, "O halde kimi istiyorlar" diye sorunca Said de, "Ebu Musa el-Eşari'yi istiyorlar" der. Hz. Osman da (ra), "O halde biz de onu vali olarak oraya tayin ettik. Vallahi böylece hiçbir kimseye bir mâzeret uydurmasına fırsat vermeyeceğiz, kimseye bir hüccet bırakmayacağız. Bizden istendiği gibi biz onlara sabredeceğiz ki, sonunda amaçlarının ne olduğunu öğrenelim" der. Daha sonra da Hz. Osman, Ebu Musa Eş'ari'ye, Kûfe valisi olarak atandığını bildiren bir yazı gönderir.[2]

Ebu Musa (ra) olayları dindirmeye çabalıyordu ve onlara, "Ey insanlar! Böyle bir ayrılığa kapı aralamayın. Yeniden bu türden isyanlara kalkışmayın. İslâm cemaatine bağlı kalın, itaatkâr olun. Sizi aceleci davranmaktan menederim. Sabredin. Başınızda halife Osman tarafından atanan bir Emir vardır ve o gelmiştir" diye konuşur.

Onlar da, "Öyleyse kalk da bize namaz kıldır" derler. Ebu Musa onlara, "Hayır, siz müminlerin Emiri Osman b. Affan'a itaate söz vermedikçe ben size namaz kıldıracak değilim" der. Onlar da, "Osman'a itaat etmek ve onu dinlemek kaydıyla o halde bize namaz kıldırın" derler.[3]

Fakat onlar bu sözü verirlerken, bunda samimi ve dürüst değillerdi. Ancak asıl amaçlarını gizli tutuyorlardı. Ebu Musa, Hz. Osman'ın, Kûfe'ye atama yazısı gelinceye dek onlara namaz kıldırdı.

Hz. Osman Kûfe'de olay çıkaran âsilere yönelik olarak yazdığı mektubunda onlara şöyle diyordu: "Konuya gelince; ben, sizin istediğiniz gibi

---

[1] Halidi, el-Hulefai'r-Raşidin, s.139
[2] Tarihu't-Taberi, 5/338-339
[3] Tarihu't-Taberi, 5/338-339

Ebu Musa'yı vali olarak başınıza atadım ve Said b. As'ı da görevden aldım. Allah adına yemin olsun ki ben, diyeceklerimi size dedim, sizin hakkınızda sonuna kadar sabredeceğim, gayretim sonunda sizin düzelmenizi sağlayacağım. Ne isteğiniz varsa bana iletin. Yeter ki isteğinizde Allah'a karşı gelmek olmasın. Meşru isteklerinizi yerine getireceğim. Allah'a mâsiyetin dışında hoşlanmadığınız her ne varsa, sizi ondan muaf tutacağım. Yeter ki aleyhimde bir kanıt olarak kullanmayasınız."

Hz. Osman (ra), buna benzer bir mektubu diğer kentlere de yazdı. Allah ondan razı olsun, ne kadar tolerans sahibi ve ne kadar bağışlayıcı hareket ediyor![1]

• Hz. Osman'ın Valilerine Danışması ve Muaviye'nin Görüşü: Hz. Osman (ra) değişik yollarla fitne ile karşı karşıya kaldı. Örneğin vilayetlere, tahkik ve teftiş amaçlı gönderilen delegeler yoluyla fitne çıkaranların amaçları öğrenilmeye çalışılıyordu. Böylece fitne çıkarmak amacında olanların arasını bölerek onların birliklerine son verilmek isteniyordu. Kendilerine bu konuda delil ve kanıtlar gösteriliyordu. Hatta bazı isteklerine de olumlu cevap veriliyordu.

Hz. Osman'ın denediği yollardan biri de, bazı valilerini merkeze çağırarak onlarla istişarede bulunmak istemesiydi. Hz. Osman'ın (ra) Medine'ye dâvet ettiği valiler Abdullah b. Amir, Muaviye b. Ebi Süfyan, Abdullah b. Sa'd gibi isimlerden oluşmaktaydı. Bunlar arasında danışma kuruluna aldığı valilerden biri de görevden aldığı Kûfe eski valisi Said b. As idi. Bir diğeri de Amr b. As idi. Her ikisi de eski valilerden idiler. Bu, oldukça gizli ve o nispette de önemli olan bir oturumdu. Buraya katılan her bir katılımcı düşündüklerini ve görüşlerini açık ve net olarak ortaya koyuyorlardı. Muaviye görüş olarak şunları söylüyordu:

"Benim bu konuda diyeceğim o ki, ordu komutanlarına gereken emri vermendir. Onlar da önlerinde ne var ne yok, yerine getireceklerdir. Ben de Şam'da olabileceklere karşı yeterliyimdir."[2]

Hz. Osman (ra), katılımcılardan duymak istediklerini dinledikten sonra, onlara dönerek, "Sizin bana işaret ettiklerinizi dinledim Her konuda bir kapı vardır, mutlaka birileri o kapıdan girer. Ümmet adına endişe edilen bu olaylar olacaktır. Kapalı olan ve girilemeyen kapılardan yumuşaklıkla, karşılıklı görüşmelerle, Allah'ın çizmiş olduğu sınırlar dâhilinde

[1] Tarihu't-Taberi, 5/343
[2] Tarihu't-Taberi, 5/351; el-Kâmil, 2/278

girilmek kaydıyla bir yol bulunabilir. Bu nedenle hiçbir kimse, herhangi bir kişinin onu ayıplamasıyla onu uzaklaştırmaya güç yetiremez. Eğer bir şey tıkanırsa, orada yumuşaklık gerekir. Allah adına yemin olsun ki bu kapı o zaman açılır. Hiçbir kimsenin benim üzerimde haklı bir gerekçesi yoktur. Allah da bilir ya, ben insanlar için ve kendi adıma elimden geleni yaptım. Allah'a yemin olsun ki fitne dolabı dönüyor. Eğer Osman bu fitnede ölürse ne mutlu ona. İnsanların haklarını verin, kusurlarını bağışlayın. Allah'ın hakları yerine getirilince, orada bir sıkıntı olmaz."[1]

Hz. Osman (ra), valilerinden halkın herhangi bir kusur işlemeleri sebebiyle onları cezalandırmamalarını, hapse atmamalarını ve öldürmemelerini istedi. Onlara karşı yumuşak davranmaları ve güzellikle yaklaşmaları tavsiyesinde bulundu. Sonra da valilerine, görevlerinin başına dönmeleri, kendilerine söylenenler doğrultusunda hareket etmeleri emrini verdi. Fitne zaten geliyor, uzağı görebilen herkes buna olması gerektiği şekilde yaklaşım göstermelidir."[2]

Muaviye, Medine'den ayrılmadan önce Hz. Osman ile bir kez daha bir araya gelir ve ona, "Ey müminlerin Emiri! Dışardan sana karşı bir baskın yapılmazdan ve harekete geçilmezden önce gel de benimle Şam'a gidelim" der. Hz. Osman (ra), "Allah Resûlüne (sav) komşuluğu hiçbir şeye asla değişmem. Hatta burada şah damarım kesilse de buradan ayrılmam" diye karşılık verir. Bunun üzerine Muaviye kendisine, "O halde izin ver de, ben, seni korumaları için sana Şam'dan bir ordu göndereyim. Olabilecek âni bir baskında, seni ve Medine halkını savunsunlar" der.

Hz. Osman buna da, "Hayır, böyle bir şeye izin veremem, gelecek olan bir ordunun Medine halkının rızkına ortak olmaları yüzden Medine halkının sıkıntı çekmelerine gönlüm razı olmaz. Ben Hicret ve Nusret ehline hayatlarını dar edemem" diye cevap verir. Bu defa Muaviye (ra), "Vallahi ey Müminlerin Emiri! Kesin olarak sana tuzak kurulacaktır ya da seninle savaşılacaktır" deyince, Hz. Osman da, "Allah bana yeter ve O ne güzel vekildir" der.[3]

Muaviye'nin öngördüğü tehlikelerin tamamı gerçek oldu. Hz. Osman (ra) evinde kuşatıldı. Sonunda yapılanlar yapıldı. Saldırganlar ve âsi-

[1] Tarihu't-Taberi, 5/351
[2] Dr. es-Sülemi, Hilafetu Osman, s.77; Halidi, el-Hulefai'r-Raşidin, s.151
[3] Tarihu't-Taberi, 5/353

ler ülkenin dört bir yanından toplanıp Medine'ye, Hz. Osman'a saldırıya geçtiklerinde, Şamlılardan aralarında bir tek kişi yoktu.[1]

Bütün bu anlatılanlardan anlaşılan o ki, bizler tüm valiler arasında büyük bir vali ile karşı karşıya bulunuyoruz. Bu vali, Şam bölgesi dışında, hemen her bölgeden saldırıların olabileceğini, Şam'da ise istikrarın ve ağırlığını hissettiren bir idarenin, bir valinin var olduğunu ortaya koymaktadır. Fitne sebepleri ve olayları her bölgede görüldüğü halde, Şam bu beldelerin dışında kalıyor. Şam bölgesinde böyle bir şey göremiyoruz.[2]

• Hz. Osman'ın Öldürülmesi Ve Sahabenin Burada Tutumu: Hz. Osman üzerindeki kuşatma tüm şiddetiyle ve katılığıyla varlığını devam ettiriyordu. Hatta âsiler, mescide gidip namaz kılmasına bile izin vermiyorlardı. Hz. Osman tüm yapılanlara karşı sabırla duruyordu ve Allah Resûlü'nün (sav) kendisine söylediği gibi, metanetini bozmuyordu. Çünkü kaza ve kadre olan imanı tamdı. Her şeye rağmen bu musibetten bir çıkış yolu arıyordu. Bazen Müslüman kanını dökmenin haram oluşundan konuşuyor, haksız yere kimsenin kan dökmemesi lazım geldiğini belirtiyordu. Kimi zamanda halkla konuşuyor, İslâm'a hizmet yolunda çaba ve çalışmalarını, gayretlerini, faziletlerini dile getiriyordu. Buna şahit olarak da cennetle müjdelenen on kişiden geride kalanları tanık gösteriyordu.[3]

Sanki Hz. Osman bunları dile getirirken şöyle demek istiyor gibiydi: "İşi, fazileti ve hizmeti bu olan bir adam, hiç kalkar da dünyaya tamahkârlık eder mi? Hiç dünyayı âhiretten üstün tutar mı? Böyle birinin emanete ihanet etmesi akıl kârı mıdır? Hiç ümmetin mal varlığı ile canıyla oynar mı? Hem de Allah katında böyle yapanların âkıbetlerinin ne olacağını bilerek nasıl böyle bir şeye kalkışır? Ki o Osman, Hz. Peygamberin pınarından beslenmiş, eğitimini almıştır. Ki o Peygamber bunun tanığıdır ve Osman'ı tezkiye eden de bizzat odur. Nitekim Sahabenin büyükleri de aynı görüştedirler. Bir adam düşünün; yetmişini aşmış, seksenine merdiven dayamış birine böyle bir muamele nereden geliyor?"

Azılı saldırganların, Medine halkı üzerinde baskıları giderek artıyordu. Hatta bu âsiler çoğu zaman gelip halka namaz da kıldırıyorlardı.[4]

Ancak sahabe, meselenin onların hesap ettikleri gibi olmadığını biliyordu, fakat sonunda hiç de hesaba katmadıkları olayların çıkabileceğin-

---

[1] el-Ude, Abdullah b. Sebe, s.152
[2] Eseru'l-Ulema Fi'l-Hayati's-Siyasiyye, s.76
[3] Abdulhamid Ali, Hilafetu Ali b. Ebi Talib, s.85
[4] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/515

den korkuyorlardı. Nihayet, saldırganların Hz. Osman'ı öldürme niyetinde oldukları haberi gelmişti. Bu nedenle sahabe, gidip, onu savunmaları için kendisinden izin istediler ve bu fitnecileri Medine'den uzaklaştıralım, dediler. Ancak Hz. Osman (ra), kendisi yüzünden herhangi bir kimsenin kanının akmasını istemediğinden kabul etmedi ve onları geri çevirdi.[1]

Hatta Sahabenin önde gelenleri, çocuklarını, Hz. Osman'a haber vermeden, onu savunmaları için gönderdiler. Nitekim bunlardan biri Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan idi, biri Abdullah b. Zübeyir'di. Hz. Osman (ra), Hz. Hasan'ı çok severdi ve ona ikramda bulunurdu. Fitne olayı çıkınca ve Hz. Osman evinde kuşatılınca, Hz. Osman, evine dönmesi için Hz. Hasan'a yemin verdirdi. Çünkü Hz. Hasan'a bir kötülük gelsin istemiyordu.[2]

Hz. Osman (ra), Hz. Hasan'a (ra), "Kardeşimin oğlu! Evine dön, Allah emrini gerçekleştirene dek, gelme" diyordu.[3]

Nitekim gelen sahih rivayetlere göre Hz. Hasan, Hz. Osman'ın evi kuşatıldığında saldırganların saldırısı yüzünden yara almıştı.[4]

Nitekim bu olayda Hz. Hasan dışında da yaralananlar olmuştu. Örneğin Abdullah b. Zübeyir, Muhammed b. Hatıb, Mervan b. Hakem yaralananlardan idiler. Kaldı ki yanlarında Hz. Hüseyin de vardı, Abdullah b. Ömer de vardı.[5]

Hz. Ali (ra), Hz. Osman'ı savunan en ateşli sahabiydi. Nitekim Mervan b. Hakem de buna tanıktır.[6]

İbn Asakir, Cabir b. Abdullah'tan (rma) rivayet ediyor. Hz. Ali (ra), Hz. Osman'a haber gönderir ve emrimde 500 kadar zırhlı asker var, izin verin de seni bu adamlardan koruyayım. Çünkü henüz sana bir şey olmazdan önce gerekeni yapayım" der. Ancak Hz. Osman (ra), "Yapacağın hayırlı hizmetten dolayı Allah sana hayrını versin. Yalnız ben, benim yüzümden bir kimsenin kanının dökülmesini istemiyorum" der.[7]

Muhasara esnasında olan bitenlerden haberdar olunduğuna ilişkin birçok rivayetler bulunmaktadır. Meselâ, kuşatma sırasında Hz. Osman'a ve ailesine içecekleri su bile verilmemiş, buna engel olunmuştur. Neredey-

---

[1] Fitnetu Makteli Osman, 1/167. Bu rivayet isnad yönünden sahihtir.
[2] İbn Şebbe, Tarihu'l-Medine, 4/1208
[3] er-Riyadu'n-Nadra, s.46; el-Hasan b. Ali ve Devruhu's-Siyasi.
[4] İbn Sa'd, Tabakat, 8/128. Rivayet sened yönünden sahihtir.
[5] Tarihu Halife b. Hayyat, s.174
[6] Tarihul İslâm, s.460-461. Rivayet isnad yönünden kuvvetlidir.
[7] Tarihu Dımaşk, s.403

se çocukları ve ailesi susuzluktan hayatlarını kaybedecek dereceye gelirler. Bu durumu öğrenen Hz. Ali, dolu üç testi su gönderir. Suyu ona ulaştıracağı esnada, Haşim Oğulları ve Ümeyye Oğulları azatlı kölelerinden birkaçı yara alırlar. Nihayet olaylar çok hızlı gelişir, âsiler Hz. Osman'ın üzerine saldırıp onu öldürürler.

Sahabe Hz. Osman'ın şehit edildiği haberini alırlar. Bu esnada çoğu mescitte bulunmaktadır. Neredeyse akılları başlarından gider. Hz. Ali kendi çocuklarına ve kardeşinin çocuklarına seslenerek, "Sizler kapıda durduğunuz halde Osman nasıl öldürülebilir?" der ve Hz. Hasan'a tokat atar, oysaki Hz. Hasan da yaralanmıştı.[1]

Hz. Ali, Hüseyin'in göğsüne yumruk attı, Abdullah b. Zübeyir'e, İbn Talha'ya çok kızdı. Öfkeli bir biçimde Hz. Osman'ın evine koştu ve şöyle diyordu: "Bir ömür boyu yazıklar olsun sizlere! Allah'ım! Onun kanını akıtanlardan ve onu öldürme girişiminde bulunanlardan ben uzağım."[2]

İşte Hz. Ali'nin olay karşısındaki tutumu böyleydi. O, nasihat veren, itaat eden biriydi. Fitnenin karşısına dikilen ve Hz. Osman'ı en çok savunan bir kimseydi. Hiçbir zaman Hz. Osman aleyhinde bir söz söylememiştir. Fakat fitneye karşı artık yapabileceği ve elinden gelen bir şey yoktu. Hz. Osman da şehadet mertebesine ermiş oldu.[3] Bozgunculuk yapanlar günah işlemiş olarak Allah'ın rahmetinden uzak kaldılar.

Ancak Şiiler buna karşıdırlar ve onlara göre Hz. Osman'ın öldürülmesini bizzat Hz. Ali isterdi. Ancak bu, asılsızdır.[4]

Hâkim, Hz. Osman'ın öldürülmesi ile ilgili bazı haberleri zikrettikten sonra der ki: "Hz. Ali'nin, Hz. Osman'ın öldürülmesinde ilgililere yardımcı olduğunu ileri süren bid'at ehli iftirada bulunuyor. Çünkü aksi konuda gelen rivayetler tevatür derecesine varan rivayetlerdir."[5]

İbn Teymiye diyor ki: "Bunlar Hz. Ali aleyhinde uydurulan yalanlardır. Hz. Ali, hiçbir zaman Hz. Osman'ı öldürme olayına karışmamıştır.

Kaldı ki Hz. Ali, "Allah'ım, Hz. Osman'ın kanına bulaşmaktan ben beriyim, uzağım" demiştir.[6]

---

[1] İbn Ebu Asım, el-Ahad vel Mesani, 1/125 Hilafetu Ali, s.87
[2] İbn Ebi Şeybe, Musannaf, 15/209. Rivayet isnad yönünden sahihtir.
[3] İbn Ebi Şeybe, Musannaf, 15/209. Rivayet isnad yönünden sahihtir.
[4] el-Akide Fi Ehli'l-Beyt Beyne'l-İfrati ve't-Tefrit, s.129
[5] Hâkim, Müstedrek, 3/103
[6] el-Akide Fi Ehli'l-Beyt Beyne'l-İfrati ve't-Tefrit, s.229; İbn Sa'd, Tabakat, 3/3 İsnadı Hasendir.

Ancak bazı tarihçiler Hz. Osman'ın şehadeti konusunda sahabenin konumuna leke düşürmek istemişlerdir. Fitne olayında sahabenin bir rolü bulunmamaktadır. Onlara atfen söylenenler uydurma rivayetlere dayanmaktadır. Kaldı ki İmam Taberi'nin tarihini ve diğer tarihi kaynakları inceleyenlerin görecekleri rivayetlerin çoğu Ebu Mihnef'e, Vakıdi'ye, İbn Eksem'e ve diğerlerine dayanmaktadır.

Bu sakat rivayetlere bakıldığında sanki fitne olayını tahrik edenlerin sahabe oldukları gibi bir zan uyandırılmak istenmektedir. Zaten Ebu Mihnef'in kendisi Şiîlere meyilli olan biridir. Bunun için Hz. Osman aleyhinde bir şeyi aktarırken hep aleyhinde rivayetleri ileri sürer, bunların doğruluğuna ve yanlışlığına bakmaz. Onu, çok hatalar yapan bir halife olarak tanıtır. Talha'yı, Hz. Osman'a karşı onları âdeta kışkırtan biri olarak tanıtır. Kaldı ki Vakıdi'nin rivayetlerinin de Ebu Mihnef'in rivayetlerinden geri kalan bir yanı yoktur. Nitekim Şîa'nın sahabeyi töhmet altında bulunduran birçok rivayetleri vardır.[1]

Zayıf ve uydurma rivayetlerin aksine, Allah'a hamd olsun ki, muhaddislerin bize bıraktığı kitaplar sahih rivayetlerle doludur ve hepsi de Hz. Osman'dan yana tavır koyduğunu, onun kanına bulaşmadıklarını açık ve net olarak söylemektedirler. Sahabe hiçbir şekilde fitne olayına karışmamıştır. Hiçbir şekilde fitne olayına ortak olmak istememişlerdir.[2]

Sahabe hakkında Hz. Osman ile alâkalı olarak söyleneler tamamen asılsızdır. Kimse o konuda herhangi bir delil ortaya koyamaz. Bunun içindir ki Halife Hayyat, yazdığı tarih adlı eserinde Abdul A'la b. Heysem yoluyla onun babasından rivayet ediyor. Babası demiş ki: "Hasan'a, Muhacirlerden ve Ensar'dan Osman'ı öldürme olayına katılan herhangi bir kimse oldu mu?" diye sorduğumda Hasan bana, "Hayır, olmadı. Katılanlar tamamen kaba saba, diğer şehirlerden olan kimselerdi" dedi.[3]

İmam Nevevi diyor ki: "Hz. Osman'ı öldürme olayına sahabeden hiçbir kimse iştirak etmiş değildir. Onu öldürenler sıradan aşağılık kimselerdi."[4]

Abdullah b. Zübeyir, başka şehirlerden gelen yaygaracı ve kavga çıkaran kimseler olarak nitelerken Hz. Aişe de bunları kabilelerinin ne ol-

[1] Tahkiku Mevakıfi's-Sahabe, 20/14-18
[2] Sallabi, Hamisu'l-Hulefai'r-Raşidin el-Hasan b. Ali, s.122
[3] Sallabi, Osman b. Affan, s.450
[4] Şehidu'd-Dar Osman b. Affan, s.148

dukları anlaşılamayan garip tipli insanlar diye tanıtmaktadır. İbn Teymiye ise, bunları Haricîler olarak tanımlıyor.[1]

İmam Zehebi de bunları, fitnecilerin elebaşları olarak gösteriyor.[2]

El-Hanbelî ise, "Şezeratu'z-Zeheb" adlı eserinde bunları kabilelerinin en rezil ve aşağılık tipleri diye göstermektedir.[3]

Bütün bu özellikler, Hz. Osman'ın evini kuşatarak onu öldürmeye kadar işi vardıran bu aşağılık mahlûklarda var olan özelliklerdi. Çünkü ona haksızlık ederek, zulüm yoluyla onu öldürdüler. Nasıl oluyor da kendi öz varlığından herkese yardımda bulunan bir insanı yiyecek ve içecekten menedebilirler?[4]

Oysaki herhangi bir sıkıntı anında olsun, bir şiddet halinde veya kıtlık durumlarında olsun, karşılarında yardım eden biri olarak her zaman Osman'ı görmüşlerdir. Nitekim işin bu yönünü Hz. Ali aktarıyor, çünkü Hz. Osman'ın evini kuşatanlara karşı duruyor ve onları azarlayarak, onlara karşı çıkarak şöyle sesleniyordu:

"Ey insanlar! Şu anda aleyhinde harekete geçtiğiniz bu insan, müminlerin yönetimi konusunda şüpheye meydan verecek bir icraat yapmış değildir. Kâfirlerin fiiline benzer bir fiili de yoktur. Ne olur, bu adamdan suyu, yiyeceği esirgemeyin. Oysa Rumlar ve Farslılar bile esir aldıklarını yedirip içirirler."[5]

Gelen sahih haberler ve tarihi bilgiler sahabenin Hz. Osman aleyhinde herhangi bir olaya katılmadığını, hepsinin de bu konuda tertemiz olduklarını ortaya koymaktadır. Ne teşvikte bulunmuşlar, ne de Hz. Osman aleyhinde olmak üzere bir fitne olayına karışmışlardır. Hepsi de bundan mâsum ve uzaktırlar.[6]

Bu konuda daha fazla bilgi için "Sîreti Osman b. Affan" adlı kitabıma müracaat etsinler.[7]

---

[1] İbn Teymiye, Minhacü's-Sünne, 2/189-206
[2] Zehebi, Düvelu'l-İslâm, 1/12
[3] Tahkiku Mevakıfi's-Sahabe, 1/482; İbn İmad el-Hanbelî, Şezeratu'z-Zeheb, 1/40
[4] Teysirul Kerim el-Mennan Fi Sîreti Osman b. Affan, s.450
[5] Tarihu't-Taberi, 5/400; et-Temhid vel-Beyan, s.424
[6] Tahkiku Mevakıfi's-Sahabe, 2/8
[7] Sallabi, Osman b. Affan, s.451-466

3.
KONU

HZ. ALİ B. EBÎ TALİB'İN EMİRLİĞİ DÖNEMİNDE MUAVİYE B. EBÎ SÜFYAN

Muaviye (ra), Hz. Ömer ile Hz. Osman'ın halifelikleri dönemlerinde Şam valisi olarak bulunuyordu. Hz. Ali hilâfete geçince, onu görevinden almak istedi. Bu arada Muaviye'nin Hz. Ali tarafından görevden alınması noktasında, olayları çıkaranlar tarafından Ali üzerinde baskı uygulanır oldu. Özellikle olayları çıkaranlar, Muaviye'yi yakından biliyorlardı.

Burada, benim bir şey söylemem gerekmektedir. O da şudur: Hz. Ali'nin hilafetinden önce Ali ile Muaviye arasındaki ilişkiyi bulandıracak bir şeyin bulunmayışıdır. Aksine araları oldukça iyi bulunmaktaydı.

Oysaki daha sonra ayaklananlar, Müminlerin Emiri olan Hz. Ali üzerinde, Mısır valisi Kays b. Sa'd'ı görevden alması için baskı kurdular. Nitekim bu baskılarında da başarılı oldular. Bunun sonucunda Mısır'ın elden gitmesine neden oldular. Ben işin bu yönünü "**Esma'l-Metalib Fi Sireti Emiri'l-Müminin Ali b. Ebi Talib**" isimli eserimde açıkladım.

İşte bundan sonra, müminlerin Emiri Hz. Ali, Muaviye'yi Şam'daki valilik görevinden alıp, onun yerine Hz. Ömer'in oğlu Abdullah'ı o göreve atamak istedi. Ancak Abdullah b. Ömer, özür beyan ederek, bu görevi

kabul etmeyi istemedi. Hz. Ali'ye, "Muaviye ile aralarında akrabalık bağlarının bulunduğunu ileri sürerek, görev alamayacağını beyan etti."[1]

Ancak, Abdullah b. Ömer'in ilgili görevi kabul etmemesi sebebiyle, Hz. Ali tarafından üzerinde baskı kurulduğu, onun yanında yer almaması sebebiyle aralarında problemlerin yaşandığına dair gelen rivayetler ve haberler tümüyle yalandır ve uydurmadır. Böyle bir durum vâki değildir.[2]

Abdullah b. Ömer'in bu Şam valiliği konusu ile ilgili olarak gelen en köklü rivayet, Süfyan b. Uyeyne yoluyla Zehebi'nin yaptığı rivayettir. Süfyan b. Uyeyne bu rivayetini İbn Nafi'den, o, babasından, babası da Abdullah b. Ömer'den naklen anlatıyor.

Abdullah b. Ömer demiş ki: "Ali, bana birini gönderdi ve dedi ki: Ey Ebu Abdurrahman! (yani ey Abdullah b. Ömer!) Sen, Şam halkı tarafından itaat olunacak ve kabul görecek olan bir adamsın. Hemen, oraya hareket et. Çünkü ben seni oraya vâli olarak atadım."

Bu teklif üzerine ben de kendisine dedim ki: "Ben, sana Allah için, onun Resûlüne (sav) olan yakınlığım ve onunla olan sohbetimi hatırlatırım. Ne olur, beni bu görevden affedin. Ancak Ali, kabul etmedi. Bunun üzerine ben, Hafsa'dan aracı olması için yardım istedim, kabul etmedi. Ben de bir gece Medine'den çıkıp Mekke'ye gittim."[3]

İşte bu delil, Abdullah b. Ömer'in Hz. Ali'ye biat ettiğine dair bir delildir. Çünkü Hz. Ali nasıl olur da, kendisine biatte bulunmayan birini, kendi adına vali olarak atamaya kalksın? Bu, olacak şey değildir.

İbn Abdulberr "**el-İstiab**" adlı eserinde, Ebu Bekir b. Ebul Cehm yoluyla İbn Ömer ölüm döşeğinde iken şöyle demiş:

"Beni bu dünyada üzen tek şey, isyancıların Hz. Ali'ye karşı savaşmaya başladığında benim onu yalnız bırakmamdır."[4]

Eğer, Abdullah b. Ömer (ra), Hz. Ali'ye biat etmemiş olsaydı ya da ona biat etmeyi terk eden bir olsaydı, onun sonradan pişmanlık duyması hali, buradakinden çok daha büyük ve çok daha fazla olurdu ve açıkça neden biatte bulunmadım diye de söylerdi. Oysa böyle bir ifadesi bulunmamaktadır.

---

[1] İbn Ebu Şeybe, Musannef, 7/472. Bu rivayet isnad bakımından sahih bir rivayettir.
[2] Bk. İstişhadu Osman ve Vak'atu'l-Cemel, s.160
[3] Siyeru A'lami'n-Nubela, 3/224. Bu rivayetin ricali sika yani güvenilir ravilerdir.
[4] İbn Abdulberr, el-İstiab, Bi Haşiyeti Kitabi'l-İsabe, 6/326

Kaldı ki, halifenin emri altına girmesi farzdır. Böyle bir biatten kaçınması bizzat kendisi tarafından rivayet olunan hadisin tehdidiyle karşı karşıyadır. Çünkü o rivayette Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim, boynunda bir biat olmaksızın ölürse, o kimse cahiliye ölümüyle ölmüş olur."[1]

Ancak biat konusu ile Abdullah b. Ömer'in Hz. Ali'ye karşı isyana yeltenenlere karşı, Hz. Ali'nin yanında savaşa katılmaması birbirine karıştırılmamalıdır. Çünkü Abdullah b. Ömer, fitne savaşlarında, tarafların hiçbirisinin yanında yer almış değildir. Kaldı ki işin bu yönü zaten sahabe arasında da tartışmalı bir meseledir.

Böyle bir durumda, Abdullah b. Ömer (ra), Hz. Ali'nin yanında savaşa katılmadığından ötürü pişmanlık duyup biati terk ettiği için pişmanlık duymayacak, hiç olacak bir iş mi? Kendisinin rivayeti olan büyük bir tehdidin olmasına rağmen bu, olacak şey değildir.

Bu anlatılanlara göre, kimi tarihçilerin ileri sürdükleri "Abdullah b. Ömer, Hz. Ali'ye biat etmeyi terk etti" sözleri boş ve asılsızdır. Oysaki Abdullah b. Ömer'in, ona biat edenlerin arasında yer aldığı kesin bir gerçektir. Hatta ona bir an önce hilâfet görevinin verilmesini içtenlikle isteyenlerin arasında bulunan biridir. Nitekim Hz. Ali de bu yakınlığa dayanarak onları yanında görmek ve yardımlarından yararlanmak istediğinden dolayıdır ki, ona ve onun gibi yakın çevresine görev vermeyi teklif etmiştir. Çünkü Hz. Ali onda gördüğü samimiyeti, onun kendisine olan öğütlerini dikkate alarak gerekeni yapmıştır.[2]

İbn Ömer'in, Şam valilik görevini kabul etmeyip mâzeretini ileri sürdüğünde, müminlerin Emiri Hz. Ali, Abdullah b. Ömer yerine, Şam valiliğine Süheyl b. Huneyf'i atamıştır. Fakat bu zat daha henüz Şam hudutları içerisine girer girmez Muaviye'nin süvari gücüyle karşılaşmış Muaviye'nin adamları kendisine, "Eğer sen buraya Hz. Osman tarafından vali olarak gönderilmiş isen, baş ve göz üstüne, şayet başkası tarafından gönderildiysen, derhal geri dön" diye ihtarda bulunmuşlardır.[3]

Çünkü Şam ve çevresinde bulunan halk, Hz. Osman'ın şehit edilmesi üzerine öfke, kin ve düşmanlık dolu bir kitle halini almışlardı. Şam'da, zulüm, düşmanlık ve haksızlık kol geziyordu. Şimdi bunları ele alalım.

---

[1] Müslim, İmare, H.1851
[2] el-İntisar Li's-Suhubi ve'l-Al, s.507
[3] Tehzibu Tarihi Dımaşk, 4/39; Abdulhamid, Hilafetu Ali, s.110

KATİLLERİN KISASI KONUSUNDA SAHABE ARASINDA ANLAŞMAZLIK

Hz. Osman'ın (ra) kâtillerinin yakalanıp kısas yoluyla öldürülmeleri konusunda, nasıl bir yol izlenmesi gerektiği açısından, sahabe arasında anlaşmazlıklar doğmuştu.

Bu tartışma birkaç yönlü idi. Bir yönüyle Müminlerin Emiri Hz. Ali'ye karşı olan tartışma devam ederken, diğer bir taraftan da Talha, Zübeyir ve Aişe (rhum) arasında baş gösteren anlaşmazlıklar. Daha sonra da Hz. Ali ile Muaviye arasında baş gösterdi.

Ancak bütün bu anlaşmazlıkların sebebi adı geçen sınıfların Hz. Ali'nin halifeliğine karşı olmaları değildi. Hilafet makamına ehil olan kişi, Ali mi, değil mi meselesi de değildi. Çünkü hemen herkes kendi aralarında bu makama ehil olan zatın Hz. Ali olduğunda ittifak içindeydi.

Nitekim İbn Hazm diyor ki: "Muaviye, hiçbir zaman Hz. Ali'nin faziletini ve üstünlüğünü, hilâfet makamına layık olanın o olduğunu inkâr etmedi. Ancak Muaviye şuna itiraz ediyordu, Hz. Ali'ye biatten önce, Hz. Osman'ın kâtillerinin bulunup cezalandırılmasını istiyordu."[1]

İbn Teymiyye diyor ki: "Muaviye, halifelik davasına kalkışmadı. Hz. Ali'ye savaş açtığında, ona biat etmişde değildi, halife seçildiği için savaşa kalkışmışda değildi. Bütün bu hususları onun lehine ikrar ediyorlar. Kaldı ki Muaviye bu gerçeği dile getirip ikrar etmiştir. Ayrıca Muaviye ve arkadaşları, Hz. Ali ve taraftarlarına karşı ilk olarak savaş açma taraftarı olmadıkları gibi, bunu yapmış da değillerdi."[2]

İbn Teymiyye devamla diyor ki: "Şiî grupların bütünü, hilâfet makamına bakımından Muaviye'nin hiçbir zaman Hz. Ali'nin dengi olmayacağını belirtmişlerdir. Çünkü Hz. Ali'nin üstünlüğü, fazileti, ilk Müslüman olması, ilmî değeri ve dindarlığı, cesareti gibi hususların hiçbirinde Muaviye, onun dengi olamaz. Kaldı ki Hz. Ali'nin üstünlükleri sadece bunlardan ibaret olmayıp bu durum Şiilerce de bilinen bir gerçektir. Zîra Hz. Ali'nin de üstünlüğü, diğer kardeşleri Hz. Ebu Bekir, Ömer ve Osman'ın değerlerinden asla geride değildir. Fazilette onlar gibidir."[3]

Esasen anlaşmazlığın kaynağı, müminlerin emri olan Hz. Ali'nin hilâfet görevine karşı çıkışı değildir. Anlaşmazlığın kaynağı, Hz. Osman'ın

---

[1] el-Fasl, Fi'l-Milel ve'l-Ehvai ve'n-Nihal, 4/160
[2] Mecmuu'l-Fetva, 35/72
[3] Bk. önceki kaynak

katillerine kısas cezasının uygulanıp uygulanmaması meselesidir. Sadece karşı çıkılan nokta, izlenen yöntem üzerindedir. Çünkü Hz. Ali tâ baştan beri, Hz. Osman'ın katillerine kısas cezasının uygulanmasına taraftardır. Fakat Hz. Ali (ra) kısas cezasının hemen uygulanması taraftarı değildi, bunu zamana yaymak istiyordu. Çünkü Hz. Ali, ortalığın dinmesini, toplum içerisinde var olan infial hareketinin sakinleşmesini beklemeyi tercih ediyordu. Aksi takdirde, durum daha vahim olabilirdi, doğru olarak izlenmesi gereken yol da zaten bu idi.[1]

İmam Nevevi diyor ki: "Unutma ki, bu savaşın asıl nedeni, içinden çıkılamayan bir takım girift ve iç içe girmiş olan meselelerdir. Bu olayların birtakım yönlerle birbirine benzerlik göstermesi, dolayısıyla insanları, konunun içinden hüküm verme noktasında içinden çıkılamaz bir konuma getirmiştir. Bu meselede insanlar üç guruba ayrılmışlardır. Şöyle ki:

Birinci kısımda yer alanlar: İçtihadlarının gereği olarak haklı olan tarafın Hz. Ali tarafı olduğunu savunmuşlar ve o tarafta yer almışlardır. Birinci gruba karşı çıkanlar, bağidirler, isyancıdırlar. O halde, kendileri için vacip olan görev, haklı olan tarafta yer almak ve onlara arka çıkıp yardım etmek olmalıdır. Çünkü bağı olanlarla savaşmak, inançlarına göre kendileri için bir görevdi ve onlar da böyle yaptılar.

İkinci bir kısım da birincilerin karşısında yer alan kesimdi. Bu kesimde yer alanlar da kendi içtihatları gereği haklı tarafın Ali tarafı değil, diğer taraf olduğunu savunuyorlardı. Dolayısıyla bu inanç ve düşünceyi taşıyanlar da, âsilere karşı savaşmak gerektiğine inanıyorlardı. Çünkü içtihadları gereği bunlar için de vacip olan görev bu idi.

Üçüncü kısımda yer alanlar ise, içtihadları gereği işin içinden bir türlü çıkamadıklarından ve her iki taraf haklılığı konusunda kesin bir karara sahip olamadıklarından, tarafsız kaldılar. Çünkü bunlar için de vacip olan görev, her iki tarafa da katılmayıp ayrı kalmaktı. Nitekim onlar da öyle yaptılar. Çünkü iki taraftan hangisinin haklı oldukları konusunda kararsız olmaları sebebiyle, haklı taraf kendilerince anlaşılana dek, hiçbir tarafta savaşmaları helâl olmazdı. Onlar da öyle yaptılar. Eğer bu tarafsız olan kesim, taraflardan birinin haklılığına dair bir kanıta sahip olsalardı, bu durumda kesin olarak haklı olan tarafta yer alırlardı. Çünkü âsilere karşı savaşmaktan, gerçeği öğrendiği halde geri durmak asla caiz olamazdı.[2]

[1] Ehdas ve Ehadisu Fitneti'l-Herc, s.158
[2] Şerhu'n-Nevevi, Ala Sahihi Müslim, 15/149

SIFFİN SAVAŞI h. 73 (692 m)

Savaş Öncesi Meydana Gelen Olaylar

Ebu Süfyan'ın kızı, Peygamberimiz'in eşi, annemiz Ümmü Habibe'nin (rha), Hz. Osman'ın kanlı gömleğini Numan b. Beşir aracılığıyla Şam'da bulunan Muaviye ve Şam halkına göndermesi:

Ümmü Habibe (ra); Hz. Osman'ın ailesine haber gönderip, öldürüldüğü sırada üzerinde bulunan kanlı giysilerinin kendisine gönderilmesini istemişti. Hz. Osman'ın ailesi de, onun kanlı gömleğini, sakalından koparılmış olan kılları kendisine gönderdiler.

Ümmü Habibe annemiz de Numan b. Beşir'i çağırttı. O kanlı gömlekle birlikte sakalını, Ümmü Habibe annemiz tarafından yazılmış olan mektubu da alarak Şam'a götürdü.[1]

Bu konuda gelen rivayetlerden biri şöyledir: "Numan b. Beşir, yanında emanetler olduğu halde Hz. Osman'ın eşi Naile'nin kesilip koparılmış olan parmağını da yanına almıştı. Çünkü Hz. Osman'ın eşi Naile, kocasını savunduğu bir sırada, onun da parmağı koparılmıştı.[2]

Naile bint el-Ferafisa el-Kelbiyye, Hz. Osman'ın eşiydi, Kelp kabilesine mensuptu. Bu kabile de Şam'lıydılar.[3]

Numan b. Beşir, Şam'a vardığında, Muaviye, onu minbere çıkardı. Numan elinde bulunan kanlı gömleğin koluna Naile'nin parmağını da takarak, halkı galeyana getirmek için kâh kaldırıyor, kâh indiriyordu. İnsanlar onun çevresinde toplanıp ağlaşıyorlardı. Dahası, Hz. Osman'ın intikamının alınması için birbirlerini teşvik ve tahrik ediyorlardı.[4]

Bu arada Kinde'li Şurahbil b. es-Samt geldi ve Muaviye'ye şöyle dedi: "Osman bizim halifemizdi. Eğer sen, onun kan dâvasını istemekte direnirsen, tamam, yanındayız. Aksi takdirde, biz yanından ayrılacağız."[5]

Şam halkının erkekleri, Hz. Osman'ın kâtillerini, onları himaye edenleri öldürmedikçe veya kendileri ölmedikçe eşleriyle aynı yatağı paylaşmamaya ve yumuşak yataklar üzerinde uyumamaya yemin ettiler.[6]

---

[1] Tarihu'l-İslâm, Fi Ahdi'l-Hulefai'r-Raşidin, s.539
[2] el-Bidaye, ve'n-Nihâye, 7/539
[3] Muhammed Cemil, Tarihu'd-Da'veti'l-İslamiyye, s.398
[4] el-Bidaye ve'n-Nihâye, 7/539. Ancak bu rivayet senet yönünden zayıf olan bir rivayettir.
[5] el-Ensab, 4/418; Muhammed Cemil, Tarihu'd-Da'veti'l-İslamiyye, s.398
[6] Tarihu't-Taberi, 5/600

Bu durum, Muaviye'nin istediği bir durumdu. Çünkü Numan b. Beşir'in Şam halkını tahrik içeren tasviri çok iğrençti. O şöyle sesleniyordu:

Halife'nin ölüm merkezi, kınlarından çekilmiş, Medine'de halkın boyunlarını vurmaya hazır yalın Kılıçlar, talan edilmiş olan Beytülmal, İşte Naile'nin kesik parmağı!

İşte bu ve benzeri tahrik içeren ifadeler Şam halkını çılgına döndürmüştü, çünkü onların hislerini ve duygularını harekete geçiriyordu. Herkes yapılan konuşmanın etkisinde kalmış, gözler yağmur misali gözyaşı dökmeye başlamıştı.

İşte bu sebepledir ki Muaviye ve onun yanında yer alan Şam halkı, Hz. Osman'ın kan dâvasında ısrarcı oldular. Halifeye biat edilmezden önce, Hz. Osman'ın kâtillerinin kısas yoluyla derhal cezalandırılma'arı için kendilerine teslimini istiyorlardı.

Muaviye'nin (ra) Hz. Ali'ye Biat Etmemesinin Sebepleri

Muaviye (ra), Hz. Ömer (ra) ile Hz. Osman (ra) dönemlerinde Şam valisiydi. Hz. Ali, hilâfet makamına Müminlerin Emiri olarak geçince, Muaviye'yi Şam valiliğinden alıp yerine Sehl b. Huneyf'i vali olarak Şam'a atadı. Ancak Şam valiliğine atanan Sehl, daha Şam sınırlarına girer girmez Vadiyü'l-Kura denilen yerden geldiği gibi geri dönmek zorunda kaldı.

Çünkü burada, Muaviye tarafından gönderilen ve Habib b. Mesleme el-Fehri tarafından komuta edilen bir askerî birlik tarafından önü kesildi ve kendisine, "Eğer sen Osman adına gönderilmiş isen, baş ve göz üstüne, yok eğer başkası seni göndermiş ise, hemen geldiğin gibi geri dön" dendi.[1]

Bu durum üzerine Muaviye ve Şam halkı görüş olarak Hz. Osman'ın kâtillerinin kısas olayı gerçekleşmeden biat etmeyeceklerini açıkladılar.[2]

Bunun da nedeni, bu kimseler, Hz. Osman'ı katledenlerin, bir gün gelir, kendilerini de öldüreceklerini düşünüyor ve can güvenliklerinin olmadığını söylüyorlardı. Çünkü katiller Hz. Ali'nin ordusu içerisinde idiler. Bu nedenle, katiller yakalanıp kısas yoluyla cezaları verilmedikçe, kendilerinin Hz. Ali'ye biat etmelerinin vacip olmadığını ileri sürüyorlardı. Yine bu kesim, eğer bu şekilde karşı taraf ile savaşa girilmek gibi bir durum karşısında kalırlarsa, öldürülmeleri halinde mazlum olarak öldürülmüş

[1] Tarihu't-Taberi, 5/466
[2] el-Bidaye ve'n-Nihâye, 7/129

olacaklarını, halifeye isyan eden bir isyancı taraf olma gibi bir özellik taşımayacaklarını söylüyor ve düşünüyorlardı.

Çünkü tüm Müslümanların da ittifak ettikleri gibi Hz. Osman (ra) da zulme uğrayarak öldürülüp şehit düşmüştü. Kâtilleri de Hz. Ali'nin (ra) ordusu içerisinde yer almışlardı. Bu yönüyle onlar şu anda üstün ve galip durumdalar. Eğer bizler Hz. Ali'ye biat edecek olursak, onlar bize karşı zulüm yapmaya, haksızlık etmeye kalkışırlar. Sonunda Hz. Osman'ın kanı yerde kalmış olacaktır. Öte taraftan Muaviye, Hz. Osman'nın kanını yerde bırakmama hakkının kendisinde olduğunu ve onu öldürenlerin yakalanıp kısas uygulaması hak ve görevinin de kendisinde olduğunu ileri sürüyordu. Çünkü Hz. Osman'ın velisi ve yakını olarak kendisinde olduğunu savunuyordu. Kaldı ki, yüce Allah da şöyle buyurmuyor muydu?

"Haklı bir sebep olmadıkça, Allah'ın, öldürülmesini haram kıldığı cana kıymayın. Kim haksız yere öldürülürse, biz onun velisine yetki vermişizdir. Ancak o da kısas yoluyla öldürmede meşru ölçüleri aşmasın. Çünkü kendisine yardım edilmiştir." (İsra, 17/33)

İşte bu gerekçelere dayanarak Muaviye halkı topladı, onlara, Hz. Osman ile alâkalı bir konuşma yaptı. Bu konuşmasında, Hz. Osman'ın haksız olarak, birtakım aşağılık ve münafık kimseler tarafından öldürüldüğünü, ancak haksız yere kanının akıtılmış olmasına rağmen, onun kanının yerde kaldığını, çünkü kan akıtılmasının haram olduğu bir ayda, cana kıymanın haram kılındığı bir beldede öldürüldüğünü dile getirdi.

Bu konuşma üzerine halk galeyana geldi, olayı nefretle kınamanın yanında, kâtillerden ve onları himaye edenlerden öç alma andı içtiler. İçlerinden yüksek sesle bunu haykıranlar da bulunuyordu. Bu toplananlar arasında sahabeden de bazı kimseler vardı. İşte bunlardan Mürre b. Ka'b adında biri ayağa kalktı ve dedi ki:

"Allah Resûlü'nden (sav) işittiğim bir hadis olmasaydı, ben çıkıp burada konuşacak değildim... Allah Resûlü (sav) fitneden ve fitnenin oldukça yakın olduğundan söz etti. Bu sırada üzerinde elbisesine bürünmüş olarak biri geçiyordu. Bunun üzerine Resûlüllah (sav), ***"İşte o gün geldiğinde şu adam doğru yol üzerinde olacaktır"*** *buyurdu. Ben hemen yerimden kalkıp ona doğru gittiğimde ne göreyim, o kişi Osman b. Affan'dan başkası değildi. Hemen onunla birlikte Allah Resûlüne dönerek, kendisine, "Dediğin kişi bu mu?" diye sorduğumda, Resûlüllah (sav), "Evet" diye buyurdu."*[1]

[1] Sahihu Süneni İbn Mace, 1/240; İbn Mace, Mukaddime, H.111

Bu hadisin, Hz. Muaviye'nin Hz. Osman'ın kâtillerini, isteme konusundaki kararlılığı üzerinde etkisi vardır.

Numan b. Beşir, Hz. Aişe'den (rha) rivayet ediyor. Hz. Aişe demiş ki:

"Resûlüllah (sav) [Osman'a] bir adam gönderdi. Osman Allah Resûlüne geldiğinde, Resûlüllah (sav) ona yöneldi. Biz, Resûlüllah'ın ona yöneldiğini görünce, hanımlar olarak birbirimize döndük. Resûlüllah (sav) onunla konuşurlarken, ona söylediği son söz, elini onun omzuna vurarak: "Osman! Kuşkusuz Allah yakında sana bir gömlek (hilâfet gömleğini) giydirecektir. Münafıklar senden o gömleği çıkarıp atmanı istediklerinde, gelip bana kavuşana dek, sakın o gömleği sırtından çıkarma!" Resûlüllah (sav) bu sözünü üç defa tekrarladı.

Ravi Numan b. Beşir diyor ki: Bunun üzerine ben kendisine, "Ey müminlerin annesi! Peki, söyler misin? Neden şimdiye kadar bundan söz etmedin?" diye sorduğumda bana, "bunu, unutmuştum" dedi.

Numan b. Beşir diyor ki: "Ben bunu, Muaviye'ye söylediğimde, o, Hz. Aişe'ye konu hakkında bir mektup yazıp, bunun doğru olup olmadığını öğrenmedikçe, bana pek inanmak istemedi, ona mektup yazdı."[1]

Katillere, Muaviye ve taraftarları Allah'ın hükmünün uygulanması noktasında oldukça kararlıydılar. Zaten Hz. Muaviye liderliğinde Şam halkının olay hakkında direnmelerinin ve Hz. Ali'ye biat etmemelerinin başlıca temel nedeni de bu idi. Muaviye ve taraftarlarına göre, içtihadları gereği, kısas hükmünün biat hükmünden önce uygulanması gerektiğiydi.

Yoksa Muaviye'nin, bırakın hilafette gözünün olması, onun Şam valiliğinde bile gözü yoktu. O, kâtillerin teslimini ve kısas cezasının uygulanmasını istiyordu. Çünkü Muaviye (ra) olan-bitenin farkında idi. Çünkü bu hilâfet meselesini, altı kişilik "şûra" ehlinden geride kalanlar çözecektir. Hz. Ali'ye karşı koymak gibi bir niyeti yoktu. Hatta Muaviye, Hz. Ali'nin faziletçe kendisinden daha üstün olduğunu bildiği kadar, halifelik görevinin de onun hakkı olduğunu öncelikle biliyordu.[2]

Ebu Müslim Havlani'den gelen rivayete göre, kendisi ile Muaviye arasında şöyle bir konuşma geçmiştir. Ebu Müslim, "Sen, Aliye karşı mı çıkıyorsun, yoksa sen de faziletçe onun değerinde misin?"

---

[1] İbn Mace, Mukaddime, H.112; Tirmizi, Menakıb, 18; Elbani, Sahihu't-Tirmizi, H.3705; Ahmed b. Hanbel, Müsned, H.24970, 25073 ve 25677. Hadis sahihtir. İbn Hibban da bu hadisin sahih olduğunu söylemiştir. Sahihu İbn Hibban, Tarih, H.6876

[2] Abdulhamid, Hilafetu Ali b. Ebi Talib, s.112

Muaviye, "Vallahi, öyle bir dâvam yoktur. Ben onun faziletçe benden çok üstün olduğunu biliyorum. Ancak siz de Osman'ın haksız yere öldürüldüğünü bilmiyor musunuz? Ben, onunla amca çocuklarıyız. Elbette onun kan dâvasını çözmek de bana aittir. Öyleyse Ali'ye gidin ve ona isteğimi iletin. O bana Osman'ın kâtillerini teslim etsin" der.

Bunun üzerine, onlar da Hz. Ali'ye giderler ve onunla konu hakkında görüşürler, fakat Hz. Ali, kâtilleri ona teslim etmez.[1]

Oysa öteden beri insanlar arasında dolaşan söylenti şöyleydi: Ali ile Muaviye arasındaki asıl anlaşmazlık, hilâfet konusudur. İşte bu nedenle Muaviye'nin Hz. Ali'ye karşı çıkmış olması, Hz. Ali'ye biat etmemesi, onun Şam valiliğinden alınmasına sebep olur.

Evet, yaygın olan görüş bu tarzdadır. Oysaki bu, doğru değildir. Bu tür bilgiler İbn Kuteybe ed-Deymuri'ye ait olduğu söylenen "el-İmâmet ve's-Siyasetu" isimli kitapta yer almaktadır. Ancak bu kitabın gerçekte bu adama ait olup olmadığı sabit değildir. Bu kitabın sahibi, ancak Şiî zihniyetli birisi olabilir.

Bu kitaba göre, Muaviye, halifelik dâvasına kalkışmıştır. Orada geçen rivayetler arasında İbnu'l-Keva'nın Ebu Musa el-Eş'ari'ye söyledikleri ifadeler arasında geçmektedir. İbn Keva demiş ki:

"Muaviye, İslâm'ın azat edip serbest bıraktığı bir köledir. Onun babası da, Ahzab denen ayrılıkçı grupların lideridir. Muaviye, hiçbir meşverete ve "şûra"ya bakmaksızın, kalkıp halifeliğe soyunmuştur. Eğer sana doğruyu söylerse, onun boyunduruğunu çözmek senin için helâl olur. Eğer sana yalan söyleyecek olursa, senin onunla konuşman haram olur."[2]

Bu sözler, kesin olarak tespit olunmuş sözler olmadığı gibi, böyle bir sözün Hz. Ali tarafından söylendiği de sabit değildir. Bu söz, olsa olsa ancak Şiî inancına mensup birilerinin sözü olabilir.

Konuya dair açıklama, "el-İmametu ve's-Siyase" adlı kitap hakkında söylemek istediklerimiz bölümünde yapılacaktır. Orada, Allah'ın izniyle, tarihi açıdan bunun yalan beyan olduğunu, iftira olduğunu ve tarihsel gerçeklere de ters düştüğünü açıklayacağız. Kaldı ki tarihle alâkalı kitaplar olsun, Edeple ilgili kaynaklar olsun, hemen hepsi de yalan, uydurma ve zayıf rivayetlerle dolup taşmaktadır. Yani, Muaviye ile Ali arasındaki an-

[1] Siyeru A'lami'n-Nubela, 3/140 bu rivayetin ravileri sika yani güvenilir kimselerdir. Senedi de sahihtir.
[2] Bk. el-İmametu ve's-Siyase, 1/113

laşmazlığın nedeninin, Muaviye'nin hilâfet makamında gözünün olması, liderlik ve imamet dâvasına kalkışması olduğuna dair gelen tüm rivayetler yalan, uydurma ve zayıf rivayetlerdir.[1]

Kadı İbnu'l-Arabî diyor ki: "Şam halkı ile Irak halkı arasındaki savaş nedeni, tarafların her ikisinin de farklı anlayışa sahip olmalarından kaynaklanıyordu. Çünkü Iraklılar, Hz. Ali'ye biat olunmasını istiyorlar ve buna dâvet ediyorlar. Birleşmenin Hz. Ali etrafında sağlanmasını istiyorlardı. Şamlılar yani Suriyeliler ise, mutlaka Hz. Osman'ın kâtillerinin öncelikle cezalandırılmalarını istiyorlardı. Bunun için de, "Bizler, katillere kucak açanlara biat etmeyiz" diyorlardı.[2]

İmamu'l-Haremeyn, "Lumau'l-Edille" kitabında diyor ki: "Muaviye, her ne kadar Hz. Ali'ye karşı savaşmışsa da, aslında o, Hz. Ali'nin imametini yani halifeliğe atanma görevini inkâr etmiyordu. Kendisi adına da böyle bir iddiaya kalkışıyor değildi. Ancak burada Hz. Muaviye, Hz. Osman'ın kâtillerini istiyordu ve bu konuda da kendisinin haklı olduğunu zannediyordu. Oysa bu noktadaki isteğinde hatalı davranıyordu. Çünkü böyle bir şeyi isteme hakkı yoktu."[3]

Heysemi diyor ki: "Ehl-i Sünnet inancı olarak Muaviye ile Ali arasında cereyan eden anlaşmazlık ve savaş nedeni, hilâfet konusunda Muaviye'nin Ali'ye karşı olmasından kaynaklanıyor değildir. Çünkü herkesin icmaı ile hilafette hak sahibi olanın Ali olduğunda ittifak bulunmaktadır. Hz. Osman'ın amcası oğlu Muaviye'nin Hz. Ali'den, kısas cezasını uygulamak üzere, Hz. Osman'ın kâtillerini kendisine teslim etmesini istemesi sebebiyledir. Ancak Hz. Ali, böyle bir isteğe karşı çıkmıştır."[4]

Bu konuda rivayetler alabildiğine çoğaldı. Bu rivayetlerden anlaşılan bilgilere ve rivayetlerin işaret ettiğine göre Muaviye (ra), kendisini, Hz. Osman'ın kâtillerini cezalandırmada, kanını savunmada haklı buluyor ve bu isteğinde direndiğini gösteriyordu. Bunun yanında yine aynı Muaviye, Hz. Osman'ın katillerine had cezasının uygulanması halinde, Hz. Ali'nin itaatine gireceğini açıkça söylediğini, ilân ettiğini de göstermektedir.

---

[1] Tahkiku Mevakıfu's-Sahabe fi'lFitne, 2/145

[2] Bk. el-Avasım Mine'l-Kavasım, s.162

[3] İmamu'l-Haremeyn, Lumau'l-Edille, Fi Akaidi Ehli's-Sünneti ve'l-Cemaati, s.115

[4] Heysemi, es-Savaiku'l-Muhrika, 2/622 İşte bu istek, Muaviye'nin bir içtihadı idi. Oysa doğru olanı, Muaviye'nin Ali'ye biat etmesi gerekiyordu. Sonra da ondan kısas cezasının uygulamasını istemesi gelirdi. Ancak Muaviye bu yolu seçmedi.

Varsayalım ki Muaviye kısas olayını ve Hz. Osman'ın intikamını almak için, bunları Hz. Ali ile savaşmak ve gücü ele geçirmek için bir koz olarak kullanmıştır. Peki, Ali de bu istenilenleri yerine getirip Hz. Osman'ın katillerine had cezasını uygulamış olsaydı, sonuç ne olacaktı?

Böyle bir uygulama halinde kesin olarak çıkacak sonuç şu olurdu: Muaviye Ali'ye boyun eğecek ve ona biat edecekti. Çünkü Muaviye, böyle yapmakla, fitne karşısındaki durumunu sağlama almış olurdu. Nitekim onun yanında savaşmada yer alanlar, Hz. Osman'ın kâtillerine cezalarının verilmesi, had uygulaması koşuluyla Muaviye'nin yanında yer alıyorlardı. Ola ki, Muaviye, bunu bir bahane olarak öne sürmüş ve esasen içinde saklı tuttuğunu, açıklamamış olabilir. Oysa Hz. Ali, isteneni yerine getirmiş olsaydı, Muaviye'nin ikinci bir istekle öne atılması halinde, çevresinde bulunanlar, ondan geri durmaya çalışırlardı. Çünkü istenen Hz. Osman'ın kâtillerinin cezalandırılmasıydı. Bunun yerine getirilmesinden sonra, Hz. Muaviye'nin ikinci bir manevra yapmasını onun ipiyle kuyuya inilmemesi gereken biri olduğunu görürlerdi, böyle olması halinde çevresindekiler dağılırlardı. Eğer böyle bir takım maceracı düşünceleri içinde saklı tutuyor olmuş olsaydı bile, istenilenin yerine getirilmesi durumunda, Muaviye, bundan böyle kendisine riske atacak bir durumun içerisine girmezdi.[1]

Kaldı ki Muaviye vahiy kâtiplerinden biriydi. Çok yumuşak huylu olan bir kişiydi. Bu özelliklere sahip olan bir kimse nasıl olur ki, kalksın, şer'i yani yasal olan bir devlet başkanına karşı savaşsın ve kalkıp Müslümanların kanlarını akıtmış olsun, bu olacak şey mi? Yani yarın yok olup gidecek fani bir mülk ve varlık için savaşmış olsun; bu, akıl kârı değildir.

Oysa Muaviye, "Allah'ın tarafını tutmak ile başkasının yanında yer almak arasında bir tercih sözkonusu olsa, Allah adına yemin olsun ki ben, yalnızca Allah'ın tarafında olan yerde yer alırım" diyen biridir.[2]

Kaldı ki onun hakkında Allah Resûlü'nün (sav) şöyle buyurduğu da sabittir:

"Allah'ım! Onu hem doğruyu bulan ve hem de doğru yola erdiren kıl, onun sebebiyle insanları hidayete erdir."[3]

Yine şöyle buyurmuştur: **"Allah'ım! Ona Kitab'ı öğret ve onu azaptan koru."**[1]

---

[1] Tahkiku Mevakıfi's-Sahabe, 2/150
[2] Siyeru A'lam'in-Nubela, 3/151
[3] Elbani, Sahihu Süneni't-Tirmizi, H. 3018, 3/236

Ancak Muaviye'nin, şehit edilen Hz. Osman'ın kâtillerini istemede ısrar etmesindeki hatasına gelince; Muaviye'nin burada, Hz. Ali'ye öncelikle biat etmesi gerektiği halde, ona biat etmeyip önceliği, Hz. Osman'ın kâtillerine kısas cezasını uygulatmak istemesindedir. Muaviye burada hatalı davranmıştır. Burada buna şöyle bir şey de eklenebilir: Kendisinin daha önce bu gibi konulara, adının karışmış olması ve onlar tarafından öldürülme endişesi can güvenliğinin olmadığı korkusu düşünülebilir.

Oysaki bir kan dâvasında bulunan bir kimsenin, bu konuda hüküm vermesi veya hüküm vermeye kalkışması uygun ve doğru değildir. Aksine, önce ilgili halifenin itaati altına girmesi ve bundan sonra da dâvasını mahkemeye götürmesi gerekir ve hakkını mahkeme nezdinde istemesi icap ederdi. Muaviye de bunu bilmeyen biri elbette değildi. Muaviye böyle bir yolu seçmediğinden hatalı davranmıştır.[2]

Kaldı ki müçtehit imamların ittifakla söyledikleri şudur: "Hiçbir kimsenin bir başkasına kısas cezası uygulaması, devletin ve yasaların izin vermediği bir konuda hakkını kendisinin almaya girişmesi caiz olmaz. Ya da ilgili devlet tarafından konu hakkında yetkili kıldığı bir mercie başvurmaksızın böyle yapması doğru olmaz, uygun düşmez. Çünkü böyle bir davranış fitne, anarşi ve kavgaya yol açar."[3]

Belki şöyle bir şey söylenebilir: "Efendim, Muaviye'nin kendisi bir müçtehit idi. Bu itibarla o kendi zannına dayanarak olayları yorumlamış ve böylece kendisinin böyle bir hakkının var olduğuna kanaat getirmiş olabilir. Nitekim kendisi, Şam halkını toplayıp onlara bir konuşma yapmış, kendilerine, kendisinin amcası oğlu Osman'ın velisi olduğunu hatırlatmıştır ve kendilerine mealen şu âyeti okumuştur:

"Haklı bir sebep olmadıkça, Allah'ın, öldürülmesini haram kıldığı cana kıymayın. Kim haksız yere öldürülürse, biz onun velisine yetki vermişizdir. Ancak o da kısas yoluyla öldürmede meşru ölçüleri aşmasın. Çünkü kendisine yardım edilmiştir." (İsra, 17/33)

Daha sonra da Muaviye konuşmasını şöyle sürdürmüştür: "Benim sizden isteğim, Osman'ın haksız yere öldürülmüş olması konusunda canınızı ortaya koyarak benim yanımda yer aldığınızı bana bildirmenizdir."

---

[1] Fezailu's-Sahabe, 2/319. Hadis isnad yönünden Hasen olan bir hadistir.
[2] Tahkiku Mevakifi's-Sahabe, 2/151
[3] Tefsiru'l-Kurtubi, 2/256

İşte bu konuşma üzerine Şam halkı ayaklanarak ona, "Osman'ın kanını istemede yanında yer alacaklarını bildirdiler. Hz. Osman'ın intikamını alıncaya ve bu uğurda ölünceye kadar savaşacaklarını" bildirdiler.[1]

Eğer biz bu meselede Muaviye yi, Talha (ra) ile Zübeyir (ra) meselesiyle kıyaslayacak olursak, bu durumda Muaviye ye ve onunla birlik hareket edenlere nazaran Talha ve Zübeyir'in daha doğru davrandıklarını görebilmekteyiz. Bunu birkaç yönden şöylece değerlendirebiliriz:

1- Talha ile Zübeyir, Hz. Ali'nin faziletini, değer ve üstünlüğünü itirafları yanında, ona itaat etmişlerdir, biatte bulunmuşlardır. Oysa Muaviye, Hz. Ali'nin faziletçe kendisinden üstün olduğunu söylemekle, bunu itiraf etmekle beraber, ona biat etmemiştir.[2]

2- Talha ile Zübeyir'in, İslâm'daki yeri ve Müslümanlar yanındaki değerleri, İslâm'da olan geçmişleri, Muaviye'ye göre elbette daha öncelere dayanır. Çünkü bu ikisi de ilk Müslüman olanlar arasındadırlar. Oysa Muaviye bu konuda değer ve fazilet noktasından o ikisinden geridedir.[3]

3- Talha ile Zübeyir'in (rma) her ikisi de sadece Hz. Osman'ın (ra) öldürülmesi olayına karışanlar aleyhinde olmak üzere, bunların ortadan kaldırılmasını istiyorlardı. Yoksa her ikisi de Cemel vak'asında Hz. Ali ve onun yanında yer alanlar aleyhinde bir muharebeyi hedeflemiyorlardı.[4]

Oysaki Sıffin olayında Muaviye, Hz. Ali ve onun yanında yer alanlara karşı savaşmakta ısrarlıydı.[5]

4- Talha ile Zübeyir'in her ikisi de Hz. Osman'ı öldürenlere karşı, kısas cezasını uygulamaması sebebiyle, Hz. Ali'yi, sert olmamakla suçlamıyorlardı. Oysa Muaviye ve onunla birlik hareket edenler, Hz. Ali'yi sert olmamakla suçluyorlardı.[6]

5 - Talha ile Zübeyir, Hz. Ali'nin doğru yolda olduğu kanaatinde idiler ve bunun için de, Ka'ka b. Amr ile ittifak ettiklerinde, her ikisi de Hz. Ali'nin itaati altına girdiler. Çünkü asıl savaşı kışkırtanlar olaya katılanlar ile Sebeistler yani Abdullah b. Sebe'nin doğrultusunda hareket edenler olmuştur.

---

[1] İbn Müzahim, Sıffin, s.32; Tahkiku Mevakıfi's-Sahabe, 2/152
[2] Bk. el-Bidaye, ve'n-Nihâye, 8/129; Askalani, Fethu'l-Bari, 13/92
[3] Çünkü Talha ile Zübeyir (rma) her ikisi de cennetle müjdelenmişlerdir.
[4] Tahkiku Mevakıfi's-Sahabe, 2/139, Tarihu't-Taberi, 5/475
[5] Tarihu't-Taberi, 5/612-615
[6] Tahkiku Mevakıfi's-Sahabe, 2/139; el-Bidaye, ve'n-Nihâye, 7/259

Muaviye, Müminlerin Emiri Hz. Ali'yi Tanımıyor

Hatasından dönmesi için, Hz. Ali, Muaviye'ye birçok defa mektup yazdı. Fakat o bu mektup ve uyarıların hiçbirine cevap vermedi. Hz. Ali, uyarılarını, yılın ikinci ayı Safer ayında Hz. Osman'ın şehit düşmesinden (h.35/656 m) itibaren üçüncü ayına kadar sürekli devam ettirdi.

Muaviye daha sonraları, Hz. Ali'ye bir mektup gönderdi. Adam mektubu götürüp Hz. Ali'ye verdi. Bunun üzerine Hz. Ali gelen adama, "Buraya gelirken arkanda nasıl vaziyet bırakarak geldin, anlatır mısın?" diye sordu. O da, "Ben öyle bir toplumun yanından geliyorum ki, tek istekleri vardır, o da Hz. Osman'ı öldürenlerin öldürülmesidir. Kaldı ki hepsi de öç alma andı içmişlerdir. Hz. Osman'ın kanlı gömleğinin altında ağlaşan altmış bin kadar olgun yaşa erişmiş kişi bırakıp geldim ki Muaviye de Dımaşk minberinde onlara sesleniyordu" diye konuştu.

Bunun üzerine Hz. Ali de şöyle söyledi: "Allah'ım! Osman'ın kanından mâsum olduğum, onun öldürülmesinde benim hiçbir etkimin olmadığı noktasındaki suçsuzluğumu sana bildiriyorum."

Bu görüşmeden sonra Muaviye'nin adamı Hz. Ali'nin huzurundan ayrılıp gitti. Bu arada Hz. Osman'ı öldüren katiller, o elçiyi de öldürmeye girişmişler ise de, adam canını onların elinden zor kurtarabildi.[1]

Müminlerin Emir'i Hz. Ali'nin Şam'a Karşı Savaş Hazırlığı Yapması

Muaviye'nin Hz. Ali'ye gelen ret cevabı üzerine, Hz. Ali (ra) böyle bir durumda Şam üzerine yürüme kararı aldı. Bunun için Mısır'da bulunan Kays b. Sa'd'a haber gönderip, büyük bir savaş gücüyle yola çıkma hazırlığına girişmesini istedi. Nitekim aynı konuda Kûfe valisi bulunan Ebu Musa el-Eş'ari'ye, Basra'da bulunan Osman b. Hanif'e de birer yazı gönderdi.

Bu arada oğlu Hüseyin kendisine gelip (rma) ona, "Babacığım! Bırak bu işi. Çünkü böyle bir girişimde Müslümanların kanları dökülecektir, aralarında ihtilaf doğacaktır" diye babasını kararından caydırmak istemiş ise de, Hz. Ali bunu kabul etmedi. Çünkü Ali (ra) kendisinin halifeliğini kabul etmeyen ve birliği bozanlara karşı savaşmakta kararlıydı.

Hz. Ali ordusunu düzene soktu. Ordu sancağını Muhammed b. Hanefiyye'ye verdi. Abdullah b. Abbas'ı sağ kanatta, Ömer b. Ebu Seleme'yi de sol kanatta görevlendirdi.

---

[1] el-Bidaye ve'n-Nihâye, 7/240

İşte tam bu esnada, Hz. Ali'yi Şam'a karşı yapacağı harekâtı erteletecek bir iş ortaya çıkmıştı.[1]

Bu konu hakkında detaylı bilgi, "Esma'l-Metalib Fi Sireti Emiri'l-Müminin Ali b. Ebi Talib" isimli esere bakılabilir.[2]

Cemel Vak'asından Sonra Muaviye'ye Elçi Gönderilmesi

Müminlerin Emri olan Hz. Ali (ra), Cemel hâdisesinden sonra Cerir b. Abdullah'ı, elçi olarak Muaviye'ye gönderdi.

Anlatıldığına göre Hz. Ali'nin hilâfet süresiyle ikinci Sebeiyye fitnesi olan Basra hadisesi diğer adı ile Cemel Vak'ası arasında geçen süre 15 ay 21 gün idi. Kûfe'ye girişi ile bu dönem arasındaki süre de, bir aydır. Kûfe'ye girişi dönemi ile Sıffin olayına çıkışa kadar geçen zaman dilimi ise altı aylık bir süre idi.[3]

Bu arada geçen süre, iki aylık bir süredir, diyenler de olmuştur.[4]

Müminlerin Emiri Hz. Ali'nin Kûfe'ye girmesi ise, h.36 (656 m) yılında Recep ayının 12'sinde pazartesi günü geceleyin olmuştur.

Bu arada Hz. Ali'ye, "Beyaz saraya in" denmiş ise de, Hz. Ali, "hayır" cevabını vererek, "Çünkü Hz. Ömer, burada konaklamayı uygun görmezdi. İşte ben de bu nedenle burada konaklamayı hoş bulmam" demiştir.

Hz. Ali Rahbe denilen yerde konaklar ve Camiu'l-Âzam denilen camide iki rekât namaz kılar. Daha sonra halka seslenir ve kendilerini hayra, iyiliğe teşvik eder, kötülükten uzak durmalarını söyleyerek, bunu da onlara yasaklar. Hz. Ali, bu konuşmasında Kûfe halkına övgüler yağdırır.

Hz. Ali bundan sonra da, Hz. Osman döneminde Hemedan valisi olan Cerir b. Abdullah'a haber gönderir. Yine Hz. Osman döneminde Azerbaycan'a görevli vali olarak atanan Eş'as b. Kays'a da haber gönderdi. Bu ikisine gönderdiği genelgede, o bölge halklarından kendisi adına biat almalarını, sonra da her ikisinin de oradan ayrılıp kendine gelmelerini emir buyuruyordu. Her ikisi de verilen emri yerine getirdiler.

Ancak Hz. Ali, Muaviye'ye, onun kendisine biat etmesi için birilerini görevlendirip göndermek istemesi üzerine, Cerir b. Abdullah el-Beceli; "Ey

---

[1] Bk. Önceki Kaynak. 7/240-241
[2] Sallabi, Ali b. Ebi Talib, 1/498-624
[3] Murucu'z-Zeheb, 2/360
[4] Buharî, et-Tarihu's-Sağir, 1/102

Müminlerin Emiri! Ona ben gideyim. Çünkü benimle onun arasında sevgiye varan bir yakınlığımız bulunmaktadır. Ben, ondan senin adına gereken biatı alırım" dedi.

Ancak, Eşter, Hz. Ali'ye, onu, Muaviye'ye göndermemesini söylemiş ve "Ey Müminlerin Emiri! Sakın Cerir b. Abdullah'ı ona göndermeyin. Ben, bu kişinin ondan tarafa ağırlık koyacağından endişelenmekteyim" demiş ise de Hz. Ali "Bırakın onu, bakmayın ona" demiştir.

Hz. Ali Cerir'i Muaviye'ye bir mektup yazıp gönderdi. Mektubunda, Hz. Ali Muhacirle Ensar'ın kendisi lehinde biatte bulunduklarını, Cemel Vak'asında olup bitenleri ona bildiriyordu. Böylece kendisini de herkes gibi itaat etmesini istiyor ve onu buna dâvet ediyordu.

Cerir b. Abdullah, Muaviye'ye vardı ve elindeki mektubu ona verdi. Bu mektup üzerine Muaviye, Amr b. As ile Şam halkından önde gelen kimseleri huzuruna çağırttı. Onlarla istişarede bulundu. Nihayet, aldıkları karar sonucunda, Hz. Osman'ın kâtilleri öldürülmedikçe biat etmeyeceklerini, öldürülmemeleri halinde, Hz. Ali'ye karşı savaşacaklarını ilettiler.

Cerir bu bilgilerle Hz. Ali'nin yanına döndü. Bu durum üzerine Eşter, "Ey müminlerin Emiri, Muaviye'ye Cerir'i göndermemen konusunda ben sizi uyarmamış mıydım? Eğer beni, ona göndermiş olsaydın, Muaviye, hangi kapıyı açmaya kalkışsa, ben o kapıyı onun üzerine kilitlerdim" dedi.

Cerir de ona, "Eğer, sen olmuş olsaydın, seni hemen oracıkta, Hz. Osman'ın intikamını almak adına öldürürlerdi" dedi.

Bu konuşma üzerine Eşter de, "Vallahi eğer sen beni göndermiş olsaydın, Muaviye'nin hiçbir cevabı umurumda olmazdı, ben ondan daha önce davranarak, onu kendi düşünceleri içinde sustururdum. Eğer müminlerin Emiri, senin hakkında söylediklerim konusunda beni dinlemiş olsaydı, ben derhal seni ve senin gibilerini, bu ümmetin içine düştükleri durum düzelene dek, kesinlikle tutuklardım" diye görüşlerini açıkladı.

Cerir, oldukça kızgın bir halde oradan ayrılıp gitti ve Karkaysiya denilen yerde ikamete başladı. Çünkü kendisi bu bölgenin valisi ve idarecisiydi. Bu arada Muaviye hakkında ileri-geri ne söylendiyse, olan-biteni de ona bildirdi. Ondan gerekli bilgileri öğrenen Muaviye, ona bir mektup yazarak onu yanına dâvet etti.[1]

[1] Bk. el-Bidaye ve'n-Nihâye, 7/265

Eşter'in konuşması üzerine, Karkaysiya ve çevresinde vali olan Cerir b. Abdullah da Hz. Ali'den uzaklaştırılmış oldu. Kaldı ki Cerir b. Abdullah el-Beceli, aynı zamanda Becile kabilesinin de reisiydi. Evet, Eşter'in konuşmasıyla onu Muaviye'nin yanında yer almaya mecbur bırakmıştı.

Bu değerli Sahabi Cerir b. Abdullah diyor ki: "Resûlüllah (sav) beni her nerede görse hemen yüzüme karşı gülümserdi ve şöyle buyururdu:

"Şu kapıdan içeriye bir adam girecektir. O Yemenlilerin en hayırlısındandır. Yüzünde bir melek gibi bir hal vardır."[1]

Hz. Ali'nin Şam Üzerine Yürümesi

Müminlerin Emiri Hz. Ali, artık bundan böyle Şam üzerine yürümeye karar verdi ve bunun için seferberlik ilan ederek harekete geçti. Bir rivayete göre Hz. Ali'nin emir ve komutasında harekete geçen asker sayısı elli bin kişiydi.[2]

Müminlerin Emiri Hz. Ali'nin ordusu, "**Nahle**" denilen yerde toplanıyordu.[3] Burası Kûfe'ye iki mil uzaklıkta idi. Irak'ın hemen her bölgesinden askerler Hz. Ali'nin yanında savaşmak üzere toplanıyorlardı.[4]

Hz. Ali (ra), toplanan bu askerlerin genel komuta görevini Ensar'dan Ebu Mesud'a vermişti. **Nahle** bölgesinden gönderilenlerin başında sekiz bin askerle gelmekte olan orduya komuta etmek üzere Ziyad b. Nadr el-Harisi'yi atamıştı. Şureyh b. Hani'nin emir ve komutasında hareket geçen asker sayısı ise dört bin kişiydi.

Daha sonra Hz. Ali, kendi idaresinde bulunan ordusuyla Medain'e yani Bağdat'a doğru harekete geçti, yol boyunca kendisine katılanlar oldu. Bunların başına da Sakif kabilesinden olan Sa'd b. Mesud Sakafi'yi atadı. Bunlardan üç bin kişilik bir gücü de öncü kuvvet olarak Musul'a doğru yola çıkardı.[5]

---

[1] Müslim, Fedailu's-Sahabe, h.2475; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/359, H.19393. Ancak Müslim'de yer alan lafız farklıdır. Buradaki lafızla aynı değildir. Yazarın verdiği bu hadis Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde yer almaktadır. Müsned, 4/360, H.19394; 4/364, H.19440 Müslim'de yer alan hadisin lafzı şöyledir. Cerir b. Abdullah dedi ki: **"Müslüman olduğumdan bu yana, Resûlüllah (sav), yanına girmekten beni menetmiş değildir. Beni görünce de mutlaka gülerdi."** Müslim, 2475/34; aynı hadis, Müsned'de, 4/359 ve 19393 numara ile yer almaktadır. (Çeviren)

[2] Bu bilgiler Hasen bir sened ile, Tarihu Halife isimli eserde s.193'te yer almaktadır.

[3] Nahle, Şam taraflarında Kufe'ye yakın olan bir bölgenin adıdır. Bk. Mucemu'l-Buldan, 5/378

[4] Abdulhamid, Hilafetu Ali b. Ebi Talib, s.188

[5] Tarihu't-Taberi, 5/603. Munkatı bir senedle rivayet olunmuştur.

Hz. Ali Fırat nehrinin doğu yakasında bulunan Cezire yoluna doğru yol aldı. Buraya en yakın bölge olan Karkaysiya bölgesine kadar geldi.[1]

Derken bu esnada, Muaviye'nin Sıffin'de yer aldığı haberi geldi. Hz. Ali de (ra) Fırat nehrinin batı tarafını takip ederek Sıffin'e ulaştı.[2]

Muaviye'nin Sıffin'e Hareketi

Muaviye, Irak ordusunun Sıffin'e doğru yola çıktığını öğrenince, Şam'ın önde gelen simalarından oluşan danışmanlarını topladı ve dedi ki: "Ali, Irak halkıyla birlikte size karşı harekete geçmiş bulunmaktadır."

"Bunun üzerine söz alan Himyerli Zülkila şöyle söyledi: "Sen sadece buyur, onu yerine getirmeyi de bize bırak."[3]

Şamlılar, Hz. Osman'ın kan dâvasını sürdürmek amacıyla Muaviye'ye biat etmişlerdi.[4]

Bu arada Amr b. As, sancak verilecek birlikleri tespit ederken ordu komutanı olarak, orduyu savaşa teşvik etmek üzere bir konuşma yaptı.

"Unutmayın ki Irak halkı onların birliğini parçalamış, kılıçlarını körletmiştir. Diğer taraftan Ali'ye muhalif olan Basralılar, onları yalnız bırakmışlar ve onlara karşı savaşmışlardır. Basralıların ve Kufelilerin önde gelenleri Cemel olayında hayatlarını kaybetmişlerdir. Ali, sadece küçük bir grupla harekete geçmiştir. Bunlar arasında halifeniz Osman'ı öldürmüş olanlar da vardır. Öyleyse daha ne duruyorsunuz? Allah için sizi, kanınızı yerde bırakmamaya ve Ali ordusunu önlemeye çağırıyorum!"[5]

Kimisine göre de yetmiş bin savaşçıdan oluşan bir ordusu vardır. Ancak doğruya en yakın olanı, bu sayının altmış bin civarında olduğudur.

Bu rivayet, her ne kadar sened bakımından munkati bir rivayete dayanmış olsa bile, bu son rakamın ravisi olan kişi, Safvan b. Amr es-Sekseki'dir. Bu kişi Şam beldesinin Humus halkındandır. Hicri 72 (691 m) tarihinde dünyaya gelmiştir. Kendisi güvenilir bir zattır. Bu rivayetin buna isnad olunması da sahih ve doğrudur.[6]

---

[1] Bk. Mucemu'l-Buldan, 4/328. Karkaysiya, Habur nehri üzerinde bulunan bir yerleşim bölgesidir.
[2] Tarihu't-Taberi, 5/604
[3] Abdulhamid, Hilafetu Ali b. Ebi Talib, s.192; el-İsabe, 1/480
[4] Abdulhamid, Hilafetu Ali, s.192; Ensabu'l-Eşraf, 2/52. Munkati bir senedle rivayet olunmuştur.
[5] Tarihu't-Taberi, 5/601. Munkati bir senedle rivayet olunmuştur.
[6] Abdulhamid, Hilafetu Ali b. Ebi Talib, s.194

Muaviye'nin ordu komutanları şu isimlerden oluşuyordu; Amr b. As, Şam halkından oluşan tüm süvari birliklerinin başkomutanıydı. Dahhak b. Kays, tüm piyade birliklerinin sorumlu komutanıydı. Himyerli Zülkila, ordunun sağ kanadından sorumlu kişiydi. Habib b. Mesleme de, ordunun sol kanadının sorumlusuydu. Ebu A'ver es-Sülemi de ordunun orta kanadından yani önde giden koldan sorumluydu.

İşte bu sayılanlar, büyük rütbede olan komutanlardı. Bunların altlarında da orduyu sevk ve idare eden daha küçük rütbelerde olan kimseler de bulunuyordu ki, bunlar kabilelerinin konumuna ve durumuna göre, ordu içerisinde görevlendirilmişlerdi.

Bu düzen ve tertip, ordu, Sıffin'e doğru harekete geçtiği sırada olan bir tertip ve düzenlemeydi. Ancak savaş sırasında başarı düzeylerine göre yer değiştirenler olmuştur. İşte bu nedenledir ki, kimi kaynaklarda gösterilen ve kendilerinden söz edilen komutan isimleri, bu duruma göre olmuş olabilir.[1]

Muaviye, Ebu'l-A'ver es-Sülemi'yi ordunun öncü komutanı olarak görevlendirdi. Yol güzergâhları şöyleydi: Dımaşk'tan hareketle Dımaşk'ın kuzey tarafını izleyerek yola çıktılar. Fırat'ın aşağısında yer alan Sıffin'e ulaştıklarında, geniş olan alanda askerini konuşlandırdı. Burası Fırat suyunun kendilerine doğru akan kolu tarafında yer alıyordu ki, oradan başka Fırat suyunun bir akış yolu daha yoktu. Ordu burasını mekân edindi.[2]

Su Başında Savaş

Sonunda Hz. Ali'nin ordusu da Sıffin denilen yere ulaşmıştı. Hz. Ali (ra) kendi ordusunu konuşlandırabileceği geniş bir alan bulamadı. Çünkü ondan önce buraları Muaviye ve askerleri tarafından tutulmuştu. Nihayet Hz. Ali, kendi ordusunu taşlık bir arazide konuşlandırmak zorunda kalmıştı.[3] Iraklılardan oluşan ordu, ansızın, Muaviye'nin askerleri tarafından su almaktan men edilme olayıyla karşı karşıya kaldılar.

Bu durum karşısında birtakım askerler derhal Hz. Ali'ye gelip durumu bildirdiler. Bu olay üzerine Hz. Ali onları Eş'as b. Kays'a yönlendirdi. Eş'as iki bin askerle hemen harekete geçti. İşte bu, iki taraf arasındaki ilk karşılaşma oluyordu. Bu akında Eş'as başarılı oldu ve suyun başını tuttu.[4]

---

[1] Bk. Salih Ali, İmtidadu'l-Arab Fi Sadri'l-İslâm; Abdulhamid, Hilafetu Ali b. Ebi Talib, s.194
[2] Nasr b. Müzahim, Sıffin, s.160-161
[3] Abdulhamid, Hilafetu Ali b. Ebi Talib, s.196
[4] Hasen bir senedle, İbn Ebu Şeybe, Musannaf, 15/294

Ancak şöyle bir rivayet de bulunulmaktadır: Bu rivayet, iki taraf arasında bir savaşın aslında baş göstermediğini aktarmaktadır. Bu rivayete göre esasen Eş'as b. Kays, Muaviye'ye gider ve ona, "Ey Muaviye! Muhammed'in (sav) ümmeti için Allah'tan korkmanı isterim. Hani kabul edelim ki, siz Irak halkına karşı savaşıyorsunuz, buna diyeceğimiz yok. Peki, şu insanların günahları nedir söyler misin? Bakın yüce Allah şöyle:

"Eğer inananlardan iki taraf birbirleriyle savaşırlarsa, aralarını düzeltin." (Hucurat, 49/9) buyurmaktadır.

Eş'as'ın bu âyeti okuması üzerine Muaviye ona, "Ne istiyorsun?" diye sorar. O da, "Bizimle su arasından çekil, herkes rahatlıkla suyunu içebilsin" der. Bunun üzerine Muaviye, Ebu'l-A'ver'e, "Kardeşlerimizle, suyun arasından çekilin" diye emir verir.[1]

İki İslâm ordusu, Zilhicce ayında karşı karşıya geldiler. Zilhicce ayı boyunca iki taraf arasında kesintisiz olmak üzere savaş devam etti. Ancak yapılan savaş, bütünüyle iki ordu, tüm askerlerini savaş meydanına sürmüyor, birtakım küçük süvari birlikleri halinde karşılıklı savaşıyorlardı.

Ali (ra) ordusundan küçük birlikler çıkarır, onların başına bir komutan verir ve böylece günde sadece bir veya defaya mahsus olmak üzere savaşırlardı. Hz. Ali'nin ordusundan küçük birlikler halinde savaşa gönderilen komutanlar genel olarak şu isimlerden oluşuyordu: Eşter, Hucr b. Adiyy, Şebt b. Rib'i, Halid b. Mu'temir, Ma'kil b. Yesar er-Riyahi.

Muaviye ordusu şu isimlerden oluşmaktaydı: Habib b. Mesleme; Abdurrahman b. Halid b. Velid; Ubeydullah b. Ömer b. Hattab; Ebu'l-A'ver es-Sülemi ve Şurahbil b. Semt. İslâm toplumunun sonunun gelebileceği endişesiyle, her iki tarafta savaşmaktan kaçınıyorlardı. Bir de her an bir sulhun olabileceği umudunu taşımaları sebebiyle de savaşa girmelerini istemiyorlardı. Bu açıdan topluca savaştan uzak duruyorlardı.[2]

Taraflar Arasında Ateşkes ve Barış Arayışları

Muharrem ayı henüz girmişti ki, taraflar ateşkes yollarını aramaya başladılar. Ancak Muharrem ayında karşılıklı olarak gelen bilgiler hep zayıf rivayetler yoluyla gelmiştir. Ancak gelen bu rivayetlerin zayıf oluşları, onların tümüyle geçersiz oldukları mânasına gelmez.[3]

---

[1] Siyeru A'lam'in-Nubela, 2/41; Ebu Mihnef, Merviyyat, s.296
[2] Abdulhamid, Hilafetu Ali b. Ebi Talib, s.197-198; Tarihu't-Taberi, 5/614; el-Bidaye ve'n-Nihâye, 7/266
[3] Abdulhamid, Hilafetu Ali b. Ebi Talib, s.199; Tarihu't-Taberi, 5/612-613

Bu işe ilk defa öncülük eden Hz. Ali oldu. Hz. Ali (ra), Beşir b. Amr el-Ensari, Said b. Kays el-Hemedani ve Şebt b. Rib'i et-Temimi'yi, Muaviye'ye elçi olarak gönderir. Önceki dâvetlerinde olduğu gibi Hz. Ali bu dâvetinde de yine Muaviye'yi cemaate katılmaya ve biat etmeye çağırmıştı. Ancak Muaviye, yine aynı şekilde bunu bilinen gerekçeleriyle geri çevirdi. Önce Hz. Osman'ın kâtillerinin kendilerine teslim edilmesi veya hepsinin öldürülmeleri kaydıyla bunu kabul edeceklerini, bunun gerçekleşmesinden sonra biat edeceğini söyleyerek gelenleri geri çevirdi.

İşte, işin bu noktasında bile Hz. Ali'nin değeri ve dehası yine kendisini göstermiş bulunmaktadır.[1]

Özellikle iki sahabi, Ebu Derda ile Ebu Umame (rma) her iki taraf arasında barışın sağlanabilmesi için büyük bir çaba gösterdiler. Fakat bütün çabalarına rağmen barışı sağlamaya muvaffak olamadılar. Her iki taraf da kendilerini dikkate almayınca, bu değerli iki sahabi, iki taraftan herhangi birisine taraftar olmaksızın ve onların hatalarına ortak, yapılanlara da şahit olmamak niyetiyle oradan ayrılıp gittiler.[2]

Nitekim bu niyetle Tâbiun'un önde gelen simalarından olan Mesruk b. Ecda' da öne geçerek kendilerine şöyle seslendi:

"Ey insanlar! Susun hele, dinleyin!" dedi ve sonra sözlerini şöyle sürdürdü: Düşünün bir kez, gökten biri size seslense, siz de o sesleneni hem görüp hem de ne söylediğini işitip söylediklerini anlasanız ve size dese ki: 'Allah sizi, şu anda üzerinde olduğunuz ve yapmakta bulunduğunuz davranışlarınızdan menediyor.' Siz onun bu söylediklerine itaat eder misiniz, etmez misiniz? Hepsi de, "Evet, ederiz" dediler. Bunun üzerine Mesruk sözlerine devamla;"Vallahi, Cebrail (as) bu görevi iletmek amacıyla Muhammed'e geldi, bunu indirdi. Halen de bu iniş devam etmektedir" dedi. Sonra da şu mealdeki âyeti okudu:

"Ey iman edenler! Mallarınızı haram ve haksız yollarla aranızda alıp vererek yemeyin. Ancak karşılıklı rızaya dayanan bir ticaret hâli müstesna. Birbirinizi, haksız yere zulmederek, düşmanlık besleyerek öldürmeyin ve kendi canınıza da kıymayın. Şüphesiz bunları yasaklamakla Allah, size karşı çok merhametlidir." (Nisa, 4/29)

Daha sonra Mesruk halkın arasından ayrılıp orayı terk etti ve gitti.[3]

---

[1] Abdulhamid, Hilafetu Ali b. Ebi Talib, s.199; Tarihu't-Taberi, 5/612-613
[2] el-Bidaye ve'n-Nihâye, 7/270
[3] Tabakat, 6/78

İbn Kesir, Ebu Mihnef ile Nasr b. Müzahim'e dayalı olarak gelen rivayetleri detaylarıyla ele alıp yaptığı tenkidinde, özellikle taraflar arasındaki bu barış görüşmeleri sebebiyle olup bitenler konusunda diyor ki:

"Hz. Ali'den naklen gelen rivayetler konusunda söylediklerine ihtiyatla yaklaşmak gerekir. Çünkü Hz. Ali'den rivayetle aktarılan kimi ifadelerde Muaviye ile babası Ebu Süfyan'ı küçük düşüren ifadeler yer almaktadır. "Bunlar İslâm'a girmişler ama İslâm konusundaki tereddütleri hep devam etmiştir" gibi bir takım olmayacak sözleri güya Hz. Ali söylemiş.. Dahası güya Hz. Ali bu zaman dilimi içerisinde demiş ki:

"Ben, Osman için o ne zalim olarak ve ne de mazlum olarak öldü, diye bir şey söyleyemem."

İbn Kesir diyor ki: "Bana göre, Hz. Ali'den böyle bir sözün çıkmış olması doğru olamaz."[1]

Kaldı ki, Hz. Osman'ın öldürülmesi olayı karşısında Hz. Ali'nin tutum ve davranışı oldukça açıktır. Gerçi ben, işin bu yönünü, "Osman b. Affan (ra)" adlı eserimde ve bu kitabımda detaylarına inerek açıkladım.

SAVAŞIN PATLAK VERMESİ

Savaş, Zilhicce ayında sürdüğü gibi, barış girişimlerinin sonuç vermemesi üzerine Muharrem ayında da devam etti. Savaşın bu şekilde sürdürülme nedeni genel bir katliamın önünü almaktı. Savaşın başladığı günden itibaren, Muharrem ayının ilk haftasına kadar ki süre de her iki taraf da yetmişin üzerinde savaş akını gerçekleştirdi.[2]

Ancak bu arada Ali (ra) ordusuna, artık yarın sabah Çarşamba gününden itibaren tüm birliklerin genel seferlik anlamında savaşa katılacaklarını, en büyük saldırıyı başlatacaklarını bildirdi. Sonra da bundan böyle Muaviye ile bir antlaşma yapmanın olamayacağını da Muaviye'ye bildirdi. Artık o geceden itibaren her asker ve savaşa katılan herkes silahlarını gözden geçiriyor, körelmiş olan kılıçlarını keskinleştirmek için biliyorlardı.

Amr b. As, saklı tuttuğu silahlarını çıkardı, ihtiyacı olanlara dağıttı.[3] Askerlerinin direnç göstermeleri için onları bu yola teşvik etti, onlardan ölüme meydan okumalarını istedi.[4]

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihâye, 7/269
[2] Şezeratu'z-Zeheb, 1/45; el-Enbau Bitevarihi'l-Hulefai, s.59
[3] Sallabi, Ali b. Ebu Talib, 2/635
[4] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihâye, 7/273

Böylece ordunun sorumlu komutanları geceyi istişare yaparak, komutanların yerlerini ve kanatlarını yeniden gözden geçirerek, geçirdiler.[1]

Birinci Gün: Savaşın ilk günü olan Çarşamba günü sabahleyin her iki ordu da, savaş için saf düzenini almışlardı. Bu savaş düzeni şu sıralamaya göre yapılmıştı; Ortada yer alan askerî güç, bunun sağında ve solunda yer alan askerî kanatlar.

Hz. Ali (ra), ordusundaki askerî düzenlemeyi şu esasa göre düzenlemişti: Hz. Ali, askerî komuta görevinin orta bölümünde yer alıyordu. Abdullah b. Abbas sol kanadı idare ediyordu. Ammar b. Yasir piyade askerlerden sorumluydu. Muhammed b. Hanefiyye, ordunun bayrağını taşıyan birlik üzerinde görevliydi. Hişam b. Utbe ise sancak beylerini idare ediyordu. Eş'as b. Kays ise, askerî birliklerin sağ kanadından sorumluydu.[2]

Şam ordusuna gelince; onun da askerî düzeni şu sıralamaya göre tasarımlanmıştı: Muaviye'nim kendisi genel komutan sıfatıyla yüksekçe bir tepede tamamen takviye güçleriyle desteklenmiş olan ve hepsi de zırhlı olan, seçkin askerlerin ve vurucu merkezi birliklerin başında yer alıyordu. Amr b. As, Şam ordusunun tüm süvari birliklerinden sorumlu genel komutan idi. Himyerli Zülkila ise, Yemen'den gelen askerlerin başında olarak askerî sağ kanadı idare ediyordu. Habib b. Mesleme el-Fehri de Mudar kabilesinden oluşan ve askerî sol kanadı oluşturan bölümün başına getirilmişti. el-Meharik b. Sabah el-Kilai, sancaktar idi.[3]

Nihayet iki İslâm ordusu karşı karşıya gelmişlerdi. Asker sayısının çok olması nedeniyle, tüm ufuk kaplanmış durumdaydı.

Arap şairlerinden biri olan Ka'b b. Cuayl Tağlebi,[4] Çarşamba gecesi, herkesin oklarının ve silahlarının başına koşuşlarını, ertesi güne hazırlanmak için olan faaliyetlerini görünce, işte gördüğü bu manzara karşısında kendisini tutamayıp şu şiirlerini söylemiştir:

Ümmet şaşkınlık ve hayret uyandıran bir işle sabahladı
Mülkün hepsi yarın toplanır elinde galip gelenin
Ben yalan olmayan bir söz söyledim, hep doğrudur o
Çünkü yarın Arapların helâk olacak hep gözdeleri.[5]

---

[1] Said b. Mansur, Sünen, 2/240. Ancak bu rivayet zayıftır.
[2] Tarihu Halife b. Hayat, s.193. Hasen bir senedle bir görgü şahidine dayanarak aktarılmıştır.
[3] Tarihu Halife b. Hayat, s.193. Hasen bir senedle bir görgü şahidine dayanarak aktarılmıştır.
[4] Zirikli, A'lam, 6/180
[5] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihâye, 7/273; Tarihu't-Taberi, 5/626

...olarak gelen kimi zayıf rivayetlere göre Hz. Ali kendi ordusuna seslenmiş ve onları savaşa teşvik etmiş, Allah'ı çokça anarak dua ve zikirde bulunmalarını talep etmiştir.[1]

Nitekim hatırlanacağı gibi Amr b. As da başında bulunduğu askerlerine seslenmiş, onları savaşmaya teşvik etmiş, onlara düzenli saflar halinde savaşmalarını ve saflarda yerlerini almalarını istemişti.[2]

Bu rivayetleri aktarmamanın herhangi bir sakıncası yoktur. Çünkü her liderin kendi emrindeki askerleri savaşa teşvik etmesi, onlara hamaset duygularını aşılaması gayet doğal olan bir şeydir. Çünkü her lider mutlaka zaferin kendi lehlerine tecelli etmesini ister.

Nihayet iki İslâm ordusu oldukça çetin geçen bir savaşla karşı karşıya geçtiler, biri ötekisini imha edecek mahiyette saldırıya geçti. Savaş, olağan acımasızlığıyla gün batımına kadar, namazların eda edilmesinin dışında devam etti. Hemen her askerî birlik komutanı, kendi askeriyle birlikte namazını eda ediyordu. Fakat iki tarafın askerleri arasında, onları bir birinden ayıran tek şey ölen askerlerin cansız bedenleriydi.

Hz. Ali'nin askerleri ya da ordusu içerisinde yer alan askerlerden biri, Hz. Ali'nin namazını bitirip ayrılmasından sonra gelip kendisine şu soruyu yöneltti ve dedi ki:

"Ey müminlerin Emiri! Sen bizden ölen askerle onların tarafından ölen askerler için ne dersin?" Hz Ali (ra) o askere şu cevabı veriyordu:

"İster bizim tarafımızdan ölen askerler olsun, ister onların tarafından ölen askerler olsun, her ikisi de Allah'ın rızasını kazanmak istiyorlar ve her ikisi de âhiret yurdunu diliyorlar, cennete gireceklerdir."[3]

Tarafların her ikisi de sabırla birbirlerine katlanarak savaşı sürdürdüler ama hiçbiri galip gelmedi, akşama kadar savaş devam ettiği halde, üstün gelen yoktu. Akşam olunca Hz. Ali, savaş alanına çıkıp dolaştı ve Şam askerlerine şöyle dönüp bir baktı da Rabbine şöyle dua etti:

"Allah'ım! Beni de onları da mağfiret eyle, bizleri bağışla!"[4]

İkinci Gün: Savaşın ikinci günü Perşembe günüydü. Yine konuyu rivayetlere dayalı olarak aktaracağız.

---

[1] Tarihu't-Taberi, 5/626. Bu rivayet Ebu Mihnef yoluyla gelmiştir.
[2] Tabakat, 4/255. Rivayet Vakıdi, yoluyla gelmiştir.
[3] Said b. Mansur, Sünen, 2/344-345. Bu rivayet zayıf bir senedle gelmiştir.
[4] İbn Ebu Şeybe, Musannaf, 15/297. Sahih bir senedle rivayet olunmuştur.

Perşembe günü sabahı, Hz. Ali, sabah namazı için oldukça erken denilecek bir vakitte kalktı, namazını kıldıktan sonra hücum hazırlıklarına başladı, bazı komutanlarının yerlerini ve konumlarını değiştirdi.

Ordunun sol kanadını idare eden Huzaalı Abdullah b. Bedil'i sağ kanada görevlendirdi. Sağ kanatta görev yapan Eş'as b. Kays el-Kindi'yi de alıp sol kanada yerleştirdi.[1]

Düne nazaran savaş çok daha şiddetli başladı. Hz. Ali'nin ordusunu öne atılarak, Şam ordusuna karşı gözle görülebilir bir üstünlük elde ettiler. Hz. Ali'nin sağ kanada getirdiği komutan Abdullah b. Bedil, Muaviye'nin ordusunun sol kanadında görevli Habib b. Mesleme'yi bozguna uğrattı, sol kanat böylece çökertildi. Bunun üzerine Abdullah, Muaviye'nin öncü silahlı gücünün öne atılmasıyla karşı karşıya geldi. Benzeri görülmemiş bir cesaret sergilediler. Ancak bu, geçici üstünlüğün yanında, Irak askerlerinin atılganlığı Muaviye'nin askerlerinin cesaretini kırmış, hatta bir ara Muaviye'nin kendisi bile savaş meydanını terk edip kaçmak istemiştir.

Ancak daha sonra sabretmeyi tercih etmiş ve Şairin şu dizelerine sığınmıştır:

İffetim engelledi beni, sınavım da aynı şekilde
Kârlı bir değerle, bir semenle aldı övgüyü
Hoşa gitmeyene nefsim zorladı beni
Benim, onun belini büken kahraman darbem
Ne zamanki sözüm dolanır da galeyana gelse derim
Yerinde dur, dinlen, sen övgüye değer olacaksın[2]

Ancak Hz. Muaviye'nin özel askerî gücü bir şekilde, Hz. Ali'nin ordusunun sağ kanadında görev yapan Abdullah b. Bedil'i öldürdüler. Bunun yerine sağ kanadın komutası Eşter'e verildi.

Bunun üzerine Şam ordusu toparlanmaya başladı. Bu defa Muaviye'ye ölümüne biatte bulundular. Yeni bir hamle ile atağa geçtiler. Derken komuta kademesinden Zülkila, Havşeb ve Ubeydullah b. Ömer b. Hattab öldürüldüler (rma). Muaviye'nin ordusu, Irak ordusunun üzerine gitmeye başlayınca, Irak ordusu gerilemeye başladı. Irak cephesinde çok büyük kayıplar verildi. Yaralıların haddi hesabı yoktu.

---

[1] Tarihu't-Taberi, 5/630
[2] Tarihu't-Taberi, 5/636

Hz. Ali, ordusunun gerilediğini görünce onlara seslenmeye başladı ve onların hamaset damarlarını harekete geçirmeye çalıştı. Çok şiddetli çarpışmalar oldu, nihayet savaş orta kanatta yer alan merkeze taşındı. Hamiyet duyguları kabarmaya başlayan asker, komutanları olan Halid b. Muammer'e ölümüne biat ettiler.[1]

Ammar b. Yasir, 94 yaşın üzerinde bulunuyordu. Samimi olarak savaşıyor, askerleri de savaşmaya teşvik ediyordu. Böylece onları harekete geçirme gayretindeydi. Fakat tüm aşırılıklardan uzak bir halde savaşıyordu. Derken Ammar yanıbaşında birilerinin, "Şamlılar kâfirdirler" dediğini duydu. Hz. Ammar onu, böyle söylemekten menetti ve "Onlar sadece bize karşı isyana kalkışan, meşru idareye başkaldıran kimselerdir, kâfir değillerdir. Biz, onlarla, sadece başkaldırdıkları için savaşıyoruz. Çünkü bizim ilâhımız birdir, peygamberimiz birdir ve kıblemiz de birdir" dedi.[2]

Hz. Ammar, komutasındaki arkadaşlarının morallerinin bozulduğunu, düşmanlıklarının had safhaya vardığını görünce, bu defa kendilerinin hak yolda olduklarını onlara açıkladı. Şam askerlerinin şiddetli darbelerini önemsememelerini, ona aldanmamalarını istedi. İşte bunun için Ammar b. Yasir (ra) diyordu ki:

"Kim, huriler tarafından karşılanıp onların kucağına atılmak suretiyle mutlu olmak istiyorsa, Allah rızası için iki safın ön tarafına geçsin, önde savaşsın. Doğrusu gördüğüm kadarıyla, safın birisi size bir darbe indirirken bundan sadece savaşmak istemeyenler kuşkuya kapılırlar. Sizde bunu görüyorum. Varlığım elinde olan Allah'a yemin olsun ki, eğer onlar bize darbe indirip bizi Hecer hurmalıklarına kadar peşimizi bırakmasalar bile, hak üzerinde olanın bizler olduğumuzu, onların da bâtıl yolda olduklarını kesin olarak bilmekteyiz. Yine kesin olarak bildiğimiz bir şey var ki, o da bizim ıslahatçılarımız hak üzeredirler, onlarınkileri ise bâtıl üzeredirler."[3]

Ammar (ra) bu konuşmasından sonra öne atılmaya başladı. Elinde mızrağı vardı, yaşlılık nedeniyle elleri titriyordu. Sancağı taşıyan Haşim b. Ebi Vakkas'a Allah katında ne büyük nimetlerin hazırlandığını söyleyerek ileri atılması için onu özendiriyordu. Nitekim emrindeki arkadaşlarını da buna özendirerek savaşa yönlendiriyordu. Emrindeki arkadaşlarına şöyle diyordu:

---

[1] el-İsabe, 1/454; Ensabu'l-Eşraf, 2/56. Bu Katade'den Hasen bir senedle gelen bir rivayettir.
[2] İbn Ebu Şeybe, Musannaf, 15/290. Hasen ligayrihi olan bir isnadla rivayet olunmuştur.
[3] Mecmau'z-Zevaid, 243; Abdulhamid, Hilafetu Ali b. Ebi Talib, s.219. Hasen bir isnad ile rivayet olunmuştur.

Bu değerli büyük sahabi, muhacirlerdendi, Bedir savaşına katılanlardandı, yaşı da 94'ün üzerinde bulunuyordu. İşte bu özelliklerin sahibi olan o üstün sima, moralini hiç bozmamış, yaşının geçmiş olmasına rağmen, savaşma azmi kırılmamış, azminden hiçbir şey kaybetmemiş bir halde savaşmaya devam ediyor ve askerini teşvik ediyordu.

Hatta öylesine bir yararlılık göstermiştir ki, savaşın kendi lehlerine dönmesini bile sağlamıştır.

Bayraktar Haşim b. Utbe b. Ebu Vakkas öne atılmış ve o öne atılırken de şu dizeleri söylüyordu:

Şaşkının biri azmış da, yer olarak saldırıyor ailesine
Bıkana kadar durmaksızın hayata oynuyor
Gereklidir mutlaka körelmesi veya körelmeleri[1]

Hz. Ammar da şöyle sesleniyordu: "İlerle Haşim, ilerle! Çünkü cennet kılıçların gölgesi altındadır. Ölüm ise mızrakların ucundadır. Göğün kapıları açıldı ve huriler de süslendi:

Bu gün sevenler kavuşacak
Muhammed'e ve arkadaşlarına."[2]

Perşembe günü, güneş batarken Hz. Ammar (ra) bir yudum süt istedi, sonra da dedi ki: "**Resûlüllah (sav) bana demişti ki, doğrusu senin son olarak dünyada içeceğin şey bir yudum süt olacaktır.**"[3]

Sonra öne atıldı yanında bayraktarı Haşim b. Utbe b. Ebi Vakkas ez-Zühri'yi de alıp götürdü. Fakat bu gidişlerinde her ikisi de şehit düştü.[4]

Aynı gece savaş çok şiddetli olarak tekrar başladı. Artık Irak ordusu daha duyarlı olarak, Şam ordusu üzerine atıldılar. Böylece Muaviye'nin askerlerini geri püskürttüler. Hz. Ali, Müminlerin Emiri olarak bizzat büyük bir çarpışma örneği veriyordu.[5]

Gelen rivayetlere göre, Hz. Ali, o gece askerlerine akşam namazını korku namazı olarak kıldırdı.[6]

---

[1] Tarihu't-Taberi, 5/652
[2] Tarihu't-Taberi, 5/652
[3] İbn Ebu Şeybe, Musannaf, 15/302-303. Munkati bir senetle rivayet olunmuştur.
[4] Tarihu't-Taberi, 5/652
[5] Hâkim, Müstedrek, 3/402. Zehebi bu rivayetin zayıf olduğunu söylemiştir.
[6] Beyhaki, Sünenu'l-Kübra, 3/402. İrvau'l-Ğalil, 3/42

Olayı gözleriyle görenlerden biri diyor ki: "Biz durmaksızın çarpıştık. Öyle ki mızraklar kırıldı, oklar tükendi. Sonra bizler kılıçlara sarıldık, kılıç kılıca vuruşuyorduk. Gece yarısına dek birbirimizi doğradık. Nihayet bu defa kimimiz kimimizle kucak kucağa savaşır oldu. Nihayet kılıçlarımız da orak misali bükülüp kalınca, bu defa demirden direk ve sopalarla vuruşmaya başladık. Bu arada kimseden ses duyulmuyordu, duyulan gürültü ve patırtıdan ibaretti. Sonrasında taşlarla birbirimize atışmaya başladık, birbirimizin üzerine toprak serpiyor, dişlerimizle birbirlerimizi ısırıyorduk. Bu durum Cuma sabahına kadar böylece devam etti.

Güneş doğmuş ve yükselmişti ama her taraf toz duman idi. Bu itibarla güneş gözükmüyordu. Sancaklar, bayraklar ve flamalar hep yere düşmüştü. Ordu yorgunluktan bitkin ve boğazlar da kurumuştu."[1]

İbn Kesir o inilti ve hırıltının dışında hiçbir sesin duyulmadığı gece ile o günkü Cuma günü için şu ifadelere yer vermektedir:

"Birbirlerini dişleriyle ısırarak savaşıyorlardı. Daha sonra bitkin düştüklerinde dinlenmek üzere oturuyor ve biri ötekisine, ötekisi de berikisine homurdanıp duruyordu. Sonra tekrar ayaklanıp birbirileriyle savaşı sürdürüyorlardı. Her iki taraf Cuma sabahına kadar savaşıp durdular. Savaşa ara vermeksizin sabah namazını ima ile kılıyorlardı. Nihayet gün ağarmıştı. Zafer Irak ordusuna gülüyordu, Şam ordusu zor durumdaydı."[2]

Hakeme Başvurulması: Hırıltı ve iniltinin oldukça yoğun yaşandığı gecede her iki tarafın askerleri yaşadıkları ölüm hâdiseleri sebebiyle, artık ölüm olayı yaşanmasın istediler. Derken Kinde kabilesinin lideri konumunda olan Eş'as b. Kaysı'n, o gece ile alâkalı olarak arkadaşlarına seslenmesi gündeme geldi ve Eş'as onlara şöyle seslendi:

"Ey Müslümanlar! Dün gece yaşanan olayı hepiniz gördünüz. Allah'a yemin ederim ben hayatımda böyle bir olay görmedim. Dikkat edin, burada bulunanlar, bulunmayanlara bildirsin. Biz, yarın Arapların yok edilmesine muvafakat etmişsek, Allah adına yemin olsun ki, ben bu konuşmamı savaştan korktuğumdan ötürü yapıyor değilim. Ancak bilin ki ben yaşlı bir kişiyim. Yarın hepimizin yok olduğunu varsayalım. Benim bu konuda tek endişem yarın kadınların ve çocukların başına geleceklerdendir. Allah'ım! Sen de biliyorsun ki ben kavmime ve dindaşlarıma bakıyorum."[3]

---

[1] Şezeratu'z-Zeheb, 1/45; Vak'atu Sıffin, s.369
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihâye, 7/283
[3] Minkari, Vak'atu Sıffin, s.479

Bu haber Muaviye'ye iletilince, Muaviye dedi ki: "Kâbe'nin Rabbi olan Allah'a yemin ederim ki, isabet etti. Eğer yarın da biz böyle savaşacak olursak, kesinlikle Bizanslılar bizim kadınlarımıza ve çocuklarımıza saldırırken İranlılar da hiç fırsatı kaçırmadan Irak'ın üzerine saldırıp onların kadınlarını ve çocuklarını yok ederler. Doğrusu bu gerçeği içimizde akıl sahibi olabilen ve deneyimli olan herkes bilir ve görür."

Muaviye bu konuşmasından sonra arkadaşlarına dönerek dedi ki: "Kur'an sayfalarını kılıçların başlarına geçirin."[1]

İşte bu rivayet bir Iraklıdan gelen rivayettir. Burada Amr b. As'tan hiç söz edilmemekte, bir hile veya tuzaktan da bahsedilmemektedir. Bu sadece her iki tarafın arzusu olan bir şeydir. Böyle yapmakla Muaviye ve Amr b. As cesurca bir davranışla her iki tarafın kuvvetleri arasında kan dökmeye son vermekti. O da hemen âcilen böyle bir şeye karar verdi. Böyle bir barış ancak ümmetin düşmanlarını ve bu fitne ateşini yakanları rahatsız ederdi. Çünkü bu barış meselesinde en çok rahatsızlık duyacak olanlar İslâm düşmanlarıydı. Çünkü bunlar bâtıl olanı hak, hak olanı da bâtıl gibi gösterme gayretinde idiler.

Nitekim Müminlerin Emiri Hz. Ali adına olmadık yalan sözler uydurmuşlardır. Oysa bu yalan rivayetlerin tamamı sahih kitaplarla çelişir.

Güya Ali (ra) demiş ki: "Onlar o Kur'an sayfalarını kaldırmadılar, onu kaldırmayacaklar da; onda var olanlarla amel de edecek değillerdir. Onlar onu size bir hakem olsun diye kaldırmadılar, bir tuzak olsun ve bir aldatma olsun diye kaldırdılar." Evet, güya Hz. Ali, onların o hareketine karşı bu ifadeleri kullanmış.[2]

Yine onların bu Kur'an sayfalarını kılıçlarının uçlarına geçirip kaldırılmasıyla ilgili olarak ileri sürdükleri hakaret ve sövgülerinden bazıları da şöyledir: "Bu, İbnu'l-Ahire'nin meşveretidir."[3]

Böylece Amr b. As aleyhinde öylesine dolaplar çevirdiler ki, nerede bir İslâm tarihi kitabı varsa, orada mutlaka Amr b. As'ın (ra) aleyhinde, onun değerini düşüren ifadeler bulunmaktadır. Bu kaynaklarda Amr b. As hep hileci, düzenbaz, aldatan, arkadan vuran kişi olarak tanıtılır.

---

[1] Minkari, Vak'atu Sıffin, s.479-884

[2] İbn Adiyy, el-Kâmil, 2/386 (Burada yer alan "İbnu'l-Ahire" ifadesi, o fahişe kadının oğlu, o piç adam anlamında, Amr b. As aleyhine kullanılan iğrenç bir ifade tarzıdır. Çeviren)

[3] İbn Adiyy, el-Kâmil, 5/662-663

Bunun da nedeni, sahabenin fakihlerine düşmanlık besleyen kimselerin onların aleyhinde uydurdukları rivayetlerdir.

Bu uydurma rivayetleri aktaranlar da Taberi, İbnu'l-Esir ve çağdaş tarihçilerdir. Örneğin Hasan İbrahim Hasan İslâm Tarihi adlı eserinde, Muhammed Hudari Bek Emevî Devleti tarihi adlı eserinde aynı şekilde Abdulvehhab Neccar Raşit Halifelerin Tarihi isimli eserinde bu hataya düşenlerdendir. Ayrıca bunlar gibi daha niceleri bulunmaktadır.

Ebu Mihnet'ten gelen aslında böyle bir varsayımı ortaya koyan bir rivayettir. Çünkü buna göre güya Hz. Ali, Şam ordusunun fikri olması sebebiyle buna karşı çıkmıştır. Ancak daha sonra Haricî diye anılacak olan Kurra'nın baskısı ve zorlamaları sonucu bu hakem olayını kabul etmek zorunda kalmıştır.[1]

İşte bu rivayette, Hz. Ali'den Muaviye ve arkadaşlarına bir sövgü bulunmaktadır. Oysaki o dönemin seçkin nesli böyle bir şeyden uzaktır.

Nasıl böyle bir şey olabilsin ki; başlarında Hz. Ali gibi bir Emir bulunacak ve o, büyüklerine sövgüde bulunacak veya buna göz yumacaktır. Bu, olacak şey değildir. Kaldı ki bu şekilde gelen bir rivayetin ravileri arasında Ebu Mihnef gibi bir ismin yer almış olması, o rivayetin bir hiç olduğunun ifadesidir.

Nitekim Ahmed b. Hanbel'den gelen şu rivayete bir bakalım. Ahmed b. Hanbel'in Habib b. Ebu Sabit yoluyla yaptığı rivayette Habib diyor ki:

"Ali b. Ebu Talib'in adamlarından biri olan Ebu Vail'e gittim. O şöyle dedi: Biz Sıffin savaşında bulunuyorduk. Şam ordusu aleyhinde durum değişip, epeyce adamlarını kaybedince, Amr b. As Muaviye'ye dedi ki: Ali'ye Mushaf gönder ve kendisini Allah'ın Kitabına dâvet et. Çünkü o senin bu teklifinden geri duracak değildir. Bunun üzerine adamın biri Mushaf ile Ali'ye geldi ve "Bizimle sizin aranızda hakem Allah'ın Kitabı olsun" dedi ve şu âyeti okudu:

"Ey Peygamber! Kendilerine kitaptan bir pay verilenleri görmedin mi ki, aralarında hüküm vermesi için Allah'ın kitabına çağrılıyorlar da sonra aralarından bir grup bundan cayarak bu hükme sırt çevirerek dönüp gidiyorlar." (Âl-i İmran, 3/23)

Hz. Ali de, bunun üzerine, "Evet, elbette, ben bu hakemliğe dünden razıyım" dedi. Ancak yanında bulunan ve daha sonraları Haricîler olarak

[1] İbn Adiyy, el-Kâmil, 5/662-663

adlandırılan kimseler bulunuyordu. Hz. Ali'nin (ra) böyle bir hakemliği kabul etmesi üzerine bu kesim kılıçlarını çekerek ve "Başlarınızı omuzlarınızdan aşağı indiririz" diye baskı kurdular ve şöyle dediler:

"Ey müminlerin Emiri! Allah aramızda kesin hükmünü verinceye dek biz bu kimselerin ayağına yürüyüp gidecek değiliz."

Bu durum karşısında Ensar'dan Sehl b. Hanif (ra) ayağa kalktı ve "Ey insanlar! Siz kendinizi suçlayın! Biz Hudeybiye savaşında Resûlüllah (sav) ile beraberdik. Eğer biz savaş isteseydik, mutlaka savaşırdık. Bu sözünü ettiğim durum Allah Resûlü (sav) ile müşrikler arasında olan barış ve sulh ile sonuçlanmış olan durumdu. Daha sonra, Hudeybiye'de barış yapılması üzerine Hz. Ömer'in (ra) Allah Resûlüne (sav) karşı olan itirazları sözkonusu oldu. Arkasından da Allah Resûlüne (sav) Fetih suresi indi."

Hz. Ali de, "Ey insanlar bu bir fetihtir, zaferdir" dedi ve teklifi kabul etti. Kendisi geri döndü, insanlar da döndüler.[1]

Sehl b. Huneyf, kardeşler arasında savaşın devam etmesini isteyenlere karşı rahatsızlığını böylece açık olarak göstermiş oldu ve

"Ey insanlar! Dininiz aleyhinde karar vermekten kaçının ve kendi düşüncelerinizi gözden geçirip kendinizi suçlayın" dedi.[2]

Sehl, karşı çıkanlara şunu açıklamak istiyordu: Barış için muhayyerlik olmaz, kararlılık gerekir ve hemen uygulanması lazım gelir. Çünkü barışın ötesinde sadece fitne vardır. Onun da sonuçları belirsizdir."

O sözlerine devamla demişti ki: "Bizler kılıçlarımızı, ürküp korktuğumuz için omuzlarımıza koymuş değiliz ki, bu kılıçlar, Şamlılarla aramızda olan şeylerden önce, bilmekte olduğumuz herhangi bir meselenin yolunu bize açıp kolaylaştırmışlardır. Burada hangi bir noktada çatlak, baş gösterse, onu tıkarken, hemen onun peşinden bir başka problem ortaya çıkmaktadır. Biz de onu nasıl çözeceğimizi biliyor değiliz."[3]

İşte gördüğünüz gibi bu sahih rivayetler de, fitne çığırtkanlığı yapanlara cevap verilmekte, onların söylediklerini reddetmektedir. Esasen bu tür haberleri uydurup yayanlar, sahabeye karşı olan kin ve öfkeleri sebebiyle bunları uydurmuşlardır.

---

[1] İbn Ebu Şeybe, Musannaf, 8/336; Ahmed b. Hanbel, Müsned Fethu'r-Rabbaniyle birlikte, 8/483
[2] Buharî, Cizye, H.3181-3182; Meğazi, H.4189; Müslim, H. 1785 Ayrıca Bk. Buharî, 4844 ve 7308
[3] Buharî, Cizye, H. 3181-3182; Meğazi:4189; Müslim, H.1785

Böylece, o değerli insanların hamaset duygularıyla bu savaşlara katıldıklarını yaymışlar, bu sayede insanlar arasında kin ve nefreti yaygınlaştırmışlardır. Böylece ellerinden geldiğince fitneyi yaymaya ve onu yaygınlaştırmaya hep devam etmişlerdir.[1]

Allah'ın kitabını hakem etmeyi isterken Muaviye, bu arada artık Hz. Osman'ın kâtillerinin kendisine teslimini ileri sürmüyordu. Hz. Ali de Kur'an'ın hakemliğini kabul ederken, Muaviye'nin kendisine biat etmesi meselesini gündeme getirmiyordu. Çünkü Sıffin'de yapılan savaşta şart olarak ileri sürülen hususların nelere mal olduğu görülmüştü. Zîra savaş birçok Müslüman'ın canına mal olmuştu.

Bu savaş bir gerçeği ortaya koymaktaydı: Müslümanlar mal ve can kaybına uğramak suretiyle, sonuçta asıl düşmanları karşısında İslâm ümmetinin gücü zayıflayacak ve Müslümanlar tümüyle sarsılmış olacaklardı. Bu da ümmetin hayatı hakkında, kararları alma konusunda çok daha dikkatli, daha uyanık ve daha titiz olmalarını gerekli kılıyordu.[2]

Müminlerin Emiri Hz. Ali, Sıffin'de bu hakem meselesini, anlaşmazlıkların ortadan kalkması için bir fırsat saydı ve yeniden birleşmenin sağlanmasına bir umut kapısı açacağını düşündü. Yeniden saflar birleşecek, yeniden güç birliği oluşacak, devlet kuvvet kazanacak, artık bundan böyle yeniden fetih hareketleri başlayacak diye düşünmüyordu.[3]

Doğrusu her iki tarafın da hakem olayını düşünmüş olmaları, beraberinde cevaplanması gereken birtakım faktörleri de getiriyordu. Şöyle ki:

A- Bu hakemlik meselesi, boşuna kan akıtılmaması konusunda ortaya konan toplumsal bir çaba idi ve her iki taraf da bunu istiyordu. Gerçi Cemel Vak'asından sonra bireysel mânada birtakım barış girişimleri olmuş ise de, bu çabalar sonuçsuz kalmıştı, başarıya ulaşamamıştır.

Bu arada karşılıklı gönderilen arabulucular ve yazışmalar da sonuçsuz kaldı, bu çabalardan da istenilen sonuç elde edilemedi.

Artık son başvurulan yol hakem olayıydı. Bu meseleyi, savaşın çok şiddetli olarak başladığı ve acımasızca mâsum insanların kanlarının döküldüğü günlerde, Muaviye gündeme getirmiş oldu. Muaviye, Hz. Ali'ye bir mektup yazar ve savaşı durdurmalarını ister. Muaviye yazdığı bu mektubunda şöyle diyordu:

---

[1] el-İnsaf fi ma Vakaa fi Tarihi'l-Asri'r-Raşidiyye Mine'l-Hilaf, s.530
[2] Dirase fi Tarihi Hulefai'l-Emeviyyin, s.38
[3] Dirase fi Tarihi Hulefai'l-Emeviyyin, s.38

"Öyle sanıyorum ki sen ve ben savaşın bize neye mal olduğunu bilseydik, birbirimizin canına kıyamazdık. Eğer bizler akıllarımıza yenilmişsek de, elimizde bizim için gerekli olan bir şey vardır. O da yaptıklarımıza pişmanlık duymak ve bundan sonrası için de barış yapmak olmalıdır."[1]

B- Ölülerin artmış olması beraberinde yok oluş endişesini getiriyor. Bu durumda savaşı durdurma çağrısının yapılması gerekir. Zaten bu, hemen her iki tarafın da isteğiydi.

C- İnsanların en çok bıkkınlık ve usanç duydukları savaşların uzayıp gitmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu itibarla neredeyse hemen hemen bütün askerler böyle bir barış ve anlaşma sesini duymak istiyorlardı. Aslında Hz. Ali'nin ordusunda yer alan askerlerin genel istekleri barıştan yana idi, çünkü hep şu ifadeleri tekrarlayıp duruyorlardı:

"Savaş bizi yedi bitirdi. Tek çıkar yolumuz barış yapmaktır."[2]

İşte bu tür ifadeler, Amr b. As tarafından hile ve tuzak olarak düşünüldüğü rivayetleri yalanlıyor. Kaldı ki, hakem olsun diye Mushaf'ı kaldırıp öne sürmesi aslında ilk defa ortaya atılan yeni bir olay değildir. Aksine, Mushaf'ın hakem olması için ilk defa Cemel Vak'asında ortaya getirilmiştir. Bunu ilk defa bir taşıyıp getiren Basra kadısı Ka'b b. Sevr olmuştur. O da bir okla vurulup öldürülmüştür.

D- Esasen burada kulak verilecek olan ses, vahye dayalı olarak arabulucu ve ıslah için gelen şu sestir. Yüce Allah şöyle seslenmektedir:

"Eğer din ve dünya konusunda anlaşmazlığa düşerseniz, Allah'a ve âhiret gününe gerçekten inanıyorsanız, onu Allah'a ve Resûlüne götürün. Bu, daha hayırlı ve daha güzeldir." (Nisa, 4/59)

Allah'ın Kitabına göre hüküm verilmesi için bu konu kendisine getirildiğinde, Hz. Ali'nin onlara verdiği cevap âyeti desteklemektedir. Çünkü Ali bu konuda şöyle söylemişti: "Evet, elbette, ben bu hakemliğe dünden razıyım. Çünkü bizimle sizin aranızda Allah'ın Kitabı vardır."[3]

Ammar b. Yasir'in Şehit Düşmesi ve Müslümanlar Üzerindeki Etkisi: Allah Resûlü'nün (sav) bir hadisi, Hz. Ammar'a (ra) şöyle bir haber veriyordu: "**Seni isyana kalkışan bir topluluk öldürecektir.**"[4]

---

[1] Dineveri, el-Ahbaru't-Tıval, s.187; Dırasat fi Ahdi'n-Nübüvveti, s.432
[2] Sıffin, s.482-485; Dirasat fi Ahdi'n-Nübüvve, s.433
[3] İbn Ebu Şeybe, Musannaf, 8/336
[4] Müslim, H.2916

Bu hadis, Hz. Peygamber'den (sav) sahih olarak gelen hadislerdendir. Sıffin savaşında, Hz. Ammar'ın şehit düşmesi savaş üzerinde çok büyük etkisi olmuştur. Bu durum askerin moralini bozmuştu. Çünkü Hz. Ammar, Allah Resûlü'nün (sav) ashabı arasında sembol bir kişiydi. Zîra o hangi tarafta yürür ve yer alırsa herkes ona tâbi olurdu.

Huzeyme b. Sabit, Sıffin savaşına katılmış fakat silahını kullanmıyordu. Ancak Hz. Ammar'ın öldürüldüğünü görünce, derhal kılıcını çeker Şam ordusunun üzerine yalın kılıç atılır. Çünkü Huzeyme b. Sabit, Resûlüllah'ın (sav) Hz. Ammar hakkında, "**Seni isyana kalkışan bir topluluk öldürecektir**" buyurmuş olduğu bu hadisi duymuştu. Huzeyme de şehit düşünceye dek, Şam ordusuna karşı savaştı.

Hz. Ammar'ın şehit düşürülmesi moral açısından Muaviye'nin askerleri üzerinde de bir çöküş olmuştu. Nitekim Abdurrahman es-Sülemi, Şam ordusunun askerî alanı içerisine girmişti. Zîra su içebilmeleri için nehrin bir tek akar kolu vardı, o da Muaviye'nin ordusunun bulunduğu yerde idi.

Abdurrahman baktı ki, Muaviye, Amr b. As, oğlu Abdullah b. Amr ve Ebul-Aver es-Sülemi de suyun başında bulunuyorlar. Hepsi de oturmuşlar, Hz. Ammar'ın şehit düştüğünden söz ediyorlardı. Abdullah b. Amr babasına, "Biz şu adamı öldürdük ya. İşte onun hakkında Resûlüllah (sav) buyuracağını buyurmuştu" deyince, babası oğluna, "Hangi adam, kimden söz ediyorsun?" diye sorunca, oğlu, "Ammar b. Yasir'den söz ediyorum" dedi.

Muaviye de ona, "**Sus; Allah adına yemin olsun ki, o, işlerinde hep sebatsız olarak devinip durdu! Onu biz mi öldürdük. Onu, savaş alanına alıp getirenler öldürdü**" demişti. [1]

Muaviye'nin bu olayı bu şekilde yorumlayıp değerlendirmesi Şam halkı arasında yayılıverdi.

Sahih bir rivayete göre, Amr b. Hazm, Amr b. As'ın yanına varır ve kendisine, "Ammar öldürüldü. Onun hakkında Resûlüllah (sav) şöyle buyurmuş" der ve hadisi okur.

Amr b. As, hemen korkuya kapılarak hızlıca yerinden fırlayıp Muaviye'ye koşar ve Muaviye ona, "Nedir senin bu halin?" diye sorunca o da, "Ammar öldürüldü" der. Bunun üzerine Muaviye de, "Ammar öldürüldü mü? Niye, şimdi ne olacak?" der. Amr da, "Ben Allah resulünden (sav) dinlemiştim, o şöyle buyurmuştu: "**Seni isyana kalkışan bir topluluk**

[1] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/206; 4/199. Bu rivayet isnad yönden Hasen olan bir rivayettir.

öldürecektir" diye bu hadisi aktardı. Muaviye de ona, "Sen idrarını tutamayan birisin. Onu öldüren biz miyiz? Onu Ali ve arkadaşları öldürdü. Onu alıp buraya getirdiler, oklarımızın –ya da kılıçlarımızın- arasına atıverdiler" dedi.[1]

Yine gelen sahih bir rivayete göre, Muaviye'nin yanına iki adamı gelir ve her ikisi de Hz. Ammar'ın başı üzerinde tartışmaktadırlar, her ikisi de "Ben öldürdüm, sen öldürmedin" diye, Hz. Ammar'ı öldürme şerefinin (!) kendilerine ait olduğunu ileri sürüyorlardı. Bunun üzerine Abdullah b. Amr b. As onlara dönerek dedi ki:

"İkinizden biriniz arkadaşı adına iyi bir nefes alsın. Çünkü ben, Allah resulünden (sav) "**Seni, isyana kalkışan bir topluluk öldürecektir**" buyurduğunu işittim.

Bunun üzerine Muaviye ona, "Senin bizimle işin ne?" diye Abdullah b. Amr b. As'a sorar. O da, "Bir keresinde babam beni, Allah Resûlü'ne şikâyet etti. Resûlüllah da (sav) bana, "**Baban hayatta olduğu sürece ona itaat et, ona karşı gelme**" buyurdu. İşte şu anda ben sizinle beraberim, sizin yanınızda bulunuyorum, ancak ben savaşmıyorum" diye Muaviye'ye cevap verir.[2]

Yukarıda geçen rivayetlerden şöyle bir mâna çıkarmaktayız: Sahabenin fakihlerinden olan Amr b. As'ın oğlu Abdullah, Şam ordusunun Hz. Ammar'ı öldürenler olduğunu müşahede etmiş ve hemen her fırsatta rahatsızlığını tekrar edip durmuştur.

Kuşkusuz bu hadis sebebiyle, Şam halkı üzerinde büyük bir moral bozukluğuna neden olmuştur. Üzülecek olan taraf ise, Muaviye bu hadisin mânasını farklı yorumlayarak amaç dışı bir anlam yüklemiştir. Çünkü Hz. Ammar'ı öldürenler, hiçbir zaman onu yanlarına alıp getirenler değildir.[3]

Nitekim Hz. Ammar'ın şehit düşmüş olması Amr b. As'ın maneviyatını sarsmıştır. Ammar b. Yasir'in şehit düşmüş olması, Amr b. As'ın bu savaşa son verilmesi noktasında, üzerinde büyük bir etki bırakmıştır.[4]

Hatta Amr b. As, hayıflandığını şu sözleriyle dile getirmektedir: "Keşke ben bu olayın yaşandığı günden yirmi yıl önce ölmüş olsaydım."[5]

---

[1]Abdurrazzak, Musannaf, 11/240. Sahih bir senedle rivayet olunmuştur.
[2]Ahmed b. Hanbel, Müsned, 11/240. Ahmed Şâkir, sened yönünden sahih olduğunu söylemiştir.
[3]Abdulhamid, Hilafetu Ali b. Ebi Talib, s. 325.
[4]Gadban, Muaviye b. Ebu Süfyan, s.215
[5] Ensabu'l-Eşraf, 1/170; Gadban, Amr b. As, s.603

Buharî'de Ebu Said el-Hudri'den şöyle bir rivayet bulunmaktadır:

"Biz, mescid yapımında kerpiçleri tek tek çekerdik, fakat Ammar, ikişer ikişer taşırdı. Peygamber (sav) onu o halde görünce, üzerindeki tozu toprağı üfleyerek şöyle buyurdu:

"Vah sana Ammar, ne bu halin? Onu, isyana kalkışan bir topluluk öldürecektir. O, onları cennete dâvet edecek fakat onlar onu ateşe çağıracaklardır." Bunun üzerine Ammar da, "Fitneden Allah'a sığınırım" dedi.[1]

İbn Abdulberr de diyor ki: Hz. Peygamber'den (sav), "**Ammar'ı isyana kalkışan bir topluluk öldürecektir**" diye gelen ve tevatür derecesine varan hadisler bulunmaktadır. İşte bu tür hadisler, Hz. Peygamberin (sav) gaybe ilişkin olarak verdiği haberlerdendir ve aynı zamanda onun peygamberliğinin de alametlerindendir.[2]

Zehebi de hadisi aktardıktan sonra diyor ki: "Konuya ilişkin bu mânaya gelen rivayetler bulunmaktadır ve bu rivayet mütevatirdir.[3]

İslâm Âlimlerinin Ammar Hadisini Yorumlamaları

a-İbn Hacer Askalani'nin Görüşü: Bu hadis, Peygamberlik alametlerinden bir işarettir. Hadiste gayet açık Hz. Ali ile Hz. Ammar'ın (rma) faziletlerine değinilmektedir. Bu arada yine, Ali'nin savaşmaya kalkışmasını isabetsiz bulanların bu görüşlerine bir reddiye yer almaktadır. Hadis onların görüşlerinin önemsizliğini ortaya koymuş bulunmaktadır.[4]

Yine Askalani diyor ki: "**Ammar'ı, isyana kalkışan, bir topluluk öldürecektir**" mânasındaki bu hadisimiz, bu savaşta asıl isabet edenin Hz. Ali olduğunu gösteriyor. Çünkü Ammar'ı, Muaviye'nin askerleri ve arkadaşları öldürmüşlerdir."[5]

b- İmam Nevevi de diyor ki: Sahabe, Sıffin olayında, Ammar her nereye gidiyor idiyse sahabe de onu izliyor ve ona tâbi oluyorlardı. Çünkü Sahabe, Hz. Ammar'ın ancak âdil olan toplulukla beraber olacağını bilirlerdi. Çünkü bu hadisimiz bunu açık olarak göstermektedir.[6]

---

[1] Buharî, H.447
[2] el-İstiab, 3/1140
[3] Siyeru A'lami'n-Nubela, 1/421
[4] Askalani, Fethu'l-Bari, 1/646
[5] Askalani, Fethu'l-Bari, 13/92
[6] Tehzibu'l-Esmai ve'l-Lüğat, 2/38

c- İbn Kesir de diyor ki: "Ali ve arkadaşları, Hz. Muaviye ve taraftarlarına göre hakka en yakın olan taraftır. Muaviye ve taraftarları ise, onlara karşı saldırıya geçen âsi ve bağî olan taraf idi. Nitekim Müslim'in Sahih'inde yer alan rivayet bunun delilidir.

Şûbe bu hadisi Ebu Seleme'den, bu Ebu Nadre'den, o da Ebu Said el-Hudri'den rivayet ediyor. Ebu Said el-Hudri, Ebu Katade'yi kastederek diyor ki: Benden çok daha hayırlı olan kişi bu hadisi bana anlattı, dedi ki; Resûlüllah (sav) Ammar'a yönelerek dedi ki:

"Seni, isyana kalkışan bir topluluk öldürecektir."[1]

İşte Müminlerin Emiri Ali b. Ebu Talib'in yanında yer alan Hz. Ammar'ın (rma) şehadeti ortadadır. Onu Şam halkı öldürmüştür. Böylece Hz. Peygamberin (sav), vermiş olduğu haberin sırrı ortaya çıkmıştır. Böylece haklı tarafın Hz. Ali olduğu, saldırgan tarafın Hz. Muaviye'nin olduğu hakikati anlaşıldı. Hz. Peygamberin (sav) peygamberliğine delalet eden birçok gerçek aydınlığa kavuşmuş oldu.[2]

d- Zehebî'nin Görüşü: Her iki tarafta yer alanların her ikisi de mümin olan iki grupturlar. Ancak devlet başkanı olan Ali'ye karşı isyana kalkışılmıştır. Bunun gerçekliği de Hz. Mustafa'nın (sav) Ammar'a söylediği, **"Seni, isyana kalkışan bir topluluk öldürecektir"** sözleri ortaya koymaktadır.[3]

e-Kadı Ebu Bekir b. Arabi'nin Görüşü: Bu zat, **"Eğer inananlardan iki grup birbirleriyle savaşırlarsa, aralarını düzeltin"** (Hucurat, 49/9) mealindeki bu âyeti değerlendirirken şu ifadelere yer vermektedir: "Müslümanların birbirleriyle savaşmasında bu âyet bir temeldir. Te'vilcilerle olan savaşta da âyet, bir umdedir. Nitekim Sahabe de bu âyete dayanarak hareket etmişlerdir.[4]

f- İbn Teymiyye'nin Görüşü: Bu hadis, Hz. Ali'nin devlet başkanlığına getirilmesinin doğru olduğunu göstermesi yanında, ona itaat etmenin de vacip olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, halkı Hz. Ali'ye biate çağıran kişi cennete çağırmış olur. Fakat halkı Hz. Ali'ye karşı savaşa çağıranlar onları ateşe çağırmış olurlar. Çünkü bu hadis, Hz. Ali'ye karşı savaşa kalkışmanın caiz olmadığının delilidir.

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihâye, 6/220
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihâye, 7/277
[3] Zehebi, Siyeru A'lami'n-Nubela, 8/209
[4] İbn Arabi, Ahkamu'l-Kur'an, 4/1717

İşte bu görüş, biz Hanbelîlerin en sahih olan görüşüdür. Bu da, Hz. Ali'ye karşı savaşanların hatalı oldukları hükmüdür. Bu, fakih ve müçtehit olan imamların mezhebidir.[1]

Yine İbn Teymiyye diyor ki: "Kaldı ki Hz. Ali, kendisinden ayrılanlara karşı, haklı konumda idi. Nitekim Ammar'ı da bu isyankâr olan grup öldürmüştür. Zaten konuya ilişkin var olan nasslar da bu konuda gelmiştir. Bize düşen görev, Allah katından gelen her şeye iman etmek ve hepsinin de hak olduğunu ikrar etmek olmalıdır. Bizim kendi heva ve hevesimize göre konuşmamız uygun olmaz. Aksine bizim yolumuz ilim ve adalet yoludur, biz o yolda ve çizgide hareket ederiz. Ancak hakkın bir kısmını kabullenip bir kısmına karşı tavır takınmak ayrılığın temelidir.[2]

g- Abdullah b. Baz'ın görüşü: Peygamber (sav) Ammar ile ilgili ifadeleri ortadadır. Hz. Ammar'ı Sıffin savaşında öldürenler de Muaviye ve taraftarlarıdırlar. Muaviye ve arkadaşları, isyana kalkışan bağilerdir. Fakat kendileri bu konuda içtihada kalkışmışlar ve Hz. Osman'ın kanını istemede haklı olduklarını sanmışlardır.[3]

h- Said Havva'nın görüşü: Hz. Ammar'ın öldürülmesinden sonra, Ammar'ın isyankar bir grup tarafından öldürüleceğini bildiren hadis ortaya çıkınca, Hz. Ali konusunda tereddüt içerisinde bulunanlar, haklı olanın Hz. Ali olduğunu gördüler.

Nitekim bu nedenle Abdullah b. Ömer (ra)'in, Hz. Ali'nin yanında savaşa katılmayıp tarafsız kalması kendisini üzmüştü. Elbette, bir şeye üzülmüş olmak da ancak vacip olan bir görevi terk etmek sebebiyle olabilir. Çünkü böyle bir durumda haklı olan devlet başkanının haksız olanlara karşı zafer elde edebilmesi için, mutlaka onun yanında yer almak gerekirdi. Nitekim İslâm hukukçularının verdikleri fetva da bu doğrultudadır.[4]

Muaviye'nin Farklı Yorumuna Gelen Tepkiler[5]

Sahabe ve Tâbiun'un önde gelenleri, Hz. Peygamber'in (sav) Hz. Ammar ile alâkalı olarak buyurduğu hadisten anladıkları gerçek şu olmuştur. Bu hadiste kastedilen husus, Muaviye'nin kendisi ve ordusudur. Gerçi onlar bu içtihatları sebebiyle mâzur sayılırlar. Çünkü onlar hakkı amaçlı-

[1] İbn Teymiyye, Mecmuu'l-Fetava, 4/437
[2] İbn Teymiyye, Mecmuu'l-Fetava, 4/449-450
[3] Fetava ve Makalat Mütenevvia, 6/87
[4] Said Havva, el-Esas Fi's-Sünne, 4/1710
[5] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/206. Rivayet, isnad yönünden Hasendir.

yorlardı. Ancak içtihatlarında haklılık meselesinde isabetli olamamışlardır. Hz. Ali'nin grubu, hakka isabet etmede daha evladır. Zaten Hz. Peygamber'in (sav) hadisleri de bu gerçeği göstermektedir.[1]

Muaviye'nin sözkonusu hadisi te'vile kalkışması, müçtehit imamların hoşuna girmemiştir. Nitekim o konuyu da ele alacağım. Ancak müçtehitler, Muaviye'yi içtihadı sebebiyle mâzur kabul etmişlerdir. Nitekim İbn Hacer Askalani, Hz. Peygamber'in (sav), "**Ammar onları cennete dâvet ediyor, onlar ise onu ateşe çağırıyorlar**"[2] hadisini yorumlarken diyor ki: "Eğer Ammar Sıffin savaşında Hz. Ali ile beraber iken öldürüldü ise onu öldürenler de Muaviye'nin yanında yer alanlardır. Nitekim Hz. Muaviye'nin de yanında sahabeden olanlar vardı. O halde nasıl olur da, bunlar halkı ateşe çağırmış olsunlar?" diye sorulursa, bunun cevabı şudur:

"Muaviye ve yanındakiler, içtihatlarına göre hareket ediyorlardı. Bu bakımdan onlar aleyhinde bir kınama hareketine gitmek doğru olmaz. Burada cennete dâvet etmekten murat, cennete götürecek olan sebeplere dâvet etmek demektir. Buradaki sebep de meşru olan imama itaat etme meselesidir. Nitekim zaten Ammar da onları, Hz. Ali'ye itaat etmeye ve onun yanında yer almaya dâvet ediyordu. Çünkü o sırada Hz. Ali, kendisine itaat edilmesi vacip olan imam yani devlet başkanıydı. Oysa Muaviye ve taraftarları ise, buna karşı çıkıyor ve bunun aksini ileri sürüyorlardı. Ancak sonuç itibariyle kendi içtihatlarının bir gereği olarak yaptıkları te'vil noktasından mâzur sayılırlar."[3]

Kurtubi de diyor ki: "İmam Ebu'l-Meali, "el-İrşad" isimli kitabında şöyle diyor: Ali, velayet görevinde, imamet almada haklı idi. Ona karşı çıkarak savaşanlar bağı ve âsi idiler. Onlar hakkında hüsn-ü zanda bulunmak, onlar hata da yapmış olsalar, amaç olarak hedefleri hayır yapmaktı, iyiliği bulmaktı."[4]

İbn Kesir de diyor ki: Muaviye'nin, "Onu öldürenler bizim kılıçlarımıza hedef edenlerdir" sözüne gelince, onun böyle bir yoruma gitmiş olması yapılmaması gereken bir yorumdur. Eğer bu şekilde te'vil edilip yorumlanacak olunursa, o zaman, Allah yolunda savaşıp ölenleri öldüren de onları bu savaşa gönderen ordu komutanıdır.[5]

---

[1] Gadban, Muaviye b. Ebu Süfyan, s.210-214
[2] Buharî, Salât, H.447; Cihad, 2812
[3] İbn Hacer, Fethu'l-Bari, 1/645
[4] Kurtubi, et-Tezkire, 2/222
[5] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihâye, 6/221

İbn Teymiyye'nin görüşü: Böylesi bir sözün, dört müçtehit imam tarafından; Ebu Hanife, Malik, Şafii ve Ahmed b. Hanbel tarafından ve benzeri Ehl-i Sünnet âlimlerinden biri tarafından söylenmiş olacağını bilmiyorum. Ancak bildiğim tek şey, bu gibi sözlerin Mervanilerle onlar gibi düşünenler tarafından söylenebileceğidir.[1]

İbnu'l-Kayyım da bu yoruma şöyle bir not düşmektedir: "Evet, bâtıl olan yorum, Hz. Peygamberin (sav) Hz. Ammar ile alâkalı olarak: "**Seni, isyana kalkışan bir topluluk öldürecektir**"[2] buyurmuş oldukları bu hadise Şamlıların getirdikleri yorumdur. Çünkü bu yorum hem lafzın kendisine ve hem de zahiri duruma aykırıdır. Hz. Ammar'ı asıl öldüren, bizzat onu ortadan kaldıranlardır. Yoksa onu öldürenler, ondan yardım isteyenler, onun yardımıyla zafere koşacak olanlar değildirler.[3]

Ammar b. Yasir'in Kâtili Kimdir?

Hz. Ammar'ı öldürdüğünü söyleyen Ebu'l-Ğadiye el-Cüheni diyor ki: savaşa çıkan ilk piyade birliği harekete geçmişti. Derken şaşı gözlü birini gördüm. Adam, Ammar'ı dizlerinden okla vurdu, o da yere düştü. Derken başında bulunan miğferi düştü, ben de kılıçla vurup kafasını gövdesinden ayırdım. Bir de ne göreyim, önümde Ammar'ın başı bulunuyordu."

Hz. Ammar'ın ölüm haberi, Amr b. As'a verildiğinde, o şöyle der; Resûlüllah'tan (sav) dinlemiştim, şöyle buyurmuştu: "**Ammar'ı öldüren de, üzerindekileri soyup alan da ateştedir.**"[4]

İbn Kesir de diyor ki: "Bilindiği üzere Sıffin savaşı sırasında Ammar, Ali'nin ordusunda yer almıştı. Şam halkından olup da Muaviye'nin yanında yer alanlar onu öldürdüler. Onu öldüren de Ebu'l-Ğadiye'dir. İnsanlar arasında nankörlükle bilinen ve hatta Sahabi olduğu bile söylenmiştir."[5]

İbn Hacer de diyor ki: "Bu savaşta yer alan sahabe hakkında, onlar bu davranışlarında te'vil yolunu seçtiler diye düşünmek yerinde olur. Çünkü içtihadı sebebiyle hata yapmış olan bir kimse yine bir ecir almayı hak eder. Eğer sıradan içtihadda bulunanlar için böyle bir yol var ise, o halde bu tür hatalı bir içtihat sebebiyle onların da ecir almaları gerekir"[6]

---

[1] İbn Teymiyye, Minhacu's-Sünne, 4/406
[2] Müslim, H.2916
[3] es-Savaiku'l-Mürsele, 1/184-185
[4] Elbani, es-Silsiletu'l-Ehadisu's-Sahiha, 5/18-19
[5] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 6/220
[6] İbn Hacer, el-İsabe, 7/260

Nasıruddin Elbani, İbn Hacer'in söylediklerine ek olarak yazdığı notunda, onu uygun bularak diyor ki: "Bu söyledikleri gerçektir. Ama bunu genellemek suretiyle tüm bireylere teşmil etmek ise problemlidir.[1]

Çünkü hiçbir zaman biri çıkıp da, "Ammar'ı öldüren Ebu Ğadiye, bundan ötürü bir ecir almıştır, çünkü yanlış bir içtihada dayanarak, böyle bir iş işlemiştir" demek saçma olur. Çünkü Resûlüllah'ın (sav), **"Ammar'ı öldüren de, onu soyan da, üzerindekileri alan da ateştedir"**[2] sözleri ortada dururken, içtihada dayanarak öldürmüştür, diyemeyiz.

Burada söylenmesi gereken şey şudur: "Kural doğrudur. Ancak eğer elde, kuralın aksi bir kanıt varsa, o şey, o kuralın dışında tutulur. Burada durum böyledir. Evet, sahih hadis varken, burada kurala yer vermemek daha hayırlısıdır, olması gereken de budur."[3]

İbn Abdulberr, Ebu Ğadiye el-Cüheni'nin biyografisiyle ilgili olarak açmış olduğu bir sayfada diyor ki: "Bu şahsın adı tartışmalıdır. Adının Yesar b. Sebu veya Yesar b. Ezher olduğu söylendiği gibi hatta adının Müslim olduğu da söylenmektedir. Önce Şam'da yerleşmiş, daha sonra Vasıt beldesine gidip yerleşmiştir. Ancak kendisi Şam halkından sayılmaktadır. Henüz küçük yaşta bir çocuk iken Resûlüllah'a yetişmiştir.

Kendisinden gelen rivayete göre bu adam demiş ki: "Ben henüz gençlik dönemimde iken, Peygamber'e (sav) erişmiştim. Ben bu sırada ailemin koyun sürüsünü güderdim." Bu adam, Hz. Peygamber'den (sav) bir hadis de işitmiştir. Hadis mealen şöyledir:

"Benden sonra, bir kısmınız diğer bir kısmınızın boyunlarını vurarak kâfirler olarak bana dönmeyiniz."[4]

Kendisi Hz. Osman'ın sevenlerinden olmakla birlikte, aynı zamanda Ammar b. Yasir'in de kâtilidir. Kendisine, Ammar'ı nasıl öldürdüğü sorulduğunda, hiç sıkılmadan detaylarıyla nasıl öldürdüğünü anlatırdı.[5]

Savaş Sırasında Karşılıklı Güzel Davranışlar

Herhangi bir okur, konu ile ilgili olup bitenleri okuduğunda, her iki tarafın birbirlerine karşı olan davranışları karşısında, insanlar ne diyeceğini bilemez hale geliyorlar.

---

[1] Elbani, es-Silsiletu'l-Ehadisu's-Sahiha, 5/18-19
[2] Elbani, es-Silsiletu'l-Ehadisu's-Sahiha, 5/18-19
[3] Elbani, es-Silsiletu'l-Ehadisu's-Sahiha, 5/18-19
[4] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/76. Bu hadis, Hasen bir senedle rivayet olunmuştur.
[5] Bk. el-İstiab fi Marifeti'l-Ashab, No:3089

Bu savaş, diğerlerinden tamamen farklı idi. Çünkü herkes inanarak ve isteyerek dilediği tarafa katılıyor ve hatalı yolda olduğunu kabul ettiği kimselere karşı içtenlikle savaşıyordu. Üzerlerinde herhangi bir baskı kuran da bulunmuyordu.

Nitekim bize kadar ulaşan bilgi ve belgelere göre her iki taraf da birbirlerine karşı acımasızca savaşırlarken, suya ihtiyaç duyduklarında, tek bir kaynaktan biri diğerine dokunmaksızın gidip rahatlıkla suyunu içebiliyordu. Bu esnada biri diğerine karşı yanlış bir tavır sergilemiyordu.[1]

Bu savaşa katılanlardan biri diyor ki: "Savaşa ara verilip taraflar dinlenmeye geçildiğinde, birbirlerine gidip gelirler, sohbet ederlerdi.[2]

Çünkü onları bir araya getiren şey, aynı dinin mensubu olmalarıydı. Dinleri onlara canlarından daha sevimliydi ve öncelikliydi. Savaş esnasında eğer namaz vakti yaklaşmışsa, namazlarını kılabilmek için savaşmaya ara veriyorlar, namazlarını eda ettikten sonra da devam ediyorlardı.[3]

Nitekim Hz. Ammar b. Yasir (ra) şehit düştüğünde, her iki taraf da kalktılar ve onun cenaze namazını kıldılar."[4]

Yine Sıffin savaşına katılan ve olayı yaşayanlardan bir tanık anlatıyor, diyor ki: "Biz günlerce karşılıklı vuruşup durduk. Aramızda ölüler yığılıp kalmıştı. Hatta atlar bile öldürülmüştü. Bunun üzerine Ali, Amr b. As'a haber gönderdi, ölülerin artmış olduğunu, bunun için belli bir süre ara verilip her iki tarafın da ölülerini gömebilmeleri için zaman istedi. O da buna izin verdi. Böylece taraflar birbiriyle karışık bir halde, cenazelerini bulmaya gayret ediyorlardı. Hatta parmaklarını birbirlerine kenetlemiş durumda ölülerin arasında dolaşıyorlardı.

Hz. Ali'nin askerlerinden biri, bağlanıp öldürülmüş halde, Muaviye'nin askerlerinin bulunduğu tarafta idi. Derhal onun ölüsü oradan çıkarılmıştı. Bu olay üzerine Hz. Ali tarafında savaşanlardan bazıları gidip Amr b. As'ın önünde bulunan bir cenazelerini almak istediklerinde, onun ağladığını gördüler. Biri kendisine, "Allah'ın emrini en sert bir şekilde çiğneme noktasında gayret gösteriyor, içtihadda bulunuyormuş öyle mi?" demekten kendisi alamamıştı. [5]

---

[1] Tarihu't-Taberi, 5/610; Siyeru A'lami'n-Nubela, 2/41; Merviyatu Ebi Mihnef, s.296
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 7/270; Dirasat Fi Ahdi'n-Nübüvve, s.296
[3] Dirasat Fi Ahdi'n-Nübüvve, s.424. Taberi tarihinden alıntılanmak suretiyle verilmiştir.
[4] Dirasat Fi Ahdi'n Nübüvve, s.424; Tarihu Dımaşk, 8/233
[5] Ensabu'l-Eşraf, 6/56. Hasen bir senetle gelmiştir.

Kötülükten menetmek için ellerinden geldiğince engel olmaya gayret gösteriyorlardı. Hatta böyle bir günde ve böyle bir anda bile bundan geri durmuyorlardı.

Bir de bunlar arasında Kurra adıyla bilinen kimseler bulunuyorlardı. Bunlar Irak ve Şam halkından olup, Abdullah b. Mesud'un öğrencileriydiler. Bu kimseler Müminlerin Emiri olan Hz. Ali'nin yanında yer almadıkları gibi, Muaviye'nin de yanında yer almıyorlardı. Nitekim bunlar gelip Hz. Ali'ye de şöyle demişlerdi:

"Biz sizinle birlikte yola çıkacağız, ama savaşa katılmayacağız, her iki taraf için de tarafsız olacağız. Siz mi yoksa Şam mı haklı, bekleyip göreceğiz. Gözlemlerimiz sonucunda kim helâl olmayan ve yanlış olan bir davranışın içine girerse veya hangi taraf ötekisine karşı azgınca ve zalimce bir tavır içindeyse, biz bu durumda haklıdan yana hareket edecek ve zalimce olandan yana olmayacağız."

Bunun üzerine Hz. Ali de kendilerine, "Hoş geldiniz, Sefalar getirdiniz. İşte dinde bilgi sahibi olmak buna denir, sünneti bilmiş olmak, bu demektir. Buna rıza göstermeyen zalimdir ve haindir" dedi.[1]

İşin gerçeği şudur: Bütün bu olup bitenler birtakım içtihatlar sonucu ortaya çıkmış olan şeylerdir. Herkes bu bakımdan kendi kanaat ve içtihadına dayanıp güveniyordu ve bu kanaat ve içtihada göre de savaşıyordu.[2]

Hz. Ali ve Esirlere Muamelesi

Sıffin savaşında görülebilen en güzel örneklerden ve olaylardan birisi de esirlere yapılan muamele konusudur. Kaldı ki İslâm Dini, esirlere nasıl muamele edilmesi gerektiğini zaten açıklamıştır. Nitekim Resûlüllah (sav) de esirlere güzel muamelede bulunulması konusunda teşvik ve tavsiyelerde bulunmuştur. Esirlere o esnada orada bulunan yiyeceklerin en iyisinden ikram edilmesini istemiştir.

Esasen bu uygulama Müslüman olmayan esirlere yöneliktir. Eğer esirler bir de Müslüman iseler, onlara yapılacak muamele daha da güzel olmalıdır, ikram ve ihsanda eksiklik yapılmamalıdır. Fakat bu savaştaki esirler ise, kendi fırkasının bir grubu ve bir gücü olarak itibar görüyordu.[3]

---

[1] Sıffin, s.115; Dirasat Fi Ahdi'n-Nübüvve, s.424
[2] Dirasat Fi Ahdi'n-Nübüvve, s.424
[3] el-Havi el-Kebir, Kitabu Kitali Ehli'l-Bağyi, s.133-134

Bundan ötürü Hz. Ali, onların tutuklanması emrini vermişti. Eğer biat ederse serbest bırakıyordu. Eğer esir alınan kişi, biat etmemekte direnirse, onun elinden silahlarını ve varsa bineğini alıyor, onu esir alan askere bağışlıyordu ve bir daha kendisine karşı savaşmaması için ona yemin ettiriyordu. Bir rivayete göre de o kimseye dört dirhem para veriyordu.[1]

Raşit Halife Hz. Ali'nin böyle davranmaktaki amacı amacı kendisine karşı isyana kalkışanı zayıf düşürmekti. Sıffin savaşı sırasında bir gün bir esir getirildi. Esir, "Ne olur beni içeri kapatarak öldürmeyin" diye yalvarınca, Ali (ra) dedi ki: "Ben seni içeri kapatarak ölüme terk edecek değilim. Çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım."

Hz. Ali daha sonra adamı salıverdi ve ona, "Eğer sende bir iyilik yapma, bir hayır arzusu varsa biat edersin" dedi.[2]

Esirlere karşı uygulanan muamele şöyle özetlene bilir:

—Esirlere ikram ve ihsanda bulunmak.

—Biat etmeleri için kendilerine teklifte bulunmak. Eğer biat edecek olursa, serbest bırakılıyordu.

—Biat etmekten kaçınırsa, üzerindeki silahı alınıyor, bir daha kendilerine karşı savaşmaması için yemin verdirilerek serbest bırakılıyordu.

—Her şeye rağmen fırsat bulursa yine kendilerine karşı savaşacaklarını söyleyenleri ise, esirler arasında tutuklu olarak bulunduruluyor ve hapsedilerek ölüme terk edilmiyordu.[3]

Bir keresinde kendisine 15 kadar esir getirilmişti. Hepsinin de yaralı oldukları belliydi. Bunlardan ölenler olunca, onlar yıkanıp kefenlendikten sonra namazları kılınarak defnedildiler.[4]

Muhibbüddin el-Hatib, bu savaşla ilgili düştüğü notlarında şöyle diyor: "Bununla beraber, bu örnek savaş, insanlık tarihinde görülmemiş olan bir ilk, bir örnek sergilemiştir. Savaşan tarafların her ikisi de hakkaniyetten, faziletten geri durmamışlardır. Bu, öylesine örnek bir savaş idi ki, Batılılar bile buna imrenmişler ve "Böyle bir savaş olayı keşke kendilerinden görülebilse, özellikle de bu 21. yy.da böyle olsa" temennisinde bulunmuşlardır.

---

[1] Abdulhamid, Hilafetu Ali b. Ebi Talib, s.243
[2] İmam Şafii, el-Ümm, 4/224; 8/256
[3] Abdulhamid, Hilafetu Ali b. Ebi Talib, s.243
[4] Abdulhamid, Hilafetu Ali b. Ebi Talib, s.243; Tarihi Dımaşk, 1/331. Tahkik: el-Müneccid.

Eğer bu savaş meydana gelmemiş olsaydı, doğrusu İslâm'ın savaş kurallarının birçoğu bilinemez ve tedvin olunamazdı. Zaten Allah'ın her bir işinde mutlaka bir hikmet, bir incelik vardır.[1]

İbnu'l-Adim diyor ki: "Diyeceğim o ki, bütün bu savaş hükümleri, İslâm devletine baş kaldıran bağı ve âsiler için uygulanan hükümlerdir." Bunun içindir ki Ebu Hanife şöyle söylemiştir: "Eğer, onların arasında yürüyen Ali olmamış olsaydı, hiç kimse Müslümanların gidişatı nasıl olacak, bilemez ve öğrenemezdi."[2]

Ölenlerin Sayısı

Bu savaşta kaç kişinin öldüğüne ilişkin gelen rivayetler çelişkilidir. İbn Ebu Hayseme, Sıffin savaşında ölenlerin sayılarının yetmiş bin kişiye ulaştığını zikretmektedir. Bunlardan 25.000 kişi Hz. Ali'nin tarafı olan Irak halkından olan askerlerdir. 45.000 kişinin ise Muaviye'nin yanında yer alan Şam halkından olan askerler olduğunu belirtmektedir.[3]

Kuşkusuz bu sayı kesin sayı değildir ve oldukça da abartılı bir sayıdır. Oysa gerçek savaş süresi, geceleri durmak kaydıyla sadece gündüzleri üç gün devam etmiştir. Bu zaman zarfında sadece bir Cuma gecesi sabaha kadar savaş devam etmiştir. Bu durumda savaşın yoğun olarak sürdüğü zaman süresi, toplam olarak yaklaşık 30 saatlik bir zaman dilimini içerir.[4]

Evet, bu savaş ne kadar zorlu geçmiş olsa bile, yukarıda verilen kayıp sayısı oldukça abartılı bir sayıdır. Çünkü bu savaş hiçbir zaman Kadisiye savaşını geçemez. Bu savaşta verilen şehit sayısı 8500 kişiydi.[5] Kaldı ki ne kadar aklımızı yorsak bile, bu şekilde abartılı rakamları içeren rivayetlerin aklen kabul edilmesi pek mümkün görülmemektedir.

Hz. Ali'nin Ölüler Arasında Dolaşması ve Merhameti

Hz. Ali, Müminlerin Emiri olarak savaş sonrasında, savaşta ölenler arasında dolaşıp onları görmek istedi. Nitekim menfur olayın canlı şahitlerinden biri şöyle konuşuyor:

"Hz. Ali'yi, Hz. Peygamber'in (sav) Şahba adlı katırının üzerinde, savaşta şehit düşenler arasında dolaşırken görmüştüm." Nitekim İbn Ebu

---

[1] el-Avasım Mine'l-Kavasım, s.168-169, bu kitabın dipnotunda yer alan Hatib'in yazısından alıntı.
[2] Abdulhamid, Hilafetu Ali b. Ebi Talib, s.245; Buğyetu't-Talib Fi Tarihi Haleb, 1/309
[3] Kudai, el-Enba, s. 59; Abdulhamid, Hilafetu Ali b. Ebi Talib, s..245
[4] Yusuf el-Uşş, ed-Devletu'l-Emeviyye, s.360-362
[5] Tarihu't-Taberi, 4/388

Şeybe'nin Musannef kitabında da böyle geçmektedir. Bu esnada Eşter de, Ali ile beraber bulunuyordu. Dolaşırlarken ölenler arasında biri vardı ki, bu adam tanınmış âbidlerden ve kâdılardan idi. Şam'da bulunuyordu.

Bunun üzerine Eşter –bir rivayete göre de Adiyy b. Hatim- onu gördüklerinde, "Ey Müminlerin Emiri! Bu adam, Muhadram'dan olan Habis b. Sa'd et-Tai değil midir? Bu da mı Şamlıların yanında savaştı? Allah'a yemin olsun ki ben onun mümin olduğunu bilirim" diye konuşması üzerine, Ali de, "O, bugün de mümindir" dedi.

Belki de adı geçen bu kişi, Hz. Ömer'e gelip, "Ey müminlerin Emiri! Ben, beni ürküten çok korkunç bir rüya gördüm" demiş, Hz. Ömer de, "Nedir o rüya?" dire sormuş. O da, "Rüyamda güneş ile ayın savaştığını, yıldızların da ikiye bölünüp bir kısmının güneş, bir kısmının da ayın yanında savaştıklarını gördüm" dedi. Ömer, "Peki, Sen hangi tarafta savaştın?" diye sorunca o da, "Güneşe karşı ayın yanında yer aldım" dedi. Bunun üzerine Ömer (ra), Allah (cc) şöyle buyuruyor dedi ve şu âyeti okudu:

"Biz geceyi ve gündüzü güç ve kudretimizi gösteren iki alâmet kıldık. Rabbinizden lütuf isteyesiniz, yılların sayısını bilesiniz diye gece alametlerini giderip gündüz alametini aydınlatıcı kıldık. İşte biz her şeyi açıkça anlattık." (İsra, 17/12)

Ravi diyor ki: "Bana ulaşan bilgilere göre işte bu adam, Muaviye'nin yanında yer alarak Sıffin savaşında ölenlerdendir."[1]

Hz. Ali kendi tarafından ölenler ile Muaviye'nin yanında yer alıp ölenlerin başında durdu ve "Allah sizi bağışlasın, Allah sizi mağfiret buyursun" diye her iki tarafın ölenleri için dua etti.[2]

Yezid b. Asam diyor ki: "Ali ile Muaviye arasında barış meydana gelince, Hz. Ali ayrıldı ve kendi tarafından ölen askerleri arasında şöyle bir dolaştı, sonra da, "İşte bunlar cennettedirler" diye konuştu. Sonra da oradan ayrıldı ve gidip karşı tarafın ölen askerleri arasında da dolaştı ve "İşte bunlar da cennettedirler" dedi.

Bu durum Muaviye'ye haber verildiğinde o da onlar hakkında, "Onlar müminlerin tâ kendileridir" demişti. Onun Sıffin savaşı için söyledikleri ile Cemel olayında söyledikleri hiç farklı değildi.[3]

---

[1] İbn Ebu Şeybe, Musannaf, 11/74. Bu rivayet de munkati bir senedle gelmiştir.
[2] Abdulhamid, Hilafetu Ali b. Ebi Talib, s.250
[3] İbn Ebu Şeybe, Musannaf, 15/303. Hasen bir senedle rivayet olunmuştur.

Muaviye ve Rum (Bizans) Kralı

Dönemin Rum (Bizans) Kralı, Hz. Ali ile Hz. Muaviye arasında var olan durumu fırsat bilerek Muaviye'nin vali olduğu bölgelerdeki topraklara savaş açmak istedi. İbn Kesir bu konuda şunları yazmaktadır:

"Rum Kralı, Muaviye tarafından korkutulup ve zelil düşürüldükten sonra, onu bölgeden uzaklaştırmıştı. Bu nedenle gözü hep o topraklarda bulunuyordu. Muaviye'nin Hz. Ali'ye karşı olan savaşı sebebiyle meşgul bulunması, onu harekete geçirme noktasına getirmişti. Bu nedenle kendisine yakın olan bölgedeki toprakları ele geçirmek için büyük bir ordu hazırlamıştı. İşte bu nedenle Muaviye ona şöyle bir mektup yazıp gönderdi:

"Allah adına yemin ederim ki ey mel'un adam! Eğer sen aklını başına almaz ve giriştiğin hareketten vazgeçerek geldiğin yerlere tekrar dönmezsen, ben ve amcam oğlu Ali derhal aramızdaki savaşa son verir, hemen her ikimizde üzerine abanır, böylece seni sadece almayı düşündüğün yerden değil, sahip olduğun bütün topraklarından sürer çıkarırız. Genişliğine rağmen dünyayı da başına dar ederiz."

İşte gönderilen bu mektup üzerine Rum Kralı korktu, planladığı işten geri durdu. Kendisiyle barış yapması için Muaviye'ye adam gönderdi."[1]

İşte bu belge bile Hz. Muaviye ile Hz. Ali arasındaki anlaşmazlığın, ülke birliğine karşı bir sorun sözkonusu olduğunda hiçbir zaman bir araya gelmeyecekleri türden olmadığını ortaya koymuştur. Eğer İslâm devletinin güvenliğine karşı bir durum vâki olacaksa derhal bir araya gelecekleri de bir belgesidir. İslâm Devletinin Şam kapısının hiçbir zaman tehlikeye mâruz bırakılamayacağının da bir göstergesidir.

Eğer Bizanslılar Hz. Muaviye ile Hz. Ali arasındaki bu anlaşmazlığın unutulup ortadan kaldırılabileceğini bilmemiş olsaydı, Bizans Kralı hiçbir zaman Muaviye tarafından kendisine gönderilen mektubu dikkate almayacak ve savaşmaktan vazgeçmeyecekti. Ancak her ikisinin anlaşabileceklerini ve aralarında olanları da unutacaklarını bildiğinden vazgeçmiştir.[2]

Amr b. As Aleyhinde Asılsız Rivayetler

Kûfe'li Nasr b. Müzahim diyor ki: Irak halkı atağa geçti, Şam halkı da onları karşıladı. Böylece her iki taraf vuruşmaya başladılar. Amr b. As da atağa geçti, ancak Ali onu karşıladı. Onu mızrağıyla vurup yere düşürdü.

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 8/122
[2] ed-Devru's-Siyasi Li's-Safveti Fi Sadri'l-İslâm, s.211

Amr da, ayağıyla ondan sakınıyordu. Derken avret yerleri açıldı. Hz. Ali, ondan hemen yüzünü çevirdi ve böylece saf dışı edilmiş oldu.

Orada bulunanlar, "Ey Müminlerin Emiri! Sen adamı işe yaramaz hale getirdin" diye konuştular. Hz. Ali de onlara, "Siz onun kim olduğunu biliyor musunuz?" diye sorunca onlar da, "Hayır" dediklerinde, Ali, "O Amr b. As'tır. Fakat beni, avret yerlerini açarak karşıladı, ben de yüzümü ondan çevirdim" dedi.[1]

Bu kıssayı aynı zamanda, Süheyli'nin "**er-Ravdu'l-Unf**" kitabında zikrettiği gibi Kelbi de zikretmiştir. Hz. Ali'nin sözü şöyledir: "O avret yerini açarak benden korunmaya kalkıştı" dedikten sonra, râvi sözlerine devamla diyor ki: "Bunun benzeri, Sıffin savaşıyla alâkalı olarak Amr b. As'tan da rivayet olunmuş, Ali ile bu durumu o da aktarmıştır." Nitekim bu konuda Haris b. Nadr eş-Şehmi diyor ki: Bunu Kelbi ve ondan başkaları da rivayet etti:

Her gün dikkatsiz bir süvari mi var?
Avret yerleri toz-duman açık ortada
Ali, çevirdi kılıcını, görmemek için avretini
Orta yerde rezil etti öylece Muaviye onu.[2]

İşte tüm bu iftiralara ve olmamış şeylere verilecek cevap şöyledir: Bir defa ilk olayı rivayet eden kişi, Kûfe'li Nasr b. Müzahim'dir. Sıffin vak'asını aktaran kişi. Buna şaşırmamak gerekir. Çünkü adam aşırı bir Şiî'dir. Bu itibarla onun bu tür yalanları uydurmasını garipsememek gerekir. O sahabeye iftira atmakla tanınmış kimselerin başında gelir.

İmam Zehebi, "**el-Mizan**" adını verdiği eserinde bununla ilgili olarak diyor ki: "Kûfe'li Nasr b. Müzahim aşırı derecede Rafizî inancına bağlı olan biridir, bu bağlılığı başkalarına düşmanlık edecek noktaya onu getirmiştir. Bu nedenle, bundan rivayet etmeyi ilim adamları bıraktılar."

Ukayli de, "O bir Şiî'dir. Hadis rivayetleri hep muzdariptir, çok hata eden biridir" diyor.

Ebu Hayseme de, "O bir yalancıdır, çok yalan uyduran biridir" diyor.[3]

İbn Hacer de onun için diyor ki: "el-İcli dedi ki: O çok aşırı giden bir Rafizî di. Sika olmadığı gibi, güvenilen biri de değildir."[1]

[1] Vak'atu Sıffin, s.406-408; Süleyman el-Haraşi, Kasasun La Tüsbet, 6/16
[2] er-Ravdu'l-Ünf, 5/462; Süleyman el-Haraşi, Kasasun La Tüsbet, 6/19
[3] Zehebi, Mizanu'l-İ'tidal, 4/253-254

Kelbi denen kişiye gelince, bu zat, Hişam b. Muhammed b. Saib el-Kelbi'dir. Fanatik Şii olarak bilinir. Ahmed b. Hanbel diyor ki: "Kim ondan hadis rivayet edebilir ki? Hiçbir kimsenin ondan hadis rivayet edebileceğini sanmıyorum." Darekutni de, onun metruk olduğunu söylemiştir.[2]

İşte bu iki Rafizî yoluyla bu kıssa dünyanın dört bir tarafına yayılmış oldu. Rafizî yalan ve uydurmalarıyla dolu hikâyeleri, kimi Ehl-i Sünnet âlimleri de, sırf kitaplarına revaç kazandırmak için, eserlerine aldılar.[3]

Bu kıssa Şiî ve Rafizîlerin Resûlüllah'ın sahabesi aleyhine uydurdukları yalan ve iftiralarından sadece bir örnektir. Sahabe düşmanı olan Rafizî tarihçiler, bu türden iftiraları reva gördüler. Bu tür uydurmalarını birtakım çekici ifade ve şiirler kalıbına dökerek, böylece yalan ve iftiralarının Müslüman halk arasında yayılmasını amaçladılar. Böylelikle tertemiz ve pırıl pırıl olan sahabeyi (rhum) lekelemek istediler.

Bu durum nihayetinde son dönem tarihçiler, her ne kadar bu türden hikâye, kıssa ve şiirler halk arasında yaygınlık kazanmış ise de, bundan böyle tarihi gerçeklerin araştırılması gereği duyuldu. Hatta o türden rivayetler Ehl-i Sünnet arasında bile doğru kabul edilir olmuştu.[4]

Sıffin Dönüşü Ali'nin Mümin Kabirlerini Ziyaret etmesi

Müminlerin Emiri Hz. Ali Sıffin'den ayrılırken, defnedilen müminlerin kabirlerini ziyaret etti. Onlara şöyle selâm verdi:

"Ey tüyleri ürperten ülkenin halkı ve ey terk edilen ve hayat olmayan yerin cansız yatan mümin erkek ve kadınları! Allah'ın selamı üzerinize olsun. Siz çoktan bizi bırakıp gittiniz, selefimiz oldunuz. Biz de sizin peşinizde size uyup geleceğiz ve yakın gelecekte size katılacağız. Allah'ım! Bizi de onları da mağfiret eyle, Affınla bizi bağışlayarak bizim de onların da kusurlarımızı görmezden gel. Ey yeryüzünü hem diriler ve hem ölüleri toplamak için bir yurt kılan Allah'ım! Sana hamd olsun. Sizi yaratan ve yeniden diriltecek olan Allah'ıma hamd olsun. Dönüş gününü hatırlayıp da hesap gününe hazırlık yapanlara ve az ile yetinenlere, ne mutlu! Tebrik ederim onları!"[5]

---

[1] Lisanu'l-Mizan, 6/157

[2] İbn Hibban, el-Mecruhin, 3/91; Tezkiretu'l-Huffaz, 1/343; Mu'cemu'l-Üdeba, 19/287; Süleyman el-Haraşi, Kasasun La Tüsbet, 6/16

[3] Süleyman el-Haraşi, Kasasun La Tüsbet, 6/16

[4] Süleyman el-Haraşi, Kasasun La Tüsbet, 6/16

[5] Cahiz, el-Beyan ve't-Tibyan, 3/148; Feraidu'l-Kelam Li'l-Hulefai'l-Kiram, s.327

Osman'ın Kâtillerinin Savaşın Sürdürülmesini İstemeleri

Aslında Hz. Osman'ın kâtilleri, hiçbir zaman savaşın durmasını istemiyorlardı. Böylece kısas ile cezalandırılmaktan kurtulmayı diliyorlardı. Bu nedenle korku içinde yaşıyorlardı. Hatta bu kesim, Şam ordusunun mushafları kılıçlarının ucuna asarak bir hileli yola başvurduklarını da bunlar ileri sürmekteydiler.

Şamlılar böyle bir yola başvururken "Ali de onlara uydu ve savaşı durdurdu," demeye başladılar. Bu nedenle savaşın devamını sağlamak için Ali üzerinde bile baskı kurma yollarını aradılar. Ancak tüm çabalarına rağmen Hz. Ali savaşı durdurdu. Hz. Ali'ye yaklaşmak ve onu bundan vazgeçirmek için yeni bir tuzak kurmaya başladılar.

Bu nedenle "**Hüküm Allah'ındır**" diye bir itiraz yolu ile kendisine karşı çıktılar. Bu gerekçeyle her iki tarafın da Allah'ın hükmünü çiğnediklerini bahane edip her iki taraftan da ayrıldılar.

İşin garip tarafı, tarihçilerin fitnecilerin ne tür dolaplar çevirdiklerini yazmamalarıdır. Nitekim daha önce Cemel vakasında da tarihçiler bu yanlışı işlemişlerdi. Kaldı ki bu kimseler Hz. Ali'nin ordusu içerisinde kümelenmişler ve ne türden gizli dolaplar çevirdiklerine ilişkin olarak, tarihçiler bir şey yazmamışlardır.

Tarihçiler, Cemel vakasında, fitnecilerin ne türden rol oynadıklarını bilecekler, fakat Sıffin savaşında böyle bir şeyin olacağını bilemeyecekler, bu, olacak iş değildir.[1]

Muaviye'ye Ve Şam Halkına Lânetin Yasaklanması

Rivayete göre, Hz. Ali (ra), kendi adamlarından iki tanesinin Hz. Muaviye'ye ve ona yardımcı olan Şam halkına açıkça lânet okuduklarını duyunca, derhal onlara adam gönderip, yaptıklarını terk etmelerini emir buyurur. Bunun üzerine o iki zat Hz. Ali'ye gelir ve derler ki:

"Ey Müminlerin Emiri! Biz hak, onlar da bâtıl üzere değiller mi?" diye sorduklarında Hz. Ali de kendilerine, "Örtüye bürünen Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki elbette hak üzere olan bizleriz" diye cevap verdi. Bunun üzerine o ikisi Hz. Ali'ye, "O halde bizi ona sövgüden ve lânet etmekten ne diye men ediyorsun?" demeleri üzerine de Hz. Ali kendilerine şöyle söyledi: "Sizin onlara lânet okumanızı hoş karşılamadığımdan ötürü sizi o

[1] Ehdas ve Ehadisu Fitneti'l-Herc, s.147

fiilden menettim. Ancak şöyle diyebilirsiniz: Allah'ım! Bizim de onların da kanımızı yerde bırakma! Bizimle onların arasını ıslah eyle. Onları içinde bulundukları kendi dalalet ve sapıklıklarından uzak eyle ki hakkı öğrensinler, cehaletlerinin farkına varabilsinler. Onlara, düştükleri bataklıklarında ve inatlaşmalarında pişmanlık duymalarını sağla!"[1]

Bir de, "Hz. Ali kunut dualarında Muaviye ve arkadaşlarına lânet okurdu" diye gelen rivayetler nitekim "Muaviye de dua ettiği zaman Ali'ye, İbn Abbas'a, Hasan ile Hüseyin'e beddua eder ve onlara lânet okurdu" diye de rivayetler vardır. Ancak bütün bu rivayetler her iki taraf için doğru rivayetler değildirler. Çünkü Sahabe, Müslümanlara sövme ve lânette bulunma konusunda gelen yasaklama emrine herkesten daha fazla bağlıdır.[2]

Nitekim Hz. Peygamber'den (sav) şöyle buyuruyor:

"Kim bir mümine lânet okursa, âdeta onu öldürmüş gibidir."[3]

Yine Resûlüllah (sav) şöyle buyurmaktadır: **"Mümin olan hiçbir kimse asla söven değildir ve lânet eden de değildir."**[4]

Bir başka hadislerinde de Resûlüllah (sav) şöyle buyurmaktadır: **"Lânet okuyanlar kıyamet gününde şefaat edemezler, şehit olarak da kabul görmezler."**[5]

Ancak, "Müminlerin Emiri Ali, kunut duasında Muaviye ve arkadaşlarına lânet okudu, yine Muaviye de Müminlerin Emiri, Ali, İbn Abbas, Hasan ve Hüseyin'e lânet okudu" diye gelen rivayet, öncelikle sened yönünden sabit olan bir rivayet değildir. Çünkü bu hadisin senedinde râvi olarak Ebu Mihnef Lût b. Yahya bulunmaktadır. Oysa bu adamın hiçbir rivayetine güvenilmez. Adam yalancıdır. Şiî ve Rafizî'dir. Kaldı ki, Şîa açısından en sahih kabul edilen kitaplarında sahabeye sövmekten uzak durulması ve sövgüde bulunulmaması emri vardır. Diğer taraftan bizzat Hz. Ali, Muaviye ve arkadaşlarına sövüp lânet okuyanları böyle davranmaktan menetmiştir.

Bu sövme ve tekfir etme meselesi, Hz. Ali'nin de izlediği bir yol değildir. Nitekim Şîa nazarında en sahih olan kaynaklarında bile, Hz. Ali'nin böyle bir yol izlemediği gerçeği kabul edilip itiraf edilmektedir.[1]

---

[1] Ahbaru't-Tıval, s.165; Tahkiku Mevakıfi's-Sahabe, 2/232
[2] Tahkiku Mevakıfi's-Sahabe, 2/232
[3] Buharî, Edeb, 7/84
[4] Elbani, es-Silsiletu's-Sahiha, H.320; Sahihu Süneni't-Tirmizi, 2/189, H.1110
[5] Müslim, 4/2006, H.2598

HAKEM OLAYI

Sıffin savaşının durdurulması meselesi taraflarca ittifakla tamamlandıktan sonra, artık iş hakem olayının nasıl oluşacağı noktasına gelmişti. Her iki taraf da kendi hakemini seçme ve daha sonra seçilen hakemlerin nasıl bir yol izlemeleri gerektiği meselesine odaklanmışlardı. Hakemlerin her ikisi de Müslümanların maslahatı, onların hayrına olabilecek şey ne olacaksa, ona karar vereceklerdir.

Muaviye kendi adına Amr b. As'ı vekil olarak bu iş için seçti. Hz. Ali de vekil olarak Ebu Musa el-Eş'ari'yi seçmişti. Bu konuda her iki kişinin de uyması gereken bir belge hazırlandı. Her iki hakemin de buluşma yeri H.37 (657 m) yılında Devmetu'l-Cendel denilen yer idi.

Bunun üzerine Hz. Ali'nin yanında ve ordusunda yer alan bazı kimseler, Hz. Ali'nin bu davranışının bir günah hem de küfrünü gerektiren bir suç olduğunu ileri sürerek, Hz. Ali'nin Allah'a tevbe etmesini istediler ve karşı gelerek emrinden çıktılar. İşte bu kimselere Haricîler denmiştir.

Hz. Ali (ra) bu kesimi ikna edebilmesi için İbn Abbas'ı gönderdi. O da gidip kendileriyle görüşüp tartıştı ve fakat ikna olmadılar. Bunun üzerine devreye bizzat Hz. Ali girdi ve gidip kendileriyle görüştü, tartıştı. Bu görüşme üzerine bir kısmı ikna olarak Hz. Ali'ye yeniden gelip katıldılar, fakat bir kısmı inatlarını ve karşı çıkışlarını devam ettirdiler.

Bunun üzerine bunlarla Hz. Ali arasında savaş baş gösterdi. Hz. Ali ve arkadaşları zayıf düştüler. Nihayet bu durum, onların Hz. Ali'ye tuzak kurup kendisini şehit etmeleriyle sonuçlanmış oldu.

Raşit Halife Hz. Ali döneminde bu hakem meselesi tarihsel olarak çok tehlikeli ve su götüren bir meseledir. Çünkü birçok tarihçi ve yazar bu meseleyi çarpıtarak aktarmıştır. Hemen hepsi neredeyse hep zayıf ve asılsız olan rivayetlere dayanmışlardır. Bu rivayetlerle o değerli sahabelere ve özellikle de Ebu Musa el-Eş'ari'ye hakarete varan sözlere yer vermişlerdir.

Hatta Ebu Musa için aldatılabilen, zayıf görüşlü, uzağı görmeyen, kandırılmaya müsait biri olarak göstermişlerdir. Dahası Ebu Musa'nın büyük bir aymazlık içinde gösterilmesine kadar iş vardırılmıştır.

Amr b. As için de hileci, düzenbaz, kinci biri olarak rivayetler yapılmıştır. İşte bütün bu kötü nitelemeler esasen, İslâm'a ve Müslümanlara

[1] Usulü Mezhebi'ş-Şia, 2/934

karşı kin besleyen, onların birliğini dağıtmak için büyük hedefler çizen, komplocu, İslâm düşmanlarınca ileri sürülmüş rivayetlerdir. Bütün hile ve tuzakları işte bu iki isim üzerinden sürdürmüşlerdir.

Oysa bu her iki isim de Müslümanlar tarafından seçilmiş o büyük anlaşmazlığı sona erdirmek için yetkilendirilmiştir.

Birçok tarihçi, yazar ve edebiyatçı eserlerinde işte bu yalan ve uydurma rivayetlere dayanarak, kitaplarını doldurmuşlardır. Hem de bu yalanları sanki birer tarihsel gerçekmiş gibi sunmaya kalkışmışlardır. O eseleri okuyan halk da, hiçbir araştırmaya ve incelemeye gerek duymadan almış, okumuş ve o rivayetlerin doğru olduğunu, şüphe götürmeyecek derecede gerçeği yansıttığını kabul eder oldular.

Eserlerini, özellikle akıcı ve can alıcı roman havasında sunmaya çalışmışlar ki, bu tür eserlerin halk üzerinde büyük etkisi olmaktadır. Tabir caizse altın kupa içinde zehir sunmuşlardır.

Unutulmasın ki bu mesele ancak işin detaylarına inildiğinde anlaşılır. Yoksa sadece hakem olayını gündeme getirip, bir iki yalan rivayetle süsleyip sunmakla asla sonuca varılamaz. Evet, hakem denen bir olay vardır ve gerçektir. Fakat asıl mesele bunun etrafında döndürülen dolaplardadır. Buna dikkat çekmek gerekiyor.[1]

HAKEMLİKLE İLGİLİ BELGE

Rahman ve Rahim Allah adıyla:

1- Bu belge Ali b. Ebu Talib ile Muaviye b. Ebu Süfyan ve her iki taraf arasında, Allah'ın Kitabı ve Resûlü'nün (sav) Sünneti üzere hüküm ve karar verilmesi hususunda anlaşmış oldukları belgedir.

2- Ali'nin kabul ettiği hususlar, şu anda burada hazır bulunan ve bulunmayan tüm Iraklıları bağlar. Nitekim Muaviye'nin kabul ettiği hususlar da, burada hazır olsun veya olmasın tüm Şamlıları bağlar.

3- Bizler baştan sona hüküm olarak Kur'an neyi uygun görmüş ise, bütün hükümleri kabul ediyoruz. Kur'an'ın hayat verdiğine biz de hayat vereceğiz, Kur'an'ın yaşatılmasını istemediğini biz de yaşatmayacağız. Onun dirilttiği esas üzerinde dirilecek ve öldürdükleri adına da öleceğiz. Biz bu hususta karar verdik ve buna da rıza gösterdik.

---

[1] Merviyyat Ebi Mihnef Fi Tarihi't-Taberi, s.378; Tenzihu Hali Emiri'l-Müminin Muaviye, s.38

4- Ali ve taraftarları hakem ve denetleyici olarak Abdullah b. Kays üzerinde karar kılmışlardır. Muaviye'de hakem ve denetleyici olarak Amr b. As üzerinde karar kılmıştır.

5- Ali ve Muaviye bu konuda Abdullah b. Kays ile Amr b. As üzerinde anlaşmışlar ve her ikisi de atadıkları adamlardan bu mesele için haktan ve adaletten ayrılmayacaklarına dair Allah'ın ve Resûlü'nün zimmeti adına and verdirmişlerdir.

Eğer her ikisi de aradıkları hükmü Kur'an'da bulamazlarsa bu defa, Allah Resûlü'nün sünnetine gideceklerdir. O sünnet üzerinde herhangi bir anlaşmazlığa meydan vermeyecekler, şüphe ve kuşku uyandıracak bir davranış sergilemeyecekler, böyle bir arayışın içine girmeyeceklerdir.

6- Abdullah b. Kays ile Amr b. As da, Hz. Ali ile Hz. Muaviye'den, Allah'ın Kitabı ve Resûlü'nün sünneti üzere verecekleri karara rıza göstereceklerine, bu hükmün dışında bir başka hüküm arayışına girmeyeceklerine, karar ve hükme karşı çıkmayacaklarına ilişkin kesin söz aldılar ve yemin verdirdiler.

7- Her ikisi de onların kanları, canları, malları, halkları, çocukları adına vereceği hükümde güvenilir olacaklarından emin idiler. Hakkı çiğnemeyeceklerine, rıza gösterilene razı olacaklarına, rıza gösterilmeyene de karşı duracaklarına güvenleri tam idi. Çünkü arkalarında ümmet vardı. Ümmet onların yardımcıları idi. Yeter ki Allah'ın Kitabında var olan hükme göre hüküm vermiş olsunlar.

8- Mesele sonuçlanmadan önce eğer iki hakemden biri ölecek olursa, hakemi ölen taraf, onun yerine adalet sahibi sâlih bir kimseyi yeniden hakem olarak seçeceklerdir. Bu da yine daha önce verilen hüküm ve esaslar ne idiyse o esas ve kurallara göre hareket etmekle sorumlu olacaktır.

9- Böylece mesele her iki taraf arasında hakeme bırakılarak sonuçlandırılıp, onların karar ve hükmü beklenmeye başlandı. Bu nedenle artık silahlar da kaldırıldı, ateşkes sağlanmış oldu.

10- Antlaşma bu yazılı belgede yer aldığı gibi, her iki emir için de bir şart olarak kabul görülmüştür. Allah olaya en yakın şahit ve tanıktır. Şahit olarak Allah yeter. Eğer her ikisi de karşı çıkar ve hadlerini tecavüz ederlerse, ümmet, o iki hakemin hükmünden masum ve uzaktır, vebal o ikisinin üzerinedir. Artık bundan böyle o ikisinin sözüne güven olmayacak ve onlara herhangi bir garanti de verilmeyecektir.

11- Halk bundan böyle can, mal, aile güvenlik içinde olacak, hakem olayı ile ilgili süre bitinceye kadar her iki taraf da güven içerisinde olacaklardır. Silahlar bırakılmış, yollar güven altına girmiştir.

12- Burada artık her iki hakeme düşen görev, taraflar arasında âdil ve orta bir yol bulmalarıdır.

13- Burada ancak her ikisinin de beraberce ve gönül huzuruyla üzerinde anlaşıp karara vardıkları bir hüküm olmalıdır.

14- Süre Ramazan ayının bitimine kadardır. Bu süreyi diledikleri gibi kullanma yetkileri vardır.

15- Eğer süre sonuna dek hakemler Allah'ın Kitabı ve Resûlü'nün sünneti gereği herhangi bir hüküm üzerinde anlaşamazlarsa, bu takdirde, tarafların her ikisi de hakem olayından önceki konumları ne idiyse o şekilde savaşlarını sürdüreceklerdir.

16- Burada ümmete düşen görev, Allah'a verilen söze riayet etmeleridir. Ümmet bu konuda, zulme, haksızlığa ve tartışmaya sebebiyet verecek yola sapan birini görecek olursa, hepsi tek bir güç olarak ona baskı kuracak ve ona gereken dersi verecektir.

Bu belgede Hz. Ali tarafında yer alanlar şu isimlerden oluşmaktaydı; Hz. Ali'nin iki oğlu Hasan ile Hüseyin, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Cafer b. Ebu Talib, Kindeli Eş'as b. Kays, Eşter b. Haris, Said b. Kays el-Hemedani, Haris b. Abdülmuttalib'in iki oğ-lu Husayn ve Tufeyl; Ebu Said b. Rebia el-Ensari, Abdullah b. Habbab b. Eret, Sehl b. Huneyf, Ebu Bişr b. Ömer el-Ensari; Avf b. Haris b. Abdül-muttalib, Yezid b. Abdullah el-Eslemi, Ukbe b. Amir el-Cüheni, Rafi b. Hadic el-Ensari, Ömer b. Hamk el-Huzai, Numan b. Aclan el-Ensari, Hucr b. Adiyy el-Kindi, Yezid b. Huceyye en-Nekri, Malik b. Ka'b el_Hemedani, Rebia b. Şurahbil, Haris b. Malik, Hucr b. Yezid ve Ulbe b. Huceyye.

Muaviye tarafından olup da bu belgeye imza koyan isimler ise şu kimselerden meydana geliyordu: Habib b. Mesleme el-Fehri, Ebu'l-A'ver es-Sülemi, Büsr b. Erta el-Kuraşi, Muaviye b. Hadic el-Kindi, Muharik b. Haris ez-Zebidi, Müslim b. Amr es-Sekseki; Abdullah b. Halid b. Velid, Hamza b. Malik, Sebi' b. Yezid el-Hadrami, Abdullah b. Amr b. As; Alkame b. Yezid el-Hadrami, Yezid b. Ebcur el-Absi, Mesruk b. Habele el-Akki, Büsr b. Yezid el-Himyeri, Abdullah b. Amir el-Kuraşi, Ut-be b. Ebu Süfyan, Muhammed b. Ebu Süfyan, Muhammed b. Amr b. As, Ammar b.

Ahvas el-Kelbi, Mes'ade b. Amr el-Atbi, Sabah b. Celhame el-Himyeri, Abdurrahman b. Zülkila, Temmame b. Havşeb ve Alkame b. Hakem.

Bu belge Safer ayının 13 günü, H.37 (657 m) yılında yazıldı.[1]

MEŞHUR HAKEM OLAYI VE BAZI ASILSIZ SÖYLENTİLER

Hakem olayı bağlamında birçok şey söylenip duruldu. Tarihçiler ve yazarlar eserlerinde bu olayı gerçek bir hâdise olarak konu edindiler. Bu, doğrudur, tarihen sabit ve gerçek olan bir olaydır, bunda kimsenin de bir kuşkusu yoktur. Kimi çok detaylandırarak, kimisi de kısa bilgiler çerçevesinde bu olaya değinip geçmiştir. Kimi zaman derslere konu edilerek ibret alınması için genişletilerek verilmiş, kimi hükümleri de içeriği bakımından konmuştur.

Ancak çok az kimse bu olayı detaylandırarak ele alıp değerlendirmiştir. Belirttiğimiz gibi bu sayı oldukça azdır. Bu noktada fazla detaylarına inilmemiş olsa da İbnu'l-Arabî bunlara vermiş olduğu cevapta, hepsini reddederek gerçekten güzel davranmıştır.

İbnu'l-Arabî'nin konuyu ele alırken olayları tenkitçi bir gözle ele alıp değerlendirmesine dikkat çekmek gerekir. Çünkü bütünüyle bilimsel mânada bir tenkit süzgecinden geçirildiğinde hakem olayı ile ilgili olan tüm metinlere inanmak mümkün değildir. Aksine o bilgiler birçok yönden aslı astarı olmayan ve tenkide tâbi olan bâtıl belge ve bilgilerdir.[2]

Genelde Gelen Rivayetlerin Geliş Yolları Tamamen Zayıftır

Abdurrazzak ile Taberi'nin güvenilir olan raviler senediyle Zührî'den mürsel olarak yaptıkları rivayet rivayetler arasında en kuvvetli yoldur. Söylediğine göre Zührî demiş ki: "Şam ordusu sabaha, mushaflarını yayılmış, dağınık bir hale getirilmiş olarak girdiler. Onlar karşılarındaki orduyu buna çağırıyorlardı. Irak halkı bundan ürkmeye, endişe duymaya başladı.

Bunun üzerine iki hakem belirlediler. Hz. Ali'nin ordu, hakem olarak Ebu Musa el-Eş'ari'yi Hz. Muaviye ordusu da Amr b. As'ı hakem olarak gösterdiler. Her iki hakem de kararlarını bildirdi. Sıffin savaşına katılmış olanlar yerlerinden ayrıldılar. Hakemler şart olarak Kur'an'ın yücelttiğini yüceltmek, Kur'an'ın kabul etmediğini de etmemeyi ileri sürdüler. Muhammed ümmeti için birini seçeceklerini tercih ettiler ve Devmetu'l-

[1] Muhammed Mahir Hammade, el-Vesaiku's-Siyasiyye, s.537-538; Deynuri, el-Ahbaru't-Tıval, s.196-199; Ensabu'l-Eşraf, 1/382; Tarihu't-Taberi, 5/665-666; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 7/276-277

[2] Merviyyat, Ebu Mihnef Fi Tarihi't-Taberi, s.404

Cendel denilen yerde bir araya gelmeye karar verdiler. Eğer bu buluşma ve görüşme o yıl gerçekleşmezse, bir sonraki yıl Ezruh denen yerde buluşmak üzere anlaşıp sözleştiler.

Hz. Ali ayrılınca Hariciler buna karşı çıktılar ve ayrıldılar. İşte bu, ilk parçalanma hareketiydi. Hz. Ali'ye karşı savaş ilân ettiler ve ona dediler ki:

"Âdemoğlunun hükmü, Allah'ın hükmü değerinde midir?" Hz. Ali de, "Hayır, hüküm sadece Allah'ındır" dedi. Bunun üzerine onlar da savaşmaya başladılar.

Her iki hakem de Ezruh denen yerde buluştuklarında, Muğire b. Şûbe beraberinde olan birtakım kimselerle beraber orada hazır bulundular. Hakemler, Abdullah b. Ömer b. Hattab'a ve Abdullah b. Zübeyir'e haber gönderip büyük bir kalabalıkla kendilerine gelmelerini istediler. Muaviye, Şamlılarla birlikte buna uydu, fakat Ali ve Iraklılar buna uymadılar.

Bunun üzerine Muğire b. Şu'be, Kureyşlilerden sözü geçerli olanlara şöyle konuştu: "İnsanlardan birisinin kendi ortaya koyduğu görüşe dayanarak, acaba hakemler bir araya geldiler mi gelmediler mi, diye bilgi edinmek istemesi halinde siz buna ne dersiniz?"

Onlar da dediler ki: "Hiç kimsenin böyle bir şeyi bildiğini bilmiyoruz, görmüş de değiliz."

Muğire b. Şûbe de dedi ki: "Allah adına yemin olsun ki, ben de zannetmiyorum. Şüphesiz ben, o ikisi yalnız kaldıklarında bunu kendilerinden öğreneceğim ve oradan ayrılacağım. Yani bir sonuca varıp varamadıklarını gidip onlardan bir şekilde öğreneceğim."

Bu arada Amr b. As geldi ve Muğire önce ondan başlayarak dedi ki: "Ey Ebu Abdullah! Sana soracaklarım hakkında bana bilgi ver. Siz Mutezili düşünceye mensup olanları nasıl görüyorsunuz? Çünkü biz, savaş konusunda sizin açınızdan ortaya çıkan mesele de şüpheliyiz. Biz şu düşüncedeyiz: Ümmet bir araya toplanıncaya dek, yerimizde kalacağız, biraz işi yavaştan alacağız."

O da kendisine dedi ki: "Biz siz Mutezilileri, iyilerin gerisinde, fakat kötülerin önünde görmekteyiz." Bunun üzerine Muğire onun yanından ayrıldı ve ona başka bir şey sormadı. Doğruca Ebu Musa el-Eşari'ye gitti ve ona da tıpkı Amr b. As'a sorduklarını sordu. Ebu Musa şu cevabı verdi:

"Ben sizi, görüş ve re'y itibariyle halkın en isabetlisi olarak görüyorum. Çünkü Müslümanlardan geride kalanlar sizinle beraberdirler." Muği-

re bunun üzerine başka hiçbir şey sormadan oradan ayrıldı ve gidip görüş ve kararlarına güvenilen Kureyş ileri gelenleriyle yeniden bir araya geldi ve "Bu ikisi hâlâ bir konuda anlaşmış değiller" dedi.

İki hakem bir araya geldiklerinde ve birlikte konuştuklarında, Amr b. As dedi ki: "Ey Ebu Musa! Hak olan bu meselede önce senin hüküm vermeni isterim, kim vefalıdır, kim değildir, kim arkadan vurdu, sözünde durmadı, önce senin hüküm vermeni, konuşmanı isterim" dedi.

Ebu Musa da, "Nedir söylemek istediğin buyur dedi." Amr b. As sözlerini şöyle sürdürdü:

"Sen, Muaviye ve Şam halkının vefakâr olduğunu bilmez misin? Onlardan talep ettiğimiz buluşma taahhüdünü yerine getirmediler mi?" Bu sorular üzerine Ebu Musa, "Evet, elbette vaatlerini yerine getirdiler" dedi.

Bunun üzerine Amr b. As dedi ki: "Bunları yaz." Ebu Musa yazdı. Amr devamla:"Ey Ebu Musa! Sen hâlâ bizim bu ümmete bir kişi atamamızı istiyorsun değil mi? O halde kimi istiyorsan onun ismini açıkla! Eğer açıkladığın isim konusunda, sana tâbi olabileceksem, bu takdirde sana uymaya söz veriyorum. Eğer açıklayacağın o ismi, benimsemezsem, bu takdirde senin bana tâbi olman gerekir değil mi?" diye konuştu.

Ebu Musa el-Eşari de, "Benim önereceğim isim, Muaviye b. Ebu Süfyandır, sana onun adını veriyorum" dedi. Hemen hiç vakit geçirmeden bulundukları yerden ayrılıp, halkın huzuruna çıktılar. Ebu Musa çıktı ve şöyle konuştu: Ben de bu konuda Amr b. As gibi düşünüyorum. Tıpkı yüce Allah'ın buyurduğu gibi davranacağım. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"**Onlara, âyetlerimizi verdiğimiz kimsenin durumunu anlat. Fakat o bunlardan sıyrılıp çıkmıştı. Derken şeytan da onu kendisine uydurmuş ve sonunda o azgınlardan olmuştu.**" (Araf, 7/175)

Ancak Ebu Musa âyeti okuyup susunca, bu defa Amr b. As devreye girdi: "Ey insanlar! Ben de aynen Ebu Musa'nın düşündüğü gibi düşündüm. Tıpkı yüce Allah'ın şu âyetinde olduğu gibi:

"**Tevrat'la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerle kitap taşıyan eşeğin durumu gibidir.**" (Cuma, 62/5)

Böylece her ikisi de, karşı taraf için uygun gördüğü vasfı âyetle belirterek, konuyu İslâm beldelerine bir yazıyla bildirdiler.[1]

[1] İbn Ebu Şeybe, Musannaf, 5/463; Merviyatu Tarihi't-Taberi, s.406

Bu rivayeti aktaran Zühri, bir defa olayı yaşamış biri değildir, o dönemde yaşamadığı için, bu rivayet mürsel olan bir rivayettir. Zühri tarafından gelen mürsel rivayetler basit kabul edilen rivayetler olduğundan, hüccet ve kanıt olarak kabul görmezler.[1]

İlim adamlarının tespit ettikleri gibi, bir başka yoldan da gelen bir rivayet vardır. Bunu da İbn Asakir kendi senediyle Zühri'ye varan bir tarikten rivayet ediyor. Nitekim bu da mürsel olan bir rivayettir. Bu rivayette Ebu Bekir b. Ebu Sebre de bulunmaktadır. Ahmed b. Hanbel bununla alâkalı olarak diyor ki:

"Bu adam hadis uydurur."[2] Yine bu hadisin senedinde ayrıca el-Vakıdi de bulunmaktadır. Bu adam da metruk olan biridir.[3] İşte o rivayet de şöyledir:

"Şamlılar, Kur'an sayfalarını havaya kaldırdılar ve "Sizi Allah'ın kitabına dâvet ediyor ve ondaki hükme çağırıyoruz" dediler. Aslında bu, Amr b. As tarafından kurulan bir tuzak idi. Bunun üzerine barışıp anlaştılar, aralarında izleyecekleri yol için bir protokol hazırladılar. Buna göre senenin başında Eruh'ta sorunu çözmeye karar verdiler. İki hakem atadılar. Bu ikisi halkın üzerinde anlaşabilecekleri bir konu üzerinde tartışıp karara varacaklar ve halk da onların verdiği hükme rıza gösterecekti.

Hz. Ali (ra) Ebu Musa el-Eşari'yi hakem olarak atadı. Muaviye de, Amr b. As'ı hakem olarak tayin etti. Artık savaşa ara verilmiş, ateşkes sağlanmış olduğundan herkes yerlerine dağılıp gitmişti.

Hz. Ali (ra) tartışmalı bir şekilde Kûfe'ye çekildi. Önceden Hz. Ali ile birlikte hareket eden bazı kimseler, kendisinden ayrıldılar. Bu kesim Haricî adını alacak olan kimselerden oluşuyordu. Hz. Ali'nin Hakem olayını kabullenmesini reddettiler. Bunlar, "**Hüküm sadece Allah'ındır**" diyerek karşı çıkıyorlardı.

Muaviye ise, birlik ve beraberlik içerisinde, olayı kendi lehine çevirterek, konuyu kabul etmiş olan bir eda ile Şam'a döndü.

Aradan bir yıl geçtikten sonra, her iki hakem, konuşulduğu gibi Ezruh'ta, Şaban ayında H. 38 (658 m) bir araya geldiler. Halk hakemlerin bulunduğu yere gelip toplandılar. Her iki hakemin de aralarında gizlice

---

[1] Ebu Hatim, el-Merasil, s.3; el-Cerhu ve't-Ta'dil, 1/246
[2] Tehzibu't-Tehzib, 12/27; Merviyatu Tarihi't-Taberi, s.406
[3] Merviyatu Tarihi't-Taberi, s.406

kararlaştırdıkları bir sır vardı. O saklı tutulacaktı. Ancak Amr b. As halkın arasına gelince, verdiği sözü tutmadı, sırrı aleniyete dökerek açıkladı.

Daha sonra Ebu Musa geldi, söze başladı ve konuşmasında hem Ali-'yi ve hem de Muaviye'yi görevden aldığını söyledi. Ebu Musa'dan sonra söz alan Amr b. As, tamamen Ebu Musa'nın açıklamasının karşıtı olacak bir konuşma yaparak, Hz. Ali'yi hakem olarak görevden aldığını ve fakat Muaviye'yi de göreve getirdiğini söyledi. Oysa anlaşmaları her ikisini de görevden almaktı. Amr sözünde durmadı.

Bunun üzerine her iki hakem de birbirinden ayrıldılar ve oraya gelip sonuç bekleyenler de ikiye bölünerek ayrılıp gittiler. Bu olaydan sonra Şamlılar, H. 38 (658 m) yılının Zilkade ayında Muaviye'ye biat ettiler.[1]

Bir de Ebu Mihnef yoluyla gelen rivayetler bulunmaktadır. O rivayet zaten, Ebu Mihnef işin içerisinde olduğundan problemlidir. Rivayet aynı zamanda Ebu Cenab el-Kelbi sebebiyle de malul olan bir rivayettir.

Ebu Mihnef Lût b. Yahya yoluyla gelen rivayete gelince bu adam güvenilir biri olmadığı gibi verdiği haberlerin de hiçbir önemi yoktur.[2]

İkincisine gelince, bu rivayet hakkında İbn Sa'd diyor ki: "Ebu Cenab el-Kelbi zayıf olan bir ravidir."[3]

Buharî'nin de söylediğine göre, Ebu Hatim, adı geçen kişinin Yahya b. Kattan tarafından zayıf bir râvi olarak kabul edildiğini zikretmektedir."[4]

Osman ed-Darimi de, zayıf bir râvi olduğunu belirtmiştir.[5]

Nitekim İmam Nesai de zayıf bir râvi olduğunu zikretmiştir.[6]

İşte çok şöhret bulmuş olan Hakem olayı budur. Ebu Musa ile Amr b. As arasında varsayılan tartışma sadece bir iddiadan ibarettir. Şimdi böyle bir söylenti mi kanıt kabul edilecek, bu söylentilere göre mi hüküm verilecektir? Sahabe örnek alınacak kimselerdir. Eğer söz gelimi bu rivayetleri yayan raviler zayıf raviler olmasalardı bile, rivayetlerin metinlerinin içerdiği çelişkili ifadeler, bunların zayıf rivayet olduğu konusunda yeterli delil olurdu. Çünkü meselenin bu rivayetlere dayanılarak ortaya konuldu-

---

[1] Tarihu Dımaşk, 16/53
[2] Tahkiku Mevakıfi's-Sahabe, 2/223
[3] Merviyyat Ebi Mihnef, s.407
[4] et-Tarihu'l-Kebir, 4/2, 267; el-Cerhu ve't-Ta'dil, 9/138
[5] Darimi, Tarih, s.238; Tahkiku Mevakıfi's-Sahabe, 2/223
[6] ed-Duafa ve'l-Metrukun, s.253

ğu açıktır. Evet, metin yönünden muzdarip olan bir rivayete, bir de senedin zayıflığı eklenirse, bu durumda karar vermek daha kolaydır. [1]

2-İtikat ve Teşri Açısından Bu Meselenin Önemi

Bütün bu verilen bilgiler çerçevesinde, gelen rivayetler, bize sahih olan bir senedle gelmiş olan rivayetler değildirler. Böyle önemli bir meselede mutlaka açıklanmasına ihtiyaç duyulduğu bir dönemde, bunu anlatmamakta mutabakat sağladıkları gibi bir sonuca varmak mümkün değildir.

3- Bütün Bu Rivayetlerle Çelişen Sahih Bir Rivayet Bulunmaktadır

Bu rivayet de, Buharî'nin kendi tarihinde muhtasar olarak yer verdiği ve râvilerin sened yönünden güvenilir kimseler olduğu bir rivayettir. Buharî tarafından Tarih adını verdiği kitabında tahric olunmuştur.

İbn Asakir de aynı rivayeti çok daha uzun olarak aktarmaktadır. Hadis, Husayn b. Münzir'den rivayet olunmuştur. Bu rivayete göre, "Kendisini Amr b. As'a göndermiş ve demiş ki:

"Amr b. As'a git ve de ki: Amr ile alâkalı bana ulaşan bilgilere göre, onun pek de hoş karşılamadığım bir takım şeyler yaptığı söylendi. Ona git. Amr b. As ile Ebu Musa hangi konuda birleştiler? Siz ikiniz o konu hakkında ne yaptınız?" diye sor. Amr demiş ki: "Halk bir şeyler söylemişti, onlar dediler ki: "Hayır, Allah'a yemin olsun ki, dedikleri şey olmadı. Ancak ben ve Ebu Musa bir araya geldiğimizde, ben Ebu Musa'ya sordum, dedim ki: Sen bu konuda ne düşünüyorsun?" O da dedi ki: "Şüphesiz o, Resûlüllah (sav) vefat ettiği sırada, orada bulunanların arasında idi ve Allah Resûlü (sav) o topluluktan razı olarak ayrıldı." Yine devamla diyor ki: "Bunun üzerine kendisine dedim ki: Sen bu konuda beni ve Muaviye'yi hangi kefeye koyuyorsun?" O da cevap olarak dedi ki: "Eğer her ikiniz, ondan yardım isterseniz, o size yardıma koşar. Eğer kendinizi ondan müstağni kılar, ona ihtiyaç duymaz olarak kabul ederseniz, bu takdirde, Allah'ın emri de uzun bir süre sizden müstağni olur, size ihtiyaç duymaz."[2]

Ebu Musa el-Eş'ari, Amr b. As'ın vera ve takvasından, nefsini hesaba çekmesinden söz etmektedir. Özellikle Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer'in (rma) nasıl bir hayat yaşadıklarını hatırlatarak, o ikisinden sonra meydana gelen olaylara bakarak, bu konuda ne kadar hassas olduğunu belirtmektedir. Ebu Musa diyor ki; bir keresinde Amr b. As bana demişti ki:

---

[1] Merviyyat Ebi Mihnef, fi Tarihi't-Taberi, s. 408
[2] Buharî, et-Tarihu'l-Kebir, 5/398

"Allah adına yemin olsun ki, ya, kendilerine helâl olduğu halde eğer Ebu Bekir ile Ömer bu malı bırakıp gitmişlerse, mutlaka aldanmışlardır, görüşlerinde ya hatalı veya eksik görüşlü idiler; ya da bizim algılamamızda bir hata var. Allah adına yemin olsun ki, o ikisi aldanmış olmadıkları gibi, görüşlerinde hatalı veya isabetsiz kimseler de değillerdi. Allah'a yemin olsun ki, bizim bugün içine düştüğümüz güçsüzlük, vehim ve zaaflar, hepsi de bizim kendimizden kaynaklanan şeylerdir."[1]

4- Muaviye Hz. Ali'nin Kendisinden Üstün Olduğunu Kabul Etmektedir

Muaviye, Hz. Ali'nin faziletçe kendisinden daha üstün olduğunu ikrar ettiği gibi, hilâfet makamına da onun layık olduğunu itiraf etmektedir. Bu nedenle hilafette kimin haklı olduğu noktasında, Hz. Ali'ye karşı bir tartışmaya girmiyor. Hatta Ali hayatta olduğu sürece de, hilâfet makamını istemediğini açıkça ifade etmiştir.

Nitekim sahih olan bir senedle **Yahya b. Süleyman el-Cu'fi**[2], Ebu Müslim Havlani'den rivayet ediyor; bu zat Muaviye'ye sorar ve der ki: "Sen Ali'ye karşı hilâfet dâvasına mı kalkışıyorsun, yoksa sen de en az onun kadar böyle bir hakka sahip olduğunu mu söylüyorsun?" Muaviye de:

"Hayır! Ben kesin olarak, onun faziletçe benden üstün olduğunu bildiğim gibi, hilâfet makamına da benden daha layık olanı da ancak odur. Ancak siz Osman'ının mazlum olarak, haksız bir şekilde öldürüldüğünü bilmiyor musunuz? Ben de onun amcası oğluyum ve onun velisiyim. Ben sadece onun kanını akıtanları istiyorum. O halde Ali'ye gidin, ona, Osman'ın kâtillerini bize vermesini söyleyin, ben de ona teslim olayım."

Bunun üzerine onlar da Hz. Ali'ye giderler ve onunla konuyu konuşup görüşürler, fakat Hz. Ali, kâtilleri onlara vermez."[3]

İşte Hz. Ali ile Muaviye arasındaki anlaşmazlık meselesi bundan ibarettir. Zaten hakem tayin etme meselesi de bu meseleyi çözmek içindi. Yoksa birinin halife seçilmesi, diğerinin azli konusunda değildi.[4]

Bu konu ile alâkalı olarak **İbn Hazm da diyor** ki: "Ali'nin Muaviye ile arasının açılmış olması, Muaviye'nin, halife olarak Hz. Ali'nin verdiği emirlerin, kendisinin emri altında bulunan Şam toprakları üzerinde uygulanmasını engellemesi yüzündendir. Çünkü Hz. Ali, kendisine itaat olun-

[1] el-Avasım Mine'l-Kavasım, s.178–180
[2] Askalani, Fethu'l-Bari, 13/86
[3] Siyeru A'lam'in-Nubela, 3/140
[4] Merviyyat Ebi Mihnef, fi Tarihi't-Taberi, s.408

ması vacip olan imam yani devlet başkanıydı, halifeydi. Muaviye, kendi emri altında bulunan topraklar üzerinde onun emirlerinin geçerliliğini tanımıyordu. Gerçi Muaviye, hiçbir zaman Hz. Ali'nin fazilet yönünden olan üstünlüğünü inkâr etmiyordu, hilâfet hakkının da onun hakkı olduğunu kabul ediyordu.

Bütün bu rivayetler gösteriyor ki, Hakem olayında, hakemlerin esasen nasıl davrandıkları, hatalı olan rivayetler ve sahih rivayetler değerlendirildiğinde, doğru olarak anlaşılmaktadır.

Görüldüğü gibi Hakem tayininin konusu, Hz. Ali ile Muaviye arasında anlaşmazlık konusu olan Hz. Osman'ın kâtillerinin teslimi meselesiydi. Yoksa Hz. Ali ile Muaviye'den hangisinin hilâfet makamına gelmesi, hangisinin buna layık olup olmadığı tartışması değildi. Hakemler böyle bir konu için tayin edilmiş değillerdi. Çünkü bu konuda Hz. Ali ile Muaviye arasında herhangi bir anlaşmazlık yoktu. Mesele kâtillerin derhal kısas cezasına çarptırılıp çarptırılmaması meselesiydi. Muaviye hemen cezanın uygulanmasını isterken, Hz. Ali bunu zamana yaymayı istiyordu. İşte hakem tayini bu mesele hakkındadır. Bu noktada hilâfet ile ilgili hiçbir tartışma bulunmamaktadır.

Yaygın olan rivayete göre her iki hakem de bu ana meseleyi bırakınca -çünkü hakemlerden istenen şey, sadece bu meselede hüküm vermekti- hilâfet konusunda karar verdiler. Buradan çıkan sonuca göre, hakemlerin her ikisi de seçildikleri konunun can damarını yakalayamamışlar, hilâfet konusunda karar vermişlerdir. Çünkü anlaşılan o ki hakemler hiç konuyu anlayamamışlar. Doğrusu bunu böyle düşünmek ve değerlendirmek gerçekleri yansıtmaktan ciddi mânada uzaktır.[1]

5- Halifede Aranan İki Şart: Adalet Ve İlim

Ülkeyi ve insanlarını idare etmede aranacak özellikler, o kişini âdil olması, ilim sahibi olması, halka ait idare sanatını, siyaseti bilmesi, işleri ve düzeni sağlamada ehliyetli olmasıdır. Bütün bunlarla birlikte bir de seçilecek halifenin Kureyşten olması konusudur.[2]

Burada öngörülen bu şartların hepsi Ali'de mevcuttu. Bu durumda kendisine yapılan biat geçerli miydi, değil miydi? Eğer geçerliyse -ki kuşkusuz Hz. Ali'ye biat edenler Muhacir ile Ensar idiler ve onlar aynı zamanda seçme ehliyetine sahip kimselerdi. Bunu Hz. Ali'nin hasımları da

[1] Tahkiku Mevakıfi's-Sahabe fi'l-Fitne, 2/225
[2] Maverdi, el-Ahkamu's-Sultaniyye, s.6; Ebu Ya'la, el-Ahkamu's-Sultaniyye, s.20; Ğiyasu'l-Umem, s.79

bu gerçeği ikrar etmektedirler. Nitekim bundan önceki sayfalarda okuduğumuz Muaviye'ye ait olduğu belirtilen sözler de bunu göstermektedir.- onun devlet başkanlığı akdini gerçekleştirenler, onu, görevden almak istediler fakat bütün müçtehitlerin ittifakıyla bir çıkış yolu bulamadılar. Çünkü mutlaka bir imamın atanması onu görevden ayıracak meşru bir neden olmaksızın, akdi yok saymak için bir muhayyerlik bulunmamaktadır.

İmamet, yani halife seçimi konusunun tanzimi ve yeni atanacak imamın kendisinden beklenen amaça kesin olarak karar verilmeden bir fayda beklenmeyeceği gibi, halife seçimine gitmenin de bir yararı yoktur.

Eğer halkın imamı görevden alma gibi bir tercihi bulunsaydı, bu takdirde, o devlet başkanını seçmede hiçbir iş yolunda gitmezdi, herkes kendine göre birini seçmeye kalkışırdı. Böyle olunca da seçilen o kişinin toplum üzerinde bir etkisi olamazdı.[1]

Bu durumda anlaşılan o ki, asıl mesele bize burada anlatıldığı gibi değildir. İmamın yani devlet başkanın görevden alınabilmesi için, **Ehl-i hall ve'l-Akd** denilen kimselerin, onu görevden almaları gerekir. Yoksa her önüne gelen, onu görevden alırsa, bu işin düzeni sarsılır. Kısaca, imamın göreve gelmesi konusunda kimler karar vermişlerse, onu görevden alacak olanlar da onlardan başkası değildir. Bu da öyle canları istediği zaman olmaz. Eğer göreve seçilen imam, devlet başkanlığı veya halifelik şartlarından birini kaybederse o zaman görevden alınabilir.

Peki, öyleyse Hz. Ali Raşit Halife olduğu halde, Ehl-i Hall ve'l-Akd denilen seçici kurul tarafından ittifakla azledilip görevinden aldı mı?

Hep dedikleri şudur: "Efendim hakemlerin her ikisi de, Ali'nin görevden alınması üzerinde ittifak ettiler." Oysa Hz. Ali (ra) vefat edinceye dek, ona yapılan biatin geçersiz kılındığına dair hiçbir şey ortaya konmuş değildir. Kaldı ki Ali'nin kendisi de hiçbir zaman asla adaletten ayrılmadı, hep ciddi idi, hep iyilik üzere devam etti, takvayı ve hayrı elden bırakmadı, Allah'ın emir ve yasakları konusunda asla ödün vermedi.[2]

6- Hakem Tayini Dönemi, Fitne Dönemiydi

Hakeme ihtiyaç duyulduğu dönem, esasen fitnenin kol gezdiği bir dönem idi. Müslümanlar oldukça huzursuzluk içerisinde bir dönem geçiriyorlardı. Başlarında bir halifeleri var olduğu halde böyle bir durumda

[1] Ğiyasu'l-Umem, s.128; Merviyyat Ebi Mihnef, fi Tarihi't-Taberi, s.410
[2] el-Fasl fi'l-Mileli ve'l-Ehvai ve'n-Nihal, 4/238

iken, bir de halifeleri başlarından alınmış olsa, bu durumda düzenleri ne olabilirdi, düşünmek gerekmez mi? Şüphesiz gün geçtikçe kötüye gidiyordu. Böyle bir meselede sahabe-i kiram çok daha ustaca hareket etmek zorunda idiler. Onun için olayların üzerine üzerine gitmek istemiyorlardı. İşte böyle bir durumda hem akli ve nakli yönden ortaya atılan birçok görüşün bâtıl olduğu ortaya çıkmış olmaktadır.

7- Ömer (Ra) Halife Seçimini Şûra'ya Bırakmıştı

Hz. Ömer (ra), kendisi ölmezden önce, kendisinden sonra kimin halife seçilmesi konusunda karar vermeleri için meseleyi şûra'ya bırakmıştı. Şûra'da görev almış olanlar altı kişiden oluşuyordu. Nitekim gerek muhacirler ve gerekse Ensar da bundan memnun kalmışlardı. Bu, aynı zamanda şu anlama da geliyordu. Bu altı isimden biri hayatta olduğu sürece, bunlar dışında hiç kimse hilâfet makamına seçilemez. Hakem atanma döneminde bu altı isimden geride sadece Sa'd b. Ebi Vakkas vardı. O, görev almaktan ayrıldı ve velayet ve Emirlik görevi üstlenmekten kaçındı.

Dolayısıyla hilâfet görevini Ali üstlenmiş oldu. Kendisi, altı isim arasından, Hz. Osman'dan sonra gelen en faziletli kişiydi. Şimdi vaziyet böyle iken, nasıl olur da Hz. Ali'den başkasına bu görev verilebilir ki?[1]

8- Muaviye'ye Biat

Muaviye'ye, hakem olayından sonra Şam ve civarında bulunanlar biat ettiler. Burada şöyle bir soru sorulabilir ve denebilir ki; Şam halkının Muaviye'ye biat etme sebebi nedir, onları bu noktaya getiren şey ne olabilir? "Eğer bu durum, hakemlerin karar vermelerinden sonra gerçekleşti" denilecek olunursa, bilinmelidir ki, hakemler aslında anlaşamadılar. Bunun dışında, karşı tarafa böyle bir girişimde bulunma haklılığını veren bir gerekçe de yoktur.

Ancak İbn Asakir, senedinin ricalinin sika olduğu bir rivayeti Said b. Abdülaziz et-Tenuhi'den[2] bir nakil yapıyor. Kendisi, Şam ile ilgili olayları en iyi bilen biridir.[3]

İşte bu adam diyor ki: "Ali, Irak ve çevresinde Müminlerin Emiri unvanıyla anılırdı. Muaviye'de Şam'da Müminlerin Emiri diye anılırdı. Ali, vefat edince, artık Muaviye Şam'da Müminlerin Emiri diye anılır oldu."[4]

---

[1] Merviyyat Ebi Mihnef, fi Tarihi't-Taberi, s.41
[2] Said b. Abdülaziz et-Tenuhi, sikadır yani güvenilir, imamdır. (Bk. Takrib)
[3] Tehzibu't-Tehzib, 4/60

Bu belge gösteriyor ki, Muaviye'ye halife olarak biat olunmamıştır. Bu durum ancak Hz. Ali'nin ölümünden sonra gerçekleşmiştir. Taberi de bu görüştedir. Taberi, hicri 40 (660 m) yılı sonu olaylarıyla alâkalı olarak diyor ki: "İşte bu yıl, İlya denilen bölgede, Muaviye'ye halife olarak biat olunmuştur."[2]

İbn Kesir de bu olaya şöyle not düşmektedir: "Yani Ali vefat edince, Şamlılar harekete geçtiler ve hepsi de Mümînlerin Emiri sıfatıyla ona biatte bulundular. Çünkü artık bundan böyle kendileriyle tartışmanın sürdürüleceği bir kimse kalmamıştı."[3]

Kaldı ki Şamlılar, halifelik görevinde Muaviye'nin hiçbir zaman Hz. Ali'nin dengi olamayacağını biliyorlardı. Bu nedenle Ali'nin halife olarak varlığı devam ettiği sürece, Muaviye gibi birinin halife olmasının caiz olmadığını da biliyorlardı. Çünkü Hz. Ali'nin fazileti, bu konudaki bilgisi, geçmişi, dindarlığı, cesur oluşu ve buna benzer daha nice üstünlükleri Şamlılar tarafından biliniyordu, zaten bunlar herkesçe bilinen ve ortada görülen gerçeklerdi. Tıpkı kardeşleri Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman ve diğerleri gibi değeri anlatılamayacak derecede üstün olan biriydi. Böyle bir zat var iken, hiç Muaviye gibi biri, o hayatta olduğu sürece hilâfet makamına layık görülebilir miydi?[4]

Bütün bu gerçeklere ilaveten, elde bulunan kesin nasslara göre, ilk önce seçilmiş bir halife varken, ikinci birisine biat olunması sözkonusu değildir, çünkü tabir caizse nass buna engeldir. Nitekim Müslim, Sahih adlı eserinde Ebu Said el-Hudri'den rivayetle şöyle bir hadis naklediyor:

"İki halifeye biat olunduğu zaman, bu ikisinden sonuncusunu öldürün."[5]

Kaldı ki, bu ve benzeri daha birçok nass bulunmaktadır.[6]

9- Buharî İbn Ömer'den Rivayetle Naklediyor

İbn Ömer demiş ki: "Ziyaret amacıyla (ablam ve müminlerin annesi) Hafsa'nın yanına vardım. Yanına vardığımda ablam banyo yapmış olması nedeniyle saç örgülerinden su damlıyordu. Kendisine, "Ali ile Muaviye

[1] Tarihu't-Taberi, 6/76
[2] Tarihu't-Taberi, 6/76
[3] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 8/16
[4] el-Fetava, 35/73
[5] Müslim, 3/1480
[6] Beyhaki, Sünen, 8/144

arasında olan biteni görüyorsun. Bu konuda fikrin ne, bana ne söylemek istersin? Çünkü bu konuda meselenin çözümü için hayatta olan sahabeyi çağırıyorlar. Ancak benim emirlik gibi bir görev alma veya benzeri bir şey isteme gibi bir niyetim yoktur. Ben katılmasam olmaz mı?" diye söyledim, istişare ile görüşünü almak istedim.

Bunun üzerine ablam Hafsa bana, "Buradan gidecek olanların arasına sen de katıl. Çünkü o Süfyaniler kesinlikle senin de bu konudaki görüşünü ve katılmanı beklerler, öğrenmek isterler. Endişem o ki, senin gidenlere katılıp gitmemen durumunda, seni de mutlaka ayrılıkçı bir kimse olarak değerlendirmeleridir. Bunun için katılman gerekir" dedi. Ablası Hafsa kardeşi Abdullah'ı, oraya gönderinceye dek peşini bırakmadı, katılmasını sağladı. (Bunun üzerine Hakemlerin bulunduğu yere varan İbn Ömer, hakemlerin arasında cereyan eden dolambaçlı olaylara tanık oldu.)

Hakemlerin hükümlerini vermelerinden sonra, orada toplanan halk dağılıp gittiler. Bu arada Muaviye, kendisini halife sayarak, kalktı bir konuşma yaptı ve bu konuşması sırasında Hz. Ali'ye bağlılığı ve sevgisi bulunan Abdullah b. Ömer'e bakarak onun ile babası Hz. Ömer'e ta'riz içeren şöyle bir cümle kullandı:

"Bu mesele hakkında konuşmak isteyen varsa, yüzünü bize göstersin. Çünkü biz bu halifelik görevine hem ondan ve hem de onun babası Ömer'den daha layığız ve daha haklıyız."[1]

Henüz küçük yaşta bir sahabi olan Habib b. Mesleme, İbn Ömer'e, "Sen Muaviye'nin o söylediklerine karşılık bir cevap vermedin mi?" diye sorar. Abdullah da cevap olarak, "Hemen üstümdeki harmanimi ya da maşlahımın bağını çözdüm ve kendisine, "Bu halifelik görevine senden daha layık ve daha haklı olan kişi, Uhud günü ve Hendek günü İslâm'ı korumak ve kollamak üzere sana ve baban Ebu Süfyan'a karşı savaşan kişi olan Ali'dir" diye haddini bildirmek istedim ama bu davranışımın, İslâm toplumunun birliğini bozmasından ve kan dökülmesine sebep olmasından endişe duydum ve konuşmamın ters bir mânaya yorumlanacağından korktum. İşte tam o sırada yüce Allah'ın sabreden kuluna cennette hazırlayacağı mükâfatı düşündüm de artık Muaviye'yi cevap vermeye değer biri olarak görmediğimden karşılık vermedim" diye söyler.

Abdullah b. Ömer'e soru soran Habib b. Mesleme, İbn Ömer'i dinledikten sonra, kendisi Muaviye taraftarı olan birisi olduğu halde, İbn

---

[1] Bk. önceki not.

Ömer'in görüşünde ne kadar isabetli olduğunu takdir babında şöyle demek zorunda kalır:

"Doğrusu sen, Allah tarafından büyük bir tehlikeden ve fitneden korunmuş, büyük bir beladan da muhafaza altına alınmışsın."[1]

Bu hadisten öyle anlaşılıyor ki, Muaviye'ye biat alınmıştır. Gerçi hadiste bu konu açık ve net olarak anlatılmamakla beraber, buradan öyle bir anlam çıkmaktadır. Bu hadisi değerlendiren kimi âlimler diyorlar ki: "Bu hadis, hakem olayı ile alâkalı olmayıp, Hz. Ali'nin (ra) oğlu Hz. Hasan'ın (ra) Muaviye ile bir araya gelmeleri sırasında barış görüşmeleri esnasında cereyan etmiştir."

İbnu'l-Cevzi de diyor ki: "Muaviye'nin bu konuşması hilafeti döneminde yapılmış bir konuşmadır. Muaviye oğlu Yezid'i kendisine veliaht olarak atamak istediğinde bu konuşmayı yapmıştır.

Ancak İbn Hacer Askalani, bu konuşmanın Hakem olayı sırasında yapıldığı görüşünü benimsemiştir.[2]

Ancak nassın burada ilk iki görüşe delaleti daha güçlüdür. Çünkü İbn Ömer'in, "İslâm toplumunun birliğini bozmasından ve kan dökülmesinden endişe duydum ve konuşmamın ters bir mânaya yorumlanacağından korktum." Bu sözü, halkın Muaviye etrafında toplanmasının aleyhine delildir. Çünkü Hakem olaylarının değerlendirildiği dönemler ayrılık ve bölünmüşlük günleriydi. Yoksa bir araya gelme ve birbiriyle kaynaşma günleri değildi.[3]

10- Hakem Olayı İle İlgili Kararın Aslı

Kuşkusuz Hakem olayı ile ilgili olarak her iki hakemin karar verip ümmete veya şûra'ya götürmek istedikleri bir olay veya durum değildir. Bu olay, sadece Hz. Ali ile Muaviye arasında meydana gelen bir anlaşmazlıkla ilgiliydi. Mesele de Hz. Osman'ın kâtillerinin teslim edilip edilmemesi konusuydu. Kaldı ki Muaviye, halifelik dâvasına kalkışmış biri de değildi. O bu konuda, asıl halife olma hakkının Ali'ye ait olduğunu kabul ediyor ve bu konuda herhangi bir itirazda da bulunmuyordu. Zaten önceki sayfalarda bu noktaya değinmiştik.

---

[1] Buharî, Meğazi, bap:29, H. 4108/144; Askalani, Fethu'l-Bari, 7/466
[2] Askalani, Fethu'l-Bari, 7/466
[3] Merviyatu Ebi Mihnef, s.412

Muaviye Hz. Osman'ın kâtilleri yakalanmadan Hz. Ali'ye biat etmeyi ret ediyor ve halife olarak Hz. Ali'nin Şam üzerinde emirlerinin geçerli olmasına karşı çıkıyordu.

Muaviye Şam'da zaten vali olarak bulunduğundan dolayı orada üstünlüğe sahipti, Yoksa Hz. Ali'nin halife oluşuyla oraya atanan yasal bir vali değildi. Muaviye'nin burada tek avantajı, kendisinin burada 20 yılı aşkın bir süredir vali olarak görevli bulunuyor olmasıydı ve o, bundan yararlanarak hareket ediyordu.[1]

İbn Dihyetu'l-Kelbi'nin, **"A'lamu'n-Nsari'l-Mübin Fi'l-Mufadaleti beyne Ehli'sSıffin"** isimli kitabında söylediğine göre, Ebu Bekir Muhammed b. Et-Tiyb el-Eşari el-Bakıllani, "Menakıbu'l-Eimme" de diyor ki: "Her iki hakem Hz. Ali'nin görevden alınması konusunda ittifak etmemişlerdir. Kaldı ki eğer hakemlerin her ikisi de Hz. Ali'nin görevden alınması üzerinde ittifak etmiş olsalardı yine de görevden alınmış sayılmazdı. Kitap ve Sünnette onun görevden alınmasını gerektiren bir delile göre konuyu açıklamadıkça görevden alınamazdı.

Nitekim Hz. Ali'nin konu ile ilgili olarak yazdığı belgeye göre, Hz. Ali bu belgede her iki hakeme de şart olarak, bir nassa dayanarak hareket etmelerini, Kur'anın dışında bir başka şeye dayanarak hüküm ortaya koymamalarını, heva ve heveslerine göre davranmamalarını şart koşmuştu. Hz. Ali bu konuda hakemlerin her ikisinden de kesin ve tarafsız olmaları konusunda söz almıştı. Allah'ın Kitabına göre hareket etmemeleri halinde, verdikleri hükmün geçersiz sayılacağını da belge ile tespit etmişti.

Kitap ve Sünnet onun halifeliğini tahakkuk ettirecekti. Çünkü her iki taraf da Hz. Ali'ye tâzimde bulunuyorlar ve onu methedip duruyorlardı. Onun âdil olduğuna, hilafetine şahitlik ettikleri gibi, dinde önemli bir geçmişe sahip olması sebebiyle ayrıca ona değer veriyorlardı. Özellikle müşriklere karşı yaptığı önemli cihadlarına, Peygamberlerin efendisi Hz. Muhammed'e olan yakınlığına, onun damadı oluşuna bakarak da ona ayrı bir değer veriyorlardı. Özellikle de ilmi yöndeki değeri, ahkâm konusundaki derin bilgisi, çok yumuşak huylu halim bir kişiliğe sahip olması itibariyle farklı bir yerinin varlığı, Hz. Ali'nin halife olmaya en liyakatli biri olduğu gerçeği de zaten herkes tarafından bilinen bir vakıaydı. Gerçekten halifelik yükünü taşıyacak biri var idiyse o da Ali'den başkası olamazdı.[2]

---

[1] Tahkiku Mevakifi's-Sahabe fi'l-Fitne, 2/234

[2] İbn Dihyetu'l-Kelbi, A'lamu'n-Nsari'l-Mübin Fi'l-Mufadaleti beyne Ehli'sSıffin, s.177

11- Kongre Yeri

Belgede de belirtildiği gibi her iki hakemin buluşacakları merkez olarak kongre için belirlenen yer Irak ile Şam arasında ortak bir nokta olmalıydı. İşte bu seçilen yerin adı **Devmetu'l-Cendel** idi. Hakemler, H.37 (657 m) yılında, eğer herhangi bir olay veya problem ortaya çıkmazsa, burada buluşacaklardı.[1] Bu mevsuk olan rivayete göre böyledir.

Farklı bir rivayetlere göre ise Ezruh'un yakın çevresinde bulunan bir yerdir.[2]

Belki de her iki yerin bölge olarak birbirlerine yakınlıkları nedeniyle farklı rivayetler açısından böyle zikredilmiş olabilir.

Çünkü Halife b. Hayyat[3] diyor ki: "Deniyor ki buluşma yerleri **Ezruh** idi. Burası, **Devmetu'l-Cendel** denilen yere de yakın olan bir yerdir. Herhangi bir problem ortaya çıkmadan sözleşilen zamanda, orada bir araya gelip toplandılar.[4]

12- Sa'd b. Ebi Vakkas Hakemlerin Yanında yer aldı mı?

Her iki hakem de sözleştikleri gibi zamanı geldiğinde buluşma yerinde bir araya geldiler. Her iki tarafı da temsilen yüzlerce kişi heyetler halinde geldiler. Biri Irak tarafını temsil ederken, diğeri de Şam tarafını temsil ediyordu. Her iki hakem de kendileriyle istişare yapılabilmesi ve görüşlerinden yararlanılması için Kureyş'in önde gelen ve faziletli kabul edilen bazı kimseleri de yanlarına dâvet etmişlerdi.

Sahabenin büyüklerinden olan bazı kimseler tâ başından beri kendilerine katılmamışlar ve savaşa girmekten ayrı durmuşlardı. Bu sahabe arasından da en faziletli olanı Sa'd b. Ebi Vakkas'tı. Sa'd b. Ebi Vaksa (ra) hakem olayında da hazır bulunmamış, böyle bir şeyi istememiş ve böyle bir şeye girişip niyetlenmiş de değildir.[5]

Amir b. Sa'd'dan rivayete göre kardeşi Ömer, Medine dışında koyunlarının yanında bulunan babası Sa'd'ın yanına varmış, Sa'd, oğlunun kendisine geldiğini görünce hemen, "Şu gelen süvarinin şerrinden Allah'a sığınırım" diye söylenmiştir. Oğlu babasının yanına geldiğinde ona, "Sen,

[1] Devmetu'l-Cendel: Ceziretu'l-Arabiyy'nin kuzeyinde Cuf veya Cevf şehrinin batı yakasında bulunan bir yerin adıdır.
[2] Ezruh: Belka bölgesinde bulunan Şara'ya bağlı Şam çevresinde bir idari bölgenin adıdır.
[3] Tarihu Halife (b. Hayyat), s.191-192
[4] Abdulhamid, Hilafetu Ali b. Ebi Talib, s.267
[5] Abdulhamid, Hilafetu Ali b. Ebi Talib, s.272

koyun sürünle beraber bir bedevi olarak oturup, insanların Medine'deki hilâfet veya saltanatı elde edebilmek için kavga edip durmalarından memnun musun?" diye sitem dolu bir soru ile yöneldiğinde, babası oğlunun göğsüne şöyle bir vurur ve ona şöyle dedi: "Ben, Resûlüllah'tan (sav) bir söz işitmiş ve dinlemiştim, o diyordu ki:

"Allah, emir ve yasakları gereği sakınan, kendisini gizlenip saklanan kişiyi sever."[1]

Acaba İslâm devletleri, arasında yaşanan anlaşmazlıklar konusunda, bu hakem olayından yararlanarak bu hatalarına son verebilirler mi? Bundan kendi adlarına bir ders çıkarabilirler mi?

Esasen bu hakem olayından ders çıkararak İslâm devletlerinin aralarındaki tartışmalara son vermeleri mümkündür. Burada önemli olan nokta İslâm devletlerini idare etmekte olan liderlerin bu hususta ciddi mânada, İslâm ümmetini de arkalarına alarak bir ilişki içinde olmaları gerekir. İki taraf arasındaki savaşı çözmek için, hakem olayına başvurmak suretiyle son vermeleri gerekir. Taraflardan her biri kendi adına bir hakem gönderip aslında var olan anlaşmazlığa bir son vermeleri lazım gelir. Böyle bir durumun sağlanabilmesi için aşağıdaki yolun izlenmesi gerekir. Şöyle ki:

1- Atanan hakemlerin hangi meseleleri görüşeceklerine ilişkin, mutlaka önlerine bir protokol konmalı ve o protokolün dışına çıkmamaları sağlanmalıdır. Çünkü anlaşmazlık konusu olan meselelerin çözümü kesin olarak buna bağlıdır.

2- Ortaya konulacak hükümler ve varılacak olan çözüm mutlak surette Şeriat kaynaklarına inilerek yapılmalıdır. Çünkü sözkonusu hükümlerin ortaya konması açısından tek çözüm yolu budur. Zîra burada bulunan esaslar çerçevesinde tartışma konusu olan meseleler çözümlenebilir.

3- Tartışmaya taraf olanların hepsinden mutlaka kesin söz alınmalı, kayda geçirilmelidir. Bu arada tüm İslâm devletlerinden de bu hususta kesin söz alınmalı ve bunlar da kayıt altına alınmalıdır. Ortada var olan bir anlaşmazlığa son verebilmek için hakemlerin şeriat esaslarına göre çıkarıp ortaya koydukları hükümlerin, herkesi bağlayacağına dair kesin söz alınmalıdır. Çünkü hepsi de İslâmî hükmü uygulamakla ve infaz ile yükümlüdürler. Ortaya konan hükmü kabullenmemenin, günah olacağını bilmeliler.

---

[1] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/168. Ahmed Şâkir, bu hadisin isnad yönünden sahih olduğunu belirtmiştir. Yine Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/26; Sülemi, Hilafetu Ali b. Ebi Talib, s.107

4- Hakemler, üzerinde ittifakla anlaştıkları hükümleri ve çözümleri ortaya koyduklarında, anlaşmazlığa taraf olanlar mutlaka ortaya konan hükme ve çözüme rıza göstermeliler, buna kesin olarak boyun eğmeliler. Böylece mesele çözüme bağlanmış olacaktır. Sonuç bakımından yüce Allah, müminleri birbiriyle savaşma ve anlaşmazlık noktasında, hakkın tarafı olan müminlere yeter.

5- Taraflardan herhangi birisi veya her ikisi, hakemlerin hükümlerine karşı çıkar ve kabul etmezlerse, ortaya konan hükmü ret eden ve kabul eden taraf, bu durumda saldırgan, bağı kabul edilen taraf olarak alınmalıdır. Ret edenler ister tek taraf olsun, ister iki taraf birden olsun, retlerinde direnir ve ısrarcı olurlarsa, artık bundan böyle taraf olmayan ve anlaşmazlık konusunda tarafsız olan İslâmî silah gücü yani askerî taraf devreye girer ve girmesi de vacip ve gerekli olur. Devreye girecek olan taraflar öteki İslâm devletleri olacaktır.

Askerlerin devreye girmesiyle hakemlerin ortaya koydukları hüküm uygulattırılması gereken bir hüküm halini almış olur. Çünkü bir şekilde askerî güç devreye girmeli ki, kesin olarak hatalı bir sonuca gidilmesi önlenmiş olsun. Fakat böyle bir girişimde taraflardan herhangi birisine bir zarar vermeden ve çok daha büyük zararlar açacak bir yola girişmeden hakemlerin hükümlerini askerî güç uygulatmalıdır. Eğer mevcut anlaşmazlıktan daha büyük bir anlaşmazlığa sebebiyet verecekse, mesele zamana yayılmalıdır.

6- Her iki hakemin, kendi yetkileri çerçevesinde ittifakla karar almaları ve ortaya çıkan hükümleri birtakım kararlar çıkartmak suretiyle, bölgelerindeki diğer İslâm beldelerinin silahlı güçlerinin nasıl ve hangi koşullarda devreye girmeleri gerektiğini de kararlarında ortaya koymaları gerekir. Daha önce geçen açıklamalar çerçevesinde var olan anlaşmazlık önlenmeye çalışılmalıdır.[1]

İslâm ülkeleri arasında var olan anlaşmazlıkların çözümünde böyle bir yolun izlenmesi halinde yarar getirebileceği ve dışarıdan bir başka gücün müdahalesine yer bırakmayacağı konusunda bir garanti olabilir. Çünkü başka bir güç, "Beni filan taraf, olaya müdahale etmem için dâvet etti, ben de bu nedenle olaya müdahalede bulundum" diyerek, Müslümanları daha zor bir duruma düşürebilir.

[1] el-Cihad ve'l-Kıtal fi's-Siyaseti'ş-Şeriyye, 3/1665

Neticede böyle bir olayı fırsat bilen taraf, Müslümanlar üzerinde hüküm sürmeye ve giderek daha da anlaşmazlığın büyümesine yol açar. Çünkü kendisini çağıran taraf lehine hareket edecektir.

Böyle bir durumda Müslümanlar, daha önce karşı karşıya bulundukları tehlikeden ve anlaşmazlıktan çok daha büyük bir anlaşmazlığın ve içine atılmış olacaklardır. Burada ortaya çıkacak olan sıkıntılar, başka hiçbir konuda önemsenemez, çünkü en büyük tehlike ve sıkıntı buradadır.

Kaldı ki bu sıkıntı ve zorluk, kötü bir sonucun var olmaması için getirilen çözüm, meselenin hakem yoluyla neticelendirilmesiydi. Bir parçalanma ve bölünmenin meydana gelmemesi için öngörülen bir husus idi.

Biz de burada deriz ki; belki de -daha önceden de açıkladığımız gibi- dışarıdan işin içerisine girecek olan yabancı bir askerî gücün müdahalesini önlemek içindir. Çünkü bir yabancı gücün İslâm topraklarına girmiş olması demek, o gücün İslâmî güçler arasında anlaşmazlığı daha da körüklemesi mânasına gelir.

Şer'i mânada, problemi hakem yoluyla çözebilmek için gerekli ve zorunlu olarak ileri sürdüğümüz bu şart, esasen sahabenin üzerinde anlaşıp icma ettikleri bir hususdur.

Çünkü Hz. Ali ile Muaviye arasında meydana gelen anlaşmazlık konusunda sahabenin hepsi hakeme başvurması noktasında icma etmişlerdi, bunun kabul edilmesini istemişlerdi. Yani ister Hz. Ali'nin yanında yer alan sahabe olsun, ister Muaviye tarafında yer alan sahabe olsun ve isterse her iki tarafa da katılmayan sahabe olsun, hepsi bu hakem yoluna başvurulması konusunda ittifak etmişlerdi. Örneğin Sa'd b. Ebi Vakkas, Abdullah b. Ömer ve daha başkaları bu şekilde tarafsız olup, her iki tarafa da katılmamışlar ve fakat hakem olayını benimsemişlerdi.[1]

BU SAVAŞLARDA EHL-İ SÜNNETİN DURDUĞU YER NERESİDİR?

Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'ın sahabe arasında meydana gelen bu anlaşmazlıklar ve savaşlar konusundaki tavırları, sessiz kalmak, sadece onlar hakkında uygun olarak söylenmesi gereken ne ise onu söylemekle yetinmek olmuştur. Çünkü böyle bir konuda taraf olarak konuşmak, düşmanlığı, kin ve nefreti daha da artıracaktır. Müslümanlar arasında husumetin ve düşmanlığın artmasına sebep olacaktır. Ehl-i Sünnet görüş olarak diyorlar ki:

[1] el-Cihad ve'l-Kıtal fi's-Siyaseti'ş-Şeriyye, 3/1665

"Müslümanlara burada düşen görev onların tamamından memnun olmak, onları sevmek, onların faziletlerini, güzel davranışlarını devam ettirmek, gündemde tutmak, geçmişte İslâm'a yaptıkları hizmetlerini göz önünde bulundurmak, onların menkıbelerini yaygınlaştırmak olmalıdır.

Aralarında meydana gelmiş olayları ise, onların içtihatlarına dayalı olarak meydana gelmiş olaylar olarak kabul etmek, isabetli tarafın da hatalı tarafın da yaptıklarından ötürü sevap kazandıklarını kabullenmek ve böyle inanmak gerekir. Ancak meselede isabetli tarafın, ötekisine göre alacağı sevap, ötekilere göre iki kat olacaktır. Yani hatalı taraf, bu davranışları nedeniyle bir sevap alırlarken, isabetli taraf iki sevap alacaktır. Hatalı taraf, hatasından ötürü bir günah işlemiş olmayacaktır. Çünkü bu, onların içtihatları sebebiyle meydana gelmiş bir durumdur. Sahabeden öldüren de, öldürülen de cennettedir.[1]

Ehl-i Sünnet, sahabe arasında baş gösteren anlaşmazlıklarda konu üzerinde derinlemesine inerek konuşmayı caiz ve uygun görmemektedir. Ben burada, sahabe arasında çıkan anlaşmazlıklarla ilgili, Ehl-i Sünnet tarafından söylenen ve onların bu olaylar karşısındaki konum ve tavırlarını açıklayan bazı ifadelerini aktarmadan önce, sahabe arasında meydana gelen anlaşmazlıklar ve savaşlar sebebiyle, olaya işaret anlamında açıklık getiren bazı nassları zikretmek isterim. İşte bu nasslar şunlardan ibarettir:[2]

1- Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**Eğer inananlardan iki grup birbirleriyle savaşırlarsa aralarını düzeltin. Eğer biri ötekine karşı haddi aşarsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar haddi aşan tarafa karşı savaşın. Eğer Allah'ın emrine dönerse, artık aralarını adaletle düzeltin ve onlara adaletli davranın. Çünkü Allah adaletli davrananları sever.**" (Hucurat, 49/9)

Bu âyette yüce Allah, aralarında savaş baş gösteren iki Müslüman tarafın arasının bulunmasını emrediyor. Çünkü onlar kardeştirler. Ancak aralarında savaş baş gösteren iki Müslüman tarafın, bu savaşları sebebiyle taşımış oldukları iman vasıfları kalkmış olamaz. Çünkü bu âyette de görüldüğü gibi yüce Allah her iki tarafı da müminler diye isimlendirmiştir. Eğer genel mânada müminler arasında herhangi bir savaş baş gösterirse, bu, onları imandan çıkarmış olamaz.

---

[1] Önceki dipnot
[2] Akidetu Ehli's-Sünneti ve'l-Cemaati fi's-Sahabeti'l-Kiram, 2/727; Tenzihu Hali'l-Müminin Muaviye b. Ebi Süfyan Mine'z-Zulmi ve'l-Fıski fi Mutalebetihi Bidemi Emiri'l-Müminin Osman, s.41

Çünkü Cemel Vak'asında olsun, sonrasında olsun, bu âyetin kapsamında ilk olarak yer alan Resûlüllah'ın (sav) ashabı olmaktadır. Zîra bu âyette belirtilen ifade budur. Bu itibarla savaşan mümin tarafların her ikisi de Allah katında kesin olarak mümindirler ve bu vasıfları hiçbir zaman onlardan alınamaz. Zîra konu hakkındaki âyet oldukça açıktır. Aralarında meydana gelen anlaşmazlık ve savaşların, onların imanları üzerinde herhangi bir etkisi yoktur. Çünkü bu durum onların içtihatları sebebiyledir.[1]

2- Ebu Said el-Hudri (ra) diyor ki; Resûlüllah (sav) şöyle buyurdu: **"Müslümanlar arasına ayrılık girdiğinde dinden çıkan bir grup meydana çıkacak. Onları iki gruptan hakka en yakın olanı öldürecektir."**[2]

Hadiste işaret olunan grup veya fırka yahut da taraf, Hz. Ali ile Muaviye arasında baş gösteren anlaşmazlık ve ayrılıktır. Resûlüllah (sav) hadislerinde her iki tarafı da Müslümanlar diye vasfetmekdir. Çünkü her iki taraf da hak ile alakalıdır. Hadis, peygamberliğin alametlerinden bir alamettir. Çünkü olay, tıpkı Hz. Peygamberin (sav) hadislerinde haber verdiği gibi gelişmiştir. Kaldı ki hadiste her iki taraf hakkında da İslâm hükmü yer almaktadır. Gruplardan biri, Muaviye'nin yanında yer alan Şam halkıdır, diğeri de Hz. Ali'nin tarafında bulunan Irak halkıdır.

Yoksa kimi Şiî gurupların ileri sürdükleri gibi, Muaviye tarafında yer alan Şamlıların kâfir olması diye bir hüküm sözkonusu değildir. Kaldı ki hadiste, Hz. Ali tarafının hakka en yakın taraf olduğu belirtilmektedir.

İşte Ehl-i Sünnet ekolünün görüş ve kanaati, inancı budur. Hz. Ali ve ona taraf olanlar isabet etmişlerdir. Muaviye ise taraftarlarıyla beraber hatalı olan tarafta bulunmaktadır, isabet etmemiştir. İnşallah yine de ecir almıştır. Hz. Ali ve taraftarları ise, sahih hadiste de belirtildiği gibi iki ecir almışlardır. Nitekim Buharî, Sahih'inde şöyle zikretmektedir:

"Hâkim içtihat edip de, içtihadında isabetli olursa, onun için iki ecir vardır. Hâkim içtihat edip de içtihadında yanılırsa, hata ederse, bundan ötürü de kendisi için bir ecir vardır."[3]

3- Ebu Bekre'den, diyor ki, Resûlüllah (sav) hutbede iken, torunu Hasan çıkageldi. Bunun üzerine Peygamber (sav) buyurdu ki:

---

[1] el-Avasım Mine'l-Kavasım, s.169-170; Ahkamu'l-Kur'an, 4/1717
[2] Müslim, Zekât, 2/745, H. 1065/149-153
[3] Buharî Şerhi Fethu'l-Bari, 13/318

"Benim bu oğlum seyyiddir. Belki de Allah, onun sebebiyle iki Müslüman taraf arasında çıkan anlaşmazlığı önleyecektir."[1]

Hz. Peygamberin (sav) bu hadislerinde hem Iraklılar ve hem de Şamlılar için Müslüman oldukları tanıklığını görmekteyiz. Hadis, gayet açık ve net olarak Haricîlerin görüşlerini reddetmektedir. Çünkü Haricîler hem Hz. Ali ve taraftarlarını, hem de Muaviye ve taraftarlarını tekfir etmektedirler. Oysa hadiste her iki taraf için de, kısaca hepsi için de Müslüman adı gayet net olarak belirtilmiştir.

Bu nedenledir ki, **Süfyan b. Uyeyne** diyor ki; Hz. Peygamberin, **"iki Müslüman taraf"** ifadesi gerçekten bizi hayrete düşürmüştür.

Beyhaki de diyor ki: "Ancak beni en çok hayrete düşüren şey, Hz. Peygamberin (sav) onların hepsini de Müslümanlar diye açıklamış olmasıdır. Bu durum, Hz. Ali'nin vefatından sonra, oğlu Hz. Hüseyin'in görevi Muaviye'ye bırakıp çekilmesi hadisesi, Hz. Peygamberin önceden verdiği haberin gerçekleşmiş olmasının bir delilidir."[2]

İşte burada biraz önce yer verdiğimiz hadislerde, Hz. Ali ile beraber hareket eden Iraklılara ve Muaviye ile birlikte hareket eden Şamlılara da işaret vardır. Çünkü Hz. Peygamber (sav) onları kendi ümmeti olarak nitelemiştir.[3]

Nitekim Allah Resûlü (sav), her iki tarafın da hakka bağlı olarak hareket ettiklerini ve taraflardan herhangi birisinin İslâm'dan çıkmamış olacağını hadislerinde beyan buyurmuştur. Kaldı ki Allah Resûlü (sav) her iki tarafın da imanda devam ettiklerini, öyle de olsa hep mümin olarak kaldıklarını, aralarında meydana gelene anlaşmazlık ve savaş nedeniyle imandan çıkmadıklarını açıklamıştır. Çünkü her iki taraf da,

"Eğer inananlardan iki grup birbirleriyle savaşırlarsa aralarını düzeltin" (Hucurat, 49/9) âyetinin içerdiği hüküm kapsamında yer alırlar. Âyet genel anlamıyla bunu belirtmektedir. Daha önceden de belirttiğimiz gibi bu âyet, mâna olarak, her iki tarafın da aynı kefe içerinde değerlendirildiğini göstermektedir. Aralarında çıkan savaş nedeniyle, küfre girdiklerine dair veya fasık olduklarına ilişkin herhangi bir şeye delalet etmemektedir. Aksine bunlar içtihatları gereği olarak hareket etmişler ve te'vil yoluna sapmışlardır.

---

[1] Buharî, Fiten, H.7109
[2] Beyhaki, el-İtikad, s.198; Askalani, Fethu'l-Bari, 13/66
[3] Müslim, 2/746 (Ümmetimden iki gurum ortaya çıkacaktır) hadisi.

Böylece onların Hz. Ali ile olan savaşları ve anlaşmazlıkları, neye ve hangi esasa dayandığı da ortaya çıkmış bulunmaktadır. Zaten bundan önce geçen paragraflarda buna değinilmişti.

Öyleyse bir Müslüman'a düşen görev, sahabe-i kiram arasında meydana gelen anlaşmazlıklar sebebiyle, izlemeleri gereken yol, "fırka-i naciye" denilen ve "kurtulmuş olan fırka" demek olan tarafta yer almalarıdır. Ki bunlar da Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat'tirler. Sahabe arasında çıkan anlaşmazlıklar konusunda susmalı, fazla konuşmamalı ve olayın üzerine öyle fazlaca gitmemelidir. Eğer onlar hakkında konuşulacaksa, mutlaka sahabe adına söylenmesi gereken ve onlara layık ifadelerle kendilerinden söz edilmelidir. Kaldı ki, Ehl-i Sünnet akidesiyle alâkalı yazılan kitaplarda bu olay çok temiz ve berrak bir şekilde, aşırıya gidilmeksizin ele alınmıştır. O seçkin zatlar hakkında, onları küçük düşürücü ifadelere yer verilmemiştir. Aralarında çıkan anlaşmazlıklar yüzünden baş gösteren savaşlar hakkında, ne denmek gerekiyorsa, dozunu kaçırmaksızın, onların konumlarını, yine onlardan gelen güzel söz ve ifadelerle belirlemişlerdir.[1] İşte onların sözlerinden bazıları:

1-**Ömer b. Abdülaziz'e** (rah), sahabe arasında baş gösteren anlaşmazlıklar konusunda soru yöneltilmiş, o, soruyu soranlara şu nefis cevabı vermiştir: "O akıtılan kanlardan Allah benim ellerimi tertemiz kılmıştır, böyle bir olaya fiilen katılmış değilim. Bu itibarla ben dilimi onlara uzatmaktan temiz tutmayayım mı? Resûlüllah'ın (sav) ashabının durumu göz hastalığına benzer. Gözün iyileşmesi ise, elleri göze değdirmemektir"[2]

Beyhaki, Ömer b. Abdülaziz'in bu sözlerine ilave olarak diyor ki: "Bu ifade iyi ve güzeldir. Çünkü bir kimsenin kendisini ilgilendirmeyen bir konuda susması, en doğru olan yoldur."[3]

2- **Hasan Basri**'de sahabe arasında meydana gelen savaşlarla alâkalı sorulan soruya şöyle cevap vermiştir: "Bunlar öyle savaşlardır ki, içinde sadece Allah Resûlü Hz. Muhammed'in ashabı yer almışlardır. Biz ise onlar arasında değildik, orada bulunmuyorduk. Onlar işin iç yüzünü biliyorlardı, biz ise bilmiyoruz. Onlar bir araya geldiler. Biz de onlara tâbi olduk. Onlar ayrıldılar, anlaşmazlığa düştüler. Biz ise o noktada durduk, bir şey söyleyecek değiliz."[4]

---

[1] Akidetu Ehli's-Sünne Fi's-Sahabe, 2/732
[2] Bakillani, el-İnsaf, s.16; et-Tabakat, 5/394
[3] Menakıbu'ş-Şafii, s.136
[4] el-Cami Liahkami'l-Kur'an, 16/332

Hasan Basri'nin bu sözünden çıkan mâna şudur: "Sahabe, anlaşmazlığa düştükleri konuları ve konuda nasıl davranmaları gerektiğini bizden çok daha iyi bilmektedirler. Burada bize düşen görev, onların üzerinde birleştikleri hususlarda, onlara tâbi olmamızdır, üzerinde anlaşmazlığa düştükleri hususlarda ise sessiz kalmamızdır. Kendimizden bir görüş ortaya atacak değiliz. Biz, sadece onların içtihat ettiklerini ve Allah'ın rızasını murat ettiklerini biliyoruz. Çünkü onlar din konusunda herhangi bir şekilde suçlanan ve töhmet altında olan kimseler değillerdir."[1]

3- **Cafer b. Muhammed es-Sadık'a** da, soru sorulmuş, o da şu sözlerle onları cevaplamıştır: "Ben Allah'ın buyurduğunu söylemekle yetiniyorum Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Onlar hakkındaki bilgi Rabbimin katında Levh-i Mahfuz'da yazılıdır. Rabbim yanılmaz ve unutmaz."[2] (Taha, 20/52)

4- **Ahmed b. Hanbel**'in, kendisine bu konuda sorulan, "Sen Ali ile Muaviye arasında çıkan olaya nasıl bakıyorsun?" sorusuna verdiği cevap şöyle olmuştur: "Benim onlar hakkında söyleyeceğim şey, iyilikten ve güzellikten başka bir şey değildir."[3]

Fakih İbrahim b. Azer'den gelen rivayete göre demiş ki: Ahmed b. Hanbel'in yanında bulunuyordum. Bu sırada orada bulunan bir adam kendisine, Hz. Ali ile Hz. Muaviye'yi sordu. Ahmed b. Hanbel, ondan yüz çevirdi, cevap vermek istemedi. Bu sırada kendisine, "Ey Ebu Abdullah, sana soruyu soran bu adam Haşim Oğullarından olan biridir" dediklerinde, Ahmed b. Hanbel soruyu soran adama karşı döner ve ona şu âyeti oku der:

"Onlar gelip geçmiş bir ümmettir. Onların kazandıkları kendilerinin, sizin kazandıklarınız sizindir. Siz onların yaptıklarından sorumlu tutulacak değilsiniz." (Bakara, 2/134, 141)

5- **İbn Ebu Zeyd Kayravani**, Allah Resûlü'nün ashabı hakkında inanılması gereken akide konusunu anlatırken, bu konuda uyulması gereken konular bağlamında diyor ki: "Resûlüllah'ın ashabı hakkında sadece söylenmesi gerekli olan şey, onları en güzel bir şekilde anlatmaktır. Eğer birileri bu konuda konuşmak isterse, yol budur. Aralarında çıkan anlaşmazlıklar konusunda ise, konuşmaktan sakınmak olmalıdır."[4]

---

[1] el-Cami Liahkami'l-Kur'an, 16/332
[2] Bakillani, el-İnsaf, s.16; et-Tabakat, 5/394
[3] İbnu'l-Cevzi, Menakıbu'l-İmam Ahmed, s.164
[4] Risaletu'l-Meşhura Maa Şerhiha es-Semeru'd-Dani, s.23

6- **Ebu Abdullah b. Batta** da Ehl-i Sünnet akidesini sunarken şu ifadelere yer veriyor: "Bundan böyle artık biz, sahabe arasında çıkan anlaşmazlıklar nedeniyle onlara dilimizi uzatmamalıyız. Çünkü sahabe, Hz. Peygamber ile beraber tüm savaşlara katılmışlar, olaylarda hazır bulunmuşlardır. Faziletçe diğer insanlara göre en öndedirler. Allah kendilerini mağfiret buyursun. Senin işin onlardan mağfiret dilemen ve onlara muhabbet göstermendir. Kaldı ki onları sevmemiz, Allah Resûlü'nün (sav) dilinden bize söylenmiştir. Oysa o ileride neler olacağını da bilen biriydi. Aralarında çıkabilecek savaşları da biliyordu. Çünkü hata yoluyla olsun, kasten olsun, onlardan bu hataları kaldırılmıştır. Aralarında çıkan şeylerden dolayı da mağfiret olunmuşlardır."[1]

7- **Ebu Bekir b. Tiyb el-Bakillani** diyor ki: "Bilinmesi gerekli olan şudur: Peygamberin (sav) ashabı arasında çıkan anlaşmazlıklar ve savaşlardan dilimizi uzak tutmalıyız, hepsine de rahmet okumalıyız. Hepsini de övgüye değer bulmalı ve övmeliyiz. Allah'tan, onlardan hoşnut kalmasını dilemeli, kendileri için eman, kurtuluş ve cennet istemeliyiz.

Biz, Hz. Ali'nin kararında ve yaptıklarında isabetli olduğuna, bundan dolayı da kendisi için iki ecrin var olduğuna inanmalıyız. Çünkü sahabe, her ne türden bir davranış içine girmişlerse, mutlaka bir içtihad gereği yapmışlardır. Bundan dolayı da kendileri için ecir vardır. Onlar fasık değildirler, onlar bid'at işlemiş değillerdir. Çünkü delil gerekirse, bu konuda yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"**Şüphesiz Allah, ağaç altında sana biat ederlerken hoşnut olmuştur. Gönüllerinde olanı bilmiş, onlara huzur, güven duygusu vermiş ve onlara yakın bir fetih (Hayber'in fethini) ve elde edecekleri birçok ganimetler nasip etmiştir. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.**" (Fetih, 48/18–19)

Hz. Peygamber de (sav) hadislerinde şöyle buyurmuştur: "**Hâkim içtihat edip de, içtihadında isabetli olursa, onun için iki ecir vardır; hata ederse, bundan ötürü de kendisi için bir ecir vardır.**"

Eğer böyle bir ecir bizim günümüz hâkimleri için ise, bu hâkimler isabet etmeleri halinde, içtihatlarından ötürü iki ecir alacaklarsa, o halde Allah'ın kendilerinden razı olduğu ve kendilerinin de Allah'tan hoşnut kaldığı kimseler hakkında ne zannedersin?

---

[1] eş-Şerhu ve'l-İbanetu Ala Usuli's-Sünneti ve'd-Diyaneti, s.268

Bu kavlin sahih olduğuna, Hz. Peygamberin (sav) torunu Hz. Hasan (ra) için söylediği şu ifade delil oluşturmaktadır. Resûlüllah (sav) şöyle buyurmuştu: ""**Benim bu oğlum seyyiddir. Belki de Allah, onun sebebiyle iki Müslüman taraf arasında çıkan anlaşmazlığı önleyecektir.**"[1]

Burada her iki taraf için de azamet ve saygı ifadesi yer almaktadır. Hepsinin de gerçekte Müslüman olduklarını belirtmektedir. Ve onlar için bu hükmü vermiş olmaktadır. Nitekim yüce Allah onlar için, içlerinde var olan kini çıkarıp atmaları konusunda şöyle buyurmaktadır:

"**Biz onların kalplerindeki kini söküp attık. Artık onlar sedirler üzerinde, kardeşler olarak karşılıklı otururlar.**" (Hicr, 15/47)

Nihayetinde sözlerini şöyle bitiriyor: "Sahabe arasında çıkan tartışma ve anlaşmazlıklar konusunda, dilimize sahip olmalı ve sessiz kalmalıyız."[2]

8- İbn Teymiyye de Ehl-i Sünnet akidesini sunarken, şu ifadelere yer veriyor: "Ehl-i Sünnet, sahabe arasında çıkan anlaşmazlıklar konusunda sessiz kalırlar ve şunu söylerler: Sahabe aleyhinde onları kötüler mahiyette gelen rivayetlerin kimisi yalandır. Kimi rivayetlere de eklemeler ve çıkarmalar yapılmıştır. Bu rivayetlerden doğru ve sahih olanlarına gelince; sahabe o konularda mâzurdurlar. Çünkü yaptıkları içtihat gereği ya isabet etmişler veya içtihatlarında yanılmışlardır.[3]

9- İbn Kesir diyor ki: Resûlüllah'ın vefatından sonra sahabe arasında çıkan anlaşmazlıklar, ya herhangi bir maksat sözkonusu olmaksızın meydana gelmiştir. Ya da bir içtihada dayalı olarak meydana gelmiştir. Nitekim Sıffin savaşı böyle bir savaştır. Yapılan içtihatlar hatalı da, isabetli de olabilir. Eğer yapılan içtihatta bir yanılgı ve hata var ise, içtihat sahibi bundan dolayı mâzurdur ve aynı zamanda da ecre de nail olur. Fakat isabetli olan müçtehit için iki ecir vardır.[4]

10- İbn Hacer Askalani de diyor ki: "Sahabe aralarında çıkan anlaşmazlıklar sebebiyle, birinin haklılığı bilinmiş olsa dahi dil uzatmamak konusunda Ehl-i Sünnet ittifak içindedirler. Bundan sakınmak gerekir. Çünkü onlar böyle bir savaşa içtihatları, sebebiyle girmişlerdir. Hatta hata eden taraf için, bir ecir vardır. İsabetli olan taraf ise iki ecir alacaktır.[5]

---

[1] Buharî, Fiten, H.7109
[2] el-İnsaf Fima Yecibu İtikaduhu ve La Yecuzu'l-Cehlu Bihi, s.67-69
[3] Muhammed Halil Herras, el-Akidetu'l-Vasıtıyye Maa Şerhiha, s.173
[4] el-Baisu'l-Hasis, s.182
[5] Askalani, Fethu'l-Bari, 13/634; Akidetu Ehli's-Sünneti, 2/740

Ehl-i Sünnet mensupları, yüzünden sahabe arasında çıkan anlaşmazlıklar sebebiyle, onlar hakkında dili tutmak gerektiği konusunda icma içindedirler. Sahabenin faziletini ve değerini asla göz ardı etmemeliler. Onların geçmişte İslâm için neler yaptıklarını hatırlamalılar. Onların iyilik ve güzelliklerini yaymalıdırlar.[1]

SIFFİN SAVAŞINDAN SONRA İBRENİN MUAVİYE LEHİNE DÖNMESİ

Sıffin savaşından sonra dengeler yavaş yavaş Muaviye'den yana dönmeye başladı. Çünkü Hz. Ali'nin ordusundan Haricîler diye bir kısım asker, hakem olayına karşı olmaları nedeniyle ayrılmışlardı. Bu nedenle Hz. Ali onları bertaraf etmekle uğraşmış ve onlarla savaşmak zorunda kalmıştı. Bundan böyle giderek Muaviye gücünü artırıyordu. Özellikle de Hakem olayının bitmesinden sonra bu durum ivme kazanmıştı. Çünkü Hakemler kendilerine verilen olayı kesin olarak bir sonuca bağlayamamışlardı.

Bundan sonra Muaviye boş durmuyor, gizli ve açık her yolu deneyerek Hz. Ali'nin gücünü zayıflatmak için elinden ne gelirse onu yapıyordu. Muaviye, Amr b. As komutasında Mısır'a bir ordu gönderir. Orayı kuşatarak ele geçirip kendisine bağlar. Çünkü olayların gelişimi de Muaviye'nin işini birkaç yönden kolaylaştırıyordu.[2] Şöyle ki:

1- Müminlerin Emiri Hz. Ali (ra) Haricîler ile meşgul iken, Muaviye bunu kendi lehine bir fırsat olarak değerlendiriyor.

2- Hz. Ali, Mısır'a vali olarak Muhammed b. Ebu Bekir'i atadı. Fakat Muhammed b. Ebu Bekir, selefi olan Kays b. Sa'd Saidi el-Ensari gibi güce ve dehaya sahip değildi. Bu nedenle Hz. Osman'ın kan dâvasını güdenlerle savaşa girer, önceki valinin izlediği siyaseti izlememesi nedeniyle, onlar kendisini yenerler ve böylece hezimete uğramış olur.

3- Muaviye, Hz. Osman'ın kan dâvasını güdenleri de görüş ve düşünce açısından kendi tarafına çekerek Mısır'da onlarla birlikte hareket etti ve böylece onlarla birlikte Mısır'da hâkimiyeti ele geçirdi.[3]

4- Mısır'ın Hz. Ali'nin egemen olduğu merkezden uzaklığı Şam'a yakınlığı da Mısır'ın elden çıkmasına neden olmuştur.

5- Coğrafi durum olarak da Mısır, Sina yoluyla Şam'a daha yakın ve oranın bir uzantısı durumunda bulunuyordu.

---

[1] Akidetu Ehli's-Sünneti, 2/740
[2] Önceki dipnot
[3] Tabakat, 3/83; Abdulhamid, Hilafetu Ali, s.351. Rivayet sahih bir senedle gelmiştir.

Mısır kuvvetlerinin Muaviye kuvvetlerine eklenmesiyle, bu durum, Muaviye'ye büyük bir güç kazandırdı. Beşeri ve ekonomik mânada Muaviye üstünlük elde etmiş oldu. Kaldı ki, Muaviye sadece bunlarla yetinmiyor ve Arap yarımadasının kuzeyine, Mekke, Medine ve Yemen gibi yerlere de delegelerini ve askerlerini gönderiyordu. Bu bölgeleri de kendi saflarına katabilmek için her türlü çabayı harcıyordu.

Ancak buralara gönderilen delegeler, gittikleri gibi tekrar gerisin geri dönmek zorunda kalıyorlardı. Çünkü Müminlerin Emiri olan Hz. Ali (ra), böyle bir girişimi derhal püskürtmüş ve onların orada egemen olmalarına fırsat ve imkân tanımamıştır.[1]

Bütün bu çabalarının yanında yine Muaviye boş durmuyor ve Hz. Ali'nin valilerini kendi safına çekmek için her türlü girişimde bulunuyordu. Nitekim Mısır valisi olan Kays b. Sa'd'ı kendi yanına çekmek için çok çaba sarf etmiş ise de buna muvaffak olamamıştır. Ancak Hz. Ali taraftarları arasında onun aleyhinde propaganda yaptırarak, Hz. Ali'nin onun hakkında kuşku duymasını sağlamayı başarmış ve onu böylece Mısır valiliğinden alınmasına muvaffak olmuştur.[2]

Kays b. Sa'd'ın Mısır valiliği görevinden alınmış olması, Muaviye için çok büyük bir kazanım olmuştur. Nitekim Muaviye, Hz. Ali'nin (ra) Faris (İran) bölgesi valisi Ziyad b. Ebih'i de kendi tarafına çekmek istemiş, ancak bunda da başarılı olamamıştır.[3]

Bu arada yine Muaviye Arap kabilelerinin önde gelenlerini ve Hz. Ali'nin kimi valilerini, vaatte bulunduğu imkânlarla da kendi tarafına çekmek istemiştir. Çünkü Muaviye'nin bunu yapma gücü ve imkânı da vardı. Bu yönden de onları etkilemek istiyordu. Onlar da Muaviye'nin bu tarafını gücüne tanık olduklarında görüyorlardı.

Çünkü Hz. Ali bir hutbesinde şöyle sesleniyordu: "Dikkat edin, gözünüzü açın! Doğrusu Büsr, Muaviye tarafından gönderilen biridir. Gördüğüm o ki, sizin hak olan dâvada ayrılığa düşmüş olmanızdan yararlanarak şu, bâtıl dâvaları adına bir araya gelip toplananlar yakın bir gelecekte size üstün geleceklerdir. Çünkü onlar, bâtıl bir dâva yolunda olsalar bile, başlarında bulunan liderlerine itaat etmekte ve onun etrafında toplanmış bulunmaktadırlar. Siz ise, haklı olan dâvanızda Emirinize karşı koymakta ve böylece ona kolaylık sağlamaktasınız. Onlar üzerlerine aldıkları emane-

[1] Tarihu Halife, s.198. Burada herhangi bir senedden söz edilmemektedir.
[2] Vullatu Mısır, s.45-46
[3] el-İstiab, 2/525-526

ti yerine getiriyor, siz ise ihanet ediyorsunuz. Çünkü ben, filan kimseyi vali olarak atadım, o böylece bir şeyler elde etti, sonra beni arkadan vurdu ve elde ettiği malları da götürüp Muaviye'ye taşıdı. Filan kişiyi de vali olarak atadım, o da ihanet etti, arkadan vurdu ve malı götürüp Muaviye'ye teslim etti. Hatta ben şu anda öyle bir konumdayım ki, eğer ben herhangi birisine bir tas emanet etmiş olsam, endişem o ki, onun kulpunu bile koruyup korumayacağından endişeliyim. **Allah'ım! Ben onlara buğzettim, onlar da bana buğzettiler. Onları benden yana rahata kavuştur, beni de onlardan yana rahata kavuştur."**[1]

Müminlerin Emiri Hz. Ali (ra), bu musibetlerin hiçbirisine teslim olmak istemedi. Bu kamburların hiçbirinden yılmadı, aşağılanmalara aldırmadı. O, kendisine verilen bilgi gücüne, fasih konuşmasına ve açık ifadelerine bağlı kalarak var gücüyle emrindeki askerlerine gereken önemi gösteriyor ve onları canlı tutabilmek için bu noktada elinden geleni yapıyordu. Nitekim kendi ordusuna o hamaset dolu, oldukça şöhret bulan ve yaygınlık kazanan konuşmasını yaptı. Hz. Ali (ra), bu konuşmayı öyle boşuna ve bir hayal eseri olarak öylesine yapmamıştır. Çünkü o konuşmasının etkileri tarihin derinliklerinde hâlâ görülmektedir.

Bu öyle bir konuşmaydı ki, onu içen ne kadar acı olduğunu, onu sıkan da onun ne kadar elim bir konuşma olduğunu görecektir. Ben bu hitabesini, Müminlerin Emiri Hz. Ali hakkında yazdığım kitabıma aldım.[2]

HZ. ALİ VE MUAVİYE ARASINDA ATEŞKES GÖRÜŞMELERİ

Bütün bu yorucu çabalara, çarpışmalara, tüm acı olaylara rağmen Hz. Ali (ra) istediğini elde etmeyi başaramadı. Çünkü kendi ordusunda meydana gelen çatlak ve dağılmalar yüzünden Hz. Ali, Şam ordusuna karşı savaşma gücünü bulamadı. Çünkü kendi ordusunda baş gösteren huzursuzluk, başına buyruk davranışlar bunu engelliyordu.

Bütün bu durumları göz önünde bulunduran Hz. Ali (ra) H. 40 (660 m) yılında Muaviye ile barış imzalamak zorunda kalmıştı. Buna göre Irak ve çevresi Hz. Ali'ye bırakılıyor, Şam ve çevresi de Muaviye'ye terk olunuyordu. Taraflardan hiçbirisi ötekisinin alanına ordusuyla saldırmayacak, baskın yapmayacak ve savaşmayacaktır.[3]

---

[1] et-Tarihu's-Sağir, 1/125. Bu rivayet munkati bir senedle gelmiş olmakla beraber, bunu doğrulayan şahitleri bulunmaktadır.

[2] Sallabi, Esma'l-Metalib Fi Sireti Emiri'l-Müminin Ali b. Ebi Talib, s.498 vd.

[3] Tarihu't-Taberi, 6/56; Abdulhamid, Hilafetu Ali, s. 356

Anlaşılan o ki, taraflar arasında bu ateşkes antlaşması pek uzun sürmemiştir. Çünkü Muaviye, Büsr b. Erta adındaki kişiyi, Hz. Ali'nin (ra) şehit düştüğü yıl içerisinde Hicaz'a, Yemen'e göndermiş, buralarda kendi adına propaganda ve faaliyetlerde bulundurmuştur.[1]

HZ. ALİ'NİN ŞEHİT DÜŞMESİ

Hz. Ali'nin (ra) şehit düşmesi ve Muaviye'nin Hz. Ali'nin ölümünü nasıl karşıladığı meselesine gelince; bilindiği gibi Hz. Ali (ra) ordusu ile istediğini yapamayıp başarılı olamayınca, artık bu olaya bir nokta koymak istemiştir. Hz. Ali, bundan böyle artık yaşamaktan hoşlanmamış ve ölümü de temenni eder olmuştur. Bu nedenle hep Allah'a dua ile yönelmiş ve Allah'tan bir an önce ölümünü vermesini dilemiştir. Nitekim ondan gelen bir rivayete göre Hz. Ali, günün birinde şöyle bir konuşma yapmıştır:

"Allah'ım! Kuşkusuz ben onlardan sıkıldım, usandım, zaten onlar da benden sıkılıp usandılar. Ben onları yordum, onlar da beni bıktırdılar. Beni onların bu hallerinden rahata kavuştur, onları da benden dolayı rahata kavuştur. (elini sakalının üzerine koyarak) En acımasız olanınız onu kana boyamaktan geri durmadı."[2]

Hz. Ali (ra) son günlerinde ısrarla âhirete gitmeyi istiyordu. Cundeb diyor ki: Hz. Ali üzerinde öylesine baskı vardı ki, onu yolculuğunda bile rahat bırakmadılar. O bu esnada şöyle yakarıyordu:

"Allah'ım! Ben onları yordum, onlar da beni bıktırdılar. Ben onlara buğzettim, onlar da bana buğzettiler. Beni onların bu hallerinden rahata kavuştur, onları da benden dolayı rahata kavuştur."[3]

Bir başka rivayet de Ebu Salih yoluyla gelmektedir. Demiş ki: "Ali'yi gördüm. Mushaf'ı başının üzerine koymuştu, öyle ki ben sayfalarının sesini duyuyordum. O bu arada şöyle yakarıyordu:

"Allah'ım! Ben onlardan bu Kur'anda istenenleri yerine getirmelerini istedim, onlar beni bundan menettiler. Allah'ım! Ben onları yordum, onlar da beni bıktırdılar. Ben onlara buğzettim, onlar da bana buğzettiler. Benim yerime benden daha şerli olan birini başlarına getir. Beni de onlardan daha hayırlı olanıyla değiştir. Tuzun suda eridiği gibi kalplerini de erit."[4]

---

[1] Buharî, Tarihu's-Sağir, 1/41; Abdulhamid, Hilafetu Ali b. Ebi Talib, s. 431
[2] Abdurrazzak, Musannaf, 10/154. Sahih bir isnad ile gelmiştir. Tabakat, 3/4
[3] İbn Ebu Asım, el-Ahad ve'l-Mesani, 1/37; Hasen bir isnad ile rivayet olunmuştur.
[4] Siyeru A'lami'n-Nubela, 3/144

Bir rivayete göre de, bu duasından sonra Hz. Ali (ra) üç gün veya buna yakın bir zaman zarfında şehit edildi.[1]

Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan (ra) diyor ki, babam Ali bana şöyle söyledi: "Geceleyin Resûlüllah (sav) rüyamda yanıma geldi. Bunun üzerine kendisine, "Ey Allah'ın Resûlü (sav) nedir bu ümmetin yüzünden çektiğim sıkıntı ve eğrilik, döneklik?" diye sordum. Bana dedi ki:. "Onların aleyhine dua et (onlara bedduada bulun)." Ben de şöyle dua ettim: "Allah'ım! Beni, onlardan daha hayırlı olanlarla değiştir, onlardan daha hayırlı olanlara arkadaş kıl. Onların başına da benden daha fena birini geçir."

Hz. Hasan (ra) diyor ki: "Babam evden çıktı ve adamın biri onu vurdu, şehit etti."[2]

Hz. Ali'nin şehit edilmesiyle ilgili haber Muaviye'ye ulaşınca, Muaviye ağlamaya başlamış, bunun üzerine hanımı ona şöyle demiştir:

"Sen onunla savaştığın halde ne diye ona ağlarsın?" Muaviye de hanımına, "Yazıklar olsun sana! Doğrusu sen, insanların ilim, fazilet ve derin anlayış, fıkıh alanında nasıl bir kimse kaybettiğini bilmiyorsun herhalde."[3]

Muaviye, bir konu hakkında bir şey öğrenmek istediğinde, Hz. Ali'ye yazıp o mesele hakkında bilgi sorardı. Hz. Ali'nin öldürülme haberi kendisine ulaştığında Muaviye şöyle konuşmuştur: "Ebu Talib'in oğlunun ölümüyle fıkıh ve ilim de gitmiştir."

Muaviye'nin kardeşi Utbe, Muaviye'nin ağzından bu sözleri duyunca ona dönerek, "Bu sözleri Şamlılar senden duymamış olsunlar" der. Bunun üzerine Muaviye de kardeşine, "Bırak beni, senin sözünle hareket edecek değilim" der.[4]

Muaviye, halifeliği zamanında, Dırar es-Sudai'den, Hz. Ali'yi kendisine tanıtmasını, vasfetmesini ister. Dırar es-Sudai, bu konuda kendisini bağışlamasını ister ve Muaviye'ye, "ey Müminlerin Emiri! Böyle bir şeyi benden isteme!" (Çünkü onu övgüyle vasfetmem senin zoruna gidebilir, belki kızar bana bir şey yaparsın) der. Ancak Muaviye ısrarla ister. O da şöyle der: Mademki mutlaka söylemem gerekiyor. O zaman dinle der:

---

[1] Ebu'l-Arab, el-Mihen, s.99; Abdulhamid, Hilafetu Ali b. Ebi Talib, s.432
[2] Tarihu'l-İslâm Fi Ahdi Hulefai'r-Raşidin, s.649
[3] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 8/133
[4] el-İstiab, 3/1108

"Allah'a yemin olsun ki o, ufku çok geniş olan biriydi, aklı yerinde ve güçlüydü, o bir söz söyledi mi, onun sözü kesin sonuç doğururdu, hak ile bâtılı ayırt ederek konuşurdu.[1] Adaletle hüküm verirdi. O her yönüyle bir ilim hazinesiydi. O hep hikmet içeren sözler konuşurdu. Giysilerden kısa olanlarını tercih ederdi. Yiyeceklerden de sert olanını, bayatlamış olanını tercih ederdi. Aramızda iken, bizden biriydi, farklı bir tavır sergilemezdi. Bir şey sorduğumuzda bize cevap verirdi. Bir konu hakkında bilgi edinmek istediğimizde bizi haberdar ederdi.

Allah adına yemin olsun ki neredeyse, onun heybetinden dolayı kendisiyle konuşamaz olurduk. Din ehline tâzimde bulunurdu. Miskinlerin ve yoksulların yanında yer alırdı. Güçlü olan bir kimse, yaptığı yanlış ve bâtıl bir şey sebebiyle, ondan taviz bekleyemezdi. Gece, onun üzerine perdelerini sarkıtır, yıldızlar da hep onun üzerine abanırdı (İbadetlerini gizli yapar, kendini bu mânada halktan gizlerdi). Sakallarına yapışarak âdeta bir hastanın iniltisi gibi inlerdi. Hüzünlü olan birinin ağlayışı gibi ağlardı. Ve o şöyle derdi: "Ey dünya başkasını aldat, sen benden yüz mü çevirdin? Yoksa sen benim yolumu mu bekliyorsun? Geçti o günler, geçti o günler! Bırak yakamı, ben seni üç talak ile boşadım, bir daha bana dönüşün yoktur. Ömrün kısadır, ama düşüreceğin çukurlar sayısızdır. Eyvah! Azık ne kadar az, yolculuk da oldukça uzundur. Yollar da tehlikelerle kaplıdır."

Bunları duyan Muaviye ağlamaya başlar ve "Allah Hasan'ın babasına rahmetiyle muamele buyursun. Allah adına yemin olsun ki, o, senin anlattığın gibiydi. Ey Dırar ona karşı nasıl bir üzüntü duymaktasın?" diye sorduğunda, Dırar Muaviye'ye şu cevabı verir: "Benim hüznüm ve üzüntüm, âdeta kucağında bebeği boğazlanan insanın çektiği hüzün gibidir."[2]

Ömer b. Abdülaziz'den (rah) rivayete göre diyor ki: "Allah Resûlü'nü (sav) rüyamda gördüm. Yanında Ebu Bekir ile Ömer oturuyorlardı. Kendisine selâm verdim ve oturdum. Ben orada otururken, bir baktım ki Ali ile Muaviye, bir eve girdiler. Ben de öylece bakakaldım. Öyle pek uzun bir zaman geçmedi ki, bir de baktım Ali çıktı ve şöyle diyordu: "Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki, Rabbim benim lehimde karar verdi."

Arkasından da fazla geçmedi ki, Muaviye çıktı ve o da şöyle diyordu: "Kâbe'nin Rabbine yemin olsun ki, Rabbim beni mağfiret bağışladı."[3]

---

[1] el-İstiab, 3/1108
[2] el-İstiab, 3/1108
[3] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 8/133

4.
KONU

MUAVİYE VE HZ. HASAN

Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan'a (ra) biat hadisesi, H. 40 (660 m) yılının Ramazan ayında, babası Hz. Ali'nin bir Haricî olan Abdurrahman b. Mülcem el-Muradi tarafından şehit edilmesinden sonra gerçekleşmişti.[1]

Halk, Hz. Ali'nin vefatından sonra, halife olarak Hz. Hasan'ı tercih etmişlerdi. Çünkü Hz. Ali (ra) kendisinden sonra bir kimseyi seçmiş değildi. Abdullah b. Sebu'dan rivayete göre demiş ki, Ali'den işitmiştim, şöyle diyordu: "**Bu sakalımı, benim başımdan akacak olan kan, kırmızıya boyayacaktır. Bunu bana bu ümmetin en bedbaht kişisi yapacaktır, bunu ondan bekliyorum.**"[2]

Bunun üzerine çevresinde bulunanlar dediler ki: "O kimdir, bize söyle ki, biz onun yakınlarını ortadan kaldırtalım." Hz. Ali (ra) de şöyle söyledi: "Öyle yaparsam, Allah adına yemin olsun ki, beni öldüren yerine gidip beni öldürmeyeni öldürürsünüz." Bu defa, "Öyleyse, yerine kimi seçeceğimizi bari tayin et, halifemizi belirle" dediler. Hz. Ali de, "Hayır, böyle bir şey yapamam. Ancak ben, Resûlüllah (sav) sizi hangi şey üzere bırakıp gitmiş ise, ben de sizi o şey üzerinde bırakıp gideceğim" diye cevap verdi.

---

[1] Tabakat, 3/35-38. Tahkik Dr. İhsan Abbas

[2] Heysemi, Mecmau'z-Zevaid, 9/131-133, H.14776-14781; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/325.Bu hadis Hasen ligayrihi olan bir hadistir.

Bu defa çevresindekiler, "O halde, sen Rabbine gittiğinde O'na ne söyleyeceksin?" dediler. Ravi sözlerine devamla diyor ki, Hz. Ali buna da şu cevabı verdi: "Allah'ım! Sen ne dilemiş isen, beni öylece onların arasında bıraktın. Şimdi de Sen, ruhumu kabzederek beni yanına alıyorsun, fakat Sen onların arasındasın. Dilersen Sen onları düzeltip ıslah edersin, dilersen onları ifsat edersin."[1]

Bir rivayette de cevap olarak dedi ki; Ben şöyle derim: "Allah'ım! Sen, Senin muradın ne idiyse, ona göre beni onların üzerine halife kıldın, sonra da Sen benim ruhumu alırken de aralarında Seni bıraktım."[2]

Hz. Ali şehit edilerek vefat edince, cenaze namazını dört tekbirle oğlu Hasan (ra) kıldırmıştır. Kûfe'de toprağa verildi.

Hz. Hasan'a ilk biat eden kişi, Kays b. Sa'd olmuştur. Kays b. Sa'd Hz. Hasan'a, "Elini ver de, Allah'ın Kitabı ve Resûlü'nün de sünneti, bir de onu öldürenlerle savaşmak üzere sana biat edeyim" der. Ancak Hz. Hasan (ra), ona "Allah'ın Kitabı ve Peygamberinin sünneti üzerine biat et. Çünkü her şarttan önce gelen budur, diğerleri sonradan gelecek olan şartlardır" dedi. Bunun üzerine Kays Hz. Hasan'a biat etti. Halk da Hz. Hasan'a biat etti.[3]

Hz. Hasan (ra) Iraklılar kendisine biat etmek istediklerinde o da onlara şart olarak şunu ileri sürmüş ve şöyle demişti: "Siz, dinliyor ve itaat ediyorsunuz. Mademki bu böyledir. O halde, benim kendileriyle barış yaptıklarımla siz de barış yapacaksınız, kendileriyle savaşacaklarıma karşı siz de savaşacaksınız, sizin biatinizi bu şartla kabul ediyorum."[4]

İbn Sa'd yoluyla gelen rivayette ise, İbn Sa'd diyor ki: Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan, Irak halkından iki konuda biat aldı. Birincisi, onu Müminlerin Emiri yani halifesi olarak kabul etmeleri, ikincisi de o hangi sorumluluk altına girip imza atarsa, buna aynen uymaları ve onun rıza gösterdiklerine, kendilerinin de rıza göstermeleri olmuştur.[5]

Bu Rivayetlerden Çıkan Sonuç

Hz. Hasan (ra), halife seçildikten ilk olarak barış yollarını aramaya koyuldu, bu konuda hazırlıklar yapmaya girişti. Çünkü bir halife olarak nasıl bir rota çizmesi gerektiğinin bilincinde idi ve işe de öyle girişti.

---

[1] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/325. Hasen ligayrihi olan bir hadistir.
[2] Heysemi, Keşfu'l-Esrar an-Zevaidi'l-Bezzar, 3/204
[3] Tarihu't-Taberi, 6/77
[4] Önceki kaynak
[5] Önceki kaynak, 1/316-317

Hemen kendi emri altında bulunan bölgelere valiler, ordusuna komutanlar atadı. Hediyeler dağıttı, bahşişler verdi ve savaşçı askerlerinin maaşlarında yüzde yüze varan iyileştirmeler yaptı. Böylece onların gönüllerini hoş tutmayı, kendisine bağlamayı sağladı.[1]

Kaldı ki Hz. Hasan (ra) Hz. Muaviye'ye karşı, asla boyun eğmeksizin, onunla savaşabilme gücüne sahipti ve böyle bir imkânı da zaten vardı. Çünkü onun üstün kişiliği, ahlâki yüceliği, siyasî dehası, dinî mukavemeti böyle bir fırsatı zaten ona sağlıyordu. Kaldı ki, bunun dışında atadığı komutanlar, valiler ve üst düzey görevlileri de ayrı bir üstünlüğünü ortaya koymaktaydı. Örneğin Kays b. Sa'd b. Ubade, Adiyy b. Hatim et-Tai gibi değerli liderler onun safında bulunuyorlardı. Bu isimlerin hepsi de kendi alanlarında deneyimli, tuttuğunu koparabilecek güç ve kuvvete sahiptiler.

Ancak Hz. Hasan, kan akıtma taraftarı değildi. O daha çok Allah katında olanın peşindeydi, dünyada ve dünya malında gözü olmayan biriydi. Evet, bu ve benzeri daha birçok nedenleri sıralamak mümkündür. Hz. Hasan'ın amacı, ümmeti tek bir güç halinde taçlandırmak ve onların birlik içinde varlıklarını devam ettirmelerini sağlamaktı, O liderliğini hep bu yönde değerlendirmiştir.

HZ. HASAN'IN GÜÇLÜ OLAN BİR MAKAM VE MEVKİ İSTEMİYORDU

Hz. Hasan (ra) hiçbir zaman makam ve mevki peşinde değildi. Bunun için oraları başkalarına bıraktı. Nitekim bu konuda elimizde buna işaret eden gerçekleri şöyle sıralamak mümkündür:

1- Hz. Hasan'ın, Üstlendiği Makam, Onun İçin Meşru Olan Bir Görevdi

Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan, babasının ölümünden sonra göreve geçtiğinde, tercih ettiği yol istişareye dayanan bir yol idi. Hz. Hasan'ın egemen olduğu bölgeler Hicaz, Yemen ve Irak bölgeleriydi, buralarda meşru olarak görevini sürdürüyordu. Kısaca babası Hz. Ali'nin kendisinden önce egemen olduğu tüm bölgelere oğlu Hz. Hasan da egemendi. Hz. Hasan bu görevde altı aylık bir zaman dilimi kadar kaldı.

Bu kısa zaman dilimi esasen dört Raşit Halifenin hilâfet dönemi içerisinde yer alır. Çünkü Hz. Peygamber (sav), kendisinden sonra hilâfet süresini 30 yıl ile sınırlandırmış, 30 yıldan sonrası için de krallık döneminin başlayacağını haber vermiştir. Nitekim Tirmizi kendi isnadıyla şöyle bir hadisi aktarır. Resûlüllah (sav) buyurmuş ki:

---

[1] Tarihu'l-Irak Fi Zılli'l-Hükmi'l-Emevi, s.67; Mukatilu't-Talibin, s.55

"Ümmetim arasında hilâfet otuz yıldır. Sonrası ise krallıktır."[1]

İbn Kesir, bu hadisle alâkalı olarak şöyle bir açıklamaya yer vermektedir: "Bu hadis bağlamında, Hz. Hasan'ın altı aylık hilâfet süresi de, diğer dört halifenin hilâfet süresine eklendiği takdirde, bu, 30 yıla çıkmış olmaktadır. Çünkü Hz. Hasan, babası Hz. Ali'nin ölümünden sonra altı aylık hilâfet görevinden Hz. Muaviye (ra) lehine feragat etmiştir. Hz. Hasan (ra) H. 41 (661 m) yılının Rebiulevvel ayında halifelik görevinden ayrılmıştır. Bu süre de, Allah Resûlü'nün (sav) vefatından itibaren tam otuz yıl olmaktadır. Çünkü Resûlüllah (sav) H.11 (632 m) yılının Rebiulevvel ayında vefat etmiştir. Bu da Hz. Peygamberin (sav) peygamberliğine ait bir başka delil ve mucize olmaktadır. Çünkü bu durumu çok önceden haber vermiştir. Bu durumda Hz. Hasan Raşit Halifelerin beşincisi olmaktadır."[2]

Hz. Hasan'ın hilafetinin meşru bir hilâfet olduğunu Ehl-i Sünnet âlimleri söylemişlerdir. Bunu söyleyenlerin başında da şu isimleri sayabiliriz: Ebu Bekir b. Arabî, İbn Kesir, Kadı İyaz, Tahaviyye Şarihi, el-Münavi, İbn Hacer Heysemi.[3]

Eğer, Hz. Hasan (ra), meşru halife kendisi olduğu noktasında Muaviye'yi (ra) köşeye sıkıştırmak isteseydi, bunu başarabilecek bir imkâna sahipti. Hatta bunun için Şam halkı arasında, meşru halife olarak sadece kendisinin olduğunu, kendisine biat ve itaatin farz olduğunu bildiren birtakım genelgeler gönderip yaymış olsaydı, bunda da başarılı olurdu. Dahası onların güvenlerini bile kazanabilirdi, en azında Hz. Muaviye'nin konumunu sarsar ve onu zor duruma düşürebilirdi. Çünkü şer'i hükmün, Hz. Hasan'ın halife olmasından yana olduğu kesin gerçeği ortadaydı. Zîra Hz. Hasan (ra) her şeyden önce Allah Resûlü'nün torunu, Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın da oğullarıydı.

2- Halife ve Komutan Olarak Hz. Hasan (ra)

Nefir b. Hadrami kendisine gelip, "Halkın söylentisine göre siz halifelik peşindeymişsiniz" dedikleri zaman o, kendilerine şu cevabı vermiştir: "Arapların beyni ve gücü benim elimdedir. Çünkü onlar benim barış yaptıklarımla barış yaparlar, savaş halinde olacaklarımla da savaş halinde olurlar. Ancak ben Allah rızası için hilâfet görevini terk ettim."[4]

---

[1] Tirmizi Tuhfetu'l-Ahvezi, 6/395-397. Bu, Hasen bir hadistir.
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/134; Measiru'l-İnafe, 1/105; Merviyatu Hilafeti Muaviye, s.155
[3] Ahkamu'l-Kur'an, 4/1720; Şerhu'n-Nevevi Ala Sahihi Müslim, 12/201; el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/134;
[4] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/206

İşte Hz. Hasan oldukça güçlü bir konumunun var olduğunu ve o görevi her an alabilecek imkâna sahip olduğunu yüzlerine haykırmıştır. Çünkü tâ işin başında kendisine biat ile tâbi olan komutanlarının ve onlara bağlı güçlerin böyle bir görevi başarabileceklerini, savaşmak isteyenlere karşı savaş ve barış yapmak isteyenlere karşı da barış ile cevap verebileceğini açık ve net olarak söylemiştir.

Kaldı ki Hz. Hüseyin çok iyi bir hatip olmasının yanında fesahat ve belagat yönünden onun üzerinde kimse yoktu. O dürüst, şefkatli, merhamet sahibi, halk üzerinde etkili biri idi. Bir de onun Allah Resûlü'nün (sav) torunu olması hasebiyle, toplum üzerinde çok daha etkili bir rol oynuyordu, halkın kendisine bağlı kalmasını da bu yönü sağlamaktaydı. Bu konuda delilimiz, Kûfe halkının, Hz. Ali'nin yanında savaşa girmekten geri durmaları, çekimser kalmalarıdır. Çünkü Ebu Musa Eş'ari Kûfe halkını böyle bir hareketten menediyor ve engel oluyordu. Onların fitneye karışmamalarını, savaşmamalarını istiyordu.

Durumu düzeltmek için Hz. Ali, oğlu Hz. Hasan'dan önce, Muhammed b. Ebu Bekir'i ve Muhammed b. Cafer'i gönderir, fakat her ikisi de başarılı olamazlar, üstlendikleri görevde muvaffakiyet elde edemezler. Bu durum karşısında bu defa Hz. Ali, Kûfe'ye Hişam b. Ukbe b. Ebi Vakkas'ı gönderir. Fakat o da, Ebu Musa el-Eş'ari'nin Kûfe halkı üzerindeki etkisi sebebiyle, görevinde başarılı olamaz.[1]

Hz. Ali bunun üzerine, Abdullah b. Abbas'ı göndermiş ise de onu da savsakladılar. Bu defa Abdullah b. Abbas'ın hemen arkası sıra Ammar b. Yasir ile oğlu Hz. Hasan'ı buraya görevli olarak gönderdi.[2]

Hz. Hasan'ın Kûfe halkı üzerinde oldukça büyük bir etkisi olmuştu. Çünkü Kûfe'ye vardığında, halka seslenerek şöyle söylemiştir: "Ey insanlar! Emiriniz olan Ali'ye icabet edin, onun dâvetini kabullenin. Koşun kardeşlerinizin yanında yer alın. Çünkü bu görev için yakında koşup gelenler elbette olacaktır. Allah'a yemin olsun ki, oraya katılacak olanlar gerçekten akıl sahibi ve uzağı görenlerdir. Onlar bu dünyada elbette en örnek gösterilecek kimseler olacakları gibi, âhirette de hayırlı bir son onları beklemektedir. Gelin bizim dâvetimize icabet edin, bu dâvaya siz de katılın. Şu anda bizim de ve sizin de karşı karşıya bulunduğumuz bu imtihanda, bu bela ve musibette bize yardım edin, bizim yanımızda yer alın."[3]

---

[1] Abdulhamid, Hilafetu Ali b. Ebi Talib, s.144; Siyeru A'lami'n-Nubela, 3/486
[2] Askalani, Fethu'l-Bari, 13/53; Sallabi, Ali b. Ebi Talib, 2/60
[3] Tarihu't-Taberi, 5/516

Bu konuşma üzerine Kûfe halkı bu göreve koştular ve Hz. Ali'nin yanında yer aldılar. Hemen hepsi de Hz. Ammar ve Hz. Hasan ile birlikte hareket ettiler. Bu sayı yaklaşık olarak 6 bin ile 7 bin kişi arasında idi.[1]

Bu arada Ebu Musa el-Eş'ari'nin de o esnada Kûfe valisi olarak bulunduğunu unutmamamız gerekir. Kendisi Irak halkının sevilip sayılan liderlerinden idi. Hz. Ömer'in halifeliğinden bu yana burada görevli olarak bulunuyordu. Halk arasında, bilgisiyle, dünya varlığına önem vermemesiyle tanınan bir yeri vardı. Bütün bu gerçeklere rağmen Hz. Hasan (ra) Kûfe halkını kendi safına kazandırmasını bilmişti. Böylece Kûfeliler Hz. Hasan ile beraber gidip Hz. Ali'nin ordusuna katıldılar.

3- Bazı Önemli Liderlerin Hz. Hasan'ın Safında Yer Almış Olmaları

Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan'ın ordusunda gerçekten sayılır isimlerden oluşan komutanları vardı. Örneğin en başta kardeşi Hz. Hüseyin'in ismini verebiliriz. Sonra amcası Hz. Cafer'in (ra) oğlu Abdullah b. Cafer vardı, Kays b. Sa'd b. Ubade vardı. Kays, Arapların dâhilerinden biri idi. Adiyy b. Hatim ve isimlerini sayamadığımız başkaca komutanlar da vardı.

Eğer Hz. Hasan, gerçekten hilafeti istemiş olsaydı Hz. Muaviye'ye karşı savaşmak üzere ordu gönderirdi. Kaldı ki en azından kendi emri altındaki bölgelerde egemen bir halife olarak bir dönem görevini sürdürebilirdi. Fakat o bunu istemedi.

4- Hz. Hasan Iraklıları İyi Tanırdı

Hz. Hasan, özellikle Irak toplumu üzerinde nasıl bir tavır takınması gerektiğini biliyor ve onları bu yönüyle çok iyi tanıyordu. Bunun içindir ki, Hz. Hasan halife olur olmaz, hemen onlara ödenen yardımları arttırma yoluna gitmişti. Nitekim iyileştirme projesi olarak, hizmetlerinde ve girişeceği savaşlarda başarılı olabilmek için öncelikle bunlara yöneldi. Çünkü bunları başarmak, Hz. Muaviye ile girişilecek bir savaştan çok daha zor idi. Bu nedenle o, her şeyden önce iç çekişmelere son vermek istedi.

Bütün bunlarla beraber, göreve gelir gelmez kucağında bulduğu sorunları bertaraf etmeyi ele aldı. Bu nedenle onu bile öldürmeye çalışanlar çıktı, emri altında olanlardan kimileri, onun yapmak istediği barış antlaşmalarını kabul etmiyorlardı. Evet, Hz. Hasan bu ve benzeri birçok zorluklarla savaştı. Fakat nihayetinde o, bütün bu zorlukları yenmesini bildi, insanların kanlarının haksız yere dökülmemesi için ne yapılması gerekiyor

[1] Tarihu't-Taberi, 5/516; Abdurrazzak, Musannaf, 5/456-457. Sahih senedle Zühri'den rivayettir.

idiyse, o bütün bunları yaptı ve başarılı da oldu. Ümmetin birliğini sağladığı gibi, yol emniyetini getirdi ve böylece yeniden fetih hareketlerine dönüşü sağladı. Evet, bu ve benzeri daha birçok hizmetlerini saymak mümkündür. Bütün bu yapılanlar, onun üstün dehasına, liderliğine ve o var olan mânevi gücüne ve kuvvetine bağlıydı.

5- Amr b. As ve Muaviye'nin, Hasan'ın Kuvvetlerine Karşı Hazırlıkları

Buharî'de şöyle bir rivayet yer almaktadır: "Vallahi, Ali'nin oğlu Hasan, dağlar misali ordu birlikleri gücüyle, Medain'de Muaviye'nin karşısına dikildi, onu böyle güçlü olarak karşıladı. Amr b. As, Hz. Muaviye'yi savaşa sürmek için ona diyor ki:

"Ben, bizim karşımızda öyle ordu birlikleri görüyorum ki, onlar karşılarında sayıca kendilerine denk olan bir orduyu kesin olarak öldürmedikçe, geri dönmeye asla niyetleri bulunmamaktadır."

Muaviye de bu adama yani Amr b. As'a -ki Allah'a yemin olsun ki Muaviye bu iki isimden en hayırlı olanı idi- şöyle sesleniyordu:

"Ey Amr! Söyler misin bana! Eğer bu iki taraftan herhangi birisi, bu savaşta yok olup giderse, bu takdirde yüce Allah'ın yerine getirilmesini emir buyurduğu hizmetleri kim yerine getirebilir? Onların dul kalacak olan eşlerinin, yetimlerinin bakımlarını benim adıma kim yapabilecek?"

Bu durumda Hz. Muaviye, elçi olarak barış yapmaları için Kureyş'in Abduşşems Oğulları kolundan, Abdurrahman b. Semura ile Abdullah b. Amir b. Küreyz'i Hz. Hasan'a gönderdi. Muaviye, "Hasan'a gidin, ona benim barış istediğimi söyleyin ve bunun için benden istekleri nelerdir, öğrenip gelin" dedi.[1]

Savaş durumunda Muaviye, zayiatın kesin olabileceğini görüyordu. Hatta bu savaş sırasında kendisi zafer kazanan taraf olsa bile, geride kalacak olan yetimler, dullar, kayıplar ve hatta Müslümanların en hayırlılarının ölümleri bu zaferi gölgeleyecektir.

Bir de böyle bir savaş; siyasal, sosyal, ahlâki ve ekonomik alanda çok büyük bir çöküntüye, yıkıma ve tahribata neden olabilecektir. Özellikle İslâm ahlâkı açısından büyük bir çöküntü meydana gelecektir.

İşte bu hususları dikkate alan Hz. Muaviye, Hz. Peygamberin (sav) ashabından olan iki önemli şahsiyeti, İslâm toplumu üzerinde etkin olan

[1] Buharî, Sulh, bap:9, H.2704/13

iki önemli ismi Hz. Hasan ile Barış görüşmelerini sürdürmeleri için görevlendirmişti. Kaldı ki, Hz. Hasan'ın katında bu iki isim saygı gören isimlerden idiler. Her ikisi de Kureyş'e mensup idiler.

Hz. Muaviye'nin Hz. Hasan'a gönderdiği bu iki ismin, aynı zamanda Hasan tarafından saygı gören ve Muaviye'nin de kendilerine değer verdiği iki isim olması hasebiyle, bu, gerçekten Hz. Muaviye'nin barış istediğinin de bir kanıtı idi. Hz. Hasan bu iki ismi görünce, Hz. Muaviye'nin de barış istemede samimi olduğuna kanaat getirmişti.

Eğer gerçekten Hz. Hasan ve beraberindekiler, Muaviye ve taraftarları üzerinde gerçek mânada bir korku ve dehşet endişesi bırakmamış olsalardı, Muaviye (ra) Hz. Hasan (ra) ile böyle barış sözleşmesine yanaşmayacaktı ve Hz. Hasan tarafından istenilen şartları ve garantiyi de vermezdi. Ancak Hz. Muaviye, Hz. Hasan tarafının kendisinden çok güçlü ve üstün olduğunu görmüştü.

Hz. Muaviye, Hz. Hasan'ın hiçbir zorlukla karşılaşmadan Kûfe'ye girebileceğini bildiğinden, Hz. Hasan'ın şartlarını ve isteklerini kabullenmeye yanaşmış oldu.[1]

Hz. Hasan (ra), esasen ahlâk bakımından barıştan yana bir ahlâki karaktere sahip bir kimseydi. Hz. Hasan her bakımdan esas ve prensipleri açık bir sözleşme yapılmasını öngörüyordu.

Hz. Hasan şartlarını yazdı ve yapacağı sözleşmesinin belli neticelere göre devam edip etmeyeceğini belirtti. Nitekim Hz. Hasan tarafından imzalanan bu barış antlaşması çağlar boyu onun için bir övünç vesilesi oldu

Hz. Hasan'ın Hz. Muaviye ile yaptığı barış antlaşması âdeta Hz. Osman'ın Mushaf'ı toplayıp bir araya getirmesi, Hz. Ebu Bekir'in mürtedlere karşı savaş açması gibi bir öneme haiz olan bir barış antlaşmasıdır.[2]

Hz. Hasan tarafından yapılan bu barış antlaşması, Hz. Peygamberin peygamberliğinin mucizelerinden bir mucize olduğunu göstermiyor mu? Bu konuda kanıt, Buharî'nin Ebu Bekre yoluyla yapmış olduğu şu rivayettir. O şöyle demiştir: "Peygamberi (sav) minberde iken gördüm. Torunu Hasan da yanında idi. Peygamber (sav) minberde iken bir halka yöneliyor ve bir de dönüp torununa bakıyordu ve şöyle diyordu:

[1] Dirase Fi Tarihi Hulefai'd-Devleti'l-Emeviyye, s.61
[2] Merviyyat Hilafetu Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.134

"Benim bu oğlum seyyiddir. Umut edilir ki Allah, onun sebebiyle iki Müslüman toplum arasında meydana gelebilecek büyük bir fitneyi önleyecektir."[1]

İlk Olarak: Barışın en önemli merhalelerini şöylece sıralayabiliriz:

Birinci Merhale: Allah Resûlü'nün (sav), Hz. Hasan için olan duasıdır. Çünkü Resûlüllah (sav) Müslümanlardan iki büyük gurubun, onun sayesinde fitneden kurtulacağını haber vermişti. İşte Allah Resûlü'nün (sav) o mübarek duaları, torunu Hz. Hasan'ı bütün samimiyetiyle, barış yapmaya götürdü.[2]

İkinci Merhale: Hz. Hasan tarafından, Hz. Muaviye'ye sunulan ön şartların, Muaviye tarafından kesin kabul görmesi ve bu noktada Irak halkının hak ve sorumluluklarının korunmasının temel alınması.[3]

Üçüncü merhale: Hz. Hasan'ı bertaraf etmek için ortaya çıkan durum. Bu durum, Hz. Hasan'ın Hz. Muaviye ile barış yapma niyetinin anlaşılmasından sonra ortaya çıkmıştı. Yani Hz. Hasan (ra) henüz halifeliğin üzerinden öyle uzun bir süre geçmemişti ki, bu durum baş gösterdi.[4]

Dördüncü Merhale: Hz. Hasan'ın Irak ordusunu yanına alarak Medain'e çıkması merhalesidir. Hz. Hasan'ın, gönderdiği bu askerî güç, darbe indirici bir güç konumundaydı. Bu güç, Kays b. Sa'd b. Ubade komutasında hareket ediyordu.[5]

Beşinci aşama: Hz. Muaviye'nin ordusu Şam'dan Irak'a hareket etmesidir. Çünkü Hz. Hasan'ın, kendi ordusunu alarak Kûfe'den Medain'e doğru yola çıktığını haber almıştı.

Altıncı Merhale: Hz. Hasan (ra) ile Hz. Muaviye (ra) arasında elçilerin gönderilmesi ve barışın meydana gelmesi merhalesiydi.

Yedinci merhale: Hz. Hasan'a karşı suikast girişimleri merhalesidir. Hz. Hasan (ra) ile Hz. Muaviye (ra) arasında barış antlaşmasının gerçekleşmesinden sonra, Hz. Hasan, taraftarlarını ilgili antlaşmayı kabullenmeleri ve gereğini yapmaları için gereken talimatı vermek üzere harekete geçmişti. Bu nedenle orduya bir konuşma yaparak, barış sözleşmesinin sonuçlandığını bildirmek istedi. İşte Hz. Hasan (ra) tam bu konuşmasını

---

[1] Buharî, H.7109
[2] Merviyyat Hilafetu Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.317
[3] Merviyyat Hilafetu Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s156
[4] Merviyyat Hilafetu Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s126
[5] Merviyyat Hilafetu Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s128

yaptığı bir sırada askerleri arasından bazıları atılarak onu öldürmeye kalkıştılar. Ancak yüce Allah, daha önce kendisini böyle bir suikast girişiminden kurtardığı gibi bundan da kurtarmıştı.[1]

Sekizinci merhale: Hz. Hasan'ın hilâfet makamından ayrılarak bu makamı Hz Muaviye'ye bırakmasıdır. Hz. Hasan (ra), kendi askerleri tarafından kendisine yapılan suikasttan kurtulduktan sonra artık Medain'i terk etti ve Kûfe'ye döndü. Kûfe halkına seslenerek şöyle konuştu: "Asıl konuya gelince; doğrusu akıllı olanların en akıllıca hareket edeni, Allah'ın emri ve yasakları doğrultusunda hareket ederek, gelecek olan azap ve şiddetten korunanıdır. Ahmakların en ahmak olanı ise, kötülük yapmaya devam eden ve gelecek olan azaptan sakınmayanıdır.[2]

Şu anda benim ve Muaviye'nin üzerinde anlaşamadığımız, ayrılığa düştüğümüz konu, ya haklı olarak bana aittir. Ben de haklı olduğum bu konuda kendi hakkımı Muaviye'ye bıraktım. Çünkü ben bu ümmet arasında bir anlaşmazlığın değil, bir barışın olması ve Müslümanların kanının akıtılmaması taraftarıyım.

Yahut da bu hak öyle bir kimseye aittir ki, o bu hizmete benden daha layık olan biridir. Dolayısıyla ben de şu anda bunu yaptım. Çünkü Allah şöyle buyurmaktadır:

"Belki de bu süre sizin için bir fitne, bir imtihan, bir deneme ve bir vakte kadar yararlanmadır."[3] (Enbiya, 21/111)

BARIŞ AÇISINDAN VAR OLAN EN ÖNEMLİ SEBEPLER

Hz. Hasan ile Hz. Muaviye arasında barışa gitmek için var olan en önemli sebep ve etkenleri şöylece sıralamak mümkündür:

1- Ümmet Arasında Barış Olsun Arzusu

Hz. Hasan (ra), Nefir b. Hadrami'nin kendisine, "Halkın söylentisine göre siz halifelik peşinde imişsiniz" dedikleri zaman o, kendilerine şu cevabı vermişti: "Arapların beyni ve gücü benim elimdedir. Çünkü onlar benim barış yaptıklarımla barış yaparlar, benim kendileriyle savaş halinde olacaklarımla da savaş hâlinde olurlar. Ancak ben Allah rızası için hilâfet görevini terk ettim."[4]

---

[1] Merviyyat Hilafetu Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.139
[2] Merviyyat Hilafetu Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.126-149
[3] Taberani, el-Mucemu'l-Kebir, 3/26. Bu rivayet isnad yönünden hasendir.
[4] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/206

2- Allah Resûlü'nün (sav) Kendisi İçin Dua Buyurmuş Olması

Çünkü Hz. Peygamberin (sav), torunu Hz. Hasan iki büyük Müslüman taraf arasında baş gösterecek olan büyük bir fitneyi önleyecektir, duası, Hz. Hasan'ı (ra) böyle bir planı uygulamaya sevk etmiştir. O bu sayede yoluna çıkabilecek her türlü zorluğu yenmeyi hedef olarak seçmiştir.

İşte Hz. Peygamberin bu hadisleri, Hz. Hasan için hayatının tüm alanlarında, vereceği kararlarda onu hep yönlendirmiştir. Özetle söylemek gerekirse bizzat alacağı tüm kararlarında, duygularında, his ve davranışlarında, hep bu hadisin etkisi olmuş ve görülmüştür. Bu, onun eti ve kanına karışmış, âdeta et ve kemik halini almıştır.

Hz. Peygamber (sav) tarafından söylenmiş olan hadis, Hz. Hasan üzerinde istediklerini gerçekleştirmede en büyük etken oluyordu ve onu, barış yapmaya en çok yönlendiren sebeplerin de en başında geliyordu.

3- Müslüman Kanının Haksız Yere Akıtılmasını Önlemek

Hz. Hasan (ra) şöyle söylerdi: "Endişem ve korkum o ki, yarın kıyamet gününde yetmiş bin üzeri kişi üzerlerinden kan damlar vaziyette bana, "Neden ve ne adına kanım akıtıldı?" diye sormaları olacaktır.[1]

Hz. Hasan (ra) diyor ki: "Dikkat edin. Allah'ın emri kesin olarak gerçekleşecektir. İnsanlar ondan hoşlanmasalar da, Allah'ın emrini önleyecek hiçbir güç de olmayacaktır. Doğrusu ben, evet ben Muhammed ümmetinden hiçbir kimsenin zerre ağırlığınca da olsa, bir tek kişinin burnunun kanamasını istemem. Kaldı ki ben, bana neyin faydalı ve neyin zararlı olduğunu öğrendim. O halde kimin tarafına geçecekseniz, kimin tarafında yer alacaksanız, oraya gidin katılın."[2]

4- Ümmetin Birliğini İstemedeki Hırsı ve Hassasiyeti

Bir keresinde Hz. Hasan kalkmış ve emrindekilere şöyle seslenmişti: "Ey insanlar! Herhangi bir Müslüman'a karşı, bir kin içinde olmaksızın sabahladım. Ben, kendimi nasıl biliyorsam, sizi de kendim gibi biliyor ve öyle görüyorum. Ben bir karar verdim, ancak benim bu kararıma karşı çıkmayın. Doğrusu, sizin hoşlanmadığınız birlik içinde olmak, parçalanmışlıktan çok daha değerli ve önemlidir."[3]

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/206
[2] Tarihu Dımaşk, 14/89
[3] el-Ahbaru't-Tıval, s.200

Hz. Hasan'ın bu arzusu Allah'ın yardımıyla istediği gibi gerçekleşmiş oldu. Daha sonra da Hz. Hasan, en büyük amacı olan İslâm ümmetinin birliği noktasında çabasını yoğunlaştırdı. Bu nedenle dökülen Müslüman kanına son vermek için de hakkı olan halifelik görevinden ayrılmaya karar verdi. Yani, kendi makamını korumayı istemesi ve bunda direnmesi halinde gelecekte ümmetin başına daha büyük olayların çıkabileceğini düşünerek, bulunduğu makamdan ayrılmayı arzu ediyordu. Aksi takdirde fitne olayları hep devam edecekti. Akrabalar arasında bağlar koparılacaktı. Çıkış yolları tıkanacak, hep rahatsızlıklar doğacaktı. İslâm devletinin sınır kapıları korunamaz olacaktı. Düzen bütünüyle sarsılacaktı.

Allah'ın izniyle, Hz. Hasan bunların hiçbirisine fırsat verdirtmeden istediklerini gerçekleştirdi. Bulunduğu yeri terk etmek suretiyle ümmetin birlik ve beraberliğini sağlamış oldu. Çünkü o dünyanın geçici olan hiçbir makamını istemiyordu. Hatta öyle ki bu yıl birleşme yılı diye anılır oldu.[1]

İşte bu durum, Hz. Hasan'ın oldukça ileri görüşlülüğünün bir sonucu idi, gerçekleri ve olayları iyi değerlendirmesinden ileri geliyordu. O, gelecekte neler olabileceğini çok önceden görebilmiş ve bu nedenle alınması gereken tedbirleri de bu şekilde almak suretiyle, olabilecekleri önceden önlemiş oldu.

5- Hz. Ali'nin Şehit Edilmesi

Müminlerin Emiri olan Hz. Hasan'ı (ra), böyle bir karar almaya götüren asıl nedenler, babası Hz. Ali'nin öldürülmesi üzerine, ileride daha büyük olayların baş göstereceği korku ve endişesiydi. Çünkü bu olay Hz. Hasan'ı gerçekten derinden sarsmıştı. Çünkü Hz. Ali'nin öldürülmesiyle Irak cephesinde çok büyük bir boşluk oluşmuştu. Bu durum Hz. Hasan'a karşı da bir suikast girişiminin olabileceğini gündeme sokmuştu.

Hz. Ali'nin şehit edilmesi büyük bir üzüntüye neden olmuş, herkesi büyük bir karamsarlık içinde bırakmıştı. Çünkü o büyük imam Hz. Ali (ra) hiçbir haklı sebep gösterilmeksizin öldürülmüştü. Haricîler, onun geçmişte İslâm'a yaptığı hiçbir hizmetini, onun faziletini ve azametini, İslâm adına ortaya koyduğu tüm çabalarını dikkate almadan ve gözlerini kırpmadan, Allah'tan korkmadan onu şehit etmişlerdi.

Oysa Hz. Ali'nin (ra) tüm hayatı İslâm'a hizmetle dopdoludur, onun hayatı bu türden sayılamayacak örneklerle doludur. O günkü devletlerin

[1] İtibaratu'l-Mealat ve Muraatu Netaici't-Tasarrufat, s.167

ve milletlerin hukuk sistemlerinin çok üzerinde olan şeriat hükümlerini âdil bir şekilde uygulayarak tüm hayatını buna vakfetmiş, kendisini bu hizmete adamış olan biriydi.

Hz. Ali (ra), doğru yolu gösteren alametlerden bir alâmet, bir bayrak idi. O hak ile batılı birbirinden ayırt eden bir kimseydi. Elbette bu kadar önemli olan bir şahsiyetin kaybı, Müslümanlar üzerinde çok büyük bir tesir bırakacaktı ve nitekim de öyle oldu. Onun bırakmış olduğu boşluğu, kimsenin dolduramayacağının da farkında idiler. Bu nedenle, şehadeti Müslümanlar üzerinde çok büyük bir şok etkisi bırakmıştı.

Bu nedenle hüzün olabildiğince artmış, herkes gözyaşlarını artık tutamaz olmuştu. Diller onu tanıtmaktan ve övmekten, onun başına gelenleri ifade etmekten konuşamaz olmuş ve herkes bu olaya üzülmüştü, ona acı ve merhametle bakıyor ve konuşuyorlardı.

Öte taraftan Hz. Hasan (ra), babası Hz. Ali'nin öldürülmesi üzerine, Irak halkından uzak durmayı ve onlarla kendisi arasına mesafe koymayı tercih etti. Ki o Irak halkı, müminlerin Emiri olan Hz. Ali'nin üstün ahlakını görüyor ve biliyorlardı, onun yanında olup onun sohbetine kavuşmuş olmak büyük bir şerefti.

Ancak işin fitne ve fesat yönü, aşırı tamahkârlıkları, onları saptırıp yoldan çıkartmış oldu. Bu nedenle dosdoğru olan İslâm yolundan sapmış oldular. Gerçi biz böyle söylerken, bu arada onların arasında olan samimi, dürüst, dinlerine ve halifelerine bağlı, o büyük liderlerinin ve önderlerinin hep yanında yer alanları, o fitnecilerden istisna ediyoruz. O samimi insanlara bizim herhangi bir diyeceğimiz yoktur.

Hz. Ali'nin (ra) şehit edilmesi, Raşit Halifeler dönemine indirilmiş olan en büyük bir darbedir. Çünkü bu olay, daha sonra olabilecek gelişmelerin ve yapılacak olan hizmetlerin zevaline neden olmuştur.

6-Muaviye'nin Kişiliği

Hz. Hasan'ın hilâfet makamını Muaviye'ye bırakmasına gelince; Hz. Hasan kendisine biat eden yaklaşık kırk bin kişinin üzerinde olan gücüyle birlikte, Muaviye ölünceye dek olmak üzere, bu şartla o makamı ona bıraktı. Eğer Muaviye, gerçekten bu makama ehil birisi olmasaydı, tertemiz ve pak olan Peygamber torunu, o mevkii hiçbir zaman ona terk etmezdi.[1]

[1] En-Nahiye an Ta'ni Emiri'l-Müminin Muaviye, s.57

Nitekim biyografi yazarları olsun, tarihçiler olsun, Hz. Muaviye'nin büyüklüğüne, onun uzak görüşlülüğüne, onun faziletlerine ilişkin olmak üzere, hizmetlerine dair çok şeylerden söz etmektedirler. Allah'ın izniyle biz bu kitabımızda onun bu hizmetlerine yer vereceğiz.

7- Irak Ordusunun Ve Kûfe Halkının Rahatsızlıkları

Haricîlerin Hz. Ali'ye karşı baş kaldırarak ayrılmaları, Müminlerin Emiri olan Hz. Ali'nin gücünü büyük çapta sarsmış ve ordusunun zayıf düşmesine sebebiyet vermişti. Nitekim Cemel olayında olsun, Sıffin vak'asında olsun ve Nehrevan hâdisesinde olsun, bütün buralarda meydana gelen savaşlar, Irak ordusunu epeyce sarsmış ve onları savaştan bıkar hale getirmişti. Bu nedenle savaşmaktan nefret ediyorlardı. Özellikle de Sıffin-'de Şam ordusuna karşı olan savaş yüzünden epeyce sarsılmışlardı. Çünkü bunlarla yapılan savaş, hiçbir zaman öteki savaşlara benzememişti. Sıffin savaşının değirmeninde öğüttüğü o acı sahneler henüz insanların hayalinden bir an olsun ayrılmış değildir. Çünkü bu savaş nice çocukları yetim, kadınları dul bıraktı. Hem de amacına ulaşamadan böyle bir sahne ile karşı karşıya bulundu.

Eğer Müminlerin Emiri Hz. Ali (ra) ve ashabı bu konuda barış ve hakem olayına gitmemiş olsalardı bu takdirde bunun kötü sonuçlarının etkisi hâlâ İslâm âlemi içerisinde görülürdü, o musibet ve felaketin etkileri asla unutulamazdı. Böyle kötü bir sonucun alınmış olması, Hz. Ali'nin yanında yer alan askerlerin, haklı olanın Hz. Ali olduğunu bildikleri halde bir kez daha Şam'a doğru hareketinde Hz. Ali ile beraber hareket etmemelerine sebep olmuştur.[1]

İşte ikinci bir kez böyle bir bozgun yaşamamaları adına Hz. Hasan, hilâfet görevini Hz. Muaviye'ye teslim etmiştir. Irak ordusu bundan ötürü rahatsızdır, Kûfeliler de kendi adlarına tereddüt içindedirler. Kendileri adına neler olup biteceğini bilmemektedirler.[2]

Gerçi bu rahatsızlık mutlak mânada değildi. Çünkü Hz. Hasan'ın ordusu, onları takviye etme imkânına sahipti. Kaldı ki, Hz. Hasan'ın bir takım savaş güçleri ve timleri de hazır bulunuyorlardı ve savaşma kabiliyetleri de oldukça üstün idi. Onların başında komutan olarak Kays b. Sa'd el-Hazreci ile başka komutanlar bulunuyordu.[3]

---

[1] Abdulhamid, Hilafetu Ali b. Ebi Talib, s.345
[2] Tabersi, el-İhticac, s.148; eş-Şia ve Ehlu'l-Beyt, s.379
[3] Sallabi, Hamisu Hulefai'r-Raşidin el-Hasan b. Ali, s.358

8- Muaviye'nin Askerî Gücü

Farklı bir olay da, Muaviye Şam'da durduğu gibi rahat durmuyor ve Hz. Ali'nin şehit düşmesinden sonra olsun, önceleri olsun, karşısındaki askerî gücün kuvvetini zayıflatmak için gizli ve açık her yola başvurmaktaydı. Belirttiğimiz gibi Hz. Ali'nin zamanından beri hep Irak ordusunu zayıf düşürmek ve Irak halkı arasında panik oluşturmak için casuslarını kullanıyordu. Muaviye, Hz. Ali'nin askerleri arasında baş gösteren ayrılık ve rahatsızlık durumlarını da kendi adına bir fırsat bilerek bunu değerlendirme yoluna gitmiştir.

Mesele sadece bunlarla kalmayıp ayrıca ortamın Muaviye'ye sağladığı başkaca kolaylıklar da ortaya çıkmıştır. Örneğin; ordusunda herhangi bir anlaşmazlığın baş göstermemesi, Şam halkının ona kelimenin tam anlamıyla bağlı kalıp onun etrafında toparlanmış olmaları, Şam toplumunu idare etme konusunda, görevi icabı orada bulunduğu uzun süre kendilerini idare etme konusunda deneyimli olması, amaçlarına ulaşabilmek için ihtiyaç duyduğu malî gücü kendisinden esirgememeleri, ümmetin geleceği için bunu uygun görmeleri gibi faktörler hep Hz Muaviye'den yana kolaylıklar sağlamıştır.

BARIŞ ŞARTLARI MESELESİ

Hem tarihi hem yeni kaynaklara göre, her iki taraf arasında üzerinde anlaşma yapılan şartları tarafların uygun bulmaları esasına dayanılarak yapılmıştır. Sözkonusu barış antlaşmasının şartları tüm tarihçiler arasında ele alınmış ve eserlerine aktarılmıştır. Hatta kimi ilim sahipleri de bunları toplayıp bir araya getirme ve belli bir tertibe göre ortaya koyma çabasını göstermişlerdir. Her ilim adamı elde ettikleri bilgiler çerçevesinde varmak istediği hedefi ortaya kayma gayretini göstermiştir. İşte bu şartlardan bazıları şu maddelerden oluşuyordu:

1- Kur'an'a, Sünnete ve Halifelerin Siretine Göre Amel Etmek

Hz. Hasan ile Hz. Muaviye arasında görüşülen antlaşma şartlarını bir grup ilim adamı eserlerinde bir araya getirmişlerdir. Bu İslâm âlimlerinden birisi de İbn Hacer Heysemi'dir.

Bu zat Hz. Hasan ile Hz. Muaviye arasında üzerinde anlaşılan şartları içeren belgeyi zikretmiştir. Orada şöyle denmektedir:

"O bu sözleşmede görüldüğü gibi, Hz. Hasan, kendisine velayet yetkisinin teslim edilmesi üzerine barış sözleşmesi yapmıştır. Bu nedenle

taraflar Allah'ın Kitabı, Resûlü'nün Sünneti ve hidayet yolunu gösteren Raşit Halifelerin sireti yani uygulamaları doğrultusunda hareket etme esası üzerinde anlaşmaya varmışlardır."[1]

Hatta bazı Şiî kaynaklar bile eserlerinde bu şartlara yer vermişlerdir. Bunlar, Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan'ın, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman ve babası Hz. Ali'ye karşı oldukça saygılı olduğunun, onların konumlarına leke getirecek bir tutum içinde olmadığının delili ve kanıtıdır. Çünkü Hz. Hasan (ra), Hz. Muaviye'ye getirdiği şartlardan birisi de o maddelere şunu ekletmiş olmasıdır:

Halka karşı uygulamalarında Kitap ve Sünnete ve Raşit Halifelerin uygulamalarına göre amel edilmesi, işlerin bu esasa göre yürütülmesi.[2]

Bir başka nüshada ise, "Raşit Halifeler" ifadesinin yerine "Salih Halifeler" ifadesi yer almaktadır.[3]

İşte burada konulan şarta göre, Muaviye, devleti idare etmede ve onu hayata uygulamada buradaki şartta öngörüldüğü gibi yürütmesi esasına dayanmış bulunmaktadır.

2- Mali Konular

İmam Buharî'nin, Sahih adlı eserinde zikrettiğine göre, Hz. Hasan (ra), görüşmeye gelen Muaviye heyetinde yer alan Abdurrahman b. Semura ile Abdullah b. Amir b. Küreyz'e diyor ki: "Abdülmuttalib Oğulları olarak bu malda bizim de elbette ki payımız bulunmaktadır. Benim için bu garantiyi kim verecektir?" dediğinde, o ikisi, "Biz, bunun garantisini veriyoruz" derler.[4]

Hz. Hasan, şartnamede yer alan mallar konusunda önceki yıla ait Muttaliboğullarından kendisine ve Muttaliboğullarına ne miktar mal isabet ettiğini burada dile getirmektedir. Ancak o, Muaviye tarafından o malların kendilerinden istenmemesini burada belirtmiş olmaktadır. Ancak bu şartnamede, gelecek yıla ilişkin olarak, Muaviye tarafından kendilerine ne kadar mal teslim etmeleri gerektiği konusu zikrolunmamaktadır.[5]

Ancak Muaviye'nin her yıl için Hz. Hasan'a bir milyon dirhem ve kardeşi Hz. Hüseyin'e de iki milyon dirhem göndermesini, bu arada Ha-

---

[1] İbn Hacer Heysemi, es-Savaiku'l-Mürsele, 2/399
[2] eş-Şia ve Ehlu'l-Beyt, s.54
[3] Müntehe'l-Amal, 2/212; eş-Şia ve Ehlu'l-Beyt, s.54
[4] Buharî, Sulh, H.2704
[5] Dirase Fi Tarihi'l-Hulefai'l-Emeviyyin, s.64

şim Oğulları için şart koştuğu bağışların ve farklı yardımların, Abdi Şems Oğullarına verilecek olanından daha fazla olduğuna dair gelen rivayetler şöyle bir düşünceye neden olmaktadır:

Sanki Hz. Hasan (ra), hilafet makamını Hz. Muaviye'ye satmış gibi olmaktadır. Bu ve benzeri rivayetler, hiçbir yönüyle kabul edilmeyecek ve itimada değer görülmeyecek olan rivayetlerdir. Çünkü bu türden rivayetler ve bu rivayetler etrafında geliştirilen söylentiler dayanaktan yoksun olmasının yanında, rivayetlerde Hz. Hasan (ra), ümmetin maslahatları karşısında şahsi menfaatlerini öne çıkaran ve bu mânada zaafları bulunan bir kimse olarak gösterilmektedir.[1]

Ancak Hz. Hasan'ın alınacak olan bu vergiden kendisine düşen hakkı meselesine gelince, esasen o burada kendisini Müslümanlardan ayrı bir birey olarak göstermemiştir. Bununla beraber, Hz. Hasan'ın alacağı payın da, ötekilerin alacağı paydan fazla olmasına mani bir durum da bulunmamaktadır. Ancak buna rağmen, bunun onda birinden fazlasına talip olmamıştır. Nitekim gelen rivayetler de bu merkezdedir.[2]

3- Can Güvenliği Meselesi

Yapılan antlaşma ve sözleşme gereği her iki taraf da güvencede olacaklardır. Taraflardan hiçbir kimse ansızın ve bir hile sonucu olarak, kin ve nefret sonucu yerinden alınmayacak ve tutuklanmayacaktır. Nitekim Buharî'de yer alan bir hadiste belirtildiğine göre Hz. Hasan, Hz. Muaviye'nin heyetine şöyle söylemiştir:

"Doğrusu şu ümmet sizin de gördüğünüz gibi kendi kanı içinde şaşkın bir halde birbirlerini kırıp duruyorlar." Bunun üzerine gelen heyet, Hz. Hasan'a, hepsi adına garanti verdiler ve hiçbir kimsenin kan dâvası sebebiyle canları yanmayacaktır, hepsi de affedileceklerdir dediler.[3]

Böylece taraflar arasında ittifak sağlanmış oldu ve Muaviye de Hz. Ali (ra) döneminde meydana gelen olaylardan ötürü kimse hakkında herhangi bir talepte bulunmayacağı taahhüdünde bulundu. Gerçekten bu, son derece önemli olan bir antlaşma idi. Çünkü artık bundan böyle taraflar geçmişe dönük olarak birbirlerinden herhangi bir istekte bulunmayacaklardır. Artık mesele yeni bir noktada odaklanıp, şimdiki hâlihazır du-

---

[1] Dirase Fi Tarihi'l-Hulefai'l-Emeviyyin, s.64
[2] Dirase Fi Tarihi'l-Hulefai'l-Emeviyyin, s.64
[3] Buharî, Sulh, bap:9, H.13/7109

rum ile geleceğe dair yapılacaklar üzerinde durulması, zamanın değerlendirilmesidir.[1]

Artık mesele buna bağlılık ve şer'i ölçülere göre hareket etmeye kalmıştı. Çünkü bu noktada antlaşma sağlanmıştı. Barış, mutlak ve genel mânada hepsinin affedilmesi üzerinde sonuçlanmış oldu. Bu, her iki taraf için de geçerliydi. Barış henüz kesinleşmezden önce her kim ne türden bir suç işlemiş ise, hepsi de bağışlanıyordu. Nitekim Hz. Muaviye de fiilen hiçbir kimseyi geçmişe yönelik olarak cezalandırmaya kalkışmadı.

İşte böylece Hz. Hasan (ra) tarafından ihsan, iyilik ve barış üzerine sağlanan sulh kesinleşmiş ve kalpler de birbiriyle ülfet oluşturmuş oldu.

4- Veliahd Ya da İşi Müslümanlar Arasında "Şurâ"ya Bırakma Meselesi

Yine belirtildiğine göre tarafların üzerinde anlaştıkları maddelerden birisi de, Muaviye'nin ölümünden sonra, hilâfet görevinin Hz. Hasan'a bırakılması meselesiydi. Bunun üzerinde ittifak sağlanmıştı.[2]

Hatta bizzat Muaviye'nin kendisi söz vermiş, kendisine herhangi bir şey olması durumunda, yerine Hz. Hasan'ın geçeceğini belirtmiş ve bizzat bunu isim olarak da açıklamıştır.[3]

Ancak bu konuda İbn Eksem, Hz. Hasan'dan bir rivayette bulunuyor. Buna göre Hz. Hasan güya şöyle demiş:

"Ben böyle bir göreve talip değilim, arzu ediyor da değilim. Ben böyle bir isteğe sahip olsaydım, zaten bu görevi ona teslim etmezdim."[4]

Ancak İbn Hacer Heysemi tarafından sözü edilen barış sözleşmesinde, Muaviye'nin ölümünden sonra, bu meselenin Müslümanlar arasında "Şura" yoluyla sonuçlanmasını şart olarak belirtmiş olmasıdır.[5]

Hz. Muaviye'nin ölümünden sonra, Hz. Hasan'ın hilâfet makamına geçmeyi istediği konusunda gelen rivayetleri tetkik ettiğimizde, şu gerçekle karşı karşıya geliyoruz: Bu fedakârlığına rağmen Hz. Hasan'ın böyle bir şart ileri sürmesi, onun keremine, cömertliğine ve saygınlığına leke getirir.

Bir kimse düşünün ki, bu kişi Müslümanlar arasında boş yere kan dökülmemesi için ve Allah rızasını gütmek amacıyla bulunduğu konum-

[1] Ed-Devru's.-Siyasi Lissafve fi Sadri'l-İslâm, s.341
[2] Askalani, Fethu'l-Bari, 13/70
[3] Siyeru A'lami'n-Nubela, 3/264
[4] el-Futuh, 3, 4/493
[5] İbn Hacer Heysemi, es-Savaiku'l-Mürsele, 2/399

dan fedakârlık edip ayrılacak, sonrasında da Hz. Hasan, anlaşma metnine dünyayı istediği mânasına gelen böyle bir makama talip olacaktır, ikinci bir defa boynunu o makama uzatacaktır. İşte bu, olacak bir şey değildir.

Bu iddianın doğru olmadığını gösteren delil Cubeyr b. Nefir tarafından gelen rivayettir. Bu ravinin dediğine göre kendisi Hz. Hasan'a, "Halkın söylentilerine göre, sen halifelik dâvasında bulunuyormuşsun, buna ne dersin?" diye sordum. Bunun üzerine o da bana şu cevabı verdi: "Arapların beyni ve gücü elimdedir, bu itibarla onlar benim barış yaptıklarımla barış yaparlar ve savaştıklarımla da savaşırlar. Ben o makamı Allah rızası için terk ettim."[1]

Burada üzerinde dikkatle durulması gereken husus şudur: Sahabe çocukları olsun, sahabenin kendileri olsun, halkın Yezid'e biat ettikleri bir sırada böyle bir olaydan hiç söz etmemişlerdir.

Eğer, rivayetlerde öngörüldüğü gibi, Muaviye'nin ölümünden sonra Hz. Hasan'ı veliaht gösterme gibi bir durum var olsaydı, bunu herkesten önce delil olarak alacak kişi Hz. Hüseyin (ra) olurdu. Ancak mutlak mânada bu konuda ondan da hiçbir şey duymuyoruz. Dolayısıyla, Hz. Hasan'ın Hz. Muaviye'den sonra hilâfete geçeceği melesi aslı olmayan bir meseledir, doğru olan bir görüş ve rivayet değildir.

Gerçekten Hz. Hasan'ın (ra) hilâfet ile ilgili bir arzusu olsaydı, bu takdirde o, Muaviye'nin yanında yer alır ve ülkeyi birlikte idare ederlerdi. Ya da büyük bölgelerden biri onun emrine verilirdi. Yoksa O Medine'ye çekilerek, devlet ve hükümet işlerinden el-etek çekmezdi. Kaldı ki o dönemin ruhu da ümmet adına bir hâkimin yani idarecinin seçimini "Şura" esasına bırakıyordu, zaten asıl olan da budur.

BARIŞIN SONUÇLARI

Antlaşmasının önemli sonuçlarını şu şekilde sıralamak mümkündür.

1- Tek bir liderin komutasında ümmetin birliğinin sağlanmış olması.

2- Yine eskisi gibi fetih hareketlerinin başlamış olması.

3- Devletin Haricîlerden arındırılması.

4- İslâm Başkentinin Şam'a taşınması.

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/206

2.
BÖLÜM

MUAVİYE'YE BİAT, ÖNEMLİ VASIFLARI VE HÜKÜMET NİZAMI

1.
KONU

MUAVİYE'YE BİAT, ÖNEMLİ NİTELİKLERİ VE ÂLİMLERİN HAKKINDAKİ DEĞERLENDİRMELERİ

MUAVİYE'YE (RA) BİAT KONUSU

Hz. Hasan'ın (ra) hilâfet görevini Muaviye'ye bırakması ile artık, Muaviye'nin halifeliği önünde bir başka engel kalmamıştı. Kaldı ki, önünde engel oluşturabilecek tüm maniler ortadan kaldırılmış ve tüm sebepler bunun için hazır hale getirilmişti. Hatta hicri 41 (661 m) yılında Müminlerin Emiri unvanıyla kendisine genel olarak herkes tarafından biat olunmuş ve halife olarak kabul görmüştür. Hatta bundan dolayı da bu seneye cemaat yani birleşme yılı adı verilmiştir.[1]

Bu birleşme elbette her şeyden önce Allah'ın bir lütfu, keremi ve ihsanıydı. İkinci olarak da burada en büyük rolü büyük seyyid, meşru ıslahat ve barış mühendisi Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan oynamıştır. Yüce Allah'tan sonra barış konusunda en büyük pay onundur.

Cemaat yılı diye anılan bu olay, aynı zamanda Hz. Peygamberin (sav) en büyük peygamberlik alametlerinden ve mucizelerinden biri olarak sayılır. Bu, aynı zamanda Hz. Hasan adına da büyük bir fazilet örneğidir.

---

[1] Siyeru A'lami'n-Nubela, 3/137; Tarihu Halife, s.203

Bu arada yazar Akkad'ın yanlış bir yaklaşımla bu konuyu ele almasını da dikkate almamak gerekir. Akkad bu konuda diyor ki:

"Hicri 41 (661 m) yılını cemaat yılı diye isimlendiren tarihçilerden daha sapık ve daha cahil, bir başkası gösterilemez. Çünkü bu yıl, Muaviye'nin kendisine halifeliği tercih ettiği bir yıl olup, bu konuda ona katılan da olmamıştır. Zîra İslâm'ın başından itibaren o seneye kadar, insanların ayrılığa, tefrika ve anlaşmazlığa düştükleri bir başka sene gösterilemez. Çünkü bu sene, hemen her grup, cemaat ve toplum arasında bölünüp parçalanma, kargaşa ve huzursuzluk baş göstermiştir."[1]

Gerçi merhum Akkad bu hatalı değerlendirmesinde yalnız değildir. Çünkü ondan önce birçok Şiî tarihçi bunu hep bu şekilde gündeme getirmişlerdir. Bu noktada diyeceğimiz o ki, onun zamanında henüz hayatta olan sahabenin kendisine biatte bulunmaları, övünç olarak ona yeter.

Ümmet, Muaviye'nin halifeliği konusunda onun etrafında toplanıp birleşmişler ve sahabenin âlimleri olsun, Tabiun'un âlimleri olsun hepsi de ona biatte bulunmuşlardır. Hepsi de onun halifeliğini meşru kabul etmişlerdir. Hepsi de, başkaları yerine onun Müslümanları idare etme görevini üstlenmesini daha hayırlı görmüşlerdir. Bu aşamada artık onunla çok hayırlı ve başarılı hizmetlere imza atmışlardır.

Evzai'den gelen rivayete göre, demiş ki: "Muaviye'nin hilafeti dönemine bazı sahabeler yetiştiler. Bunlar arasında Sa'd, Üsame, İbn Ömer, Zeyd b. Sabit, Mesleme b. Mahled, Ebu Said el-Hudri, Rafi b. Hadic, Ebu Umame ve Enes b. Malik bulunuyorlardı. Öyle ki burada sayamayacağımız daha nice isimler ona biat edenler arasındaydılar. Bu sahabilerin hepsi de, hidayet kandilleri idiler, hepsi de âlim kimselerdi. Kur'an indiği sırada bunlar o zaman orada hazır bulunan ve Allah Resûlü'nden (sav) onun te'vil ve yorumunu öğrenmiş kimselerdi.

İyilik ve güzellikle ona tâbi olanlar da vardı. Örneğin Misver b. Mahrame, Abdurrahman b. Esved b. Abdi Yeğus, Said b. Müseyyeb, Urve b. Zübeyir, Abdullah b. Muahyriz ve benzerleri yer almaktaydılar. Bu isimler hiçbir zaman Hz. Muhammed'in (sav) ümmetini bölüp parçalamak için birlikten ellerini çekmiş kimseler değillerdir."[2]

İbn Hazm diyor ki: "Önce Hz. Hasan'a halife olarak biat olundu, daha sonra Hz. Hasan bu görevi Muaviye'ye teslim etti, ona bıraktı. Nite-

[1] Akkad, Muaviye b. Ebi Süfyan, s.25.
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/434-435

kim henüz hayatta olan sahabiler de -ki bu kalanlar da hilafsız olarak bu ikisinden de daha faziletli kimselerdi, fetihten önce infakta bulunan ve savaşa katılanlardı- evet, bunların tamamı, en başından en sonuna kadar hepsi de Muaviye'ye biat etmişlerdir."[1]

Sahabe, Hz. Muaviye'de halife olabilme şartlarını fazlasıyla taşıdığını gördüklerinden ötürü ona biat etmişlerdir, yoksa etmezlerdi. Peki, bu özellikler ve şarlar nelerdi? Bunları şöylece sıralamak mümkündür:

Adalet vasfı: Muaviye âdil birisiydi. Bu nedenle her kim onun âdil olmadığını ileri sürerse, bu, ona biat eden sahabenin de âdil olmadığını söylemek anlamına gelir. Sahabe, dinleri ve dünyaları konusunda onu rahatlıkla halife olarak kabul ettiklerine göre biz, onların rıza gösterip kabul ettiklerini kabul etmeyecek miyiz? Böyle bir şey bizim ne haddimize?

Bu arada kimileri çıkıp, "Efendim, evet, onların Muaviye'ye biat ettikleri doğrudur ve gerçektir. Ancak hepsi de korkularından dolayı biat etmişlerdir" diyecek olursa, buna bizim cevabımız şöyle olur.

Böyle söyleyen ve düşünen biri her şeyden önce, o güzelim sahabileri, korkaklıkla ve hakkı savunma adına haksızın karşısına dikilip gerçeği haykırmamakla suçlamış olur. Oysa onlar öyle bir toplumdurlar ki hayatları şecaat, cesaretle doludur. Onlar korku nedir bilmeyen bir toplumdurlar. Bu nedenle herhangi bir kınayıcının kınaması sebebiyle geri adım atacak korkak kimseler değillerdir.[2]

Hz. Peygamberin (sav) torunu ve Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan, Hz. Muaviye'ye biat etmekle büyük bir ders ve gerçekten çok uzak görüşlülüğünün bir örneğini sergilemiştir. Bu, sadece gerçek akıl sahiplerinin başarabileceği bir gerçektir. Çünkü anlaşmazlığı ve kargaşayı sona erdirmiştir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Hiç kuşkusuz bu âyetlerde sözü edilen emirler benim dosdoğru yolumdur. Öyleyse benim bu yolumu izleyin ve aykırı olan yollara tâbi olmayın. Aksi takdirde sizi O'nun dosdoğru yolundan ayırıp farklı farklı yollara saptırırlar. İşte Rabbiniz size bunları emretti." (Enam, 6/153)

Bu âyette geçen "**dosdoğru yol**" ifadesinden kasıt, Kur'an'dır, İslâm'dır ve insanların üzerinde yaratıldıkları fıtrattır.

---

[1] el-Fasl Fi'Mileli ve'l-Ehvai ve'n-Nihali, 5/6

[2] Men Sebbe's-Sahabete ve Muaviyete Feümmuhu Haviyeh, s.120

Yine âyette yer alan **"sübül" (yollar, sistemler)** kelimesi, heva ve heves, tefrika, bölünme ve bölücülük, bid'atler, dinde yer almayan ve dini esaslara aykırı olup sonradan ortaya çıkan şeyler manasınadır.

Kaldı ki yüce Allah, bu ümmeti, kendilerine apaçık delil ve gerçekler sunulduktan sonra, geçmiş ümmetler arasında meydana gelen tefrikayı yasaklamıştır. Çünkü geçmiş ümmetlere kitaplar indirildikten sonra hepsi de tefrikaya düşmüşler, anlaşmazlıklara kucak açmışlardı. Her şeyden münezzeh olan yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

"Siz, kendilerine apaçık belgeler-deliller geldikten sonra dinde ayrılığa düşen Yahudi ve Hıristiyanlar gibi olmayın. İşte onlar için büyük ve acıklı bir azap vardır." (Âl-i İmran, 3/105)

Kaldı ki yüce Rabbimiz kendi ipine sımsıkı sarılmamızı bize emretmektedir ve bir diğer âyetinde de şöyle buyurmaktadır:

"Hep birlikte Allah'ın ipine sımsıkı sarılın ve cahiliye döneminde olduğu gibi dağılıp parçalanmayın." (Âl-i İmran, 3/103)

Allah'ın fazlı ve keremiyle, Hz. Hasan'ın (ra) da üstün başarısıyla Hz. Muaviye ile yaptı barış antlaşması, şeriatın öngördüğü büyük amaçlardan birini gerçekleştirmiştir. Çünkü şeriat Müslümanların birlik içinde olmalarını ve cemaatten ayrılmamalarını öngörür. Bu amaç, esasen yüce Allah'ın dini adına istediği sağlam bir temel üzerine oturulmasıdır. Bu da ümmetin birlik ve beraberliği sayesinde kazanılır.

Bizim görevimiz birbirimize hakkı tavsiye, sabrı tavsiye etmektir. Çünkü biz bu görevle emrolunmuşuzdur. O halde din dâvetçileri arasında mutlaka bir kaynaşma ve kenetlenme olmalıdır, İslâm devlet idarecileri arasında bu mânada dayanışma olmalıdır. Müslüman ilim adamları arasında birlik ve beraberlik sağlanmalıdır. Bu birlik ve beraberlik aynı şekilde İslâm talebeleri arasında da sağlanmalıdır. Aralarında öyle bir ülfet, sağlanmalıdır ki, bir an birbirinden uzak durmayı kendi adlarına bir kayıp zannetsinler. Gerçek mânada bir barış sağlanmalıdır hepsinin arasında. Çünkü araya herhangi bir kötülük tohumu sızarsa, basit bir adaletsizlik sebebiyle, o tohum veya adaletsizlik ne kadar basit de olsa, arayı düzeltmekten daha çok, toplumun bozulmasına neden olur.

Şeyh Sa'di, Müslümanlar arasında saygı, sevgi ve dayanışmaya dair konuşurken, saygının oluşması, birliğin meydana gelmesi konusunda, Müslümanların birliğini öngören birçok âyet ve hadise yer verdikten sonra şöyle demektedir: "Doğrusu en büyük cihad, Müslümanların birbirlerine

karşı gönüllerini kazanma ve sevgi konusunda yapılan gayret ve çabadır. Onları dinleri etrafında toparlamaktır, dinî ve dünyevi işlerini Allah'ım emirleri doğrultusunda yerine getirme adına yapılan cihaddır."[1]

Bu arada İbn Adiyy'in Ali b. Zeyd yoluyla rivayet etmiş olduğu zayıf hadise bakılmaz. Zayıf olan bu hadis Ebu Nadra'dan ve Ebu Said'den rivayet edilmiştir. Bu arada Mücalid yoluyla gelen hadise de bakmamak gerekir. Çünkü o da zayıf olan bir rivayettir. Bu da Ebu Veddak yoluyla Ebu Said'den rivayet etmiş, güya Resûlüllah (sav) şöyle demiştir:

"Muaviye'yi benim minberim üzerinde gördüğünüzde onu hemen öldürün."[2]

Ayrıca bu hadisi Hakem b. Zahir'e de isnad etmiştir. Oysa bu adam metruk olan bir ravidir.[3]

Hiç kuşkusuz bu hadis bir yalandır ve iftiradır. Eğer gerçekten bu hadis sahih olmuş olsaydı, kesin olarak sahabe onu öldürmek için birbirleriyle yarışırdı.[4]

Raşit Halifeler Döneminin Sona Ermesi

Hz. Muaviye halife olmasıyla Raşit Halifeler dönemi sona ermiş oldu. Bu, dönem, Hz. Peygamberin (sav) metodu üzere gidilen bir dönem idi. Çünkü bununla ilgili olarak Resûlüllah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Nübüvvet müessesi Allah'ın var olmasını istediği müddetçe devam edecektir. Daha sonra Allah, onu kaldıracaktır. Bundan sonra Peygamberlik metoduna uygun olarak hilâfet dönemi gelecektir. Sonrasında Allah onu kaldırmayı dilediğinde kaldıracaktır. Bundan sonra da ısırıcı krallık dönemi gelecektir. Allah bu dönemin de kalmasını istediği müddetçe devam ettirecek daha sonra da, kaldıracaktır. Bu dönemden sonra da zulüm dönemi olan zorba krallık dönemi devreye girecektir. Allah dilediği müddetçe bu dönem de devam edecek sonra da dilediği zaman o dönemi kaldıracaktır. Artık bundan sonra tekrar Peygamberi metoda dayalı dönem gelecektir."

Peygamber böyle buyurdu, sonra da sustu.[5]

---

[1] Vucubu't-Teavun Beyne'l-Müslimin, s.5
[2] İbn Adiyy, el-Kâmil Fi'd-Duafa, 6/2416; el-Kâmil, 6/626; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/434
[3] İbn Adiyy, el-Kâmil Fi'd-Duafa, 2/626-627
[4] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/434
[5] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/371-372; Elbani, Silsiletu'l-Ehadisu's-Sahiha.

Otuz yıllık süre Hz. Hasan ile son bulmuştur. Çünkü Hz. Hasan (ra), H.41 (661 m) yılı Rebiulevvel ayında, Hz. Muaviye lehine hilâfet makamından çekilmiştir. Bu süre de, Hz. Peygamberin (sav) ölümünden itibaren tam otuz yıl etmektedir. Çünkü Resûlüllah (sav), H. 11 (632 m) yılı Rebiulevvel ayında vefat etmişti. Bu durum da ayrıca Hz. Peygamberin (sav) peygamberliğini gösteren delil ve mucizelerden bir delildir, bir mucizedir.[1]

Böylece Hz. Hasan'ın, hilâfet makamını ve görevini Hz. Muaviye'ye bırakmakla otuz yıl da tamamlanmış oldu. Bu olay belirttiğimiz gibi H. 41 (632 m) yılında gerçekleşmişti.[2]

Bu hadis, tarihsel bir döneme işaret buyurmaktadır. Bu tarihsel dönemi de şöylece sunabiliriz:

a- Hz. Peygamberin (sav) dönemi,

b- Raşit Halifeler dönemi,

c- Isırıcı krallık dönemi,[3]

d- Zalim krallık dönemi ve

e- Bütün bunlardan sonra yeniden Peygamberi metoda dayalı hilâfet dönemi gelecektir.

Resûlüllah'ın (sav) açıkladığına göre önce nübüvvete dayalı bir rahmet ve merhamet esaslarına bağlı bir hilâfet dönemi yaşanacaktır. Bunun arkasından da krallığa dayalı bir rahmet dönemi devam edecektir.[4]

Gerçi rahmete dayalı Raşit Halifeler döneminden sonraki dönemler her ne kadar krallık dönemi olsalar da, halifeler dönemi olarak adlandırılması caizdir. Çünkü Buharî ile Müslim'in sahihlerinde rivayet ettikleri hadise göre böyle bir isim verilebilir. Ebu Hüreyre'den gelen bu rivayette, Resûlüllah şöyle buyurmuştur:

"**İsrailoğullarını peygamberler idare ederlerdi. Bir Peygamber vefat etti mi hemen arkasından yenisi gönderilirdi. Ancak benden sonra peygamber gelmeyecektir. Benden sonra da halifeler olacak ve hem de çok sayıda olacaktır.**" Bunun üzerine Sahabe, "Bize ne emir buyurursunuz?" diye sorarlar. Resûlüllah da (sav), "**İlk halifeye karşı vefalı olun, aman ha ilk halifenin etrafında toplanın. Sonra da onla-**

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 8/16
[2] Merviyyat Hilafeti Muaviye, s.165
[3] Isırıcı krallıktan kasıt, zalim, despot, şiddet ve baskıya dayalı olan zulüm dönemi demektir.
[4] Darimi, Sünen, Eşribe, 2/114; el-Fetava, 35/14

rın haklarını yerine getirin. Çünkü yüce Allah, onlara, idareleri altındakilerin hakkını soracaktır" buyurdu.[1]

Hadiste yer alan, "**hem de çok sayıda olacaktır**" ifadesinden anlaşılan o ki, Raşit Halifeler dışında kalan idareciler ve kralllardır. Çünkü Raşit Halifeler sayıca az olan kimselerdi, çok sayıda değillerdi.

Yine hadiste yer alan, "**İlk halifeye karşı vefalı olun, aman ha ilk halifenin etrafında toplanın**" cümlesine gelince; bu ifade gösteriyor ki, muhtelif kimseler olacaklardır. Oysa Raşit Halifeler öyle değillerdir.

Hadiste geçen, "**Sonra da onların haklarını yerine getirin. Çünkü yüce Allah, onlara, idareleri altındakilerin hakkını soracaktır**" cümlesi ise, başa geçen Emir ve idarecilerin idareleri altındaki vatandaşlarına Beytülmalde olsun, elde edilen ganimetlerde olsun, haklarının onlara ödenmesini öngörmektedir ki, bu, Ehl-i Sünnet mezhebinin de delilidir.[2]

Muaviye (ra) bu ümmetin en faziletli ve değerli krallarındandır. Çünkü Muaviye'den önce geçen idareciler, Peygamberlik esas ve ölçülerine dayalı olarak idareyi devam ettiren halifeler idiler. Oysa Muaviye'nin idareciliği halifelik değil, krallığa veya melikliğe dayalı olan bir idarecilikti. Onun melikliği rahmete ve varlığa dayalı bir meliklik idi. Onun melikliği döneminde rahmet, merhamet, yumuşaklık ve Müslümanlara yarar sağlayan bir krallık dönemiydi. Bilinen gerçek o ki, onun krallığı başkalarınınkinden çok daha hayırlıydı.[3]

Muaviye (ra) ilim sahibiydi, takvadan ayrılmazdı, adaletliydi. Takva ve adalette hiçbir zaman Raşit Halifeler düzeyinde değildi, onların önüne asla geçemezdi. Bu, Allah'ın veli-sevgili kulları arasındaki farklılık gibidir veya meleklerle peygamberler arasındaki farklılık gibidir.

Muaviye, kendisinden önce geçen dört halifenin kaçındıkları birçok mubah alanı oldukça genişletmişti. Ancak dört Raşit Halifenin ibadet ve muamelelerdeki tercihleri ve üstünlüklerine gelince, bunu kimse inkâr edemeyeceği gibi, zaten her şeyleri açıkça olduğu gibi ortadadır, kimse onların bu konudaki yaptıklarının üstünü kapatamaz.[4]

İbn Haldun, bu dönemde meydana gelen değişikliklerin, yeniliklerin sınırlarını belirlemiş ve bunu böyle takdir etmiştir. İbn Haldun, her ne

---

[1] Buharî, H.3455
[2] el-Fetava, 35/15
[3] el-Fetava, 4/292
[4] en-Nihaye an Ta'ni Emiri'l-Müminin Muaviye, s.78

kadar krallığa dönüşmüş ise de Muaviye döneminin, yine de hilâfet olduğunu söylemiştir. Çünkü hilâfet, kapsam olarak neleri içeriyor idiyse, işte bunun taşıdığı mâna şöyle veya böyle de olsa varlığını kısmen devam ettiriyordu. Ancak burada değişim pay dağıtımında daha çok görülmüştür. Çünkü daha önceleri dinî esaslara göre idare devam ettirilirken, bunda değişim olmuş iş, akraba ve çevre asabiyetine ve kılıca dönüşmüştür.

İbn Haldun burada demek istiyor ki; daha önceleri insanlar dinî hassasiyet ve bağlılıkla hareket ederlerken, hilâfete seçilecek olan kimse "şûra" ve danışma ile oluşurken, Muaviye döneminde bu mesele akrabalığa ve güce çevrilmiştir. Ancak bu krallığın amaçları yine de dinî amaçları gerçekleştirmek İslâm'ın öngördüğü şeriat esaslarına göre hüküm vermek ve adaletle yönetmek esasına dayanıyordu.[1]

İbn Haldun, bu dönemde hilâfetin geçirdiği evreleri veya değişimi özetleyerek diyor ki: "Açıkça görülen o ki, önceleri hilâfet mülksüz ve meliksiz olarak devam ediyordu. Daha sonra bunun işlevi değişti, artık krallıkla iç içe girmiş oldu. Daha sonra sadece krallık kaldı, çünkü artık hilâfet asabiyetinden ayrılık baş gösterdi. Zîra gece ve gündüzü, zaman değişimini ve olayları takdir eden yüce Allah'tır.[2]

Birinci dönem veya devir: Bu dönem Raşit Halifeler dönemidir. Kısaca bu dönem halis, samimi ve dürüst olan kâmil mânada devam etmiş olan halifeler dönemidir.

İkinci dönem veya devir: Bu dönem Emevî ve Abbasî halifeler dönemidir. Nitekim Osmanlılar da bu dönem içerisinde değerlendirilebilir, buna mani bir durum da yoktur. İşte bu dönemler halifelikle krallığın veya krallıkla halifeliğin iç içe olduğu bir dönemdir. Yani bu demektir ki, hilâfet döneminde amaçlanan hedefler bu dönemlerde de yer almaktadır.

Üçüncü dönem veya devir: Bu dönemde ise tamamen krallık dönemidir, Bu dönemde dinî amaçlar neredeyse görülmeyecek derecede zayıflamıştır. Hedef hep dünyeviliktir ve dünyevi amaçlara yöneliktir. Çünkü bu dönem tümüyle hilâfet gerçekliğinden uzaklaşmış, bütünüyle dünyevileşmiş, dinî maksat ve amaçtan tamamen uzaklaşmış bir dönemdir.[3]

İşte bu ayırım bir tarihçi ve hukukçu olan İbn Haldun tarafından yapılmış olan bir tasniftir. O bunu bu şekilde değerlendirmektedir.

---

[1] Rayyis, en-Nazariyat es-Siyasiyye, s.194 İbn Haldun'un Mukaddime'sinden naklen.
[2] Rayyis, en-Nazariyat es-Siyasiyye, s.195 İbn Haldun'un Mukaddime'sinden naklen.
[3] Rayyis, en-Nazariyat es-Siyasiye, s.195 İbn Haldun'un Mukaddime'sinden naklen.

Hakikat'ten söz edebilmemiz için bizim buradaki bu sınırlamaya uymamız gerekir. O da şudur: Hilâfet denen müessese henüz sona ermiş veya bütünüyle ortadan kalkmış değildir. Hala hilâfet kurumunun amaçları, hedefleri, gaye ve maksatları süregelmektedir. Asıl değişim, o kurumu ayakta tutam temel direklerde meydana gelmiştir. Ancak o esasların temel gerçeği hâlâ elimizdedir ve vardır. O halde sözü edilen değişim veya bozulma bütün halinde değildir. Fakat bu, cüzi olan bir değişimdir.

Yani bu demektir ki, ilk çağda hilâfet, mükemmel bir kurum idi. Daha sonraları zaman içerisinde bozulmaya uğradı. Buna rağmen bu kurumun en büyük ve en önemli unsurları hâlâ ayaktadır. Sonuç itibariyle değişime uğramış olsa bile o yine mertebesi düşük bir hilâfet kurumudur.[1]

İslâm açısından genel kanaat, elbette ki ideal olana tutunmak ve onu egemen kılmaktır. Yani bir başka anlatımla nebevi hilâfete sarılmak ve onu hayata geçirmektir. Çünkü sözü edilen bu kurum, "şûra" ve danışma kurulu esasına dayanmaktadır, ümmet tarafından seçim tercihine bağlı olan bir sistemdir.

Bu nedenle hiçbir zaman onun temel prensiplerinden uzaklaşma sözkonusu olmamıştır. Şer'i mânada ideal olan hilâfet kurumu ile bugün devam eden hilâfet kurumu elbette ki farklıdır, hiçbir zaman aynı değildirler. Az veya çok gerçek olan ideal hilâfet kurumundan sapmışlardır.[2]

İbn Teymiyye diyor ki: "Bu hilâfet meselesi sonuç itibariyle krallığa doğru giderken, onun valileri, kadıları da aynı değişime uğramışlardır. Bu, sadece onlarda görülen bir eksiklik değil, aynı zamanda hem idare edenlerde ve hem de idare olunanlarda var olan bir eksikliktir. Nitekim "Siz nasılsanız, öyle de idare olunursunuz" gerçeği bunun tam bir anlatımıdır. Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır:

"İşte Biz, işledikleri günahlar nedeniyle, zalimlerden kimini kimine musallat ederiz, birbirlerine destekçi kılarız." (Enam, 6/129)

Bilinen gerçek o ki, artık Raşit Halifeler dönemi gitmiştir. Bu kurum krallığa dönüşmüş ve giderek Emirlerde de zaaflar meydana gelmiştir. Nitekim bu eksiklikler din bilginlerinde de baş göstermiştir.

Sahabenin çoğunluğu, hilâfet döneminin sona ermesiyle, onlar da inkıraza uğramışlardır. Hatta Bedir savaşına katılanlardan çok az sayıda kişi

---

[1] Rayyis, en-Nazariyat es-Siyasiye, s..196 İbn Haldun'un Mukaddime'sinden naklen.
[2] Rayyis, en-Nazariyat es-Siyasiye, s.197 İbn Haldun Mukaddime'sinden naklen.

hayatta kalmıştır. O altın çağa tâbi olan Tabiun ise küçük yaştaki sahabilerin son dönemlerinde, Abdullah b. Zübeyir'in ve Abdümelik'in emirlikleri döneminde inkıraza uğramış oldular. Tabiun'un tâbilerinin de birçoğu Emevî devletinin sonlarına ve Abbasî devletinin başlarına doğru kaybolup gittiler. Böyleçe hepsi hayata veda etmiş oldular.[1]

Muaviye 12 Halife'den Biri Olabilir mi?

Cabir b. Semure'den (ra) rivayete göre, diyor ki; babamla birlikte Hz. Peygamberin (sav) yanına vardık. Bu sırada kendisinin şöyle buyurduğunu işittim:

"**Bu iş, (İslâm dâvası) onları idare eden 12 halife geçmedikçe sona erecek değildir.**" Ravi Cabir diyor ki; daha sonra Resûlüllah (sav) duyamadığım kısık bir sesle konuştu. Bunun üzerine babama sordum, dedim ki: "Resûlüllah (sav) ne buyurdu?" Babam da, "**Gelecek olan her 12 halife de, Kureyş'ten olacaktır**" diye buyurdu.[2]

Yine Cabir'den gelen bir başka rivayette ise Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: "**İslâm, 12 halife geçene dek hep aziz ve güçlü olarak varlığını devam ettirecektir, hepsi de Kureyştendir.**"[3]

Yine Cabir'den gelen bir diğer rivayet de şöyledir: "**Bu din hep aziz, güçlü ve saygın olarak 12 halife geçene dek hep devam edecektir. Hepsi de Kureyşten olacaklardır.**"[4]

Ebu Davud da Sünen adlı eserinde bu hadisi, yine Cabir'den rivayetle kendi isnadıyla şu ilave ile rivayet etmiştir: "**Sonra Herc (yani fitne, zulüm, karışıklık ve haksızlık) meydana gelecektir.**"[5]

İbn Kesir bu hadisi şöyle açıklamıştır: "Bu hadis bize bir şeyi müjdelemektedir. O da, 12 halifenin ileride geleceği meselesidir. Gelecek olan bu 12 halife hakkı ayakta tutacak ve halkı adaletle idare edeceklerdir. Ancak burada sözü edilen 12 halife veya idarecinin mutlaka peş peşe ve bir biri ardınca gelecekleri mânasına gelmez. Ancak bunlardan ilk dört tanesi art arda gelmiş ve hepsi de aynı düzeyde idare etmişlerdir. Bu kimseler ilk dört halife olan Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali'dirler. (Allah hepsinden de razı olsun.) Ömer b. Abdülaziz de bunlardandır. Bu konuda otorite

[1] el-Fetava, 10/207
[2] Sahihu Müslim Ala Şerhi'n-Nevevi, 12/502
[3] Sahihu Müslim Ala Şerhi'n-Nevevi, 12/503
[4] Sahihu Müslim Ala Şerhi'n-Nevevi, 12/203, 12/503
[5] Elbani, Sahihu Sünen, 3/807

olan İslâm bilginlerinin bir şüphesi bulunmamaktadır. Abbas Oğullarından olan kimi halifeler de buna dâhildirler. Kuşkusuz, hadiste sözü edilen bu 12 halife geçmedikçe kıyamet kopacak değildir.

Burada görülen o ki, hadislerde sözkonusu edilen (veya gizlenmiş olan) Mehdi de bunlardandır. Ancak burada sözü edilen gizlenmiş Mehdi, Şîa'nın İmamiye kolunun beklemekte oldukları 12. imam demek değildir. Onların inancına göre, gizlenmiş olan bu imam bir gün gizlendiği yerden, Samarra'dan çıkıp gelecek olan mevhum bir imam değildir.[1]

Aslında gerçek mânada böyle bir imam yoktur. Bu, sadece vehme dayalı hayali bir imamdır. Bu itibarla hadislerde sözü edilen 12 halifeden kasıt, Şîa'nın İmamiye veya İsna Aşeriye kolunun inandıkları 12 imamdan biri demek değildir."[2]

Eğer bu hadisi bütün dikkat ve titizlikle inceleyecek olursak, bu hadiste sözü edilen 12 halife, hepsi de halifelik görevini üstlenmiş ve bu görevi fiilen yapacak olan kimseler olarak dile getirilmektedir. Onların döneminde İslâm güçlü, egemen olacak, kimse ona karşı baş kaldıramayacaktır. Halk da onların çevresinde toplanıp bir araya gelecektir. Onların döneminde halk hep huzur ve rahat içerisinde bulunacaktır, dönemlerinde herhangi bir yanlışa meydan verilmeyecektir. Dolayısıyla burada belirtilen özelliklerin hepsi, o 12 imama tamamen uymamaktadır. Çünkü o 12 imam arasında halifelik görevini fiilen üstlenenler olduğu gibi, üstlenmemiş olanlar da vardır. Hadiste ifade edilen ise, o 12 kişinin hepsinin de halife olarak fiilen görev almış olacakları gerçeğidir. Oysa 12 imamdan sadece Hz. Ali ile Hz. Hasan hilâfet makamına gelmişlerdir.[3]

Ayrıca bu hadisimizde, mâna olarak bir hasr ifadesi de bulunmamaktadır. Yani hadisten sadece 12 halife veya lider mânasında imam ile bu sayı dondurulmamıştır. Çünkü her dönemde olacağı gibi, burada dikkat çekilen husus, İslâm'ın, özellikle bu 12 halife dönemlerinde oldukça güçlü bir devlet ve idarî sisteme sahip olacağı gerçeğidir. Nitekim Raşit Halifeler dönemi olsun, Emevîler (Ümeyye Oğulları) dönemi olsun, İslâm hep güçlü, hep aziz ve hep başı dik olmuştur.[4]

Bunun içindir ki İbn Teymiyye şöyle demiştir: "Doğrusu İslâm esasları Ümeyye Oğulları döneminde, onlardan sonraki dönemler dikkat alın-

---

[1] Samarra: Bağdat ile Tikrit arasında yer alan ve Dicle nehrinin doğu tarafına düşen bir şehirdir.
[2] İbn Kesir, Tefsir, 2/34
[3] İbn Teymiyye, Mihacu's-Sünne, 4/210; el-Münteka, s.533
[4] Usulu'ş-Şia, 2/816

dığında çok daha ileri düzeyde ve daha güçlü olmuştur. İslâm, sınırlarını genişletmede de daha etkin olmuştur. Bu nedenledir ki Muaviye de hadiste sözü edilen halifelerden biri olarak kabul görmüştür.[1]

MUAVİYE'NİN ÖNEMLİ OLAN ÖZELLİKLERİ

Esasen Muaviye birçok özellikleriyle ün yapmış olan bir devlet adamıdır. Bunlardan önemli olanlarından birkaçını şöylece sıralayabiliriz:

İlim Sahibi Olması ve Fakih Oluşu

Muaviye (ra) Allah Resûlü'nün (sav) rahle-i tedrisinden ilim almış, o kaynaktan beslenmiş biridir. Hz. Resûlüllah'tan (sav) birçok hadis rivayet etmiş, ben bunların bir kısmını burada zikrettim. Buharî ve Müslim de bu konuda kendi şartları gereği rivayetlerde bulunmuşlar ve şartlarına bağlı olarak sadece güvenilir, yalandan kesin olarak sakınan dürüst kişilerden rivayet etmeyi öngörmüşlerdir.[2]

İbn Abbas onun yani Muaviye'nin fakih biri olduğuna şahitlik etmektedir. Ebu Müleyke'den gelen rivayete göre demiş ki, Abdullah b. Abbas'a, "Müminlerin Emiri olan Muaviye hakkında, ne bilirsin, onunla ilgili olarak bir şey diyebilir misin? Çünkü O vitir namazını bir tek rekât olarak kılmaktadır" diye sormuş. İbn Abbas da şöyle demiştir: "O, isabet etmiştir. Çünkü o fakihtir, ilim sahibidir, bu işleri bilir" diye cevap vermiştir.[3]

Şarihler, "O fakihtir" ifadesini, "O, yani Muaviye içtihad yapma gücüne sahiptir" diye yorumlamışlardır.

Yine Buharî'nin Ebu Müleyke'den gelen bir başka rivayetine göre, diyor ki: "Muaviye, yatsı namazından sonra vitir namazını bir tek rekât olarak kıldı. Bu sırada yanında da İbn Abbas'ın kölesi Kureyb bulunuyordu. O böyle bir durumla karşılaşınca hemen gidip İbn Abbas'a olanı biteni haber verdi. Bunun üzerine İbn Abbas da ona, "Onu kendi haline bırak, bir şey söyleme, çünkü o Allah Resûlü'nün (sav) yanında bulunmuştur" diye söylemiştir.[4] İbn Abbas böyle demekle, Muaviye ne yaptığını bilen biridir, o bilmeden bir şey yapmaz, demek istemiştir.

İbn Abbas (rma) sahabenin önde gelen faziletlilerinden idi. Nitekim Allah Resûlü (sav) tarafından "Bahr"(Deniz) olarak lakap verilmiştir ki, bu,

[1] İbn Teymiyye, Mihacu's-Sünne, 4/206
[2] en-Nahiye an Ta'ni Emiri'l-Müminin Muaviye, s.41
[3] Buharî, Fezailu's-Sahabe, b, 28, H.104/3764-105/3765
[4] Buharî, Fezailu's-Sahabe, b, 28, H.104/3764-105/3765

olan İslâm bilginlerinin bir şüphesi bulunmamaktadır. Abbas Oğullarından olan kimi halifeler de buna dâhildirler. Kuşkusuz, hadiste sözü edilen bu 12 halife geçmedikçe kıyamet kopacak değildir.

Burada görülen o ki, hadislerde sözkonusu edilen (veya gizlenmiş olan) Mehdi de bunlardandır. Ancak burada sözü edilen gizlenmiş Mehdi, Şîa'nın İmamiye kolunun beklemekte oldukları 12. imam demek değildir. Onların inancına göre, gizlenmiş olan bu imam bir gün gizlendiği yerden, Samarra'dan çıkıp gelecek olan mevhum bir imam değildir.[1]

Aslında gerçek mânada böyle bir imam yoktur. Bu, sadece vehme dayalı hayali bir imamdır. Bu itibarla hadislerde sözü edilen 12 halifeden kasıt, Şîa'nın İmamiye veya İsna Aşeriye kolunun inandıkları 12 imamdan biri demek değildir."[2]

Eğer bu hadisi bütün dikkat ve titizlikle inceleyecek olursak, bu hadiste sözü edilen 12 halife, hepsi de halifelik görevini üstlenmiş ve bu görevi fiilen yapacak olan kimseler olarak dile getirilmektedir. Onların döneminde İslâm güçlü, egemen olacak, kimse ona karşı baş kaldıramayacaktır. Halk da onların çevresinde toplanıp bir araya gelecektir. Onların döneminde halk hep huzur ve rahat içerisinde bulunacaktır, dönemlerinde herhangi bir yanlışa meydan verilmeyecektir. Dolayısıyla burada belirtilen özelliklerin hepsi, o 12 imama tamamen uymamaktadır. Çünkü o 12 imam arasında halifelik görevini fiilen üstlenenler olduğu gibi, üstlenmemiş olanlar da vardır. Hadiste ifade edilen ise, o 12 kişinin hepsinin de halife olarak fiilen görev almış olacakları gerçeğidir. Oysa 12 imamdan sadece Hz. Ali ile Hz. Hasan hilâfet makamına gelmişlerdir.[3]

Ayrıca bu hadisimizde, mâna olarak bir hasr ifadesi de bulunmamaktadır. Yani hadisten sadece 12 halife veya lider mânasında imam ile bu sayı dondurulmamıştır. Çünkü her dönemde olacağı gibi, burada dikkat çekilen husus, İslâm'ın, özellikle bu 12 halife dönemlerinde oldukça güçlü bir devlet ve idarî sisteme sahip olacağı gerçeğidir. Nitekim Raşit Halifeler dönemi olsun, Emevîler (Ümeyye Oğulları) dönemi olsun, İslâm hep güçlü, hep aziz ve hep başı dik olmuştur.[4]

Bunun içindir ki İbn Teymiyye şöyle demiştir: "Doğrusu İslâm esasları Ümeyye Oğulları döneminde, onlardan sonraki dönemler dikkat alın-

---

[1] Samarra: Bağdat ile Tikrit arasında yer alan ve Dicle nehrinin doğu tarafına düşen bir şehirdir.
[2] İbn Kesir, Tefsir, 2/34
[3] İbn Teymiyye, Mihacu's-Sünne, 4/210; el-Münteka, s.533
[4] Usulu'ş-Şia, 2/816

dığında çok daha ileri düzeyde ve daha güçlü olmuştur. İslâm, sınırlarını genişletmede de daha etkin olmuştur. Bu nedenledir ki Muaviye de hadiste sözü edilen halifelerden biri olarak kabul görmüştür.[1]

MUAVİYE'NİN ÖNEMLİ OLAN ÖZELLİKLERİ

Esasen Muaviye birçok özellikleriyle ün yapmış olan bir devlet adamıdır. Bunlardan önemli olanlarından birkaçını şöylece sıralayabiliriz:

İlim Sahibi Olması ve Fakih Oluşu

Muaviye (ra) Allah Resûlü'nün (sav) rahle-i tedrisinden ilim almış, o kaynaktan beslenmiş biridir. Hz. Resûlüllah'tan (sav) birçok hadis rivayet etmiş, ben bunların bir kısmını burada zikrettim. Buharî ve Müslim de bu konuda kendi şartları gereği rivayetlerde bulunmuşlar ve şartlarına bağlı olarak sadece güvenilir, yalandan kesin olarak sakınan dürüst kişilerden rivayet etmeyi öngörmüşlerdir.[2]

İbn Abbas onun yani Muaviye'nin fakih biri olduğuna şahitlik etmektedir. Ebu Müleyke'den gelen rivayete göre demiş ki, Abdullah b. Abbas'a, "Müminlerin Emiri olan Muaviye hakkında, ne bilirsin, onunla ilgili olarak bir şey diyebilir misin? Çünkü O vitir namazını bir tek rekât olarak kılmaktadır" diye sormuş. İbn Abbas da şöyle demiştir: "O, isabet etmiştir. Çünkü o fakihtir, ilim sahibidir, bu işleri bilir" diye cevap vermiştir.[3]

Şarihler, "O fakihtir" ifadesini, "O, yani Muaviye içtihad yapma gücüne sahiptir" diye yorumlamışlardır.

Yine Buharî'nin Ebu Müleyke'den gelen bir başka rivayetine göre, diyor ki: "Muaviye, yatsı namazından sonra vitir namazını bir tek rekât olarak kıldı. Bu sırada yanında da İbn Abbas'ın kölesi Kureyb bulunuyordu. O böyle bir durumla karşılaşınca hemen gidip İbn Abbas'a olanı biteni haber verdi. Bunun üzerine İbn Abbas da ona, "Onu kendi haline bırak, bir şey söyleme, çünkü o Allah Resûlü'nün (sav) yanında bulunmuştur" diye söylemiştir.[4] İbn Abbas böyle demekle, Muaviye ne yaptığını bilen biridir, o bilmeden bir şey yapmaz, demek istemiştir.

İbn Abbas (rma) sahabenin önde gelen faziletlilerinden idi. Nitekim Allah Resûlü (sav) tarafından "Bahr"(Deniz) olarak lakap verilmiştir ki, bu,

[1] İbn Teymiyye, Mihacu's-Sünne, 4/206
[2] en-Nahiye an Ta'ni Emiri'l-Müminin Muaviye, s.41
[3] Buharî, Fezailu's-Sahabe, b, 28, H.104/3764-105/3765
[4] Buharî, Fezailu's-Sahabe, b, 28, H.104/3764-105/3765

olan İslâm bilginlerinin bir şüphesi bulunmamaktadır. Abbas Oğullarından olan kimi halifeler de buna dâhildirler. Kuşkusuz, hadiste sözü edilen bu 12 halife geçmedikçe kıyamet kopacak değildir.

Burada görülen o ki, hadislerde sözkonusu edilen (veya gizlenmiş olan) Mehdi de bunlardandır. Ancak burada sözü edilen gizlenmiş Mehdi, Şîa'nın İmamiye kolunun beklemekte oldukları 12. imam demek değildir. Onların inancına göre, gizlenmiş olan bu imam bir gün gizlendiği yerden, Samarra'dan çıkıp gelecek olan mevhum bir imam değildir.[1]

Aslında gerçek mânada böyle bir imam yoktur. Bu, sadece vehme dayalı hayali bir imamdır. Bu itibarla hadislerde sözü edilen 12 halifeden kasıt, Şîa'nın İmamiye veya İsna Aşeriye kolunun inandıkları 12 imamdan biri demek değildir."[2]

Eğer bu hadisi bütün dikkat ve titizlikle inceleyecek olursak, bu hadiste sözü edilen 12 halife, hepsi de halifelik görevini üstlenmiş ve bu görevi fiilen yapacak olan kimseler olarak dile getirilmektedir. Onların döneminde İslâm güçlü, egemen olacak, kimse ona karşı baş kaldıramayacaktır. Halk da onların çevresinde toplanıp bir araya gelecektir. Onların döneminde halk hep huzur ve rahat içerisinde bulunacaktır, dönemlerinde herhangi bir yanlışa meydan verilmeyecektir. Dolayısıyla burada belirtilen özelliklerin hepsi, o 12 imama tamamen uymamaktadır. Çünkü o 12 imam arasında halifelik görevini fiilen üstlenenler olduğu gibi, üstlenmemiş olanlar da vardır. Hadiste ifade edilen ise, o 12 kişinin hepsinin de halife olarak fiilen görev almış olacakları gerçeğidir. Oysa 12 imamdan sadece Hz. Ali ile Hz. Hasan hilâfet makamına gelmişlerdir.[3]

Ayrıca bu hadisimizde, mâna olarak bir hasr ifadesi de bulunmamaktadır. Yani hadisten sadece 12 halife veya lider mânasında imam ile bu sayı dondurulmamıştır. Çünkü her dönemde olacağı gibi, burada dikkat çekilen husus, İslâm'ın, özellikle bu 12 halife dönemlerinde oldukça güçlü bir devlet ve idarî sisteme sahip olacağı gerçeğidir. Nitekim Raşit Halifeler dönemi olsun, Emevîler (Ümeyye Oğulları) dönemi olsun, İslâm hep güçlü, hep aziz ve hep başı dik olmuştur.[4]

Bunun içindir ki İbn Teymiyye şöyle demiştir: "Doğrusu İslâm esasları Ümeyye Oğulları döneminde, onlardan sonraki dönemler dikkat alın-

---

[1] Samarra: Bağdat ile Tikrit arasında yer alan ve Dicle nehrinin doğu tarafına düşen bir şehirdir.
[2] İbn Kesir, Tefsir, 2/34
[3] İbn Teymiyye, Mihacu's-Sünne, 4/210; el-Münteka, s.533
[4] Usulu'ş-Şia, 2/816

dığında çok daha ileri düzeyde ve daha güçlü olmuştur. İslâm, sınırlarını genişletmede de daha etkin olmuştur. Bu nedenledir ki Muaviye de hadiste sözü edilen halifelerden biri olarak kabul görmüştür.[1]

MUAVİYE'NİN ÖNEMLİ OLAN ÖZELLİKLERİ

Esasen Muaviye birçok özellikleriyle ün yapmış olan bir devlet adamıdır. Bunlardan önemli olanlarından birkaçını şöylece sıralayabiliriz:

İlim Sahibi Olması ve Fakih Oluşu

Muaviye (ra) Allah Resûlü'nün (sav) rahle-i tedrisinden ilim almış, o kaynaktan beslenmiş biridir. Hz. Resûlüllah'tan (sav) birçok hadis rivayet etmiş, ben bunların bir kısmını burada zikrettim. Buharî ve Müslim de bu konuda kendi şartları gereği rivayetlerde bulunmuşlar ve şartlarına bağlı olarak sadece güvenilir, yalandan kesin olarak sakınan dürüst kişilerden rivayet etmeyi öngörmüşlerdir.[2]

İbn Abbas onun yani Muaviye'nin fakih biri olduğuna şahitlik etmektedir. Ebu Müleyke'den gelen rivayete göre demiş ki, Abdullah b. Abbas'a, "Müminlerin Emiri olan Muaviye hakkında, ne bilirsin, onunla ilgili olarak bir şey diyebilir misin? Çünkü O vitir namazını bir tek rekât olarak kılmaktadır" diye sormuş. İbn Abbas da şöyle demiştir: "O, isabet etmiştir. Çünkü o fakihtir, ilim sahibidir, bu işleri bilir" diye cevap vermiştir.[3]

Şarihler, "O fakihtir" ifadesini, "O, yani Muaviye içtihad yapma gücüne sahiptir" diye yorumlamışlardır.

Yine Buharî'nin Ebu Müleyke'den gelen bir başka rivayetine göre, diyor ki: "Muaviye, yatsı namazından sonra vitir namazını bir tek rekât olarak kıldı. Bu sırada yanında da İbn Abbas'ın kölesi Kureyb bulunuyordu. O böyle bir durumla karşılaşınca hemen gidip İbn Abbas'a olanı biteni haber verdi. Bunun üzerine İbn Abbas da ona, "Onu kendi haline bırak, bir şey söyleme, çünkü o Allah Resûlü'nün (sav) yanında bulunmuştur" diye söylemiştir.[4] İbn Abbas böyle demekle, Muaviye ne yaptığını bilen biridir, o bilmeden bir şey yapmaz, demek istemiştir.

İbn Abbas (rma) sahabenin önde gelen faziletlilerinden idi. Nitekim Allah Resûlü (sav) tarafından "Bahr"(Deniz) olarak lakap verilmiştir ki, bu,

[1] İbn Teymiyye, Mihacu's-Sünne, 4/206
[2] en-Nahiye an Ta'ni Emiri'l-Müminin Muaviye, s.41
[3] Buharî, Fezailu's-Sahabe, b, 28, H.104/3764-105/3765
[4] Buharî, Fezailu's-Sahabe, b, 28, H.104/3764-105/3765

onun ilmî yönünün üstün ve geniş olduğuna işaret idi. Bu nedenle ona ümmetin bilgini, âlimi mânasında "**Hibru'l-Umme**" ve "**Tercumanu'l-Kur'an**" adı verilmiştir. Kaldı ki o, Allah Resûlü'nün hayır duasını da almış olan biridir. Çünkü Allah Resûlü (sav), "Onun ilim sahibi kılınması, hikmeti-derin mânaları bilmesi ve te'vili anlaması ve yorumda bulunması için duada bulunmuştur.

Kendisi Hz. Ali'nin (ra) en sadık ve en samimi arkadaşlarından idi. Hz. Ali'ye düşman olanların da en azılı düşmanlarından oluyordu. Nitekim Haricîleri yola getirmek amacıyla Hz. Ali (ra), İbn Abbas'ı onlara göndermişti. İbn Abbas, cevap veremeyecek derecede Haricîleri susturacak delil ve hüccetlerle gereken cevabı vermişti.

Eğer bu özellikte biri çıkıp Muaviye lehinde tanıklık edebiliyorsa, onun müçtehit olduğunu söyleyerek, kölesinin susmasını sağlıyorsa, hem de onun bir sahabi olduğunu belirterek bunu diyebiliyorsa, işte bu şahitlik değer ve asalet olarak Muaviye adına yeter bir tanıklıktır.[1]

Kaldı ki Muaviye, Hz. Peygamberin (sav) vahiy kâtibiydi. Nitekim Haremeyn Müftüsü Ahmed b. Abdullah b. Muhammed Taberi, "**Hulasatu's-Siyer**" eserinde şu cümlelere yer veriyor:

"Resûlüllah'ın (sav) 13 tane kâtibi vardı. Bunların başında dört halife olmak üzere, Amir b. Füheyre, Abdullah b. Erkam, Ubeyy b. Ka'b, Sabit b. Kays b. Şemmas, Halid b. Said b. As, Hanzala b. Rebi el-Eslemi, Zeyd b. Sabit, Muaviye b. Ebi Süfyan, Şurahbil b. Hasene gibi isimlerden oluşmaktaydı. Bu görevde de en önde Muaviye ile Zeyd gelirdi. Bu ikisi özel olarak bu göreve bakarlardı.[2]

Bir de şu gerçek var: İslâm âlimleri onun içtihatlarına itimat ederler, diğer sahabilerin herhangi bir konudaki görüşünü ileri sürerlerken, onun da o konuda bir görüşü varsa mutlaka onu da zikrederlerdi. Nitekim Müslüman'ın kâfire mirasçı olup olamayacağı hakkında ne söylediklerine bir bakalım.

Müçtehit imamlar diyorlar ki : "Bu konuda Muaz b. Cebel, Muaviye ve Said b. Müseyyeb, Müslüman kâfir olan yakınına mirasçı olabilir" görüşünü benimsemektedirler.

---

[1] en-Nahiye an Ta'ni Emiri'l-Müminin Muaviye, s.41
[2] en-Nahiye an Ta'ni Emiri'l-Müminin Muaviye, s.41

Yine müçtehitlerin, "Tavaf esnasında Rükn-ü Yemani'nin istilamı hakkında Hz. Hasan veya Hz. Hüseyin'den rivayet bulunmakla birlikte, bu konuda sahih olan görüş, Muaviye'den gelenidir"[1] gibi ifadeler, birçok içtihadî ve mezhebî meselelerde onun da görüş ve içtihatlarına başvurulduğu anlamına gelir.

Sahabi olan Ebu Derda (ra) Şamlılara diyor ki: "(Muaviye'yi kast ederek) Ben, sizin şu imamınız gibi Allah Resûlü'nün (sav) namazına benzer namaz kıldırtan bir başka kimseyi görmedim."[2]

Muavîye (ra), halkın eğitim ve öğretimine önem veren ve buna düşkün olan biriydi. Ebu Umame Sehl b. Hanif'ten rivayete göre demiş ki: Muaviye b. Ebi Süfyan, minberde oturur vaziyette iken kendisinden işittim. Müezzinler ezan okudukları sırada, "Allahu Ekber, Allahu Ekber" dediklerinde, Muaviye de "Allahu Ekber, Allahu Ekber" diye tekrarlardı. Müezzin "Eşhedu en la ilahe illallah" dediğinde Muaviye de "Ve Ene" derdi. Müezzin, "Eşhedu Enne Muhammeden Resûlüllah" dediğinde, Muaviye de "Ve Ene" derdi.

Ezan bittiğinde ise Muaviye, cemaate şöyle seslendi: "Ey insanlar! Ben bu minber üzerinde, müezzin ezan okuduğu sırada, şu anda benden işittiğiniz şeyleri söylediğini Hz. Peygamberden işittim, dinledim."[3]

Muaviye (ra), halkı dini öğrenmeye çok önem verir ve bunun üzerinde titizlikle dururdu. Onlara dinleri hakkında bilgi sahibi olmaları ve ilim öğrenmeleri için konuya dair hadisler rivayet ederdi.

Zühri'den gelen rivayete göre, diyor ki bana Humeyd haber verdi ve dedi ki: "Hutbe okurken Muaviye'den dinledim, o diyordu ki, Peygamber'den (sav) şöyle buyurduğunu işittim:

"Allah her kimin iyiliğini murat ederse, onu dinde fakih (ilim sahibi) kılar. Ben, veren değil, sadece bölüştürenim, veren ise Allah'tır. Kıyamet kopuncaya kadar bu ümmet Allah'ın emri (dini) üzerinde hep doğru olarak, istikamet üzere devam edeceklerdir. Kendilerine karşı çıkanlar onlara zarar veremeyeceklerdir."[4]

Muaviye (ra), Allah Resûlü'nün ashabıyla yazışır ve onlardan, kendilerinin Allah Resûlünden duyup öğrendiklerini yazıp kendisine gönder-

---

[1] en-Nahiye an Ta'ni Emiri'l-Müminin Muaviye, s.57
[2] İbn Teymiyye, Minhacu's-Sünne, 3/158
[3] Askalani, Fethu'l-Bari, 2/462
[4] Askalani, Fethu'l-Bari, 13/306; Buharî, H.13/71, 3116; Müslim, 1037 (98, 100)

melerini isterdi. Nitekim Muğire b. Şûbe'nin kölesi Verrad'dan gelen rivayete göre, demiş ki, Muaviye, Muğire'ye şöyle bir mektup yazıp gönderdi: "Resûlüllah'ın (sav) namaz kıldıktan sonra, namazın peşinden neler okuduğunu bana yaz." Bunun üzerine Muğire de bana şunu yazdırdı ve dedi ki, Resûlüllah'ın (sav) namazın peşinden şu duaları okuduğunu kendisinden işittim:

"Allah'tan başka ilâh yoktur, O bir tektir, ortağı da yoktur. Allah'ım! Senin ihsanda bulunduklarına mani olabilecek hiçbir güç yoktur. Senin vermediklerine de verecek yoktur. Bahtlı ve zengin olan kimsenin bahtı ve zenginliği, senin lütfunun ve ihsanının yerine geçip de ona hiçbir fayda sağlamaz."[1]

İbn Cureyc diyor ki: Verrad'ın bu haberi bildirdiğine dair bana bazı kimseler bunu haber verdiler. Daha sonra ben, konuya dair, Muaviye'ye bir heyet gönderdim, duydum ki, Muaviye, halka bunu okumaları için emir veriyormuş.[2]

Muaviye (ra), Hz. Peygamberin sünnetine aşırı derecede bağlı olan biriydi. Said b. Müseyyeb ve Hamd b. Abdurrahman b. Avf'tan rivayete göre, Muaviye, Medine'ye son gelişinde, Allah Resûlü'nün (sav) minberine çıkıp şöyle seslenmiştir:

"Ey Medineliler! Sizin âlimleriniz neredeler? Ben Resûlüllah'tan (sav) bu gün yani Aşure günü ile ilgili olarak şu sözü söylediğini işitmiştim:

"Sizden kim o günü oruçlu geçirmek isterse, oruç tutsun."[3]

Yine demiş ki, Resûlüllah'tan (sav) dinlemiştim. O (sav), "Saça saç takmasını ve eklemesini yasakladı." Bu sırada yeninin altından bir tutam saç parçası çıkardı ve şöyle devam etti: **"Doğrusu İsrailoğullarının kadınları böylesi iğreti saç takmaya başladıklarında helâk oldular."**[4]

Bu hadiste belirtilen husus, bir kadının kendi saçına bir başkasının saçını ekmesi yasaklanmıştır. Nitekim gelen birtakım sahih hadislere göre, Allah, saçına saç ekleyene de, bunu iş olarak yapana da lânet etmiştir. Bir başka rivayette de onlara şöyle demiştir: "Siz yeni ve kötü bir âdet icat ettiniz. Oysa Resûlüllah (sav) bu tür yalandan eklemeleri yasaklamıştır."[5]

---

[1] Buharî, Daavât, H.26/6330; Müslim, H.593
[2] Askalani, Fethu'l-Bari, 11/521; Buharî, 6330, 6473
[3] Askalani, Fethu'l-Bari, 4/287
[4] Askalani, Fethu'l-Bari, 6/591
[5] Askalani, Fethu'l-Bari, 6/595

Resûlüllah (sav) iğreti olarak takılan saç yani peruk için "**zur**" ifadesini kullanmıştır. Çünkü bu saç takma olayında da bir tür değiştirme ve tezvir yani aldatma ve hile bulunmaktadır.

İşte bu rivayetler, unutulmuş sünnetleri yeniden hayata geçirmek konusunda ne kadar titiz olduğunu görüyoruz. Örneğin Aşura orucu gibi. Halkın bunu ihmal ettiğini görmüş ve hemen onları uyarmıştır. Bir sünnetin yeniden hayata geçirilmesi konusunda nasıl bir titizlik sergilemiş ise, aynı titizlikle bu defa, halk arasında unutulmaya yüz tutmuş olan bir bid'atin nasıl yeniden diriltilmeye geçirildiğini görünce, bu konuda da onları ikaz etmiştir. Çünkü saç ve peruk takma geleneği Yahudi kadınlarının yaptıkları bir davranıştır. Bunu da yasaklamıştır.[1]

Abdurrahman b. Hürmüz el-A'rac'tan rivayete göre, Abdullah b. Abbas'ın oğlu Abbas, kızını Abdurrahman b. Hakeme nikâhlar ve Abdurrahman b. Hakem de kızını ona nikâhlar. Yani her ikisi de karşılıklı olarak birbirlerinin kızlarıyla evlenirler. Her ikisi de kızlarını berdel olarak birbirlerine verdiklerinden ötürü, herhangi bir mehir almazlar, bu tür bir evliliği karşılıklı mehir olarak değerlendirirler.

Bu durumu öğrenen halife Muaviye, Medine'deki valisi Mervan'a bir yazı gönderir, mektubunda o ikisinin evliliklerine son vermesini emir buyurur. Muaviye mektubunda şu ifadelere yer verir: "Bu türden olan bir evlilik, şiğar evliliği olup, Resûlüllah (sav) böyle bir evliliği yasaklamıştır."[2]

Bu nedenle Muaviye, insan hayatının her safhasında sünnetin hayata geçirilmesine özen göstermiş, buna riayet etmiştir. Fert bazında olsun, aile ve toplumsal planda olsun, hepsinde de sünnete önem vermiştir.[3]

Hz. Muaviye, öyle olur olmaz hadis rivayetine kalkışmazdı, yeri geldiğinde rivayette bulunurdu. Nitekim bir keresinde kendisi, Abdullah b. Zübeyir ile İbn Amir'in beraber oldukları bir sırada yanlarına gider. Bunun üzerine Muaviye'nin içeri girmesiyle İbn Amir ayağa kalkar. Fakat İbn Zübeyir ayağa kalkmaz. Bunun üzerine Muaviye, İbn Amir'e dönerek, "Otur, kalkma! Çünkü Resûlüllah (sav)şöyle buyurdu:

"Kim, Allah'ın kullarının kendisini ayakta karşılamasını isterse o hemen şimdiden ateşteki yerine hazırlansın."[4]

---

[1] Karadavi, Tarihuna el-Muftera aleyh, s.71
[2] Ahmed b. Hanbel, Müsned, H.16856. Hadis isnad yönünden Hasen bir hadistir.
[3] Karadavi, Tarihuna el-Muftera aleyh, s.71
[4] Buharî, H.3488

Mücahid ile Ata'nın İbn Abbas'tan rivayetlerine göre, Muaviye, ona, Hz. Peygamberin (sav) umre ziyaretinde saçını kısalttığını haber vermiştir. Biz de bu durumu İbn Abbas'a sorduk. İbni Abbas şöyle cevap verdi: Muaviye, Resûlüllah (sav) aleyhinde töhmete sebep olabilecek bir şey yapmaz, bu konuda töhmet altına girmeyi de istemez.[1]

Muaviye (ra) ilmi müzakere ve tartışma yapılmasına önem verirdi. Abdullah b. Haris'ten rivayete göre: İbn Abbas ile beraber Muaviye'nin yanına vardık. Muaviye onu oturttu. Bu kıssa ile alâkalı olarak Muaviye, İbn Abbas'a fıkhî bir mesele sordu. Muaviye (ra), halka bir şeyler öğretir ve onları öğrenmeye teşvik ederdi. Bunun için de İbn Abbas'a soru sormalarını ve onun ilminden yararlanmalarını isterdi.

Bir Cuma günü hutbede iken şöyle seslendi: "Ey insanlar, sözlerimi iyi muhafaza edin, dünya ve âhiret işleriyle ilgili benden daha çok bilgili bir başkasını bulamazsınız. Namazda saflarınızı doğrultunuz. Mutlaka saflarınızı doğrultulacaksınız aksi takdir de Allah kalplerinizi birbirinize karşı muhalif kılar. Aşağılık kimselere fırsat vermeyin, aksi takdirde Allah onları sizin başınıza musallat kılar ve böylece size unutamayacağınız bir azap tattırır. Çok sadaka verin. Herhangi bir kimse "Ben fakir ve yoksulum" demeye kalkışmasın. Çünkü eli darda olan bir kimsenin verdiği sadaka, zenginin vereceği sadakadan daha değerlidir. Aman dikkat edin, sizi namuslu kadınlara iftira atmaktan uyarırım. Adam çıkar da, ben "... İşittim, bana ulaşan bilgilere göre..." diye konuşur. Dikkat edin eğer herhangi biriniz bugün kalksa tâ Hz. Nuh peygamber zamanında yaşayan bir kadına iftira atsa, kıyamet günüde mutlaka bundan da hesaba çekilecektir."[2]

Muaviye (ra) Hz. Peygambere (sav) tâbi olma noktasında aşırı titizlik gösteren biridir. Nitekim Mekke'ye girdiğinde Abdullah b. Ömer'e, "Resûlüllah (sav) nerede namaz kılardı?" diye sorar. O da, "Kendinle duvar arasında iki veya üç zira'lık bir mesafe bırak. İşte Resûlüllah (sav) orada namaz kılardı" demiştir.[3]"

Nitekim Muaviye'nin kadir gecesinin tayini ile ilgili içtihadı da bulunmaktadır. Ona göre kadir gecesi, Ramazan ayının 23. gecesidir. Çünkü İbn Ebu Şeyde sahih bir isnad ile Muaviye'den rivayet etmiş, Muaviye, "Kadir gecesi, ramazan ayının 23. gecesidir" demiştir.[4]

---

[1] Ahmed b. Hanbel, Müsned, H.16813. Hadis isnad yönünden sahih olan bir hadistir.
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/437
[3] Askalani, Fethu'l-Bari, 3/544
[4] Askalani, Fethu'l-Bari, 4/311

Muaviye, başkalarına karşı hüccet ve kanıtla ortaya çıkardı. İbn Abbas'tan gelen rivayete göre, bir keresinde kedisi Muaviye ile beraber Kâbe'yi tavaf etmektedirler. Muaviye bu sırada Beytullah'ı rükünlerde istilam ederdi. İbn Abbas (rma) kendisine, "Şu İki rükün istilam olunmaz" diye uyarıda bulununca, o da kendisine "Beytullah'ta istilamsız yer bırakılmış değildir, istilam her rükünde olabilir" demiştir.[1]

Bir rivayete göre de, İbn Abbas ona demiş ki: "**Sizin için Allah Resulünde en güzel örnek (model) vardır.**" (Ahzab, 33/21) Muaviye de ona, "Doğru söyledin" demiştir.

Bu arada Muaviye tarafından verilen bazı hükümlerden de örnekler sunalım: İbn Ebu Şeybe'nin Abdullah b. Ma'kil yoluyla yaptığı rivayete göre, o demiş ki: "Ben, Muaviye'den daha güzel hüküm veren birini görmedim. Onun üstünde güzel bir yargıya varanı yoktur. Biz kitap ehline mirasçı oluruz, ancak kitap ehli bize mirasçı olamaz. Tıpkı bizim onların kadınlarıyla evlenmemizin helâl olması, fakat bizim kadınlarımızın onlarla evlenmelerinin haram oluşu gibi."[2]

Muaviye'den (ra) intikal eden bazı fıkhi meselelere ilişkin rivayetler:

a-Bir tek rekât ile vitir namazını kılması meselesi.[3]

b-Salih kimselerle beraber yağmur duasına çıkma meselesi.[4]

c-Buğdaydan Fıtır sadakası olarak yarım ölçek verilmesi.[5]

d-İhrama girenin bedenine koku sürmesinin mubah olduğu.[6]

e-Mekke'deki evlerin alım satımının caiz olması meselesi.[7]

f-Unnet[8] sebebiyle eşlerin birbirinden ayrılması.[9]

g-Sarhoş kimsenin talakının geçerli olduğu meselesi.[10]

h-Bir kâfire karşı bir Müslüman'ın kısas yoluyla öldürülemeyeceği.[11]

---

[1] el-Hilafetu'r-Raideti ve'd-Devleti'l-Emeviyyeti, s.585 Fethu'l-Bari'den naklen.
[2] İbn Ebu Şeybe, Musannaf, 11/374; Sünenu Said, 1/45
[3] Askalani, Fethu'l-Bari, 7/130
[4] el-Muğni, 3/346
[5] İbnu'l-Kayyım, Zadu'l-Mead, 2/19
[6] el-Muğni, 5/77
[7] el-Muğni, 6/366
[8] Unnet veya İnnet: Kişinin eşiyle cinsel ilişkiye girememesi, iktidarsız oluşu demektir.
[9] İbnu'l-Kayyım, Zadu'l-Mead, 5/181
[10] İbnu'l-Kayyım, Zadu'l-Mead, 5/211
[11] el-Muğni, 11/466

I- Öldürülenin çocuğu buluğ çağına erinceye dek, katilin hapiste tutulması meselesi de ondan gelmiştir.[1]

Muaviye'nin siyaset biliminde olsun, şer'i siyasette olsun, makasıdü'ş-şeriayı tanımada olsun, cihad fıkhında olsun bütün bu dallarda bir deha idi. Yazar yakında bütün bu hususları sizlere anlatacaktır.

Hilmi ve Bağışlayıcı Olması Vasfı

Müminlerin Emiri Muaviye, halim-selim biri olarak ün yapmıştı. Hatta bu haliyle o, âdeta darb-ı mesel halini almıştı. Öfkesini yenebilen, halka karşı bağışlayıcı olan biri olarak tanınmıştı. Nitekim Müminlerin Emiri olan Muaviye'nin bu özelliğine, İbn Kesir eserlerinde yer vermiştir. O diyor ki bazılarının söylediğine göre, "Vatandaşlarından biri, onun da duyabileceği bir ses tonuyla, ona ağır hakaret içeren sözler söyler." Bunun üzerine kendisine, "Üzerine varıp atılsaydın ya?" dediklerinde Muaviye onlara, "Vatandaşlarımdan birine karşı, herhangi bir şekilde karşılık vermeme engel, sahip olduğum yumuşak huyluluğumdur" der.

Başka bir rivayete göre, adamın biri kendisine, "Seni böyle halim selim durmana sebep ne?" diye sorar. O da, "Doğrusu ben, herhangi bir kimsenin suçunun benim bağışlamamdan daha büyük olmasını istemem, onun gibi davranarak bir mahcubiyet içine girmeyi arzu etmem" demiştir.

Muaviye diyor ki: "Ey Ümeyye Oğulları! Kureyşten hilm ile ayrılın, Allah'a yemin olsun ki, ben, cahiliye döneminde adamı güzellikle karşılarken o bana karşı alabildiğine küfürle karşılık verirdi, ben de onun o aşırı hakaretine, aşırı yumuşaklıkla karşılık verirdim. Sonra ben oradan ayrılırken bakardım ki, o benim en samimi dostum oluvermiş. Eğer kendisinden yardım dilersem, bana yardımda bulunurdu, eğer onunla birine karşı koyacak olursam, o da yanımda yer alırdı. Yumuşak huyluluk veya halim selim olmak, şerefli olan bir insanın şerefinden bir şey kaybettirmez. Bu durum, sadece onun saygınlığını arttırır."

Yine der ki: "Kişinin yumuşak huyluluğu onun cehline; sabrı, şehvet ve isteklerine galebe çalmadıkça sözü dinlenen bir olamaz. Kişi böyle bir düzeyi ancak güçlü hilmi ve yumuşak huyluluğu ile kazanır."[2]

Muaviye'ye halkın en efendisi kimdir diye sorulmuş, o şöyle cevaplamıştır: "Kendisinden yardım istendiğinde, cömertlikte herkese nefes aldır-

---

[1] el-Muğni, 11/577; Merviyyat Hilafeti Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.28-29
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/441

tandır, bulunduğu mecliste ahlâkı en üstün olandır, kendisine karşı küstahlık yapıldığında, en yumuşak bir şekilde halim olarak karşılayandır."[1]

Muaviye, Naib Ziyad'a şunları yazar: "Dikkat et, insanlar hep yumuşak huylulukla idare olunamazlar, çünkü sonunda istedikleri gibi davranmaya başlarlar da böylece haklarından gelinmez olurlar. Sakın hep şiddet ve sertlikle de idare edilmesinler. Çünkü bu durum, insanları sonunda helake, sabırsızlığa götürür. Ancak sen bu konuda şiddetli, katı tavırlı ol, sertlik tarafını takın ki ben de yumuşaklığın, merhametin ve sevginin simgesi olabileyim. Böylece korkacak olan kimse, sonunda içeriden adımını atabileceği bir kapısının var olduğunu bulabilsin."[2]

Muaviye'den (ra) rivayet olunagelen tüm bu ifadeler, bize, onun neden yumuşak huylulukla ve güzel ahlâk ile şöhret kazandığını açıklamaktadır. İşte bu ahlâk, Muaviye vatandaşlarına karşı onları incitecek bir muamele ile hareket edenler arasında nasıl bir bağ ve alaka oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Hiçbir zaman devletinin temel direklerini ortaya koyarken bunu başarmada herhangi bir zaafının etkili olmadığı hususlarda, bunun en önemli faktörü işte onun sahip olduğu güzel ahlâkıydı, hilmiydi. Çünkü Hz. Muaviye o üstün idare gücüyle, karşıtlarının öfkesini yenmelerini sağlayabiliyordu. İzlediği siyaset yoluyla onları kendi lehine razı etmeye ikna edebiliyor ve onlarda bu kanaati oluşturabiliyordu.

İşte Muaviye böyle biriydi. En üstün ahlâka bağlı olarak en başta halim ve selim biri olması, sabretmesini bilmesi, cömert davranması gerekirdi ki, onda da bu özellikler zaten vardı.[3]

Nitekim Muaviye, Irakta bulunan Emiri Ziyad'a gönderdiği mektubunda da görüldüğü gibi, orada nasıl bir siyaset uygulanması gerektiğini açıklıyor. O bu mektubunda teröre ve anarşiye meyli olanlar üzerinde nasıl bir uygulama yapılması gerektiğini, emniyeti bozanların, huzursuzluk çıkaranların karşısında nasıl davranılması icap ettiğini yazıyor. Yine Muaviye, sözkonusu mektubunda, kendilerine çekidüzen vermek isteyenlere, nasıl bir yol izlemeleri gerektiğini, selamete çıkışlarının neye bağlı bulunduğunu da göstermektedir.[4]

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/442
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/443
[3] et-Tarhu'l-İslami, 17/26
[4] et-Tarhu'l-İslami, 17/26

Döneminin bilge insanları da Müminlerin Emiri olan Muaviye'yi hep övmüşlerdir. Nitekim bu konu hakkında İbn Kesir şöyle demektedir:

"Bir keresinde Abdümelik b. Mervan demiş ki: "Ben Muaviye kadar halim ve selim olanını, cömert olanını görmedim."[1]

Kabisa b. Cabir de diyor ki: "Muaviye'den daha üstün hilim sahibi olan birini görmedim. Daha çok uzak görüşlü, daha fazla ihtiyatlı ve sabırlı, dayanıklı, herkese karşı daha yumuşak, iyiliğe karşı fazlasıyla karşılık vereni görmedim."[2]

Abdullah b. Zübeyir (rma) diyor ki: "Allah Muaviye'ye rahmet eylesin, biz onu kokutacağız derken, o âdeta aslanın pençesinden daha cüretlice harekete geçerdi ve bizi korkuturdu. Biz ne zaman onu tuzağa düşürmeye kalkışmışsak, o âdeta gece baskını yapar gibi ondan daha hızlı bir hareketle bizi tuzağa düşürürdü. Allah'a yemin olsun ki ben, şu Ebu Kubeys dağından bir taşın her an yanımızda hazır bulunmasını isterdim."[3]

Abdullah b. Zübeyir, dile getirdiği bu sözleriyle, askerî komutan olarak Muaviye hakkında çok ince bir noktaya değinmektedir. Çünkü burada görüldüğü gibi Muaviye oldukça cesur, atılgan, gerektiğinde kimsenin gözünün yaşına bakmayan bir lider olarak gösteriliyor.

Fakat bütün bu özelliklerine rağmen, o, bilerek farklı bir görüntü sergilemekte, böylece muhaliflerini aleyhinde hareket ettirmemeye çalışmaktadır, böylece istediğini elde etmektedir. Çünkü cesaretini ortaya koyması demek, karşıtlarına karşı meydan okuma anlamına gelecektir. Bu nedenle o yeryüzündeki insanların en dâhice hareket edeni, en zekisi idi. Ancak kendisine tuzak kuracak olanların önünde öyle tuzaklar sergiliyor ki, böylece onların intikam kaynaklarını kurutmayı başarabiliyor. Ancak Muaviye bütün bu yaptıklarında hep yüce bir amacı gütmüştür. O da İslâm ümmeti için huzur ve güveni sağlamak, bolluk ve refah içinde bir yaşam sürdürmelerini gerçekleştirmekti.

İşte bu nedenledir ki Abdullah b. Zübeyir, Allah'tan, onun ömrünü uzun kılmasını dua ederdi. Çünkü Abdullah b. Zübeyir (rma), Muaviye'nin (ra) ölümünden sonra durumun kötüleşmesinden hep endişe ve korku duyardı.[4]

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/439
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/439
[3] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/442
[4] et-Tarhu'l-İslami, 17/27

Ümmetin âlimi Abdullah b. Abbas (rma) şu veciz sözleriyle Muaviye'yi tanıtıyor: "Ben, Muaviye'nin insanlara ne ile galebe çaldığını öğrendim. Onlar uçtuklarında, o yerde olurdu. O yerde iken de onlar uçardı."[1]

Yani burada demek istiyor ki Muaviye, önünde durulamayacak derecede güçlü ve şiddetli bir sel akıntısını gördüğünde, ona hiç karşı koymadan o sel baskınını öylece karşılar, mukavemet göstermez. O gelen sel akıntısına öylesine zaman tanır ki, o akıntı geniş bir alana gelip yayılmaya ve dağılmaya başlayınca, nereye akacağını bilemez olunca, işte hemen o andan itibaren harekete geçer. Çünkü artık o şiddetli akıntı bitmiş, insanların çoğu dağılmışlardır. Bu anda o, istediğini elde eder ve karşısındaki seli öylece durdurup kendi lehine çevirmesini bilir.

Muaviye bu siyasetini şu meşhur olan sözü ile dile getirir: "Eğer benimle insanlar arasında, bağ kurabileceğim bir tek kıl olsa bile, ben o incecik kılı koparmam, bağımı onlardan kesmem. Onlar o kılı çekip koparmaya çalışırlarsa, ben kopmaması için ucunu gevşetirim. Onlar gevşek tuttuklarında da ben onu kendime çekerim."

Muaviye'nin yumuşak huylu ve halim biri olduğunu gösteren bir örnek olarak şu olayı gösterebiliriz: Bir keresinde Ebu Cehm adında biriyle Muaviye arasında bir söz atışması olur. Ebu Cehm, konuşurken, Muaviye'ye karşı onu incitecek birtakım imalı sözler söyler. Bunun üzerine Muaviye önce başını eğer, daha sonra başını kaldırır ve Ebu Cehm'e şöyle der.

Ebu Cehm! Bana bak! Seni sultan hakkında çizmeyi aşmaktan uyarırım. O öfkelendiği zaman bebek ve çocukların öfkesi misali öfkelenir geçer, fakat intikam almaya gelince, aslan kesilir. Onun azı, birçok insanı mağlup eder, yener."

Muaviye daha sonra adamalarına emir verir ve Ebu Cehm'e bir miktar mal vermelerini söyler. Bu olay karşısında Ebu Cehm dayanamaz ve kalkıp onu öven şu şiirini dile getirir:

Biz onun yanına meyleder yönelirken âdeta
Babamızın yanına yönelir gibiyiz orada
Haber vermek için iki durumunu döneriz ona
O, cömertlikle ve yumuşaklıkla haber sunar iki durumdan bize[2]

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/443
[2] et-Tarhu'l-İslami, 17/28; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/440

İşte Muaviye (ra), ahlâk ve hilim yönünden böyle bir insandı. O, kötülüklere kötülükle değil, iyilik ile karşılık verirdi. Bu bakımdan Ebu Cehm'in kabalığına Muaviye büyük bir ihsan ve ikram ile karşılık verince, o da dayanamayıp yukarıdaki iki beytiyle onu övmeyi istemiştir. Çünkü müminlerin Emiri Muaviye, yüce Allah'ın şu âyetinde buyurduğu hususu tatbik etmeyi kendisine yol edinmişti. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"İyilikle kötülük bir olmaz. Kötülüğü en güzel bir şekilde sav. Bir de bakarsın ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse sanki sıcak bir dost oluvermiştir. Bu güzel davranışa ancak sabredenler kavuşturulur. Buna ancak hayırdan ve olgunluktan büyük payı olanlar kavuşturulur." (Fussilet, 41/34-35)

Eğer burada Muaviye'nin bu üstün hilim varlığına dikkat edilecek olunursa, bir defa şu gerçeği görmüş oluruz. Hz. Ömer gibi bir zat, ondan övgüyle söz etmiş ve şöyle demiştir: "Kureyş'in delikanlısına ve beylerinin oğluna (Muaviye'ye) dokunmayın. Çünkü o öfkeli olduğu halde bile gülmesini bilendir. Ondan sadece hoşnutluk beklenir. Onun başının üzerinde olana dokunan ancak onun ayaklarının altında kalır"[1]

İşte bu ifadeler, Hz. Ömer'den (ra), Hz. Muaviye hakkında söylenen en güzel sözlerdir. Çünkü Hz. Ömer burada onun üstün bir ahlâk sahibi olduğunu itiraf ediyor. Hz. Ömer bu sözleri, onu Şam valisi olarak atadığında, o bölgenin idaresinin oldukça zor olduğunu, bu gibi bir bölgede ancak onun gibi birisinin görev yapabileceğini söz ederek tanıtıyor.[2]

Muaviye de şöyle diyor: "Akıl ve hilm yani yumuşak huyluluk, uysallık, insana verilmiş olan en önemli iki değerdir. Çünkü kendisine bir şey hatırlatıldığında hemen hatırlamasını bilir, bir şey verildiğinde karşılığında şükretmesini ve teşekkürü bilir. Bir bela ile karşı karşıya kalındığında sabretmesini bilir. Öfkelenince, öfkesini yenmesini bilir. Güçlü olup elinde fırsat olduğunda affetmesini bilir. Bir hata işlediğinde Allah'tan mağfiret dilemesini bilir. Söz verdiğinde ise, sözünde durmasını bilir."[3]

Muaviye (ra) bu sözleriyle bir döneme damgasını vurmuştur. Çünkü o bu ifadesiyle tüm güzellikleri, Müminlerin Emiri sıfatıyla bizzat uygulamasında göstermiştir. Şöyle ki: Bollukta şükretmesini, bela ve felaket anında sabretmesini, öfke esnasında kendisine hâkim olmasını, gücü ol-

---

[1] et-Tarhu'l-İslami, 17/28-30; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/415
[2] et-Tarhu'l-İslami, 11/30
[3] Ensabu'l-Eşraf, 5/336

duğu halde affetmesini, verdiği sözü yerine getirmesini, bir hata işlediğinde ise Allah'tan mağfiret dilemesini hep bilmiştir.

Bu ifadeler, az sözle çok mâna anlatan ifadelerdir. Bu ifadeler esasen belagat ilminin de zirvesini oluşturur. Özetle demek gerekirse, çok az sözcükle birçok konuları ele alan bir anlatımdır. Sahabe arasında bu şekilde az sözle çok şeyler anlatan kimseler var ki, bunlar Allah'ın Resûlü'nden (sav) ders almışlardır. Bu nedenle az konuşurlar, öz ifade ederler.[1]

Deha ve Manevra Sahibi Oluşu

Muaviye'nin belirgin özelliklerinden bazıları şöyledir: O bir dâhiydi, aynı zamanda yeri geldiğinde manevra yapmasını çok iyi bilirdi. Muaviye'nin devlet idaresinden ve buna bağlı olarak nasıl bir tedbir sahibi kişi olduğundan söz eden bir hayli rivayet bulunmaktadır.

Onun döneminde savaşa giden Müslümanlardan bir kısmı Bizans kralına esir düşer. Kral esir düşen Müslümanlarla görüşüp konuşurken kralın yanındaki patriklerden biri, esirlerden birine bir tokat indirir.

Bu tokat üzerine, "Vah benim Müslümanlığım! Vay başımıza gelecek olanlara! Ey Muaviye, sen şu anda nerdesin, niye yanımızda değilsin!" diye bir haykırış haykırır. Ve "Sen bizi ihmal ettin. Canımızı almaları için hakem olarak düşmanlarımızı başımıza saldın!" diye sözlerini bitirdi.

Söylenen bu sözler nihayet ağızdan ağza Muaviye'ye ulaşır. Bu hâdise Muaviye'yi can evinden vurmuştur. Bunun üzerine toplumdan ayrılarak kendisiyle baş başa kalır. Daha sonra gizlilik kaydıyla Müslümanlar arasından bir fedai seçerek, bir tuzak kurar. Bu fedaiyi Bizanslılarla oradaki esir Müslümanlar arasına sokmaya çalışır. Bu fedai gidip oradaki esir Müslümanları bir şekilde kurtarmakla görevlidir. Bu fedai esir Müslümanları kurtararak görevi başarıyla sonlandırır.

Muaviye haykıran esir Müslümanı yanına dâvet eder ve ona iyilikte bulunur ve kendisine de şöyle der: "Sakın yanlış anlama! Biz seni asla ihmal etmedik, senin hakkını zayi etmedik, senin namusunu ve canını da ayaklar altına aldırtmadık."

Muaviye için artık tokadın intikamı söz konusudur. Gerekli tedbirleri alma cihetine gider. Bunun için planlar yapar.

---

[1] et-Tarihu'l-İslami, 19/20, 355

Bu nedenle Muaviye görevlendirdiği bir adamını gönderir. Getirtilecek olan kişi denizcilikte ve deniz savaşlarında deneyimli, çok güzel Rumca bilen, gözünü budaktan sakınmayan biri olmalıdır.

Nitekim Muaviye, adamı yanına buldurdu. Onunla baş başa kaldı, nasıl bir görevle görevlendirildiğini anlattı ve ondan bir tuzak hazırlamasını istedi ve bu konuda aceleci olmamasını söyledi. Her ikisi şu konuda bir anlaşmaya vardılar:

Adamın birine yüklü miktarda her çeşitten mal vereceklerdir. Onun bununla çok nadir bulunan esans ve mücevherat gibi birtakım mallar satın almasını sağladılar. Bir de kendisine hızına ulaşılamayacak derecede süratli bir gemi verdiler. Adam aldığı görev gereği hareket ederek Kıbrıs'a gitti. Kıbrıs'ta bulunan Bizans reisiyle görüştü. Bu arada, krallarıyla görüşmek için de bir hizmetinin olduğunu söyledi. Çünkü kendisi Kostantıniyye'de yani İstanbul'da ticari münasebette bulunmayı istediğini belirtti. Bu nedenle elinde ender olarak bulunan bu ticaret mallarının bir kısmını krala ve onun has adamlarına da armağan edeceğini söyledi. Konu ile ilgili olarak krala adam gönderildi, kral da ona istediği izni verdi.

Bu adam İstanbul'a geldi. Gelir gelmez de krala ve onun has adamlarına patriklere en değerli hediyelerini sundu. Orada onlarla ticari alışveriş yaptı. Kureyşliye tokat atan patrik dışında hepsiyle yakınlık kurdu. Bu adam, Muaviye'nin kendisine verdiği taktik üzere her konuda onlara yakın gözüküyor, onların güvenini kazanmaya gayret gösteriyordu.[1]

Nihayet adam Kostantıniyye'den Şam'a döndü. Ancak dönerken patrikler, kendisinden bir dahaki gelişinde istedikleri şeyleri getirmesini söylemişlerdi. Adam Şam'a gelir gelmez gizlice Muaviye'nin yanına vardı. Olanı biteni Muaviye'ye aktardı. Muaviye de, onların istediklerini onlar için satın aldı, rağbet edeceklerini sandığı başka şeyleri de verdi. Bu arada Muaviye adama dedi ki:

"Hani şu patrik var ya, bu gidişinde eğer onu ziyaret edersen, senin ona yapacağın iyilikte neden geciktiğini öne sürerek seni azarlayacaktır. Sen bundan ötürü ondan özür dile ve kendisine fazlasıyla ilgilen. Hediyeler sun. Onu, davranışlarınla kendine bağla, onların katında aranan biri haline gelmeye bak, her bakımdan sana güvensinler.

Adam yeniden İstanbul'a döner, bu defa her ne istedilerse, onların tüm isteklerini aldığı gibi, fazlasını da alır. Artık kralın ve patriklerin ada-

[1] Eş-Şuhubu'l-Lamia fi's.-Siyaseti'n-Nafia, s.487

ma olan güvenleri artmıştır. Kralın tüm adamları, patrikler ve kral katında iyi bir yer edinmiştir. Bir keresinde adam, kralın yanına gireceği bir sırada, sözkonusu patrik tarafından önü kesilir ve onu yanına alıp hesaba çeker.

Patrik bu tacire, "Söyler misin benim suçum ne? Niye herkese pas veriyorsun da, beni es geçiyorsun? Onları birtakım şeylere layık görürken beni neden ayırıyorsun?" der.

Adam da ona, "Ben yabancı biriyim. Bu nedenle kim beni ilk olarak karşılamışsa, ben daha fazla ona gidip geliyorum. Ben bu ülkeye sanki Müslüman esirlerden bir esir, onların casuslarından bir casus imişim gibi kendimi gösteriyorum ki, kimse benim kim olduğumu, kimliğimi öğrenmesinler istiyorum. Çünkü benim kimliğimi öğrenirlerse, benim Müslümanlardan biri olmadığımı, onların aleyhlerinde olan biri olduğumu Müslümanlara haber verirler. Bu da benim sonum olur.

Artık senin de bana bir meylin olduğunu öğrenmiş oldum. Bundan böyle ben durumumu senden başkasına aktaracak değilim, kralın ve diğerlerinin yanında benim durumunun ne olduğunu senden başkası bilsin istemem. Durumumu kimseye açma. Artık İslâm topraklarından sana getirmemi istediğin ne gibi bir isteğin varsa hepsini söyle, senin için hepsini karşılayacağım. Bu arada ben Patriğe güzel bir kristal cam parçası, esans ve benzeri giyim eşyası armağan edeyim istiyorum" der.

Adam bu şekilde İstanbul ile Şam arasında gider gelir. Kral olsun, adı geçen patrik olsun, onun dışındaki diğer patrikler olsun hepsi ne tür önemli ihtiyaçları bulunuyor idiyse, hepsini bu adama sipariş olarak veriyorlardı, adam da onların ihtiyaçlarını karşılıyordu. Böylece bu durum yıllarca devam etti. Nihayet bir gün ilgili patrik, o tacire, İslâm beldelerine gitmek istediğini söyler ve "Ben istiyorum ki, almam gereken diğer ihtiyaçlarım için sen beni destekleyesin, bir güvencem olasın" der. Orada kendisine ihtiyaç duyduğu şeyler konusunda koltuk çıkmasını ister.

"Benim isteklerim şunlardır: Benim için çok değerli olan şu vasıftaki bir mobilya koltuk takımı, yatak, yorgan, yastık ve benzeri değerli renklerde işlenmiş olan ve şu, şu özelliklere sahip bir ev sağlamanı istiyorum, der. Hatta ederi ne kadar yüksek olursa olsun, önemli değil, ben gereğini yapar, karşılığını öderim, ama yeter ki sen bana bunları temin et.

Tacir de ona bu şeyleri sağlayıp ikramda bulundu. Ancak bu tacir, âdet olarak, eşyasını taşımakta olan gemisini, bu patriğin yakın olduğu bölgede demirlerdi. Çünkü bu patriğe ait olan bir arazisi, bir köyü vardı,

orada emrinde de bir askerî birliği bulunuyordu. Bu alan içerisinde kendisine ait, her tarafı çepeçevre kuşatılmış, muazzam bir de sarayı vardı. Burası Kostantıniyye'ye birkaç mil ötede haliç civarında bir yerdi. Bu patrik zamanının çoğunu bu dinlenme yerinde geçirirdi. Patriğe ait olan bu arazi ve köy Kostantıniyye (Marmara) denizine yakın haliç bölümünde yer alırdı. Tacir bir gün gizlice ayrılarak Muaviye-'ye gitti. Muaviye'ye olanı biteni aktardı. Muaviye de onun tüm isteklerini hazırlayıp kendisine verdi.[1]

Tacir, Muaviye tarafından sağlanan ve patriğin ihtiyaçlarını içeren her şeyi aldı, gemisine binerek İslâm beldesinden ayrıldı. Bu arada Muaviye, adamına bir de taktik verdi ve o taktiği nasıl kullanacağını da öğretti.

Sur kentinden olan bu tacir, pek sezdirmeden sanki onlardan biriymiş gibi hep hareket etti. Rumlarda çok büyük bir tamahkârlık ve aç gözlülük vardı. Ne bulurlarsa hepsinin kendilerinin olmasını isterlerdi.

Tacir, patrikle ilgili haberleri de denizcilerden ediniyordu. Kendisine sözkonusu patriğin kendi malikânesinde olduğu bilgisi verildi. Artık Patriğin kendi malikânesinde olduğunu öğrenir öğrenmez, geminin karşılama salonunu göz kamaştıracak güzellikteki en pahalı sergi ve yaygılarla döşetip donattı.

Geminin alt kısmında hazır vaziyette bekleyen kürekçilerin geminin alt tarafında ne yaptıklarını patrik görememekte ve bilemektedir. Sadece bunlardan işleri gereği girip çıkanları görebilmektedir.

Nihayet gemi Patriğin sarayının bulunduğu iskeleye geldi. Bu sırada Patrik haremiyle beraber malikânesinde oturup dinlenmektedir. Kendisine şarap sunulmakta, o da içtiği şarap ile kendinden geçercesine çevresindekilerle neşeden hoplayıp zıplamaktadır.

Tam böyle bir esnada Patrik gemiyi görünce sevincinden nara atarak yerinden fırladı. Geminin gelişiyle sevinen patrik, hemen teknelerini hazırlayıp doğruca geminin yanına doğru harekete geçti. Geminin, yanına gelen patrik içerde göz alıcı, insanın başını döndüren güzellikteki yaygıları, salonu görünce âdeta kendinden geçti. Gemi çiçeklerle donatılmış bir çiçek bahçesi gibiydi.

Yerinde duramayan patrik, tacirin gemiden inişini beklemeden, hemen gemiye atladı. Patrik gemiye tam ayağını basmış ve geminin salonuna doğru yaklaşınca, bunun üzerine geminin alt kısmında yer alan görevliler,

[1] Eş-Şuhubu'l-Lamia fi's-Siyaseti'n-Nafia, s.489

aralarındaki parola gereği, ayağıyla zemine vurarak uyardı. Artık patrik ellerine geçmiş olmakla, görevliler aldıkları işaret gereği hemen yıldırım hızıyla gemiyi harekete geçirdiler. Bir de ne görsün, gemi direkt olarak denize açılmıştır, bir yerde demirleyecek gibi değildir. Nihayet gece olmadan halici terk etmişler ve artık deniz ortasında yol almaya başlamışlardı. Bu arada Patriğe huzursuz olabileceği bir şeyin olmadığı, rahatsız olmaması gerektiği telkin ederek bir problemin yaşanmayacağı güvencesi de veriliyordu.

Nihayet yolculuklarının yedinci gününde Şam sahiline ulaşmışlar ve kara görünmeye başlamıştır. Nihayet 13 günde patrik esir edilmiş olarak Muaviye'nin huzuruna çıkarılır.[1]

Artık Muaviye bundan ötürü son derece mutlu ve memnundur. Hemen, "Bana şu Kureyşli adamı çabucak getirin" diye emir verir. Hemen Kureyşli getirilir ve bu arada Muaviye'nin seçkin adamları da orada hazır durumdadırlar. Artık, önde gelen herkes oradadırlar.

Muaviye, Kureyşli adama, "Haydi kalk, senin yüzüne tokat indiren bu patrikten kısas olarak öcünü al. Çünkü o sana kendi kralının sarayında, onun adamlarının hazır bulunduğu bir sırada vurmuş ve seni, senin şahsında Müslümanları küçük düşürmüştü. Bu nedenle biz seni unutmuş ve elden çıkarmış değiliz. Senin kanını da mubah kılmadık, namusunu da çiğnetmedik" dedi.

Kureyşli adam yerinden kalktı, patriğin yanına vardı. Bu arada Muaviye kendisine şöyle bir uyarıda bulundu: "Bak, hareketine dikkat et. Onun sana yaptığından fazla yaparak haddini aşmayasın. O sana ne yapmışsa, aynısını yap ve bırak. Allah'ın benzerlik konusunda sana farz kıldığı şey ne ise, onun aynını yap, misliyle karşılık ver" dedi.

Kureyşli de adama birkaç tokat indirdikten sonra, onu boğazından yumrukladı. Sonra da hemen Muaviye'nin ellerine sarılarak öpmeye başladı. Peşinden de şöyle dedi:

"Seni lider kabul eden kaybetmez, seni baş olarak seçen zarar etmez. Sen yenilmez ve aşağılanmaz bir meliksin Sen yakınlarını korur, vatandaşlarını himaye edersin" diye övgüde bulundu, özelliklerini sayıp döktü.

Muaviye, Patriğe güzel muamelede bulundu, ona güzel giysiler hediye etti, iyilikte bulundu. Onunla beraber neler istediyse onları kendisine

[1] eş-Şuhubu'l-Lamia fi's-Siyaseti'n-Nafia, s.490

sundu. Ayrıca krallarına sunulmak üzere birçok hediyeler ve değerli armağanlar gönderdi. Kendisine de şöyle dedi:

"Artık kralına geri dön, ona de ki: Müslümanların (Arapların) kralını, senin tahtın üzerinde ceza uyguladığını görür olarak döndüm. Senin ülkenin toprakları üzerinde, senin bir zamanlar güç ve iktidar sahibi olduğun yerde senin vatandaşlarına kısas uygulamaktadır."

Muaviye Sur kentinden olan o tacire de, "Bunu al Halice kadar götür, orada bırak" dedi. Hepsine de gerekli ikramlar yapılarak Sur'a gönderildiler. Böylece deniz yolculuğuna koyuldular, nihayet yolculuklarının on birinci gününde Bizans'a vardılar. Halice yaklaştılar.

Nihayet patrik beraberindeki hediye ve armağanlarla birlikte krala götürüldü. Rumlar patriklerinin dönüşünden ötürü sevindiler. Esaretten kurtulması sebebiyle de onu tebrik ettiler. Kral da Muaviye'nin muamelesi ve gönderdiği hediyeler sebebiyle Muaviye'ye teşekkür etti, o da kendisine ödüller gönderdi. Onun döneminde esir düşen Müslümanlar hiçbir zaman aşağılanmadı, hakarete mâruz bırakılmadı.

Kral bu olay üzerine şöyle dedi: "İşte bu adam Arapların en dâhisidir ve kralların da en güzel tuzak kuranıdır. Bu nedenle Araplar onu başlarına lider seçtiler, işlerinin esasını ona bıraktılar. Eğer Muaviye, bu davranışıyla beni yakalamak isteseydi, kesin olarak bunu da başarırdı."[1]

İşte bu kıssa, Muaviye'nin ne kadar üstün bir dâhi olduğunun kanıtıdır. Onun siyasetinin, idaresi altında bulunanların haklarını korumada, vatandaşlarının hukukunu gözetmede ne kadar titiz olduğunun kanıtıdır.[2]

Aklı, Zekâsı Ve Dâhi Oluşu

Muaviye (ra), akıl bakımından çok üstün bir kişiydi. Onun üzerinde bir başka kimse gösterilemezdi. Akli yönden büyük bir melekeye sahipti. Çünkü karşılaştığı bir olay yoktur ki, benzer olaylardan nasıl korunması gerektiği konusunda ondan kendisi için bir ders çıkarmamış olsun.

Bu konularla ilgili üstüne bir kimse yoktu. Hz. Ömer'in kendisini Şam valisi olarak atadığından bu yana çok büyük tecrübelere sahip olmuştur. Çünkü kendisi Şam'da 20 yıl vali olarak ve 20 yılda halife olarak hizmet vermiştir.[3]

---

[1] eş-Şuhubu'l-Lamia fi's-Siyaseti'n-Nafia, s.491
[2] eş-Şuhubu'l-Lamia fi's-Siyaseti'n-Nafia, s.491 Talik ve Tahkik Seyyid Süleyman Matuk er-Rifai
[3] et-Tabakatu'l-Kübra, 7/406

Bu uzun süreli görevi ona çok büyük faydalar getirmiştir. Bu itibarla ülkelerin nasıl bir siyasetle idare olunacağına dair bilgi sahibiydi. Muaviye, zamanı çok iyi değerlendirirdi.[1]

Şeyh Hudari diyor ki: "Bizzat Muaviye'nin kendisine gelince, onun üzerinde bir siyasî dehaya sahip bir başka kimse yoktur. Araplara lider olabilme sanatını öğretmiş, bunun öncüsü olmuştur. Onun yumuşak ve halim davranışına kimse kavuşamaz, kimse o seviyeye gelemez. Bu bakımdan onun ilerleyiş açısından attığı adımlarına kimse ulaşamaz."[2]

Unutulmamalıdır ki, başarılı bir devlet adamlığı, öfke anında kişinin öfkesini yenmesini bilmesidir. Şiddet olaylarının bütün çıplaklığıyla aydınlanıp meydana çıkması için, onun tüm içyüzünü bilmesi gerekir. Muaviye'de de bu özellikler herkesten daha fazla vardı. Bu itibarla o, durumlara göre kime nasıl davranmasını, sıradan kimselere karşı davranmak ile özel bir konumu olanlara karşı güdülmesi gereken hususları fazlasıyla bilirdi. Nitekim onun bu siyasetinden bazı örnekleri gösterebiliriz.

a- Misver b. Mahrame (ra) ve Muaviye'ye Karşı Oluşu

Urve b. Zübeyir'den (ra) rivayete göre, Misver b. Mahreme'nin bir heyet içerisinde Ebu Süfyan'ın oğlu Muaviye'ye doğru yola çıktığı haberi gelir. Muaviye Misver'in ihtiyacını karşıladıktan sonra, onu yanına çağırdı ve onunla baş başa kaldı ve kendisine dedi ki:

"Ey Misver! Senin bizim aleyhimize harekete geçmen neden ileri geliyor, söyler misin?" Bunun üzerine Misver ona, "Ey Muaviye! Bu meselenin üzerinde durma. Sen bizim ne amaçla geldiğimizi biliyorsun, bize onunla ilgili iyiliğini yap ve yolumuza gönder" der.

Muaviye de, "Vallahi olmaz, bunu bizzat kendin burada konuşacaksın, beni neden ötürü ayıpladığını söylemek zorundasın" der.

Misver de şöyle konuşur: "Ben, Muaviye'yi neden ötürü kınamışsam, hepsini burada açıklayacağım" der. Muaviye de, "Günah ve suçtan kurtulacak kimse yoktur" der. Ey Misver! Kamuya ait yapmam gereken iyilikler nelerdir? Çünkü bir iyilik on misliyle karşılık bulur. Yoksa sen yanlışları, günahları söylüyor da iyilik ve güzellikleri görmezden mi geliyorsun?"

Misver de der ki: "Vallahi öyle değil, biz sadece gördüğümüz şu günahları söyleyip duruyoruz." Muaviye'de, "Biz Allah için, işlediğimiz her

[1] el-Emeviyyun Beyna'ş-Şarki ve'l-garbi, 1/82
[2] Hudari, ed-Devletu'l-İslamiyye, s.377

günahımızı da itirafta bulunuyoruz, inkâr ediyor değiliz. Ey Misver! Söyler misin? Senin de, Allah'ın seni bağışlamaması halinde seni helâk edecek, bir günahın var mı?"

Misver de buna cevap olarak dedi ki: "Evet, var." Bunun üzerine Muaviye de kendisine, "Söyler misin, seni Allah katında benden daha çok mağfirete layık kılacak neyin var, senin benden farkın nedir? Allah adına yemin ederim ki senin barıştan yana olduğundan daha çok ben barıştan yanayım. Ben, Allah ile başkaları arasında muhayyer bırakılmış olmayayım ki, kesin olarak başkalarını değil, elbette Allah'tan yana olan şeyi tercih ederim. Ben öyle bir din ve inanç üzereyim ki, Allah ona göre amelimi, yapacağım iş ve hizmetimi kabul buyurur. O amele göre de yapılan iyilikleri ödüllendirir ya da günahlar yüzünden cezalandırır. Meğerki dilediklerini affetmiş olsun. Ben, işlediğim her amele karşı onun kat kat üzeri karşılığını görebileceğimi sanıyorum. Ve ben, buna karşılık benim de, senin de sayamayacağın sayısız büyük ameller, yani Allah'ın emir buyurduğu büyük ameller; Müslümanların kıldıkları namazlar, Allah yolunda cihad gibi hususlar da vardır. Allah'ın indirdikleriyle hüküm vermek, sana saymaya kalksam sayamayacağım daha birçok görevler de vardır. Bütün bunlardan hesaba çekileceğiz."

Bunun üzerine Misver der ki: "Anlıyorum ki, Muaviye'ye hatırlattığım şeyleri hatırlatmam sebebiyle, Muaviye bana karşı hasmane bir tavır takınmıştır."

Urve diyor ki, bundan böyle Misver, nerede Muaviye'den söz edilirse, sadece onun için mağfiret diler olmuştur.[1]

Bu verilen bilgi ile Muaviye'nin kendi muhaliflerini ikna etmede ne kadar büyük bir kâbiliyet sahibi olduğunu ve hasımlarını yanına çekmekte ne kadar mahir olduğunu görmekteyiz. Nitekim Müminlerin Emiri Muaviye, Misver b. Mahreme'yi ikna etmesini bilmiş ve onu kendi siyaseti konusunda memnun edebilmiştir. Hatta Misver, Muaviye'nin yanından ayrılırken, onu överek, ondan memnuniyetini göstererek ayrılıp gitmiştir. Oysa daha önce onu tenkit eden, icraatlarını beğenmeyen biriydi.

Bu haberde gerçekten Muaviye'nin çok eğitici bir yönüne dikkat çekilmiş bulunulmaktadır. Çünkü burada Muaviye, konuşmasıyla güç sahibi bulunan bir kimsenin önce adaletine, Müslümanlar arasındaki uygulamalarına, iyi ve güzel hizmetlerine bakılarak hüküm verilebileceğini öğreti-

[1] Tarihu Bağdad, 1/208–209; Siyeru Alami'n-Nubela, 3/151

yor. Çünkü bir kimsenin hataları olabilir ama bütün bunların yanında, hizmetleri mi, yoksa hataları mı dikkate alınmalı? İşte mesele bu bağlamda değerlendirilmelidir. Sonra yapılan bu her iki durum arasında bir kıyaslamaya gidilmelidir. Çünkü birinin sadece birtakım uygulamalarına bakarak, hareket ederse bu olmaz. Bir de onun iyilik hanesine bakılmalı, orada görülecek olan iyilikleri, güzellikleri eğer çok daha fazla ise, bu takdirde yapılan iyi hizmetler yanında onların bir şey olmadığı, onlardan söz bile edilemeyeceği gerçeği anlaşılır.[1]

b- Sabit b. Kays b. el-Hatim el-Ensari (ra)

Sabit b. Kays b. el-Hatim, çok sert, oldukça onurlu biriydi ve Hz. Ali-'nin yanında yer almıştı. Bu nedenle çok badireler atlatmış olan büyük bir sahabiydi. Hz. Ali (ra) onu Medain valiliğine atamıştı. Nitekim Muğire b. Şu'be Kûfe'ye gelinceye kadar da o hep Medain'de görevini sürdürmüştü. Muaviye, ondan hep sakınırdı.

Sabit b. Kays evine döner, bakar ki Ensar gelip Beni Zafer mescidinin önünde toplanmışlardır.

Sabit b. Kays onlara seslenerek, "Nedir bu toplanma sebebiniz?" diye sorar. Onlar da, "Senden isteğimiz, bizim adımıza Muaviye'ye bir mektup yazmandır" derler. Sabit de onlara, "Hepinizin topluca isim belirterek yazmanızın ne gereği var? Böyle yapmakla nereye varacaksınız? İçimizden birinin ismiyle mektubun yazılması yeterlidir. Çünkü eğer Muaviye, sizden birisine bir şey yapacaksa, bu, hepinizin başına da aynı şeyin gelmesinden daha iyi olur. Bu nedenle hepinizin ayrı ayrı isimlerinizin bulunması yerine, sadece bir tek kişinin adının bulması daha yerinde olur" der.

Onlar da, "Peki, hepimizin adına fedakârlık edip de adını o mektuba yazacak biri var mı ki?" diye sorarlar. Sabit b. Kays da onlara, "Ben varım ya!" der. Bunun üzerine orada toplananlar "O halde görev senindir, nasıl istersen öyle yap" derler.

Sabit, bunun üzerine Muaviye'ye mektup yazar ve önce kendisinden söz eder, birtakım olayları sıralar. İslâm'a hizmetlerinden bahseder. Sonra mektubuna şöyle devam eder:

"Sen bizim haklarımızı engelledin, bize karşı haddini aştın ve bize zulmederek haksızlıkta bulundun. Bizim sana karşı ne suçumuz var ki? Bize karşı böyle davranmaktasın? Bizim suçumuz acaba Peygamber'in

[1] et-Tarihu'l-İslami, 17/539

(sav) yanında yer alıp ona yardım etmek mi, onun zafer elde etmesinde ona arka çıkmak mı?"

Nihayet Sabit b. Kays'ın mektubu Muaviye'ye sunulduğunda, o da gelen mektubu okuması için Yezid'e verir. Yezid mektubu okur, Muaviye, ona dönerek, "Bu mektubu yazan hakkında ne düşünürsün, kararın ne?" diye sorar. Yezid ise, "Birilerini ona gönderir ve onu kapısının önünde astırırsın" diye cevap verir. Bunun üzerine Muaviye, Şam'ın önde gelen söz sahibi adamlarını çağırtır, onlarla istişarede bulunur. Onlar da şöyle derler: "Ona adamlarını gönderip onu alıp buraya getirtirsin. Onu yakın çevrene ve halkın önde gelenlerine tanıtırsın. Hepsi de onu görürler. Sonra da tutar asarsın."

Bunun üzerine Muaviye, onlara, "Bu görüşleriniz dışında farklı bir düşüncesi olan var mı?" diye sorar. Onlar da olmadığını söylerler. Bunun üzerine Muaviye, Sabit b. Kays'a mektup yazar ve mektubunda, "Mektubunu aldım, ne demek istediğini ve peygamber (sav) ile alâkalı olarak yaptığın hatırlatmaları okudum. Anladığım o ki, mektubu yazan, benim meşguliyetim ve senin içinde yer aldığın fitne sebebiyle sıkıntı içerisindesin. Çünkü o fitnede sen de tanınan biriydin. O halde bana üç gün süre ver" der. Mektup Sabit'e ulaşır. O da gelen mektubu kavmine okur. Nihayet dördüncü günü sabahı Muaviye tarafından onlara hediyeler gönderilir.[1]

Bu belgeden de öğreniyoruz ki, Muaviye, idaresi altındaki yerleri ve insanları idare etmede, haklarında hüküm vermede çok önemli bir siyaset gütmektedir. Çünkü oğlu Yezid ile Şam'ın önde gelen simalarıyla yaptığı istişareden sonra, onların görüşlerini yerinde görmemiş, insanlara karşı şiddete dayalı uygulamalardan kaçınmış, baskı ve zulüm yoluyla bir yere varılamayacağını ortaya koymuştur.

Muaviye, kendi siyaseti gereği hemen Ensar'a yardıma koşmuştur. Sabit b. Kays'ın kendisine yazdığı mektupta kullandığı ağır ifadelerle dolu dili kullanmamış, bundan dolayı bir intikam peşine düşmemiştir.

Muaviye, bu bilgece siyaseti ile hiçbir zaman zarar görecek bir iş yapmamış, hatta siyasetiyle toplumun rızalarını kazanmayı bilmiştir. Oysa Sabit b. Kays'ın ağır ifadelerine kapılarak, ona bir şey yapmış olsaydı, artık bundan böyle tüm Ensar'ı hep karşısında bulacaktı.[2]

---

[1] Tarihu Bağdad, 1/176

[2] et-Tarihu'l-İslami, 17/537

c- Ahnef b. Kays (ra)

İbn Hallikan onun hal tercümesiyle alâkalı olarak diyor ki: "Irak valisi Ubeydullah b. Ziyad, Irak'ın önde gelen adamlarını toplar, içlerinde Ahnef b. Kays da bulunmaktadır. Onları, Muaviye'yi selâmlamak üzere Şam'a gönderir. Nihayet Şama vardıklarında, Ubeydullah, Muaviye'nin huzuruna girer ve ona, Irak'ın sayılı isimlerinden oluşan insanların Şam'a geldiklerini bildirir. Muaviye de, ona, "O halde adamlarını, senin yanındaki önceliklerini dikkate alarak huzuruma sırasıyla al" diye emir verir. Ubeydullah da, Muaviye'nin verdiği talimat gereği, sırasıyla huzura alır.

En son Muaviye'nin huzuruna giren ise, Ahnef'tir. Oysa Muaviye, önceden onun nasıl biri olduğunu, yerini ve mevkiini bilmektedir. Bu nedenle ona ikram ve saygıda kusur etmez. Çünkü onun kabilesi nezdindeki değerini, beylik şerefini biliyordur. Bu nedenle Muaviye, kendisine, "Ey Ebu Bahr, yaklaşın" der. Onu yanıbaşına alır, kendi derecesinde ona yer verip oturtur. Ona döner, halinden sorar, durumunu öğrenmeye çalışır ve onunla konuşur, fakat diğerlerine bu arada pek fazla önem vermez.

Olayı aktaran râvi diyor ki: Gelenlerin hepsi, Ubeydullah b. Ziyad hakkında, Muaviye'ye sitayişle söz ediyor, ona teşekkürlerini sunuyor, onu övüp duruyorlardı. Fakat Ahnef, bulunduğu yerde sessizce olanı biteni izlemektedir. Bu durumu gören Muaviye, kendisine. "Ey Ebu Bahr! Ne diye sessiz kalıyorsun, hiç konuşmuyorsun?" diye sorar. Ahnef de, "Eğer konuşacak olursam, onlar gibi konuşmayacağım, onlardan farklı konuşacağım" der. Bunun üzerine Muaviye ona dönerek, "Bana şahit olun ki, Ben Ubeydullah'ı başınızdan aldım. Kalkın ve şimdilik çıkın, aranızdan size göndereceğim Emiri, valiyi bekleyin. Aranızda bir karara varın ve üç gün sonra bana dönüp gelin" der.

Olayı anlatan râvi diyor ki: "Gelenler Muaviye'nin yanından ayrıldıklarında, aralarında, Emirlik görevinin kendilerine verilmesini bekleyen bir grup da bulunuyordu. İçlerinden bir başkasını tayin edenler de vardı. Bunun için Muaviye'nin yakın çevresinden adamlar edinmeye ve böylece Muaviye üzerinde etki kurmaya başlayanlar oldu. Nihayet aradan üç gün geçince, Muaviye'nin kendilerine söylediği gibi çıkıp geldiler. Haliyle Ahnef de onlarla beraberdi. Hepsi de, ilk sıralamada olduğu gibi, Muaviye'nin huzuruna girip o sıralamaya göre onun yanında yerlerini aldılar.

Ahnef de, önceki durumda olduğu gibi yine Muaviye'nin yakınında yer aldı ve ikisi Muaviye ile beraber bir süre konuşup görüştüler. Daha sonra Muaviye, "Buradan ayrılıp giderken hakkında konuşulan meselede

ne karara vardınız?" diye sorar. Bunun üzerine herkes kendisince bir isim ileri sürdü. Bu konuda uzun tartışmalar yaşandı. Ancak Ahnef yine sessizdir. Aynı zamanda o üç günlük zaman zarfında, konu hakkında kimseyle görüşmemiştir.

Muaviye yine ona, "Ey Ebu Bahr! Ne diye sessiz kalıyorsun, neden bir şey söylemiyorsun?" der. Ahnef de bunun üzerine şöyle konuşur: "Eğer sen, senin Ehl-i Beytinden, ailenden birisini atayacak olursan bu durumda Ubeydullah'a denk olabilecek bir başkasını bulamazsın ve onun yerini tutacak biri de yoktur. Yok, eğer ailen dışında bir başkasını atayacaksan, o da sana kalmıştır. Bu konuda karar senindir" der."

Oysa ilk toplantıda, Ubeydullah'ı öven ve onun kalmasını isteyenler, bu ikinci oturumda ondan söz etmedikleri gibi, onun kendileriyle beraber gönderilmesinden de söz etmediler, böyle bir istekleri de olmadı.

İbn Hallikan eserinde olayı şöyle aktarıyor: "Muaviye, Ahnef'in dediklerini dinleyince, yanında oturan o kişilere dönerek, "Şahit olun ki ben, Ubeydullah'ı yeniden görevli bulunduğu vilayetine, Irak'a gönderiyorum" der. Bunun üzerine o ileri-geri konuşanların hepsi, onu tayin talebinde bulunmamalarından ötürü pişmanlık duydular. Böylece Muaviye de şu gerçeği öğrenmiş oldu. Gelenlerin Ubeydullah'a teşekkürde bulunmaları, ona olan sevgi ve bağlılıklarından ötürü değilmiş, amaçları başka imiş. Aksine gelenler hakkında eskiden nasıl davranması gerekiyor idiyse, yine öyle davranması gerektiğini de anlamış oldu."

Ravi diyor ki: "Orada hazır bulunanlar, Muaviye'nin huzurundan ayrıldıktan sonra, Muaviye Ubeydullah ile baş başa kalır ve ona şöyle der: "Şu Ahnef gibi bir insanı, nasıl olur da sen fark etmezsin. Bak sana, senin görevden alınman da, göreve yeniden atanman da o adamın sayesinde olmuştur." Ubeydullah sessizce beklemektedir. Muaviye ona şöye der "Şu getirip bana takdim ettiğin adamlar var ya, sana hiçbir faydaları olmamıştır. Senin kendilerine verdiğin görev nedeniyle, dönüp yanına bile gelmediler. Şu Ahnef gibisi var ya, işte insan onun gibilerinden yararlanır."

Ravi diyor ki: "Ubeydullah Irak'a dönünce artık bundan böyle, Ahnef'i, hiç yanından ayırmadı, onu sırdaşı ve en yakın adamı olarak gördü."[1]

Burada gördüğümüz gibi, Muaviye, olayları değerlendirirken üstün zekâsını ortaya koymaktadır. Nitekim gelenler arasından Ahnef b. Kays'ın nasıl bir kişiliğe sahip olduğunu, yerini ve konumunu hemen görebilmiş,

[1] İbn Hallikan, Vefeyatu'l-Ayan, 2/503-504

ona yanında yer vermiş ve saygı göstermiştir. Bu, Muaviye'nin değerli insanları takdir etmedeki dehasını gösterdiği gibi, halk üzerinde kimlerin daha etkin olabileceğini de göstermektedir.[1]

Yine Muaviye ile Ahnef b. Kays arasında geçen kıssalardan birini örnek verelim ve böylece Muaviye'nin olaylara ne denli hâkim olduğunu da öğrenmiş olalım. Olaylar Muaviye lehine geliştiği bir sırada, bir gün Muaviye Ahnef'e şöyle dedi: "Ey Ahnef! Allah adına yemin olsun ki, Sıffin savaşını hatırladıkça tâ kalbimin derinliklerinde bir şeyler hissediyorum ve ben bunu kıyamete kadar da unutacak değilim."

Ahnef'in bu sözler üzerine Muaviye'ye cevabı şöyle olur: "Ey Muaviye! Allah adına yemin olsun ki, sana karşı kin ve öfke duyduğumuz kalplerimiz kesin olarak sinelerimizdedir. Sana karşı savaşırken kullandığımız kılıçlarımız şu anda kınlarındadırlar. Eğer sen, o savaşa şöyle bir niyetlenmiş olsan, biz hemen ona bir karış sarılırız, eğer sen o savaşa doğru yürüyerek hareket geçecek olursan, biz koşarak çıkarız." Daha sonra kalkar ve çıkar gider. Bu esnada perde gerisinden Muaviye'nin kız kardeşi konuşulanları duymuştur. O da Muaviye'ye dönerek, "Ey Müminlerin Emiri! Seni böylesine tehdit edip korkutan kişi de kim?" diye sorar. Muaviye de kız kardeşine şu cevabı verir:

"Bu öyle bir adamdır ki o, öfkelendiği zaman, onun öfkesiyle Temim kabilesinden, 'bu adam ne diye öfkelendi?' diye düşünmeden anında yüz bin kişi de o öfkeyle hareket geçer."[2]

d- Ebu Katade el-Ensari (ra)

İbn Abdulberr "el-İstiab" adlı eserinde anlatıyor ve senediyle Abdurrezzak'tan aktarıyor, diyor ki: "Bize Ma'mer anlattı, bu da Abdullah b. Muhammed b. Akil'den aktarıyor. Bu demiş ki: "Muaviye Medine'ye geldiğinde, Ebu Katade el-Ensari gidip onu karşıladı. Bu sırada Muaviye ona, ey Ebu Katade! "Develer nerede?" diye sorar. Ebu Katade de ona, "Biz onları, senin ve babanın Bedir günündeki isteği üzerine kesmiştik" der. Muaviye de, "Evet! Ey Ebu Katade!" diye cevap verir. Ebu Katade devamla der ki:

"Resûlüllah (sav) bize, kendisinden sonra bir takım kayırmacılıkların yapılabileceğini söylemişti." Muaviye de, "O halde, Resûlüllah (sav) böyle bir durumda size ne yapmanızı emir buyurdu?" diye sorar. Katade de, "

[1] et-Tarihu'l-İslami, 17/24
[2] İbn Hallikan, Vefeyatu'l-Ayan, 2/186

Bize sabretmemizi emir buyurdu" der. Ve devamla, "O halde, onunla karşılaşana dek hep sabredip bekleyin, buyurdu" der.[1]

Muaviye'nin Tevazuu ve Takvası

Muaviye'nin özelliklerinden biri de alçak gönüllü oluşudur. Çünkü Muaviye, genel bir hitabesinde, insanlar arasında kendisinden çok daha faziletli insanların bulunabileceği itiraf etmiştir. O, bu konuşmasını halife olduktan sonra yapmıştır. Halk onun üzerinde karar kılmış ve böylece tartışmasız bir Emir olduğu görülmüştür. Bir keresinde şöyle seslenmiştir:

"Ey insanlar! Ben, sizin en hayırlınız değilim. Aslında sizin içinizde benden çok daha hayırlı olanı da vardır. (Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Amr ve başkaları gibi değerli ve faziletli olan benden üstün kişiler...) Ancak umudum o ki, idareciniz olarak size en çok yarar ve fayda sağlayacağım umudundayım. Düşmanlarınıza karşı en acımasızca karşı koyanınız olacağımı, size birçok imkânlar sağlayacağımı umarım."[2]

İmam Ahmed b. Hanbel kendi senediyle Ali b. Ebu Hamla yoluyla onun babasından rivayet ediyor. Babası demiş ki: "Muaviye'yi, Dımaşk'ta minber üzerinde halka seslenirken gördüm. Üzerinde yıpranmış, yamalı bir gömlek vardı."[3]

Himyerli Yunus b. Meysere'den rivayete göre demiş ki: "Dımaşk pazarında Muaviye'yi kölesiyle birlikte dolaşırken gördüm. Üzerinde de yamalı bir gömlek vardı, Dımaşk sokaklarında geziyordu."[4]

Muaviye'nin oldukça takva sahibi biri olduğunu göstermiştir. Bir keresinde cariyelerinden birini görmüş ve ona şehvetle bakmıştır. Fakat onunla cinsel ilişkiye girmekten âciz olduğunu hisseder. Onu kendisine getirenlere, o cariyeyi oğlu Yezid'e götürmelerini söyler. Daha sonra, "Hayır, götürmeyin ve bana Rebia b Amr el-Curaşi'yi çağırın" der. Rebia b. Amr ilim sahibi fakih bir zat idi. Rebia b. Amr gelince, huzura alınır. Muaviye ona, "Şu cariye sadece bana ait olsun diye getirildi. Ben onun şu yerlerini gördüm. İstedim ki onu oğlum Yezid'e göndereyim" der.

---

[1] Abdurrezzak, Musannaf, 19909. Bu, mürsel bir rivayettir. Çünkü Abdullah b. Muhammed b. Akil, Muaviye ile Ebu Katade'ye yetişmemiştir. Ancak Hz. Peygamberin (sav) vefatından sonra ashabının birçok olaylarla karşı karşıya geleceklerini, geldiğinde de bunlara şabretmeleri gerektiğini emir buyurması sabit olan bir rivayettir. Bu hadisi Üseyd b. Hudayr'dan Buharî, (3792) ve Müslim (1845) rivayet etmişlerdir.

[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/436

[3] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/152; ez-Zühd, s.172

[4] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/152; Men Sebbe's-Sahabete ve Muaviyete Feümmuhu Haviyeh, s. 129

Rebia b. Amr da kendisine, "Ey müminlerin Emiri! Sakın böyle bir şey yapmayın, çünkü artık, onun için uygun değildir" der. Muaviye de, "Verdiğin hükümle ne güzel bir iş yaptın" der ve daha sonra o cariyeyi, Allah Resûlü'nün kızı olan Hz. Fatıma'nın kölesi Abdullah b. Mesade el-Fezari'ye bağışlar. Bu kişi siyahî bir köle idi. Muaviye, ona o cariyeyi hediye ettikten sonra, "Artık bu cariyeden beyaz çocuklar edin" der.[1]

İbn Kesir de bu anlatılanlara şu açıklama ile görüşlerini ortaya koyar: "Bu davranış, gerçekten Muaviye'nin derin bir dinî bilgiye sahip olduğunu ortaya koymuş bulunmaktadır. Çünkü kendisine sunulan cariyeye şehvet nazariyle bakmış fakat daha sonra ona yaklaşmaktan kaçınmıştır. Ancak, önce kendisi sahiplenmekten kaçınınca, oğlu Yezid için de zorlanmış ve bundan da şu âyete dayanarak kaçınmıştır:

"Geçmişte olanlar dışında, artık babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin. Çünkü bu bir hayâsızlık, öfke ve nefret gerektiren bir iştir. Bu ne kötü bir yoldur." (Nisa, 4/22)

Nitekim Muaviye'nin bu görüşünde, ilim adamlarından önemli bir zat olan Dımaşk'lı Rebia b. Amr el-Curaşi de ona muvafakat etmiştir.

Allah Korkusundan Ötürü Ağlaması

Muaviye'nin meclisinde, Ebu Hüreyre'den rivayetle Resûlüllah'tan (sav) bir hadis sözkonusu edilir. Hadis, konu itibariyle kıyamet gününde, Hz. Muhammed'in ümmetinden olup da cehennem ateşinin kendisiyle ilk olarak tutuşturulacağı kimseden söz edilir. Bu kimselerin, "Riyakâr Karî, yardımda riyakârca davranan kişi, gösteriş meraklısı mücahit" kimseler olduklarını beyan buyurmuştur. Allah Resûlü (sav) şöyle demiştir:

"Her şeyden münezzeh ve yüce olan Allah, kıyamet günü olduğunda, kulları arasında hüküm vermek için iner ve o gün her ümmet diz çökmüştür. Bu konuda ilk olarak hesaba çağrılacak olan kişi Kur'an'ı kendisinde cemeden, biri Allah yolunda öldürülen, birisi de mal varlığı çok olan kişidir. Yüce Allah Kur'an okuyucusuna, "Ben sana Resulüme indirdiğim şeyleri bildirmedim mi?" diye soracak. O da, "Elbette bildirdin, ey Rabbim!" diye cevap verecektir. Bu defa yüce Allah, "Öyleyse bildiğin o şeylerle nasıl amel ettin?" diye soracaktır. O da, "Ben onu, gece ve gündüz demeden hem okuyup onunla amel ettim" der. Bunun üzerine yüce Allah, "Yalan söy-

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/396

lüyorsun" buyurur. Nitekim melekler de ona, "Sen yalan söylüyorsun" derler. Yüce Allah devamla sen, senin için, "Filan kimse ne güzel okuyor!" desinler diye okudun. Nitekim senin için öyle de söylendi, buyuracaktır.

Bu defa varlıklı kimse huzura getirilir. Yüce Allah ona da, "Seni hiçbir kimseye muhtaç olmayacak derecede varlıklı kılmadım mı?" diye soracaktır. O da, "Elbette kıldın, ey Rabbim!" diye cevap verecektir. Yüce Allah, "O halde sana verdiğim varlıkla ne gibi bir hizmet verdin?" diye soracaktır. O da, "Ben yakınlarımla olan bağlarımı kesmedim, onları hep ziyaret ettim, sadaka olarak mal varlığını harcadım" diye konuşacaktır. Yüce Allah kendisine, "Sen yalan söylüyorsun" buyuracak. Nitekim melekler de ona, "Sen yalan söylemektesin" diyecekler. Bu defa yüce Allah kendisine, "Aksine sen, filan adam ne kadar cömert biridir" desinler diye yardımda bulundun. Nitekim öyle de söylendi" buyuracaktır.

Bu defa huzura Allah yolunda öldürülen getirilecektir. Yüce Allah kendisine, "Sen ne adına öldürüldün?" diye soracak. O da, "Cihad etmemizi emir buyurdun. Ben de öldürülene kadar savaştım" diyecektir. Yüce Allah kendisine, "Yalan söyledin" buyuracaktır. Nitekim melekler de "Yalan söyledin" diyeceklerdir. Yüce Allah kendisine, "Aksine sen, filan kimse ne kadar cesur adamdır, desinler diye savaştın, nitekim senin için bu söylendi" diye buyuracaktır.

Ebu Hüreyre devamla diyor ki: "Daha sonra Resûlüllah (sav) dizlerime vurarak, "Ey Ebu Hüreyre! İşte şu üç sınıf insan var ya, kıyamet gününde Allah'ın yarattıklarından kendileriyle cehennem ateşinin tutuşturulacağı kimselerdir" diye buyurdu.[1]

Muaviye bu hadisi duyunca, "Fiilleri okumak, cihad etmek ve yardımda bulunmak olanların hali böyle olacaksa, acaba bunlar dışında kalan öteki insanların hali nice olacaktır?" dedi ve sonra yeniden ağlamaya başladı. O kadar ağladı ki, çevresinde bulunanlar, neredeyse onun kendisini helâk edeceğini sanır oldular. Daha sonra Muaviye kendine geldi, yüzünü sıvazladi ve şöyle konuştu:

"Allah ve Resûlü doğru buyurmuşlardır. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/396

"Kim yalnız dünya hayatını ve onun ziynetini isterse, biz onlara yaptıklarının karşılığını orada tastamam öderiz. Orada onlar bir eksikliğe uğratılmazlar. İşte onlar, kendileri için âhirette ateşten başka bir şey olmayan kimselerdir. Dünyada yaptıkları şeyler, orada boşa gitmiştir. Zaten bütün yapmakta oldukları da boş şeylerdir."[1] (Hud, 11/15-16)

İşte bunlar, Muaviye'nin en önemli özelliklerinden olup, onun hayatını araştırmam arasında gördüğüm gerçeklerdir.

MUAVİYE HAKKINDA ÂLİMLERİN KONUMU

Âlimler hep Muaviye'yi övgüyle ele almışlar ve Ümeyye devletini, çağların en hayırlısı arasında değerlendirmişlerdir. Şöyle ki:

1- Hz. Ömer b. Hattab (ra): Hz. Ömer demiş ki: "Muaviye gibi bir adam yanınızda var iken, nasıl oluyor da siz Kisra'dan, Kayser'den ve bu ikisinin dehalarından söz ediyor ve Muaviye gibi bir adamın varlığını düşünmüyorsunuz? Bu olacak şey mi?"[2]

Ebu Muhammed Emevî diyor ki: "Hz. Ömer Şam'a doğru yola çıktı. Şam'a vardığında Muaviye'nin kendisini büyük bir merasimle karşıladığını gördü. Muaviye, merasim erkânınla birlikte ona doğru yürüdü. Bunun üzerine Hz. Ömer (ra) kendisine, "Ey Muaviye! Öğrendiğim kadarıyla sen hep evinde oturup sabahlarmışsın. İhtiyaç sahipleri de senin kapında bekleşir dururlarmış, öyle mi?"

Muaviye de kendisine, "Ey müminlerin Emiri! Düşman onlara bizden daha yakındır. Onların birtakım casusları bulunmaktadır. Ey Müminlerin Emiri! İstedim ki onlar İslâm'ın ne kadar güçlü olduğunu görsünler" diye karşılık verdi.

Bunun üzerine Hz. Ömer de, "Doğrusu bu davranış, gerçekten akıl sahibi birinin hilesidir veya mahir bir adamın kuracağı tuzaktır."

Bunun üzerine Muaviye de, "Ey müminlerin Emiri! İstiyorsan hemen şu anda benim için emir buyurun, nereye istersen gideyim" der. Hz. Ömer'in (ra) de cevabı şöyle olur: "Yazık sana! Ben, seni kusurlu bulduğum bir konuda seninle tartışıyor değilim. Ancak sen beni öyle bir noktada bıraktın ki sana ne emredeceğimi bilmiyorum" der.[3]

---

[1] Tirmizi, H.2383; Elbani de hadisin sahih olduğunu belirtmiştir. Elbani, 1713
[2] Taberani, el-Mucemu'l-Kebir, 5/330; Merviyyat Hilafetu Muaviye fi Tarihi't-Taberi, s.83
[3] Ensabu'l-Eşraf, 4/147; el-İstiab, 2346; Merviyyat Hilafetu Muaviye fi Tarihi't-Taberi, s.84

2- Ali b. Ebi Talib (ra): Müminlerin Emiri Hz. Ali (ra) diyor ki: "Muaviye'nin emirliğinden ötürü hoşgörüsüzlük göstermeyin. Allah'a yemin olsun ki, eğer Muaviye'yi kaybedecek olursanız, onun akranları arasında öyle liderler göreceksiniz ki Ebucehil karpuzu gibi acı olacaktır."

İşte bu ifadeler, Müminlerin Emiri Hz. Ali'nin (ra) arkadaşlarına karşı Muaviye hakkında yaptığı değerlendirmesidir. O, bu sözleriyle arkadaşlarının Muaviye'nin Emirliği karşısında hoşnutsuzluk göstermemelerini istemekte ve onları yönlendirmiş olmaktadır.[1]

3- Abdullah b. Ömer (rma): Abdullah b. Ömer diyor ki: "Muaviye gibi bir idareci görmedim." Diyor ki: "Ben de Ömer gibisini de" dedim. Bu defa dedi ki: "Ömer (ra), Muaviye'den daha hayırlı ve daha değerliydi. Ancak Muaviye, idareci olma bakımından ondan ilerideydi."[2]

Bir rivayete göre de demiş ki: "Ben, Allah Resûlünden sonra (sav) Muaviye'den daha idareci birini görmedim." Bir rivayete göre de, "Ebu Bekir'den sonra" diye söylenmiş, o da, "Ebu Bekir, Ömer ve Osman Muaviye'den daha hayırlı idiler. Ancak Muaviye idarecilik yönü daha üstündü."[3]

4- Abdullah b. Abbas (rma): Abdullah b. Abbas demiş ki: "İdarecilik bakımından Muaviye'den daha dürüst bir adam görmedim."[4]

Abdullah b. Abbas (rma), Muaviye'den söz açılmış, o da bunun üzerine şöyle demiştir: "Allah Hind'in oğluna (Muaviye'ye) rahmet etsin, ne güzel bir değere sahiptir. Allah'a yemin olsun ki o, hiçbir zaman ne minberde ve ne de yerde bize dil uzatıp sövmedi. Evet, bizim soyumuza ve kendi soyuna leke getirecek bir davranış sergilemedi."[5]

5- Sa'd b. Ebu Vakkas (ra): Sa'd (ra) diyor ki: "Hz. Osman'dan sonra şu kapının sahibinden (Muaviye'den) başka gerçeği olduğu gibi hakka dayanarak ortaya koyanı görmedim."[6]

6- Ebu Hüreyre (ra): Ebu Hüreyre (ra) Medine pazarında kendi kendine şöyle konuşuyordu: "Allah'ım! Beni, çoluk çocuğun Emirlik görevine getirildiği günlere yetiştirme, ne olur Rabbim! O günleri bana gösterme!"[7]

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/430
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/438
[3] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/438
[4] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/439
[5] Tarihu Dımaşk, 62/128–129
[6] Siyeru A'lami'n-Nubela, 3/150
[7] Muhtasaru Tarihi Dımaşk,25/79; Eseru'l-Ulema, s.84

7- Ebu Derda (ra): Ebu Derda (ra), Muaviye'yi kast ederek, " Namaz kılış şekli, Allah Resûlü'nün (sav) namaz kılış şekline benzeyen sizin şu Emirinizden başkasını, Resûlüllah'tan sonra görmüş değilim."[1]

İbn Teymiyye de yukarıda geçen ve İbn Abbas'a ait olan ifadeleri aktardıktan sonra diyor ki: "Ebu Derda'nın bu rivayeti var ya, işte bu, sahabenin Muaviye'nin iyi bir ilim adamı ve dindar biri olduğuna dair tanıklığıdır. Çünkü İbni Abbas onun fakih biri olduğunu söylerken, Ebu Derda da onun nasıl ve ne kadar güzel bir namaz kıldığına şahitlikte bulunmaktadır. Bu her iki zat da bu konuda gerçek iki şahittirler. Kaldı ki bu ifadelere uygun olarak gelen bir hayli rivayet bulunmaktadır."[2]

8- Said b. Müseyyeb (rh): İbn Vehb Malik'ten ve Zühri'den rivayetle diyor ki, Zühri dedi ki: "Ben, Said b. Müseyyeb'ten Allah Resûlü'nün (sav) ashabını sordum. Bunun üzerine Said bana dönerek dedi ki: "Ey Zühri! Beni iyi dinle! Kim Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali'yi severek, cennetle müjdelen on kişinin bu durumuna şahitlik ederek ve Muaviye'ye de merhametle yaklaşarak ölürse, kıyamet gününde onu hesaba çekmeme konusunda münakaşa yapmaması Allah üzerine bir haktır."[3]

9- Abdullah b. Mübarek (rh): İbn Mübarek demiş ki: "Muaviye katımızda bir mihnettir. Bizim onda gördüğümüz şey, ona yan bakıldığıdır, ihtiyatla karşılandığıdır. Biz, onu sahabe konusunda itham etmişizdir."[4]

İbn Mübarek'e, Muaviye hakkında soru yöneltilmiş o da, "Ben, Allah Resûlü'nün (sav), "Semiallahu limen hamideh (Allah, kendisine hamd edenin hamdını işitir) dediğinde, onun arkasında, "Rabbena ve lekelhamd" (Rabbimiz' Hamd yalnızca sana mahsustur) diyen bir kimse hakkında bir şey söyleyecek değilim."

Nitekim yine kendisine, "Şu ikisinden hangisi daha faziletlidir? Muaviye mi yoksa Ömer b. Abdülaziz mi?" diye sorulduğunda o, Resûlüllah (sav) ile beraber bulunmuş olan bir Muaviye'nin bulunduğu toprağın kokusu, bana göre Ömer b. Abdülaziz'in bulunduğu topraktan daha hayırlı ve daha faziletlidir."[5]

---

[1] Heysemi, Mecmau'z-Zevaid, 9/357. Hadisi Taberani rivayet etmiştir Raviler arasında bulunan Kays b. Haris el-Medhaci dışında Sahih'in ricali veya ravileridirler.
[2] İbn Teymiyye, Minhacü's-Sünne, 6/235
[3] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/449
[4] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/449
[5] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/449

10- Ömer b. Abdülaziz (rh): Abdullah b. Mübarek, Muhammed b. Müslim yoluyla İbrahim b. Meysere'den rivayet ediyor. İbrahim b. Meysere demiş ki: "Ben, Ömer b. Abdülaziz'in Muaviye'ye dil uzatanı dövmesi dışında bir başkasını kamçıyla dövdüğünü asla görmüş değilim. Çünkü o, ona söven kimseyi kırbaçlarla döverdi."[1]

11- Muhammed b. Abdullah b. Ammar el-Mavsılı ve başkalarının söyledikleri: Muafi b. İmran'a, "Muaviye mi yoksa Ömer b. Abdülaziz mi daha faziletli?" diye sorulmuş, o, bu soruya öylesine öfkelenmiş ve soruyu sorana şu cevabı vermiştir: "Yani sen, sahabeden bir adamı tutuyor, Tabiundan biriyle denk tutuyorsun öyle mi? Muaviye Resûlüllah'ın ashabındandır, onun akrabası, kayınıdır, onun kâtibi ve Allah'ın vahyinin eminidir."[2]

12- Ahmed b. Hanbel (rh): Ahmed b. Hanbel'e şöyle bir soru yöneltilir, denilir ki: "Ben, Doğrusu Muaviye vahiy Kâtibidir" diyemem ve yine ben, "O, müminlerin dayısıdır da diyemem. Çünkü o, halifeliği gasp yoluyla elde etmiştir" diyen biri için ne söylersin?" diye sorulması üzerine o, şu cevabı vermiştir: "Bu söz, bu gibiler hakkında çok fena ve âdice söylenen bir sözdür. Biz bu gibilerin durumlarını halka açıklayacağız."[3]

13- Rebi b. Nafi el-Halebî (rh): Bu zat Muaviye hakkında diyor ki: "Muaviye, Muhammed'in ashabı için bir kalkandır. Adam kalkanı ya da perdeyi kaldırınca, bu durumda onun ötesinde olana saldırmaya kalkışır."[4]

14- İbn Ebu'l-İzz el-Hanefi (rh): Bu zat da Muaviye için, "Müslüman krallarının ilkidir ve Müslüman krallarının da en hayırlısıdır" demiştir.[5]

15- Kâdı İbnu'l-Arabî el-Maliki (rh): Bu zat, Muaviye'nin özelliklerinden söz ederken şunlara dikkat çeker: "İslâm ülkesinin sınırlarını güçlü hale getirmesi, askerî yenilikler yapmış olması, gözünü kırpmadan düşman üzerine saldırışı, halkı nasıl idare edeceğini bilmiş olması gibi özelliklere sahip bir devlet adamıdır."[6]

Bu zat yine, "**el-Avasım mine'l-Kavasım**" kitabında şu ifadelere yer verir: "Onu, vali olarak Şam'a atayan Ömer'dir. O da tüm Şam bölgesini ve çevresini hâkimiyeti altında toplayıp buraya egemen oldu. Nitekim Osman da onu yerinden almayıp görevine orada devamını sağladı. Dahası

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/451
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/450
[3] es-Sünne, 2/434. Bu rivayet isnad yönünden sahih olan bir rivayettir.
[4] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/450
[5] Şerhu'l-Akidetu't-Tahaviyye, s.722
[6] el-Avasım mine'l-Kavasım, s.210-211

onu oraya atayan Ebu Bekir Sıddik'tir. Çünkü Ebu Bekir, Şam'a, Muaviye-'nin kardeşi Yezid'i vali olarak atamıştı. Bu da kendi yerine daha sonra Muaviye'yi geçirdi. Böyle olunca Ömer, hilâfete geçince, ona dokunmadı. Nitekim Osman da Ömer'i izledi ve o da Muaviye'yi yerinde bıraktı. Şimdi bu silsileye bak, ne kadar kuvvetli bir silsile ve zincir."[1]

16- İbn Teymiyye (rh): İbn Teymiyye de diyor ki: "İslâm âlimleri, bu ümmetin meliklerinin en faziletlisinin Muaviye olduğunda ittifak etmişlerdir. Çünkü ondan önce geçen dört halife, peygamberlik esas ve metodu üzere devam eden bir hilâfet kurumu idi. Muaviye ise, kralların ilkidir. Onun melikliği rahmet ve merhamet esasına dayalıydı."[2]

İbn Teymiyye devamla şöyle diyor: "Müslüman meliklerinden hiçbirisi Muaviye döneminde olduğu gibi, ondan daha hayırlı olmamıştır. Yani Muaviye dönemiyle ondan sonraki dönem arasında bir kıyaslama yapılacak olunursa görülecek olan netice bu olacaktır. Ancak onun dönemiyle, Hz. Ebu Bekir (ra) ile Hz. Ömer (ra) dönemleri kıyaslandığında ise, o zaman çok açık farkla onların dönemlerinin üstünlüğü görülecektir."[3]

İbn Teymiyye, A'meş'in bulunduğu bir mecliste Ömer b. Abdülaziz'den söz edilince, A'meş şöyle konuşmuştur: " Siz, bir kere de Muaviye dönemine kavuşmuş olsaydınız, o zaman böyle konuşmazdınız." Bu defa, "Onun yumuşak huyluluğu hakkında konuşmuşlar." O da, hayır, vallahi, onun âdilliği üzerine söylenecek söz yoktur" demiştir.

17- Zehebi (rh): Zehebi de diyor ki: "O, Müminlerin Emiridir." Yine diyor ki: "Muaviye, adaleti zulmüne baskın gelen meliklerin hayırlılarındandır. O da hatalardan masum olan biri değildir, Allah onu affeder. Onun adına Ömer'in, Osman'ın kendisini ülke sınırlarını beklemede Emir olarak atamış olmaları yeter. O ülke sınırlarını pekiştirmiş, konu ile ilgili olarak elinden gelen en üstün hizmeti göstermiştir. Halk onun cömertliğinden ve yumuşak huyluluğundan hep memnun kalmışlardır."[4]

18- İbn Kesir (rh): İbn Kesir (rh) diyor ki: "Halk, H.41 (661 m) yılında ona biat konusunda birleştiler. Nitekim vefatının da gerçekleştiği bu sene içerisinde görevi bağımsız olarak yürütmüştür. Düşman ülkelerine karşı hep cihad halindeydi. Allah'ın kelimesi yücelsin diye çalışırdı ve öyle de oldu. Ülkenin ve dünyanın dört bir yanından ona ganimet akardı. Onun

---

[1] el-Avasım mine'l-Kavasım, s. 82
[2] İbn Teymiyye, el-Fetava, 4/478
[3] İbn Teymiyye, Minhacu's-Sünne, 6/232, 3/185
[4] Siyeru A'lami'n-Nubela, 3/120, 132–133, 159;

döneminde Müslümanlar huzur içerisindeydiler. Adalet hâkimdi. Affedici ve bağışlayıcıydı. Halimdi, vakur biriydi, gerçek bir liderdi, insanlar arasında bir beyefendiydi, asildi, âdildi, zeki ve yürekli biriydi. Gerçekten gidişatı çok üstün olan bir insandı, hataları görmezlikten gelen güzellikte biriydi. Affetmeyi severdi, kusurların üzerini hep kapatırdı."[1]

19- İbn Haldun (rh): İbn Haldun diyor ki: "Esasen Muaviye'nin dönemi dört halifenin dönemlerine eklenmesi gerekir. Çünkü onun dönemi, fazilette, adalette onları izleyen bir dönemdir... Gerçek şu ki Muaviye de o halifeler arasında sayılması gereken bir halifedir. Ancak te'lif yönünden tarihçiler iki yönden onu geri görmektedirler. Şöyle ki:

Birinci Husus: Muaviye dönemindeki hilâfet kurumu, onun döneminde meydana gelen olaylar sebebiyle asabiyete dayalı olan bir hilâfet kurumudur. Burada "kim güçlüyse, egemen olma hakkı da onundur" esası geçerlidir. Oysa Muaviye döneminden önceki dönemlerde seçime ve toplumsal mutabakata dayalı bir seçim ve tercih vardı.

Muaviye, esasen güce ve üstünlük esasına, asabiyete dayalı halifelik kurumunu ortaya koyan ilk kişidir. Bugün bu kuruma heva ve heves ehli kimseler krallıklar dönemi diye isim vermektedirler. Bu itibarla bunlar halifelik kurumuyla krallık müessesesini birbirine karıştırmış ve benzetmiş olmaktadırlar. Dolayısıyla biz, Muaviye'yi ondan sonra gelen krallara benzetmekten tenzih eder ve Allah'a sığınırız. Çünkü Muaviye herhangi bir kral olmaktan münezzehtir. Çünkü Muaviye Raşit Halifelerdendir.

Ancak Mervanî halifelerden olup da, Muaviye'den sonra gelenler dindarlık ve fazilet itibariyle mertebe bakımından da onu izlerler. Yani onun mertebe ve derecesinde olmamakla birlikte, artık giderek seviye aşağılara doğru inmiş olmaktadır. Nitekim Mervanîlerden sonra gelen Abbasî dönemi halifelikleri de böyledir. Onlar da hiçbir zaman kendisinden önceki dönem kadar olamamışlardır.

Ancak burada, "Krallık, mertebe itibariyle hilâfet mertebesinin en düşük seviyesindeki bir mertebedir" denilemez. Çünkü hiçbir hilâfet kurumu, krallık kurumuna benzetilemez. Ancak unutulmamalıdır ki hilâfet müessesesine aykırı olan veya ona zıt olan krallık kurumu, olsa olsa buna cebir ve şiddete dayanan Kisraların krallığına benzetilebilir.

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/397, 400, 419

Zaten böylesi bir krallık kurumunu, Hz. Ömer (ra), Şam'a gidip de, Muaviye'nin o debdebesini gördüğünde, bundan hoşlanmamış ve gereken tavrını da orada açıkça ortaya koymuştu.

Asabiyete, güce, zorbalığa dayalı olan krallık kurumuna gelince, aslında bu, hilâfet kurumuna ve nübüvvet metoduna da aykırı değildir. Çünkü iki peygamber, Hz. Süleyman ve babası Hz. Davud, her ikisi de peygamber ve her ikisi de kral idiler. Ancak her ikisi de bu görevlerini Rablerine itaati esas alarak bu dünyada sürdürmüşlerdir.

Kaldı ki Muaviye herhangi bir mülk ve bu dünyada üstün bir malî güç sahibi olma peşinde olan biri değildi, böyle bir şeyi istiyor da değildi.

O sadece doğal gelişimi içerisinde, karakterine uygun olarak işin asabiyet yönünü seçti. O, Müslümanların yaşadığı tüm toprakları bir tek güç, bir tek devlet adı altında devam ettirmeyi istiyordu. Dolayısıyla o, bu manasıyla tüm Müslümanları bir tek devlet etrafında birleştirirken, kendisi de onların halifesi olarak devam etmeyi tercih etmişti.

Muaviye burada, tıpkı krallar, ülkelerini idare etme konusunda nasıl bir yol izmiş ise o da böyle bir yol izlemeyi seçti. Asabiyet gereği kavmini, toplumunu böylece elinde tutmak istiyordu. Zaten krallığın doğasında bu yatar. Nitekim ondan sonra gelen dindar halifeler de bu yolu izlemişlerdir.

Bu konuda izlenecek yol ve yaptıkları işler konusunda mutlaka doğru bilgilere dayandırılarak ortaya konmalıdır. Ulu orta söz söylemekten kaçınılmalıdır.

O halde kimin görev esnasında hizmetleri ölçü üzerinde devam etmiş ise, o kimsenin Müslümanlar üzerinde Hz. Peygamberin (sav) bir halifesi olarak görev yapmış olması doğaldır. Buna bir şey söylenemez. Her kim de görev esnasında bu çizgiyi aşmışsa, o Hz. Peygamber (sav) adına bir halife değil, sadece dünya krallarından bir kral olabilir. Hatta bu gibilere mecazi mânada halife adı verilmiş olsa bile, onlar gerçekte halife olmayıp dünyalıklara bağlı kral olmaktan öteye bir şey değillerdir.

İkinci husus: Dört halife dışında Ümeyye Oğullarından olan diğer halifelerin Muaviye karşısındaki konumları bellidir. Çünkü hepsi de aynı soydan idiler. Büyükleri de elbette ki Hz. Muaviye idi. Oysa ondan önce geçen halifeler aynı soydan değillerdi. Böyle olmadıkları için, hepsini aynı şekilde düşünmek ve aynı kefeye koymak doğru olmaz. Hz. Osman (ra)

faziletçe diğer halifelerle beraber olmakla birlikte soy bakımından Ümeyye Oğullarına ilave olunur. Çünkü o soydandır.[1]

İbn Haldun'un burada ifade ettiği husus gibi değildir. Burada biraz da abartı bulunmaktadır. Kaldı ki bu tür ifadeler aynı zamanda sahabe ve Tabiun âlimlerinden ve daha sonra gelip aynı çizgide hareket eden bilginlerin görüşüdür ki hepsi de Muaviye'yi bu mânada övgüyle ele almışlardır.

Muaviye, Müslüman meliklerindendir ve hem de onların en hayırlılarındandır. Adalet yönü haksız uygulamalarına baskın gelmiştir. Bununla beraber o da elbette ki hatalardan ve yanılgılardan mâsum ve uzak biri değildir. Allah kendisini affedecektir. Nitekim kendisinin de söylediği gibi o gerçekten dindar olan biridir. O, kendinden bahisle diyor ki:

"Allah, onun amelini kabul edebileceği gibi, buna bağlı olarak ona sevap da verebilir. Hatta günahları sebebiyle cezalandırabilir de; meğerki affetmeyi düşündükleri bunun dışında kalmış olsun."

Gerek Muaviye'nin (ra) devleti ve gerekse Ümeyye Oğulları devletleri tarihçilerin hedefi haline gelmiştir. Bazıları onların bu devleti, şehir devletidir, derken, kimileri de bunun bir Arap devleti olduğunu, ileri sürmüşlerdir. Onların kurdukları bu devletin bir İslâm devleti olmadığını savunmuşlardır. Hatta bundan da ileri gidip, bu devletin din ile ahlâk ile bağı bulunmayan Laik bir devlet olduğunu bile söylemişlerdir.

Bu, tamamen düşmanca bir sözdür. Çünkü tarihsel gerçekler tümüyle bu söylenenleri yalanlamaktadır. Dinen yalanlanmış olmasına gelince; Ümeyye Oğulları devleti hicretin 40 (660 m) yılında kurulmuş ve bu süre tam H.132 (749 m) yılına kadar devam etmiştir. Bu itibarla bu süre, Hz. Peygamberin (sav) övgüsüne değer bulunan üç hayırlı dönemi kapsamaktadır. Bu üç dönem ümmet dönemlerinin en hayırlı olan dönemidir. Çünkü bu dönemler; Sahabe, Tabiun ve Etbauttabiun dönemleridir.[2]

Çünkü buna dair, Resûlüllah'tan (sav) birçok sahih hadis rivayet olunmuştur. Örneğin Abdullah b. Mesud (ra) rivayet ediyor. Allah Resulü (sav) şöyle buyurmaktadır: "**Çağların en hayırlısı benim çağımdır, sonra onları izleyenlerin, sonra da bu ikincisini izleyenlerin çağıdır.**"[3]

Nitekim İmran b. Husayn hadisi de buna örnektir. Resûlüllah (sav) şöyle buyurmuştur: "**Sizin en hayırlınız benimle beraber olanların**

[1] İbn Haldun, Tarih, s.528-529
[2] Yusuf el-Karadavi, Tarihuna el-Muftera aleyh, s.62
[3] Buharî ve Müslim (el-Lü'lüü ve'l-Mercan Fima ittefeka aleyhi'ş-Şeyhan), H.1645

çağıdır. **Sonra onları izleyenlerin, sonra da bu ikincisini izleyenlerin çağıdır.**" Husayn diyor ki: "Hz. Peygamber (sav) iki çağdan sonra bir üçüncüsünü de söyleyip söylemediğini bilemiyorum"[1]

Aynı şekilde Ebu Said el-Hudri tarafından rivayet olunan şu hadis de bunun bir delilidir.

"Bir zaman gelecektir ki, birtakım insanlar o dönemde savaşacaklar. Bu arada savaşanların arasından birbirlerine, "İçinizden Hz. Peygamberin (sav) ashabıyla sohbet edenler var mı?" diye sorulacaktır. Kendilerine, "Evet" denilecektir. Böylece kendilerine fetih (zafer) kapısı açılacaktır. Sonra yine öyle bir zaman gelecek ki, savaş sırasında insanlar birbirlerine, "İçinizde Hz. Peygamberin ashabının ashabı ile sohbet eden var mı, denilecek. Bunun üzerine, "Evet" denilecek. Böylece kendilerine fetih kapısı açılacaktır."[2]

Hadiste yer alan çağ, dönem gibi ifadeler Türkçeleştirdiğimiz kelime, "karni" kelimesidir. Bu da, "Benim zamanımda, benim asrımda, benim dönemimde veya benim çağımda" gibi manalara gelir. Bunlar da sırasıyla Sahabe, Tabiun ve Etbauttabiun olarak üç dönemi kapsamaktadırlar. Bazı yorumcular ve şarihler hadiste yer alan "karn" kelimesini belli bir zaman dili mânasında yorumlamışlardır. Bu nedenle kimisi bunu kırk yıllık bir zaman dilimi diye açıklarken, kimisi de bunu seksen yıllık bir zaman dilimi olarak değerlendirmişlerdir. Hatta bu zaman dilimini yüz yıl ile değerlendirenler de olmuştur. Çünkü yaygın olan anlayış budur. Nihayet bu anlatım tarzı bugünde örf itibariyle kabul gören bir gerçektir.

Tüm verilen bu bilgiler ışığında ve kabul gören son görüş çerçevesinde hayırlı dönem veya çağ olarak sözkonusu edilen o üç dönem, bu mânasıyla 300 yıllık bir zaman dilimini kapsar. Gerçi bu, tarihi gerçekler açısından mantıksal olarak aralarında bir insicam yoktur. Ancak tercihe değer olanın ise bizim yaptığımız açıklama veya yorum olup, bu da sahabe asrıyla, Tabiun ve Etbauttabiun dönemlerini kapsayan zaman dilimidir.[3]

Emevî devletinin bir İslâm devleti olduğuna ilişkin yerini ve konumunu ortaya koyan sahih olarak birçok hadis bulunmaktadır. Bu hadislerden birisi de, Buharî'nin Sahih'inde Halid b. Mihran'dan rivayet ettiği hadistir. Umeyr b. Esved el-Ansi'nin anlattığına göre, kendisi, Humus'a gelen ve burada kendisine ait olan bir binada kalan Ubade b. Samit'in ya-

[1] Buharî ve Müslim (el-Lü'lüü ve'l-Mercan Fima ittefeka aleyhi'ş-Şeyhan), H.1646
[2] Buharî ve Müslim (el-Lü'lüü ve'l-Mercan Fima ittefeka aleyhi'ş-Şeyhan), H.1647
[3] Yusuf el-Karadavi, Tarihuna el-Muftera aleyh, s.63

nına varmıştır. Bu sırada Ubade b. Samit'in eşi Ümmü Haram'da oradadır. Umeyr diyor ki, bize Ümmü Haram anlattı. O da bu anlattıklarını Peygamber'den (sav) duyup dinlemiş, Peygamber buyurmuş ki:

"**Ümmetimden ilk olarak deniz savaşına katılacak olan orduya, yapacakları hizmet sebebiyle cennete girmiş olmaları hak olmuştur.**" Ümmü Haram diyor ki ben, "Ey Allah'ın Resûlü! Ben de onların arasında mıyım?" diye sorduğumda, Resûlüllah (sav) da, "**Sen de onlar arasındasın**" buyurdu. Daha sonra Resûlüllah (sav) şöyle buyurdu: "**Ümmetimden Kayser'in şehrine savaş yapacak olan ilk ordu, Allah tarafından mağfiret olunmuştur.**" Bunun üzerine ben, "Ey Allah'ın Resûlü! Ben de onların içinde miyim?" diye sordum. Resûlüllah (sav), "**Hayır**" dediler.[1]

Kayser'in şehri, Bizans imparatorluğunun başkenti olan Kostantıniyye yani İstanbul şehridir.[2]

Yorumcu ve şarihler bu hadis ile alâkalı olarak, bunun Muaviye'yi ilgilendiren bir menkıbe olduğuna dikkat çekmişlerdir. Çünkü ilk defa deniz yoluyla savaşa çıkan kişi Hz. Muaviye'dir. Bu da, Hz. Osman'ın (ra) halifeliği döneminde olmuştur. Çünkü Muaviye kendilerine boyun eğilene dek deniz savaşlarını hep sürdürmüştür. Böylece İslâm sınırları Hz. Osman döneminden itibaren genişlemeye başlamıştır.[3]

Nitekim bu savaşlardan birinde de Ebu Eyyub el-Ensari vefat etmiştir. Çünkü o da böyle bir ordu içerisinde görev almıştı. Ölmeden önce kendisi, İstanbul'un giriş kapısı önünde gömülmesini vasiyet etmişti. Burada konumuzu ilgilendiren hususun, bu orduya katılanların tamamının mağfiret olunmuş olmalarıdır. Bu ise Ümeyye Oğulları döneminde gerçekleşmiştir. Çünkü bu savaş, Hz. Peygamberin (sav) hicretinin 52 (672 m) yılında Gerçekleşmiştir. Yani bu demektir ki, bu savaş Hz. Muaviye zamanında gerçekleşen bir savaştır.

Bir kimse Hz. Muaviye'nin hâlife olduktan sonraki hayatını şöyle bir gözden geçirecek olsa, karşısında İslâm'ı her yönüyle, tüm sembolleri ve rükünleriyle ayakta tutmak isteyen, hayatın değişik alanlarının hemen hepsinde Hz. Peygamberin sünnetine tâbi olmayı esas alan bir adamı karşısında bulacaktır.

---

[1] Buharî, H.2924
[2] Yusuf el-Karadavi, Tarihuna el-Muftera aleyh, s.63
[3] Yusuf el-Karadavi, Tarihuna el-Muftera aleyh, s.63

2.
KONU

İSLAM DEVLET BAŞKANI SIFATIYLA MUAVİYE İLE ÜMMET ARASINDAKİ İLİŞKİ

Ümmetin kendisine düşen hak ve ödevleri olduğu gibi halifenin de kendisine düşen hak ve ödevleri vardır. Bu itibarla bu konunun da mutlaka irdelenmesi gerekir. İşte bu konu ile ilgili detaylar şöyle anlatılabilir:

HALİFENİN HAK VE ÖDEVLERİ

İslâm hukukçularının açıkladığına göre İslâm Devlet reisinin omuzlarında büyük bir sorumluluk bulunmaktadır. Bu sorumluluklarının sınırlarını, devlet başkanı olan açısından tüm detaylarına varana dek ele almışlar ve göstermişlerdir. Gerçi İslâm âlimleri bu görevleri kendi ifade tarzları içerisinde ele alıp saymışlardır. Ancak burada işin aslına inilecek olursak, bu görevler esasen din ve dünya ile alâkalı olmak üzere iki ana maddede toplanmakta ve bunların nasıl korunması gereği üzerinde durulmaktadır. Şimdi bu görevler nelerdir, görelim:

1- Dine karşı işlenebilecek her türlü girişimden dini korumak amacıyla değişik hizmetlerin sunulması. Bu hususlar ister akide ile alâkalı olsun, ister akide dışındaki konularla ilgili bulunsun fark etmez. Önemli olan bu konulara dair gerekenin yapılmasıdır. Bu görevi, İmam Maverdi, şu sözlerle dile getirmektedir:

"Dini, sabit ve kesin olan esaslarla korumaktır. Eğer bu konuda bir bid'atçinin bid'ati belirirse, derhal ona karşı gereken kanıtı ortaya koymak suretiyle gereken izah yapılmalı ve doğru olan taraf ne ise bu, ona açıklanmalıdır.[1]

2- Allah'ın şeriatını ümmet arasında uygulamaları için hâkimler tayin etmelidir. Ki böylece nasıl olsa, ceza verilmeyecektir gibi, bir yargıya kapılarak insanlar haddini aşmamış olsun. Herhangi bir mazlum da, Şariin (Allah'ın) verdiği garantiye dayanarak kendisine yapılan haksızlığa karşı hakkını arayabilsin, kendisini savunabilsin.[2]

Biz ilerideki konular içerisinde yine bu kitabımızda Emevî devleti döneminde hukuk ve yargı kurumlarının nasıl çalıştığını göreceğiz.

3- Ümmetin bütün bireylerinin her bakımdan güvenlerini sağlamak. Bireyin can, mal ve ırz emniyeti sağlanmalıdır ki, birey işine, gücüne rahat ve huzur içerisinde gidip gelebilsin.

4- Vatandaşlardan cezai sorumluluğu olabilen herhangi bir kimsenin bir suç işlemesi halinde, yüce Allah tarafından açıklandığı gibi hemen gereken had cezası uygulanmalıdır. Ceza uygulamasında ve suçlu konumunda olan kimseler arasında herhangi bir şekilde zengin, fakir, asil olan ve olmayan anlamında bir ayırım yapmaksızın hepsi hakkında eşit muamele yapmalıdır. Böylece insanlar Allah'ın koymuş olduğu yasak ve haram sınırlarını çiğnememiş olsunlar. Kulların hakları korunmuş olsun, kimsenin haksız yere mal varlığı heder olmasın.[3]

5- Ülke sınırları oldukça güçlü bir güven ağıyla örülmeli, herhangi bir noktadan sızmalar mutlaka önlenmelidir. Böylece kimse, gafil bir anda İslâm toplumu üzerine apansızın saldıramasın. Devlet başkanının en başta yer alan vazifesi, ülkesine herhangi bir düşmanın sızmasını önlemesinin yanında, onların her türlü kötülükleri ve düşmanca propagandaları karşısında da uyanık olmaktır.

6- İslâm düşmanlarından, İslâm dâvetine karşı direnen, İslâm'ın yayılmasına mani olan veya İslâm'ı kabul etmemekle birlikte zimmet altına girmeyi ret edenlerle savaşmalı, cihad görevini bırakmamalıdır.

7- Hak edilen malların ya da vergilerin toplanması. Hak edilen mallar ister sadaka ve zekât türünden, ister ganimet türünden olsun, arala-

---

[1] Maverdi, Ahkamu's-Sultaniyye, s.15
[2] Bk. Riasetu'd-Devle Fi'l-Fıkhi'l-İslami, s.356
[3] Maverdi, Ahkamu's-Sultaniyye, s. 16; Riasetu'd-Devle Fi'l-Fıkhi'l-İslami, s.357

rında herhangi bir fark gözetilmeksizin bunların toplaması onun görevidir. Bu konuda herhangi bir fazlalık ve haksızlık yapmadan, nass yoluyla sabit olsun, içtihada dayalı olarak yapılmış olsun, bunlar şayet farz kılınmış ise, mutlaka toplanmalıdır. Bu konuda ne bir artışa gidilmeli ve ne de bir eksiltme yapılmalıdır. Uygun olanı ne ise o mutlaka alınmalıdır.

Çünkü herhangi bir artış yapılarak alınması halinde, kendilerine zekât farz kılınmış olanların zarar görmelerine sebebiyet verir. Alınması gerekenden daha az alınması halinde bu defa harcama kalemlerine yapılacak olan ödemelerde sıkıntı oluşur. Örneğin fakirlere, miskinlere ve bu işte görevli kimselere yapılacak olan ödemelerde zorluk belirir.

8- Beytülmalden maaşlı görevlilere hak ettikleri maaşlarının tespiti yıllık gelir-gider bilânçosunun yapılması görevi. Örneğin maaşlar, fakir ve yoksul ailelere yapılacak olan sosyal yardımlar, hazır olarak bulundurulan ordu mensuplarının ve askerlerin maaşları ile başkaca görevlilerin giderleri, kezâ bu gibi hizmetlere bakacak olan kurumlara ilişkin kural ve kaidelerin oluşturulması görevi de devlet başkanının görevleri arasındadır.

9- Hemen her konuda kendilerine güvenilebilecek, başarılı, deneyimli, dindar ve sâlih kimselerden oluşan ekiplerin belli makam ve mevkilere getirilerek, devlet çarkının iyi bir şekilde işleyebilmesi için bu mânada seçkin kimselerin göreve getirilmeleri de devlet başkanının asıl görevleri arasında yer alır. Görevlendirilecek olanlar sadece Allah'tan korkan özellikte kimselerden oluşmalıdır. Halkın hukukuna asla göz dikmemelidirler.

10- Bizzat kendisi, ümmete yönelik görevlerde, kendi sorumluluğundaki konularda müdahil olmalıdır. Kendi kontrolünün dışında oluşacak bir şeye meydan vermemelidir. Çünkü üst düzey görevlilerinden herhangi birisinin işleyeceği bir kusur ve hata, nihayetinde kendisine mal edilir ve faturası kendisine çıkarılır. Çünkü devlet çarkında oluşan bir arızadan neticede devlet başkanı sorumlu tutulacaktır. Çünkü devlet başkanı bir çobandır ve o, somluluğu altında bulunanlardan hesaba çekilecektir. Nitekim Resûlüllah (sav) de bunu hadislerinde bu şekilde açıklamıştır.

11- Şûra: Çünkü Şûra, danışma ve istişare hüküm bakımından İslâm'ın en belirgin özelliklerindendir.[1]

İlerdeki sayfalarda burada saydığımız bu görevleri yerine getirmede Hz. Muaviye ne kadar başarlı oldu, ondan sonra gelen Emevî halifeleri ne kadar başarılı oldular? Bunların hepsini göreceğiz. Biz olayları şöyle yü-

[1] Risaletu'd-Devle Fi'l-Fıkhi'l-İslami, s.358

zeysel olarak geçiştirmek istiyor değiliz. Biz, burada saydığımız tüm maddeler üzerinde gerektiği gibi, yeri geldiğinde duracağız. Bu arada Emevî halifelerinin olsun, onlardan sonra gelen halifelerin olsun, burada saydığımız bu görevlere yaklaşımı nasıl olmuş, hepsini öğreneceğiz.

HALİFENİN HAKLARI MESELESİ

Halifenin, ümmete ait hizmetleri üstlenmiş olması ve görmesi sebebiyle, ümmetin kendisine karşı birtakım hakları vardır. Çünkü ümmete ait hizmetler ona bırakılmıştır. İslâm bilginleri bu hakları eserlerinde dile getirmişlerdir. Biz bu haklardan en önemli olanlarını burada açıklamaya gayret edeceğiz.

1- Emir ve yasaklama ile ilgili hususular meşru ölçüde devam ettiği sürece, ümmetin onun tüm emir ve yasaklarına boyun eğmeleri, ona itaat etmeleri gerekir. Ortaya koyduğu emir ve yasaklar şeriatın açıklamış olduğu hükümlerle çelişmedikçe ümmet bunlara uymak zorundadır. Yeter ki ister halife olsun, ister İslâm Devlet Başkanı sıfatıyla olsun emir ve yasak olarak istediği şeyler şeriat noktasından bir sakıncası olmamış olsun. Şeriatın ortaya koymuş olduğu çizgi ve sınırları aşmamış olsun.

2- Herhangi bir şekilde veya konuda ihtiyaç duyduğu zaman, ümmet ona yardıma koşmakla yükümlüdür. Yeter ki kendisi hak yolda yürümekte devam etmiş olsun. Hatta ümmete ait olan bu vatandaşlık görevi gereği, eğer toplumdan haksız yere baş kaldıran olursa, bağı konumunda kimseler ortaya çıkarsa yahut da herhangi bir gaye ile silahlı bir çete grubu oluşursa, ümmet birlik halinde bu kesimlere karşı İslâm Devlet Başkanına yardım etmekle mükelleftirler. Çünkü meşru olan devlet başkanını savunmak, gerçekte Müslümanları savunmak ve onların haklarının korumak mânasınadır. Dinin ayakta durabilmesi ve egemen olabilmesi için yapılacak görev ve hizmetlerde onun yanında yer almak, onu desteklemek de ona karşı yerine getirilmesi gerekli olan bir haktır. Suçluları, saldırganları ve haklarını tecavüz edenleri mümkün olan tüm yollarla bertaraf etmek, onları engellemek, inlerinde vurmak da bir görevdir.

3- Ona tahsis edilenlerle beraber bir de ona maaş takdir olunmalıdır. Ki aldığı bu maaşla geçimini ve ailesini geçindirebilsin. Çünkü devlet başkanı olan bir kimse, üstlenmiş olduğu görevler gereği vaktinin tamamını buraya ayırmak zorundadır. Bu itibarla ayrıca ailesinin geçimleri ve gerekli olan harcamalar için bir başka yerde çalışamayacak durumda kalacaktır. Bu itibarla, o, bu hizmetleri devam ettirirken, hiçbir şeye ihtiyaç duymayacak şekilde tüm gereksinimleri sağlanmalıdır.

Çünkü valilerin, hâkimlerin ve üst düzey görevlilerinin, askerî idarî makamların görevleri gereği almaları gereken maaş ne olacaksa, hazineden, Müslümanlara ait devlet malından verilmeli ve onlar da ellerinde bulunan ümmet mallarını harcanması gereken yerlere uygun şekilde harcama yapmalıdırlar.

4- Emrinde çalışan yüksek mevkilerde bulunan vali, kaymakam, hâkim, savcı ve benzeri üst düzey görevlilerinden herhangi birisinin bir hata yapması halinde, bu kimselerin hemen devlet başkanına bilgi ve belgeleriyle haber verilmesi gerekir. Çünkü devlet başkanı bizzat onları doğruya yöneltmekle mükelleftir. Bu itibarla herhangi birisinin bir yanlışı görüldüğünde hemen haber verilmeli ve ondan gereği istenmelidir.

Hatta görevlerinde gördüğü aksaklıklar ve ihmalkârlıklar sebebiyle derhal kendilerine gereken ikazlarda bulunmalıdır. Çünkü bu kimselerin ister Allah'ın hakkına ilişkin olsun, ister ümmete ait haklara ilişkin olsun, bunlarda bir kusur ve aksaklık görüldüğünde, bunlardan dolayı yarın kıyamet gününde Allah'a o konularda hesap vermek durumunda kalacak olan kişi devlet başkanıdır.

Ancak devlet başkanı bütün bu hususları kendisi yapamayabilir. Bu itibarla ümmet bu konuda ona yardım etme sorumluluğundadır. Onlar, görevlilerde gördükleri kusur ve aksaklıkları ilgilisine bildirecekler ki, o da gereğini yapmış olsun. Bu nedenle devlet başkanına karşı bu da ümmetin bir görevidir, halifenin kendilerinden beklediği bir hakkıdır.

5- Üstlenmiş olduğu görev gereği, ümmetin maslahatına dair her ne isterse, ümmet bunları üstlenmek ve gereğini yerine getirmekle vazifelidirler. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"İyilik ve takvada (Allah'ın emir ve yasaklarını çiğnememe) hususunda yardımlaşın. Ama günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın." (Maide, 5/2)

Ümmetin iş ve hizmetlerini üstlenmiş olan görevliler elbette bu gözetim ve denetim konusunda bu işe en layık görülen kimselerdir.[1]

Ümmet, halifeleri olan Hz. Muaviye'ye karşı bu görevlerinde pek cimri ve kusurlu davranmadıkları gibi ondan sonra gelen halifelere karşı da pek cimri davranmamışlardır. Gerçi Allah'ın izniyle yeri geldiğinde açıklayacağımız gibi halifelere karşı başkaldıranlar da olmamış değildir.

---

[1] Riasetu'd-Devle Fi'l-Fıkhi'l-İslami, s.374

EMEVİ DEVLETİ BAŞKENTİ VE ŞAM İLE İLGİLİ HADİSLER

Şam, aslında doğu Roma imparatorluğunun en önemli şehirlerinden biriydi. Dahası Beytu'l-Makdis'e yakınlığı nedeniyle de en önemli bir şehirdi. Tarihinin çok eskilere dayanmış olmasının da önemi üzerinde ayrıca bir değeri vardır. Çünkü Şam şehri, Doğu Bizans imparatorluğunun aynı zamanda bir kültür ve ekonomi merkeziydi.

Bu nedenle İslâm öncesi Araplar, bu kente çok büyük bir değer veriyorlardı. Bu bölgenin bolluk, bereket, yeşillik ve bir panayırlar kenti olmasından öteye, belirttiğimiz gibi burası bir kültür şehriydi.

Bizim bugün Şam diye ifade ettiğimiz kent, aslında Dımaşk kentidir. Bölge alan itibariyle içine aldığı saha açısından Şam bölgesi diye söylenmektedir. Bu nedenle Dımaşk Şam bölgesinin başkenti olmasının yanında aynı zamanda bölgenin en büyük kentidir. Bölgede bu kent çok önemli roller oynadığı bilinen bir gerçektir. Bunun içindir ki, Roma hâkimi bu kenti, kendi hâkimiyetinin başkenti kılmıştır.

İslâm, özellikle Şam'ı muhafazasını bildi. Oraya hizmet verenler de farklı bir değere sahip olup saygınlık elde ettiler. Orada uzun bir süre vali olarak görev ve hizmet veren Muaviye de daha sonra burada halife olarak görevini devam ettirdi. Muaviye bu bölgeye ve bu şehre titizlikle hizmet verdi. Hz. Muaviye bu bölge insanlarıyla çok güçlü bağlar kurup geliştirdi.[1]

Yemenli birçok önemli kabile Dımaşk ve Şam'da tanınır olmaya başlandılar, buraya gelip yerleşir oldular. Bu ailelerden birisi de Kelboğulları kabilesinin mensuplarıydı. Muaviye bu kabilelerden birinin kızıyla evlendi. Önceden de belirttiğimiz gibi bu kabile Kelboğulları kabilesiydi. Hz. Muaviye'nin evlendiği bu kadından oğlu Yezid dünyaya geldi.[2] Böylece Muaviye, onları da hem kendisine ve hem de ölümünden sonra gelen çocuklarına karşı dostluklarını sürdürmesini, kendisine bağlı olarak kalmalarını sağlamış oldu. Çünkü dayılık kurumu yani anne tarafından akraba-

---

[1] Ricalu'l-İdare Fi'd-Devleti'l-İslamiyyeti'l-Arabiyye, s.135-136

[2] Hz. Muaviye'nin evlendiği ve oğlu Yezid'in annesi olan Meysun adındaki bu kadın, yeri geldiğinde de görüleceği gibi Kelboğulları kabilesindendi. Şiilerin ileri sürdükleri gibi Rum bir kadın değildi. Çünkü Şiilerin iddialarına göre bu Rumlardan esir olarak alınan bir kadın idi. Esir alındığı sırada zaten hamileydi. Muaviye hamile olan bu kadınla evlendi. İşte bu çocuk da o hamilelikten doğan çocuk id ki, Yezid ismi verilmiştir. Esasen kesin olarak Muaviye'nin oğlu olup olmadığı da şüphelidir. Bu, Şiilerin görüşüdür ve tamamen iftiradır. Bu kitapta yeri geldiğinde konu etraflıca görülecektir. Yezid'i her ne kadar bizler de sevmezsek de, ancak annesi dul olan ve esir olarak Rumlardan alınan bir kadın değildir. Kelboğulları kabilesine mensup bir ailenin kızıdır. Muaviye bununla evlenmiş ve Yezid de bu kadından doğmuştur. Muaviye'nin öz oğludur, Söylenenler yalan ve iftiradır. (Çeviren)

lık konusu, Araplarda çok önem verilen bir husustur. Bu mesele, yani evlenme yoluyla meydana gelen akrabalık meselesi, Araplar arasında âdeta siyasî mânada bir sözleşme ve antlaşma mesabesindedir. Hz. Muaviye Yemenli kabilelerle bu mânada kurmuş olduğu akrabalık ile Dımaşk ve Şam'da kendisine büyük bir destek kazanmış oldu. Çünkü Muaviye bu gibi konularda dâhi mânasında bir zekâya sahip bulunuyordu.[1]

Emevî devletinin sınırları genişlemeye başlayınca, Muaviye de, İslâm devletinin sınırlarının genişlediğini, doğuya ve batıya doğru yayıldığını görünce, bu durumda İslâm Devleti için en uygun yer olarak Şam'ın Dımaşk kentini Emevî hilafetinin başkent yaptı. Böylece İslâm dünyası iki bölge arasında yer almış oluyordu. Böylece doğudan Irak ve Fars-İran bölgesini, batıdan da Mısır ve Mağrip bölgelerini kuşatıyordu.

Bütün bunlara ek olarak Muaviye'nin bağlantı kurduğu kabileler, onun gücünü ve kuvvetini fazlasıyla pekiştirdi. Yerini sağlamlaştırdı ve böylece ülkesinin sınırlarını genişletirken, irtibat kurmuş olduğu kabilelerle de o bölgelerdeki yerini ve konumunu takviye etmiş oldu. Yani Hz. Muaviye askerî alanda olsun, siyasî sahalarda olsun, tüm idaresini bu politikaya göre sürdürdü. Hükmünü ve Emevî Devletinin gücünü hep buna dayandırıyordu. Kaldı ki, ülkede yaşayan halk hemen her alanda ve her konuda ona deneyimlerini ve hizmetlerini sunmaktan geri durmuyorlardı. İdari alanda ve bunun dışında kalan farklı alanlarda herkes hizmet ve deneyimini Muaviye'nin emrine vermekten geri kalmıyordu.[2]

Muaviye (ra), Dımaşk kentinde devlet idaresine ilişkin yapması gereken hizmetlerle alâkalı her şeyi bulabiliyordu. Nitekim hükümeti kurmada olsun, düzeni sağlama konularında olsun, deneyimli kimseler bulmakta zorlanmıyordu.

Muaviye burada sadece iyi ve güzel bir idarenin ihtiyaç duyabildiği şeyleri sağlamakla kalmıyor, özellikle Bizanslılara karşı savaşma konusunda ve onların gücünü zayıflatma babında da neye gerek duymuş ise, tüm bu hususları da burada elde etme imkânına sahip bulunuyordu. Hem idarî alanda ve hem malî alanda ne gerekliyse burada bulabiliyordu. Askerlerinin donanımı, onların giderlerini ve ihtiyaçlarını merkezi yönetim olarak burada elde edebiliyordu.

---

[1] Ricalu'l-İdare Fi'd-Devleti'il-İslamiyyeti'l-Arabiyye, s.135-136; ed-Devletu'l-İslamiyyeti'l-Abbasi, s.42
[2] ed-Devletu'l-İslamiyyeti'l-Abbasi, s.42

Burada bir diğer noktaya da değinmek gerekir. O da bölgedeki farklı kentlere ve şehirlere göre Şam'ın uygarlık ve gelişmişlik bakımından bir üstünlüğü vardı. Fetihten önce buraya hicret edip gelen ve buralara yerleşmiş olan kabileler, zaten çok öncesinden merkezi bir idare fikrine alışık oldukları kadar, genel mânada bir devlet olma düşüncesi de kendilerinde tasavvur olarak bulunuyordu. Oysa Irak bölgesinde yaşayan Araplarda, ne fetihten önce ne de fetihten sonra böyle bir düşünce pek hâkim değildi.

Fetih öncesi Irakta yerleşmiş olan Araplar sürekli olarak Fars-İran hükümdarlarıyla düşmanlık ve kavga halinde idiler.[1]

Oysa Şam ve civarında yaşayan Arap halkı boyun eğmeye, teslimiyete alışmış, Bizanslılarla da iyi komşuluk içerisinde zamanlarını geçirmesini biliyorlardı. Herhangi bir sorunun yaşanmış olabilmesi sözkonusu değildi. Kaldı ki fetihten sonra Şam'a hicret ederek gelen askerler, bağımsız bir toplum içerisinde yerleşik olarak yaşamaya alışkın bir toplum da değillerdi. Nitekim Irak'ta yani Basra ve Kûfe'de durum böyleydi.

Aksine hicret yoluyla buralara gelen Araplar, orada bulunan yerleşik halkla iç içe olmaktan öteye, yani onlarla uyum sağlamaları bir yana, onlardan ayrı ve farklı yerleşim birimlerini oluşturarak yaşamlarını sürdürüyorlardı. Oysa çok daha önceden Şam beldesini kendilerine vatan edinmiş olanlar, böylece diğer toplumlarla karışık yaşamaya alışmışlar ve aşırı kabilecilik inadını bir tarafa bırakmasını öğrenmişlerdi. Yani Şam'a gelip yerleşen Araplar, çok kolay bir şekilde buradaki yerleşik halkla uyum sağlamasını bilmişler ve onlarla iç içe yaşama yolunu seçmişlerdi.[2]

Muaviye'nin bir avantajı da, onun Şam ve civarında vali olarak görev yapmış olmasıydı. Çünkü o böylece bölge insanlarını yakinen tanıdığı gibi, bölgeyi de çok iyi biliyordu. Muaviye bu nedenle, tâ valiliğinden bu yana, burada kuvvet edinmeye, ekonomik, sosyal ve siyasal mânada güçlenmeye önem vermiş. Askeri planda birçok hazırlıklar yapmıştır. Dolayısıyla Hz. Muaviye tâ valilik dönemlerinden başlamak suretiyle yerini ve konumunu pekiştirmiş, çevresinde bulunanları tatmin edecek imkân ve fırsatlarla yanına almasını bilmiş, onlara gerektiğinde bolca ihsanlarda bulunmuş, onları memnun edebilmek ve hep yanında tutmak adına çok bonkörce davranmış, kesenin ağzını hep açık tutmuştur. Özellikle de halife olarak göreve geldikten sonra bu özelliğini fazlasıyla devam ettirmiştir.

---

[1] Ricalu'l-İdare Fi'd-Devleti'il-İslamiyyeti'l-Arabiyye, s.135-136
[2] Nebih Al, Tarihu Hilafeti Beni Ümeyye, s.62

Değişik seferler yoluyla karada olsun denizde olsun, Bizans imparatorluğuna karşı savaşlar yapmıştır. İşte bu türden yapılan savaşlar ve karşılaşmalar pratik anlamda Şam ordusuna çok büyük faydalar sağlamış, deneyim sahibi olmalarına fırsat vermiştir. Bir savaşta ne yapılması ve nasıl davranılması gerekiyorsa, bu mânadaki tecrübelerini Şam ordusu genelde bu yoldan edinebilmiştir.[1]

Kaldı ki insanların Şam'a hicret etmeleri konusunda Allah Resûlü'nün (sav) hadisleri de etkili olmuştur. Hatta bu hadislerin Şam'ın yerleşik halkının da İslâm ile şereflenmeleri üzerinde büyük tesiri görülmüştür. Bu durum o bölge insanını, İslâm toplumunun lideri olmaya yönlendirmiştir. Çünkü Hz. Peygamber (sav), Şam halkını kıyamete dek hep Allah'ın emirlerini ayakta tutacak bir toplum olmakla nitelendirmiş, onlara hadislerinde böylesine ayrıcalıklı bir imtiyaz haberini vermiştir. Nitekim asıl zafere erecek olan ve ahir zamanda cennetle müjdelenmiş olan taifenin de bunlar arasından çıkacağı haberi verilmiştir. Bu haber öyle bir haberdir ki, çoklukları ve kuvvetli olmaları yanında hep devam edecek olan sürekli bir haber verme olayıdır.[2]

Nitekim Muaviye de, her zaman Şam halkına hüccet olarak Allah Resûlü'nün (sav) hadisiyle karşılık verir ve onların karşısına hep konu ile ilgili hadislerle çıkardı. Nitekim Resûlüllah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kıyamet kopana dek, ümmetimden bir taife hep Allah'ın emrini ayakta tutacaktır. Onlara karşı çıkan ve onları ezmek isteyenler, kendilerine zarar vermeyeceklerdir."[3]

Bu arada Malik b. Yuhamir ayağa kalkar ve "Ben, bu kimselerin Şamlılar olduğunu, Muaz b. Cebel'in, "Onlar Şam'dadırlar, derken kendisinden dinlemiştim" der. Bunun üzerine Muaviye de, "İşte aranızda bulunan Malik b. Yuhamir buradadır. O, "Muaz b. Cebel'in onlar Şam'dadırlar, diye söylediğini, kendisinden dinlediğini söylemektedir" diye konuşur.[4]

Ebu Hüreyre'nin Hz. Peygamber'den (sav) rivayet ettiği bu hadis şöyledir. Peygamber (sav) buyurmuş ki: **"Garp ehli hep bu yolda böyle üstün gelerek devam edeceklerdir."**[5]

---

[1] Nebih Al, Tarihu Hilafeti Beni Ümeyye, s.62; Dr. İhsan Sıdki el-Cüzuru't-Tarihiyye Emeviyye, s.94
[2] Ricalu'l-İdare Fi'd-Devleti'il-İslamiyyeti'l-Arabiyye, s.135-136
[3] Buharî, H.7311; Müslim, H. 1920-1921
[4] el-Fetava, 4/273; Malik b. Yuhamir'den İbn Hibban es-Sıkat eserinde zikretmiştir. Tehzibu't-Tehzib, 1/23-25
[5] Müslim, İmara;

İmam Ahmed b. Hanbel diyor ki, hadiste sözkonusu edilen "Garp ehli" (batı bölgesinde yer alanlar) ifadesi Şam halkıdır.[1]

Bilindiği gibi Hz. Peygamber (sav) Medine'de ikamet ediyordu. Bu nedenle Medine'nin batısına düşenler, Hz. Peygambere göre de onun batı cihetidir, Doğusuna düşen taraf da doğu cihetidir.[2]

Böylece Hz. Peygamberin (sav) haber verdiği, zafere erecek ve Allah katında güzel bir makama getirilecek olanlar, işte ümmeti içinde hakkı hep ayakta tutma gayretinde olan bu batı bölgesinde yer alan insanlardır. Burası da Şam ve onun batı çevresidir. Kaldı ki Medine halkı, Şam halkını Mağrip yanı batılı halk olarak isimlendirmekteydiler. Nitekim Medineliler büyük ilim adamı İmam Evzai'den söz ederlerken bile, "O, Mağrip ehlinin imamıdır" diye söz ederlerdi.[3]

Mademki var olan delil ve kanıtlar, ümmetinden hakkı üstün kılacak olan ve kendilerine karşı konulamayacak ve zarar verilemeyecek olan, hezimete de uğratılmayacak olan bir taife var, işte o taife de Şam'da olacaktır. Kimse bunların karşısında duramayacaktır.

Şam ile alâkalı olarak gelen bu rivayetler, Hz. Peygamberin (sav), **"Ammar b. Yasir'i âsi bir toplum öldürecektir"** hadisiyle de çelişmez.[4]

Nitekim Haricîler hakkında, **"Onları (dinden çıkanları), iki taifeden hakka en yakın olan taraf öldürecektir"** hadisiyle de çelişmez.[5]

Birbirleriyle çelişkili gibi gözüken bu hadislerin mutlaka aralarının bulunması ve bağdaştırılması gerekir. Nitekim deniliyor ki: Hz. Peygamberin (sav) **"Garp ehli (batı bölgesinde yer alanlar) hep bu yolda böyle üstün gelerek devam edeceklerdir"**[6] gibi sözleri, Şamlıların üstün gelecekleri ve onların zafer kazanacaklarını gösteren delillerdendir. Bu bir gerçektir, olay böylece ortaya çıkmış bulunmaktadır. Çünkü Şamlılar hep üstün gelerek ve zafer kazanarak bu dâvada varlıklarını sürdüreceklerdir.[7]

Öte taraftan Hz. Peygamberin (sav), **"Kıyamet kopana dek, ümmetimden bir taife hep Allah'ın emrini ayakta tutacaktır. Onlara karşı çıkan ve onları ezmek isteyenler, kendilerine zarar vermeye-**

---

[1] el-Fetava, 4/273
[2] el-Fetava, 4/273
[3] el-Fetava, 4/273
[4] Buharî, H.447
[5] Müslim, Zekât, H.1064/149-1065/150-153
[6] Müslim, İmara.
[7] el-Fetava, 4/274

ceklerdir"[1] manasındaki hadise gelince; bunun mânası, hiçbir kuşkuya meydan vermeyecek derecede açık ve ortadadır. Yani bu hadisten anlaşıldığı kadarıyla, bunun, mutlaka içlerinde azgın ve âsi olanlar veya bu gibilerden hakka daha yakın olanlar anlamında olması gerekmez. Bu hadis, her dönem ve zaman açısından geçerlidir.[2] Bunun mutlak mânada Şamlılar olması gerekiyor değildir. Yani, içlerinde şunların da bunların da yer alabileceği her ortamda, her zaman ve zeminde bunun mânası geçerlidir.

Yine Hz. Peygamberin (sav), "**Onları (dinden çıkanları), iki taifeden hakka en yakın olan taraf öldürecektir**" sözüne gelince; bu hadis delil olarak şunu gösteriyor. Hz. Ali ve beraberindekiler, karşısında yer alanlara göre hakka en yakın olan taraf idiler. Çünkü hadisin söylemek istediği gerçek budur. Zîra düşünün ki, bir kimse veya bir grup kimi durumlarda tercih ediliyor olsa bile, onların bu durumları kendilerini, Allah'ın emirlerini ayakta tutmaya engel değildir. Bu durum, onları Allah'a ve Resûlüne itaatleri sebebiyle açıkça hakkı ayakta tutma konumuna getirebilir. Ancak bununla beraber yapılan iş, bir taat, bir hizmet olabilse de, bir başkası buna göre çok daha itaatkâr ve yapılan iş de o nispette bir taat değerinde olabilir.

Ancak bu guruplar arasından kimilerinin bazen bağı ve isyancı konumunda, bazen de itaatkâr durumunda olmalarına gelince; onların bu bağilikleri veya isyan gibi gözüken davranışları, bir hata olarak görülüp mağfiret olunabilir türden olabilir veya bağışlanabilir bir günah ve suç türü olabilir. Durumun böyle olması halinde de bunun nasslarda belirtilen hususlarla bir çelişki oluşturması gerekmez. Çünkü Hz. Peygamber (sav) genel manasıyla Şamlılardan ve onların azametinden söz etmiş ve bunlardan haber vermiştir. Böyle olunca da bu durum, onların genel hal ve tavırları arasında en tercihe değer halleri arasında görülür.[3]

Hz. Ömer (ra), kendi hilafeti dönemince Şam halkını hep Irak halkından üstün görmüş ve öyle değerlendirmiştir. Nitekim Hz. Ömer (ra) defalarca Şam'a geldiği halde bir defa olsun Irak'a geçmemiştir. Hatta Irak'a gidip gitmemesi konusunda adamlarıyla istişarede bulunmuş, adamları kendisine Irak'a gitmemesi yolunda fikir beyan etmişlerdir. Nitekim Hz. Ömer (ra) vefat ettiğinde, ilk defa yanına Medine halkı girmişlerdi. Çünkü o dönemde Medine halkı diğer toplumlara göre en faziletli

[1] Buharî, H.7311; Müslim, H. 1920-1921
[2] el-Fetava, 4/274
[3] el-Fetava, 4/274

kimseler idiler. Medine halkını da hemen Şam halkı izlemiştir. Şamlıları da Iraklılar izlemişlerdir. Böylece Hz. Ömer'in yanına en son girenler Irak halkı olmuştur.[1]

Kaldı ki Hz. Ebu Bekir Sıddik (ra), Irak'ı fethetmekten çok daha önce Şam'ı fethetme konusuna önem vermiştir. Hatta bu konuda demiştir ki: "Irak'ın bütününü fethetmektense, Şam'ın küçücük bir köyünü fethetmem benim adıma daha değerlidir."[2]

Allah'ın Kitabında olsun, Resûlü'nün (sav) ve ashabının sünnetinde olsun, Necid, Irak ve diğer doğu bölgeleri halklarına göre Şam bölgesi halkı daha üstün olarak gösterilmiştir. O kadar çok nass bulunmaktadır ki, burada sayamayacağımız kadar çoktur. Hatta öyle ki, Hz. Peygamberden (sav) doğu bölgesinin zemmi ve o bölge ile alâkalı haberler, fitnenin ve küfrün başının burası olduğunu bildiren rivayetlerin çokluğu sayılamayacak kadar fazladır. Ancak burası şu anda bunu anlatıp aktarmanın yeri değildir. Ancak doğunun fazileti, Müminlerin Emiri olan Hz. Ali'nin orada bulunmuş olmasıdır. Bu da arızi bir durumdur, sürekli değildir.

Bunun içindir ki, Hz. Ali'nin (ra) ölümüyle artık bu doğu bölgesinde fitneler baş gösterdi, nifak ve ayrılık olayları, dinden dönüş hareketleri ve bid'atler ortaya çıkmış oldu. Bütün bunlar ancak Hz. Ali'nin ölümünden sonra başladı. Bilinen kadarıyla işte bu, daha çok tercihe değerdir.[3]

Yine belirttiğimiz gibi hiç şüphesiz, burada bulunan âlimlerin önde gelenleri ve sâlihleri, elbette ki Şam'da bulunanlara göre çok daha faziletli ve üstün kişilerdi.

Ancak hepsini birbiriyle karşılaştırmanın ve bazı konularda orayı Şam'a tercih etmenin yanında öteki tarafın elbette ki oldukça üstün olan ve beri tarafı tercihini gerektiren durumları da vardı ve bunun olmasına mani bir durum da yoktu. İşte işin bu yönü, bazı bakımlardan Şam'da bulunan taifenin neden tercih olunması gerektiğini açıklamaktadır. Gerçi Hz. Ali (ra), hakkı ayırt etme ve batılın karşısında yer alma bakımından ötekilerine göre buna daha layık olan biriydi. Açıkça hadislerde belirtildiği gibi Ammar b. Yasir'in bağı ve âsi olan grup tarafından öldürüleceği gerçeği de Muaviye ve Şam halkı tarafından olmakla beraber, yine de Şam'ın değerine bir leke getirecek değildir.

---

[1] el-Fetava, 4/274
[2] el-Fetava, 4/274
[3] el-Fetava, 4/274

Burada bize düşen görev, Allah'tan her ne gelmiş ise, bizim onlara iman etmemiz ve hak ile bâtılın arasını olması gerektiği gibi ayırt etmemizdir. Biz kendi heva ve hevesimize göre davranamayacağımız gibi, yine biz hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadığımız bir konuda konuşacak da değiliz. Aksine bizim yapmamız gereken ilim ve adalet yoluna başvurmak ve ondan ayrılmamaktır. İşte bu, Kitap ve Sünnete uymak demektir. Ancak hakkın bir kısmını kabullenip bir kısmına arka çevirmeye gelince; işte bu davranış ihtilafın ve anlaşmazlığın kendisidir.[1]

Muaviye Döneminde Ehl-i Hall ve'l-Akd Meselesi

Raşit Halifeler çağında İslâm Toplumu, çok hızlı değişimlere uğradı, çok tehlikeli durumlar yaşadı. Öyle ki bu hızlı ve tehlikeli değişim, Muaviye zamanında temel ölçüleri ve prensipleri de tehdit eder hale geldi.

Burada ortaya çıkan sevgi, insicam, kaynaşma, halifelerle idareleri altındaki vatandaşları arasında dönüp dolaşan hırs, birbirlerine karşı olan muamelelerinde Allah korkusu en başta görülen özelliklerden idi.

İşte bu hızlı değişim Ehli Hall ve'l- Akd kurumunun değerinin giderek azalmasına sebep oldu. Bu kurumda görev almış olanların hepsi Medine'de ikamet etmekteydiler. Ancak kurumun en önemli kişilerinin hayatlarını kaybetmiş olmaları veya kimisinin de başka şehirlere taşınmış olmaları sebebiyle önemini yitirmişti. Çünkü artık Medine dışında da birçok şehir önem kazanmaya başlamış ve mühim merkez haline gelmişti. Böylece artık Hicaz bölgesinin üzerinde bir değer elde ediyorlardı. Çünkü Buraları hilâfet merkeziydi. Bunun doğal bir sonucu olarak artık yeni yeni Müslüman olan Arap kabileler dönemi ağırlık kazanıyordu. Bununla beraber bunların omuzlarına da ağır yükler biniyordu. Çünkü büyük İslâmî fetihler dönemi böylece başlamış oluyordu.

Doğal olarak da bunun İslâm toplumu üzerinde, daha önceden hiç görülmemiş mânada bir etkisi oluyordu. Kimi yerlerde nüfusta değişimler ve ahlâki farklılıklar baş gösteriyordu.[2]

Bundan böyle tedrici bir şekilde kavramlarda farklılıklar oluşmaya başladı. Örneğin Ehli Hall ve'l- Akd kurumu hakkında artık farklı değerlendirmeler oluşmuştu. Bu kimseler Bedir Ehlinden oluşurlar veya "Medine'de ilk olarak İslâm dinini kabul edenler gibi" kavramlarda farklılıklar orta çıktı ve zamanla bunların sayıları da giderek azaldı. Bundan böyle

[1] el-Fetava, 4/274
[2] ed-Devletu ve'l-Muctema fi'l-Asri'l-Emevi, s.127

şehirlerde daha çok etkin olanlar, daha fazla söz sahibi olanlar o şehirlerin liderleri ve söz sahibi olan kimseleri idiler. Nitekim doğal olarak Şam bölgesinin lider konumunda olanları da bunlar arasında yerini koruyordu.

Bu konuda tarihsel olaylar bağlamında bir değerlendirme yapacak olursak, burada o dönemlerde kendi bölgelerinde ve şehirlerinde halk üzerinde siyasî mânada çok daha güçlü olanların güç ve kudret sahibi olduklarını, Medine merkezindeki toplumların bu mânada onlardan geride kaldıklarını ve acze düştüklerini bulmaktayız. Bunun yanında Şam toplumunun baş döndürecek bir şekilde güç ve kuvvet kazandığını, gelişip diğer şehirler ve toplumlar üzerinde büyük etkiler bıraktığını görmekteyiz.

Bu dönemde Şam'ın öne çıkışı birçok yönden değerlendirilebilir. Toplumun idarecilerine itaati, sosyal birliğin oluşmuş olması, halkın idarecilere boyun eğmeleri, kültürel ve sosyal faaliyetler ve benzeri daha birçok farklı yönü bakımından Şam'ın Irak bölgesine göre üstünlüğü vardı.

İşte böyle bir gelişmişliğin ve gücün neticesidir ki, Emevî devleti yetmiş yılı aşkın bir süre varlığını devam ettirdi. Bunu destekleyen faktörler de, Emevî devletinin idarecileri, komuta kademesi siyasî bakımdan, İslâm toplumunda Ehli Hall ve'l- Akd adıyla en önemli bir kurum oluşturmuşlardı. Ki bunlar bir halife seçebilecek güçte idiler. Seçtikleri halifeye, öteki şehir ve bölgelerde bulunan insanların tercihlerini ondan yana koymaları konusunda ikna kâbiliyetine sahip kimselerdi. Bu durumu ister barış yoluyla, olmazsa zor kullanarak sağlama gücünde idiler.

Bu öyle farklı ve değişken bir toplum oluyordu ki, hemen herkesin farklı eğilimleri ve yönelimleri, farklı değerleri vardı. Ama idareciler bütün bu farklılıklara rağmen onları bir tek güç etrafında, Emevî hanedanı etrafında birleşmelerini sağlıyordu.[1] Şöyle ki:

Ehli Hall Ve'l-Akd Bağlamında Fukahanın Görüşü

Ehli Hall ve'l-Akd bağlamında ilim adamlarımızın düşüncelerine göre hükmetmemize gelince, bu konuda âlimlerimizin çok farklı görüşler sergilediklerini görürüz. Birçok terim geliştirdiklerini de bulabiliriz.[2] Bu görüş ve terimlerden bazıları şöyledir:

• **"Ulü'l-Emr"** Bu terim şer'i mânada olan bir terim olup, bizzat Kur'an'ın kendisinde yer alır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Ey iman

[1] ed-Devletu ve'l-Muctema fi'l-Asri'l-Emevi, s.128
[2] ed-Devletu ve'l-Muctema fi'l-Asri'l-Emevi, s.128

edenler! **Allah'a itaat edin, Resûlüne de itaat edin ve sizden olan ulü'l-emre de itaat edin.**" (Nisa, 4/59)

Burada bu âyette yer alan "**ulü'l-emr**" ifadesinden neyin murat olunduğu hakkında farklı görüşler ortaya atmışlardır. Bu görüşlerden en meşhurları şunlardır:

—Bundan kasıt Emirlerdir. Nitekim İmam Taberi'nin de tercihi bu olmuştur. İmam Nevevi de selef ve halef âlimlerinin çoğunluğunun görüşünün bu olduğunu söylemiştir.[1]

— Bu ifadeden kasıt âlimlerdir. Nitekim selef âlimlerinin bazıları bu görüştedirler. Örneğin Cabir b. Abdullah, Hasan Basri, İbrahim Nehai ve daha başkaları bu görüşü savunanların başında yer alırlar.

— Bundan kasıt Hz. Muhammed'in (sav) ashabıdır.

— Hz. Ebu Bekir ve Ömer'dir.

— Bu ifade tüm görevlileri ve ilim sahiplerini kapsayan genel bir ifadedir. Nitekim İmam İbn Kesir, İbnu'l-Kayyım, Şevkani ve bunlar dışında bazı ilim adamları bu görüşte olanlardandır.[2]

— Bu ifadeden kasıt ilim adamları, umera ve liderlerdir. Kısaca kendilerine tâbi olunan herkestir. Bu görüşü savunanlar da İbn Teymiyye, Muhammed Abduh gibi isimlerdir.[3]

• **Âlimlerdir.** Burada sözü edilen âlimlerden kasıt, şeriat alanında ilim sahibi olan otoritelerdir. Nitekim bu da Kur'an'da yer alan bir lafızdır. Çünkü her şeyden münezzeh olan yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"**Allah'a karşı ancak; kulları içinden âlim olanlar derin saygı duyarlar.**" (Fatır, 35/28)

Bu ifade yine Kur'an'da kimi zaman "**ulü'l-ilm**" (**ilim sahipleri**) ifadesiyle yer almıştır. Nitekim şu âyette bu ifade aynen yer almaktadır: "**Allah, melekler ve ilim sahipleri, ondan başka ilâh olmadığına adaletle şahitlik ettiler.**" (Âl-i İmran, 3/18)

Ayrıca bu terim Hz. Peygamberin sünnetinde sayılamayacak kadar hadistee yerini bulmuştur. Bu hadisler arasında çok meşhur olan şu hadisi verebiliriz. Allah Resûlü (sav) hadislerinde şöyle buyurmuşlardır:

---

[1] Taberi, Tefsir, Tahkik Mahmud Şâkir, 8/502; Nevevi, Şerhu'n-Nevevi Ala Sahihi'l-Müslim, 12/223
[2] Tefsir İbn Kesir, 1/530; er-Risaletu'n-Nebeviyye, s.41; Şevkani, Fethu'l-Kadir, 1/481
[3] İbn Teymiyye, el-Hisbe, s.185; Abduh, Tefsiru'l-Menar, Abdullah et-Turayki, Ehlu'l-Akdi ve'l-Hal, s.12

"Doğrusu Allah, ilmi, insanlardan çekip almakla ortadan kaldırmaz, ancak onu âlimlerin ölümüyle ortadan kaldırır."[1]

• **Seçme ve seçilme ehliyeti olan ilim sahipleri:** Devlet başkanının seçimi ve ona biat meselesi kendilerine bırakılıp bu görev kendilerine verilmiş olanlar demektir. Bunlar Ehli Hall ve'l-Akd denilen kimselerdir.[2]

Bu terim, içtihada dayalı olarak oluşturulmuş bir terim olup bazı ilim adamlarınca dile getirilmektedir.[3]

• **İçtihat ehli:** Bu kimseler, İslâm şeriatı alanında içtihat edebilme ehliyetini haiz olan kimselerdir. Çünkü önemli iş ve konularda bu kimselerin rolü büyüktür. Örneğin Büyük İmam (Başkadı veya Müftü), Kadılar, fetva verme ehliyetinde olanlar ve benzerleri. Bu terimi mutlak mânada dile getirenler de Bağdadi ve Kurtubi gibi ilim adamlarıdırlar.[4]

• **Şûra Heyeti:** Âyet-i Kerimede belirtildiği gibi buna uygun olarak kendileriyle Müslümanların meseleleri görüşülebileni, danışılan istişare heyeti. Çünkü âyette, **"İş konusunda onlarla müşaverede bulun"** (Âl-i İmran, 3/159) buyurulduğu gibi, bir diğer âyette de şöyle buyrulmuştur: **"İşleri aralarında şura (danışma) iledir."** (Şûra, 42/38)

• **Güç ve kudret sahibi olanlar:** Toplum üzerinde etkileri bulunanlar. Bu terimi dile getirenler arasında İbn Teymiyye'yi sayabiliriz.[5]

• **Uzak görüşlü olan ve tedbiri elden bırakmayanlar:** İşleri çekip çevirme konularında olsun, başka hususlarda olsun üstün akıl ve zekâ sahibi olarak olgunca bir davranış sergileyenler. Bu terimi kullananlar arasında İbn Abidin'i sayabiliriz.[6]

Ehli Hal ve'l-Akd görevinde bulunanlar ve bu ehliyette olanlar, İslâm cemaatinin problemlerini ve genel mânadaki sorunlarını çözebilen, yola koyan, siyasi, idarî, yasama ve yargı ve benzeri konularda etkin olabilen kimselerdir. Daha sonra da sözkonusu düzenin, belirli nedenlere dayanılarak çözümlenmesi cihetine gidilir ki, bu sistem yeniden öngörülen esaslar üzerinde kurulabilsin ve devamı sağlanmış olsun.[7]

---

[1] Müslim, H.13
[2] el-Mevsuatu'l-Fıkhiyye, 7/115 Kuveyt Evkaf Bakanlığı yayını
[3] Abdullah et-Turayki, Ehlu'l-Akdi ve'l-Hal, s.13 Bu eser sahasında tektir.
[4] Abdullah et-Turayki, Ehlu'l-Akdi ve'l-Hal, s.13; Usulü'd-Din, s.279; Kurtubi, Tefsir, 1/265
[5] İbn Teymiyye, Minhacu's-Sünne, 1/550
[6] Bk. Haşiyetu İbn Abidin, 4/263
[7] Abdullah et-Turayki, Ehlu'l-Akdi ve'l-Hall, s.15

Hz. Muaviye (ra) döneminde gerçekleşen örneğe gelince; onun döneminde Ehl-i Hall ve'l-Akd görevini üstlenmiş olanlar, genelde velayet yetkisine sahip olan valiler ile kabile liderleri, askerî komuta üst kademesi ve benzerleriydiler.

Bu dönemde asıl güç ve kuvvet fiili olarak Şam merkezinde toplanmaktaydı. Çünkü her alanda atama ve görevden alma, seçim hakkı gibi hususlar tamamen Şam'dan yönetiliyordu. Özellikle kendilerine muhalif olanlar üzerinde etkin baskılar yine Şam merkezinin elindeydi.

İşte bunlar, Şam tarihinde Emevîler döneminde kesin olarak gerçekleşen uygulamalar idi.

Daha adilce söylemek gerekirse, diyeceğimiz o ki, aslında Hall ve Akd Ehli denen kurulun dairesini genişletmek gerekir. Yani, Şam'da bulunan liderlere, söz sahibi kimselere ek olarak Irak, Hicaz, Mısır ve benzeri diğer bölgelerde bulunan diğer İslâm şehirlerinin liderlerini ve söz sahibi durumunda olan kimseleri buna katmak lazımdır.

Buna ilave olarak, kuvvet kademesinin yanında, ümmetin âlimlerinden ve din bilginlerinden gerçekten görüşlerine ihtiyaç duyulanların da alınması gerekir. Dolayısıyla halife veya devlet başkanı seçimi bunlar eliyle yapılmalı ve eğer görevden alınması gerekiyorsa yine bunlar eliyle görevden uzaklaştırılmalıdır. Yani ümmetin önemli işlerini görmede, hak ve adalet konularını değerlendirmede, bu kesimler nasıl ki birtakım sorumluluklar üstlenmişlerse, buna bağlı olarak devlet başkanını seçme veya görevden alma vazifesi de yine bu kesim tarafından sağlanmalıdır.

Eğer Emevî devletinde idare bu yöntemle devam ettirilmiş olsaydı, kesinlikle ümmet çoğunlukla ihtilaflardan, ayrılıklardan ve birbirlerinin kanını akıtmaktan kaçınırlardı. Oysa Emevîler döneminde fiili olarak seçim hakkı sadece Şam halkına tanınmış ve onlar da seçilmesi gerekenlerin mutlaka Emevîler ailesinden olmasına dikkat etmişlerdir.

Bunun ilk örneğini, babası Muaviye'nin veliahdı olması sebebiyle, Yezid'e biat olunmasıdır. Bundan böyle birçok badirelerden sonra, artık Emevî hanedanından halifelerin seçimi bir vakıa halini almış oldu. İster razı olsunlar, ister olmasınlar, diğer kentlerde bulunan Müslümanlar da ister istemez buna boyun eğer oldular.[1] Yeri geldiğinde Allah'ın izniyle bütün bu konuları ele alacağız.

[1] ed-Devletu ve'l-Muctema fi'l-Asri'l-Emevi, s.128

MUAVİYE DÖNEMİNDE ŞÛRA

Doğal olarak Hilafet görevi Ümeyye Oğullarına geçince, Muaviye b. Ebu Süfyan, şûra'nın yararlarını bilmeyen biri olmadığı gibi, onu ihmal edecek biri de değildi. Çünkü tüm önemli işler bir danışma ve şûra neticesinde olgunlaşır. Bu nedenle Muaviye de, gerçekten görüş beyan edebilecek durumda olan idarecileriyle olsun, önde gelen simalarla olsun, toplumun saygın kişileri olsun, ilim ehli olsun, hepsiyle danışarak karar verirdi. Bu uygulama, Muaviye'den itibaren Emevî halifeleri için uymaları gereken bir teamül halini almıştı.

Hz. Muaviye'nin en önemli danışmanlarının başında Amr b. As ve Muğire b. Şûbe gelirlerdi. Nitekim Muaviye, kendisine gelen heyetlerle de istişarede bulunurdu.[1]

Halk özgürce konuşup görüşlerini aktarabiliyordu. Halife de büyük bir titizlikle bu görüşlere değer verirdi. Bu konuda onlarla konuşup tartışırdı. Dolayısıyla konuşulanlar arasından mutlaka gerçekleşmesi imkân dâhilinde olan görüşlerin gerçekleşmesini sağlardı.

Halife, o konuda ehliyetli olan kimselerin ve yazarların görüşlerine danışman olarak önem verir, istişarede alınan kararlar, uygulanması istenen hükümler, mutlaka uygulanırdı. Onları yapacakları iş ve hizmette serbest bırakır, önlerini kesmezdi. Halife, onlara güvendiğini açıkça gösterirdi. Onları kendi gücünün üstünlüğüyle kendisine bağlamasını bilirdi.

Herhangi bir konuda karar vermek, bir yargıya varmak gibi hususlar mutlak mânada halifenin şahsında toplanmış değildi. Çünkü halife, sahip olduğu ülke sınırlarının genişliği sebebiyle, her yere uzanamıyor ve ulaşamayabiliyordu. Bu nedenle her emrinin aynı şekilde yerine getirilmesi mümkün olamıyordu. Bu nedenle tüm konularda sorumluluk üstlenemiyordu. Onu bölge görevlilerine bırakıyordu.

Muaviye, herhangi bir bölgeye atadığı bir valisine sınırsız yetkiler tanıyor, onları icraatlarında serbest bırakıyordu. Kaldı ki zaten güvenmediği kimseleri de istedikleri yere vali olarak göndermiyordu. O, görev verdiklerine de ancak kendisinden emin oldukları arasından seçerdi. Atadığı valiler de muayyen sınırlar içerisinde onunla istişarelerde bulunurlardı.

Halifelik görevine gelince; bu göreve atanacak olanların mutlaka Ümeyye Oğullarından olması gerekiyordu. Halife olacak bir kimse, kesin

---

[1] Fi Tarihi'l-Hadarati'l-Arabiyyeti'l-İslamiyyeti, s.5

olarak Emevî ailesinden olmalıydı. Özellikle de Emevîlerin toplu bulunduğu yerde, halkın olmadığı zamanda bu türden fetvalar verilirdi.

Ümeyye Oğullarından seçilen halifeler, halife seçimi işlerinde ve bunda gözü olan başkalarının reddi konusunda kesin olarak genelde Emevîlerden oluşan bir cemaat arasında tartışılıp sonuca varılırdı.[1]

Bu noktada şunu söyleyebiliriz: Ümeyye Oğulları döneminde iki türlü şûra vardı.

B c : Kamu hizmetlerini ve görevlerini ilgilendiren hususlara ilişkin olan şûra'dır. Ümeyye Oğulları halifeleri; vali, kabile liderleri, kanaat önderleri gibi bu konuda görüş açıklayabilecek her kesimden ve önde gelen her tanınmış kişiden görüş alırlar, onlarla istişarede bulunurlardı.

c : Bu sadece sultana has olan bir şûra'dır. Bu nedenle sadece aynı aileden olanlar ve halifelik konusunda kendilerini ilgilendiren meselelerde, istişareyi kendi aralarında ve kendi adamlarıyla yaparlardı. Yine kendileri açısından karar verilmesi gereken bir konu varsa, onu da kendi şûra'larında görüşüp konuşurlardı.[2]

Muaviye'nin halifeliği, her şeyin sadece ona bağlı olarak devam ettirildiği merkeziyetçi bir hilâfet devleti değildir. İdarî konularda olsun, vereceği hükümlerde olsun genel olarak izlediği yol merkeziyetçi olmayan bir idare tarzıydı. Barışta olsun, savaş zamanında olsun her görüş sahibi, deneyimli olan herkes kendi konumlarına göre sorumluluk üstleniyordu.

Merkezde olsun, merkez dışındaki vilayetlerde olsun, İslâmî yaşantı bireysel ve toplumsal olarak hepsinde egemendi. Devlet idarî bakımdan İslâmî hükümlere göre uygulamaları yerine getiriyordu. Mevcut düzen, Allah Resûlü'nün döneminden itibaren, Raşit Halifeler dönemi de dâhil olmak üzere Emevîler dönemine kadar hep İslâmî esaslar çerçevesinde devam ediyordu. Ancak zamanla bireysel mânada idarecilik ve bunun beraberinde getirdiği aksaklıklar sebebiyle, bu, yerini "şûra ya bıraktı.

Siyasal, sosyal, ekonomik ve idarî alanlarda olsun, kamuya ait hizmet alanlarında olsun, kamu harcamalarında olsun artık bundan böyle "şûraya önem verilir oldu. Tüm iş ve hizmetler bu çerçevede yürütülmekteydi.[3]

[1] Yusuf el-Işş, ed_Devletu'l-Emeviyye, s.139; Fi Tarihi'l-Hadarati'l-Arabiyyeti'l-İslamiyyeti, s..56
[2] Fi Tarihi'l-Hadarati'l-Arabiyyeti'l-İslamiyyeti, s.57
[3] Dirase Fi Tarihi Hulefai'l-Emeviyyin, s.102

Halifelik kurumu, Emevîler döneminde verasete dayalı bir krallık haline dönüşmüş ise de yine de tamamen Raşit Halifelik kurumundan uzaklaşmış değildi. O dönemde var olan şûra kurumu, bu dönemde de birtakım farklılıklarla da olsa devam ediyordu. İslâmî emirler bütünüyle bırakılmış veya bir irtidat olayı sözkonusu değildi. Metot ve hüküm olarak yine de İslâmî esaslar egemendi.

Zaten işin bu yönü sosyal açıdan olsun, siyasal açıdan olsun, ona bir tür haklılık kazandırıyor. İbn Haldun'un da işaret ettiği gibi Muaviye döneminde olsun, genelde Emevîler döneminde olsun dinî ve mezhebî açıdan hilâfetin bazı yönleri varlığını devam ettiriyordu. Sistem hak yolda yürümekteydi. Değişiklik öncelikle dine dayalı olarak yapılıyordu, daha sonra bu iş asabiyete ve ileriki dönemlerde de kılıca dönüştü.

İşte Muaviye, Mervan ve oğlu Abdümelik dönemlerinde devlet idaresi bu verdiğimiz tarzda yürümekteydi. Nitekim Abbasî halifelerinin ilk döneminden itibaren, Harun Reşit ve çocukları dönemine kadar yine bu tarzda devam etmişti. Daha sonra halifelikten eser kalmadı, sadece kalan halifeliğin ismi olmuştu.[1]

İbn Haldun'un görüş olarak ileri sürdüğü şey, mutlak mânada doğru değildir. Çünkü Osmanlı devletinde Fatih Sultan Mehmet döneminde hilâfetin amaçlarından bir kısmı yeniden canlanmaya başladı. Örneğin yeniden fetih hareketleri, İslâm'a dâvet hizmeti, İslâm'ın yeniden güç kazanması, adaletin egemen kılınması gibi hizmetler hilâfetin amacına hizmet eden görevlerdendir.

Kaldı ki İslâm şeriatı kabile asabiyetini, krallığı kınıyor değildir. Kabileye dayalı idarî bir teşkilat veya krallığa dayalı bir idare, amaçlarında dini egemen kılmayı ön planda tuttuğu sürece İslâm dini buna karşı çıkmaz. Yeter ki gaye İslâm egemenliği olsun. Nitekim Hz. Süleyman (as) Rabbinden istekte bulunarak şöyle yakarıyor ve diyor ki:

"Rabbim! Beni bağışla. Bana, benden sonra hiçbir kimseye layık olmayacak bir mülk (hükümranlık) bahşeyle!" (Sad, 38/35)

Hz. Süleyman kendisinin peygamber olarak görevlendirilmesi, krallık ve hükümranlık sunulmasıyla, bâtıla sapmayacağından emin olduğundan Rabbine böyle bir dua ile istekte bulunmuştur.[2]

---

[1] İbn Haldun, Mukaddime; ed-Devletu'l-Emeviyye el-Muftera aleyha, s.275
[2] İbn Haldun, Mukaddime; ed-Devletu'l-Emeviyye el-Muftera aleyha, s.275

Bununla beraber hilafetle çelişen ve hilâfete aykırı düşen krallık, zalim olan ceberut krallıktır. Çünkü böyle bir dönemde halka zulmetmek, onları ezmek vardır. Halka rağmen hakkı çiğnemektir.[1]

Ancak Muaviye'nin hâlifeliği dönemindeki hilâfet ceberut olan bir krallık dönemi değildi. Uyanık ve dikkatli fakih ve tarihçilerimiz bu noktaya dikkat çekmişlerdir. Bunlar, Muaviye'nin hilafetinin amaçları ile Raşit Halifelerin hilafetinin amaçlarına bu yönüyle dikkat çekmişler ve aralarındaki yakın ilişkiye vurgu yapmışlardır.

Bundan dolayıdır ki İbn Teymiyye şu görüşü açıklamaktadır: "Bizim İslâm şeriatimize göre, hilâfet kurumu ile meliklik kurumunun karma olması caizdir. Her ne kadar gerçek mânadaki hilâfet kurumu kadar değerli olmasa da böyle bir idarî sistem adalete aykırı düşmez."[2]

Biz burada şöyle dersek, hakikatten uzaklaşmış olmayız: "Aslında Muaviye'nin kendisi olsun, Emevî halifelerinden bazıları olsun, kâmil mânada Raşit Halifelerin yürüttüğü gibi bir hilâfet döneminin sürdürülmesini isterlerdi. Ancak idareleri altındaki vatandaşlarının durumları ve çağlarının getirdiği problemler yüzünden böyle bir şeye güç yetiremediler." Evet, Emevî hanedanından bazı halifeler için bu ifadeyi kullanmamızda herhangi bir sakınca yoktur.

İslâmî ve insanî siyaset adına Raşit Halifelerin sunduğu şu yüce ufuk ve üstün örnek, kendilerinden sonra gelen kimi halifeler ve vatandaşlar üzerinde o çekici etkisini hâlâ göstermektedir. O halde yine onların ölçüleri üzerinde yücelme sağlanabilir. Onun için de onlar tüm gayretlerini onu gerçekleştirmek için sergilediler. Daha sonra da oraya ulaşmanın ve tecrübeyi yaşamanın çok zor olduğunu anlayıp yeniden içinde bulundukları gerçeğe döndüler.[3]

Günün birinde Muaviye oğlu Yezid'e sorar. "Halife seçilmesinden sonra nasıl bir hılafet sergileyeceksin" der. Oğlu Yezid de babası Muaviye'ye, "Ben tıpkı Ömer b. Hattab'ın hilafeti gibi bir halifelik görevini sürdüreceğim" der. Bunun üzerine baba Muaviye gülümseyerek, "Allah adına yemin ederim ki, ben onlar üzerinde Osman gibi bir halife örneğini ya-

[1] İbn Haldun, Mukaddime; ed-Devletu'l-Emeviyye el-Muftera aleyha, s.275
[2] İbn Teymiyye, el-Fetava, 35/18
[3] ed-Devletu'l-Emeviyye el-Muftera aleyha, s.276

şatmak istedim de buna güç yetiremedim. Yani sen, bu topluma tıpkı Ömer'in hilafetinde uyguladığı gibi hizmet vereceksin, öyle mi?" der.[1]

Bu ifadelerden, Raşit Halifeler dönemindeki o berrak hayata dönüşün oldukça zor olduğu, muhal olacağı gibi bir mâna anlaşılmasın. Çünkü idareci ve hâkim olan bir kimse ne kadar iyi niyet sahibi olursa olsun ve böyle bir hizmeti ne kadar isterse istesin, mutlaka bu konuda idare edenle idare edilenler arasında bir uyumun var olması ve bunun önceden gerçekleşmiş olması gerekir. Bu gerçekleşmeden olamaz.

Öyle ki toplumun her kesiminin bu üstün sosyal ideallerin gerçekleşebilmesi için birbirileriyle yardımlaşmaları gerekir. Bu ise, oldukça uzun ve zor olan bir yoldur ama aşılamaz değildir. Bunun için imanda oldukça samimi ve dürüst dâvetçilere, idarecilere, toplumu yönlendiren samimi insanlara ihtiyaç vardır. Bunlar tüm gayretleriyle insanların, İslâm toplumunun fertlerini kâmil imana dâvet etmeli, gayretlerini bu alanda yoğunlaştırmalılar. Bu konuda örneklik etmeliler. Zamanlarını ve her anlarını, gayretlerini hep bu alana teksif etmelidirler.[2]

İbn Teymiyye bu gerçeği şöyle değerlendirmektedir: Eğer Toplumda bir bozulma, bir sıkıntı baş gösterirse, bu hal, aynı anda hem idare edenin ve hem de idare edilenlerin eksikliği mânasına gelmez.[3]

Hz. Muaviye ve Emevî devleti dönemindeki şûra olayı, tıpkı Raşit Halifeler döneminde görüldüğü gibi değil, önemini azaltarak devam etti. Muaviye'nin hilafeti döneminde bunun bazı yönlerinden yararlanılmış ise de bütünüyle varlığını devam ettirememiştir. Ancak bazı kimselerin ileri sürdükleri gibi bu kurum büsbütün rafa kaldırılmış da değildi.

Muaviye Döneminde Konuşma Özgürlüğü

Hz. Muaviye döneminde, sözlü çekişme ile silahlı çekişme arasında fark vardı. Kişi, normal sınırlar içerisinde olmak kaydıyla, tecavüz ve saldırı içermemek suretiyle istediğini konuşmakta serbest idi. Meğerki silahlı

---

[1] ed-Devletu'l-Emeviyye el-Muftera aleyha, s.276; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye

[2] ed-Devletu'l-Emeviyye el-Muftera aleyha, s.277

[3] İbn Teymiyye, Mecmuu'l-Fetava, 35/20; ed-Devletu'l-Emeviyye el-Muftera aleyha, s.277 Bu arada Dr. Halid el-Ğays, önemli eseri olan "Merviyyat Hilafeti Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.281–282" isimli eserinde bu rivayetin isnadı ile alakalı olarak diyor ki: "Burada iki illet bulunmaktadır. Bu illetlerden birincisi, Abdullah b. Salih el-Cüheni olup, bu adam Abdulmelik b. Umeyr'e yetişmemiştir, onu görmemiştir. Çünkü Abdullah b. Salih el-Cüheni, Abdulmelik b. Umeyr'in ölümünden bir yıl sonra dünyaya gelmiştir. İkinci illet ise, Hişam b. Sa'd'ın Şii olmasıdır. Şia'nın Ümeyye Oğullarına karşı tutumları herkes tarafından bilinen bir gerçektir. Bu nedenle, bu konuda ondan gelen bir rivayet dikkate alınamaz. Çünkü o, kendi heva ve arzusu doğrultusunda rivayette bulunur.

çatışmaya çağrı yapmış olsun. Ona müsamaha yoktu. İş silah kullanmaya ve kılıç çekmeye geldi mi, Muaviye buna asla göz yummaz ve onlara derhal cevap verirdi. Nitekim Haricîlere karşı bu mânada olmak üzere acımasızca saldırmıştır. İleride bu konuyu da Allah'ın izniyle ele alacağız. Nitekim Muaviye'den gelen bir rivayete göre demiş ki:

"İnsanlar bizimle mülkümüz arasına girmedikleri sürece, ben de onlarla dinleri arasına girecek değilim."[1]

Muaviye'nin Irak valisi olan Ziyad b. Ebih, Basra halkına yönelik yaptığı konuşmasında der ki: "Eğer, ben içinizden herhangi birinizin, bana olan buğzu, kin ve nefreti sebebiyle tüberküloza yakalanıp öldüğünü bilmiş olsam, durumunu halka ifşa etmem, hatasını gizlerim. Meğerki bana karşı durumu açığa çıkmış olsun. O böylece açıktan harekete geçerse, ben onunla tartışmaya bile gerek duymam, gereğini yaparım."[2]

Yine Ziyad muarızlarından birine karşı şöyle der: "Ben, onun paçalarından bana karşı duyduğu kinin akmakta olduğunu bilmiş olsam, o açıkça bana karşı harekete geçmedikçe, ona bir şey yapmam."[3]

İşte sana, o dönemdeki konuşma özgürlüğüne dair birkaç örnek. Gerçek mânada özgürlük ve barış içerisinde var olan bir tartışma. Muaviye'ye iyiliği emretme ve münkeri yasaklama konusunda kendisine söylenenler ve onun kendisine karşı yapılan bu tenkitler karşısındaki tutum ve davranışı hakkında bazı örnekleri şöylece verebiliriz. Şöyle ki:

Ebu Müslim el-Havlani

Ebu Müslim Havlani merhum, Rabbani olan ve gözünü budaktan sakınmayan ilim adamlarından biri idi. Kimseye boyun eğmeyen, yağcılık etmeyen, hatır ve gönle göre iş yapmayan bir ilim adamıydı. İşte bu zat, Muaviye'nin önünde ona öğütte bulunurdu ve kendisine şöyle söylerdi:

"Arap kabilelerinden herhangi birine karşı farklı bir muamele ile yaklaşmaktan uzak dur. Çünkü bu davranış senin adaletine zarar getirir.[4]

Bu zat, Muaviye'ye, tebaasına karşı görevlerini hatırlatır, onlarla ilgili hakları yerine getirmesi konusunda teşvikte bulunurdu. Yine günlerden birisinde Muaviye'nin huzuruna çıkar ve ona, "Ey ücretle çalışan işçi, ey

[1] ed-Devletu'l-Emeviyye el-Muftera aleyha, s.303; Taberi Tarihi
[2] ed-Devletu'l-Emeviyye el-Muftera aleyha, s.277-303; Taberi Tarihi.
[3] Siyeru Alami'n-Nubela, 4/13; Eseru'l-Ulemai Fi'l-Hayati's-Siyaseti Fi'd-Devleti'l-Emeviyyeti, s.274
[4] Isfahani, Faziletu'l-Adilin Mine'l-Vullat, s.306

tebaanın görevlisi!" diye hitapta bulunur. Orada bulunan halk da kendisini uyararak, "Ey Başkanım, Ey Emirim!" diye seslen uyarısında bulunurlar. Bunun üzerine Muaviye devreye girer ve

"Ebu Müslim'in işine karışmayın, o, ne söyleyeceğini bilir" diye halkı uyarır. Ebu Müslim el-Havlani de şöyle der: "Senin durumun şu adama benzer: Adam çalıştırmak üzere bir işçi tutar, ona gütmesi için hayvanlarını, koyunlarını teslim eder. Onları güzel bir merada otlatması için de kendisine güzel bir ücret belirler. İyi süt versinler, güzel ve temiz yün elde olunsun ister.

Eğer çoban o koyunları güzel bir yerde otlatır, yün ve süt vermelerini, kuzulamalarını, zayıf olanlarının semizlenmesini sağlarsa, ona tayin ettiği ücreti verir, ayrıca ilave olarak kendiliğinden fazlasını da ihsan eder.

Eğer çoban efendisinin istediği şekilde sürüsüne sahip çıkmaz, semiz olanların zayıflamasına, zayıf olanların ölmelerine, et, süt ve yünlerinin düşük olmasına sebebiyet verirse, efendisi ona öfkelenir" der.

Bu konuşma üzerine Muaviye'nin cevabı, "Maşallah, ne güzel bir uyarı" olur.[1]

Burada Ebu Müslim, Muaviye'yi, tebaasına karşı iyi davranması ve görevini gereği gibi yerine getirmesi için muazzam bir şekilde teşvik etme görevini yerine getirmektedir. Kendisi, Muaviye'yi basit davranışlardan, haksızlık etmekten uzak durmasını, onlara karşı hizmetlerinde ve işlerinde aşırıya gitmemesini tavsiye ediyor. Bunu da direkt olarak değil de, bir örnekleme yaparak ona doğru yolu gösteriyor. Olayları ve vaziyeti bir benzetme ile aktarmaya gayret gösteriyor.

Yine bu zatın, Muaviye'ye karşı pratikte ve uygulamada bir başka girişimi de vardır. Bir keresinde Muaviye minbere çıkmış, halka seslenecektir. Fakat kendisi halka vermesi gereken ve onların hakları olan bahşişlerini, alacaklarını kesmiştir. Ebu Müslim hemen ayağa kalkar ve Muaviye'ye karşı şu soruyu sorar: "Ey Muaviye! Halkın ihtiyacı olan alacaklarını neden kestin, neden onların alacaklarını kendilerine ödemiyorsun? Bu halk senin ve babanın uşağı değildir. Hatta senin annenin de uşağı da değil ki onları cezalandırasın? Neye göre onların ihtiyaçlarını kıstın?"

Muaviye buna çok hiddetlenir, hemen minberden iner ve halka da, "Yerinizden ayrılmayın" diye uyarıda bulunur. Muaviye bir süre gözden

[1] Eseru'l-ulema Fi'l-Hayati's-Siyasiyye, fi'd-Devleti'l-Emeviyye, s.306

kaybolur, daha sonra döner, halkın bulunduğu yere gelir ve "Ebu Müslim, beni çileden çıkaracak bir söz konuştu. Ben Allah Resûlü'nden (sav) dinlemiştim, Resûlüllah (sav),

"Öfke şeytandandır. Şeytan ise ateşten yaratılmıştır. Bilindiği gibi ateş de ancak su ile söndürülür. Herhangi biriniz öfkelendiğinde, hemen yıkansın"[1] buyurmuştu. Dolayısıyla ben de gidip yıkandım ve geldim. Ancak Ebu Müslim, uyarısında haklıdır ve doğru söylemiştir. Çünkü bu halk, benim de babamın da uşağı değildir. O halde gelin alacaklarınız ne ise onu alın" der.[2]

Frezdak Muaviye'yi Hicvediyor

Frezdak, Hz. Muaviye'yi hicvederek, onu alaya alarak, ona karşı kendi soyu ve atalarının soyu ile övünür. Bu tamamen kişisel bir öfkeden ileri gelen bir durumdur. Muaviye (ra), Frezdak'ın amcası olan Hattat b. Yezit el-Mucaşii'ye bir hediye verir. Bu olay, Hattat b. Mucaşii, bir heyetle beraber Muaviye'yi ziyarete geldiklerinde cereyan etmiştir. Fakat Muaviye, kendisine gelen bu heyete birtakım armağanlar sunarken, Frezdak'ın amcası Hattat b. Mucaşii'ye daha az vermiş ve bir ayırımcılık yapmıştır. Ancak Hattat b. Mucaşii yol esnasında vefat edince, Muaviye ona verdiği hediyeleri almış ve o hediyeleri yeniden hazineye bırakmıştır. Bunun üzerine Frezdak Muaviye'ye hitaben şöyle bir şiir yazar:

Eğer cahiliye döneminde olsaydı böyle bir davranış
Sen de bilirsin ki adamdan yararlanılacak taraf az imiş
Eğer bu olay sizin mülkünüz dışında gerçekleşseydi
Mutlaka açığa vururdun ondan içenin boğazında düğümlenirdi su
Ey Muaviye! Benim öyle atalarım var ki
Şems Oğullarından olan baban onun yakından bile geçemez

Bunun üzerine Muaviye, hiç zaman geçirmeden derhal ölen Hattat b. Mucaşii'n ailesine onun ödülünü gönderir.[3]

Bazı kimselerin Hz. Muaviye'ye karşı farklı tavır takınmalarına rağmen, o, sahabe çocuklarının önde gelen simalarından birçoklarının takdirini kazanmmıştır. Muaviye şu sözü çoğu zaman tekrarlar dururdu:

---

[1] Ebu Davud, Edeb, 4/249
[2] Makamatu'l-Ulema, Beyne Yedeyi'l-Hulefai ve'l-Umera, s.307; Eseru'l-ulema Fi'l-Hayati's-Siyasiyye, fi'd-Devleti'l-Emeviyye, s.307
[3] ed-Devletu'l-Emeviyye el-Muftera aleyha, s.304; Tarhu't-Taberi, 6/159

"Ben, nefsimin bana yaptığını, benim yaptığım bağışlamadan daha büyük bir vebal yaşatacağını, yumuşaklığımdan daha ileride bir cehalet sergileyeceğini biliyorum. Ya da o öyle bir açıklık meydana getirmiştir ki, ne kadar örtmeye uğraşsam kapatamam. O, yaptığım iyilikten çok bana kötülük getirmiştir."[1]

Ümmü Sinan Bint Hayseme

Ümmü Sinan bt. Hayseme el-Medahciyye, müminlerin Emiri olan Hz. Ali'nin (ra) taraftarlarından bir kadı idi. Muaviye (ra) döneminde, bu kadın Şam'a gelir ve Muaviye ile görüşmek ister, kendisine görüşme izni verilir. Kendisini tanıtır, Muaviye de onun kim olduğunu bilir ve tanır, oturması için yer gösterir. Kadın oturunca, Muaviye ona,

"Ey Hayseme kızı! Seni bizim topraklarımıza kadar getiren şey nedir? Bildiğim ve öğrendiğim kadarıyla sen benim kavmime buğzeden, kin güden bir hanımsın ve düşmanlarımı da aleyhimde kışkırtan birisin?"

O da Muaviye'ye şu cevabı verir: "Ey Müminlerin Emiri! Abdi Menaf Oğullarının temiz bir ahlâkı vardır. Onların herkesçe bilinen özellikleri, hayat tarazları bulunmaktadır. Onlar bu gerçeği bildikten sonra bilmezlikten gelmezler, ahlâklı hallerinden sonra düşüklüğe ve basitleşmeye kalkışmazlar. Bağışlamalarından sonra da arkasından insanları cezalandırmaya kalkışmazlar. Doğrusunu söylemek gerekirse atalarının yolunda gerçekten gidecek biri varsa eğer o da sadece sensin."

Muaviye de, "Ey Ümmü Sinan! Doğru söylersin, biz öyleyizdir" der. Muaviye (ra) biraz sustuktan sonra Ümmü Sinan'ın sözünü kesti ve onun kendisi aleyhinde, Hz. Ali lehinde söylediği bir şiir okuyarak "Sen bu şiirin hakkında ne dersin" diye sorar. Şiir şöyledir:

Uykular kaçtı, gözüme uyku giremez oldu
Gece hep tasa ve kederiyle baskın yapıyor
Ey Mehec ailesi bekleme zamanı değildir çemrenin
Doğrusu düşman istemediğim bir halde saldırıda
İşte hilâl misali Ali! Göğün ortasında yıldızlarla
Kuşatmış onu her taraftan oldukça mutlu
O savaşlarda olduğu sürece hep muzafferdir
Onun sancağı üzerinde zafer asla kaybedilmemiştir.

[1] ed-Devletu'l-Emeviyye el-Muftera aleyha, s.304; Tarhu't-Taberi, 6/159

Ümmü Sinan (rh), Muaviye tarafında okunan şiirini dinledi, Muaviye okuma bitirince, Ümmü Sinan ona dönerek,

"Evet, ey Müminlerin Emiri! Aynen öyledir. Bizim umudumuz o ki, ondan sonra sen de ona layık bir halef olasın. Çünkü senin gibisi böyle bir şeye değerdir."

Muaviye buna cevap vermezden önce orada bulunanlardan biri, "Ey Müminlerin Emiri! Ben de şimdi senin ona okuduğu bu şiirin tam aksi bir şiirini sana okumamı ister misin? Çünkü senin ondan okuduğun şiirin aksi bir şiirini ben de ezberimde biliyorum" der. O şiirinde şöyle sesleniyor:

Ya Bul Hüseyin'i helâk edersin öyle mi?
O hep hadi ve mehdi olarak bilinip tanınacak
Rabbi'nin duası seninledir dallar üzerinde
Dolunayda güvercinler dua ettikçe yoluna git
Artık bugün ondan sonra ona halef beklenemez
Heyhat ki biz ondan sonra bir insanı mı öveceğiz[1]

İşte bu anda Ümmü Sinan yüzünde dürüstlüğün izleri parıldar halde, o mecliste bulunanlara târizde bulunur ve "Ey Müminlerin Emiri! Konuşan bir dil, doğru bir söz. Eğer sandığımız gibi gerçek sende yer etmişse, senin bunda alacağın pay büyüktür. Allah adına yemin olsun ki, eğer senin aleyhinde Müslümanların kalbinde bir kin ve buğz oluşursa, etrafında oturan şu adamlardan dolayı olacaktır. Onların sözlerine kulak verme ve onları yanından uzak tut. Eğer gerçekten sen bunu yapacak olursan, yüce Allah'a yakın olursun, Müslümanların da sevgisini kazanırsın" der.

Muaviye, kadının söylediklerinden dolayı hayret eder ve sözünü keserek ona şöyle der: "Ey Ümmü Sinan! Bu sözleri sen mi söylüyorsun?" der. Ümmü Sinan da sözlerine şöyle devam eder:

"Sübhanallah! Ey Müminlerin Emiri! Bunda şaşılacak ne var ki? Allah adına yemin olsun ki, senin gibisi bâtıl olan bir şeyle övülemez, bir yalan sebebiyle de ben özür dileyecek değilim. Doğrusu sen de bizim kanaatimizin ne olduğunu ve gönüllerimizden neler geçtiğini çok iyi bilirsin. Allah adına yemin olsun ki, bize göre, Ali'yi, seni sevdiğimizden daha çok severiz. Sen de hayatta kaldığın sürece, biz seni, senden sonrakilerden daha çok severiz."

[1] el-İkdu'l-Ferid, 2/108; Nisaun Min Asri't-Tabiin, s.275-278 Ahmed Cemaa

Bu defa yine Muaviye ona, "Neden ben hayatta kaldığım sürece beni başkalarından daha çok seviyorsunuz?" diye sorar. Ümmü Sinan buna da şu cevabı verir:

"Ey Müminlerin Emiri! Sen bizim yanımızda Mervan b. Hakem ile Said b. As'tan daha değerlisin." Muaviye (ra) tekrar, "O ikisinden daha çok böyle bir sevgiye layık olabilmemin sebebi nedir?" diye sorar. Ümmü Sinan da, "Yumuşak huylu olman ve bir de af konusunda cömertçe davranmandan dolayı seni daha çok severiz" diye cevaplar.[1]

Bütün bu konuşma ve görüşmelerden sonra Hz. Muaviye, Ey Ümmü Sinan! Şimdi söyle bakalım, seni buraya getiren ihtiyacın ne?" diye sorar. Ümmü Sinan da, Medine'de esir tutulan torunun salıverilmesidir. Muaviye de onun isteğini yerine getirdi, torununu ona verdi ve onu Medine'ye gönderdi. Böylece isteğine ulaşan Ümmü Sinan oradan ayrılırken Muaviye'ye dua ediyordu.[2]

İşte Mezhec Kabilesine mensup Ümmü Sinan'ın tavrı budur. Kendisi Tabiun döneminin kadınlarından biridir. Kendisini, ezilen ve bir medet bekleyen zayıflara adamış olan bir kadındır. Kendisi belagat sahibi, hikmet dolu bilgilere sahip değerli bir kadın şairdir ve adı unutulmayanlar arasında olan bir kadındır.[3]

Bu gibi konularda sözünü çekinmeden pervasızca dile getiren kadınlar olarak bu konuda Ümmü Sinan yalnız değildir. İnandığını olduğu gibi söyleyen ve çekinmeyen başka hanımlar da vardır. Bunların sayıları öyle küçümsenecek gibi de değildir. Örneğin Zerka bt. Adiyy[4] ve Ümmülhayr bt. Hurayş unlardan sadece iki tanesidir.[5]

Muaviye (ra), halkı, çekinmeden görüşlerini beyan etsinler diye onlara her bakımdan serbestlik tanımış ve sağlıklı bir tenkit ortamının oluşması için onlara inandıklarını açıkça söylemelerinde kendilerine herhangi bir sınırlama getirmemiştir.

---

[1] el-İkdu'l-Ferid, 2/108; Nisaun Min Asri't-Tabiin, s.275-278 Ahmed Cemaa
[2] Nisaun Min Asri't-Tabiin, s.280; Şairatu'l-Arab, s. 176-177
[3] Nisaun Min Asri't-Tabiin, s.280
[4] Nisaun Min Asri't-Tabiin, s.296
[5] Nisaun Min Asri't-Tabiin, s.148

3. BÖLÜM

MUAVİYE'NİN İÇ SİYASETİ

Hicri 41 (661 m) yılında İslâm ümmeti, Muaviye'nin halife seçilmesini icma ile kabul etmişlerdir. O her ne yaptıysa zekâsı, dehası ve uzak görüşlülüğü sayesinde İslâm'ın henüz baharında istikrar ve güven ortamını sağlamış ve bunun temellerini atıp sağlamlaştırmıştır. Muaviye kendisi, ülke iç siyasetinde nasıl bir yol izlemesi gerektiğ konusunda bir yol çizmiştir. Bu nu da birkaç temele dayandırmıştır. Şöyle ki:

1.
KONU

SAHABENİN ÖNDE GELEN BÜYÜKLERİNE VE İLİM SAHİBİ OLANLARINA İKRAM VE İHSANDA BULUNMAK

Sadece sahabenin önde gelen simalarıyla değil, aynı zamanda onların çocuklarına ve özellikle de Haşim Oğullarına farklı bir muamelede bulunur, ikram ve ihsanda bunlara karşı bir kusur işlememeye gayret ederdi.

Muaviye bir keresinde, halife seçildikten sonra Hicaz halkına seslenmiş, kendisinden önce geçen Raşit Halifelerin yolunu izleyemediğinden ötürü özür dilemiş ve şöyle konuşmuştur: "Onlar gibisi bulunur mu hiç? Onların yaptıklarını, hizmetlerini kim başarabilir? Heyhat! Onlardan sonra, onların fazilet derecesine ulaşabilecek bir kimse var mı ki? (Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun ve Allah onlardan razı olsun.) Ben bu konuda menfaatim olan bir yolu izledim. Nitekim bu izlediğim yolda sizin için de bir menfaat bulunmaktadır. Bu yolda sizin için güzel bir hayat var olacaktır. Yeter ki sizler istikamet üzere olun ve iyi bir şekilde itaat etmesini bilin. Gerçi sizler beni, en hayırlınız olarak görmeseniz de ben sizin en hayırlınız olacağım. Allah adına yemin olsun ki, elinde bana karşı silah taşımadıkça ben de hiçbir zaman elime silah almayacağım. Sizin daha önceden mâlum yatıklarınıza gelince, ben onları kulak ardı etmişimdir. Gerektiği gibi tüm haklarınızı sağlayamazsam da, bari sağlayacaklarım konusunda benden memnunluk duyun, hoşnut kalın. Sakın ha fitneye

karışmayın, fitneye yol açacak şeylere önem vermeyin. Çünkü fitne insanın geçim düzenini alt-üst eder. Sonuçta öfke ve kökünüzü kazımayı getirir. Hem kendim ve hem sizin için Allah'tan mağfiret dilerim.[1]

İşte böyle bir yol izleyen kimse ancak Müslümanların halifesi olabilir, Muhacir ve Ensar'ın da çocukları böyle bir halifeye ancak boyun eğerler. Kaldı ki, ancak böyle bir özelliğe sahip olabilen halife seçilebilir inancında olan herkes onu halife seçer.

Muaviye (ra) daha çok gönül savaşını kazanmayı ve böylelerine ihsanda bulunmayı kendisine prensip edinmiş idi. Çünkü o, bu konuda ümmetin kendi aleyhinde bir tavrın içine girmemeleri için buna çok özen gösterirdi. O, toplum içerisinde belli bir konumu bulunan liderlere, büyük şahsiyetlere ihsanda bulunmaya dikkat ederdi. Çünkü bu gibi şahsiyetlerin, içinde bulundukları topluma ve kendi yakın çevrelerine karşı oldukça önemli sorumluluklarının bulunduğunu bilirdi. Toplum, içerisinde herhangi bir gedik açılmaması için elinden gelen her şeyi yapardı ve bu nedenle o şahsiyetlerin ne gibi ihtiyaçları ve istekleri olursa, hemen onları karşılamaya gayret gösterirdi, problemi yerinde çözerdi.

Belki de ileri gelen insanlar arasında en çok değer verdiği kişiler Haşim Oğullarının önde gelen simaları oluyordu. Zîra ümmeti idare konusunda en çok itibar gören kimseler bunlardı. Dolayısıyla bunlara daha çok malî imkânlar sunuyordu. Ayrıca; bu konunun yadırganmaması da gerekir. Zîra ümmet, herhangi bir problemleri sözkonusu olduğunda hemen bunlara koşar, dertlerini idarecilerinden ziyade bunlara aktarırlardı. Bu tür bir liderlerin, esasen devlet idaresinde görev yapan ve idarî mânada yetkili olan kimselerin yetkileri türünde bir yetkileri yoktu. Kaldı ki zaten onlar böylesi bir makama ve yetkiye de talip değillerdi.[2]

HZ. HASAN İLE MUAVİYE ARASINDA BARIŞTAN SONRAKİ DURUM

Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan (ra), Muaviye'nin halifeliği döneminde, Muaviye'ye gelir, giderdi. Yine bir gelişinde Muaviye ona şöyle der: "Ben seni öyle bir ödülle ödüllendireceğim ki, ne bundan önce ve ne de sonra hiçbir kimsenin elde edemeyeceği bir ödül ile seni ödüllendireceğim. Sonra da Muaviye, Hz. Hasan'a 400 bin dinar (altın) hediye etti. O da bu hediyeyi kabul etti.[3]

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/422
[2] Gadban, Muaviye b. Ebu Süfyan, s.312
[3] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/269

Bir rivayete göre Hz. Hasan her yıl Muaviye'ye heyet gönderir veya kendisi gidermiş. O da bin dirhem (gümüş) ile onu karşılarmış. Yine bir keresinde bir yıl, Muaviye, Hz. Hasan'a bir şey göndermez. Bunun üzerine Hz. Hasan bir kalem ve kâğıt istetir ve konu hakkında Muaviye'ye yazı yazmak ister. Henüz mektubu yazmazdan önce bir gaflet, bir uyuklama basar. Bu esnada Hz. Peygamberi (sav) rüyasında görür. Resûlüllah (sav) rüyada kendisine şöyle demektedir:

"Ey Hasan! Sen Rabbinden ihtiyacını istemen gerekirken, onu bırakıp da bir yaratılmıştan mı ihtiyacını karşılamayı diliyorsun?" Torunu Hz. Hasan da (ra), "Ey Allah'ın Resûlü! Ben ne yapabilirim ki? Borçlarım arttı" der. Bunun üzerine Resûlüllah (sav) de kendisine,

"Allah'ım! Gücümün ve kuvvetimin ulaşamadığı, yapmaktan âciz kaldığım, arzumun ulaşamadığı, hatırıma gelmeyen, umutlarımın da erişemediği, kesin mânada dilimin konuşamadığı bir şeyi senden istiyorum. Öyle ki, daha önce yarattıklarından herhangi birine verdiğin, muhacirlere ve sonradan gelenlere verdiğin bir şeyi bana da tahsis eyle, onu bana da ikram eyle. Ey merhametlilerin en merhametlisi!" diye dua eyle buyurur.

Hz. Hasan (ra) diyor ki: "Uyandığımda dua ezberimde idi ve hemen bu dua ile Rabbime dua ettim." Aradan uzun bir süre geçmedi ki, Muaviye kendisini hatırlamış ve derhal kendisine 200 dirhem göndermiştir. Oysa kendisine, "Henüz bir sene dolmadı" diye hatırlatmada bulunulduğunda, Muaviye ona bakmadan derhal paranın gönderilmesi emrini vermiştir.[1]

Başka bir rivayette ise, Hz. Peygamberin (sav) toru Hz. Hasan'a rüyada öğrettiği dua şudur:

"Allah'ım! Gönlüme senden umutvar olmamı ihsan eyle. Senden başkalarından bir beklenti içinde olmamı kalbimden çıkar. Ben senden başkasını istemiyorum, umudum ve beklentim sendendir.

Allah'ım! Gücümün zayıf kaldığı, işim ve amelimin ulaşamadığı, arzumun elde edemediği ve isteğimin kendisine ulaşamadığı şeylerden sana sığınırım. Daha önce olsun, sonra olsun geçenlerden kesin olarak herhangi birine verdiklerinden dilimde söylenmemiş olmasından da sana sığınırım. Ey âlemlerin Rabbi olan Allah'ım! İşte bana da onu tahsis eyle!"

Hz. Hasan diyor ki: "Allah adına yemin olsun, henüz bir hafta geçmemişti ki, Muaviye bana bir milyar beş yüz milyon dirhem veya dinar

[1] Tarihu Dımaşk, 14/8

gönderdi. Bunun üzerine ben şöyle dedim: Kendisini ananları unutmayan ve kendisine dua edenleri boş çevirmeyen Allah'a hamd olsun."

Hz. Hasan devamla diyor ki: "Ben, Peygamberi (sav) rüyamda gördüm. Bana, 'Hasan şimdi nasılsın?' diye sordu. Ben de, 'Ey Allah'ın Resûlü! Çok iyiyim' dedim ve olanı biteni kendisine aktardım. Bunun üzerine Resûlüllah (sav) bana, 'Oğlum! İşte Allah'tan bekleyip de yaratıklardan bir beklenti içinde olmayan kimsenin durumu böyledir' buyurdu."[1]

Zühri'nin anlattığına göre diyor ki: "Hz. Ali şehit edilince, Hz. Hasan, Hz. Muaviye'ye gelir. Muaviye de kendisine der ki; Eğer senin oğlum Yezid'den bir üstünlüğün olmasaydı, yine de sen üstün olurdun. Çünkü senin annen Kureyş'ten bir kadın, oğlum Yezid'in annesi ise, Kelb kabilesinden bir kadındır. Kureyşli bir kadın ile Kelb kabilesinden bir kadın aynı değildir. Kaldı ki Resûlüllah'ın (sav) kızı Fatıma (rha) senin annendir."[2]

MUAVİYE'NİN HZ. HASAN İLE İBN ZÜBEYİR'E KARŞI TAVRI

Cafer b. Muhammed babasından rivayet ediyor. Babası demiş ki: "Hasan ile Hüseyin (rma), Muaviye tarafından kendilerine gönderilen ödülleri kabul ederlerdi.[3]

Muaviye Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin adına ödüller gönderirdi. Bir keresinde Hz. Muaviye, Hz. Hasan'a hediye olarak verilmek üzere 100 bin dinar emri verdi. Bu paralar Hz. Hasan'a gönderildi. Hz. Hasan da, çevresinde bulunanlara, "Kim bu gelenden bir şeyler alırsa, o, onundur" buyurdu.

Yine Muaviye, Hz. Hüseyin'e sunulmak üzere 100 bin dinar hediye gönderir. Bu paralar kendisine geldiğinde, bu sırada yanında on kişi bulunuyordu. Hz. Hüseyin de gelen paraları, her birisine onar bin dinar vererek hepsini onlara bölüştürdü. Muaviye, Abdullah b. Zübeyir'e verilmek üzere de 100 bin dinar göndermiştir.[4]

Hz. Muaviye, Hz. Hasan (ra) ile karşılaştığında ona şöyle derdi: "Hoş geldin, safalar getirdin, ey Allah Resûlü'nün (sav) kızının oğlu!" Bu karşılaşma sebebiyle de kendisine 300 bin verilmesini emir buyururdu. Abdullah b. Zübeyir'le karşılaştığında ise ona da, "Ey Allah Resûlü'nün (sav) halasının oğlu hoş geldin" der ve buna da 100 bin verilmesi emrini verirdi.[5]

[1] Tarihu Dımaşk, 14/8
[2] Acurri, eş-Şeriatu, 5/2470 Bu rivayet isnad bakımından Hasen olan bir rivayettir.
[3] Acurri, eş-Şeriatu, 5/2470 Bu rivayet isnad bakımından Hasen olan bir rivayettir.
[4] Tarihu Dımaşk, 62/133
[5] Tarihu Dımaşk, 62/133

Muaviye'nin ölümünden sonra, bir gün Abdullah b. Zübeyir, ondan övgüyle söz eder. Hişam b. Urve b. Zübeyir olayı şöyle anlatmaktadır.

"Bir gün Abdullah b. Zübeyir namaz kıldı, namazdan sonra üzüntülü bir vaziyette öylece bir süre olduğu yerde kalakalmıştır. Bu arada orada bulunanlar, "Herhalde kendi kendisinin muhasebesini yapıyor" diye konuştular. Daha sonra bize döndü ve dedi ki: "Allah, Hind'in oğluna sıkıntı yaşatmasın. Eğer o olsaydı, ondan sonra hiçbir zaman kimseden bekleyemediğimiz bir çıkış yolunu o bulurdu. Allah'a yemin olsun ki, biz gerçi ondan çekinir korkardık, ama o herhangi bir savaşta pençeleri üzerinde durarak avı üzerine atılan aslandan daha cesur bir halde düşman üzerine saldırırdı ve bize yol açardı. Gerçi biz de ona hep tuzak kurardık. Yeryüzünde geceleyin iş görenlerden ondan daha zekisi yoktur, o bu zekâsıyla bizi hep yenerdi. Ben, onun burada -Ebu Kubeys dağını işaret ederek- bir taş olarak kalmasını ve ondan yararlanmayı çok isterdim."[1]

Abdullah b. Zübeyir bu sözlerini, Abdümelik b. Mervan zamanında kuşatma altında kaldığı zaman söylemişti.

ABDULLAH B. ABBAS VE MUAVİYE (RMA)

Muaviye, Abdullah b. Abbas'a saygı duyar ve onu takdir ederdi. Kendisi zaman zaman Muaviye'ye giderdi. Muaviye de ona ikramda bulunur, saygıda kusur göstermezdi. Muaviye, İbn Abbas'a içinden çıkamadığı problemli meseleleri sorar ve sorduklarının cevabını anında alırdı. Nitekim Muaviye, onun bu yönünden söz ederek, "Ben İbn Abbas'tan daha çok hazır cevap birini görmüş değilim" derdi.

Hz. Hasan'ın (ra) ölüm haberi Muaviye'ye geldiğinde, Muaviye bunun için, yanında bulunan İbn Abbas'a tâziyede kusur etmedi. İbn Abbas da onun bu tâziyesine en güzel karşılık ile mukabelede bulundu.[2]

Muaviye, tâziyede bulunması için oğlu Yezid'i, İbn Abbas'a gönderir, Yezid oldukça fasih ve veciz bir dil ile tâziyesini sunar. İbn Abbas da bundan dolayı ona teşekkürde bulunur.[3]

Muaviye'nin tâziyesine ve bu tâziyenin İbn Abbas'a yapılmasına izin vermesine gelince, bu konuyu Katade şöyle rivayet etmektedir: "Muaviye daha sonra İbn Abbas'a şöyle dedi: Allah seni kötülükle karşı karşıya bu-

[1] Uyunu'l-Ahbar, i/11-12
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, ii/642
[3] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, ii/642

lundurmasın. Hasan'ın (ra) ölümü nedeniyle seni hüzne sevk etmesin." Bu ifadelere karşı da İbn Abbas şöyle söyledi: "Müminlerin Emiri Muaviye hayatta kaldığı sürece Allah beni kötü şeylerle karşılaştırmaz ve beni mahzun da etmez." Ravinin anlattığına göre, Muaviye bundan sonra İbn Abbas'a, bir milyon dinar, birtakım eşya hediye etti ve kendisine dedi ki: "Bunları al, götür ve ailen arasındaki insanlara paylaştır."[1]

Abdullah b. Abbas (rma), İslâm toplumunun önde gelen önemli simalarından biri olmasının yanında o, aynı zamanda büyük liderler arasında da yer alırdı. Bu nedenle Muaviye (ra) onun sosyal yönden yerini ve konumunu bildiği kadar, ilmi açıdan değerini de biliyordu. Bu nedenledir ki İbn Abbas, aynı zamanda Halife Hz. Muaviye'nin ilmi konulardaki danışmanı konumunda bulunuyordu.

Muaviye, bu arada Ümeyye Oğullarına yani kendisinin mensubu bulunduğu kabileye göre, Hz. Peygamberin (sav) ve İbn Abbas'ın mensubu olduğu Haşim Oğulları kabilesinin üstünlüğünü kabul ederdi. Nitekim Muaviye'ye, "Soy ve şeref bakımından hanginiz daha üstünsünüz? Siz mi yoksa Haşim Oğulları mı?" diye bir soru yöneltildiği zaman, Muaviye şu cevabı vermiştir: "Eşraflık yönünden biz daha fazlayız. Onlar ise bir tek eşref ve saygın kabiledirler. Çünkü Abdi Menaf Oğulları içerisinde Haşim Oğulları gibi ona denk bir başka kabile yoktur. Onlar yok olunca, biz sayıca daha fala olduğumuz gibi Eşraf olmada da sayımız arttı. Oysa onların içerisinde Abdülmuttalib gibi bir adam vardır. Hâlbuki bizim içimizde öyle bir adam yoktur. Fakat bizim sayımız da, eşrafımız da arttı ama içimizden hiçbirimiz onların bir tekinin dengi olamadık. O âdeta gözde bir insan gibi hep kaldı. O öyle bir şeyle geldi ki, ondan önce geçip gidenlerde duyulmuş değildi. Ondan sonra gelecek olanlar da onun gibisini duymamışlardır. İşte o gelen zat Muhammed'dir ve onun getirdiği İslâm'dır."[2]

Hz. Muaviye (ra), kendi ailesinden olanların yani Ümeyye Oğullarının Hz. Ali (ra) ailesine bir kötülük yapmalarından onları sakındırırdı, onları bu konuda hep uyarırdı. Nitekim o bu konuda şöyle söylerdi: "Savaşın başı fısıltı ve sıkıntıdır, ortası şikâyet ve sızlanmadır, sonu ise hep bela ve felakettir." Muaviye, Hz. Ali'nin (ra) samimi taraftarlarından, onun nasıl bir kişi olduğunu, ne gibi güzellikte vasıflar taşıdığını, ne tür amellerle ilgilendiğini sorar, öğrenmeye gayret ederdi.[3]

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/446
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/446
[3] Safvet, ed-Devru's-Siyasi, s.172

MUAVİYE, MİNBERLERDE EHL-İ BEYT'E HAKARETE İZİN VERDİ Mİ?

Muaviye (ra), minberden Hz. Ali'ye ve ailesine hakaret edilmesi konusunda herhangi bir genelge yayınladı mı?

Tarihi bilgilere göre, Ömer b. Abdülaziz'e gelinceye dek, tüm Emevî hanedanından halifeler, Hz. Ali'ye hakaret içeren sözler söylerlerdi. İbn Sa'd tarafından zikredilen bu haber doğru değildir.

Bize Ali b. Muhammed'in, Lut b. Yahya'ya dayanarak verdiği habere göre, demiş ki: "Ümeyye Oğullarından olan idareciler, Ömer b. Abdülaziz'e gelene dek, bir adama –Allah o adamdan razı olsun- hakaret içeren, küfre varan sözler söylerlerdi. Ancak Ömer b. Abdülaziz göreve gelince bu uygulamaya son verdi."

Nitekim Kesir İzzet el-Huazi şiirinde şöyle söyler:

Göreve geldin sen, Aliye sövgüye son verdirdin.
Suçsuzu korkutmadın, suçlunun sözüne de kulak asmadın
Apaçık hakkı dile getirip konuştun hep, bilesin sen
Doğruluk alametleri de ancak ortaya çıkar konuşmakla
Sen söylediklerini kanıtladın yaptıklarınla
Böylece memnun kaldı senden her Müslüman

İşte bu şiir tamamen uydurmadır. Çünkü Ali b. Muhammed el-Medaini rivayet konusunda zayıf olan biridir, güvenilmez. Kaldı ki onun hocası konumunda olan Lut b. Yahya ise, Murre sebebiyle yalancı biridir. Nitekim Yahya b. Main onun hakkında diyor ki: Bu, güvenilir biri değildir. Ebu Hatim de, bu kişinin hadisleri alınmaz, bu adam metrukul hadistir, demektedir. Darekutni de, bu, bir Ahbari yani tarihçi, nakilcidir ama zayıf biridir. Nitekim el-Mizan kitabında kendisi hakkında şu değerlendirmeler bulunmaktadır: "Bu bir ahbaridir, haber nakilcisidir, fakat yalancıdır, güvenilir biri değildir."

Kaldı ki bu adam genel olarak zayıf olan, güvenilir olmayan, meçhul olan, sonlarının ne olduğu bilinmeyen kimselerden rivayetlerde bulunur.[1]

Şîa, Hz. Muaviye'nin Hz. Ali'ye düşmanlık beslediğini ve halkı, ona sövmeleri, hakarette bulunmaları için camilerde minberlerden halkı buna kışkırttığı yalanını uydururlar. Bu tür sözlerin hiçbir şekilde aslı astarı ve doğruluk tarafı bulunmamaktadır. Burada esasen insanın belini kıran şey,

[1] Bu bilgiler ve şiir için bak: Siyeru Alami'n-Nubela, 5/147; el-Mizan, 3/419; Difaan Anisselefiyye, s.187

bu konuda eser verenlerin ve konuşanların hiçbir inceleme ve araştırma yapmaksızın, işi tahlil ve tenkit süzgecinden geçirmeksizin keyiflerince ve canları nasıl istediyse, o şekilde yazmaya kalkışmış olmalarıdır. Bu nedenle bu yazılanlar, daha sonra gelenler üzerinde öyle bir etki bırakmış ki, hiçbirisi, bir araştırma ve inceleme gereğini duymaksızın, bir tartışma ve tenkide tâbi tutmaksızın sanki söylenenler ve yazılanların hepsi de doğru imiş gibi yazıp çizmişlerdir. Oysa söylenenlerin ve yazılanların hiçbirisi sahih bir rivayetle tespit olunmuş değildir.

Kaldı ki Demiri'nin, Yakubi'nin ve Ebu'l-Ferac el-Isfahani'nin yazdıkları ilmi mânada hiçbir tarihsel gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü doğru olan tarih, adı geçen bu kimselerin yazdıklarının aksini ortaya koymaktadır. Doğru olan tarihi bilgiler, Muaviye'nin Hz. Ali'ye ve tertemiz olan Ehl-i Beyte duyduğu saygıdan ve onları takdir ettiğinden söz etmektedirler.[1]

Minberler üzerinde, Ümeyye oğullarınca lânet okunması hikâyesine gelince; öncelikle bu olayların mantığına uymamaktadır. Kaldı ki bu hal, birbirlerine hasım olanların da izleyecekleri bir yol değildir.

Ümeyye Oğullarının çağdaşı olan tarihçilerin yazdıklarına başvuracak olursak o dönemde yazılmış olan kitaplarda bile böyle bir şeye rastlamamız mümkün değildir. Ancak daha sonradan yazılmış olan tarihi kaynaklarda, özellikle de Abbasiler döneminde yazılmış olan kaynaklarda bulabiliriz. Abbasî döneminde kaleme alınmış olan eserlerde güdülen gaye, Ümeyye Oğullarının yani Emevîlerin adını ve sanını unutturmak, Müslüman halk nezdinde onların aşağılanmasını sağlamaktı.

Nitekim bu meseleyi genel olarak Şiî kaynaklar yazmaktadırlar. Şiadan olan el-Mesudi, "Murucu'z-Zeheb" isimli eserinde ve yine aynı düşüncede olanların eserlerinde bunları bulabiliriz. İşin acıklı yanı bu türden asılsız bilgilerin Ehl-i Sünnetin tarih kaynaklarında yer almış olmasıdır. Fakat bunlar arasında bir tek sahih ve net rivayet yoktur. Bütün bu türden bilgilerin doğruluğunun araştırılıp ortaya konulmaya ihtiyacı vardır.

Yani yapılan nakiller ve bunlara dair senetler, cerh ve ta'dil yönünden ne kadar sağlıklıdır veya değildir, mutlaka araştırılıp ortaya konmaları gerekir. Aynı zamanda bu bilgilerin sened yönünden incelemeleri yanında metin bakımından da değerlendirilmeleri gerekir. Bilindiği üzere bütün bu bilgilerin ölçüsü, böyle bir meselenin doğru olarak ortaya konabilmesi ancak gerçekçi, mânada araştırma yapanlara kalmış bir husustur.

[1] Muhammed Rıza, Hasan ve Hüseyin, s.18 ve Tahkikçi Dr. Muhammed Ebuşşebab'ın sözü.

Hz. Muaviye'nin bilinen dindarlık yönü bakımından, sabit olduğu kadarıyla o, bütün bu töhmetlerden uzak ve beridir. Kaldı ki Muaviye gerek sahabenin bir kısmı tarafından olsun ve gerekse Tabiun tarafından olsun övgüye değer bulunmuş olan bir sahabidir, büyük bir insandır. Hepsi de onun dindarlık ve ilim yönüne tanıklık etmişlerdir. Âdil bir zat olduğunu, halim bir kişiliğe sahip olduğunu söylemişlerdir. Burada sayamadığımız daha birçok güzel hasletlerinden söz etmişlerdir.[1]

İşte bütün bu gerçekler Muaviye (ra) hakkında sabit olmuş olan şeylerdir. Oysaki hayatı ve yaşantısı bu kadar güzel olan, insanlara karşı hep merhametle yaklaşan bir kimsenin, cami minberlerinde Hz. Ali'ye lânet edilmesini buyurmuş olması çok uzak bir ihtimal olmasının da ötesinde muhal olan yani hiç olamayacak olan bir şeydir.

Fazileti, yaşantısı, yumuşak huyluluğu, sürdürdüğü devlet siyaseti, vatandaşlarına karşı olan güzel idaresi yanında ona bu türden birtakım şeylerin yakıştırılması asla olacak şey değildir. Bu, olsa olsa ancak ona karşı isnad edilen büyük bir yalandan öteye geçmez. Kaldı ki Muaviye, yumuşak huyluluğu sebebiyle darb-ı mesel haline gelmiş bir kişiliğe sahip bir kimsedir. Nesiller boyu herkes onu kendisine örnek edinmiştir.[2]

Biz daha önceki sayfalarda Hz. Muaviye'nin kişiliği konusunda, onun yumuşak huylu bir insan olduğuna olduğuna değinmiştik.

Bu türden iftira ve yalanlarına Müslim'den delil getiren Şiîlere gelince; onların delil olarak sundukları bu hadislerde onların düşüncelerini ve iddialarını destekleyen bir husus bulunmamaktadır. Amir b. Sa'd b. Ebi Vakkas, babasından rivayet ediyor. Babası demiş ki: "Muaviye b. Ebi Süfyan Sa'd'a emir verdi ve ona, "Seni Ebu Turab'a (Ali'ye) hakaret etmekten meneden şey nedir? Sen ne diye Ali'ye dil uzatmıyorsun?" Bunun üzerine Sa'd da demiş ki: "Benim bu konuda söyleyeceğim üç şey var ki, Allah Resûlü (sav) bu üç şeyi onun için söylemiştir. İşte bundan dolayı ben, Ali'ye asla sövecek değilim. Çünkü bu üç şeyden birinin benim olması, benim açımdan kızıl develerimin olmasından çok daha değerlidir."[3]

İmam Nevevi, bu hadisin açıklamasında şu ifadelere yer vermektedir: "Muaviye'nin bu sözünden kesin olarak, Sa'd'a, Hz. Ali'ye (ra) sövmesini emredip istediği gibi açık ve net bir mâna çıkmamaktadır. Ancak hadisten anlaşılan mâna, Muaviye, Sa'd'a, Hz. Ali'ye neden dolayı dil uzatmadığını,

---

[1] Ruhayli, el-İntisar Li's-Suhubi ve'l-Ali, s.367
[2] Hamisu'l-Hulefai'r-Raşidin el-Hasan b. Ali b. Ebi Talib, s.353
[3] Müslim, Fezailu's-Sahabe, H.32/2404, bu hadis ayrıca Tirmizi'de de yer almaktadır

hakaret içeren sözler söylemediğini, bunun sebebini, buna mani ne gibi bir durumun olduğunu sormuştur. Sanki burada soruda şöyle bir anlam yer alır gibidir: Sen, Ali'ye hakaret etmekten sakınırken, sırf takva ve vera sebebiyle mi böyle hareket ediyorsun? Yoksa korkuyor musun, ya da bunun bir başka sebebi mi var?

Eğer bu tavrın gerçekten bir takva sebebine dayanıyorsa ve Ali'ye sövmenin büyük bir vebal olması endişesinden kaynaklanıyorsa, bundan dolayı sen gerçekten doğruya isabet etmişsin ve bu, güzel bir davranıştır.

Ola ki Sa'd (ra), Hz. Ali'ye söven bir toplum arasında iken, Hz. Sa'd onların bu tutumlarını benimsemeyip katılmadığından ötürü, böyle bir soru ile karşılaşmış olabilir. Buna rağmen kendisi, onların o yanlış tutum ve davranışlarını engelleyememiş, bundan acze düşmüş olabilir. Ama en azından kendisi onlara ortaklık etmemiş olabilir. İşte bütün bu nedenlerle, Muaviye olayı görünce, ona, neden onlara katılmadığını ve onların yaptığı gibi Hz. Ali'ye hakaret etmediğini sormuş olabilir."

Ayrıca bununla ilgili olarak farklı yorum getirenler de olmuştur. Demişlerdir ki; belki de bu, şu manadadır: Ola ki Muaviye ona, "Sen, halka bizim tavrımızın, ve içtihadımızın doğruluğunu söyleyip Ali'nin görüş ve içtihadının hatalı olduğunu söyleyebilirdin. Çünkü o hata etmiştir."[1]

"el-Müfhim" kitabının yazarı, Ebul-Abbas Kurtubi, özellikle Dırar es-Sudai'nin Hz. Ali'yi, Muaviye'nin huzurunda övmesi, Muaviye'nin buna dayanamayıp gözyaşı dökmesi ve Dırar'ı doğrulaması üzerine, getirdiği açıklama ile ilgili diyor ki: "Bu hadis, Muaviye'nin Hz. Ali'nin fazilet ve değerini bildiğini, onun yeri ve konumunun ne olması gerektiğini takdir ettiğini göstermektedir. Bu durumda Muaviye'nin Hz. Ali'ye lânet okuması veya okutması, sövmesi gibi hususlardan o bütünüyle uzaktır. Mademki Muaviye bu mânada akıl sahibi, dindar bir kişidir, hilm ve güzel ahlâk sahibidir, bu durumda olan bir zattan bu tarz bir durumun ortaya çıkması düşünülemez. Bu konuda Muaviye'den nakledilen birçok rivayet yalandır, asla doğru değildir. Bu konuda, Muaviye tarafından söylendiği rivayet olunan en sahih ve doğru ifade, burada gösterdiğimiz ve Müslim'de yer alan hadistir. O hadiste yer alan ve Hz. Muaviye tarafından Sa'd'a söylenen, "**Seni Ebu Turab'a (Ali'ye) hakaret etmekten meneden şey nedir? Sen ne diye Ali'ye dil uzatmıyorsun?**" ifadesidir ki, bu ifadeden de, açık olarak Hz. Ali'ye sövme emri bulunmamaktadır. Sade bir soru ifadesi-

[1] Nevevi, Müslim Şerhi, 15/175

dir ve burada neden dolayı sövmekten kaçındığı sorulmuştur ki, yanından onu çıkarmış olsun veya onun çelişkisini göstermek için olabilir. Çünkü cevabında bu durum ortaya çıkmaktadır. Muaviye, on duyunca sakinleşmiş, yumuşak hareket etmiş ve böylece hakkı layık olana teslim etmiştir.[1]

Dr. Ruhayli, "**el-İntisar li's-Suhubi ve'l-Al**" adını verdiği eserinde diyor ki: "Bu konuda anladığım kadarıyla –gerçi en iyisini Allah bilir ya- Muaviye, böyle bir sözü, belki de Sa'da karşı şaka yollu olarak sormuş olabilir. Bunu sorarken de, böylece kimi sahabenin faziletini ve değerini göstermek ve ortaya çıkarmak için yapmıştır. Çünkü Muaviye oldukça zeki, uzağı görebilen bir kimliğe sahip bir kişidir. Böylece yanında bulunanların nasıl değerde insanlar olduklarını tespit etmek, iyi ile kötüyü yırt etmek için yapmış olabilir. Çünkü o, bu metodu seven ve benimseyen biridir.

Böylece acaba Sa'd'ın Hz. Ali hakkındaki tavır ve düşüncesi nedir, böyle bir soru ile onu denemek istemiş olabilir. Bu nedenle sorusunu, insanlar üzerinde etki bırakacak bir tarzda sormuş olabilir. Bu söz, yine Muaviye tarafından Hz. Ali için, İbn Abbas'a söylediği şu ifadenin tıpkısı gibidir: "Sen, Ali'nin milleti üzeresin" deyince, İbn Abbas da ona, "Ali'nin milleti üzere olmadığım gibi Osman'ın milleti üzere de değilim. Ben, Allah Resûlü'nün (sav) milleti üzereyim" demiştir.[2]

Kuşkusuz Muaviye'nin İbn Abbas'a karşı sarf ettiği bu söz, şaka yollu olan bir ifadedir. Nitekim Muaviye'nin Sa'd'a karşı söylediği söz de bu kabilden bir ifadedir.

Şîa'nın, sövme ile alâkalı olarak Muaviye hakkında ileri sürdüklerine gelince, Muaviye böyle bir ifadeyi kullanmaktan uzaktır. Ondan böyle bir söz çıkmaz.[3] Muaviye'nin ağzından böyle hoş olmayan bir ifadenin çıkmayacağına dair meseleyi birkaç yönden ele alabiliriz. Şöyle ki:

1- Daha önceden de belirttiğimiz gibi Muaviye'nin kendisi, Hz. Ali'ye sövecek biri değildir ki, başkasına sövmesi için emretmiş olsun. Tam aksine kendisi Hz. Ali'ye oldukça saygılı olan biriydi. O, Hz. Ali'nin değerini bilen ve İslâm'a girişte ve hizmette öncülüğü olan bir kişi olduğunu takdir eden bir kimsedir. Nitekim bizzat Muaviye'nin kendi ağzından rivayet olunan sözleri bu gerçeğin kanıtıdır.

---

[1] Kurtubi, el-Müfhim,6/278
[2] el-İbane, 1/355; Şerhu Usuli İtikadi'l-Lalkai, 1/94
[3] Dr. Ruhayli, el-İntisar li's.-Suhub ve'l-Al, s.375

Hatta bu konuda İbn Kesir diyor ki: "Birçok farklı tarzda gelen rivayete göre, Ebu Müslim Havlani ve beraberinde bazı kimseler olduğu halde, Muaviye'nin huzuruna çıkarlar ve kendisine şöyle derler: "Sen Ali ile boy mu ölçüşüyorsun? Yoksa sen de onun değerinde bir insan mısın?" Bu soru üzerine Muaviye, "Allah adına yemin olsun ki, bildiğim bir gerçek var, o da, onun benden daha hayırlı ve faziletli olduğu ve böyle bir göreve daha layık olduğu gerçeğidir."[1]

Cerir b. Abdülhamit, Muğire'den rivayet ediyor, demiş ki: "Hz. Ali'nin şehit düşmesiyle ilgili haber, Muaviye'ye geldiğinde, ağlamaya başlamış, bunun üzerine hanımı kendisine demiş ki: "Sen onunla savaşıp onu öldürmeye çalıştığın halde nasıl oluyor da, onun ölümüne ağlarsın?" Bu soru üzerine Muaviye (ra), "Yazıklar olsun sana, sen, insanların ilim, fazilet ve fıkıh alanında nasıl birini kaybettiklerinin farkında değil misin?"[2]

Gerçekten akıl sahibi ve dindar olan bir kimse, bu derece akla ve dine önem veren ve bu vasıflara sahip olan Muaviye gibi bir kimsenin Ali'ye sövebileceği nasıl düşünülebilir ki? Hatta bu vasıftaki bir devlet adamı, onun için ağlayacak ve onun değerini takdir edecek; sonra nasıl olur da halkı Hz. Ali'ye sövmeye yönlendirebilecek? İşte bu, olacak iş değildir.[3]

2- Hatta Hz. Ali henüz hayatta iken ve Muaviye de onunla savaşırken bile, bu esnada ona sövdüğü, hakaret ettiği ya da aşağıladığı mânasında gelen hiçbir sahih rivayet bulunmamaktadır. Sağlığında böyle olan biri, onunla savaş bittikten ve ölümünden sonra nasıl olur da ona sövmeye ve hakarete kalkmış olsun? Bu, aklın alacağı bir şey değildir. Hatta halkı bu gibi bir işe yönlendirmesi de akla yatkın bir olay değildir.

3- Muaviye (ra), zeki ve akıllı, dâhi bir insandır. Varsayalım ki o halkı böyle bir yanlışa yönlendirdi –ki asla böyle değildir- bu takdirde Muaviye böyle bir şeyi Sa'd b. Ebu Vakkas'tan isteyemez miydi? Çünkü Sa'd da cesarette, fazilet ve takvada ondan geri değildir, kaldı ki kendisi aslında fitneye de katılmamıştır. Dolayısıyla böylesi bir yanlışa sıradan bir insan bile giremez. O halde Muaviye gibi bir insan böyle bir yanlışı nasıl işleyebilir?

4- Muaviye (ra), Hz. Hasan'ın hilâfet görevini bırakmasından sonra, hilâfet görevini üstlenen tek kişiydi, buna karşı çıkıp hilâfet dâvasına kalkışan bir kimse de olmamıştı. Kaldı ki halk da bunu kabullenmiş ve diğer şehir halkları da onun bu görevini kabullenmişler ve ona boyun eğmişler-

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 8/133
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 8/133
[3] Dr. Ruhayli, el-İntisar li's-Suhub ve'l-Al, s.376

di. Böyle bir durumda Muaviye'nin durduk yerde kalkıp Hz. Ali'ye (ra) sövmeye kalkışmasının mâkul bir nedeni olabilir mi? Oysa hikmet ve siyasî ahlâk gereği bunun aksini, yani hakaret etmemeyi gerektirir. Çünkü bu durumda herkes sakinleşmiş, ortam düzelmişken, işler de olunda gidiyorken nasıl oluyor da Muaviye kalkıp Hz. Ali'ye hakarete varacak bir davranış sergilemeye kalkışıyor? Bu, kabul edilecek bir şey değildir. Muaviye de bu hususları bilemeyecek kadar bilgisiz ve deneyimsiz biri değildir. Bu, iftiradan öteye geçmez.

5- Kaldı ki, Hz. Muaviye halife olarak görevde kalınca, kendisiyle Hz. Ali'nin (ra) çocukları arasında bir problem yaşanmamıştır. Bu konunun böyle olduğu tüm siyer ve tarih kitaplarında yaygın halde yer almıştır.[1]

Buna bağlı olarak, Hz. Hasan (ra) olsun, Hz. Hüseyin (ra) olsun, her ikisi de zaman zaman Hz. Muaviye'yi ziyarete gelirler ve geldiğinde de Muaviye kendilerine 200 bin dinar hediye verirmiş. Bu arada onlara şöyle söylermiş: "Benden önce kimse böylesine cömertçe bir hediye vermemiştir." Bunun üzerine Hz. Hasan da ona, "Sen, bundan önce bizden daha değerli kimseye de hediye vermiş değilsin!" demiştir.[2]

İşte bütün bunlar, Muaviye'nin, halkı Hz. Ali aleyhinde hakarete kışkırttığı türünden söylentileri kesin olarak yalanlamaktadır. Bir insan düşün, kendisiyle güya hasmı kabul ettiği insanın arasında böylesine bir samimiyet devam edecek, sonra da kalkacak, onların arkasından babalarına hakaret etmeleri için halkı kışkırtacak. Bu, kabul edilecek bir şey değildir.

Böylece bu mesele ile ilgili gerçek de ortaya çıkmış bulunmakta ve hakikat aydınlanmış olmaktadır.[3]

Kaldı ki o günün toplumu bütünüyle şeriat esaslarına göre idare olunuyor, geçerli olan da şeriat hükümleriydi. Bu hükümlerin uygulanmasında da oldukça titiz davranıyorlardı. Bu nedenle İslâm toplumu ağızlarına kötü söz almaktan, birine dil uzatmaktan, hakarette bulunmaktan en uzak kimselerdi. Dinleri onlara bunu yasaklamıştı.[4]

Hatta Resûlüllah (sav), ölen müşriklere sövmeyi bile yasaklamıştır. Durum böyle iken nasıl oluyor da Allah'ın sâlih olan veli kullarına sövmek

---

[1] Dr. Ruhayli, el-İntisar li's-Suhub ve'l-Al, s.376
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 8/139
[3] Dr. Ruhayli, el-İntisar li's-Suhub ve'l-Al, s..377
[4] İbn Hibban, Sahih, H.47. Nitekim Elbani de bu bilgiyi "es-Sahiha" adlı eserinde doğrulamıştır. H.320

gibi bir davranış uygun görülmüş olsun? Hz. Aişe'den (rha) merfu olarak gelen bir rivayete göre şöyle buyrulmuştur:

"Ölülere sövmeyin. Çünkü onlar önceden yaptıklarına kavuştular."[1]

MUAVİYE VE HZ. HASAN'IN ZEHİRLENMESİ MESELESİ

Bazı râvilerin anlattıklarına göre Hz. Ali'nin (ra) oğlu Hz. Hasan (ra), yemeğine katılan bir zehir sonucu vefat etmiştir. Hatta bu zehirleme ile ilgili ileri sürülenler, Hz. Hasan'ın eşi Ca'de bt Eş'as b. Kays'a kadar dayandırılmaktadır. Kays Kinde Emiridir. Hz. Hasan'ın adı geçen eşi de bu Emir'in oğlu olan Eş'as'ın kızıdır. Söylentiye göre Hz. Hasan'ı zehirleyen güya Ca'de'dır. Hz. Hasan bundan ötürü rahatsızlık yaşamıştır. Çünkü Hz. Hasan (ra) rahatsızlanınca karısı kırk gün süreyle içinde etkileyici bir zehir bulunan bir kabı, her gün değiştirerek onun altına yerleştirmiştir.[2] Nitekim aynı kaynakta belirtildiği gibi rivayet hem sahih değildir, hem de zayıf bir rivayettir.

Tarihçilerden ve ravilerden kimileri, Hz Hasan'ın ölümü ile Muaviye-'nin oğlu Yezid'e yapılan biat arasında bir ilişki kurarlar. Bunların ileri sürdüklerine göre güya Yezid, Hz. Hasan'ın hanımı Ca'de'ye, Hz. Hasan'ı zehirlemesi halinde onunla evleneceği vaadinde bulunmuştur. O da, bu zehirleme işini gerçekleştirmiştir. Hz. Hasan'ın ölümü üzerine, Ca'de, Yezid'e haber gönderir ve ondan sözünü tutmasını ister.

Bunun üzerine Yezid ona şöyle der: "Allah adına yemin ederim ki, biz bir kadının yani senin kocanı zehirlemene razı olmadık, böyle bir davranıştan hoşnut kalmadık. Bu nedenle seni kendimiz için eş olarak almaya da razı olmayız."[3]

Bu rivayetin senedinde Yezid b. Iyaz b. Ca'diyye yer almaktadır. İmam Malik ve başkaları bu adamın yalancı olduğunu söylemektedirler.[4]

İşin acı tarafı hiçbir inceleme ve araştırma yapılmasızın bu türden rivayetlerin Ehl-i Sünnet kaynaklarında da yer almış olmasıdır. Hem de bu rivayetlerin senetleri bakımından zayıf rivayetler olduğunu bilerek eserlerine almışlardır.[5]

---

[1] Buhari, H.6516
[2] Tabakat, 1/338. Bu rivayet isnad yönünden zayıf bir rivayettir. Eseri es-Sülemi tahkik etmiştir.
[3] Tehzibu'l-Kemal, 6/453
[4] Takribu't-Tehzib, s.604
[5] Merviyyat Hilafetu Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.393

1-İbnu'l-Arabî diyor ki: Eğer, ona tuzak kuranlar, Hz. Hasan'ı zehirlediler, denilirse, biz bunun iki yönden muhal olduğunu, olamayacağını söylemek isteriz.

A- Hz. Hasan'dan sakınılıp çekinilecek ve ondan endişe duyulacak bir durum yoktu ki, onu zehirlemiş olsunlar. Çünkü Hz. Hasan (ra) kendisi görevi Muaviye'ye bırakmıştır.

B- İşin zehirlenmiş olması yönü karanlıktır, böyle bir durum var mı yok mu, bilinememektedir. Böyle bir şey varsa, sadece Allah bilir. Böyle bir durumda elde herhangi bir belge olmaksızın, aradan uzun bir zaman geçtiği halde, bu söylentiyi herhangi güvenilir bir nakledenin naklinden de tevsik edemediğimize göre, bu, tümüyle asılsız olabilir. Aynı zamanda bu rivayet, heva ve heveslerinin esiri olanlar tarafından ortaya atılmış olabilir. Bir fitne durumunda ve işin asabiyete dayandırıldığı bir ortamda söylenmiş bir söylenti de olabilir. Böylece taraflardan her biri ötekisine olmayacak bir tarzda birtakım yakıştırmalarda bulunabilirler. Çünkü âdil bir kimseden böyle bir şey duyulmaz ve samimi olan âdil biri de böyle bir yanlışı söylemez.[1]

2-İbn Teymiyye diyor ki: "Muaviye, Hz. Hasan'ı zehirletmiştir" sözüne gelince, bu, birtakım kimselerin söyledikleri boş sözlerden ibarettir. Çünkü bu durum şer'i bir kanıta dayanmamaktadır. Hatta muteber bir kimsenin ikrarı da değildir. Bu nedenle biz bu konuda kesin olarak bir şey söyleyemeyiz. Kaldı ki, ilim bakımından da bunu öğrenmek mümkün değildir. Böyle bir durum vardır, demek, boşa kürek sallamaktır, bilgi ve belgeye dayanmadan konuşmaktır.[2]

Muaviye tarafından Hz. Hasan'ın zehirlendiği, onun Ca'de'nin babası, Hz. Hasan'ın kayın pederi olan Eş'as b. Kays'a, bunu gerçekleştirmesi emrini verdiği yalanına ve ithamına gelince, İbn Teymiyye bunu reddetmektedir.

İbn Teymiyye diyor ki: "Eğer 'Muaviye, Hz. Hasan'ı zehirletmesi için Ca'de'nin babasına emir vermiştir' denecek olursa, bu sadece bir zandan, hem de yalın bir zandan öteye geçmez. Oysaki Hz. Peygamber (sav), 'Size zan ile hareket etmeyi yasaklıyorum. Çünkü zan ile hareket etmek, yalan olarak sözlerin en yalanıdır' buyurmuştur.

---

[1] el-Avasım Mine'l-Kavasım, s.220–221
[2] İbn Teymiyye, Minhacu's-Sünneti'n-Nebeviyye, 4/469

Kaldı ki, Hz. Hasan'ın hanımının babası Eş'as b. Kays hicri 40 veya 41 (660 veya 661 m) yılında vefat etmiştir. Bu nedenle Hz. Hasan'ın kayın babasının, Hz. Hasan ile Muaviye arasındaki barışta adı geçmemektedir. Eğer o da bu olaya tanık olsaydı, mutlaka onun da adından söz edilirdi. Hz. Hasan ile Hz. Muaviye arasında geçen bu barış antlaşmasında adının geçmemesi çok doğal; çünkü zaten bilinen bir gerçek var ki, Hz. Hasan'ın kayın babası bu olaydan tam 20 yıl önce vefat etmiştir. Olaydan 20 yıl önce ölen bir kimse nasıl olur da damadını zehirlemesi için kızına böyle bir emir ve telkinde bulunabilir?[1]

İşte böylesi ikna edici bir bilimsel tenkit, ancak İbn Teymiyye gibi dirayetli ve güçlü bir kalemiyle ortaya konabilir. Çünkü tarihsel rivayetleri böylesine ikna edici delilerle ortaya serebilmektedir.

3-Zehebi diyor ki: Diyeceğim o ki, bu, sahih ve doğru değildir. Bunu km biliyor? Kim buna vâkıf olmuş?[2]

4-İbn Kesir diyor ki: Bazı râvilerin anlattıklarına göre Muaviye'nin oğlu Yezid, Hz. Hasan'ın hanımı olan Eş'as kızı Ca'de'ye, kocasını zehirlemesi için haber göndermiş ve bunu başarması halinde onunla evlenme vaadinde bulunmuştur. Ca'de de, Hz. Hasan'ı zehirlemiştir. Hz. Hasan'ın ölümü üzerine, Ca'de Yezid'e haber göndermiş, ondan sözünde durmasını istemiştir. Yezid de, "Senin gibi bir kadın Hasan'a layık bir eş olmadığı gibi, seni kendimize de eş olarak layık görmüyoruz" diye haber gönderir.

İbn Kesir bu ifadelerden sonra diyor ki: "Bana göre, bu doğru bir bilgi değildir. Oğlu Yezid böyle bir şey yapamayacağına göre, Babası Muaviye'nin böyle bir şeye girişmesi asla doğru bir bilgi değildir, ona layık bir davranış da değildir. O böyle bir yanlışa imza atacak biri olamaz.[3]

5-İbn Haldun da diyor ki: Muaviye'nin Hz. Hasan'a tuzak kurdurup, onu hanımı Eş'as kızı Ca'de yoluyla zehirletmiş olduğu rivayetleri tamamen Şîa'nın uydurmalarından ibarettir. Muaviye'ye yapılan böyle bir iftira nedeniyle Allah'a sığınırız.[4]

6-Cemil el-Mısri diyor ki: Bu zat bu mesele ile alâkalı olarak diyor ki: "Daha sonra, Hz. Hasan'ın Muaviye veya oğlu Yezid tarafından zehirlettirildiği meselesi ortaya çıkmıştır. Esasen görülen gerçek o ki, ister

[1] El-Munteka min Minhaci'l-İtidal, s.266
[2] Tarihu'l-İslâm, Ahdu Muaviye, s.40;Süleyman b. Salih el-Haraşi, İttihamat La Tüsbet, s.174
[3] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 8/143
[4] İbn Haldun, Tarih, 2/527

Muaviye döneminde olsun, ister oğlu Yezid döneminde olsun böyle bir durum ve zehirlenme olayı yaygınlık kazanmış ve ortaya çıkmış bir olay değildi. Böyle bir şey yoktu. Çünkü biz, Hz. Hasan'ın, Muaviye'ye karşı bir ayaklanmasının var olduğuna tanıklık etmiş değiliz. Dahası Hz. Hasan (ra) tarafından, Muaviye'ye yönelik bir tenkit, bir ayıplama bile sözkonusu olmamıştır. Ya da kaynaklarda, böyle bir olayın sonucunda Hz. Hasan zehirlenmiştir gibisinden bir bilgiye rastlayamıyoruz. İşin bu yönünü inkâr edecek değiliz.

Eğer gerçekten Hz. Hasan zehirlenerek öldürülmüş ise, böyle bir şey sabitse, zaten bu, onun için bir şehitlik mertebesidir, onun hakkında bir üstün derecedir.[1]

Muaviye ile oğlu Yezid'in bu şekilde itham olunmasına gelince bu, sened bakımından kanıtlanmış olan bir şey değildir. Zaten daha önceki bilgilerden bunu öğrenmiştik. Nitekim metin yönünden de kanıtlanmış bir şey bulunmamaktadır.

Çünkü Eş'as b. Kaysın kızı olan Hz. Hasan'ın hanımı Ca'de, herhangi bir şeref ve mala ihtiyacı olan bir kadın mıydı ki, böyle bir fiile kalkışmış olsun? Hemen bir an önce Yezid'e kavuşmak için böyle bir zehirleme işine girişmiş olsun? Bu, olacak şey değildir. Nitekim böyle bazı rivayetler de bulunmaktadır.

Oysa Ca'de'nin böylé bir şerefe ve mal varlığına ihtiyacı yoktur. Çünkü Kindé kabilesinin başkanının kızıdır. Şeref ve mal bakımından bu saygınlık ona yeter de artar bile!

İkincisi de eşi, Hz. Peygamberin (sav) torunu olan Hz. Hasan değil mi? Hz. Hasan da şeref ve saygınlık bakımından insanların en faziletlisi değil mi, bunda kimin şüphesi olabilir ki? Çünkü O tartışmasız insanların en faziletlisi ve en üstünüdür. Pek Hz. Hasan'ın annesi, Hz. Fatıma değil midir? Hz. Hasan'ın dedesi Allah'ın Resûlü (sav) değil midir? Şeref ve saygınlık olarak bu, ona yetmez mi? Babası da cennetle müjdelenen on kişiden biri olan ve Raşit Halifelerin dördüncüsü olan Hz. Ali değil midir?

Bütün bu değerlere rağmen Yezid'de kendisine koşulacak ne meziyet var ki, Ca'de, bu şeref ve saygınlıkları bırakıp kocasını zehirleyerek böyle iğrenç bir işe kalkışmış olsun?[2]

---

[1] Eseru Ehli'l-Kitap fi'l-Fiteni ve'l-Hurubi'l-Ehliyeti, s.482; Merviyyat Hilafetu Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.395; İbn Teymiyye, Minhacu's-Sünneti'n-Nebeviyye, 4/42

[2] Mevakıfu'l-Muaraza fi Hilafeti Yezid b. Muaviye, s.123

Bütün bu anlatılanlar, İslâm düşmanlarının İslâm birliğini bozmak için ortaya attıkları yalan ve iftiralardır. Hz. Hasan'ın şahsında toplumda kin ve nefret uyandırmak için olan girişimlerdir. Çünkü onların hayatta var olmaları, insanlar için bir güvence, bir sığınak idi. O, halkın kendisine dayandığı bir imam, bir lider idi, hem de tartışmasız öyle olan biriydi. Düşmanlar işin bu yönünü çok iyi bildiklerinden, onu ortadan kaldırarak amaçlarına ulaşmak istediler. Bu nedenle böyle bir olay meydana getirilmeli ki, huzursuzluk ve fitne yeniden ortaya çıksın. Fitnenin ve huzursuzluğun yeniden yayılması için de mutlaka Hz. Hasan'ın tasfiyesi ve ortadan kaldırılması gerekiyordu. Onlar da bunu yaptılar.

Bana göre ilk itham sebebi, Abdullah b. Sebe'nin taraftarlarının işidir bu. Çünkü Hz. Hasan (ra), hilafeti Muaviye'ye bırakınca, bu kesim Hz. Hasan'a karşı büyük bir tepki göstermişler ve buna karşı çıkmışlardır.

İkinci sebep de, müminlerin Emiri Hz. Ali'yi şehit eden Haricîlerdir. Çünkü bunlar çoğu kez Nehrevanda olsun, başka yerde olsun hep başkaldırmışlar, isyan çıkarmışlardır.[1]

Altıncısı: Hz. Hasan (ra), Hz. Muaviye ile barış yapınca ileri sürdüğü şartlar arasında, Muaviye'nin hiçbir şekilde, Medine, Hicaz ve Irak halkından kimseye karşı bir yanlış yapmaması ve onlardan bir şey istememesi şartı vardı.[2]

Bazı tarihçiler bu konuda şöyle düşünmektedirler. O sırada, artık Hz. Osman'ın kan dâvasından vazgeçilme şartı da vardı.[3]

Antlaşma ve ittifak Hz. Ali'nin (ra) döneminde olan herhangi bir sebepten dolayı herhangi bir kimseyi cezalandırmak için istememeyi de kapsıyordu. Bu, gerçekten oldukça önemli bir madde idi. Zîra geçmişte olanlara sünger çekiyordu. Yepyeni bir sayfa açılıyor, bundan böyle yapılacak olan işlerin geçmişe dönük değil, geleceğe dönük olarak yapılmasında ittifak sağlanmıştı.[4]

İttifak ve antlaşma şartlara ve şeriat esaslarına bağlı olmak üzere tamamlanmıştı. Her iki taraf için de mutlak af getirilmişti. Yani Barış sözleşmesi kesinleşmeden önce bu konularda antlaşma sağlanmıştı. Bizzat Muaviye'nin kendisi, geçmişe dönük olarak hiçbir suçluyu, suçundan do-

[1] Mevakıfu'l-Muaraza fi Hilafeti Yezid b. Muaviye, s.123
[2] et-Tebyin Fi Ensabi Kureşiyyin, s.127
[3] Neccar, Hulefau'r-Raşidin, s.482
[4] Ed-Devru's-Siyasi Lissafve fi Sadri'l-İslâm, s. 341

layı takibe almadı. Böylece Hz. Hasan ile Hz. Muaviye arasında barış sözleşmesi iyilik ve ihsan kuralları çerçevesinde sağlanıp uygulamaya konuldu. Muaviye döneminde emniyet, can ve mal güvenliği büyük bir ölçüde sağlanmıştı.[1]

İbn Kuteybe, "Uyunu'l-Ahbar" adlı eserinde şu bilgilere yer veriyor: "Muaviye, bir yıl sonra Medine'ye geldiğinde, Hz. Osman'ın evine gider. Bu durumu gören, Hz. Osman'ın kızı Aişe çığlık atarak ağlamaya başlar ve babasını seslenir. Bunun üzerine Muaviye kendisine,

"Ey kardeşim kızı! İnsanlar bize itaate söz verdiler. Biz de onlara eman (can ve mal güvenliği sözü) verdik. Biz aslında onlara içimizde öfke dolu olarak görünürde bir yumuşaklık sunduk. Onlar içleri kin dolu, görünürde boyun eğmişlik rolüne soyundular. Her insanın yanında bir kılıcı vardır, bu nedenle o, arkadaşlarının yerini görür. Eğer onlara verdiğimiz sözü tutmazsak, onlar da bize verdikleri sözde durmayacaklardır. Bilmiyorum bu iş, bizim aleyhimize mi yoksa lehimize mi olacak? Kararsızım. Müminlerin Emirinin amcasının kızı mı olmak istersin, yoksa sıradan halk arasında bir kadın mı kalmak istersin? Senin için hangisi daha hayırlıdır?[2]

İbn Kuteybe'nin anlattıklarından anlaşılan o ki, Muaviye ile Hz. Hasan arasında yapılan antlaşma, sözleşmeler ve ileri sürülen şartlar, toplum arasında oluşturulan barış, savaşın ve kinin bırakılması, halkın bu gibi işlere karşı kışkırtılmaması üzerinde ittifakla antlaşma sağladığı gibi, bunun yanında şu da sağlanmıştır. Daha önce beş yıl süreyle devam eden Cemel, Sıffin, Nehrevan, Mısır ve başka yerlerdeki savaşlar sırasında, Hz. Osman'ın kâtilleri hakkında töhmet yoluyla da olsa isimleri bilinmesine rağmen bir takibata girişilmemiştir.

Bütün bu gerçeklere rağmen, Hz. Osman'ın öldürülmesi olayı, Emevî halifelerinin aklını hep kurcalamıştır ve onların yerine gelen naiplerinin de akıllarını hep rahatsız etmiştir. Ümeyye Oğullarının Hz. Osman'ın yanında yer almaları ve onun intikamını almak peşinde koşturmaları hep gerçekti ve bunda hiçbir kuşkuya da yer yoktu.[3]

HUCR B. ADİY'İN ÖLDÜRÜLMESİ

Birçok önemli kaynaklar Hucr b. Adiy'in (ra) öldürülmesi olayından önemli ölçüde söz ederler. Bu kaynaklardan bazılarının isimleri şöyledir;

---

[1] Hamisu'l-Hulefai'r-Raşidin, el-Hasan b. Ali, s.249
[2] Dirase fi Tarihi'l-Hulefai'l-Emeviyyin, s.96; İbn Kuteybe, es-Sultan, s.58
[3] Dirase fi Tarihi'l-Hulefai'l-Emeviyyin, s.70

İbn Sa'd, oldukça muhtasar olarak Halife b. Hayyat, Belazuri, Yakubi, Mesudi, uzun bir tarzda Ebul Ferac Isfahani, İbnu'l-Cevzi, yine uzunca bir şekilde İbnul Esir, Zehebi ve İbn Kesir yazmışlardır.[1]

Taberi, Hucr b. Adiy ve arkadaşları hakkında verdiği bilgilerde haber kaynağı olarak tanınmış Şiî bir tarihçi olan Ebu Mihnef'e dayanmaktadır. Oysa bu adam güvenilir bir tarihçi ve kaynak değildir. Ehl-i Sünnet âlimleri, bilgi kaynağı olarak buna güvenmezler. Taberi ise bu adama dayanarak 16 rivayette bulunmaktadır.

Genel olarak Hucr b. Adiy'in öldürülmesi ile alâkalı gelen haberler farklı kaynaklarda yer almaktadır. Bu nedenle Şiî kaynaklara dayanmak sözkonusu değildir. Ancak Ebu Mihnef tarafından gelen rivayet Cerh ve tadil âlimlerince itibar gören rivayetlerden değildir.

Bu rivayetlerin işaret ettiğine göre Muaviye, Muğire b. Şûbe'nin Hz. Ali'ye hakaret ve sövgü içeren ifadeler kullanmasını ona tavsiye etmiştir. Bu nedenledir ki Muğire b. Şûbe uzun süre devam eden Kûfe valiliği görevinde tüm hutbelerinde hep Hz. Ali'ye hakaret edip durmuştur. Ebu Mihnef'in de belirttiği gibi, Hucr b. Adiy'i öfkelendiren hutbelerine örnek göstermiştir. Muğire hutbelerinde şöyle dermiş:

"Allah'ım! Osman b. Affan'a rahmetinle muamele eyle, onun hatalarını bağışla. Onu en güzel şekilde ödüllendir. Çünkü o, senin Kitabınla amel etti, senin Resûlü'nün sünnetine uydu. Birliğimizi sağla, kanımızın intikamını al. Çünkü o haksız olarak öldürüldü. Allah'ım! Onun yanında yer alıp ona yardım edenlere, onu dostlarına, sevenlerine ve onun kanını yerde bırak istemeyenlere rahmet eyle, merhamet buyur."

Muğire, hutbesini bitirdikten sonra onu öldürenlere de bedduada bulunurdu.[2]

Şimdi burada örnek olarak verilen hutbede görüldüğü gibi, Hz. Ali'ye bir hakaret içermiyor. Bununla beraber rivayet, bu hitap tarzının içerisinde zaten içerik olarak Hz. Ali'ye hakaret de bulunmaktadır. Çünkü Hz. Osman'ın katillerine lânet okunurken, bu, aynı zamanda Hz. Ali'ye de hakaret içeriyor.[3]

---

[1] Tabakat, 6/217, Tahkik: İhsan Abbas; et-Tarih, s.213; Ensabu'l-Eşraf, 4/242; Tarihu'l-Yakubi, 2/230; Murucu'z-Zeheb, 3/12; el-Eğani, 17/133; el-Muntazam, 5/241; el-Kâmil Fi't-Tarih, 2/488; Siyeru Alami'n-Nubela, 3/462; el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/227

[2] Tarihu't-Taberi, 6/168–169

[3] Eseru't-Teşeyyu' Ale'r-Rivayat, s.368–370

Oysa Hz. Ali'nin Hz. Osman'ı öldürenlerle beraber hareket etmediği, en az Muaviye ve taraftarları kadar onun da onların karşısında yer aldığı herkesçe bilinen bir gerçektir. Bu nedenle hiçbir kimse Hz. Ali'yi bundan sorumlu tutamaz. Kaldı ki ben, bu meseleyi Hz. Osman, Hz. Ali ve Hz. Hasan hakkında yazdığım kitaplarımda kanıtlamışımdır.

Durum ne olursa olsun, Hucr b. Adiy'in şehit edilmesi konusunu araştıranlar, bu durumda Hucr b. Adiy (ra) ile Muaviye arasındaki tartışmayı iki merhalede değerlendirmek durumundadırlar.

Birinci Merhale: Bu merhale Muaviye ile Hucr arasında karşılıklı olarak sözlü sataşmalarıdır. Bu durum da hicri 41–51 yanı miladi 661–671 yılları arasında geçen dönemdir. Kindeli Hucr b. Adiy, şehit düşen Ebu Abdurrahman'dır. Kendisi sahabedendir. İyi bir konukseverdir ve özel elçilik görevini üstlenen bir sahabidir. Bu nedenle kardeşi Hani b. el-Edbür ile elçilik görevini üstlenmiştir. Ancak Hz. Peygamberden (sav)'den herhangi bir rivayeti bulunmamaktadır. O rivayetlerini Hz. Ali'den ve Ammar b Yasir'den dinleyerek yapmıştır.[1]

Hucr b. Adiy, şerefli, emir ve sözü dinlenen, itaat olunan bir zat idi. O iyiliği emreden, kötülüklerin üzerine varan ve Hz. Ali'nin taraftarlarından olan bir zat idi. Emir yani komutan olarak Sıffin'de bulunmuştur. Salih ve ibadete düşün bir kimseydi.[2]

Hucr b. Adiy (ra) Hz. Hasan ile Hz. Muaviye arasında gerçekleşen antlaşma ve barışa karşıydı. Ancak bu karşı olma, ilk merhalede Muaviye'ye fiili bir tavır ve karşı koyma şeklinde gerçekleşmemiştir. Bu aşamada sadece sözlü birtakım sataşmalar oluyordu. Evet, sadece sataşmadan ibaret kalıyordu.[3]

Bu konuda Belazuri diyor ki: "Hucr b. Adiy, Hz. Hasan ile Muaviye arasında gerçekleşen antlaşmayı hiçbir zaman içine sindiremedi, bu rahatsızlığını hep devam ettirdi. Bundan ötürü hep onu yani Hz. Hasan'ı ayıplıyor ve şöyle diyordu:

"Senin arkanda, düşmanına karşı saldırabilecek güçlü, kuvvetli ve uzağı görebilen, hemen savaşmaya hazır kırk bin kişilik bir ordu olduğu halde, sen savaşmayı terk ettin."

---

[1] Zehebi, Siyeru Alami'n-Nubela, 3/462
[2] Zehebi, Siyeru Alami'n-Nubela, 3/463
[3] Merviyyat Hilafetu Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.422

Daha sonra da sözü Muaviye'ye getirir, onu ayıplar, onun oldukça zalim biri olduğunu söylerdi. Bu hal, artık onun ayrılmaz bir huyu ve âdeti halini almıştı. O, bunu hep yapardı.

İkinci Merhale: Bu ikinci dönem, fiili sataşma dönemidir. Bu dönem hicri 51 miladi 671 yılından itibaren başlar. Çünkü bu yıldan itibaren, Irak valisi olan Ziyad b. Ebih ile Hucr b. Adiy arasında beklenmeyen bir çöküşün yaşandığı bir yıldır. Kaynaklar bu konu ile alâkalı iki sebepten söz ederler.

a-Muğire b. Şûbe'nin hutbelerinde Hz. Osman'ı öven ve ona karşı merhamet, içeren duygulu konuşmaları, Hz. Ali'yi yeren ifadeleri sebep olarak gösterilmektedir. Çünkü böyle bir duruma tahammül edemeyen Hucr b. Adiy de ayağa kalkıp ona karşı Hz. Ali'yi öven ve Hz. Osman'ı da yeren ifadelerle Muğire b. Şûbe'nin söylediklerini etkisiz hale getirme gayretleri, bunun birinci nedeni kabul edilmiştir. Ancak bütün bu olanlara karşı Muğire b. Şûbe sessiz kalır ve Hucr b. Adiy'e dokunmak istemez.

Muğire b. Şûbe'nin ölmesi ve yerine Irak valisi olarak Ziyad b. Ebih'in atanmasıyla durumlar değişti. Ziyad b. Ebih de, tıpkı Muğire'nin hitapta bulunduğu gibi hutbelerinde Hz. Ali'yi yeren ve Hz. Osman'ı da öven konuşmaları devam ettirir. Hucr da aynı şekilde Muğire döneminde tavır aldığı gibi Ziyad b. Ebih'in konuşmalarına da tavır alır, o da Hz. Osman'ı yeren ve Hz. Ali'yi öven konuşmalar yaparak karşı koyar. İşte Ziyad b. Ebih ile Hucr b. Adiy arasında ilk huzursuzluk buradan başlar.[1]

b- Ziyad'ın hutbeleri uzatması ve namazı geciktirmesi de bir başka rahatsızlık nedeni olmuştur. Çünkü Hucr buna dayanamaz ve Ziyad'ın bu tutumuna karşı ayaklanır. İşte bu durum, Ziyad ile Hucr'un ilk olarak karşı karşıya gelmelerinin sebebini oluşturur. Bu iki nedenle artık ortam bulandırılmıştır. Bunu da şu şekilde aktarabiliriz.[2]

Birincisi: Muğire (ra)'ün Kûfe halkına karşı güttüğü siyaset de bağışlama ve hataları görmezlikten gelme olmuştur. O, toplum arasında kin ve öfkenin yayılmasını istemezdi. Bu konudaki kanıt ise, Buharî'nin Ziyad b. Alaka yoluyla rivayet ettiği şu ifadelerdir. Diyor ki; Cerir b. Abdullah'tan şöyle dediğini işittim:

"Muğire b. Şûbe öldüğü günde, ölümünden önce halka bir hitabede bulundu; önce Allah'a hamd ve senada bulundu. Sonra da dedi ki: Size, eşi

[1] Tarihu't-Taberi, 6/169
[2] Tarihu't-Taberi, 6/169

ve ortağı olmayan bir ve tek olan Allah'ın emirlerine bağlı kalarak, yasaklarından uzak durarak davranmanızı tavsiye ederim. Vakarınızı ve sükûnetinizi koruyun. Başınıza bir Emir gönderilene dek böylece kalın. O şimdi size geliyordur" diye konuştu, sonra sözlerine şöyle devam etti: Emiriniz için Allah'tan mağfiret dileyin. Çünkü o, affetmeyi severdi." Sonrasında da dedi ki:

"Asıl meseleye gelince; ben, Peygamber'e (sav) gittim ve ona, "Sana; İslâm dinin kabul etmek kaydıyla biatte bulunuyorum" dedim. Resûlüllah (sav) da, bunun için bana şart olarak şunu ileri sürdü: "**Her Müslüman'a öğütte bulunacaksın.**" Ben de bu şarta bağlı kalarak ona biatte bulundum. Bu mescidin Rabbi adına yemin ediyorum ki, ben size sadece öğütte bulunuyorum" diyerek hangi konuda Allah Resûlüne biat ederek söz verdiğine bir bakıma işaret ediyordu. Daha sonra Allah'tan mağfiret dilerdi ve minberden indi.[1]

İkincisi: Kûfe'nin Ziyad'ın kontrolüne verilmesi hicri 49, miladi 669 yılında olmuştur. Nitekim Ziyad'ın azatlı kölesi bunu bu şekilde açıklamış, demiştir ki: "Ziyad, beş yıl süreyle Irak'ta görevde bulundu. Daha sonra hicri 53 (672 m) yılında vefat etti."

Kûfe'nin de 49 (669 m) yılında Ziyad b. Ebih'in valilik yaptığını gösteren bu tarih, konu hakkında en sahih olan rivayettir. Buna göre Ziyad'ın Kûfe'de valiliği H.49 (669 m) yılında olmuş oluyor. Bu esnada Hucr b. Adiy ile taraftarlarının Kûfe valisi olan Ziyad b. Ebih arasında fiili bir çatışma olmamıştı. Çünkü bu dönemde henüz Hz. Hasan (ra) hayatta idi. Bu nedenle fiilen bir çatışmaya girmekten uzak duruyorlardı. Kışkırtma içinde olanların önünde en büyük engel Hz. Hasan idi.

Çünkü Hz. Hasan (ra), Muaviye (ra) ile savaş halinde olmak isteyenlerle savaş halinde olmak ve barış içinde olmak isteyenlerle barışı sürdürmek şartıyla antlaşma ve sözleşme yapmıştı.

Ancak H. 51 (671 m) yılında Hz. Hasan'ın ölümüyle, Iraklı kimi liderlerin tavırlarında değişiklikler baş gösterdi. Hucr b. Adiy de bunlardan biriydi. O, daha önce sözlü olarak Ümeyye Oğulları karşısında dururken, bundan böyle fiili olarak tavır almaya başladı.[2]

Belazuri, Şabi ve başkalarına dayalı olarak kendi isnadıyla yaptığı rivayetinde, diyorlar ki: "Ziyad H.49 (669 m) yılında vali olarak Kûfe'ye gel-

---

[1] Merviyyat Hilafetu Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.424; İbn Hacer Askalani, Fethu'l-Bari, 1/168
[2] Merviyyat Hilafetu Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.425

diğinde, Hucr'u yanına çağırtmış ve ona der ki: "Ey filan kes! Bak, biz, senin bildiğin gibiyiz. Şimdi senin savunduklarının aksi bir emir gelmiştir. Bundan böyle diline sahip ol. Ki, alanın genişlemiş olsun. İşte benim tahtım. Orası seninde oturabileceğin bir yer olsun. Özellikle seni aşağılık tabakaların seviyesine düşmekten uyarıyorum. Eğer senin hakkında bir aşağılama bilgisi edinirsem, senin hesabını görmem benim için çok basit bir iştir: Ben, bu sözüm üzerine sana bir tek harf bile konuşmayacağım."

Hucr evine gidince taraftarları onun başına toplandılar ve kendisine, "Sen bizim büyüğümüzsün. Herkesten önce buna senin karşı çıkman gerekir" dediler.[1]

Ziyad Basra'ya geçince, namaz kıldırma ve savaşla ilgili görevleri yerine getirmesi için Amr b. Hureys'se bıraktı. Azatlı kölesi Mihranı'da haraç-vergi işleriyle görevlendirdi. Amra da valilere yazışma görevini verdi. Amr Ziyad'a şunları yazdı:

"Eğer Kûfe'de yapılacak bir işin varsa acele et. Ben sana yazıyorum, bu konuda elimde Hucr ile alâkalı olarak hapsetmeden başka çarem yoktur. O da hemen yola çıktı ve vakit geçirmeden Kûfe'ye geldi. Gelir gelmez hemen Adiy b. Hatim Tai ile Cerir b. Abdullah Beceli'ye haber gönderdi, yanına gelmelerini söyledi. Onlara dedi ki: "Hemen gidin bana şu yaşlı fitneciyi bulun getirin. Çünkü endişem o ki, kendisiyle alâkalı olarak yapmak istemediğimiz bir şeyi yapmaya bizi zorlayacaktır. Hemen onu bulup getirin!"

Gidip onunla konuştular, fakat Hucr gelenlerin hiçbiriyle konuşmadı. Bunun üzerine Ziyad'ın yanına vardılar. Ziyad, "Ne yaptınız? Bir neticeye vardınız mı?"diye sordu. Bunun üzerine Adiy b. Hatim Ziyad'a, Ey Emir! Ona dokunmayın, dokunulmazlığını kaldırmayın, çünkü o yaşlıdır. O da cevap olarak, "Öyle yapmam halinde, Ebu Süfyan taraftarı olamam" dedi. Sonra da onu yakalamaları için polislerini gönderdi. Onlarla çatışmaya girildi ve şehit olundu."[2]

Bir başka rivayette de şu hususlar yer almaktadır: "Ziyad, Emir olarak H.49 (669 m) yılında Kûfe'ye gelince, Hucr b. Edbur'e yani Hucr b. Adiy'e ikramda bulunur, onu kendine yakın tutar, ona yardımcı olur. Ancak Basra'ya gitmeye karar verince, Ziyad, Hucr'u yanına çağırır ve ona,

---

[1] Merviyyat Hilafetu Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.428; Ensabu'l-Eşraf, 4/246
[2] Ensabu'l-Eşraf,4/246-247

"Ey Hucr! Sen, benim sana nasıl davranacağımı gördün, öğrendin. Ben şu anda Basra'ya gitmek istiyorum. Senin de benimle hareket etmeni istiyorum. Benden sonra senin burada kalmanı uygun bulmuyorum. Ola ki seninle alâkalı olarak bana bir şey ulaşırsa, bu bende huzursuzluk doğurur. Eğer benimle beraber olursan, senin hakkında kötü düşünmem. Ben, senin Ali hakkındaki düşünceni öğrendim. Senden önce benim de onun hakkındaki görüşüm öyleydi. Ancak Allah'ın bu işi Muaviye'ye bıraktığını görünce, ben Allah'ın hükmüne karşı çıkacak değilim. Bu nedenle ben de buna rıza gösterdim. Sen de Ali ve arkadaşlarının işinin nereye vardığını, sonlarının ne olduğunu gördün. Seni altından kalkamayacağın birtakım işlere kalkışmaktan uyarıyorum."

Bu hadise H.51 (671 m) yılında olmuştur. Bu nedenle Ziyad, bir başkaldırı olmasın diye Basra'ya giderken, onun da yanında yer almasını istemiştir. Çünkü tekrar bir fitne çıksın istememektedir.

Çünkü Ziyad, Hucr'un Hz. Ali'nin has adamlarından olduğunu biliyordu. Hz. Hasan'ın görevini bırakıp Muaviye lehinde görevden ayrıldığını görünce, bu arada ümmetin de Muaviye üzerinde icma ettiklerini görünce, o da cemaate katılmış ve fitne oluşmasın diye birliğin devamından yana hareket etmiştir.

Ziyad'ın teklifi üzerine Hucr ona hasta olduğunu ve onunla beraber gidemeyeceğini söyler. Ziyad ona, "Evet, doğru söylersin. Çünkü senin hastalığın din ve kalp hastalığıdır, akıl hastalığıdır. Allah adına yemin olsun ki, eğer benden sonra, seninle alâkalı olarak hoşlanamayacağım bir haber bana gelirse, seni öldürmek için elimden geleni yapacağım. Artık kararını kendin ver, ya da bu işleri terk et" der.

Ziyad, daha sonra Basra'ya gitmek üzere yola çıkar ve Basra'ya varır Bunun üzerine Kûfe'deki ilim adamları Hucr'un etrafında toplanırlar. Bu durum karşısında, Ziyad'ın kendi yerine bakması için atadığı görevlinin hiçbir emri geçerli olamaz. Adam ne yapmak isterse, onlar hemen karşı çıkarlar. O da Ziyad'a şöyle bir mektup yazar:

"Allah'a yemin olsun ki, Hucr ve arkadaşlarına hiç söz geçiremiyorum. Kaldı ki sen en iyisini biliyorsun." Ziyad hemen bineklerine atlar ve derhal Kûfe'ye döner. Ziyad Kûfe'ye gelince, Hucr saklanır, onu aramaya başlar ve fakat yakalayamaz."[1]

[1] Ensabu'l-Eşraf,4/270-271

Ziyad'ın polisleriyle Hucr ve arkadaşları arasındaki karşılaşmanın detaylarına gelince, bu konuda mevcut kaynaklar arasında tek detay veren Ebu Mihnef'tir. Çünkü detay öğrenmek istediğim kaynaklar arasında sadece onun rivayetini bulabildim. Nitekim yine Ebu Mihnef, Hucr ile arkadaşlarının ve Kûfe halkının şehit düşmesi ile ilgili bilgileri detaylı olarak veren tek isimdir.[1]

Muaviye'nin Hucr ve Arkadaşları Hakkındaki Hükmü

Hucr b. Adiy ile alâkalı problem ve bunun hassasiyet derecesine dikkat edildiğinde görülecektir ki, Ziyad b. Ebih, kendisine teslim olması halinde, Hucr'un ileri süreceği şartları kabul edeceğini uygun bulmuştu. Bu şart da, haklarında hüküm vermesi için onların işlerini Muaviye'ye havale edeceğini, işi ona bırakacağını belirtmesidir.[2]

Hz. Muaviye'nin Hucr ve arkadaşları hakkında verdiği hükümden önce, bu kişilere karşı nasıl bir suçlamada bulunulduğuna gelmemiz gerekir. Ebu Mihnef'in anlattığına göre olaylar şöyle gelişmiştir:

"Hucr, etrafına karşı tarafa muhalif adamlar toplamaya başlamış ve halife Muaviye'ye karşı açıkça hakareti ve sövgüyü çekinmeden söylemeye başlamıştır. Halkı Müminlerin Emiri olan Muaviye'ye karşı savaşmaya çağırmıştır. Hilafet görevinin Ümeyye Oğullarında değil, Ebu Talib ailesinde olması gerektiği iddiasına kalkışmıştır. Bu arada aynı zamanda Ebu Turap lakabıyla anılan Hz. Ali'nin yaşanan süreçteki mâzeretini de gündeme getirmiştir. Bu nedenle ona rahmet ve merhametle yaklaşmış, ona karşı savaşan ve ona düşmanlık edenlerle birlik olmaktan uzak ve beri olduğunu dile getirmiştir.

Şu anda beraber hareket ettiği kimselerin ise, onun arkadaşları ve lideri olduklarını, görevi esnasında onun gibi hareket edecekler olduğunu, hâlihazır idarede bulunanlar ve yandaşlarının ise ona karşı olduklarını ileri sürmüştür."[3] İşte suçlamalar ve gerekçeler bunlardı.

Muaviye'nin Hucr ve arkadaşları hakkındaki kararına gelince; Muaviye, hemen onları öldürmeye kalkışmamıştır. Bazı râvilerin ileri sürdükleri gibi, Hz. Ali sevgisinden, onu savunmaktan uzak durun diye herhangi bir isteği de olmamıştır. Aksine onlar hakkında istişarelerde bulunmuştur.

[1] Ensabu'l-Eşraf, 4/270-271; Tarihu't-Taberi, 6/177-186
[2] Tarihu't-Taberi, 6/187-188
[3] Tarihu't-Taberi, 6/188

Daha sonra, bunlardan bir kısmının bertaraf edilmesine, bir kısmının da hayatta bırakılmalarına karar vermiştir.[1]

Bu konuda gelen rivayetleriyse, Ahmed b. Hanbel'in oğlu Salih'in Hasen bir isnad ile anlattığına göre, babası Ahmed b. Hanbel -ki kendisi güvenilir, müçtehit bir büyük fıkıh imamıdır- kendisine demiş ki: "Bize Ebul Muğire Abdulkuddus b. Haccac el-Havlani –Ki kendisi Muğire'nin Emiridir- anlattı. Yine bize İsmail b. Ayyaş el-Ansi, el-Humsi –ki kendisi dürüst biridir- anlattı. Ahmed b. Hanbel devamla diyor ki: Bana Şurahbil b. Müslim el-Havlani, eş-Şami –ki Şam âlimlerindendir- anlattı. Bu, demiş ki: "Hucr b. Adiy el-Edbur ve arkadaşları, Irak'tan alınıp Şam'a, Hz. Muaviye'ye götürüldüklerinde, Ebu Süfyan'ın oğlu Muaviye, onları öldürüp öldürmeme konusunda kendi adamlarıyla istişarede bulunur. Onun öldürülmesi fikrini ileri sürenler olduğu kadar, bir şey söylemeyip sessiz kalanlar da olmuştur.

Daha sonra Muaviye evine gider ve sonra da öğle namazını kıldırdıktan sonra, halka hitap etmek üzere ayağa kalkar. Önce Allah'a hamd ve senada bulunur, daha sonrasında da minberinde oturur. Derken bu esnada görevli olan biri, "Amr b. Esved Ansi nerede?" diye seslenir. Bu adam Hz. Peygamber (sav) zamanında yaşamış, Müslüman olmuş, fakat Hz. Peygamber (sav) ile görüşme fırsatını bulamamıştır. Bu nedenle kendisine muhadram denilmektedir, güvenilir, ibadetine düşkün bir zattır. Tabiunun önde gelen büyüklerinden biridir. Muaviye'nin halifeliği döneminde vefat etmiştir.

İsminin okunması üzerine bu zat ayağa kalkar, Allah'a hamd ve senada bulunur. Sonra da sözlerini şöyle sürdürür: "Dikkat edin! Bizler, Allah'ın sağlam ve metin olan bir kalesinde bulunuyoruz. Bu nedenle bu kaleyi terk etmekle emrolunmadık. Ey Müminlerin Emiri! Senin üzerinde konuşmak istediğin konu, Irak halkıyla alakalıdır. Dikkat buyurun! Sen çobansın, yetkili kişisin, biz ise reayayız, vatandaşız. Dikkat buyurun! Sen onların hastalığını daha iyi bilirsin. Bu nedenle onları tedavi etme yöntemi konusunda da gücü olan sensin. Bunu da en iyi sen ancak değerlendirebilirsin. Burada bize ancak şunu söylemek düşer; "**İşittik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz! Senden bağışlanma dileriz. Sonunda dönüş** yalnız sanadır." (Bakara, 2/285)

---

[1] Merviyyat Hilafetu Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.430

Bunun üzerine Muaviye söz aldı ve Amr b. Esved el-Ansi'ye gelince, onların kanlarını akıtmaktan teberi etti, uzak durdu ve onları Muaviye'nin gözlerinin önüne, onun kararına bıraktı.

Daha sonra görevli mübaşir yeniden ayağa kalktı ve "Ebu Müslim Havlani nerede?" diye seslendi. Bu da ayağa kalktı, Allah'a hamd ve senada bulundu, daha sonra şöyle konuştu:

"Şimdi asıl meseleye gelince; Allah'a yemin olsun ki, seni sevdiğimizden beri seni kızdıracak bir şey yapmadık, sana itaat etmeye başladığımızdan bu yana sana isyana kalkışmadık, sen bizi bir araya topladığından bu yana biz ayrılığa düşecek bir davranış içine girmedik. Sana biat sözü verdiğimizden bu yana biatimizden, sözümüzden cayacak bir davranış ortaya koymadık. Bize emrettiysen, itaat etmişizdir, bizi çağırdıysan dâvetine katılmışızdır. Sen bizde öne geçmişsen, biz de sana baktık. Seninle boy ölçüşmeye kalkışmadık."

Ebu Müslim bu konuşmasını yaptı ve yerine oturdu.

Bu defa yine mübaşir kalktı ve "Abdullah b. Mihber eş-Şer'abi nerede?" diye seslendi. Bu zat da aslen Şamlıdır, yine kendisi muhadramdır ve Ebu Derda'dan (ra) rivayette bulunmuştur. Bu zat da ayağa kalktı, Allah'a hamd ve senada bulundu. Sonra sözlerini şöyle devam ettirdi:

"Ey Müminlerin Emiri! Iraklı bu toplum hakkında karar verme yetkisi senindir. Eğer onları cezalandıracak olursan, isabet etmiş olursun. Yok, eğer bağışlayacak olursan, kendilerine iyilikte bulunmuş olursun."

Yine mübaşir ayağa kalktı ve "Abdullah b. Esed el-Kasri nerede, o da fikrini söylemek üzere ayağa kaklısın" diye seslendi. Bu zat da ayağa kalkar, Allah'a hamd ve senada bulunur, sonra da şöyle konuşur:

"Ey Müminlerin Emiri! Onlar senin vatandaşındır, velayet yetkin içersindedirler. Sana itaat edenlerin arasında yer almışlardır. Eğer onları cezalandırırsan, onlar zaten kendi aleyhlerine bu cezayı hak etmişlerdir. Eğer affedecek olursan, ey Müminlerin Emiri! Bilesin ki affetmek takvaya en yakışır tavırdır. İçimizden zalim ve haksız olanlara, geceleyin uyuyan, âhiret amelinden habersiz tembel kişilere uyma, onlara itaat etme."[1]

Bu zat sözlerin şöyle bitirir: "Ey müminlerin Emiri! Dünyanın temelleri sarsılıp yerinden oynamıştır, direkleri eğilmeye başlamıştır. Onun

[1] Merviyyat Hilafetu Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.434; Tarihu Dımaşk, 4/271

peşinden koşturanlar onu sever olmuştur. Onun da artık vakti dolmuştur" der ve oturur.

İsmail b. Ayyaş diyor ki, Şurahbil'e dedim ki: "Peki o halde, Muaviye bunlara kaşı ne yaptı, nasıl davrandı?" O da, "Muaviye bir kısmını öldürttü, bir kısmını da salıverdi. Nitekim Hucr b. Adiy el-Edbur de öldürülenler arasındaydı. Hucr (ra) öldürülmezden önce şöyle konuştu:

"Ey topluluk! Bırakın beni, iki rekât namaz kılayım. Onlar da izin verdiler. Gidip abdest aldı, iki rekât namaz kıldı. Ancak namazın rekâtlarını uzattı. Namazdan sonra kendisine, 'Yoksa korkundan mı namazını uzatıp durdun?' diye sorduklarında, o, şu cevabı verir: "Ben, bu namaz kadar hafif ve kısa tuttuğum bir namazım olmamıştır. Eğer gerçekten korkmuş olsaydım, ben önceden de başımda yalın kılıç duranları, serilmiş kefeni, kazılmış kabrimi gören biriyim. Yakın çevresi ve aşireti ona kefenlerle gelip ona kabirler kazdılar" der.

Söylendiğine göre esasen bütün bunları ona yapan kişi Muaviye'nin kendisidir. Hucr şöyle dua eder: "Allah'ım! Ümmetimiz üzerine saldırıda bulunanları sana havale ediyoruz. Çünkü Irak halkı aleyhimize şahitlik ettiler, Şamlılar da bizi öldürdüler."

Kendisine, "Boynunu uzat" denilince, o da şöyle der: Bu bir kan davası sebebiyledir. Ben bunun gözcülüğünü yapan casuslardan değilim."[1]

Başka bir rivayete göre Hucr b.Adiy, Muaviye'ye getirildiğinde, Hucr ona, "Selam sana ey Müminlerin Emiri!" diye selâm vermiş. Muaviye de ona, "Bana müminlerin Emiri diyorsun şimdi, öyle mi?" demiş ve "Vurun boynunu" diye emir vermiştir. İki rekât namaz kılmış ve ailesine de, "Üzerimden hiçbir kılıcı almayın, üzerimdeki kanımı da yıkamayın. Çünkü ben yol ortasında Muaviye'yi bekleyip duracağım" demiştir.[2]

İbnu'l-Arabî, Hucr b. Adiy'in öldürülmesiyle alâkalı olarak söylenenler hakkında şöyle bir açıklama yapıyor, diyor ki: "Hucr, toplumda, fitne uyandırmaya kalkıştı. Muaviye de onu yeryüzünde fesat çıkarma gayretini gösterenler arasında değerlendirdi."[3]

Muaviye (ra), Hucr hakkında böyle bir karara varırken, Hz. Peygamberin (sav) şu hadisine dayanarak hükmünü vermiştir:

---

[1] Ahmed b. Hanbel, el-Mesail, 2/328-331. Oğlu Salih'ten rivayetle; Siyeru A'lami'n-Nubela, 3/465
[2] Zehebi, Siyeru A'lami'n-Nubela, 3/465
[3] el-Avasım Mine'l-Kavasım, s.220

"Siz, bir Emir üzerinde ittifak etmişken size birisi gelip de, birliğinizi bozmaya kalkışırsa, hemen onu öldürün."[1]

Bir de Resûlüllah'ın (sav) şu kavline dayanmıştır: "Yakın gelecekte fitneler şuradan veya buradan çıkıp gelecektir. Kim bu ümmetin birlik ve düzeni yerinde iken onların birliğini bozarsa, onun boynunu olduğu gibi olduğu yerde hemen kılıçla vurun."[2]

Bu konuda burada söylenecek en güzel ifade, eğer Hucr, sadece sözlü sataşma ile yetinseydi, esasen Muaviye bu sebeple Hucr'u öldürmek niyetinde değildi. Fakat o bununla yetinmedi, işi fiili başkaldırıya kadar vardırdı. Nitekim bunun böyle olduğunu gerek Misver b. Mahrame ve gerekse başkaları yoluyla gelen rivayetler göstermektedir. Biz bu konuyu önceki sayfalarda görmüştük.[3]

Hucr b. Adiy'in Öldürülmesinde Hz. Aişe'nin Rolü

Öyle rivayetler var ki, bu meseleyi Hz. Aişe'ye (rha) kadar dayandıranlar olmuştur. Çünkü gelen kimi rivayetlere göre, Hz. Aişe H.51 (671) yılında kendisini ziyarete gelen Muaviye'yi kabul etmez ve onun öldürülme tehdidi altında olduğunu ve hatta ona karşı savaş olabileceği tehdidinin var olduğu imasında bulunur.[4]

Bu rivayetlerin hiçbirisi, müminlerin anneleri Hz. Aişe için doğru ve sahit değildir. Onun adına iftiradır. Peki, gerçekte Hz. Aişe annemizin buradaki yeri, konumu veya rolü ne olabilir? O, Muaviye'ye karşı böyle bir girişimde bulunmuş mudur?

İbn Ebu Müleyke'den gelen rivayete göre Muaviye, Hz. Aişe'yi ziyarete gelir. Ancak Hz. Aişe annemiz, onu kabul etmek istemez. Bunun üzerine Hz. Aişe'nin Zekvan (v. 63/682m) adında bir kölesi çıkar. Bu zat, Hz. Aişe'nin azatlı kölesi Ebu Amr'dır. Bu zat şöyle diyor: "Yazıklar olsun sana! Adam seni Aişe'nin yanına gönderdi. O, bu yüzden bana kızdı. O, Hz. Aişe kendisine izin verene dek hep onun kölesi olarak kaldı. O, benden daha çok Aişe'ye itaat ederdi. İşte bu kişi Hz. Aişe'nin huzuruna gider ve ona, "Allah sana rahmetiyle muamelede bulunsun ey anacığım! Benim sana karşı ne suçum var ki, bana böyle davranıyorsun?" diye sorar.

[1] Müslim, (Sahihu Müslim bi Şerhi'n-Nevevi,) 12/241
[2] Müslim, (Sahihu Müslim bi Şerhi'n-Nevevi,) 12/241
[3] Merviyyat Hilafetu Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.435
[4] Merviyyat Hilafetu Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.438

Hz. Aişe de (rha) ona, "Gördüğüm kadarıyla sen Hucr ve arkadaşları hakkında yanlış davrandın ve sen onları öldürdün" der. O da, "Hucr ve arkadaşlarına gelince; ben bir şeyden korkuyordum. Doğabilecek bir fitneden endişeliydim. Kan akmasından korkuyordum, haramların helâl kılınacağından rahatsızdım. Sen de beni korkutuyorsun. Beni bırak. Allah dilediğini işler."

Bunun üzerine Hz. Aişe de, "Vallahi seni bıraktım, vallahi seni terk ettim, vallahi seni terk ettim" der.[1]

Bir diğer rivayete göre, Muaviye Medine'ye geldiğinde, Hz. Aişe'yi ziyaret eder. Hz. Aişe de ona, "Sen Hucr'u öldürdün öyle mi?" diye sorar. Bu soru üzerine Muaviye de annemize, "Ey müminlerin annesi! Ben insanların huzur bulmaları için bir adam öldürdüm. Çünkü onun hayatta kalıp halkı fesada vermesinden, ölmesi daha hayırlıydı" der.[2]

Muaviye, Hucr'u Öldürdüğüne Pişmandır

Yine gelen bir rivayete göre, Hz. Aişe (ha) Hucr ve arkadaşları konusunda Abdurrahman b. Haris b. Hişam'ı aracı olarak Muaviye'ye gönderir. Ancak Abdurrahman oraya vardığında, onların öldürülmüş olduklarını öğrenir. Bunun üzerine Abdurrahman Muaviye'ye, "Baban Ebu Süfyan'ın sende var olan hilmi, yumuşaklığı nereye kaybolup gitti?" diye sorar. Muaviye de Abdurrahman'a, "Kavmimin halim olan senin gibi halim ve değerli kişilerini kaybettiğimden bu yana kayboldu" cevabını verir. Zehebi, diyor ki: Bu ifadesiyle Muaviye, yaptığından pişmanlık duyduğunu ifade etmek istiyordu.[3]

Hz. Hucr'un öldürülmesi ile alâkalı olarak ileri sürülen mâzeretler, gerçekte Muaviye'nin katı davranışının bir sonucudur, bir öfke anıdır. Oysa ona yakışan şey, hilmi ve yumuşaklığı gereği, Allah Resûlü'nün (sav) ashabından olan birine karşı daha müsamahakâr davranmaktı. Gerçi sonunda, Hucr'u öldürmüş olmasından ötürü çok büyük bir pişmanlık duymuştur. O, hayatı boyunca bunu hiç unutamamıştır. Hatta söylendiğine göre Muaviye ölüm döşeğinde iken, "Benim için bir tek gün var ki, o da Hucr b. Adiy b. Edbur'un günüdür, diye bunu üç defa tekrarlayıp durmuş ve hiç unutamadığını böylece dile getirmiştir."[4]

---

[1] Merviyyat Hilafetu Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.440; Tarihu Dımaşk, 4/273-274
[2] Merviyyat Hilafetu Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.440; Tarihu Dımaşk, 4/273-274
[3] Tarihu't-Taberi, 6/195; Zehebi, Siyeru A'lami'n-Nubela, 3/465
[4] Tarihu't-Taberi, 6/196; el-Alemu'l-İslami Fi Asri'l-Emevi, s..116

Malik b. Hubeyre es-Sekuni'nin Rolü

Muaviye, Malik b. Hubeyre'nin Hucr b. Adiy için aracılığını kabul etmedi. Malik b. Hubeyre kavmini yanına alarak Hucr b. Adiy ve arkadaşlarını kurtarmak maksadıyla harekete geçti. Giderken yolda olayın infazını gerçekleştirenlerle karşılaştılar, onlara tutukluların durumunu sordular. Onlar da hepsinin öldürüldüklerini söylediler. Adiy'in yanın vardılar, orada kesin olarak infazlarının gerçekleştiğini öğrendiler. Bunun üzerine kâtillerin izlerini sürmeye başladılar. Ancak onlara da ulaşamadılar. Bunun üzerine durumu Muaviye'ye bildirdiler. Muaviye de onlara, "Bu bir ateşti, o ateş kendi içinde var oldu. Ben öyle sanıyorum ki, o ateş şimdi söndü. Daha sonra da oraya 100 bin asker gönderdi ve "Korkum, bu gurubun yeniden savaşa kalkışmış olmalarıydı. Onların ayaklanmış olmaları bana göre, Hucr'un öldürülmesinden daha büyük bir tehlike oluştururdu" dedi. Bundan böyle huzura erdi.[1]

Malik b. Hubeyre es-Sekuni (ra) de önemli sahabilerden biriydi. Muaviye, onu Humus valiliğine atamıştı ve onun için şöyle derdi: "Bana göre Araplar arasında en güvenilir, İslâm cemaatine ve herkese en çok öğüt veren Malik b. Hubeyre[2] dışında bir başkası yoktur."

Muaviye ölüm dışındaki cezalandırmalarda daha çok toleranslıydı. Örneğin tutuklamak, hapse atmak gibi, ya da Hucr ile onun arkadaşlarını birbirinden ayırmak yahut da onların aşiretlerine göre kendilerine ihsanda bulunurdu.[3]

Hucr ve arkadaşları olayı dışında gelişen olaylar ile alâkalı olarak Muaviye, undan böyle siyasetini sertlik yerine yumuşaklığa terk etti. Reayasına karşı artık sert uygulamalara başvurmadı. Özellikle Muaviye'nin kendi siyaseti hakkında söylediği şu ifadeler, onun artık nasıl bir yol izlemeye karar verdiğini özetler mahiyettedir. O diyordu ki:

"Artık bundan böyle kılıcıma sarılacak değilim, kamçım elimde bana yettiği sürece. Dilimle başarabildiğim sürece kamçımı elime alacak değilim. Benimle halk arasında bir kıl inceliğinde de olsa, eğer bir bağ varsa, onu koparmayacağım. Onlar koparmak için onu çektiklerinde ben serbest bırakacağım. Onlar serbest bıraktıklarında ise ben kendime çekeceğim."[4]

---

[1] İbn Haldun, Tarih, 3/17
[2] Eseru'l-Hayati's-Siyasiye fi'd-Devleti'l-Emeviyye, s.671; et-Tabakatu'l-Kübra, 7/420
[3] El-Kurrau ve devruhum Fi'l-Hayati'l-Ammeti, s.195
[4] İbn Kuteybe, es-Sultan, s.51

Bu siyaset, gerçekten bilgece bir siyaset idi. İnsanlar sınırlarını aşıp zorlamadıkça, bu siyaset konuşmanın önünü açan bir yoldur. Öyle ki dil yerine malı bu işin gerektiğinde devreye sokmak yeter. Bir yerde eğer konuşmak işe yarıyorsa, orada kırbaca gerek kalmaz. Kırbacın yettiği yerde de kılıca sarılmak doğru olmaz.[1]

Yine söylendiğine göre Ziyad'ın azatlı kölesi Selim, Muaviye'nin yanında efendisi olan Ziyad ile övünürmüş. Bunun üzerine Muaviye onu azarlamak suretiyle kendisine, "Sus, konuşma! Senin efendin hiçbir şeyi kılıcı ve zorbalığı ile kazanmış değildir. O her ne elde etmiş ise, en fazlasını benim dilim sayesinde elde edebilmiştir" diyerek onu susturmuştur.[2]

[1] Züheyr Havari, es-Sulta ve'l-Muaraza Fi'l-İslâm, s.262
[2] İbn Kuteybe, es-Sultan, s.53

2.
KONU

MUAVİYE'NİN İDAREDEKİ TUTUMU

Muaviye (ra) genel olarak işleri bizzat fiilen kendisi idare ederdi ve halifeliği döneminde toplumun huzur ve güvenini sağlama konusunda oldukça hassas ve titiz davranırdı. Şöyle ki:

Muaviye işlere bizzat kendisi müdahale ederdi. Muaviye'nin iç işlerinde izlemekte olduğu siyaset, bizzat olaylara kendisinin müdahalesi esasına dayanıyordu. O, devletinde olup biten neler varsa, küçüğünden büyüğüne, kısaca hepsine kendisi müdahale ederdi. Gerçi kendisi çağının en maharetli idarecilerinden yararlanmakla birlikte, bunlarla yetinmezdi. O tüm vakitlerini belli zaman dilimlerine ayırarak, belli bir program ve düzen içerisinde devlete ilişkin işleri sürdürür ve Müslümanların maslahatlarıyla ilgili hizmetleri sürdürürdü.

Muaviye'nin Günlük Periyodik İşleriyle İlgili Meclisi

Muaviye her gün beş kez toplum arasına çıkardı. Muaviye sabah namazını kılınca, cemaate birtakım tarihi kıssalar aktarırdı, bu görevi bitince de, yerine geçer ve Kur'an okurdu. Okuması gereken cüzünü okur, daha sonra evine geçerdi. Verilecek emirler varsa onları verir, yasakları varsa, onları duyurur, sonra da dört rekât namaz kılardı.

Daha sonra idare yerine geçer, özel danışmanlarını ve devlet erkânını yanına çağırtır, onlarla bilgi alışverişinde bulunur. Daha sonra da bakanları yanına gelirdi. Onlar o gün neler yapılması gerekiyorsa, o konuda onlara gerekli tâlimatını verir, sonra da sabah kahvaltısını yapmak üzere yerine geçerdi. Bu yiyecekleri akşamdan arta kalanlardan ne ise, o olurdu. Daha sonra oldukça uzun bir konuşma yapardı.

Bütün bunlardan sonra istediklerini yapabilmesi için evine döner, bundan sonra da tekrar halkın karşısına çıkardı. Görevlisine, sandalyesinin getirilmesini emir buyurur ve ona sırtını dayar, otururdu.

Bu sırada zayıflar, güçsüzler, köylüler, çocuk ve kadınlar huzura çıkarlardı. Biri, "Bana haksızlık yapılıyor, beni eziyorlar" diye şikâyetinde bulunursa, o da, "Ona kuvvet verin, yanında yer alın" tâlimatını verir. Biri, "Bana düşmanlık yapılıyor, üzerime saldırılıyor" şikâyetinde bulunursa, onun için de, "Onunla beraber bir görevli gönderin" tâlimatını verirdi. Biri, yardım isteğinde bulunursa ona da bakılmasını söyler. Nihayet kimse kalmayıncaya dek, herkesin problemiyle ilgilenirdi.

Sonra makamına geçer, "İnsanları, konumlarına göre içeri alın" diye emir verir. "Kimse beni, onların selamından alıkoymasın" derdi. Yanına gelenler, "Müminlerin Emiri gecesini nasıl geçirdi? Allah ömrünü uzun etsin" diye dua ederlerdi.

Muaviye de (ra), "Allah'ın izniyle afiyet içinde geçirdi" diye karşılardı. Eğer, hepsi de denk konumda iseler, bu takdirde onlara, "Ey efendiler, sizler soylular olarak tanıtıldınız. Dolayısıyla bu meclise gelmekle burayı şereflendirdiniz. Bana ihtiyaçlarını getirip ulaştıramayanların isteklerini bana ulaştırın" diye iltifatta bulunurdu.

Bunun üzerine biri kalkar ve "Filan kişi, şehit düştü" diyerek bilgi verir ve çocuklarına maaş bağlanmasını ister. Biri de, "Filan kişi kayıptır, ailesi yalnız kalmıştır" diye bilgi verir. Bunun üzerine de Muaviye, "O halde onu araştırın ve ailesine de yardımda bulunun, ihtiyaçları varsa giderin, hizmetlerini görün" emrini verir.

Nihayet öğle yemeği getirilir. Bu esnada kâtip de hazırdır, ayakta başucunda bekler. Biri gelince, sofraya buyur edilir. Adam oturur, elini yemeğe uzatır, iki veya üç lokma yer. Bu arada kâtip ona okuması gereken şeyleri okumaktadır. Orada yazıl bulunanlar için gerekli emrini verir.

Bu arada, "Ey kişi, sen çık" denilir. Peşinden bir diğeri içeri alınır. Nihayet böylece tüm ihtiyaç sahipleri içeri alınıp diğerleri dinlenir. Bazen

de, getirilen öğle yemeğine ihtiyaç sahiplerinden en az kırk kişi içeri alınırdı. Sonra sofra kaldırılır. Halk evlerine giderler. Muaviye de evine döner. Henüz tam dağılmamışlarken ezan okunur. Namaz kılınır.[1]

Bundan sonra huzura çok özel olan kimseler alınır. Eğer vakit kış mevsimi ise, hacılara ait azık sunulur, kuru gıdalar ile tatlı ikram edilirdi. Özellikle kış mevsiminde gerekli olan gıda maddelerinden, tatlı ve çörek-lerden, kuru meyveden ikram yapılırdı.

Şayet mevsim yaz ise, bu defa bu mevsime ait gıda maddeleri, taze meyveler sunulurdu. Vezirleri başına toplanırlar, karşılıklı olarak günlük görüşmeler yapılır, o gün nelere ihtiyaçları varsa onlar dile getirilirdi. Oturum ikindi namazı vaktine kadar devam ederdi. Sonra hepsi birlikte çıkarlar, ikindi namazını kılarak evlerine dağılırlardı, Muaviye de evine giderdi. Nihayet bir beklentisi olan kişi ikindi vakti sonuna dek beklerdi.

Bu esnada Muaviye de evinden çıkar, makamına geçer, artık herkesin evlerine dağılabileceklerini söyler. Bu arada akşam yemeği gelmiştir. Akşam namazını kılabilecek kadar bir vakit ayırır, akşam namazını kılar. Daha sonra da dört rekât daha namaz kılar. Her bir rekâtta kırk âyet okurdu. Bunu kimi zaman sesli ve kimi zaman da sessiz olarak okurdu.

Sonra tekrar evine döner ve yatsı ezanı okununcaya dek evde kalırdı. Yatsı namazının kılınmasından sora, artık tüm sorumlular, özel konumda olanlar, çok özel olalar, bakanlar, sorumlu kişiler hep birlikte huzura girerlerdi. Bakanlar o gece çıkarılması istenen kararları çıkarır, ertesi gün için uygulamaya hazır hale getirirlerdi.

Gecenin üçte biri eski Arap tarihindeki olayların anlatımıyla geçirilirdi. Arapların yabancılarla, krallarıyla olan münasebetleri, savaşları, başarı ve başarısızlıkları anlatılırdı. Milletlerin tarihleri, tarihteki savaşları, vatandaşlarına karşı kurdukları tuzak ve hileler, güttükleri siyasetleri ele alınır, bunlardan ders çıkarılmaya çalışılırdı.

Daha sonra hanımlar tarafından kendilerine hazırlanan güzel yiyecekler, içecekler, tatlılar yenilirdi. Nihayet gecenin üçte birinden sonra dinlenmeye geçer ve uyumaya başlardı. Gecenin yine üçte bir bölümünü uyku ve dinlenmeyle geçirdikten sonra yeniden uyanır, defterler getirilir. Bu defterlerde kralların yaşam tarzları ve ne gibi işler yaptıkları yazılıydı. Harp sanatı, hile ve tuzaklar bu defterlerde kayıtlı bulunuyordu.

[1] eş-Şuhubu'l-Lamia fi's-Siyaseti'n-Nafia, s.309

Bunları kendisine konu ile görevlendirilmiş olan gençler okurlardı. Çünkü onların görevleri o yazılı bilgileri ezberlemek ve okumaktı. Hemen her gece birtakım haberler, bilgiler dinlerdi. Daha sonra da namaz için mescide çıkar ve sabah namazını kıldırırdı. Sonra döner ve her gece ile ilgili olarak anlattıklarımızı aynen tekrarlatırdı. Onun bu âdetini ondan sonra gelenlerden Abdümelik b. Mervan ve başkaları da devam ettirdiler. Ancak kimse onun yumuşak huyluluğuna, siyasetteki derin bilgisine, işlere teenniyle yaklaşmasına ulaşamadı. Bulundukları konum itibariyle halka nasıl bir yaklaşım gösterilmesi gerektiğini de onun gibi değerlendiren olmadı. Hatta tabakalarına göre nasıl bir muamele yapmaları gerektiğini de onun kadar takdir edeni olmadı.[1]

Muaviye'ye Bağlı Merkezî Divanlar

Yazışma Divanları (Divanurresail): Bu divan ya da dairede, özellikle halifenin yazışmalarını kaleme alırlardı. Bu arada onunla ilgili tavsiyeleri, İslâm devletinin değişik yerlerinde bulunanlara ilişkin belgeleri yazarak oralardaki görevlilere gönderirlerdi. Bu arada devletlerarası ilişkilere dair yazışmalar da buradan idare olunurdu. Yabancı devletlerin İslâm devletiyle olan ilişkilerine dair yazışmalar da buradan idare olunurdu.[2]

Bu dönemde bu hizmetle görevli kılınan tanınmış görevliler şu isimlerden oluşmaktaydı. Abdullah b. Üveys el-Gassani, Zemel b. Amrul Azeri. Bu iki görevli, Birinci Yezid dönemine kadar görevlerini sürdürdüler.[3]

Yazışmaların ilgili yerlere ulaştırılmasını, vilayetlerle bağlantı sağlanmasını, ordu komutanlarıyla olan münasebetleri, kadıların atanmasını, kabile liderleriyle ilgili münasebetleri direkt olarak bu daire sağlardı ve bu dairede çalışanlar doğrudan Muaviye'ye karşı sorumluydular.

Damga (Mühür) Dairesi: Muaviye, seriyelerin gerçekleştirilmesi, devlet yazışmalarında güvenin sağlanması ve gizlilik önemi taşıyan hizmetler için mühür kullanırdı ki, hiçbir casusluk olayı yaşanmasın, gizlilik taşıyan konulara kimse vâkıf olmasını istemiyordu. Hiçbir hainin elinin oraya uzanmasını istemiyordu.[4]

Bu dairenin asıl amacı, iftira ve benzeri şeylerden uzak kalınmasını sağlamaktı. Halife tarafından yazılmış olan kitaplara ve yazılara herhangi

---

[1] eş-Şuhubu'l-Lamia fi's-Siyaseti'n-Nafia, s.309; Murucu'z-Zeheb, 3/220–222
[2] İdaretu Biladişşam Filahdeynirraşidiyyi vel Emeviyyi, s.124
[3] İdaretu Biladişşam Filahdeynirraşidiyyi vel Emeviyyi, s.156
[4] ed-Devletu'l-Emeviyye el-Muftera aleyha,

bir sokuşturmanın, üzerinde oynamanın önüne geçmekti. Daha sonra bu daire çıkan kitapların ve yazışmaların sicil tutma yeri haline getirildi. Bir tür arşiv işlevini görmeye başladı. Devlet bundan böyle herhangi bir konuyu tetkik edebilmek ve belgelemek, yazışmaları ortaya çıkarmak için bu daireye itimat ederdi. Çünkü burada tüm gelir-gider hesapları, her türde ve konuda yazışmalar, İslâm merkeziyle bağlı vilayet ve kasabaları ile köylere ilişkin yazışmalar, bilgi ve belgeler burada saklanırdı.[1]

Kaldı ki, diğer dairelerde meydana gelen yanlışları açıklama ile alâkalı bölüm de doğrudan Muaviye'ye bağlı idi.

Bu dairede Hz. Peygamberin (sav) ve Raşit Halifelerin mühürlerini taşıyan belgeler de vardı. Hz. Peygamberin mührü bir bakıma ilgili belgenin onun tarafından imzalanması anlamındaydı.

Muaviye döneminde olsun, Emevî devleti döneminde olsun, belgenin ağzının mühürlenmesi bir bakıma, farklı dairelerden çıkan belgelerin bu yoldan araştırılıp incelenmesi ve ortaya konması amacına yönelikti.

Abdullah b. Muhsan el-Himyeri, Muaviye için büyük bir mühür hazırlamıştı. Böyle bir mührün hazırlanma sebebi, şöyle bir olaydan dolayıdır: Muaviye (ra), Amr b. Zübeyir'e verilmesi için, Irak valisi Ziyad'a bir mektup yazar. Mektubunda bir yardım olması ve borcunu ödemesi için Amra yüz bin dinar verilmesini emir buyurur. Ancak Amr mektubu açar ve orada yazılı olan yüz bin yerine iki yüz bin yazar. Ziyad, hesaplarını Muaviye'ye gönderdiğinde, Muaviye itirazda bulunur. Alınan fazlanın iadesi için Amr yakalanır ve hapse atılır. Bunun üzerine Amr'ın kardeşi Abdullah b. Zübeyir alınan fazla parayı onun yerine öder. İşte bu olay üzerine Muaviye, damga dairesini oluşturdu, kitaplar da mum ile mühürlenmek suretiyle kilit altına aldı. Oysa daha önce böyle yapılmıyordu.[2]

Mühür ve kâşe dairesinin kurulması, Muaviye (ra) zamanında sınırları genişleyen İslâm devleti açısından oldukça önemliydi. Halife böyle bir dönemde özellikle gizli yazışmalarda ve belgelerde mutlak mânada güvenilir kimseler ihtiyaç duymaktaydı. Valilerini, ordu komutanlarını, devlet adamlarını denetleyebilmesi ve üzerlerinde bir kontrol mekanizması kurabilmesi için bu gerekliydi.[3]

[1] İdaretu Biladişşam Filahdeynirraşidiyyi vel Emeviyyi, s.170
[2] el-İdara Fi Asri'l-Emevi, s.287; Merviyyat Hilafetu Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.75
[3] Merviyyat Hilafetu Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.76

Posta Dairesi: Tarihçiler, İslâm devletinde posta teşkilatına ilk defa yer veren kişinin Muaviye olduğunu belirtmektedirler. Muaviye bunun için genelgeler yayımlar ve ülkenin belli yerlerinde atlar bağlanılmasını emreder. Özellikle bu düzenin kurulmasıyla bizzat kendisi ilgilenir.[1]

Kimi kaynaklar ise, Muaviye, bunu Rumlardan aldığını yazarlar.[2]

Emevîler döneminde bunlara düşen görevler oldukça fazlaydı ve şubelere ayrılmışlardı. Çünkü İslâm devletinin sınırları bir hayli genişlemişti.

Emevî halifeleri özellikle posta hizmetini yürütenler için onların güzergâhlarındaki yolları yapmışlar ve bu yollar bu gün de bilinen açık olan yollardır. O dönemdeki yolların oldukça güzel ve düzenli yapıldığının kanıtı, gönderilen bilgilerin çok hızlı bir şekilde Şam'da bulunan devlet merkezine iletilmesiydi.[3]

Bu posta idaresinin hizmetleri sadece devlet işleriyle sınırlı değildi. Hatta kimi zaman halkın birbirlerine yazdıkları mektupları ülkeler ve şehirlerarası getirip götürme hizmetini de veriyorlardı.[4]

Muaviye döneminde, barış zamanında olsun, savaş halinde olsun, İslâm devletinin posta hizmetleri sürekli devam ediyordu. Posta hizmetinde görev alanlar, halifenin en önemli yardımcılarıydılar. Nitekim imi kaynaklar Muaviye ile birlikte hizmet veren posta teşkilatında görevli birtakım isimlerden söz ederler. Bunlardan ikisinin ismi şöyledir; Nasr b. Zübyan ve Kümeyt. Bu iki İsim Muaviye döneminde posta teşkilatında görevli iki önemi isimdi. Muaviye bu ikisini Şam ile Hicaz arasında haber götürüp getirme hizmetinde çalıştırıyordu.[5]

O dönemin en önemli ulaşım vasıtası katırlar veya atlardı.[6]

Muaviye, İslâm devleti açısından posta teşkilatına çok büyük bir önem verirdi. Çünkü daha önceki yazışma ve haberleşmelerdeki uygulama göre, halife tarafından bir yere bir haber gönderilecekse, gönderilecek kimse tek olarak bir elçilik göreviyle gönderilirdi. Ki böylece istediğini oraya iletsin. Oysa böyle bir yoldan haberleşme hem zaman bakımından gecikmelere sebep oluyor ve hem de oldukça tehlikeliydi.

---

[1] İdaretu Biladişşam Filahdeyni'r-Raşidiyyi vel Emeviyyi, s.174
[2] İdaretu Biladişşam Filahdeynirraşidiyyi vel Emeviyyi, s..174
[3] İdaretu Biladişşam Filahdeyni'r-Raşidiyyi vel Emeviyyi, s.175
[4] İdaretu Biladişşam Filahdeyni'r-Raşidiyyi vel Emeviyyi, s.175
[5] İdaretu Biladişşam Filahdeyni'r-Raşidiyyi vel Emeviyyi, s.176
[6] İdaretu Biladişşam Filahdeyni'r-Raşidiyyi vel Emeviyyi, s.176; el-Uyunu'l-Hadaik, 3/82;

Fakat Muaviye tarafından uygulamaya konulan posta teşkilatı, Bizanslılardan örnek alınıp hizmete sunulmuştur. Bunun için de ilgili teşkilatta bazı iyileştirmeler yapılması gerekiyordu. Yolları, belli mesafe aralıklarıyla kısımlara ayırdı. Her bir konaklama yerinde atların beslenip bekletilmesini sağladı. Böylece gelen postacı yorgun olan atları bırakıyor, o konak yerinde dinlenmiş olan atlara binerek halifeni mektup ve yazılarını ulaştırılması istenen yere ve yöne bir an önce götürüp teslim ediyordu.

Kitaplar, mektuplar ve resmi yazılar ilgili posta görevlisine veriliyor, o aldıklarını hızlı bi şekilde gitmekte olduğu istikametteki konaklama yerinde bekleyen görevliye teslim ediyor. O da hemen onu alıp kendisinden sonra ulaştırılması gereken yere ve noktaya ulaştırıyordu. Böylece mektuplar, yazışmalar ve kitaplar ulaştırılması gereken yerlere en kısa bir zaman içerisinde ulaştırılıyordu.

Bir tek konaklık mesafeye gelince, bu, dört fersahlık bir mesafeydi. Bir fersah üç mil demektir. Bu durumda konaklar arası uzaklık mesafesi 12 mil uzaklıkta idi. Yani yaklaşık olarak 20 km demektir. İşte bu mesafeye berid (posta) mesafesi denmektedir. Böyle bir yoldan ulaştırılmak istenen mektup ve yazı büyük bir hızla yerine ulaştırılıyordu. Bu yolculukta postacı herhangi bir yorulma ve sıkıntı görmüyordu. Çünkü 20 kmlik bir mesafe oldukça kısa bir zaman içinde alınabiliyordu.

Eğer bir mesafeyi tek başına alacaksa, bu durumda postacılar nöbetleşe bu hizmeti götürüyorlardı. Böylece posta teşkilatı ilgililer için büyük bir kolaylık sağlıyordu. Çünkü vakit oldukça kısalmıştı.[1]

Ebu Hilal el-Askeri diyor ki: "İslâm devletinde posta teşkilatını ilk kuran kişi Muaviye'dir. Oldukça kısa bir zaman dilimi içerisinde varılması gereken yere varılıyor ve bunu işi yapan da dinlenebiliyordu. Bu kurumu sağlamlaştıran da Abdümelik olmuştur."[2]

Ketebe Nizamı (Noterlik): Yazışmaları ve belgeleri tespit etmek, kayda geçirmek için de bir daire oluşturulmuştu. Nitekim vergileri ve haracı kayda geçirmek için de bir daire oluşturuldu. Bir üçüncüsü de askerî kayıtları sağlamak maksadıyla askerlik dairesi meydana getirildi. Dördüncüsü de emniyet teşkilatı, beşinci olarak adalet ve yargı işlerine bakacak olan bir daire oluşturuldu.

[1] el-Emeviyyun beynaşşarkı ve'l-Ğarb, 1/100
[2] el-Evail, s.237

İşte Emevîler döneminde devletin en büyük birimlerinin başında bunlar geliyordu. Görevliler bu birimlerde halife tarafından gelen emirleri istinsah edip çoğaltıyorlardı, sonra da bunların arşive kaldırılması, mühürlenip saklanmaları için arşiv ve damga dairesine teslim ediliyordu. Arşivden sorumlu kişi de bunları gerekli işlemlerden geçirdikten sonra kapatıp mühürleyerek arşive kaldırıyordu. Arşiv dairesi, böylece tüm dairelerin başında en büyük kurum halini almış oluyordu. Bu kurum, Muaviye döneminden itibaren, Abbasilerin ortalarına kadar devam etmiştir.[1]

Bu divanlar şöyle sıralanıyordu: Maliye Bakanlığının işlerini yürüten vergi ve haraç divanı, dairesi, Milli Savunma Bakanlığına bağlı Askerlik işlerini yürüten ordu dairesi, İç İşleri Bakanlığına bağlı hizmetleri yürüten emniyet teşkilatı dairesi, Adalet Bakanlığı hizmetlerini yürüten yargı dairesi.

Kaldı ki yazışmalarla ilgili olan Divanürresail aynı zamanda sekreterlik hizmetlerini gören kurum görevini de yürütüyordu. Divanülhatem denilen noterlik kurumu ise belirttiğimiz belgeleri damgalamak, saklamak kapatıp mühürleyerek arşive kaldırmakla görevliydi. Her bir dairenin özel yazmanları ve görevlileri vardı, hepsi de sahalarında uzman kişilerdi.

Haraç (vergi) hizmetlerine bakan divan Irak'ta Farsça olarak belgeleri kayda geçirirdi. Şam ve Mısır'da ise belgeler Rumca kayda geçirilirdi. Bu yazışmalar ve belgeler Abdümelik b. Mervan zamanına kadar hep böyle devam etti. Nihayet Abdümelik bunların bundan böyle Arapça olarak kayda geçirilmesi hükmünü getirdi.[2]

MUAVİYE DÖNEMİNDE GÜVENLİK

Muaviye (ra), kendi döneminde devam ettirdiği siyasetinin bir gereği olarak özellikle iç işlerine önem verirdi. Henüz yeni gelişen ve parlamakta olan İslâm Devletinin iç işlerinde güven sağlanmasına, problemlerin yaşanmamasına çok önem verirdi. Bu amacını gerçekleştirmek için de yine bir takım hizmetler getirmişti. Şöyle ki:

Hacib

Muaviye, İslâm'da ilk olarak Haciplik kurumunu getirmiştir. Böylece aleyhinde olabilecek düşmanca hareketlerin önüne geçmek istiyordu.[3]

---

[1] Tarihu'l-İslâm, 1/58-459
[2] el-Emeviyyun beynaşşarkı ve'l-Ğarb, 1/102
[3] İdaretu Biladişşam Filahdeyni'r-Raşidiyyi vel Emeviyyi, s.102

İbn Haldun aşağıda görüleceği gibi, bu kurumu halifelerle halk arasına engellerin oluşturulması olarak değerlendiriyor. Burada ilk olarak bu kurumla ortaya çıkan durum, devlet kapısının cumhura kapatılması, barikatların kurulması olmuştur. Çünkü idareciler, Haricîler tarafından veya benzer durumda olan kimseler tarafından kendilerine bir suikast hazırlanabileceği endişesiyle böyle bir tedbire gerek duymuşlardır. Nitekim Hz. Ömer, Hz. Ali, Muaviye ve Amr b. As gibi kimselere bu türden girişimler yapılmış, Hz. Ömer ve Hz. Ali şehit edilmiştir.

Kaldı ki, bu gibi kimselerin kapılarının kamuya açık tutulması halinde, bunun arkasının kesilmeyeceği ve kamuya ait hizmetlerin sekteye uğrayacağı da bir gerçektir. İşte meselelerin direkt olarak devlet başkanına götürülmemesi amacıyla Haciplik müessesesi getirilmiştir. Halk önce problemlerini bunlara aktarmak suretiyle çözüm aramakla yükümlüydüler. Bu hizmetleri görenlere Hacip adı verilmiştir.[1]

İbn Haldun'un bu görüşlerini güçlendiren emin bir güvenlik sorumlusunun bulunması gereği, Özellikle Haricîler tarafından her an bir tuzakla karşılaşması ihtimali bulunan Hz. Muaviye'nin böyle bir birimin oluşması konusunda verdiği önem göstermektedir. Çünkü sarayların geceleri sürekli olarak kontrol ve gözetim altında tutulması, gece bekçilerinin görevlendirilmesi, Muaviye secdeye vardığı sırada başucunda bir emniyet görevlisinin beklemesi gibi önlemler hep bu gerçeği göstermektedir.[2]

Muaviye (ra) ve Ümeyye Oğulları Şam'da en azılı düşmanları tarafından çepeçevre kuşatılmış bir halde yaşıyorlardı. Yanı bşlarında kanları heder olarak kabul edilen Bizans gibi bir düşmanla birlikte Şiilerden, Haricîlerden oluşan düşmanları da vardı.

Bundan dolayı İslâm devletinin istikrarını istiyorlardı. Çünkü daha önce, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali gibi üç değerli halifes suikasta kurban verilmişti. Bu bakımdan mutlak mânada düzenli bir koruma tedbiri almaları, bir emniyet birimini oluşturmaları zorunlu hale gelmişti.[3]

Tarihçiler, onun azatlı kölelerinden bu hizmete görev yapan dört isimden söz ederler. Haciplik görevini üstlenen bu dört kişiden üçünün isminden yani Sa'd, Ebu Eyüp ve Safvan'dan söz ederler.[4]

---

[1] İbn Haldun, Tarih, 2/49-150
[2] Taberi, Tarih, 6/65
[3] ed-Devletu'l-Emeviyye el-Muftera aleyha, s.271
[4] İdaretu Biladişşam Filahdeyni'r-Raşidiyyi vel Emeviyyi, s. 103; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/465

Haciplik görevinde bulunacak bir hacipte şu koşullar aranırdı: İnsanların yer ve konumlarını bilmek, neseplerini, soy-soplarını ve hangi tabakadan olduklarını öğrenmek. Bunu bilip öğrenmeliler ki, halifenin huzuruna girip girmeyeceklerine veya kendilerine izin verilip verilmeyeceğine karar verilebilsin. Nitekim gelen birçok rivayet bu gerçeği doğrulamaktadır. Muaviye b. Ebi Süfyan, Husayn b. Münzir'e uyarıda bulunurdu. Çünkü kendisi, insanların peşlerinden gidip huzurda bulunurdu. Muaviye kendinse, "Ey Ebu Sasan! Sanki kulağın pekiyi işitmiyor gibidir" der ve peşinden de şu şiiri söyler:

Aceleci olan herkes hazırlanarak hemen geçer saldırıya
Senin nöbetçin araladığında kapıyı bir parmak, fırsat bilir dalar içeri
Biz ise oturmuş yerimizde beklerken ağırbaşlılıkla beklerken
Yumuşaklıkla herkese kapı açılınca[1]

Nitekim Şerik el-Harisi, Muaviye'nin huzuruna girdiğinde, Muaviye kendisine, "Sen kimsin?" diye sorar. O da, "Ey Müminlerin Emiri! Ben bu güne dek sende bu kadar heyecanlanma ve endişeyle karşılaşmadım. Senin gibi bir halifenin benim gibi bir vatandaşından endişe etmesi için ne var ki?" diye üzüntüsünü belirtir. Bunun üzerine Muaviye ona, "Seni tanımam değişik zamanlarda, farklı konumlarda olmuştur. Herkes bir arada bulunduğu esnada senin de yüzünü o gelenler arasında görmüşümdür. Bu yüze bir aşinalığım vardır. Herkesin adı okunduğunda senin de adın onlar arasında okunurdu. Ancak ben bu isimin o yüzün sahibinin ismi olduğunu bilmiyorum. Yani seni tanıtan bu özellikler olduğunu biliyor değildim."

Bu hizmetle görevli olan kişi, gelenleri halifeye bildirir. Halife de içeri alınmalarına ya izin verir veya vermez.[2]

Bir keresinde Ahnef b. Kays ve Muhammed b. Eş'as en önce Muaviye'nin kapısına gelip beklemişlerdi. Muaviye sırayla içeri aldığından, öncelik Ahnef'in olduğundan, içeri geçmesi için önce ona izin verdi, sonra da Eş'as'a izin verdi. Ancak Eş'as daha hızlı davrandı ve hızlı adımlarla giderek, Ahnef'ten önce içeri daldı. Muaviye bu durumu görünce, olaya üzüldü ve bu olay onu kızdırdı. Bunun üzerine Muaviye dönüp Eş'as'ın yüzüne baktı ve ona dedi ki:

"Allah'a yemin olsun ki, ben senden önce onun girmesine izin vermedim, ben, ondan önce senin girmeni istiyordum. Biz, nasıl ki sizin işle-

[1] İdaretu Biladişşam Filahdeyni'r-Raşidiyyi vel Emeviyyi, s.107; el-Beyan ve't-Tebyin, 2/90
[2] Uyunu'l-Ahbar, 1/90

rinize öncelik sırasıyla yer veriyorsak, edeplerinizde de buna öncelik tanırız. Hızlı adımlarla hareket ederek içeriye dalan bir kimse mutlaka kendisinde bir aşağılık duygusu taşımaktandır."[1]

Koruma ve Kollama Hizmetleri (Haras)

Muaviye b. Ebî Süfyan, İslâm devletinde ilk olarak koruma görevlisi bulunduran kişidir. Çünkü Haricîlerin kendisini öldüreceklerinden korkardı. O saraylara, camilere tek başına girmezdi, mutla yanında kesin güven duyduğu korumalarıyla beraber gider gelirdi, korumasız çıkmazdı.

Muaviye sadece yanında koruma bulundurmakla yetinmeyip aynı zamanda bulunduğu binaların, çevrelerini de tamamen koruma altına alırdı. Çünkü herhangi bir düşmanın kendisine saldırmasını önlemek ve korunmak için bunu yapıyordu. O kadar korumalar vardı ki, çevresinden kuş uçurtmazlardı. Nitekim tarihçiler, Muaviye döneminde b hizmeti gören emniyet müdürlerinin ve bunlara liderlik edenlerin isimlerini vermektedirler. Örneğin Muhtar Ebu'l-Meharik ve Yezid b. Haris el-Absi'nin adını vermektedirler.[2]

Emniyet Teşkilatı (Şurta)

Bu teşkilatın görevi güveni ve düzeni sağlamaktı. Özellikle hırsızlıkların, cinayetlerin ve bozgunculuk çıkaranların önüne geçmek, suç işleyenleri yakalayıp adalete teslim etmek ve halifeyi savunmak gibi görevleri vardı. Bunlar dışarıdan devlete karşı yapılacak olan saldırılara karşı koymakla yükümlü değillerdi.[3]

Muaviye bu teşkilatı ve bununla ilgili düzenlemeyi Şam'da oluşturdu. Tarihçilerin verdiği bilgilere göre bu görevin başına getirilen dört isimden söz edilir. Bunlar da Kays b. Hamza el-Hemedani, Zemel b. Amr el-Azeri, Dahhak b. Kays el-Fehri ve Yezid b. el-Hur el-Ansi isimleridir.[4]

Bu teşkilat sadece hilafet merkezinde yani başkentte değil, İslâm beldesinin öteki kentlerinde de bulunuyordu. Bunlardan merkez sorumluydu. Diğer şehir ve vilayetlerde görev yapacak olan üst düzey görevlilerin atamaları merkezden yapılır ve yardımlar merkezden sağlanırdı. Çünkü bunlar tamamen iç işleriyle alâkalı güvenlikten sorumluydular, ülkenin iç

[1] İdaretu Biladişşam Filahdeyni'r-Raşidiyyi vel Emeviyyi, s.108; el-İkdu'l-Ferid, 1/68
[2] İdaretu Biladişşam Filahdeyni'r-Raşidiyyi vel Emeviyyi, s.111; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/465; el-İkdu'l-Ferid, 4/362
[3] İdaretu Biladişşam Filahdeyni'r-Raşidiyyi vel Emeviyyi, s.115
[4] İdaretu Biladişşam Filahdeyni'r-Raşidiyyi vel Emeviyyi, s.117

güvenliği bu kuruma bağlı bulunuyordu. Devlet, azılı kimselerin, devlete başkaldıranların köklerinin kazınmasında bunlara güvenir ve dayanırdı. Nitekim iç ayaklamalara karşı derhal bunlar devreye girerdi. Birtakım rahatsızlıkların baş göstermesi halinde, yine bu kurum oralarda devreye girerdi. Bu kurum yardıma gerek duyulduğunda, savaşlara katılmada her an hazır kuvvet halinde idi ve gerek duyulduğunda hemen devreye girerdi. Çünkü bunlar tamamen toplumun iç huzurunu sağlamak için teşkilatlandırılıp görevlendirilmişlerdi.

Zîra görevleri ve konumları gereği emniyeti, güven ve istikrarı sağlamaktı. Çünkü bunlar, insanların can güvenliğini sağlama konusunda yegâne kuvvet idiler. Bu nedenle onların haklarını korurlar, onların mal, can ve ırz emniyetini sağlarlar. Birbirlerine karşı haksızlık ve saldırı halinde yine devreye bunlar girerdi.

Emevî halifeleri; merkezde olsun, diğer vilayetlerde ve bölgelerde olsun, kısaca Şam'ın dâhilinde olsun, haricinde olsun, hepsinde de ilgili emniyet müdürlerinin başları idi.

Dahhak b. Kays, Muaviye'ye, oğlu Yezid için bir vasiyet genelgesi yayınlaması teklifini sundu ve emri altında bulunanlardan oğlu Yezid adına biat alınması sözünü aldırdı.[1]

İdareye, Güvendiği Değerli Kişileri ve Yardımcıları Ataması

Muaviye (ra) velayet yetkisine ve deneyimlerine dayanarak idareye güven duyduğu kimseleri alır ve yardımcılarını da böylelerinden seçerdi. Çünkü idarî görevlerdeki tecrübesi, alacağı kimselerdeki bilgiye, onların dehalarına bakardı. Sadece bir örnek olması için bazı isimler verelim, yoksa bunlar sayılamayacak derecede çoktur. Örneğin Amr b. As es-Sehmi, Muğire b. Şûbe es-Sakafi, Ziyad b, Ebih es-Sakafi, Yezid b. Hur el-Absi (veya Ansi), Dahhak b. Kays el-Fehri, Abdullah b. Amir b. Küreyz ve daha burada isimlerini sayamadığımız nice savaşçı liderler ve komutanlar. Keza; Mühelleb b. Ebu Safra, Ukbe b. Nafi el-Fehri, Malik b. Hubeyre, Cunade b. Ümeyye el-Ezdi ve diğerleri.

Amr b. As derdi ki: "Ben apaçık işler için varım, dobra dobrayım. Muaviye yumuşaklık için vardır. Muğire de problemleri çözmek için vardır. Ziyad ise küçük ve büyük her türden iş ona sorulur."[2]

---

[1] İdaretu Biladişşam Filahdeyni'r-Raşidiyyi vel Emeviyyi, s.123; el-Ahbaru't-Tıval, s.205-206
[2] Ensabu'l-Eşraf, 4/1/131

İşte burada isimleri geçen bu zatlar; devlet idaresinden, fetihlerden ve düşmana yapılacak olan saldırılardan sorumlu olan isimlerdi. Bu isimler, Emevî hilafeti döneminde İslâm devletinin temellerinin sağlanması konusunda olsun, güvenlik alanında olsun ve fetihlerde olsun çok büyük ve köklü başarılara imza atmışlardır.[1]

Mal Varlığının Farklı Amaçlarla Kullanılması

Muaviye döneminde, Muaviye yanına aldığı ve devlet içerisinde kendisinden herhangi bir şekilde bir beklentisi olduğu kimseler için yardım kapılarını sonuna dek açar, böylece onları yanında tutmasını ve gönüllerini kazanmasını sağlardı.

Bu nedenle Muaviye, Arap toplumunun en cömert adamı olarak bilinirdi. Çünkü o, güttüğü politika sayesinde insanların gönüllerini kazanmasını çok iyi bilirdi. Bunun en güzel yolu da adamlarını mal varlığına boğması, mal ile onların gönüllerini kazanmasıydı. Eğer birinden hoşlanmıyorsa veya birinden rahatsızlık duyuyorsa, hemen onun ağzını mal ile susturmasını bilirdi.[2]

Şiddet ve Yumuşaklık Politikasını Birlikte Götürürdü

Emevî hilafetinin sağlam temellerinin atılmasının yegâne sebebi, açık olarak sürdürülen bu siyaset şeklinin etkisi olmuştur. Nitekim Muaviye, bununla ilgili olarak Ziyad b. Ebih'e şu mealde bir yazı gönderir: "Benim ve senin bir tek siyasete dayalı olarak bu insanları idare etmemiz doğru olmaz. Eğer bizim hepimiz, şiddete dayalı bir yol izlersek, halkı helâk eder ve onları isyana zorlamış oluruz. Şayet hepimiz halka karşı yumuşak bir yol izlersek bu defa da, hepsini şımartmış oluruz. Ancak sen yumuşak davranacaksın, ben sert politika izleyeceğim. Sen sert olacaksın, bu defa ben yumuşak bir yol izleyeceğim."[3]

Muaviye'ye nispet olunan bu siyaset, onun şu sözleriyle temsil edilir: "Sözümün geçerli olduğu yerde kırbacımı kullanmam, kırbacımın geçtiği yerde de kılıcıma sarılmam. Eğer kılıçtan başka bir yol bulamazsam, onu da kullanırım."[4]

Yine şu ifade de onun meşhur sözüdür: "Eğer benimle halkım arasında bir kıl kalınlığında bir bağ varsa, o bağı koparıp atmam. Eğer onlar o

[1] el-Cuzuru't- Tarihiye Li'l-Üsreti'l-Emeviyye, s.100
[2] el-Cuzuru't- Tarihiye Li'l-Üsreti'l-Emeviyye, s.100
[3] Ensabu'l-Eşraf, 4/1/84
[4] el-Cuzuru't- Tarihiye Li'l-Üsreti'l-Emeviyye, s.101

ipi koparmak için çekerlerse, ben ucunu serbest bırakırım. Eğer onlar serbest bırakırlarsa, bu defa ben çekerim."[1]

Muaviye İle Vatandaşları Arasındaki Siyasi İlişki Çıkara Dayalıdır

Muaviye (ra), hiçbir zaman Raşit Halifelerden olan Hz. Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali'nin (rhum) güttüğü siyaset gibi bir siyaset sürdürmeye kâdir olmadı. Kuşkusuz İslâm devletinin sınırlarının genişlemiş olması, doğal olarak Müslümanların mal varlıklarının da artmasına neden oldu. Bu nedenle birçok Müslüman elde edilen mal varlıklarından kendilerine pay verilmesini istediler. Muaviye hiç çekinmeden işin bu yönünü gayet açık olarak söylüyordu ve Müslümanlara diyordu ki:

"Ben kendi adıma içinde çıkar ve menfaatin yer aldığı bir yol benimsedim, bu yolu sizin için de aynen benimsiyorum. Herhangi bir problem çıkarmadan bu hayatı sürdürmeyi benimseyenler için karşılıklı olarak, güzellikler yer ve içeriz. Yeter ki itaatte bir sorun çıkarmayın. Gerçi siz, beni en hayırlınız olarak kabul etmeseniz de ben sizin için hayırlı biriyim."[2]

Muaviye Şiirlerle Kendisini ve Hilafetini Övmeyi İsterdi

Muaviye b. Ebî Süfyan şairlerin kendisini ve hilafetini şiirlerle övmesini, halkın buna yönelmesini isterdi ve bu yolda bir siyaset izlerdi. O bu nedenle derdi ki: "Halk arasında benim en çok sevdiğim ve hoşuma gidecek kimse, beni halka sevdirenlerdir."[3]

Nitekim onun vefatından sonra elen Emevî halifeleri hep onun bu siyasetini izlediler. Onlarca şairi kendilerine çekmesini bilmişler ve onları dünyalıklara boğarak kendilerine bağlı kalmalarını sağlamışlardı. Bunlar şiirlerinde Emevîleri övüyor, halifeliğin esasen bu ailenin hakkı olduğunu, bunların sâlih kimseler olduklarını, bu nedenle bunlara itaat etmenin ve onlara yardımcı olmanın farz olduğunu şiirlerinde dile getirilerdi. Çünkü o dönemde en önemli haber kaynağı ve olayları halka benimsetme yolu şairlerden ve okudukları şiirlerinden geçiyordu.[4]

Muaviye bu sanata ve bu kişilere önem verirdi. Onun yaptıklarını uygun bulan ve onu destekleyen kimselere yedirir, içirirdi, hizmeti bunlara havale ederdi. En çok bahşiş şairlerle kabile liderlerine verilirdi. Çünkü

---

[1] Ensabu'l-Eşraf, 4/1/21
[2] Zehebi, Siyeru A'lami'n-Nubela, 3/148
[3] el-Cuzuru't- Tarihiye Li'l-Üsreti'l-Emeviyye, s.102
[4] el-Cuzuru't- Tarihiye Li'l-Üsreti'l-Emeviyye, s.102; Taberi, Tarih, 6/255

onları yanında görmek isterdi. Bu bakımdan bu kimselere çok büyük imkânlar tanırdı. Bu nedenle valilerine verdiği geniş yetkiyle birtakım siyasal kazanımlar elde edebilmesi için, bu türden bildirimlere, şiirli yandaş edinmelere ve böylece güven sağlamaya yol bulurdu.

Nitekim Mısır valisi, oranın önde gelen söz sahibi kimselerden, ileri gelen yandaşlarından 500 kadar isim yazıp tespit etmiştir. Bunlara 300 ila 500 bin arasında ikramda bulunurdu.[1]

Bu konuda Haris b. Bedir el-Ğudani de şiirinde diyor ki:

Var mı benden haber iletecek Ziyad'a!
Halifenin kardeşi ve Emir olarak ne güzeldir o!
Sen âdil ve mutedil bir devlet adamısın
Gelince sana işler yaparsın yolunca hizmetin
Kardeşin, Harb'ın oğlu ve Allah'ın halifesidir
Vezirisin onun, hem de vezirlerin en hasısın![2]

Muaviye (ra), şairlerin öfkesini yumuşaklığı ve bağışlayıcılığıyla önlerdi. Nitekim onun yanında Yezid b. Müferrağ el-Himyeri Beni Ziyad'ı şiirinde hicvetmişti. Bu olay, bu şair Sicistan'da Abbad b. Ziyad ile birlikte iken olmuş. Bu zat, Türklerle olan bir savaş ile meşguldür. Olay biraz uzar. Abbad'ın askerleri, atları için yem ve saman bulamazlar. Bunun üzerine İbn Müferrağ şu şiiri söyler:

Keşke sakallar ota dönüşseydi de
Müslümanların bineklerine saman etseydik

Abbad b. Ziyad oldukça uzun sakalı biriydi. Böylece şiiriyle Abbad'ı diline dolamış oldu. Hatta açıkça ona, ben bu şiirimle senden başkasını kastetmedim, demiştir. Abbad onu yakalamak istemiş ise de, o kaçıp kurtulmuştur. Nitekim bu şahıs birçok kasidelerinde Abbad'ı hep hicvedip durmuştur.

İbn Müferrağ, Abbad'ı hicvedince, ordudan ayrılır, Basra'ya doğru yola çıkar. Bu esnada Ubeydullah, Muaviye'nin yanına gitmiştir. Abbad, Ubeydullah'a, İbn Müferrağ'ın hicvinden bazı örnekleri yazıp gönderir. Ubeydullah, şiiri okuyunca, hemen Muaviye'nin huzuruna çıkar ve o şiiri orada ona okur. Böyle bir şiir sebebiyle İbn Müferrağ'ı öldürmek için izin

[1] Taberi, Tarih, 6/139
[2] Taberi, Tarih, 6/139

ister. Ancak Muaviye bu izni vermez. "Onu uyar ama işi öldürme derecesine vardırma" der.[1]

İbn Müferrağ, Ubeydullah'ın eline düşer. Kendisine ilaç içirilmesi için emir verilir. Sonra da ceza olarak üzerinde palanı olan bir eşeğe bindirilir, öylece onun üzerinde elbiselerini pisleterek dolaştırılır.[2]

İbn Müferrağ Ubeydullah'a der ki:

Senin bana yaptığını pisliği su yıkar, temizler ama sana olan sözüm ise çürümüş kemiklerine siner de çıkmaz ebediyen.

Daha sonra Ubeydullah onu alıp Sicistan'da bulunan Abbad'a gönderir. Yemenli bir kadın, Şam'da onun hakkında Muaviye ile görüşür. O da Abbad'a bir elçi gönderip İbn Müferrağ'ı yanına getirtir. İbn Müferrağ Muaviye'nin yanına gelinceye kadar yolda şu şiiri hazırlar:

Ades! Abbad'ın senin üzerinde bir geçerli sözü yoktur.
Kurtuldun, işte sen beni serbest bıraktırdın!
Yemin olsun ki beni bir alçağın elinden kurtardın
Halkın lideridir, güvendikleri sağlam bi ipidir
Getirdiğim güzel nimet için şükür ve teşekkür ederim
Benim gibisi in'am edenlerin şükrüne layıktır.

Geldiğinde Muaviye'nin huzuruna girer ve ağlamaya başlar, der ki: "Herhangi bir şey yapmadan, benimle konuşmadan, suçumu öğrenmeden hiçbir Müslüman'a uygulanmayacak şey bana uygulandı." Muaviye ile olan konuşmasından sonra, Muaviye kendisine şöyle der:

"Git artık, bundan böyle serbestsin, biz seni bağışladık. Fakat sen eğer bizim adımıza muamelede bulunursan, olan şeylerden bundan böyle bir şey olmayacaktır. Haydi, şimdi çık git, nereye yerleşmek istesen, oraya yerleş." O da gider, Musul'a yerleşir. Daha sonra Basra'ya gitmek üzere yola çıkar ve oraya gelir, doğruca Ubeydullah'ın huzuruna çıkar. O da kendisine eman verir.[3]

Muaviye, Şairleri kendi safına kazandırmayı çok severdi. Onlara sevgi gösterip ikramda bulunmaktan zevk duyardı, onlara bir kötülük etmek istemezdi. Yeter ki onun yanında yer almış olsunlar.

---

[1] Taberi, Tarih, 6/236
[2] Taberi, Tarih, 6/236
[3] Taberi, Tarih, 6/238

Muhaberat Hizmetleri

Gerek iç işlerinde olsun ve gerekse dış ilişkilerde olsun Muaviye döneminde bu yoldaki güven sağlanması konusunda muhaberat yani haberleşme hizmetlerine çok büyük bir önem verilirdi. Her alanda haberleşme ağları çok üstün bir şekilde yürütülüyordu. Muaviye (ra) bizzat kendisi bu işin başında durardu. Hatta öylesine bir haberleşme ağı kurmuştu ki, bunların başında da her şeyden önemlisi, kimsenin bilmediği, tanımadığı, hatta hakkında öyle bir hizmet içerisinde görev yapacağını bile akla ve hayale getirmediği kimseleri haberleşmede kullanırdı.

Özellikle ülke içerisinde olsun, dış ilişkilerde olsun hizmetinde çalıştırdığı hafiyeler, gizli ajanlar bir ağ şeklinde ülkeye dağılmışlardı. Ülke içinde ve dışında her türlü bilgileri, oyunları ve tuzakları, gizliden gizliye ülkeyi karıştırmaya çalışanları bunlar aracılığıyla öğrenir ve gereğini yapardı.

Ordu komutanları hakkında olsun, valileri hakkında olsun, farklı alanlardaki kimseler hakkında olsun, herhangi bir konu ile alâkalı olsun, vatandaşları arasında bile, mutlaka onların durumlarını deşifre edebilecek bir ajan bulunurdu. Bu nedenle kim olursa olsun herhangi bir şeye kolay bir şekilde girişemezdi. O kadar gizli bir haberleşmede görevli olanlar ve ajanlar vardı ki, bunlar Bizans'ın bile içlerine sızabilmiş ve oralardan gerekli bilgileri alarak casusluk hizmetlerini kendisine aktarabilmişlerdir. Bunlardan birkaç örnek şu şekilde sunabiliriz:

a- Hz. Hasan ile Irak halkı arasında devam edegelen gizli yazışmaları önceden öğrenebilmiştir. Nitekim Hz. Hasan'ın (ra) ölümünden sonra Şiiler, Süleyman b. Sard'ın evinde toplanıp bir araya gelirler. Burada Hz. Hüseyin'e ağabeyisi Hz. Hasan'ın vefatı sebebiyle bir tâziye mektubunu kaleme alıp gönderirler. Mektupta şunlar yazılıdır:

"Şüphesiz geçmiş olaylardan da anlaşılacağı gibi, Allah sende en büyük ahlâkı var etmiştir. Biz senin taraftarlarınız ve senin başına gelen musibeti, bizim başımıza gelen kendi musibetimiz olarak kabul ediyoruz. Bu nedenle senin üzüntünü aynen senin paylaşıyoruz. Senin sevincin de bizim sevincimizdir. Biz senin hizmetindeyiz, emrini bekliyoruz."

Onların bu yazıların Hz. Hüseyin (ra) şu cevabı yazar: "Sizin de kardeşim Hasan'ın antlaşmaya yapması konusundaki görüşünü ve onun yumuşak huylu oluşunu bildiğinizi umarım. Zalimlere karşı tavır almak, onlarla cihad etmek benim en doğru ve en uygun olan görüşümü de bildi-

ğinizi ümit ediyorum. Bu nedenle orada birliğinizi sağlamlaştırın, Şahsı gizli tutun, içinizdekini saklayın, kendinizi deşifre etmeyin. Hind'in oğlu Muaviye hayatta olduğu sürece hep bekleyin, zayıf anı ortaya çıkıncaya dek bir şeye kalkışmayın. Eğer ona bir şey olursa ve ben de hayatta isem, bu durumda, Allah'ın izniyle durum hakkındaki görüş ve kanaatim size bildirilecektir."[1]

Hz. Hasan ile Kûfe halkı arasında cereyan eden bu yazışma olayı, Ümeyye Oğullarının Medine'deki ajanları tarafından öğrenilir ve durum bir yazıyla Muaviye'ye iletilir. Hz. Hüseyin (ra) hakkında nasıl bir yol izlemeleri gerektiği konusunda kendisine danışılır. Muaviye de, hiçbir şekilde kendisine dokunulmaması konusunda yazı gönderir.[2]

Esasen Muaviye Irak halkıyla Hz. Hüseyin arasında devam eden bu yazışmalardan haberdardır. Hz. Hüseyin ile Kûfe halkı arasındaki bu belgeye dayalı ilişkileri tespit etmiştir. Bu nedenle Muaviye (ra), Hz. Hüseyin'den (ra) Müslümanların birlik ve düzenini bozmaması ve bunun için Allah'tan korkması noktasında uyarıda bulunur. Muaviye, bu konuda Allah için söylenmesi ve yazılması gerekenleri yazar.[3]

Kaldı ki Hz. Hüseyin'in konumu belliydi, açıktı, gizli saklı bir tarafı yoktu. Çünkü o açık olarak şöyle diyordu: "Biz kesin olarak biat emişiz ve söz vermişizdir. Bizim biatimizi bozmamız, sözümüzden dönmemiz asla sözkonusu değildir."[4]

Hz. Hüseyin, Muaviye hayatta olduğu sürece, o dönemdeki ahdine, biatine sadık ve bağı olarak kalmıştır, ona itaatte kusur etmemiştir.[5]

b- Muaviye ve Misver b. Mahrame Kıssası: Muaviye Misver'e seslenerek, "Ey Misver! Senin idareciler aleyhindeki davranışının sebebi nedir?" diye sormuştur.[6]

Burada, İslâm toplumu içerisindeki önemli şahsiyetlere dil uzatıldığı hakkında Muaviye'nin önceden bir bilgi edindiği görülmektedir.

c- Bizanslıların Eline Esir Düşen Müslüman İçin Harekete Geçmesi: Bu mesele daha önceden de geçmişti. Bilindiği gibi Bizans Kra-

---

[1] Ensabu'l-Eşraf, 3/152; Mevakıfu'l-Muaraza, s.179
[2] Ensabu'l-Eşraf, 3/152; Mevakıfu'l-Muaraza, s.179
[3] Ensabu'l-Eşraf, 3/152; Mevakıfu'l-Muaraza, s.180
[4] el-Ahbaru't-Tıval, s.220
[5] Eseru'l-Ulemai Fi'l-Hayati's.-Siyaseti fi'd-Devleti'l-Emeviyyeti s.469,
[6] Zehebi, Siyeru A'lami'n-Nubela, 3/151 bu rivayet isnad yönünden sahih olan bir rivayettir.

lının elindeki bir esir Müslüman hakaret görüyor ve yüzüne bir tokat atılıyor. Bunun üzerine esir düşen Müslüman şöyle bir çığlık atmış: "Vah benim Müslümanlığıma vah, ey Muaviye sen neredesin?" Bu haber bir şekilde Muaviye'ye iletilir. Muaviye de gereğini yapar. Konu daha önce geçtiğinden, oraya bakılabilir.[1]

İşte bu örnekler, Hz. Muaviye'nin nasıl bir istihbarat teşkilatına sahip olduğunu gösteren sadece birkaç örnekten biri. Gerektiğinde bu örnekler çoğaltılabilir. Emevî devleti çok etkin bir istihbarat gücüne sahipti.

d- Hz. Ali'nin Bazı Taraftarları Gözetim altındaydı: Muaviye, Hz. Ali taraftarı olan birtakım kimseleri, Kûfe'de hep gözetim altında tutardı. Örneğin Ziyad öyle kolay bir şekilde Muaviye'ye teslim olup itaate kalkışmamıştır.

Ziyad, başlangıçta Muaviye'ye itaatten kaçınmış, İran bölgesindeki güçlerle birlikte bir korunma sağlama yoluna gitmişti. Ancak Muaviye kendisini yakalamış ve onu ikna edebilmiş, böylece itaati altına almasını sağlamıştır. İleride bununla ilgili detay bilgi verilecektir.

Ziyad, Muaviye'den, Kûfe'de ikame etmesine izin verilmesini istemiş, Muaviye de onun bu isteğini kabul etmiştir. Böylece Kûfe'ye yerleşir, orada vali olarak görev yapan Muğire kendisine ikramda bulunur ve saygıda kusur etmez.

Ancak Muaviye, Muğire'ye bir yazı gönderip bu yazısında, namaz vakitlerinde Ziyad, Süleyman b. Sard, Hucr b. Adiy, Şebet b. Rib'i, İbnu'l-Keva ve Ömer b. Humk gibi isimleri yanından ayırmamasını, her zaman beraberinde gözetim altında tutulmalarını belirtir. Onlar da Muğire ile birlikte namazda, mescitte olurlardı.[2]

Muaviye (ra), onlar hakkında b davranışıyla ihtiyatı elden bırakmak istemiyordu. Bu nedenle hep Kûfe valisinin kontrolünde idiler. Bu olay gösteriyor ki, Hz. Hasan ile Muaviye arasında yapılan barış antlaşmasına karşı çıkanlar bulunmaktaydı. Fitneyi kesin olarak önlemek için, bu şekilde hareket ediliyordu. Çünkü Hz. Ali taraftarının kendi aralarında herhangi bir oluşum içinde olmaları ihtimali asla göz ardı edilmemeliydi. Muaviye'nin de yaptığı bu idi.[3]

---

[1] eş-Şuhubu'l-Lamia Fi's-Siyaseti'n-Nafia, s.489
[2] el-Kâmil, Fi't-Tarih, 2/458
[3] Merviyyatu Hilafeti Muaviye, s175

İslâm Ordusunun Oluşumuna Önem Vermesi

Muaviye (ra) siyasî bir deha olması hasebiyle oldukça uzak görüşlü bir kimseydi. Bu itibarla o, Şam valiliğine atandığı günden beri hep güçlü bir İslâm ordusunun oluşmasını isterdi. Bu ordunun, ülke içerisinde güveni sağlamakla görevli olmasının yanında dış düşmana karşı da korkutan bir güç ve odak halini almasını isterdi. Bunu hem halifelik öncesinde ve hem sonrasında hep tasarlayıp durmuştur. Zîra biz bu gerçeği onun dönemindeki fetih hareketlerinde görmekteyiz. Yeri gelince biz bu meseleyi genişçe aktaracağız.

Kuvvetler Arası Denge Kurma Siyaseti

Kelb kabilesinin Emevî devletinde etkin olmasına rağmen, denge olayı sadece Emevîlerle Kelb kabilesi arasındaki sözleşme ve antlaşmaya dayalı kalmıyordu. Muaviye, kendi döneminde Emevî ailesiyle Kelb ve ayrıca Fehr kabileleri arasında denge sağlamaya özen gösterirdi. Buna özellikle bu iki kabile açısından dikkat ederdi. Özel mânada bu iki kabile arasında dengeyi sağlarken, genel mânada da kahtan ve Kays kabileleri arasındaki dengeye dikkat ederdi.

Kelb kabilesi ülkenin silahlı ordusun kurma yükünü sırlarlarken, özellikle de bunlar Şam'ın güneyinde yer alırdı ki, bu, Ürdün ordusunu oluştururdu.

Fehr kabilesine gelince; askerî güçten ayrı olarak bunların da devletteki etkisi özellikle çok açık olarak idarî ve siyasî alanda kendi ağırlığını gösteriyordu. Bu kavmin lideri konumunda olan Dahhak b. Kays, Sıffin savaşına katılmış olmasının yanı sıra, Muaviye'nin oğlu Yezid lehinde halkı biate hazırlamak ve onun yanında yer almalarını sağlamak gibi bir görevi de üstlenmişlerdi. Dahhak Emevî, siyasetinde belli üst makamlara gelmiş ve idarede etkin rol oynamıştır. Özellikle de emniyetli olan dönemde Dahhak'ın kendisi polis teşkilatın başına geçmiş, âdeta onun genel komutanı görevini yürütmüştür.

Yezid dönemindeki siyasî hareketlilikte, Şam'da âdeta bir genel komutan veya vali edasıyla görev yapmıştır. Çünkü Yezid'e en önemli makamı hazırlayan kişidir. İkinci Muaviye'nin ölümünden sonra devlette büyük yetki sahibi olmuştur. Çünkü İkinci Muaviye ölmezden önce, Şam'da cenaze namazının Dahhak tarafından kılınmasını istemiştir.[1]

---

[1] İbrahim, Beydun, Mu'temeru'l-Cabiye, s.35; İbn Kelbi, Cemheretu'n-Neseb, 1/472; Tabakat, 6/22, 39

İşte Emevî Devleti, Şam'ın büyük kabileleri arasında dengeyi bu şekilde sağlıyor ve hiçbir zaman birinin eline dizginleri vermiyordu. Kelb kabilesinin etkin olmasına rağmen herkes ve her kabile kendileri için çizilen sınırlar içerisinde hareket ediyordu.

Bu siyasetin alanı Muaviye döneminde açık şekilde genişlemiş, toplum üzerinde etkin olmuştur. Öyle ki -hicret edenler olsun, etmeyenler olsun- Kureyş arasında da denge sağlanmıştır. Kaldı ki Emevî hanedanı içerisinde herhangi bir probleme meydan verilmemesi için bu da dengelenmiştir. Yani Harb Oğulları ile As Oğulları arasında gereken dengeye önem verilmiştir. Sakifliler de belli denetimlerden geçirildikten sonra, onlara Irak idaresi bırakılmıştır. Böylece Muaviye kendi döneminde sağlanması gereken dengeleri kurmuş, bu şekilde aileleri elinde tutmasını, kedisine bağlı kalmalarını başarmıştır.[1]

Muaviye'nin Emevî Ailesine Karşı Siyaseti

Muaviye, hilâfet görevini Emevî ailesine maddi veya mânevi bir yararı olması için üstlenmemiştir. Ancak o bu görevi üstlenirken Şamlıların kabilecilik tasavvuruna bakarak üstlenmiştir ki sözkonusu kabileciğin önüne geçilmesini istemiştir. Bu itibarla Emevî ailesinin bu dönemde devlet idaresinde bu açıdan açık bir rolleri pek görülememiştir. Evet, idarî bakımdan olsun, askerî alanda olsun bir etkileri açıkça görülmemiştir. Zaten daha önceki sayfalarda sözünü ettiğimiz kimi kuvvet kurumlarının veya idarî kurumların başına getirilenlerin bu aileden olmadıklarını öğrenmiştik. İleride de yine bu isimleri yeri gelince tekrar ele alacağız. Atadığı valileri olsun, ordu komutanları olsun, Emevî ailesinden değillerdi Bununla beraber Muaviye, Emevî ailesini bütünüyle de idareden uzaklaştırmamıştı. Emevî ailesinden birtakım kimselerden de yararlanmıştır.

Muaviye iki şey hedefliyordu: Emevî ailesinden işin ehli olanlardan yararlanmaktı. İkincisi de idarede ileride güdülen siyaseti tehdit edebilecek bir konuma gelmemeleri için fazla bir güçlerinin olmamasını istiyordu. Kaldı ki Muaviye, güttüğü siyaset ve sahip olduğu dehası ile Emevîler arasında birlik oluşmasını sağlayabilmişti.[2]

İşte idare ettiği devlette güven ve istikrarı sağlamak için Muaviye'nin başvurduğu en önemli vasıtalardan bazılarını zikrettik.

---

[1] İbrahim Beydun, Mu'temeru'l-Cabiye, s.36
[2] Ferset Mer'i, ed-Devletu'l-Emeviyye, s.179-180

3.
KONU

TOPLUM İÇERİSİNDE MUAVİYE VE ONUN İLMÎ DEĞERİ

TOPLUM İÇERİSİNDE MUAVİYE

Bunu aşağıda görüleceği gibi ele alacağız.

Muaviye ve Amr b. As (rma): Amr b. As Muaviye'ye, "Ey Müminlerin Emiri! Halka nazaran sana en çok öğütte bulunan ben değil miyim?" der. Muaviye de ona, "Zaten bugün sen her ne elde ettiysen bu sayede elde ettin" der.[1]

Muaviye'nin Meclisinde Tartışma: Cuveyriye b. Esma anlatıyor. Büsr b. Erta, Muaviye'nin yanında Hz. Ali'ye dönük bir şeyler söyler. Bu arada Ömer b. Hattab'ın oğlu Zeyd de oradadır. Asasıyla adama saldırdı ve ona haddini bildirmek istedi. Bu durum karşısında Muaviye Hz. Ömer'in oğlu Zeyd'e dönerek, "Sen Şam'ın efendisi olan Kureyş'ten yaşlı birine el kaldırıp onu dövdün" der. Büsr'e de dönerek, "Sen de Ali'ye hakaret içeren söz söyledin. Oysaki o Ali'nin torunu, halkın başında bulunmuş olan Ömer'in de oğludur. Yani senin yaptığın harekete onun katlanacağını mı sanıyorsun?" der ve daha sonra her ikisini barıştırır.[2]

---

[1] Taberi, Tarih, 6/253
[2] Taberi, Tarih, 6/253

Ben buna senden daha çok layığım: Muaviye şöyle der: "Hurmalıklı ve akan pınarı olan bir yerde bulunmam en çok sevdiğim şeydir." Amr b. As da, "Arap Ailelerinden birinde damat olarak gecelemek benim en çok hoşuma giden şeydir" der. Amr b. As'ın azatlı kölesi Verdan da, "Kardeşlerime, insanlara ikramda bulunmak benim en çok hoşuma giden şeydir" der. Bunun üzerine Muaviye ona müdahale eder ve kendisine, "Dur bakalım, senden önce ona ehil ve layık olan kişi benim" der. [1]

Nefsim bana Öleceğimi hatırlatıyor: Muaviye'nin Medine'de görevli olan valisi, Muaviye'ye bir postacı göndermek istediğinde, münadisine şöyle seslenmesini söyler: "Müminlerin Emirine, içinizden herhangi birinizin yazacağı bir ihtiyacı var mı?" Bunun üzerine Zir b. Hubeyş veya Eymen b. Hureym kendisine güzel bir mektup yazarlar ve onu kitapların, mektupların arasına bırakırlar. Mektupta şöyle bir şiir yer almaktadır:

Adam olanların çocukları doğunca artık
Yaşlılıktan ötürü pazıları rahatsızlık duyar
Hastalıkları da artık onu sıkça ziyarete gelirler
Onlar da ekindirler, biçilmeleri yakındır.

Mektuplar Muaviye'nin eline varınca, alır ve bu ifadeleri okur. Bunun üzerine, "Artık nefsim bana ölümü hatırlatıyor" der.[2]

Muaviye Bir Şaire Öğüt veriyor: Muaviye, Ümeyye Oğullarından olan şairin birine öğütte bulunur. Muaviye, Abdurrahman b. Hakem b. Ebul' As adlı şaire der ki: "Oğlum! Sen şiirle ilgileniyorsun ve buna tutkunsun. Sakın ha kadınlara dair aşk şiiri yazmayasın. Aksi takdirde sen saygınlığı, şerefi ayaklar altına almış olursun. Öyle bir aşk şiiri söyle ki saygınlığın artsın, umutsuz kalanı harekete geçiresin. Övgü ise, çirkinliğin ve yüzsüzlüğün tuzağıdır. Ancak övünmen gerekiyorsa, kavminin yaptıklarıyla övün. Çünkü esmalın arasında senin kendisiyle süslenebileceğin kimseler çok azdır. Bu yaptığınla başkalarına edep öğret."[3]

"Evim Basra'dadır" deme, fakat "Basra benim evindedir" de: Anlatıldığına göre, birisi Muaviye'den, kendisi için ahşaptan 12 bin değerine varacak olan hurma dalıyla bir bina yapılmasını ister. Muaviye ona, "Senin evin nerede?" diye sorar. O da, evinin Basra'da olduğu söyler. Bu defa ne kadarlık bir alanı kapladığını sorar. Adam da 2X2 fersahlık bir

[1] Taberi, Tarih, 6/254
[2] Taberi, Tarih, 6/254
[3] Taberi, Tarih, 6/254

alanı kaplıyor. Adam oldukça büyük bir alanı kaplayacak mahiyette olan bir evden söz edince Muaviye ona, "Desene be adam, evim Basra'da değil, fakat Basra benim evimin içerisindedir" diyerek tepkisini gösterir.[1]

Eğer Onu Yerse, Hastalanacağını Söyleyebilirim: Anlatıldığına göre adamın birsi yanında bir çocukla birlikte Muaviye'nin huzuruna girerler. Her ikisi de onun sofrasına otururlar. Adamın oğlu o kadar yemek yer ki, Muaviye'nin dikkatini çeker ve ona bakakalır. Babası oğluna mani olmak isterse de, çocuk aldırmaz. Çıktıklarında babası bir daha onu beraberinde getirmedi. Bunun üzerine Muaviye babaya, "Senin o obur çocuğun nerede?" diye sorar. Adam da, "Rahatsızlandı" der. Muaviye, "Zaten, yemek yiyişinden onun hastalık kapacağını sanmıştım" der.[2]

Sen Şiiri Benim Lokmalarımda Düşünür Gibisin: Anlatıldığına göre Muaviye, bir bedeviye, "Lokmandan şu şiir işini kaldır" der. Bunun üzerine bedevi de, "Vallahi, sen benim lokmamda şiir düşünüyorsun. Allah adına yemin olsun ki, bundan böyle ben seninle hiçbir yemek yemeyeceğim" der.[3]

Sen Sırttaki Kürke Değil İçindekine Seslen: Bir keresinde Muaviye, huzuruna gelen ve sırtında abası bulunan biriyle muhatap olur. Adam onunla konuşurken Muaviye de küçümseyen bir eda ile adamı üstten süzmeye başlar. Bunun üzerine adam Muaviye'ye, "Ey Müminlerin Emiri! Sen abaya (kürke) konuşmuyorsun, muhatap aldığın kürk değildir. Sana muhatap olan ve seninle konuşan onun içindekidir" der.[4]

Kızcağızım O, Senin Helâlin Olan Kocandır: Abdullah b. Amir, Muaviye'nin kızı Hint'le evlenir. Nihayet taze gelinken kocası odasına girer ve onunla beraber olmak ister. Fakat gelin karşı çıkar ve oldukça sert tepki gösterir. Kocası da onu döver. Bunun üzerine gelin çığlık atar. Cariyeler onun çığlık sesini duyunca, hepsi birden bağırırlar. Sesleri o kadar yüksek çıkar ki, Muaviye duyar ve kalkıp yanlarına gider. Bu bağrışmanın sebebinin ne olduğunu öğrenmek ister. Onlar da "Biz, hanımefendimizin çığlığını duyduk, bunda dolayı biz de çığlık attık" derler.

Bunun üzerine Muaviye içeri geçer ve kızının dövülmekten ötürü ağlamakta olduğunu görür. Bunun üzerine damadına, "Yazıklar olsun sana, böyle bir gecede bu şekilde eşini döversin öyle mi?" diye azarlar. Sonra da

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/453
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/453
[3] el-Muntahab ve'l-Muhtar, s.559
[4] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/453

damadına, "Dışarı çık" diyerek, onun çıkmasını sağlar. Muaviye, kızıyla baş başa kalır ve ona, "Kızım! O, Allah'ın sana helâl kıldığı kocan ve eşindir. Sen şairin şu dizelerini hiç mi duymadın? Bak Şair ne diyor:

Aşırı utangaçlık elbette ki sakınmak için haramdan güzeldir

Ama helâlinden onu yaşamak ve tatmak ise boyun eğmektir

Daha sonra Muaviye kızının odasından ayrılır ve damadına, "Artık geç içeri, ben onu, senin için sakinleştirdim ve ahlâkını güzelleştirdim. Gir ve eşinle beraber ol" der. Kocası Abdullah b. Amir yatak odasına geçince, bu defa eşinin fazlasıyla sakinleştiğini, biraz önce gösterdiği aşırı tepkiden kendisinde bir eser kalmadığını görür ve böylece beraber olurlar."[1]

Muaviye'nin "Soylu Kimse Neşeli Olur" Sözü Doğru mudur? Muhammed b. Amir anlatıyor, diyor ki: Şarkı söylemesi sebebiyle Muaviye Abdullah b. Cafer'i ayıplar. Bir keresinde Abdullah b. Cafer Muaviye'nin huzuruna çıkar ve bakar ki yanında Abdullah b. Cafer'in azatlı kölelerinden Budeyhulmelih bulunmaktadır. Muaviye de ayak ayak üzerine atmış vaziyette oturmaktadır. Abdullah, "Budeyh'a, "Ey Budeyh ne işin var burada? Sen şarkı mı söylüyorsun?" diye sorar. Muaviye ayağını düzeltip oturur. Bunun üzerine Abdullah b. Cafer, Muaviye'ye, "Bu ne demek oluyor ey Müminlerin Emiri!" diye sorar. O da, **"Soylu kimse neşeli olur"** der.[2]

Bu haberin bir benzerini de Belazuri aktarıyor. İbn Abdi Rabbih de birtakım nahoş eklemelerle zikrediyor.[3]

Bu zayıf rivayeti, Taberani tarafından hasen bir isnad ile tahric olunan rivayet ret ediyor. Taberani, rivayetini Muaviye'nin azatlı kölesi Keysan yoluyla yapmaktadır. Keysan demiş ki: "Muaviye halka seslendi ve dedi ki: "Ey insanlar! Allah Resûlü (sav) dokuz şeyi yasakladı. Ben de size o dokuz şeyi yasaklıyorum. Ölünün arkasında ağlayıp üst-baş yırtmak, şiir söylemek, açılıp saçılmak, suret yapmak, yırtıcı hayvanların derilerini giymek, şarkı-türkü söylemek, altın ve ipek kullanmak."[4]

Muaviye (ra) şarkı-türkü dinlemeyi yasaklardı ve bunu bilenlerden de hoşlanmazdı, tavır koyardı. Nitekim Muaviye'nin Medine valisi, bu türden fasıklık sayılan ve kötü görülen davranışlara şiddetle karşı koyardı.

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/464
[2] Merviyyat Hilafetu Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.82
[3] Merviyyat Hilafetu Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.83; Ensabu'l-Eşraf, 4/27; el-Ikdu'l-Ferid, 6/21-22
[4] Taberani, Mucemu'l-Kebir, 19/373 Hasen bir isnad ile gelmiştir.

Bu nedenle bu durumda olanlar, onun döneminde Medine'de ikamet etmeyip oradan kaçarlardı.[1]

Hz. Aişe Annemizin Borçlarını Ödemesi: Muaviye (ra), Hz. Aişe (ra) annemize çok değer verir ve onun borçlarını öderdi. Said b. Abdülaziz'den rivayete göre, "Muaviye, Hz. Aişe'nin 18.000 dinarlık borcunu ödemiştir."[2] Urve de diyor ki: "Muaviye, bir keresinde Hz. Aişe annemize 100.000 dinar göndermişti. Allah adına yemin olsun ki akşam olmadan hepsini dağıttı."[3]

İnsanların İhtiyaçlarına Önem Verirdi: Muaviye (ra), aşağıda yer alan ve Hz. Peygamberden (sav) rivayet edilen hadisi duyunca, kimi zaman kendi kendini hesaba çekerek Müslümanlarla kendi arasına herhangi bir engel ve aracının varlığına üzülürdü. Bu nedenle kendisiyle idaresi altında bulunanlara arasına bir barikat kurulmasına pek izin vermezdi. Çünkü Resûlüllah (sav) şöyle buyurmuştu:

"Aziz ve Celil olan yüce Allah, Müslümanların idaresini bir kimsenin eline verir de, o kimse de Müslümanların ihtiyaçlarını, sıkıntılarını ve zorluklarını dinlemekten kaçınırsa, kendisiyle idaresi altında olanlar arasına barikat kurarsa, Allah da onun ihtiyacını, sıkıntı ve zorluğunu dinlemekten uzak durur."[4]

Bundan sonra Muaviye, halkın ihtiyaçlarının kendisine iletilmesi ve problemlerinin çözümü için bir adam görevlendirdi. Böylece halkın ne gibi problemleri olduğundan hep haberdar olmak ve gereğini yapmak istiyordu. Nitekim Muaviye'nin Medine valisi, Muaviye'ye bir posta göndermek istediğinde hep bir duyuru yapar ve Muaviye'ye dert ve problemlerini yazmak isteyenler varsa, onları da onunla birlikte göndermeye gayret ederdi.[5]

İyi Kimselerin Ölümleri Sebebiyle Etkilenmesi: Muaviye (ra), iyi ve sâlih kimselerin vefatı sebebiyle etkilenir ve üzülürdü. Nitekim Utbe b. Ebi Süfyan'ın bir çocuğu vefat ettiğinde, bazı kimseler Hz. Muaviye'ye tâziye için gelirler. Muaviye taziyeye gelenlere, "Allah'ın Ebu Süfyan ailesinden bir çocuğun ruhunu almış olması bir musibet değildir. Asıl en bü-

---

[1] ed-Devletu ve'l-Muctema Fi'l-Asri'l-Emeviyyi, s.94
[2] Zehebi, Siyeru A'lami'n-Nubela, 3/154
[3] Zehebi, Siyeru A'lami'n-Nubela, 3/154
[4] Ebu Davud, İmara, H.2948; Tirmizi, Ahkâm, 6; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/239
[5] Hamdi Şahin, ed-Devletu'l-Emeviyye, s.273. Bidaye ve Hidaye kitabından naklen; Taberi, Tarih, 6/254

yük musibet Ebu Müslim Havlani ve Küreyb b. Seyfu'l-Ensari gibi kişilerin ölümü en büyük musibettir" der.[1]

Muaviye'nin Mescit ve Pınarlara Önem vermesi: Muaviye b. Ebî Süfyan, Mescidi Haram'a önem verir ve çevresinin genişletilmesini isterdi. Nitekim çevresinde zeytinyağıyla kandillerin yakılmasına, çevresinin aydınlatılmasına önem verirdi. Tavaflarını yapabilmeleri için ziyarete gelenlerin sıkıntı çekmemeleri açısından da çevresini kandillerle aydınlatırdı. Bunların giderlerini hazineden karşılardı.

Mescid-i Aksa'ya da gereken titizliği gösterirdi. Nitekim kendisi tarafından Mısır'a vali olarak atanan Mesleme b. Mahled'e de hicri 53 (672 m) yılında emir verilerek Fustat'ta bulunan camilerin onarılmaları, sıvanmaları ve hepsini elden geçirilmesi emrini vermiştir. Bu arada en büyük cami için dört minare yapılmasını ve camiye hasırla sergi döşenmesini emir buyurmuştur. Bundan böyle Mısır halkı artık camileri minareli olarak inşa etmeye başlamışlardır. Bu arada müezzinlere de geceleyin aynı vakitte olmak şartıyla ezan okumaları tâlimatı verilmiştir.[2]

Hatta Kûfe valisi Muğire b. Şûbe, Kûfe'nin Büyük Camisini genişletmiş, daha sonra Ziyad b. Ebih göreve gelir ve oda bu camiyi daha da genişletmek için ekler yapar, daha sağlam ve güçlü hale getirir. Hatta bu konuda diyor ki; ben Kûfe camisinin her bir sütün ve direğine tam 1800 dirhem para harcadım. Bu restore hizmetlerini Irak valisi iken Halid b. Abdullah el-Kasri yürüttü. Bundan sonra ise Ubeydullah b. Ziyad geldi ve o da aynı camiye ilaveler yaparak genişletti, zemini de çakıl taşlarıyla döşedi.[3]

Ziyad b. Ebih de Basra mescidini büyük mânada genişletti, önemli ilaveler yaptı. Tuğla ve kireç kullandı, sütunlar ve direkler ilave etti, tavanını Hint ardıcından oluşan sağlam kereste ile yaptı, taştan bir minare inşa ettirdi. Bunun dışında ayrıca Basra'da birçok mescit yaptı. Daha sonra da Ubeydullah b. Ziyad Basra Büyük Camiine ekler yaparak büyüttü.[4]

Muaviye İslâm devletinde kamu hizmetlerine büyük önem veriyordu. Özellikle Medine'de içme suyuna önem vererek bununla ilgili hizmetler verdi. Mekke'de ise etrafı su pınarlarıyla donattı, yol güzergâhlarında

---

[1] Tarihu Dımaşk, 1/227; Eseru'l-Ulemai Fi'l-Hayati's-Siyasiyye fi'd-Devleti'l-Emeviyye, s.53
[2] Dirase Fi Tarihi'l-Hulefai'l-Emeviyyin, s.347
[3] Dirase Fi Tarihi'l-Hulefai'l-Emeviyyin, s.347; Futuhu'l-Buldan, s.340-399
[4] Dirase Fi Tarihi'l-Hulefai'l-Emeviyyin, s.348; Futuhu'l-Buldan, s.426-427

kuyular açtırdı. Ülkenin birimleri arasında sağlam bağlarla yollar yaptırdı, şehirlerarası ilişkiyi güçlendirdi.[1]

Muaviye Döneminde At Yarışları: Muaviye (ra) İslâm tarihimizde at yarışları geleneğini oluşturan kişidir. Yarışçılar Şam'da ikamet ediyorlardı. Bu nedenle yarışçılar ülkenin dört bir tarafından yarışa katılırlardı. Yarış alanına girenler hem yarışçı olarak kendilerini ve hem de yarış atlarını öven şiirler okurlar ve öyle meydana atılırlardı. Yarışta başarı gösterenlere halife tarafından değerli ödüller verilirdi.[2]

Hacıların ve Oruçluların Yedirilip İçirilmeleri: Muaviye, Mekke'de hacıların, açların ve oruçluların doyurulması için aşevleri kurdurmuş, buralarda Ramazan ayı boyunca fakir ve yoksullara, hacılara ve ayrıca ihtiyaç sahiplerine, Allah yolunda vakfedilmiş olmak suretiyle bu yedirme içirme hizmeti sürdürülmüştür.[3]

Allah Senden Daha Güçlüdür: Bir gün Hz. Muaviye, oğlu Yezid'in kendi çocuğunu yani torununu döverken görmüş. Bunun üzerine oğlu Yezid'i uyarmış ve ona şöyle demiştir: "Unutma ki Allah, senden daha güçlüdür, senin ona yaptığından fazlasını senden alır. Sen, sana karşı gelebilme gücünden yoksun olan birini mi döversin? Allah'a yemin olsun ki güçlü olduğum halde beni intikam almaktan meneden şey, oldukça kin güdenlere karşı olmuştur. Çünkü affedenler ve bağışlayanlarda en güzel olan davranış, gücün yettiği halde bağışlamandır."[4]

Bu durum, Müminlerin Emiri olan Muaviye'den gelen güzel ve doğruya yönelten bir davranıştır. Çünkü oğlu Yezid'i, çocuğuna karşı olan sert tutumundan caydırıp dürüst ve güzel ahlâklı biri olmaya yönlendiriyor. Affetmek esasen, kişinin elinden geldiği zaman olabilir. Nitekim ümmeti idare etme konusunda böyle bir davranış idarecilik siyasetinin en önemli unsurlarındandır. Çünkü Muaviye burada, en güçlü varlığın yüce Allah olduğunu oğlunu hatırlatarak onu doğruya yönlendiriyor. Böylece onun büyüklenmek gibi bir yanlış tavır sergilemesinin önüne geçiyor. Her şey elinde ve kudreti dâhilinde olan yüce Allah'tan, onun azabından ve cezalandırmasından sakınmasını öğütlüyor.[5]

---

[1] Ezraki, Ahbaru Mekke, 2/227; Dirase Fi Tarihi'l-Hulefai'l-Emeviyyin, s.341;
[2] İbn Asakir, Dımaşk Tarihi (yazma eser. S:94. Üçüncü hicri çağı esnasında Şam ve Cezire'de Arap İslâm Kültür ve Eğitimi.) Dr. Selame el-Harefi, er-Rıfku bi'l-Hayvan, s.49;
[3] et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'lEmevi, s.26
[4] et-Tarihu'l-İslami'den naklen el-Bidaye ve'n-Nihaye, 17/24
[5] et-Tarihu'l-İslami, 17/24

MUAVİYE'NİN İLİM VE DEVLET ADAMLARINA DEĞER VERMESİ

Hz. Muaviye devlet adamlarını olsun, ilim sahiplerini olsun, kültürel ve uygarlık alanında herhangi bir gelişme sağlayan, bir icatta bulunan ümmet (millet) evladına değer verirdi. Nitemim onun döneminde tefsir, Kur'an, fıkıh ve akait dallarındaki gelişme ve yükseliş oldukça üstün bir düzeydi. Onun dönemi buna tanıktır. Onun döneminde yıldız mesabesinde ilim adamları yetişmiş olup, bu ilim adamları kendilerinden sonra gelen nesillere bıraktıkları eserlerle ışık tutmuşlardır. İlim dallarında olsun, içtihadi konularda olsun, bu dönemde yetişen ilim adamları sonraki dönemlerde gelen âlimlere ışık tutmuşlardır.

Önemli tesirler bırakan isimlerden olmak üzere İbn Abbas, Ebu Hüreyre, İbn Ömer ve daha niceleri gibi zatlar arkalarında büyük ve önemli ilimler aktararak gitmişlerdir. Bu dönemde en önemli ilimlerin başında Kur'an ile alâkalı ilimler, Hz. Peygamberin (sav) Sünneti, fıkıh ve Arap dili ve Edebiyatı gelirdi. Muaviye, sadece sözkonusu olan bu ilim alanlarında değil, farklı ilim alanlarına da önem vermiştir. Bunlardan en önemli olan bazılarını şöylece sıralayabiliriz. Şöyle ki:

Tarih ilmine değer vermesi: Muaviye özel mânasıyla Hz. Peygamberin gaza ve savaşları ve peygamber kıssalarına ilişkin tarihi bilgi ve belgeler üzerinde durmadı. Nitekim o sadece Arap nesebini içeren ve Araplara dair olan bir takım tarihsel olayları aktarmakla işle başlamadı. O bütün bunların ötesinde genel mânasıyla Arap dili ve Edebiyatına ilişkin bir tarih üzerinde yoğunlaşmayı sağladı. Yani o, geçmiş milletlere ilişkin bilgileri, kralların yaşayış ve etkinliklerini, savaşlarını, nasıl ve ne türden bir siyaset izlediklerini ve sonrakilerin nasıl bir siyaset izlemeleri gerektiği konuları içeren tarihe önem veriyordu. Öyle ki bunlar sonraki idareciler tarafından okunabilen ve ders alınabilen türden olsun.[1]

Muaviye, gecenin üçte birini uyurdu. Sonra kalkar, içinde krallara ve devlet adamlarına ilişkin bilgilerin, savaşların, hile ve tuzakların yer aldığı yazılı defterleri ve kitapları getirtir, bunu yanında bulunan çocuklarına ve görevlilerine okutarak, belli bir düzen içerisinde saklanmalarını ve onlar tarafından ezberlenmek suretiyle korunmasını, gerektiğinde kendisine okunmak üzere onların bilgisine başvurmak kaydıyla bu çalışmaları sürdürürdü.[2]

---

[1] Hamdi Şahin, ed-Devletu'l-Emeviyye, s.454; et-Tarihu'l-Arabî, 1/95
[2] Murucu'z-Zeheb, 2/41; Hamdi Şahin, ed-Devletu'l-Emeviyye, s.455

Muaviye, Yemende tanınmış tarihçilerden biri olan Ubeyde b. Şerbe'yi Yemen'den Dımaşk'a yani Şam'a dâvet eder. Ona daha önce geçmiş olan Arap ve Arap olmayan ünlü kralların, idarecilerin, öncü ve lider konumundaki kimselerin geçmişe ilişkin haberlerinden, tarihsel hayatlarından kendisine söz etmesini, bilgi aktarmasını ister.

Muaviye bu arada kendi emrindeki görevli yazıcılara, kâtiplere emir verir ve bu zat tarafından aktarılan ne tür bilgi ve belgeler varsa, hepsinin yazılıp kayda geçirilmesini emreder. Örneğin, Emsal ile ilgili konuların Kitabu'l-Emsal adı ile krallara ilişkin hususları Kitabu'l-Müluk adıyla, geçmişe ait bilgileri de, Ahbaru'l-Mazi adı ile kayda geçirilip kitap haline getirilmesini emreder.[1]

Ancak Muaviye tarafından Şam'a çağrılan ilim adamları sadece Ubeyde b. Şerbe değildi. Sadece onun söyledikleri ve aktardıkları şeyler kitaplaştırılmış olmuyordu. Aksine ülke içinden ve dışından geçmiş toplumlara ait bilgileri olan, bu mânada çalışmaları olan ve adı duyulmuş olan kimseler de, Arap olsun veya olmasın çıkıp geliyorlardı. Kendilerini bilgi sahibi oldukları alanlarda Muaviye'ye takdim ediyor ve Muaviye de onlardan yararlanıyordu.[2]

Çünkü en önemli ders alınacak olan şeyler gerek siyasi alanda olsun, gerek idareciler ve krallar, hâkimler, liderler ve egemen güçler olmuş olsun genel olarak bu alanlara ilişkin bilgilere önem veriyordu. Tarihsel gelişmeleri içeren siyasal hareketler ve bunların kanunları, Muaviye'yi başka konulara göre daha çok ilgilendirirdi. Çünkü tarihsel olaylar ile siyasal gelişmeler arasında oldukça güçlü bağlar bulunmaktadır.

Şiir ve dil konularına önem vermesi: Hz. Muaviye, şiire de büyük önem verirdi. Şairleri korurdu. Çünkü o, bunun siyasî önemini, toplum üzerindeki etkisini bilirdi. O kendi çocuklarının ve kardeşinin çocuklarının eğitim ve öğretimine değer verirdi. Hatta onların şiir öğrenmelerine, şiir zevkine ermelerine de dikkat ederdi.

Muaviye konu ile alâkalı olarak Ziyad'a bir mektup yazar ve kendisine oğlunu göndermesini ister. Çocuk Muaviye'nin yanın gelince, Muaviye her şeyden önce ona ilk olarak şiir bilgisinden soru yöneltir. Fakat çocuk o konuda bir şey bilemez. Bunun üzerine Muaviye ona, "Seni şiir öğrenmek-

[1] Murucu'z-Zeheb, 2/41; Hamdi Şahin, ed-Devletu'l-Emeviyye, s.455;
[2] et-Tarihu'l-Arabiyyi ve'l-Muverrihun, 1/95; Hamdi Şahin, ed-Devletu'l-Emeviyye, s.455

ten alıkoyan nedir?" diye sorar. Bunun üzerine çocuk Muaviye'ye şöyle bir cevap verir:

"Ey müminlerin Emiri, ben kalbimde Rahman olan Allah'ın kelâmı ile şeytanın sözünün bir arada bulunmasını istemiyorum." Bu cevap üzerine Muaviye, ben bunu garipsiyorum! Allah'a yemin olsun ki, Sıffin savaşından beni kaçıran tek şey İbn Tannabe olmuştur. Çünkü o şiirinde şöyle diyordu:

İffetim bana engel oldu ve de karşılaştığım felaket

Ben övgüyü çok kârlı parayla elde ettim

Varlığımı yokluk uğruna verdim

Kahramanlığa atılışım da bu uğurdadır.

Ne zamanki kısılır ve coşarsa sözüm

Senin yerin övgüye değerdir veya dinlenmektir.[1]

Daha sonra Muaviye çocuğun babasına, ona şiir öğretmesini yazar, o da bundan böyle ona şiir öğretir.[2]

Muaviye çoğu zaman kendini şu beyitlerle tanıtmaya çalışırdı:

Yumuşak huyluluk gibi yoktur sefahati yok eden

Cahil olsa da yumuşak huyluluk onu döndürür

Öfke dolu olsan da sakın kimseye sefih davranma

Çünkü ağızdan çıkar kötülük sakın bunu unutma

Bir yanlışın görerek kırma hiç bir kardeşini

Çünkü affetmek soyluluktur unutma bunu[3]

Muaviye'nin şiire önem veren biri olması hasebiyle, onun için şiir ezberlenirdi. Bir gün Muaviye'nin huzuruna İbn Ebu Mihcen es-Sakafi girer, bunun üzerine Muaviye kendisine baban şöyle derdi, diyerek ondan bir şiir okur:

Öldüğümde beni gömün soylu kişinin yanına

Ölümümden sonra kemiklerimin damarları beslenir ondan

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/426
[2] ed-Devletu'l-Emeviyye el-Muftera aleyha, s.457
[3] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/442

Sakın çöle defnetmeyin beni, sakın unutmayın

Korkum o ki öldüğümde çölden tadamam bir şey

İbn Mihcen de Muaviye'ye, "İstersen ben onun bu şiirinden daha güzelini size okuyabilirim" deyince Muaviye, "O hangisidir?" diye sorar. O da, babasının şu şiirini okur:

Sorma halktan malımı ve servetimim çokluğunu

Sağduyulu oluşumdan ve huyumdan sor topluma

Toplum benim sır saklayanları olduğumu çok iyi bilir

Ödlek kişinin titrekliği kararsızlaştığında

İşte ben ordusunu salarak binerim korku bineğine

Orada içinde boynum da vurulsa saklarım ben sırları

Nitekim o yine şöyle der:

Üstlenmiş olsa da Emir bunu bilmelisin ki

Ondan gelen nesil de eser de olur temiz

İçinizde uyanık olanı var, anlayışlı olanı da

Acı biber olanı da, sokan yılanı da vardır

Allah'a olan hamdımı bilesin sen

Sonu gelmeyecek bir vuslat olmamış olsun[1]

Şair Miskin ed-Dari Muaviye ve oğluna yakın olan kimselerdendi. Muaviye Utarid b. Hacib'e sorar ve -Miskin'i kastederek- der ki: "Şu beyaz yüzlü, güzel konuşan Darimi ne iş yapar?" der. O da, "Ey Müminlerin Emiri! İyidir" der. Muaviye de, "Ona bildir, ben onun için bir bahşiş ve maaş öngördüm. O beldesinde olduğu halde bu şerefe layık görüldü. Eğer beldesine veya yanımıza gelip ikamet etmek isterse, bunu yapabilir. Çünkü ona tahsis olunan hediyesi kendisine gidecektir. Ona şu müjdeyi bildir. Ben ona beldesinde olduğu halde dört bin gönderdim.[2]

Bu şair Muaviye hakkında şöyle diyordu:

Ey Müminlerin Emiri onların yolculuğu sanadır

[1] İbn Kuteybe, eş-Şi'r ve'ş-Şuara, 1/424
[2] Tarihu Dımaşk, 20/39-40

Uyumadan onlar geceleyin kaya kuşu misali geçerler harekete

Çünkü batıdaki minber boştur

Zîra müminlerin Emiri Yezid'dir.[1]

Söylendiğine göre Muaviye, Miskin ed-Darimi denen bu şaire, oğlu Yezid'e biat olunması hususunda emir verir. Şiirini okuyup bitirdikten sonra, Emevîlerle halkın ileri gelenleri toplanırlar, bu konuda Ümeyye Oğullarından kim konuşmuşsa hepsi de onu kabul etmişler, her dediğine katılmışlardır. Daha sonra Yezid katıldı ve babası Muaviye de katıldı. Her ikisi de onu ödüllendirdiler.[2]

Bundan böyle Miskin ed-Darimi Muaviye dönemi şairleri arasında sayılır ve itibar görülür oldu. Bu şairden geride kalan şiirlerinden bazı beyitler:

Kötü olan kötü ile karşılaşırsa eğer

Orada çirkinlik iç içe tam uyum sağlar

Kötülük ve onu alışkanlık haline getirenler

Karga misali diledikçe öter durur

Ya da inatçı eşek misali doyurursan eğer

Halkı tekmeler, acıkırsa eğer anırmaya başlar

Veya kötü bir köledir bırakırsan aç, dalar komşuya

Doyurursan karnını eğer başlar çapkınlığa

Ey geçmişten soran kişi,

Hiç yeni ile giyilmiş eski bir midir?[3]

Yine diyor ki:

Benim ateşim de, komşumun ateşi de birdir.

Ondan tarafa hep onun önceden konur tenceresi

Komşuluk ettiğim hiçbir komşuya olmasın benden zarar

Kapısında olmasın perde isterim

Komşum ortaya çıktığında görmez olurum

Ta ki genç hanım komşum kaybolsun gözümden[1]

---

[1] İbn Kuteybe, eş-Şi'r ve'ş-Şuara, 1/544

[2] İsfahani, el-Eğani, s.110 (Irak'ta İlmi Hayat adlı eser'den naklen)

[3] İbn Kuteybe, eş-Şi'r ve'ş-Şuara, 1/544

Muaviye konuşurken lafın eğip bükülmesinden hoşlanmazdı. Irak valisi olan Ziyad b. Ebih, oğlu Ubeydullah'ı Muaviye b. Ebî Süfyan'a gönderince, çocuk Muaviye karşısında pek düzgün konuşamaz. Muaviye bunun üzerine babasına, "Doğrusu oğlun tam tanıttığın gibidir. Fakat biraz dilini yont" der.[2]

Bir miras konusunda kardeşiyle olan bir dâvasını Ziyad'a götürür. Davacı, Ziyad'a der ki: "Babamız ölünce kardeşimiz hemen malın üzerine atladı ve yedi." Bunun üzerine Ziyad davacıya, "Senin dilinle kaybettiğin, malından kaybettiğinden daha çok sana zarar vericidir" der.[3]

Muaviye döneminde birçok nahiv bilgini yetişmişti. Nitekim Ebü'l-Esved ed-Düeli, Basra'da nahvin (Arap dili cümle bilgisinin) temellerini ilk olarak atan kişidir. Arapçayı ilk olarak metotlaştıran, nasıl öğrenilmesi gerektiğine dair kurallar geliştiren, kıyası uygulan zattır. Çünkü halkın çoğu, hatta ileri gelenler bile genelde okuma ve konuşmalarda hatalar yapıyorlardı. Faili, mefulü, muzafı, cer, nasb, raf ve cezm edatlarını belirleyen kişidir. Nitekim kendisi nahiv ilmiyle ilgili bir de kitap yazmıştır. Kendisi aynı zamanda şairdi. Onun en yaygın ve tanınmış beyitlerden olan şu ifadelerini bir görelim:

Ey başkasına hocalık edip ilim öğreten adam!
Acaba senin kendinde ilimden eser var mıdır?
Hasta v e şikâyetçi olanlara ilaç veriyorsun
Oysa tedaviden yararlanırken onlar, hastasın sen
Bakıyoruz akıllarımıza doğruyu sokarken sürekli
Ebedi olarak doğruluktan yoksunsun hep dertli
Önce nefsinden başla işe, kurtul gayyadan
Kurtulursan eğer ondan, olursun sen hekim bilsen
İşte o zaman duyarsın dedikleri, bulursun doğru yolunu
Söz senden çıkar ve fayda verir senin eğitimin, öğretimin
Başkasına yapma derken, sen işlersin yasakladıklarını
Böyle yaparsan bu, senin aleyhinde büyük bir leke olur[4]

---

[1] İbn Kuteybe, eş-Şi'r ve'ş-Şuara, 1/544
[2] el-Beyan ve't-Tebyin, 2/210
[3] el-Beyan ve't-Tebyin, 2/222
[4] Abid el-Haşimi, el-Edebu'l-İslami ve Tarihuhu, 52/17

Yine onun züht ile alâkalı, tembelliği kötüleyen beyitleri de vardır:

İhtiyaçlardan olursa senin de bir isteğin
Allah'a dua et, güzel amel işlemek olsun emelin
Sana mutlaka verecektir kudretiyle istedikçe sen
Çünkü O, güzel bir iş yapmak isteyene lutfedendir
Bırak insanları, işlerini, davranışlarını unutma bunu
Her şey Allah'ın eliyledir, döndürüp dolaştırandır O.[1]

Deneysel ilimlere önem vermesi: Emevî devleti yabancılara ait ilimleri, Fars ve Rum devletlerinin bozguna uğramalarından sonra bunlardan almışlardır. Burada mutlaka bir noktaya dikkat çekmemiz gerekir: Yani sözkonusu o dillerden Arap diline yapılan aktarmalar ve tercümeler yoluyla mirasları ve kültürlerine ve bu yolla gelen tesirlerine de dikkat çekmek lazımdır. Daha önceleri taklide dayalı iken, sonraları Yunan dili ve edebiyatını ve Süryaniceyi çok iyi bilen sanatkârlar ve şarihler eliyle bu hizmet devam ettirilmiştir.[2]

Ancak deneysel ilim denen bu tür ilimlerde ortaya konan hususların kimi zaman doğru olmadıkları, aksinin doğru olduğu da ortaya çıkıyordu. Bilindiği gibi bütün bu ilimler ve çalışmalar çok büyük bir çaba ve gayret isteyen ilimlerdi ve öyle olması da gerekiyordu. Çünkü sıradan kimselerin onların hakkından gelmeleri zaten mümkün değildi.

Bu nedenle Emevîler bu işin üzerinde durdular ve bu çalışmalara önem verdiler ve desteklediler. Bu sayede yepyeni bilimsel ufuklar açılmış oldu ki, Allah'ın izniyle yeri geldiğinde bunları aktaracağız.

Bu çalışmanın başlangıcı Muaviye döneminden itibaren başlamıştır. Çünkü Muaviye bu konuda çok gayretli idi ve buna en fazla öncülük edenlerin başında yer alırdı. Bu nedenle Muaviye bir araştırma merkezi kurdurdu, bir okul hizmete soktu. Mervanîler bu kurumlara büyük bir önem veriyorlardı, hatta seferlerinde ve savaşlarında bile bu çalışmalardan geri durmuyorlardı. Her vardıkları yerde ilimleri ve benzeri hizmetleri sorup soruşturuyorlardı.[3]

---

[1] Abid el-Haşimi, el-Edebu'l-İslami ve Tarihuhu, s2/17 ve Ebul-Esved ed-Düeli Divanı.
[2] Filip Hatti, Tarihu Suriye, 1/132; Hamdi Şahin, ed-Devletu'l-Emeviyye, s.459
[3] Yusuf el-İşş, ed-Devletu'l-Emeviyye, s.348

Kimi tarihçiler bu işi, Muaviye'nin Hıristiyan doktoru olan İbn Essal devrine kadar vardırmaktadırlar. Çünkü bazı tıbbi bilgilerin Arap diline aktarılmasında bunun hizmetlerinin olduğundan söz edilmektedir.[1]

Esasen gerçek anlamda ve sistemli olarak çeviri hizmetleri Halid b. Yezid döneminde başlamıştır. Çünkü bu zat, Kimya ve Tıp bilimlerine ait eserlerin Arap diline kazandırılmasında onun büyük rolü olmuştur. Hatta Mısır'da İskenderiye medresesinde eğitim gören ve Arapçayı bilen bazı yunanlıları getirtmiş ve böylece onlar eliyle o eserleri Arap diline kazandırmıştır. Bunlardan birçok eserin Arap diline aktarılması istenmiş, Yunancadan olsun, Kıpti dilinden olsun, bunlar Arap diline aktarılmıştır. İşte bu çalışma İslâm'da ilk aktarma çalışmasıdır.[2]

Nitekim bu kimselerden Calinus'un tıp ile alâkalı eserlerinin de Arap diline çevrilmesi istenmiştir. Bu amaçla tıbbî ilimler için birtakım esaslar belirlenmiştir.

Halid b. Yezid, bu yönüyle ilk defa tercümeye, felsefi çalışmalara ve sanat ve ilim erbabına ilk yakınlık gösteren kişi olmuştur. Hemen her bilim ve sanat dalıyla ilgili çalışmalara yer vermiştir. Bu nedenle kendisi için astronomi, kimya ve tıp alanlarına dair eserler çevrilmiştir. Savaş, sanat ve savaş aletlerine dair eserler hizmete sunulmuştur. Bu zat ilk defa kütüphane kuran ve İslâm kitaplığına bu yönüyle eser kazandıran zattır. Buna göre Dımaşk'ta, İslâm dünyasının ilk kütüphanesi kurulmuş bulunmaktadır.[3]

Birçok delil ve kaynak açıkça gösteriyor ki, Hz. Muaviye döneminde tıp alanıyla epeyce meşgul olan kimseler bulunmaktadır. Bu oran, her 534 kişiye bir hekim düşecek düzeye gelmiş bir durumdaydı. Bu oran İbn Kesir'in de anlattığı gibi Basra valisi olan Ziyad b. Ebih zamanında onu tedavi etmek üzere elinin altında 150 hekim bulunuyormuş. Bu dönemde Basra nüfusu yaklaşık olarak 80 bin kişiden ibaret idi.[4]

---

[1] İbn Ebu Usaybia, Uyunu'l-Enba Fi Tabakati'l-Etıbba, s.1717
[2] Hamdi Şahin, ed-Devletu'l-Emeviyye, s.460
[3] Hamdi Şahin, ed-Devletu'l-Emeviyye, s.460; Hutatu'ş-Şam, 4/23-24
[4] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/261; et-Tatavvuru'l-İktisadi Fi Asri'l-Emevi, s.255

4.
KONU

MUAVİYE DÖNEMİNDE HARİCÎLER

Haricîler, Sıffin savaşından sonra oluşturulan hakem olayı sonucunda ortaya çıkmış ve bu isimle anılan bir toplumdur. Haricîler daha önceden Hz. Ali'nin yanında er alıyorlardı ve onun tarafında idiler. Hatta onunla beraber Cemel ve Sıffin savaşlarına katılmışlardır. Fakat daha sonra onun safından ayrıldılar, hakem olayına karşı çıktılar. Hz. Ali (ra) kendilerini iknaya çalışarak yeniden birlik olmalarını sağlamak istemişse de buna muvaffak olamamıştır. Ona karşı tavır almışlar, savaş başlatmışlar, birtakım hile ve tuzak yollarına girişmişlerdir. Böylece toplumu fesada vermişler ve bozgunculuk çıkarmışlardır. Bundan böyle Hz. Ali (ra) de kendilerine karşı savaş açmış, kimilerini de cezalandırmıştır, özellikle de Nehrevan savaşı baş göstermiş ve büyük bir başkaldırı olarak İslâm birliğini bozmuşlardır.

Bunlar her şeye rağmen kendilerine Haricî adının verilmesini istemezler ve bundan rahatsızlık duyarlardı. Zîra bu isim onlara, meşru devlet başkanına isyana kalkıştıklarından ötürü, kendilerince hasım kabul ettikleri tarafından verilmiştir.

Haricîler, kendilerine "canlarını Allah yolunda feda için ortaya koyanlar ve karşılığında cennet bekleyenler" mânasında "eş-Şira" adını vermişlerdir. Bunun için de delil olarak şu âyeti ileri sürerler:

"Şüphesiz Allah müminlerden, kendilerine verilecek cennet karşılığında canlarını ve mallarını satın almıştır. Çünkü onlar Allah yolunda savaşırlar, Allah için öldürürler ve Allah için öldürülürler. Bu, Allah'ın hem Tevrat'ta, hem İncil'de ve hem Kur'an'da üzerine aldığı bir gerçek vaadidir. Allah'tan daha çok vaadini yerine getiren kim olabilir? O halde ey mücahitler! Yapmış olduğunuz bu alışveriş sebebiyle sevinin! Çünkü bu, kârlı bir pazarlıktır. İşte bu, gerçekten en büyük kazançtır, bunun üzerinde daha büyük bir kazanç yoktur." (Tevbe, 9/111)

Bunlara "**el-Muhakkime**" diye isim vermişlerdir. Çünkü bunlar, "Hüküm sadece Allah'ındır" diyenlerdir. Ayrıca mutlak bir ifade ile Haricîlere Haruriye diye de isim verilmiştir. Çünkü oturdukla yer Haruriye kasabası idi, bu kasabaya nispetle bu isim verilmiştir. Zîra ilk kez Kûfe dışında bu bölgede Hz. Ali'ye karşı isyan bayrağını kaldırmışlardır.[1]

Bu kesimin Hz. Aliye karşı çıkış nedenleri, Hz. Aile ile Muaviye arasında gerçekleşen ve Hz. Ali'nin de kabul ettiği hakem olayıdır. Bunlar kendi adlarına hilâfet konusunda şöyle bir esas oluşturdular. Bu geliştirdikleri şey iki genel temel prensibe dayanmaktaydı. Onları diğer gurup-lardan ayıran temel prensip iki hususta ortaya çıkmıştı.[2]

Birinci Prensip: Ehl-i Sünnetin ileri sürdükleri gibi hilâfet sadece Kureyş ailesine ait değildir. Aksine bu göreve ehil olan her Müslüman halife olmaya ehildir. Hatta o kişi, siyahî bir köle bile olsa değişmez.[3]

Halifenin mutlaka özgür olan Müslümanların seçimiyle işbaşına gelmesi gerekir. Müslümanların herhangi bir kimsenin halife seçilmesi üzerinde özgür seçimleriyle karar vermeleri halinde, bundan dönülemez, bu konuda hakeme de gidilemez. İşte bu prensibin ışığında Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer'in halifeliklerini meşru kabul ederler. Ancak Hz. Osman'a gelince, onun halifeliğinin ilk yarı dönemini böyle kabul ederler. Daha sonra ondan teberri ederek, onu sonraki dönem sebebiyle tekfir ederler.

Hz. Ali'ye gelince; hariciler onun halifeliğini hakem olayına kadar kabul etmişlerdir. Hakem olayının Hz. Ali tarafından kabul edilmesiyle, artık onun halifeliğine karşı çıkmışlar ve kâfir olduğunu söylemişlerdir.[4]

---

[1] el-Alemu'l-İslamiyye fi'l-Asri'l-Emeviyyi, s..454
[2] Muhammed Rıza, en-Nazariyyatu's-Siyasiyyeti'l-İslamiyye, s.57
[3] Muhammed en-Neccar, ed-Devletu'l-Emeviyye fi'l-Maşrık, s.87
[4] Makalatu'l-İslamiyyin, 1/89-106

Aynı şekilde Muaviye'nin olsun ve Ümeyye Oğullarının olsun hiçbirisinin halifeliğini kabul etmemişlerdir. Hepsini de tekfir etmişlerdir.[1]

Hatta bununla da yetinmemişler, müminlerin annesi Hz. Aişe'yi, Talha, Zübeyir, Amr b. As ve Ebu Musa el-Eşari gibi sahabeyi de tekfir etmişlerdir. Özetle söylemek gerekirse Haricîler kendi görüşlerinde olmayan tüm İslâmî mezhepleri, grup ve cemaatleri tekfir eder olmuşlardır. Bunların bulundukları beldeleri de küfür diyarı yani kâ-firler ülkesi olarak kabul etmişlerdir. Dahası; bunların mallarının ve canlarının kendileri için mubah olduğuna, kanlarının heder olduğuna, hatta küçücük çocuklarının ve bebeklerinin bile öldürülebileceğine hükmetmişlerdir.[2]

İkinci Prensip: Bu prensip, Haricîlerin üzerinde teorilerini oluşturdukları prensiptir. Buna göre zalim olan devlet başkanına karşı konulması farzdır.[3]

Burada Haricîlerin hemen bütün hareketlerinde oldukça tehlikeli olan bir nokta yer almaktadır. Eğer görüş olarak meseleyi sadece hilâfet ile veya delil ve kanıtlara dayalı olarak cidal yani tartışma ile sınırlı bırakmış olsalardı mesele daha basit görülebilirdi. Fakat bunların en tehlikeli ve sakıncalı olan tarafları, kendileri gibi düşünmeyen herkese açıkça silah çekmeleri, silahla karşı çıkmış olmalarıdır.

Bu durum Hz. Ali'yi tekfirle başlamış, ona karşı görüşlerini zorla kabul ettirmek için silaha sarılmışlardır. Oysa kendi yanlışları ve görüşleri, İslâm açısından kabul edilecek olan en uzak bir görüş olmasına rağmen kendilerini doğru ve haklı görerek isyana kalkışmışlardır. Bunun için de her yolu mubah saymışlar ve zora başvurmuşlar, kuvvet kullanmışlardır. Ümmetin ciğerini paralamışlar, İslâm ümmetinin birliğini bozmuşlar, çok büyük zararlar ve kayıplar verdirmişlerdir. Emevî devletin düzenini, berraklığını ve saflarını bozmaya çalışmışlar ve en büyük düşmanları olarak da onları görmüşlerdir.[4]

Ben, "Esma'l-Metalib Fi Sireti Emiri'l-Müminin Ali b. Ebi Talib, Şahsiyetuhu ve Asruhu" ismini verdiğim kitabımda Haricîlerden biraz da olsa detay bilgi sunmuştum. İsteyen oradan bilgi edinebilir.[5]

---

[1] Muhammed en-Neccar, ed-Devletu'l-Emeviyye fi'l-Maşrık, s.87
[2] Makalatu'l-İslamiyyin, 1/259-189
[3] Muhammed Rıza, en-Nazariyyatu's-Siyasiyyeti'l-İslamiyye, s.57
[4] el-Alemu'l-İslamiyye fi'l-Asri'l-Emeviyyi, s.455
[5] Agk s.633

Az önceki satırlarda Haricîlik hareketinin çok tehlikeli bir hareket veya akım olduğunu, işi zor kullanmaya, kendileri gibi düşünmeyen herkesi, hatta bebekleri bile öldürmeye ve tekfire vardırdıklarını belirtmiştim. Kendi prensiplerine olan aşırı bağlılıkları ve inançları yüzünden birçok canlar yakmışlar, kanlar akıtmışlar, özellikle Emevî devletine karşı acımasızca, gözlerini kırpmadan saldırmışlardır. Hatta bir bakıma günümüz intihar timlerine benzer timler kurarak intihar eylemlerine, tabir caizse canlı bomba eylemlerine girişmişlerdir.

Özellikle küçük intihar birlikleri, çete grupları mahiyetinde vur kaç taktiğiyle Emevî devletine karşı hep saldırıp durmuşlar, huzur vermemişlerdir. Oysa bu türden bir cesaret, şecaat ve saldırı doğru bir yönlendirme ile olabilseydi, eğer Haricîler o güçlerini İslâm düşmanlarına karşı birlik halinde kullanma adına kullanmış olsalardı, belki insanlık tarihinde kesin bir şekilde büyük bir değişim olabilirdi. Çünkü gerçeği söylemek gerekirse bunların dünya nimetlerinden yana bir dertleri yoktu, madde peşinden hiç koşturmuyorlardı. Tek düşünceleri vardı: Çok samimi olarak inandıkları dâvaları adına her şeylerini feda etmekti. Mal, can gözlerine gözükmezdi. Hiç çekinmeden ve korkmadan ölüme koşarlardı. Herkes mal, can derdinde iken onların tek derdi inandıkları dâvalarıydı.

Haricîler Müminlerin Emiri olan Hz. Ali'ye karşı isyan bayrağını çekip de onu tekfir ederek onunla savaşa başlayınca, doğal olarak bunların Emevî ailesine ve devletine karşı olan tutum ve davranışları da o oranda sert ve katı olmuştur. Hiç çekinmeden onlara karşı silaha sarıldılar, hemen ilk anda Muaviye'ye saldırıya geçtiler, Muaviye, Kûfe'de onları sıkıştırmadan önce, derhal ondan intikam almaya kalkıştılar.[1]

HARİCÎLERİN KÛFE'DEKİ GİRİŞİMLERİ

Bunu birkaç madde içerisinde sunacağız.

Ferva b. Nevfel el-Eşcai Hareketi: Taberi h. 41 (661 m) yılı olaylarından söz ederken orada şu ifadelere de yer veriyor:

"Şehrizor'da Hz. Ali'ye başkaldırarak ondan ayrılan Haricîler Muaviye'ye karşı da harekete geçtiler.[2]" Taberi diyor ki: Ben bu bilgileri Ziyad'dan ve Avane'den aktarıyorum. Dediler ki: Hz. Hasan Kûfe'den ayrılarak gidip Nahile denilen yerde konaklamazdan önce Muaviye Kûfe'ye geldi.

---

[1] el-Alemu'l-İslamiyye fi'l-Asri'l-Emeviyyi, s.458; Tarihu Halife, s.203-204

[2] Şehrizor: Erbil ile Hemedan arasında önemli bir yerleşim birimidir. Bu günkü Irak sınırları içerisinde yer alır. Burası Kürtlerin yerleşim birimidir. (Bkz Mucemu Emakini'l-Futuh, s.741); Taberi, Tarih, 6/81

Haruriye kasabasından olan Haricîler, sayı itibariyle 500 kişiydiler. Bunlar Şehrizor'da Ferva b. Nevfel el-Eşcai liderliğinde Hz. Ali'ye karşı çıkıp ayrılmışlardı. İşte bunlar kendi kendilerine karara vararak,

"Şimdi tam zamanıdır. Bunda şüphe yok. Muaviye Kûfe'ye geldiğine göre hemen ona doğru saldırıya geçme vaktidir. Hemen onunla savaşın" diyerek Ferva b. Nevfel'i ona gönderdiler. Ferva Kûfe'ye geldi. Bunun üzerine Muaviye onun üzerine Şam ordusundan atlı olan bazı askerlerini yolladı. Kûfeliler, gelenlerin Şam askerleri olduğunu gördüler. Muaviye Kûfe halkına seslenerek, "Allah adına yemin olsun ki, teslim bayrağınızı çekinceye kadar size kurtuluş yoktur" diyerek Kûfe halkını yanına alabildi.

Böylece Kûfe halkı Haricîlere karşı harekete geçtiler, onlarla savaşıp, kimilerini öldürdüler. Bu durum karşısında Haricîler, "Yazıklar olsun size! Siz bizden ne istiyorsunuz? Oysa Muaviye her ikimizin de düşmanı değil midir? Bırakın bizi, dokunmayın bize! Onlarla savaşıp onları ortadan kaldıralım. Eğer biz onları yok edersek, böylece hem bizi ve hem de sizi düşmanlarınızdan kurtarmış oluruz. Eğer onlar bizi yok ederse, siz de yine kurtulmuş olursunuz" dediler.

Kûfeliler de onlara, "Vallahi, sizinle savaşana dek, sizin peşinizi bırakacak değiliz" diye cevap verdiler. Bunun üzerine Haricîler, "Allah Nehrevan'daki kardeşlerimize rahmet eylesin. Çünkü onlar, Ey Kûfe halkı! Sizi çok iyi biliyor" diye eseflerini bildirdiler.

Bunun üzerine en cesur adamları olan Ferva b. Nevfel yakalandı –ki kendisi kavmin lideriydi- başlarına Abdullah b. Ebul Hur getirildi. Bu adam Tay kabilesinden idi ve Hz. Ali'ye Nehrevanda baş kaldırıp ondan ayrılanlardan idi. Böylece onlarla savaştılar ve savaşta öldürüldüler.[1]

Ferva b. Nevfel el-Eşcai, Nehrevan savaşından önce şu ifadeleri konuşan kişidir: "Vallahi, Hz. Ali'ye karşı ne adına savaştığımı biliyor değilim. Ben, görüş olarak onunla ve ona tâbi olanlarla savaşma konusunda tam bir basiret sahibi oluncaya dek onun yanında olmak istemiyorum." Böylece bu adam yanına aldığı 500 atlı kişiyle ayrılır.[2]

İbn Hacer, Muaviye'nin hilâfet görevine geçmesinden sonra önemli bir konuya değinir. Bu rivayet Muaviye ile Haricîler arasında nasıl bir durumun meydana geldiğini göstermektedir. İbn Hacer diyor ki:

---

[1] (Mucemu'l-Buldan, 2/245); Taberi, Tarih, 6/81; Ensabu'l-Eşraf, 4/164;
[2] Merviyyat Hilafetu Muaviye, s.182 Taberi Tarihi'nden naklen.

"Halk dönüp geldiler ve Muaviye'ye biatte bulundular. Muaviye'nin Nehrevan yani Haricîler dışında başını ağrıtacak bir problemi kalmamıştı. Herkes bir bir dökülüp geliyor ve Muaviye'ye biatini sunuyordu. Nihayet 300 veya buna yakın ya da biraz fazla bir sayıda kişi gelip Muaviye'ye biat etmemişlerdi. Bunlar da Nahile denilen bölgedeki kimselerdi. Bunlara Nahile ashabı denmesinin sebebi, hepsinin de burada öldürülmeleri sebebiyledir.

Müstevrid b. Ullefe et-Temimi hareketi: Taberi, Tarih adlı eserinde bu zatın hareketinden de söz etmektedir. Fakat diğer kaynaklara göre burada daha detaylı ve teferruatlı olarak konu ele alınmıştır. Çünkü Halife b. Hayyat da bu hareketten söz etmiş ama sanki şöyle değinip geçivermiştir. Oysa burada detaylar daha fazladır.[1]

Taberi, Müstevrid b. Ullefe hareketini oldukça uzun olarak ele almıştır. Belki de bunun sebebi, bunun önemine işaret etmek içindir. Bu hareketin önemi, esasen onun arkadaşlarının doğal olarak Nehrevanda toplanan Haricîlerin düşüncesinin bir devamı niteliğinde olmasındandır. Çünkü bunlar da, Hz. Ali'nin (ra) kendileriyle savaştığı kimseler gibi aynı düşünce ve kanaate sahiptirler. Zîra bu hareket mensuplarının büyük bir çoğunluğu, Nehrevan savaşında Hz. Aliye karşı çıkanlarla aynı çukura saplananlardan idiler. Bu mesele, Kûfe valisi Muğire b. Şûbe'yi, Hz. Ali'nin yardımcıları ve taraftarı olan bu kimselere sığınmaya mecbur bıraktığı şeydir. Özellikle de Nehrevan savaşına katılan ve Nehrevan gününde komutanlık görevini üstlenmiş olan Ma'kil b. Kays er-Riyahi gibileri de yer almışlardı.[2]

Bu zatın, Haricîlere karşı savaşmaya yönlendirme görevini üstlenmesi talep ediliyordu. Çünkü Hz. Ali taraftarları Haricîler hakkında en fazla bilgi sahibi olan ve onları en iyi tanıyan kimselerdi. Bu nedenle de Haricîlere karşı en şiddetli tavır da bunlar tarafından ortaya konuyordu. Taberi Tarihi'nde yer alan rivayetlerin içerdiği detay bilgilerden bazıları şöyledir:

a-Hz. Ali'nin şehit edilmesi: Burada Hz. Ali'nin şehit edilmesinde Haricîlerin konumunu görmek gerekecektir. Biz bu durumu da bizzat Haricîlerin sözlerinden çıkarabilmekteyiz. Demişlerdir ki: "Başı kılıç ile vurulan bir camiayı Allah güçsüz bırakmaz." Taberi eserinde diyor ki: "Bu nedenle bu kimseler, Hz. Ali'nin öldürülmesiyle Allah'a hamd etmişlerdir."[3]

---

[1] Taberi, Tarih, 6/87-92; Merviyyat Hilafetu Muaviye fi tarihi't-Taberi, s.189
[2] Merviyyat Hilafetu Muaviye fi tarihi't-Taberi, s.190
[3] Taberi, Tarih, 6/88

b-Haricîlerin başkaldırı sebepleri: Haricîlerin İslâm cemaatine başkaldırı sebepleri ve birliklerini bozma nedenlerine gelince; biz bu durumu da yine onların kendi ifadelerinden öğrenmekteyiz. Haricîler şöyle demişlerdir: "Biz kardeşlerimize gidelim. Onları iyiliği emretme ve kötülükten menetme görevine, bir de onları ahzab ile savaş ve cihada yani Muaviye ve Aliye karşı cihada çağıralım. Çünkü artık burada oturmamız için bir mâzeret kalmamıştır. Başımızdaki idarecilerimiz zalim kimselerdir. Doğru olan hidayet yolu ise onları terk edip, saflarından uzaklaşmaktır. Yerlerinde güven içerisinde oturup duran kardeşlerimizi katledenlerden artık öcümüzü alalım. Eğer Allah bizi muzaffer kılarsa biz de bundan böyle daha doğruya, daha hoşnut olanına ve daha kuvvetli olanına yöneliriz. Böylece Allah bu sayede inanmış olan bir toplumun gösüne şifa vermiş olur. Eğer öldürülecek olursak, böylece zalimlerden ayrılmakla da huzura kavuşmuş oluruz. Biz, bizden öncekileri kendimize örnek edinmeliyiz."[1]

c-Haricîlere karşı Muğire'nin siyaseti: Haricîler ve onlara karşı Muğire b. Şûbe nasıl bir yol ve siyaset islemiştir. Burada onu görelim. Bunu da aşağıda gelecek olan ifadelerden öğreneceğiz. Şöyle ki: İnsanlar içerisinde ahlâkça, yaşayışça en güzel olanı, heva ve heveslerine göre hareket edenleri araştırmayıp olan-biteni kabullenendir. Birileri ona gelir ve der ki: "Filan kimse, Şia görüşüne bağlıdır, filan kimse de, Haricî bir düşünceye sahiptir." O da şöyle söylerdi: "Allah, ihtilafa düşmeme, hep birlik içinde devam etme konusunda emir ve hüküm vermiştir. Kulları arasında, üzerinde ihtilaf ettikleri konuda hüküm verecek olan da odur."

Yani demek istiyorlar ki; bizim burada şu şu görüşe, bu da bu görüşe sahiptir, deme hakkımız yoktur. Biz hiç ihtilaf etmeyeceğiz. Herkesin düşüncesi ne ise, hükmü Allah verecektir.[2]

Muğire, Kabisa b. ed-Demun'a diyor ki: "Benim adıma Ali Şiasına katıl, onları Ma'kil b. Kays ile birlikte oradan çıkar. Çünkü Ma'kil, Hz. Ali taraftarlarının başıdır. Onu tanıyan ve onun etrafında toplananları gönderdiğinde, onların birbirlerine yakınlık gösterdiklerini ve öğütte bulunduklarını göreceksin. Onlar, kendi çizgilerinden ayrılmış olanlara karşı şiddetli bir düşmanlık içerisinde olduklarından, kanlarını helâl sayarlar. Başkalarına göre onlar, onun üzerine atılmaya, kanını akıtmaya daha cüretkârdırlar. Çünkü onlar bundan önce de defalarca bunun için öldürme girişimlerinde bulunmuşlardır."

---

[1] Taberi, Tarih, 6/88

[2] Merviyyat Hilafetu Muaviye fi Tarihi't-Taberi, s.192; Taberi, Tarih,6/105

Muğire, Ma'kil gelince ona şöyle der: "Ey Ma'kil b. Kays! Ben seninle birlikte Mısır'dan gelen süvari birliğini gönderiyorum. Onlara bir seçim yapmaları emrini verdim. Şu, ayrılan ve İslâm birliğini bozan âsi toplumun yanına git, onlar kendileri dışında olanları kâfir olarak kabul ediyorlar. Onların kâfir olduklarını bil ve onları tevbeye dâvet et. İslâm cemaatine girmelerini söyle. Eğer teklifi kabul ederlerse, onların dediklerini kabul et, yok, eğer kabul etmezlerse, onlardan uzak dur. Gerekeni yapmadıkları takdirde, derhal haklarında gerekeni yap ve Allah'tan yardım iste."[1]

d-Hayyan b. Zabyan es-Sülemi hareketi: Bu hareket h. 58 (677 m) yılında meydana gelmiştir. Bu hareket, Abdurrahman b.Abdullah b. Osman b. Rebia es-Sakafi komutasında cereyan etti. Bu kişi, Muaviye'nin kız kardeşi Ümmülhakem'in oğlu idi. Bunun valiliği sırasında, Muğire tarafından Haricîlerden bazı kimseler hapse atılmıştı. Hapse atılan bu kimseler, Müstevrid b. Ullefe'ye biat etmişlerdi. Muğire bunları yenmiş ve kendilerini de hapse attırmıştı. Müstevrid'in ölümüyle hapisten çıktılar. Ancak yeniden halife aleyhine bir harekete giriştiler. Başlarında da bu defa lider olarak Hayyan b. Zabyan es-Sülemi bulunuyordu. Kûfe valisi bunların üzerine bir ordu gönderdi ve o ordu da bu Haricîlerin tamamını öldürdü.[2]

BASRA'DAKİ HARİCİLER

Bu konuyu da yine birkaç madde halinde sunacağız.

Yezid el-Bahili ve Sehm el-Huceymi hareketi: Hicri 41, miladi 661 yılında, Muaviye'nin komutanlarından Abdullah b. Amir velayetinde harekete geçmişlerdi. Yezid b. Malik el-Bahili de beraberinde Sehm b. Galip el-Huceymi de olduğu halde çıkmıştı. Cisr denilen yerde sabahladılar. Baktılar ki, Ubade b. Kuras el-Leysi de oradadır. Bu, Becer Oğullarından idi. Önceden tanışıyorlardı. Bu kişi de Cisr'in yanında namaz kılıyordu. Onu yakaladılar ve orada öldürdüler. Sonra da İbn Amir'den eman istediler. O da onların istediği eman garantisini verdi ve durumu Muaviye'ye yazdı. Burada onlara can güvenliğini, eman verdiğini belirtti. Muaviye de ona, "Bu bir zimmettir. Eğer onu ihlal edersen, ondan sorulacak değilsin" diye yazar. Nihayet güven içerisinde Muaviye'ye getirildiler. Nihayetinde İbn Amir görevden azlolundu.[3]

---

[1] Taberi, Tarih, 6/106
[2] Taberi, Tarih, 6/326
[3] İbn Adiy, el-Kâmil, 2/454

Hicri 46 yani miladi 666 yılında Sehm el-Huceymi ve el-Hatim yani Yezid b. Malik el-Bahili, Ziyad göreve geçince harekete geçtiler. Bulundukları yerden ayrıldılar. Sehm Ahvaz'a gitti, orada birtakım olaylar çıkardı, yeniden Hakem olayını gündeme getirdi. Sonra tekrar dönüp geldi, gizlendi ve daha sonra yeniden eman istedi. Ancak Ziyad ona eman vermedi, sonunda yakalatıp evinin kapısında astırdı.

Hatim'e yani Yezid b. Malik'e gelince; Ziyad onu da Bahreyn'e gönderdi. Daha sonra izin verdi ve o da döndü. Ziyad ona, "Artık bulunduğun bu şehrinde rahat dur" dedi. Müslim b. Amr el-Bahili'ye de, "Onun için bana garanti ver" dedi. Ancak Amr bu garantiye yanaşmadı ve Ziyad'a, "Eğer Yezid, evinden uzaklaşırsa, onu hemen sana bildiririm" dedi. Müslim daha sonra Ziyad'ın yanına gelir ve "Geceleyin Hatim evinde değildi" diye haber verdi. Bunun üzerine Ziyad, öldürülmesi emrini verdi ve böylece Hatim de yani Yezid b. Malik de öldürüldü, Bahiliye kabilesinin önüne bırakıldı.[1]

Karib el-Ezdi ve Zehhaf et-Tai hareketi: Hicri 50 yani miladi 670 tarihinde Karib el-Ezdi ve Zehhaf et-Tai Basra'dan çıkıp harekete geçerler. Bunun her ikisi de teyze çocuklarıdırlar. Bu sırada Ziyad Kûfe'dedir. Sahabeden olan Semure b. Cundub el-Fezari de (v58/677m) Basra'dadır. İki teyze çocuğu doğruca Dubay'a Oğullarına giderler. Bunların sayıları 70 kişi kadardır. İki teyze çocuğu, bu kabileden yaşlı birini öldürürler. Bunun üzerine Ali ve Rasib Oğullarından birtakım gençler Karib ile Zehhaf üzerine saldırıya geçerler ve kendilerini ok yağmuruna tutarlar. Bu çatışma sırasında Abdullah b. Evs et-Tai, Karib'i öldürüp başını da keserek götürür. Ziyad Minber üzerinde oldukça sinirlidir ve öfkeli bir halde şöyle seslenir: "Ey Basra halkı, ya bu adamların hesabını görürsünüz veya ben bu işe önce sizden başlarım. Vallahi eğer onlardan bir tek kişi de kaçıp kurtulsa, seneye size verilen ikramiyelerden bir dirhem bile alamazlar." Bu durum karşısında halk onlara karşı harekete geçtiler ve onları öldürdüler.[2]

Urve b. Udeyye el-Haricî: Hicri 58 (677 m) yılında Ubeydullah b. Ziyad Haricîlere karşı şiddetle harekete geçer. Böylece onlardan ansızın büyük bir kitleyi yakalayıp ortadan kaldırır. Bu arada savaşta başka bir cemaat de bulunuyordu. Onlardan da ölenler olmuştu. Ölenler arasında Urve b. Udeyye de vardı. Bu kişinin öldürülme sebebi şudur: İbn Ziyad kendisine ait olan birtakım rehinelerin peşine takılmıştı. İbn Ziyad oturup

[1] İbn Adiy, el-Kâmil, 2/477; Müslim b. Amr el-Bahli de büyük Fatih Kuteybe'nin babasıdır.
[2] İbn Adiy, el-Kâmil fi't-Tarih 2/482

askerleri beklerken, birtakım insanlar yanına gelirler, bunlar arasında Urve de bulunmaktadır. Urve hemen İbn Ziyad'a yönelir ve ona öğüt vermeye başlar. Verdiği öğütler arasında şu âyet de yer alıyordu:

"Siz her yüksek yere bir alâmet bina yapıp boş şeylerle eğleniyor musunuz? İçlerinde ebedi yaşama ümidiyle sağlam yapılar mı ediyorsunuz? Tutup yakaladığınız zaman zorbaca yakalarsınız." (Şuara, 26/128-130)

Urve bunu söyleyince, İbn Ziyad, adamın, bunu tek başına değil, beraberinde bir topluluk olduğu halde söylediği zannına kapılır. Hemen kalkar, atına atlar ve rehineleri bırakır, gider. Orada bunanlar Urve'ye, "Adam kesin olarak seni öldürecektir" derler. O da kaçıp gizlenir. İbn Ziyad, onu istetir, o da oradan Kûfe'ye kaçıp gider. Ancak adam yakalanır ve İbn Ziyad'ın huzuruna getirilir. İbn Ziyad da adamın ellerini ve ayaklarını kestirir. Daha sonra, onu yanına istetir ve kendisine, "Nasıl görüyorsun durumunu?" diye sorar. Urve de ona, "Sen benim dünyamı bozguna uğrattın, ben de senin âhiretini sana kaybettirdim" der. İbn Ziyad da hemen onu, "Orada öldürtür ve kızına gönderir. Kızını da, babasının görüşlerine katılması, mezhebini benimsemesi sebebiyle öldürtür."[1]

el-Müberrid, "el-Kamil fi'l-Lüğa" adını verdiği kitabında bununla ilgili olarak iki önemli, sebep zikreder. Bu iki sebebin Urve'nin öldürülmesi olayında büyük etkisi olmuştur. Birincisi, bu kişinin Hz. Osman ile Hz. Ali'yi tekfir etmesidir. İkinci sebep de, isyana kalkışması içi kardeşi Mirdas b. Udeyye'ye yardım etmesidir.[2]

Mirdas b. Udeyye hareketi: Yine hicri 58 (677 miladi) yılında Ahvaz'da Mirdas b. Udeyye isyana kalkıştı. Zaten daha önce İbn Ziyad Haricîlerden hapsettikleri arasında bunu da hapsetmişti. Ancak hapishane görevlileri onun ibadete olan düşkünlüğünü ve gayretini gördüklerinden ötürü geceleri onun çıkmasına izin veriyorlardı. O da geceleyin ayrılıyor, sabahleyin tan yerinin ağarmasıyla tekrar yerine dönüyordu. Bu arada Mirdas'ın bir arkadaşı vardır, geceleri Ziyad'la birlikte bulunur, karşılıklı sohbet ederlerdi. İbn Ziyad bu adama, sabah vaktinde içerde tutuklu bulunan Haricîlere baskın yapıp onları öldüreceğini anlatır. Bunun üzerine Mirdas'ın dostu Mirdas'ın evine gider, durumu onlara bildirir ve der ki:

---

[1] İbn Adiy, el-Kâmil fi't-Tarih 2/517; Ensabu'l-Eşraf, 4/387-388; Tarihu't-Taberi, 6/230; Merviyyat Hilafetu Muaviye fi Tarihi't-Taberi, s.204

[2] Merviyyat Hilafetu Muaviye fi Tarihi't-Taberi, s.205; el-Kâmil fi'l-Lüğa, 3/1098

"Hapishanede bulunan Ebu Bilal'a haber gönderin, hazırlık yapsın, çünkü sabahleyin öldürülecektir."

Mirdas bunları duyar ve bu arada hapishane sorumlusu da haberi almıştır. Mirdas oldukça kötü bir gece geçirir. Çünkü hapishaneden sorumlu kişinin haberi alması üzerine, onu geceleyin salıvermeyeceği düşüncesiyle korkuya kapılır. Tam eskiden olduğu gibi döneceği vakit gelince, tam bu sırada hapishane sorumlusu karşısına dikiliverir. Kendisine, "Emir'in verdiği karardan haberin var mı?" diye sorar. O da, "Evet" der. Hapishane yetkilisi, "Yani haberin olduğu halde sen geri dönüp geldin öyle mi?" diye sorar. O da, "Evet, ancak senin bana bu yaptığın iyiliğine ve geceleri beni evime göndermene karşılık, benim yüzümden senin ceza görmene gönlüm razı olmadı" der.

Sabah olunca, Ubeydullah hapisteki haricileri öldürmeye başladı. Daha sonra Mirdas'ı çağırttı. Mirdas gelince, hapishane görevlisi hemen öne atladı, çünkü kendisi Ubeydullah'ın süt akrabasıydı. Mirdas'ı ayağından yakaladı ve sonra da, "Bunu bana bağışla" dedi. Daha sonra da Mirdas ile olan durumunu Ubeydullah'a anlattı, Ubeydullah da, Mirdas'ı ona bağışladı ve onu salıverdi.[1]

Belazuri'nin anlattığına göre, Ubeydullah b.Ziyad'ın hapishanede tutulan Haricîleri öldürmeye karar vermesinin sebebi, onlardan bazılarının hapishanede nöbet tutanlardan birini öldürmeye kalkışmaları olmuştur.[2]

Daha sonra Mirdas, İbn Ziyad'dan korkmaya başlar, bu nedenle yanında 40 kişiyle birlikte Ahvaz'a çıkar gider. Bulunduğu yerden ayrılmak istediğinde bu arada gerek kendisinin ve gerekse arkadaşlarının hakkı olan şeyi Beytülmalden aldı, sonra fazlasını iade etti. Ancak İbn Ziyad, onların ayrılış haberlerini duyunca, üzerlerine Eslem b. Zur'a el-Kilabi komutasında h. 60 (679 m) yılında bir orduyu üzerlerine saldırttı. Bir rivayete göre de, Ebu Husayn Temimi komutasında gönderdi. Ordu 2000 kişiden oluşuyordu.

Nihayet Ebu Hilal'e yani Mirdas'a ulaştıklarında, kendilerine bir şey yapmayacaklarına ve öldürmeyeceklerine dair Allah adına söz verdiler. Ancak bunu kabul etmediler. Eslem onları yeniden cemaate dâvet etti. Fakat onlar, "Siz, bizi fasık olan İbn Ziyad'a götürüp teslim edeceksiniz"

---

[1] Taberi, Tarih, 6/231
[2] Ensabu'l-Eşraf, 4/181

diye itirazda bulundular. Bu arada Eslem'in ordusundan biri, Ebu Bilal'in yani Mirdas'ın bir adamını vurup öldürdü.

Bunun üzerine Ebu Bilal, "Savaşı ve öldürmeyi ilk olarak siz başlattınız" dedi. Bu olay karşısında, Haricîler, Eslem'e ve arkadaşlarına karşı daha çok bilendiler. Onlara şiddetle mukavemet ettiler. Hepsini bozguna uğrattılar. Böylece Basra'ya geldiler.

İbn Ziyad, bozguna uğrayan Eslem'i ayıpladı ve "Sen iki bin kişi iken kırk kişiye yenildin öyle mi? Artık bundan böyle senden hayır yoktur" diye de kınadı. Bunun üzerine Eslem de şöyle konuştu: "Senin beni hayatta iken kınaman, ölümüm üzerine beni övmenden benim için daha hayırlıdır" dedi. Çocukları Eslem'i gördüklerinde, "Dikkat et! Ebu Bilal arkanda!" diyerek onunla bağırıp alay ederlerdi. Eslem de, bu durumdan oldukça rahatsızlık duyduğundan ötürü, durumu İbn Ziyad'a aktarır, o da, bundan böyle, çocukların onunla alay etmelerini yasaklar. Çocuklar da bir daha öyle bir şeye kalkışmazlar.[1]

İşte Muaviye döneminde baş gösteren önemli Haricî hareketlerinden bazılarını böylece görmüş olduk.

HARİCÎLERLE SAVAŞTAN ÇIKARILAN DERSLER

Muaviye tarafından Haricîlere karşı sürdürülen savaşlardan çıkarılan dersler, ibret alınacak şeyler ve yararlanılması gereken hususlar burada maddeler halinde ele alınacaktır.

1- Muaviye döneminde, Haricîlerin Muaviye'ye karşı hedef almalarını araştıranlar, şu gerçeği göreceklerdir. Haricîlerin bu dönemde Ümeyye Oğulları idaresine karşı tek çıkış gayeleri onları huzursuz etmek, idarelerini zaafa uğratmaktı. Yoksa kendilerinin onların yerine geçip bir idare kurma düşünceleri yoktu.[2]

2- Haricîlerin kimi hareketleri de sadece Nehrevan bölgesine münhasır olarak kalıyordu. Bu çevrenin değişik köy ve kasabalarında faaliyet içerisindeydiler. Bunlar Kûfe'de yerleşip orada hareket edenlere katılmıyorlardı. Çünkü elde onlara katıldıklarına dair bir işaret bulunmamaktadır. Bu ise onların mevcut idareye karşı tutumlarındaki değişikliği, karşısındaki tavırlarını da teyit etmektedir.[3]

---

[1] İbn Adiy, el-Kâmil fi't-Tarih, 2/518
[2] Nayif Maruf, el-Havaric fi Asri'l-Emevi, s.130
[3] Latife el-Bekkai, Hareketu'l-Havaric, s.60

3- Burada akla gelebilecek hususlardan birisi de özellikle Kûfeliler arasından da kimilerinde oluşan hamaset duyguları nedeniyle, Haricîlere karşı savaşacaklarını açıkça ortaya atmalarıdır. Muaviye'nin olsun, Kûfelilerden bazılarının olsun Haricîlere karşı tavır almalarını düşündüğümüzde, bunların önceleri Hz. Ali taraftarı olmaları ve kendileri için bir tehdit oluşturmalarından ileri gelmekteydi. Çünkü önceden Hz. Ali'nin yanında yer alan bu kimselerin bir öç alma peşinde olmaları nedeniyle o dönemde önemli bir rol oynamışlardı.

Biz şu hususu da hiçbir zaman göz ardı etmiyoruz: Savaşların sona erdirilmesinde, birtakım bölünüp parçalanmalarda ve birliğe dönüş hususunda, Kûfelilerden bazı kimselerin, bu ayırımcıların davranışlarına engel olunması için, Muaviye tarafına geçerek ona destek vermeleri ve böylece bu muarız Haricî kitlesinin önü geçilmesini istemişlerdir. İşin bu yönü unutulmamalıdır.

Gerçi böyle davranmakla Kûfeliler şunu da kesin olarak biliyorlardı: Bundan böyle yeni idare ile birlikte önceki imtiyazlarını ve ayrıcalıklarını kaybedeceklerdi, Hz. Ali döneminde merkez olarak edinmiş oldukları Kûfe'nin merkezî önemi de ellerinden çıkmış olacaktı. Ama buna rağmen onlar da Haricî probleminden kurtulmak istiyorlardı. Bu nedenle de Muaviye (ra) ile temas halindeydiler.[1]

4- Hz. Muaviye, Haricîler konusunda çok titiz hareket ediyor ve o konuda hiçbir hataya göz yummuyordu. Çünkü karşısında gerçek mânada bir muarızlarının olduğunun farkında idi. Özellikle onu idaresine ve kendi şahsına karşı olan tavırlarını biliyordu. Bu nedenle Muaviye, hiçbir zaman Haricîleri kendi safına katmak gibi bir düşünceye sahip olmadı. O, tâ baştan beri onlara karşı savaşmak ve onları ortadan kaldırmak inancındaydı.[2]

5- Muğire b. Şûbe, Haricîlerin idareye ve devlet gücüne karşı olan tavırları sebebiyle, Haricîlerle savaşmak konusunda asla tereddüt geçirmemiştir. İntikam peşinden koşturan bu kimselere karşı kuvvet kullanma konusunda hiçbir kısıtlamaya gitmedi. Öyle ki, bunlar içerisinde isyana kalkışma niyetinde olabileceklerini düşündüğü kimseleri hiçbir zaman affetmemiştir, üzerlerine gitmiştir.

Nitekim bu niyette olanlardan Muin b. Abdurrahman el-Muharibi, Hayyan b. Zabyan es-Sülemi ve benzerlerini sayabiliriz. Bu da gösteriyor

---

[1] Latife el-Bekkai, Hareketu'l-Havaric, s.60
[2] Latife el-Bekkai, Hareketu'l-Havaric, s.66

ki, Muğire b. Şûbe, Mısır'da bu türden gizli bir faaliyet içerisinde olanlar ve benzerlerini sürekli olarak gözetim altında tutmasını biliyordu. Onların peşlerine casuslarını takmıştı. Bu nedenle bu türden kimseler hakkındaki bilgileri casus ve gözcülerinden ediniyor ve yeri geldiğinde de haklarında istihbaratta bulunduğu kimselerin cezalarını vermekten geri durmuyordu.[1]

6- Muğire'nin üstlenmiş olduğu en önemli görev ve izlediği yol, Hz. Ali'nin (ra) yardımcıları olan, onun yakın çevresinde hizmetinde bulunanları yanına alıp, onların da düşman olarak kabul ettikleri Haricîlere karşı kullanması ve onlardan yararlanması olmuştur. Bu, öyle bir fiil ve davranıştır ki, yakın ve uzun vadede Emevî devleti bundan hep yararlanmıştır.

Yakın vâdede Muğire, Kûfe'de, kendi çabalarıyla Haricî düşünceleri muhasara altına almış oldu. Böylece Kûfe'de bulunan muarızları susturmasını bilmiş oldu. Bu sayede devlette gözle görülür herhangi bir hasara meydan verdirmemiş oldu. Bunun da ötesinde Muğire, Kufelilerin Emevî devletine karşı çıkmalarını da engellemiş oldu. Bu sayede onlara güzel bir fırsat sağlamış oldu.[2]

Ancak uzun vâdede ise Muğire, Haricîlerle Şiiler arasında oldukça derin bir anlaşmazlık meydana getirmesini başardı. Böylece oldukça uzun bir zaman dilimi düzeyinde bu iki hareketin yakınlaşmalarını engellemiş oldu. Bu sayede Emevî devletini bir tek güç halinde karşılarına çıkabilecek bir güçten kurtarmış oldu. Emevî devleti, karşısında güçler parçalanınca, daha sağlam bir konum edinmiş oldu.

Muğire, Kûfe'de böyle bir başarıya imza atarak Emevî devletini birtakım badirelerden kurtarmakla yetinmemiş, bu arada Emevî devletine hizmet noktasında fayda getirecek bir çabalara da imza atmıştır.[3]

Öte taraftan Hz. Ali'nin yardımcılarına, taraftarlarına ve özellikle de komuta kademesinde bulunanlara gelince; Emevî devleti onlara yakın olmaktan ve onları kazanmaktan geri durmadı. Bu nedenle Muğire Hz. Ali taraftarlarına karşı oldukça yumuşak bir siyaset izlerdi. Zaten bundan dolayıdır ki, Muğire Kûfe'de uzun bir süre valilik yapabilmiştir.[4]

---

[1] Latife el-Bekkai, Hareketu'l-Havaric, s.65
[2] Latife el-Bekkai, Hareketu'l-Havaric, s.65
[3] Latife el-Bekkai, Hareketu'l-Havaric, s.66
[4] Latife el-Bekkai, Hareketu'l-Havaric, s.66

7- Ziyad, Basra valiliği görevine geldikten sonra, Haricîlere karşı operasyonlar fazlasıyla artmaya başladı. Ziyad, Haricîleri öldürmenin yanın da, öldürülenlere müsle yapıyor ve kamuya ait mekânlarda veya kendi evlerinin önlerinde onları darağacında bekletiyordu, teşhir ediyordu. Ziyad Haricîleri bu şekilde ortadan kaldırırken, kadın ve erkek ayırımı yapmaksızın hepsini bu şekilde cezalandırıp öldürüyordu.

Oysaki Allah Resûlü (sav) müsle cezasını yasaklamıştı. Yani öldürülen kişinin, bir takım organlarının kesilerek, gözlerinin oyularak, kulaklarının kesilerek cezalandırılmalarına karşıydı ve bunu kesin olarak yasaklamıştı. Ama buna rağmen, Ziyad cezayı bu şekilde uyguluyordu. Ziyad, bu hareketiyle halkı korkutmak ve kimsenin bir daha bu şekilde bir işe kalkışmamasını sağlamak istiyordu. Hâlbuki Hz. Peygamber, değil Müslümanlara, kâfirlere bile müsle yapılmasını yasaklamıştı.

Haricîlere uygulan ceza sadece öldürmek, müsle yapmak, sürgüne göndermek veya zorunlu ikametle kalmıyordu. Bazen cezalandırma yerine bunlardan fazlaca vergi alınıyor veya Beytülmalden hisselerine düşen payları verilmiyordu. Böylece açlığa mahkûm bırakılıyorlardı. Hatta Ziyad, bu davranışıyla kendisinden önce geçen tüm idarecileri geride bırakmıştı. Çünkü Ziyad, Haricîlerin divan sicilinde yazılı olan isimlerini defterden sildirmiş ve onlara hiçbir hak tanımamıştır.[1]

8- Ziyad'ın bu yaptıkları, baskıcı, zorbaca tutum ve davranışları, istenmese de Emevî devletinin siyasetinin bir parçası haline gelmiş oldu. Bu şekilde cezalandırmayı, bundan böylece Emevî devletinin temel cezalandırma uygulamalarından biri haline getirmeyi başarmış oldu. O bununla, devlete karşı gelenleri hizaya getirebileceğine inanmış ve hep bu baskıcı ve zalimce davranışı hem sürdürmüş, hem de Emevî devletinin temel cezalandırma esaslarından biri haline getirmişti.[2]

9- Ziyad'ın bu cezalandırma metodu, Haricî hareketinin sönmesine ve dinmesine yaradı. Böylece devletin toplum üzerinde olan baskıcı ve acımasız siyaseti halkın sindirilmesinde etkili oldu. Dolayısıyla kabileler, Emevîlerin izledikleri siyaset nedeniyle onlardan tarafa meyleder gözüktüler. Böylece Mısır içerisinde tam bir güven kazanıldı. Oysa daha önce Mısırlıların en önemli görevleri, sadece diyet vermekle ve bir de askerî hizmetle sınırlıydı. Kaldı ki bu, kabilecilik bağlarını zayıflatıyor, böylece dev-

---

[1] Muhammed Abdulhay Şaban, Sadru'l-İslâm ve'd-Devletu'l-Emeviyye, s.99; Latife el-Bekkai, el-Havaric, s.70

[2] Latife el-Bekkai, el-Havaric, s.71

lete karşı tavır koyan çocuklarını koruma haklarını kaybediyorlardı. Hatta kimi zaman, onları yakalamak mecburiyetinde bıraktırılıp cezalandırılmalarını sağlayabiliyorlardı.

Ziyad, baskıcı tutum ve eylemleriyle devlete karşı olan muarızlarının önünü kesmiş ve bu ateşi söndürmesini başarmış ise de, bu, sadece Irak toplumu üzerinde bir korku ve sindirme etkisi yapmıştır. Ziyad, Iraklıları bastırarak, isyandan vazgeçirtmiş, büyük bir özgürlükten yararlanmalarını sağlamıştır. Onları isyan eden bir toplum iken, boyun eğen bir kitle haline getirmiştir. Bu baskıcı siyasetin sonunda, Haricîlerin birçoğunda var olan başkaldırı düşüncesi herkesin içinde kalmıştır.

Bu durum, Ziyad'ın oğlu Ubeydullah'ın valiliği döneminde yeniden birtakım başkaldırıları yeniden ortaya çıkarmıştır.[1]

10- Ziyad'ın oğlu Ubeydullah babasını da geçerek, görüşünü açıklamış olsun veya olmasın Haricîlerin bütününe karşı öldürme ve sindirme harekâtını başlattı. Bunlara göre mademki öldürme ve ortadan kaldırma en makbul bir cezalandırma yöntemidir. Bu nedenle kimi zaman Ubeydullah b. Ziyad hapiste yatan suçluları bile gidip keyfi olarak öldürebilmiştir. Bazen de hapiste bulunanları salıverirdi. Kısaca kabilelerinin tutum ve davranışlarına göre hapisten çıkardıklarını zorunlu ikamete mecbur kılıyordu. Bunları denetlemekle görevli kıldığı kimselere, onların emirlere karşı gelmeleri halinde, onları öldürebilecekleri tâlimatını da veriyordu.

Ubeydullah b. Ziyad, Haricîlerin kendisine karşı başkaldırmalarına göz açtırmazdı. Ubeydullah, onları her yoldan izlemesini biliyor, bunun için ajanlar kullanıyordu. Hatta kabileler arasına öyle adamlar sokuyordu ki, herhangi bir şekilde Haricî olduğu şüphesi görülenler derhal valiye veya onun en yakın adamlarına haber veriliyor, böylece cezalandırılmaları veya ortadan kaldırılmaları sağlanıyordu.

Bu nedenle birçok kimse zan ve şüpheyle yakalanıp tutuklanıyordu. Bununla beraber Ubeydullah yalan yanlış haberlerin yayılmaması için de gereken önlemleri almasını biliyor, bu bakımdan ilgililere büyük serbesti tanıyordu. Bâtıl ve yalan haberlerin, töhmetlerin önüne geçmesini de biliyordu. O böylece eski kabilecilik ateşini de tutuşturmuş oluyordu. Dahası

[1] Latife el-Bekkai, el-Havaric, s.71

kabileler arasında yalan yanlış birçok anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına da neden oluyordu.[1]

ıı- Haricîlerin genel karakterleri: Genel olarak karakteristik durumlarına bakacak olursak şu hususları görürüz:

a- Haricîler daha çok karanlık ve kapanık bir kitle idiler. Genelde geceleri ortaya çıkarlardı. Baskınlar halinde yapacaklarını yaparlardı, düzensiz bir şekilde hareket ederlerdi, nizami değillerdi. Vur-kaç taktiğini yürütüyorlardı. İnsanların hazırlıksız oldukları anda, âni baskınlarla işlerini yürütürlerdi.

b- Haricîler daha çok günümüzdeki intihar timlerine veya bombacılarına benzer tarzda hareket ederlerdi. Çünkü çok küçük gruplar halinde harekete geçiyorlar ve yapacaklarını yaptıktan sonra ortadan kaybolurlardı. Yakalanabilecekleri bir zaman dilimi kalmazlardı.

c- Bunlar esasen başlarında bir komutana, bir lidere muhtaç idiler. Cesaretlerinin ve şecaatlerinin karşılığını alabilmeleri için başlarında onları yöneten, sevk ve idare eden birileri olmalıydı, fakat onlar bundan yoksun idiler. Bu nedenle hedeflediklerini elde edemiyorlardı.

d- Hep aynı hataları tekrarlamışlardır. Hiçbir zaman daha önce gerçekleştirdikleri bir hareketten ders almamışlardır.

e- Dâvetlerinde ve savundukları dâvalarında meselelerini tartışma ve münazara yoluyla anlatmaktan oldukça uzaktılar. Onlar, Müslümanlar üzerinde egemen olma yolu olarak sadece gücü, güç kullanmayı kabul etmişlerdir.

f- Hareketleri tamamen cahilî ölçülere göreydi. Çoğu da ölen arkadaşlarının öcünü almanın peşindeydi. Dinî duyguları yanlış değerlendirmeleri sonucu, saldırgan hale gelmişlerdi.

g- Düşünceleri, İslâm toplumu arasında hep onlardan uzak durmaktı. Onlardan hep kaçıyor ve nefret ediyorlardı. Kendi düşüncelerine göre kâfirlerle savaşmaktansa ehl-i kıble olanlarla savaşmak daha evladır.

h- Kendi dâvalarını yaymak için yeni bir yer araştırma peşinden koşturmamışlardır. Sadece Irak'ın bazı şehirlerinde yoğunlukla bulunmayı amaçlamışlardır. Özellikle de Kûfe ve Basra şehirlerini tercih etmişlerdir.

---

[1] Latife el-Bekkai, el-Havaric, s.74

1- Amaçları iyilikleri emretmek ve kötülüklerden menetmekti. Bu hedefledikleri yoldu ama dini bilmiyorlardı, ilimden yoksun idiler. Çünkü bir kimsenin çok fazla ibadet etmiş olması, onun bilgili olması mânasına gelmez. Eğer öyle olsaydı, ibadetleri sebebiyle Haricîler, dönemlerinin en bilgin kişileri olurlardı.[1]

Nitekim Resûlüllah (sav) onlar hakkında şöyle buyurmuştu: **"Herhangi biriniz, onların namaz kılışları yanında kendi namaz kılışını basit görür, onların oruç tutuşları yanında kendi orucunu hiçe sayar. Okun yaydan çıktığı gibi onlar dinden çıkarlar."**[2]

i- Onlar bu dâvalarında gerçekten sabra muhtaç idiler.

12- Haricîler İçin Aracılık: Muaviye nezdinde Ebu Bekre es-Sakafi, Haricîlerden bazıları için şefaat dilemiştir.

Hicri 41 (661 m) yılında Hurman b. Eban, Basra'ya saldırır. Basra'yı ele geçirir ve egemenliğini ilân eder. Ancak Muaviye, bunun üzerine bir ordu gönderip onu ve yanında yer alanları öldürtür. Bunun üzerine Ebu Bekre es-Sakafi, Muaviye'ye gelir ve ondan, onların bağışlanmasını, affını ister. Muaviye de onları bağışlar ve serbest bırakır. Bu arada Büsr b. Ebu Erta'yı da Basra valiliğine atar.[3]

Muaviye, Ebu Bekre'ye, "Bize, bir öğütte bulunacak, söz verecek birileri var mı?" diye sorar. O da, "Evet, ey müminlerin Emiri! Sana sözüm o ki, kendine ve vatandaşlarına iyi bakmalısın, salih amel işlemelisin. Çünkü sen çok büyük bir görev üstlenmişsin. Sen Allah'ın yarattıkları üzerinde Allah'ın halifesi kılındın. Allah'ın seni cezalandırmasından kork. Senin bir hedefin var. Onu aşmayasın. Senin peşinde bu işi hırslıca isteyenler var. Sen yakında ulaşmak istediğin yere varacaksın. Sen, üzerinde bulunduğun ve yaptığın şeylerden sana hesap soracak olana doğru gidiyorsun. O seni senden daha iyi biliyor. O ancak bir muhasebedir ve tutuklamadır. Allah'ın rızasına hiçbir şeyi asla tercih etmeyesin."[4]

13- Haricîlerle savaşta merhamet duygularının devreye sokulması: Havsera b. Veda b. Mesud el-Esedi, Emevî devletine karşı isyan bayrağını çeker. Bunun üzerine Muaviye, bu kişinin babası Ebu Havsera'yı çağırtır. Onu şu talimatı verir:

---

[1] Merviyyat Hilafetu Muaviye fi tarihi't-Taberi, s. 210
[2] Askalani, Buharî şerhi Fethu'l-Bari, 12/203
[3] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/149
[4] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/150

"Ebu Havsera! Şu oğlunun yanına var. Ola ki, seni görünce kalbi yumuşayabilir."

Babası da doğruca kalkıp oğluna gider. Onunla konuşur ve ona yemin verdirir. Ona der ki: "Dikkat et! Ben sana oğlunu getirdim. Belki onu görünce, ondan ayrılmak istemezsin, değil mi?" deyince, oğlu babasına şöyle der:

"Bir kâfirin okuyla vurulup bir anda kıvranıp ölmek, benim için oğluma kavuşmaktan daha fazla özlemini duyduğum şeydir." Bunun üzerine babası döndü geldi, Gidip Muaviye'ye durumu haber verdi, oğlunun söylediklerini aynen ona iletti.

Bunun üzerine Muaviye, Ubeydullah b. Abdullah b. Avf el-Ahmer'i iki bin kişilik bir kuvvetle Havsera'nın üzerine gönderdi. Bu askerlerle birlikte Havsera'nın babası da savaşa gitti. Babası oğlunu savaş meydanına çağırdı ve oğluna, "Benden başkasının senin karşına çıkmana izin vermeyeceğim" dedi.

İbn Avf onlarla savaştı, hepsini yakalayıp cezalarını verdi. Havsera Ubeydullah b. Avf'a karşı çıktı, İbn Avf da onu mızrağıyla vurup öldürdü. Arkadaşlarını da aynı şekilde öldürdü. Ancak bunlardan elli kişi Kûfe'ye girdi. Bu olay h. 41 (661 m) yılının Cemaziyelahir ayında gerçekleşti. İbn Avf, Havsera'nın alnında secde izini gördü. Çünkü çok ibadet eden biriydi. Bu durumu gören İbn Avf, onun gibi birini öldürdüğünden ötürü büyük üzüntü duydu ve pişman oldu. Onun için şu şiiri okudu:

Ey Esed Oğulları kardeşi bilmeden öldürdüm seni
Babamın başına yemin olsun ki ben henüz reşit değilim
Namaz kılan, gecelerini ibadetle geçiren birini öldürdüm ben
Hüzün dolu, iyilik düşünen ve bunu amaçlayan biri olarak ben
Dünyalık adına takva sahibi birini öldürdüm ben
Bu, benim acımasız ve büyük yanılgımın belgesi
Rabbim! Tevbe fırsatı ver de bağışla beni
Bilerek, bilmeyerek işlediklerimden ayrılınca anladım gerçeği[1]

HARİCÎLERDEN BAZI KASİDELER

Aşağıda Muaviye döneminde Haricîler tarafından dile getirilen bazı kasideleri göreceksiniz.

[1] İbn Adiy, el-Kâmil fi't-Tarih, 3/450

Muaz b. Cuveyn b. Husayn kasidesi: Muğire b. Şûbe tarafından hapse atılan Muaz b. Cuveyn b. Husayn tarafından hapiste söylenen bir kasidedir. Bu zat kasidesinde şu ifadelere yer veriyor:

Ey beni tutuklayan kötüler! Unutmayın!
Yakındır canını rabbine satanın göçü!
Cahilde hata edenlerin evinde mi kalıyorsunuz?
Her birini öldürülmek için avlanılacaktır
Bize karşı sıklaştırın şiddet uygulamalarını
Sizin kurban etmek üzere verdiğiniz karar sapıklıktır
Ey peşimize düşenler unutmayın ki
O amaç açıklanınca oldukça temiz ve adildir
Keşke içinizden ben düşmanlarınıza düşman olaydım
Her şeyden önce ölüm kadehi beni suvarsaydı
Korkup kaçmanız bana ağır geliyor
Kılıcımı sıyırıp da çıkınca karşınıza[1]

Bu şekilde devam eden şiirinden sonra yine aynı guruptan bir başkası, Teymullah b. Salebe Oğullarından biri de bir başka kaside söylüyor. Bu kaside ise, Rebia Oğullarından olan Mirdas Ebu Bilal b. Ediyye kırk kişilik bir kuvvetle Abdullah b. Ziyad komutasında bulunan bir orduya saldırıp onları yenmesi üzerine söylenmiştir. Kaside de şöyle denmektedir:

İddianıza göre siz bin kişiye varan mümin bir toplumsunuz değil mi?
Oysa Asek'te sizi öldürüp yere seren bizden kırk kişi değil mi?[2]
İddianıza göre böyle bir başarı olamayacağını yalanlamıştınız
Ama Haricîler bizim inanmış olan mümin kardeşlerimizdir
Bildiğiniz gibi onlar çok küçük bir kuvvet idiler ama
Büyük bir kuvveti yenen muzaffer arkadaşlarımızdır[3]

[1] İbn Adiy, el-Kâmil Fi't-Tarih, 2/450
[2] Asek: Ahvaz civarında bir kasaba, bir yerleşim biriminin adıdır.
[3] Taberi, Tarih, 6/231-232

5.
KONU

MUAVİYE DÖNEMİNDE MALİ SİSTEM

DEVLET İÇİNDEKİ GELİR KAYNAKLARI

ZEKÂT: Bu gelir kaynağı, İslâm devletinin en düzenli ve sistemli malî kaynağını oluşturmaktadır. Çünkü bundan kaçış oktur. Zîra, konu Kitap ve Sünnet ile sabittir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Oysaki onlara, ancak dini Allah'a has kılarak, hakka yönelten kimseler olarak O'na kulluk etmeleri, namaz kılmaları ve zekât vermeleri edilmişti. İşte bu dosdoğru dindir." (Beyine, 98/5)

Kaldı ki Müslümanların da b konuda icma ve ittifakı bulunmaktadır. Zîra bu, İslâm'ın beş temel direğinden biridir. Nitekim Hz. Ebu Bekir Sıddik (ra) döneminde zekât vermek istemeyenlere karşı, sahabenin, bu gibilerle savaşılmasında ittifakı bulunmaktadır.[1]

Bu malî verginin toplanması ve harcanması yetkisi, özellikle sultana bırakılmıştı. Hz. Peygamber (sav) bunu toplar ve dağıtımında da murakabe ve kontrolü elden bırakmazdı. Nitekim Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer de aynı yolu izlediler. Ancak Hz. Osman döneminde, malî gelirler artınca, bu durumda Hz. Osman bu türden gelirleri konu için görevlendirilen kimse-

[1] El-Muğni ve'ş-Şerhu'l-Kebir, 2/434; Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.64

lerle valilere dağıttırdı. Bu, özellikle mânevi yollarla -ki buna bâtınî mallar denmiştir- elde edilen gelirler konusunda böyleydi.[1]

Ziraat, hayvansal ve benzeri yollarla kazanılan gelirlere gelince -ki bunlara da zahirî mallar denirdi- bunların toplanması ve dağıtımı bizzat devlet eliyle oluyordu.

Ebu Bekir, Ömer, Osman'dan (rhum) gelen rivayete göre, onlar maldan zekâtı, kişinin gelirinden alırlardı.[2]

Hz. Osman'ın (ra) ölümüyle bu mesele artık tartışmalı bir konu aldı. Bu dönemden itibaren zekât idareciler eliyle mi toplanmalı, yoksa başkalarının elleriyle mi toplanıp verilmeli? İşin bu tartışmalı yönü sadece bâtınî mallar denilen zekât ve benzeri dinin bir emir ve gereği olan konularda idi.[3]

Ziraat ve benzeri zahirî mallar denilen mallardan toplanması gereken vergileri ise, bunları devlet aynen toplamaya devam etti. Bunun da nedeni, Emevîler döneminde zekât gelirinin önemli oranda düşmesiydi. Çünkü Müslümanlardan kimi toplumlar, o günün idarecilerine bunu vermek ve onların elleriyle dağıtılmasını istemiyorlardı.

Sadece Ömer b. Abdülaziz dönemi bunun dışındadır. Halk onun göreve geldiğini duyduklarında hemen ona koşup zekâtlarını ve benzeri yardımlarını ona tevdi ederek onun eliyle dağıtılmasını istemişlerdir. Onun idareciliğinde devlete vermekte herhangi bir sakınca görmüyorlardı.[4]

Nitekim Ömer b. Abdülaziz döneminde gelirlerden de zekât alınmasına başlandı. Yani kaynak bulunduğu sırada, dâva esnasında bu, alınırdı.[5]

Böylece zekât döneminde tam tersine bir farklılık, bir gelişme ortaya çıkmış oldu. Zekât gelirleri de büyüdü ve bu, Ömer b. Abdülaziz döneminde devletin, kamu idaresinin en büyük gelir kalemleri arasında yer aldı. Emevî dönemi içerisinde bu dönemin ayrıca bir değeri ve önemi vardır, bunun önemi asırlar boyunca varlığını devam ettirmiştir. Ondan, o dönemde elde kesin rakamlar olmamakla birlikte, buna rağmen mevcut deliller bunun büyük bir öneme haiz olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü bunlar ekonomik açıdan iki ana kaynaktan besleniyordu.

---

[1] Kasani, Bedayiu's-sanayi Fi Tertibi'ş-Şerayi, Zekât bölümü, 2/820
[2] Ebu Ubeyd Kasım b. Sellam, el-Emval, s.372-373
[3] Ebu Ubeyd Kasım b. Sellam, el-Emval, s.504-511
[4] İbnu'l-Cevzi, Ömer b. Abdülaziz, s.104; İsam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.65
[5] el-Vesaiku's-Siyasiye ve'l-İdariyyetil-Aidi Li'l-Asri'l-Emevi, s.426

Birisi, ziraat yoluyla elde olunan gelirler, ikincisi de ticaret yoluyla kazanılan gelirler. Özellikle de öşür vergisinin önemi büyüktü.[1]

Bir de devletin oluşturduğu özel kurumlar vardı. Bunlar sadaka toplamakla görevli bulunan divan kurumuydu. Bunlar özellikle malî güçleri yerinde olan kimseler tarafından getirilen zekât ve zekât dışında sadaka diye verilen yardımlardan sorumlu olan kurumlardı. Bunlar Kitap ve Sünnette ifadesini bulduğu gibi, orada belirtilen kişi ve ihtiyaç yerlerine sarf ediliyordu.

Cehşiyari bunun ilk defa Hişam b. Abdümelik zamanında uygulamaya konduğuna işaret etmektedir. Diyor ki: İshak b. Kabisa b. Züeyb, Halife Hişam b. Abdümelik adına, sadaka divanının (dairesinin) başına getirilmiş olup, buradaki hizmetleri onun eliyle sürdürüyordu.[2]

Sözkonusu sadaka ve zekâtların genel olarak rakamlarının tecil edilmemeleri, kayda geçirilmemeleri sebebiyle bu kalemden ne kadar para ve mal toplandığı kesin olarak bilinememektedir. Bunun da sebebi, gelen yardımların fazla bekletilmesizin hemen o anda veya en yakın bir zaman içerisinde gelen ihtiyaç sahiplerine verilmesidir.[3]

Genel ifadesiyle şöyle söylenebilir: Zekât kurumu, Emevîler döneminde özellikle şer'i esaslara uygun olarak yürütülürdü. Fakat bunun zirve yaptığı dönem ise Ömer b. Abdülaziz dönemidir. Çünkü halkın, onun İslâm şeriatını tatbikte ne kadar samimi ve dürüst olduğunu görmelerinin bir sonucu olarak, tereddütsüz bir biçimde zekâtlar ona teslim edilmiştir. Nitekim onun gelen yardımlardan zekât alması da, zekât vergisini toplamada bir kolaylık sağlamıştı. Gelirlerin artması ve sorumlulukların azalmasıyla, zekât gelirinde neredeyse rekor mânada bir artış görülüyordu.[4]

Cizye: Bu gelir kalemi, azınlıklardan sağlanan vergi demekti. Bu vergi, azınlık yasalarına ve şartlarına bağlı kalarak devlet bünyesinde yer alan kimselerin mal ve can güvenliklerinin sağlanması amacıyla alınan bir vergi türüdür. Bu vergi kalemi, Emevî devletinin sabit ve değişmez olan vergi kalemiydi. Bunun için de delil olarak yüce Allah'ın şu âyetine dayanılmaktaydı.

---

[1] el-Haraç, 171–172
[2] Envar er-Rifai, en-Nuzumu'l-İslamiyye, s.82–83; Necm es-Suudi, ed-Devavin, Fi Asri'l-Emeviyyi, s.61
[3] Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.66
[4] Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.66

"Ey iman edenler! Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve âhiret gününe iman etmeyen, Allah ve Resûlü'nün yasaklayıp haram kıldıklarını haram saymayan ve Hak din olan İslâm'ı din olarak kabul etmeyen kimselerle savaşın. Ta ki bu yoldan kendilerine boyun eğdirilip kendi elleriyle İslâm devletine cizye (vergi) ödemeye ve aşağılanmaya mecbur kalsınlar da bir daha bellerini doğrultamasınlar." (Tevbe, 9/29)

Bu vergi türü aynı zamanda sünnet yani hadis ile de sabittir. Zîra, Muğire b. Şûbe, Kisra'nın valisinin tercümanına şöyle diyordu:

"Peygamberimiz ve Allah'ın Resûlü (sav) bize, sizler Allah'a kulluk edinceye veya cizye ödeyinceye kadar, sizinle savaşmamızı emir buyurdu."[1]

Nitekim bu konu icma ile de sabit olan bir hükümdür.[2]

Emevîler, cizye konusunda adından söz edilecek bir yenilik geliştirmemişlerdir. Bir şey söylemek gerekirse, şunu diyebiliriz: Bu konudaki uygulama, Hz. Ömer (ra) döneminde nasıl idiyse, aynen devam ettirilmiştir. Tespit olunan duruma göre bunu dört madde içerisinde verebiliriz.

Birincisi: Kendilerinden cizye alınanlar akıl ve baliğ olan, ergenlik çağına gelmiş bunan erkeklerden alınır.

İkincisi: Çocuklardan, kadınlardan, sürekli hastalıkları bulunanlardan, kölelerden, delilerden, görme özürlülerden, yaşlılardan ve herhangi bir gelirleri bulunmayan rahiplerden alınmazdı.

Üçüncüsü: Gelir düzeyi iyi olanlar ile iyi olmayanlardan yani zengin olanlarıyla fakir olanlarından durumlarına göre cizye alınırdı. Örneğin, zengin olanlarından yıllık 48 dirhem alınırken, geliri düzeyi düşük olanlardan bu rakam yılık 24 dirhem idi.

Dördüncüsü: Gelir düzeyi çok düşük olanlardan ise, bir sanatı olmak kaydıyla yıllık olarak 12 dirhem alınırdı.[3]

Cizyenin tasnifine gelince; cizyenin tasnifi aşağıdaki iki ölçüye göre yapılmıştır.

---

[1] Askalani, Fethu'l-Bari, 6/317)
[2] el-Muğni, Kitabu'l-Cizye, 10/567
[3] Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.66–67; el-Ahkamu's-Sultaniyye, s.144;

1- Sorumluluk Ölçüsü: Buna uygun olarak cizye de bireysel ve toplumsal olmak üzere iki kısma ayrılır. Bireysel olan cizyeye gelince, şartlarını taşıyan her azınlık bireyin vermek zorunda kaldığı sorumluluktur. Bu da belirtilen miktar ölçüsünde alınır. İslâm dinini kabullenmesi halinde cizye vergisi düşer.

Toplumsal veya müşterek olan cizye ödemesine gelince, bu da yine tespit olunan miktar ve meblağ çerçevesinde azınlıkların bulunduğu kasabalardan ve köylerden topluca vermeleri gereken miktardır.

Daha sonra bu toplu meblağ, o köy ve veya kasabada oturan bireylere, kim ne kadar ödeyecekse, tevzi edilir. Bunun örneğini biz Resûlüllah (sav) döneminde görmekteyiz. Allah Resûlü (sav) her yıl Recep ayında ödenmek koşuluyla Ezruh bölgesi halkına 100 dinar cizye vergisi yüklemiştir. Nitekim Emevîler döneminde genel olarak alınan cizye bu türden olan cizyelerdi.[1]

2- Nakdi ve Ayni olan Miktar: Yine buna uygun olmak üzere, cizye üç kısma ayrılır: Nakdi olan, ayni olan ve müşterek olan... Bu üç tür cizye de Emevîler döneminde uygulanıyordu. Bu üç kısmın dışına çıktıklarına, işaret olunduğuna dair bir bulguya rastlanılmamıştır. Çünkü İslâm şeriatı özellikle barış şartlarına uyulmasını ister, buna vefa gösterilmesi gereğini belirtir. Ancak bu demek değildir ki, kimi vilayetlerde valiler şeriatın ön gördüğü koşulların dışına hiç çıkmamıştır. Bunu zaman zaman çiğneyenler çıkmıştır.[2]

Cizye gelirinin ne kadar olduğu, genel gelirler arasındaki oransal miktarının ne ölçüde olduğunu belirlemek ve sınırlamak zordur. Ancak birtakım veriler vardır. Özellikle Emevîler döneminde İslâm'ın yayılması için fetihler yoluyla İslâm sınırları içerisine alınan veya anlaşmalar sonucunda cizye vermeyi kabul edenlerin sayıca oldukça fazla olduğu söylenebilir. Çünkü bu vergi türü, İslâm dinini kabul etmeyenlerden alınıyordu. Bu da büyük bir gelir kalemini oluşturuyordu.[3]

3- Haraç: Hz. Ömer'in (ra) hilafeti üstlendiği dönemde geliştirmiş olduğu malî düzenden aynı şekilde Emevîler de yararlandılar. Dolayısıyla Emevîler egemen oldukları birçok bölgede bu uygulamayı devam ettiri-

---

[1] Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.67; Belazuri, Futuhu'l-Buldan, s.71
[2] Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.68; bu konuda daha fazla bilgi edinmek isteyenler, Emeviler döneminde Şam bölgelerinde Ekonomik durum adlı Şam tarihine bakabilir. S:294
[3] Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.71

yorlardı. Ancak kimi zaman bazı değişikliklere gidilmesi gerektiyse onu yapmışlardır.[1]

Haraç denen bu verginin özel bir anlamı vardır. Müslümanlar tarafından fetih yoluyla silah kullanılmak suretiyle elde olunan toprakların devlet başkanı tarafından sürekli olarak Müslümanların malı olarak vakfedilip, gelirinden Müslümanların maslahatlarına uygun hizmet verilmesidir.

Nitekim Irak'ta ve Şam'da bu şekilde toprak elde eden Hz. Ömer (ra) uygulamayı böyle devam ettirmiştir.[2]

İbn Recep Hanbelî'nin de söylediği gibi haraç, herhangi bir kiralama veya semen yani değer ile kıyaslanamaz. Aksine haraç başlı başına bir gelir kalemidir, sabittir ve bir başkasıyla kıyaslanamaz.[3]

Emevî Devleti açısından haracın büyük bir önemi vardır. Haraç geliri, haracın toplandığı Sevad bölgeler dikkate alındığında bir örnek olması için, Ubeydullah döneminde (H.54-66/673-685m) bu miktar 135 milyon dirheme ulaşıyordu.

Cezire ve Şam bölgelerinde ise, burada haraç miktarı, Muaviye'nin uygulamasına uygun olarak sürdürülüyordu. O dönemde bu bölgelerden, şehirlerden alınan vergi iki kısımdı. Bunlardan birincisi cizye olarak alınan vergiydi, ikincisi de haraç olarak alınan vergiydi. Bu da aşağıda görüldüğü gibiydi:

a- Kınnesrin bölgesi halkından yaklaşık bir milyon 500 bin dirhem alınıyordu.

b- Ürdün halkından 600 bin dirhem alınıyordu.

c- Filistin bölgesinden yaklaşık yine 600 bin dirhem alınıyordu.[4]

Ancak haraç toplamada birtakım sapmalar meydana gelmiştir. Onları da şöylece özetleyebiliriz:

1- Barış şartlarından istisna tutulan topraklardan haraç alınması, bu durum Yezid b. Muaviye zamanında (60-64/679-683) olmuştur. Yezid Ürdün ve Filistin de bulunan Samira topraklarından haraç almıştır.[1]

---

[1] Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.73
[2] Ebu Yusuf, Haraç, s.24-25; İktisadiyatulharb, s.215
[3] İktisadiyatulharb, s.215; el-İstihraç Li ahkami'l-Harac, s.40
[4] Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.76

2- Haraç toplamada zor ve baskı kullanılmasıdır. Bu uygulama bazı bölge halkları üzerinde uygulanmıştır. Baskı ve zor kullanma uygulaması sadece Ömer b. Abdülaziz döneminde uygulanmamıştır. Haraç toplamak için, Ömer b. Abdülaziz dışında her dönemde baskı ve zorun her türüne başvurulmuştur.[2]

3- Haraç toplayan kimselerin maaşları vergiye tâbi olanlara aitti. Yani maaşlar toplanan bu vergilerden sağlanırdı. Genel olarak kamuya ait hizmetlerde çalışanlara, devlet giderlerine, demirbaş eşya giderlerine ve benzeri yerlere harcamalar, bu kalemden yapılırdı.

Bu, özellikle Irak bölgesinden elde olunurdu ve uygulama da Ömer b. Abdülaziz döneminden önceydi. Çünkü kendisi hilâfet makamına geçince bu türden uygulamalara son verdi ve fakat ölümünden sonra bu uygulama yeniden getirildi.[3]

Emevî Devleti döneminde sadece haraç hizmetlerine bakan özel bir daire bulunuyordu ve Haraç Dairesi adıyla anılırdı. Bu daire sadece haraca tâbi olan vergi hizmetlerine bakardı, toplanması, kayıt altına alınması, ne ölçüde alınacağı gibi tüm hizmetler bu daire yoluyla yapılırdı. Çünkü devletin en büyük gelir kalemini haraç oluşturmaktaydı. Bu nedenle bu dairenin önemi büyüktü.[4]

Emevilerde velayet görevi ile cibayet (vergi toplama) hizmetleri farklı ellerde toplanmıştı, yetkiler farklı kullanılırdı. Bu hizmetten sorumlu kişiler tayin ediliyor ve bu kişiler sadece atandıkları hizmetlerle bağlı kalarak görevlerini sürdürüyorlardı.

Nitekim kaynaklar önemli vergi hizmetlerinin ve vergi mükelleflerinin kayıt altına alındığı isim listelerinin var olduğundan, bunların bu daire eliyle yürütüldüğünden söz ediyorlar.

Nitekim Muaviye tarafından Dımaşk'ta bu işin başına Sercun b. Mansur, Filistin bölgesinin haracını toplamak için de o gurubun başına Süleyman el-Meşcai, Humus için bir Hıristiyan olan İbn Essal Nasranî getirilmişti. Muaviye'ni oğlu Yezid döneminde de yine bu dairenin başın-

---

[1] Futuhu'l-Buldan, s.162-163. Samira: Yahudilerden bir kavimdir. Bunlar da iki sınıftırlar. Birincisi Dostan kabilesi, ikincisi de koşan kabilesidir. Bk. Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.78

[2] Ebu Yusuf, Harac, s.269-270

[3] Ebu Yusuf, Harac, s.186-187; Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.78; el-Vesaiku's-Siyasiyyeti ve'l-İdareti'l-Aideti Li'l-Asri'l-Emeviyyi, s.456

[4] İdareratu biladi'ş-Şami fi'l-Ahdeyni'r-Raşideyye ve'l-Emevi, s.178

da genel idareci olarak Sercun b. Mansur görevi sürdürdü. Nitekim bu adam ikinci Muaviye, Mervan b. Hakem ve Abdümelik dönemlerinde de göreve devam etti. Abdümelik kendisini bu görevden alıncaya dek Sercun bu görevini sürdürdü.[1]

Muaviye velayet görevini üstlendikten sonra, onun diğer bölgelerdeki valileri bulundukları bölgelere ve orada bulunanlara büyük bir önem verirlerdi. Batayih denen geniş vadi ve arazilerde ıslahat çalışmaları yapmışlardır. Çünkü bu bölge gayet sulak olduğundan her türden ziraat ve sulama hizmetlerine hız verilmişti. Böylece bölge daha mamur hale getiriliyor, elde edilen gelirler de eskisine oranla fazlasıyla artmış oluyordu. Hatta buranın geliri bu nedenle beş bin dirheme kadar çıkmıştır.

Muaviye bu hizmetleri aynı zamanda oralarda oturan yerleşik halka da götürüyordu ve hepsini tatmin etmek için çaba gösteriyordu. Üzerlerindeki ağır yükü hafifletiyordu. Kimisine vergi yükümlülüğü getirilirken, kimisine de bu vergiyi toplama görevini veriyordu.[2]

Hz. Muaviye, tebaasında bulunanları ağır vergi yükü altında ezmezdi, bunu çalışanlarının isteğine ve onlara bağlı hizmet verenlerin arzularına bırakıyordu. En yakınları da olsa kimseye farklı muamelede bulunmazdı. Nitekim Muaviye, kız kardeşinin oğlu olan İbn Ümmü Hakem'i yani Abdurrahman b. Abdullah Sakafi'yi bu görevden almıştır. Çünkü bu kişi, haraç görevini yürütürken çok baskıcı bir tutum takınmış ve halkı ezmeye başlamıştı. Hatta bir keresinde Muaviye'nin haraç hizmetlerinde görevli olan sorumlularından biri, henüz haraç toplama dönemi gelmeden erken toplayıp Muaviye'ye göndermiş, Muaviye bunu kabul etmeyip geri göndermiştir.[3]

Emevîler döneminde haraç hizmetlerinde görevlendirilen çok yabancı, gayrimüslim kimseler vardı. Çünkü onlar arasından bu hizmeti çok iyi götürenler bulunuyordu. Değişik niteliklere sahip olmaları nedeniyle bunlar tercih sebebiydi. Nitekim Ziyad b. Ebih gayet açık olarak bunlardan söz eder. Örneğin gayrimüslimlerin tercih sebeplerinden bir kısmı şöyledir: Özellikle hesap ve haraç hesaplamasını çok iyi bilirlerdi, topraktan ve ziraat işlerinden fazlasıyla anlarlardı.

---

[1] el-Cehşiyari, s.24-26; İdareratu biladi'ş-Şami fi'l-Ahdeyni'r-Raşideyye ve'l-Emevi, s.178; Tarihu'l-Yakubi, 2/223

[2] Dr. Gayda Hazne Kâtibi, el-Harac, s.239

[3] Dr. Gayda Hazne Kâtibi, el-Harac, s.239

O şöyle derdi: Haraç ile ilgili hizmetleri yürütecek ve kayda geçirecek olanların haraç işlerini çok iyi bilen yabancılardan olmaları gerekir. Bu arada Ziyad, ziraat işlerinden anlayan işinin ehli kimselere önem verir, onlara yardımlarda bulunurdu. Hatta onlar için, "Bu hizmet ehli, işinin erbabı olan kimselere ihsanda bulunun, çünkü sizler devamlı olarak varlıklısınız, varlığınızdan onları da yararlandırın" derdi.[1]

Öşür: İslâm devleti sınırları içerisinde olsun, dışında olsun, İslâm devleti tarafından ticarete dayalı mallardan alınan bir vergi türüdür. Bu bir bakıma çağımız gümrük vergisine benzer bir vergi türüdür. Bu vergi "Aşir" adı verilen görevliler tarafından tahsil edilirdi ki bunlar öşür toplayan vergi memurlarıdır. Bu vergi türü ilk defa Hz. Ömer (ra) tarafından uygulanmaya konmuştur. Hz. Ömer (ra) bu vergiyi harbi olanlardan yani İslâm devletine karşı savaş halinde olan, düşman konumunda bulunan ve henüz kendileriyle barış yapılmamış olan devlet veya unsurlarından almıştır Bu, miktar olarak onda bir alınan bir vergidir. Bu durumda harbi olanlardan onda bir, İslâm devletinin tebaası olup da zimmî konumunda olanlardan onda yarım yani yirmide bir, Müslümanlardan ise bu oran onda çeyrek yani kırkta bir olarak alınırdı.[2]

Bu sistem Emevîler döneminde aşağıdaki kurallara göre devam etti:

a- Ana paranın önemli bir kısmı bu vergi muafiyetine tâbi tutulurdu. Bu miktar Müslüman için 200 dirhem olarak takdir olunurdu. Ancak harbî ve zimmî olanlar için bu muafiyet durumu farkı olarak uygulanırdı.[3]

b- Öşür vergisi yılda sadece bir kez olarak alınırdı.

c- Müslümanlardan alınan bu öşür vergisi, meraya salınan ve sürü halinde merada beslenen hayvanlardan alınırdı.

d- Öşür vergisi köleden, mükatep olan köleden, askerden ve benzerlerinden alınmazdı. Bizzat varlık sahibinden alınırdı.

e- Ticaret işiyle uğraşan kimseye, kendisinden alınan öşür miktarını belirleyen bir makbuz verilirdi. Bu sened gereği olarak o kimseden artık bir yıl boyunca yeniden bir tahsil yapılmazdı.

f- Tacir bu maksatla baskı altında tutulamaz ve teftiş edilmezdi.[1]

---

[1] Dr. Gayda Hazne Kâtibi, el-Harac, s.262; Duri, ed-Daraib Fi's-Sevadi fi'l-Asri'l-Emeviyyi, s.48; Ebu Yusuf, el-Harac, s.263

[2] Ebu Yusuf, el-Harac, s.271, İktisiyadatu'l-Harb, s.223; Ebu Ubeyd, el-Emval, s.475-476

[3] Ebu Yusuf, el-Harac, s.276; Ebu Ubeyd, el-Emval, s. 477

g- Eğer, öşür vergisine tâbi olan kişi, borçlu olduğunu ve borcunun elindeki tüm ticaret varlığını içine alabilecek oranda olduğunu ileri sürüyorsa, bu durumda kişi eğer Müslüman ise, söylediğinin doğru olduğu kabul edilir. Eğer hali kuşku doğuracak olan biriyse, bu durumda söylediğinin aksine ona yemin verdirilir.

Eğer kendisinden bu isim altında vergi alınan bir kimse gayrimüslim azınlıktan biriyse, bu takdirde söylediklerinin doğru olduğuna ilişkin iki Müslüman tanık gösterirse, bu durumda o da o yıl af kapsamına alınırdı.

h- Müslümanlardan alınan öşür, zekâttır. Malın üzerine ayrıca zekât ve öşür eklenemez.

ı- Gayrimüslimlerce bir değer olan ve fakat Müslümanlar tarafından bir değer olarak mal ve varlık kabul edilmeyen şarap, içki, domuz ve benzeri şeyler varsa, bu işi de sadece gayrimüslim olanlar yapıyorsa, bu takdirde bunların değerleri, Müslümanların malî değerler üzerinde kıymet takdir olunur ve böylece onların bu varlıklarından öşür vergisi alınır.[2]

Elde, öşür vergisinin Emevî devletinin en önemli gelir kaynaklarından olduğunu gösteren belgeler bulunmaktadır. Bu durumu, Abdullah b. Zübeyir tarafından bir yıl süreyle yasaklanan öşür vergisi nedeniyle gelirlerde meydana gelen azalma göstermektedir. Çünkü daha sonra o, bu kararından dönmüştür.[3]

Savafi: Bu gelir kalemi, devlet başkanının fey arazisinden yani kendiliklerinden teslim olarak fethedilen ülke topraklarından elde edilen gelirden hazineye ayrılan pay demektir. Nitekim Resûlüllah (sav) da böyle uygulardı. Bir de savaş sonucunda alınan ülkelerden elde olunan ganimetlerden ayrılan beşte bir oranındaki gelir de hazineye bırakılırdı. Bu tür gelirler aynı zamanda ganimete hak kazanmış olanları kendi arzu ve istekleriyle hazineye bıraktıkları bir miktardır. Nitekim Hz. Ömer (ra) bu uygulamayı getirmişti.[4]

Hz. Ömer (ra) elde ettiği ülkelerdeki insanlara, oradaki toprakları kullanma imkânını tanımış ve bunlar da o topraklarda ürettikleri ürünlerin belli oranda olan bir miktarını hazineye verirlerdi. Gerçi bu mânada ilk

---

[1] Ebu Yusuf, el-Harac, s.274-275; Ebu Ubeyd, el-Emval, s.475; Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.80

[2] Ebu Yusuf, el-Harac, s.273-275; Ebu Ubeyd, el-Emval, s. 479-481; Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.80

[3] Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.80

[4] Maverdi, el-Ahkamu's-Sultaniyye, s.192

defa toprağı bu şekilde işlemeyi Hz. Osman tam mânasıyla uygulamaya sokmuştur. Çünkü bu şekilde toprak sahipleri kendi istekleriyle gelirlerinin bir kısmını hazineye bırakıyorlardı ki, bu da gelirin artmasını sağlıyordu. Hz. Osman (ra), sözkonusu topraklardan elde edilen ürünlerden şu miktarının alınmasını fey yani ganimet olarak alınmasını kendilerine şart koşuyordu. Tâ o zaman bu kalemden elde edilen gelir tutarı 50 milyon dirhem tutarındaydı.[1]

Muaviye b.Ebu Süfyan, çok erken dönemde verginin bu türü için harekete geçmiştir. Muaviye, Halife Hz. Osman'a, ilgili toprakların İkta yoluyla sahiplerine bırakılmasını yazmış ve mektubunda belirttiği gibi, malî güç bakımından daha üstün olmalarını istemiştir.

İbn Asakir diyor ki: "Maviye, Şam Emiri olarak görevli bulunduğu dönemde Hz. Osman'a konuyu yazmış, emri altında çalışanların, askerlerin, elçilerin ve diğer üst düzey görevlilerinin maaşlarını ödeme konusunda, Bizans'tan gelen elçiler ve heyetlerle olan münasebetlerde gelir-gider düzeylerinin iyileştirilmesi gerektiğini bildirmiş ve mektubunda, elde edilen toprakların boş kalmamasını ve bunların değerlendirilmesi gereğini yazmış ve nasıl olması icap ettiğini de bildirmiştir.

Hz. Osman da mektubunda, ilgili topraklardan elde olunacak gelirlerden ve bu yolda kazanılacak başarılardan, yarıcı usulüyle bu toprakların kullanılmasının yararlarından da söz etmiştir. Kaldı ki bu toprakların, zimmet ehli denilen azınlıklara ait topraklar olmadığı gibi haraca tâbi olan topraklardan da olmadığını, tamamen Müslümanlara ait topraklar içerisinde yer aldığını da yazmıştı.

Bunun üzerine Hz. Osman (ra) konuyla ilgili olarak kendisine bir yazı yazmış ve sözkonusu toprakların hiçbir varisleri olmayan topraklar arasında kayda geçirilmesini bildirmiştir. Muaviye de gelen yazı üzerine gereğini yapmıştır.

Muaviye, Hz. Osman'dan gelen yazı üzerine ilgili toprakları kendi ailesinin ve Müslümanlardan fakir olanlarının üzerlerine geçirmiştir.[2]

Şiî bir tarihçi olan Yakubi'nin işaret ettiğine göre, Muaviye, Hz. Osman'dan (ra) ilgili yazı gelip eline geçince, hemen bu toprakları özel mülk olarak kendi üzerine geçirmiştir. Bu topraklar Şam'da, Cezire'de, Yemen'de ve Irak'ta olan topraklardı. Hepsini üzerine geçirdiği gibi kralla ait

---

[1] Futuhu'l-Buldan, s.273; Maverdi, el-Ahkamu's-Sultaniyye, s.193

[2] Tehzibu Tarihi Dımaşk, 1/184; Dr. Gayda Hazne Kâtibi, el-Harac, s.307;

olan mal varlıklarını da adına kaydettirmiştir. Sonra da bu toprakları kendi ailesinden ve soyundan fakir olanlara, o toprakları işlemek kaydıyla gelirinden kendilerine pay ayırmak suretiyle vermiştir.

İşte bu şekildeki bir uygulamaya, dünyanın her bir tarafında örneklik eden bu dönem olmuştur.[1]

Yakubi'nin bu yazdıklarından anlaşılan o ki, onların lügatlerinde apaçık olan gerçekleri tersyüz etmek varmış. Kaldı ki bu tür toprakların tâ Hz. Ömer (ra) döneminde bu mânada ayrıldığı bilinen bir gerçektir. Nitekim Cezire'de olsun, Yemen'de olsun kimi özel arazileri, özellikle Şam ve benzeri durumdaki yerleri farklı olarak değerlendirmiş ve bu toprakları Cezire ve Yemen topraklarıyla bir tutmamıştır.[2]

Yine Yakubi, sözkonusu toprakların Muaviye tarafından sadece kendi adına özel olarak kayda geçirildiğini ve yine kendi adına kayda geçirdiği bu toprakları kendi ailesinden fakir olanlara İkta yoluyla verdiğini yazar. İbn Asakir de konuyu yaklaşık aynı ifadelerle aynı şekilde ele almıştır. Hatta çok daha aşırı ifadelerle konuyu abartarak vermiştir. İbn Asakir bu topraklarla ilgili olarak diyor ki:

"Osman (ra) öldürülünceye dek bu topraklar hep Muaviye'nin eliyle idare olunuyordu. Onun ölümüyle de yine aynı şekilde uygulama devam etti. Herhangi bir değişiklik yapmadı. Onun da ölümünden sonra ilgili toklar kendi ailesinden fakir olanlarla Müslümanlardan fakir olanlara bırakıldı. Yani Muaviye ilk zamanlarda bu topraklara dokunmadı, Hz. Osman dönemindeki uygulamayı aynen devam ettirdi."[3]

Ancak Şam'da birtakım zorunlu siyasî durumlar meydana geldi. Bu siyasî gelişmeler zorunlu olarak birtakım tedbirler ve yeni düzenlemeler alınmasını gerekli kıldı. Çünkü devletin maslahatı ve çıkarları bunu gerektiriyordu. Bu zorunlu hallerden bazılarını şu şekle özetleyebiliriz:

Kabilecilik anlayışı bakımından Yemenli kabilelerle Kays kabilesi arasında mutlaka bir düzenleme gerekiyordu. İşte bu nedenledir ki Muaviye, bu alanda oldukça geniş çapta bir İkta uygulaması getirdi.

Ben bu uygulamayı farklı anlamayı pek yerinde bulmuyorum. Örneğin, Yakubi gibi kimi tarihçiler bunu farklı olarak yorumlamışlardır. Onlar

---

[1] Yakubi, Tarihu'l-Yakubi, 2/232-234
[2] Dr. Gayda Hazne Kâtibi, el-Harac, s.307; el-Marifetu ve't-Tarih, 1/434
[3] Dr. Gayda Hazne Kâtibi, el-Harac, s.308

devletin çıkarları sözkonusu iken, bu yazarlar sanki Emevî ailesi ve özellikle de Muaviye ailesi ön plana çıkarılmış gibi göstermişlerdir.[1]

Kuşkusuz Muaviye bütün bu yaptıklarını devleti sağlam temeller üzerine oturtmak amacıyla yapmıştır, ümmetin birliğini ön plana almıştır. O, kamu yararı adına neyi uygun bulmuş ise onu yerine getirmiştir. Dolayısıyla devleti adına uygun bulduğu hizmetler arasında başkalarına ihsanda bulunurken kendi ailesinin fakirlerini yoksun bırakması herhalde uygun düşmez. Doğal olarak onlar da bundan faydalanacaklardır.

Muaviye, Emevî devleti sınırları içerisinde yer alan bu tür arazilerin miktarını tespit ettirdi. Böylece Sasanilerden kalma oldukça geniş birçok araziyi kayıt altına almış oldu. Bu topraklar direkt olarak Muaviye'nin yetkisinde bulunuyordu. Böylece bazen mecbur kalınca kamuya ait hizmetler ve harcamalar için buralardan gelen geliri devreye sokardı. Irak ve çevresindeki yerlerden elde edilen yıllık gelir, 100 milyon dirhem tutarındaydı. Nitekim Muaviye (ra) Şam, Cezire ve Yemen'den tâ Fedek'e kadar olan tüm toprakları kendi adına kayda geçirmiş, daha sonra bu toprakları Mervan b. Hakem'e ikta olarak vermiştir. [2]

Ömer b. Abdülaziz dönemi dışında bu uygulama Emevî devleti süresince devam etti. Çünkü Ömer b. Abdülaziz, bu toprakları özel mülkiyetten çıkarıp kamu mülkiyetine soktu. Sadece özel olan ikta arazilerinden pay almayı devam ettirdi. Meselâ Fedek arazisini Beytülmale yani hazineye bırakmıştır. Bu topraklardan elde edilen gelirleri de yolda kalmış olanlara harcamıştır. Çünkü Resûlüllah'ın (sav) uygulaması böyle olduğu gibi, ondan sonra gelen Raşit Halifelerin uygulamaları da böyleydi.[3]

Hatta Ömer b.Abdülaziz Irakta bulunan valisine, bu türden araziye dikkat edilmesini, bunun öşür miktarına baliğ oluncaya kadar verilmesini, eğer kimse tarafından ekip biçilmiyorsa bağışlanmasını, buna rağmen ekilmiyorsa hazineden verilmesini emir vermiş "Senden önce hiçbir kimse bu toprakları üzerine kaydetmemiş olsun, bunlara dikkat et" demiştir.[4]

Bütün bu bilgi ve belgeler, Ömer b. Abdülaziz'in kamuya ait olan mallar konusunda ne kadar titiz olduğunu göstermektedir. O, kamu gelir-

---

[1] Dr. Gayda Hazne Kâtibi, el-Harac, s.309; D,rasat Fi Hadarati'l-İslâm, s.46

[2] Dr. Gayda Hazne Kâtibi, el-Harac, s.311; Necde Hammaş, el-İdara Fi'l-Asri'l-Emevi, 197; Futuhu'l-Buldan, s.46

[3] Futuhu'l-Buldan, s.24-48; Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.82

[4] Vasıt, Fi Asri'l-Emevi, s.406

lerinin çarçur edilmesine rıza göstermezdi. Fakat onun ölümünden sonra durum yine önceki hatalı uygulamaya döndü.[1]

Humus: Ganimetlerden elde edilenlerin beşte birinin hazineye bırakılmasıdır. Ganimet olayını şöyle bir hatırlayacak olursak; Müslümanların savaş yoluyla muzaffer olup kazandıkları, düşmanlarından elde ettikleri gelirin adıdır. Zaten Kur'an da buna işaret etmektedir.[2]

Emevîler döneminde fütuhat sayısı oldukça artmıştı. Doğal olarak bu fetihlere bağlı olarak ganimet gelirleri de o oranda artmış oldu. Bu gelir kalemi de maliyeye gelen akarların bir çeşidi olmuştur.

Emevîler, ganimetlerle ilgili bizzat Hz. Ömer (ra) zamanında fetihler ve ganimetler konusunda uygulan metot ne idiyse aynen onu devam ettirdiler. Ganimetlerin beşte biri savaşa katılan fatihler arasında paylaştırılırdı. Nitekim fey olarak alınan topraklar da haraç vergisini vermeleri kaydıyla tüm Müslümanlar arasında paylaştırılırdı. İşte bütün bunlar önemli olan gelir kaynaklarıydı. Gerçi gelir kaynakları sadece bunlardan ibaret değildi, farklı kalemler de vardı. Örneğin yeraltı madenlerinden çıkarılanın beşte biri devlete verilirdi. Bu bağlamda olmak üzere mirasçısı olmayanların bıraktıkları mal varlıkları da hazineye gelir olarak kayda geçerdi.

Bu uygulama Resûlüllah (sav) ile Raşit Halifeler döneminde nasıl idiyse, Emevîler döneminde de devam ettirildi. Ancak çok basit denecek birtakım değişikliklere gidilmiştir.[3]

KAMU HARCAMALARI

Askerî Harcamalar

Emevî devleti, yerleşim birimlerine ve bölgelere ulaşabilmek ve İslâm'ı oralara götürebilmek amacıyla büyük bir yük omuzlamıştı. Bu nedenle Emevîler döneminde İslâm devletinin sınırları olabildiğince genişlemişti.

Emevîler, dönemindeki tüm iç karışıklıklara, fitne olaylarına rağmen hem fitneleri bastırmayı ve hem fetih hareketlerini devam ettirmeyi sağlayabilmiş ve askerî alanda büyük harcamalar yapmışlardır. Askeri harcamalar ve bu yoldaki sanayi hizmetleri durdurulmamıştır. Zaten dönemdeki

---

[1] Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.82
[2] Yahya el-Karşati, el-Harac, s.58
[3] Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.86; el-İdara Fi Asri'l-Emeviyyi, s.21

harcamalar araştırıldığında, askerî alana ne kadar büyük bir önem verildiği, yapılan harcamalardan anlaşılmış olacaktır. Şöyle ki:

a- Asker maaşları: Bu konu ile bizzat görevli olan daire, askerlik dairesiydi. Bütün kaynakların ittifakla bildirdiklerine göre, ilk defa asker için maaş uygulaması getiren kişi Hz. Ömer'dir (ra). O, h. 20 (640) yılında bu uygulamayı getirmişti. Hatta bu askerî liste bugün bile tüm kayıtlarıyla mevcuttur. Kaç kişi hizmet görmüş, hangi kabileden ve kimin çocukları oldukları, maaşları ve özellikleri tek tek kayda geçirilmiştir.[1]

Muaviye ise asker maaşlarında daha da iyileştirmeye gitmiş ve zaman ve zemine göre maaşlarını yeterince artırmıştır Devleti ekonomik bakımdan güçlü bir devlet haline getirmiştir.

Muaviye sadece bunlarla yetinmeyip uyguladığı siyaset gereği kabileleri kendi yanına almasını bilmiş, kabileler arasındaki dengeyi çok güzel bir şekilde idare etmiştir. Yemen ve Kays kabileleri arasında bir problem çıkmasına meydan vermemiştir.

Muaviye, Arap kabilelerinden her birinin başına bir Mısırlı atamış ve bu kişiler her sabah gidip o kabileleri dolaşırlar ve onlardan şunu sorarlardı: "Dün gece çocuğu dünyaya gelen oldu mu? Herhangi birinize bir konuk, bir yabancı geldi mi?" Onlar da, " Filan kişinin bir erkek çocuğu, falanca kişinin de bir kız çocuğu dünyaya geldi" diye cevap verirlerdi. Bu defa, "Onların isimlerini bana verin" der ve onları kayda geçirirdi. Sonra da, "Bize Yemen'den biri, ailesiyle beraber geldi" denilirdi. Gelenin adını ve ailesinin adını verip yazdırırlardı.

Böylece tüm ilgili kabileler dolaşıldıktan sonra, ilgili görevli, nüfus idaresine gelir ve kayda geçirilirdi. Ordu için, farklı bölgelerde, örneğin Kûfe, Basra gibi bölgelerde askerlik şubelerinin bulunması yanında ayrıca Şam'da genel bir Askerlik Merkez Dairesi bulunurdu.[2]

Askerî personele derece uygulamasına göre maaş ödenirdi.

Verilen rütbe ve derece maaşı 2000 dirhemdi. Araplardan oluşan bir gruba 300, bir diğerine 1000 ve bir üçüncü gruba da 1500 dirhem verilirdi. Mevali de bu maaş baremine tâbiydiler.[3]

---

[1] Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.97; Tabakatu İbn Sa'd, 1/213;
[2] Suyûtî, Husnu'l-Muhadara, 1/65; ed-Devavin Fi Asri'l-Emeviyyi, s.37; el-Ceyş ve'l-Ustlu'l-İslami Fi Asri'l-Emeviyyi, s.535
[3] Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.98

Muaviye döneminde askerlerin maaşları aşağıdaki sıraya göreydi:

Mısır Bölgesindeki askerlere uygulanan maaş miktarı: Askerlik dairesinde kayıtlı asker sayısı 40000 kişiydi. Bunlardan dört bin kişisi şerefulata denen rütbede idiler. Bundan sonraki basamaklarda bulunanlara ve 4000 kişi de dâhil olmak üzere toplam olarak verilen maaş tutarı 80 milyon dirhem idi. Askerlik şubesinden bunlar dışında kayıtlı bulunanların sayısı 36.000 askerdi. Bu askerlerden her birine yıllık olarak 300 dirhem maaş ödenirdi. Böylece tüm askerlere yıllık olarak ödenen meblağ toplam olarak 10.800.000 dirhem idi.[1]

Şam Bölgesinde hizmet veren askerlere ödenen meblağ ise şöyledir: Şam askerlik dairesinde kayıtlı asker sayısı 60 bin kişiydi, her bir asker için yıllık maaş bin dirhemdi. Şam askerlerine yıllık olarak ödenen meblağın toplam tutarı 60 milyon dirhemden ibaretti.[2]

Irak için ise, Basra askerleri için alınan maaşı temel olarak alacağız. Burada kayıtlı savaşçı asker sayısı 80.000 kişiydi. Bunların Ziyad döneminde aldıkları maaş tutarı 36.000.000 dirhemdi. Oran olarak bunlardan onar tanesini, Mısır askerlik dairesine kıyas edecek olursak, 3600 kişi eder. Dolayısıyla geride kalanları is 20.000.000 dirhem kalır. Buna ek olarak Basra askerlik dairesinde kayıtlı olanların aldıkları maaş ise yıllık olarak 278 dirhemdir. Irak'ın diğer bölgelerindeki askerî giderleç de buna kıyasla hesaplanabilir. [3]

Emevî devleti, askerlik dairesiyle ilgili maaşlar konusunda birtakım düzenlemeler ve yenilikler getirmiştir. Buna göre askerlerin maaşlarını ödeme sorumluluğunda bulunan kimseler bu göreve getiriliyordu. Düzenleme şöyle olurdu:

Muaviye adına bu işi yürütecek olan yetkili kişi Medine'de, her bir görevliye bu maaşını doğrudan elden teslim ederek verirlerdi. Oysa daha önceki düzenlemeye göre bu ödeme onların başlarına, komutanlarına verilirdi. Fakat bunlar bir kayıp olanı arayıp bulmadıkları gibi, ölmüş olan birinin de ölüp ölmediğinden haberdar olmuyorlardı, ilgilenmiyorlardı.

Yine Muaviye döneminde Irak valisi olan Ziyad b. Ebih, askerlik idaresindeki harcamaları aşağıya çekmişti. Çünkü maaş dağıtımını yapacak

---

[1] Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.97-99; Selumi, Divanu'l-Cund, s..149; Markizi, el-Hutat, 1/128

[2] Rayyis, el-Harac ve'n-Nuzumu'l-Maliyye, s.94

[3] Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s99-100

olan uzman veya komuta kademesindeki sorumluların sayılarında kısıtlamaya gitmişti. Böylece her bir kabileden sorumlu bir tek kişinin bu işi üstlenmesini istiyordu.[1]

Savaş sanayine yapılan harcamalar: Gerçi elimizde savaş sanayisiyle alâkalı olarak ne kadar ve ne türden harcamalar yapıldığına ilişkin kayıtlı kesin bilgi yoktur. Ancak yapılan harcamalara bakıldığında, savaş hizmetleri ve sanayisiyle alâkalı olarak bu harcama kaleminde de artışların var olduğunu söylemek mümkündür. Emevî devleti özellikle denizcilik alanında ve deniz savaş hizmetleri bağlamında birtakım yenilikler meydana getirmiştir. Bilhassa silah alanında gelişmeler sağlamıştı.

Emevîler döneminde askerî deniz filosu önceleri 200 sayısıyla sınırlı iken, daha sonraları hem geliştirilmiş ve hem sayıları arttırılmıştır. Özellikle bu sayı Süleyman b. Abdümelik zamanında 1800 büyük gemiye ulaşmıştır.[2]

İdarî Harcamalar

Bu konu da iki bölümde değerlendirilmektedir. Görevlilerin maaşları ve idarî ihtiyaçlar için gerekli olan harcamalardır. Bu sonuncusu, oldukça basit mânada harcamaları içermektedir. Meselâ aydınlatma için yapılan harcamalar, mum ve benzeri şeylerin giderleri bu kalemden harcanır. Kezâ yazım işlerinde kullanılacak olan evrak ve kırtasiye giderleri de yine bu kalemden giderlerdir. Bu kalemdeki harcamalar, günümüzde olan bu kalem giderleriyle kıyaslandıklarında, çok basit olarak kalırlar.

Durum böyle olmakla beraber Ömer b. Abdülaziz döneminde kamuya ait olan malî harcamalarda oldukça büyük bir hassasiyet ve özen gösterilirdi. Ömer b. Abdülaziz döneminde, ondan önceki dönemlerde olanla daha az harcama yapıldığı görülür.[3]

Esasen biz, görevliler için harcanan maaş giderleri üzerinde odaklanacağız. Bu dönemde, her bölgedeki görevlilerin maaşları, o bölge valisinin takdirine bırakılmıştır. Bölge valisi hem kendisi için ve hem de emrinde bulunan çalışanları için ne kadar maaş almaları gerektiğini, kendisi karara bağlar, miktarını kendisi belirlerdi.

---

[1] Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.102; Selumi, Divanu'l-Cund, s..169;
[2] Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.106; Tarihu'l-İskender ve Hadaretuha fi'l-Asri'l-Emeviyyi, s.115-116
[3] Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.106

Bu türden olan merkez dışılık yani âdem-i merkeziyetçi bir uygulama, nisbi de olsa birçok mertebenin, derecenin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Emevîler döneminde ilgililerin aldıkları aşlar, Hz. Ömer (ra) döneminde alınanlarla kıyaslandığında, mesela Irak valisi Ziyad b. Ebih aylık olarak 215 bin dirhem alıyordu. Bu kimselerin aldıkları bu aylık maaşları yanında kendilerine ayrılan büyük miktarda tahsisatları bulunurdu.[1]

İşte Ziyad b. Ebih, kendi bölgesinde olup kendisine bağlı bölge idarecilerine verdiği aylık maaş dışında, yıllık olarak ilave biner dirhem ödeme yapardı.[2]

İşte Emevî devleti döneminde bazı üst düzey görevlilerin almış oldukları maaşlarına birkaç örnek; böylece devlet görevlilerinin ödüllendirilmesi konusunda bir örnek olması imkânı doğmuş olur. Bu anlatılanlar da elde detaylı bir bilgi olmamasına rağmen ulaşılabilen bilgi ve belgelere dayalıdır. Şöyle ki:

a- Emevî dönemi boyunca ve Abbasî döneminden Halife Memun dönemine kadar olan devirde, ilgili devlet memurlarının maaşları yıllık olarak 3600 dirhemdi. En düşük olan maaş ise yıllık olarak 720 dirhemden ibaret bulunuyordu.[3]

b- Emevîler döneminde, askeriyeden ve zabıta ile polis teşkilatından sorumlu olan genel komutan en yüksek maaşı alırdı. Bu maaş yıllık olarak 100 bin dirheme ulaşırdı.[4]

c- Kadıların yani hakimlerin aldıkları maaşa gelince; Beytülmalden (hazineden) kendileri için ne miktar tahsis edilmişse onu alırlardı. Bunun en alt seviyesi yıllık 200 dirhem idi, fakat en üst limit yıllık 3000 dirhemi buluyordu.[5]

Zekât Harcamaları

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**Sadakalar (zekâtlar), Allah tarafından emredilen kesin bir farz ve bir hüküm olarak şu kesimlere verilir: Hiçbir varlıkları bulunmayan fakirlere, kıt-kanaat geçimlerini sürdürebilen yoksullara (miskinlere), zekât toplamakla görevli**

---

[1] el-İdara fi Asri'l-Emeviyyi, s.310
[2] el-İdara fi Asri'l-Emeviyyi, s.310
[3] el-İdara fi Asri'l-Emeviyyi, s.310
[4] el-İdara fi Asri'l-Emeviyyi, s.318
[5] el-İdara fi Asri'l-Emeviyyi, s.331; Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.107; Futuhu Mısır ve Ahbaruha, s. 236

yetkililere, kalpleri İslâm'a ısındırılmak istenen kimselere, özgürlüklerini elde etmeye çalışan esir ve kölelere, borç yükü altında kalıp da ödeyemeyecek durumda olanlara, Allah yolunda cihad edenlere ve kendi ülkesinde zengin bile olsa yolda kalmış kimselere aittir. Çünkü Allah yarattığı kullarının durumlarını en iyi bilen ve hikmeti gereği işlerini düzenleyendir." (Tevbe, 9/60)

Fey (Ganimetler)

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah'ın fethedilen memleketlerin ahalisinden savaşılmaksızın peygamberine kazandırdığı mallar; Allah'a, peygambere, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir."** (Haşr, 59/7)

Öşür Yoluyla Elde Edilen Gelirlerin Dağıtımı

Bu kalem, Müslümanlardan elde olunan bir gelir türüdür. Yıllık olarak toplanır. Çünkü bu gelir türüne tâbi olan mallar, bu yönüyle o malların zekâtı kabilindendir. Bu itibarla zekât hangi kalemlere harcanıyorsa, bu da aynı kalemlere harcanır.

Sosyal Güvenlik Harcamaları

Emevî devletinde toplu veya sosyal güvenlik harcamaları değişiklik göstermiştir. Bu, daha çok ayni olarak değerlendirilirdi. Bir bilgi olsun diye şöyle bir örnek verebiliriz. Hicri 45–53 (665-672 m) yıllarında Hicaz ve Irak bölgelerinde var olan fakir ve yoksul kesime, onların güçleri nispetinde, her bir birey için belirlenmiş belli bir ayni yardım yapılırdı.[1]

Ömer b. Abdülaziz döneminde ise (99–101/717–719) bu gelir kalemi nakdi ve ayni olarak birleştirilerek devam ettirildi. Nakdi mânada olan yardımlarda bir örnek olsun diye şöyle bir bilgi verebiliriz: Bir kimse eğer savurganlık ve benzeri israfa varan yoldan borçlanmamışsa buna nakdi yardım yapılırdı. Biri evlenecekse ve fakat evlenmek için gücü yoksa bunlara da yine nakdi yardım yapılırdı.

Ayni yardımlara bir örnek vermek gerekirse, mesela, görme özürlü biri varsa ve bu kişi kendi başına gidemeyecek durumda ise, bunun yanına bir yardımcı verilirdi. Her beş yetime, bir hizmetçi verilirdi.[2]

---

[1] el-İdara fi Asri'l-Emeviyyi, s.335

[2] Ebu Ubeyd, el-Emval, s.234–235; İbnu'l-Cevzi, Siretu Ömer b. Abdülaziz, s. 183

Ömer b. Abdülaziz döneminde sosyal güvenlik kapsamına gayrimüslim unsurlar da alındı. Daha sonra bu kurum o kadar geliştirildi ki, bundan böyle her ihtiyaç sahibi için belli oranlarda aylık maaş bağlandı. Devlet kamu harcamaları arasına bunu da dâhil etti. Nitekim bu duruma bir örnek olması açısından, Irak bölgesinde (H. 120–126/737-743 m) yılları arasında bu gider kalemi yıllık on bin dirheme ulaşmıştı.[1]

Bu arada çocuk bakım evlerinde kalanlara ve genç kızlarla kimsesiz yaşlı kadınlara ayrılan yerlerde kalanlara yıllık harcamalar ayrılırdı.

DEVLETİN ZİRAATA ÖNEM VERMESİ

Emevî Devletinin başından itibaren büyük zirai mülkiyetler oluşmaya başladı. Malikâneler oluştu. Bunun da sebebi, valilerden olsun, halifelerden olsun, devlet erkânından ileri gelen büyük bir kesimin bu sahaya el atmış olmalarıydı. Bunlar elde ettikleri arazileri, ölü toprakları ve benzeri işlenmeyen toprakları yeniden hayata kazandırmak suretiyle, özellikle de bol ürün alınabilecek sulak arazilerde ekim ve ziraatçılığa önem verdiler.

Özellikle Irak ve benzeri bölgelerde bulunan toprakları değerlendirdiler. Doğal olarak bu bölgelerde büyük sulak arazilerin ve dere yataklarının oluşu, bu ziraat işini daha da geliştirmeye yaradı.

Nitekim Irak bölgesinde Muaviye adına valilik yapan zat, bu türden geniş vadi yataklarındaki büyük sulak bir araziyi Muaviye adına ayırmıştı. Vali bu bölgede bulunan ve sular altında kalan arazilerin önce sularını kesme ve o alanları ziraat için elverişli duruma getirme işini başardı. Bu topraklardan alınan yıllık ürün değeri beş milyon dirheme ulaşıyordu.[2]

İşte bu gelir de gösteriyor ki, sahip olunan topraklar oldukça büyük arazi oluşturmaktaydı. Muaviye (ra) bu toprakların tamamını kendi özel toprakları arasına sokmamıştı. O bu topraklardan elde ettiklerinin bir kısmını hazineden eksilen kısmı kapatmak için kullanırdı. Kamu hizmetlerinde kullanırdı.[3]

Belirttiğimiz gibi Muaviye, bu toprakları kendisinden sonra mirasçılarına kalsın diye mülk edinmemiştir.

---

[1] el-Vesaikus-Siyasiye vel idariyyetil Aideti Lilasril Emevi, s.433; Maverdi, el-Ahkamu's-Sultaniyye, s.175–176

[2] Futuhu'l-Buldan, s. 291; el-Harac ve'n-Nuzumu'l-Maliyye Liddevleti'l-İslamiyye, s.187

[3] Tayna, el-Hayatu'l-İktisadiyye ve'l-İctimaiyye, s. 135

Çünkü Haccac tarafından işlenen bu topraklar, daha sonra Abdülmelik'e geçti ki, zaten bu topraklar Muaviye tarafından işlenen topraklardı. Fakat bu toprak daha sonraları su altında kalınca artık işlenmeyen ölü topraklar halini almış oldu.[1]

Şeriat noktasından meseleye bakılınca esasen genel olarak bu türden toprakları kullanılır hale getirmek mubahtır. Dahası bu, toprağa sahip olma sebeplerinden bir sebep de onu işlemektir. Bunun dayanakları konu hakkındaki hadis rivayetleridir. Çünkü hadislerde ifade edildiğine göre bu türden boş olan araziyi işlemek hem idareciler için ve hem de idare edilenler için mubahtır.

Ancak idareci konumunda olan bir kimsenin bu tür topraklardan yararlanabilmesi için birtakım izafi kayıtlar ve kurallar bulunmaktadır. Bunların da en belirgin olanlarını şöylece sıralayabiliriz:

a-Egemen olan güç, o toprakları sırf kendi yerini ve konumunu pekiştirmek adına harcamaya gitmemelidir. O da bu konuda tıpkı vatan bireylerinden bir birey gibidir, onlardan herhangi bir ayrıcalığı yoktur. Bu, bilinmelidir.

b- Müslümanlara ait mal varlıklarını bu toprakları ihya etme adına kullanmamalıdır. Kendi adına kullanacağı toprakları yine kendi özel mal varlığından harcama yaparak iyileştirmeye gitmelidir.

c- Bu toprakları kendi adına işlerken ve mülk edinirken bu arada "Kendi topraklarımı faaliyete geçireceğim" diyerek Müslümanların mallarına zarar vermemelidir. Hatta zimmet sözleşmesiyle bağlı olan vatandaşlara ait mallara zarar vermekten kaçınmalıdır.[2]

Toprak işleme sistemi feodal bir yapıya sahipti. Yani, eğer birileri bu toprağı işleyecekse, belli büyüklükte toprak işleyecek olanlara dağıtılır ve onlardan bu toprakları muattal bırakmamaları, işlemeleri istenirdi. Böylece çok büyük toprak sahipleri, ağaları oluştu. Nitekim Muaviye, iki nehir arasında yer alan Cezire'de bazı topraklarını yarıcı olarak, yani toprağı işlemeleri koşuluyla bazı kardeşlerine vermişti.

Ziyad b. Ebih, buralara su saldı, kendileri için ikta olarak verilen bu topraklara baktığında burayı boş kullanılır olamayan bir vaha olarak zannetti. Ziyad b. Ebih, bu topraklara göz dikince hemen onlardan buraları

---

[1] el-Harac ve'n-Nuzumu'l-Maliyye Liddevleti'l-İslamiyye, s. 214
[2] Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.178

200 dirheme satın aldı. Ziyad, daha sonra bu toprakları ikta olarak başkalarına verdi. Çünkü o kadar büyük bir alan idi ki, tek başına onu işleyecek durumda değildi. Hatta o, bunun için bir tek değil, birçok nehir ve su kanalı akıttı. Bir keresinde Ziyad b. Ebih, 100 ceriplik ekilip-dikilebilir büyük bir arazi parçasını ikta yoluyla değerlendirmiştir. Bu arazi parçası Ebele nehri çevresinde yer alıyordu. Kendisi bu araziyi sulamak adına burada kendi adıyla anılan bir kanal açtı. Kaldı ki Ziyad, aynı zamanda kendi kızları adına da 60 ceriplik arazi parçasını ikta yoluyla vermiştir.[1]

Zirai alandaki toprak mülkiyeti Muaviye'den sonra giderek daha da artmaya başladı. Bu topraklar sadece ikta olarak Emevî ailesiyle Kureyşin önde gelen kabilelerine bırakılmış değildi. Gerçi aslan payı bunların olmakla beraber, aynı zamanda halka da ikta yoluyla verilen topraklar vardı. Bir fikir vermesi bakımından şöyle bir örnek verilebilir: Ziyad, herhangi bir kimseye yarıcı usulüyle bir miktar toprak verir ve ona, iki yıl içerisinde bu toprağı kullanır hale getirmesi için fırsat verirdi. Alan kişi, buna rağmen o toprağı iki yıl atıl bırakıp işlemediği takdirde, bu defa ondan o toprağı geri alıp, onu işleyebilecek olan bir başkasına verirdi. Verilen bu toprakların alan itibariyle genişlikleri 60 ila 100 cerip arasında olurdu."[2]

Emevî devleti, hayvancılık yoluyla olsun, ölü haldeki toprakları işletmeye sokmak yoluyla olsun, bunları işletenlerden vergi almak suretiyle büyük gelirler sağlamaktaydı. Özellikle büyük topraklara sahip olanlar ya Emevî ailesine mensup kişilerdi veya Kureyşin ileri gelenleriydi. Gerçi varlıklı olan kimseler de bu arazileri kiralamak suretiyle işletiyorlardı. Ancak bu da, toprakların ve servetin belli bir azınlık elinde toplanması ve onların egemenliğinde olmasına neden olabiliyordu.[3]

Emevîler döneminde esas olarak ziraat nehir sularının bulunduğu çevrelerde yapılırdı. Bu nedenle daha çok Irak, Mısır ve Suriye gibi bölgelerde tarım işleri fazlasıyla artmış bulunuyordu. Özellikle nehir çevrelerinde tarıma fazlasıyla önem verilirdi.[4]

Emevîler döneminde tarım oldukça gelişmiş haldeydi. Özellikle yarıcılar bu dönemde daha çok toprak işleriyle ve tarımla ilgili hizmet veriyor-

---

[1] Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.178

[2] Mucemu'l-Buldan,1/435; Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.180, Mısri, Ardu's-Savafi, s.122; Muhammed Ali, Tatviru Nizami Mülkiyetil Arazi, s.190-191; et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.188

[3] Muhammed Ali, Tatviru Nizami Mülkiyetil Arazi, s.190-191

[4] Muhammed Ali, Tatviru Nizami Mülkiyetil Arazi, s.188

lardı. Daha geniş alanlar açılmak suretiyle geliştirilen yeni tekniklerle tarım işletmeciliği yapılırdı. Bir fikir vermesi açısından şu örneği verebiliriz:

Fars dönemine ait olsun, Emevî dönemine ait olsun, her iki dönemde de arazi oldukça sulak bir araziydi. Çoğu zaman da bu yerler su altında kalırlardı. Bu nedenle Emevîler, suların önlerini kesmeye, birtakım barikatlar kurmaya ve su altında kalan alanları böylece kurutarak işletmeye açıyor, hizmete sunuyordu. Bu şekilde kullanılabilir duruma getirilen topraklardan çok bol ürün elde edilmeye, çokça servet kazanmaya başlandı.[1]

Birçok özel zirai mülkiyet geniş alanları kaplar hale geldi. Buna bağlı olarak zirai gelirlerde büyük artışlar sağlandı. Sulama alanlarından uzak olanlara nispeten nehir çevrelerinde bulunan topraklarda daha çok ziraat yapıldı. Böylece nehirlerden ve su kaynaklarından farklı teknikler yoluyla yararlanılmaya çalışıldı. Çünkü bu amaçla yeni kanallar açılmış, yeni nehirler akıtılmaya başlanmıştır. Bu nedenle özel arazi sahipleri, kendi topraklarını sulamak adına yeni teknikler yoluyla su kanallarını açma gayretine girdiler. Ana kanallar yanında tali derecede kanallar açıldı. Emevî devleti, fethedilen ülkelerden edinilen yeni tekniklerin ziraate kullanılması suretiyle, ziraat hizmeti sunan merkezlere de yeni teknikler aktardı.[2]

Ancak Emevî devletinin güney bölgelerinde meydana gelen birtakım siyasî başkaldırılar sebebiyle farlı durumlar meydana gelmişti. Bunların başlıca sebeplerini şöylece sıralayabiliriz:

1- Siyasal çalkantılar: Evet, bölgede birtakım siyasal çalkantılar meydana gelmeye başladı. Bundan ötürü bölgede güvensizlik giderek arttı. Bu sebeple zirai ürünlerdeki artış giderek tersine dönmeye başladı. Esasen bu rahatsızlık, Muaviye'nin oğlu Yezid'in göreve gelmesiyle ve ikinci Muaviye ile başladı, Mervan b. Hakem'e kadar devam etti.

2- Servet Dağılımı: Servet ve gelirler özellikle belli bir mutlu azınlık elinde toplanır oldu. Özellikle de Mevali denilenlerin elinde topraklar toplanmaya başlandı. Bunun doğal sonucu olarak nakitte azalma oldu. Mal alım satımında hareketsizlik baş gösterdi. Kısaca bölgede kriz oluşmaya başladı.[3]

---

[1] Muhammed Ali, Tatviru Nizami Mülkiyetil Arazi, s.190

[2] Muhammed Ali, Tatviru Nizami Mülkiyetil Arazi, s.151; Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.191

[3] Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.196

3- Muaviye b. Ebî Süfyanla başlayan, Nevruz ve Mehrican vergisi alımı. Bunun sebebi, İslâm bunu yasakladığı halde, Muaviye tarafından vergi toplamakla görevli gayrimüslim liderler ve önde gelen saygın kimseler, İslâm devletine verilecek vergi dışında bu isim altında kendi adlarına topladıkları vergi sebebiyle, ellerinde bir servet oluşmasını istemedi. Çünkü ileride bunlar devlet karşı isyana kalkışabilirlerdi.

Muaviye bu vergiyi toplayıp kamu hizmetine, Müslümanların maslahatına harcıyordu. Ancak bölgesel gayrimüslim idareciler daha sonra halka birtakım ek vergiler getirerek öncelikle bu vergiyi daha erken toplamaya girişir oldular. Halk üzerinde baskılar uygulamaya giriştiler.[1]

4-Zirai yasalar ve nizamnameler, sözleşmeler özellikle siyasî baskı amacıyla kullanılır hale getirildi. İdareciler, siyasî rakiplerini ezebilmek için karşıtlarının ellerinde bulunan topraklarını, ekili alanları tahrip etmek, ellerinden almak, birtakım ağır yükler getirmek suretiyle savaşa giriştiler. Doğal olarak bu tür baskıların sonunda gelirlerde düşüşler olmaya başladı, hattâ ekonomik açıdan darboğaza girmeye kadar iş varmış oldu.

Bir örnek olması açısından Haccac döneminde, ekili hale getirilen tarıma elverişli toprakları yok etmek için tüm nehir kapakları açılarak arazi su altında bırakılıp kullanılmaz hale getirilmiştir. Gerçi bölge valisi olarak, o bölge halkına zarar vermek amacıyla Haccac bunu yapmamışsa da, bölge halkının isyan için İbn Eş'as'a yardım ettikleri yolunda yanlış veya doğru yayılan haberlere dayanarak bu toprakları işletilmez hale getirmiştir. Halkın tarıma elverişli tüm toprakları su altında bırakılarak elden çıkarılmıştır.[2]

5- Emevî devleti, ilk dönemlerde, muhacir olarak Irak bölgesine gelenlerden yardım ve destek alıyordu. Bunlar kullanılmayan ve ölü vaziyette bırakılan topraklarda hizmet veriyorlardı. Ancak bunlar için hazineden herhangi bir pay ayrılmış değildi. Aynı zamanda ellerinde ekip biçecekleri toprakları da yoktu. Bunlar birtakım alanlarda ve hizmetlerde çalışarak geçimlerini sağlıyorlardı. Bunlardan bazıları da sulama kanallarını açmak ve bu tür hizmetlerde bulunmak için görev almışlardı. İşte bu, sonunda açılan kanalların ve verilen hizmetlerin yine bunlar eliyle yıkılıp tahrip olunmasına, ekim alanlarının sular altında bırakılmasına sebep olmuştur.

---

[1] Tarihu'l-Yakubi, 2/218; Mukaddime fi't-Tarihi'l-İktisadi'l-Arabî, s.31; Ebu Yusuf, Harac, s. 186-187; Maverdi, el-Ahkamu's-Sultaniyye, s. 175

[2] Remziye Hayru, İdaretu'l-Irak fi Sadri'l-İslâm, s.86

Ziyad Irak'a vali olarak atandığında, bu tür fiilleri işleyenler hakkında yargı yolunu açarak cezalandırma cihetine gitmiştir.[1]

6- Göçmen olarak köy ve taşradan kente gelen tarım çalışanları ile devlet adamları arasında askerî çatışmaların meydana gelmesi de bir başka sebeptir. Çünkü Haccac, onları Irak bölgesinden çıkarmak ve geldikleri yerlere tekrar gitmelerini sağlamak için onlara karşı güç kullanmaya girişmiştir. Hatta bununla da kalmayıp onlara cizye vergisi getirmiştir. İşte İbnu'l-Eş'as tam bu dönemde devlete karşı isyan bayrağını çekmiştir. Böylece Haccac'a karşı olanlar da bu adamın etrafında toplandılar.

İşte bu ve benzeri daha nice olaylar, özellikle Emevî devletinin doğu bölgesinde başkaldırılar meydana geldi ve genel mânasıyla yarıcı olarak verilen topraklar da işlenmez hale geldi, ölü araziye dönüşmüş oldu.[2]

Gerçi bu çalkantılı dönemde ve tarım hizmetlerinin neredeyse çökme noktasına geldiği bir dönemde bile Emevîler yine de birtakım başarılara imza atmışlardır. Bunun en bariz örneklerinden bir kaçını şöylece sunabiliriz:

a-Ziyad b. Ebih, Kufelileri su taşkınından korumak maksadıyla, geçip gitmeleri için bir köprü inşa etmiştir. Çünkü Kûfe halkı taşkınlar sebebiyle topraklarıyla istenildiği gibi ilgilenemiyorlardı. Su taşkınlarının kesilmesini, suyun çekilmesini beklerlerdi. Toprakların kurumasını beklemek zorundaydılar.

Bu durum onlara artık bundan böyle mevsimlik tarım ürünlerine yönelmelerini sağladı. Bu köprü, Emevî devleti süresince burada çok önemli bir rol oynamıştır.[3]

b- Ziraat hizmetlerinden anlayanların başka bölgelere kaydırılmaları sağlandı. Böylece gittikleri yerlerde nasıl ekim yapılması gerektiğini o bölge halkına aktarma görevini de üstlenmişlerdi. Buna aşağıda birkaç örnek verilmiştir.

c- Ziyad bu hizmetin bir gereği olarak 50.000 aileyi Basra ve Kûfe'den alıp Horasan'a nakletmiş, burada öğrendikleri tarım tekniklerini o bölgelere de götürmelerini sağlamıştır.

---

[1] Remziye Hayru, İdaretu'l-Irak fi Sadri'l-İslâm, s.86

[2] Reys, el-Harac ve'n-Nuzum, s.219; el-Islahatu'l-İctimaiyye ve'l-İktisadiyye fid-Devletil-Emeviyye, s.71; Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.198

[3] el-İdara Fi Asri'lEmevi, s.247

Çünkü Emevî devleti sulama hizmetlerine, bunların korunmasına, temiz tutulmalarına çok büyük önem verirdi. Örneğin kuyular ve kanallar açtırır, su baskınlarını önlemek için birtakım setler yapardı.

Nitekim zamanla toprak sahipleri de bazen büyük kanalların açılmasında hizmete katılırlardı. Kaldı ki zaten bu hizmet onların omuzlarındaydı. Mülk ve toprak sahipleri özellikle kendilerine ait olan özel topraklarında bu türden hizmetleri bizzat kendileri yapmakla yükümlüydüler.[1]

Emevî idarecileri, toprak gelirlerini artırmak için büyük çabalar sarf ettiler. Özellikle de Şam ve civarında buna önem verdiler. Tarım arazilerinin oldukça geniş olması yolunda çaba gösterdiler. Öncelikle toprakları iyileştirme yoluna gittiler, su getirmeye çalıştılar, yeni su kaynaklarını aramaya koyuldular.

Hatta öyle ki, Emevîlerin çölde yer alan saraylarının çevresi özellikle tarımsal ürünlerin toplanma ve elde etme merkeziydi. Çünkü bu toprakların çevrelerinde su kanalları ve kaynakları açılmış, suyun ekili alanlara götürülmesi sağlanmıştır. Bulunan çokça su kaynağı sayesinde ekili alanlar arttırılmış ve o nispette ürünün artması sağlanmıştır. Toprağın işletilmesi özellikle bölgede ikamet eden yerli halka bırakılmış, üretimin arttırılması yoluna gidilmiştir. Halife Muaviye b. Ebî Süfyan bu meseleye büyük bir önem atfetmiştir. Hatta Muaviye'nin oğlu Yezid, ziraat işlerinden çok iyi anladığından ötürü ona ziraat mühendisi lakabı verilmiştir. Çünkü bu işlerle fiilen ilgilenmiştir.[2]

Hatta kendisi bizzat bir kanal açılması emrini vermiş ve buna onun adı verilmiş, Yezid nehri diye anılır olmuştur. Esasen Yezid tarafından açılan kanallar daha önce küçük dereler halinde akan yerlerdi. O buraları genişletmiş, başka yerlerden bu derelere su akıtmış ve böylece suyun artmasını sağlamıştır. Ğota denilen yerde iki araziyi suluyordu. Bu kanalların genişliği altı karış ve derinlikleri de altı karış olarak hazırlanmıştı. Yani Ğota bölgesinde bulunan toprakları sulayabilecek yeterlilikte bir su kanalını açmış oldu. Bunun sonunda çiftçilerin önlerinde bir yol açılmış oldu. Eskiden ekemez oldukları ölü topraklarını yeniden canlandırmaya başladılar,[3] gelirlerini artırdılar.[4]

---

[1] Atıf Rical, Tarihu Biladişşami el-İktisadi, s. 135

[2] et-Tanzimul İktisadi fi Sadril İslâm, s.82; Atıf Rical, Tarihu Biladi'ş-Şami el-İktisadi, s. 136; Hüseyin Merve, en-Nezaatul Maddiye, s.476

[3] Tehzibu Tarihi Dımaşk, 1/245-246; Atıf Rical, Tarihu Biladi'ş-Şami el-İktisadi, s. 141

[4] Tehzibu Tarihi Dımaşk, 1/245-246; Atıf Rical, Tarihu Biladi'ş-Şami el-İktisadi, s. 141

Suriye bölgesindeki topraklar genel olarak yağan yağmur sayesinde ancak suya kavuşabiliyordu. Yağmur mevsimi de Ekim ile Nisan ayları arasında yağardı. Ancak toprakların çoğu akarsulardan sulama yoluyla tarıma hazırlanırdı. Bu sular da bazı nehirlerden, kanallardan, derelerden gelen sulardı. Kimi tarım arazilerinin sulanması da bir takım araçlar yoluyla ya aşağıdan yukarıya çıkarılıyor veya yukarıdan aşağıya indiriliyordu, böylece topraklar sulanıyordu. Özellikle pınarlardan akıp gelen sular, tarım arazileri için büyük bir önem arz ederdi. Bu sayede bol ve bereketli ürün elde ediliyordu.

Genel olarak buğday, arpa, pirinç ekimi yapılıyordu. Zeytinlikler, hurmalıklar, üzüm bağları, incir ve meyve ağaçları, pamuk yetiştirilirdi. Kezâ şekerkamışı, susam, gül ve daha birçok tarım ürünü işlenirdi.[1]

İÇ VE DIŞ TİCARET

O dönem devletleri arasında Emevî devletinin konumu uzak doğu devletleriyle, örneğin Çin, Hindistan ve benzeri devletler ile Bizans arasında orta bir seviyede bir devlet konumundaydı. Bu şu anlama gelir: O çağın ölçülerine göre ticari ilişkiler ehemmiyet derecesine göre bu iki devlet arasında gerçekleşiyor, ticari bağlar bu devletlerle sürdürülüyordu.[2]

Muaviye hilâfet makamına geçtikten sonra işler yoluna girmeye başladı. Bundan böyle daha önceden olduğu gibi iç ticari faaliyetler yoluna girdi. Muaviye ticari faaliyetlere ve hizmetlere çok önem verirdi. Bu amaçla ticaret alanlarını genişletmeye başladı. Şam ticaret erbabı, ticari maharetlerini artırdılar. Artık bundan böyle Batı Avrupa ile ticari münasebetlere giriştiler, bunun kapılarını açtılar. Müslümanlar, özellikle deniz alanındaki ticari filolardan yararlandılar. Büyük servetler edindiler. Saygın ticaret erbabı sayıca artmaya başladı. Artık bundan böyle herkes refah ve servet içerisinde, bolluk içerisinde bir hayat geçirmeyi ve böyle bir yaşam sağlamayı kendisine hedef seçmiş durumdaydı. Yeni üretim alanlarını, mükemmel gelir örneklerini sergilediler. Bu gaye ile ticari mallar satın alınıyor ve bölgeler arasında ticari alışveriş giderek artıyordu.

Emevîler ticari alanda büyük bir çığır açmışlardı. Özellikle halife Muaviye'nin babası Ebu Süfyan zaten çok önceden büyük bir tacir idi. Ticaret konusunda Kureyşin ileri gelen sayılı tacirlerinden bulunuyordu.

---

[1] Havarzimi, Mefatihul Ulu, s.46; Tehzibu Tarihi Dımaşk, 1/245-246; Atıf Rical, Tarihu Biladi'ş-Şami el-İktisadi, s. 141-143; 147- 156

[2] Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.205

Muaviye'nin kendisi de böyleydi. Çünkü Hz. Osman (ra) döneminde Muaviye Şam valisiydi. Bu nedenle Muaviye kendi emrindeki ticari kafilelerini Cezîretul-Arab'ın yerleşik bölgelerine gönderip bu hizmeti devam ettiriyordu.

Emevîler döneminde ticaret erbabı çok önemli sosyal bir konuma sahiptiler. Çünkü ticari faaliyetlerini ve hizmetlerini geliştirmek adına aralarında şirketler kurarak faaliyet alanlarını genişletiyorlardı. Kurdukları şirketleri, mal ortaya koymak ve bizzat orada hizmet vermek suretiyle, hem malî ve hem bedeni anlamda devam ettiriyorlardı. Ya da biri mal varlığını ortaya koyarken, diğeri bedenen orada hizmet vererek ortaklığı sürdürüyordu.

Eğer mal sahibi malını ortaya koymak suretiyle, ortağıyla üzerinde anlaştıkları hisse çerçevesinde ortağından bir kâr beklerdi ki, bu türden ticari sözleşmelere kâra ortaklık anlamında Mudarebe yoluyla ortaklık adı veriliyordu. Bu ortaklık türü bir hayli gelişti ve ticari hizmetlerde büyük bir rol oynadı.[1]

Bölgesel ve yerel pazarlarda, panayırlarda ve fuarlarda büyük bir faaliyet ve ciddi bir ticari hizmet vardı. Herkes bu yönüyle hayatından memnundu. Çünkü tüm ticaret yerleri faal ve canlı durumdaydılar.

Ülkenin başkenti Dımaşk yani bugünkü Şam, önemli bir ticaret merkezi haline geldi. Doğal olarak bu faaliyetler beraberinde yeni siyasî gelişmeleri de sağladı. Daha önce Bizans'ta görülen ticari faaliyet ve ticaret yolları böylece yön değiştirdi. Artık ticari anlayışlarda da farklılıklar oluşup, ticari mânada yeni siyasetler gelişti.

Çünkü Dımaşk yani Şam, hem Emevî devletinin hilâfet merkezi, başkenti durumundaydı ve aynı zamanda doğu ticaret yolunun da bir merkezi, bir istasyonu haline gelmişti. Buna bağlı olarak bu merkezden diğer tali yerlere mal ve eşya gönderiliyor, bir bakıma toptancılık merkezi, üretim yeri olan Şam'dan diğer yerlere ve beldelere mal ve erzak sevkiyatı devam ediyordu. Doğudan gelen mallar Şam üzerinden, Şam'ın kuzey sahili olan Antakya ve civarına sevkediliyordu.

Büyük bir pazar gücüne sahip bulunan Şam, artık bundan böyle çeşitli ticari faaliyetleri, mal ve benzeri ticaret eşyasını bünyesinde topluyor ve bunları yerine göre istenilen bölgelere gönderiyordu. Öyle ki, artık Şam ticaret merkezinde yok yoktu. Herkes istediğini orada kolayca bulabili-

[1] Atıf Rical, Tarihu Biladi'ş-Şami el-İktisadi fil Asri'l-Emevi, s. 168-174

yordu. Dahası en pahalı ve en lüks mallar, değişik yerlerde ve devletlerde üretilen en değerli ürünlerin tümü genel olarak Şam'da bulunurdu. Çünkü tüm uygar beldelerden buraya mal gönderiliyordu.[1]

Öte taraftan Dımaşk'ın yani Şam'ın coğrafi konumu itibariyle ticarete ve kolaylıkla erişilmeye elverişli bir yer olması nedeniyle, bölgenin tüm kesimlerinden oraya rahatlıkla ulaşılabiliyorlardı. Bedevisi de, sahralısı da, şehirlisi de kolayca ulaşabiliyordu. Ulaşım çok imkânı kolaylaşmıştı.

Suriye'nin Halep, Rasafe, Humus, Remle, Kudüs ve Antakya kentleri önemli ticaret merkezleri haline gelmişlerdi. Bütün buralardaki pazarlar, panayırlar ve fuarlar oldukça canlıydılar. Kaldı ki Şam ticaret merkezine hemen her taraftan ve her ülkeden ticaret kafileleri ve kervanları gelir giderlerdi. Özellikle de doğu yoluyla gelenler Şam üzerinden ticaretlerini yaparlardı.

Kuşkusuz Kûfe, Basra, Musul, Hicaz şehirleri, Necid ve daha niceleri o dönemin ticaret merkezleriydiler. Buralarda ticari faaliyetler çok canlıydı. Ancak ticari faaliyetler ve ticari canlılık Şam ve civarında çok daha fazlaydı. Buradaki ticari canlılık diğer yerlerde olanla kıyaslanamazdı. Çünkü Şam hem en büyük ticaret merkeziydi, hem de en büyük pazarların ve panayırların kurulduğu bir merkezdi. Bu açıdan önemi diğerlerinden oldukça farklıydı.

Kaldı ki o dönemde gerek Şam'ın kendisinde olsun ve gerekse diğer şehirlerde olsun, kimi zaman mevsime göre mevsimlik fuarlar ve panayırlar da kurulurdu. Bunların büyük bir önemi vardı. Buralarda herkes her istediğini bulabilirdi. Çünkü her türlü mal ve ürün bu panayırlarda kolaylıkla elde edilirdi. Bölge köy, kasaba ve şehirler çok rahatlıkla elde etmek istediklerini buralardan sağlayabiliyorlardı.

Hatta bu tür panayırlar bölgesel olmaktan çıkıp milletlerarası ticaret fuarları haline gelebiliyordu. Bizans'tan ve benzeri yerlerden bile ticaret erbabı buralara kadar bu amaçla geliyorlardı. Nitekim Busra panayırının önemine burada dikkat çekmek isteriz. Çünkü Bizanslılar bu panayır çok büyük bir önem verirlerdi. Busra'da kurulan bu panayır bazen bir ay süreyle devam ederdi, Bazen de kırk gün süreyle devam ederdi. Bunun dışında da kurulan fuarlar vardı. Hatta bu fuarlardan bazısı Emevî dönemi sonrasında bile devam etmişti.[2]

---

[1] Atıf Rical, Tarihu Biladi'ş-Şami el-İktisadi fil Asri'l-Emevi, s. 183; Mucemu'l-Buldan, 2/465
[2] Atıf Rical, Tarihu Biladi'ş-Şami el-İktisadi fil Asri'l-Emevi, s. 183-187

Dış Ticaret İlişkileri

Muaviye döneminde olsun, oğlu Yezid zamanında olsun dış ticaret önemli bir yer tutuyordu. Özellikle de Bizanslılarla ticari ilişkiler güçlenerek devam ettirilmiştir. Bizans devletiyle olan ticari ilişkilerde birtakım önemli etkenler vardı. Bunlardan bir kısmını şöyle verebiliriz:

1- O dönemde Emevîler doğu bölgesinde birtakım başkaldırılar ve isyanlarla çalkalanıyordu. Bu nedenle doğu yoluyla dış ticarette sıkıntılar vardı. Bu yüzden doğu ülkeleriyle ticari ilişkiler çok düşük seviyede seyrediyordu. Genel olarak ve çoğunlukla ticari ilişkiler Batı Bizans devletiyle devam ediyordu.

2- Emevî devletinde diğer bölgelere göre bir güven ve istikrar vardı. Birçoğu doğu bölgelerinden buralara hicret etmek istiyorlardı. Dolayısıyla bu gibi kimselerin gelip Şam'ın doğusuna yerleşme istekleri, devlete önemli ödemeler yapmakla sağlanabiliyordu. Çünkü burası ticaret merkeziydi, insanlar burada büyük kazançlar elde etmek için akın ediyorlardı. Bir de ticari güven ve istikrar vardı, huzur vardı. Bu durum tercih sebebiydi.

3- Bu arada her iki devlet de birbirlerine karşı güven içerisindeydiler. Bu konuda Bizans devletinin Emevî devletine karşı güveni olduğu kadar, Emevîlerin de onlara güveni vardı. Nakdi ve ayni alımlarda birbirlerine son derece güven içerisinde hareket ederlerdi. Her iki devletin paraları ve malları iki ülkede de rahatlıkla dolaşımda bulunabiliyordu. Bu bakımdan bir sıkıntı yoktu.

Muaviye döneminde olsun, ondan sonraki dönemlerde olsun, Emevî devleti ile Bizans devleti arasındaki ticari ilişkiler çok parlak olarak aşağıdaki gibi devam etmiştir.

Bizans'ın altın akçeleri Emevî devletinde çok rahat bir şekilde tedavülde dolaşabiliyor, buna bir kanuni engel getirilmiyordu. Mısır'da üretilen ticaret malları, tıpkı Bizans'ta üretilmiş gibi herhangi bir gümrüğe tâbi tutulmaksızın rahatlıkla alınıp satılabiliyordu.[1]

EMEVİLER DÖNEMİNDE SANAYİ VE ZANAAT

Emevî Devleti döneminde sanayi ve mesleki alanlarda büyük bir atılım vardı. Ekonominin her alanında bu, kendisini gösteriyordu. Bu konu-

[1] Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.209

da Emevîlerin ekonomik siyasetinin de etkisi çoktür. Zirai ve tarımsal alanda en büyük gelişmeyi sağlamışlardı ve zaten bu alan, Emevîlerin en çok önem verdikleri bir alandı.

Dolayısıyla ziraat ve tarım alanında büyük teknikler geliştirdiler, sulamaya büyük önem verdiler. Dokuma sanayine de önem verdiler. Çağdaş olarak ne türden bir sanayiye gerek duyulmuşsa onu hizmet alanına sokmuşlar, değirmenler kurmuşlar.

Sanayinin gelişmesiyle Emevî devletinde uygarlık bakımdan da gelişmeler oldu. Yeni yapı sistemleri, askerî alandaki yenilikler, ticari deniz filoları, savaş gemileri alanlarında büyük ilerlemeler kaydettiler. Çünkü Bizans imparatorluğuna karşı her aman hazırlıklı olmaları ve onlardan güçlü bulunmaları gerekiyordu.[1]

Çünkü Bizanslılar bu dönemde İslâm devleti için sahilin batı kesiminden her zaman bir tehdit oluşturmaktaydılar. Emevîler, dönemlerinde denizcilik bakımından ellerinden geleni yapma gayretini elden bırakmadılar. Oldukça büyük bir deniz filosu oluşturdular. Özellikle Mısır, gemi yapımını aralıksız olarak hicri 49 (669 m) yılına kadar devam ettirdi. Özellikle Muaviye Suriye'nin Akka şehrinde bir tersane inşası emrini vermiştir. Bu maksatla Mısır'dan getirttiği deneyimli elemanları ve uzmanları burada görevlendirmiş, onlardan yararlanmış, böylece yeni bir sanat yurdu veya okulu kurmuştur. Çünkü Lübnan dağlarındaki ormanlardan çok kolaylıkla gemi malzemeleri sağlanabiliyordu. Daha sonra bu sanayi dalı geliştirildi. Bu maksatla Mısır'da yeni bir sanayi bölgesi kuruldu ki, bu sanayi bölgesinde sadece savaş gemisi yapımına yer veriliyordu. Bu durum H. 54 (673 m) yılında gerçekleşiyordu.[2]

Bu sanayi hizmetleri Muaviye'den sonra da devam etti. Öyle ki bu dönem savaş gemileri sanayi dönemi haline geldi. Bu nedenle de bölgeye çok insan çekilmeye başlanmış oldu. Artık bu sanayi bölgeleri aynı zamanda yerleşim ve farklı sanayi alanlarında cazibe yerleri haline geldi. Artık bundan böyle alışveriş merkezleri, oteller, un değirmenleri ve benzeri sanayi hizmeti veren iş alanları kuruldu, buralar böylece şehirleşmiş oldular.

Bu sanayi dalının gelişmesiyle, konunun bir düzen içerisinde yürütülmesi için, bu bölümle ilgili sorumlu genel müdürlük seviyesinde dene-

[1] Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.235

[2] Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.239; Hutatu'ş-Şam, 5/37; İbrahim el-Adevi, en-Nuzumu'l-İslami, s.355; Tarihul Hadaratil-İslamiyye ve'l-Fikril-İslami, s. 166

timler oluşturuldu. Bu işin başına getirilen kişiye Sanayi Mütevellisi veya Sanayi Bakanı unvanı verildi.

Bu bölümün en önemli görevlerinden biri, teknik bakımdan üstün olan insan gücünü bu sanayi dalına transfer etmekti. Yani en önemli marangoz ustaları, en tanınmış demir ustaları, uzman elemanlar ve işçiler özellikle bu bölümde değerlendiriliyordu. Bunlar için ham madde işlerini de bu birim yürütüyordu. Örneği kereste, çivi, demir ve benzeri gemi işletmesi için ne türden ham madde gerekliyse onu da yine bu birim üstelenmişti, daha doğrusu bu birimin görevleri ve hizmet alanı içindeydi.

Bu konuda şöyle dememiz mümkündür: Tıpkı bu modern çağda olduğu gibi bu düzenlemenin tohumları tâ Emevî dönemine kadar gidebilir. Çünkü o dönemde bu işle görevli özel bir genel müdürlük veya bakanlık seviyesinde bir birim oluşturulmuş, bu birim de bunla ilgili yasaları, nizamnameleri oluşturmuştur.

Aynı zamanda işçi ücretlerini belirlemiş, onlara lazım olan gıda maddelerini, kimyevi gereksinimlerini sağlamıştır. Kaldı ki devlet aynı zamanda, işletmesinde çalıştırdığı işçilerine ve elemanlarına sağlıklı bir yaşam sürdürmeleri ve iyi bir hizmet sunmaları için onların rahatını sağlamayı da ihmal etmemiştir.

Bu arada hiçbir şekilde çalışanlara baskı ve haksızlık yapılmaması için ne gerekliyse o da yerine getirilmiştir. Çalışanlar arasında huzurun sağlanmasına önem verilmiştir. Özellikle sanayi alanı içerisinde bu işten doğrudan sorumlu kişiler atanmış, bunlar yoluyla haksızlıklara meydan verilmemesine gayret gösterilmiştir.

Yine en hızlı şekilde ve en kısa bir zaman dilimi içerisinde o gün için modern denebilecek düzeyde gemiler, savaş gemileri yapımına dikkat gösterilmiştir. Dolayısıyla bu güzel çabanın sonunda Emevîler dönemi süresince büyük bir deniz savaş filosu hazırlanmıştır.[1]

Gerçi Bizans devleti savaş teknolojisi bakımından İslâm devletine göre daha üstün bir askerî güce sahip bulunuyordu. Bu konuyu çok iyi bilen Muaviye (ra) önce, onların gücünün çok çok üstünde bir güç elde etmeye çalıştı. Bu gücü elde ettikten sonra, onlara karşı sergilemesi gereken tavrı sergilemiş oldu. Esasen burada, İslâm ümmetinin başında bulunan idarecilerin buradan kendileri için önemli bir ders çıkarmaları gerekir. İdareciler, düşman gücünün ne oranda olduğunu, ona karşı nasıl bir tedbir alın-

[1] Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.241

.ması gerektiğini bilmelidir. Askeri, siyasî, iktisadi veya bilimsel mânada ya da bir başka anlamda ne gerekiyorsa, İslâm ümmetinin idarecileri buna önem vermeliler.

Günümüzde askerî mânadaki gelişmeleri şöyle bir gözden geçirelim: Düşmanlarımız hava kuvvetleri ve silahlar bakımından oldukça üstün bir düzeydedirler. Atom silahı bakımdan ya da bir başka alanda, kısaca ne türden olursa olsun onların üstün oldukları tüm alanlarda bizim onları geçmemiz, dahası onların bilemediği farklı teknikler ve imkânları da geliştirmemiz gerekir.

Çünkü bu, ümmet üzerine farzdır, düşmanına karşı koyabilmesi için hem düşmanını tanımalı ve hem de kuvvetini, gücünü bilmeli, ona göre hareket etmelidir.

İslâm ümmetinin ilim adamlarına ve düşünürlerine düşen göreve gelince; bunlar, şahsî olsun, siyasî olsun, ekonomik olsun veya bir başka haber alma kanallarıyla olsun hiç birisi herhangi bir baskıya boyun eğmemelidir. Bunlara düşen görev, imha gücü üstün olan silahların toplumlarda ve özellikle İslâm toplumu üzerinde yaptığı ve yapacağı tahribatı açıklamaktır. Allah'ın bu konudaki hükümlerini ve bunlara nasıl sahip olunması gerektiğini çok iyi bilmeliler.

Bir düşünün; caydırıcı ve ürkütücü bir silah gücüne sahip olan bir düşman toplumu, kendisiyle aynı veya daha üstün bir güçle onlara karşı koyabilecek bir İslâmî gücü görüp öğrenince, ürkecek ve kolay bir şekilde saldırıya geçmeyecek veya geçemeyecektir.

Fakat kendilerinde böyle bir gücü gören düşmanlarımız, kendilerinde bizim inancımıza, kültürümüze ve dinimize saldırma cesaretini görebiliyorlar. Bununla da kalmıyor, bizim tüm varlıklarımıza, maddi ve mânevi değerlerimize ve servetimize el koyuyorlar.

Oysa bizim dinimiz bize, gücümüz yettiğince düşmanımıza karşı kuvvet hazırlamamızı emrediyor. Bunun içindir ki bizim de caydırıcı silahlar edinmemiz farzdır. Böyle yapılmalıdır ki kendimizi, dinimizi namus ve iffetimizi koruyabilelim. Adaleti sağlayalım ve insanlığa yapılan bu zulmün ve haksızlığın önüne geçelim.

Emevîler döneminde gelişen sanayi kolları içinde en önemlisi gemi yapımı idi. Savaş gemilerinin yanı başında bir de ticari gemi inşasına önem verilmişti. Bununla beraber gemi inşaatının yapımı bir tek merkezde değil, birçok yerlerden yapılıyordu. Mısır, Akka, Tunus gibi bölgelerde

savaş gemilerinin yanında ticaret gemileri de inşa edilirken, bunun dışındaki bölgelerde daha çok ticari gemi yapımına hız veriliyordu. Bahreyn'nin deniz sahilinde olması nedeniyle haliç gemi inşasına elverişli konumda bulunuyordu. Kaldı ki Bahreyn deniz yolu ticaretinde batı ile doğu arasındaki ulaşımda büyük yer tutuyordu.

Deneyim sahibi denizciler, gemi ustaları, özellikle Hindistan ve Çin gibi denizcilik alanında deneyim sahibi olan toplumların tecrübelerinden yararlanıldı.[1]

Gemicilik sanayi yalnızca Bahreyn bölgesiyle sınırlı değildi. Bu sanayi dalı Irak bölgesinde bulunan Vasıt şehrine kadar uzanıyordu. Bu sanayi dalı özellikle Haccac'ın valiliği döneminde daha bir özellik kazanmıştı. Gemicilik sanayinde yenilikler ve daha hızlı hareket gücü olan deniz vasıtaları üretildi. Gemilerin tonaj kapasitesi attırıldı. Büyük ticaret gemileri yapıldı.

Vasıt yapımı olan gemilere Vasıtiye adı verildi. Vasıt şehrinde üretilen gemiler daha çok ufak tonajlı gemilerden oluşuyordu. Bu gemiler genelde yolcu taşımasında, ticari eşya naklinde Basra ile Vasıt arasında hizmet veriyordu. Çünkü burada büyük tonajlı gemilerin seyri pek mümkün değildi. Çünkü Nehir büyük gemileri taşıyacak durumda değildi.

Haccac Arap halicinde ve Hint okyanusu çevresinde deniz askerine özgü olmak üzere bir üs kurdu.[2]

MUAVİYE DÖNEMİNDE YAPILAN HARCAMALARDA DUYULAN KUŞKULAR

Tarihçiler, Muaviye (ra) döneminde yapılan birtakım harcamalar etrafında kuşkuların bulunduğundan bu masrafların bir zulüm olduğundan ve meşru olmadığından söz ederler. Bunları şu şekilde özetlemek mümkündür:

1-Bazı bölgelerde toplanan harac vergisinde aşırılığa gidildiği ve yapılan yardımlarda da ayrıcalık yapıldığından söz ederler. Şöyle ki:

a- Muaviye Mısır'ı arpalık olarak Amr b. As'a verildiği meselesi:

Konu ile alâkalı olarak değişik rivayetler bulunmaktadır. Güya Hz. Muaviye, Amr b. As'ı yanına çekebilmek ve Hz. Alî'ye karşı yapılacak olan

---

[1] Abdurrahman Necm, el-Bahreyn Fi Sadril-İslâm, s.84

[2] el-Alakatu't-Ticare Beyne Duvelil-Halici ve Buldaniş-Şarkil-Aksa, s.84; Isam el-Cifri, et-Tatavvuru'l-İktisadi fi'l-Asri'l-Emevi, s.242; Hezza Şemri, el-Haccac b. Yusuf-es-Sakafi, s. 59; Vasıt Fi Asri'l-Emevi, s..243

savaşta kendi yanında yer almasını sağlamak amacıyla Mısır'ı ona arpalık olarak vermiş, başka bir ifadeyle ona peşkeş çekmiştir. Gerçek şu ki, bu türden gelen rivayetler genel olarak Amr b. As ile Muaviye'ye karşı duyulan bir kin ve düşmanlık sebebiyledir. Güya her ikisi de Hz. Ali aleyhinde bu gibi fedakârlıklarla anlaşma yapmışlardır. Gerçekten böyle bir durum var ise bu, Hz. Ali'ye karşı olan âdice ve alçakça bir komplodan başka bir şey değildir.

Yani böyle bir durumda iki kişi çıkar amacıyla anlaşacaklar, Rablerine, dinlerine ve tarihlerine ihanet edeceklerdir. Hem de geçici bir dünyalık adına böyle bir tercihi yapmış olacaklardır. Yani böyle bir şey olacak gibi değildir. Amr b. As gibi birisi gücünü, çevresinde yer alan binlerce sayıya varan askerleri Şam ve civarında böyle bir amaç için toplayacak ve bu amaçla harekete geçecektir. Güya Hz. Osman'ın kan dâvası adı altında mâsum bir istekle meydana çıkacaklardır. Bunu da ancak Mısır gibi bir bölgenin kendisine peşkeş çekilmesi şartına bağlayacaktır.

İşte bu ve benzer, birçok yalan yanlış rivayet ve söylenti öylesine yaygınlaşmıştır ki, sonuç olarak bu iki sahabiye sövgü içeren bir hayli rivayet de ortaya atılmıştır. Sanki Amr b. As, Mısır gibi bir bölgeye sahip olmayı, en yüce güzellik olan âhiret hayatına tercih etmiştir. Hatta öyle ki böyle bir isteği güya kendi ağzıyla da şu ifadelerle dile getirmiştir.

"Biz sadece bu dünya hayatını istiyoruz." Ya da Amr b. As Muaviye'ye şöyle demiş: "Ben, senin dünyalığından bir şey almadıkça dinimi sana verecek değilim." Veya şöyle konuşmuş: "Ben, sana biatte bulunurken, dinim ile Mısır'ı ortaya koyuyorum, dinime karşılık Mısır" demiştir. Bir başka rivayette de Amr b. As Muaviye'ye demiş ki: "Eğer Mısır ve Mısır valiliği bana verilmeseydi, kesinlikle oradan kurtulma gayretine düşerdim. Çünkü ben Ali b. Ebi Talib'in hak üzere olduğunu, senin ise hak üzere olmadığını çok iyi bilenlerdenim."[1]

Nitekim bâtıl ve mevzu olarak da birçok rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetler de el-Mesudi'nin eserinde yer aldığı gibi "el-İmametu ve's-Siyasetu" adlı eserde yer almaktadır. Bu kitap İbn Kuteybe'ye aittir. Daha başkalarının da bu konuda eserleri bulunmaktadır. Amr b. As, salih bir insanı yoldan çıkaran ve dünyaya düşkün biri olarak gösterilmektedir.

---

[1] el-İmametu ve's-Siyase, 1/98; ed-Devletu'l-Emeviyye el-Muftera aleyha (el-Kâmil Fi't-Tarih kitabından naklen); el-Ikdu'l-Ferid, 4/345; Murucu'z-Zeheb, 3/29; Vak'atu Sıffin, s.237. Bütün bu rivayetlerin dayanağı Şia'nın İmamiyye kolu kaynaklardır.

İşin acı tarafı bu türden yalan rivayetlere tarihçiler de tarih kitaplarında bunlara yer vermişlerdir.

Nitekim Mahmud Şit el-Hattab, Abdulhalik Seyyid Ebu Rabiye, Abbas Mahmud el-Akkad gibi yazarlar bu türden iftiralar içeren eserler kaleme almışlardır.[1] Özellikle Akkad rivayetleri verirken isnad vermekten kaçınmıştır. Akkad, okurlarıyla âdeta alay eder. Muaviye ile Amr b. As'ı âdeta birer çıkarcı olarak göstermektedir. Hatta bu rivayetlerin sakat ve uydurma olduğunda, bâtıl oluşunda eleştirmenler ve tarihçiler ittifak etmiş olsalar bile, bu hususlar Akkad'ı hiç mi hiç ilgilendirmez. Akkad, zayıf, uydurma ve hiçbir ilimsel değeri olmayan, kanıt olarak da kabul edilmeyen bu türden rivayetleri zikrediyor. Hiçbir tarihçi, bir eleştirmen bu rivayetlerin sıhhat derecesinden söz etmemiş ve nass olarak da kabul etmemişlerdir.

Burada hiçbir kuşku olmayan husus, tarihçiler bunu yalanlamak için ittifak edip anlaşmış olsalar bile, iki kişi arasındaki böylesi bir ittifak, sadece bir anlaşma pazarlığı mânasına gelebilirdi. Meselâ Muaviye, idareyi ele almak için, Amr b. As da valilik için bir pazarlık yapmış olabilirdi. Burada esasen pazarlık konusu olan husus, her ikisi arasında kendileri açısından uygun gördükleri konu üzerinde bir pazarlık yapmış oluyorlar. Eğer böyle bir şey var olmasaydı, ittifak da sağlanamazdı.[2]

Şimdi ütün bu anlatılanlardan sonra bütün bu sakat, yalan yanlış rivayetlerin ne derece bir değere haiz olduklarını örneklemek suretiyle gösterelim. Çünkü bu tür rivayetler gerek Muaviye'yi ve gerekse Amr b As'ı kaşımıza bir başka yüzle çıkarmış olmaktadır.

Muaviye ile Amr b. As'ın iyi birer Müslüman oldukları, Allah'tan korkan takva sahibi kimseler olduklarını örnekleriyle görelim. Bu ikisi her şeyden önce İslâm'ı kabul ettikleri günden itibaren hayatlarını İslâm adına vakfetmişlerdir. Allah'ın dinine hizmeti görev bilmişlerdir.[3]

Muaviye'ye gelince, her şeyden önce Allah Resûlü'nün (sav) onun hakkındaki duası yeter. Çünkü Allah Resûlü (sav) onun için şöyle dua etmiştir:

---

[1] Bunlar için bk. Süferaunnebiy (sa), s.508; Abdulhalik Seyyit Ebu Rabiye, Amr b. As, s. 316
[2] Akkad, Amr b. As, s.231-232
[3] Hamdi Şahin, ed-Devletu'l-Emeviyye, s. 416

"Allah'ım, onu hidayete eren, hidayet yolunu gösteren ve onu başkalarına doğruyu gösteren kıl."[1] Yine Allah Resûlü (sav) buyuruyor: **"Allah'ım Muaviye'ye Kitabı ve hesabı öğret, onu azaptan koru!"**[2]

Amr b. As'a gelince, Allah Resûlü sa) onun iman sahibi olduğuna tanıklık etmiştir. Çünkü onun hakkında şöyle buyurmuştur: **"Halk İslâm dinini kabul etti. Amr b. As ise iman etti."**[3] Bir başka hadiste de şöyle buyurmaktadır: **"As'ın iki oğlu Amr ile Hişam mümindirler."**[4] Yine Resûlüllah (sav) şöyle buyurmuştur: **"... Amr kesinlikle doğru söyledi. Çünkü Allah katında Amr'ın çok iyilikleri vardır."**[5]

Kaldı ki Amr b. As, Hz. Ali (ra) döneminde, Hz. Osman'ın (ra) kan dâvasını sürdürmek üzere Muaviye'ye biat etmiştir. Çünkü Amr b. As, Hz. Osman'ın şehit olması sebebiyle bundan büyük bir şekilde etkilenmiştir. Çünkü Hz. Osman'ın vefatını duyar duymaz neredeyse kendini kaybedecek duruma gelen Amr b. As, hemen yerinden ayrılarak doğruca Şam'a gelir ve "Hayâ misali, dindarlık örneği Osman; neredesin!" diyerek ağlamaktan kendisini alamaz. Çünkü Amr, Hz. Osman'ın en yakın arkadaşlarından ve dostlarındandı. Onun danışmanı konumunda bulunuyordu. Hem de herhangi bir görevi, valiliği, emirliği olmamasına rağmen Hz. Osman'ın danışma meclisine hiçbir engel olmaksızın katılırdı.

Hemen bulunduğu yerden ayrılarak Muaviye'nin yanına, Şam'a gelmesinin sebebi, Muaviye'nin yanında yer alarak Hz. Osman'ın kâtillerinden onun kan bedelini almak ve kâtillerin de cezalandırılmasını sağlamak amacıyla Şam'ı tercih eder. Şehit düşen halifenin öcünün alınması niyetiyle burada yer alır. Kaldı ki sadece Hz. Osman'ın öldürülmesi olayı suçlulara ve kan dökücülere karşı öfke ve kin duyulmasını yeterli kılar. Bunun için de mutlaka Medine dışında bir yer, bir merkez edinilmesi gerekiyordu. Çünkü kâtillerden öç alınması ancak bu şekilde mümkün olabilirdi. Zîra, bu adamlar Allah Resûlü'nün (sav) haremi içerisinde kan dökmüşler, halkın gözleri önünde onun halifesini öldürmüşlerdir. Böyle bir durumda Amr'ın Hz. Osman lehine harekete geçmesinde ve kâtillerin bulunmasını ve cezalandırılmalarını istemesinde yadırganacak taraf ne olabilir ki? Gerçi bu konuda birtakım kuşkuları bulunanlar var olsa da, onların geneli

---

[1] Elbani, Sahihu Süneni't-Tirmizi, 3/236
[2] Mevaridu'z-Zam'an, 7/249. Hadis isnad yönünden hasen bir rivayettir.
[3] Elbani, Silsiletu'l-Ahadisu's-Sahiha, 1/238, H.155
[4] Tabakat, 4/191; Elbani, Essilsiletu's-Sahiha, 1/240, H.156
[5] Hâkim, Müstedrek, 3/455 Hâkim bu rivayetin sahih olduğunu söylemiş, Zehebi de İsnad yönünden sahihtir, demiştir.

ağırlıklı olarak yalan-yanlış yapılan rivayetlere dayanmaktadır. Amr'ı böyle bir konumda gösteren işte bu tür tutarsız rivayetlerdir.[1]

Mısır'ın Amr b. As'a Peşkeş Çekildiği Yalanı

Muaviye tarafından yanında yer alması için Mısır'ın Amr b. As'a yemlik olarak verildiği veya peşkeş çekildiği yalanına gelince; daha önceki yalanları rivayet edenlerden bir olan Ebu Mihnef'in yaptığı bir rivayettir. Muaviye'nin ordusunu, Mısır'ı almaları için Mısır üzerine saldırması ve burayı Hz. Ali'nin taraftarlarının elinden alması hicri 38 (658 m) yılında olmuştur. Bu hamlede ordunun başında komutan olarak görevli bulunan kişi Amr b. As idi. Çünkü buradan şöyle bir beklenti vardı, Mısır'a egemen olan ve Hz. Ali taraftarlarının elinden Mısır'ı alan bir güç, Hz. Ali'ye (ra) karşı üstün gelebileceği gibi, buradan elde edeceği haraç vergisi de o nispette büyük olacaktır. Yani Mısır'ı elinde bulunduran bir vali, oldukça güç kazanacak olan biri konumuna gelecekti. Durum böyle olunca Muaviye böyle bir imkânı elinden nasıl kaçırsın ve onu tutup Amr b. As'ın kucağına bıraksın? Bu, olacak şey değildir. Çünkü Muaviye'nin kendisinin bizzat böyle bir gelire ihtiyacı vardır.[2]

Başka deliller de vardır. İşte o delillerden bazıları şöyledir: "Muaviye, Mısır'daki valisine gönderdiği bir genelgede, Mısır Kıptilerinden alınan verginin bir kıratlık artırım yapılmasını ve bunun kendisine gönderilmesini ister. Ancak vali de Muaviye'ye, "Böyle bir şey nasıl yapılsın ki, kendilerine herhangi bir vergi artırımı yapılmayacağı sözü verilmemiş miydi?" diye sorar. Bu nedenle Mısır valisi Verdan, böyle bir artırıma gitmediği gibi, onu Muaviye'ye de göndermedi. Ancak böyle bir haracı, Amr b. As oraya atanınca, o gönderdi.

Çünkü Amr b. As'ın ölümünden sonra Mısır'da valilik görevini üstlenmiş olanlar -ki bunlar Utbe b. Ebu Süfyan, Ukbe b. Amir ve Mesleme b. Halit gibi isimlerdi- haracı da diğer hizmetleri de bunlar üstlenmişlerdi.

Bu rivayet gayet açıktır ve kesindir. Çünkü rivayet, Muaviye'nin Mısır'da haraç gelirinin ne kadar artmasını istediğinin açık göstergesidir. Özellikle de Amr b. As'ın velayeti döneminde bu böyleydi. İşte buna bu kadar önem verilmesi, ancak bu gelir kaleminin artmasına bağlıdır. Çünkü bu gelir Şam'da bulunan Muaviye'ye gönderiliyordu, O da buna göre çeşitli yerlere harcamalar yapıyordu.

---

[1] Gadban, Taberi tarihinden naklen Amr b. As, s.481-492
[2] Taberi, Tarih, 6/9

Kaldı ki Muaviye, Mısır'dan gelen haraç gelirini kimseye bırakacak değildi. Zîra o dönemde Mısır'da gelir, diğer İslâmî bölgelere göre çok daha zengin bir düzeyde idi. Bu açıdan Muaviye burasını elinden çıkaracak değildi. Bütün İslâm ümmetinin hakkı olan buradaki geliri bir tek kişiye feda edecek biri de değildi. Bu bakımdan buradan asla vazgeçemezdi.

İbn Teymiyye Atıyye b. Kays'tan rivayet ediyor, demiş ki: Bize hitapta bulunurken Muaviye b.Ebu Süfyan'dan dinledim, diyordu ki: "Sizin Beytülmalinizde, size verilen bağışlardan sonra fazlalık da bulunmaktadır. Ben de onu sizin aranızda bölüştürüyorum. Eğer önümüzdeki yıl da bir fazlalık olursa, onu da aranızda paylaştıracağım. Olmadığı takdirde, yapabileceğim bir şey yoktur. Çünkü hazinede bulunan mal bana ait değildir. O mal, Allah'ın size ganimet yoluyla gönderdiği hakkınız olan bir maldır."[1]

Ayrıca bu anlattıklarımıza bir de İslâm şehirlerindeki gelişmeleri ve imkânları birbirine eklersek, şehirlerarasında farklı nedenlerle olan çatışmaları hesaba katacak olursak, aynı şekilde Mısır'da bulunup da Emevîlere karşı olan Amr b. As buraya gelinceye dek Hz. Ali'ye (ra) bağlı kalarak yönetilen Mısır'da durumlar değişti. Bu olay hicri 38, miladi 658 yılında gerçekleşmişti.

Yani bütün bu gerçekler göz önünde tutularak olaya bakıldığında kesin olarak şu gerçeği öğrenmiş oluruz: Râvilerin ileri sürdükleri gibi halk, bu bölgenin sade Amr b. As'a verilmesini kabul etmezdi, edemezdi, zaten böyle bir şey olmamıştır.

Bir örnek olsun diye açıklayalım: Mısır halkından öyle kimseler vardı ki, bunlar Muaviye'nin zafer kazanması için Amr b. As'a yaptıkları yardımlar kadar Muaviye'ye de yardım ediyorlardı. Evet, onun üstün gelmesini istemeseler de bunu yapıyorlardı. Örneğin Muaviye b. Hadic ve arkadaşları Hz. Osman (ra) taraftarı olmakla beraber, hiçbir zaman Amr b. As'a bir ayrıcalık tanınmasını istemiyorlardı, karşı çıkıyorlardı.

Daha önceden belirttiğimiz gibi, Muaviye b. Hadic, Muaviye tarafından mısır valisi olarak gönderilen Muaviye'nin kız kardeşinin oğlu Abdurrahman b. Ümmül Hakem, bu zat tarafından geri göndertilmişti. Ancak buna rağmen Muaviye b. Ebî Süfyan, Muaviye b. Hadic'e karşı duramamış, buna güç yetirememiştir.[2]

---

[1] Futuhu'l-Buldan, s.219; Fehmi Abdulcelil, el-Emeviyyun ve'l-Fey', s.67-68; İbn Teymiyye, Minhacu's-Sünneti'n-Nebeviyye, 3/185

[2] ed-Devletu'l-Emeviyye el-Muftera aleyha, s.417

Hz. Hasan'a Ait Olan Haraçtan Vazgeçilmesi

Bazı tarihçilerin ileri sürdüklerine göre Muaviye, Hz. Hasan'a ait olan Daru Ebcurd denilen bölgeden gelen haracı almayıp yine Hz. Hasan'a bırakmıştır. Bu arada Kûfe'den elde edilen Beytülmalde olanı da kendisine bırakılmasını istemişti. Buradaki gelirin miktarı yıllık olarak 5 bin dirheme ulaşıyordu. Hz. Hasan'ın hilâfet makamından çekilmesi ve yerini Muaviye'ye bırakması hesabına kufe'de toplanan verginin de kendisine bırakılmasını istemişti.

Hz. Hasan (ra), Kûfe'de kendisi için bırakılan Beytülmali almış, fakat Daru Ebcurd denilen bölgenin haracını almaya güç yetirememiştir. Çünkü Basra halkı, Hz. Hasan'ı bundan menetmişlerdi. Çünkü Basra halkı, bu durumun Muaviye'nin teşviki sebebiyle olduğunu savunuyorlardı. Ya da Basralılardan gelen bir girişim sebebiyle olduğunu ileri sürmekteydiler. Oysa böyle bir davranış, hem Hz. Hasan için ve hem de Muaviye için bir leke olurdu. Çünkü böyle olması halinde Hz. Hasan ile Muaviye'nin ümmet malını bâtıl yollardan yemek için anlaşmışlar gibi bir durum ortaya çıkar ki, bu, kabul edilecek bir şey değildir, batıldır ve sahih de değildir.

İşin gerçek olan tarafı, Buharî'de sabittir. Orada anlatıldığına göre, Hz. Hasan (ra), Muaviye (ra) tarafından gönderilen heyete –ki bu heyet Abdurrahman b. Semure ve Abdullah b. Amir b. Küreyz'den oluşuyordu- demiş ki: "Abdülmuttalib Oğulları olarak bize bu mal varlığından bir pay, bir hisse bulunmaktadır. Bu maldan benim payıma ne verilecek?" O ikisi de, "Biz, senin bu konuda olan hakkını sağlayacağız, sana garanti veriyoruz, kefilin biz olacağız" derler.[1]

Bu arada Hz. Hasan, kendisinin olsun, kendisi dışındaki Abdülmuttalib Oğullarından olsun, önceden ellerine geçmiş olan mal varlıkları için de Muaviye'yle görüşüp konuşur ve o malların kendilerinden istenmemesini söyler. Fakat burada, gelecek sene için Muaviye tarafından kendilerine ne verilmesini istedikleri konusunda herhangi bir bilgiden söz edilmemektedir.[2]

İbn A'sem diyor ki: "Hasan (ra) dedi ki: Mala gelince, o mal, Muaviye'ye ait değildir. Bu itibarla Müslümanlara ait olan bir maldan, ganimetten bana vereceği şartını ileri sürme hakkına sahip değildir. Çünkü mal onun değildir. Bilindiği gibi devletin en önemli olan geliri, alınan haraç

[1] Bk. ed-Devletu'l-Emeviyye el-Muftera aleyha, s.417; Taberi, Tarih, 6/165; Buharî, Sulh, H.2704
[2] Dirase fi Tarihi Hulefai'l-Emeviyyin, s.64

geliridir. Bu itibarla işin bu noktasında direkt olarak Hz. Hasan ile Basra halkı arasında bir bağlantı kurmak da anlamsızdır. Ancak gelen rivayetlerden anlaşılan o ki, Daru Ebcurd haracı, Hz. Hasan'a verilecek olan mallar arasında bulunmamaktadır. Rivayete göre Hz. Hasan (ra), Hz. Muaviye'ye, "Benim üzerimde başkalarına karşı vaatlerim ve borçlarım var" demiş. Bunun üzerine Muaviye de Hazine'den 400 bin dirhem veya bu miktarın üzerinde kendisine para çıkarmıştır.

İbn Asakir diyor ki: "Beytülmal Hz Hasana teslim edilir, o da buradan kime ne vaadi varsa ve ne tür borçları varsa buradan karşılardı. Buradan gerek kendisi için ve gerekse babasının geride kalan aile bireyleri için, çocukları için ve ailesi için ne kadar ihtiyacı varsa hepsini karşılardı."[1]

Bazı tarihçilerin yazdıklarına göre, Hz. Hasan alacaklarını Beytülmalden aldıktan sonra orada yine de beş milyon dirhem bulunurdu. Onu da yanında çalışan askerleri için elinde bulundururdu. Bu meblağı onlar arasında bölüştürür, kendisine, ailesine ve arkadaşlarına da hisse ayırırdı. Haliyle bazı askerlere bu türden para verilmesinin, hem dengenin sağlanmasına ve hem de huzursuzluğun önlenmesine faydası dokunuyordu.[2]

Buharî'de yer alan rivayet, benim de düşünce olarak kabul edebildiğim görüşü yansıtmaktadır. Çünkü geçmişe dönük olan malları, Hasan'ın payına düşen miktar itibariyle talep etme gibi bir durum olamazdı.

Bu arada Muaviye'nin her yıl olmak üzere Hz. Hasan'a vermeyi taahhüt ettiği bir milyon ve kardeşi Hz. Hüseyin için de iki milyon dirhem tutarındaki para konusunda gelen rivayetler, kezâ Haşim Oğullarına yapılacak olan bağış ve yardımın Abdi Şems Oğullarına verilecek olandan fazla olması, Haşim Oğullarına ayrıcalık tanınması gibi bu çerçevede yapılan yorumlar, tahlil ve tefsirler kabul edilecek değildir. Kaldı ki bu rivayetlerin kabul edilebilecek bir tarafları da bulunmamaktadır.

Çünkü bu tür rivayetler, Hz. Hasan'ın ümmete ait olan mallar konusunda zayıf karakterli olduğu gibi bir intiba yaratmaktadır. Ancak hediye ve ikram babından olan yardımlara gelince, bu konuda o da diğer Müslüman bireyler gibi bir kişidir, onlar nasıl alıyorlarsa, Hz. Hasan da bundan çok rahat olarak alabilir. Bunun kınanacak bir tarafı da yoktur. Bu türden rivayetler pek de önemsenecek rivayetler değildir.[3]

---

[1] Dirase fi Tarihi Hulefai'l-Emeviyyin, s.64; el-Futuh, 3/293; Tarihul İslâm, Ahdu Muaviye, s.7;
[2] Şevki Ebu Halil, Fi't-Tarih'il-İslami, s.268
[3] Dirase fi Tarihi Hulefai'l-Emeviyyin, s.63; el-Ahbaru't-Tıval, s. 218;

Bağışlarda Ayrıcalık Tanıma

İslâm'da ilk defa bağış dairesini kuran kişi Hz. Ömer'dir (ra). Bundan önce yani Allah Resûlü'nün (sav) dönemindeki uygulamaya göre, Resûlüllah (sav), hemen savaş bitiminin arkasından savaşta elde oluna ganimetleri Müslümanlar arasında bölüştürür, dağıtımını sağlardı.

Hz. Peygamber (sav), Huneyn gazvesinde elde olunan ganimetlerden müellefe-i kulub denilen kesime de pay verdi. Bu kesim ya henüz Müslüman olmuşlar ve fakat içlerinde hâlâ birtakım ukdeler bulunan ve buna rağmen İslâm'a kazandırılması istenen kimselerdir. İşte bunların gönüllerini kazanmak mânasında olan ve Kur'anda da anılan bu kesime de pay verilir ve verilmiştir. Bundan da anlaşılan o ki, ganimet paylaşımı sırasında halktan bazılarına bu mânada bir ayrıcalık tanınması ve başkalarına verilenden daha fazla verilmesi mubahtır. Müslümanların maslahatları gereği bu, bazen de mustahap olabilir. Meğerki Müslümanlardan arta kalan bir ganimet var olsun.[1]

Daha sonra Hz. Ömer'in (ra) halifeliği döneminde İslâm devletinin sınırları genişleyince, bunun doğal bir sonucu olarak gelirler de o nispette artmaya başladı. Bunun üzerine Hz. Ömer (ra), danışmanlarıyla görüştü, konuyu tartıştı ve böylece bir yardım dairesinin kurulmasına karar verildi. Bu daire, verilen kurallar çerçevesinde burada toplanan mal varlıklarının ilgililere dağıtımını sağlıyordu.

Bu dağıtımda öncelik şu ölçüye göre yapılıyordu: İlk önce Müslüman olanlara ve bu mânada İslâm'a hizmette öncülük eden bu kimselere, yani sahabeye ve Hz. Peygamberin (sav) yakınlarına ayrıcalık tanınırdı.

Emevîler idareyi ele geçirince, Şam halkına diğer bölgelere göre bir ayrıcalık getirdiler. Bunlara daha çok yardım verilirdi. Çünkü Şam toplumu, Emevîlerin en candan dostlarıydı. Bir de Şam toplumu, Emevîlerin askerî kaynağını oluşturuyordu. Cihad ve benzeri konularda ilk önce göreve bunlar çağrılırdı.

Devletin sağlıklı işleyişi ve bir saldırıya uğramaması için en önde olan ve güvenilen Şam ordusuydu. Emevîler bu açıdan onlara büyük önem verir ve çok güvenirlerdi. Muhaliflerini ve kendilerine düşman gördükleri Şam ordusu eliyle ortadan kaldırıyorlardı.

---

[1] İbn Recep Hanbelî, el-İstihrac Liahkami'l-Harac, s.26; ed-Devletu'l-Emeviyye el-Muftera aleyha, s. 418

Bu nedenle Emevîlere karşı nerede ve hangi bölgede, vilayette bir isyan baş göstermişse, Şam ordusu onu orada bastırmış, gerekeni yapmıştır. Mısır ordusunun ve güçlerinin başaramadıklarını Şam ordusu ortadan kaldırabilmiştir. Nitekim İbn Eş'as . hareketine karşı olsun, Yezid b. Abdümelik döneminde Yezid b. Mühelleb'e karşı olsun bütün bu isyanları Şam ordusu bastırmış ve onları bertaraf etmiştir. Nitekim Hişam döneminde Afrika'da Berberî isyanlarını da yine Şam ordusu önlemiştir.[1]

Müellefe-i Kulub Kapsamının Genişletilmesi Yeni Taraftar Kazanma Meselesi

Kalpleri ya da gönülleri İslâm'a ısındırılmak istenenler, İslâm'a kazandırılmak için yapılması gerekenler.

Muaviye döneminde bu amaçla bu sınıfın kapsamı geniş tutularak, ona göre bunlara yardımlar sağlanmaya başlandı. Özellikle lider konumunda olabilenlere, İslâm'a büyük hizmetleri olabileceklere, bu mânada kendilerinden yarar beklenilen kimselere bu kalemden oldukça fazlaca yardım yapılırdı. İleri gelenlere, kabile reislerine ve peşinden bir kitleyi sürükleyip getirebilecek konumda olanlara bu kalemden ayrıcalıklı olarak fazladan yardım sağlanırdı.

Muaviye (ra) şöyle düşünürdü: Fazla Müslüman kanı dökmektense fazla para akıtarak onları kazanmak daha hayırlıdır. Bu nedenle onların gönüllerini kazanabilmek maksadıyla önlerine mal sererdi. Bu sayede hem onları ve hem de onların taraftarlarını ve sevenlerini de kazanmış olurdu. Böylece yeri ve konumu bakımından bir üstünlük, bir değer kazanırdı. Arkalarında bırakmış oldukları bir gedik varsa onu kapatırdı.

Belki de Allah Resûlü (sav) tarafından, özellikle Mekke'nin fethinden sonra bazı ileri gelenleri İslâm'a kazandırabilmek ve gönüllerini İslâm'a meylettirmek adına onlara fazladan ganimet payı ayırmasının ne mânaya gelmiş olduğunu da böylece anlayıp kavramış oldular. Çünkü İslâm açısından bu türden insanların dine kazandırılması konusunda maddi yardım yapılması ve gönüllerinin kazanılması ya da en azından İslâm'a ve Müslümanlara zarar vermeyecek bir duruma gelmeleri için ganimet ve benzeri türden yardımlar yapılabilir.

Muaviye ve Emevî devleti açısından din ve devlet adına yapılacak hizmetler iç içedirler. Çünkü Muaviye (ra), dine yardım ve hizmet nokta-

[1] ed-Devletu'l-Emeviyye el-Muftera Aleyha, s. 420

sında nasıl inanıyorlarsa, bu şekilde devletini ayakta tutmayı, ailesini ve çevresini böylece yanında tutmasını sağlamış oldu.

Nihayetinde eğer Muaviye bu yaptıklarında ve davranışlarında hatalı idiyse, o takdirde Muaviye tarafından dağıtılan ve sunulan yardım ve bağışları sözü edilen değerli insanların, ilim adamlarının, sahabenin ve özellikle de Hasan ile Hüseyin'in bunları almamaları gerekirdi. O halde ne diye onlar onun bu yardımlarını ve desteklerini kabul ettiler? Çünkü bu yardımı alanlar, takvasıyla, Allah'tan olan korkusuyla ün salmış kimselerdi. O halde gerçeği söylememiz gerekecekse, bu durumda şöyle demeliyiz:

"O dönemdeki İslâm toplumu Hz. Peygamber (sav) dönemine ve Raşit Halifelerin dönemlerine göre doğal olarak çok büyük ve önemli değişikliklere uğramıştı. Hatta bu dönemdeki bazı siyasal faaliyetler özellikle de bu yardımlarla, hediye ve bağışlarla bir ayrıcalık gerektiriyordu. Bu dönemde olması gereken buydu.[1]

Emevilerde Lüks Yaşam

Emevilerdeki yaşam tarzının lüks bir hayat tarzı olduğu, tarihçilerimiz tarafından yazılmaktadır. Onlar bu konuya çok geniş yer vermişlerdir. Eğer doğruyu belirtmemiz gerekecekse, onlardaki bu lüks yaşam giysilerinde, evlerinde, evlerindeki konforda, yapmış oldukları sınırsız bağış ve hediyelerde, harcamalarda kendisini gösteriyordu.

Nitekim Muaviye, Şam bölgesindeki valilik görevinde bulunurken, bu durum Hz. Ömer'in (ra) dikkatini çekmişti. Çünkü tâ o dönemde bile Muaviye, gündüz bir başka kıyafet ve debdebe ile akşamleyin daha başka bir giyim-kuşamla halkın arasına çıkardı. Gerçi Emevî hanedanının yaşam tarzını, o dönemdeki Arap ve İslâm toplumunun yaşam tarzından farklı düşünmemek gerekir. Onlar da o toplumun birer parçasıydılar. Bu nedenle doğal olarak hepsi birbirlerinden etkileniyorlardı.

Kaldı ki, bu dönemde sürekli bir değişim vardı. Herkesteki servet zenginliği, helâl mal edinme arzusu oldukça açık olan bir husus idi. Bu, ilgili topluma bir zevk ve haz yaşatıyor, sosyal hayatta onlara bir değer kazandırıyordu. Kaldı ki zaten genişleyerek devam eden fetih hareketleri sayesinde elde ettikleri imkânlar sebebiyle, kendilerinde bir hâkimiyet ve bir egemenlik güvenini sağlıyordu. Gerçi bütün bu olan biten şeylerin, hiçbir vakit Muaviye'nin takvası üzerinde bir etkisi olmamış, onların bü-

[1] el-Emeviyyun ve'l-Fey', s. 72–73; Şahin, ed-Devletu'l-Emeviyye, s.422; ed-Devletu'l-Emeviyye el-Muftera aleyha, s. 422

yük varlık sahibi olmaları, Muaviye'nin şımarmasına neden olmamıştır. Çünkü Muaviye'nin takvası hakkında gelen ve bunu tekit ve teyit eden haberler bir hayli fazladır. Hatta sadece kendisi değil, onun valisi olan Ziyad'ın durumu da ondan farklı değildi. O kadar zahit biriydi ki, varlıklı olmasına rağmen yırtık ve yamalı elbise giyerdi.

Ayrıca bu rivayetler arasında herhangi bir çelişki de bulunmamaktadır. Üzerlerinde varlıklı olmanın izleri görülse de yine de haklarında gelen rivayetler, çelişkili rivayetler değildirler. Aksine bütün bu rivayetler, üstün ruha sahip bir kitlenin var olduğunu gösteren rivayetlerdir. Dolayısıyla bunlardaki zahidane hayat, onlar için bir eksiklik sayılmayacağı gibi, varlık içerisinde lüks bir yaşam sürdürmeleri de haram değildir.[1]

İşte burada görüldüğü gibi böyle önemli kişilerin bu kadar malî harcamada bulunmalarını gayet etraflı bir gözle dikkate alırsak, Ümeyye Oğullarında lüksün, çok farklı bir hayat geçirmelerinin bir engel oluşturduğunu, bu amaçla yardımı kıstıklarını göremeyiz. Emevîlerin ister halifeleri, ister vali ve Emirleri olsun, hatta Emevîlere karşı olan Haşim Oğullarından bazıları, yine Zübeyir Oğulları ve daha başka aileler, malî konularda Emevîlerden daha az toleranslı olmadıkları gibi, onlardan daha fazla mala düşkün de değillerdi. Hatta Ümeyye Oğulları kendileri için saraylar yaptırınca, Arapların ileri gelenleri de gerçekten kendilerinden söz ettirecek önemli saraylar ve köşkler inşa ettiler. Hatta herhangi bir görevde bulunmasa bile önemli sayılan ve önde gelen birtakım kişiler de benzeri saraylar yapmışlardır. İslâm toplumunda lüks hayat yaşama meselesi açıkça görülmekle beraber bu, ne o dönemde ve ne de sonraki dönemlerde pek de onay gören, tasvip gören bir durum değildi.[2]

Aslında Emevîlerin malî konulardaki aşırı infak ve harcaması, işi israfa ve lüks hayata vardırmıştır. Bu savurganlık o derece yaygın hale gelmiştir ki, bu durum onları şımarmaya ve daha sonra varlıklarını yitirmeye, yerle bir olmaya kadar götürmüştür. Bu sebepledir ki, Şam ve çevresi tamamen haçlılar eliyle harabeye dönüştürüldü. Daha sonra Bağdat şehri Moğolların ellerine düştü. Böylece Abbasî devleti ortadan kalkmış oldu. Bu bakımdan İslâm israfi ve savurganlığı sevmez, bu konuda çok şiddetli uyarılarda bulunur. Nitekim Rabbimiz şöyle buyurmuştur:

---

[1] el-Avasım, Mine'l-Kavasım, Tahkik, Muhibbuddin el-Hatib, s.217; ed-Devletu'l-Emeviyye el-Muftera aleyha, s. 424.

[2] ed-Devletu'l-Emeviyye el-Muftera aleyha, s. 425

"Biz bir memleketi helâk etmek istediğimizde, onun refah içinde yaşayan şımarık elebaşlarına emrederiz de onlar orada kötülük işlerler. Böylece o memleket hakkındaki hükmümüz gerçekleşir de oranın altını üstüne getiririz." (İsra, 17/16)

Bu durum âdeta bir asit gibidir, maddenin içine nüfuz ederek onu eritir, kullanılamaz hale getirir. Âdeta içi boş kamış haline dönüşüverir veya o kadar yumuşar ki, gelebilecek herhangi bir darbeye karşı koyamaz olur ve yıkılıp gider. Bir toplumda aşırı olarak ellerine mal geçince, bu durum onları israfa ve lüks hayata götürür. Gerçi varlık böyle yorumlanmış olsa bile yine de mutlaka bu, sonuç olarak bunu doğurur demek değildir. Fakat yanlışa götüren bir varlık da hiçbir zaman mâsum kabul edilemez. Çünkü Allah'a isyanın temize çıkarılacak bir tarafı bulunamaz.

Nitekim Hz. Ömer (ra) döneminde de mal varlığı vardı ve geliyordu. Fakat Hz. Ömer (ra) bunu özellikle fesadı önlemek amacıyla hizmete sunardı. Hatta o kadar ki, Hz. Ömer (ra) sahabenin Medine'den ayrılarak gidip o varlıklarını başka yerlerde zayi etmelerine fırsat vermez, bunu engellerdi. Yani Hz. Ömer (ra) topluluk arasında aristokrat bir sınıfın oluşmasına fırsat tanımazdı. Halkın üzerinde böylece egemen olabilecek, onlara tepeden bakacak bir oluşuma izin vermezdi. Çünkü böyle bir durumda sınıflar arası ayrıcalık baş gösterecek ve haliyle bu da toplumun bozulmasına sebep olacaktır. Özellikle de bizzat böyleleri arasında lüks, zenginlik ve şımarıklık görülecek, bir de bu kimseler halifenin yanında yer alıp onun meclisini ve danışmanlarını oluşturacaklar, bu da devlette bozulmaya götürecektir.

Bunun içindir ki Hz. Ömer (ra) bizzat kendisi ve ailesine bunu uygulamış, israfa kaçmamalarına dikkat çekmiştir. Çünkü önce kendisinin halka kötü örnek olmaması gerekiyordu. Aksi takdirde toplum bozulurdu.

Ümmetin görevinde bulunan ve veliyyulemr olan zat tarafından malın belli bir kısmının harcanması emri olmaksızın gerekenin yapılması halinde, yararlı olan hususlarda müsamaha olurdu, zararlı olanından da men edilirdi. Harcamaların mutlaka İlâhi kanuna uygun olması gerekirdi. Yoksa malî olduğu gibi şu veya bu şekilde işlenir olmazdı.

Ancak insanlardan istenen olumlu gayret, ortada var olan bir afeti, bir yanlışı yok etmek ve onu düzeltmektir. Çünkü gücün bizzat kendisi âfet demek olup büyük tehlikeye sebebiyet verir. Malın afeti israftır, şımarıklıktır, savurganlıktır. Onun tedavisi de ancak idareci eliyle olabilir. Bu durumda devlet idaresini elinde bulunduran bir kimse, her şeyden önce

idaresi altında bulundurduğu topluma bu ruhu vermelidir. Bizzat kendisi de halka örneklik etmelidir.

Eğer herhangi bir denetim olmaksızın halkın eline mal bırakılırsa, içlerinden öyleleri çıkarı ki, toplumun ahlâkını ve mânevi değerlerini yok eder. Tıpkı eski Farslılarda görüldüğü gibi, bu, bizim de başımıza gelebilir. O halde bu durumda ortaya çıkacak olan sonuç sünnetullahta belirtilen gerçeğin ortaya çıkmasıdır. Çünkü yüce Allah bu durumu kitabında şöyle açıklamaktadır:

"İnsanların kendi işledikleri kötülükleri sebebiyle karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır. Dönmeleri için Allah, yaptıklarının bazı kötü sonuçlarını dünyada onlara tattıracaktır." (Rum, 30/41)

Lüks hayat yaşantısı tıpkı her âfet gibi yok edicidir. Tedavi edilmediği takdirde, önü alınamaz ve kesin olarak toplum arasında yaygınlaşır. Hele bir de bu gibi işler ilk olarak hilâfet saraylarında, devleti idare edenlerin yaşantılarında baş gösterirse, bu, daha da kötü bir örnek oluşturur. Çünkü idareciler her zaman örneklik etmek durumundadırlar. Bu örnek ne yönde olursa toplum da o hale gelir.

Emevîler, şahsi yaşantılarında her ne kadar lüks ve israfa varan bir yaşantı içerisinde olmuşlar ise de Abbasiler dikkate alındığında, Emevîler onlara göre daha az bozulan bir toplumdurlar. Çünkü Emevîler her şeyden önce devletlerine önem verirler ve onun ayakta kalmasına dikkat ederlerdi. Bir yönden böyle davranırlarken bir diğer taraftan da Allah yolunda cihad ederlerdi.

Oysa Abbasiler, devleti ellerine geçirince israfa ve şımarıklığa kaçtılar. Bu durum çok hızlı bir şekilde onların toplumu arasında yaygınlaşmış oldu. Özellikle de bugün İran dediğimiz dünün Farslıları zaten bozuk bir toplum idiler. Abbasî devletinin,vatandaşları durumunda olan Farslılar zaten kötülük için biçilmiş kaftan idiler.

Hilafet makamının saraylarından bu lüks ve israf diğer idarecilere, valilere kadar yaygınlaştı ve toplumu etkiledi. Yöneticilerden sonra da tacirler ve zenginler israf ve şımarıklık içerisinde bir hayat sürdürmeye koyuldular. Varlık ve para onları yoldan çıkardı, milyonlarca dinar ve altın bu yolda harcanır oldu. Bundan sonra da bu bela İslâm'ın diğer kentlerini sardı ve yok etti.[1]

[1] Muhammed Kutup, Keyfe Nektubuttarihal İslamiyye, s.. 126-127

6.
KONU

MUAVİYE (RA) DÖNEMİNDE KAZA (YARGI) KURUMU VE EMEVÎ DEVLETİ

Yargı kurumu, Hz. Peygamber (sav) ile Raşit Halifeler döneminden sonra üçüncü sırada yer alan bir kurum idi. Çünkü Emevîler asrı gelişen ve giderek büyüyen bir devlet haline geldiği gibi, Raşit Halifeler döneminden de bu döneme intikal eden birçok eser, iz ve etki de vardı. Hatta birçok görevliler bile o dönemde yer alan görevlilerden idiler. Özellikle de o dönemde başlayıp devam eden İslâmî fetihler, yine o dönemin bir devamı olarak sürmekteydi. Doğu ve batı ülkelerinde İslâm, tebliğ ve dâvet hizmetleri bütün hızıyla sürdürülüyordu. Bunun etkisiyle ve götürülen hizmet ve yardımların da etkisiyle halk gruplar halinde gelip İslâm dinine girdiklerini, kabullendiklerini bildiriyorlardı. İslâm kültürü ve medeniyeti çok parlak bir şekilde varlığını devam ettiriyordu.[1]

Emevî Döneminin Raşit Halifeler Dönemiyle Olan Bağı

Emevîler dönemi, özellikle de Muaviye dönemi, birçok eser ve kurumları itibariyle Raşit Halifeler döneminin bir uzantısıydı. Çünkü hâlâ birçok sahabi henüz hayatta bulunuyordu ve bunlar da doğal olarak bu

[1] Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.165

devletin hizmetinde görev almışlardı. İlimde, fıkıhta, birçok ilmi hizmetler noktasında ve özellikle de yargı hizmetlerinde bu insanlar hizmet veriyorlardı. Tabiunun küçüklerinden, sonraları büyüklerinden olan ilim adamları bu hizmetlerde fiilen görev alıyorlardı. Hatta Raşit Halifeler döneminden itibaren hayatta olup da bu hizmetleri yürüten kimseler vardı ve bu kimselerden bu dönemde de yardım alınıyordu. Bunlar Emevî döneminde ilim adamlarının yetişmesinde de büyük roller üstlenmişlerdi. Nitekim Şurayh b. Haris (ra) gibilerinin kaza yani yargılama görevi bu döneme kadar devam ediyordu.

Emevîler döneminde dinî eğitim hizmetleri akidenin yüceltilmesine ilişkin hizmetleri, imanın eseleri aynen devam ediyordu. Dinî esaslara olan bağlılık ve buyruklarına karşı kesin itaat, şeriat hükümlerine bağlı kalmaları olduğu gibi devam ediyordu. Emevîler döneminde büyük ve saygı değer ilim adamları, müçtehitler yetişti. Bu yetişenler sahabe ile fıkhî mezhepler arasında olan bağlarını devam ettiriyordu.

Emevîler dönemindeki ilim adamları ve müçtehitler, Abbasî döneminde isim yapan, şöhret kazanan ilim adamlarının hocalarıydılar. İşte gelişen ve büyüyen bu fıkhî ya da hukuksal kurumlar ve buralardaki ilim adamlarının, yargı kurumunun iyi gitmesine, âdil bir sistemin kurulmasına büyük katkıları ve etkileri olmuştur. Çünkü içtihadî alan olabildiğince geniş tutulmuş ve bu arada İslâmî ilimlerin tedvinine de büyük önem verilmiştir. Hatta farklı alanlarda, medeni konularda gelişmeler başlamıştır. Kendileriyle savaş halinde bulundukları ülkelerden de birçok kültürel ve bilimsel mânada tercümeler ve aktarımlar yapılmıştır.[1]

Halifenin Yargılama Görevinden Çekilmesi ve Kurumların Birbirlerinden Ayrılması

Daha önceleri halifeler, yargılama görev ve hizmetlerini fiilen üstleniyorlardı. Görülen dâvalarda, anlaşmazlıklarda ve mahkemelerde fiilen meseleleri kendileri sonuca bağlıyorlardı. Bu nedenle halifeler birçok davada fiilen kararlar vermişlerdir, hüküm irat etmişlerdir.

Hatta şehirlerde görevli bulunan üst düzey yetkilileri, örneğin vali gibi kimseler de bulundukları bölgelerde halife adına bu yargılama görevini üstlenen ve fiilen bu görevi yürüten kimseler konumunda idiler. Meğerki halife tarafından birtakım hizmetlerle görevleri sınırlandırılmış olsun. Bu durumda olanlar kendi görevleri alanı dışına çıkamazlar ve herhangi bir yargılama görevinde yer alamazlardı. Çünkü halife tarafından

[1] Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.165

böyle bir yetki kullanmaktan menedilmişlerdir. Bunların yanında bir de ayrıca dâvalara bakacak kimseler özel olarak görevlendirilip gönderilmişlerdir.

İşte bu valilerden biri de Şam'a bu görevle gönderilen Muaviye b. Ebî Süfyan idi. Kendisi Şam bölgesinde 20 yıl süreyle valilik görevini sürdürmüştür. Bu nedenle ortaya çıkan dâvalara da bizzat kendisi bakıp hükme bağlıyordu:[1]

Ancak Muaviye halifelik makamına geçince, artık yargılama hizmetlerinden el çekti. İslâm devleti bünyesinde ve başkent olan Dımaşk'ta (bugünkü Şam'da) özellikle yargılama hizmetlerini yürütecek olan özel görevliler atadı, tüm yargılama ve mahkeme ile ilgili hizmetleri bunlara bıraktı ve dâva ve yargılamalarda tamamen bağımsız olarak, hiçbir kimsenin ve gücün etkisinde kalmaksızın tam bir yetkiyle donanmış olarak görev verdi. Nitekim merkeze bağlı diğer kentlerdeki görevli valilerine de bu görevi bağımsız yargı kurumlarına bırakmaları tâlimatını verdi ve uygulama böyle devam etti. Artık bundan böyle valiler ve onların eş değer görevinde bulunan sorumlu bölge idarecilerine yargılama hizmetlerinden el çektirilmiş olsu.

Ümeyye Oğullarından halife seçilmiş olanlar yani Emevî devletinin halifeleri, ister devletin başkenti Dımaşk'ta olsun, ister diğer kentlerde, vilayetlerde ve eyaletlerinde olsun devlet hizmetini, görev ve yetkilerini bu kurallar çerçevesinde kullanıyordu. Ümeyye Oğulları halifeleri, İslâmî yargılama alanından üç yönüyle bağlarını kesmiş oldular.

Başta artık bundan böyle hâkimler doğrudan başkent Dımaşk'tan yapılıyordu. Atamalar devletin ilk eliyle oluyordu.

İkinci olarak yargılama hizmetlerinde ve hükümlerinde görev alacak olanların denetimi ve atanmaları, atama ve görevden alma gibi yargıyı ilgilendiren özel hususlar ve bağlı hizmetler, maaşları, yargıdaki davranışları, görev alanlarıyla ilgili problemleri, verilen kararların ve hükümlerin denetimi bizzat kendilerinden çıkıyordu. Çünkü hakkı ve adaleti uygulamaları için bu, gerekliydi. Bu bakımdan takviye ve tekit olunmaları lazımdı. Çünkü şeriatı uygulamaları, dini hâkim kılmaları için bu önemliydi. Yargılamanın güçlü esaslarına bağlılık ve o yolda hareket etmek bunun bir devamı ve en önemli unsuruydu.

---

[1] Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.166.

Bir üçüncüsü de haksızlıkları önlemek ve piyasayı, pazarı ve çarşıyı denetlemek için kurulan yargı kurumudur.

Emevî devleti ya da Ümeyye Oğulları halifeleri, kendi ayakları üzerinde durabilmesi için haksızlıkları önlemek amaciyla tam mânasıyla mükemmel denebilecek tarzda yargının bu koluna çok büyük ve özel bir önem atfederlerdi. Bu nedenle yargının bu kolu başlı başına bağımsız olan bir kurum halini almıştı. Bunun içindir ki bizler Emevîler dönemin de yargı kurumunun tamamen bağımsız olduklarını, herhangi bir kurumun baskısı ve etkisi altında olmadıklarını, kezâ herhangi, bir eyalet veya bölge valisinin denetimine tâbi olmadıklarını, hatta halifenin bile bunlar üzerinde bir baskı kurma haklarının bulunmadığını görmekteyiz. Kaldı ki valilerin ve bu türden yetkiye sahip olanların bölgelerine bir hâkimin atanmasıyla, artık bunlar üzerinde bir baskıları kalmıyor ve elleri yargı üzerinden çekiliyordu.

Artık üst makam görevlilerinin yargısal alana müdahaleleri, baskıları önleniyor, onların işlerine ve içtihatlarına karışmalarının önü kesiliyordu. Bundan böyle halife ve valilere görev olarak bu kurumların verdikleri hükümleri infaz etmeleri, uygulamaları kalıyordu.[1]

el-Nubahi diyor ki: "Görev ve hizmet Muaviye'nin eline geçince, o kendi, çaba ve gayretiyle kendisinden önce geçen kâdıların (hâkimlerin) düşünceleri, onların çaba ve gayretini ortaya koymuştur. Onun bir düzen içerisinde gelişip olgunlaşmasını ise zamana bıraktı.[2]

Muaviye (ra) bütünüyle yargıdan ve yargı kurumundan elini çekip bunu başkasına devreden veya bırakan halifelerin ilkidir. Nitekim o, emri altındaki diğer kentlerdeki kâdıları özgür bırakmış, bunları, o bölgedeki üst düzey görevlilerinin eline bırakmadığı gibi kendisinin yer aldığı başkentte de ayrı bir yargı kurumu kurmuş ve buna müdahaleyi bırakmıştır.[3]

HÂKİMLERİN GEÇİM KAYNAĞI

Bilindiği üzere Hz. Ömer (ra), yargı erkini veya kurumunu idareden ayrı tutan bir sistem getirmişti. Bu nedenle kadılar için ilk defa maaş sistemini getiren kişi de Hz. Ömer'dir.

---

[1] Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.167
[2] Tarihu Kudati'l-Endülüs, s.24
[3] Abkariyyetu'l-İslâm Fi Usuli'l-Hükm, s.342

Müminlerin Emiri Hz. Ali'ye (ra) gelince o, zühdüyle ve kanaatkâr oluşuyla ün yapan bir zat idi. Nitekim Hz. Ali (ra) Mısır'daki valisine kâdılar hakkında şu tâlimatı vermişti:

"Onlara, başkalarına el açmayacak derecede maişetlerinde kısmaya gitme; genişlik tanı ki, herhangi bir durumda ihtiyaçlarını halktan karşılamaya kalkışmasınlar."[1]

Bu durum Emevîler dönemine dek aynen bu şekilde devam etti. Kadıların maaşları bizzat Beytülmalden karşılanıyordu. Bu maaş artarak devam ediyordu. Ancak hâkimlere ödenen parasal miktar bölgelere ve duruma göre takdir ediliyordu.[2]

Şabi'nin Şurayh'tan rivayetine göre, Şurayh her yargılama işinde aylık olarak 500 dirhem maaş alırmış. Devamla diyor ki: Bu miktar onlar için yeterli görülüyordu, onlar da kendi adlarına bunu yeterli bulurlardı. Zaten bu miktar yeterliydi.

Yine diyor ki: "Ben de onlar adına kadıların yanında bulunur ve kendim orada görevli olarak hizmet verirdim, fakat bundan ötürü bir şey almazdım. Ancak Abdümelik b. Mervan H. 72 (691 m) yılında Nahile'ye geldiğinde, Şurayh'a durumu sormuş. Burada, Şurayh'ın İbn Zübeyir döneminde kadılık yapmaktan imtina ettiğini, bu görevi üstlenmek istemediğini öğrenmiştir. Bunu öğrenince, Abdümelik Şurayh'ı yanına istetmiş ve ona şöyle demiştir:

"Görevine tekrar dön. Biz bundan böyle maaş olarak sana on bin dirhem ödenmesi emrini verdik. Buna ek olarak da 300 ceriplik ekilebilir toprak parçası veriyoruz."

Bunun üzerime Şurayh bu iki teklifi kabul ederek kadılık görevine döner ve bu görevini h. 78 (697 m) yılına kadar devam ettirir.[3]

Kadılardan kimileri ise bu görevden dolayı maaş almazlardı. Onlar, Allah'ın şeriatını uyguladıkları için, bunun karşılığını Allah katında kendilerine verilmesi niyetiyle bu görevi üstleniyorlardı. Meselâ bir müftü ve aynı zamanda Kadı olan Mesruk b. Ecda' (v. 63/682) bunlardan biriydi. Kendisi fetva konusunda Şurayh'a göre daha üstün bir ilim adamıydı. Ancak Şurayh ise, Mesruk'a göre yargılama konusunda daha çok öngörü sa-

[1] El-Kadau ve nizamuhu fil kitabi vessünneti, s.267
[2] Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.167, 176-177
[3] Ahbaru'l-Kudat, 2/227, 397

hibiydi. Nitekim Mesruk'un hanımı der ki: "Mesruk yaptığı yargılama hizmeti sebebiyle herhangi bir maaş almazdı."

Kasım da Mesruk'un şöyle dediğini anlatır: "Bir gün yargılama makamında bulunup o yargı esnasında hakkı söylemek benim için Allah yolunda bir yıl savaşıp nöbet beklemekten daha değerlidir."[1]

HÜKÜMLERİ TESCİL ETMEK VE ŞAHİT GÖSTERMEK

Emevîler döneminde hemen her şeyden önce, kadı tarafından verilen mahkeme kararının kayda geçirilmesi, tescili uygulamasına geçildi. Bu kayıtlar mahkemenin dosyalarına işlenerek tescil edilirdi. Çünkü gerektiği zaman hemen oraya başvurularak meselenin bir an önce çözümlenmesi istenirdi.

Bu tescil işini ilk defa uygulama alanına sokan Muaviye döneminin Mısır kadısı Süleym b. Anz et-Tecibi olmuştur. Meselâ miras paylaşımı ve anlaşmazlığı konusunda kendisine başvuranlar olduğunda, aralarında hükmünü verirdi. Bunun üzerine taraflar bir müddet ortalıklarda görünmezler, aralarında anlaşmalık devam eder, verilen kararı ve hükmü beğenmezler ve karşılıklı olarak hükmü inkâra giderler.

Daha sonra meseleyi çözemezler ve yeniden kadıya başvururlar, meselenin kesin bir çözüme bağlanmasını ikinci kez talep ederler. Çünkü belki kadı eski hükmünü unutmuş olabilir, yeni bir hüküm çıkarmak için uzun bir zamandan sonra geldiklerinde, kadı daha önce onlar hakkında vermiş olduğu kararını ve hükmünü onlara hatırlatır ve orada neyi kabullenip nasıl ayrıldıklarını açıkça onlara gösterir. Nihayet onlar da konunun kadı tarafından açıklanmış olduğu gibi gerçekleştiğini itiraf etmek zorunda kalırlar. Böylece yine aynı hükmün aralarında iadesini, uygulamasını isterler.

Kadı da mahkeme kaleminden daha önce tescil edilen hükmün birer suretlerinin yazılarak nasıl bir karara varıldığını gösteren belgenin taraflara verilmesini ve bunun da şahitlendirilerek tutanaklara geçirilmesini isterdi.[2]

Kindi diyor ki: "Mısır'da verdiği kararları kayda geçirerek tescil eden kadıların ilki Süleym olmuştur. Bize ulaşan bilgilere göre Süleym, dâvayı belgelendirmek için verdiği kararları hükme bağlamada ilk defa

[1] Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.178; İbn Sa'd, Tabakat, 6/82
[2] Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.180; Nizamu'l-Hükmi Fi'ş-Şeriati, s.259

şahit tutan kişi de bu zat olmuştur. Böylece işin inkârını ve kabul etmeme gibi bir durumu önlemiştir. Daha sonraları bu konular daha da geliştirilmiş ve Abbasiler döneminde daha da geliştirilerek devam etmiştir."

KADILARIN YARDIMCILARI

Esasen kadılar yani günümüz anlatımıyla yargıçlar yargılamalarında ve mahkeme işlerinde kendilerinin işlerini kolaylaştırmak ve mahkeme seyrinin güzel sürmesini sağlamak için birtakım yardımcı adalet elemanlarına gereksinim duyuyorlardı. Meselâ mahkeme kâtibi veya hâkim kâtibi yahut da zabıt kâtibi bunlardan biriydi. Bu hizmet sınıfı ilk olarak Raşit Halifeler döneminde uygulamaya konmuştur. Daha sonraları bu kurumdaki bu hizmet alanı genişleyerek devam etti, başka bölgelerde de uygulamaya konuldu. Nitekim Emevîler döneminde konuya yardım için ve ihtiyaç duyulduğu kadar yeni yeni elemanlar alındı. Hayatın gelişmesiyle, kadıların görev alanlarının artmasıyla, dâvaların çoğalmasıyla birçok yenilikler ve farklı hizmet alanları ortaya çıktı ve bunlar için görevli atanması gereği baş gösterdi. Burada önemli olanlardan bazılarını bir örnek olması açısından verelim.

Münadi veya Mübaşirler

Bu görevli, kadının durumunu ve konumunu açıklamak maksadıyla sürekli olarak kadının yani hâkimin yanında yer alır ve onu tanıtır. Bu arada dâvalı ve dâvacı tarafların sırası gelince, onlara seslenir, genel olarak da bu görevliler, kadının başyardımcısı veya sahibulmeclis yani dâvanın başlandığını belirten sorumlu kişi diye anılır. Bu görevli sınıfı ilk defa kadı Şurayh döneminde uygulamaya konulmuştur.

Amr b. Kays'tan rivayetle Veki aktarıyor, Amr b. Kays demiş ki: "Şurayh'ın yanı başında dikelip duran bir adam gördüm. Davada hasım olan taraflar mahkemeye geldiklerinde bu görevli onlara, "İçinizden dâvacı olan hanginizse konuşmaya o başlasın" derdi. Yine Veki rivayet ediyor, diyor ki: "Şurayh, dâvaya bakmak üzere duruşmaya girdiğinde, dâvanın başladığını seslenip bildiren görevli ilgililere seslenmedikçe kalkıp dâvaya bakmazdı. Ancak ilgili görevli, "Aranızda bir dâva için gelen bir hasım veya bir meseleyi tespit için yahut da fetva almak için gelen var mı?" diye seslendikten sonra duruşma başlardı."[1]

[1] Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.181; Arnus, Tarihu'l-Kaza s.128

Hacip (Nöbetçi)

Bu görevli hâkimin odasının kapısı önünde durup bekler. Hâkim ya da kadı duruşmada iken, dâvalara baktığı sırada mahkemeye alınacak kişilerin sıralamasını, düzenli olarak içeri alınmalarını, hasımların birbirleriyle çekişmemelerini, kavga etmemelerini, dalaşmamalarını temin etmek ve kaç kişi olduklarını tespit için görevliydi. Kimi zaman haciplik görevini her zaman kadının yanında yer alan münadi veya mübaşir adındaki kişi yürütürdü. Yani iki görevi birden üstlenmiş olurdu. Bu kişi, aynı zamanda emniyet teşkilatında görevli bir polisti. Ya da kadılık makamına bağlı bir polis olurdu. Kimi zaman hâkim, bu görevlilere mahkemede bazı hizmetleri görmek için de görev verirlerdi. Bazen de mahkeme dışında bazı önemli görevler verilirdi.

Nitekim Veki'in anlattığına göre İbrahim Nehai, kadı Şurayh'ın aynı zamanda adalet işlerinden sorumlu emniyet görevini üstlenen yardımcısı idi. Nitekim kadı Şurayh'ın yanında elinde kırbacıyla bekleyip duran bir bulunurdu."[1]

Tercüman ve Mütercim

Kadılık kurumu ya da adalet hizmetlerine bakan kurum, İslâm dinine girmiş ve fakat Arap olmayan çok sayıdaki unsurların davalarına bakılması için tercümanlar görevlendirirdi. Bu Arap olmayan unsurlar artık bilinip tanınıyor, böylece birbirleriyle tanışıp görüşen ve iç içe olan bir toplum halini almışlardı. Bu da doğal olarak Rabbimizin şu âyetinin gerçekleşmesiydi:

"Birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık." (Hucurat, 49/13)

Aralarında bir anlaşmazlık veya ihtilaf meydana geldiğinde, bunların davalarına bakmak için kadı, mutlaka güvenilir ve herkes tarafından kabul gören bir tercümandan yararlanırdı. Çünkü hasım tarafların söylediklerinin olduğu gibi aynen aktarılması gerekiyordu.[2]

DENETİM VE İZLEME

Halifelerin ve ilgili üst düzey görevlilerinin, valilerin, mahkemelerden ellerini çekmeleri, bu kurumu tamamen bağımsız adalet erbabına

[1] Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.181; Ahbaru'l-Kudat, 2/215
[2] Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.423

bırakmaları, bu göreve bakmak için atamalar yapmak veya görevden almak gibi konuları bu kuruma bırakmalarına rağmen bu hal, bunların ilgili kurumların dâvalarını ve verilen kararları denetlemekten ve izlemekten tamamen alıkoyuyor değildi. Çünkü bizzat halifenin yani devlet başkanının kendisi yargılama görevini yapan kadılardan sorumlu olan kişiydi.

Hatta ümmete ve bireylere ait hizmeti yürütmede din ve dünya hizmetleri açısından onları idare ve denetleme görevi yine halifeye ait bir görevdi. İşlerin kadılara havale edilmesi hiçbir zaman halifeyi ne dünya ve ne de âhiret sorumluluğundan kurtaramazdı. Bu nedenle halifeler yargı ve adalet mekanizmasıyla ilgili konularda o kurumu hep denetlerlerdi. Onların verdiği kararları izlerler ve gözden geçirirlerdi. Eğer bu denetim ve izleme esnasında herhangi bir boşluk veya bir yanlış tespit ederlerse, bir kusur bulurlarsa hemen o kararın düzeltilmesi ve tashihini isterlerdi.[1]

İşte bunlar daha önceki sayfalarda isminden söz ettiğimiz Nubahi-'nin aktarımlarıdır. Nubahi diyor ki: "Muaviye hilâfet görevini üstlenince, o kendi gayret ve çabasıyla kendisinden önce geçen ve o makamda bulunanların izledikleri yolda yürüdü. Yargılama işinde onların metotlarına göre hareket etti. Bu uygulama zaman içerisinde böylece yerine oturtulup devamı sağlanmış oldu."[2]

EMEVİLER DÖNEMİNDE KAZAÎ HÜKÜMLERİN KAYNAĞI

Kadılar bizzat Raşit Halifeler dönemindeki kadıların uygulama esaslarını dikkate alarak hüküm verirlerdi. Bu ise Kitap ve Sünnete bağlılıktan ileriye geçmezdi. Kaynaklar Kitap, Sünnet, İcma olarak uygulama esas alınırken, daha önce uygulanmış olan yargılama esasları ve kararlar, içtihatlar dikkate alınarak, aynı zamanda istişare ve danışma uygulaması da göz önünde bulundurularak görev yerine getirilirdi. Ancak Kitap ve Sünnete bağlılık ve bu iki temelden uzaklaşmamak asıl ölçüydü. Biat buna bağlı kalınarak yapılırdı.

Bu konudaki gelişmeler genel olarak eski yargılama örnekleri çerçevesinde ve sahabenin sözüne dayanılarak yapılırdı. Çoğunlukla onlardan sadır olan kurallara göre gerekli kayıtlar yapılırdı. Çünkü Raşit Halifeler dönemi Resûlüllah'ın medresesine en yakın olan, vahyin inişine tanıklık eden ve o dönemde yetişen insanlar olması bakımından genelde orada

[1] Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.186
[2] Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.186

örnekler esas alınırdı. Özellikle de Raşit Halifelerin yargılama ölçüleri esas alınarak mahkemeler görülmekteydi.

Kaldı ki bu dönemde mahkemelerde kararlara yansıyan bir konu da örf ve âdetlerdi. Hâkimler bunlara göre de yargılamalarında karar verirlerdi. Çünkü Emevî hilafeti döneminde bölgelerinde çok farklı örf ve âdetler bulunuyordu. Kadılar ya da hâkimler, dâvalara; konu ile ilgili olarak gelen görüşler, yemin durumları, suçlamalar ve örfleri de göz önünde tutarak, söylenilen sözlerden ne demek istendiğini ve terim olarak ne anlama geldikleri gibi hususları bütünüyle dikkate alarak bakarlardı.[1]

Fukaha veya İslâm hukukçuları, kadılar ve halifeler özellikle nassları naklederek tespit noktasında çok hassa ve titiz davranırlardı. Davada delil olarak aldıkları hadislerin sahih olmalarına bilhassa önem verirlerdi. Muaviye (ra) uydurma hadisleri dayanak sayarak buna göre herhangi bir hüküm ve karar verilememsine özellikle hassasiyet gösterirdi.

Nitekim Kureyşlilerden gelen bir heyete hitapta bulunur, hitabında önce Allah'a hamd ve sena ile söze başlar, sonra şöyle der:

"Şimdi asıl meseleye gelince; aldığım duyumlara göre içinizden öyle kimseler varmış ki bunlar, Allah'ın Kitabı'nda öyle bir ifadeye yer yoktur. Hatta bunlar, Allah Resûlü'nün (sav) sözünden de etkilenmemişlerdir. İşte bu kimseler var ya, onlar sizin en cahillerinizdir."[2]

Kadılar halife ve halife adına görev yapan vali tarafından atanırlardı. Ancak kadılar kararlarında özgürlüğe sahiptiler. Çok serbestçe karar verirlerdi. Meğerki ortada kararı bağlayıcı bir nass ve icma bulunmuş olsun. Bu takdirde ona göre karar vermek durumunda idiler. Bir de kendilerinden önce Raşit Halifeler döneminde konuya dair verilen bağlayıcı birtakım kararlar varsa ona göre karar verirlerdi.

Çünkü o dönemde henüz fıkhi mezhepler ortaya çıkmış değildi. Hatta hükümler de tedvin edilip bir araya getirilmemişti. Davalarda taraflar bizzat meselelerini kadılara götürürlerdi. Bunun yanında bir de her şehirde belli bir ölçüde bulunan ilim adamlarına, fakihlere, müçtehitlere ulaşabilirlerse, bunlar arasında da gerekli bilgi alışverişi yapılırdı.[3]

---

[1] el-Medhalu'l-Fıkhi, 1/150
[2] İbnu'l-Cevziyye, İ'lamu'l-Muvakkiin, 1/63
[3] Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.190

KADILARIN İHTİSASI VE KADI TAHSİSİ MESELESİ

Emevîler döneminde devletin sınırlarının genişlemesi, nüfus oranının artması, devlet idaresiyle ilgilenmeleri, devlet ve ülke bazında fitnenin sönmesi, halifelerin bizzat yargılama görevini üstlenmekten ayrılmalarını gerektiriyordu. Tüm uzmanlık işlerini bundan böyle kadılara bıraktılar. Bundan böyle cinayet ve ceza davalarına bakmaktan geri durdular. Bu dâvalara bakılması görevini de kadılara verdiler.

Muaviye b. Ebî Süfyan, yaralama, öldürme ve kısas gibi dâvalara bakılması görevini bırakıp bu görevi kadılara havale eden ilk halifedir. Nitekim bu amaçla dönemin Mısır Kadısı olan Süleym b. Itır'a bir yazı göndermiş, bu yazısında ondan bundan böyle yaralama davalarına bakması ve bunu yüksek mahkemede yargılaması emrini vermiştir.

Nitekim Süleym, ilk olarak yaralama davalarına bakan ve bu konuda karar ve hüküm veren kadıdır. Meselâ herhangi bir kinse biriyle tartışması esnasında isabet alır da yaralanırsa, hemen kadıya gider, hangi sebepten dolayı yaralandığını delilleriyle ortaya koymaya çalışır. Mahkemeye bakan kadı, bu yaralanma sebebiyle yaralayan için kısas uygulanması kararını verir ve yaralayanın akılesine[1] bu cezanın tatbiki için divan sahibine yani infaz kurumuna gerekenin yapılması için yazı yazar. Yaralayanın yakınlarından toplanarak yaralanmış olan kimseye ödenmesi gereken ilgili ödeme miktarı belirlenince, bu ödemenin üç yıl içerisinde yapılması kaydıyla karar hükme bağlanırdı. İşte iş ve uygulama bu şekilde devam ederdi[2]

Emevîler döneminde bir kadı hukuk, malî konular, aile mahkemeleri, miras dâvaları, kısas ve ceza dâvaları gibi tüm dâvalara bakardı. Nitekim kadılarla ilgili tarihler incelendiğinde, onların bu tür dâvalara baktıkları çok açık ve net olarak görülecektir. Hatta Veki "**Ahbaru'l-Kudat**" isimli eserinde, el-Kindi, "**el-Vulat ve'l-Kudat**" isimli eserinde buna işaret ederler. Emevîler döneminde kadılara, yine yargı hukuku içerisinde yer alması düşünülen benzer dâvalara bakılma görevi de verilirdi. Bu ek görevlerin kimisi yargılama ile alâkalı iken kimisi de idarî mânada görevlerdi. Bu çağda bu kimselere verilen en önemli görevlerin başında şu görevler yer almaktaydı: Yetimlere ait malların denetimi ve korunması, vakıfların idaresi ve fetva makamı.[3]

---

[1] Akile: Hata yoluyla birini öldüren kimsenin baba tarafından onun diyetini ödemekle mükellef tutulan asebesi, akrabası demektir. (Çeviren)

[2] Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.192; Nizamu'l-Hükm Fi'ş-Şeriati, s.256

[3] Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.193-195

KADILAR VE DEĞİŞİK HİZMETLER

Kadılara olan güven ve taşımakta oldukları adalet, takva vera gibi özelliklere sahip olan kişilikleri sebebiyle, Emevîler döneminde halifeler tarafından bu gibi zatlara değişik görevlerde bulunmak üzere hizmete getirmişlerdi. Bu hizmetleri şöylece örneklendirebiliriz:

Polislik Görevi

Kadılar aynı zamanda bulundukları bölgenin Emniyet Müdürlüğü görevini de yargı hizmetleri görevlerine ek olarak yürütürlerdi. Böylece hem kadılardan sorumlu ve hem de güvenlikten sorumlu idareciler olarak birkaç kentte hizmet görürlerdi.

Veki'den gelen rivayete göre Muaviye H. 53 (672 m) veya 54 (673) senesi Rebiulevvel ayında Said b. As'ı Medine'deki görevinden almış, bunun yerine Mervan b. Hakem'i Medine valiliğine atamıştır. Mervan da Ebu Seleme'yi kadılık görevinden almış, bu göreve onun kardeşi Mus'ab b. Abdurrahman b. Avf'ı atamış, bu görevine ek olarak ona emniyet müdürlüğü görevini de vermiştir. Bu göreve gelen Mus'ab oldukça katı ve kimsenin gözünün yaşına bakmayan sertlikte biriydi. Özellikle Emniyet Müdürlüğü görevine gelir gelmez halka şiddet uygulamaya başlamış ve onları baskı altında tutmuştur.[1]

Kindi, Mesleme b. Muhalled'den söz ederken diyor ki: "Mesleme Fustat'a gelince, hemen ilk iş olarak Saib b. Hişam b. Kinane el-Amiri'yi Emniyet Müdürlüğü görevinden alır ve bunun yerine Abis b. Said'i atar. Nitekim Süleyman b. Anz'ı da kadılık görevinden alır ve bu görevi de Abis'e ek görev olarak verir. Böylece Abis'in şahsında iki görevi birleştirmiş oldu. İlk olarak h, 60 (679 m) yılında böylece iki ayrı görevi, bu vali bir şahsın bünyesinde toplamış oldu.

Mısır'da 15 yıldan fazla bir süre ile valilik görevini yapmakta olan Mesleme h. 62 (681 m) yılında ölünce, h. 62 (681 m) yılında Ramazan ayında Said b. Ezdi bu göreve atandı. Bu da göreve geldiğinde ilk iş olarak Abis b. Said'i yargı işlerinden ve emniyet teşkilatından sorumlu bir kişi olarak bu göreve getirdi.

Abdurrahman b. Utbe b. Cahdem el-Fehri Mısır'a Emir yani vali olarak atanınca, Abis'i hem yargıdan ve emniyet teşkilatından sorumlu yetkili kişi olarak görevinde bıraktı.

---

[1] Ahbaru'l-Kudat, s. 1/118

Kindi şunları anlatıyor, diyor ki: Mısır valisi Mesleme b. Muhalled, Abis b. Said'i, kendi Emniyet teşkilatından sorumlu kişi olarak tayin etti. Daha sonra bu şahsın bünyesinde hem emniyet müdürlüğünü ve hem de yargıdan sorumlu idareciliği topladı, iki görevi birden verdi. Bu olay h. 61 (680 m) yılında gerçekleşmiştir.[1]

el-İmara

Bazen kimi kadılar, gerektiğinde bazı idarî görevlerde, valilik vb. gibi görevlerde tutulurdu. Nitekim zaman zaman halife, Dımaşk dışına çıktığı vakit kendi yerine vekâlet etmesi için bunları görevlendirirdi. Valiler çoğunlukla, özellikle Mısır valileri şehirden ayrıldıklarında, diğer valiler de aynı şekilde bulundukları yerden bir iş icabı ayrıldıklarında Mısır'daki işleri sürdürme hizmetini bunlara bırakırdı. Özellikle de önemli bazı işler için şehirden ayrılmaları halinde onların görevlerini kadılar üstlenirdi. Nitekim Muaviye, Sıffin'e gitmek üzere ayrıldığında yerine Dımaşk'ta görev yapmak üzere kadı Fudale b. Ubeyd'i bırakırdı.[2]

MUAVİYE DÖNEMİNDEKİ KADILARIN İSİMLERİ

Dımaşk'ta En Tanınmış Olan Kadılar

a-Fudale b. Ubeyd: Muaviye bu zatı, Ebu Derda'nın (ra) tavsiyesi ve önerisiyle kadılık görevine getirmiştir. Fudale, h. 53 (672) yılında Muaviye-'nin halifeliği döneminde vefat edinceye kadar hep bu görevde kalmıştır. Muaviye, bizzat cenazesinde bulunmuş ve sağlığında Muaviye, bir yere ayrılınca yerine bakması için onu görevlendirirmiş.

Fudale, adamın biri, bir hırsızı çaldığı mal ile birlikte alıp kendi huzuruna getirdiğinde, ona şu gerekçeyle ceza uygulamamıştır: Çünkü hırsızı çaldığı eşya ile birlikte getiren şahsa şöyle der: "Belki de sen bunu buldun, belki de sen bunu bir yerlerden topladın." Bunun üzerine dâvacı adam "Aman Allah'ım hepimiz Allah'tan geldik, ona döneceğiz! Bak sana adam hırsıza yol gösteriyor" diye şaşkınlığını gösterir.

Hırsız da, "Evet, Allah adına yemin olsun ki ben onu buldum. Allah seni ıslah etsin" der.

---

[1] Arnus, Tarihu'l-Kaza, s. 26; el-Vulau ve Kazau, s.311-313; Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.196
[2] İbn Tulun, Kudatu Dımaşk, s. 413

Çünkü fukaha, had gerektiren suçlarda sanığa kurtuluş yolları telkinini caiz görmektedirler Nitekim Resûlüllah (sav) de Maiz hakkında aynı şekilde davranmıştır. Çünkü o da hırsızlıktan huzura getirilmişti.[1]

b- Numan b. Beşir b. Saad: Bu zat Ebu İdris el-Ensari, el-Hazreci-'dir. Bir sahabidir. Fudâle'nin ölümünden sonra Şam'da bu göreve getirilmiştir. Humus yakınlarında h. 64 (683) yılında öldürülerek vefat etmiştir.[2]

Medine'de Görev Yapan Kadılar

a- Ebu Hüreyre (ra): Tanınmış sahabilerden olan Ebu Hüreyre (ra) Medine'de kadılık görevini yapmıştır. Nitekim Veki'in Nuaym'dan rivayetine göre demiş ki: "Ebu Hüreyre'nin Medine'de kadılık yaptığına tanıklık ettim. O hasımları arasında eşit davranılmasını emrederdi. Zor durumda olan ve ödeme güçlüğü çeken borçlunun hapsini reddetmiştir. Birine bir iftirada bunan bir kimseye 80 sopa vurulması cezasını vermiştir." Ebu Hüreyre (ra) h, 59 (678 m) yılında ölene dek hep Medine'de kalmış, Medine'den ayrılmamıştır. Belki de o, Abdullah b. Haris'ten önce bu göreve getirilmek istenmiştir.[3]

b- Abdullah b. Haris b. Nevfel: Bu zat, Muaviye'nin halifeliği döneminde Medine'ye vali olarak gönderilen Mervan b. Hakem'in ilk kadısıdır. Aynı zamanda Mervan ailesi aleyhine haklı olarak karar veren ilk kadıdır. Onun bu davranışı Mervan b. Hakem'in yanında, ona daha fazla değer kazandırmasına sebep oldu. O bir yargılamada yemin verdirmenin yanında bir de şahit tutardı, kararlarını böyle verirdi. Kendisi h. 84 (703 m) yılında vefat etmiştir. Müslümanların salihlerinden ve fakihlerinden olan bir kişiydi.[4]

c- Ebu Seleme b. Abdurrahman b. Avf: Bu zat, Tabiunun büyüklerinden biriydi. Bizzat kendisi, döneminde buluna fakihler içerisinde en üstün bir fakih olduğunu ileri sürerdi. Muaviye'nin Medine'deki kadılardan sorumlu valisi olan Said b. As, bunu kadılar olarak göreve getirmiştir. O, bir tek şahitle birlikte hak sahibine aynı zamanda yemin verdirirdi.[5]

d- Musab b. Abdurrahman b. Avf (ö 64/683): h. 53 (672 m) veya 54 (673) yılında Mervan b. Hakem tarafından göreve getirilmiştir. Mervan

---

[1] Ahbaru'l-Kudat, 3/199–201; Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.199
[2] Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.196
[3] Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.200; Ahbaru'l-Kudat, 1/110–114
[4] Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.201
[5] Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.201; Ahbaru'l-Kudat, 1/116

ona kadılık görevi yanında emniyetten sorumlu idarecilik görevini de vermiştir. Çünkü bu kişi, görevinde çok sert ve acımasızdı, kimseye ödün vermezdi. Özellikle emniyet teşkilatından sorumlu görev de kendisine verildiğinde, o dönemde Medine'de oldukça yaygınlaşan cinayet olaylarına karşı halka şiddet ve baskı uygulamıştır.

Muaviye'nin ölümü üzerine, yerine oğlu Yezid geçti. Yezid Medine'ye vali olarak Osman b. Muhammed b. Ebu Süfyan'ı atadı. Talha b. Ubeydullah b. Avf'ı da kadı olarak tayin etti. Bu zata Talhatu'l-Cevat denirdi.[1]

Basra Kadıları

Basra kentinde birçok kimse kadılık görevini üstlenmişlerdi. Nitekim Umeyre b. Yesribi el-Dabbi bunlardan biridir. Bu kişiyi bu göreve, dönemin Muaviye tarafından Basra valisi olarak gönderilen Abdullah b. Amir b. Küreyz kadı olarak getirmişti.

Kadı Umeyre, emanet olarak bırakılan bir şeyin kaybı halinde bunu ödeme hükmünü getiren kişidir. Kendisi h, 45 (665 m) yılına dek bu görevde kalmıştır. Basra emirliği görevine gelen Ziyad onu bu görevinden almıştır. Onun yerine İmran b. Husayn'ı kadı olarak tayin etmiştir. Ancak isteği üzerine onun istifasını kabul etmiş, bunun yerine Abdullah b. Fudale'yi bu göreve getirmiş, daha sonra bunun kardeşi olan Asım b. Fudale'yi getirmiş, ondan sonra da Zürare b. Evfa'yı bu göreve atamıştır.[2]

Kûfe Kadıları

Kûfe şehri, bir ilim kentiydi. Çünkü burası ilmin merkezi durumundaydı. Şehir Hz. Ömer (ra) döneminde kurulduğundan bu yana bu mânada hep merkezlik etmiş, canlılığını hep korumuştur. Hz. Ali (ra) burasını başkent olarak kabul etmiştir. Bu kentin en ünlü kadılarının başında kadı Şurayh gelir. Kendisi Hz. Ömer (ra) döneminden beri hep kadılık hizmetini yürütmüştür. Nitekim Raşit Halifeler dönemi boyunca hep bu görevde kalmıştır. Kendisi Emevî döneminde de uzun bir süre bu görevde bulunmuştur. Neredeyse bu süre 35 yılı geçmektedir. Bir ara Abdullah b. Zübeyir döneminde görevden uzakta kalmış, nihayet daha sonra Emevîler döneminde bu göreve yeniden getirilmiştir. Kendisi, Haccac döneminde, bu görevden istifasını talep etmesi üzerine, Haccac'ın da istifayı kabul etmesiyle bu görevden ayrılmıştır. Olay h. 78 (697) yılında gerçekleşmiştir.

---

[1] Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.201; Ahbaru'l-Kudat, 1/118
[2] Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.204; Ahbaru'l-Kudat, 2/3

Muaviye (ra) döneminde Kûfe şehrinde kadılık yapanlardan birisi de Mesruk b. Ecda el-Hemedani'dir. Kendisi Ziyad'ın Emirliği döneminde Muaviye adına kadılık görevini üstlenmişti. Oldukça değerli olan ilim adamlarından, faziletli kişilerden biriydi.[1]

Mısır Kadıları

Muaviye döneminde Mısır'da kadılık yapanların başında en meşhur olanı Süleym b. Anz el-Tecibiydi. Muaviye b. Ebî Süfyan döneminde h, 40 (660 m) yılında Mısır'da ilk olarak kadılık görevini üstlenen kişidir. Bir diğeri de Abis b. Said el-Muradiydi. Mesleme b. Muhalled bu zatı aynı zamanda emniyet teşkilatının da başına getirmişti. Daha sonra Süleym b. Anz kadılık görevinden alındı ve bu görev de Abis'e verildi. Böylece Abis'in şahsında hem kadılık ve hem emniyet müdürlüğü toplanmış oldu.

İşte burada isimlerini verdiğimiz kadılar, Muaviye döneminin en tanınmış olan kadılardı.[2]

Bu Dönemde Kadılarda Aranan Özellikler

Muaviye döneminde olsun Emevîler döneminde olsun genel olarak seçilen kadılarda aranan özellikler aşağıdaki gibiydi.

1- Yargılama ve yargı hizmeti Hz. Peygamber (sav) öneminde ve Raşit Halifeler zamanında nasıl idiyse Emevîler döneminde de aynı şekilde devam etmiştir. Yani temel prensiplerinde, özünde, araçlarında ve hedeflerinde öylece devam edegelmiştir. Hakkı ayakta tutabilmek, adaleti sağlamak, nezahetini ve konuları itibariyle hizmetini sürdürmek önceleri nasıl olmuşsa, yeni gelişmeler ve genişlemelerle birlikte Emevî hilafeti döneminde de aynı şekilde varlığını sürdürmüştür.

2- Raşit Halifeler zamanında muhakeme konusunda şeriata dayalı olarak nasıl bir uygulama hâkim idiyse, Emevîler döneminde de genişlemek suretiyle aynı ölçüler çerçevesinde varlığını sürdürmüştür. Yani anlayışta, zanlı hakkında kullanılan uygulamada, hakkın açığa çıkması için, doğruyu elde edebilmek ve adaletli bir uygulamayı sağlamak için ne gerekliyse aynen ve genişleyerek bunlar uygulanıyordu.[3]

3- Emevîler döneminde yargısal hükümler için yeni kaynaklar, esas ve kriterler ortaya çıkmıştı. Örneğin örf, sahabe sözü, kimi zaman Medine

[1] Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.207
[2] Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.209
[3] Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.213

halkının icmaı da Hz. Peygamber (sav) döneminde uygulanan temel kaynaklar yanında ilave kaynaklar olarak alınıyordu. Bilindiği gibi temel kaynaklar Kur'an ve Sünnetten ibaretti. Raşit Halifeler döneminde ise içtihadi kaynaklar devreye girmişti. Bunlar da icma, kıyas, daha önce geçen yargılama örnekleri ve reyden ibaretti.[1]

4- Halifeler Şam'dan kadıları atıyorlardı. Ancak bazen de bölgelere göre kadı adayları önerilip tespit edilerek gönderiliyordu. Hatta bizzat valiler de kadı atamaya ve görevden almaya yetkili kimselerdi.

5- Halifeler olsun, valileri olsun, yargı görevinde yer almak istedikleri kimselerin insanlara en iyi muamele yapacak ve bu konuda halkı en iyi tanıyan deneyim sahibi kimselerden olmasını tercih ederlerdi. İlim sahibi, fakih, saygın ve toplumun da kendilerinde değer verdiği kimselerden olanlarını tercih ederlerdi. Yani kendilerinde şeriat ölçülerine göre kadılık yapabilecek özellikler bulunan, sadece Allah'tan korkan, haktan ve şeriat ölçüsünden ayrılmayan, toplum arasında adaleti sağlayan özellikte kimseler olmasına özen gösterirlerdi.

6- Emevîler döneminde kadılar açısından çok açık değişiklikler ortaya çıkmıştı. Hemen en başta görülen değişiklik ve farklılıklar şöyleydi:

a- Unutulmaması için mahkemelerde alınan kararlar, verilen hükümler tescil edilip kayda geçirilirdi. Böylece inkârın önü kesilmiş olunurdu. Bunlar belli bir dairede tutulurdu.

b- Güzel bir uygulama olması için vakıfların başına doğrudan sorumlu kişi getirilirdi.

c- Yetim mallarının denetimi ve vasilerin murakabe altında tutulmaları için sorumlu görevli atanırdı.

d- Davalar belli bir düzen ve sıralamaya göre yapılırdı. Bu nedenle hasımların belli bir sırayla ve mübaşirlerin onları içeri dâvet etme düzeni çerçevesinde belli bir yerde dâvalara bakılması sağlanırdı.

e- Kadılara davalarda yardımcı olabilecek yardımcı görevliler atanırdı. Örneğin yardımcılar, nöbetçiler, kadılar meclisinde veya kurulunda görevli polis gibi hizmetliler bulundurulurdu.

f- Kazai davalardaki hükümlerin ve husumete neden olan icraatların infazı için polis bulundurulurdu.

---

[1] Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.214

7- Kazai yani yargısal konularda hükümler çıkarmak için kadılar aynı zamanda içtihatta bulunurlardı. Çünkü Kitap ve sahih Sünnetten, şeriatın öngördüğü amaçlardan hüküm çıkarmak, istinbatta bulunmak için mutlak bir özgürlükleri vardı. Hiçbir zaman halifelerin görüşleriyle kayıtlı değillerdi. Hatta herhangi bir fıkhi mezhep ile de kendilerini bağlı saymazlardı. Fakat böyle olmaları, onları çağlarında bulunan âlim ve fakihlerle istişarede bulunmaktan menetmezdi. Kezâ onlarla birlikte Kazai meclislerde bulunmaktan da geri kalmazlardı.[1]

8- Kadılar idarecilerin ve halifelerin güttükleri siyasetten etkilenmezlerdi. Kadılar verdikleri kararlarında ve ilerinde bağımsız idiler. Siyasi eğilimleri, birtakım devrimci hareketler ve fikri ayrılıklar, iç çekişmeler ve fitneler onların kararlarında ve hükümlerinde etkili olmazdı.

İşte bu dönemde yani Emevîler zamanında yargılamada görülen en belirgin özelliklerden bir kısmı bunlardan ibaret bulunuyordu.[2]

KAZA (YARGILAMA) KONUSUNDA HZ. ÖMER'İN MUAVİYE'YE HİTABI

Hz. Ömer (ra) Hz. Muaviye'ye bir yazı gönderir ve bu mektubunda şöyle der: "Ben sana bir yazı gönderiyorum, bu konuda seni de kendimi de hayra davetten başka bir hayır beklemiyorum." Daha sonra Hz. Ömer nasihat içeren bu mektubunda şöyle der:

1- Beş haslete sarıl ki, dinin kurtulabilsin. Bu konuda en çok hoşuna gideni al; sana iki hasım geldiğinde, âdil olmak kaydıyla onlardan delil istemeni ve delile göre hüküm vermeni öneririm. Kendilerinden kesin yemin al. Çünkü gaybı bilmeyen ve bilmesi de mümkün olmayan kadı yani hâkim için izlenecek olan en doğru yol budur. Kim buna bağlı kalırsa, dinini kurtarmış olur. Âhirette de en büyük payı ve nasibi alır."

Burada sözü edilen "kesin yeminden" kasıt husumete, düşmanlığa ve tartışmaya meydan bırakmayacak kesinlikte olacak mânada bir yemin verdirme demektir.[3]

2- "Zayıfa, kalbi katılaşana ve dili uzayana dek yakın ol." Bu emirle zayıfı kuvvetlinin önüne geçir demek istemiyor. Ancak bu emirle demek istenen şey, aralarında eşit olarak davranılmasıdır. Çünkü kuvvetli olan zaten bizzat kendi gücüyle yaklaşır. Oysa güçsüz olan ise buna cesaret

---

[1] Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.213-215
[2] Tarihu'l-Kaza fi'l-İslâm, s.215
[3] Serahsi, Mebsut, 16/66; İbn Asakir, Tehzib, 6/306; Fi'ş-Şeriati ve't-Tarihi'l-İslamiyyi, 2/465

edemez. Güçlü olan hüccetiyle konuşur, oysa elinde hücceti olduğu halde güçsüz olan kimse çoğu zaman bundan âciz kalır. Böyle bir durumda kadıya düşen görev, güçsüz olana yakın olmalı ki, kendisini hasmıyla eşit olarak görebilsin ve bu sayede kalbinde bir güç ve kuvvet oluşsun, dili de uzayıp laf edebilsin. Bu sayede kanıtını ve hüccetini ortaya koyabilsin.[1]

3- "Garip olana yakın ol. Eğer sen garip olana yakın görünmezsen hakkını bırakır ve ailesine döner. Başını dik tutmayanın çoğu zaman hakkı zayi olur."[2]

Deniliyor ki: Bu, yargı meclisinde izdiham olduğunda garip durumunda olanlara öncelik tanınması için bir emirdir. Çünkü garip olan kimsenin gönlü hep ailesiyledir. Burada kadıya düşen görev, husumetle ilgili dâvaya bakarken ona öncelik vermelidir ki, ailesine dönebilsin.

Çünkü Resûlüllah (sav) garipleri hep gözetirdi. Yine deniliyor ki: Garip olanın gönlü hep kırıktır. Kadı, ona yakınlık göstererek bir güven vermezse, bu takdirde o, kanıtını açıklamaktan âciz düşer de bunun üzerine hakkını terk eder. Böylece haksız bir konumda ailesine döner. Buna sebep de kadı olmuş olur. Çünkü onun başı dik tutulmayınca hakkının zayi olmasına sebep olmuş olur. Sonra Hz. Ömer (ra) devamla der ki:

4- "Mahkeme açısından aralarında kesin karar ortaya çıkmadıkça sana, insanlar arasında barışı sağlamanı tavsiye ederim." Bu aynı zamanda kadılık yapan kimsenin davalarına baktığı tarafları önce barışmaya ve aralarını bulmaya çalışmalarının da bir delilidir. Özellikle de içinden çıkılamayacak durumlardaki mahkemelerde buna özen gösterilmelidir.[3]

[1] Nizamu'l-Hükm Fi'ş-Şeriati ve't-Tarihi'l-İslamiyyi, 2/465
[2] Nizamu'l-Hükm Fi'ş-Şeriati ve't-Tarihi'l-İslamiyyi, 2/465
[3] Nizamu'l-Hükm Fi'ş-Şeriati ve't-Tarihi'l-İslamiyyi, 2/465

7.

KONU

MUAVİYE (RA) DÖNEMİNDE EMNİYET

Muaviye döneminde polislik yani emniyet teşkilatı ve düzeni, daha önceki dönemlerde görülmeyen bir şekilde gelişme göstermiştir. Devletin her kademesinde ve her bölgesinde aynı düzeyde bu teşkilata önem verilirdi. Bu teşkilatın kurulmasıyla üzerine büyük bir sorumluluk yüklendi. İslâm ülkesinin her yerinde ve her kentinde düzenin ve emniyetin sağlanabilmesi bu teşkilata bağlıydı.

Muaviye'nin kendisi ve valileri, emniyet gücü bakımından bu teşkilata güvenirdi. Bir bakıma onların can güvenlikleri de bu teşkilat eliyle sağlanıyordu. Yani bir yönüyle ülkenin iç güvenliği bunlara bırakılmıştı.

Ancak bütün bu görevlerinin yanında savunma görevini üstlenmiş olan bölüm özellikle düzeni ve Emevî ailesinin güvenini sağlamakla görevliydiler. Haricî, Şiî ve benzeri grupların saldırılarına, fitne çıkaracak olanlara karşı bu kurum görevliydi. Bu kurumda görevli olanlar çeşitli yollardan hareketle ülke içinde kargaşa ve fitneye sebep olanları bulup bertaraf ediyorlardı.

Hatta bizzat Muaviye'nin kendisi, şahsıyla ilgili özel korumalarıyla kendi güvenini ve korumasını sağlardı. Bilhassa Haricîlerin ülke içerisinde sebep oldukları olaylar, çıkardıkları anarşi ve kargaşa hareketleri, özellikle

de Muaviye'yi ortadan kaldırabilmek için kurdukları gizli örgütleri açısından böyle bir teşkilatın kurulmasında büyük bir rol oynamıştır. Çünkü bir daha o türden örgütlerin oluşmaması ve köklerinin kazınması bakımından bu kurumun büyük hizmetleri görülmüştür. Kaldı ki Hz. Ali (ra) ile Amr b. As bu gibi taarruzlarla, saldırılarla karşı karşıya kalmışlardır. Hatta bunun sonucunda müminlerin Emiri Hz. Ali (ra) şehit düşmüştür. Bu olay h. 40 (660 m) yılında gerçekleşmiştir.

İşte o tarihten itibaren Muaviye, yanına korumalarını almadan dışarı çıkamazdı. Öyle ki namaz vakitlerinde bile camiye gideceğinde mutlaka özel korumaları himayesinde giderdi. Dahası namaz kılarken bile korumalarının başı ucunda durup beklemelerini, başucundan hiç ayrılmamalarını, âni bir baskının önlenmesi için bunu talep ederdi.[1]

IRAKTA EMNİYET TEŞKİLATI

Muaviye tarafından Kûfe'ye vali olarak ilk defa atanan kişi Muğire kabul edilir. Güveni sağlamak ve yaymak adına bu vali, polislikle görevlendirdiği adamlardan yararlanmıştır. Bunların başına idareci olarak katı, acımasız biri getirilmişti. Bu kişi, Kabisa b. Demun adında biriydi.

Bu kurumun görev alanlarını, emniyeti sağlamaları konusundaki hizmetlerini ve düzenlerini açıklayan olanları, Taberi tarafından yazılanlardan öğrenmekteyiz. Taberi bunların hizmetlerini açıklarken özellikle Muğire'nin Haricîlere karşı olan çarpışma ve çatışmalarını aktarırken ifade etmektedir.

Hâdise şöyle cereyan eder: Emniyetten sorumlu kişi, sözkonusu kimselerin Kûfe'de toplanıp olay çıkaracaklarını haber vermişti. Bunun üzerine Muğire yayımladığı bir emirle onların toplandıkları yerde kuşatma altına alınmalarını, yakalanmalarından sonra da tutuklanıp hapse atılmalarını emir buyurur.[2]

Basra'ya gelince; Muaviye tarafından buraya vali olarak Abdullah b. Amir atanmıştır. Muaviye daha sonra bunu h. 54 (673 m) yılında görevden alıp yerine Ziyad b. Ebih'i Basra'ya vali olarak atamıştır. Ziyad Basra'ya varıp göreve başlayınca Basra'da güven ve emniyet bakımından he kadar büyük bir çöküş olduğunu gördü. Bu nedenle Basra'daki ilk konuşmasında hemen bunu dile getirdi, şiddete başvurdu, ağır kurallar ve yasalar getirdi. Çünkü o dönemde bu türden konular yetkili kişinin yapmış olduğu ko-

[1] Tarihu't-Taberi, 6/65; eş-Şurta Fi Asri'l-Emevi, s.36
[2] Tarihu't-Taberi, 6/65; eş-Şurta Fi Asri'l-Emevi, s.37

nuşmasında halka aktarılırdı. Ziyad göreve başlar başlamaz halka hitaben uzun bir konuşma yapmıştır, ileride ondan söz edilecektir. Ziyad bu hitabesinde güveni sağlamak ve anarşiyi önlemek için neler yapacağını ve nasıl davranacağını orada halka aktarmıştır. Ziyad'ın bu konuşmasından anlaşılan o ki, kendisi Basra'da güvenliği yeniden sağlamak amacıyla yapmak istediklerinde oldukça samimi ve kararlıydı. O bu hedeflediklerini gerçekleştirebilmek için hemen her yoldan yararlanabil eceğini dile getirmişti.[1]

Hatta güveni sağlamak şiddet yoluyla da olsa, bunu kesin bir dille yapacağını söylüyordu. Özelikle de o şöyle diyordu:

"Allah adına yemin ederim ki ben, suçlu yerine mutlaka onu velisini hesaba çekerim, kaçak olanın yerine mukim olanı, elime geçirdiğim yakınını, hasta olanın yerine sağlam olanını sizden yakalar alırım. Tâ ki sizden herhangi biriniz kardeşine ulaşıncaya, elde edinceye dek bunu yaparım. Bu durumda o şöyle feryat eder: "Ey Sa'd, Said helâk oldu, onu kurtar yoksa mızraklarınız bana doğrulur."[2]

Nitekim Belazuri, Ziyad döneminde Basra'da güvenin nasıl sağlandığını bir olay üzerinden aktarmaktadır: Ziyad halk arasında birtakım sesler ve kargaşalıklar duyar. Hemen bunun sebebini sorar. Bunun üzerine kendisine, "Filan kimse, evini koruyup kollaması için birilerini tutmuş" diye cevap verilir. Çünkü o zamana kadar güveni sağlayacak bir kurum bulunmamaktadır. Bu nedenle hırsızlık olayları ve hırsızların önü alınamıyormuş. Hemen ertesi gün, Ziyad, polis teşkilatından sorumlu yetkiliyi çağırtır ve ona, yatsı namazından sonra geliş gidiş yollarına güvenlik elamanlarının yerleştirilmesini ister."[3]

Belazuri, bu bilgilere ek olarak şunları da ilave ediyor: "Emniyet görevlileri, evlerde hırsızlık yapan, yağmalama işlerine girişen yaklaşık 500 kişiyi öldürmüştür. Bu nedenle Ziyad, geceleyin evlerinden çıkıp dolaşmayı yasaklayan yani sıkıyönetim getiren ilk kişi kabul edilir. Çünkü geceleyin kimsenin evinden çıkmasına, dolaşmasına izin vermezdi. Çünkü Ziyad, emrindeki emniyetten sorumlu kişiye, geceleyin dolaşmasını ve karşısına her kim çıkarsa derhal öldürmesini emretmişti.[4]

Bir gece bir bedevi yakaladılar, onu alıp Ziyad'ın huzuruna getirdiler. Ziyad kendisine, "Sen duyuruyu duymadın mı?" diye sorar. Bununla Ziyad

---

[1] eş-Şurta Fi Asri'l-Emevi, s.38
[2] Tarihu't-Taberi, 6/135
[3] Ensabu'l-Eşraf, 4/171
[4] Ensabu'l-Eşraf, 4/171; eş-Şurta Fi Asri'l-Emevi, s.39

geceleyin sokağa çıkma yasağının olduğunu demek istiyordu. O da, "Vallahi benim böyle bir duyurudan haberim yoktu. Çünkü ben süt ineğimle kırdan geliyordum, gece karanlığı bastı. Bunun üzerine ben de bir yere sığındım. Sabahın olmasını bekledim. Bu nedenle valinin ne emir buyurduğundan bilgim bulunmamaktadır" der.

Vali Ziyad da kendisine, "Vallahi seni doğru söyleyen biri olarak sanıyorum, öyle biliyorum ama ümmetin selameti ve güveni açısından yine de seni öldürmem gerekiyor" der. Sonra da boynunun vurulması emrini verir ve orada öldürülür.

İşte bu türden şeriatın hiç de kabul etmediği, tasvip buyurmadığı zalimce fiiller de işleniyordu. Böyle bir fiilin işlenmesi adına ne kadar aklayıcı deliller ve gerekçeler sunulsa da yine de yapılan zalimce bir davranış, bir fiildir.[1]

Görülen o ki, bedevinin öldürülmesi, sırf öldürmüş olmak için sıradan bir öldürme olayı değildir. Ziyad bu davranışıyla Basra halkı üzerinde korku salarak, valinin kimseye göz açtırmayacağı kanaatini uyandırmıştı. Ziyad, bir şey istedi mi mutlaka dediğini yapar ve infaz eder; bu, onun, düşüncesinin halkın üzerinde bir baskı unsuru olarak kalmasını istemesinden kaynaklanıyordu. Kim olursa olsun, eğer herhangi bir kimse konulan yasakları deler veya çiğnerse, cezalandırılmaktan asla kurtulamazdı. Hatta bu kimse gerçekten tamamen suçsuz ve günahsız biri de olsa, halkın üzerinde korku terörünü estirmek için Ziyad, derhal cezayı uygulatırdı. Kaldı ki, zaten hutbesinde tehdit içeren ifadelerle bunu belirtmişti.

Ziyad'ın nihai amacı, halka devletin heybetini kabul ettirmek ve böylece herkesin itaatkâr olmasını sağlamaktı. Hatta bunu, terör estirmek suretiyle de olsa sağlamayı amaç edinmişti. Böylece baskı kurmak suretiyle Basra'da güveni sağlamış oldu. Çünkü halk, bundan böyle Ziyad'ın şakasının olmadığına, kafasına koyduğu şeyi mutlaka uygulayacağına ve sonuçta da cezalandıracağına inanmışlardı.[2]

Kaldı ki Ziyad b. Ebih, emniyet teşkilatını belli bir sisteme bağlama konusunda konuya yabancı değildi. Tam bir güven ortamını sağlayabilmek için bu amaçla baskıcı bir tutum içerisinde hareket etmiş ve dolayısıyla, emniyet görevlilerinin sayılarını arttırmıştır. Bu sayıyı 4000 kişiye

[1] Nemr b. Muhammed el-Humeydani, Velayetu'ş-Şurta Fil İslâm, s.123; Tarihu't-Taberi, 6/138
[2] eş-Şurta Fi Asri'l-Emevi, s.40

kadar çıkardı. İki kişiyi de, bu hizmetlerde emniyet müdürüne yardımcı olmak ve işlerine bakmak için görevlendirdi.[1]

Emniyet teşkilatında 4000 kadar eleman çalıştırılması iki noktaya dayanmaktadır:

1- İçerdeki fitnenin varlığı ve bunların anarşistçe hareketleridir.

2- Bu teşkilat çoğunlukla orduya destek olmaktaydı.[2]

Hatta Ziyad'ın o dönemde ne kadar uyanık davrandığını gösteren şu ifadesi yaygındır: "Eğer benim bulunduğum nokta ile Horasan arasında bana ait bir ip de kayıp olsa ben, onun kim tarafından alındığını kesin olarak bilirim."[3]

Nitekim Taberi de buna dayanarak şöyle demiştir: "Ziyad, saltanatı emrinde tutan biri olarak şiddete ilk başvuran kişidir. Muaviye'nin mülkünü güçlendirmiştir. Halkı ona itaate mecbur bırakmıştır. Cezalandırmada öne geçmiştir. Çekinmeden kılıca sarılmıştır, zanna dayanarak adam yakalatmış, cezalandırmıştır. Onu hâkim olduğu yerlerde halk ondan tarifi imkânsız derecede korkardı. Hatta erkek veya kadın herhangi bir kimse bir şey düşürüp kaybetse, sahibi gelip onu oradan alıncaya dek kimse onu almaya cesaret edemezdi. Kadın tek başına evinde gecelerdi de kimse kapısını açmaya cesaret edemezdi. O, hiçbir dönemde görülmemiş bir siyaset güderdi. Halk, ondan korktukları kadar kimseden korkmazlardı. Çok bahşiş dağıtırdı. Böylece bir bahşiş yurdu yaptı.

Bunun üzerine Muaviye, Basra valiliğine ek olarak ona Kûfe valiliğini de verdi. Böylece Ziyad, Emevîler adına istikrarı sağladı, Basra'da olsun, Kûfe'de olsun güvensizlik diye bir şey bırakmadı. Kurduğu emniyet teşkilatıyla bunu sağlamış oldu. Bu nedenle polis teşkilatı iç düzeni sağlamak adına büyük bir güç haline gelmiş ve hepsi de faal durumda olmuşlardır.[4]

DİĞER BÖLGELERDEKİ EMNİYET TEŞKİLATI

Konuyu bir örnekle belirtmek istersek, mesela Mısır ile Basra ve Kûfe gibi diğer İslâm şehirleriyle kıyasladığımızda, bizzat bu kurumun o dönemde tek olarak rol oynadığını göremeyiz. Mısır'da Haricîler tarafından meydana getirilen fitnenin sebebi, buranın merkezden uzak olmasıydı.

---

[1] eş-Şurta Fi Asri'l-Emevi, s.40; Tarihu't-Taberi, 6/138
[2] Nizamu'l-Hükm Fi'ş-Şeriati ve't-Tarihi'l-İslamiyyi, 2/636
[3] Tarihu't-Taberi, 6/139
[4] Tarihu't-Taberi, 6/138; eş-Şurta Fi Asri'l-Emevi, s.41

Kaldı ki kaynakların belirttiğine göre valiler, kendileri yanında bir emniyet müdürünü seçerken buna özen gösterirlerdi. Çünkü hepsi de emirleri altında bir emniyet teşkilatının bulunmasını çok isterdi.

Medine valisi olan Mervan b. Hakem, Medine'ye emniyetten sorumlu kişi olarak Mus'ab b. Abdurrahman b. Avf'ı atamıştır. Bu kişi aynı zamanda kadılık görevini de yürütüyordu. Zaten daha önce bundan söz etmiştik. Bu hâdi Muaviye döneminde gerçekleşmişti.[1]

İbn Sa'd'dan gelen rivayete göre, Mus'ab, suç işleyenlere, kanun tanımayanlara karşı acımasızdı. Bu nedenle Mus'ab, Medine'de emniyeti sağlamak adına vali Mervan'dan, emrindeki görevli polis sayısının artırılmasını, takviye edilmesini istemiştir. Çünkü elindeki mevcut sayı emniyeti sağlamaya yetmiyordu. Mervan da onun isteklerini dikkate alarak mevcut sayıya 200 polis daha verdi. Nitekim Mus'ab, Muaviye'nin ölümüne kadar Medine'de bu görevde kalmıştır.[2]

Polislerin Görevleri

Emevî devletinde emniyet teşkilatının çok önemli ve seçkin bir yeri bulunuyordu. Çünkü görevleri açısından böyle olması gerekiyordu. Hem topluma karşı ve hem idareye karşı birtakım görev ve sorumlulukları vardı. Bunlardan bir kısmını şöylece sıralayabiliriz:

İç Güvenliği ve Devlet Erkânını Koruma ve Kollama Görevleri: İç çekişmeler ve huzursuzluklar sebebiyle ilk defa Emevî devletinde şahsi koruma ve devletin üst düzey görevlilerini koruma ve kollama faaliyeti baş göstermiştir. Bu nedenle ilk olarak halifenin her an bir suikastla karşı karşıya bulunması nedeniyle, Muaviye özel korumalarla korunmuştur. Çünkü Muaviye'ye karşı içte amansız bir düşmanlık vardı. Bu nedenle siyasal mânada olsun, askerî bakımdan olsun, içteki Haricî ve benzeri düşmanlarına karşı onun korunması gerekiyordu. Korumasız namaza bile gidemezdi.

Korumalar, ister kendi makamında olsun, ister çıkıp gittiği yerlerde olsun her zaman Muaviye'yle beraber olurlardı. Namaz vakitlerinde bile onun yanından hiç ayrılamazlardı. Kendisi mihrapta namaza durduğu zamanda bile, birisi orada durup onun başucunda beklerdi. Koruma görevlileri, tam teçhizatlı olarak onun önünden ve arkasından yürüyerek onu kollayıp korurlardı.

---

[1] eş-Şurta Fi Asri'l-Emevi, s.43,İbn Sa'd, et-Tabakat, 5/158

[2] eş-Şurta Fi Asri'l-Emevi, s..43,İbn Sa'd, et-Tabakat, 5/158; el-Eğani, 5/74

Nitekim İslâm'ın değişik şehirlerinde görevli valilerin ve üst düzey görevlilerinin de kollanıp korunması, yine oralarda oluşturulan göreviler eliyle sağlanırdı. Zaten bununla ilgili detaylar önceki sayfalarda verilmişti. Nitekim Ziyad b. Ebih kendi şahsı için de koruma görevlisi bulunduruyordu. Emniyet müdürünün kendisi -ki buna sahibuş-şurta denmektedir- bizzat valililerin güvenliğinden sorumlu kişi idi.[1]

Esasen kamuya açık olan yerlerde, halkın genelde toplanabildikleri merasim ve tören yerlerinde halife veya valinin geçişi öncesi, emniyet yetkililerinin yer almaları, koruma görevlilerinin bulunmaları sadece ilgilileri koruma ve kollama amaçlı da delil değildir. Aksine bunun ötesinde halka egemenliklerini, güç ve kuvvetlerini göstermek ve bir bakıma korku salmak amacı da vardı. Çünkü işin bu noktasında emniyet teşkilatı aynı zamanda halifenin ve valinin gözü, kulağı ve eli, kolu mesabesindeydi. Çünkü ola ki, devlet gücüne karşı ve devlet adamlarına yönelik birtakım başkaldırılar ve devlete muhalefet edenler olabilirdi. Bu nedenle ilgili devlet, polis ya da emniyet teşkilatını ellerinde bir güç olarak her zaman hazır bulunduruyorlardı.[2]

Çünkü bu teşkilat, her bakımdan ve her tülü bilgi toplama ve haber alma açısından halifeye büyük bir yardım sağlıyordu. Hz. Muaviye, bu konuya büyük önem veriyor ve titizlik gösteriyordu. Nitekim valileriyle ve üst düzey görevlileriyle ilgi istihbaratını, devletin dört bir yanında tebaasıyla ilgili istihbaratı, bölgeye gönderdiği istihbarat elemanlarıyla veya ajanları yoluyla denetliyor ve bilgi ediniyordu.

Haberler aralıksız olarak ve hiç zaman geçirilmeden Muaviye'ye bildiriliyordu. Buna göre de gerekli önlemleri alıyor ve düzenini buna göre ayarlıyordu. Bu nedenle devletinin ömrü uzun oldu.[3]

Ziyad b. Ebih de tıpkı Muaviye gibi, hareket ediyordu ve hep onun yanında yer alıyordu. Nitekim onunla ilgili olarak aktarıldığına göre, adamın birisi bir ihtiyacı için gelip onunla görüşür. Bu arada, Ziyad'ın kendisini tanımadığından, bilmediğinden hareketle veya böyle zannederek kendisini Ziyad'a tanıtmaya çalışır ve "Allah Emir'i ıslah etsin, ben filan oğlu filanım" der. Bunun üzerine Ziyad gülümser ve "Sen kendini bana mı tanıtıyorsun. Oysa ben seni, senin kendini bildiğinden daha fazlasıyla tanır ve bilirim. Vallahi ben seni çok iyi biliyorum ve ben senin babanı da

---

[1] Tarihu't-Taberi, 6/138; ed-Devletü'l-Emeviyye, Fil Asri'l-Emeviyyi, s.79
[2] eş-Şurta Fi Asri'l-Emevi, s.79
[3] Beyhaki, el-Mehasin ve'l-Mesavi, s.143-144

tanırım, anneni de, dedeni de bilirim nineni de. Bu arada ben, şu anda senin üzerinde bulunan şu paltonun kime ait olduğunu da bilirim, o filan kimseye aittir..." der.

Adam Ziyad'ın ağzından dökülenleri duyunca şaşkınlık geçirir, titremeye başlar ve neredeyse bayılıp düşecek olur.[1]

Yasalara Karşı Çıkanların ve Suçluların Cezalandırılması: Polis ya da emniyet teşkilatının kendisi bizzat güveni sağlamaktan sorumlu olduğu gibi, içeride de düzeni sağlamakla görevliydi. Yani yasaların kendilerine verdiği göreve ek olarak bu görevlerden de sorumluydu.

Ancak büyük kentlerdeki sosyal hayat ve durumlar, kamuya yönelik olarak polisin daha fazla şiddet tedbirleri, zecri önlemler getirmesini gerekli kılıyordu. Nitekim Ziyad b. Ebih, bir konuşmasında ağır cezaları gerektiren suçlarla ilgili açıklama yapıyordu. Bu açıklamasında halk tarafından meydana gelen birtakım tecavüzlerin, kanunsuzlukların çok şiddetli bir şekilde bastırılacağını, önlemlerin çok ağır olacağını dile getiriyordu ve şöyle diyordu:

"Hanginizin geceleyin bir şeyi kaybolursa ben, onu garanti ediyorum. Özellikle de sizi gece yolculuklarından ve gezmelerinden ötürü uyarıyorum. Geceleyin her kimi dışarıda yakalarsam, kesinlikle başını vururum. Sizler öyle şeyler icat ettiniz ki, bunlar daha önceleri yoktu. Bu durumda biz de her suça bir ceza getirdik. Kim herhangi bir toplumu bunalıma sokarsa, boğmaya çalışırsa biz de onları bunalıma sokar ve boğarız. Kim bir toplumu ateşe verip yakarsa biz de onları ateşe verip yakarız. Kim bir evi yıkar, deler ve zarar verirse, biz de onun kalbini söker alırız. Kim bir kabri açar da kefen hırsızlığı yaparsa biz de onu diri diri mezara gömeriz."[2]

Bu hutbe, Basra'da baskının ve ayrıca fitnenin hangi boyutlara ulaştığını, ne denli ağır önlemlerin getirildiğini ortaya koymaktadır. Yani Ziyad, bu kente vali olarak atanmazdan önce, bölgede saldırıların hangi boyutlara ulaştığını, Ziyad'ın gelişiyle de ne kadar ağır cezaların getirildiğini gözler önüne sermektedir.

Ziyad hutbesini bitirince, emniyet müdürüne şu emri verir: Geceleyin kim evinin dışında yakalanırsa, derhal öldürülsün.[3]

---

[1] Beyhaki, el-Mehasin ve'l-Mesavi, s.144
[2] Tarihu't-Taberi, 6/136
[3] eş-Şurta Fi Asri'l-Emevi, s.83; Ensabu'l-Eşraf, 4/172

Belazuri'nin anlattığına göre, konuşmasında söyledikleri ürpertici uygulamaları, insanın kanını donduran yaptırımları uygulamada hiçbir tereddüt göstermemiştir. Söylediklerini harfiyen uygulamıştır.[1]

Şer'i Cezaların Uygulanması: Emniyet ya da polisin görevlerinden birisi de hâkimler tarafından emredilen şer'i cezaları infaz etmek, uygulatmaktı. İslâm toplumunda, İslâm'ın uygun görmediği bir şeyin ortaya çıkması halinde kadıların verdiği cezaları, şer'i hadleri uygulamak da bunların görevleri arasında bulunuyordu. Nitekim bunlar zaten biliniyor ve Kur'an-ı Kerim'de olsun, Sünnette olsun zikredilmiş ve açıklanmıştır. Çünkü Sahabe (rhum) bu konuda hassas idiler, din ile ilgili emirlerin uygulanmasında ve yerine getirilmesinde asla taviz vermezlerdi. Dinin gereklerinin yerine getirilmesini kesin olarak isterler ve uygulatırlardı. Bunun örneklerinden biri, İmam Malik tarafından rivayet olun şu olaydır:

Rivayete göre, kölelerden biri küçük hurma ağaçları çalar, onu bulurlar. Bunun üzerine Mervan b. Hakem, köle aleyhinde ceza verilmesi için baskıda bulunur. Mervan, köleyi hapse atar. Yaptığı hırsızlık sebebiyle de kölenin elini kesmek ister. Bunun üzerine kölenin efendisi, Rafi b. Hadic'e gider, ondan bu durumu sorar. O da ona şu bilgiyi verir: Allah Resûlü'nden (sav) işittiğime göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuş:

"Meyve almakla hurma çiçeğini almak sebebiyle el kesme cezası yoktur."[2]

Bunun üzerine kölenin efendisi Rafi b. Hadic'e der ki: "Mervan b. Hakem, benim bir kölemi yakaladı ve şu anda da elini kesmek istiyor. Ben senden şunu istiyorum: 'Benimle, Mervan'ın yanına kadar gel ve Resûlüllah'tan (sav) duyduğun bu hadisi ona haber ver.' Bunun üzerine Rafi kalkar ve kölenin efendisiyle beraber Mervan b. Hakem'e gider ve şöyle der: "Sen bu adama ait bir köleyi yakalamışsın öyle mi?" O da, "Evet" der. Rafi, "O halde ona nasıl bir muamelede bulunacaksın?" diye sorar. Mervan da, "Elini kesmek istiyorum" der. Bunun üzerine Rafi ona, Allah Resûlü'nden (sav)'den **"Meyve almakla hurma çiçeğini almak sebebiyle el kesme cezası yoktur"** buyurduğunu işittim, der. Bu hadisi aktarır. Hadisi öğrenen Mervan, kölenin salıverilmesi için emir verir ve salıverilir.[3]

Bu örnekten anlıyoruz ki, valilerin olsun, görevlilerin olsun hepsi de sahabeye karşı saygılı imişler. Konu Allah'ın ve Resûlü'nün (sav) emrinin

---

[1] eş-Şurta Fi Asri'l-Emevi, s.83
[2] Zemahşeri, el-Faik fi Garibil-Hadis, 3/247; Velayetu'ş-Şurta fil İslâm, s.120
[3] Velayetu'ş-Şurta fil İslâm, s.121

gereğinin yerine getirilmesi olunca, onların tasarruflarına engel olunmazdı. Sahabe bu konuda gereğini yaptırırdı. Hatta böyle bir konu, valinin ve ilgili yetkilinin görevi dâhilinde bile olsa sahabe hemen olaya müdahalede bulunurdu.[1]

Dinî konularda ve Allah'ın emirlerinin diğerlerine göre fazlasıyla önem verilerek değerlendirilmesi konusunda sahabenin tavizsiz olduklarının örneklerinden olmak üzere, Medine, Medine polis müdürü Mus'ab b. Abdurrahman b. Avf'ın Medine Emirinin bu noktadaki emrini yerine getirmekten kaçınması ve Haşim Oğullarına ait evleri yıkmaktan menetmesi ve bu değerde olan evlerin yıkımına mani olması bundan dolayıdır. Nitekim Esed b. Abduluzza'nın evlerini yıkmaya engel olmuştur. Hatta Polis Müdürü Musab, onlar üzerinde baskı kurulmasına da mani olmuştur.

Bunun sebebi onların Hz. Hüseyin ile Abdullah b. Zübeyir'e olan yakınlıklarıdır. Nitekim bu nedenle de onlar Yezid'e biat etmekten kaçınmışlardır. Çünkü Musab Medine Emiri olan Amr b. Said'e şöyle demişti: "Ey Emir! Bunların herhangi bir suçları ve günahları yoktur, verdiğin emri yerine getirecek değilim."

Bunun üzerine Emir Amr b. Said de ona şöyle demişti: "Ey İbn Ümmü Hureys senin büyün şişti. Bize kılıcımız yeter." Bunun üzerine Musab da elindeki kılıcını ona fırlattı ve huzurundan çıkıp gitti."[2]

İşte bu davranış, Musab'ın ne derece bir imana sahip olduğunun bir göstergesidir. Çünkü **"Yaratana isyan halinde yaratılana itaat yoktur."**[3]

Yine Polisin veya emniyet görevlilerin vazifelerinden birisi de, devlet düşmanlarına karşı orduya yardım etmektir. Devlet siyasetine karşı çıkanların cezalandırılmaları konusunda verilen hükümleri ya da kararları infaz etme görevidir. Yani hapishane müdürü tarafından hapiste tutulanlarla alâkalı olarak istediğini infaz etme görevi de bunlara aittir.[4]

Gerçi burada yer alan son görevler, daha çok Muaviye'den sonra gelen halifeler zamanında ilave olunan ek görevlerdir.

---

[1] Velayetu'ş-Şurta fil İslâm, s.122; Nesebu Kureyş, s. 268
[2] Velayetu'ş-Şurta fil İslâm, s.122; Nesebu Kureyş, s. 268
[3] eş-Şurta Fi Asri'l-Emevi, s.122
[4] eş-Şurta Fi Asri'l-Emevi, s.97-109

BAŞKACA KUVVETLER VE KURUMLAR VE BUNLARIN POLİSLE İRTİBATI

Emevî devletinde emniyet teşkilatı, devlet içerisinde emniyeti ve güveni sağlamanın belkemiğini oluşturuyordu. Bunların en başta olan görevleri, birinci derecede devletin iç güvenliğini sağlamaktı. Bununla beraber Emevî döneminde, bu kurumla bağlantılı başka kurumların da benzer mânada çok önemli roller üstlendikleri görüldü. Şimdi bu kurumlardan bazılarını şöylece sıralayalım:

Koruma ve Kollama Görevi

Emevî devletinin başlangıcında "Hares" diye geçen ve "**koruma ve kollama**" diye çevirdiğimiz bu ifade ile koruma ve kollama işinde görev alan ve bu mânada önemli olan her yerde istihdam edilenler anlamındadır. Yani ilk bakışta ya bir yerin korunması veya bir şahsın korunması ile ilgili olarak onları koruyan ve kollayanlar vardı.

Emevîler döneminde koruma hizmetleri özellikle halifeleri ve valilerini korumakla ilgiliydi. Bilindiği kadarıyla Ümeyye Oğullarından ilk olarak koruma görevlisi bulunduran kişi Muaviye olmuştur. Çünkü Haricîlerle benzeri düşmanlar tarafından her an bir suikasta kurban gidebilir korkusuyla hep koruma bulundurmuştur. Bu nedenle Muaviye döneminden itibaren valiler de koruma bulundururlardı. Bu, bir bakıma iç karışıklıkları önlemek ve içeride güvenliği sağlamak içindi. Bu güven polis eliyle sağlanırdı. Özellikle Ziyad b. Ebih, 500 kişiyi özel koruma ve kollama göreviyle bulunduğu kentte görevlendirmiştir. Bunların başlarına da sorumlu kişi olarak Sa'doğullarından bir adamı, emniyet müdürü olarak tayin etmiştir. İşte o günden itibaren Ümeyye Oğulları bu gibi hizmetlere güvendikleri kişileri getirip tayin etmişlerdir.[1]

Sözün özüne gelince; polislik veya emniyet kavramı, bu devletin idarecileri açısından kapsam olarak geniş tutulmuş olup buna koruma ve kollama hizmetleri de dâhil edilmiştir. Oysaki önceleri bu koruma ve kollama hizmetini yürütenler polis teşkilatı içerisinde yer almazlardı.[2]

Cahiz, şiirinin bir bölümünde buna işaret ederek diyor ki:

"Sanki adam bekçilikte gecelemiş bir polis gibidir"

---

[1] eş-Şurta Fi Asri'l-Emevi, s.128, Taberi Tarihi
[2] eş-Şurta Fi Asri'l-Emevi, s.130

Cahiz, polislik ile koruma görevini yapan bekçilik kurumları arasındaki farkı göstermek amacıyla böyle demektedir.[1]

Arap Olmayan Unsurlardan Koruma Görevlisi Bulundurmak

Emevî devleti kurulmazdan önce Arapların bildiği ve tanıdığı bir şey vardı, bunlar bekçilik ve koruma, kollama mânasına gelen yabancı kelimelerdi. Ki, bunlar Basra'da Beytülmali korumakla görevliydiler.[2]

Bu yabancı kelimeler "el-Esavire, es-Seyabice ve ez-Zutt" gibi kelimelerden oluşmaktaydı, hepsi de koruma ve kollama, bekçilik etme gibi mânalara gelirler. Belazuri bu kelimeler konusunda bilgi verirken diyor ki; "el-Esavire" kelimesi İranlılardan geçmedir. "Seyabice ve Zutt" kelimeleriyse anlaşıldığı kadarıyla Hint kökenli olsa gerektir.[3]

Emevî halifelerine dair gelen tarihsel bilgilere göre, valiler ve bu göreve denk olan görevliler zaman zaman meydana gelen çatlak sesler ve karışıklıklar sebebiyle kullanmak üzere bu gibi kimseleri görevli olarak hizmete alırlardı. Bu unsurlar mutlak mânada "el-Buhariye" lafzıyla anılırlardı. Çünkü Belazuri böyle aktarmaktadır.

Nitekim Horasan valisi olan Ubeydullah b. Ziyad, bir savaşında Buhara halkından birçok kimseleri tutsak olarak almıştır. Bunlar için Basra'da bir karargâh kurdurtmuştur. Bunlara, kendileri Arap kabilelerinden herhangi birini koruyup kollamaları için görev ve maaş vermiştir. Bu olay da Ziyad, Irak'a vali olarak atandığı zaman olmuştur.[4]

Ubeydullah, bu yeni gücü, Irak'ta Haricî ayaklanmasına karşı durabilmeleri için polis teşkilatının bir dayanağı olarak hizmete almıştır.

İbn Sa'd ise, diyor ki: "Buhariye kurumu ilk zamanlar, tıpkı bir emniyet gücü olarak kullanıldı. Bu da Ubeydullah'ın babası Irak valisi iken, onun eliyle devreye konmuştur." İbn Sa'd buna şunu da eklemektedir: "Aslında Ziyad, Buhariye kurumunu, Hucr b. Adi'yi yakalamaları için polis teşkilatına yardımcı kuvvet olarak hizmete almıştır."[5]

---

[1] eş-Şurta Fi Asri'l-Emevi, s.130; el-Hayvan, 3/158
[2] eş-Şurta Fi Asri'l-Emevi, s.130
[3] eş-Şurta Fi Asri'l-Emevi, s.130
[4] eş-Şurta Fi Asri'l-Emevi, s.130
[5] İbn Sa'd, Tabakat, 6/219; eş-Şurta Fi Asri'l-Emevi, s.131

Belazuri, Buhariye kurumunun ok atmada maharet sahibi olduklarını kaydetmektedir.[1]

Tarihi kaynaklardan anlaşıldığına göre, bu gücün kullanılması, beşeri bir kuvvet olarak değerlendirilmiş olup, bu sadece valilerle bağlı bulunan özel bir kurum değildir. Hatta bunların aynı zamanda birtakım önde gelen kimselerin, asil ailelerin koruma görevi hizmetinde bulundukları da bir gerçektir. Meselâ Basra kentinde, eski Irak valisi Abdullah b. Amir'in çocukları bulunuyordu. Buhariye adı verilen bu kurumdaki görevliler, sanki bunların şahsi özel korumalarıymış gibi hizmet vermişlerdir.[2]

Alanlarında Uzman Kimseler (Urefa)

Valiler ve Emirler yanında bulundukları yer ve konum itibariyle bunlardan birçok konuda yararlanırlardı. Hatta bunlar arasında öyle uzmanlar vardı ki, başkalarının sahip olamadıkları yetkilere sahip bulunuyorlardı. Çünkü Arif (çoğulu Urefadır) denen bu uzman kişiler kamuyu, halkı denetlemekle, murakabe etmekle görevliydiler. Şüpheli görülen durumlarda birtakım genelgelerin ve benzeri uyarıların yayımlanmasını, uygulanmasını tebliğle yükümlü oldukları gibi ayrıca egemenlik noktasında durumlarından kuşkuya düşülen bazı üst düzey görevlilerinin denetimi de bunlar eliyle yapılırdı.

İşte bu nedenledir ki, bu makama gelebilmek için herhangi bir şekilde kavmiyetçiliğe veya milliyetçiliğe dayalı olarak bir yola gidilmiyordu. Ancak kavmin büyüklerinden olanlar bu görevden men olunmazlardı. Nitekim İbn Sa'd ilgili eserinde bu makama gelen önemli birçok isimden söz etmektedir.[3]

İstihraç veya Azap Görevlisi

Emevîler döneminde yine özel bir görev sınıfının oluşması da görülmüştür. Bu da, kişilerin bulundukları makam ve mevki dolayısıyla o makamı kullanarak zimmetlerine mal geçirmeleridir.

Bu tip olaylara bakmakla görevli olan kimseye, "zimmetlerine para ve benzeri şeyler geçirenleri cezalandıran kişi" mânasında İstihraç veya cezalandırma görevlisi adı veriliyordu. Bunlar, böyle kimselerin varlığını

---

[1] İbn Sa'd, Tabakat, 6/219; eş-Şurta Fi Asri'l-Emevi, s.131
[2] eş-Şurta Fi Asri'l-Emevi, s.131 Belazuri'nin el-Ensab eserinden naklen.
[3] eş-Şurta Fi Asri'l-Emevi, s.133

belirlemek ve ortaya koymakla görevliydiler. Belirttiğimiz gibi bu kişiye "Sahibul-İstihraç" lakabı veriliyordu.

İbn Kuteybe'nin rivayetine göre bu meslek veya görev kolu Ziyad b. Ebih zamanında kurulmuştur. Çünkü Ziyad b. Ebih, idarî bakımdan yanında yer alan ve kendisine yardımcı olanları sürekli uyarır ve yanlıştan kaçınmalarını isterdi. Eğer içlerinden herhangi birisinin bir ihaneti, bir yanlışlığı görülürse onların gözlerinin yaşına bakmadan derhal haklarında gerekli cezayı uygulardı. Ziyad b. Ebih bu durumda olanların önce cezalarını infaz eder, sonra da onları görevlerinden alırdı.

Birçok Tarihçinin beyanına göre, o dönemin valilerinin genelde bu mânada sorumlu ve yetkili görevlileri vardı. Bunlar devlet hizmetinde görevli olanları denetler, millet malını zimmetlerine geçirenleri tespit ederek, onlardan bu malların geri alınmasını sağlarlardı.

Meselâ Irak valisi olan Ubeydullah b. Ziyad, yardımcılarından biri olan Abdurrahman adındaki bir görevlisini görevinden alıp uzaklaştırmış ve ona yaptıklarına karşılık 200 bin dirhem ceza kesmiştir. Nitekim yine bu vali, kendi emrinde görevli bulunan üst düzey memurlarından birisini de bu şekilde görevden uzaklaştırmış ve kendisine 100 bin dirhem ceza kesmiştir.[1]

Hisbe Kurumu

Burada "Hisbe" kelimesinden kastedilen, "darlık ve sıkışıklık" demektir. Yani sokak ve pazarlardaki alış veriş yerlerini denetlemekle, ticari düzenlemeleri yapmakla görevli olan kurum demektir.

Emevî devletinde bu kurumun en önemli görevi, alım satımı yapılan ticaret mallarından vergi alınması ve denetimiydi. Devlete bağlı, devletin izniyle çalışan ticari kurumların çalışmalarını denetlemekti. Pazarları denetleme sorumluluklarına ek olarak şu hizmetleri de görürlerdi:[2]

a-Tartı ve ölçmede yanlış yapanları denetlemek.

b-Bir halel gelmemesi için zaman zaman âni baskınlar yapmak.

c- Fahiş fiyat uygulayanları bundan menetmek.

d- Varsa eğer stoklamanın önüne geçmek.

---

[1] Uyunu'l-Ahbar, 1/55; eş-Şurta Fi Asri'l-Emevi, s.134 (Belazuri'nin Ensab eserinden nakden)
[2] et-Tatavvuru'l-İktisadiyyu Fi'l-Asri'l-Emeviyyi, s.223

İşte bu kavrama uygun olarak Emevî devletinin ilk zamanlarında ekonomik hayat oldukça basitti. Raşit Halifeler döneminde ortaya konulan kural aynen devam ediyordu. Tüm bölge valileri de buna uyardı.[1]

Ancak böyle bir kurumun varlığı, Basra valisi Ziyad b. Ebih'in (H.45-53/665-672 m) çarşı ve pazarı denetlemesine mani değildi. Gerektiğinde o da bu denetlemeyi bizzat yapardı.[2]

Bu araştırma esnasında şunu demek mümkündür: Hisbe kurumu, her ne kadar bu isimle anılıyor olmasa da Emevîler döneminin başından itibaren vardı. Ancak Emevî devleti süresince muhtesip, pazaryerlerini ve ticaret merkezlerini denetlemede hep yenilenerek, değişime uğrayarak devam etmiştir. Kısaca ticari gelişmelere, pazarlara paralel olarak bu kurum da kendisini hep yenileyerek devam etmiştir.

Şöyle de düşünülebilir: Belki ilk zamanlarda bizzat valinin kendisi Hisbe görevlilerinin işlerini kendisi yürütüyor olabilir. Fakat daha sonraki dönemlerde gelişen hayat şartlarına ve pazar koşullarına göre, bu hizmet alanında görev vermek üzere böyle bir kurumun devreye girmesine gerek duyurmuştur. Sadece bu işe bakan sorumlu bir görevlinin atanması ve emrine elemanlar verilmesi gereği duyulmuş olabilir, nitekim olmuştur.[3]

Denetleme Kurumu

Bu kurum Dımaşk'ta vali bulunan Muaviye b. Ebî Süfyan döneminde değişik şekillerde ortaya çıkmıştır:

a-Belli mescitlerde cemaatle namaz kılınabilmesi için bazı direnişçi siyasilerin oralardan uzak tutulması, girmelerine engel olunması için görevlilerin bulundurulması. Bu hal, içinde yaşadığımız bu dönemde bazı sakıncalı yerlerde birtakım emniyet görevlilerinin oralarda sürekli nöbet tutmalarına veya çevreyi gözetim altında tutmalarına benzer. Muayyen ve belli zamanlarda oralarda görevli bulundurulurdu.[4]

b- Bu türden bazı düşmanlarını özel yerlerde iskan edip onlara ikamet mecburiyeti getirmesidir. Bu gibiler için özel yerler yapılmıştır. Böylece onların denetimi sağlanmıştır.

---

[1] et-Tatavvuru'l-İktisadiyyu Fi'l-Asri'l-Emeviyyi, s.223
[2] et-Tatavvuru'l-İktisadiyyu Fi'l-Asri'l-Emeviyyi, s.224
[3] et-Tatavvuru'l-İktisadiyyu Fi'l-Asri'l-Emeviyyi, s.224
[4] Velayetu'ş-Şurta Fil İslâm, s. 125

c- Darul İslâm'a gelen yabancıların şahsi olarak denetlenmeleri ve gözetim altında tutulmaları.[1]

Derk Kurumu

Burada geçen "DERK" kelimesi terim olarak büyük kentlerin sınırları dışında emniyet ve güveni sağlamak amacıyla devlet içerisinde kurulan bir kurum demektir.[2]

Taberi de buna ışık tutan bir bilgi bulunmaktadır. Buna göre Ziyad (H.45/665 m) bu konuya oldukça büyük önem verirmiş, yol güvenliğini sağlamak amacıyla bu hizmeti verirmiştir. Yani bu dönem zaten Muaviye-'nin halife olduğu dönemdir. Bu belgede şu ifadelere yer verilmektedir, Ziyad'a denmiş ki:

"Yollar korkutmaktadır." Ziyad da, "Ben Mısır dışında başka bir şeye önem vermem. Ne zaman ben Mısır'ı egemenliğimiz altına alır ve onları ıslah edersem, o zaman bu işe bakarım. Ya da Mısır beni yener." Mısır'ı en ağır bir şekilde değiştirdi. Mısır' zapt edince, artık ondan sonra diğer yerlerin hakkından gelmesini üstlenmiş oldu.[3]

Ziyad şöyle söylerdi: "Eğer benimle Horasan arasında bir ip kaybolsa, ben onu kimin aldığını bilirim."[4]

İşte böyle bir durum, ancak adamları yollara ve geçiş noktalarına hâkim olduğu zaman sağlanabilirdi.[5]

Ziyad, bir emniyet teorisi ortaya koymuştur. Bundan çıkan sonuç şudur: Her şeyden önce iç güvenliği sağlamak, sonrasında da genişleyerek çevre güvenliğini kazanmaktır.

İşte Muaviye dönemine ilişkin olmak üzere polis veya emniyet teşkilatına dair bazı önemli prensipler ve ölçüler burada sunulmuş oldu.

---

[1] Velayetu'ş-Şurta Fil İslâm, s. 125
[2] Nizamu'l-Hükm Fi'ş-Şeriati ve't-Tarihi'l-İslamiyyi, 2/643
[3] Taberi tarihi, 6/139
[4] Taberi, Tarihi, 6/139
[5] Nizamu'l-Hükm Fi'ş-Şeriati ve't-Tarihi'l-İslamiyyi, 2/643

8.
KONU

MUAVİYE DÖNEMİNDE VALİLER VE İDARE

Muaviye (ra), uzun süren hilafeti süresince idare olarak devletini merkeziyetçilik ile âdem-i merkezilik arasında bir yol üzerinde oluşturma gayretinde oldu. Bu nedenle Başkent olarak Dımaşk'ı yani bugünkü Şam şehrini edindi. Bu bakımdan genel merkez veya başkent olması açısından her şey buradan idare olunurdu.

Ancak Muaviye, vilayetlerin ya da eyaletlerin kendi iç işlerini orada görevli bulunan valilerine bırakmıştır. Böylece her valinin orada kendi maharetini, kendini kanıtlamasını kendisinin belirlemesini istiyordu. Buna rağmen yine hepsi de direkt olarak bizzat Muaviye'ye karşı sorumluluk altında bulunuyorlardı. Görevleri içerisinde yer alan her hizmet için de Muaviye'ye hesap vermek zorundaydılar.

Belki de Muaviye'nin, Dımaşk'ı Emevî devletinin başkenti olarak kabul etmesi için birtakım nedenleri vardı. Örneğin şu olabilir:

Muaviye'nin kendisi, Şam halkını çok iyi tanımaktadır ve onlara olan güveni de tamdır. Şam halkının ona her an destek vereceklerini kesin bilmektedir. Çünkü Muaviye (ra) orada Şam beldeleri üzerinde 20 yıl Emir olarak görev yapmıştır. Bu zaman dilimi içerisinde o bölgeden kendisine oldukça yakın ve güvenilir bir ortam sağlamıştır.

Belki de Muaviye aynı şekilde Emevî devletinin uzun bir müddet devam edeceğini hissediyor ve bunun için de özellikle Şam halkına olan güvenine dayanıyordu. Muaviye bu meseleleri hep diri tutar, en büyük dikkati ve uyanık davranılması konusunu bu noktaya çekerdi. Bunun içindir ki Muaviye tâ işin başından itibaren, Şam beldelerine gelen Arap kabileleri arasında dengeyi sağlamak için bu nokta üzerinde ciddiyetle dururdu. Özellikle de Yemenli kabileler ile Kays Kabileleri arasında bu dengeye büyük bir özen gösterirdi.[1]

Muaviye, her iki taraf açısından dengenin sağlanması noktasında bunların maslahatlarına önem verirdi. Muaviye, Kays kabilesinden birtakım insanları emrinde çalıştırıp onlara görev verdiği gibi, dengenin sağlanması açısından aynı şekilde Yemenli kabilelere de yanında görev vermiştir. Meselâ Kays kabilesinden Dahhak b. Kays el-Fehri, Habib b. Melseme el-Fehri gibi isimleri örnek olarak verebiliriz. Nitekim Yemenli kabilelerden de Malik b. Hubeyre es-Sekuni, Şurahbil b. Semt el-Kindi, Hassan b. Behdal el-Kelbi gibi isimler de yine Muaviye'nin hizmetinde bulunan kimselerdir. Kaldı ki valiliği döneminde olsun, halifeliği döneminde olsun Muaviye yine bu iki tarafın adamlarına dayanarak varlığını devam ettirmiştir. Her iki taraf da tek ordu halinde ve bir komutanın emrinde Muaviye ordusunda hizmet vermişlerdir. Muaviye bu iki tarafı aynı seviyede tutmuş, onları birbirinden ayırt etmemiştir.[2]

Muaviye, siyaset olarak aynı zamanda kendi ailesinden olan bazı kişilerden de yararlanmıştır. Örneğin Emevî soyundan olan Anbese b. Ebu Süfyan, Utbe b. Ebu Süfyan, Velid b. Utbe b. Ebu Süfyan Said b. As b. Ümeyye, Mervan b. Hakem ve oğlu Abdümelik, Amr b. Said b. As ve daha başkaları gibi isimlerden de devlet hizmetinde yararlanmıştır.[3]

Bu arada Muaviye Müslümanlar arasında derin deneyim sahibi olan zatlara da görev vermeyi ihmal etmezdi. Nitekim bazı vali ve yardımcılarını onlar arasından seçerdi. Meselâ Abdullah b. Amir b. Küreyz, Muğire b. Şûbe, Numan b. Beşir el-Ensari, Mesleme b. Mahled el-Ensari ve başkaları gibi isimleri sayabiliriz.[4]

Muaviye'nin devletinde hizmet için bu isimlere yer vermiş olması herhangi bir taraf tutma, bir iltimas ve kayırıcılık kaygısıyla değildir. Bu

[1] Ukayli, Hilafetu Muaviye b. Ebi Süfyan, s. 70
[2] Ukayli, Hilafetu Muaviye b. Ebi Süfyan, s. 73
[3] Belazuri, Ensabü'l-Eşraf, 4/160; Ukayli, Hilafetu Muaviye b. Ebi Süfyan, s.73,
[4] Ukayli, Hilafetu Muaviye b. Ebi Süfyan, s. 74

isimlerin birçoğu daha önce aynı zamanda Hz. Ebu Bekir ve Ömer gibi zatların hizmetinde görevde bulunmuş kimselerdendi. Bu nedenle Muaviye bunların deneyimlerinden ve hizmetlerinden yararlanmak isterdi. Özellikle de bunlar arasında Şam beldesinin fethini gerçekleştirmiş olanların olmasının da ayrı bir etkisi vardı. Şam beldelerinin İslamlaşmasında bunlar büyük rol üstlenmişlerdi.[1]

Maviye özellikle sohbet ehli, toplumu toparlayıcı olan ve yeterli bir deneyime sahip bulunan kimseleri, kentlere vali ve idareci olarak gönderir, bunlardan yararlanırdı. Muaviye'nin (ra), kendi ailesinden de idareci ve vali olarak görevlendirdikleri kimseler de olmuştur. Muaviye kendi yakınlarını bir yere idareci olarak gönderirken, özellikle onların halka iyi muamele etmeleri uyarısında bulunur ve onların güvenlerini kazanmalarını isterdi. Onlardan ne derece idarî bir güce sahip olduklarına kanaat getirdiklerini gönderirdi. Özellikle bu yakınlarını öncelikle Taif gibi küçük şehirlere görevlendirirdi. Eğer yakınları burada kendilerini idarî bakımdan kanıtlayacak olurlarsa, buraya ek olarak bu defa Mekke emirliğini verirdi. Bunun arkasından da Medine'yi ona bağlardı İşte burada gösterdikleri idarî hizmetlerde başarılı olması halinde, Muaviye, bunlar için tam olgunlaştılar, diye karar verirdi.[2]

Bilindiği gibi Taif şehri, tâ o zaman bile önemli bir kent idi. Çünkü burada önemli bir kabile olan Sakif kabilesi bulunuyordu. Bu itibarla Taif'te başarılı olan bir idareci iğer şehirlere çok rahat egemen olabilirdi.[3]

Necde Hammaş'ın işaret ettiğine göre Muaviye (ra), Hicaz şehirlerinde bir okul kurdurmuş, burada Emevî ailesine mensup olanlara idareci yetiştirme dersi veriliyordu. Çizilen program çerçevesinde ileride belli yerlere atanmak amacıyla tedrici bir şekilde kendi yakınlarından olanlara eğitim ve öğretim verilirdi.[4]

Muaviye kendi ailesinden olanlardan yararlanmak istediklerine özel bir muamelede bulunmuş ve onlara ayrıcalık tanımıştır. Onları yetiştirirken hepsinin aynı düzeyde olmamalarına, farklı tarzda yetişmelerine özen gösterirdi. Bunun sebebi de, onların hiçbir zaman kendisine karşı herhangi bir şekilde bir yanlışlığa meydan vermemelerini garantiye almaktı.[5]

---

[1] İbrahim el-Anevi, el-Emeviyyun ve'l-Bizentiyun, s.74
[2] Ukayli, Hilafetu Muaviye b. Ebi Süfyan, s. 74-75 (Taberi Tarihi)
[3] Ukayli, Hilafetu Muaviye b. Ebi Süfyan, s. 75
[4] el-İdare Fi Asri'l-Emeviyyi, s.108-109
[5] Belazuri, Ensabü'l-Eşraf, 4/65-67; Ukayli, Hilafetu Muaviye b. Ebi Süfyan, s. 75

Muaviye b. Ebî Süfyan, halifeliği döneminde, devlet hizmetlerinde kendi vatandaşı konumunda olan gayrimüslim unsurlardan da yararlanırdı ve bu konuda son derece toleranslıydı. Onlara karşı gayet yumuşak davranırdı, birçok hizmette onlardan yararlanırdı. Onlar, hükümetin değişik kanatlarında hizmet verirlerdi.

Nitekim Muaviye, Suriye'de olsun, Mısır ve Mağrip ülkelerinde olsun buralarda bulunan ve vatandaş konumunda bulunan gayrimüslim unsurları bulundukları yerde örneğin Bizanslıların yoğunlukta olduğu yerlerde onlardan olanları, Kıptilerin çoğunlukta bulundukları yerlerde ise onlardan kişileri istihdam etmiştir. Nitekim Farslıların başına da Irak ve Horasan sınırları içerisinde bulunan o bölge insanlarını getirmiştir.

Hz. Muaviye devletinin sınırlarına kattığı bu bölgelerdeki işlemleri ve düzenlerin, mümkün olduğunca hiç dokunmadan bilinen şekliyle devamlarını sağlamıştır. Çünkü yeni fethedilen yerlerdeki halkın dil sorunları ve birtakım meseleler açısından öyle bir siyaset gerektiriyordu. Muaviye de düzeni bozmadan, emrinde olmak kaydıyla onları görevlerinde tutmuş ve yararlanmıştır.

Buna ilave olarak de Muaviye'nin özel doktoru da İbn Essal isminde bir gayrimüslim'di. Nitekim Muaviye'nin malî danışmanı da Sureyc (Sercun) b. Mansur isminde bir Rum idi. Kezâ İbn Mina ve İbn Nadir gibi azatlı köleleri de Savafi denilen kesim üzerinde vali ve Emir olarak görev yapıyorlardı. Çünkü bunlar da gayrimüslim idiler. Daha sonraları bunlardan bazısı İslâm dinini kabul etmişlerdi.[1]

Ayrıca Muaviye, devleti korumaları adına bu gayrimüslim unsurlara çok büyük bir özgürlük tanımıştır. Dinî ibadetlerini ve törenlerini yerine getirmede herhangi bir kısıtlama yoktu. Nitekim Dımaşk Hıristiyanları, mescit haline getirilen Dımaşk'taki Yuhanna kilisesinde fazla bir değişikliğe ve ilaveye gidilmemesini bile isteyebilmişlerdi.[2]

Hatta depremler sebebiyle yıkılmakla karşı karşıya kalan Reha (Odesa) kilisesini bile onarmıştır. Dahası (H. 47–68/667–687) seneleri arasında Mısır'da Valilik görevini yürüten Mesleme b. Mahled el-Ensari, Fustat şehrinin Rum bölgesinde ilk olarak bir kilise bina edilmiştir.[3]

---

[1] Tarihu'l-Yakubi, 2/223, 297; Tarihul Halife, s. 228; el-Mihan, s.171; Belazuri, Ensabü'l-Eşraf, 4/123

[2] Ukayli, Hilafetu Muaviye b. Ebi Süfyan, s. 80

[3] el-Emeviyyun ve'l-Bizentiyun, s. 291; Futuhu Mısır, s. 132; Karadavi, Gayru'l-Müslimin fi'l-Muctemai'l-İslamiyyi, s. 10–21

Bu arada yine Muaviye Başkent Dımaşk'ta kendisi için Yeşil Sarayı yaptırmıştır. Bunun yapımında gayrimüslim mühendislerden, ustalardan oluşan bir ekibten yararlanmıştır. Kendisi Şam beldelerinde vali ve halife olarak bulunduğu müddetçe ikamet etmesi için burasını kendisi için yaptırmıştır. Belazuri'nin belirttiğine göre, bu bina daha önce çamur ve kerpiçten inşa edilmişken, daha sonra sözkonusu elemanlar eliyle taştan olmak üzere yeniden inşa edilmiştir.[1]

Muaviye döneminde, özellikle gayrimüslim vatandaşlara son derece büyük bir tolerans vardı, belki de onun dönemine damgasını vuran gerçek bu idi. Muaviye sadece bunlara karşı tolerans tanıyor değildi. O aynı zamanda Mevaliye yani kölelere ve bu mânada olanlara karşı da güzel muamelede bulunurdu. Hatta yine bu dönemde Muaviye'nin Mevali denilen köle kesiminden de birçoğunu devlet hizmetinde kullanmış ve onlardan yararlanmasını çok iyi bilmiştir.

Meselâ azatlı kölesi Abdullah b. Derrac'ı Kûfe'de haraç vergisini toplamakla görevlendirmiştir. Bu arada kufe valisi olan Muğire'ye de yardımcı olmasını sağlamıştır.[2]

Yine Mevlası yani azatlı bir başka kölesi olan Verdan'ı da, Utbe b. Ebu Süfyan'ın valiliğinde olan Mısır'da haraç vergisini toplamakla görevlendirmiştir. Nitekim emniyet gücünün başına da yine azatlı bir kölesi olan el-Muhtar'ı getirmiştir. Bir diğer ifadeye göre bu göreve Malik adında bir adamını atamıştır. Özel korumalarının başına da azatlı kölesi Sa'd'ı getirmiştir. Bu adam aynı zamanda Muaviye'nin Hicaz bölgesinde bulunan mallarını korumakla görevliydi. Muaviye buna o kadar güveniyordu ki, onun için: "İnsanlar arasında yaşantı bakımından en çok imrenilecek kişi, azatlı kölem Sa'd'dır" derdi.[3]

İlkbaharı Cidde'de, yaz mevsimini Taif'te, Kışı Mekke'de geçirirdi. Ziyad b. Ebu Süfyan da Mehran'dan olan azatlı kölesini hem kendisinin özel koruması, hem de Irak bölgesinin haracını toplamakla görevli kişi olarak atamıştı. Mesleme b. Mahled el-Ensari'nin azatlı kölesi Ebul-Muhacir Dinar da, bunun adına mağrib bölgesindeki işleri denetmekle görevli bulunuyordu. Bu, h. 55 (674 m) yılında idi.

---

[1] Belazuri, Ensabü'l-Eşraf, 4/147
[2] Ukayli, Hilafetu Muaviye b. Ebi Süfyan, s.. 81
[3] Hammaş, el-İdara Fil Asri'l-Emeviyyi, s. 347; Ukayli, Hilafetu Muaviye b. Ebi Süfyan, s. 82; Belazuri, Ensabü'l-Eşraf, 4/154, 63

Bütün bu örneklere ve gerçeklere rağmen hâlâ gördüğümüz o ki, Abbas Mahmud Akkad şöyle bir şeye işaret ediyor ve diyor ki; Muaviye Mevaliye yani azatlı kölelere önem vermezdi, değersiz sayardı. Muaviye'nin köle ve azatlı köle kesimine karşı oldukça müsamahakâr davranmasına rağmen Akkad müsteşriklerin geveledikleri sözleri geveleyip durmaktadır. Kaldı ki Arapçada yayınlanmış olan bunca eski eser Muaviye'nin kölelere karşı ne kadar toleranslı davrandığını gösteren örneklerle doludur.[1]

Diğer taraftan Muaviye, kendi devletinin sınırları içerisinde bulunan bölgelere atadığı valilerini, zorunlu birtakım iyileştirmeler yapmaları konusunda, bu hizmeti oradaki valilerinin ve Emirlerinin insiyatifine bırakmıştır. Kendi bölgelerinde ne türden hizmetler yapacaklarsa kararlarını kendilerinin vermelerini ve uygulamalarını istemiştir.[2]

Emevî Devletinde idari teşkilattaki birimler şu şekilde tasarlanmıştı: Dımaşk; ülkenin başkentiydi. Ülke vilayet ve eyaletlere bölünmüştü. Her birinin başında bir vali veya Emir atanmıştı. Her vilayet ve eyalette görevli vali sınırsız bir yetkiye sahipti. Kimi zaman ise devlet valisine, kendi bölgesi içerisinde dilediği gibi tasarrufta bulunma serbestîsini tanırdı. Nihayet bu nedenle kimisi öldürülmüş, kimisi sürgün edilmiş, kimisi hapse atılmıştır vs.

Ancak gördüğümüz o ki bu mutlak serbestlik tekerrür etmemiştir. Bunun her zaman Irak eyaleti veya vilayetiyle sınırlı kaldığı görülmüştür. Bunun da sebebi, en çok başkaldırılar, fitne ve anarşik hareketler burada ortaya çıkmıştır. Bu nedenle burası sürekli denetim altında bulundurulmuştur.

Bu nedenle halife tarafından buraya daha çok şiddet ve baskı kullanmakla tanınmış kişiler vali olarak atanmışlardır. Nitekim Muaviye'nin valilerinden olan Ziyad b. Ebih bu özellikleriyle tanınan en meşhur valisiydi.

Ancak diğer vilayet ve eyaletlerde görev yapan yetkililer daha çok devletin olağan tarzdaki idaresini yansıtıyorlardı. Vali halifenin emirlerine bağlı ve onlarla kayıtlıydı. Halifenin görüşünü almadan herhangi bir işe girişmezdi. Halifeye danışmadan bulunduğu yerden ayrılamazdı. Kamuyu ilgilendiren her iş konusunda vali mutlaka halifeye müracaat etmek durumundaydı.

---

[1] Hilafetu Muaviye, s.82
[2] Hilafetu Muaviye, s.83

Eğer, ilgili hizmet valinin kendi tasarrufu altında bulunan vilayet veya eyalet ile alâkalı olursa, maslahat neyi gerektiriyorsa, o nispette tasarrufta bulunma yetkisi vardı.

Muaviye zamanında büyük vilayetler yani eyaletler şunlardı: En başta başkent Dımaşk, sonra Basra, Kûfe, Medine, Mekke, Mısır ve diğerleri gelirdi. Muaviye zamanında görevli, şehirlerdeki valilerin isimlerini de şöylece verebiliriz:[1]

BASRA VALİLERİ

Basra'nın Muaviye döneminde en tanınmış valileri şunlardır:

Büsr b. Ebu Erta (ra), H.41 (661 m): Bu zat H. 41 (661) senesinde görevlendirilmiştir. Sıhhat derecesinde rivayetlere göre, Büsr, Ziyad b. Ebih'in çocuklarına taarruzda bulunmuş, sonra bu görevden alınmış ve yerine Abdullah b.Amir atanmıştır.[2]

Abdullah b. Amir (ra) (41-44/661-664): Hicri 41 senesinde, Muaviye, Abdullah b. Amir'i Basra valiliğine tayin etti. Bu zat Sicistan ve Horasan'da savaşlara katıldı.[3]

Abdullah b. Amir'in Basra valiliğine getirilmesi kişisel nedenlerden ötürü değildir. Çünkü böyle bir durumun doğruluğunu gösteren ve pekiştiren bir rivayet elimizde bulunmamaktadır.

Ancak Muaviye, eski deneyimlerine dayanarak, Basra'yı da çok iyi tanıdığından ötürü, bir de tâ Hz. Osman (ra) döneminde Sicistan ve Horasan gibi yerlerde savaşmış birinin buraya atanmasında yarar görüyordu. Esasen Muaviye'nin bir özelliği, göreve getirdiği kimselerde ehliyet aramasıydı. Bu nedenle o, uygun adamı uygun olan yere tayin ederdi.[4]

İbn Amir burada üç yılını geçirdikten ve asayişi sağladıktan sonra, Sicistan ve Horasan'ın da fetihleri perçinleşmişti. Müslümanlar bunun askerî deneyimlerinden yararlandılar. Daha sonra, İbn Amir'in bu görevden alınması gereğini duydu. Muaviye, kendisini görevden aldı. Bunun yerine Haris b. Abdullah Ezdi'yi, (H. 45/665 m) yılı başlarında Basra valisi

---

[1] Muhammed Seyyid el-Vekil, ed-Devletu'l-Emeviyye, 1/97
[2] Taberi, Tarih, 6/82
[3] **Sicistan:** Afganistan'ın güneybatısında bulunan bir yerdir. **Horasan:** İran'ın doğusu ile Afganistan'ın kuzeybatı bölgesinde düşen yer.
[4] Merviyyat Hilafet Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s. 234

olarak atadı. Bu vali, dört ay kadar Basra valiliğinde kaldı. Muaviye dört ay sonra bunu da görevinden alarak yerine Ziyad'ı vali olarak tayin etti.[1]

Ziyad b. Ebih (h.45-53/665-672 m)

a- **Soyu**: Ziyad'ın soyu, Ebul-Muğire diye bilinir. Ancak hayatının birçok yönleri bilinememektedir, karanlıktır. Annesi, Sümeyye adında bir cariyedir. Ancak tarihçiler babasının kim olduğu konusunda kesin bir bilgi verememektedirler. Konu tartışmalıdır. Buna bağlı olarak da soyunun kime varıp dayandığı da bilinememektedir. Kaynaklarda adı bazen Ziyad b. Sümeyye, Bazen Ziyad b. Ubeyd ve bazen de Ziyadu'l-Emir diye geçmektedir. Bir başka kaynakta da Ziyad b. Ebi Süfyan diye zikrolunmaktadır. Ancak genel olarak Ziyad b. Ebih diye kaynaklarda geçmektedir. Bunun da sebebi, babasının kesin olarak kim olduğu bilinememesinden ileri gelmektedir.[2]

b- Ziyad'ın Muaviye ile Sulh Yapması: Ziyad b. Ebih, müminlerin Emiri Hz. Ali'nin (ra) Horasan valisi olarak görev yapıyordu. Hz. Ali'nin en samimi adamlarından biriydi. Hz. Ali (ra) döneminde, Muaviye, Ziyad'ı kendi yanına çekmek için çok uğraşmış, birçok yollar denemiş, fakat bunu başaramamıştır.

Ancak müminlerin Emiri Hz. Ali'nin (ra) şehit düşmesi üzerine, Muaviye, onu yanına çekmek için artık çok güzel bir fırsat bulmuştu. Hem de öncekisi gibi fazla zorlanmadan çok kolay tekliflerle yanına alma yollarına başladı. Muaviye, Ziyad'a karşı bazen tehditkâr tavırlar takınarak gözdağı vererek, bazen tatlı bir dil kullanarak bu yolu denemeye girişti. Ancak Ziyad onun bu isteklerine pek olumlu bakmıyor ve sırtını İranlılara dayayarak kendi adıyla anılan kalesine sığınmış bekliyordu.

Bundan dolayı Muaviye hem ondan çekiniyor ve hem de ona gözdağı veriyordu. Çünkü onun ne kadar sert biri olduğunu Muaviye'den daha iyi bilen yoktu. Ziyad her ne kadar Farslıların arkasına sığınmış olsa da onun tek başına Muaviye'ye karşı koyamayacağı da bir gerçekti. O da halk hangi yolu tercih ederse o yola girecektir.

Ancak Ziyad, her şeyden önce kendisine çok güvenirdi. İkinci olarak İran bölgesinin ekonomik ve beşeri imkânları daha fazlaydı. Ancak yine de bunlar, Muaviye'ye karşı koyması için yeterli değildi. Bu durumda yapıl-

---

[1] Taberi, Tarih, 6/133

[2] Ravadiyye, Ziyad b. Ebih ve Devruhu fil-Hayati'l-Amme, s. 31-32; Tarihu't-Taberi, 6/131; el-Avasım mine'l-Kavasım, s.31; İbn Sa'd, Tabakat, 7/99; Tarihu Halife b. Hayyat, s. 191; el-Vafi Bi'l-Vefeyat, 15/32

ması gereken bir şey vardı, o da bu işin olumsuz taraflarından daha çok olumlu tarafına bakarak olması gerekeni yapmasıydı.

Muaviye, Hz. Hasan ile barış yaptıktan sonra, artık Ziyad ile barışma ve onu kazanma yollarını denemeye başladı. Bu meseleyi çözmesi için Muğire b. Şûbe'yi görevlendirdi. Çünkü Ziyad'ı ikna ederek, Muaviye'ye biat etmesini ve onun emrinde hizmet vermesini sağlayabilecek tek kişiydi. Muğire'nin bunu başarması da ayrıca Muaviye'ye en büyük bir hizmet oluyordu.

Çünkü zora başvurulması halinde, Ziyad öyle kolay bir şekilde ikna olabilecek biri olmadığı gibi, kolay bir şekilde yenilecek bir kişi de değildi. Aralarında savaş çıkması halinde, Muaviye'ye karşı daha zayıf bir durumda olsa bile, savaşta kimin kimi yeneceği bilinemezdi. Savaşmak demek büyük bir riski göze almak demekti.[1]

Mesele iyice anlaşılmış gibiydi, Ziyad Farslılara sırtını dayayacaktı. Bu bakımdan Muaviye acele davranmadı ve Ziyad'ın üzerine gitmedi. Ona karşı güç kullanmaktan uzak durdu. İşi zamana yayarak fırsat kolladı. Arapların önde gelen dâhilerinden, zeki ve kurnaz insanlarından ikna için yardım istedi, Ziyad'ı ikna etmeleri için birçok yol denedi. Böyle bir hareket de Muaviye'nin gerçekten hikmet ehli biri olduğunu göstermektedir.[2]

c-Muaviye'nin Ziyad'ı Kazanma Çabaları: Taberi H.44 (664 m) yılı ile ilgili olarak diyor ki: Bu yıldan itibaren Muaviye, Ziyad'ı kendi soyundan olduğunu, babasının çocuğu olduğunu ilân etti. Artık Ziyad b. Sümeyye yerine Ziyad b. Ebu Süfyan olarak anılması emrini verdi.[3]

Taberi diyor ki: "Dediklerine göre, Muaviye aleyhinde hareket ettikleri sırada Abdulkays kabilesinden adamın biri, Ziyad ile beraberdi. Bu adam Ziyad'a der ki: Benim İbn Amir yanında bir yerim var, ona sözüm geçer. Eğer bana izin verirsen, ona gideyim. O da der ki: "Seninle onun arasında geçenleri gelip sana aktarmaya söz veriyorum." O da, "Evet" der. Ona izin verir, o da ona gider. İbn Amir ona der ki: "Hadi oradan, hadi oradan! Şu Sümeyye'nin oğlundan mı söz ediyorsun? O yaptıkları kötü görüyor ve valilerime karşı çıkıyor. İstiyorum ki, Kureyş'ten yemin edeceklerden yemin verdireceğim bazı kimseler getirteyim de, Sümeyye'nin Ebu Süfyan'ı hiç görmediğine ilişkin yemin verdireyim."

---

[1] Ravadiyye, Ziyad b. Ebih ve Devruhu fil hayatil amme, s.75-81
[2] Tarihu't-Taberi, 6/94-95; Merviyyat Hilafet Muaviye, s.173
[3] Tarihu't-Taberi, 6/131

Ravi diyor ki: Adam dönüp gidince, Ziyad durumu ona sorar. Ancak adam, olanı biteni aktarmaktan kaçınır. Ancak, Ziyad, ondan haber almadıkça adamı bırakmaz. Ziyad da bu dudumu Muaviye'ye anlattı. Muaviye'de özel koruması, yardımcısı ve sözcüsüne der ki: "İbn Amir gelince, onun binitinin yönünü kapıların en uzak olanına yönlendirin." Muaviye'nin görevlisi verilen emri yerine getirdi. Bunun üzerine İbn Amir Yezid'e gider, durumdan ona şikâyette bulunur. Yezid de İbn Amir'e "Sen bu meseleyi Ziyad'a anlattın mı?" diye sorar. O da, "Evet" der.

Bunun üzerine Yezid onunla birlikte yola çıkar ve onu babasının huzuruna getirir. Muaviye ona bakınca kalktı ve içeri girdi. Bunun üzerine Yezid İbn Amir'e dedi ki: "Otur. Nice şeyler var ki, onun meclisinde olmaktan ziyade evde seni oturtmak daha yerinde olur. İşi uzatınca Muaviye elinde bir kamçıyla kapıları vurarak çıktı ve şu misali veriyordu:

"Bizim bir mehrimiz var, sizin de bir mehriniz. Ben sizleri arkadaş bilmiştim."[1]

Muaviye daha sonra oturur ve İbn Amir'e, " Ey İbn Amir! Sen, Ziyad hakkında söylediklerini söylemiş oldun. Allah adına yemin olsun ki, Araplar cahiliye döneminde benim onların en saygın kişisi olduğumu bilirler İslâm da sadece benim şerefimi artırdı. Ben azlıktan çok kazanmış biri değilim, zilletten ötürü de aziz olacak değilim. Ancak ben, onun bir hakkının olduğunu gördüm ve bu hakkı sadece yerine koymuş oldum."[2]

Muaviye, Ziyad'ı babasının oğlu olarak kendi nesebine katması sebebiyle, İslâm hükümlerine muhalefet etmiştir, diye suçlanmıştır. Çünkü Resûlüllah (sav) şöyle buyurmuştur:

"İslâm dininde herhangi bir kimsenin kendi nikâhında olmayan bir kadının doğurduğu çocuğun kendisine ait olduğunu iddia etme hakkı yoktur. Cahiliye dönemiyle ilgili hükümler bundan böyle yürürlükten kaldırılmıştır. Kadın kimin yatağında ise, çocuk ondandır. Zina eden kimse için de bundan dolayı yoksunluk ve ceza vardır."[3]

Dr. Halit el-Ğays, "Merviyyatü Hilafetü Muaviye" adlı eserinde bu ithama karşı cevap vererek şöyle diyor:

---

[1] Tarihu't-Taberi, 6/132
[2] Tarihu't-Taberi, 6/132
[3] Müslim, Rada, H.1457-1458; Ebu Davud, Talak, H.2274; İbn Hacer Askalani, Fethu'l-Bari, 12/37

"Muaviye'nin Ziyad'ın nesebinin babasına ait olduğunu kabul ederek, onu kendi soyundan ilân etmesi konusundaki töhmete gelince; bu meseleyi destekleyebilecek sahih ve açık herhangi bir rivayete vâkıf olamadım. Kaldı ki Muaviye'nin adaleti, dindarlığı, bu konudaki dini bilgisi böyle bir şeye engeldir. Onun bu durumu, onu, Allah'ın Resûlü'nün (sav) hükmüne karşı gelmesine bir mani oluşturur. Kaldı ki zaten Muaviye'nin kendisi, **"Kadın kimin yatağında ise, çocuk ondandır. Zina eden kimse için de bundan dolayı yoksunluk ve ceza vardır"**[1] mânasındaki hadisin ravilerinden birisidir.

Ziyad'ın, kendisini Ebu Süfyan'ın soyuna nispetle, kendisini onlardan biri olarak, o soya mensup biri olarak tanıtmasına gelince, bu konuda Müslim tarafından tahric olunan hadis delil gösterilmektedir. Müslim bu hadisi Ebu Osman yoluyla tahric etmiştir. Ebu Osman diyor ki:

"Ziyad'a nesep iddia edilince, ben Ebu Bekre'ye gittim ve ona dedim ki: Nedir bu yaptığınız? İbn Ebi Vakkas'tan dinlediğime göre, diyor ki: İki kulağım Resûlüllah'tan (sav) işitti, dinledi. O buyuruyordu ki: "**Kim, İslâm'da öz babası olmadığını bilerek bir başkasını babası olarak iddiaya kalkışırsa bilsin ki ona cennet haramdır.**" Bunun üzerine Ebu Bekre (ra), "Ben de bunu Resûlüllah'tan (sav) işittim" dedi."[2]

İmam Nevevi, bu haberle ilgili açıklamasında diyor ki: "Bunun mânası, Ebu Bekre'nin böyle bir şeye karşı çıkmış olması olabilir. Çünkü burada sözü edilen Ziyad, Ziyad b. Ebu Süfyan diye bilinir. Nitekim kendisi için Ziyad b. Ebih dendiği gibi Ziyad b. Ümmih de denir. Çünkü Ziyad, Ebu Bekre ile anne bir kardeştirler. Babası pek bilinememektedir. İşte bunun içindir ki Ebu Osman gidip Ebu Bekre'ye, "Nedir bu yaptığınız?" diye sormuş olabilir. Çünkü Ebu Bekre böyle bir şeyden rahatsız olan ve kabul etmeyen biriydi. Bunun için Ziyad ile olan bağlarını koparmış ve bir daha onunla konuşmamak üzere yemin etmiştir.

Belki de Ebu Osman, Ebu Bekre'ye böyle bir bilgi ulaşmamış olduğundan hareketle Ebu Bekre'ye o sözü söylemiş olabilir. Yahut da Ebu Osman'ın, "Nedir bu yaptığınız şey?" sözü ile "Kardeşin Ziyad ile ilgili olan bîten bu şeyler ne kadar iğrenç ve sonuç itibariyle de ne kadar büyük azap

---

[1] İbn Hacer Askalani, Fethu'l-Bari, 12/39

[2] Müslim, Nevevi şerhi: 2/51-52 Ebu Osman el-Nehdi, Muhadram'dır ve künyesiyle meşhurdur. İkinci tabakanın büyüklerindendir. V H. 95/713m Müslim, İman, H.114/63

gerektiren bir durumdur. Çünkü Resûlüllah (sav) böylesi için, "Ona cennet haramdır" buyurmuştur, demeyi kastetmiş olabilir.[1]

Bu durumda iddia sahibi Ziyad olmaktadır. İşin aslına gelince, Muaviye tarafından Ziyad'ın kendi babası Ebu Süfyan'ın çocuğu olarak kabul edilerek soylarına katmasına gelince, bu, içtihada dayalı bir meseledir. Kaldı ki birçok tarihçiye göre, Ebu Süfyan'ın Sümeyye ile bir araya geldiği sabit olan bir gerçektir. Sümeyye Haris b. Kelde es-Sakafi'nin cariyesiydi. O dönemde yani cahiliye döneminde bu kadının, evinini önünde bayrak asıp herkesle yatıp kalkmaya hazır bir kadın olduğunu açıkça ilân ettiği bilinmektedir. Nitekim Ziyad da böyle bir ilişki sonucunda dünyaya gelen biridir.

Kaldı ki anlatılanlara göre, zaten Ebu Süfyan'ın kendisi de Hz. Ali'nin (ra) huzurunda, başkaları da olduğu halde bunu itiraf etmiştir. Ki bu itiraf, Hz. Ömer (ra) döneminde olayı Ziyad, büyüyüp gelişen bir delikanlı olduğunda gerçekleşmiştir. Nitekim İbn Teymiyye de diyor ki: "Ebu Süfyan, Ziyad'ın kendisinin çocuğu olduğunu söylerdi."[2]

Muaviye hilâfet makamına geçince, Ziyad adına bu nesebe Ebu Meryem es-Seluli şahit olmuştur. Bu zatın kendisi de sahabidir. Cahiliye döneminde Taif şehrinde şarap ticareti yaparmış.[3]

Ziyad'ın bu nesep olayı oldukça yaygınlık kazanmış, dahası Basra halkından birisi de Muaviye, Ziyad'ı babasının oğlu olarak ilân etmezden önce de bu meseleyi biliyor ve buna şahitlik ediyormuş. Öyle anlaşılıyor ki bu mesele öyle kısa bir zaman dilimine bağlı değil, gayet uzun bir zaman dilimini kapsamaktadır. Yoksa bazılarının ileri sürdükleri gibi bu olay, Muğire b. Şûbe'nin meşvereti sonucu olarak, Muaviye'ye, Ziyad'ı babasının gayr-i meşru çocuğu olduğunu ilân etmesi halinde ona biat edebileceği gibi, bir danışma ve görüşme sonucu değildir. Bu olayın oldukça öncesi bulunmaktadır. Fakat raviler olayları kendi istedikleri gibi aktarmak yolunu seçtiklerinden, bütün tartışmaların kaynağı da bu olmaktadır.[4]

Birkaç yıl sonra görüyoruz ki İmam Malik –ki kendisi Medine halkının imamıdır- Muvatta adını verdiği eserinde Ziyad'dan söz etmekte ve ondan Ziyad b. Ebu Süfyan, yani Ebu Süfyan'ın oğlu Ziyad diye söz etmek-

---

[1] Müslim, Nevevi şerhi: 2/52-53
[2] Murucu'z-Zeheb, 3/14-15; ed-Devletu'l-Emeviyye, el-Muftera aleyh, s.195; İbn Teymiyye, el-Fetava, 20/148
[3] El-Kâmil Fi't-Tarih, 2/470
[4] Tarihu't-Taberi, 6/131-132; ed-Devletu'l-Emeviyye, el-Muftera aleyh, s.196

tedir. İmam Malik, ilgili eserinde, Ziyad'dan, Ziyad b. Ebih diye söz etmemektedir. Bu kitap, Abbasiler döneminde yazılmıştır. Yani artık devlet gücü Abbasilerin elindedir, Emevîlerin değiştirdikleri hükümler konusunda gerçeği yeniden kayda geçirmeleri ellerindeydi. Bir hata olsaydı, karşı çıkarlardı, ondan böyle bir şeyi yazmamasını isterlerdi.

Çünkü bu konuda bilgileri ve meseleyi kavrayışları vardı. Kaldı ki Ziyad'ın bu meselesi tartışmalıdır, o dönemde bunu bilmeyen de yok gibidir. Kimisi, Muaviye'nin onu babasının oğlu olarak kabulünü caiz görürken, kimisi de buna karşı çıkmıştır. Ancak karşı çıkanların itirazlarına bir yol olmadığı biliniyordu. Öte taraftan İmam Malik'in Ziyad'ı, Ebu Süfyan'ın oğlu olarak göstermesi, hiçbir kimsenin kavramayacağı pratik bir zekânın eseridir. Çünkü o, bunun üzerinde tartışılacak bir mesele olmadığını, bu konuda iki şekilde hüküm var olduğunu tenkide esas olarak almamıştır. Çünkü kadı, eğer bir meselede iki görüş varsa, o da bunlardan birini tercih etmişse, artık bundan böyle tartışmaya yer kalmamış olur. Yine de Allah en iyisini bilir.[1]

Ancak Muaviye'nin Ziyad'ı babasının oğlu olarak ilân etmesi yani kendi soyuna katması olayının hadisle çelişmesine gelince, bu konuda Muaviye'yi mâzur görenler vardır. Bu konuda Muaviye açısından meseleyi ele alanlar diyor ki: "Muaviye'nin Ziyad'ı, kendi babasının oğlu olarak ilân etmesi, soyuna katması meselesi cahiliye dönemindeki çeşitli nikâh türlerine göredir. Meselâ bu nikâh örneklerinden birisi, birçok kişi fahişe kadınlarla beraber olurlar. Kadın bu ilişkiler sonucunda eğer hamile kalır ve doğurursa, kadın, bu dönemde kimlerle cinsel ilişkiye girmişse, çocuğu bunlardan istediği birine nispet eder ve o da o çocuğu sahiplenirdi. Ancak İslâm bu türden bir nikâha izin vermedi, bunu haram kıldı, yasakladı. Ancak bu şekildeki bir ilişkiyi yasaklamakla beraber, İslâm, aynı zamanda hangi tür bir nikâhtan, cinsel ilişkiden olursa olsun, eğer çocuk bir babaya nispet edilmişse, cahiliye dönemindeki bu ikrarına ses çıkarmamıştır. Cahiliye döneminde bu türden olan ilişkilerden doğan çocuklarla ilgili olarak herhangi bir ayrıcalık getirmemiştir. Muaviye de, bu durumdan, İslâm'ın böyle bir şeyi caiz gördüğü vehmine kapılarak, bunu caiz görmüş olabilir. Yani gerek cahiliyedeki nesebi kendisine katmada ve gerek İslâm öncesi dönemde olanı değerlendirmede herhangi bir fark görememiş olabilir."[2]

---

[1] ed-Devletu'l-Emeviyye, el-Muftera aleyh, s.196; el-Avasım Mine'l-Kavasım, s.242, 254; Faslu'l-Hitab Fi Mevakıfil Ashab, s. 141

[2] el-Kâmil Fi't-Tarih, 2/471

Nitekim İmam Malik de, bir kardeşin, yine kendisinin kardeşi olduğu bilinen birini kardeşi olarak soyuna eklemesini caiz görmüş ve "O benim babamın oğludur" diyor. Yeter ki bu nesep konusunda herhangi bir tartışma bulunmamış olsun. Cariye Sümeyye'nin efendisi olan Haris b. Kelde, Ziyad hakkında herhangi bir tartışmaya neden olabilecek bir şey söylememektedir. Yani onun kendisinin çocuğu olduğunu, kendi nesebinden olduğunu söylemiş değildir, böyle bir iddiaya da kalkışmamıştır. Ziyad sadece, ona ait olan bir cariyenin çocuğudur ve doğumu da efendisinin evinde gerçekleşmiştir. Bu nedenle, kim, onu kendi çocuğu olduğunu söyler ve böyle bir iddiada bulunursa dolayısıyla çocuk da onun olur. Karşı çıkan olursa, bu durumda, çocuğun ona ait olması daha yerinde olur. Bu durumda Muaviye'nin yaptığının aleyhinde harekete geçen olmamıştır. Aksine İmam Malik'in görüşüne göre hak ve gerçek olan bir fiili yerine getirmiştir.

Eğer, "Sahabe de bu konuda onun aleyhine olabilecek bir şey söylemiş değildir" diye bir şey sorulursa, biz de buna cevap olarak "Bunun bir içtihadi mesele olduğunu" söyleriz.[1]

Kaldı ki, Muaviye'nin Ziyad konusunda haklı olduğunu ortaya koyan, ikna edici kanıtlar bulunmaktadır. Çünkü o bu meseleyi babasından mutlaka duymuştur. Bunun içindir ki, Muaviye, yaptığı işin sıradan bir şey olmadığını, mutlaka yerine getirilmesi gerekli olan bir iş olduğunu biliyordu ve bunun şuurunda olan biriydi. Kaldı ki bu işin böyle olduğu kesinlikle dönemin insanları tarafından da biliniyordu. Burada sadece Muaviye'nin yaptığı tek şey, onu böylece ispatlamak ve babasının oğlu olduğunu yani kardeşleri olduğunu gerçekçi bir şekilde ortaya koymaktan ibaret bulunuyordu.[2]

d- Ziyad'ın Basra'da Betra denilen yerde okuduğu meşhur hitabesi: Ziyad, H. 45 (665 m) yılında Basra valisi olarak atanınca, burada halka yaptığı konuşmasında Allah'a hamd etmemiştir. Bir rivayete göre de bilakis hitabesinde Allah'a hamd ile başlamıştır ve şöyle demiştir:[3]

Verdiği nimetlerine, ihsan ve fazlı sebebiyle Allah'a hamd olsun. Biz Allah'tan nimetlerini artırmasını dileriz. Allah'ım! Bizi rızıklandırdığın gibi, bize, verdiğin nimetler için sana şükretmemizi de ilham buyur.

---

[1] el-Avasım Mine'l-Kavasım, s.253
[2] Remziye Abdulvahhab, İdaretu'lIrak Fi Sadri'lİslam, s. 61
[3] Tarihu't-Taberi, 6/134

Şimdi asıl konuşmamın sebebine gelince; cahillerin bilgisizliği ve körlerin sapkınlığı, cehennem ateşini tutuşturacak olan zina, mâsiyet ve haram filler, işte onun yakıcı ateşi onları kuşatacaktır. Ayak takımlarınızın yaptıkları, içinizden halim olanlarını da içine alır. Çünkü işlenen büyük yanlışlar içerisinde henüz küçük olanlar da büyüyüp yetişirler, büyükler de ondan uzak kalacak değillerdir. Sanki hiç Allah'ın âyetlerini işitmemiş, onun kitabını okumamış gibisiniz. Hatta kendisine itaat eden kullarına ne tür sevaplar hazırlamış olduğunu ve isyan edenler için de neler, ne acıklı azaplar hazırlamış olduğunu da duymamış gibisiniz. Yani o ebedi zamanda neler olacağını bilmiyor gibisiniz.

Sizler âdeta dünyada gözüne yumruk yemiş de gözü moraran, şehvet sebebiyle kulakları sağırlaşan, bu fani hayatı ebedi olan baki hayata tercih edenler gibisiniz. Sizler, daha önce geçenlerin İslâm'da meydana getirmedikleri yenilik ve bid'atleri meydana getirdiğinizi hatırlamıyorsunuz bile, yanlışta sizden önce geçenleri bir hayli geride bırakmışsınız.

Bu meydanları genelevlere çevirenler, zayıfları güpegündüz soyanlar, bilesiniz ki sayıca öyle azbuçuk bir sayıda değildirler. İçinizden geceleyin çıkıp da halkı rahatsız edenleri, gündüz vakti baskın yapanları yasaklayıp meneden olmadı mı? Siz öyle yaptınız ki, dini bir kenara itiverdiniz, akrabalığı dinin önüne geçirdiniz. Hiçbir mâzeretiniz olmadığı halde özür beyan ediyorsunuz. Haksızlıkla başkasına ait olan malları zimmetinize geçiriyorsunuz. Her biriniz kendi bunağını, kendi aşağılık adamını savunuyor. Hâlâ da hiç anlamadan bu yanlışları sürdürüyorsunuz, öyle ki İslâm'ın bile ırzını kirlettiniz, saygınlığını zedelediniz. Sonra da arkanızda birtakım şüphe çöplüklerini bıraktınız, karartmaya çalıştınız.

Artık bundan böyle, yeryüzünde bu tür yanlışları yıkıp yakarak dümdüz kılmadıkça bana hiçbir rahat yoktur. Gördüğüm o ki, öncekiler bu konuda nasıl yola gelmiş ve getirilmişlerse, onlardan sonra gelenler de aynı yol ve yöntemle yola getirileceklerdir. Yumuşak başlıyım ama zayıf hiç değilim, baskı ve haksızlık yapmam ama kimseye karşı da müsamaham yoktur, gözünün yaşına bakmam.

Allah adına yemin ederim ki, içinizden dostu dost eliyle, veliyi velisinin eliyle, mukim olanı da yolcu eliyle, önde olanı geride kalanın eliyle, sağlıklı olanı sakatın eliyle yakalar, gereğini yaparım. Ki bu işin sonunda içinizden adam kardeşine gider ve ona, "Bari gel de Sa'd'ı, kurtar, çünkü Sa'd helâk oldu" diyecek hale gelir ya da hepiniz bana karşı dürüst olursunuz.

Doğrusu minberdeki yalan hep gündemde kalır. Eğer herhangi biriniz benim bir yalanımı yakalarsa, bu takdirde bana isyana kalkışmanız helâldir. Kim, evinde geceler de bir şeyi kaybolursa onu ödemeye ben garanti veriyorum. Özellikle geceleyin dışarı çıkmanızı yasaklıyorum, gece sokağa çıkma yasağını getiriyorum. Ben, geceleyin dışarı çıkan birini yakalamış olmayayım, kesin olarak başını vururum. Bu konuda size, konu ile ilgili haber Kûfe'ye ulaştırılıp bana haber gelinceye dek size süre tanıyorum. Bu arada özellikle cahiliye dönemi dâvalarına kalkışmaktan da sizi şiddetle menediyorum. Kimin bu türden bir fiile çağırdığını görürsem, kesinlikle dilini keserim.

Sizler daha önce hiç var olmayan yenilikler icat ettiniz. Biz de sizin icat ettiğiniz her bir yeni file, bid'ate karşı bir ceza türü icat etmişizdir. Bir toplumu boğanı görürsem, onu boğarım, birilerini yakan bir kimseyi görürsem yakarım, bir evi deleni görürsem, ben de onun kalbini delerim. Bir kabri soyanı yakalarsam, onu oraya diri diri gömerim. Siz ellerinizi ve dillerinizi benden uzak tutun, ben de ellerimi ve dilimi, eza vermeyi sizden uzak tutayım. Çoğunuzun üzerinde bulunduğu, anlaştığı bir konuya aykırı davrananlarınızı görürsem, kesin boynunu vururum.[1]

Bazı kavimlere karşı kinim var, ben bunu kulak arkası ettim ve ayaklarımın altına attım. Sizden kim iyilikte bulunursa, o karşılığında fazlasıyla iyilik bulacaktır. Kim de kötü ise, kötülüğünü hemen bıraksın.

Bilsem ki biriniz, bana olan kini sebebiyle vereme yakalanıp ölmüşse, ben onun üzerindeki perdeyi aralamam, onun herhangi bir kabahatini açmam. Tâ ki bana karşı dürüst davranana dek, bunu yaparsa, bundan böyle dönüp bakmam bile, ona karşı bir şey yapmam.

Yeniden işlerinizin başına dönün, kendinize yardımcı olun. Bizim buraya gelişimiz sebebiyle nice üzülenleriniz, rahatsızlık duyanlarınız var ki, onlar yakın bir gelecekte mutlu olacaklar, memnun kalacaklardır. Bizim gelişimizden dolayı nice memnun olanlar da vardır ki, bir müddet sonra umutsuzluğa kapılacaklardır.[2]

Ey İnsanlar! Biz sizin başınıza idareci olarak atanmış olduk. Bundan böyle hep sizi savunacağız. Biz sizi, Allah'ın bize verdiği bir imkân ve güç sayesinde idare etmekteyiz. Allah'ın bize sunduğu ganimet imkânlarıyla sizi savunacağız. Sizin bize karşı göreviniz, dinleyip itaatkâr olmanız, bi-

[1] Merviyyat Hilafet Muaviye fi tarittaberi, s.240; el-Beyan ve't-Tebyin, 2/16
[2] Tarihu't-Taberi, 6/136

zim adaletimize cevap vermeniz, iyiliklerinizle bir öğüt vermeniz, isteğimiz konularda gereğini yapmanızdır. Bizim size karşı görevimiz ise, görevimiz gereği haklılığınız ve haksızlığınızda olsun size âdilce davranmaktır.

Şunu iyice bilin ki; ben her ne kadar kusurlu davranıp başı şeyleri görmezlikten gelsem bile, şu üç şeyden asla geri durmayacağımı söylemek isterim.

En başta geleni, gecenin herhangi bir vaktinde de olsa içinizden birinizin gelip bana ihtiyacını aktarması halinde, ben kapıyı onun yüzüne kapatacak değilim. Biri de zamanı ve vakti geldiğinde hiçbir kimsenin rızkını ve alması gereken bahşiş ve yardımını bekletecek değilim. Hiçbirinizin cephede olan bir yakınını haksız bir şekilde cephede ve savaş meydanında sürekli bekletip durmayacağım. Düşman topraklarında olan insanlarınız zamanı geldiğinde size döneceklerdir. Fakat onları oralarda dört aydan fazla bekletmeyeceğim.

İdarecilerinizin ıslahı ve düzelmeleri için Allah'a dua edin. Çünkü onlar size edebi öğreten idarecilerinizdir, sizin, gidip kendilerine sığındığınız sığınaklarınızdır. Siz ne zaman düzelirseniz, onlar da düzelirler. Sakın onlara karşı kalplerinizi kinle doldurmayın. Çünkü bundan dolayı size karşı olan öfkeleri çok sert olur. Bu nedenle de üzüntüleriniz uzun sürer. Sizin ihtiyaçlarınıza cevap verebilecek durumda iken, bu davranışlarınız sebebiyle istediklerinizi elde edemeyeceğiniz gibi, bu, size büyük bir kötülük olarak da dönebilir.

Sıkıntıları sebebiyle kambur üzerine kambur yüklenmiş olanlara Allah'ın yardımını dilerim. Benim, sizin üzerinizde birtakım uygulamaları gerçekleştirmek istediğimi gördüğünüzde karşı durmaksızın hemen onu uygulayın. Allah adına yemin olsun ki, benim sizinle çokça bir güreşim, bir sara tutuşum olacaktır. Hepiniz benim saramdan, sırtını alıp yere vurmamdan sakınsın."

Bunun üzerine Abdullah b. Ehtem ayağa kalkar ve şöyle der: "Ey Emir! Ben, senin çok az ve öz konuştuğuna, hikmet dolu sözler söylediğine ve açık ve net söylediğine tanıklık ederim."

Ziyad bu konuşmayı yapan Abdullah'a, "Sen yalan söylüyorsun. Çünkü senin sözünü ettiğin o netlikteki kişi, Allah'ın Peygamberi Hz. Davud'dur (as)" dedi.[1]

---

[1] Tarihu't-Taberi, 6/137

Ahnef de dedi ki: Ey Emir! Sen söyleyeceğini söylemiş oldun ve güzel de ettin. Beladan sonra sena gelir. Bahşiş ve hediyeden sonra hamd gelir. Biz imtihana tâbi tutulmadıkça, bela ile karşı karşıya gelmedikçe seni övecek değiliz."

Bunun üzerine Ziyad Ahnef'e, "Sen doğru söyledin" der.

Ziyad'ın bu hutbesi veya konuşması, tarihte meşhur konuşmalar serisinden kabul edilir. Bu konuşma, çok yaygın olmasına, birçok kaynaklarda gösteriliyor olmasına rağmen yine de sahih bir rivayete dayanmamaktadır. Aynı zamanda okuru tatmin edecek bir sahihliğe de ulaşmış değildir. Özellikle de birçok mehazları içermesi, birçok açık ve net çelişkiyle dolu olması açısından bu konuşmanın Ziyad'a nispetinin doğrulunu azaltmaktadır. Nitekim Dr. Halit el-Ğays bu mehazlara ve çelişkilere eserinde dikkat çekmiştir.[1]

Bu konuşmada Basra kentinde kötülüklerin, fuhşun başını alıp gittiğinden, genelevlerinin bulunduğundan söz edilmektedir. Çünkü biz bu gerçeği bizzat Ziyad'ın konuşmalarından çıkarmaktayız. O konuşmasında, "Sizden bu ayakta dikili duran genelevlerini bırakanlar" ifadesini kullanmaktadır. Yine onun, "Ben oraları yerle bir etmeden, yıkıp yakmadan bana yeme ve içme haram olsun" demektedir.[2]

Hoşa gidilmeyen bu sözler, Ziyad'ın Basra'ya gelmesinde yapılmıştır. Dolayısıyla bu sözler, Hz. Ömer'in (ra) bu şehri tesis ettiğinden bu yana şehirdeki mevcut gerçeği ret ediyor. Çünkü onun tesis ettiği bir yerde böyle bir şey olamaz.

Hz. Ömer (ra) Basra'yı tesis ederken, fethedilen yeni beldelerde İslâm'ın yaygınlaşması ve bu beldeler arasında ulaşımın sağlanması için bir merkez ve üs olarak kurmuştu. İşte bu nedenle Basra'ya 50 ila 100 kadar sahabeyi yerleştirmiş ve onlar burasını artık kendileri için vatan edinmişlerdi. Hz. Ömer (ra) bu insanlara, Allah'ın dâvetini yayma ve başka insanlara dinleriyle ilgili eğitim ve öğretim verme görevini vermişti.

Durum böyle iken nasıl oluyor da böylesi bir beldede kötülüğün her çeşidi işlenir ve âdeta mubah hale gelir olsun. Ki buraya sahabe ve Tabiin yerleşmişlerdir. Bunlar böyle bir yanlışa karşı hiç sessiz durabilirler mi, hiç tepkisizi olabilirler mi? Hele bir de burada Haricîler gibi oldukça taassup sahibi olan bir toplum konuşlanmışken, onlar kendi çevrelerinde bu tür-

[1] Tarihu't-Taberi, 6/137; Merviyyat Hilafet Muaviye fi tarihittaberi s. 244
[2] Tarihu't-Taberi, 6/135

den kötülüklere hiç sessiz kalabilir mi? Çünkü Haricîler iyilikleri emretme ve kötülükleri nehyetme konusunda öylesine hassas kimselerdir ki, hiç aman vermeden gerekeni yaparlardı. Çünkü onlar âdeta patlamaya hazır bomba gibiydiler.

Evet, bütün bunlar Basra'da böylesi bir kötülüğe meydan vermeyecek kanıtlardır. Şimdi bir bu gerçekleri düşünün, bir de böyle bir ortamda Ziyad tarafından yapılmış olduğu ileri sürülen hutbesini değerlendirin.[1]

Yine sözkonusu hitabede yer alan çelişkiler: Bu konuşmada Ziyad'ın şöyle söylediği de yer almaktadır: "Özellikle sizi cahiliye dâvasına kalkışmaktan menederim. Cahiliye davalarına kalkışan kimi bulursam derhal dilini keserim." Bir yerde böyle derken yine hitabesinin bir başka yerinde de tamamen bunun zıddı olan şu çelişkili sözünü söylemektedir: "Allah adına yemin olsun ki, ben, sizin içinizden veliyi velisi eliyle, mukim olanı yolcu eliyle, önde geleni arkada kalanla, sağlıklı olanı sakat olanla yakalatıp cezalandıracağım."[2]

Yine Ziyad'ın hutbesinde, "Özellikle geceleyin dışarı çıkmanızı yasaklıyorum, sokağa çıkma yasağını getiriyorum. Ben, nerde sokağa çıkan birini yakalarsam kesinlikle boynunun vururum" dediği halde, bir başka yerinde de, "İçinizden, gecenin hangi vaktinde ve saatinde olursa olsun, ihtiyaç sahiplerinin gelip benim kapımı çalanlara kapımı kapalı tutacak değilim" demektedir.[3]

İşte Ziyad'ın konuşması içerisinde yer alan bu birbiriyle çelişkili ifadeler, Arap dili ve edebiyatında fesahat ve belagat bakımından zirve derecesinde tanınmış biri olan Ziyad gibi birisinin ifadeleri olamaz, o böyle çelişkili sözler konuşmaz.

Esasen bu durum bizi bir başka noktaya çekmektedir. O da bugün elimizde bulunan Ziyad'a ait bu hutbe, kendisi Basra'ya geldiğinde bu bağlamda olmak üzere daha önce hazırlanmış olan bu çizgideki bir takım hitabelerin karışımından ibaret bulunmaktadır. Çünkü biz, bunun böyle olduğunu, konuşmanın bitmesinden sonra Abdullah b. Ehtem ve Ahnef b. Kays gibi kimselerin Ziyad'ı öven ifadelerinde görmekteyiz.

Çünkü hitabede tenkidi gerektiren ifadeler bulunmaktadır. Zîra, burada övgüyü gerektiren bir şey bulunmamaktadır. Çünkü hutbede, cahili-

[1] Merviyyat Hilafet Muaviye fi tarihittaberi s.244
[2] Tarihu't-Taberi, 6/135
[3] Tarihu't-Taberi, 6/136

ye dönemi hükümleri, Allah'ın hükmüne takdim edilmekte, Allah'ın hükmü yerine cahiliye dönemi hükümlerine öncelik verilmektedir.[1]

Nitekim Şabi de rivayetinde diyor ki: "Herhangi bir konuşmacının konuşup da, güzel şeyler aktardığını duymuş olmayayım ki, mutlaka bir hata edeceğinden endişe duyardım, bunun için de fazla konuşması yerine susması daha çok hoşuma giderdi. Fakat sadece Ziyad bunun istisnasıdır. Çünkü Ziyad ne kadar çok konuşursa konuşsun, o kesinlikle sözün en güzelini konuşurdu."[2]

İşte Şabi'nin Ziyad'a olan övgüsü böyledir. Bu övgü, Ziyad'ın hitabesi diye sunulan konuşmanın ona ait olmadığı konusundaki kuşkuyu daha da güçlendirmektedir. Zaten önceki rivayetlerde de buna işaret olunmuştu.[3]

e- **Ziyad'ın Sahabeden destek ve yardım alması**: Ziyad, valilik görevi sırasında Allah Resûlü'nün (sav) ashabından yardım ve destek istemiş ve bunu sağlamıştır. Bunlar arasında İmran b. Husayn el-Huzai "H.52/672 m) olup, bunu Basra kadılığına getirmiştir. Hakem b. Amr el-Ğıfari (H.50/670 m), bunu da Horasan valiliğinde tutmuştur. Semure b. Cundeb, Enes b. Malik, Abdurrahman b. Semure gibi zatları sayabiliriz. Daha sonra İmran, görevden affını istemiş ve Ziyad da bu doğrultuda onu görevinden almıştır. Abdullah b. Fadale el-Leysi'yi de kadılık hizmetinde tutmuştur. Daha sonra da bunun kardeşi Asım b. Fadale'den yararlanmıştır. Bundan sonra da Zurare b. Evfa el-Haraşi'den istifade etmiştir. Bunun kız kardeşi Lubabe Ziyad'ın eşiydi.[4]

Burada adı geçen sahabeden İmran b. Husayn Basra'da vefat etmiştir. Altı hadis eserinin müellifleri bu zattan eselerine rivayetler almışlardır. Hakem b. Amr el-Ğıfari de Merv şehrinde vefat etmiştir. Buharî ve dört Sünen sahibi bundan rivayette bulunmuşlardır. Zurare b. Evfa el-Haraşi de namazda iken vefat etmiştir.

f- **Ziyad'ın Irak Siyaseti**: Ziyad b. Ebi Süfyan, Muaviye adına Basra ve Kûfe valiliklerini, Abdullah b. Amir'le Muğire b. Şûbe'den sonra üstlenmiş olan kişidir. Ziyad, Emevî Devletinin doğu kanadında büyük iyileştirmelere ve yeniliklere imza atmış, önemli başarılar elde etmiş biridir.

---

[1] Merviyyat Hilafet Muaviye fi tarihittaberi s. 246
[2] İbnu'l-Cevzi, el-Muntazam, 5/212
[3] Merviyyat Hilafet Muaviye fi tarihittaberi s.247
[4] İbn Hacer, et-Takrib, s.175, 215, 317, 429; el-İsabe, 3/574; Ensabu'l-Eşraf, 4/370

Devlet idaresinde üstün idarecilik vasfı ve gücü ile Muaviye'ye önemli hizmetler vermiş olan biridir.[1]

Ziyad birtakım kanun ve nizamnameler koymayı ve böyle bir yolu açmayı başaran bir idarecidir. Öncelikle Basra'da (45-50/665-670) arasında birçok yeniliklere imza atan biridir. Daha sonra Basra ve Kûfe'nin idareleri birlikte kendisine verilince Kûfe kentinde, burada da aynı tarz uygulamalara imza atmıştır. Çünkü aynı anda her iki kentin de idarî sorumluluğu kendisinde bulunuyordu. Kûfe'de bu hizmetleri (50-53/665-672) yılları arasında yürütmüştür.

Basra'da "Darurrızk" denilen ve günümüzün imaret veya aşevi gibi kurumlarına tekabül eden hizmet kurumunu yaptırmıştır. Halk buralardan nemalanıyorlardı. Buraya birtakım görevliler atamış ve onlar burada gerekli hizmetleri veriyorlardı. Bu görevlilerden olmak üzere Abdullah b. Haris b. Nevfel ve Revvad b. Ebu Bekre'yi sayabiliriz.[2]

Nitekim Ziyad, çarşı ve pazar denetimi görevini de Ca'd b. Kays en-Nemri'ye vermişti. Bu zat şehirdeki çarşı ve pazarların gıda fiyatlarını denetliyordu.[3]

Bu zat, ticaret erbabına kredi açardı, böylece tüccarın zarar görmemesini ve piyasanın aşırı derecede zamlanmamasını, gerektiğinde çok az da olsa bir artırıma gidilebileceğini düzenlerdi. Bu durum gerçekleşince ve ihtiyaçlar da artınca bu defa toplumun lehine olabilecek duruma geri dönüşü sağlardı.[4]

Ziyad, Basra'da halkı gelirden beşte bir pay almak üzere bıraktı Kûfe halkına gelince, Onları yedide bir yerine dörtte bir pay almak üzere bıraktı. Bütün bu bölümlerin başına, işten anlayan ve gelirleri toplum arasında ve kendi aşiretinin bireyleri arasında âdilce paylaştıracak kişileri getirdi. Kaldı ki bu kişi veya kişiler, kendi bölgelerinde olabilecek durumlardan da Ziyad'a karşı sorumluluk taşıyorlardı. Her şeyden önce ve en başta olmak üzere Ziyad ilgili sorumlu elemanlarına genelgeler gönderirlerdi. Bu arada Basra'da olsun, Kûfe'de olsun kendi ailesinden kişileri bu iki şehre sorumlu ve yetkili kişiler olarak görevlendirirdi.

---

[1] Ukayli, Hilafetu Muaviye b. Ebi Süfyan, s.86
[2] Ensabu'l-Eşraf, 4/314; Ukayli, Hilafetu Muaviye b. Ebi Süfyan, s.87
[3] Ensabu'l-Eşraf, 4/212-217; Ukayli, Hilafetu Muaviye b. Ebi Süfyan, s.87
[4] Ensabu'l-Eşraf, 4/237

Ziyad, yayınladığı genelgeleriyle yatsı namazından sonra Basra ve Kûfe halkının evlerinden dışarı çıkmamaları isterdi. Hırsızlar ve yol kesenleri, bu iş için görevlendirdiği adamlarıyla tuzağa düşürürdü. Emniyet ve güven öylesine yayıldı ki, bir kadın geceleyin evinin kapısı açık olduğu halde tek başına evinde huzur içerisinde yatıp uyurdu, birinin düşürdüğü bir yitiği, düşürüldüğü yerde kalırdı, ondan başka kimse gelip ona dokunamazdı.[1]

İlgili kurumda kimlere yardımın yapılacağı düzenlenmiş ve kayıt altına alınmış olmakla beraber burada ölenlerin isimleri silinmiştir. Nitekim o bölgeden ayrılmış olup da nerede oldukları veya gittikleri bilinemeyen kimselerin adları da silinmiştir. Güveni suiistimal edenlerin isimleri da ilgili belgelerden silinmiştir.

Meselâ Şaban ayı gelince, bu durumda savaş yoluyla elde edilen gelirlerden olmak üzere ilgili birimden gereken yardımlar alınır, bununla acı ve tatlı her ne varsa evlerini doldururlar ve Ramazan ayını bununla karşılarlar. Zilhicce ayı yani hac mevsimi gelince bu defa depolarda ve stoklarda bulunan hububat maddeleri çıkarılıp gerekli hazırlıklar ve yardımlar böylece sağlanmış olur.[2]

Belazuri bu noktaya işaretle diyor ki: "Her bir aile için bu yardımlardan özel ölçekle hazırlanmış iki ölçeklik zahire ve 100 dirhem para verilirdi. Her iki bayram için yardım olarak 50'şer dirhem olmak üzere 100 dirhem ikramiye verilirdi.[3]

Ziyad, Basra halkından kendisi adına bir bakıma özel koruma görevini yapacak olan yaklaşıl 500 kişi görevlendirmişti. Bunlar aynı zamanda önemli olan bölgeleri ve yerleri korumak ve kollamakla da görevliydiler. Bunların her birine de yaklaşık 300 ila 500 dirhem arasında bir maaş ödüyordu. Bu kimselerin başına da Şeyban b. Abdullah es-Sadi'yi getirmişti.[4]

Ziyad, aynı zamanda birçok mescit yapımına da imza atan biridir. Nitekim Beni Adiy, Beni Mücaşi ve Esavire mescitleri bunlar arasındadır. Bu arada Ziyad büyük camilerin yakınında herhangi bir kimsenin bir mescit yapmasına da izin vermezdi. Ziyad'ın bulunduğu yere en yakın mescit, Beni Adiy mescidiydi.[5]

---

[1] Ukayli, Hilafetu Muaviye b. Ebi Süfyan, s.88 (Tarihu't-Taberi)
[2] Ensabu'l-Eşraf, 4/219
[3] Ensabu'l-Eşraf, 4/221; Ukayli, Hilafetu Muaviye b. Ebi Süfyan, s.88
[4] Ensabu'l-Eşraf, 4/221; Ukayli, Hilafetu Muaviye b. Ebi Süfyan, s.89
[5] Muhtasaru Kitabilbuldan, s.191

İbn Fakih'in anlattığına göre Ziyad yedi mescit yapmıştır Fakat bunlardan hiçbirisine adını vermemiştir. Yaptırdığı tüm mescitler de Basra'dadır. Hepsi de alan itibariyle geniş ve dairevidir. Ziyad tarafından bina edilmiştir. Ayrıca Ziyad Basra Camiini büyük oranda genişletmiştir. Aynı zamanda kireçle ve kiremitle inşa etmiştir. Tavanını ağaçla kaplamış ve taştan bir minare inşa etmiştir.[1]

Ziyad, kentin temiz tutulmasına önem verirdi. Temizlikten sorumlu olan görevliler, şehrin evlerini, idareyi elinde bulunduran kimsenin binalarını temiz tutmaktan sorumlu idiler. Görevlerinde ihmalkârlık edenler hemen cezalandırılırdı. Bu arada Ziyad, yağmur yağmasından sonra her ev sahibinin kendi evi ve avlusunun çevresini dolduran çamur ve kumu kaldırmaktan sorumlu tutuyordu. Evinin ve avlusunun önünü temizlemeyenlere, ceza olmak üzere, gelen çamur ve çer-çöp onların oturmakta oldukları yere atılırdı. Bu nedenle halk kendi yollarındaki pisliklerden ve çöplüklerden sorumluydu, bunların temizlenmesi o bölgedeki insanlara ait bulunuyordu. Daha sonra sadece bu işlere bakmaları için birtakım köleler satın alır ve bu temizlik işlerini onlara havale eder. Onlar da bu işlere bakarlardı."[2]

Bu rivayet de göstermektedir ki, sadece temizlik işleriyle görevli bulunan kimseler de bulunmaktaymış. Kaldı ki zaten Ziyad'ın emri gereği, yolların ve sokakların temizlenmesi için buralarda görevli temizlikçiler, özel olarak hizmet veriyorlardı.[3]

Ziyad, ziraat işlerine önem verdiği gibi, aynı zamanda Rey kentinin yollarının tanzimine de gereken önemin gösterilmesi emrini vermiştir. Bu nedenle setler ve kanallar yaptırmıştır. Kaldı ki Ziyad, çiftçilere ekip biçmeleri için toprak dağıtmıştır. Dağıttığı bu toprak yaklaşık 60 ceriplik bir alanı kaplar ya da 60'şar dönüm ölçüsünde olurdu. Sonra da bu toprağı, verdiği çiftçinin elinde iki yıl bekletirdi. Eğer adam bu iki yıl içerisinde burada gereken ekim ve dikim işlerini yaparsa, burası artık onun olurdu, yapmazsa, o toprağı ondan geri alırdı ve bir başkasına verirdi, böylece elinde toprak bulunduran herkesi bu mânada denetlerdi.[4]

Fırat nehrinin iki yakası arasında geçişin kolay bir şekilde sağlanabilmesi için, Ziyad Kûfe köprüsünü yeniledi ve yeniden tuğla ile ördü.

---

[1] Futuhul buldan, s.346–347; Ukayli, Hilafetu Muaviye b. Ebi Süfyan, s.89; el-İdare fi'l-Asri'l-Emevi, s.160

[2] Ensabu'l-Eşraf, 4/206; el-İdare fi'l-Asri'l-Emevi, s.214

[3] el-İdare fi'l-Asri'l-Emevi, s.214

[4] Ukayli, Hilafetu Muaviye b. Ebi Süfyan, s.89–90; Futuhul buldan, s.356–369

Oysa daha önce köprü ahşaptan inşa edilmiş ve ahşap iyice çürümüştü. Bundan sonra bu köprü artık Kûfe köprüsü diye anılır oldu.[1]

Ziyad'ın, kendi denetiminde bulunan vilayetin Beytülmalinden yaptığı harcamalara gelince; Belazuri bu noktaya değiniyor ve diyor ki: "Ziyad Basra ve çevresinden 60 milyar dirhem vergi toplardı. Toplamış olduğu bu gelirden orduya, askerlere 36 milyar ayırırdı. Diğer elemanlara da 16 milyar ayırırdı, halifeye ait nafakadan da 2 milyar harcardı. 2 milyarını da farkı hizmetler ve harcamalar için Beytülmalin kasasında bulundururdu. Ayrıca Muaviye'ye de dört milyar dirhem gönderirdi.

Kûfe'den ise 40 milyar toplardı. Topladığı bu paranın üçte birinin dörtte bir milyarını Muaviye'ye gönderirdi. Çünkü Kûfe'deki vergi memurları, Basra'da bulunan vergi memurlarının üçte ikisi kadardı. Nitekim babası adına Irak'ı idare etmekte olan Abdullah b. Ziyad da Muaviye'ye altı milyar dirhem gönderirmiş. İşte bu nedenle de Muaviye Abdullah b. Ziyad için, "Allah'ım! Kardeşimin oğlundan razı ol" diye dua edermiş.[2]

Semure b. Cundeb'in Valiliği

Cafer b. Süleyman Dab'i rivayet ediyor, diyor ki: "Muaviye, Ziyad'dan sonra vali olarak Semure b. Cundeb'i atamış ise de, altı ay sonra onu b görevden almıştır. Çünkü Semure aleyhinde kampanya başlatılmış ve onun Muaviye için, "Allah Muaviye'ye lânet etsin. Allah adına yemin olsun ki, eğer ben, Muaviye'ye itaat ettiğim kadar, Allah'a itaat etmiş olsaydım, Allah ebedi olarak beni cezalandırmazdı" dediği yalanını yaymışlardır.

Semure'ye nispetle söylenen ve onun Muaviye'ye dil uzattığını ifade edilen sözler, bu değerli sahabi aleyhinde uydurulan yalanlardan ibarettir. Nitekim İbn Kesir, bunun yalan haber olduğunu söylemektedir. Ancak böyle bir haber eğiliminin varlığı aslında Cafer b. Süleyman Dab'i'den kaynaklanmıştır. Çünkü İbn Hacer Askalani bunun için, "Dürüsttür, zahit biridir, fakat Şiilik düşüncesine sahiptir" demektedir. Kaldı ki Şiilik inancının İslâm tarihini bulandırmadaki rolü oldukça açıktır.[3]

Abdullah b. Amr b. Ğaylan Sakafi'nin Valiliği: Taberani diyor ki: "H.54 (673 m) yılında Muaviye, Semure'yi Basra valiliği görevinden aldı ve bunun yerine Abdullah b.Amr b. Ğaylan Sakafi'yi tayin etti."[4]

---

[1] Futuhul buldan, s..285-286
[2] Ensabü'l-Eşraf, 4/218-219
[3] Merviyyat Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s. 261-262; İbn Kesir el-Bidaye ve'n-Nihaye; Takributteh, s. 140
[4] Tarihu't-Taberi, 6/212

Ubeydullah b. Ziyad'ın Valiliği (H.55/674 m): Taberi diyor ki: "Bu yıl içerisinde Muaviye Abdullah b.Ziyad'ı Horasan'a vali olarak atadı. Muaviye, H. 55 (673 m) yılında Abdullah b. Amr b. Ğaylan'ı Basra valiliği görevinden aldı. Buraya Ubeydullah b, Ziyad'ı tayin etti. Bu arada Muaviye Ubeydullah b. Ziyad'a şu vasiyette bulundu:

"Ben öncelikle diğer valilerimle yaptığım sözleşme gibi seninle de aynı sözleşmeyi yaptım. Ayrıca senin benim yanımdaki değerin açısından da bir akraban olarak sana şu vasiyette ve tavsiyede bulunuyorum: Çoğu az olan adına feda etme, kendi kendine alman gereken ne ise onu al. Seninle düşmanların arasında olan vefakârlığa uy ve bununla yetin ki, sıkıntıların hafiflesin ve bizden de sana destek çıkmış olsun. Kapını halka aç ki böylece seninle onlar arasında bir eşitlik olduğunu bilmiş olsunlar. Bir şeye karar verdiğin zaman onu halka bildir ki, halktan hiçbir kimsenin onda gözü olmasın ve sen güçlü olduğun halde sana dönmesin. Düşmanınla karşılaştığında onlar seni yeryüzünde yenerlerse, seni yerin altında da yenmemiş olsunlar. Arkadaşların bizzat senin kendilerine yardımcı olmanı isterlerse, böyle bir şeye ihtiyaç duyarlarsa, onlara yakınlık göster."[1]

Bir rivayete göre de Muaviye ona şöyle demiş: "Allah'tan kork! Allah korkusuna hiçbir şeyi değişme! Çünkü Allah'tan korkmanın bir karşılığı vardır. Irzını ve namusunu kirletmekten koru. Birine bir söz verdiğinde onu yerine getir. Çoğu aza değiştirme, bir emir verirsen, emrinde kararlı ol, onu uygula! Çünkü elinden çıkarsa, o sana dönmez. Düşmanınla karşılaştığında sen daha çok, seninle beraber olanlarla birlikte ol. Onlara Allah'ın kitabı adına yemin verdir. Kimseye hakkından fazlasına vermeye kalkışma. Kimseyi de hakkı olandan umutsuzluğa düşürme!" der ve sonra da ona veda eder.[2]

KUFE ŞEHRİNDE VALİLİK YAPANLARI ELE ALACAĞIZ

Muğire b. Şûbe'nin Valiliği (H.41-50/661-670 m): Muğire b. Şûbe, Emir Ebu İsa lakabıyla anıldığı gibi kendisine Ebu Abdullah ve Ebu Muhammed denildiği de söylenmiştir. Sahabenin büyüklerinden olup, düşmana karşı iyi tuzak hazırlayanlardandır. Kendisi Beya-tür-Rıdvan'da hazır bulunmuştur. Uzun boylu ve heybetli biriydi. Yermük veya Kadisiye savaşında gözünün birini kaybetmiştir. Kendisi şöyle derdi:

---

[1] Tarihu't-Taberi, 6/212-217
[2] Tarihu't-Taberi, 6/212-217

"Allah Resûlü toprağa verilirken en son gören ben oldum. Ben parmağımdaki yüzüğümü çıkarıp kabre attım ve sonrasında da ey Ebü'l-Hasan (Ali)! Yüzüğüm düştü, diye haykırdım. Bunun üzerine o da bana, "Kabre in de al" dedi. Diyor ki: "Ben de hemen kabre indim ve kefeninin üzerinde elimi gezdirdim, sonra çıktım."[1]

Dâhilikte, düşmanına tuzak ve hile kurmada üstüne yoktu. Nitekim bu konuda Zeyd b. Eslem babasından rivayetle anlatıyor, diyor ki: "Hz. Ömer (ra) Muğire b. Şûbe'yi Bahreyn valiliğine görevlendirdi. Fakat Bahreynliler ondan hoşlanmadılar. Bunun üzerine Hz. Ömer (ra) onu o görevden aldı. Görevden alınması üzerine, o bölgenin lideri konumunda olan kâfir şahıs adamlarına der ki: "Eğer size söyleyeceklerimi tutar ve yerine getirirseniz, bundan böyle bu adam bize tekrar vali olarak gönderilmez." Onlar da, "Emrin ne söyle" derler. O da, "100.000 dinar veya dirhem toplayın, ben onu alıp Ömer'e götüreyim ve ona diyeyim ki: Muğire bunu sizin için tercih etti ve bana verdi." Ravi diyor ki: "İstenilen miktarda para toplanır ve adam alır, Hz. Ömer'e gider ve planını uygular. Bunun üzerine Hz. Ömer (ra) Muğire'yi çağırtır ve bu durumu ona sorar. O da, "Allah seni ıslah buyursun, adam yalan söylemiştir. Oysa ben sana 100.000 değil, 200.000 gönderdim" der.

Bunun üzerine Hz. Ömer adama, "Seni böyle bir işe sevk eden şey ne oldu?" diye sorar. Muğire de "Aile, çoluk çocuk ve ihtiyacım beni böyle bir işe sevk etti" der. Bunun üzerine Hz. Ömer (ra) parayı toplayıp getiren kâfire der ki: "Ne diyorsun, Ne yapalım?" Bu defa o kâfir, "Vallahi böyle bir şey yok, ben sana doğruyu anlatayım. Muğire bana çok veya az hiçbir şey vermiş değildir" der. Bu defa Hz. Ömer (ra) Muğire'ye döner, "Peki sen ne diye öyle söyledin?" der. Muğire de, "Bu iğrenç ve pislik adam bana karşı yalan uydurdu, ben de onu böylece rezil etmek istedim" der.[2]

Şabi diyor ki: "Kabisa b. Cabir'den şöyle dediğini dinlemiştim: Sekiz kapısı bulunan bir kent düşünün ki, her bir kapısından çıkabilmek için mutlaka bir şifre ile çıkılabilmektedir. Bütün bu tuzaklara rağmen Muğire hepsinden de bir yolunu bulu çıkar kurtulur."[3]

Yine Şabi diyor ki: Dâhi olan dört kişi vardı: Bunlardan biri Muaviye, biri Amr b. As, biri Muğire b. Şûbe ve birisi de Ziyad'dır.[4]

---

[1] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/21, 26
[2] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/26
[3] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/30
[4] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/22

Muğire b. Şûbe dört evlilik taraftarıydı. O bu konuda şöyle derdi: "Bir tek hanımı olan kişi, onunla beraber hayız görür ve onunla birlikte hastalanır. İki hanımı olan ise, o tutuşmuş iki ateş arasında demektir. Bu nedenle o, kişi ya üç hanımla veya dört hanımla evli bulunmalıdır."

Muaviye, Muğire b. Şûbe'yi H. 41 (661 m) yılında Kûfe'ye vali olarak atadı. Büyük bir gayretle Haricîlere karşı savaşmıştır. Bununla birlikte kufe mescidini genişletip büyütmek için zaman bulabiliyordu. Mescidi, kırk bin kişiyi içinde namaz kılabilecek şekilde genişletti. Hicri 49 veya 50/669 veya 670 m yılına dek burada kaldı. Tercih edilen görüşe göre de H.50 (670 m) yılın kadar burada kaldığıdır. Muğire'nin ölümü üzerine Muaviye, Kûfe'yi de Ziyad'ın valilik sınırlarına kattı. Böylece Ziyad Basra ve Kûfe gibi iki önemli kentin valiliğini birlikte bünyesinde bulunduran valilerin ilki unvanını almış oldu.[1]

Ziyad b. Ebih'in Kûfe Valiliği (50-53/670-672): Ziyad Basra ve Basra'ya bağlı etraftaki kent ve kasabaların valilik görevini H. 50 (670 m) yılına kadar sürdürdü. Muğire b. Şûbe, Kûfe Emiri iken vefat eder. Bunun üzerine Muaviye, Ziyad'a bir yazı gönderip, bu yazısında Kûfe şehrinin yönetimini de Basra'ya ek olarak kendisine bıraktığını bildirir.

Böylece Ziyad, hem Basra ve hem Kûfe valiliğini birlikte üstlenen ilk kişi olmuştur. Bunun üzerine Ziyad, Semure b. Cundeb'i Basra'da kendisine vekâlet etmek üzere görevlendirir ve kendisi Kûfe'ye hareket eder. Bundan böyle Ziyad yılın altı ayını Kûfe'de, altı ayını da Basra'da geçirmeye başlar.

Biz daha önceki sayfalarda Ziyad'ın Irak'ı idare siyasetinde nasıl bir yol izlediğini belirtmiştik. İmam Zehebi onu şöyle tanıtıyor: "Görüş, akıl, titizlik ve hassasiyet, zekâ ve deha bakımlarından erkekler arasında en seçkin biriydi. Hatta o, bu özellikleri bakımından darb-ı mesel haline gelmişti. Oldukça beliğ bir yazar idi, Muğire'ye ve İbn Abbas'a yazılar yazmış ve Basra'da, İbn Abbas'a vekâlet etmiştir."[2]

Şabi, "Ziyad'ın üstünde bir hatip görmediğini" söylemektedir ve İbn Hazm da onun hakkında şöyle demektedir: "Ziyad Muaviye'ye yanaşmadı, tekliflerini kabul etmedi. Çünkü o düz ovada patlamaya hazır bir volkan gibiydi. Ne soyu belliydi, ne de bir geçmişi vardı. Muaviye ona karşı güç kullanmaya cesaret edemedi, ona hep dalkavukluk yaparak yaklaşım gös-

[1] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/31; Tarihu't-Taberi, 6/82; Ukayli, Hilafetu Muaviye b. Ebi Süfyan, s.85
[2] Tarihu't-Taberi, 6/150

terdi, onun huyundan ve suyundan gitme yolunu seçti. Daha sonraları onu elde etmesini bildi ve ona valilik görevini verdi."[1]

Ebu Şa'sa da diyor ki: "Ziyad, Haccac'ın havasından bile korkanlara bakarak, daha çok onu ortadan kaldırmak isterdi. Ziyad Irak'ta iyice yerleşip de konumunu güçlendirince, Ziyad bunun üzerine Muaviye'ye şöyle yazdı: "Ben, senin adına Irak'ın kuzeyini ele geçirip pekiştirdim. Ancak sağ tarafım boş. Ben şu anda Hicaz bölgesiyle ilgileniyorum."

Bu bilgiler Hicaz halkınca öğrenilince, Hicaz halkından bir heyet, Hz. Ömer'in oğlu Abdullah'a gittiler ve bu durumu ona aktardılar. Bunun üzerine Abdullah b. Ömer de onlara, "Siz onun aleyhinde Allah'a dua edin, Allah sizi onun şerrinden korur" der. Hemen kendisi o anda kıbleye döner, gelenler de onunla birlikte kıbleye dönerler. Onlar da Abdullah b. Ömer de dua ettiler. Derken parmaklarından başlamak üzere veba hastalığına yakalandı.

Bunun üzerine Ziyad Şurayh'a (78/697 m) haber gönderdi. Ki o sırada kendisi Ziyad'ın denetimindeki bölgelerde kadılık görevinde bulunuyordu.[2] Ziyad parmaklarını göstererek, "Bak, başıma neler geldi? Ben bu nedenle bu parmaklarımın kesilmesi emrini verdim. Bu konuda bana yol göster, fetva ver" diye sızlandı.

Bunun üzerine Şurayh ona dedi ki: "Endişem o ki, yara senin elindedir ama asıl acı senin kalbinde bulunmaktadır. Ecel gelip dayandı gibi. Herhalde sen Allah'ın huzuruna elleri kesik olarak gidecek gibisin. Ona kavuşmaktan hoşlanmadığından elini keseceğim ya da ecelinde bir erteleme, gecikme olur. Elini kestiğimde, çolak olarak yaşayacaksın ve bu, senin çocuğun için bir ayıp, bir kusur olarak anılmaya sebep olacak ve öylece bırakmış olacaksın."

Sonra Şurayh huzurdan ayrılır, halk ona sorar, o da, Ziyad'ın nasıl bir yol izlemesi gerektiğini, onlara anlattı. Onlar da Şurayh'ı, ona doğru olanı aktardığından ötürü kınadılar ve "Ona elini kesmesini öğütleyemez miydin?" diye de sitem ederler. Bunun üzerine Şurayh onlara, Allah Resûlü'nün (sav), "**Bir konuda kendisine fikir danışılan kimsenin emin olması ve karşıya güven vermesi gerekir**"[3] dediğini hatırlattı.

---

[1] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/495-496

[2] Şurayh: Sahabi olup olmadığı tartışmalıdır. Hz. Ömer'in (ra) döneminden itibaren Abdulmelik zamanına kadar kadılık görevinde bulunmuştur.

[3] Elbani, Sahihu Edebi'l-Müfred, s.113

Ziyad H.53 (672 m) yılında vefat etti.[1]

Abdullah b. Halit b. Useyd'in (53-55/672-674) valiliği: Abdullah b. Halit b. Useyd b. Ebil İs, Ziyad'ın Fars valisiydi. Ziyad'ın ölümü üzerine Kûfe valiliğine getirilmiştir. Nitekim Ziyad'ın cenaze namazını da o kıldırmıştır.[2]

Dahhak b. Kays el-Fehri'nin (55-58/674-677) valiliği: Hicri 55 (674 m) yılında Muaviye, Abdullah b. Halit b. Useyd'i Kûfe valiliği görevinden aldı. Yerine Dahhak b. Kays'ı tayin etti.[3]

Abdurrahman b. Abdullah Sakafi'nin (58/677) valiliği: Muaviye, hicri 58 (677 m) yılında Dahhak'ı Kûfe valiliğinden aldı. Yerine kız kardeşi Ümmül-Hakem'in oğlu ve yeğeni olan Abdurrahman b. Abdullah b. Abdullah b. Osman b. Rebia es-Sakafi'yi Kûfe valiliğine tayin etti.[4]

Ancak Muaviye aynı yıl içerisinde yeğenini de bu görevden aldı. Çünkü yeğeni zimmet ehlinden birini haksız yere öldürtmüştü. Bu konudaki delil sahih bir isnad ile Ahmed b. Hanbel tarafından tahric olunan hadistir. Ahmed b. Hanbel diyor ki: Bana Harun b. Maruf hadis olarak anlattı, bize Süfyan Mutarrıf'tan rivayetle anlattı. Mutarrıf demiş ki: Bana İbn Said haber vererek şöyle dedi: İbn Saluba'nın öldürülmesi üzerine, Muaviye yeğeni ve Ümmül-Hakem'in oğlunu Kûfe valiliğinden aldı.[5]

Numan b. Beşir'in (59-60/678-679) Valiliği: Hicri 59 (678 m) yılında Muaviye yeğeni Abdurrahman b. Ümmü'l-Hakem'i Kûfe valiliğinden alınca yerine bu göreve Ensar'dan olan Numan b. Beşir'i Kûfe valisi olarak atamıştır.[6]

İşte Muaviye döneminde Kûfe'de valilik yapan isimler bunlardır.

PEYGAMBER ŞEHRİ MEDİNE'DE VALİLİK YAPANLAR

Medine, en önemli vilayetlerden biri olarak kabul edilirdi. Çünkü Emevî Devletinin ruhi ve dinî merkeziydi. Zîra muhacirlerden olsun, Ensar'dan olsun sahabe ve çocukları burada toplanmıştı. Bu nedenle Medine toplumundan halifeye biat sağlanmadı mı, bu, orada biatin halen

---

[1] Tarihu't-Taberi, 6/206
[2] Zübeyri, Nesebu Kureyş, s.187
[3] Tarihu't-Taberi, 6/218
[4] Tarihu't-Taberi, 6/226
[5] Buharî, et-Tarihul Kebir, 6/533; el-İlel ve Marifetu'r-Rical, 2/24-25; Merviyyat Hilafet Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s. 227
[6] Tarihu't-Taberi, 6/223

sağlanamamasının sebebi olarak görülürdü. Zîra Medine'de ehl-i hall ve akd denilen, meseleye onay verecek olan seçici kurulun çoğunluğu vardı. Yani halkın kendilerine itibar ettikleri, sözlerini dinleyip hareket ettikleri ve görüşleri doğrultusunda yürüdükleri kimseler de Medine'de idiler.[1]

Medine halkı cemaat yılından sonra H. 41 (661) yılında Muaviye'nin egemenliğine girdi. Muaviye, kendisine biat edildikten itibaren Medine ziyaretine büyük bir önem verirdi. Medine'ye gelince, Kureyşin önde gelen adamlarından bir grup kendisini şu sözlerle karşıladılar:

"Senin zaferini taçlandıran ve işini yücelten Allah'a hamd olsun." Ancak Muaviye, Medine'ye girinceye dek onlara hiçbir karşılık vermedi. Medine'ye girer girmez önce hemen Mescid'e geçti, orada minbere çıktı. Allah hamd ve peygamberine salât ve selâm ettikten sonra sözlerini şöyle sürdürdü:

"Nefsim İbn Ebu Kuhafe'nin (Ebu Bekir'in) işine özendi ama ben onun buna hazır ve kâdir olduğunu göremedim. Ben de onu Ömer b. Hattab'ın ameline yönlendirdim. Baktım ki nefsim buna da şiddetle karşı çıkıyor ve süratle kaçmaya çalışıyor. Bu defa ben onu Osman'ın ameline yönlendirdim. Bundan da geri durdu. Bu insanlar kim, onların yapıp başarabildikleri işleri başaracak adam kim? Heyhat ki ne heyhat! Onlardan sonra biri gelsin de onların derecesine varabilsin; bu, hiç mümkün olabilir mi?

Ancak bilmeniz gereken bir şey var. O da kendi adıma olsun, sizin adınıza olsun bir yarar gördüğüm bir işe koyuldum. Gidişatınız, hareketleriniz dürüst oldukça ve bana güzelce itaat ettiğiniz müddetçe, beni en hayırlınız olarak bulamazsanız da yine de sizin güzel bir hayatınız ve yaşantınız olacaktır. Çünkü ben sizin için hayırlı biriyim. Allah adına yemin olsun ki, siz bana karşı kılıç kaldırmadıkça ben size karşı kılıç kaldıracak değilim. Sizin de bildiğiniz gibi ben, bana karşı yapılanların nicelerini kulak arkası etmişimdir. Gerçi bütün haklarınızı gereğince yerine getirememiş olduğumu görseniz de yine de birçok yanlışlarınızı görmezlikten gelmişimdir. O halde bari yaptığım iyiliklerimin bir kısmı sebebiyle benden memnuniyetinizi gösterin. Sizi uyarıyorum, sakın fitneye karışmayın! Çünkü fitne hayatı alt üst eder ve nimeti de bulandırır."[2]

---

[1] Mahmud Şakir, et-Tarihu'l-İslâmi el-Adul Emevi, s.90
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/432

Bu konuşmaya dikkat edecek olursak, Muaviye'nin Medine halkının sevgi ve güvenini kazanmak için ne kadar büyük bir çaba gösterdiğini, onlara karşı olan ahdini tutmada ne kadar özen gösterdiğini ve onlarla olan biatini devam ettirmeyi ne ölçüde istediğini görmekteyiz.[1]

Medine halkı Muaviye'ye biat ettikten sonra Medine'de huzur sağlandı ve sükûnet devam etti. Artık her Medineli bundan böyle işinin başına gitti. İlim ehli de artık bundan böyle Allah Resûlü'nden öğrenip ezberledikleri hadis rivayetine yeniden döndüler. Muaviye de bundan böyle Medine halkının gönlünü kazanmak ve onların meylini kendisine yöneltmek için kesenin ağzını bolca açtı. Medine halkına karşı cömertlikliğini fazlasıyla gösterdi.[2]

Muaviye, Medine halkına verdiği sözünü tutmaya özen gösterdi. Medine ziyareti sırasında onlara karşı yaptığı hitabesinde söylediği siyaset çizgisini aynen devam ettirdi. Muaviye, onlara karşı söylediği ürkütücü siyasetinden daha çok, şefkati ve teşviki içeren siyasetine öncelik verdi. Muaviye, Medine halkına onların hiç de anlatamayacakları bir özellikte fazlasıyla ikramda bulundu. Eğer herhangi bir Medineli bir şey istediyse mutlaka onun istediğini hemen karşılamıştır. Özellikle de kavminin ileri gelenlerini bu ikramda asla ihmal etmezdi.

Fakat Muaviye'nin yardımlarından yararlanan bu önde gelenler, Muaviye tarafından kendilerine her verilirse, onlar da hemen Medine halkının yoksullarına geleni anında dağıtırlardı. Muaviye yardımını artırdıkça, bunlar da geleni olduğu gibi yoksullara aktararak onlara yardımı artırırlardı.[3]

Rivayete göre Muaviye, müminlerin annesi Hz. Aişe'nin bir borcu sebebiyle Hz. Aişe'ye, 18 bin dinar verilmesini emir buyurmuştu. Çünkü Hz. Aişe, kapısına gelen ihtiyaç sahiplerini geri çevirmemek adına başkalarına borçlanmıştı. Hatta bir keresinde Muaviye, Hz. Aişe annemize 100.000 dinar göndermiş, o da gönderilen parayı o günün sonuna kadar yoksullara dağıtıp bitirmişti, bir dirhem olsun, yanında tutmamıştı. Bu nedenle hizmetçisi kendisine, "Bize biraz et satın alabileceğimiz bir dirhem para bıraksaydın olmaz mıydı?" diye sitem edince, Hz. Aişe (rha) annemiz şöyle demişti:

---

[1] Muhammed Şurrab, el-Medine Fi Asri'l-Emevi, s.70
[2] Muhammed Şurrab, el-Medine Fi Asri'l-Emevi, s.71
[3] Muhammed Şurrab, el-Medine Fi Asri'l-Emevi, s.73

"Bana hatırlatsaydın ya!"[1]

Medine'de valilik yapanlara gelince, onları da şöylece açıklayabiliriz:

Mervan b. Hakem, (H.42-49/662-669m): Maviye, H. 42 (662 m) senesinde Mervan b. Hakem'i Medine'ye vali olarak atamıştır. Mervan da, Abdullah b. Haris b. Nevfel'i Kadı olarak buraya tayin etmiştir.[2]

Said b. As'ın (ra) Valiliği (H:49-54/669-673): Muaviye, H.49 (669 m) senesinde Mervan b. Hakem'i, Rebiulevvel ayında Medine valiliği görevinden aldı ve bunun yerine Emir olarak Said b. As'ı, Rebiulahir veya Rebiulevvel ayında Medine'ye atadı.[3]

Mervan b. Hakem'in yeniden Medine valisi olarak atanması (54-57/673-676): Hicri 54 (673 m) yılında Muaviye, Said b. As'ı Medine valiliği görevinden aldı, Mervan'ı ikinci kez olarak yeniden Medine valisi olarak tayin etti.[4]

Velid b. Utbe b. Ebi Süfyan'ın Medine'ye vali olarak atanması (57/676...): Muaviye, Mervan bu görevden alınınca, yerine vali olarak Medine'ye, Velid b. Utbe (Uteybe) b. Ebi Süfyan'ı atamıştır. Bu hâdise hicri 57 yani miladi 676 yılında gerçekleşmiştir.[5]

Ebu Hüreyre'nin (ra) Medine'de vefatı (58/677 veya 59/678): Ebu Hüreyre (ra) Muaviye döneminde Medine'de vefat etmiştir. Ebu Hüreyre, Hz. Peygamber'den çok fazla hadis rivayet ederek sünnete hizmet vermiş olması sebebiyle, birçok sünnet düşmanının saldırılarına mâruz kalmıştır.

İşte bu nedenle istedim ki, böyle bir bahaneyle Ebu Hüreyre'nin etrafında döndürülmek istenen kuşkulara cevap vereyim ve bunların yersiz, asılsız ve haksız çıkışlar olduğunu belirteyim.

Ebu Hüreyre Kimdir?

Ebu Hüreyre (ra), Yemenli Abdurrahman b. Sahr ed-Devsi'dir. Cahiliye dönemindeki adı Abdu Şems imiş. Ancak Resûlüllah (sav) onun bu adını değiştirmiş ve ona Abdurrahman adını vermiştir. Ancak o, Ebu Hüreyre künyesiyle şöhret kazanmıştır. Hatta bu künye o kadar yaygın

---

[1] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/154; Tezkiretu'l-Huffaz, 13
[2] Tarihu't-Taberi, 6/87
[3] Tarihu't-Taberi, 6/148
[4] Tarihu't-Taberi, 6/210
[5] Tarihu't-Taberi, 6/225

hale gelmiş ki neredeyse bu nedenle asıl adı unutulmaya yüz tutmuştur. Ebu Hüreyre'ye, "Neden kendisine böyle bir künye verildiği" sorulmuş, o da, "Benim bu künye ile anılmamın sebebi, ben bir keresinde bir kedi bulmuştum. Onu alıp yenime sakladım. İşte bundan dolayı bana Ebu Hüreyre denilir oldu" demiştir. Bir diğer rivayete göre, kendisi henüz küçük yaşta iken, ailesine ait koyunları güdermiş, bu arada kedisiyle de oynar dururmuş. Ebu Hüreyre şöyle dermiş: "Bana Ebu Hüreyre diye künye vermeyin. Çünkü Peygamber (sav) bana Ebu Hirr diye künye verdi, erkek dişiden hayırlıdır."[1]

Müslüman Olması: Ebu Hüreyre (ra) Hayber fethi sırasında Yemen'den Medine'ye hicret etmiştir. Bu olay, hicretin yedinci senesinde gerçekleşmişti. Henüz Yemen'de iken Tufeyl b. Amr'ın üzerindeki etkisiyle Müslüman olmuştur. Medine'ye geldiğinde, sabah namazını Siba' b. Arfete arkasında kılmıştı. Çünkü Hz. Peygamber (sav) henüz Hayber'deydi, kendisi Hayber'de bulunduğu müddetçe kendi yerine bu zatı Medine'de görevlendirmişti.[2]

Bundan böyle Ebu Hüreyre, Hz. Peygamber (sav) vefat edinceye dek, ondan hiç ayrılmamıştır. Kendisini tamamen Resûlüllah'a hizmete adamıştır. Ondan değerli ilimler edinmiş, onunla birlikte dolaşır ve evine girip çıkardı. Gerek haccında olsun ve gerekse gittiği gazvelerde olsun, hep Resûlüllah'ın yanında bulunmuştur. Gidip geldiği her yere, her sefere, gece-gündüz demeksizin hep onunla beraber olmuştur. Böyle kendisi Hz. Peygamberden (sav) çok önemli ve güzel bilgiler edinerek ilim sahibi olmuştur.

Ebu Hüreyre (ra) dört yıl kadar hep Allah Resûlü'nün yanında bulunmuştur. Kendisi yer olarak Suffa'yı mekân tutmuştu. Karın tokluğuna Resûlüllah'a hizmet verirdi. Peygamber (sav) onu Suffa ehlinin en bilgini kılmıştı, çünkü hem bilgi hem mertebe bakımından Suffa'da kalanları en iyi bilip tanıyan oydu.[3]

Annesini İslâm'a dâveti: Ebu Hüreyre (ra) diyor ki: Annem henüz müşrikti, ben, bir keresinde onu İslâm'a dâvet ettim. Fakat Resûlüllah (sav) hakkında hiç de hoşlanmayacağım sözler etti. Bunun üzerine ağlayarak Resûlüllah'a geldim ve kendisine dedim ki:

---

[1] Siyeru Alami'n-Nubela, 2/424
[2] Siyeru Alami'n-Nubela, 2/425
[3] Ebu Nuaym, Hilyetu'l-Evliya, 1/376; Muhammed Accac el-Hatib, es-Sünnetü Kable't-Tedvin, s.412

"Ey Allah'ın Resûlü! Ben annemi İslâm'a dâvet ettim, fakat o bana sırt çevirdi. Yine bu günde gidip kendisini İslâm'a dâvet ettim. Bu defa, senin hakkında hiç de hoşlanmadığım sözler konuştu. Allah'a dua et ki, Ebu Hüreyre'nin annesi hidayete ersin."

Resûlüllah (sav) da şöyle buyurdu: "**Allah'ım! Ebu Hüreyre'nin annesini hidayete erdir!**" Ben, bunun üzerine Allah Resûlü'nün (sav) duasının sevinciyle oradan ayrılıp gittim. Kapıya vardığımda, annem ayak seslerimi duymuş olmalı ki, bana, "Ebu Hüreyre! Yerinde bekle, içeri girme!" diye seslendi. Ben de bu sırada su şırıltısını işitiyordum. Annem yıkandı ve elbisesini giyindi, üzerini de kapattı, böylece kapıyı açtı sonra da, "Ebu Hüreyre bak, dinle; Eşhedu en la ilahe İllallah ve eşhedu enne Muhammeden Abduhu ve resulüh" dedi. Ebu Hüreyre devamla diyor ki: Hemen Allah Resûlüne döndüm ve sevinçten ağlayarak huzuruna vardım ve Resûlüllah'a (sav), "Müjdeler olsun ey Allah'ın Resûlü! Allah senin duana icabet buyurdu ve Ebu Hüreyre'nin annesini hidayete erdirdi. Bunun üzerine Allah'a hamd ve senada bulundu ve hayırla sona ersin" diye de buyurdu.

Ebu Hüreyre devamla diyor ki: Bunun üzerine Resûlüllah'a, "Ey Allah'ın Resûlü! Allah'a dua buyurun da, Allah beni ve annemi mümin kullarına ve onları da bize sevdirsin" dedim. Bu istek üzerine Resûlüllah (sav), "Allah'ım! -Ebu Hüreyre'yi kast ederek- **Bu kulunu ve annesini mümin kullara sevdir. Müminleri de onlara sevdir**" diye dua buyurdu.

Bu duadan sonra mümin olarak yaratılmış olan biri beni duymamış olsun ki, beni görmediği halde sever.[1]

Ebu Hüreyre'nin (ra) ibadeti ve ailesi: Ebu Hüreyre takva ve vera sahibi biriydi. Allah Resûlü'nün (sav) sünnetine bağlıydı. İnsanların dünya lezzetine ve şehvetlerine dalmamaları için uyarıda bulunurdu. İyilikleri emreder ve kötülüklerden de nehyederdi. Bu konuda zengin-fakir ayırımına bakmazdı. Hatta karşısındaki bir üst düzey görevli mi, sıradan basit biri mi onun için fark etmezdi. Nitekim onun bu konu ile alâkalı birçok haberi vardır. Gizli olsun, açık olsun, her zaman Allah'tan çok korkardı. Bu konuda insanlara hatırlatmalarda bulunurdu, onları Allah'a itaate teşvik ederdi. Gündüz oruç tutan, gecesini ibadetle geçiren ibadete düşkün biriydi. Kendisi, hanımı ve kızı nöbetleşe geceleyin kalkıp ibadet ederlerdi.[2]

---

[1] Müslim, H. 2491; Ümmü Hafs Şuveyhi, Birru'l-Valideyn, s.35

[2] Siyeru Alami'n-Nubela, 2/438; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/478

Ebu Hüreyre, evinin ibadetle bayındır olmasına önem gösterirdi. Ebu Osman Nehdi'den rivayete göre diyor ki: "Ben bir hafta Ebu Hüreyre'nin evinde misafir olarak kaldım. Kendisi, hanımı ve hizmetçisi, aralarında geceyi üçe ayırırlardı. Biri, gecenin üçte birine kadar ibadetle geçirirdi. Sonra gider, ötekini uyandırırdı. O da üçte bir zaman diliminde ibadetini yapardı, sonra da gidip ötekisini uyandırırdı.[1]

Ebu Hüreyre'nin evi aydınlıktı. Bu, bize o dönemde Müslümanların evleri hakkında bir bilgi vermektedir. O ev, namazla mamur hale gelen ve gece boyunca böyle devam eden bir evdi. Şimdi böyle bir eve şeytanlar nereden giriş yapabilsinler ki! Çünkü o ev, büyük hadis hafızı ve Rabbani bir âlim olan Ebu Hüreyre'nin elinde takva ve salih amel üzere yetişmiş bir evdir. Bir de itaatkâr, tertemiz bir hanımın ona icabet etmesi, salih ve itaatkâr bir hizmetçinin varlığıyla yerini bulmasına bağlıdır.

Dünyaya bağlı olan kimseler, hizmetlerinde bulunanlara büyük bir iş buyurdukları zaman, onlar sadece hizmetlerinde bulunanlara dünyaya ait büyük hizmetler buyururlar. Bu arada, emrinde çalıştırdıkları görevlilerine âhiretle ilgili bir iş buyurmanın, kendi vazifeleri olmadığını düşünürler. Oysaki işleri hep âhiret dönük olan âhiret insanları, yanlarında çalıştırdıkları kimselere, âhiret işlerinde çalışıp çaba göstermelerini emir buyururlar. Çünkü onlar bu sayede, sırf onları bu türden amellere yönelttiklerinden ötürü büyük ecir alacaklarını bilirler de öyle hareket ederler.[2]

Fakirliği ve İffetli Davranışı: Ebu Hüreyre (ra) fakir ve miskinler içerisinde örnek olarak gösterilecek biridir. Büyük sıkıntılara ve zorluklara göğüs germiş örnek bir fakirdir. O kadar yoksulluk çekmiştir ki, bu yüzden midesinin üzerine taş bağlamıştır. Hatta geceler ve günler geçerdi de midesine bir lokma yiyecek inmezdi.[3]

Said b. Müseyyeb (rh) diyor ki: "Ebu Hüreyre'yi pazarda dolaşırken gördüm. Sonra ailesine gide ve onlara evde bir şeyin olup olmadığını sorardı, eğer "Bir şey yok!" cevabını alırsa, bunun üzerine, "Ben oruçluyum" derdi. Kendisi çok kanaat sahibi olup Allah ne tür bir nimet vermişse, ona ses çıkarmazdı. Eğer elinde 15 hurma olduğu halde sabahlarsa, beşiyle iftar eder ve beşini de sahurda yerdi ve ertesi gün iftarı için de elinde beş hurması kalırdı. Allah'a çokça şükreden, hamd eden, tesbihte bulunan, tekbir

[1] Siyeru Alami'n-Nubela, 2/609
[2] Humeydi, et-Tarihu'l-İslami, 19/215
[3] es-Sünnetu Kable't-Tedvin, s.413

getiren biriydi Allah hayır ve fazilet olarak her ne verdiyse bunlara karşı hamd ve senada bulunarak Allah'a şükrederdi.[1]

Halim Oluşu ve Bağışlayıcılığı: Ebu Hüreyre'nin zenci bir kadın hizmetçisi vardı. Bunun elinden çok çekerdi. Çünkü yaptıklarıyla hep Ebu Hüreyre'yi üzerdi. Bir gün öfkesinden eline kırbacı alır, sonra da şöyle der: "Eğer kıyamet gününde kısas cezası olmamış olsaydı, ben bu kamçıyla senin hakkında gelmesini bilirdim. Ancak ben, şu anda ihtiyacım olan bir değere senin ücretini ödeyecek birine seni satacağım. Haydi, çık git, sen bundan böyle Allah için özgürsün."[2]

İşte Ebu Hüreyre (ra) kendi gücü ile Allah'ın kudreti arasında bu hizmetçiye karşı bu şekilde karşılık vermiştir. Çünkü öfkesi sebebiyle kadına vereceği ceza sonucu Allah'ın kendisine gazap etmesinden ve azabından sakındığından, bu şekilde bir kurtuluş yolunu bulmuştu. Ebu Hüreyre, bu cariyenin kötülüğünden çok korkardı, onun kendisine yaptığı kötülüğe karşılık, o, ona iyilikte bulunarak karşılık verirdi. Çünkü sırf bu maksatla Allah için onu azat etmiştir.

Ebu Hüreyre (ra) böylece birçok salih ameli bünyesinde bir arada toplayabilmişti. Çünkü Allah'ın azap ve gazabından korkuyor, kötülüğe karşı bağışlayıcı oluyor ve kendisine kötülükte bulunana o ihsanda bulunuyordu.

Esasen bu örnek bize, sahabenin (rhum) âhiret hayatı düşüncesinin ne kadar derin olduğunu göstermektedir. Onlar, Allah'ın her an kendilerini murakabe altında tuttuğunun şuurundadırlar. Onların yegâne gayreti sadece Allah'ın rızasını kazanmak olurdu.[3]

Hz. Ömer (ra) Döneminde Bahreyn Valiliği: Resûlüllah (sav) Ebu Hüreyre'yi, Âla el-Hadramiyle beraber Bahreyn'e, İslâm'ı yaymaları ve oradaki Müslümanları bilgilendirmeleri, dinlerinin meselelerini öğretmeleri göreviyle göndermişti. Ebu Hüreyre (ra) Resûlüllah'tan (sav) hem hadis rivayet ediyor ve hem de halka fetva veriyordu. Hz. Ömer (ra) zamanında Bahreyn'e vali olarak atanmıştır.

Ebu Hüreyre (ra) buradan dönerken on bin dirhemle gelmişti. Bunun üzerine Hz. Ömer (ra) kendisine, "Ey Allah'ın ve Allah'ın kitabının

---

[1] Ebu Nuaym, Hilyetu'l-Evliya, 1/376 Es-Sünnetu Kable't-Tedvin, s.413; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/478; Tarihul İslâm, 2/335; Siyeru Alami'n-Nubela, 2/439-440

[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/385

[3] Humeydi, et-Tarihu'l-İslami, 17/23

düşmanı, sen bu malları mı tercih ettin?" diyerek ikazda bulunmuştu. Bunun üzerine Ebu Hüreyre (ra) şöyle dedi:

"Ben ne Allah'ın, ne de Kitabının düşmanıyım. Ben, sadece bu ikisine düşman olanların düşmanıyım." Bunun üzerine Hz. Ömer (ra) kendisine, "Peki o halde, bu malları nereden buldun?" diye sordu. O da, "Bunlar verdiğin atların doğurup getirdiği ve bana ait olan bir kölenin değeri ve senin bana peş peşe verdiğin ikramiyelerin eseridir" der. Bunun üzerine konuyu incelediler ve baktılar ki, söyledikleri doğrudur.[1]

Hz. Ömer (ra), beraberindeki bazı valileri ve üst düzey görevlilerine yemin verdirdiği gibi, ona da yemin verdirdi. Ancak Ebu Hüreyre, "Allah'ım! Müminlerin Emirini mağfiret buyur" diye dua ediyordu. Daha sonra, Hz. Ömer, onu vali olarak atamak üzere çağırdı ise de o kabul etmedi. Bunun üzerine Hz. Ömer (ra) ona şöyle çıkıştı:

"Sen, görev almaktan hoşlanmıyorsun. Oysa senden daha hayırlı olan Yusuf (as) göreve talip olmuştu." Ebu Hüreyre (ra) de ona şu cevabı verdi:

"Yusuf (as) peygamber oğlu peygamberdi. Oysa ben Umeyme'nin oğluyum. Endişem o ki ameliniz üç ve iki olur." Bunun üzerine Hz. Ömer: "Beş deseydin ya!" deyince, Ebu Hüreyre ona şu karşılığı verir: "Hayır! Çünkü ola ki, bilmeden konuşmuş olur ve öfkeyle karar vermiş olurum. Böylece sırtımdan kırbaç yer, mal varlığım elimden alınır ve ırzıma da dil uzatılmış olur."[2]

Fitneden Uzak Durması: Ebu Hüreyre (ra), Hz. Osman'ın (ra) evi kuşatma altına alındığında, çocukları ve ashaptan bazı kimselerle beraber oradaydı. Oraya geliş nedenleri kavgayı ve kargaşayı önemekti. Bu nedenle Hz. Osman'ın çocuğu ona hep arka çıkardı, ona saygı gösterirlerdi. Hatta Ebu Hüreyre (ra) vefat ettiğinde, onu Baki mezarlığına kadar omuzlarında taşımışlardır. Hz. Osman'ın şehit edilmesi üzerine, Ebu Hüreyre fitne olaylarından uzak durmaya başladı.[3]

Karakteri: Ebu Hüreyre (ra) herkesle iyi geçinirdi, güzel huyluydu. İçinde kimseye karşı kin gütmezdi. Şakalaşmayı severdi. Fakat bütün bu özellikleri yanında o, her şeyin hakkını verirdi. O, bu dünyaya bir gün göçüp gidecek bir yolcu gözüyle bakardı. Emirlik görevinde bulunması,

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/387
[2] İbn Sa'd, Tabakat, 4/60; es-Sünnetu Kable't-Tedvin, s.416; Siyeru Alami'n-Nubela, 2/441
[3] es-Sünnetu Kable't-Tedvin, s. 417

onun karakterinde hiçbir değişime neden olmadı, büyüklenmedi. Aksine bu hal, onun tevazuunu giderek artırmış oldu. Huyu güzelleşti. Mervan, valiliği sırasında Medine'de çoğu zaman, yerine ona vekâlet verirdi. Bir merkebi vardı, üzerine semer bağlayarak binerdi, başında da hurma lifinden örülme bir siper bulunurdu. Yolda giderken, birine rastladığında, yol ver, Emir geldi, derdi.[1]

Ebu Hüreyre, sırtında odun olduğu halde çarşı ve pazardan geçip giderdi. Vekâleten Emirlik görevine baktığı sıralarda böyle hareket ederdi.

Ebu Malik el-Kurazi'ye, "Ey Ebu Malik'ın oğlu! Emirin geçiş yolunu genişlet!" diye seslenirdi. O da, "Allah rahmet edesi adam, bu yeter!" derdi. Ebu Hüreyre (ra) sırtında demet olduğu halde, "Emirin yolunu açın" diye uyarırdı. Çocukları sevindirmekten hoşlanırdı. O, geceleyin çocukların oyun oynadıklarını görünce, onlar onu fark etmeden, o hemen aralarına girer, sanki deli biriymiş gibi ayaklarıyla vurur, bunun üzerine çocuklar ondan korkup kaçarlardı. Böylece hepsi gülüşür dururlardı.

Ebu Rafi diyor ki: "Çoğu zaman Ebu Hüreyre beni akşam yemeğine dâvet ederdi ve "Eti, Emire ayırın" derdi. Bir de bakardım, zeytinyağlı tirit yemeği var.[2]

İlmî Hayatı: Ebu Hüreyre (ra), Hz. Peygamber (sav) ile sadece dört yıl beraber olabilmiştir. Bu dört yıllık zaman dilimi içerisinde Hz. Peygamber'den (sav) çok şeyler dinleyip öğrenmiş, Sünnet ile ilgili çok inceliklere tanıklık etmiş olan biriydi. Kendisi şeriatın uygulanması noktasında oldukça titiz davranırdı. Tek gayesi, ilim öğrenmek ve dini konularda bilgi sahibi olmaktı. Ebu Hüreyre, mucize kabilinden olmak üzere bir hafızaya sahipti duyup dinlediklerini, bakıp gördüklerini olduğu gibi hafızasına kaydederdi.[3]

Ebu Hüreyre'den rivayete göre, Resûlüllah (sav) şöyle buyurmuştur: "Senin arkadaşlarının sormakta oldukları ganimetlerden sen soracak değil misin?" Ben de, "Ben, Allah'ın sana öğrettiklerinden bana öğretmeni istiyorum" dedim. Sırtımda olan bir benekli giysimi alıp benimle kendisi arasında serdi. Hatta baktığımda üzerinde bir karıncanın bile devinip durur gibi olduğunu görüyordum. Bunun üzerine Resûlüllah (sav) bana anlatmaya başladı ve ben de tüm anlattıklarını olduğu gibi kavrıyordum.

---

[1] es-Sünnetu Kable't-Tedvin, s.418 (İbn Sa'd Tabakat)
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/386-388
[3] es-Sünnetu Kable't-Tedvin, s.420; Siyeru Alami'n-Nubela, 2/594 Ricali sikadırlar.

Resûlüllah (sav) sonra bana, "Artık onu topla, o nu kendine sakla. Sabahleyin uyandığımda, baktım ki Resûlüllah'ın (sav) bana öğrettiklerinden bir tek harf bile unutmuş değilim."[1]

Ebu Hüreyre (ra), "Siz bana, Ebu Hüreyre'ye ne oluyor ki, Resûlüllah'ın (sav) ağzından bu kadar çok hadis rivayet edip duruyor? Yine siz, "Oysa Muhacir ve Ensar neden onun kadar çok hadis rivayet etmiyor?" diyip duruyorsunuz. Oysa benim muhacir kardeşlerimi, çarşı pazarda iş peşinden koştırmak meşgul ederken, Ensar kardeşlerimi mallarıyla ilgilenmek meşgul edip dururken, ben, Suffa ehlinden olan yoksul ve zavallı miskin bir adamım. İşim, gücüm Allah Resûlü'nün peşinden ayrılmamaktır. Ben sadece boğaz tokluğuna yanında bulunuyor, siz yokken ben onun neler yaptığını ve neler söylediğini öğrenmek için hep yanında bulunuyordum. Onlar unuttukları zaman ben, öğrendiklerimi dipdiri canlı olarak hafızamda saklı tutuyordum. Bir keresinde Resûlüllah (sav) bir hadislerinde şöyle buyurmuştu: "Ben bütün sözlerimi bitirmeden hiçbir kimse elbisesini toplamasın. Konuşmam bitince onun üzerine elbise toplanır ve bu sırada benim söylediklerim orada toplanmış olur." Ben de bunun üzerine üzerimde bulunan bir benekli giysimi serdim, Resûlüllah sözünü bitirene dek, öylece serili tuttum. Sonra onu toplayıp göğsümün üzerine koydum. Artık o andan itibaren Resûlüllah'ın söylediklerinden hiçbir şeyi unutmadım."[2]

Yine bir rivayete göre o bize bir gün hadisten konuştu da şöyle dedi: **"İçinizden elbisesini yere yayıp da benim şu sözlerimi bitirene kadar bekleterek, sonra da onu toplayacak biri var mı? Çünkü böyle yapması halinde benden duyduğu hiçbir şeyi ebedi olarak unutmayacaktır."**[3]

Ebu Hüreyre'den (ra) rivayete göre, diyor ki: Resûlüllah'a, "Senin şefaatin sebebiyle kıyamet gününde mutlu olacak olan kimdir?" diye sordum. Şöyle buyurdu: **"Ey Ebu Hüreyre! Sende gördüğüm bu hadis öğrenme düşkünlüğün sebebiyle, senden önce hiçbir kimsenin bunu bana sormayacağını kesin olarak biliyordum. Doğrusu, kıyamet gününde benim şefaatim sebebiyle en çok mutlu olacak olan kimse, içinden gelerek samimi bir şekilde Lailahe İllallah diyen kimsedir."**[4]

---

[1] Siyeru Alami'n-Nubela, 2/594
[2] Müslim, Fezail, H.2492
[3] Siyeru Alami'n-Nubela, 2/595; Müslim, Fezail, 2491-2492
[4] Siyeru Alami'n-Nubela, 2/595. İsnad bakımından sahihtir.

Ebu Hüreyre (ra) çok dikkatli, ezberlediğini unutmayan bir hafız, öğrendiği haber ve bilgileri hafızasında kayda geçiren dakik bir kimseydi. Onda biri ötekisini tamamlayan iki özellik toplanmıştı. Birincisi çok geniş bir ilmi mâlumata ve rivayete sahip olması, ikincisi de güçlü bir hafıza ve duyup öğrendiklerini unutmayan bir ezber gücüne sahip olmasıydı. Esasen bu özellik hemen her ilim adamının arzu ettiği bir şeydi.[1]

Ebu Hüreyre'nin hafızası ve dikkatliliği konusunda Mervan'ın kâtibi Ebu Zuayzıa'nın anlattıkları onun bu özelliğini ispat ediyor, diyor ki: "Bir keresinde Mervan Ebu Hüreyre'yi çağırdı ve ona sormaya başladı. Beni de koltuğun arkasına oturttu, ben de onun söylediklerini yazıyordum. Nihayet yılbaşı gelmişti. Yine Ebu Hüreyre'yi çağırttı ve onu perdenin gerisinde oturttu. Bir yıl önce ona sorup bana yazdırttıklarını ona sormaya başladı. Ne bir fazla ve ne de bir eksik, ne bir cümleyi önce, ne de sonra olmamak kaydıyla aynen aktardı.[2]

Ebu Hüreyre sadece hadis rivayet eden biri değildi. Hatta kendi döneminde önemli sayılan ilimleri de bilirdi. Kur'an, Sünnet ve içtihat gibi ilimleri de bilirdi. Çünkü Ebu Hüreyre'nin Hz. Peygamberle sohbette bulunması ve ondan hiç ayrılmamış olması ona çok şeyler kazandırmıştı. Her şeyden önce dinde derin bilgi sahibi olmasını sağlamıştı. O pratik sünneti müşahede etmiş, en büyüğünden en küçüğüne, en önemlisinden en basitine varana dek hepsini görmüş ve yaşamış olan biriydi. Onda hadis ilmine ilişkin büyük bir hazine bulunuyordu. Onun bu derin bilgisidir ki bu bilgi onu 20 yılı aşkın bir süreyle fetva vermeye hazırlamıştı. Kaldı ki, onun fetva verdiği dönemde henüz sahabenin birçoğu da hayatta bulunuyordu.[3]

Ebu Hüreyre yoluyla gelen hadislerin en sahih olan tarikleri: İbn Medini'den gelen rivayete göre, mutlak mânada Ebu Hüreyre'den rivayet edilen hadislerin isnad bakımından en sahih olanı Hammad b. Yezid yoluyla Ebu Eyyub'tan, bu yoldan da Muhammed b. Sirin'den ve ondan da Ebu Hüreyre'den gelen isnaddır. Yani Hammad b. Yezid, Eyyub, Muhammed b. Sirin ve Ebu Hüreyre zinciridir.[4]

Ebu Hüreyre'den rivayet edilen en sahih rivayetler şu isimler yoluyla gelendir: Sırasıyla Zühri, sonra Said b. Müseeyb ve Ebu Hüreyre.

---

[1] es-Sünnetu Kable't-Tedvin, s.427
[2] Siyeru Alami'n-Nubela, 2/598
[3] es-Sünnetu Kable't-Tedvin, s.428
[4] es-Sünnetu Kable't-Tedvin, s.434

Bir diğeri de: Ebu'z-Zinad, Bu Arac'tan, Abdurrahman b. Hürmüz, Ebu Hüreyre'den.

Bir üçüncü yol: Malik, Zühri'den, Said b. Müseyyeb'ten bu da Ebu Hüreyre'den.

Bir dördüncüsü: Süfyan b. Uyeyne Zühri'den bu, Said b. Müseyyeb-'ten, o da Ebu Hüreyre'den.

Bir beşincisi: Ma'mer, Zühri'den, bu da Said b. Müseyyeb'ten, o da Ebu Hüreyre'den.

Bir altıncısı: Ma'mer, Hemmam b. Münebbih'ten, o da Ebu Hüreyre'-den.[1]

Ebu Hüreyre Etrafında oluşturulan Şüpheler: Bazı heva ve heves ehli öteden beri hep Ebu Hüreyre'ye dil uzatmayı, onun hakkında şüpheler uyandırmayı hedeflemişlerdir. Çağımızda da oryantalistler aynı yolu izlemektedirler. Meselâ Goldziher ve Şibr Necr gibilerini gösterebiliriz. İşleri güçleri Ebu Hüreyre'ye dil uzatmak ve haksız yere iftirada bulunmaktır.

Şiî bir yazar olan Abdülhüseyin Şerefuddin Amili, "Ebu Hüreyre" adıyla bir kitap yazmış ve bu kitabında Ebu Hüreyre'ye olmadık iftiralarda bulunmuştur. Ki ilmin değerini ayaklar altına almış ve ilim adamlarının da vicdanını sızlatan ifadeler kullanmıştır. Hakkı yaralamış, gerçekle hiçbir ilgisi bulunmayan ifadeler kullanmış, hatta Ebu Hüreyre'yi tekfire varan ifadelere yer vermiştir.[2]

Nitekim "**Edva Ale's-Sünnetil Muhammediyye**" ismini verdiği kitabında Ebu Reye de bu kitabı kaynak alarak eserini hazırlamıştır. Ebu Reye de bu eserinde fikirlerinden ve kitabından yararlandığı hocasından daha ağır bi şekilde Ebu Hüreyre'ye düşmanca davranmıştır. Ki ondan daha sapıkça ve daha iftira dolu ifadelerle yayınlamıştır. Şimdi Ebu Hüreyre'ye yaftalanan bu şüphelerden en önemlilerinden birkaçını burada örnek olarak sunalım.

Hz. Ömer ve Ebu Hüreyre (rma): Bir Şiî yazar olan Abdulhüseyin Şerefuddin ve Ebu Reye, Ebu Hüreyre'yi (ra) itham ederlerken, diyorlar ki: Ebu Hüreyre, Hz. Ömer'in Bahreyn valisiyken on bin dinar çalmış ve Hz. Ömer de (ra) onu bu görevden alarak, bedenini kanatıncaya kadar ceza

[1] es-Sünnetu Kable't-Tedvin, s.435
[2] es-Sünnetu Kable't-Tedvin, s.437

olarak sopa attırmıştır. Oysa bütün itimada değer olarak gelen rivayetler, Hz. Ömer, diğer valilerine bölüşüp verdirdiği ve yemin ettirdiği gibi Ebu Hüreyre'ye de aynı yolu izleyerek vermiştir. Gelen rivayetlerin hiçbirinde Hz. Ömer tarafından, onun bedenini kanatabilecek derecede bir zarar oluşturacak mânada dövdüğü rivayeti bulunmamaktadır.

Oysa Ebu Hüreyre (ra), "Allah, müminlerin Emrini bağışlasın" diye dua ediyordu. Kendisi Hz. Ömer (ra) aleyhinde bir kin güdüyor da değildi. Kaldı ki, Hz. Ömer tarafından bir taksimat olarak ona verdiği şey, ancak Hz. Ömer'in Ebu Hüreyre'ye atayasıydı, hediyesiydi. Onu, pay olarak ona vermiş ve bir de kölesi kanalıyla elde ettiği, ürettiği kârıydı.

Eğer en basit mânada da olsa Ömer (ra), Ebu Hüreyre hakkında bir kuşkuya kapılsaydı, onun emin ve güvenilir olmadığı noktasında bir endişesi bulunsaydı, mutlaka onu muhakeme eder ve yine ona şeriata göre ceza verirdi. Fakat Hz. Ömer, Ebu Hüreyre'nin güvenilir ve emin biri olduğunu biliyor, onun ihlâs ve samimiyetinden de kuşku duymuyordu. Hatta bir müddet sonra Hz. Ömer (ra) yine kendisini vali olarak atamak istediğini kendisinden istemiş, ancak Ebu Hüreyre, böyle bir talebi kabul etmeyip geri çevirmiştir. Ki zaten daha önce bu noktaya dikkat çekmiştik

İşte işin gerçek ve hak olan tarafı bu iken, Şiî bir yazar olan Abdulhüseyin Şerefuddin olsun, yazar Ebu Reye olsun, her ikisi de bu gerçeği göz ardı etmişler ve görmezlikten gemlileri, gerçekleri karartmışlardır.

Şiî yazar Abdulhüseyin, İbn Abdi Rabbih'e ait olmak üzere sadece bir tek rivayetini "**İkdu'l-Ferid**" isimli eserden alıntılamıştır. Yaptığı bu alıntısında, kendi düşüncesi, heva ve hevesi doğrultusunda bir şeyler bulmuştu. Nitekim Ebu Reye de asıl kaynağına işaret etmeksizin, bir başka araştırmaya da gerek duymaksızın ve diğer bilgi ve belgeler arasında bir karşılaştırma da yapmaksızın, yalnızca bu Şiî yazarın eserinden aldığı bu sakat bilgiyle yetinmiştir.[1]

İşte bu durum adı geçen bu iki yazarın ilmi emanete karşı ne kadar duyarsız olduklarının, iftiracı olduklarının ve gerçekleri tersyüz ederek aktardıklarının kanıtıdır.

---

[1] Abdulhüseyin, Ebu Hureyre, s.14-15; Ebu Reye, Edva Ale's-Sünneti'l-Muhammediyye, s.192; Tarihul-İslâm, 2/338; Ebu Nuaym, Hilyetul-Evliya, İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/387; es-Sünnetu Kable't-Tedvin, s.438-439

Ebu Hüreyre Emevî Taraftarı mıydı? Hadis Uydurmuş mudur?

Şiî yazar Abdulhüseyin ilgili eserinde, Ebu Hüreyre'nin Emevî taraf-girliği yaptığını, onların siyasetleri doğrultusunda hareket ettiğini yazmaktadır. Hatta yazara göre Ebu Hüreyre kimi zaman Emevîler lehinde hadisler uydurmuştur.[1]

Ebu Reye de Şiî kaynaklardan olmak üzere Ebu Hüreyre aleyhinde ne kadar sövgü ve küfür içeren kaynaklar varsa, onları toplamış. Eserine kaynak oluşturduğu kitapların yazarları aslında ilim alanında dürüstlükle ve dürüst araştırma ile alakası bulunmayan ve hiçbir güven telkin etmeyen, kin ve nefret dolu kimselerin eserlerini almıştır. Ya da özellikle Ebu Hüreyre'ye karşı öldürücü bir kin besleyen ve öfke dolu kimselerin yazdıklarını kaynak göstermiştir.

Bizim bildiğimiz ve inandığımız gerçek o ki, Ebu Hüreyre (ra), Allah Resûlü'nün (sav) Ehl-i Beytini çok severdi. Nitekim Ebu Hüreyre (ra) Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in faziletlerine ilişkin sayısız hadis rivayet etmiştir. Hiçbir zaman Ehl-i Beyte karşı düşmanlık bayrağını çekmiş değildir. Onun hakkında meşhur olan ve bilinen gerçek şudur.

Ebu Hüreyre (ra), Allah Resûlü'nün (sav) sünnetine son derece bağlıydı. Allah Resûlü'nü sevenleri severdi. Burada en şaşkınlık uyandıran şey, birileri kendilerinin ilim ehli olduğunu ve ilme mensubiyetini ileri sürecek ve sonra da bu kimse çıkacak Ebu Hüreyre'nin Hz. Ali ve ailesine düşman olduğunu söyleyecektir. İşte bu, kabul edilemez bir şeydir.[2]

Üstat Abdul-Munim Salih el-İzzi, Ebu Hüreyre'yi (ra) savunma amaçlı yazmış olduğu önemli eserinde gerçekleri dile getiriyor ve Ebu Hüreyre'nin Hz. Ali ve Hz. Fatıma'ya karşı ne büyük bir sevgi ve saygı beslediğini açıklıyor. Nitekim açıklamasında, Ebu Hüreyre'nin Hz. Ali ile alâkalı olarak Hayber savaşında olan bir menkıbesini rivayet etmektedir.

Ebu Hüreyre'den (ra) rivayete göre, Hayber savaşında Resûlüllah (sav) şöyle buyurmuştur: "**Bu sancağı, Allah'ı ve Resûlü'nü seven birine vereceğim ve Allah onun eliyle fethi verecektir.**" Ebu Hüreyre (ra), daha sonra sözkonusu sancağı Hz. Ali'ye verdiğini rivayet ediyor. Şimdi

---

[1] Abdul Hüseyin, Ebu Hureyre, s.35

[2] es-Sünnetu ve Mekanetuha F'it-Teşrii'l-İslamiyyi, s.353-354; el-Burhan Fi Tebrieti Ebi Hureyrete Mine'l-Buhtan, s.127

onun bu rivayeti midir Hz. Ali'den hoşlanmadığına dair delil? Bu, olacak şey mi?[1]

Yine Ebu Hüreyre (ra), Hz. Fatıma'nın (rha) menkıbelerinden olmak üzere, Hz. Peygamberin (sav) şu sözünü rivayet ediyor: "**Doğrusu Fatıma, benim ümmetimin kadınlarının hanımefendisidir.**"[2]

Nitekim Ebu Hüreyre, Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan hakkında da hadisler rivayet etmiştir. Bu hadislerde beraberce olan bazı vak'aları ve haberleri gösteren konulara değiniyor. Bu bilgiler onun Hz. Hasan'a karşı ne kadar büyük bir sevgiyle dolu olduğunun göstergesidir.[3]

Ebu Hüreyre'nin (ra) hem Hz. Hasan ve hem de dedesi Hz. Peygambere (sav) karşı olan bir sevgisini şöyle dile getirmektedir: "Resûlüllah'ı (sav) gördükten sonra ben hep bu adamı sevip durdum. Sevgim ona karşı hep devam etti. O, parmaklarını Resûlüllah'ın (sav) sakalları arasına sokuyor, Resûlüllah da, dilini onun ağzına sokuyordu. Sonra da şöyle buyuruyordu: '**Allah'ım! Ben onu seviyorum, sen de onu sev!**"[4]

Hz. Ebu Hüreyre'nin bu sevgisini garipsememek gerekir. Onun Hz. Hasan'a karşı olan bu sevgisidir ki biz onun, Hz. Hasan'ın vefat ettiği günde ağladığını ve halkı da onun için ağlamaya dâvet ettiğini görmekteyiz. Nitekim Hz. Hasan'ın vefat ettiği gün orada hazır bulunanlar Ebu Hüreyre hakkında şöyle demektedirler:

"Ebu Hüreyre'yi, Hz. Hasan'ın vefat ettiği gün Mescitte ayakta ağlarken, en yüksek sesiyle, 'Ey insanlar, bugün Resûlüllah'ın sevgilisi vefat etti, ağlayın!' derken gördüm."[5]

Kaldı ki Ebu Hüreyre (ra) Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin'i de en az Hz. Hasan kadar severdi. Çünkü o bize Hz. Peygamberin (sav) bir başka olayını aktarıyor ve diyor ki: "Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin'i görünce gözlerimden yaşlar boşanmaya başlar. Bunun sebebi, günün birisinde Resûlüllah (sav) dışarı çıkmıştı, gelip beni mescitte buldu, elimden tutup bana yaslandı. Onunla beraber Beni Kaynuka pazarına kadar gittim. Bu arada benimle hiç konuşmadı. Gezdi, etrafa baktı. Sonra geri döndü, ben de beraberinde döndüm. Gelip mescitte elbisesine bürünerek oturdu. Bana dedi ki:

---

[1] Müslim, 2492; el-Edilletul Bahire Ala Nefyil-Bağdai Beyne's-Sahabeti ve'l-Atarati't-Tahira, s.133
[2] Buharî, et-Tarihu'l-Kebir, 1/232 Buharî bunu mevsul bir senetle rivayet etmiştir.
[3] el-Edilletu'l-Bahira, s.134
[4] Hâkim, Müstedrek, 3/169 Hâkim, sahih senetle rivayet etmiştir.
[5] el-Edilletu'l-Bahira, s.135; et-Tehzib, 2/301

"Bana şu çocuğu çağır hele" dedi. Derken, Hüseyin hızlıca koşup gelerek kucağına atladı. Sonra da elini Resûlüllah'ın sakallarına sokuşturup oynamaya başladı. Bunun üzerine Resûlüllah da (sav), Hz. Hüseyin'in ağzını açarak, ağzını-dilini onun ağzına sokmaya çalışıyordu ve şöyle buyuruyordu: **"Allah'ım! Ben onu seviyorum, sen de onu sev."**[1]

Bu hikâye Buharî'de geçiyor, ancak oradaki rivayette geçen isim Hz. Hüseyin değil, Hz. Hasan'dır. Ançak bu hadisi eserine alan Hâkim, her iki rivayetin de mahfuz olduğuna ve var olduğuna işaret etmektedir, bu rivayet de ihtimal dâhilindedir. Çünkü bu rivayette mescide geri dönüp gelme ifadesi bulunmaktadır.[2]

Abdulmunim el-İzzi, "Akbas Min Menakıbi Ebi Hureyrete Bi'd-Delailil-Katiyyeti'l-Kâfiyeti" eserinde bu konu ispat sadedinde örnekler veriyor. Hz. Ali'nin (ra) çocukları hakkında Ebu Hüreyre'den rivayetle gelen hadislere göre hazırlandıklarını, onların Ebu Hüreyre'den rivayette bulunduklarını, nitekim Hz. Ali'nin ordusunda yer alan komutanlarının ondan rivayetlerini dile getiriyor. Yani Hz. Ali ile beraber Cemel, Sıffin ve Nehrevan savaşlarında yer alanların Ebu Hüreyre'den rivayetle konu ile ilgili hadisleri aktardıklarını kaydetmektedir. Nitekim Tabiinden birçoklarının Hz. Ali ile buluşup görüşenlerden yaptıkları rivayetler ve bu rivayetlerin Ebu Hüreyre'den gelenlerini hep aktarmışlardır.

Bu arada Şîa'nın ve Kûfelilerin büyük bir çoğunluğunun rivayetleri gibi Hz. Ali'nin Etbaut-tâbiun tabakasından gelen soyundan sevenleri de ondan hadis rivayet etmişlerdir. Yani Ebu Hüreyre yoluyla gelen bu hadisleri kullanmaları, delil olarak onun rivayet ettiği hadisleri göstermeleri de bunun açık örneklerinden olduğu kadar, onun yoluyla gelen hadisleri tedvin ederek kitaplarına almaları da bir başka gerçektir.[3]

Esasen ilmî ve tarihi gerçek şöyle haykırmaktadır: "Ebu Hüreyre'nin Emevîlerden yana bir tavır sergilediği konusunda itimada değer hiçbir delil bulunmamaktadır. Hatta Ebu Hüreyre'nin Hz. Ali ve çocuklarına karşı düşmanca bir tavır sergilediği, onlarla neredeyse bir savaş halinde olduğunu gösteren itimada değer hiçbir kanıt bulunmamaktadır. Bu, sadece bir haksızlıktır, zulümdür, iftiradır ve gerçekleri tersyüz ederek göstermektir. Ancak Ebu Hüreyre'nin ağzından Emevîlere dair gelen rivayetler ya zayıf olan rivayetlerdir veya uydurma rivayetlerdir. Bu konuda ger-

---

[1] Hâkim, Müstedrek, 3/178
[2] el-Edilletul Bahire Ala Nefyil-Bağdai Beyne's-Sahabeti ve'l-Atarati't-Tahira, s.135
[3] Abdulmunim el-İzzi, Akbas Min Menakıb, Ebi Hureyre, s.127-149

çekten işin erbabı olan ilim adamları bu gibi rivayetlerin kimler tarafından uydurulduğunu ve bu türden yalanları kimlerin yaydığını açıklayıp ortaya dökmüşlerdir."[1]

Bir de Emevîler, kendi devletlerini ve geleceklerini sağlama almak adına hadis uydurulmasına önem verip bunu genelleştirdiklerini ifade eden söylentilerin ise gerçekle asla bir ilgisi yoktur, bunlar boş bir iddiadan ibaret olup, yalancıların, iftiracı ve entrikacıların oyunlarından öteye geçmez.

Tarihlerde aktarılagelen "Emevîler hadis uydurulmasına önem vermişlerdir" türünden haberlere gelince, biz bu durumda böyle bir iddiaya kalkışanlara soruyoruz ve diyoruz ki:

"Emevî hükümetinin uydurmasına vesile olduğu uydurma hadisler nerede? Kaldı ki bizim ilim adamlarımız olan İslâm âlimleri, herhangi bir hadisi rivayet ederlerken, senedsiz olarak bir hadis nakletmeyeceklerini itiyat haline getirip görev olarak kabul etmemişler miydi? İşte, sahih hadislerin isnadları tüm sünnet kitaplarında senedleriyle yer almaktadır, hepsi de mahfuzdur. Rivayet olunan binlerce hadisin herhangi birisinin senedinde, Abdümelik, Yezid, Velid veya onlara hizmet eden üst düzey görevlilerinden herhangi biri, mesela Haccac, Halid el-Kasri ve benzeri gibi bir isim bulmak mümkün müdür? Bunlardan hangileri tarih köşelerinde ve mahzenlerinde kaybolup gitmiştir? Eğer var idiyseler, hani neredeler? Eğer Emevî devletinin kendisi hadis uydurma cihetine gitmedi, aksine hadis uydurulmasını sağladı, deniliyorsa, o takdirde bunun kanıtı ve delili nerede?[2]

Peki, o halde Abdülhüseyin ile Ebu Reyye'nin, "Ebu Hüreyre (ra), Hz. Peygamber (sav) adına hadis uydurarak Emevileri memnun etme ve Alevilerin kökünü kazıma yolunu seçmiştir" türünden yazdıklarına ve iddialarına gelince buna ne buyrulacaktır?[3]

Öncelikle Ebu Hüreyre'nin bu yalanların hepsinden mâsum ve uzak olduğunu belirtmek isterim. Ancak, bu iki ismin eselerine aldıkları rivayetlerden hiçbirini aslı astarı yoktur. Tamamen zayıf ve uydurma rivayetlere dayanmaktadır.[4]

---

[1] el-Burhan Fi Tebrieti Ebi Hureyrete Mine'l-Buhtan, s.128
[2] es-Sünnetu ve Mekanetuha F'it-Teşrii'l-İslamiyyi, s.203
[3] Abdul Hüseyin, Ebu Hureyre, s..35; Ebu Reye, Edva Ale's-Sünneti'l-Muhammediyye, s.190
[4] es-Sünnetu Kable't-Tedvin, s.441

Bu konuya dair gelen her rivayet ve bize kadar ulaşan tüm bu bâtıl haberler, sadece kendi bâtıl davalarını kanıtlamak için heva ve heveslerine göre hadis uyduran sapıkların rivayetlerinden öteye geçmezler. Bunlar, bid'atçilerin, sapık mezhep mutaassıplarının uydurmaları olup, hakkı köreltmeye cüretkârca saldırmaya kalkışanların işidir. Sahabenin ve sahabeye saygının ne olduğundan haberdar olmayanların sapıkça saldırılarıdır. Bu cüretkârca tutum ve davranışları, onları sahabenin en hayırlıları aleyhinde konuşmaya sevk etmiştir. Hatta sahabenin kimisine sapık, kimisine fasık, diyecek; kimisini de tekfir edecek kadar akılları başlarından gitmiş olan ne idüğü belirsiz kimselerdir. Ki bunlar Ebu Bekir, Ömer, Osman (rhm) ve benzerlerine varana dek hepsine iftirada bulunmuşlardır.[1]

Hadis ehli bu yalancıları ortaya çıkarmışlardır. Yüce Allah da bu fırkaların durumlarını açığa çıkarmıştır. Olayı örtbas etmek isteyenlerin de perdelerini yırtmıştır. Perdenin gerisinde olan bitenleri ortaya sermiştir.

Hadis ehli, yüce Allah'ın yeryüzündeki askerleridir. Çünkü bu art niyetlilerin gerçekte ne olduklarını ortaya dökmüş, niyetlerini ve eğilimlerini açığa çıkarmıştır. İster bir hadis olsun, ister bir haber olsun bu yoldan herhangi bir sahabiyi hedef almışsa veya herhangi bir sahabi hakkında kuşkuya vardıracak türden bir rivayet bulunmuşsa, ya da bunların akideleri hakkında şüpheye götürecek bir durum sözkonusu yapılmışsa yahut da bu Hanif dinin esasları hakkında ona aykırı bir şey varit olmuşsa, işte bu değerli hadis bilginleri eliyle onlar cevaplarını almışlardır ve konu hakkında gerekçeyi ortaya koyarak meseleyi aydınlatmışlardır. Bu iftiraları ve iddiaları ileri sürenler, bunu sahih ve kabul edilebilir bir kanıta dayandırıp ortaya koymadıkları müddetçe, tüm iddiaları merduttur, iddialarının hiçbir değeri yoktur.

Biz, Muaviye'nin sahabeyi hadis uydurmaya, yalan söylemeye ve iftirada bulunmaya yönlendirdiğini, buna özendirdiğini, müminlerin Emiri Hz. Ali aleyhinde kışkırttığını nasıl düşünebiliriz ki? Kaldı ki sahabeden olsun, Tabiinden olsun ümmetin âlimleri Muaviye'nin âdil biri olduğu noktasında buna tanıklık etmişlerdir. Bir de Muaviye'nin Müminlerin Emir'i Hz. Ali'ye karşı olan tutum ve davranışı da zaten ortadadır. Güvenilir hiçbir kaynakta, Hz. Ali (ra) tarafından Ebu Hüreyre'nin yalancı biri olduğu veya onu hadis rivayet etmekten menettiğine dair bir vesika, bir belge yoktur.

---

[1] es-Sünnetu Kable't-Tedvin, s.443; el-Avasım minelkavasım, s.182-183

Ancak Ebu Hüreyre'ye karşı düşmanlık besleyen bazı art niyetliler bu konuda Ebu Cafer İskafi tarafından rivayet olunan yalan bir hadisi şahit olarak göstermektedirler. Bu rivayet de, Hz. Ali'ye, Ebu Hüreyre tarafından rivayet olunan bir hadis ulaştırıldığında, güya Hz. Ali, "Dikkat eden o, insanların en yalancısıdır" demiş; ya da, "Yaşayanların en yalancısı, Resûlüllah'ın adını kullanarak hadis uyduran Ebu Hüreyre ed-Devsi'dir" demiştir.[1]

Her şeyden önce bu, merdut olan bir rivayettir. Biz Ebu Cafer İskafi'den gelen böyle bir rivayeti kabul ediyor değiliz. Çünkü kendisi çok ateşli bir Şiî'dir. Aynı zamanda hadis ehline karşı düşmanlık bayrağını çekmiş olan bir Mutezilidir. Kaldı ki İbn Kuteybe, sırf Ebu Hüreyre'yi kötülemek amacıyla onun adı kullanılarak Hz. Ali aleyhinde gelen tüm rivayetleri reddetmiştir.[2]

Çok Hadis Rivayet Etmiş Olması

Mutezilenin önemli isimlerinden ola Nazzam, çok hadis rivayet etmiş olması sebebiyle Ebu Hüreyre'yi hep diline dolayıp durmuştur. Nitekim öteden beri onun yolunu izleyen bazı Mutezile mensupları da Ebu Hüreyre aleyhinde olmuşlardır. Bunların başında da Bişr el-Müreysi ve Ebü'l-Kasım Belhi gibi isimler gelmektedir.

İbn Kuteybiye "**Tevilu Muhtelefil Hadis**" adlı eserinde Nazzam'a gereken cevabı vermiştir. Bu şüphe uyandıran durum örneğin bir Şiî olan Abdülhüseyin Şerefuddin gibi sonradan gelen âlimler üzerinde kötü bir etki bırakmıştır. Çünkü bu adam "Ebu Hüreyre" adını verdiği kitabını bu adamın rivayetleriyle karalayıp doldurmuştur.[3]

Abdülhüseyin, burada yapılan rivayetlere hem şüphe düşürülmesini sağlıyor, hem de çok fazla gösteriyor. Bu sayede okuru şüpheye düşürüyor. Özellikle devlet ve siyaset konularında Ebu Hüreyre'nin sahabe yoluyla yaptığı rivayetlerine kuşku ile bakılmasını sağlamaya gayret gösteriyor. Nitekim bu Reyye de "Edva Ale's-Sünnetil-Muhammediyye" adını verdiği kitabında aynı yolu izlemiştir. Bunlar çoğu kez delil olarak zayıf veya uydurma hadisleri şahit getirmektedirler. Ya da bazen de birtakım dengesiz ve bâtıl teviller yapmak suretiyle aktarıyorlar.[4]

---

[1] es-Sünnetu Kable't-Tedvin, s.444; Şerhu Nehcil-Belağa, 1/468
[2] es-Sünnetu Kable't-Tedvin, s.443, 460; İbn Kuteybe, Tevilu Muhtelifil-Hadis, s.. 27-51 vd
[3] Abdül Hüseyin, Ebu Hureyre, s. 45 vd; es-Sünnetu Kable't-Tedvin, s.446
[4] Ebu Reyye, Edva Alessünnetil Muhammediyye, s.160 vd

Doğrusu bunların niyetleriyle Goldziher gibi bazı oryantalistlerin niyetleri aynı noktada kesişmektedir. Çünkü Goldziher de Ebu Hüreyre'nin adını kullanarak birçok asılsız rivayet aktarmaktadır.[1]

Bunların sözlerinin özeti şudur: "Ebu Hüreyre en son Müslüman olanlardandır. Buna rağmen Resûlüllah'tan (sav) 5374 hadis rivayet etmiştir. Onun yaptığı bu rivayetler dört halifenin ve onlardan başka diğer sahabenin, toplam rivayetlerinden çok daha fazladır. Oysa onlar Ebu Hüreyre'den çok önce İslâm dinini kabul etmişlerdi."[2]

Burada en fahiş hata, hafıza ve çok rivayet açısından Raşit Halifelerin Ebu Hüreyre ile kıyaslanmasıdır. Bunun değişik sebeplerle açıklamaya çalışacağız:

Evet, dört halifenin (rhum), Ebu Hüreyre'den önce Müslüman oldukları doğrudur ve gerçektir. Ebu Hüreyre kadar çok hadis rivayet etmedikleri de doğrudur. Ancak bu dört büyük sahabi, daha çok devlet işlerine önem vermişler ve onunla ilgilenmişlerdir. İslâmî hükümleri ve siyaseti uygulama ile meşgullerdi. Bu kimseler diğer beldelere ilim adamlarını, kurrayı ve kadıları tayin edip gönderiyorlardı. Üstlendikleri emaneti yerine getirmek istiyorlardı. Nitekim ümmetin işlerine yönelik olarak onlar da üzerlerine düşen görevleri yerine getiriyorlardı.

İslâmî fetih hareketleriyle uğraşması sebebiyle nasıl ki Halit b. Velid'i Hz. Peygamber'den (sav) az hadis rivayet etmiştir, diye kınama hakkına sahip değilsek, Ebu Hüreyre'yi de çok hadis rivayet etti diye kınama hakkımız yoktur. Çünkü o da kendisine görev olarak ilim yolunu seçmişti.[3]

Ebu Hüreyre'nin kendini öğrenmeye ve öğretmeye adaması: Uzun ömürlü olması sebebiyle insanlar, onun bilgisine ve öğrendiklerine muhtaç idiler. Böylece onunla ve ondan daha önce Müslüman olan sahabe ile Raşit Halifeler arasında bu mânada bir denge kurmaya çalışmak yanlıştır; doğru değildir. Aksine büyük hataları beraberinde getirmektedir.[4]

Ebu Hüreyre'nin, Hz. Aişe (rha) annemizden daha çok hadis rivayet eden olarak gösterilmesi ve onunla kıyaslanması da doğru değildir. Çünkü Hz. Aişe annemiz, sadece evinde halka fetva verirdi. Oysa Ebu Hüreyre bu amaçla Mescitte bir ders halkası kurmuştur. Bu nedenle kendisi Hz. Aişe

---

[1] es-Sünnetu Kable't-Tedvin, s.447 (Bk. Dairetul-Maarifil-İslamiyye, Hadis maddesi)
[2] es-Sünnetu Kable't-Tedvin, s.447
[3] es-Sünnetu Kable't-Tedvin, s.450
[4] es-Sünnetu Kable't-Tedvin, s.451

annemizden daha çok insanlarla görüşebiliyordu, çünkü o bir erkekti. Kaldı ki gece ve gündüz kendisine gelip gidenler oluyordu.

Oysa Hz. Aişe annemize daha çok müminlerin hanımları geliyor ve o, onlarla muhatap oluyordu. Herkesin annemizin huzuruna girip çıkması uygun değildi.[1]

Doğrusu kişinin peşin fikirli olmaksızın meseleye bakması halinde, Ebu Hüreyre tarafından neden daha çok hadis rivayet edildiğini kavrayabilir. Bundan dolayı herhangi bir dehşete ve ürpertiye gerek de duymaz. Bundan dolayı, heva ve heves düşkünü ve sünnet düşmanlarının ortaya attıkları bu oyuna gelmezler ve onun hakkında yanlış bir düşünceye gerek de duymazlar.

Kaldı ki, Ebu Hüreyre'nin Hz. Peygamberle olan sohbetinin azlığı, ister bizaat Resûlüllah'tan (sav) işittiği, ister başka bir sahabiden duyarak rivayet ettiği hadislere bir kuşku düşürmez. Yani dört yıllık bir zaman dilimi gibi kısa bir süre kalması bir kusur değildir, şüpheye yer yoktur. Aksine belki zaman dili olarak Hz. Peygamber (sav) ile bulunuşu kısa bir süre olabilir ama sürekli beraberliği göz önünde tutulduğunda, uzun süre Allah Resûlü (sav) ile beraber olanlara göre daha çok sohbette bulunmuş olmaktadır.

Çünkü Resûlüllah (sav) döneminde İslâm devleti daha çok dâvete, ayakta durmaya, öğretime ve eğitime önem veriyordu. Gelişmesi ve büyümesi buna bağlıydı.[2]

Hz. Peygamberden (sav) neredeyse hiç ayrılmazdı. Hep onunla beraber olurdu. Ebu Hüreyre (ra) sadece dört yıl kadar Resûlüllah'ın sohbetinde bulunabilmiştir. Ebu Hüreyre'den rivayete göre o diyor ki: "Halk, Ebu Hüreyre çok hadis rivayet ediyor" diye konuşurlardı. Eğer şu iki âyet olmasaydı, ben bir tek hadis bile rivayet etmezdim" der ve sonra da şu âyetleri okur:

"**İndirdiğimiz apaçık delilleri ve hidayet rehberi olan âyetleri, Kitap'ta onu insanlara apaçık olarak göstermemizden sonra gizleyenler yok mu; işte onlara hem Allah lânet eder ve hem de bütün lânet edebilecek olanlar lânet ederler. Ancak tevbe edip durumlarını düzeltenler ve gerçeği açıkça ortaya koyanlar başkadır. Çünkü ben onların tevbelerini kabul ederek kendilerini bağışlarım. Zîra**

[1] es-Sünnetu Kable't-Tedvin, s.451
[2] es-Sünnetu Kable't-Tedvin, s.452

ben tevbeleri çokça kabul eden ve çokça esirgeyenim." (Bakara, 2/159-160)

Doğrusu Muhacir kardeşlerimizi çarşı ve pazarlarda alışveriş meşgul ederken, Ensar kardeşlerimiz de mallarıyla ilgili hizmetlerde bulunurlarken, Ebu Hüreyre sadece boğaz tokluğuna Resûlüllah'tan hiç ayrılmazdı. Onların bulunmadıkları zamanlar o oradaydı, onların hafızalarına alamadıkları zaman o hafızasına alırdı."[1]

Hıfz konusunda Hz. Peygamberin (sav) kendisine dua buyurması: Ebu Hüreyre'den rivayete göre, kendisi diyor ki:. Ben Resûlüllah'a (sav), "Ey Allah'ın Resûlü! Ben, senden dinlediğim birçok hadisleri unutuyorum" dedim. Bunun üzerine bana, "**Üzerindeki cübbeni yere ser**" diye buyurdu. Ben de hemen onu yere serdim. İki eliyle avuçladı. Sonra da, "**Artık onu topla**" buyurdu. Ben de onu toplayıp dürdüm, bundan böyle hiçbir şeyi unutmaz oldum."[2]

Öğrencilerinin ve ondan hadis nakledenlerin çokluğu: Ebu Hüreyre'den öğrenim gören ve ondan hadis rivayet edenlerin sayısı yaklaşık 800 kadardı.[3]

Uzun ömürlü olması: Bir rivayete göre Ebu Hüreyre, H. 58 (677), bir rivayete göre de H.59 (678 m) yılında vefat etmiştir.

Öte taraftan Ebu Hüreyre'den nakledilen hadisler aşağıdaki gibi kısımlara ayrılmıştır. Şöyle ki:

Senet yönünden zayıf olan ve Ebu Hüreyre tarafından rivayet olunduğu sahih olmayan hadisler.

- Mükerrer olan rivayetler.

- Bir tek isnaddan fazla isnadı bulunan hadisler.

- Cennetle müjdelenmiş on sahabi, müminlerin anneleri ve diğer müminler gibi sahabenin büyüklerinden yaptığı rivayetler.

- Onun sözü olarak mevkuf olan rivayetler.[4]

---

[1] Buharî, H.118; Müslim, H.159
[2] Buharî, H. 119; Müslim, H.160
[3] Hukbetu't-Tarih, s.223; Siyeru Alami'n-Nubela, 2/579
[4] Hukbetu't-Tarih, s. 223

Bu rivayetler içerisinden Buharî ve Müslim 326 hadisi ittifakla rivayet etmişlerdir. Ayrıca Buharî Müslim'den farklı olarak 93 hadis rivayet etmiş, Müslim de Buharî'den ayrı olarak 98 hadis rivayet etmiştir.

Diğer taraftan Ebu Hüreyre (ra) tarafından rivayet olunan hadislerin büyük bir çoğunluğu sadece onun rivayet ettiği hadisler olmayıp, ondan başka sahabiler de aynı hadisleri rivayet etmede onunla ortaktırlar.[1] Şîa'nın Ebu Hüreyre tarafından rivayet olunan hadislere itirazlarına gelince, Cabir b. Yezid el-Cu'fi, Muhammed Bakır'dan (ra) 70.000 hadis rivayet ediyor. Bir başka imamlardan 140.000 hadis rivayet ediyor.[2]

Eban b. Tağleb Cafer-i Sadık'tan (ra) 30.000 hadis rivayet ediyor. Muhammed b. Müslim, Bakır'dan 30.000 hadis rivayet ediyor. Cafer Sadık'tan, 16.000 hadis rivayet ediyor.[3]

Şimdi, Ebu Hüreyre tarafından rivayet olunan beş bin küsur hadise fazladır diye itiraz edecek ve iftirada bulunacaksın, fakat burada ise kendilerinden isimler vererek on binlerle ifade olunan rivayetleri makbul sayacaksın. Şimdi bu, bir çelişki değil de nedir?

Sahabe'nin ve Tabiinin seçkin âlimleri onun hafızasının ne denli güçlü olduğuna, istediğini hatırlamada ne kadar kuvvetli olduğuna şahitlik etmektedir.[4]

İbn Ömer demiştir ki: "Ey Ebu Hüreyre, sen bize göre Resûlüllah (sav) ile daha çok beraber bulundun ve bizden daha çok onun hadisini bilirsin."[5]

İmam Şafii de diyor ki: "Ebu Hüreyre, kendi döneminde hadis rivayet edenler içerisinde hafızası en güçlü olan ve en çok hadis bilendir."[6]

Zehebi de diyor ki: "Ebu Hüreyre, hadisleri tespit noktasında bilgin olanların başında gelir."[7]

Yine diyor ki: "Ebu Hüreyre öyle biridir ki, Resûlüllah'tan duyduklarını hıfzetmede önde gelir ve lafızlarıyla aynen aktarmada iş onda biter."[8]

---

[1] Hukbetu't-Tarih, s. 223
[2] Hatime, İseli'ş-Şia, s. 151
[3] Ricalu'n-Necaşi, s.9; Meşihatu's-Saduk, s. 6.
[4] el-Emin es-Sadık el-Emin, Mevkıfu Medreseti'l-Akliye Mines-Sireti'n-Nebeviyye, 2/74
[5] Siyeru Alami'n-Nubela, 2/603-604 Ricali sikadır, senedi sahihtir.
[6] Siyeru Alami'n-Nubela, 2/599
[7] Siyeru Alami'n-Nubela, 2/578
[8] Siyeru Alami'n-Nubela, 2/619

Birçok ilim adamı Ebu Hüreyre'yi savunmuşlar ve onun etrafında oluşturulan şüphelere cevap vermişlerdir.

Ebu Hüreyre'ye atfen rivayet edilen bâtıl görüş ve rivayetleri çürüten çağdaş eserlerin başında: "el-Asraniyyun Beyne Mezaimit-Tecdidi ve Meyadinit-Tağrib"[1] adlı eserle, "Mevkıful-Medresetil-Akliyyeti Mines-Sünnetin-Nebeviyye"[2] adlı eserler gelir.

Ebu Hüreyre'nin Ölüm Döşeğinde Ağlaması

Ebu Hüreyre ölüm döşeğinde iken ağlamaya başlar. Kendisine ağlama sebebi sorulunca, o, "Ben, sizin şu dünyanıza ağlamıyorum. Ancak benim ağlama sebebim yolculuğumun uzun sürecek olması ve azığımın da azlığıdır. Çünkü ben, üzerinden cennet ve cehenneme inilen yüksek bir yerden düşmek üzereyim. Bilemiyorum, bu ikisinden hangisine yakalanacağım" der.[3]

Bir rivayete göre cenaze namazını Velid b. Utbe b. Ebu Süfyan kıldırmıştır. Kendisi o esnada Medine valisiydi. Cenazede Abdullah b. Ömer, Ebu Said el-Hudri ve benzeri isimler vardı. Ebu Hüreyre, Akik denilen yerdeki evinde vefat etmiştir. Buradan Medine'ye cenazesi taşınmış ve Baki mezarlığında toprağa verilmiştir.

Velid b. Utbe, Ebu Hüreyre'nin ölüm haberini Şam'da bulunan Muaviye'ye iletmiştir. Bu haber üzerine Muaviye de, Velid'e, "Ebu Hüreyre'nin varislerine bakılması, onlara güzel muamelede bulunması ve kendilerine on bin dirhem yardım yapılması emrini verir. Onun varislerine ve yakın çevresine iyi muamele etmesini, kendilerine iyilikte bulunmasını yazar Çünkü o Osman'a yardım etmiştir ve düşmanları evini kuşattıklarında Ebu Hüreyre de, o sırada onun yanında bulunduğunu belirtir."[4]

Muaviye Hz. Peygamberin (sav) Minberini Şam'a Nakletmek İstedi mi?

Taberi'nin, Tarih adlı eserinde hicretin 50. (670 m) yılı olaylarını aktarırken, Muaviye tarafından, Hz. Peygamberin (sav) Medine'de bulunan minberinin Şam'a naklini emrettiğini zikretmektedir. Bunun için harekete geçilmiş, bu arada önemli bir olay meydana gelmiş. Güpegündüz güneş kararmış, yıldızlar ortaya çıkmıştı. Halk bunu büyük bir olay olarak yorumladılar ve minberin oradan alınmasını istemediği mânasında değer-

[1] Muhammed Hamid Nasır, el-Asraniyyun, s. 115
[2] el-Emin es-Sadık el-Emin, Mevkıfu Medreseti'l-Akliye Mines-Sireti'n-Nebeviyye, 2/74
[3] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/384
[4] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/389

lendirdiler. Ancak bakıldığında, tahtanın böcekler tarafından yenmiş, içinin boşalmış olduğunu gördüler. Muaviye üzerinie bir örtü ile giydirilmesini emir buyurur.[1]

Bir başka rivayete göre Muaviye demiş ki: "Ben, Resûlüllah'ın minberi ile asasının Medine'de bırakılması taraftarı değilim. Çünkü Medine'de Müminlerin Emiri Osman'ın kâtilleri ve düşmanları bulunmaktadır. Hz. Peygamberin (sav) asası, Sa'd el-Kurazi'nin yanında bulunuyordu. Asa'yı istemek niyetiyle geldiğinde, hemen Ebu Hüreyre ile Cabir b. Abdillah oraya geldiler ve "Ey Müminlerin Emiri! Böyle bir yanlışı yapma konusunda seni uyarıyoruz, senin bu yaptığın iş doğru değildir. Çünkü sen, Resûlüllah'ın minberini konulduğu yerden çıkarıp götürmek ve asasını da Medine'den çıkarmak istiyorsun!" diye uyarırlar. Bunun üzerine Muaviye onları bırakır. Ancak minbere fazladan olmak üzere altı basamak ekler, halktan da özür diler."[2]

Yukarıda sözkonusu olan rivayetler aşağıdaki sebeplerden meydana gelmiştir.

Muaviye'nin Hz. Peygamberin (sav) Minberi İle Asasını Nakletme Düşüncesindeki Kararlılığı

Bu olayı Zübeyir b. Bekkar, Yakubi ve İbnü'l-Cevzi zikrediyorlar ama asa ile ilgili bir haberden söz etmemektedirler. Ancak İbn Esir ve İbn Kesir hem minberden ve hem de asadan söz etmektedirler.[3]

İşte bu konuda Dr. Halid el-Ğays diyor ki: "Vakıdi'nin iddialarını destekleyen herhangi doğru bir bilgiye rastlayamadım. Kaldı ki Muaviye'nin dindarlığı, âdil biri olması ve Resûlüllah'ın sohbetinde yer alan biri bulunması gibi sebepler, onun böyle bir iş yapmasına manidir. Bu nedenle Resûlüllah'ın minberini alıp Şam'a taşıması sözkonusu olamaz. Çünkü Muaviye'nin kendisi de Hz. Peygamberin (sav),

"Evim ile minberim arası cennet bahçelerinden bir bahçedir" hadisini bilen biridir.[4]

Öte taraftan Muaviye'nin Medine'ye geliş haberini ve minbere basamak ilave etmesini bildiren Abdurrezzak'tır. Fakat o, bu haberinde,

---

[1] Tarihu't-Taberi, 6/155
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/214; Tarihu't-Taberi, 6/155
[3] Askalani, Fethu'l-Bari, 2/463; Merviyyat Hilafet Muaviye fi Tarihi't-Taberi, s.388;
[4] Buharî, Sahihul Buharî maal Fethilbari, 4/119

Muaviye'nin, minberi Şam'a nakledeceğine veya asayı oraya götüreceğine temas etmemektedir.

Muaviye'nin minbere basamak eklemesi ve örtüyle kaplanmasını emretmesi ise, Muaviye'nin menkıbe ve meziyetine işarettir Ancak kimi haberler bunun üstünü kapatmak veya meseleyi kargaşaya getirerek vermek istemişlerdir.[1]

Minberin Yerinden Oynatılması Sebebiyle Güneşin Kararması Haberi

Bu bilgiyi Abdurrezzak, Zübeyir b. Bekkar, İbnü'l-Cevzi, İbnul Esir ve İbn Kesir zikretmektedirler. Nitekim Şiî bir tarihçi olan Yakubi de, minberin yerinden oynatılması sebebiyle deprem olduğunu belirtmiştir.[2]

Bu haber, sahih bir isnada dayanmamaktadır. Hele güneşin kararması meselesi dayanaksızdır. Varsayalım ki böyle bir olay meydana gelmiştir. Fakat o, minberin yerinden oynatılması üzerine asla olmamıştır, olamaz da. Nitekim buna benze olaylar Hz. Peygamber (sav) döneminde de henüz hayatta iken meydana gelmiştir.

Buharî, Muğire b. Şûbe yoluyla zikrediyor. Muğire, demiş ki: "Peygamber (sav) zamanında, oğlu İbrahim'in öldüğü gün güneş tutuldu. Bunun üzerine halk, "Peygamberin oğlu İbrahim'in ölümü sebebiyle güneş bile tutuldu" derler. Bunun üzerine Resûlüllah (sav) şöyle buyurur:

"Güneş ve ay, herhangi bir kimsenin ölümü veya dünyaya gelişi sebebiyle tutulmazlar. Böyle bir olay gördüğünüzde namaz kılın ve Allah'a dua edin."

Ebu Bekre'den (ra) rivayete göre Resûlüllah (sav) demiş ki: "**Doğrusu güneş ve ay, Allah'ın ayetlerinden iki ayettir. Herhangi bir kimsenin ölümü sebebiyle tutulmazlar. Ancak yüce Allah o ikisi sebebiyle kullarını korkutup uyarır.**"[3]

Muaviye Ensar'a Buğz Edilmesini Emretmiş midir?

Muaviye (ra), Medine halkını yani Ensar'a buğz etmekle itham olunmuştur. Çünkü Hz. Osman'ın (ra) kâtilleri onu orada öldürmüşlerdir. Bu

[1] Abdurrezzak, Musannaf, 3/183; Merviyyat Hilafet Muaviye fi Tarihi't-Taberi, s.389
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/214; el-Muntazam, 5/228; el-Kâmil Fi't-Tarih, 2/482;
[3] Buharî, Sahihul Buharî Maal Fethil-Bari, 2/612

haber İbnul-Esir tarafından zikredilmiş olmakla beraber, haber isnad yönünden zayıftır.[1]

"Muaviye, Ensar'a karşı buğz etmektedir. Çünkü onlar Hz. Osman'ın katilleridir" tarzındaki iddiaya gelince, bu tamamen asılsızdır. Çünkü Hz. Osman'a karşı Ensar'ın gerçek tutum ve davranışı bellidir, ortadadır. Kaldı ki Muaviye'nin kendisi de Ensar'a değer verir ve onları devletin önemli kademelerinde görevlendirirdi. Buna örnek olarak şunları gösterebiliriz:

1- Fudale b. Ubeyd el-Ensari'yi Dımaşk kadılığına getirmiştir. Hatta onu Mısır'da İslâm Deniz Kuvvetlerinin başına atamıştır.[2]

2- Yine Ensar'dan Numan b. Beşir'i, Kûfe Emiri olarak tayin etmiştir.[3]

3- Yine Ensar'dan Mesleme b. Mahled'i aynı anda hem Mısır ve hem Mağrib Emirliğine birden atamıştır.[4]

4- Ensar'dan Ruveyfi b. Sabit'i Trablus Emiri olarak tayin etmiştir.[5]

MEKKE VALİLERİ

Halid b. As b. Hişam'ın (ra) Mekke valiliği: Muaviye H.42 (662 m) yılında Halid b. As'ı Mekke'ye vali olarak tayin etmiştir. Taberi, h 42 (662 m) ve h.43 (663 m) yılında Mekke'de vali olarak göreve başlayanlardan söz ederken, görüyoruz ki, o bu isimden sonra konuyu sükût ile geçmiştir. Mekke'ye vali olarak başka kimlerin geldiğinden söz etmemektedir. Sadece şu ifadeyle yetinmiştir: "Bu yıldan itibaren şehirlere atanan vali ve idareciler işte daha önce geçtiği gibidir." Ya da buna benzer bir ifadeyle meseleyi kapatmıştır. Nitekim bu konuda İbnü'l-Cevzi olsun, İbnul Esir olsun tamamen ona tâbi olmuşlardır.[6]

TAİF VALİLERİ

Taberi, Taif valilerin isimlerinden söz etmemektedir. Ancak bir rivayet esnasında, Benî Harp'ten bazı kimselerin buraya vali olarak atandığından söz edilmektedir. Bu rivayeti biraz sonra göreceğiz.

Muaviye Benî Harp'ten herhangi birini vali olarak atamak istediğinde, öncelikle onu Taif valiliğine atarmış. Eğer adam Taif'te büyük bir hiz-

---

[1] İbn Adiyy, el-Kâmil Fi't-Tarih, 2/482; Merviyyat Hilafet Muaviye fi Tarihi't-Taberi, s.390
[2] el-İstiab, 3/1262; Maliki, Riyazu'n-Nufus, 1/80
[3] Merviyyat Hilafet Muaviye fi Tarihi't-Taberi, s.391
[4] Merviyyat Hilafet Muaviye fi Tarihi't-Taberi, s.392
[5] el-İstiab, 2/504
[6] Tarihu't-Taberi, 6/87; Merviyyat Hilafet Muaviye fi Tarihi't-Taberi, s.278; el-Muntazam, 5/193-206

met verir ve Muaviye'nin gözüne girerse, bu defa onu oradan alıp Mekke'ye vali olarak atardı. Eğer Mekke'de de iyi bir hizmet sergilerse bu defa bu görevine ek olarak ona Medine valiliğini de bağlarmış.

Muaviye, Taif'e birini atadığında, onun için o henüz çaylaktır, daha işin başındadır mânasında "O **Ebu Cad'dadır**" denirmiş. Eğer Mekke'ye vali olarak tayin ederse, bunun için de "O **Kur'an'dadır**" denirmiş. Eğer bundan sonra Medine valiliği görevi verilirse, artık onun için, görevde pişmiştir, denirdi.

Ayrıca Taif'e vali olarak tayin edilenlerin Benî Harp'ten olmasına gelince; Taberi bu konuda herhangi bir şey yazmamakta, sükût geçmektedir. Ancak Belazuri'den gelen rivayete göre Taif'e, Anbese b. Ebi Süfyan b. Harb ile Utbe b. Ebi Süfyan b. Harb buraya vali olarak atanmıştır.[1]

MISIR VALİLERİ

Amr B. As'ın (ra) Mısır Valiliği (41-43/661-663): Muaviye, Amr b. As'ı (H.41/661 m) yılında Mısır'a vali olarak tayin etmiştir. Bu, uygun yere uygun kişinin atanmasıdır. Çünkü Amr b. As, Hz. Ömer (ra) döneminde olsun, Hz. Osman (ra) döneminde olsun Mısır valisiydi. Zîra kendisi Mısır'ın fatihidir. Bu nedenle de oraya vali olarak atanmıştır. Kaldı ki bu önemli şehirde, Amr b. As gibi önemli bir kişinin vali olarak atanması daha akla yatkındır.[2]

Amr b. As ile Muaviye arasındaki münasebet konusunda birçok uydurma ve zayıf rivayet gelmiştir. Bütün bu rivayetler oldukça muammalı bilgiler içermektedir. Bu rivayetlerin kimisinde Muaviye tarafından bu zata Mısır valiliği bir ödül olarak sunulmuştur. Çünkü Hz. Osman'ın kâtilleri hakkında bilgi sahibidir ve Hz. Osman'ın şehit edildiği fitne olaylarını yakinen bilen biridir. İşin bu yönünü ben, "Ali b. Ebi Talib" adını verdiğim kitabımda açıkladım.

Amr b. Asi'n meseleye vakıf olması hasebiyle kâtilleri bulma konusunda Muaviye ile birlikte hareket etmesi ve Hz. Osman'ı öldürenler hakkında kısas cezasının acilen uygulanmasını istemeleri, Muaviye'nin kişiliği dolayısıyla Amr tarafından üstlenen bir durum değildir. Aksine böyle bir istek bizzat Amr'ın kendi içtihadıdır. Amr b. As, kendi içtihadına dayanarak Hz. Osman'ı şehit edenlerin öldürülmesini istemiş ve kısas cezasının derhal devreye sokulmasını talep etmiştir. Ancak bu meselede her ne ka-

[1] Merviyyat Hilafet Muaviye fi Tarihi't-Taberi, s.279; Ensabu'l-Eşraf, 4/39
[2] Merviyyat Hilafet Muaviye fi Tarihi't-Taberi, s.281-282

dar sözkonusu olan içtihat, Amr b. As'ın içtihadı da olsa, bu konuda Muaviye ile içtihat konusunda hemfikir idiler.[1]

Amr b. As'ın Mısır'daki valiliği, çok geniş yetkilerle donatılmış olan bir valilik göreviydi. Çünkü daha önce de burada valilik yapmış olması nedeniyle burada göstermiş olduğu üstün performansa dayanmaktadır. Siyasi, askerî mânada bir dahiydi, bu konularda kendisini kanıtlamış olan seçkin bir kişiydi. Nitekim Kuzey Afrika bölgelerini bile fetih alanına koymuş ve sağlamış olan bir kişidir. Kendisi Mısır'da düzeni sağlamak adına birtakım yasalar getirmiş, vergi, yardım, imar, inşaat, ziraat ve sulama konularında buralarda reform niteliğinde işler yapmıştır. Amr b. As H. 43 (663 m) yılında vefat edinceye dek hep bu görevde kalmıştır.[2]

Ölüm döşeğindeyken yaptığı vasiyet: İbn Şemmase el-Fihri, Amr b. As'ın ölüm esnasında yapmış olduğu vasiyete değinmektedir. Diyor ki: "Amr b. As ölüm döşeğindeyken yanında bulunuyorduk. Uzun bir süre ağladı durdu. Yüzünü hep duvardan yana çevirirdi. Oğlu kendisine, "Babacığım! Resûlüllah (sav) sana şöyle ve şöyle müjde vermedi mi? Şunları ve şunları müjde olarak sana haber vermedi mi?" dediğinde yüzünü dönerek oğluna şöyle diyordu: "Bizim kendi adımıza en faziletli olarak hazırlayıp değerlendirdiğimiz şey, Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in de Allah'ın Resûlü olduğuna şahitlik etmek olmuştur. Ben şu anda şu durum içerisinde kendimi değerlendiriyorum.

Birincisi: Ben kendimi, hiçbir kimsenin Resûlüllah'a buğz etmediği aşırılıkta ona buğz eder görüyordum. Bu nedenle ben onu yakalayıp öldürmedikçe kendimi bir türlü huzurlu bulamıyordum. Eğer ben o halde ölüp giyseydim, şimdi cehennem ateşinde olacaktım.

İkincisi: Allah, İslâm sevgisini kalbime koyunca, hemen Peygamber'e (sav) gittim ve ona, "Bana elini uzat, sana biat edeceğim" dedim. Resûlüllah da, hemen sağ elini bana uzattı ve ancak ben elimi geri çektim. Bunun üzerine Resûlüllah (sav) bana, **"Ey Amr ne oldu sana?"** dedi. Ben de kendisine, "Sana benim bir şartım var" dedim. Resûlüllah da (sav), **"öyleyse şartın ne, söyle"** dedi. Ben de, "Beni, Rabbimin affetmesini diliyorum" dedim. Resûlüllah (sav), **"Sen, İslâm'ın kendisinden önce yapılan bütün hataları sildiğini, hicretinde kendisinden önceki yanlışları yok ettiğini, haccın da kendisinden önce yapılanları ortadan kaldırdığını bilmez misin?"** dedi.

---

[1] Merviyyat Hilafet Muaviye fi Tarihi't-Taberi, s.281-282
[2] Adnan Ahmed Caenbali, Mısır, Fi Asri'l-Emevi, s.49-50

İşte o andan itibaren, gözümde Allah Resûlü sevgisinden daha bir üstün sevgi, onun yüceliğinden daha üstün bir yücelik görünmez oldu. Ona olan saygımdan dolayı doyasıya yüzüne bakamadım. Eğer bana, onu anlatmam sorulsaydı, bunu başaramazdım. Çünkü ben ona doyasıya bakmaya cesaret edemezdim. Eğer ben bu halde ölseydim, kesin olarak cennet ehlinden olabileceğim umudunu taşırdım."[1]

Bir rivayette de şöyle geçmektedir (**Üçüncüsü**): "Bundan sonra saltanata ve birtakım şeylere karıştım, fakat bunların benim lehime mi yoksa aleyhime mi olacağını bilemiyorum. Ben ölünce, ağlayacak olan hiçbir kimse bana ağlamasın. Beni övücü ağıtlarla ne de ateşçi olarak da biri izlemesin. Kefenimi üzerime sıkıca bağlayın, çünkü ben geride hasımlar bıraktım. Benim üzerine toprak serpin. Çünkü benim sağ tarafım sol tarafıma göre toprağa daha layık değildir, kabrimi dümdüz yapın. Sakın benim kabrime herhangi bir tahta ve taş koymayın.

Benim üzerimi örttüğünüz zaman, yanımda, kabrimin başında, bir devenin kesilip parçalarına ayrılacağı, etinin dağıtılacağı bir zaman dilimi kadar oturun ki, sizin sayenizde zorluk çekmeyeyim.[2]

Nitekim İmam Müslim bu hadisi Sahih'inde rivayet etmiştir. "Sizin sayenizde yeni yerime ünsiyet kazanayım da, böylece Rabbimin elçilerini, sorgu meleklerini nasıl karşılayabileceğimi düşüneyim."[3]

Bir rivayete göre de bu konuşmasından sonra Amr başını tekrar duvardan yana çevirdi ve şöyle dua etmeye başladı:

"Allah'ım! Sen bize emrettin, biz ise karşı çıktık. Sen bize yasakladın, biz ise, yasağı çiğnedik. Senin affın dışında bizim çıkışımız yok." Yine diyor ki: "Allah'ım! Gücüm yok, senden yardım diliyorum, günahsız değilim, affımı diliyorum. Ben büyüklük taslayan biri değilim, aksine ben, mağfiret isteyen biriyim. Sadece sen varsın, başka hiçbir ilâh yok." Amr, ruhunu teslim edene dek hep bu cümleleri mırıldanıp durdu.[4]

Abdullah b. Amr b. As'ın (ra) Valiliği (43/663): Amr b. As hicretin 43. yılında Ramazan bayramı gecesinde vefat etmiştir. Dolayısıyla onun yerine oğlu Abdullah göreve getirilmiş, namazını o kıldırmış ve vergileri toplama konusunda görev ona bırakılmıştır.

---

[1] Hamevi, Vesaya ve İzat Kiylet Ahirel hayat, s.70
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/161
[3] Müslim, İman, H.192
[4] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/161

Amr b. As'ın ölüm haberi Muaviye'ye ulaştıktan sonra kardeşi Utbe-'yi Mısır'a vali olarak atamaya karar vermiştir. Bu olay hicretin 43. yılında zilkade ayında gerçekleşmiştir. Yani bu şu manaya gelmektedir: Amr b. As'ın oğlu Abdullah babasının ölümü üzerine sadece iki aylık bir süreyle babasının makamında görev yapmıştır. Bu da zaten Muaviye'ye Amr b. As'ın ölüm haberinin iletilmesi, yeni valinin oraya atanıp gönderilmesi kadar olan bir süredir. Yani yeni bir valinin atanma kararı da bu iki aylık zaman diliminde ancak gerçekleşmiştir.[1]

Zehebi, Amr b. As'ın oğlu Abdullah'ı şöyle tanıtmaktadır: "Değerli imam, ilim adamı ve ibadete düşkün biridir. Resûlüllah'ın (sav) ashabındandır ve yine Resûlüllah'ın ashabından olan birinin oğludur. Ebu Muhammed veya Ebu Abdullah'ın oğlu yani Amr b. As'ın oğluydu. Babası oğlundan yaşça sadece 11 yaş büyüktü veya biraz bunun üzerindeydi. Yine bize ulaşan bilgilere göre kendisi babası Amr'dan önce Müslüman olmuştu. Asıl ismi As imiş, fakat Hz. Peygamber (sav) onun bu ismini Abdullah olarak değiştirmiştir. Abdullah babasından yüklerle altın mirasa konmuştur. Kendisi sahabenin krallarından sayılır.[2]

Utbe B. Ebi Süfyan'ın Valiliği (43-45/663-665): Utbe, Hz. Peygamber (sav) zamanında dünyaya gelmişti. Hz. Ömer tarafından Taif ve civarına vali olarak atanmış, o bölgedeki zekâtı toplamakla da görevliydi. Amr b. As'ın ölümü üzerine Muaviye onu Mısır'a tayin etmiştir. Kendisi çok güzel konuşan bir hatipti. Ümeyye Oğulları içerisinde ondan daha güzel konuşanı yoktu. Mısır valisiyken bir keresinde halka hitap eder ve şöyle seslenir:

"Ey Mısır halkı! Dillerinizle hakkı söylemek sizin için basit olduğu halde, onu yerine getirmiyorsunuz. Bâtılı yeriyorsunuz ama yine onu işliyorsunuz. Tıpkı sırtında kitap yüklü merkep gibisiniz. Çünkü sırtında kitap yüklü merkep onun bilgisinden yararlanmaz. Öyle sanıyorum ki, sizin tedaviniz kılıçtan başkası olmayacaktır. Ancak ben bu işi kırbaçla başardığım sürece elime kılıcı almayacağım. Dürtmekle yola geleceğinizi başardığım müddetçe de elime kırbacı alacak değilim. Siz, sonuncusuna koşmadıkça ben, birincisini uygulamada yavaş davranacağım. O halde Allah'ın bizden istediğine sarılmanızı emrediyorum. Bunu yapın ki, Allah'ın sizin

[1] Kindi, Vullatu Mısır, s.57; Merviyyat Hilafet Muaviye fi Tarihi't-Taberi, s.286
[2] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/80, 91

için bizden istediğini yerine getirmiş olasınız. Bu, aslında içinde ceza yer almayan ve sonrasında da bir azarlama bulunmayan bir gündür.[1]

Bir rivayette de şöyle geçmektedir: "Sizin bize karşı göreviniz, bizi dinlemek ve itaat etmektir. Sizin de bizim üzerimizdeki hakkınız, size karşı âdil olmaktır." Bu konuşma üzerine mescitte bulunan Mısırlılar, mescidin dört bir yanından dinledik, itaat ettik, dinleyip itaat ettik" diye seslendiler. O da onlara, "Adaleti uygulayacağım" diye seslendi.[2]

Utbe, İskenderiye'de murabıt olarak çıktıktan sonra imaret binasını yapmakla ilgilendi. Utbe, aynı zamanda çocukları için bir eğitimci edinmişti. Bu eğitimci onun çocuklarını eğitiyordu. Abdussamet Abdu'l-Ala-'dan, çocuğu için eğitimci olmasını ve onu yetiştirmesini istemişti.[3]

Bir rivayete göre, "Benim çocuklarıma ilk olarak, nefislerini nasıl ıslah etmeleri gerektiğini öğretmelisin. Çünkü onların gözleri, senin gözlerinin içine bakar durur. Bu itibarla senin için güzel olan şey, onların gözünde de öyle gözükecektir. Onların gözünde kötü ve çirkin olan şey, senin gözünde kötü ve çirkin olacaktır. Onlara Allah'ın kitabını öğret ve onlar üzerinde baskı kurma! Aksi takdirde bıkıp usanırlar. Onları tamamen de serbest bırakma, bu defa da büsbütün kaçarlar. Sonra da onlara şiirin iffet içerenini öğret, hadisin de sahih olanlarını öğret. Bir ilim alanında bilgi sahibi olmadan, bir başka şeyi öğretmeye kalkışma. Çünkü aşırı derecede söz dinlemek, kavrama kabiliyetinde sıkıntıya neden olur. Onlara bilge kimselerin ahlâkını, hayat hikâyelerini anlat. Onların kadınlarla konuşmalarına mani ol, bundan uzak tut. Onları benimle tehdit et ve onlara benim önümde öğüt ver ki ders çıkarsınlar. Onlar için âdeta bir tabip gibi olmalısın ki, hastalığı öğrenmeden ilaca sarılmasınlar. Onları benim mâzeretime havale etme. Çünkü ben onları tamamen senin eline ve senin vereceğin yeterli ve yetenekli bilgi ve kâbiliyetine bırakıyorum. Sen onları çok iyi eğit ki, ben de Allah'ın izniyle sana yapacağım iyiliğimi arttırmış olayım."[4]

Bu tavsiyeden anlaşılan o ki, Emevî devletinin idarecileri çocuklarının eğitim ve öğretimine, terbiyelerine, güzel ahlâk sahibi olmalarına ve buna ek olarak da özellikle onlara Kur'an-ı Kerim, hadis, şiir ve benzeri daha başka ilimler öğretilmesine özen gösterirlermiş. Kaldı ki Emevîler

---

[1] el-İstiab, 1923
[2] Mısır Fi Asri'l-Emeviyyi, s. 82; en-Nucumu'z-Zahire, 1/124
[3] Mısır Fi Asri'l-Emeviyyi, s. 82; Zebidi, Mekanul-Muallim Fit-Turasil-Arabiyyi, s. 106
[4] Uyunul Ahbar, 2/5, 66; et-Tibyan ve't-Tebyin, 2/73-74

aynı zamanda çocuklarının eğitim ve öğretimiyle ilgilenen hocalarına da bu konuda geniş yetkiler tanımışlar ve onlara hep saygılı davranmışlardır.[1]

Ukbe b. Amir el-Cuheni'nin (ra) Valiliği (45-47/665-667): Taberi Ukbe b. Amir el-Cuheni'nin Mısır valiliğinden söz etmemiş, bunu görmezden gelmiştir. İbnü'l-Cevzi, İbn Esir ve İbn Kesir de onu izlemişlerdir. Oysaki Mısırla ilgili özel tarihi kaynaklar bundan söz etmektedirler. Kaldı ki Mısır, tarihsel açıdan öteki şehirlere göre daha önceliklidir. Nitekim İbn Abdulberr ve İbn Hacer bu gerçeği belirtmiştir.[2]

Ukbe b. Amir, âlim, fasih, fakih ve şair bir kişi olmanın yanında önemli bir kişiliğe sahip olan biriydi. İnsanlar arasında Kur'an okumada sesi en güzel olan biriydi. Nitekim Hz. Ömer kendisine, "Bana Kur'an oku" dermiş. O da okur, Hz. Ömer dinleyip ağlarmış. Kendisi aynı zamanda sahabidir ve hicret etmek, Resûlüllah (sav) ile beraber bulunmak üzere kendisine biatte bulunmuş olup Suffa ashabındandır. Aynı zamanda sözü geçen okçulardan ve atıcılardan biriydi. Vefatı H. 58 (677 m) yılındadır.[3]

Mesleme b. Muhalled el-Ensari'nin Valiliği (47-62/667-681): Mesleme b. Muhalled, Ensar'dan olup Hazreç kabilesine mensuptu. Muaviye'nin Mısır Emiri ve Naibiydi. Künyesi Ebu Ma'n'dır. Gerçi künyesinin Ebu Said veya Ebu Muaviye olduğunu söyleyenler de vardır. Kendisi sahabi olmakla beraber, babası sahabeden değildir.

Mücahid, Mesleme b. Muhalled'in arkasında namaz kıldığını, namazda Bakara suresini okuduğunu ve hiçbir vav ve elifi terk etmediğini söylemektedir.

Leys diyor ki: H. 47 (667 m) yılında Ukbe b. Amir Mısır valiliği görevinden alındı. Yerine Mesleme tayin edildi. O da Yezid zamanında vefat edinceye dek hep bu görevde kaldı. Meseleme H.62 (682 m) senesinde, İskenderiye'de Zilkade ayında vefat etmiştir."

Afrika'nın kuzeyinde birçok fetihlere imza atmıştır, Allah'ın izniyle buralarda hep anılır olmuştur. Kaldı ki Mağrib'in tamamı ona tâbiydi.[4]

İşte buraya kadar isimlerini saydığımız valiler, Muaviye tarafından ilgili yerlere vali olarak tayin edilmişlerdir.

---

[1] Sebti, et-Talim fi'l-Asri'l-Emevi, s.66
[2] Merviyyat Hilafet Muaviye fi Tarihi't-Taberi, s.287; el-İstiab, 1898; el-İsabe, 4/521
[3] Siyeru Alami'n-Nubela, 2/468
[4] Siyeru Alami'n-Nubela, 2/424-426; Mısır Fi Asri'l-Emeviyyi, s.83

4.
BÖLÜM

MUAVİYE (RA) DÖNEMİNDE FETİHLER

Biz bu bölümde Hz. Muaviye döneminden itibaren Ümeyye Oğulları döneminde gerçekleşen İslâmî fetih hareketlerini tescil edip göstereceğiz. Böylece Raşit Halifeler döneminden sonra artık İslâm sona ermiştir tarzındaki sakat düşünceyi de yıkmış olacağız.

Raşit Halifeler döneminde olsun, Muaviye ve devamı olan Emevîler döneminde olsun İslâmî Fetih hareketi devam etmiş olup, bu, yeryüzünde bir genişleme, toprak kazanma hareketi değildi. Esasen bu dönem, birçok insanın karanlılardan nura, aydınlığa çıkartılmış olduğu bir hareket dönemidir. Bir hidayet hareketidir. Kaldı ki gerçekten kültür sahibi bilgin kişiler, bu harekete ilk bakışlarında bunun öyle soyut bir hareket olmadığını görür ve gerçeği de dile getirirler. Çünkü büyük devlet denince, kendi kültürünü, uygarlığını yeryüzüne yayan ve kendini bu mânasıyla kabul ettiren devlet akla gelir.

O halde eski ve yeni imparatorluk tarihlerine bir göz atalım. Firavuni imparatorluklar, Asurî İmparatorluğu, Finikeliler İmparatorluğu, Romanya, Fars, Hint, Çin, İngiliz, Fransa, Amerika, Rusya ve daha nicelerini sayabiliriz. Bütün bu imparatorluklar, güçlü ve egemen devletler ve güçler tümüyle cahiliye sistemine dayalı imparatorluklardır, güçlerdir. Yeryüzünü, dünyayı toza dumana bulamışlardır, kan çanağına çevirmişlerdir.

Bunlar ilk defa yeryüzüne nasıl çıkmışlar, neler yaymışlar ve nasıl hareket etmişlerdir? Bunlar, tamamen güce ve zulme dayalı, zavallıyı ezmeye bağlı, küçük devletleri ana devlet dedikleri egemen gücün zulmüne boyun eğdiren sistemlerdi. Yani bu sistemlerde haklı olan değil, güçlü olan haklıydı.

Herkesi ana devlet dedikleri gücün egemenliğine tâbi kılıyorlar, bir takım savaşçı güçleri besleyerek bunlar aracılığıyla istedikleri gibi davranma hakkını kendilerinde buluyorlardı. Birtakım kimseleri besleyerek, onları ezilmiş ve aç toplumlar üzerine saldırtarak güç kazanmışlardır. İşte bu, insan olabilen hiçbir kimsenin tahammül edeceği bir şey değildir.[1]

Gerçi bunları yeryüzüne yayanlar birtakım iyilikleri yaymışlar ise de, genel olarak fesadı ve zulmü yaymışlardır. Çünkü bunların yaşamları zulüm ve haksızlık üzerine bina edilmişti. Rabbani olan bir metoda bağlı olarak hareket ediyor değillerdi. Özetle her sırça içindekini dışa sızdırır. Bir şeyden yoksun olan biri, olmayan bir şeyi başkasına vermez.

[1] Keyfe Nektubu't-Tarihu'l-İslamiyyeti, s. 118–119

Günümüz batı uygarlığına gelince; bu, tamamen sömürüye, zulme, haksızlığa ve istilaya dayalı olan bir hayat sistemidir. Haksız yere milletlerin toprakları işgal ediliyor, bir iyilik gösterilerek bin bir türlü kötülükle başlarına musallat oluyorlar. Zaten yaptıkları bunun en açık örnekleridir.

Güya yenidünya düzeni diyorlar, günümüz düzenine. Oysa bu da azgınlığın ve Allah'a isyanın bir başka adıdır. Ki bunu güçlü olan devletler zayıf olan devletler üzerinde bir baskı unsuru olarak kullanmaktadırlar.

Bugün güçlü olan devletlerin en önemli planları, petrol çıkaran ülkeler üzerinde baskı kurarak egemen olmaktır. Bütün batılı güçlerin gözleri bu petrol ülkelerindedir. Amaçları bu petrolleri çıkarmak ve en ucuz bir değerle satın alarak kendi ülkelerinde bunu stoklamaktır. Böylece zengin olan ülkeler fazlasıyla zengin olsunlar ve yoksul ülkeler de daha çok fakirleşsinler istiyorlar. Bunun adını da **Yeni Dünya Düzeni** koymuşlardır. Asıl amaçları her vesileyle İsrail'e destek çıkmak, Arap ülkelerini ve İslâm âlemini engelleyerek İsrail'e karşı olmalarını önlemektir.

İlahi dinlere sahip olan toplumlara gelince; örneğin Yahudiler ve Hıristiyanlar gibi, bunlar yeryüzünde ne gibi bir icraat yapmışlar, neleri yaymışlardır acaba?

Yahudilere gelince, onlar dinlerinin asıl hüviyetini değiştirmişler, özel bir ırka veya millete mensup bir din haline getirmişlerdir. Ki bu da sadece İsrail Oğullarına özgü bir din olmuştur. Yahudiler bu dinin yeryüzünde yayılmasına taraftar değiller ve böyle bir niyetleri de yoktur. Onların ilâhları da Yahudilere özgü bir ilâhtır. Bu nedenle ilâhlarını da insanlarla paylaşmazlar.

Hıristiyanlar ise; onlar Pavlos'tan itibaren dinlerini geniş bir alana yayma gayretini göstermişlerdir. Peki, o halde neleri yaymışlardır? Onlar tâ baştan beri bir putperestlik dinini yaymışlardır. Rabbani olan ve Allah'ın Meryem oğlu İsa'ya indirdiği dini bırakmışlar, bunun yerine Allah'a kullukla beraber İsa'ya, Kutsal ruha ve Cebrail'e de ilâh olarak tapınılan bir din getirmişlerdir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"**Andolsun ki, 'Allah Meryem oğlu Mesih İsa'dır' diyenler kâfir olmuşlardır.**" (Maide, 5/72) Yine buyuruyor ki: "**Andolsun 'Allah baba, oğul ve Ruhu'l-Kudüs'ten oluşan üçün üçüncüsüdür' diyenler de kâfir olmuşlardır.**" (Maide, 5/73)

Başka bir âyette de şöyle buyurmaktadır: "**Hiçbir kimsenin, Allah'ın kendisine kitap, hikmet ve peygamberlik vermesinden sonra**

kalkıp halka, 'Allah'ı bırakıp bana kul olun' deme hakkı yoktur. Aksine o şöyle der: Öğretmekte ve okutmakta olduğunuz Kitap sayesinde Rabbaniler, halis ve samimi kullar olun." (Âl-i İmran, 3/79)

Hıristiyanlar, ruhbanlığa dâvet eden bir dini yaydılar, dünya hayatını tamamen ihmal ettiler. Bedeni ve bedenin isteklerini hiçe saydılar. Bunun doğal bir sonucu olarak yeryüzünü imar görevini bırakmak ve ihmal etmek oldu. Daha sonra da bu inanç sisteminden çok daha kötü bir fiil ortaya çıktı. O da bedenî lezzetlere düşkünlük ve hayatın maddi yönlerine değer verilmesi oldu. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Kendiliklerinden icat ettikleri ruhbanlığa gelince; biz onu, farz kılmamıştık. Allah'ın rızasını kazanmak için onu kendileri icat etmişlerdi. Fakat ona da gereği gibi uymadılar. Biz de içlerinden iman edenlere mükâfatlarını verdik. Fakat onlardan birçoğu fasık kimselerdir." (Hadid, 57/27)

Bununla beraber kiliseye bağlı bir papazlık dini ortaya çıkmış oldu. Tamamen kilisede icra olunan ve kilise adamlarının denetiminde yerine getirilen bir dini sistem. Başlarında da papalık kurumu gelmektedir. Papalık hayatın hemen her alanında dilediği gibi hareket etmekte ve çeşitli iğrençlikler sergilemektedir. Bilimsel çalışmalardan, deneye dayalı araştırmalardan ve teorilerden uzak bir papalık hayatı, ruhbanlık sınıfının dini halini almıştır. Böylece hayatın her alanında geri kalmışlardır. En sonunda da en kötü fiiller işlenmeye başlanmıştır. Bu da dinsizliğe, inkâra dayalı, dinsel hayatın tamamen ve bütünüyle mâbede dayandırıldığı bir sistem oluşturulmuştur. Hatta din ile düşman bir toplum oluşturmuştur.

Bu da semavi olan bir mesajı kilisenin eline bırakmış ve dini, asıl indirildiği amacın dışına çıkartmıştır. Islah yerine fesadı yaygınlaştırmıştır. Bu durum ister tamamen rahiplerin ve papalığın halka egèmen olduğu dönemlerde olsun, ister halkın onlar üzerinde egemen olup dine boyun eğmeyi bıraktıkları dönemde olsun hep bu yanlış yol izlenmiştir.[1]

Buna karşılık İslâm'ın dünya tarihinde genişleyerek yayılması, diğer imparatorlukların yayılmasına karşılık tarihsel tek örnektir. Çünkü diğer imparatorlukları tamamen eski ve yeni cahiliye sistemlerinin öngördüğü bir dayatmaya bağlı imparatorluklardır. Muharref Hıristiyanlığın oluşturduğu ve dünyada fesadı bozgunculuğu yaymaya dayalı olan sistem imparatorluklarından biri değildir. Kaldı ki İslâm her şeyden önce bir impara-

[1] Keyfe Nektubu't-Tarihu'l-İslamiyyeti, s.119–120

torluk sistemi değildir. Çünkü İslâm dışı sistemler ve imparatorluklar, zulme ve Allah'a başkaldırıya dayanan sistemlerdir. Dünyada yayılmaları da bu yoldan olmuştur ve olmaktadır.

Dünyadaki bu tek ve örnek İslâmî hareket genişlemesinde Müslümanların sadece yaptıkları şey, sapıklığın ve dalaletin yaygın olduğu yerlerde hidayeti yaymaktan başka bir işleri olmamıştır. Karanlıkların baskın olduğu yerlerde ilâhi nuru yaymaktan başka bir faaliyet yapmamışlardır. Müslümanların istedikleri ve hedefledikleri tek şey, putlar, sistemler ve tağutlar adına oluşturan pisliklerin ve iğrençliklerin, kâhinlerin ve aşağılık idarecilerin mâbetlerinde uygulanan kulluklar yerine doğru ve sağlıklı bir kulluk gerçeğini götürmek olmuştur. Kısaca kula kul olma yerine hakka kul olma hizmetinde yarışmışlardır. Böylece dünyada köleleştirilmiş olan insanları özgürlüklerine kavuşturma adına hizmet götürmüşlerdir.

Bu sayede onlara, kaybettikleri insanlıklarını yeniden yaşatma imkânını sağlamışlardır. Onları, insanlıkta olmaları gereken yere oturmalarını sağlamışlardır. Müslümanlar gittikleri yerlere, daha önce beşeriyetin tanık olmadığı adaleti, kardeşliği, toleransı ve birbirleriyle dayanışmayı götürmüşlerdir. Oysa bu türden özellikleri onlar İslâmî olan yerlerde görmüyorlardı. Müslümanlar vardıkları her yere, gerçek mânada uygarlığı, kökleri hakka dayalı olan bir medeniyeti götürmüşlerdir. Müslümanlar vardıkları o yerlerde, oraları kendi mülkiyetlerine geçirmek için gitmemişlerdir. Müslümanlar dünyada, gittikleri her yerde gönül kapılarını ve beldeleri hem kendileri gibi Müslüman kardeşlerine açmışlar ve hem de kendileri gibi inanmayan Hıristiyanlara da açmışlardır. Yani Endülüs'te doğu Avrupa'da bile Hıristiyanlar İslâm'ın gölgesinde yaşamışlar ve huzur içinde bir dönem geçirmişlerdir. Hatta İslâm'ın muhtelif beldelerinde bulunan Yahudiler bir İslâm gölgesinde huzurlu bir hayat geçirmişlerdir. Dahası Hindistan'daki inekperest Hindular bile o dönemde huzur içinde yaşamışlardır. Kısaca herhangi bir düşmanlık ve saldırı sözkonusu olmaksızın devam eden bir yaşam tarzını veya idare tarzını öğrenmek ve denemek isteyen İslâm tarihine dönüp bir baksın.[1]

Müslümanlar hiçbir zaman fethettikleri ülkelerin zenginliklerini yağmalamadılar. Gücü ellerine geçirmekle hiçbir zaman o bölge halklarının üzerinde baskı uygulayarak onları zillete mahkûm etmediler. O bölge insanlarını geri kalmaları adına onlar üzerinde egemenliklerini devam

[1] İslâm Tarihini Nasıl Yazalım, s.120

ettirmeyi düşünerek, üstünlüklerini öne sürerek onları geri kalmaları için varlıklarını devam ettirme adına böyle bir yanlışa imza atmadılar.

Ancak Müslümanlar ele geçirdikleri ülkeleri her şeyden önce hayra ve iyiliğe dâvet ettiler ki bu hayır ve iyilik de zaten İslâm'dan başka bir şey değildi. Bu davetlerine o toplumların icabet etmeleri halinde, bu durumda sadece Müslümanlarla din kardeşi oluveriyorlardı. Kabul etmemeleri halinde ise Müslümanlar onlardan cizye yani vergi talep ettiler.

Müslümanların cizye talep etme gerekçeleri de, semadan inen hayra yani İslâm'a ve onun insanların gönüllerine saf ve yalın bir şekilde ulaşmasına mani olmamaları ve karşı çıkmamaları içindir. Ancak İslâm'ı kabullenmeye veya cizye vermeye yanaşmamaları halinde artık onlarla savaşmak zorunlu hale gelmiş olur. Yoksa bu yapılacak olan durum, onların zorla İslâm'ı kabullenmeleri mânasında değildir. Sadece hakkın olduğu gibi insanlara ulaşmasını engelleyen merkezleri ortadan kaldırmak içindir.

Allah'ın emirlerini hiçe sayan tağuti sistemler ve onların isyan merkezleri ortadan kaldırılınca bu durumda egemen güçlerin halklar üzerindeki etkileri de ortadan kalkmış olur. Halk da İslâm'ın gölgesinde özgürce yaşama imkânını elde etmiş olur ve böylece halk dilediği inancı seçmede serbest kalmış olur.[1]

Esasen İslâm fetih hareketi, bunun özellikleri, neden dolayı yapılması gerektiği ve bir vakıa ve gerçek olarak etkileri başlı başına bir bölüm olarak İslâm Tarihi kitabında ele alınacaktır. Bu nedenle mutlaka misyonerlerin ve onların etkisinde kalan kimi çömez Arap Tarihçilerinin ve onlar dışındakilerin iddialarını geçersiz kılmak için konu ile ilgili tüm gerçeklerin ortaya serilmesi gerekir.

Biz her ne kadar sadece belli bir açıdan bu meseleyi burada ele alıyor olsak da, bu, sadece İslâm'a göre hareket eden ümmetin ya da toplumun ruhları üzerinde derinlemesine etkisini gösteren bir yönüne, bir noktasına delalet eder. Bir ümmet düşünün ki bu geniş, hızlı, faal ve etkin olan hareket ile harekete geçmeyecekse, bu demektir ki onun kendisi zaten bundan habersizdir veya tüm derinliklerine varana dek, onunla dopdolu olarak yaşamamaktadır.[2]

Böyle bir durumda, aşırı bir şekilde meseleyi tamamen farklı bir yorumla değerlendirenlerin bu amaçlarının hemen ilk anda ne olduğunu

[1] İslâm Tarihini Nasıl Yazalım, s.121
[2] İslâm Tarihini Nasıl Yazalım, s.121

ortaya çıkarır. Çünkü İslâm karşıtları hedef olarak, İslâmî fetihleri ekonomik bir amaca bağlıyorlar ve "Müslümanlar bu fetihleri, girdikleri ülkelerin ekonomilerini elerinde bulundurmak ve ellerine geçirmek amacıyla yapmaktadır" diyerek bir kampanya geliştiriyorlar.

Fetihler, sırf ekonomik amaçlarla yapılan bir hareket olsa hemen işin başında insanları İslâm'a dâvete kalkışmaz. Adamlar bir yerin ekonomisini ele geçirmek adına harekete geçecekler ve ellerine geçirdikleri ülkenin ekonomisi üzerinde öncelikle egemen olmaları gerekirken, kalkacaklar önceliği İslâm'a verecekler. Böyle bir şey olmaz. Bu da gösteriyor ki, Müslümanlar böyle bir amaçla yola çıkmamışlardır.

Çünkü Müslümanlar fethettikleri ülke halklarının Müslüman olmalarıyla hemen silahlarını bırakıyorlar ve o insanları tıpkı öz kardeşleriymiş gibi kucaklayıp bağırlarına basıyorlar. Sonrada onlara yönelik İslâmî esas ve değerleri öğretme işine başlıyorlar. Evet, böyle yapıyorlar ki, İslâm'ı kabul eden o kardeşleri de, Rablerinin kendilerini hidayete erdirdiği gibi, onları da hidayete erdirmek suretiyle bu Rabbani olan hizmette, İslâm'a dâvet hizmetinde onların da kendilerine katılmalarını sağlıyorlar. Oysa bu gerçekleri tersyüz ederek göstermeye çabalayanlar, tarihi gerçeklere iftira ederek onu yalanlamaya kalkışıyorlar.

Doğal olarak buna bağlı kalınarak ileri sürdükleri boş dâvaları da haliyle havada kalıyor. Geride sadece kalan bir gerçektir. O gerçek de, bu hareket yani İslâmî fetih hareketi aslında bu dine iliklerine dek iman etmiş olanların ve o iman ile dopdolu bulunan bir ümmetin o dine karşı olan bağlılıklarının bir sonucudur. Çünkü o ümmet ona öylesine düşkün, öylesine iman etmiş, ona öylesi bir özlemle bağlanmış ki, bu iman, istek ve arzu, ona, inandığı bu hak davayı dünyaya yayma arzusunu isteyerek ve severek vermiştir.

İşte sadece bu kuvvet ve güç var ya, sadece bu kuvvet tek başına bu harekette var olan o hayret uyandıran şeyleri açıklamaya yetmez. Oysa nice güç ve kuvvet sahibi toplumlar, milletler vardı ki, dünyada genişliklerine ve güçlerine rağmen İslâm hareketinin gönüllerde başardığı etkiyi ve yapabildiğini onların güçleri ve geniş imkânları bunu başarmaya muvaffak olmamıştır, olamamıştır da.

Kılıç ve silah gücü ile bir ülkeyi fethetmek mümkün olabilir. Ancak o ülke insanlarının gönüllerini fethetmek asla mümkün olamaz. Oysa İslâmî fetih hareketinde görülen ve var olan gerçek, sadece dünyada yayılmak ve genişlemek gibi bir amaca bağlı değildir. İslâmî fetihlerin amacı gönülleri

fethetmek ve fethedilen o günüllerin İslâm ile kucaklaşmalarını sağlamaktır. Hatta bu nedenle birçok bölge ve beldelerde din dili, aynı zamanda resmi dil halini almıştır. Bu arada fethedilen o ülkeler o denli bu dine bağlı kalmışlar ki, daha önce kullanageldikleri dili, bu inançları adına unutur olmuşlardır. Hatta bu durum o denli başarılı olmuş ki, eski inançlarında herhangi bir zorlama sözkonusu olmaksızın kalan ve onu devam ettirenler bile, kendi dilleri yerine İslâm dininin dilini öğrenmeyi ve onu kullanmayı yeğlemişlerdir.

Eğer o ülkeleri fethedenler, gerçekten İslâm'a bağlı olmamış olsalardı, bu mânada iman sahibi olmasalardı, bu gerçek varlık âleminde inanç, meslek ve hareket olarak bunu benimsememiş olsalardı, bu derece şaşkınlık ve hayret uyandıran şeyler olmayacaktı. İşte bütün bunları gerçekleştiren tek şey sadece ve sadece İslâmî fetih olmuştur.

Bizzat bu kuvvetin ya da gücün kendisini ilgilendiren bir başka şey de vardır. O da fetih için harekete geçen Müslümanların sayıca üstün olmamaları, fazla bir maddi imkâna, erzaka ve savaşla ilgili deneyimlere sahip bulunamayışlarıdır. Oysaki İslâmî açıdan sayı, erzak, deneyim ve hazırlık işin bir başka boyutudur. Yani İslâmî gücün ve kuvvetin önünde nasıl bir yenilgiye duçar kaldıklarının açık örneğidir. Çünkü eğer ortada fatihlerin maddi olan şeylerin dışında bir başka bir güçleri var olmasaydı, kendilerini gücünün çok çok üstünde maddi yönden üstün olan ve harp sanatının tüm inceliklerini bilen güçlere asla karşı koyamaz ve yenilirlerdi.

Oysa harp sanatının inceliklerini pek bilemeyen, maddi mânada yok denecek bir imkâna sahip olan ve sayıca kendilerinin çok çok üzerinde olan güçleri yenmelerinin bir başka mânası vardır, demektir.

İşte Müslümanlarda var olan bu unsur, onların gönüllerini dolduran ve bağlı oldukları akideleri, inançlarıydı. İşte bu unsur, mutlaka üzerinde durmamız ve odaklanmamız gereken noktadır. Bu nokta işin davetçileri açısından şunu dile getirmektedirler:

Ümeyye Oğullarının sapmaları, insanları bu dini yargılamaya götürmüştür. Bu ise, esastan ve temelden uzaklaşmaktır. İşte bu nokta üzerinde bizim çok uzun olarak düşünmemiz gerekir. Evet, düşünmemiz gerekir ki, bu işin araştırıcıları üzerinde meseleyi gerçekçi olara ortaya koymalıyız. Evet, gerçekten bu noktada, bizim o yanlış düşünenlerin hislerinden ve duygularından iğrenç denebilecek o yanlışı silip atmamız gerekir.

O iğrenç ve yanlış anlayış ise, "Raşit Halifeler döneminden sonra İslâm, o altın dönemini bitirmiştir, artık bir daha varlık gösteremeyecektir" düşüncesidir. İşin öyle olmadığını iddia edebilmek için, bizim İslâm'ı, mükemmel bir emanet olarak çok dikkatlice aynı şekilde göstermemiz gerekir.

İşin bu yönü hesaplamak, bizim açımızdan sorunu ortaya koymuş olacaktır. Yani tüm sapmalarla ve tüm doğruları hesaplayıp ortaya koymakla iş açıklanmış olacaktır. Evet, tüm sapmalara rağmen İslâm'ın geride bıraktığı o muazzam ürün halen varlığını devam ettirmektedir. Dolayısıyla buna bağlı olarak bu dinin gerçek önemini ve azametini gösterme açısından da bu bize bir fırsat tanımaktadır.

Geride bize kalan bu miras öylesine asil ve öylesine derinlere kök salmıştır ki, bu, bütün hayat boyunca aynen varlığını bu şekilde devam ettirecektir. Öyle bir hayat tarzı ki, Müslüman bir kimse var olduğu sürece o, bu dini bütün dünyaya yaymak için tüm ısrarlarıyla devam etmiştir ve edecektir. Hatta bu hizmet ve emanet bizzat Emevîler döneminde de, sapmalara rağmen aynen devam etmiştir.[1]

Ancak zirveden inişe doğru sapma göstermesine gelince; toplumun kimi bireylerinde meydana gelen farklı görüşler ve sapmalar neticesinde kuşkusuz bunda da birtakım farklı durumlar meydana gelmiştir. Hatta birçoklarında bu durum meydana gelmiştir, de denilebilir.. Ancak sadece bu durum başlı başına sapma olarak değerlendirilemez.

Zaten Hz. Peygamberin (sav) mübarek şahsiyetinin ortadan kalkmasıyla yani onun vefatıyla birtakım problemler yaşanmıştır. Halkın üzerinde ciddi mânada yeniden meydana gelen heyecanın yok olmasından sonra, Hz. Peygamberin bu hayattan ayrılmasıyla o heyecan elbette ki eski haliyle devam etmemiş olabilir. Ama şu anda biz cahiliye döneminde meydana gelen büyük değişiklik sonucu halkın İslâm'a yönelişlerindeki dönemde değiliz. Fakat ondan sonra gelen ve ilk dönemi izleyen nesil de önemlidir. O halde biz, Resûlüllah'ın (sav) onları nasıl tezkiye buyurduklarını yeniden düşünmek ve üzerinde durmak durumundayız. Allah Resûlü (sav) o nesil için şöyle buyurmaktadır:

[1] İslâm Tarihini Nasıl Yazalım, s.121-122

"Sizin en hayırlınız, benim dönemimde yaşayanlarınızdır, sonra onları izleyenler, sonra bunları izleyenler ve sonra bu üçüncüsünü izleyenlerdir."[1]

O halde biz de şu anda hâlâ o üstün kabul edilen çağdakilerle beraber aynı değerlendirmeye tâbi olanlardanız. Çünkü Hz. Peygamberin şahitliğinden sonra hiçbir beşerin şahitliğine gerek yoktur.[2]

Doğrudur bizler şu anda, İslâm adına en alt derecede bir yerlerdeyiz ama buna rağmen o seviye bile hadd-i zatında en üstün bir seviyedir. Evet, her ne kadar Hz. Peygamberin (sav) döneminde o biricik neslin ulaşabildiği zirve noktasında değilsek de, yine de yüksek bir noktadayız. Bunun içindir ki, insanların yeniden ona sarılıp bağlı kalmaları halinde, bir başka nizamın gerçekleştiremediğini günümüzdeki insanlar İslâm'ın o eski ruhunu kesin olarak gerçekleştirebileceklerdir.[3]

Gerçeği söylemek gerekirse Ümeyye Oğulları toplumunda da ideal İslâmi şahsiyetin en zirve noktasında olabilen fertler olmuştur. İslâmî nesilden hiçbirisi ama hiçbirisi hiçbir zaman topyekûn yok olmamışlardır. Hatta bu durum gerileme dönemlerinde bile böyle olmuştur. O gerileme dönemlerinin farklı devrelerinde bu en süt seviyeleri de her zaman görmemiz mümkündür.

Ancak burada üzerinde düşünülmesi gereken nokta zirveye erişen toplumda bunun örneklerinin sayılamayacak derecede çok olduğudur ve benzerinin de olmadığı, olamayacağıdır. Daha sonra zaman aşımına bağlı olarak bunlarda tedrici anlamda gizlenmeye, kaybolmaya başladı.[4]

Muaviye zamanda cihad hareketinin yeniden başlaması, onun siyasetine rağmen yeni bir hareket tarzı değildi. Muaviye'nin bu noktada en çok yararlandığı şey, kendisinin çok önceden Şam valisi olarak görevde bulunması ve bu sayede geniş bir şöhret kazanması ve bilinen bir konuma sahip olması gibi hususlardan elbette ki yararlanıyordu. Ki bu yönüyle buraları aynı zamanda cihad cephelerinden geniş bir cepheyi oluşturmaktaydı.

Mücahit olarak da Muaviye'nin bir ünü, bir şöhreti vardı. Bu ün ve şöhreti hem karada ve hem denizde başarılar elde eden bir mücahit ko-

---

[1] Buharî rivayet etmiştir.
[2] İslâm Tarihini Nasıl Yazalım, s.123
[3] İslâm Tarihini Nasıl Yazalım
[4] İslâm Tarihini Nasıl Yazalım

mutan olmasıydı. Çünkü onun bu görevi tâ Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman dönemlerinden beri hep bu bölgede devam etmiştir. Muaviye'nin Şam sahillerinde çok önemli ve büyük fetihleri olmuştur.

Kaldı ki Muaviye'nin İslâm Deniz kuvvetlerinin oluşmasında ve deniz savaşında Bizans'ı hezimete uğratmasında büyük hizmetleri olmuş, İslâm tarihinde ilk defa onların elinden egemenliği alan üstün bir lider olarak tarihe geçmiştir.[1]

Emevîler devleti döneminde Allah yolunda cihad etmek Müslümanların hayatlarının bir parçasıydı. İslâmî fetih ve cihad açısından İslâm idaresinin yegâne hedefi fethettiği ülkelerden ganimet elde etmek değildi. Her toplumda var olduğu gibi bu toplumda da bu gayeyi güdenler var olsa da asıl hedef İslâm'ı yaymaktı, ganimet kazanmak değildi. Hatta bu türden yanlış bir hareketin ve davranışın içine girenler Hz. Peygamber (sav) döneminde bile vardı. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"İçinizden dünyayı isteyenler de vardır. ..."

Evet bu ve benzeri şeyler hiçbir zaman Müslümanların fetihlerdeki bakış açıları bu olduğu anlamına gelmez. Hiçbir Müslüman genel olarak böyle bir amaç peşinde koşturmaz.[2]

Bunun en bariz örneği, o dönemde en önde gelen sahabe büyüklerinin de bu savaşlara katılmalarıdır ve onların Müslümanları cihada teşvikleridir. Kaldı ki Emevîlerin savaş cephelerindeki gayretleri de bu gerçeği bize açıkça ortaya koymaktadır. Örneğin; bir Rum yani Bizans cephesini ele alalım. Bunun kendisi başlı başına bir cesaret ve kahramanlık örneğiydi. Hatta ne kadar çok maddi imkânlar elde etmiş olsalar bile, durum bu idi. Hatta Beytülmal bundan ötürü inliyordu. Hatta onların yapmakta oldukları akınlar hiçbir zaman ilerleme konusunda geri duruyor değillerdi.[3]

Özellikle de Kostantıniyeye (İstanbul'a) yapılan üç büyük akını hatırlarsak, bu akınlar nedeniyle çok büyük bir nafaka külfeti altına girdiklerini görebiliriz.[4]

Müslümanlar, Muaviye döneminde Allah için cihadlarında büyük bir kahramanlık örneği göstermişlerdir. Hiçbir şeyden gözlerini kırpmadan, çekingenlik göstermeden ihlâs ve samimiyetle iyi bir niyet içerisinde Allah

---

[1] Hamdi Şahin, ed-Devletü'l-Emeviyye, s. 239
[2] el-Futuhat Beyne Devafiiha el-İslamiyye ve Deavi'l-Müsteşrikin, s.78
[3] Yusuf el-İşş, ed-Devletü'l-Emeviyye, s.346
[4] Yusuf el-İşş, ed-Devletü'l-Emeviyye, s.346

için savaşmışlar, canlarını bu uğurda feda etmişlerdir. İster komuta kademesinden olsunlar, ister idarecilerden olsunlar ve ister sıradan asker olsunlar, hiç kimse canını Allah yolunda feda etmekten asla geri durmamışlardır. Dahası; İslâm âlimleri, zahitler ve cihad ibadetinin ne mânaya geldiğini kavramış olan Rabbaniler de bu yolda hayatlarını seve seve feda etmişlerdir. Kısaca hangi sınıftan olursa olsun ve vasıfları ne olursa olsun hepsi severek ve isteyerek o cihadlara samimi bir niyetle katılmış, hiçbir Müslüman cihad uğruna canını feda etmekten asla kaçınmamıştır.

Bu öyle olmuş ki herkesi hayretler içerisinde bırakacak ve insanların kendilerini örnek olarak kabul edecekleri bir hal almıştır. Çükü bu samimiyet, ihlâs ve cansiperane savaş örneği tüm cephelerde ve cephelerin her aşamasında aynı durumda seyrediyordu. Bu da Emevîler döneminde Müslümanların cihad ruhlarında asla bir kayıplarının olmadığının bir göstergesi oluyordu. İşi karıştırmak isteyen birtakım düşman ve art niyetli güçlerin Ümeyye Oğullarına yönelik propagandalara rağmen, Emevîlerin sırf kendi şaşaalı durumlarını korumak gibi bir durum içinde oldukları yaygaralarına rağmen cihad en parlak şekliyle devam ediyordu.

Hiçbir kuşkuya meydan bırakmayacak derecede İslâmî fetihler Emevîler döneminde de aynen devam etmiştir.[1]

Gerek nihai kazanım olarak ve gerekse tarihsel kazanım olarak bu dönemde fetih hareketleri aynen devam etmiştir ve İslâm devletinin sınırları dünyanın en uzak noktalarına ulaştırılmıştır. Evet, birçok insanı Müslüman nüfusuna ve birçok yeri İslâm topraklarına kazanın olarak katmakla İslâm devletinin sınırları oldukça geniş bir alanı kaplayacak noktaya gelmiştir.

Emevîler bir taraftan cihad ve fetih hareketlerini sürdürürlerken bir taraftan da Raşit Halifelerin çizdiği ve ele geçirmiş olduğu toprakları da elde tutmaya, oralarda olabilecek muhtemel kargaşalıklara meydan vermeme çaba ve gayretlerini de asla elden bırakmıyorlardı. Evet, Raşit Halifeler döneminde elde edilen kazanımlar ve sınırlar aynen korunduğu gibi bizzat Muaviye'nin kendisinin döneminde ve onun sağlığında bu fetih hareketi aynen o canlılıkla başlamış ve devam etmiştir. Bu durum aynı inanç ve aynı hızla genişleyerek tâ Velid zamanına kadar genişleyerek devam etmiştir.[2]

---

[1] Ed-Devletul Emeviyye el-Muftera aleyha

[2] İmaduddin Halil, Fit-Tas'silil İslamiyyi Li't-Tarih, s.92-93

1.
KONU

BİZANS DEVLETİNE KARŞI CİHAD HAREKETİ

Hz. Muaviye (ra), kendi açısından İslâm adına en büyük tehlike olarak Bizans Devletini görüyordu. Gerçi Bizans'ın doğusunda Şam ve Mısır bölgelerinde onlara birçok kayıplar verdirmesine rağmen yine de en büyük tehlike Bizans Devletiydi. Çünkü Devletin ana gövdesi hâlâ sapasağlam ayakta duruyordu. Başkenti ele geçirilmemiş ve küçük Asya'da, Avrupa'da ve Kuzey Afrika'da hâlâ onun varlığı ve adı aynı şekilde devam ediyor ve hâlâ büyük imkânlar onun elinde bulunuyordu. Nitekim gelebilecek saldırılara da karşılık verebilecek güçteydi. Bu nedenle Bizans Devleti Müslümanlar için hâlâ büyük bir tehlike olarak varlığını sürdürüyor ve ayakta duruyordu. Özetle belirtmek gerekirse Müslümanlar için yine başdüşman Bizans'tan başkası değildi.

Muaviye esasen bu işleri bilen bir adamdı, o meseleleri aşamalı olarak nasıl götürebileceğini çok iyi değerlendirirdi. Bu nedenle Muaviye, tehlikenin büyüklüğünü hem biliyor, hem takdir ediyor ve hem anlıyordu. Kaldı ki kendisi tâ Hz. Ebu Bekir'den bu yana Şam'da olduğundan Bizans hep onun gözüne batıyordu. Çünkü Hz. Ebu Bekir Sıddik (ra) ile o dönemde başlayan fetih hareketi ile kendisi yaklaşık yirmi yıl bu bölgede vali olarak bulunmuştur.

İşte bu nedenle Muaviye Mısır ile birlikte Bizans'a karşı nasıl bir plan uygulaması gerektiğini oluşturuyordu. Çünkü Muaviye'nin uzun bir süre Şam'da ikamet etmiş olması sebebiyle Bizans'la ilgili birçok deneyime, izlediği siyasete sahipti ve buna bağlı olarak da hedefleri vardı ve bunları da biliyordu. Çünkü burada kaldığı uzun süre içerisinde Bizans'a yönelik birçok şey öğrenmişti. Yani Bizans'a karşı nasıl bir yol izlemesi, bu konuda nelerden yaralanabileceği ve nasıl bir muamele ile işe girişeceğini de çok iyi biliyordu.

Bütün bunlar gerçekten gördüğümüz gibi Muaviye açısından garipseyeceğimiz şeylerdir. Muaviye, devletinin sınırlarının Bizans sınırlarıyla çevrili bulunduğunu ve onlarla olan bağlarının devam ettiğini, bu nedenle Bizans'a önem vermesi gerektiğini biliyordu. Bu bakımdan kendisi için Bizans'a yönelik olarak nasıl bir siyaset izlemesi gerektiğini, nasıl bir planla yola çıkması lazım geldiğini biliyor ve bunu kendisi için çok açık ve net olarak çizmiş oluyordu. Gerek kendisi olsun ve gerekse onun devamı olan halifeleri olsun hepsi nihai hedef olarak Bizans devletini ele geçirmeyi planlıyorlardı. Bunun için de en önemli hedefleri onların başkenti olan Kostantıniye'yi yani bugünkü İstanbul'u ele geçirme işiydi.

MUAVİYE VE KOSTANTİNİYE (İSTANBUL)

Hicri 41 (661 m) yılında Muaviye b. Ebî Süfyan Müslümanların halifesi olarak egemen olunca, bundan böyle artık deniz filosuna önem verdi. Böylece Bizans'ın başkenti olan Kostantıniye surlarında gedik açmak adına güç kazanma çabalarına girişti. Sürekli olarak Müslümanlar için bir tehlike sinyali veren ve düşmanların kümelendiği bir yer haline gelen buranın egemenliğine son vermek gerekiyordu.

Muaviye, sürekli olarak İslâm Devletinin hareketlerini denetim altında tutmaya çalışan ve zayıf noktaları ele geçirme gayretinde olan, Rumların oralardan girme çabalarını engellemek amacıyla, Toros dağlarının en üst noktalarında ve dağların yüksek tepelerini karargâh edinmiş olan düşmanın hareketlerini kontrol alabilmek ve gereğini yapmak adına deniz filosuna büyük bir önem vermiştir.[1]

İşte bu nedenle halife Muaviye, Deniz askerî gücüne önem verdi. Deniz istihbarat ve saldırı gücünü oluşturdu. Bunların başında ilk hareket geçen güç Fudale b. Ubeyd el-Ensari'nin komutasındaki güç idi. Bunun amacı Bizanslıların gücünü öğrenmek ve onlarla ilgili en hassas bilgileri

[1] el-Alakatul Arabiyye el-Bizantiye fi'l-Asri'l-Emevi, s.51

edinmekti. Böylece Bizanslıların Kıbrıs, Kostantıniye yakında bulunan Orvad ve Rodos adaları üzerindeki varlığının önüne geçilecek ve burada kümelenmelerine mani olunacaktı.[1]

Çünkü buraları önemli askerî noktalardı. İslâm Devletine ve ordusuna karşı yapılacak olan saldırılar genelde bu adalarda kümeleniyordu. Muaviye ilk iş olarak istihbarat toplamaları amacıyla görevli adamlarını bu bölgelere göndermeye başladı. Bunların başında ilk giden ekip kışlık bir mevsimde, gidecekleri yerde kışlamak üzere Büsr b. Erta'nın deniz ekibiydi. Bu ekip h. 43 (663) yılında harekete geçti. Bunun arkasından h. 46 (666 m) yılında Malik b. Abdullah'ı Bizans topraklarına gönderdi. Abdullah b. Kays'ın yazlık mevsiminde hareket eden ekibi deniz yoluyla harekete geçti. Ukbe b. Amir el-Cüheni komutasındaki birlik ise Mısır halkıyla birlikte H. 48 (668 m) yılında harekete geçti. Abdullah b. Kürz el-Beceli'nin yazlık ordusu da aynı dönemde harekete geçti. Nitekim Abdullah b. Yezid b. Şecer er-Rehavi komutasındaki birlik de ve Şam halkından oluşan bir diğer birlik H.49 (669 m) yılında harekete geçti.[2]

Kış ve yaz mevsimlerinde harekete geçen bu kuvvetler sürekli idiler. Çünkü Muaviye, önüne çok net bir hedef koymuştu. Bu hedef de Bizans imparatorluğu üzerinde sürekli baskı kurmak ve onu kendi başkentinde sıkıştırmak ve onlara kaçış yollarını bırakmamaktı. Burayı istilâ etmek adına sürekli akınlar yapıyordu.

Belki de Muaviye'nin hedefi bizzat Bizans'ın başkentini, Kostantıniye'yi ele geçirmekti ve böylece Bizans imparatorluğunu düşürmek ve ele geçirmek istiyordu. Çünkü Muaviye şunu çok iyi biliyordu: Bu çok eskilere dayanan başkent, devlet güçlerinin ve malvarlığının, önemli devlet adamlarının yer aldığı bir merkez konumundaydı. Çünkü tüm aklı çalışanlar, plan ve program hazırlayanlar burada bulunuyorlardı. Eğer Bizans'ın başkenti Kostantıniye kendi eliyle düşürülürse, bu durum, tüm Bizans devletini bir kargaşaya, bir çıkmaza sokacaktır. Kaldı ki bir de önlerinde Farslılarla yani İranlılarla giriştikleri bir deneyimleri bulunmaktadır.

Bilindiği gibi Farslıların başkenti olan Medain şehrinin düşmesinden sonra artık Farslılarda da çözülmeler başlamış ve dağılıp parçalanma yaşanmıştı. Artık bundan böyle ayakta durabilecekleri bir güçleri kalmamış ve devletleri de ortadan kaldırılmıştı.

---

[1] el-Alakatul Arabiyye el-Bizantiye fi'l-Asri'l-Emevi, s.51

[2] Muhammed Abdullah Anan, Mevakıfun Hasime, s.31; en-Nücumu'z-Zahire, 1/134; el-Alakatul Arabiyye el-Bizantiye fi'l-Asri'l-Emevi, s.51

Böyle bir durumda eğer Bizans'ın başkenti düşürülür ve ele geçirilirse, bu durum böylece Bizans devletinin yıkılışının bir habercisi olur. Bu sayede çok inatçı ve önemli bir baş düşmandan da kurtulmuş olunur. Bu nedenle Muaviye Bizans üzerine olan baskılarını ve saldırılarını hep yoğunlaştırmış ve onlara göz açtırmamaya bakmıştır.

Bu açıdan şunu söylemek pek de abartılı olmaz: Bizans devleti kayd-ı hayat şartıyla yaklaşık sekiz asır kadar dayanabilmiştir. Bu devlet, varlığını Bizans'ın başkenti Kostantıniye'ye bağlıdır. Kentin, fetih amacıyla sürekli akınlar yapan Emevî güçleri karşısında uzun süre dayanabilmesi ve düşmemesi hep bu sağlam ve güçlü korunma ve çevresinin surlarla çevrili olması sebebiyledir.

Bunun en açık delilini, Fatih Sultan Mehmet'in Kostantıniye'yi fethetme gücünü kendisinde bularak burasını istilaya giriştiğinde görebilmekteyiz. Bunu, H.857 (1453 m) yılının 29 Mayıs günü kenn tele geçirilmesiyle görebiliyoruz. Çünkü o gün, artık Bizans Devletinin tarihe karıştığının ve bu devletin artık var olmadığının tescil günüydü.[1]

İSTANBUL'U ELE GEÇİRMEK İÇİN MUAVİYE'NİN STRATEJİSİ

Muaviye, her zaman ilk harekete geçme işinin kendi elinde olmasını isterdi. Çünkü bu durum Akdenizin doğusuna kadar uzanıyordu. Mısır ve Şam sahillerine her zaman ve her an Bizanslılar tarafından baskınlar olabiliyor ve beklenebiliyordu. Bu nedenle Muaviye de bunlara karşı tedbirler alıyordu. İşte bu konudaki aldığı tedbirleri birkaç yönden örnekleyebiliriz.

Mısır Ve Şam Bölgelerinde Gemi Yapımına Önem Vermesi

Muaviye bu hizmeti gördürmek için en değerli sanatkârları ve gemi yapımında en mahir ustaları ve işçileri hizmete alıyordu. Bu amaçla onlara çok dolgun ücretler ödüyor ve hiçbir isteklerini geri çevirmiyordu. Yeter ki verilen görevleri gereğince yapmış olsunlar ve hizmette herhangi bir kusur işlemesinler.[2]

Muaviye (ra), askerî hisleri ve kahramanlık duygu ve düşüncesiyle Müslümanların mutlaka bir gün Rumlarla savaşmak için karşı karşıya geleceklerini çok önceden biliyor ve tahmin ediyordu. Bu savaşın da mutlaka denizde cereyan edeceğini ve bunun da kesinlikle deniz filosuna ya da donanmasına dayanacağını da çok iyi biliyordu.

---

[1] el-Alemu'l-İslamiyyi fi'l-Asri'l-Emevi, s.244
[2] el-Alemu'l-İslamiyyi fi'l-Asri'l-Emevi, s..244

Bu düşünce Muaviye'yi içten içe etkiliyor ve fiili olarak görülen 500'ü aşkın gemilik bir Bizans donanmasının karşısında mutlaka Müslümanların da güçlü bir donanmalarının var olması gereği üzerinde hassasiyetle duruyordu. Gerçi Rumlar Müslümanlarla giriştikleri deniz savaşında yenilgiye uğramışlardı ama yine de Müslüman donanmasına karşı hazırlık yağmaktan geri durmuyorlardı. Müslümanlara karşı güç ve kuvvet hazırlamak için ellerinden ne geliyor idiyse hepsini yapıyor ve her yola başvuruyorlardı.

Çünkü Rumlar hep şöyle düşünüyor ve hazırlanıyorlardı: Henüz toparlama ve yeniden bir oluşum içinde olan İslâm deniz donanmasını böyle bir aşamada yenmek kolay olur.

Rumlar böyle bir hesap içerisindeyken karşılarında ansızın İslâm donamasını gördüler ve o ruhtan yoksun sadece göz kamaştırıcı donanmalarının işe yaramayacağını anladılar. Çünkü İslâm deniz donanmasının artık bundan böyle denizde değil, İstanbul'un surları önünde devam edeceği gerçeğini kavradılar. Bu nedenle de artık bundan böyle tüm hazırlıklarını denizde değil, surların gerisinde toplama ve savaşı oradan sürdürme gayretine düştüler. Tüm hazırlıklarını da bu yönde yoğunlaştırdılar.[1]

Bundan böyle Mısır ile Şam arasında gemi yapımı konusunda muazzam bir işbirliğine gidildi. Gemi yapımı için tersaneler kuruldu, dönemin en muazzam ve en sağlam gemileri inşa edildi. Gemi yapımında kullanılacak olan en dayanıklı orman malzemelerini, ağaçlarını, çam ağaçlarını, pelit-meşe ağaçlarını, arar ağaçlarını gemicilikte kullandılar.

Mısır'da görkemli gemilerin inşası için gerekli olan önemli malzemeler bulunabiliyordu. Bu nedenle her çeşit orman ürünlerinden ve dayanıklı olan tüm maddelerden yararlanılıyordu. Muaviye sadece bunlarla ilgilenmiyor, aynı zamanda Mısır, Şam ve Yemen'de bol miktarda bulunan demir madenlerini de değerlendiriyor, gemi yapımında kullanılacak çivilerin, demir malzemelerinin, askerî savaş gereçlerinin, balta, kazma ve benzeri türden araç ve gereçlerin yapılabilmesi için demir madenlerini de değerlendirmeye ve bunlardan yararlanmaya başladı.

Kaldı ki bunun dışında ayrıca Mısır'da katran maddesi bol miktarda bulunuyordu. Çünkü bu madde gemicilikte çok önemliydi. Bu arada gemi bağlama halatları için lazım olan en değerli bitki çeşidi de Mısır'da bulunuyordu. Özetle söylemek gerekirse Şam ile Mısır arasında bu konuda

[1] Muhammed Seyyidul Vekil, el-Emeviyun, 1/154

tam ve etkin bir dayanışma bulunuyordu. Bilhassa Muaviye, Mısır'a idareci olarak Mesleme b. Mahled el-Ensari'yi geçirmekle çalışma temposu daha da hızlandı. Artık bundan böyle Ravda adasında H. 54 (673 m) yılında gemi inşası için tersane yapımında hız kazandırıldı. Bu çalışmalar Bizanslıların Mısır üzerine yaptıkları çok fena bir baskının hemen arkasından ele alınmıştı.[1]

Mısır ve Şam Bölgelerinde Körfez ve Gözetleme Kulelerinin Takviye Edilmesi

Hz. Muaviye bundan böyle sahil kentlerine önem verdi, oralarda kaleler yapmaya, askerî güçleri buralarda toplamaya, savaşabilecek olan askerî gücünü bu yerlere aktarmaya başladı. Kısaca ordu nereden ve hangi noktadan intikal edebilecekse o bölgelere önem verildi. Buralarda özellikle Ribat olarak bilinen birtakım karakollar kurdu. Özellikle buraları ordunun toplanabileceği, atlıların ve yayaların harekete geçebilecekleri, düşman topraklarına saldırı için en hızlı ve en sağlıklı olarak intikallerinin mümkün olacağı yerler haline getiriliyordu.

Muaviye, bu askerî düzene ve yapılanmaya büyük bir önem verdi. Böylece cihad ve savaş için bu bölgeler önemli irtibat bölgeleri olmasını sağladı. Muaviye, diğer devlet birimlerinde olduğu gibi özellikle askerî alanda da bu türden oluşumların meydana gelmesi için tedrici olarak birlikler arasında koordinasyonu sağladı.

Bu bölgeler arasında öylesi sistemler oluşturdu ki, böylece Ribat denilen yerlerde ordunun rahatının sağlanması, savaş için hazırlık yapılması, dinlenmeleri, savaş araç ve gereçlerini sağlamaları ve Bizans ordusuna baskınlar yapabilmeleri için çok önemli yerler inşa etti.

Herhangi olumsuz bir durumda sığınabilecekleri sağlam sığınaklar, sarsılmaz kaleler, düşman deniz filosunun hareketlerini gözetlemek ve kontrol altında tutabilmek için yüksek kuleler ve burçlar inşa ettiler. Buraları silah ve erzak depolarına dönüştürdüler

Askeri insan gücünü, erzakını, silah ve gereçlerini, askerin dinlenebilecekleri dinlenme mekânları, gerektiğinde âni baskınlar yapabilecekleri yerler haline getirildi.[2]

Muaviye sahil bölgelerinde izlediği bu siyasetinin yanında son bir adım olarak Hz. Osman (ra) döneminde denizde savaşabilecek güçlerinin

---

[1] Tarihu'd-Devleti'l-Arabiyye, s.312; el-Kindi, Kitabul-Vullat ve'l-Kudat, s.38
[2] el-Emeviyyun ve'l-Bizantiyun, s.68

olmadığı bir sırada savunma amaçlı deniz barış siyasetini gütmeye başladı. Çünkü bundan böyle deniz donanması açısından yapabileceği ve kullanabileceği en etkin ve en güçlü, en değerli malzeme ile gerekli olan hazırlıklarını yapmış durumdaydı.

Sahil kentlerinin en belirgin özeliği bu sahil kentlerine Baalbek, Humus ve Antakya bölgelerinden birtakım insanların H.42 (662 m) yılında buralara yani Ürdün sahil kentlerinden olan Sur, Akka ve benzeri kentlere kaydırılması olmuştu. Bu arada Muaviye bu iki sahil kentin kalelerini ve sığınaklarını yeniden gözden geçirip ıslah etti, takviyelerini sağladı. Özellikle de Akka kentine daha çok önem verdi. Çünkü Muaviye bilhassa Kıbrıs adasına yönelik akınlarını buradan harekete geçiriyordu. Muaviye sadece buraya değil, sahil bölgelerinde bulunan tüm kentlere de aynı derecede önem veriyordu ve önemli olan her kentte gerekli askerî güç bulunduruyordu.[1]

Akdenizden Vaki Olabilecek Saldırılara Karşı Âni Baskın

Muaviye bu işe, öncelikle Kıbrıs adasını ele geçirmekle başladı. Zaten daha önce de buna değinmiştik. Bunun arkasından çok büyük bir öneme haiz olan Rodos adasını ele geçirmekle işe girişti. Buralarda kaleler yapılması emrini verdi. Hemen bu bölgelere Müslümanları yerleştirdi. Buralarda askerî birlik merkezleri kurdurdu ve her an Şam'dan takviye alabilecekleri bir konuma getirdi.

Hz. Muaviye, buralara yerleştirdiği Müslüman topluluklar sayesinde Rodos ve çevresinde İslâmî ve dinî bir hava atmosfer sağlama yolunu seçti. Buralarda yerleşen Müslümanların, o bölge insanı üzerinde İslâm sancağını yüceltmeleri adına gerekeni yapmalarını istedi. Bu amaçla bu bölgelere Mücahit b Cebr adında bir ilim adamını görevlendirdi. Bu zat halka Kur'an öğretiyordu.[2]

Muaviye'nin bir hedefi vardı. O da bu bölgeleri kendi denetimi altına alarak Bizans güçlerinin önemli giriş çıkış noktalarını denetlemek ve onlara hareket alanı tanımamaktı. Böylece Bizans güçlerinin İslâm beldelerine ulaşmalarını engelleyerek onları bulundukları yerde sıkıştırmaktı. Bu nedenle Girit'i ele geçirdi. Nitekim bu amaçla tamamen İçe denizi bölgesinde bulunan adaları ele geçirmeyi hedefliyordu. Çünkü buraları Girit ada-

[1] el-Emeviyyun ve'l-Bizantiyun, s.68-70
[2] el-Emeviyyun ve'l-Bizantiyun, s.81

sına kadar uzayıp gidiyordu. Yaklaşık olarak bölgenin uzunluğu 160 mil mesafelik bir yerdi.

Adaya iki koldan girilebilmekteydi. Bu nedenle Muaviye askerî bakımdan çok önemli olan Rodos adasını ele geçirmek ve bu sayede Bizans deniz gücünün etkisini kırmak maksadıyla ordusunu harekete geçirdi. Çünkü Bizans ordusun askerî alandaki üstünlüğü sebebiyle Cunade b. Ümeyye el-Ezdi komutasında bulunan askerler bu adayı bir türlü ele geçiremiyorlardı. Sadece zaman zaman basılar yaparak, saldırılar gerçekleştirerek Bizans'ın deniz askerî gücünü kırmaya, püskürtmeye çalışıyordu.

İşte Muaviye böylece Müslümanların tüm dikkatlerini orta Akdeniz üzerinde yoğunlaştırıyor, onların dikkatlerini buralara çekiyordu. Bu sayede ele geçirebildiği yerleri ele geçiriyor, Bizans askerlerini durdurabildiği noktalarda da durdurma cihetine gidiyordu. Bizans Deniz kuvvetlerinin sızabilecekleri tüm kapıları ve açık noktaları tutmaya çalışıyordu. Muaviye bu yaptıklarıyla kendisinden sonra gelecek olan Emevî halifelerine yol açıyordu.

Muaviye Müslümanlar için Bizans askerî gücüne karşı koyabilecekleri çok üstün bir filo hazırladı. Orta Akdenizde öteden beri egemen olan Bizans deniz askerî gücünü kırmayı başardığı gibi, daha sonra bunun tarih içindeki yerini kazanması için de çalışmalara başladı. Bunun için asıl hedefi, Bizans'ın başkentini vurmak ve burasını ele geçirmekti.

Ancak Muaviye bu son hedefini gerçekleştirmeyi biraz erteledi. Çünkü Muaviye, öncelikle Bizans'ın üstün deniz gücüne karşı koyabilmek için kendine olan güveni oluşturmak ve Bizans deniz gücüne karşı daha üstün bir güç hazırlamak istiyordu.[1]

Şam'ın Kuzey Bölgelerinin Takviye Edilerek Sağlama Alınması

Hazırlanan deniz askerî gücünün meyvelerini verebilmesi için öncelikli olarak böyle bir hazırlığın yapılması, istenen hedeflere varılabilmesi için zorunluydu. Bu nedenle Şam'ın kuzey bölgelerinin tümüyle takviye edilmesi, çevrilmesi, sınırlarının sağlama alınması gerekiyordu.

Kaldı ki bu bölgeler esasen iki devlet, İslâm Devleti ile Bizans devleti arasındaki sınırı oluşturuyordu. Bizans ordularının buralardan sızma hareketlerine girişmemeleri için öncelikle bu sınır bölgeleri güvence altına alınmış oldu.

---

[1] el-Emeviyyun ve'l-Bizantiyun, s.82

Böylece, bu güvence bir yönüyle bu hizmeti görsün, diğer bir yönüyle de İstanbul üzerine gidecek olan kuvvetler için bir sıçrama ve hareket noktaları olmuş olsun.

Çünkü aslında Raşit Halifeler, giriştikleri fetih hizmetlerinde zaten Şam'ın kuzey bölgelerine kadar gelmişlerdi. Buraları Müslümanların egemenliğinde bulunuyordu. Öte taraftan bir de önlerinde Toros dağları vardı. Bu dağlar Müslümanların doğrudan hedeflerine ulaşmasına, Bizans'ın Küçük Asya'sı denen bölgeye varmalarına engel teşkil ediyorlardı.

Bizanslılar, Müslüman güçlerin önünde varlık gösterebilmek adına ve Müslümanların, Halep ve Antakya'nın kuzeyinde bulunan giriş noktalarından sızma hareketlerinde bulunmamaları için buraları tahrip ediyorlardı. Böylece Müslümanların buralardan yararlanmasını önlüyorlardı. Nitekim Bizanslılar aynı amaçla İskenderiye ile Tarsus arasında bulunan muazzam kaleleri de tahrip ediyorlardı.[1]

Bu bakımdan Muaviye bu bölgelere çok büyük önem veriyor, yakılıp yıkılan yerleri derhal onarma ve tahkim etme yoluna gidiyordu. Bu nedenle en başta Antakya şehrine önem verdi. Çünkü Antakya, her an Bizans baskınlarına mâruz kalabilecek bir kent idi. Doğal olarak Muaviye buranın imarına önem verirken, izlediği siyaset açısından da Şam'ın sahil kentleri bağlamında büyük bir öneme haizdi. Halk da daha güvenli olan bir yer olması açısından bu kente akın ederek burada ikamet etmek istiyordu. Çünkü herkes bu bölgelerden toprak edinmek istiyordu. Kaldı ki, savunma amacıyla sınırlarda görev alan en deneyimli askerler de bu bölgede konuşlandırılmıştı.

Bundan böyle Muaviye, tedrici bir planlama içerisinde İskenderiye ile Tarsus arasında yer alan şehirlerin onarımına da önem verdi. Özellikle de Bizanslılar üzerine saldıracağı sıralarda bu gibi yerlerin onarımına ve tahkimine önem verirdi. Böylece Toros dağlarıyla karşı karşıya bulunan ve Şam ile küçük Asya arasında bir ayırma hattı oluşturan bu bölgenin sağlama alınması gerekiyordu ve Muaviye de bunu yapıyordu.

Muaviye, böylece daha çok Müslümanların Bizanslılarla sınır oluşturan bölgeleri tahkim ederek, onların sızma girişimlerini önlemeye çalışırken, diğer taraftan da Muaviye, Sümeysat ve Malta gibi adaları ve yerleri de ele geçirmeye çalışıyordu. Muaviye sadece bunlarla yetinmeyip bir başka koldan da Maraş ve benzeri yerlerde de var olan kaleleri de yeniyordu.

---

[1] Belazuri, Futhul-Buldan, s.193; el-Alemul-İslamiyyi fi'l-Asri'l-Emevi, s. 247

Bundan sonra Muaviye Bizans'ın önemli bir sınır noktası olan Zaptara'yı ele geçirdi ve buranın tahkimini sağladı. [1]

Çünkü askerî hareketin devamlılığı için bunu yapmaları gerekliydi. Bu sayede Müslüman askerlerin, eğitim için ve askerî harekât adına çalışabilecekleri geniş bir alana sahip olmalarını istiyorlardı. Engebeli dağlık, kayalık arazilerde nasıl bir harekât taktiğini izlemeleri için böyle bir geniş alana ihtiyaç duyulmaktaydı. Çünkü Muaviye askerilerine sürekli olarak gaza halinde olmaları görevini vermiş ve zaten Maviye de âdet olarak böyle bir görevi üstlenmişti.

Muaviye'nin zinde olan bu askerî hareket gücü, kış mevsiminde harekete geçecek olanlar ile yaz mevsiminde hizmete devam edecek olanlar diye iki önemli gruba ayrılmış bulunuyordu. Hiçbir yıl geçmemiş olsun ki, Taberi ve bir başkası, karada ve denizde yapılmış olan savaşlardan söz etmemiş olsun. Bu tarihsel bilgilerin kiminde "Filan kimsenin kışlık hareket ordusu veya yazlık hareket ordusu Rum topraklarına girdi" diye yazılmamış olsun.[2]

Yapılan bu gazvelerde İslâm ordusu düşman kuvvetlerinin kalelerini yıkıyor, sığınaklarını ortada kaldırıyor, ganimet elde ederek geri dönüyordu. Bu sürekli gazvelerin ve akınların Bizans ordusuna karşı harekete geçmeleri ve onları baskı altında bulundurmaları, Bizans ordusunun moralini bozuyor ve kuvvetlerini zaafa düşürüyordu. Nitekim bu sürekli akınlar ve saldırılar sırasında İslâm ordu komutanlarından birtakım isimler öne çıkmış bulunuyordu. Çünkü bu isimler savaş alanlarında kendilerini kanıtlamışlar ve birçok savaş sanatı ve deneyimiyle varlıklarını ortaya koymuşlardı.

Nitekim bunlar arasında Abdullah b. Gürz el-Beceli, Yezid b. Şeceretur-Rehavi, Malik b. Hubeyre es-Sekuni, Cunade b. Ümeyye el-Ezdi, Süfyan b. Avf, Fudale b. Ubeyd ve Malik b. Abdullah el-Has'ami gibi isimleri sayabiliriz. Bu sonuncu isim, yararlıklarından dolayı Malikus-Savafi adıyla anılmakla ün kazanmıştır. Çünkü Küçük Asya'da savaş meydanlarında çok büyük yararlıklar göstermiştir. Burada adı geçen askerî komutanlar, Allah'ın dinini yüceltmek adına Bizanslılara karşı direnip çok üstün bir cihad ve güzel bir savaş sergilemişlerdir.[3]

---

[1] el-Alemu'l-İslamiyyi fi'l-Asri'l-Emevi, s.247; el-Emeviyyun ve'l-Bizantiyun, ş.110
[2] el-Alemu'l-İslamiyyi fi'l-Asri'l-Emevi, s.248; Tarihu't-Taberi, s.6/225
[3] el-Alemu'l-İslamiyyi fi'l-Asri'l-Emevi, s.248; Tarihu't-Taberi; el-Emeviyyun ve'l-Bizantiyun,

KOSTANTİNİYE'NİN BİRİNCİ KUŞATILMASI

Muaviye H. 47-48 (667-668 m) senelerinde askerî gücünden birtakım küçük askerî grupları Bizans üzerine gönderdi. Amacı, İstanbul'a ulaşılabilmesi için gerekli olan yolların hazırlanmasını sağlamaktı. Nitekim Malik b. Hubeyre es-Sekuni kışlık askerî harekâtın başında yer alarak Bizans topraklarına girdi. Böylece H.49 (669 m) yılında Kostantıniye şehri ilk defa bir İslâmî kuşatmaya tanık oldu. Çünkü İslâm ordusunun Bizans topraklarında onların güçlerine karşı üstünlük elde etmesini sağladı. Kaldı ki zaten bu esnada imparator ikinci Kostanz kendi komutanlarından ikisiyle, iç çekişmelerle uğraşıyordu. Bu imparatora karşı çıkan sözkonusu iki komutandan biri Siliyus, diğeri de Miziriyus idi.[1]

Bütün bu tedbirler ve yapılanlar, Muaviye'ye (ra), askerî gücünü ister kara ve ister deniz askerî olsun Fudale b. Ubeyd el-Leysi, Süfyan b. Avf el-Amiri gibi komutanlarının gözetiminde kolaylıklar sağlıyordu. Nitekim Yezid Şeceretur-Rehavi de Kostantıniye'ye karşı yapılacak olan girişimlerde bu komutanlara yardımcı oluyordu. İslâm ordusunun deniz filosu Kalkedonya (Kadıköy) denilen yere varıp ulaşmıştı. Bu bölge Kostantıniye'nin Asya bölümünde Kara kesiminde yer alan bir bölgesinin adıydı. Kostantıniye'ye buradan saldırabilmek için bölgenin bu noktasından bir gedik açmak istiyorlardı.

Ancak bu esnada ağır ve dondurucu kış şartlarına ilave olarak birçok İslâm askerinin, başgösteren bir çiçek hastalığı salgınından etkilenmeleri, bölgeyi kuşatma altında tutma gayretinde olan ordunun amacına ulaşmasını zorlaştırıyordu.

Kara ordusunun komutanı olarak görev başında bulunan Fudale b. Ubeyd el-Leysi elindeki mevcut güce, yardımcı olabilmeleri için Muaviye'den yeni destek güç istiyordu. Komutanın talebini dikkate alan Muaviye, içinde sahabenin de yer aldığı yeni bir yardım kuvveti gönderdi. Meselâ Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyir, Abdullah b. Amr b. As, Ebu Eyyub Halid b. Yezid el-Ensari (rhum) gibi isimler de bulunuyordu. Bu gücün genel ordu komutanı ise Muaviye'nin oğlu Yezid idi.[2]

Yezid komutasındaki güç ile Kalkedonya (Kadıköy) yani küçük Asya bölgesine ulaşınca burada murabıt ordusuna katıldı. Birleşen iki askerî

---

[1] İbrahim el-Adevi'nin işaret ettiğine göre İmparator öldürülüyor ve yerine oğlu dördüncü Kostantin getiriliyor.

[2] Tarihu't-Taberi, 6/148

güç toparlanarak İstanbul'a doğru harekete geçti. Böylece yaklaşık olarak altı ay boyunca İstanbul surlarını dövmüşlerdir. (İlk Bahardan yaz mevsimine dek.)

Bu kuşatma iki gücün kuvvetleri arasında devam etti. Yezid kuşatma sırasında çok büyük yararlılıklar gösterdi, cesaretin ve şecaatin en büyük örneğini sergiledi. Hatta bu bakımdan tarihçiler, Yezid'in adını tarihe Arap delikanlısı olarak geçirmişlerdi.[1]

Eğer Müslümanlar bu seferlerinde zor koşullar altında kalmaları, örneğin; mevsimin kış olması, sürekli yağışların devam etmesi, dondurucu soğukların baş göstermesi gibi zor koşulların yanında, gıda ihtiyacının artması, askerler arasında salgın hastalıkların doğması ve İstanbul surlarının aşılamaması, Müslümanların bölgeden ayrılmalarını ve Şam'a geri dönmelerini gerektirmiştir.

Kaldı ki bir de kale içerisinde olan kimselerin çıkarmış oldukları yangın yüzünden Müslümanların birçok gemilerinin de yanması gibi sebepler, ordunun artık oradan ayrılma mecburiyetini getirmişti. Çünkü bütün bu sebepler yüzünden İstanbul'un fethi gerçekleşemiyordu.

Hz. Peygamberin vermiş olduğu haberler çerçevesinde İstanbul'a karşı yapılan gazveler, esasen Resûlüllah'ın konuya ilişkin vermiş olduğu önemli haberler, mucize bilgilerdi. Çünkü Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) şöyle buyuruyordu:

"Ümmetimden Kayser'in şehrine karşı ilk savaşacak olan ordu, Allah tarafından mağfirete nail olmuştur."[2]

Sahabe büyüklerinden de önemli isimler İstanbul'a yönelik savaşa katılmışlardı. Allah kendilerinden razı olsun. Hepsi de Hz. Peygamber (sav) tarafından haber verilen bağışlanma müjdesine erebilmek adına bu savaşa katılıyorlardı.[3]

KOSTANTİNİYE KUŞATMASI SIRASINDA EBU EYYUB ENSARİ'NİN ÖLÜMÜ

Bu sahabi Halid b. Zeyd b. Küleyb Ebu Eyyub el-Enasri olup Hazrec kabilesindendir. Kendisi Bedir, Akabe ve benzeri tüm gazvelerde bulunmuş olan bir sahabidir. Hz. Hz. Ali'nin yanında yer alarak Haricîlere karşı savaşmıştır.

---

[1] el-Emeviyyun ve'l-Bizantiyun, s. 164; Hilafetu Muaviye, s. 109
[2] Buharî, Fethu'l-Bari, 6/120
[3] Merviyyat Hilafeti Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s. 320

Resûlüllah (sav) Mekke'den Medine'ye hicret edip geldiğinde onun evinde konaklamıştır. Peygamber Mescidi ve mescidin çevresinde kendisine ait yerler yapılıncaya dek bir ay onun evinde kalmıştır.[1]

Ebu Eyyub el-Ensari (ra), Hz. Ali döneminde Abdullah b. Abbas (ra) Basra valisi iken bir heyet halinde onun yanına gelmiş, Abdullah b. Abbas onu çok iyi bir şekilde karşılayıp ona ikramda kusur etmemiştir ve kendisine, "Senin, Peygamberi (sav) evinde konuk etmen sebebiyle ben de bu gün seni ödüllendireceğim" diyerek elinden gelen ikramı yapmış ve nerede konaklamak istemişse oraya onu ulaştırmıştır. Bunun için elinden gelen yardımı esirgememiştir. Hatta kırk bine yakın maddi yardımda bulunmuştur.

Yine bir rivayete göre, Ebu Eyyub el-Ensari ayrılmak istediğinde, onun için lazım olan her gereci de ona vermiş, birçok hediye ikramında bulunduğu gibi, yanına birçok hizmetçi de katmıştır. Böylece kendisine kırk bin (dinar veya dirhem) ikramının yanın da kırk kadar da köle vermiştir. Bütün bunları, Resûlüllah'ın Medine'ye hicretiyle, Ebu Eyyub'un ona evini açması sebebiyle kendisine bir ikram olsun diye yapmıştır. Çünkü Hz. Peygamberi evinde konuk yapmak Ebu Eyyub için çok büyük bir şeref olduğu gibi, O'na evini açan Ebu Eyyub'a değer vermek de o nispette bir şereftir.

Hanımı kendisine, "Halkın Aişe hakkında çıkarılan iftira konusunda söylediklerini duymuyor musun?" dediğinde, Ebu Eyyub bunun üzerine hanımına şöyle demiştir: "Ey Eyyub'un annesi! Onu sen mi işledin?" demesi üzerine, hanımı da, "Vallahi hayır" diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Ebu Eyyub hanımına, "Allah adına yemin ederim ki Aişe senden daha hayırlı bir kadındır" diyerek susturmuştur.

İşte o Ebu Eyyub, bu sözleri eşine söyleyen Ebu Eyyub'tur. Bunun üzerine Allah aşağıdaki âyeti indirdi.[2]

"Bu iftirayı işittiğinizde erkek ve kadın müminlerin, kendi vicdanları ile hüsn-ü zanda bulunup da, 'Bu, apaçık bir iftiradır' demeleri gerekmez miydi?" (Nur, 24/12)

Resûlüllah (sav), Ebu Eyyub el-Ensari ile Medine-i Münevvere'de büyük barışı sağlayan Mus'ab b. Umeyr'i (rma) kardeş yapmıştır.

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/251

[2] Siyeru A'lami'n-Nubela, 2/404; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/252; Siretu İbn Hişam, 2/302

Ebu Eyyub el-Ensari Kostantıniye surları yakınında Bizans topraklarında vefat etmiştir. Kendisi Muaviye'nin oğlu Yezid'in komuta ettiği ordu ile buraya gelmişti. Muaviye, onu oğlu Yezid'e vasiyet etmişti. Nitekim cenaze namazını da Yezid kıldırmıştır.[1]

Bir rivayette şöyle geçmektedir: "Ebu Eyyub savaştı ve bu savaş sırasında hastalandı. Bunun üzerine çevresindekilere dedi ki: "Ben ölünce, cenazemi de beraberinizde götürün, düşmanla karşı karşıya geldiğinizde beni hemen orada, ayaklarınızın altına bırakın. Bana gelince, ben size, Resûlüllah'tan (sav) dinlediğim bir şeyi anlatacağım. Resûlüllah (sav) şöyle buyurmuştu:

"Kim, Allah'a şirk koşmadan vefat ederse, cennete girer."[2]

Ebu Eyyub el-Ensari Kostantıniye surlarının dibinde toprağa verildi. Hz. Eyyub toprağa verilirken, Rumlar onu toprağa verenlere şöyle diyorlardı: "Ey Arap topluluğu! Dün gece sizde çok tuhaf şeyler oldu! Neydi?" Onların da cevabı şöyle oldu:

"Peygamberimizin ashabından çok değer verdiğimiz büyüklerimizden biri vefat etti. Allah adına yemin olsun ki, eğer onun kabri deşilse, kabrine bir şeyler yapılırsa bundan böyle Arap beldelerinde hiçbir kilise çanı çalınmaz."[3]

Osmanlı Devletinin gelişinden ve İstanbul fethedildikten sonra, Ebu Eyyub el-Ensari'nin kabri Osmanlı kültüründe büyük bir öneme sahip oldu. Hatta bir Osmanlı devlet başkanı tahta ilk oturduğunda, onun tahta oturmasını kutlamak için Ebu Eyyub mescidinde büyük bir dinî merasim yaparlardı. Orada kılıç kuşanarak, görevin kendisine geçtiğini sembolize eden nişanlar burada takılırdı.

Ebu Eyyub el-Ensari'nin Türkler üzerinde kadın ve erkek kim olursa olsun, hepsi üzerinde büyük bir sevgi ve saygısı vardır. Herkes, en üst rütbede olanlar da sıradan halk da ona saygıyla gönülden bağlıdır. Ona, Allah Resûlü'nü evinde misafir eden büyük bir konuk gözüyle bakarlar ve öyle değer verirler. Çok sıkıntılı olan bir dönemde Ebu Eyyub Resûlüllah'ı evinde konuk etmiş, ona ikram ve yardımda bulunmuştur. Kaldı ki Ebu Eyyub'un mücahitler arasında da çok önemli bir yeri ve değeri vardı. Onun Allah Resûlünü evinde konuk etmesini, Allah yolunda cihada giriş-

---

[1] Siyeru A'lami'n-Nubela, 2/405; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/252
[2] Siyeru A'lami'n-Nubela, 2/412. Hadis isnad yönünden kuvvetli bir hadistir.
[3] Bk. önceki dipnot.

mesini kendileri için en büyük bir menkıbe kabul ediyorlardı ve büyük bir değere haiz olmasını sağlıyordu.[1]

Ebu Eyyûb el-Ensari bıraktığı vasiyetnamesinde, gömülmesi için düşmana en yakın olan noktada toprağa verilmesini istiyordu. Bu da onun cihad görevine ve farizasına ne kadar bağlı bulunduğunu gösteren bir önemli noktadır. Bu nedenle naşı da olsa İslâm ordusunun safları arasında omuzlarda taşınarak surlara en yakın noktaya götürülmesini istiyordu. İstiyordu ki ister hayatta olsun, ister ölmüş olsun düşman topraklarında toprağa verilsin.

Ebu Eyyub bu haliyle âdeta hayatta iken gerçekleştirdikleri hizmetlerle yetinmemiş, ölümünden sonra da kendisi için olması gereken ecri ister gibi davranmıştır. İşte bu davranışı, gerçek anlamda mücahit olanların zihninde en doğru cihad görevini yerine getirme konusunda bir iz bırakacak olan en etkili hizmettir.[2]

Gerçekten çok şaşılacak bir durumdur. Zamanımızda öyle Müslümanlar görüyoruz ki, eğer vatan toprakları dışında ölürse mutlaka cenazesinin düşman topraklarında bırakılmamasını ve kendi ülkesine götürülmesini ailesine vasiyet eder. Oysa yeryüzü Allah'ın toprağıdır. Ülkelerde Allah'ın beldeleridirler. Nitekim Türk şairleri şiirlerinde onu övmüşlerdir. İşte Şeyhülislâm Esat Efendi! O, Ebu Eyyub'un önemine çok hassas ve dakik ifadelerle şiirinde şöyle yer veriyor:

Cihat eden bir mücahit olarak katıldı her gazaya
Sabırla göğüs gererek katıldı yılmadan her savaşa
Nihayet salâbeti ve mehabetiyle yılmadan geldi
Son gazvelerinden birinde tâ geldi Bizans'a
Bir garip olarak karın ağrısından yumdu gözlerini hayata
Şehit düşürülmeden şehit olarak veda etti bu dünyaya

Ebu Eyyub el-Ensari (ra), Kostantıniye savaşı için yola çıktığında zaten epeyce yaşı ilerlemiş olan bir piri faniydi. O hep, "Allah buyuruyor ki" diyerek şu mealdeki âyeti okurdu:

"Ey Müminler! Topyekûn bir halde gönüllü-gönülsüz, piyade ve süvari olarak hangi şartlar altında olursa olsun savaşa çıkın. Dinin hâkim olması için Allah yolunda mallarınız ve canlarınızla gerektiği

[1] Hüseyin el-Mısri, es-Sahabiyyul-Celil Ebu Eyyub el-Ensari, s. 12
[2] Hüseyin el-Mısri, es-Sahabiyyul-Celil Ebu Eyyub el-Ensari, s. 68

gibi cihad edin. Eğer bilirseniz bu genel seferberlik ve Allah yolunda cihad emri, hem dünyanız ve hem âhiretiniz bakımından sizin için daha hayırlıdır." (Tevbe, 9/41)

Ebu Eyyub bu âyeti okur ve şöyle derdi: "Bakıyorum bu âyete göre ben, ya piyadeyim, ya süvariyim, ya gönüllüyüm, ya da gönülsüz"(yani âyette belirtilen şartlardan birine ben haizim) derdi.[1]

Ebu Eyyub el-Ensari (ra), Müslümanların Allah'ın âyetlerini çok iyi anlayıp yorumlamalarını, doğru ve sağlıklı bir kavrayışla ele almalarını, İslâmî kavramları çok iyi değerlendirmelerini öğretir ve onları uyarırdı.

İmran et-Tecibi diyor ki: "Biz Medine'den savaşma niyetiyle hareket ettiğimizde, Kostantıniye'yi ele geçirmek arzusuyla yola çıkmıştık. Medine'den hareket eden birliğin başında Halid b. Velid'in oğlu Abdurrahman b. Halid bulunuyordu. Bizanslılar ise o esnada sırtlarını Kostantıniye duvarlarına yaslanmış haldeydiler. Derken birisi düşmanın üzerine saldırıya geçti. Bunun üzerine orada bulunan askerler, "La ilahe İllallah, adama bak adama! Kendi eliyle kendisini tehlikeye atıyor" diyerek güya uyarıda bulunuyorlardı.

Askerlerin ağzından bu ifadeleri duyan Ebu Eyyub el-Ensari hemen onları uyardı ve kendilerine şunu söyledi ve "Sizin, kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayınız" diye okuduğunuz âyet, (Bakara, 2/195) âyetidir. Ey Ensar topluluğu! Bu âyet biz Ensar hakkında inmiştir. Allah peygamberini zafere erdirince, Mekke'nin fethi üzerine İslâm'da üstünlük elde edince Ensar olarak şöyle konuşmuştuk:

"Gelin bundan böyle elimizden çıkan malvarlığımızı yeniden kazanalım ve eski gücümüzü koruyalım. İşte bizim bu konuşmamız üzerine yüce Allah bu âyeti indirdi:

"Ve mallarınızı Allah yolunda harcayın. Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. Her zaman yaptığınızı en iyi ve dürüst olarak yapın. Çünkü Allah iyilik yapanları sever." (Bakara, 2/195)

Bu âyette belirtilen ve "ellerimizle kendimizi tehlikeye atma"nın anlamı, farz olan cihad görevini terk etmek suretiyle mal, mülk, servet edinmek, kayıplarının yerini doldurmak için dünyalık peşinden koşturmakla kendimiz tehlikeye atmaktır.

---

[1] Sekbul Abarat Li'l-Mevti ve'l-Kabri ve's-Sekerat, 1/175

Ebu İmran diyor ki: "Bu olaydan sonra artık Ebu Eyyub el-Ensari hiçbir gazadan geri durmadı, katılabildiği her gazaya katıldı. Nihayet gelip Kostantıniye'nin surları dibinde vefat edinceye kadar hep savaştı."[1]

Bu hadis bize şu gerçeği hatırlatmaktadır: Allah yolunda cihad etmeyi terkederek dünyalık peşinden koşturmak büyük bir tehlikedir. Çünkü gerçek helâk oluş, Müslümanların İslâm'a karşı görevlerini hafife almaları yüzünden âhiret hayatlarını helâk etmeleridir.[2]

KOSTANTİNİYE'NİN İKİNCİ DEFA KUŞATILMASI

Muaviye sürekli akınlarla ve âni baskınlarla Bizanslılara nefes aldırmak niyetinde değildi. Çünkü bu gaye ile Rodos ve Orvad gibi önemli adaları ele geçirmek için hep deniz akınları başlatmıştır. Bu konuya daha önceden de değinmiştik. Orvad adasının Kostantıniye'ye yakınlığı nedeniyle burası büyük bir önem kazanıyordu. Suriye sahillerine ait bir ada olan ve Avrupalıların Gazikos adını verdikleri bir adadır. Tartus'a yakın mesafede olan bir adadır.

Muaviye bu adayı deniz filosu için bir üs haline getirdi. İkinci Kostantıniye kuşatmasında ve yedi yıl süren savaşlarda (H.54-60/673-679 m) burası savaş hazırlıkları için bir üs konumundaydı. Muaviye burada büyük bir deniz filosu ya da donaması oluşturdu ve bu donmayı ikinci defa kuşatılması için Kostantıniye üzerine gönderdi.

Askerler İstanbul surları önünde H.54 (673 m) yılından itibaren H. 60 (679 m) yılına kadar kuşatmayı devam ettirdiler.[3]

Donanma gemileri, askerleri bu adadan alarak İstanbul surlarını kuşatmak için karaya çıkarıyorlardı. Böylece mükemmel bir şekilde İstanbul surlarının kuşatılmasını istiyorlardı. İstanbul surlarının kuşatılması Nisan ayından itibaren başlamış Eylül ayına kadar devam etmiştir. Bu arada sabah ve akşam sürekli olarak İslâm ordusuyla Rum askerleri arasında çatışmalar baş gösteriyordu.

Müslüman savaşçıların kara ordusunun akınları, surlar üzerinden oklar ve gülleler fırlatan, taşlar atan Bizans askerlerinin karşı koymalarıyla engelleniyordu. Bu durum yedi yıl kadar hep böyle sürdü gitti. Nihayet Bizanslıların içlerine korku ve endişe düştü, büyük bir baskı ve sıkıntı

[1] Ebu Davud, Sünen, H.2512; Tirmizi, Sünen, H.2972
[2] et-Tarihu'l-İslâmi, 13/15
[3] Bk. Tarihu't-Taberi, 6/210-240

içersinde kalmışlardı, çünkü kendilerine önemli kayıplar verdirilmişti. Ancak bütün bu çabalara rağmen şehir ele geçirilemedi, surlar üzerinden karşı koyan Bizans askerlerini bir türlü yenemediler.[1]

Bu akınlar sırasında İstanbul'u ele geçirememelerinin birtakım nedenleri bulunmaktadır. Şöyle ki:

1-Bizanslılar bu savaşlarda, adına deniz ateşi ya da Grek ateşi verdikleri bir tür ateşli silahlar kullanmaya başladılar. Bu silah türü bir tür kimyevi maddelerden, petrolden elde edilen ateşli bir silah türüydü. Ki hazırlanan toplara yerleştirilen gülle ve taş benzeri şeyler, toplar ateşlenmek suretiyle İslâm askerleri üzerine fırlatılıyordu. En tuhaf yanı da su ile temas ettiğinde daha çok parlayarak yanmaya devam ediyordu. İşte bu nedenle birçok donanma gemisi yanmış, birçok Müslüman asker de bundan zarar görmüştü.

Bu buluşu gerçekleştiren kişi aslında Suriyeli olan Kalinkos adında bir mühendisti. Bu adam işin başında Müslümanlarla birlik hareket ediyordu ve Müslümanların hizmetindeydi. Daha sonra Kostantıniye'ye kaçtı ve sanatını ve becerisini Bizanslıların hizmetine sundu.

Bu yeni silah, Bizanslıların başkentlerini korumaları açısından önemli bir direnme ve güç gösterme hizmetini görmüştü. Bu silah bir sır olarak hep saklandı. Ancak kendi sanatında uzman olan bir kimse bunu bilebilirdi. Böylece Bizanslılar bu silahın nasıl imal edildiğini gizli tutarak, sadece kendileriyle antlaşmalı oldukları taraftarlarının eline vererek Müslümanların üzerine saldırtıyorlardı. Bu durum böylece dört asır devam etti, silahın nasıl icat olunduğunu icat edeninden başkası bilemiyordu.

Miladi 10. ve hicri 4. asırda araştırmacılar bu ateşli silahın sırrını çözebildiler. Nasıl yapıldığını ve nelerden oluştuğunu öğrendiler. Çünkü bu silah düşman üzerine mancınıklar yoluyla atılıyordu. Bakır ve kurşundan alaşımlar, silahlar gemilere fırlatılıyor ve dolayısıyla büyük zararlar veriliyordu.

Silah güçlü bir ses çıkarıyor, arkasından koyu bir duman bırakıyor ve göz alıcı bir ateş çıkarıyordu. Bu türden bir icat İslâm bilginlerinin kafalarını oldukça meşgul ediyordu. Bu nedenle bunu araştırmaya ve üzerinde fikir yürütmeye başladılar. Nihayet miladi 11. yüz yılın başlarında hicri beşinci asırda işin sırrını çözdüler. Üzerinde birtakım değişiklikler yapa-

[1] el-Alemu'l-İslamiyyi fi'l-Asri'l-Emevi, s.252 ve 351-352; el-Emeviyyun ve'l-Bizantiyun, s.176

rak bu defa Müslümanlar çok daha güçlü bir silah meydana getirdiler. Bunun ateş gücü Grek ateşinden çok daha üstündü.

Bundan böyle İslâm ordusu Şam topraklarında haçlı ordularına karşı olan savaşlarda bu güçlü silahı kullanır oldular. Böyle bir silah, haçlılar üzerinde korkunç bir etki bıraktı, hepsi büyük bir panik içine düştüler. Artık bu dönemden itibaren bu ateşli silahın adı İslâm'ın ateşi adını aldı.[1]

Bu konuda Dr. İbrahim el-Adevi diyor ki: "Müslümanlar tarafından icat olunan bu güçlü silahın nasıl bir silah olduğunu anlayıp öğrenmede düşman acze düştü. Müslümanların icat ettikleri bu ateşli silah yani İslâm ateşi, miladi 14 ve hicri sekizinci asra kadar kullanılmaya devam etti. Üzerinde her dönem büyük değişikler ve tadilatlar yapılarak kullanımı sürdürülüyordu. Nihayet sonunda barut icat olundu ve o devreye girdi.

Günümüz Modern dünyası, harp sanatında değişikliklere gidilmesi ve ateşli silahların kullanılması konusunda Müslümanlardan bu alanda çok şeyler öğrenmiştir. Müslümanlar burada şu gerçeği düşmanlarına gösterdiler: Müslümanlar hiçbir zaman elleri ve kolları bağlı olarak düşmanlarının önünde duracak değillerdir. Allah'ın izniyle düşmanlarını da şaşırtacakları çok daha güçlü silahlarla ve onlardan daha üstün olarak ansızın düşmanlarının karşılarına dikileceklerdir. Müslümanlar kendi maslahatları ve menfaatleri için ne gerekliyse elbette onu yapacaklardır.[2]

Bizim yüce Allah'tan dileğimiz, Müslümanların ve İslâm dünyasının gerek askerî alanda ve gerekse silah gücü bakımından Amerika'yı da Batıyı da alt edebilecekleri ve onlara üstünlük sağlayacakları gücü vermesidir.

2- Önemli demir hatların çekilmesi: Altın çağ dönemi denilen bu dönemde Kostantiniye limanı ile Asya kıyısı arasında bir engel oluşturuyordu. Çünkü bir savaş halinde veya bir kuşatma tehdidi durumunda bunlar devreye sokuluyor ve geçişler kapatılıyordu.

3- Önemi bir coğrafi bölge olması: Tarihçi Binz burayı tanıtırken burayı âdeta Avrupa'nın bir açık adası şeklinde gösteriyor. Öyle bir ada ki, Asya sahiliyle neredeyse bitişmiş haldedir. Kuzey sınırı ile doğu arasında yolun ortasında bir bölgede bulunuyor ki, burasını da Marmara Denizi, olabilecek deniz saldırılarından korumaktadır.

---

[1] Muhammed Seyyidul-Vekil, el-Emeviyyun, 1/65
[2] el-Emeviyyun ve'l-Bizantiyun, s.178

4- İçeriden ve dışarıdan surlarla çevrilmiş olması ve surların üzerinde büyük gözetleme burçlarının ve kulelerinin yapılmış olması. Böylece şehir, âni saldırılara karşı olsun ve sıradan hareketlere karşı olsun olsun, sürekli olarak gözetim altında tutuluyordu.

5- Deniz sularıyla iç içe olan şehirlerin ele geçirilmesi ve buraların kuşatılması konusunda Emevîlerin deniz zaafının bulunması. Meselâ İstanbul bunun bir örneğidir. Çünkü buranın ele geçirilmesi, özellikle yeni gelişmiş silahlara ve savaş gereçlerine, askerlerin deneyimine bağlı bulunuyordu. Oysa Emevîlerin askerî güç bakımından ellerinde o derece önemli silahları bulunmuyordu.[1]

6- Bizans ve İslâm Devletinin diplomasi hareketleri: Bizans başkenti İstanbul'un hemen düşmemesi ve ele geçirilmemesinin bazı nedenleri vardı. Bunlardan bir kısmını şöylece açıklayabiliriz.

Bunun en başında şehrin doğal koruganlarla çevrili bulunması ve çok iyi olarak tahkim edilmesi ve gözetlenmesidir. Grek ateşi denilen ateşli bir silahın kullanılması, çok katı, sert ve dondurucu hava koşulları gibi engeller şehrin hemen alınmasını veya ele geçirilmesini engelliyordu.

Aynı zamanda Karadenizden gelen müthiş dev dalgaları şehrin istilasını oldukça zorlaştırıyordu. Müslüman askerlerini sabretmelerine, dayanma gücü sergilemelerine ve zor şartlara göğüs germelerine rağmen mevcut engeller yüzünden şehir bir türlü alınamıyordu.

Bu arada her iki devlet açısından devletlerin içeriden birtakım problemler yaşamaları ve bazı kargaşaların meydana gelmiş olması da bunu zorlaştırıyordu. Nihayet bütün bu sebepler çerçevesinde iki devlet arasında barış sözleşmeleri sağlandı. Sonunda İslâm deniz donanması İstanbul'un surları önünden çekilmeye ve yeniden Şam'a dönmeye karar verdi.

Kaldı ki bu çekilmenin Emevî devleti açısından da bazı nedenleri vardı. Muaviye kuşatmanın oldukça uzadığını ve fakat buna rağmen hedeflerine ulaşamadıklarını biliyor, görüyor ve bunun sıkıntılarını yaşıyordu. Çünkü artık yaşı epeyce ilerlemiş vaziyette idi. Ecelinin de yaklaştığını hissediyordu. Bütün bu sebeplerden ötürü o, büyük ordunun bir an önce geri dönmesini istiyordu.

Çünkü ordu dönmezden önce bir ölüm olayı gerçekleşirse oğlu ve halifesi Yezid'in büyük problemlerle karşı karşıya bulunacağını seziyordu.

---

[1] Min Devleti Umer İla Devleti Abdulmelik, s. 167-168

Bu ordu Şam'a geri dönmeliydi ki, içerde meydana gelebilecek birtakım olayları ve rahatsızlıkları önleyebilsin.

Kaldı ki Bizans devletinin durumu da bundan geri değildi. O da bir an önce şehirlerini kuşatan bu ordudan kurtulmak ve derin bir nefes almak istiyordu. Çünkü bu durum Bizans devletini tamamen sarsmış ve güçlerini iyiden iyiye zayıf düşürmüştü.

Bu nedenle Bizans devlet adamları Yuhanna adında zeki ve diplomaside sözünü geçiren bir adamlarını Dımaşk'a göndermeye karar verdi. Bu diplomat Muaviye dâhil birçok devlet adamlarıyla Şam'da görüşmeler yaptı, oturumlar akdetti. Yaptığı görüşmelerinde İslâm devletinin öneminden, azametinden ve bunun Muaviye'ye kazandırdığı değerden ve önemlerden söz etti. Sonunda bu adam iki ülke arasında barış imzalanmasını sağladı.

Barışın sağlanması üzerine artık Müslümanların Kara ve Deniz kuvvetleri Kostantıniye önlerinden çekilmeye ve Şam'a dönmeye başladılar. Böylece bu önemli şehri, Bizanslıların iğrençliklerine yaralı ve inler vaziyette terk ederek ayrılmış oldular.[1]

İKİ DEVLET ARASINDA BARIŞ İLİŞKİLERİ

Tâ Raşit Halifeler döneminden itibaren Emevî dönemine dek İslâm Devleti ile Bizans Devleti arasındaki ilişkiler daha çok cihad hareketinin bir sonucu olarak askerî alandaydı. Bu cihad hareketi bu döneme kadar yaz ve kış olmak üzere sürekli akınlar halinde yaklaşık yıl boyunca devam ederdi.

Cihad döneminde birtakım sınır belde ve kentleri oluştu. Ancak bütün bu çatışmalara, savaşlara rağmen iki devlet arasında oluşması istenen barış tümüyle ortadan kaldırılıyor değildi. Emevîler döneminde de iki devlet arasında değişik yollarla da olsa birtakım barış münasebetleri kuruluyordu. Örneğin karşılıklı haberleşmeler, yazışmalar, elçilerin gidip gelmeleri, kültürel alanlarda bazı görüşmeler ve münazaralar, esir değişimi gibi hususlar bulunuyordu.

Karşılıklı Elçilerin Gidip Gelmesi ve Yazışmalar

Rumların Muaviye ile görüşme girişimleri Rum Kayseri tarafından Muaviye açısından fitne döneminin kısmen dindiği bir döneme rastlar. İki

[1] el-Alemu'l-İslamiyyi fi'l-Asri'l-Emevi, s.253; el-Emeviyyun ve'l-Bizantiyun, s.175

devlet arasında yapılan antlaşmada Muaviye'nin bir miktar mal vermesi üzerinde anlaştılar. Tarafların her ikisi, birbirinden rehineler alınmasında ittifak etti.

Muaviye onlardan birtakım rehineler aldı ve onları Baalbek denen yerde tuttu. Ancak daha sonra Rumlar sözlerinde durmadılar, antlaşmayı bozdular. Ancak Muaviye ve Müslümanlar ellerinde bulunan rehineleri öldürmeyi uygun bulmadılar ve hepsini salıverdiler ve şöyle dediler:

"Yapılan haksızlık ve zulme aynı haksızlık ve zulümle karşılık vermektense en hayırlı olanı zulme karşı iyilikle cevap verilmesidir."[1]

Burada önemli olan husus, bu gibi durumlarda olayları gerektiği gibi değerlendirebilmektir. Esasen İslâm Devletini güçsüz düşebilecek ve zaaf gösterecek bir noktaya gelmemesi için mutlaka gücünü ve kuvvetini koruma sebeplerine sarılması, tembellik ve uyuşukluk göstermesi gerekir. Böyle yapmalı ki düşmanlar tarafından ülkesine göz koyanların iştahlarını kabartmasın.

Aksine İslâm Devletinde olması gereken şey, mehabetini koruması, elindeki güçler sayesinde düşmanlarının üzerinde her an bir korku sağlaması ve bu havayı uyandırmasıdır. Kimi zaman mal vererek ve birtakım ödünler vererek kendisini koruması gerekse bile, bu, bir zaruret sonucunda olmalı ve genel bir kural haline gelmemelidir. Zaruret ölçüsü ne ise, onun ötesine geçilmemelidir. Nitekim İslâm âlimleri zaruretin öçsünü de belirlemişlerdir.[2]

Yoksa sürekli olarak düşmana mal ve bedel ödeme gibi bir barış antlaşması asla söz edilemez. Aksine bu türden barış sözleşmeleri, Müslümanların zayıf düşmeleri veya bir zaruret halinin var olması durumunda olabilir. Ancak bu arada tekrar yeni güç elde edebilmek ve hatta daha üstün gelebilmek için de ciddi mânada olması gereken görevlere ve sebeplere mutlaka sarılmalıdırlar. Müslümanlar güçlerini kazandıklarında ve koşullar uygun olduğunda artık sözleşmeyi bozarlar. Çünkü Müslümanlar hiçbir zaman kendilerini zillete düşürecek, aşağılayacak ve toplumunu bozacak olan şartlara imza atamazlar, atmamalıdırlar.

---

[1] el-Alakatul Arabiyye el-Bizantiyye Fi Asri'l-Emeviyyi, s.122–123
[2] Belazuri, Futhul-Buldan, s.63; el-Alakatul-Hariciyye Lil-İslamiyye, s.239

Özetlemek gerekirse İslâm Devleti mecbur kalınca bu türden anlaşmalara imza atabilir, fakat zaruret ölçüsü ne ise, onun üzerine asla geçemez, geçmemelidir. Zaruret halinin sona ermesiyle akitler de sona erer.[1]

Karşılıklı elçiler gönderilmesi, yazışmalar olması sadece askerî yönle kısıtlı olmamıştır. Kimi görüşmeler ve çabalar aynı zamanda bilimsel mânada da olmuştur. Bu tür çalışmalar genelde kamuyu ilgilendiren işler türünden oluyordu. Nitekim Rum Kayser'i Muaviye'ye şöyle bir yazı gönderir:

"Selam sana! Şimdi asıl diyeceklerime gelince; bana söyler misin, Allah katında birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci derecede sevimli olan en önemli kelime nedir?

Sana dört şey soracağım: Canlı olmalarına, bir ruhlarının bulunmasına rağmen bir ana rahminden dünyaya gelmemişlerdir, bunlar kimler veya nelerdir? Sahibini içinde taşıyarak hareket eden kabir kimin kabridir? Dünya var edileliden beri sadece bir defa güneşi gören ve fakat bir daha hiç görmeyen toprak hangisidir?"

Bu ve benzeri birtakım sorular içeren bir yazışma...

Muaviye de kendisine sözkonusu soruların cevabını içeren şu mektubu yollar: "**Birincisi**: Allah katında en sevimli kelime, **La ilahe İllallah** kelimesidir ki, Allah bu olmadan hiçbir ameli kabul etmez ve bu, insanı cehennemden kurtaracak olan kelimedir. **İkincisi, Sübhanellah** kelimesidir ki, bu da yaratılmışların duasıdır. **Üçüncüsü, Elhamdülillah** kelimesidir ki, şükür ve teşekkür ifadesidir. **Dördüncü** kelime de **Allahu Ekber** cümlesi olup, namazlara, rükûlara ve secdelere bununla başlanılır. **Beşincisi** de **La havle ve la kuvvete illa billâh** cümlesidir.

Kendilerinde bir ruh bulunduğu halde bir ana rahminden doğmamış olan dört canlı da biri Âdem, biri Havva, biri Musa'nın asası ve koçtur. Dünyada sadece bir defaya mahsus olarak güneşi gören toprak parçası da Hz. Musa'nın İsrail oğullarını kızıl denizden geçirirken denizin yarılması sırasında altındaki toprağın güneşi görmesidir. Sahibini içine alıp da hareket eden kabir de, Hz. Yunus'u yutan balıktır. Çünkü Hz. Yunus onun karnında iken o hep hareket halindeydi.[2]

---

[1] el-Alakatul-Hariciyye Lil-İslamiyye, s.239

[2] Uyunul Ahbar, 1/198-199; el-Hududul Arabiyye el-Bizantiyye, 2/387; el-Alakatul Arabiyye el-Bizantiyye Fi Asri'l-Emeviyyi, s.126

Bilgi ve Haber Alışverişi

Araplar olsun, Rumlar olsun biri ötekisinin tüm hayat alanlarına ilişkin karşılıklı güven duygusu içinde zaman zaman bu haberleşme işinden ve birbirlerinin deneyimlerinden yararlanıyorlardı. Müslümanların bu alanda Rumlardan yararlanmaları sadece iktibasa dayalı olan bir şey değildi. Karşılıklı ilişkiler o denli ileri safhalarda gelişmişti ki, neredeyse Bizanslılar İslâm ruhuyla iç içe yaşar hale geldiler. Biz işin bu yönünü özellikle imar alanında görebiliyoruz. Çünkü Emevîler kendi ikametleri açısından ilgili yerlerde ve bölgelerde cami ve mescit yapımına ve imarına çok büyük bir önem veriyorlardı.

Nitekim daha önce Bizans idaresinde bulunan birtakım Rumları Şam'a, sarayına almış, onları devlet işlerinde ve hizmetlerinde değerlendirmiştir. Özellikle yazman olarak idarî işlerde görev vermiştir. Meselâ Bir Rum olan Sercun adındaki bir kişiyi Muaviye özel kâtip olarak görevlendirmiştir. Nitekim özel doktoru olarak da yine bir Hıristiyan olan İbn Essal'ı görevlendirmişti. Muaviye (ra) aslında Hıristiyanlara karşı oldukça toleranslı biriydi. Hatta Brokelman bile onun bu toleransından eserlerinde söz eder. Muaviye (ra) Hıristiyan vatandaşlarla o denli içli dışlı idi ki, onları kendi özel sarayında bile görevlendiriryordu. Mesela, malî işlerde danışman olarak görevlendirdiği Sercun b. Mansur bir Hıristiyan idi ve Muaviye'nin güvendiği kimselerden biriydi.

Sözkonusu bu gibi Hıristiyanlar da halife Muaviye'ye saygılı idiler ve onun müsamaha ve toleransına karşılık onlar da samimi olarak onu hizmetinde bulunuyorlardı, ona büyük bir saygıyla bağlıydılar. Nitekim işin bu yönü Hıristiyan kaynaklar da bile dile getirilmiştir, hatta İspanya tarih kitaplarına bile bu durum geçmiş bulunmaktaydı.[1]

Bizans Devletinin İslâm Devletinin Müsamahasından Etkilenmesi

İbrahim el-Adevi anlatıyor, diyor ki: "İslâm Devletinin Hıristiyanlara karşı gösterdiği hoş görü ya da müsamaha onlar üzerinde büyük bir etki bırakmıştır. Oysaki Hıristiyanlar kendi aralarında bile farklı mezheplere bağlı olan dindaşları üzerinde baskı kurmaktaydılar. Onlara karşı oldukça katı bir tutum ve davranış içersindeydiler. Bizanslılar kendi dindaşlarından olup da farklı mezheplere bağlı olanları bid'atçiler olarak görüyorlardı.

---

[1] et-Tarihu'l-İslâmi Afakuhus-Siyasiye ve Ab'aduhul-Hadariyye, s.132; Tarihuş-Şuubil -İslamiyye, s. 140

İslâm Devletinin çıkışıyla birçok Hıristiyan beldenin Müslümanların eline geçmesi ve böylece bu bölge insanlarının İslâm tâbiiyetinde özgürce yaşamaları, Bizanslılar üzerinde büyük bir etki bırakmıştı. Çünkü İslâm devleti, kendi tebaası olan Hıristiyanları, Şam'da bizzat korumayı kendileri için bir hak ve görev kabul ediyorlardı.[1]

Muaviye (ra) Hıristiyanların farklı mezheplerine mensup kişilerle beraber oturur, onlarla tartışır ve dinî konularda görüşürdü. Esasen Emevî İslâm Devleti, bu alanda çok önemli yararlıklar göstermiştir. Bu da onların ne kadar büyük bir hoşgörüye sahip olduklarını, bunu da mensubu bulundukları din sayesinde kazandıklarını açıkça sergiliyorlardı. Muaviye, sadece Müslüman vatandaşlarına karşı hoşgörülü davranmıyor, aynı zamanda farklı din ve inanç mensuplarına da aynı hoşgörü ile yaklaşım gösteriyordu. Dini taassuptan uzak, tamamen hoşgörüye dayalı bir yaklaşım sergiliyordu. Bütün bu gerçeklere rağmen birtakım müsteşrikler onları hep itham ederek suçluyorlardı.[2]

Elçilik Sistemleri

Karşılıklı elçilikler bulundurma, sefirler ve heyetler gönderme gibi hususlar sadece Emevî dönemiyle sınırlı olan bir şey değildi. Bunun tâ Resûlüllah (sav) ile Raşit Halifeler dönemine kadar uzanan eskiye dayalı bir uzantısı vardı.

Elçilik görevini üstlenmiş olan bir kimsenin, birtakım özel yeteneklere, iyi bir kişiliğe ve üstün bir akla sahip olması gerekiyordu. Her iki devlet açısından da elçi olan kişi, mutlaka donanımlı olmalıydı. Özellikle Resûlüllah (sav) adına bu hizmeti götüren kimse, Hz. Peygamberin (sav) nasıl bir kişiliğe sahip olduğunu, hangi amaçla peygamber olarak gönderildiğini, onun devleti adına neler istediğini ve yapmak durumunda olduğunu fazlasıyla bilmeli, bu konularda donanımlı bulunmalıydı.

Sadece Emevîler kendi elçilerine ve heyetlerine gereken değeri veriyor değillerdi. Aynı zamanda Rumlar da İslâm Devletinin elçilerine gereken önemi veriyorlardı. Bu elçiler genelde dinî bilgilere yeterli mânada sahip olan ve sahasında isim yapmış olan bilginler arasından seçilirdi. Bu ilim adamları gerektiğinde gittikleri yerlerde olabilecek tartışma, münazara ve görüşmelerde onlarla karşılıklı olarak her meseleyi rahatlıkla tartışabilecek ve konuşabilecek düzeyde bir bilgi birikimine sahip olmalıydı.

---

[1] el-Alakatul Arabiyye el-Bizantiyye Fi Asri'l-Emeviyyi, s.142
[2] Bk. Önceki kaynak

Zaten seçilenler de bu düzeyde olanlardan seçilirdi. Kendi ana dillerini bilmeleri yanında mutlaka Arap dilini çok iyi bilmeleri, konuşmaları anlayabilecek ve rahatlıkla cevap verebilecek bir konuşma yeteneğine sahip olmaları da gerekirdi.[1]

Halifeler ve krallar elçi ve delegelerine önem verirlerdi. Onları halifelere has saraylarda karşılarlardı ve orada onların görüşleri alınıp dinlenirdi. Nitekim bir keresinde Maviye, Yeşil Saray adıyla bilinen sarayının inşasını bitirdikten sonra Bizans elçisine bunun hakkındaki kanaatlerini söylemesini istediğinde sefir şöyle demişti:

"Bunun daha üstünleri serçelere hastır, en aşağılarda olanları da farelere hastır."

Muaviye, elçinin tenkidini doğru bulup görüşünde isabet ettiğinin farkına varınca, sarayını yeniden taştan yapmaya karar verdi.[2] .

Oysa buna karşılık Bizans devlet adamları, gelen Arap elçilerini Ayasofya kilisesinde, Kostantıniye çevresindeki devlet dairelerinde, deniz kıyılarındaki yerlerde karşılıyorlardı.[3]

Sefir döneceğinde ise ona hediyeler, değerli mücevherler sunulurdu. Bunun amacı elçiye ve elçiyi gönderene verdikleri önemden dolayıydı. Bütün bu karşılıklı görüşmeler, elçilerin gidip gelmesi her iki devlet açısından da bundan birtakım beklentilerin var olduğudunu göstermektedir. Bununla hedeflenen şey, karşılıklı saygıyı ve aralarında barışın devam edeceği iyi niyetini bildirmekti. Doğal olarak bu görüşmeler ve gidip gelmeler esnasında karşılıklı güç ve üstünlükler, refah ve bolluk içerisinde olup olmadıkları da değerlendirilmiyor değildi. Elbette ki bunlar da gerektiğinde gündem oluşturuyordu.

Böyle yapmalarının da bir amacı vardı. Gelen heyet veya elçiler, ülkelerine dönüşlerinde gördüklerini, intibalarını, devletin görünürde nasıl bir konumda olduğunu da kendi ülkesine bilgi olarak aktarıyordu. [4]

MUAVİYE (RA) DÖNEMİNDE CURACUMALILAR

Müslümanlar ile Bizanslılar arasında süren savaşlar ve baskınlarda Muaviye (ra) döneminde bu işin üçüncü bir tarafı da vardı. Bu üçüncü

---

[1] Bk. Önceki kaynak, s.147; el-Emeviyyun ve'l-Bizantiyun, s.215-221
[2] Bk. a.g.e. s.220
[3] Bk. A.g.e.
[4] Bk. A.g.e. s.148-149

taraf, iki devlet arasında süregelen savaşa katıldılar. Bunlar "**Curacuma**" kentine nispetle kendilerine "**Curacumalılar**" adını veriyorlardı. Bunların hareket tarzı bilinen bir hareket tarzı değildi. Belazuri, bunlardan söz ederken bunların Hıristiyan olduklarını yazmaktadır. Bu nedenle de bunlar Antakya Patriğine ve valisine bağlı bulunuyorlardı.[1]

Müslümanlar Şam beldelerini fethedince, Ebu Ubeyde Amir b. Cerrah ve Habib b. Mesleme el-Fehri'yi bunların üzerine gönderdi. Bu zat da Curacumalılarla savaştı. Ancak Curacumalılar savaşmak istemediklerini söylediler ve hemen bir barış antlaşması yapmak istediklerini söyleyip eman dilediler.

Komutan bunlarla, Müslümanlara yardım etmek ve onlar adına gözcülük ve casusluk görevini üstlenmek kaydıyla, Lukam dağında Müslümanları savunmaları şartıyla barış imzalandı. Bu görevleri yapmaları halinde kendilerinden cizye alınmayacak, Müslümanların yanında yer almaları kaydıyla savaşa katılmaları halinde öldürülecek olan İslâm düşmanlarının üzerlerinde bulunan şeylerden bunlara da pay verilecekti. Fakat Curacumalılarla yapılan bu antlaşma uzun sürmedi, onlar antlaşmayı bozdular. Müslümanlar ile Bizanslılar arasında bir takoz bölge oluşturdular ve engellemeye çalıştılar. Böylece Küçük Asya'da olan fetihlerin seyrinin değişmesine engel oldular. Çünkü iki taraf arasında laf götürüp getirmekle, tarafları birbirine düşürmekle uğraşıyorlardı. Çünkü bir bakmışsın Müslümanların tarafında yer almışlar, bir başka seferinde bakmışsın Bizanslıların tarafına geçmişler. İslâm ordularının bu gücü, ağırlığı ve aynı zamanda üstünlüğü sadece Muaviye dönemiyle sınırlı kalmıyor, tâ Abdümelik dönemine dek sürüyordu. Daha sonra pek fazla sürmedi, Şam beldeleri ile Küçük Asya birbirinden ayrıldı ve tehlike de hafifledi.

Hangi durumda olursa olsun, Hz. Muaviye İstanbul'u ele geçirmek için çok büyük gayretler sarf etmiştir. Sağlığında bunu başaramamış ama daha sonraki dönemlerde İstanbul'un fethi adına o eski çabaların, gayretlerin ve akınların elbet büyük rolü olmuştur. Ondan sonra gelen halifeler onun bıraktığı yerden bu işi devam ettirmişlerdir.[2]

BİZANS TOPRAKLARINDA BİR SAVAŞÇI: EBU MÜSLİM EL-HAVLANİ

Bu; o dönemle ilgili olarak adam gibi adam denilecek örneklerden biridir. Çünkü dönemin devlet adamlarıyla olan ilişkileri, toplumda oluş-

[1] Belazuri, Futuhu'l-Buldan, s. 58
[2] Ukayli, Hilafetu Muaviye, s.116

turduğu olumlu hava ve fetih hareketleri noktasından yaptığı hizmetler değerlendirildiğinde işte adam gibi adam denilecek olan bir örnek kişidir.

Zehebi onunla ilgili olarak diyor ki: O, Tabiunun büyüklerinden olan biri ve çağının da zahit olan bir adamıydı. Sağlam ve doğru olan bilgilere göre asıl adı Abdullah b. Sevb idi. Medine'ye geldiği sırada Resûlüllah (sav) vefat etmiş ve bu sırada Ebu Bekir (ra) halife olarak seçilmişti.[1]

Yemen'de peygamberlik iddiasına kalkışan Esved el-Ansi'ye karşı çok büyük önemi olan biriydi. Ebu Müslim, Müslüman olmada sebat etmiş biriydi. Yalancı Peygamber Esved el-Ansi bu zata birini gönderir, büyük bir ateş yaktırır, sonra da Esved el-Ansi Ebu Müslim'i bu ateşin içine atar. Fakat ateş Ebu Müslim'i yakmaz. Bunun üzerine çevresi yalancı peygamber Esved el-Ansi'ye, "Eğer sen bu adamı yanından uzaklaştırmazsan, bu adam sana tâbi olan herkesi yoldan çıkartıp senden uzaklaştırır" dediler.

Bunun üzerine bir deve getirtilip buna bindirilerek oradan uzaklaştırılınca, o da doğruca Medine'ye geldi. Devesini çökertip hemen mescide girip namaz kılmaya başladı. Hz. Ömer (ra) onu görünce hemen yanına yaklaştı ve "Bu adam nerden geliyor?" diye sordu. O da Yemen'den geldiğini söyledi. Bunun üzerine Hz. Ömer (ra) kendisine, "Şu yalancı peygamberin yakmak istediği adam ne yaptı?" diye sordu.

O da, "İşte o adam Abdullah b. Sevb, yani benim" dedi. Bu defa Hz. Ömer ona, "Allah aşkına söyle sen o adam mısın?" diye sordu. O da, "Allah adına yemin olsun ki, işte o adam benim" dedi. Hz. Ömer (ra) onu kucaklayıp bağrına bastı ve ağladı. Sonra da onu yanına alıp Hz. Ebu Bekir'e götürdü ve onu kendisiyle Ebu Bekir arasında oturttu ve şöyle konuştu:

"Allah'ıma hamd olsun ki, İbrahim Halil gibi kendisine davranılan ve Hz. Muhammed'in ümmetinden olan bu adamı, Rabbim bana ölümümden önce gösterdi."[2]

Tabiundan olan bu büyük insan Muaviye dönemi'nde Şam halkından idi. Ondan birçok huylar kapmıştı. İbadete çok düşkün bir zattı.

Ebu Atike'nin anlattığına göre, Ebu Müslim el-Havlani, mescide bir kamçı bağlamıştı, şöyle diyordu: "Hayvanlardan daha çok bu kırbacı veya kamçıyı hak eden kişi benim. Mescitten çıkıp gideceği sırada bacaklarına o kırbaçla bir veya iki kırbaç vurur ve öyle ayrılırdı."

---

[1] Zehebi, Siyeru A'lami'n-Nubela, 4/7-8
[2] Bk. A.g.e. 4/8-9

Rivayete göre o şöyle dermiş: "Ben açıkça cenneti veya cehennem ateşini görsem, bunların benim imanım üzerinde hiçbir artı etkisi olmaz."

Yani diyor ki, ben, bunlar olmadan da iman etmişim, bunların benim imanım açısından bir etkisi sözkonusu değildir.

Şurahbil'in anlattığına göre, iki adam Ebu Müslim'e gelirler, fakat onu evinde bulamazlar. Bunun üzerine oradan mescide geçerler ve onu mescitte rükû halinde bulurlar. Her ikisi de durup onu orada beklerler. Bunlardan birinin saydığına göre Ebu Müslim tam üçyüz defa rükûa varmıştır.

Ebu Müslim susadığında hemen su ihtiyacı karşılanırdı, duası kabul edilen zatlardandı. Muhammed b. Ziyad, Ebu Müslim'in kendisinden aktarıyor. Söylediğine göre kadının birisi, onun hanımını baştan çıkarmak istemiş. Bu olay üzerine, Ebu Müslim de o kadına bedduada bulunmuş ve kadının gözleri göremez olmuştur. Bu durum karşısında kadın Ebu Müslim'e gelir, durumu açıklar ve yaptığından tevbe ettiğini söyler. Bunun üzerine Ebu Müslim de, "Allah'ım! Eğer bu kadın doğru söylüyorsa, gözlerini yeniden aç" diye dua etti ve böylece gözleri açıldı."[1]

Merhum Ebu Müslim Bizans topraklarında cihada katıldı. Ebu Müslim Havlani'den rivayete göre diyor ki: Gaza amacıyla Rum yani Bizans topraklarına giderlerken yol boyunca geçit vermeyen bir nehrin yanına ulaşırlar. Çoğu zaman hayvanlar varacakları yere, önlerindeki kafileye ulaşamadan kaybolurlardı. Geçtiklerinde ise, "Herhangi bir şeyiniz gitti mi, bir kaybınız var mı" der ve "İçinizden herhangi birinizin bir şeyi yok olursa ben ona kefilim" derdi. Bunun üzerine bazıları sırf deneme amaçlı, bilerek ve kasten yem torbalarını ırmağa atarlar.

Nihayet ırmağın diğer yakasına geçtiklerinde adamın biri, "Eyvah, yem torbam nehre gitmiş" diye seslendi. Ebu Müslim de ona, "O halde beni izle" der. Adam da onu izler ve bir de ne görsünler, yem torbası nehirdeki bir dala asılıp kalmış. Ebu Müslim ona, "Git ve al" der. Ordu komutanları isterlerdi ki yanlarında hep Ebu Müslim bulunsun. Onu öncü kuvvetlerin başına Emir olarak görevlendirirlerdi.[2]

Ebu Müslim (rah) Bizans topraklarında vefat etti. Kendisi Büsr b. Ebu Erta ile birlikte savaşa çıkmıştı. Yolda ecel kendisini yakaladı. Hastalığında Büsr onu ziyarete gittiğinde, Ebu Müslim Havlani ona dedi ki: "Bu

[1] Zehebi, Siyeru A'lami'n-Nubela, 4/9-11
[2] Bk. A.g.e. 4/13

savaşta ölenler adına bir söz ver. Ben onunla birlikte kıyamet gününde o birliğin bayraktarlığını yapan biri olarak huzura çıkayım istiyorum."

Muaviye onun ölüm haberini alınca, "Eyvah, Ebu Müslim Havlani ile Kureyb b. Seyful Ensari'nin ölümü en büyük musibettir" diyerek üzüntüsünü beyan etmiştir.[1]

Ebu Müslim (rah) hikmet ehli bir zat idi. Rivayete göre Ebu Müslim Havlani, Allah'ın kaza ve kaderine tam olarak rıza gösterme konusunda şu sözleri söylemiştir: "Allah'ın bana güzel bir evlat verip onu gençlik dönemine kadar güzel bir şekilde yetiştirmeyi lutfetmesi, sonra onu benden alması, benim nazarımda dünyadan ve dünya içinde var olan her şeyden çok daha değerlidir."[2]

İşte bu örnek Ebu Müslim Abdullah b. Sevb el-Havlani'nin tevhid inancına ne kadar bağlı biri olduğunu gösteren bir delildir. Dikkat edilirse Ebu Müslim bu noktada sabır merhalesini aşıyor, onun elem verici Allah'ın kaderini geçerek Allah'ın verdiği hükme rıza gösterme aşamasına geliyor. O böyle bir şekilde güzel bir halde dünyaya gelmiş ve Allah tarafından en iyi bir şekilde hayatta kalması ve o hayatını da güzel yaşaması suretiyle, tam ömrünün baharında iken, Rabbinden onu elinden alınasını, böyle bir musibetten ders çıkarmasını diliyor. Hem de gencecik delikanlısı için Rabbinden ölüm temennisinde bulunuyor ki, gençliğinin baharında hem de sâlih bir şekilde bu hayata gözlerini yumsun istiyor. Böyle bir acı onun için dünyadan ve dünyada var olan her şeyden çok daha sevimli ve daha değerli, daha makbul görülmektedir.[3]

---

[1] Bk. A.g.e. 4/13-14
[2] Sıfatu's-Safve, 4/213; Hilyetul-Evliya, 2/127
[3] et-Tarihul-İslami, 19/356

2.
KONU

MUAVİYE (RA) DÖNEMİNDE KUZEY AFRİKA FETİHLERİ

İLK OLARAK MUAVİYE B. HADİC'İN (RA) AKINI

Muaviye b. Hadic el-Kindi sahabedendir. Az da olsa Resûlüllah'tan (sav) rivayette bulunmuştur. Örneğin bu zat Resûlüllah'tan (sav) şu hadisi rivayet etmiştir:

"Eğer bir şeyde şifa varsa o da bal şerbeti, hacamat yapanın kan almak için neşter vuruşu ve bir de ateşle dağlamaktır. Ancak ben ateşle dağlamayı sevmem."[1]

Muaviye b. Hadic (ra) Kinde eşrafından olup itaat olunan bir melikti. Emirler arasında en hayırlı olanlarındandı. Abdurrahman b. Şimase'den rivayete göre diyor ki:[2]

"Hz. Aişe'nin huzuruna girdim. Bana, "Sen kimlerdensin?" diye sordu. Ben de, Mısır halkından olduğumu söyledim. Bunun üzerine bana, "Şu sizin girmiş olduğunuz savaşınızda İbn Hadic'i, nasıl bir adam olarak buldunuz?" diye sordu. Ben de, komutanların en hayırlısı olarak tanıdım. Çünkü bizden herhangi birimizin bir atı veya devesi ölmemiş olsun ki

[1] Siyeru A'lami'n-Nubela, 3/37 Hadis isnad bakımından sahihtir. Buharî, H.5683, 5702 ve 5704; Müslim, Selam, H.71/2205
[2] Bk. önceki kaynak, 3/40

hemen onun yerine bir başka deve; herhangi bir kölesi ölmesin ki, hemen onun yerine bir başka köle verirdi" dedim. Bunun üzerine Hz. Aişe şöyle dedi: "Onun kardeşim Muhammed b. Ebu Bekre'yi öldürmesi, benim Resûlüllah'tan dinlediğim bir sözü size anlatmama mani değildir. Resûlüllah (sav) şöyle demişti:

"Allah'ım! Ümmetimin işiyle ilgili olarak bir görev üstlenmiş olanlardan biri onlara yumuşak davranırsa sen de onlara yumuşak davran, kim de onların birlik ve dirliğini bozarsa, sen de onun birlik be dirliğini boz."[1]

Görev Muaviye b. Ebî Süfyan'ın (ra) eline geçip de onun lehine gelişince, Muaviye, en başta Kuzey Afrika cephesine daha büyük bir önem verdi. Çünkü Kuzey Afrika cephesi bir yönüyle Mısır'ın batı sınırını zora sokmaktaydı. Bir başka yönüyle de Kuzey Afrika bölgesi, Müslümanların en azılı düşmanları olan Bizans Devletinin nüfuzuna boyun eğmekteydi. Oysaki bu devlet, Müminlerin Emiri'nin hiç fırsat vermek istemediği, kendi ininde boğmayı arzu ettiği bir devletti. Bu nedenle onlara nefes aldıracak bir fırsat verilmesini istemiyordu.

Kaldı ki Muaviye doğudan Bizans Devletini köşeye sıkıştırmak, Akdenizde dolaşmalarına fırsat tanımamak ve bu yoldan Bizans'ın başkenti olan İstanbul'u ele geçirmek için de onun yollarını hazırlıyordu. Ki konu hakkında bilgi daha önceki sayfalarda geçmişti. Muaviye, onları güneyden, Afrika'nın kuzey sahillerinden köşeye sıkıştırmak istiyordu. Çünkü Bizanslılar bu bölgenin mülkleri olduğunu söylemekteydiler.

Muaviye egemenliğinin ilk senesinde yani H.41 (661 m) yılında, Muaviye b. Hadic'i bir birliğin başında olarak Afrika'ya gönderdi. İkinci bir defa da H.45 (665 m) yılında on bin savaşçıdan oluşan bir ordunun başında onu bu bölgeye gönderdi. Muaviye b. Hadic hareket ederek nihayet gelip Afrika'ya girdi.

Bu sırada yanında Abdullah b. Ömer b. Hattab, Abdullah b. Zübeyir, Abdümelik b. Mervan, Yahya b. Hakem b. As ve Kureyş eşrafından daha niceleri vardı.

Bunun üzerine Bizans kıralı, Afrika'ya Tekfur adındaki patriğini önderdi. Patriğin emrinde 30.000 savaşçı vardı. Tekfur emrindeki askerlerle Afrika sahiline indi. Muaviye b. Hadic de, büyük bir süvari ordusunu Abdullah b. Zübeyir komutasında oraya çıkardı. Nihayet harekete geçerek bu

[1] Müslim, H.1828

ordu oldukça yüksekçe bir tepeye gelip kondular. Buradan denize doğru bakıp gözetliyorlardı. Kendileriyle deniz arasında yaklaşık 12 mil mesafede Susa şehri bulunuyordu.[1]

Tekfur buraya gelir gelmez, hiçbir savaşa girmeden denizde hezimete uğradı ve geri çekilip gitti.

Abdullah b. Zübeyir de geri dönerek Muaviye b. Hadic'in yanına geldi. Bu sırada Muaviye b. Hadic, Karen denilen dağda konuşlanmıştı. Bundan sonra İbn Hadic, komutasına bin atlı vererek Abdümelik b. Mervan'ı Celevla şehri üzerine gönderdi.[2]

Abdümelik b. Mervan burasını kuşattı ve halkının birçoğunu kılıçtan geçirdi ve burayı kılıç zoruyla fethetti. Nihayet Muaviye b. Hadic, denizde de Sakaliye bölgesine 200 gemiyle saldırdı, burada birçok kimseyi esir aldı. Müslümanlar ganimete kondular ve bir ay süreyle burada ikamet ettiler. Daha sonra ellerine birçok ganimet geçirerek Afrika'ya döndüler.[3]

Muaviye b. Hadic, bu fetihlerden sonra geride herhangi bir komutan veya vali bırakmaksızın Mısır'a geri döndü. Bu tasarruftan bu savaş esnasında Muaviye b. Hadic'in davranışından anlaşılan o ki; bundan böyle belde halkı olan Berberîler, artık Rumlar aleyhine olmak üzere Müslümanlarla akitleştiler. Çünkü böylece Müslümanlar Rum tehlikesini bertaraf etmek ve bu bölge açısından güven içinde olmakla yetinmişlerdi.[4]

Muaviye b. Hadic, Trablusgarp bölgesini terk edip buradan ayrılmak istediğinde bölgede vali olarak Ensar'dan Ruveyfi b. Sabit'i görevlendirir. Olay H.46 (666 m) yılında gerçekleşmiştir.

Muaviye b. Hadic, buradan savaşmak üzere Afrika'ya yani Tunus'a geçer ve H.47 (667 m) yılında buraya girdi. Burada, Berberîlerin yerleşik olduğu Cebre bölgesini fethetti.[5]

---

[1] Susa şehri, Afrika bölgesinde yer alan küçük bir şehirdi. Burası ile Kayravan arası yaklaşık 36 mil mesafede bir yerdi. Üç taraftan, kuzey, güney ve doğu olmak üzere denizle çevriliydi. Mucemu'l-Buldan, 3/282

[2] Esasen bu isimle anılan iki şehir bulunmaktaydı. Birisi Faris'teydi. Bu şehirle Hanik'in arası yedi fersahlık bir mesafeydi ve Horasan yolu üzerinde bulunuyordu. Nitekim bu bölgede Müslümanlarla Farslılar arasında H.16 (637 m) yılında çok meşhur bir savaş yaşanmıştır. Bu ikincisi ise Afrika bölgesinde bulunuyordu. Burası ile Kayravan arası 24 mil mesafelik bir uzaklıktaydı. Bk. Yakut el-Hamevi, Mucemu'l-Buldan, 2/156

[3] İbn Azara, el-Beyanul-Mağrib, 1/16–17; eş-Şeref ve't-Tesami Bihareketi Fethil-İslami, s.209; Şükrü Faysal, Hareketul-Fethil-İslami Fil-Karnil-Evvel, s. 161

[4] Hüseyin Munis, Tarihul-Mağrib ve Hadaretuhu, 1/85

[5] Sallabi, Safahat min Tarihi Libiye ve'ş-Şimalil İfriki,

Kaynaklar bu savaşta birçok esir alındığından söz ederler. Bu sebeple Ensar'dan olan Ruveyfi b. Sabit kalkarak Müslümanlara, alınan esirlerle cinsel ilişkiye girmenin hükümlerinden ve yanlışlıklarından söz etti ve şöyle konuşmaya başladı:

Ben, size kendi adıma konuşacak değilim. Ben size sadece Resûlüllah'tan (sav) Huneyn savaşı sırasında dinleyip duyduklarımı aktaracağım. Resûlüllah (sav) Huneyn gününde şöyle buyuruyordu:

"Allah'a ve âhiret gününe iman etmiş mümin bir kimsenin, suyunu başkasının tarlasına akıtması helâl olmaz." Yani gebe kadınlarla cinsel ilişkiye girmek caiz olmaz. Yine devamla, "Allah'a ve âhiret gününe iman etmiş olan bir kimsenin esir alınan kadınlarla, onlar bir hayız hali geçirmeden veya üzerlerinden bir ay geçmeden cinsel ilişkiye girmesi helâl olmaz. Allah'a ve âhiret gününe iman eden bir kimsenin ganimet malları paylaşılmadan önce ondan alıp satması ona helâl olmaz."

Trablusgarp vilayetinde bir süre kaldı. Daha sonra Mesleme b. Mahled'e, Mısır ve Burka velayetini de vererek buraya atadı. Burada Mesleme emir olarak kaldı. Hicri 56 (675 m) yılında vefat etti. Kabri de Beyda şehrinde Cebeli Ahdar denilen meşhur yerdedir. Bu zat, burada vefat eden en son sahabidir. Hz. Peygamberden (sav) sekiz hadis rivayet etmiştir. Sahabenin fetva veren fakihlerindendi ve önemli bir hatipti.[1]

UKBE B. NAFİ VE AFRİKA FETHİ

Bu zat Ukbe b. Nafi el-Kureşi el-Fehridir. Afrika bölgesinde Muaviye ve Yezid'in Naibidir. Kayravan kentini kuran ve buraya halkın iskânını sağlayan kişidir. Kendisi çok cesur, dindar, sağduyulu, öngörü sahibi biriydi. Resûlüllah ile sohbeti olmamıştır. Mısır'ın fethinde bulunmuş ve Mısır'ın planlamasında hizmeti geçen biridir.[2]

Muaviye b. Ebî Süfyan, Afrika'daki fetih hareketinin komutasını, büyük bir komutan olan Ukbe b. Nafi'ye vermiştir. O, fetih meydanlarında adını ebedileştiren bir komutandır. Ukbe b. Nafi, tâ işin başından itibaren Afrika'daki fetih hareketine girişmesini Amr b. As ile birlikte yürütmüştür. Kendisi bu alanlarda çok geniş deneyimler edinmiş bir kişidir. Nitekim ona olan güveni sebebiyle Amr b. As Fustat şehrine dönünce, Barka'da yerine onu bırakmıştır. O da kaldığı yerde halkı İslâm'a dâvet etmiştir.

---

[1] Medresetul-Hadis Fil-Kayravan, 1/486; Sallabi, Safahat min Tarihi Libiye ve'ş-Şimalil İfriki, s.333
[2] Siyeru A'lami'n-Nubela, 3/532–533

Nitekim Kuzey Afrika'nın fethi yolunda Ukbe b. Nafi'nin komutasında önemli adımlar atılmış ve buranın fethinde başarı onun olmuştur. Bunun da sebebi, Ukbe b. Nafi'nin Barka, Zevile ve çevresinde çok uzun bir süre ikamet etmiş olmasının etkisi olmuştur. Kısaca, Amr b. As buraları fethettiği günden itibaren Ukbe, hep bu uğurda hizmet vermiştir. Çünkü Ukbe, Afrika'da İslâm'ın istikrar bulması için elinden geleni yapmış ve halkının tekrar dinden dönmemeleri konusunda hiç aralık vermeden gayret göstermiş ve irtidatlarına mani olmuştur.

Müslümanlar için yerleşik ve belli bir yapının oluşmasını sağlamış ve böylece Müslümanların savaşlarında buraya gidip gelmeleri, orada konuşlanmaları imkânını temin etmiştir. Herhangi bir problemle karşı karşıya kalmaksızın buraya rahatlıkla gidip gelmelerini, mal ve can güvenlikleri konusunda aileleri açısından hiçbir sıkıntı yaşamamalarını istemiştir.

Muaviye b. Ebî Süfyan Afrika bölgesinin fetih hareketleri görevini ona verince ve ona güvenle bu işi kendisine bırakınca, kendisine on bin süvari asker göndermiş ve bu sayıya Berberîlerden Müslüman olanlardan da askerler katmıştır. Böylece askerî sayıları oldukça artmıştır.[1]

Ukbe emrindeki kalabalık ordusuyla hareket geçer ve nihayet Barka ile Trablus arasında bulunan ve Libya sınırları içerisinde yer alan Seratın Mağmdaş denilen yere kadar geldiler. Buraya geldiklerinde kendisine Veddan[2] halkının Büsr b. Ebu Erta ile olan antlaşmalarını bozdukları haberi ulaştı. Amr b. As kendilerine yöneldiğinde onlarla o zaman Büsr b. Ebu Erta antlaşma yapmıştı. Antlaşmalarını bozmaları üzerine, daha önce Müslümanlara vermeyi taahhüt ettikleri cizyeyi vermemeye başladılar, bunu engellemeye kalkıştılar.

Bu olay üzerine Ukbe, emrindeki ordunun bir kısmını Ömer b. Ali el-Kuraşi ile Züheyr b. Kays el-Belevi komutasında buraya yönlendirdi. Yine bu askerî gruba diğer askerlerden de bazıları katılıp birlikte harekete geçtiler ve buradan Fezan'a yöneldiler. Fezan; Libya'nın güneyinde yer alan ve başkenti Zevile olan genişçe bir vilayettir. Ordu buraya yaklaştıklarında kendilerini İslâm'a çağırdılar, onlar da çağrıyı kabul edip Müslüman oldular. Daha sonra fetihlerine Kuvvar[3], Fezan kenti güneyinde bulu-

---

[1] El-Kâmil Fi't-Tarih, 2/483

[2] Afrika'nın güneyinde yer alan bir kent olup burası ile Zevile arası, Afrika yönünden on günlük bir yol mesafesindedir. Mucemul-Buldan, 5/365-566

[3] Batı Sudan'da Fezan kentinin güneyinde kalan bir bilgenin adıdır. Mucemu'l-Buldan, 4/486

nan Haver, Cezayir sınırına yakın olan ve Libya'nın güneyine düşen Gadames ve daha başka yerleri de katmış oldu.[1]

Burada dikkate alınacak olan hususlardan biri de Ukbe'nin sahil bölgelerinden uzak kaldığı ve kaçındığıdır. O daha çok Afrika'nın iç bölgelerini ele almış ve buraları belde belde fethetme yoluna gitmiştir. Bundan anlaşılan o ki, Ukbe bu davranışıyla Berberîleri yanına almak istemiştir. Böylece öncelikle içeride güçlü bir cephe oluşturarak, sahil bölgelerinden itibaren Bizans'ı kuşatma altına almak istemiştir. Beşeri güç ve istikrar ile Bizans'ın varlığını saf dışı etmek istemiştir.

KAYRAVAN KENTİNİN KURULUŞU

Hicri 50 (670 m) yılından itibaren Ukbe b. Nafi ile birlikte, Müslüman Afrika'da yeni bir dönem başlamış oldu. Ukbe b. Nafi çok küçük yaştan beri Afrika işleriyle ilgilenmeyi üstlenmiş, onunla donanmıştı. O, birçok kez Berberîlerin dinden dönmelerini ve sözleşmelerine bağlı kalmadıklarını görmüş, hep bunlar üzerinde düşünür, bunun bir çaresini arar dururdu. Nihayet bunun bir çıkış yolunu bulabildi. Bu yolun, Müslümanların ikametgâhı olabilecek, geliş ve geçiş yolları üzerinde bir istasyonu görevini yapacak yeni bir şehir kurmak olduğu kanaatine vardı. Bu şehir hem Afrika halkı arasında İslâm'ın yayılmasını sağlayacak ve Müslümanlar için de bir istasyon, gelip gidişlerinde bir karargâh görevini yapacaktı. Orduları da buradan harekete geçirilecekti.

İşte bu nedenle Ukbe b. Nafi Kayravan şehrini kurdu ve Kayravan üniversitesinin temelini oluşturacak olan Kayravan camiini yaptı.[3]

Ukbe b. Nafi, sözkonusu şehri inşa etmeden önce şu sözlerle askerine şu hususu vurguluyordu: "Doğrusu Afrika'ya bir devlet başkanı girdiğinde, ona verecekleri ilk cevap, Müslüman olduklarıdır. Fakat o liderin oradan ayrılmasıyla da yaptıkları ilk iş de hemen Allah'ın dinin bırakıp küfre dönmektir. Ey Müslümanlar! Ben bunun için sizin adınıza bir çare, bir çıkış yolu düşündüm. Burada öyle bir şehir, yeni bir şehir inşa edeceksiniz ki, inşa edeceğiniz bu şehir dünya ayakta durdukça orada İslâm'ın izzet ve şerefi hâkim olsun, kimse karşısında duramasın."

Komutanlarından bu sözleri dinleyen Müslüman askerler, bunda ittifakla karar kıldılar ve kurulacak olan bu şehrin bir bakıma askerî güvenlik

---

[1] Futuhu Mısır, s.132; Mucemul-Buldan, 4/486; el-Alemu'l-İslami Fi'l-Asri'l-Emeviyyi, s. 296.
[2] Bk. el-Beyanul Mağrib, 1/19
[3] Dirase Fi Tarihil Hulefai'l-Emeviyyin, s.280; Medresetu'l-Hadis Fi'l-Kayravan, 1/38

sınırı olmasını, ordunun burada yetiştirilmesini istediler. Bu nedenle komutanlarına, "Biz denize, sahile yakın yerde kuralım ki, hemen bir cihad ve savaş halinde silahlarımıza sarılarak murabıt hizmetiyle harekete geçelim" dediler.

Ancak Ukbe askerlerine ve adamlarına, "Doğru söylüyorsunuz ama benim bir endişem var. Hiç farkına varmadan Kostantıniye'nin sahibi ansızın buraya baskın yapabilir ve burasını ele geçirebilir. Ancak kuracağınız bu şehri o şekilde inşa edin ki, burayla deniz arasına murabıtların geçişine engel oluşturmayacak ve ibadetlerine mani teşkil etmeyecek şekilde kendisiyle deniz arasında böyle bir durum olabilsin. İnşa edeceğiniz şehir bu özellikte bir yerde olsun" diyordu.

Kaldı ki, daha önce Muaviye b. Hadic'in inşa etmiş olduğu yerden (Kayravan) pek hoşlanmıyordu. Bu nedenle Muaviye b. Hadic'in Kayravan olarak tercih ettiği yeri bıraktılar, Ukbe buradan ayrılarak askerleriyle birlikte bu günkü Kayravan'ın olduğu yere gelip konuşlandılar. Fakat burası oldukça ormanlık bir bölgeydi, tabir yerindeyse balta girmemiş bir ormanlık bölgeydi. Yırtıcı hayvanlardan, zararlı ve zehirli haşerelerden, paralayıcı ve saldırgan yabani canavarlardan geçilemiyordu.

Ukbe b. Nafi, oradan o zararlıların ayrılmaları ve bölgeyi terk etmeleri için kendilerine çağrıda bulundu. Askerin durumunu göreni yabani hayvanlar, paralayıcı aslanlar, yırtıcılar ve zehirliler, kısaca her ne canlı var idiyse orayı derhal kaçıp terk etmeye başladılar. Öyle ki vahşi hayvanlar bile yavrularını sırtlayıp kaçıştılar.[1]

Yahya b. Abdurrahman b. Hatıb'tan rivayete göre o demiş ki: "Ey bu vadide yaşayanlar! Allah'ın izniyle biz buraya yerleştik, derhal bu bölgeyi terk edin." Bu şekilde üç defa seslenmiş. Devamla diyor ki: "Bir de ne görelim yerde bir taş mı var, bir ağaç mı var, arkasında gizlenmiş her ne varsa hemen oradan bir canlı çıkıyordu, Nihayet bu hal, biz vadinin içine inince, orada konaklayıncaya kadar devam etti."

Nihayet Ukbe b. Nafi, "Artık Allah'ın izniyle, Bismillah" diyerek burada konaklayın. Esasen Ukbe b. Nafi duası Allah katında kabul gören zatlardan biriydi. Berberî kabileler hayvanların ve vahşi canlıların bile nasıl söz dinleyip o bölgeyi terk ettiğini gördüklerinde, yavrularını sırtlayıp kaçışlarını gözleriyle seyrettiklerinde hemen İslâm dinin kabul ettiler.

---

[1] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/533; el-Alemu'l-İslami Fi'l-Asri'l-Emeviyyi, s. 296-270; el-Beyanul-Mağrib, 1/19

Sonrasında insanlar bölgeyi temizlemek ve iskâna açmak için ağaçları kesmeye başladılar.[1]

Ukbe, artık şehrin inşası için emir verdi ve aynı zamanda en büyük caminin, üniversitenin temelini oluşturacak olan caminin de inşasını emir buyurdu. Halk böylece bu bölgede hem evlerini ve hem de camilerini yaptılar. Hicri 55 (674 m) yılında şehrin inşasını tamamladılar. Halk artık buraya yerleşti. Şehrin inşası sırasında aynı zamanda gazalarını ve savaşlarını da sürdürmekteydiler. Bu arada esirleri serbest bırakıyordu. Bu da onların değişmelerini sağlıyordu. Birçokları ganimet olarak alınıyordu. Nihayetinde Berberîler İslâm'a girdiler. Artık Müslümanların hareket alanı genişledi Kayravan şehrinde bundan böyle bir İslâm ordusunun merkezi oluşmuştu. Artık hepsi güven ve huzur içerisindeydiler ve kendilerine sağlıklı ve güvenli bir ortam hazırlanmış vaziyetteydi. Bu nedenle güvenle burada ikamet ettiler ve İslâm burada bundan böyle sebat buldu.[2]

Böylece Kayravan şehrinin kurulum planı ve inşası İslâmî bir tarzda gerçekleşmiş oldu. Burada inşa edilen ve Mescidul-Cami denilen en büyük mescit veya cami ile Darul-İmare ikiz bir yapıdırlar. Biri diğerinden ayrılmaz bir yapı tarzıdır. O ikisi her an beraberdirler ve her ikisi de şehrin kalbinde, merkezinde bulunuyorlar. Bu, Müslümanlar tarafından planlanıp hazırlanmış olan ve şehrin merkeziden bulunan bir yapıttır. Aralarında Kayravan şehrinin en geniş caddesi yer alır. Ki burası bugün "Simatul-Âzam" diye isimlendirilmektedir.

Diğer taftan Ukbe, Mescitl'e Darul-imarenin çevresini büyük ve heybetli bir eser halinde boş bıraktı Sonra da çevresini kabilelerin gidiş ve geliş yollarına göre planlama yaptı. Böylece şehrin ana girişindeki anayol, her taraftan rahatlıkla görülebilsin ve gidilip gelinebilsin.[3]

Artık bundan böyle Berberîler Afrika'nın dört bir yanından buraya gelmeye başladılar. Etrafında yerleşmeye çalıştılar. Birçoğu da İslâm dinine girdiler. Bundan böyle Arap dilini ve Kur'an-ı Kerimi, dinleriyle ilgili bilgileri öğrenmeye başladılar. Böylece bizler hicri 50-55 (670-674 m) yılları arasında burada çok hareketli bir durum görebilmekteyiz. Ki bu hareket Kuzey Afrika'nın Araplaşmasını sağlamıştır.

---

[1] Riyazu'n-Nufus, 1/9; Mealimul İman, 1/9; Siyeru Alami'n-Nubela, 3/533

[2] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/533 Yukarıda geçen ve bölgeden tüm canlıların ayrılıp gitmeleri, bölgeyi İslâm ordusuna terk etmeleri olayı gerçek bir olaydır. Bu, Ukbe b. Nafiin duası ve yanındakilerin de o duaya "Âmin" demeleri sebebiyle gerçekleşmiştir. Bu, isnad yönünden sahih ve doğru olan bir bilgidir.

[3] Muhammed Seyit Vekil, el-Emeviyyun, 1/72; el-Kâmil Fi't-Tarih, 2/484

Kayravan Bölgesinin Önemli Özellikleri

Siyasi, askerî, idarî ve İslâm dâvetiyle ilgili olarak Kayravan'da bir üs kurulması için çok güçlü ve önemli sebepler vardı. Çünkü Kayravan aşağıdaki özelliklerle çok özel bir konum haline gelmişti. Bu özellikler, buranın bir üs yapılmasında Ukbe b. Nafii'n kararı üzerinde kesin etkili olmuştur. Biz sözkonusu özellikleri şöylece sıralayabiliriz:

Birincisi: Gerek nehir yolu ve gerekse deniz yolu olarak Kayravan'ın askerî üssünü Fustat'tan ayırmak mümkün değildi. Çünkü burası aynı zamanda karayolu olarak da Mısır'daki Fustat'ı Mağribe bağlayan yol üzerinde bulunuyordu.

Ukbe b. Nafi, bu açıdan açıkça Hz. Ömer'in askerî konulardaki siyasetini güdüyordu. Çünkü Hz. Ömer de (ra), eğer bir yerde bir üs kuracaksa, orada mutlaka askerî konaklama yerleri, yeni şehirler, ordugâhlar kurar ve buraların mutlaka deniz, nehir ve kara ulaşımına elverişli olmasına özen gösterirdi. Köprüler yapımına uygun olmasına dikkat ederdi. Böylece şehirlerle ve merkezle olan bağların sürekliliğini sağlardı.

Aynı zamanda sözkonusu yerlerin birer komuta merkezi ve üs olmasını, bir taraftan da kara ile bağlantısını veya hiç olmazsa karaya ve sahraya yakın yerlerde kurulmasını ister ve buna dikkat ederdi. İşte Ukbe de buna dikkat etmiştir.

İkincisi: Tercih edilen yerlerin aynı zamanda Arap zihniyetine yatkın yerler olması ve onların zorunlu isteklerini de karşılayabilir bir yer olmasına da önem verirdi ve buna dikkat ederdi.

İşin bu yönünü Ukbe b. Nafiin tavsiye mahiyetindeki sözlerinden öğreniyoruz. Çünkü Ukbe, tercih etiği yerlerin aynı zamanda önemli meralara sahip olmasını isterdi. Zîra daha çok develerle yolculuk ettiklerinde ve büyük baş hayvanlar barındırdıklarından bu hayvanların gübrelerinden yararlanılması açısından da bu türden meralara, araziye gerek vardı. Bu nedenle hayvanlarını dışarı saldıklarında, o hayvan hemen sahibinin kapısının önünden itibaren kendisine yayılabileceği bir alanı hazır bulmalıdır.[1]

Nitekim biz işin bu yönünü Ukbe'nin arkadaşlarının, tercih edilen konaklama yeri hakkında bir araya gelip toplandıklarında yaptıkları ko-

[1]Dr. Abdulcebbar Naci, Dirasat Fi Tarihil Mudunil Arabiyye, s.252; er-Ravdul Mitar, s.486

nuşmalardan ve ifadelerinden de anlamaktayız. Onlar orada şöyle konuşurlardı: "Bizler deve sahipleriyiz, neyimize gerek denize komşuluk."[1]

Üçüncüsü: Bu arada bizzat konakladıkları yerlerde bir takım ürünler elde ederler ve gerekli olan alet ve edevata da sahiptiler. Çünkü Kayravan'da konaklamak için seçtikleri alan, oldukça ormanlık bir bölgeydi. Nitekim coğrafyacıların da anlattıkları gibi bölge, Berberî kabilelerin de yer aldığı Avras dağlarına bakıyordu. Demek oluyor ki bölge ziraatçılığa gerçekten oldukça elverişli bir yerdi. Bu neden Müslüman askerler için aynı zamanda birtakım gıda maddelerini ve ürünleri yetiştirmeye, ürün elde etmeye de oldukça elverişli bir alandı.[2]

Dördüncüsü: Şurası da bir gerçektir ki, Kayravan'ı yurt edinenlerin en çok sıkıntı çektikleri konu, en önemli problemleri su meselesiydi. Nitekim aynı problem Basra şehrinde de bulunuyordu. Buraları ile Mısır arasında çok belirgin bir fark vardı. Çünkü Basra'da bulunan sular nehirlerden sağlanmakla beraber tuzlu sulardı. Ancak Kayravan'da içme suyu için uygun olan iki kaynak vardı.

Bu kaynaklardan biri yağan yağmurlardan sağlanan içme sularıydı. Çünkü yağan yağmurlar sarnıçlarda depolanıyor ve buralarda toplanan sulardan içme suyu sağlanıyordu. Bu birinci kaynaktı.

Kaynaklardan bir diğeri de şehrin kıblesi yönüne düşen vadilerden akıp gelen sulardı. Ancak bu sular içmeye pek elverişli değildi, çünkü tuzlu idiler. Bunun içindir ki kimi tarihçiler Kayravan suyunu sadece bir tek şeyle sınırlı olarak gösterirler. "Kayravanlıların tek su kaynağı yağmurlardan elde ettikleri içecek suyudur" derler. Özellikle kışın yağmurlar yağdığında ve seller akmaya başladığında bu sular hazırlanan gölcüklerde ve sarnıç denilen yerlerde tutulurdu. Hatta bunların Seravil vadisi adını verdikleri bir vadileri vardı, burası şehrin kıblesi cihetinde bulunuyordu. Buradan sadece tuzlu su akardı. Bu suyu da diğer ihtiyaçları için kullanırlardı. Bununla beraber içinden çıkılamaz gibi olan bu problem, zamana dağılmış olarak ve ileriye dönük bir halde azalmaya başladı, belli bir noktaya gelmiş oldu, mesele zaman içerisinde çözülme yoluna girdi.[3]

---

[1] El-İstiksa Liahbati Duvelil Mağribil-Aksa, 1/59
[2] Habib Cunhani, el-Kayravan, s.59
[3] Habib Cunhani, el-Kayravan, s.59; Dr. Abdulcebbar Naci, Dirasat Fi Tarihil-Mudunil Arabiyye, s.252

Kayravan Kültür ve Bilim Başkenti

Kayravan şehri, İslâm uygarlığının, kültürünün ve bilimin başkenti ve merkezi haline geldi. Kayravan şehrinin ilim merkezi haline gelmesi, ancak burada bu kentin hicri 50 (670 m) yılında kurulmasından sonra olmuştur. Kayravan çok hızlı bir şekilde İslâm'ın kültür, uygarlık ve medeniyet kenti haline geldi. Mağrip'te kurulan bu şehir bundan böyle bilimin başkenti oldu. Davetçiler buradan çıkıyor, ilim öğrenmek isteyenler, bölgenin dört bir tarafından buraya akın ediyorlardı. Bu nedenle Kayravan kenti şu özellikleriyle belli bir yer edinmişti:

a-Kayravan şehrinin inşa edilmesi. Afrika bölgesi artık bundan böyle İslâm'ın yeni bir eyaleti ve vilayeti haline geldi. İslâm âleminden ayrılması mümkün olmayan bir önemli parçası halini aldı. Artık bundan böyle Müslümanlar burada günlük rutin işlerini sürdürür hale geleceklerdir. Bunun da en başında öğrenim ve eğitim işleri yer alıyordu, İslâm kültürünü ve uygarlığını yayma işi geliyordu.

Artık Kayravan bundan böyle mesajın ve İslâm davetinin yayılma merkezi halini almıştı. Çünkü Kayravan halkına büyük bir sorumluluk yüklenmişti. O da Mağrip'te İslâm'ı yayma sorumluluğuydu. Kaldı ki Kayravan aynı zamanda İslâm adına fetihler yapan fatih askerlerin de bir üssü olmuştu. Nitekim buradan İslâm dâvetinin çevreye yayılması için de davetçiler gönderiliyordu. Sahabe, Kayravan şehri kurulduğu andan itibaren esasen böyle bir sorumluluğu duyar hale gelmişlerdi.[1]

b- Kayravan'da cami inşası sona erdi. Bu bina esasen İslâm'da ilk medrese ya da üniversitedir. Kuşkusuz Ukbe b. Nafi ordusunda yer alan sahabi askerler, o dönemde doğuda yaygın olan usul çerçevesinde eğitim ve öğretim vermek üzere burada görev alıyorlardı. Kayravan şehri inşa edildiği sırada Ukbe'nin ordusunda on sekiz sahabi bulunuyordu.

Bu zatlar, Kayravan şehrinde tam beş yıl kaldılar ve buradaki görevleri kuşkusuz Kayravan camiinde Arap dilini yaymak ve Kur'an öğretmekti. Bütün bu hizmetler Kayravan şehri kurulma sırasında devam ediyordu. Çünkü bu sırada Kayravan civarında öyle çok uzun süren savaşlar olmadığından, dolayısıyla eğitim ve öğretim hizmetini götürenler de uzun süreli olarak buradan ayrılıyor değillerdi.

---

[1] Medresetu'l-Hadis Fi'l-Kayravan, 1/50

Ancak Ukbe'nin ikinci savaş görevinde ordusunda 25 sahabi asker bulunuyordu. Ordusunun diğer elemanları ise Tabiundan oluşmaktaydı. İşte bu dönemde Hz. Peygamberin (sav) hadislerinin yayılması devri başlamış oldu. Ki Ukbe aynı zamanda kendi çocuklarına ve Müslümanlara, sika kimselerden yani güvenilir olan kişilerden hadis alıp öğrenmeleri, bu konuda araştırma yapmaları tavsiyesinde bulunuyor ve vasiyeti de bu merkezde oluyordu. Aynı zamanda kendilerini Kur'an'dan uzak tutacak şeyleri yazmakla uğraşmamalarını da istiyordu.[1]

c- Kayravan'da yeni dini öğrenmek amacıyla İslâm dinin kabul eden Berberîler burada çok büyük bir sayı oluşturuyorlardı. Bu, en parlak dönemi oluşturmaktaydı. Nitekim İbn Haldun, Ukbe'den söz ederken şu bilgilere yer veriyor: "Ukbe Afrika'ya girdi ve Berberîlerden Müslüman olanlar ona katıldılar. Böylece toplumunu artırdı. Berberîlerin birçoğu İslâm dinine girdiler ve böylece dinin pekişmesini sağladılar. Kaldı ki bölgeye giden fatihler, bu görevi üstelenecek olanları, özellikle o bölgeye tahsis ediyorlardı. Diğer Mağrip ülkelerine İslâm dini Kayravan'dan yayılmaya başlandı.

Ukbe, Mağrib-i Aksa denilen uzak Mağrip ile orta Mağrip arasında Berberîler arasında İslâm'ın yayılması amacıyla birçok cami inşa ettirmiştir. Nitekim Ukbe arkadaşını, buralarda İslâm'ı neşretmek ve Berberilere Müslümanlığı öğretmek amacıyla bırakmıştır.[2]

Ebul-Muhacir Dinar Afrika vilayetine gelince, Kesile ve kavmini bir araya getirdi, Berberilere güzel davrandı ve onlar da böylece guruplar halinde İslâm dinine girdiler. Daha sonraları ise Hassan b. Numan, Berberîler arasında İslâm dinini yayılması konusunda Ukbe'nin çaba ve gayretlerine arka çıktı. Çünkü bu amaçla Tabiundan 13 İslâm fakihini, Berberilere Arapça, fıkıh ve İslâm esasların öğretmeleri için bu göreve tahsis etmiştir. Kezâ Musa b. Nusayr da bu önemli görevi ara vermeksizin sürdürmüştür. Çünkü Musa b. Nusayr Araplara, Berberilere Kur'an, fıkıh ve dinî bilgiler öğretmeleri emrini vermişti. Bu maksatla Mağrib-i Aksa denilen bölgede, bölge halkına dini öğretmeleri ve yaymaları amacıyla 27 İslâm hukukçusunu görevlendirmiştir.[3]

d- Orduya katılanların birçoğu eşleriyle ve çocuklarıyla birlikte katılmışlardı. Kimileri de Afrika'da cariyeler edinmiş ve bunlardan çocuk

---

[1] Şeceretun-Nur, 2/100; el-Beyanul-Mağrib, 1/223; Medresetu'l-Hadis Fi'l-Kayravan, 1/51

[2] Medresetu'l-Hadis Fi'l-Kayravan, 1/51; Tarihu İbn Haldun, 4/186; el-Beyanul-Muğrib, 1/27

[3] Medresetu'l-Hadis Fi'l-Kayravan, 1/52; el-Beyanul Mağrib, 1/42

sahibi olmuşlardır. Cariyeler ümm-ü veled yani beraber oldukları kişilerin çocuklarının anneleri olmuşlardır.

Ebul-Arap diyor ki: "Bazı hadis bilginlerinin rivayetlerine göre Hz. Ömer'in oğlu Abdullah, Muaviye b. Hadic'le birlikte savaşa katılmış ve yanında da ümmü veledi yani çocuğunun annesi varmış. Bu kadın ona bir çocuk doğurmuş ve vefat etmiştir. Abdullah bu kadını, Babu Selem denilen ve Kureyşlilere ait olan kabristanda toprağa vermiştir. Çünkü Kureyş burasını kabristan haline getirmişti. Sebebi de o kadından olan çocuk olmuştur. Ona bir değer verildiğinin simgesi olarak kadın orada toprağa verilmiştir.[1]

İşte bundan da anlaşıldığı gibi mutlaka yeni yetişen Müslüman nesle İslâm esaslarının ve Arap dilinin öğretilmesi gerekir. Zaten Kayravan'da bu hizmet, ciddi bir şekilde çok erken zamanlarda ele alınmış olduğundan küçük çapta birçok okul açılmış, buralardan ilim adamları ve değerli şahsiyetler yetişmiş, birçok yazılı belge hazırlanmış hazırlanmıştır.

Nitekim Ğiyas b. Şebib'ten rivayete göre demiş ki: "Hz. Peygamberin ashabından Süfyan b. Vehb bizi götürüyordu. Biz o sırada Kayravan'da bulunan küçük çocuklar, hizmetçiler ve köleler konumunda bulunuyorduk. Bize selâm verirdi. Biz de o sırada okullarda okuyorduk. Süfyan b. Vehb'in başında bir sarığı vardı, sarığının bir ucunu arkasından sarkıtıyordu. Süfyan b. Vehb Kayravan'a iki defa gelmiştir. İlk gelişi, Kayravan şehrinin kurulmasından beş yıl sonra H. 60 (679 m) yılında olmuştu. İkinci gelişi ise H.78 (697 m) yılında olmuştur.[2]

e- Coğrafi açıdan da Kayravan kenti, bilimsel hayat üzerinde çok büyük etkiler bırakmış ve önemli bir dönem oluşturmuştur. Çünkü Kayravan kenti, yerleşmiş konumu itibariyle doğu ile batı arasında orta bir nokta oluşturmaktaydı. Bu itibarla Mağrip'ten olsun, Endülüs'ten olsun ilim adamları ve öğrenciler doğuya geliyorlardı. Kayravan'da bulunan ilim adamlarından ilim tahsil ediyorlardı. Buradan ilim alan birçok kimse, ülkelerine dönüşlerinde artık oralarda ilim öğretme ve yayma gücüne sahip kimseler olarak dönüyorlardı. Bu nedenle ülkelerinde dönenler de ülke haklarının kendilerinden ilim dinleme ve öğrenme fırsatları oluyordu. Nitekim Doğululardan Mağribe ve Endülüs'e gidenler de oradakilerden ilim alıyorlardı. Bu, karşılıklı alışveriş şeklinde oluyordu.[3]

---

[1] Medresetu'l-Hadis Fi'l-Kayravan, 1/52; er-Riyad, 1/91
[2] Medresetu'l-Hadis Fi'l-Kayravan, 1/53; Üsdül-Ğabe
[3] Bk.Önceki kaynak.

f- Kaldı ki Kayravan'da ticaret alanı da oldukça kârlı bir alandı. Burada ticaret eşyası üretilebiliyordu. Bu amaçla bölgenin dört bir tarafından doğusundan ve batısından en büyük ticaret adamları buraya gelip giderler, ticaret ilişkilerini burada sürdürürlerdi. Bunların birçoğu da genelde hadis ve fıkıh bilginlerinden oluşuyordu. İşte ticari bakımdan da Kayravan'ın önem kazanması ve canlı bir ticaret hayatının sürmesinde en büyük etken burada devam eden bilimsel çalışmalardı.[1]

g- Burada Bilimsel hayatın önem kazanmasının en önemli sebebi, o dönemde Kayravan şehrinin aynı zamanda siyaset başkenti ve merkezi olmasından da ileri geliyordu. Çünkü bu kente ne zaman ki yeni bir Emir veya vali atansa, onunla birlikte birçok ilim adamı, edebiyatçı kendisine refakat ederek buraya gelirdi.

Kaldı ki birçok hadis ve fıkıh bilgini doğudan hareketle buralara gelen ordulara katılarak heyetler halinde bu kente gelirlerdi. Genel olarak ikinci hicri asrın yarısından sonra buraya akınlar başlamış oldu. Bu gelen ilim adamlarına ilaveten ayrıca ilgili Emirleri ya da valileri övmek veya kendilerine tesellide bulunmak amacıyla şairler ve edipler de çıkıp gelirlerdi.[2]

ğ- Kayravan şehri, Allah Resûlü'nün (sav) ashabı tarafından kurulan bir şehir olması bakımından ayrıca bir değer ve itibara sahipti. Çünkü burada ilgili sahabilerden birçok keramet görülmüş ve bu kerametlerin halk üzerinde etkisi çok büyük olmuştur. Gelenlerin bir kısmı da uzun bir müddet burada yerleşip kalmışlardır. Burası mağrip bölgesinde sahabenin en son girdiği yer olmuştur.[3]

Bütün bu işler ve çalışmalar Kayravan'da yani Afrika'da ve Mağrip'te büyük bir çığır açmış, bilimsel bir devrim yapmıştır. Nitekim Ebu İshak el-Cubunyani şu sözlerle bunu dile getirmektedir: "Kayravan çevresinde bulunan diğer yerler eğer beden mesabesinde ise, Kayravan da o bedenin başı mesabesindedir. Eğer bir yerde şüpheleri önlemek ve bid'atlere karşı çıkacak biri olacaksa o mutlaka Kayravan halkından çıkardı. Eğer sünneti ihya uğruna savaşan, ölen ve öldüren biri varsa, o mutlaka Kayravan'da yetişen imamlar, ilim adamları eliyle olurdu.[4]

---

[1] Bk. Önceki kaynak
[2] Bk. Önceki kaynak
[3] Bk. Önceki kaynak
[4] Menakıbu Ebi İshak el-Cubunyani, s. 60–61

Yazarlar, Mağribin diğer beldelerine karşı bilimsel alanda her zaman Kayravan şehrinin üstülüğünden söz etmişlerdir. Burasını siyaset ve ilimlerin membaı olarak hep tanıtır olmuşlardır. Çünkü Kayravan kenti, mağrip halkı için her hayrın ve iyiliğin temelidir. Diğer beldeler ise bu konuda hep onu izlemişler ve ondan sonra gelmişlerdir. Herhangi bir mağrip beldesinde yükselen bir dal varsa mutlaka o dalın temeli Kayravan'dır. Eğer herhangi bir beldede bir işin şubesi varsa, onun merkezi mutlaka Kayravan kentidir.

Nasıl olmasın ki, mezheplerle ilgili ilimlerin merkezi de oradan yayılmıştır. Her ilim mutlaka Kayravan'daki ilim adamlarına nispet olunur. Bu gerçeği bilen de bilmeyen de asla inkâr edemez. Uzun bir zaman dilimi bu türden bir değeri ve fazileti ondan başkası üstlenemez.[1]

Böylece Kayravan, Afrika bölgesinde ilim merkezi haline gelmiş oldu. En tanınmış hadis âlimleri, fakihler ve kurra Kayravan'da yetişmiştir. İlim öğrenmek amacıyla Mağrip ve Endülüs halkı hep buraya akın etmişlerdir. Genel olarak Selef mezhebini Kayravan'da yetişen ilim adamları savunmuşlardır.

Böylece Kayravan, Mağrip bölgesinde Sünnet ve Cemaat'in merkezi, yurdu haline gelmiştir. Kuzey Afrika'nın tamamının ve Endülüs'ün fethinde Kayravan şehrinin çok büyük rolü olmuştur. Hatta Mağrip'te İslâm'ın yayılmasının da en büyük payı Kayravan şehrinindir. Çünkü Kayravan İslâm'ın en büyük ve en önemli kültür ve uygarlık merkezlerinden biri halini almıştı.[2]

UKBE B. NAFİ'İN AZLİ VE EBUL-MUHACİR DİNAR'A GÖREV VERİLMESİ

Hicri 55 yani miladi 674 yılında Ukbe b. Nafi, görevden alınıyor ve yerin Ebul-Muhacir Dinar getiriliyor.

Ukbe b. Nafi, bir taraftan fetihleri birbirine ekleyip cihadı sürdürürken, diğer taraftan da yeni şehirler kuruyordu. Tam bu sırada Mısır valisi olan Mesleme b. Mahled el-Ensari, Ukbe'yi görevinden alır ve onun yerine azatlı kölesi Ebul-Muhacir Dinar'ı Afrika valiliğine tayin eder. Nitekim Mısır Valisi Mesleme'ye, "Ukbe'yi görevinden almasaydın, onu burada yerinde bıraksaydın olmaz mıydı?" diye yapılan itiraz üzerine bizzat Mısır valisinin kendisi açıkça şu sözleri söylemiştir:

---

[1] Şeyh Muhammed Nefir, Husnul-Beyan,

[2] Medresetu'l-Hadis Fi'l-Kayravan, 1/55; el-Âlemü'l-İslâmi Fi'l-Asri'l-Emeviyyi, s. 270

"Ebul-Muhacir bize karşı hep sabırla hareket etmiştir, herhangi bir valilik görevi istemeksizin bize katlanmıştır. Önemli bir başarısı da yoktur. Ancak biz kendisini ödüllendirmek istedik."[1]

Ukbe, görevden alınınca, hemen olayı kınamak amacıyla Şam'da bulunan Muaviye'nin yanına gider ve kendisine, "Ben ülkeleri fethettim, yerler ve cemaat mescitleri (büyük camiler), medreseler inşa ettim. Bana yakınlık gösterdi. Sonradan da bana Ensar'ın kölesini Emir olarak gönderdi. Beni böyle bir şekilde görevden almakla bana kötülük etmiş oldu."

Bunun üzerine Muaviye kendisinden özür dileyerek şöyle konuştu: "Sen, Mesleme'nin ezilenlere karşı ne kadar merhamet sahibi olduğunu, özellikle mazlum imam Hz. Osman'a karşı yapılanlara ve ona haksızlık edenlere karşı nasıl bir tavır takındın çok iyi bilirsin. Onun mazlum olan kimsenin yani ezilenin, Hz. Osman'ın kanını isteme konusundaki gayretini, bu yolda ne kadar çaba sarf ettiğini de bilirsin" diyerek gönlünü alır ve onu tekrar eski görevine iade edeceğine de söz verir. Fakat iş gecikti, nihayet Muaviye de vefat etti. Bu defa iş Yezid'e iletildi. Yezid de Ukbe'yi vali olarak Afrika'ya geri gönderdi.[2]

Bu konuda belirtmemi gereken bir nokta daha bulunmaktadır. O da Ukbe'nin, görevden alınmasında Ebul-Muhacir sebebiyle karşı karşıya kaldığı kötü muameledir, onun aşağılanması meselesidir.

Kaynakların yazdığına göre Ebul-Muhacir göreve gelir gelmez, Ukbe'ye karşı, olmaması gereken şekilde çok aşağılayıcı bir davranış sergiler. Ebul-Muhacir, Ukbe'yi hapse atar ve onu zincire vurur. Ancak biz, Ebul-Muhacir'in Ukbe'yi nasıl ve hangi gerekçeyle tutuklattığını zincire vurduğunu bilemiyoruz.

Dr. Abduşşafi Muhammed Abdullatif çok değerli eseri olan "**Futuhu Mısır**" kitabında şu ifadelere yer veriyor:

"Ebul-Muhacir'i böyle bri davranışa nasıl bir şey sevk etmiştir, bilemiyoruz. Ayrıca Dr. Hüseyin Munis'in Mesleme b. Mahled'i itham etmesini de zor kabulleniyoruz. Çünkü Dr. Hüseyin Munis, Ebul-Muhacir'in, Ukbe'ye kötü davranmasının, Mesleme'nin tavsiyesi ve emri olduğunu söylemektedir. Bu, sadece bir ithamdır, çünkü herhangi bir delile dayanmamaktadır. Özellikle de İbn Abdulhakem, Mesleme için şunları söylemektedir:

---

[1] Futuhu Mısır, s. 34; el-Beyanul Muğrib, 1/22

[2] Futuhu Mısır, s. 134; el-Beyanul Muğrib, 1/22; el-Âlemü'l-İslâmi Fi'l-Asri'l-Emeviyyi, s.. 271

"Mesleme, Ebul-Muhacir'i göreve atarken, Ukbe'ye iyi muamelede bulunmasını ve onu kırmamasını, görevden bu şekilde alınmasını tavsiye etmiştir. Ancak Ebul-Muhacir, efendisinin sözüne muhalefet eder ve Ukbe'yi aşağılayıcı bi şekilde görevden alır, onu hapse atar ve zincire vurur. Nihayet halife tarafından kendisine gönderilen bir yazı üzerine onu hapisten çıkarır ve gelen yazıdaki emi gereği Ukbe'yi halifeye gönderir."[1]

Daha sonra devamla diyor ki: "Ukbe Mısır'a gidince, Mesleme bizzat Ukbe'nin yanına gelir ve onun gönlünü almak ister. Allah adına yemin ederek, Ebul-Muhacir'in kendi emrine aykırı hareket ettiğini dile getirir. Çünkü kendisi Ebul-Muhacir'i gönderirken, özellikle kendisine herhangi yanlış bir muamelede bulunmaktan sakınmasını istediğini söyler.[2]

Ancak Ebul-Muhacir neden dolayı Mesleme'nin tavsiyesine muhalefet etti? Niye o tavsiyeye uymadı? Ukbe'ye hangi nedenle kötülük etti? Burası bilinemiyor. Kaldı ki Ebul-Muhacir'in kendisi de şahsen Ukbe'ye karşı saygılı olan biriydi, onun yerini ve konumu da takdir ederdi. Kaldı ki Ukbe'nin ona beddua etmesi halinde de bundan çekinirdi. Çünkü Ukbe, duası ret olunmayan ve kabul gören bir kişiydi. Hatta Ebul-Muhacir, "Bu adam, duası geri çevrilmeyen bir zattır" diye de söylerdi.

İşte bu soru, bizim hiçbir zaman hakkında tatmin edici bir cevap bulamadığımız bir sorudur.

Ancak Muhammed Ali Debbuz'un değerlendirmeleri daha farklıdır. Onun değerlendirmesine göre böyle bir muamele yapmaya Ebul-Muhacir ya mecbur kaldı ve bu mecburiyetin sonucunda onu yakalayıp tutuklatmış olabilir. Çünkü Ukbe, ona karşı sert davranmış, görevden alınmaması için ona direnmiş ve kolaylıkla görevden alınamamış olabilir. Çünkü Ukbe, valilik görevine ve komutanlığa kendisini daha layık ve daha hak sahibi olarak görüyordu. Ona göre Ebul-Muhacir bu göreve getirilecek liyakatte bir olamazdı.

Belki de Ebul-Muhacir, Ukbe'nin kendisine karşı çıkması sebebiyle Müslümanlar arasında çıkabilecek muhtemel bazı olayların önüne geçmek için bu yola gitmiş olabilir. Çünkü Müslümanlar arasında ihtilafın olması halinde düşmanları olan Rumlara gün doğardı. İşte bunun önüne geçmek

[1] Fethul Arap Lilmağrib, s. 151; Futuhu Mısır, s. 133-134
[2] Bk. Önceki kaynak, s.134

için Ebul-Muhacir onu hapse atmış olabilir ve böylece Müslümanlar arasında herhangi bir gediğin, bir çatlağın oluşmasını önlemiş olabilir.[1]

Eğer böyle bir değerlendirme ve sonuca varma doğru ise, bu durumda her hâlükârda bu, gayet akla uygun bir davranış olur. Çünkü bu mâkul değerlendirme Ebul-Muhacir'e karşı duyulan aşırı kötülemenin biraz önüne geçmiş ve meseleyi biraz daha mâkul düşünce içerisinde değerlendirme fırsatı doğurmuş olabilir. Çünkü Müslüman komutan, lider ve idareci konumunda olan kimselerin, aralarındaki anlaşmazlık hangi, düzeyde olursa olsun yine birbirlerine karşı saygı ve tâzimde kusur işlememeleri gerekir.

Özellikle daha sonra gelen idareciler yerine geldikleri idarecilerin yani seleflerinin deneyimlerinden yararlanma gayretinde olmalılar, biri ötekisi hakkında kötülük düşüneceğine, yeni gelene deneyimlerini aktarmalı, yeni gelen de kendisinden öncekine saygılı olmalı ve onun deneyimlerinden mutlaka yararlanmalıdır. Kini ve nefreti, kötülük düşünmeyi bir kenara itmelidirler. Selef ve halef birbirlerine saygılı olmalılar ki, amaçlarında ve hedefledikleri şeylerde başarılı olabilsinler. Ki hepsinin de hedefi Allah yolunda cihad etmek, Allah'ın adını yüceltmek ve dinini yaymaktır.[2]

EBUL-MUHACİR DİNARIN FETİHLERİ (55–62/674–681)

Ebul-Muhacir'in selefi büyük mücahit Ukbe b. Nafi'ye karşı kötü davranması ve büyük bir hata işlemesine rağmen ancak burada bizim yine de insaflı olmamız gerekir ve bu konuda gerçekçi olmamız icap eder. Evet, Ebul-Muhacir büyük bir hata işledi ama yine de kendisi mağrip bölgesinde çok önemli fetihlere imza attı ve bölgenin İslâm dinini kabul etmeleri ve onu kendileri için hayat nizamı yapmaları için gereken uygun ortamı hazırlamış oldu.

Çünkü Ebul-Muhacir çok zeki, ileri görüşlü, siyaseti ve idare etmesini bilen, tasarruf yetkisini çok güzel ve yerinde kullanan bir liderdi. O, uzak görüşlülüğü sayesinde Ukbe'nin izlediği gibi bölgede şiddet ve baskıcı bir yol izlemenin iyi olmadığını ve olmayacağını mutlaka bu siyasetin değişmesi gerektiğini çok iyi biliyordu.

Muhacir, şiddete ve baskıya başvurmak yerine gönülleri fethetme ve onları kazanma yolunu seçiyordu. Çünkü Berberîler, çok katı ve şiddeti seven bir toplum idiler. Karakterleri böyle gelişmişti. Bu nedenle özgür-

[1] Tarihul Mağribi'l-Kebir, 2/32-33
[2] el-Âlemü'l-İslâmi Fi'l-Asri'l-Emeviyyi, s. 274

lüklerine ve saygınlıklarına çok düşkün bir toplum idiler. Böyle bir toplu-ma karşı şiddet ve baskı politikasını izleme yerine daha yumuşak ve daha sevecen bir yaklaşımla, bir siyasetle hareket edilmesi halinde onların ka-zanılması daha da kolaylaşırdı. Kaldı ki Ebul-Muhacir izlediği bu siyaseti sayesinde de birçok gerçek büyük başarılara imza atmış oldu.

Öte taraftan Ebul-Muhacir şu gerçeği de çok iyi biliyordu: Afrika'nın kuzeyinde Müslümanlar aleyhinde Berberîleri harekete geçirenler Rum-lardı. Çünkü Rumların Berberilere karşı görünürde bir sempatileri vardı. Bu nedenle Ebul-Muhacir'in Berberilere Rumların asıl amaçlarının ne ol-duğunu göstermesi ve ortaya koyması gerekiyordu. Bu nedenle onu nasıl ortaya çıkarması gerektiği konusunda bir siyaset güdüyordu.

Bu arada, Müslümanların bu topraklara geliş amaçlarının Berberîle-rin topraklarını ele geçirmek ve onları sömürmek olmadığını, onları köle-leştirmek ve ülkelerini talan etmek gibi bir niyetlerini olmadığını göster-mek için çaba gösteriyor ve Berberîleri iknaya çalışıyordu. Nitekim Rum-lar da onların kafalarını karıştırmak için çalışıyorlardı.

Ebul-Muhacir, Berberilere geliş amaçlarının onları doğru yola sevk etmek, onlara iyiliği, güzelliği öğreterek kendilerini İslâm'a dâvet etmek olduğunu ve bu maksatla geldiklerini söylüyordu. Çünkü saadetlerinin ve kurtuluşlarının bunda olduğunu, Rum boyunduruğundan kurtulmalarının da buna bağlı olduğunu söylüyordu. Oysa Rumlar, çağlar boyu hep kendi-lerini sömürmüş ve topraklarını işgal eder olmuşlardır.

Rumlar, Orta ve Güney Afrika'da çok büyük yenilgilere uğramalarına karşın Kuzey Afrika'da hâlâ varlıklarını sürdürüyor ve halen güçlü bir ko-numda idiler. Hâlâ, bakire bir başkent olan Kartaca şehrine, ilk fatihler-den hiçbiri oraya gitme başarısını elde edememişti. Kaldı ki hâlâ Rumlar Bnizart'tan Tanca'ya kadar olan sahil bölgelerini ellerinde bulunduruyor-lardı.

Ebul-Muhacir'in asıl hedefi, Rumların bu bölgelerdeki varlıklarına ve tekinliklerine son vermekti ve Rumları buradan çıkarmaya mecbur bırak-maktı. Böylece Rumların Berberilerle yapmış oldukları antlaşmalarını da kesmek, ortadan kaldırmak istiyordu.[1]

Ebul-Muhacir, Kartaca üzerine hareket etti ve orada konakladı. Böl-geyi kuşatma altına aldı, surların kapılarını kapattırıp kilitledi ve çevresini sağlam surlarla çevirterek içerdekileri böylece kuşatma altına aldı ve ha-

[1] Tarihul Mağribi'l-Kebir, 2/33; en-Nucumu'z-Zahire, 1/152

reket edemez hale soktu. Ebul-Muhacir burada yaşayan Rumların dışarı çıkmamaları için surların çevresini tamamen kuşatıp pekiştirdi, kimsenin kaçmasına fırsat vermeyecek duruma getirdi.

Rumlar, bundan böyle İslâm ordusundan kurtulamayacaklarını kesin olarak anladılar. Her şeye rağmen Ebul-Muhacir'in bu zaferi kazanacağını fark ettiler. Zafer kazanması halinde tüm gücüyle ve askerleriyle onların başkentine gireceğini ve bundan bir kaçışın olamayacağını artık kavramış oldular. Bunun için barış teklif ettiler. Ebul-Muhacir de onlarla, Şerik el-Absi'ye nispet edilen Şerik adasını boşaltıp burayı Müslümanlara vermelerini istedi ve barış bunun üzerine sağlandı. Çünkü Ebul-Muhacir'in amacı, ordunu ve askerlerini burada konuşlandırmaktı. Bu ada Kartaca şehrinin doğusunda bulunuyordu.[1]

Ebul-Muhacir'in hedefi, Kartaca şehrine oldukça yakın olan Şerik adasını işgal etmekti. Çünkü bu sayede artık buradan Rumları gözetim altında tutabilir ve onların hareketlerini kontrol altına alabilirdi. Bu amaçla bu adada önemli bir askerî birlik konuşlandırdı ve başlarına da komutan olarak Sana'lı Hanş'ı getirmişti. Buralardan Rumların Müslümanlara saldırıya geçmeleri ve Müslümanlara karşı bir savaş sürdürmeleri halinde, adadaki askerler hemen onları önleyeceklerdi.[2]

Artık bu anlaşma üzerine Ebul-Muhacir Kartaca'ya yönelik olan kuşatmayı kaldırdı. Çünkü istediğini elde etmiş ve Rumlardan askerî açıdan stratejik bir bölge olan şerik adasını almıştı. Artık bu adada Müslümanların arkalarını güvenli kılacak bir askerî kuvvet bıraktı. Bu güç Rumların tüm hareketlerini buradan kontrol altında tutabiliyordu.

Daha sonra buradan hareketle ve sahili izleyerek batı bölgesine yöneldi. Bu durum hem Rumları ve hem de Berberîleri oldukça korkutmuştu. Artık hiç kimse Ebul-Muhacir'e karşı çıkamıyordu. Nihayet Mile kentine ulaştı. Burası, Tunus ile Mağrip arasında bulunan Bicaye'nin güney doğusuna düşen yaklaşık 50 mil mesafede bulunan bir yerdi. Ebul-Muhacir, savaş alanı olarak burasını uygun buldu. Burada bir grup Berberî ile Rumlar yaşıyordu. Onlar burasını kendileri için bir sığınak ve bir kale haline getirmişlerdi. Ebul-Muhacir burada konakladı ve burasını işgal etti. Orada bulunan ne varsa hepsini ganimet olarak aldı ve buraya yerleşti.[3]

---

[1] Tarihul Mağribi'l-Kebir, 2/34
[2] Tarihul Mağribi'l-Kebir, 2/34; el-Âlemü'l-İslâmi Fi'l-Asri'l-Emeviyyi, s. 277
[3] el-Âlemü'l-İslâmi Fi'l-Asri'l-Emeviyyi, s. 277; en-Nucumu'z-Zahire, 1/152

Mile denilen bu yer aşağı ve orta Mağrip arasında yer alan bir bölgeydi. Berberilerle Rumların tüm hareketlerini kontrol altında tutabilmek için burası en mükemmel ve en uygun yerdi. Bu nedenle burasını karargâh haline getirdi. Yaklaşık iki yıl kadar burada ikamet etti. Bu zaman zarfında Berberilerle iletişim kurabildi ve bu iletişim meyvesini de vermeye başladı. Çünkü onlara İslâm'ın gerçeğini öğretti ve İslâm'ın gerçekte ne olduğunu ve ne olmadığını anlamalarını sağladı, kendilerini İslâm dinine dâvet etti. Nitekim Ebul-Muhacir güttüğü siyasetinde oldukça başarılı oldu. Bu nedenle Berberîler İslâm'a yöneldiler.

Bunun en açık kanıtı da tarihçiler bu bölgede şimdiki Kusantiye ve çevresinden itibaren Bicaye'ye kadar olan alanda herhangi bir savaşın meydana geldiğinden söz etmemektedirler. Çünkü Rumlar, Berberîler sayesinde korunabiliyor ve güç kazanabiliyorlardı.[1]

İşte Ebul-Muhacir böyle bir kimseydi. Berberîleri kendi tarafına çekmesini bilmiş ve onları Rumlardan ayırmıştı. Bundan böyle bu bölgeler âdeta büyük bir fırtınadan sonra sakinleşen deniz misali buraları da öylece sakinleşti.[2]

Derken bu arada Rumlarla Berberîlerden oluşan bir topluluğun Ebul-Muhacir'e karşı savaşmak üzere hazırlık içinde oldukları haberi geldi. Ebul-Muhacir bunun üzerine onlara gidiş güzergâhını kararlaştırdı. Bu dönemde bölgenin liderliği orta ve uzak mağrip kabilesi olan Erbe kabilesinde bulunuyordu. Bu kabile Barans Berberîleri içerisinde en büyük kabile konumundaydı. Bu kabile lideri de Kesile b. Lemzem idi.[3]

Kesile güçlü bir kişiliğe sahip olan oldukça zeki birisiydi, vatanına karşı canını feda edecek biriydi. Bu nedenle Berberîler ona hem saygı gösteriyorlar ve hem de kendisini seviyorlardı. Kesile Hıristiyan'dı ve dinine de oldukça bağlı olan biriydi. Rumlar, Müslümanların Kesile'nin dinine ve vatanına karşı düşmanca bir tavır içinde olduklarından hareketle, Kesile'yi ve onun komutasında Berberîleri Müslümanlar aleyhine kışkırtmaya başladılar.

Baktılar ki Ebul-Muhacir o sırada Mile'de bulunmaktadır. Bildikleri bir gerçek vardı. Ebul-Muhacir bir gün mutlaka Mağrib-i Aksa ile Mağrib-i Vustaya saldırıp orayı fethetmek ve ele geçirmek için harekete geçecektir. Bu nedenle Rumlar, Berberîleri Müslümanlara karşı mücadeleye girişme-

[1] Tarihul Mağribi'l-Kebir, 2/35; Mucemu'l-Buldan, 1/339
[2] el-Âlemü'l-İslâmi Fi'l-Asri'l-Emeviyyi, s. 277 ve önceki kaynaklar.
[3] Tarihu İbn Haldun, 6/146; Tarihul Mağribi'l-Kebir, 2/38

lerini, onlarla savaşmak ve onları vatanlarından sürüp atmak için gerekeni yapmalarını istiyor ve onları buna kışkırtıyorlardı.

Bunun üzerine Berberîler komutanları ve liderleri olan Kesile komutasında harekete geçtiler, böylece bu toplum savaşa karışmış oldu. İslâm ümmeti de bu amaçla gereken savaş hazırlıklarını yaptılar. Kesile'nin etrafında Berberîlerden ve Rumlardan oluşan büyük bir ordu toplandı.[1]

Telemsan[2] Savaşı

Kesile Telemsan'da askerî gücünü ve hazırlıklarını tamamladı. Artık bundan böyle Ebul-Muhacir'le karşılaşacağı günü beklemeye koyuldu. Bekleme uzun sürmedi. Nihayet Ebul-Muhacir ordusuyla birlikte Telemsan'a ulaştı. İki ordu burada karşı karşıya geldiler, Çok çetin bir çarpışma sürdü. Her iki tarafta da büyük kayıplar meydana geldi. Bunun ne kadar tehlikeli bir savaş olduğunun farkına vardılar, sonrasında nelerin olabileceğini de kavramış oldular. Çünkü her iki tarafın ordularında da çok kayıplar verilmişti. Daha sonra Allah Müslümanlara zaferi nasip etti. Kesile'nin ordusu yenilgiye uğrayarak geri çekilip gitti.

Kesile'nin Müslüman Olması

Telemsan savaşında Kesile esir düştü. Kendisi yakalanıp Ebul-Muhacir'e götürüldü. Ebul-Muhacir kendisine çok güzel muamelede bulundu, yakınına aldı, kendisine krallara gösterilen mânada saygı ve ikramda bulundu. Bir esir olduğunu hissettirmedi. Ebul-Muhacir, Kesile'nin Müslüman olmasını istiyordu. Ona İslâm'ı anlattı, İslâm'ın gerçekte nasıl bir inanç olduğunu aktardı. Bu dinin samimi tevhid inancına bağlı bir din olduğu gerçeğini öğretti. Adaleti, eşitliği, kardeşliği esas aldığını belirtti. Müslüman olması halinde hiçbir kaybının olmayacağını anlattı.

Hatta aksine Müslüman olması halinde hem maddeten ve hem mânen birçok kazancının olacağını anlattı. Aslında Kesile akıllı ve zeki bir kimseydi. Kavmine bağlı ve kavminin başına bir şey gelmesini istemeyen ve barıştan yana olan biriydi. Bunun üzerine Kesile iman etti. O da artık Müslümanlardan biriydi. Arapçayı öğrenmeye başladı. Böylece Ebul-Muhacir'in en yakın adamlarından biri oldu. Kesile İslâm'ın ve Müslümanların zaferi için kolları sıvadı ve kavmi olan Berberîleri tertemiz olan ve

---

[1] Tarihul Mağribi'l-Kebir, 2/37

[2] Telemsan; biri eski diğeri yeni olan iki kenttir. Murabıtlar bu şehri kurmuşlardır. Bu da adeta Mısır topraklarındaki Fustat ve kahire benzeri bir şehirdir. Bk. Mucamul Buldan, 2/44

tek Allah inancına dayalı İslâm dinine dâvet etti. Böylece Berberîlerin gönülleri İslâm'a ve Müslümanlara açılmış oldu.[1]

Ebul-Muhacir Orta mağrip sorunlarının bittiğinden tatmin olduktan ve Berberîlerin de gerçekten Müslüman olduklarına kanaat getirdikten sonra artık oradan Kayravan yakınlarında bulunan karargâhına döndü. Dekrur denilen kasabada ikamet ederek buradan olup biten işleri kontrol ediyordu. Böylece Rumların hareketlerini ve desiselerini denetliyordu. Böylece Kuzey Afrika'da onların etkinliklerini ortadan kaldırmaya gayret gösteriyordu.

Fakat acıdır ki bu mutlu fetih hareketi Ebul-Muhacir açısından pek uzun sürmedi. Çünkü onu Emir olarak atayan Mısır valisi Mesleme b. Mahled el-Ensari hicri 62 (681 m) yılında vefat etti. Oysa Mesleme Ebul-Muhacir için büyük ve güçlü bir destek idi. Ebul-Muhacir'in sırtını dayadığı bu güç vefat edince, Muaviye'nin oğlu Yezid, Ukbe b. Nafi'yi yeniden Afrika valiliğine tayin etti. Bu dönem, Ukbe için ikinci valilik dönemi olup hicri 60–64 (679-683 m) yıllarını kapsıyordu. O da gelip ilk iş olarak Ebul-Muhacir'i görevinden aldı.[2]

Esasen Ebul-Muhacir'in Afrika bölgesine Mesleme tarafından vali olarak atanmasında, Mesleme'nin ona güvendiği ve aynı zamanda İslâm'da mevaliye yani azatlı kölelere güzel muamelede bulunulması gerçeği yatıyordu. Mesleme böylece insanların İslâm dini açısından eşit olduğunu köle ve hür ayırımı olmadığı gerçeğini ortaya koyuyordu. Bunlar, Arap olsun olmasın hiç fark etmezdi.

Biz, Emevîler döneminde azatlı kölelerin de devletin üst düzey görevlerine getirilebildiğine ve getirilebileceğine bunu delil olarak gösterebiliriz. İleri sürülen bazı görüşlerin aksine biz bunu gerçek olarak uygulamada görmekteyiz.

Bir yoruma göre Ebul-Muhacir Mısır'ın Nube bölgesi azatlı kölelerindendir. Bir başka yoruma göre o aslen Berberilik köküne varıp dayanır.

UKBE B. NAFİİN İKİNCİ ATILIMI H:62–63 (681-682 M)

Ukbe b. Nafi, ikinci kez Afrika'ya ulaşır ve oradaki işleri düzene sokar. Ebul-Muhacir'e karşı oldukça acımasız bir tavır sergiler. Ebul-Muhaciri yerinden âdeta kıpırdatamaz duruma sokar. Bununla beraber

[1] Tarihul Mağribil-Kebir, 2/38
[2] el-Âlemü'l-İslâmi Fi'l-Asri'l-Emeviyyi, s.279

Ebul-Muhacir samimi ve ihlâs sahibi biriydi, vefakârdı, gayretli bir kişiliğe sahip olan biriydi.

Ukbe'nin kendisine karşı kötü ve acımasızca davranmasına rağmen Ebul-Muhacir yine de ona olan öğütlerini söylemekten geri durmuyordu. Ona başarılı olabilmesi için elinden geleni yapıyordu. Meselâ onun en açık öğütlerinden birine örnek olması açısından işaret edebiliriz. Ukbe her ne kadar kendisine karşı acımasız bir tavır içinde olmuşsa da, Ebul-Muhacir yine de ona bazı kimselere karşı nasıl davranması gerektiğini işaret ediyordu.

Meselâ Ebul-Muhacir, Ukbe'ye, Berberîlerin lideri olan Kesile'ye karşı ikramda bulunmasını ve onun Müslüman olarak kalabilmesi için gönlünün alınmasını, İslâm'a ısındırılmasını söylerdi. Fakat Ukbe, sözkonusu lideri basite aldı ve onu aşağıladı. Hatta bir keresinde ona, gözlerinin önünde bir koyunu yüzmesi için emir verir. Kesile de bu görevi kendi kölelerine ve adamlarına havale eder. Ancak Ukbe, Kesile'yi azarlayıp bizzat kendisinin o işi yapması emrini verir.

Bunun üzerine Kesile öfkeli bir halde ayağa kalkar, artık bundan böyle ne zaman bir koyuna eli değse, sakalıyla onu sıvazlardı. Bu durum Ebul-Muhacir'e ulaştığında, Ukbe'yi bundan men için adam gönderdi ve kendisine şunu söyledi:

"Resûlüllah (sav) Arapların zalimlerini bir araya getirip birbirleriyle kucaklaştırırdı, aralarını bulurdu. Sen ise, kendi kavmi arasında oldukça önemli bir yeri olan güçlü birini kendi toplumunda ve kendi yuvasında aşağılıyorsun. Oysa adam şirk inancından henüz dönüş yapmışken sen adamı yoldan çıkarmak ve dininden etmek mi istiyorsun? O adama güven. Ben onun dinden dönmesinden endişe duymaktayım."[1]

Ancak Ukbe onu basite aldı. İleride Kesile'nin Müslümanlardan özür dilemesi ile ilgili hususlar ele alınacaktır. Ukbe'nin yalnızlığından faydalanarak, bazı askerî hareketlerde onu kendi ordusu lehine nasıl bir fırsat olarak değerlendirdiğini de göreceğiz. Ukbe'nin Ebul-Muhacir'e Ne söylediğini de göreceğiz.

Ukbe b. Nafi, Ebul-Muhacir'e şöyle diyordu: "Hak ve gerçek Kayravan'dadır. Sen Müslümanların işiyle ilgilen. Ben şehitliği seçtim." Nitekim Ebul-Muhacir de ona, "Ben de kendim için tıpkı senin gibi şehitliği seçmişimdir" dedi. Bunun üzerine her ikisi de taraf olarak kılıçlarının kınlarını

[1] Kadetu Fethil-Mağrib, 1/137-142; Riyazu'n-Nufus, 1/26

kırdılar, onların kılıçlarının kınlarını kırması üzerine Müslümanlar da kılıçlarının kınlarını kırdılar ve öldürülünceye dek birbirleriyle öldüresiye vuruştular.[1]

Düşündüğümüzde Ebul-Muhacir bir tek büyük savaşa girişti ve o savaşta Rumlarla Berberîleri yenerek bazı liderlerinin de Müslüman olmalarını sağladı. Bunların içerisinde de en ünlü olanı Kesile idi. Nitekim onun kavminden de birçok kimse Müslüman olmuşlardı. Ebul-Muhacir bunun için çok büyük çabalar sarf etti ve eğer Berberîler küfürleri üzerinde kalmış olsalardı mutlaka mağrip beldelerinin fethedilmesinin gerekli olduğunu biliyordu.

Ancak Ukbe b. Nafi, sözkonusu Kesile adındaki Berberî lideri aşağılamaya kalkışması, onun iyi bir Müslüman olmadığına kanaat getirmesi sebebiyledir. Ukbe, gerçekten Müslümanlara karşı tevazu sahibi olan bir kimseydi. Ancak Ukbe'nin sözkonusu lidere karşı tutumu, onu aşağılaması ve kavminin gözünden düşürmesi isyana kalkışmasına sebep olmuştu. Bu durum, kavminin de bundan böyle Müslümanlar aleyhine olabilecek bir savaşta yer almalarında sebep oldu. Çünkü kavmi, liderlerinin başına gelenleri görmüşlerdi. Fakat Ukbe onlara karşı bu tutum ve davranışıyla yanlış yapmış oldu. Çünkü sözkonusu liderin kavmi İslâm dinini henüz yeni kabul etmişlerdi.

Ukbe kendi zannına göre her ne kadar sözkonusu toplumun Müslümanlara karşı dürüst olmadıklarını, zannetmiş olsa bile, ona kötü bir muamele yapacağı yerde, onu kendi ordusu içinde tutup kalmasını sağlasaydı bu durum, onların düşmanlıklarını kazanmaktan ve fırsatını bulup Müslümanlar aleyhinde bir eyleme girmelerinden elbette ki daha iyi olurdu, en azından tehlike bertaraf olurdu.[2]

Ukbe'nin konumu, bize çok önemli bir sonuç göstermektedir. Bu netice İslâm'ın ortaya koyduğu en önemli kurallardan biridir. O da "şûra"ya önem vermek ve istişareye dayalı olarak hareket etmektir. Liderin kendi başına buyruk olmayıp Ehl-i hall vel-akd denilen danışma kuruluyla görüşmesi, özellikle önemli meselelerde onlara danışması icap eder. Hangi durumda olursa olsun her iki liderin de mutlaka tasarruflarında, yetki ve kararlarında çevresine danışarak hareket etmesi gerekir. Yoksa bu iki liderden biri kendi başına hareket etse de bu, onun kendi nefsi veya aşireti adına hareket ettiği anlamına geşlmez. Her ikisinin de amacı İslâm'ın ve

[1] Kadetu Fethil Mağrib, 1/137-142; Riyazu'n-Nufus, 1/26-27
[2] et-Tarihu'l-İslâmi, 13/254

Müslümanların maslahatı ve çıkarı olmalıdır. Ancak burada görülen o ki, Ukbe'ye kıyasla Ebul-Muhacir'in izlemiş olduğu yol maslahata ve doğruya en yakın yol gibi gözükmektedir.[1]

Ukbe'nin Kayravan'dan Çevreye Doğru Cihadı Yaygınlaştırması

Hicri 55 (674 m) yılında Ukbe Kayran şehrini kurmayı bitirdikten sonra Ukbe b. Nafi Afrika valiliği görevinden alındı. Daha sonraları yeniden ikinci kez hicri 62 (681 m) yılında Afrika valiliğine atanınca o meşhur cihad yolculuğuna yeniden girişti. Çünkü Ukbe burada yaklaşık Kayravan'dan Tunus'a dek bin mil mesafelikten fazla tâ mağripten atlas okyanusu sahillerine dek bir alanı almıştı.

Kayravan'ın başına, kendisine vekâlet etmek üzere Züheyr b. Kays el-Belevi'yi getirmişti. Ona şöyle dua etmişti: "Allah'ım! Burasını ilim ve fıkıhla doldur ve bu şehri sana itaat edenlerle doldur. Onları, dinini yüceltenler, güçlendirenlerden eyle! Seni ve senin dinini inkâr edenleri de zelil kılan, ezen kimselerle doldur. Burasını yeryüzündeki zalimlerden koru."[2]

Ukbe ve Şam'dan kendisiyle beraber gelen arkadaşları harekete geçtiler. Sayıları on binleri buluyordu. Bu büyük ve kalabalık sayıya rağmen Kayravan'dan da kendilerine büyük katılımlar olmuştu. Ukbe yola çıkmadan çocuklarını yanına çağırdı ve onlara: "Ben canımı Allah'a sattım. Ben hayatta olduğum sürece hep kâfirlerle savaşacağım" dedi, daha sonra konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Ey çocuklarım! Size üç şey vasiyet ediyorum. Onları iyi değerlendirin, sakın o tavsiyelerimi ve vasiyetimi zayi etmeyin. Birincisi Kur'an'ı bırakıp kalbiniz şiirle doldurmaktan sizi sakındırırım, sakın Kur'an'ı bırakıp şiirle meşgul olmayın. Çünkü Kur'an, insanları Allah'a yönlendiren bir delildir.

Arapçaya, akıl sahibini doğru yola iletecek olan hidayet yoluna sıkıca tutunun. Çünkü o sizi güzel ahlâka yönlendirir. Bundan böyle de başkalarından uzak durun. Sıradan bir aba da giymiş olsanız sakın ola ki kimseye borçlanmayın. Çünkü borçluluk gündüzleri zillet getirir, geceleri de tasaya sebep olur. Borcu bırakın ki, takdir göresiniz, ırzlarınız korunmuş olsun. İnsanlar arasında bulunduğunuz müddetçe saygınlığınız devam etsin. Sakın ola ki, kendini beğenmiş ve herkesten üstün görenlerden ilim almayın. Sizi Allah'ın dini konusunda cahil bırakırlar ve sizinle Allah'ın arasını

[1] Bk. önceki kaynak
[2] el-Beyanulmuğrib, 1/23; el-İslâm vet-Ta'rib Fiş-Şimalil-İfrikiyyi, 1/126

açarlar. Dininizi öğreneceksiniz, mutlaka vera sahibi denilen çok hassas ve titiz, her konuda ihtiyatı elden bırakmayan mümin ilim adamlarından öğrenin. Çünkü onlardan ilim öğrenmek sizin içi selamete ve kurtuluşa daha elverişlidir. Kim ihtiyata riayet ederse selamete erer ve kurtulması gereken şeylerden de kurtulmuş olur..."

Daha sonra sözlerini şöyle bitirdi: "Bugünden sonra beni görmeyeceğinizi size göstererek Allah'ın selamı üzerinize olsun, diyorum ve sizi Allah'a emanet ediyorum."

Sonra da, "Allah'ım! Nefsimi, canımı rızan uğruna sana sundum, kabul buyur. Cihadı benim için merhametim kıl ve katında ikram olunacağım yurdum kıl!" diyerek yakarışını bitirdi.[1]

İşte bu şekilde Ukbe Kayravan'a ayak basar basmaz hiçbir tereddüde yer bırakmaksızın ve ara vermeksizin cihada çıkmaya kararlı olduğunu ortaya koymuştur. Onun cihadı çok sevdiğinin ve arzu ettiğinin en açık örneğini çocuklarına yapmış olduğu vasiyetinde görmekteyiz. Çünkü o vasiyetinde, "Ben nefsimi, canımı Allah'a sattım, bundan böyle Allah'ı inkâr edenlere karşı hep savaşacağım" sözüyle açıklıyordu. Kaldı ki o zaten nefsini, canını yüce Allah'a satmıştı ve o değerli ödülün özlemini çekiyordu. Zîra yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Şüphesiz Allah müminlerden, kendilerine verilecek cennet karşılığında canlarını ve mallarını satın almıştır. Çünkü onlar Allah yolunda savaşırlar, Allah için öldürürler ve Allah için öldürülürler-. Bu, Allah'ın hem Tevrat'ta, hem İncil'de ve hem Kur'anda üzerine aldığı bir gerçek vaadidir. Allah'tan daha çok vaadini yerine getiren kim olabilir? O halde ey mücahitler! Yapmış olduğunuz bu alışveriş sebebiyle sevinin! Çünkü bu, kârlı bir pazarlıktır. İşte bu, gerçekten en büyük kazançtır, bunun üzerinde daha büyük bir kazanç yoktur." (Tevbe, 9/111)

Uğruna hayatını adamış olduğu ameli, cihad olarak tercih etmiş ve seçimini de bu yolda yapmıştır. Gözlerine hedef olarak seçtiği en üstün yol da cihad olmuştur Çünkü cihad, Allah'ın kelimesini, şeriatını yani İslâm dinin yüceltmektir. Sözkonusu vasiyetinde, çocuklarına önemli tavsiyelerde bulunmaktadır. O, çocuklarına üç vasiyet yapmıştır.

Birinci vasiyet: İlim öğrenirken seçici olmalarını ve ilmin en güzelini tahsil etmelerini tavsiye ediyor. Bu tavsiyenin de en başında Kur'an ve

[1] el-Beyanul-Mağrib, 1/23; Safahat min Tarihi Libiyyetil İslami ve'ş-Şimalil-İfriki, s.248

Kur'an ile ilgili ilimler geliyor. Çünkü Kur'an yüce Allah'a giden yolu gösteren yegâne delil ve kılavuzdur. Bir mümin ancak Kur'an sayesinde istediği en yüce hedefe ulaşabilir. Bu ise Allah'ın rızasını kazanmak ve onun nimetlerine ermektir. Kuşkusuz Allah Resûlü'nün (sav) sünneti de Kur'an'ın amaçları ve maksatları arasında yer alır. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Resul size ne verirse onu alın ve sizi nelerden nehyederse ondan uzak durun. Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda hareket ederek Allah'tan korkun. Çünkü Allah cezalandırması çetin olandır." (Haşr, 59/7)

Kur'an ve Kur'an ile ilgili ilimlerden sonra Arap dilinin de seçkin ifadelerinden yararlanmasını tavsiye ediyor. Çünkü Arap dilinin seçkin ifadelerine selim akıl sahipleri ulaşabilir. Zîra o ifadeler insanı en güzel ahlâka teşvik ederler.

İkinci Vasiyet: Borçlanmaktan uzak durulmasını çocuklarına tavsiyede bulunuyor. Hatta sonuçta fakir ve yoksulluk için de kalsalar bile yine de borçlanmamalarını istiyor. Çünkü borçluluk, öyle zaman olur ki insanı alacaklısı veya alacaklısıyla ilgili kimselerin yanında küçük düşürür. Kaldı ki borçluluk geceleri sıkıntıya sebep olur. Zîra, borçlu gece kendisiyle baş başa kalır ve halkın kendisi üzerindeki haklarını düşünür ve bu da onu huzursuz ederek uykularını kaçırır.

Üçüncü Vasiyet: İlim öğreniminde araştıran biri olmalarını tavsiye ediyor. Bu ise ancak Rabbani olan yani Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda hareket eden ve bunu kendisi için hayat düsturu kılan, takva ve vera' sahibi ilim adamlarını seçip tercih etmekle mümkündür.

Yine dünyaya aldanan, makam ve şöhret hastası ilim adamlarından uzak durmalarını da çocuklarına tavsiyede bulunuyor. Çünkü böylesi ilim adamları öğrencilerine ilimden çok cehaleti öğretirler. Zîra bu türden ilim adamları gerçekten ilmin gerçeğini ve meyvesini bilmeyen ve ondan anlamayan kimselerdir. Çünkü ilmin hakikati, aslı, özü ve meyvesi takvadır. Yani Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda hareket etmektir.

Ukbe'nin vasiyetinin sonunda çocuklarına veda selâmıyla onları selâmladığını görüyoruz. Sanki bu, onlarla son görüşmesiymiş gibi onları selâmlamıştır. Bu vedalaşmada Allah yolunda ölümü ister ve ölüme gidiyormuş havası içerisinde bir vedalaşma yapar ve sonra da şöyle dua eder:

"Allah'ım! Canımı uğruna feda ettim, benden kabul buyur. Cihadı benim için rahmete erme sebebi ve katında ikram olunma neden! kıl."

İşte Ukbe b. Nafi, fetihlerinde bu büyük ihtimam sebebiyle istediğini elde edebilmiştir. Çünkü o, bu dünya hayatında cihadı, kendisi için en büyük hedef seçmiştir.[1]

Ukbe b. Nafi ordusuyla isyankâr olan bir şehre doğru yola çıkar. Orada, önünde hezimete ve yenilgiye uğrayan Bizanslılardan büyük bir direnişle karşılaşır. Onların şehirlerine girer ve onları orada kuşatır. Burayı bir müddet kuşatma altında tutar. Daha sonra buradan, onların en büyük şehirlerinden olan Telemsan'a geçer. Buraya çevreden Rumlar ve Berberîler gelerek o şehre güç sağlamaya başladılar, çetin bir savaş başladı. Tarafların her ikisi de savaştan geri çekilmeyip direndiler. Hatta iş öyle bir noktaya geldi ki, Müslümanlar artık bu savaş kendilerinin sonlarının olacağı zannına kapıldılar. Ancak sabır ve dayanma gücü sayesinde direndiler. Düşmanlarına karşı hiçbir güçlükten, sıkıntıdan yılmaksızın sabırla ve sebatla direndiler. Sonunda Rumlara karşı öyle bir hücum ve saldırıya geçtiler ki, Rumları kalelerine sığınma mecburiyetinde bıraktılar. Kalelerinin tâ kapılarına dayanacak kadar onlarla savaştılar ve onlardan birçok ganimet kazandılar.[2]

Sonra hep batı tarafına doğru hareket etmekte devam etti, hedefleri Zap bölgesiydi. Buraya vardıklarında bölgenin en büyük kentinin hangisi olduğunu sordular ve burasının "Erbe" kenti olduğunu öğrendiler. Erbe, bölge halkının krallarının yaşadığı kent idi. Bunun çevresinde 360 kadar köy ve kasaba vardı ki, hepsi de yerleşik ve mamur bölgelerdi. Orada bulunan kimi Rumlar ve şehir halkı, şehirden çıkıp dağlara kaçtılar ve oralara sığındılar. Müslümanlar sözkonusu kent haklıya savaşa giriştiler.

Savaş sonunda bölge halkı yenilgiye uğradılar, savaşçılarının ve atlılarının birçoğu öldürüldü. Ukbe b. Nafi, buradan Tahart bölgesine hareket etti. Rumlar, Berberîlerden yardım istediler. Onlar da Rumların isteklerine olumlu cevap verdiler ve kendilerine yardım ettiler.

Ukbe b. Nafi, halka-askerlerine seslenmek üzere bir konuşma yaptı. Konuşmasında önce Allah'a hamd ve senada bulundu. Sonra sözlerine şöyle devam etti:

---

[1] Safahat min Tarihi Libiyyetil İslami veş-Şimali'l-İfriki, s.259; el-Beyanul-Mağrib, 1/23; et-Tarihu'l-İslâmi, 13/23

[2] Mısır Fi Asri'l-Emeviyyi, s.123; el-Kâmil Fi't-Tarih,, 2/589; el-Beyanul Muğrib, 1/23; et-Tarihu'l-İslâmi, 13/261

"Ey insanlar! Doğrusu sizin büyükleriniz ve hayırlılarınız –Allah kendilerinden razı olsun- için Allah Kitabını indirdi. Onlar Resûlüllah (sav) ile Rıdvan Biatine katıldılar ve bu biatlerinde Allah'ı ve dinin yanlayanlara karşı tâ kıyamete dek savaşacakları sözünü verdiler. Onlar sizin en şereflileriniz ve büyüklerinizdi ve sizden önce biatte öne geçenlerdi. Gelin âlemlerin Rabbi olan Allah ile cennetine karşılık olmak üzere kârlı bir alış veriş olan bu ticarette canınızı Allah'a satın. Siz bugün gerçekten gurbet diyarındasınız. Siz Âlemlerin Rabbi olan Allah'a biat ettiniz. O, sizin bulunduğunuz bu yerden size bakıyor. Bu beldelere ve ülkelere ancak onun rızasını elde etmek isteyen ve dinini yüceltmek peşinde olanlar ulaşabildiler. Size müjdeler olsun!

Düşman sayısı ne kadar artarsa, o nispette de yengiye uğrayacaklardır, demektir. Allah'ın izniyle onlar zelil olacaklardır. Aziz ve Celil olan Rabbiniz sizi olara teslim etmeyecektir. Temiz ve samimi kalplerle düşmanı karşılayın. Çünkü yüce Allah suçlu ve zalimlerden yana sizi koruyacaktır. Allah'tan yardım ve bereket isteyerek düşmanlarınızla savaşın. Şüphesiz Allah suçlu olan bir topluma başarı vermeyecektir."[1]

Bu gerçekten harika bir sesleniş olmuştur. Çünkü Ukbe, burada bir gerçeğe dikkat çekmektedir. O da girdiği tüm savaşlarında, Müslümanların zafer kazanmalarının sırrının iyi bir silah kullanmaktan ve moral gücünden geçtiğini sergilemektedir. Bu ise Allah'a dayanıp güvenmek, onun azametini ve celalini unutmamaktan geçiyor. Bir de beraberinde olan ve gerçekten inanmış bir mümin kitlenin zafer ve yardımını ihsan konusunda yüce Allah'ın kendileriyle beraber olduğunu, velilerinin yanında yer aldığını bilmeleri ve buna iman etmeleri olmuştur.

Mesele böyle olunca artık düşmanları sayıca ne kadar fazla ve güçlü olurlarsa olsunlar, onlara bundan böyle itibar yoktur. Ukbe'nin en çok önem verdiği şey, kendilerinde var olmasını ve canlı kalmasını istediği silah işte bu mânevi silah olup zaten bu da onun ordusunda yeterince vardı. Ukbe, işin mânevi yönünü pekiştirdikten sonra, düşman ordusuna karşı hoş geldin mahiyetinde öne atılır ve Allah'ın salih ve veli kulları eliyle bir an önce helâk olmaları ve dağılıp parçalanmalarını ister.

Doğrusu Ukbe, bu yönüyle Halid b. Velid'e ne kadar da benzerlik göstermektedir. Herhangi bir gurura kapılmaksızın, karşısındaki gücü basite almaksızın, düşman ordusunun azametini ve büyüklüğünü gördü-

[1] el-Beyanul-Mağrib, 1/23; Kadetu Fethil Mağribil-Arabi, 1/108-120

günde hiçbir tereddüt geçirmeksizin ve gözünde büyütmeden onlar hakkında hemen müdahale planlarını uygulamaya sokar.

Esasen Ukbe, askerî deha bakımından kendisi için Halid b. Velid'i model almıştır. Hz. Halid (ra) nasıl ki düşmanının üzerine gözünü kırpmadan ve çekinmeden atılıyor ve fırsatları değerlendiriyor idiyse, Ukbe de aynı metodu uygulamayı ölçü edinmiştir. Kaldı ki Ukbe, İslâm ordusunun düşman ordusuna saldırısını, onların üzerlerine korkmadan ve yılmadan atılışlarını; samimi ve dürüst olan İslâm ordusunun düşman ordusuna Allah'ın bir tokadı, bir cezası olarak onlara musallat kıldığında tereddütsüzdür. Kaldı ki yüce Allah mücrim ve suçlu olan toplumdan cezasını geri çekmez.

Ukbe, mücahitlerin aslında Allah'ın düşmanlarına karşı gönderdiği ilâhi kılıç olduğu inancına ve şuuruna sıkı sıkıya bağlı olan bir komutandı. O bu bakımdan Allah'ın kendilerine kesin zafer vereceğine güveniyor ve bu konuda hüsn-ü zanna sahip oluyordu.[1]

Nihayet Müslümanlar Tahart şehrinde düşmanlarıyla karşı karşıya geldiler. Aralarında çok şiddetli çarpışmalar oldu. Düşman sayısı oldukça fazla olduğundan Müslümanlar zorlandılar. Ancak her şeye rağmen sonunda zafer Müslümanların oldu. Rum ve Berberîlerden olan düşmanları yenilgiye uğradılar. Bundan sonra Müslümanlar onların mal ve silah varlıklarına ganimet olarak el koydular.

Bundan sora Uzak batıya yönelerek Tanca'ya geldiler. Burada aslen Rum olan Julyen adında bir patrikle karşılaştılar. Julyen komutana güzel hediyeler sundu ve Ukbe'nin istediklerini kabullendi, onun hükmü altına girdi. Ukbe, kendisine Endülüs denizini isteyince, Patrik onunla ilgili olarak, "Olmaz, çünkü o şu anda korunmaktadır ve oraya varılamaz" dedi.

Daha sonra Ukbe, "Bana Berberilerle Rumların çöreklendikleri yerleri göster" deyince, Patrik Ukbe'ye, "Sen, bundan böyle Rumları arkanda bıraktın, onlardan yana bir endişen olmasın. Önünde ise sadece berberiler var. Onların süvari konumundaki askerlerinin sayısını sadece Allah bilir. Onlar Berberîlerin en güçlü adamları ve süvari askerleridir" diye konuştu. Bunun üzerine Ukbe, Patrik'e onların yerlerini sordu. O da, aşağı Sus denilen yerde olduklarını ve hiçbir borçlarının olmadığını söyledi.[2]

---

[1] et-Tarihu'l-İslâmi, 13/260

[2] Mısır, Fi Asri'l-Emevi, s. 125;el-Kâmil Fi't-Tarih, 2/590

Ukbe, bu bilgilerden oldukça yararlandı. Bunun üzerine, aşağı Sus denilen yeri hedefine alarak güney tarafına yöneldi. Orta Atlasta Berberî bir toplulukla karşılaştı. Onları orada hezimete uğratıp darmadağın etti. Böylece orada bulunan halkı Sahraya doğru **Dir'a** vadisine sürdü. Burada yani Dir'a'da bir mescit inşa etti. Sonra Kuzeybatıya yönelerek Marakeş sahrasında bulunan Taflal bölgesine hareket etti. Ukbe'nin amacı yüksek atlas dağlarını kuşatarak böylece **Sanhaca** bölgelerine girmekti. Çünkü.bu bölge, herhangi bir zorluk çıkarmadan ve Ukbe ile savaşa girmeden kendiliklerinden ona itaat etmişlerdi. Nitekim **Ağmat** şehrindeki **Hiksorlular** da savaşmadan teslim olmuşlardı.

Bundan sonra Ukbe Batıya, Tefis şehrine doğru yöneldi. Zaten burada Bizans ve Berberilerden oluşan bir toplumu kuşatma altına almıştı. Ancak Bizanslılarla Berberîlerin kalelere sığınmaları, kendileri kurtaramadı. Böylece Ukbe zafer kazanarak onların da şehrine girmiş oldu. Böylece **Sus** bölgesinin en uzak noktaları da tamamen alınmış oldu ve Başkentleri olan **İycli** de ele geçirildi. Zaten burada da bir mescit yapılmıştı. Ukbe, bundan sonra buralarda bulunan kabileleri, **Cezule** kabilelerini İslâm'a dâvet etti, kabileler de onun dâvetine icabet ettiler. Ukbe buradan da Massa kentine hareket etti ve oradan da Atlas okyanusu üzerinde olan İfran'a geçti.[1]

Ukbe b. Nafi, Atlas okyanusu sahiline ulaşınca, artık Mağrip ülkelerinin meselesi sona ermiş oldu. Tarih kaynaklarımız Atlas okyanusuna gelip dayanınca Ukbe'nin şöyle dediğini yazarlar:

"Ey Rabbim! Eğer önümde bu deniz olmasaydı, senin yolunda cihad adına bu ülkelerin hepsini geçerdim." Sonra da şöyle der: "Allah'ım! Bu konuda gücümü son noktasına kadar kullandığına şahit ol. Eğer karşıma bu deniz çıkmasaydı, Allah'ı inkâr eden tüm insanlarla savaşmak üzere ve senden başkasına ibadet olunmamak kaydıyla buraları hep geçerdim."

Bu ifadelerinden sonra bir süre durup bekledi ve sonra arkadaşlarına dönerek şöyle konuştu: "Allah'ım! Ben şımarık bir niyetle ve kötülük etmek maksadıyla çıkıp gelmedim. Sen de biliyorsun ki, biz de senden kulun Zülkarneyn'in istediğini istemeye geldik. O da sana hiçbir şeyin şirk koşulmaması ve yalnızca sana kulluk edilmesi amacıyla bu yola çıktı. Allah'ım! Bizler inkârcıların inançlarına karşı inatla direnen ve İslâm dinini de var gücüyle savunan kimseleriz. Ey Celal ve İkram sahibi olan Allah'ım!

---

[1] Mısır, Fi Asri'l-Emevi, s. 126;el-Kâmil Fi't-Tarih, 2/590; el-Beyanul Muğrib, 1/26-27

Bize fırsat ver, aleyhimize bir yol açma!" Sonra da geri dönüp yoluna devam etti.[1]

Ukbe'nin yukarıdaki sözlerinden, onun ne kadar cihadı seven ve bu konuda ne kadar büyük bir sorumluluk yüklenen ve bunun farkında olan biri olduğunu gördük. O, İslâm dinini tebliğ adına her tülü sıkıntıyı omuzlarına yüklenmekten asla geri durmamıştır. Devletini güçlendirmek, kâfir devletlere karşı gereken dersi vermek ve onları kendi egemenliği altına almak için ne kadar istekli olduğu ortadadır. Çünkü o, küfrü İslâm nurunun önünde en büyük engel olarak görüyordu.

Ukbe, Atlas okyanusunun kenarına geldiğinde orada durup bekler ve Mağrip ülkeleri açısından artık mâmur olan bölgelerin son sınırına geldiğini öğrenir, çünkü buradan öteye artık geçiş yoktu.

Daha sonra bakıyoruz ki, Ukbe, gücünün son raddesine kadar işi götürdüğüne dair Rabbini şahit tutuyor ve gücünün yetmediğine karşı sadece boyun büküyor. Ukbe'nin Rabbini bu konuda tanık tutması, onun Rabbine ne kadar bağlı olduğunun bir göstergesidir. Çünkü Ukbe, attığı her bir adımında yüce Allah'tan kendisini başarıya ulaştırması için yardımcı olmasını bekliyordu, onun rızasını istiyordu. İşte Ukbe'nin bu sözleri, onun açısından cihadın ne kadar önemli olduğunu açıkça gösteriyor. Çünkü o, cihad açısından nerede ve hangi noktada durması gerektiğini konuşmasıyla dile getirirken, asıl hedefinin yeryüzünden şirki kaldırmak olduğunu belirtiyor. Dünyada sadece Allah'a kulluk edilmesini istiyor. Çünkü şirk dünyada var olduğu müddetçe kesin olarak cihad da aynen varlığını devam ettirir.

O halde **cihad**: Yüce Allah'a dâvet yoludur. Bu da ancak beşerin azgınlık ve taşkınlıklarının ortadan kaldırılması ve dünya devletlerinin İslâm nizamına boyun eğmeleri ile sağlanabilir. Çünkü tüm insanlığın kolayca İslâm'a erişmeleri ve onu kucaklamaları için bunu yapmak gerekir.[2]

Ukbe, sadece cihad ile ilgilenmedi, o, aynı zamanda vardığı her yerde Dir'a, Sus ve benzeri yerlerde Dir'a Mescidi, Massa Mescidi gibi mescitler de inşa etti. Ukbe, bunlarla da yetinmeyip mescit inşa ettiği yerlerde aynı zamanda halka Kur'an ve İslâm esaslarını öğretmeleri için arkadaşlarından kimilerini de oralarda görevli olarak bıraktı.

---

[1] el-Kâmil Fi't-Tarih, 2/590; el-Beyanul Mağrib, 1/26-27; Kadetu Fethil Mağribil Arabiyyi, 1/108-120
[2] et-Tarihu'l-İslâmi, 13/262

Bunlardan biri de Şakir adın: taşıyan Marakeş ile Mocadur arasında bir ribat, yani askerî bir barınak yapan kişiydi. Burası bugün de varlığını korumaktadır. Burası Mağrib-i Aksa denilen yerde herkes tarafından Seydi Şakir adıyla tanınmaktadır. Denebilir ki Mağrib-i Aksa denilen Mağrip ülkelerinin en uzak noktası olan yerlerde bulunan ve yerleşik halkı oluşturan Berberîler onun eliyle herhangi bir zorluk çıkarmadan İslâm dinini kabul etmişlerdir. Meselâ **Sanhaca, Hiksora** ve **Cezule** kabilelerini örnek olarak verebiliriz. Nitekim Ukbe **Masmudlulara** da boyun eğdirmiş ve İslâm'ın itaatine girmişlerdir.

Ukbe, güven içinde olmak ve halkın yeniden isyana kalkışmamaları için de onlardan bazı kimseleri rehin olarak tuttu ve yine başlarına da onlardan birini geçirdi. Nitekim Masmuda'ya böyle davranmıştır. Başlarına da Ebu Müdrik Zur'a b. Ebi Müdrik'i bırakmıştı. Çünkü bu kişi, onların liderlerinden biriydi ve aynı zamanda bu zat daha sonradan Endülüs'ün fethi ordusunda yer almıştır.[1]

Mağrib-i Aksa denilen yerlerde putperestlik Berberîler arasında oldukça yaygındı. Çünkü alınan esirler ve ganimetlerden bu anlaşılıyordu. Ukbe, burada öyle kadınlarla karşılaştı ki, insanlar onlar gibi güzelini görmemişlerdi. Nitekim anlatıldığına göre burada esir alınan bir cariye doğuda bin miskal üzerinde bir değerle satılabiliyordu. Kaldı ki esirler, Berberîler arasında İslâm'ın yayılmasında bir bakıma büyük bir rol oynamaktaydılar. Çünkü bunlar, Müslüman Arap ailelerle yaşadıklarından, Berberîler arasında İslâm'ın yayılmasını sağlamışlardır.

Öte taraftan Araplarla Berberîler arasında devam eden sürekli ilişkiler, savaşlar ve gidip gelişler sonucunda, çok erken bir dönemde Müslüman Araplarla antlaşmalar yapan antlaşmalı beldeler ve kabileler oluşmuştu.

Selavi'nin anlattıklarına göre Ukbe, Deren dağına ulaştığında, Mağrava'nın Müslüman olmasından sonra Zunata da harekete geçti ve Müslümanlara karşı en samimi kimseler oldular. Bu da gösteriyor ki, gerek **Zunata** ve gerekse **Mağrava** çok önceden Müslüman olmuşlardı ve her ikisi de Müslümanlarla antlaşmalıydılar. Bu nedenle her ikisi de Müslümanlardan yana tavır alarak onları hep savunmaya başladılar.[2]

---

[1] Riyazu'n-Nufus, 1/26; el-İslâm vet-Ta'rib Fiş-Şimalil-İfrikiyyi, 1/133-134; el-Beyanul-Mağrib, 1/27; Tarihu İbn Haldun, 6/108; Futuhu Mısır, s.207

[2] el-İslâm vet-Ta'rib Fiş-Şimalil-İfrikiyyi, 1/133-135

Ukbe b. Nafi İle Ebul-Muhacir'in Şehit Düşmeleri

Samimi mücahit Ukbe, dürüst bir müminin hissettiği gibi o da bu bölgede vefat edeceğini, şehit olarak rabbine kavuşacağını hissediyordu. Nitekim Ukbe daha Kayravan'dan hareket etmeye başlayacağı sırada çocuklarını yanına çağırmış ve onlara şöyle demişti: "Ben canımı yüce Allah'a sattım" diye söze başlamış ve sonunda, "Bundan böyle bir daha bugünden sonra sizi görüp göremeyeceğimi bilemiyorum. Çünkü tek emelim var, Allah yolunda ölmek" demiş, sonra da onlara yapmaları gereken şeyleri vasiyet etmiş, tavsiyelerde bulunmuştur. En sonunda da, "Allah'ın selâmı üzerinize olsun. Allah'ım! Canımı rızan için kabul buyur" diyerek ölüm haberini çocuklarına o andan itibaren bildiriyordu.

Allah da onun bu duasını kabul buyurmuş ve şehadete erme emelini ona nasip kılmıştı. Bunun için de ona Berberîlerin Tahuza kabilesinde gizli bir kin olarak kalan düşmanlığı Rumlarla birlikte onun üzerinde şehit olmasını gerçekleştirdiler. Tahuzalılar ve Rumlar birlikte Ukbe ve az sayıdaki arkadaşını pusuya düşürdüler, onu ve yanındakileri şehit ettiler.[1]

Kaynaklar Ukbe ile ilgili olarak çok tehlikeli bir durumdan, Ukbe'nin genel mânasıyla Berberilere karşı ve özel mânasıyla da onların lideri olan Kesile'ye karşı sergilediği tutumdan söz ederler. Adı geçen lider Kesile'nin Berberîler katında önemli bir yeri vardı ve kendi kavmi arasında da nüfuzlu olan biriydi. Daha önce Ebul-Muhacir onu esir almış, ona güzel muamelede bulunmuş, gönlünü İslâm'a ısındırmaya çalışmıştı. O da sonunda İslâm dinin kabul etmiş ve kavminden de ona uyarak birçok kimse Müslüman olmuşlardı.

Ancak Ukbe yeniden göreve gelince, Kesile'ye karşı acımasız bir tutum sergiler. Bu nedenle Ebul-Muhacir, her şeye rağmen Ukbe'yi ona karşı uyarır ve Kesile'ye o şekilde muamele etmemesini tavsiye eder, öğütte bulunur. Fakat Ukbe, Ebul-Muhacir'i sevmediğinden onun dediklerine kulak asmaz. Çünkü Ebul-Muhacir, Berberîlerle ve onların liderleriyle iyi geçiniyordu. Nitekim Ebul-Muhacir, Berberîlerin liderlerine karşı ne kadar saygılı olduklarını, ona karşı canlarını fedaya hazır olduklarını da biliyordu. Ukbe'nin onlara ve özellikle Kesile'ye karşı kötü muamelesini görünce, onların bu şekilde bir aşağılanmayı hiçbir zaman içlerine sindiremeyeceklerini biliyordu. Bunun için Ebul-Muhacir, hiç olmazsa Kesile'nin ortadan kaldırılmasını Ukbe'ye teklif etti, aksi takdirde, ona kötülük yapabilecek-

[1] El-Beyanul-Mağrib, 1/23-24

leri uyarısında bulundu. Bunun için Ukbe'ye, "Onun hakkında kararını geciktirme, hemen ver. Aksi takdirde o, senin aleyhine gerekeni yapar" dedi. Fakat Ukbe, bu uyarıya da aldırmadı, keşke ihtiyatlı davransaydı, başlarına gelenler gelmeyebilirdi.

Ukbe, bunun tam tersi olan tehlikeli bir işe koyuldu. Çok uzun süren Mağrib-i Aksa yolculuğundan döndükten sonra ve Kayravan'a dönüş hazırlıklarını yaparken, ilk önce askerlerini yola çıkarıp gönderdi. Kayravan'a yakın bir yere geldiklerinde, ordusunun büyük bir gücünü gruplar halinde Kayravan'a gönderdi.

Ancak kendisi en son gidecek olan gücün başında kaldı, Sahabe ve Tabiundan yanında 300 kadar atlı asker vardı. Ukbe, âdet olarak ordusu ile hareket ederken savaş esnasında hep ordunun ön tarafında yürürdü. O, zaten bu hareketiyle her zaman canını tehlikeye atardı. Ukbe'nin böylece fedakâr bir şekilde davranması sebebiyle ordusundaki askerler onu çok severlerdi, ona karşı gelmeyi ve isyan etmeyi hiç düşünmezlerdi ve fedakârlık bakımından hep onu kendilerine örnek edinirlerdi.

Zaten böyle bir davranıştır ki, hangi işe yönelirse yönelsin bu şekilde hareket eden bir liderin başarı sırrı burada yatar. Rumlar, Ukbe'nin çok az sayıda bir askerle yola çıktıklarını öğrendiklerinde, bekledikleri fırsatın yakaladıklarını anlamışlardı. Bu nedenle Berberîlerin lideri Kesile ile beraber hareket ederek tuzaklarını kurmaya giriştiler. Bu amaçla Rumlarla Berberîler birlikte sayılamayacak kadar çok olan bir kuvvet hazırladılar. Derken elli bin kişilik Kesile ordusu Ukbe'nin çevresini kuşattı. Ebul-Muhacir de Ukbe'nin yanında demire vurulmuş halde bulunuyordu. Ebul-Muhacir büyük kalabalığı görünce Hemen Mihcen Sakafi'nin şu şiirini mırıldanır:[1]

Kana denilen yerde atların toz duman içinde kalması yeter hüzün olarak

Elim kolun sıkı sıkıya bağlı olarak terk edilmiş olmam

Kalkmak istediğimde demirler önümü keser ve kapanır üzerime

Önümdeki kapının kancaları, sağırlaşırlar münadiler

Ukbe, Ebul-Muhacir'in ağzından dökülen bu ifadeleri duyunca onu serbest bıraktı ve ona, "Müslümanlara katıl ve onların işini ele al, ben şehit olmaya gidiyorum" der. Ancak Ebul-Muhacir, komutanının sözünü

[1] el-Kâmil Fi't-Tarih, 2/592; et-Tarihu'l-İslâmi, 13/263; el-Beyanul-Mağrib, 1/25

tutmadı ve ona, "Ben de senin gibi şehit olmayı istiyorum" diyerek onun yanında kaldı.

İşte Ebul-Muhacir böylesi örnek bir kişiliğe sahip olan bir adamdı. Böylesi adamların gözünde dünya çok önemsizdir. Çünkü onlar tercihlerini âhiretten yana koymuşlardır, istekleri Allah'ın rızasını kazanmaktır.

İşte böyle bir inanç ve arzu ile Ukbe ve beraberindeki az sayıda olan bir askerle sayıca kendilerinden çok üstün olan düşmanlarının üzerine atıldılar. Gerçi içlerinden bazılarının kaçıp kurtulabilme imkânları olmasına rağmen hiçbirisi kaçma yolunu tercih etmediler ve hepsi de kahramanlar gibi çarpışarak şehit düşene dek savaşlarını sürdürdüler. Hepsi de Zap topraklarında Tehuza beldelerinde şehit düştüler. Kaynakların yazdığına göre bu kahramanların şehit düştükleri yerler bu gün de bilinmekte ve burası Müslümanlar tarafından hep ziyaret olunmaktadır.[1]

İşte böylece hem Ukbe ve hem Ebul-Muhacir, üzerlerine düşen görevlerini yerine getirdikten sonra istediklerine kavuştular ve her ikisi de beraberindekilerle birlikte Allah yolunda şehit düştüler. Allah yolunda şehit düşmeye tatmin olmuş olarak ve huzur içerisinde karşılayıp onun güzel sevabına erdiler. Ukbe, İslâm için cihadıyla, dünyanın bu bölgesinde kendisinden sonra onun izinden gidecek olan halifelerine buranın yolunu açmayı başarmıştı. Ondan sonra Züheyr b. Kays el-Belevi, Hassan b. Numan Gassani ve Musa b. Nusayr gibi adamları onun izinden hep yürüdüler. İslâm'ı yaymak ve Allah yolunda cihad etmek için hedeflerini böylece gerçekleştirmiş oldu.

Ukbe b. Nafi ve yanında bulunanlar hicri 63 (682 m) yılında şehit düştüler. Ukbe bu sıralarda 64 yaşları civarında bulunuyordu. Böylece bizden önce geçen seleflerimizin İslâm adına sahip oldukları mânevi gücün ne kadar üstün olduğunu anlayabiliyoruz. Çünkü o yaşta olmalarına rağmen çok zor şartlar altında böyle bir savaşa girişebiliyor, yaşlarının ileri derecede ilerlemiş olmasına hiç önem vermiyorlardı. İşte bu büyük komutan kırk yılı aşkın olarak sürdürdüğü ve Afrika'yı İslamlaştırma fethi yolundaki cihadında nihayet şehit düşmüştür. İlk başta Mısır'da bu işe girişmiş ve nihayet Mağrib-i Aksa'da şehadetiyle bunu noktalamıştır.[2]

[1] et-Tarihu'l-İslâmi, 13/264; el-Beyanul-Mağrib, 1/28
[2] et-Tarihu'l-İslâmi, 13/265; el-Alemu'l-İslamiyyi fi'l-Asri'l-Emevi, s.284-285

Tehuza Savaşının Müslümanlar Üzerindeki Etkisi

Hicri 63 (682 m) yılında meydana gelen Tehuza savaşı, Müslümanlar için büyük bir musibet ve felaket oldu. Çünkü mücahit komutan ve lider Ukbe b. Nafi ve arkadaşları bu savaşta hep şehit düşmüşlerdi. Bu olay, Müslümanlar üzerinde büyük bir moral çöküntüye sebep oldu. Gerçi bu savaşta kaybedilen asker sayısı yaklaşık 300 kişilik bir ordu idi. Çünkü ordunun büyük bir kısmı çok önceden gönderilmiş ve onlar savaştan kurtulmuşlardı. Önceden gönderilmeyip beraberce Tehuza savaşında düşmana karşı direnebilir ve mukavemet gösterebilme imkânı olabilirdi. Böylece hepsi Kayravan'a ulaşabilirlerdi. Ancak ordunun o anki durumu buna imkân vermemişti.

Ukbe, yerine Kayravan'da halife olarak kalan Züheyr b. Kays, orduya yeniden canlılık ruhunu üflemeyi ve Kesile'ye karşı savaşmayı denemek istedi. Çünkü Kesile Kayravan'ı göze almıştı. Bu nedenle Züheyr şöyle bir konuşma yaptı:

"Ey Müslümanlar topluluğu! Doğrusu arkadaşlarınız cennete girdiler. Allah onlara şehitliği lutfetti. Siz de onların yolunu seçin ya da Allah bunun ötesinde size bir fetih, bir yol açar" diye seslenmiş ise de onun bu konuşması arkadaşları arasında herhangi bir yankı bulmadı. Aksine bir direnme ile karşılaştı. Dahası Hanş es-San'ani karşısına dikildi ve Züheyr'e, "Vallahi böyle bir şey olamaz. Biz senin sözünü kabul etmeyiz. Kaldı ki, sen de kim oluyorsun? Senin bizim üzerimizde bir velayet yetkin de yoktur. Üstelik bu topluluğun doğuya gitmelerinden başka senin onların kurtulmalarından daha üstün bir amelin de yoktur" diye itirazda bulundu sonra da Müslümanlara dönerek, "Ey Müslümanlar topluluğu! İçinizden doğuya gitmek isteyenleriniz varsa beni izlesinler" dedi, nihayet orada bulunanlar da onu izlediler. Züheyr'in yanında ailesinden başka kimse kalmadı. O da kendi yolunda gitti ve Barka'da bulunan sarayına vardı. Burada Abdümelik b. Mervan adına murabıt olarak kaldı.[1]

Kesile'ye gelince; tüm Afrikalılar onun etrafında bir araya geldiler. Kesile, Kayravan'ı hedefliyordu. Orada Müslümanların çocukları ve ağırlıkları bulunuyordu. Kayravanlılar Kesile'den eman dilediler. O da onlara eman verdi ve Kayravan'a girdi. Böylece Afrika'yı gücü altına aldı, burada herhangi bir güçle karşılaşmadan burada ikamet etti. Bu durum Abdümelik b. Mervan güç kazanıncaya dek sürdü. Eğer Afrika Müslüman-

[1] el-Beyanul-Mağrib, 1/31; en-Nucumu'z-Zahire, 1/159

ların elinden çıkmış olsaydı bile, İslâm'dan çıkmış olmazdı. Çünkü Berberîlerden birçok kabile Müslüman olmuşlardır ve Müslümanlıklarında da sebat ettiler, yer olarak da Kayravan'da yaşıyorlardı.

Kesile burası ile ilgili hesaplarını yapıyordu. Bu nedenle de burasını elden çıkarmak ve feda etmek istiyordu. Zîra en çok sıkıntıyı burada görmüştü. Kesile, Ordusu ile birlikte Kayravan'dan ayrılıp bir başka ikamet yerini tercih ederken kendisi, işin bu yönünü aynı zamanda itiraf da ediyordu. Çünkü Abdümelik b. Mervan tarafından desteklenmekte olan Züheyr ordusundan çekiniyordu.

Bu nedenle Kesile, "Ben, Mumesse gitmek ve orada konaklamak istiyorum. Çünkü Kayravan'da büyük bir Müslüman topluluk bulunmaktadır. Onların bizim üzerimizde bir sözü bulunmaktadır, bu nedenle biz onlara gadretmeyelim. Çünkü ileride bir savaş başladığında onların bizim üzerimize saldırmalarından endişe duymaktayız"[1] diyordu.

Böylece Kayravan şehri yaklaşık beş yıl kadar (64-69/683-688) Kesile'nin elinde kaldı. Nihayet Züheyr el-Belevi, Abdümelik b. Mervan'ın kendisini büyük bir ordu ile desteklemesiyle burasını Kesile'nin elinden tekrar aldı. İleride, Abdümelik b. Mervan dönemiyle ilgili konuları ele alırken Allah'ın izniyle Züheyr'in konumundan söz edeceğiz.

Ukbe b. Nafi'nin şehit düşmesiyle ilgi olarak büyük bir ders çıkarılmıştır. Bu da, kişinin her an düşmanları hakkında tetikte olması, onları ihmal etmemesi meselesidir. Çünkü Ukbe, elindeki ordusunu kendisinden önce Kayravan'a göndermeye başlamış, geride çok az sayıda bir savaşçı grubuyla beraber kalmıştı. Tek arzusu vardı: Yanındaki savaşçılarıyla beraber şehitlik mertebesini tatmaktı. Bu, gerçekten çok yüce ve büyük bir arzuydu. Ancak onun şehit düşmesi, Kuzey Afrika'nın fethi açısından çok kötü sonuçlar doğurmuştur. Zîra Kayravan kenti beş yıl süreyle Müslümanların ellerinden çıkmıştı. İslâm tebliği ve dâveti gecikmişti. İşte bu nedenle komutan ve liderlere düşen bir görev bulunmaktadır. Ümmetin çıkarlarını korumak ve bu konudaki dengeyi çok iyi düzenlemeleri gerekmektedir. Şehitlik uğruna bir ümmet feda edilmemelidir.

[1] en-Nucumu'z-Zahire, 1/159; el-Alemu'l-İslamiyyi fi'l-Asri'l-Emevi, s..284-286; Riyazu'n-Nufus, 1/30; el-İslâm vet-Ta'rib Fiş-Şimali'l-İfrikiyyi, 1/136

3.
KONU

EMEVİ DEVLETİNİN MUAVİYE DÖNEMİNDE DOĞU FETİHLERİ

Müslümanlar Hz. Osman (ra) döneminde Irak ile Ceyhun nehri arasında kalan bölgelerdeki beldelerin fethini tamamlamışlardı. Buraya ayrıca Curcan, Taberistan, Horasan, Faris, Kirman ve Sicistan bölgeleri de eklenmişti. Hz. Osman (ra) şehit edilince fetih hareketi bir süre durakladı. Burada sözü geçen bölge halklarının birçoğu İslâm idaresinden ve itaatinden çıktılar. Bu durum Muaviye (ra) dönemi gelene dek böyle devam etti.

Muaviye göreve gelir gelmez ve devletini kurar kurmaz daha önce feth edildikleri halde sonradan itaatten çıkan beldeleri ve yerleri yeniden itaati altına almaya başladı ve fetih hareketini böylece başlatmış oldu.[1]

HORASAN, SİCİSTAN VE MAVERAUNNEHİR FETİHLERİ

İşler Muaviye b. Ebî Süfyan lehinde gelişip yoluna girince Muaviye, Abdullah b. Amir'i Basra'ya atadı ve Sicistan ile Horasan'a karşı savaşması görevini verdi. Horasan, güneşin doğduğu nokta demektir. Abdullah b. Amir'in bu göreve atanmış olması, kendisinin daha önce bu bölge ile ilgili deneyimli biri olması sebebiyledir. Çünkü İbn Amir H.42-43 (662-663 m) yıllarında, Abdurrahman b. Semure b. Habib b. Abdi Şems'i Sicistan valiliğine atamıştı.

---

[1] Dirase Fi Tarihil Hulefai'l-Emeviyyin, s. 219

Nihayet Abdurrahman b. Semura buraya geldi. Bundan böyle askerî teşkilatının başında Abbad b. Husayn el-Habti bulunmaktadır. Yanında de ileri gelenlerden Ömer b. Ubeydullah b. Mamer et-Teymi, Abdullah b. Hazım es-Sülemi, Kutri b. el-Fucae ve Mühelleb b. Ebu Sufra el-Ezdi bulunuyordu. Hemen bu ilk hamlede barış yoluyla hiç savaşmadan Zernec şehrini fethettiler, şehrin sorumlusu ile iki milyon dirhem ve iki bin köle üzerinde anlaştılar.

Bundan sonra da Havvaş, Best ve Huşsak ve benzeri kentlerin üzerine harekete geçtiler, oralarını da ele geçirdiler. Nitekim daha sonra çevresinde bir kale yaparak Kabil'i kuşatma altına aldılar ve kuşatma bir ay kadar sürdü, sonra burasını da fethettiler.

Muaviye, Sicistan bölgesinde hiçbir yerleşik bağımsız bölge bırakmadı, hepsini fethetti. Bütün buraların başına da Emir olarak ve ona bir ödül olması kabilinden Abdurrahman b. Semura'yı getirdi. Çünkü bütün bu fetihleri gerçekleştiren kişi o olmuştu. Abdurrahman b. Semura, Ziyad b. Ebi Süfyan, Abdullah b. Amir'in yerine ona yardımcı olarak Basra'ya atanıncaya dek burada valilik görevini sürdürdü. Muaviye, H.45 (665 m) yılında Abdullah b. Amir'i görevden alıp onun yerine Ziyad'ı atamıştı. Böylece Horasan ve Sicistan bölgeleri ikinci bir kez yeniden Basra valiliğinin emri altına girmiş oluyordu.

Hicri 45 (665 m) senesinde Ziyad Basra'ya geldiğinde, Horasan bölgesini dört kısma ayırdı. Bölgelerden biri **Merv** bölgesiydi. Buranın idaresine de Ümeyr Ahmed el-Yaşkuri'yi getirdi. Bu zat, Merv kentinde ilk olarak Arapları yerleştiren kişiydi. İkinci bölge **Nisabur** bölgesiydi. Buranın da idaresini Hulayd b. Abdullah el-Hanefi'ye verdi.

Mervurrud, Talkan ve Faryab bölgesi de üçüncü bölgeydi. Buranın idaresini de Kays b. Heysem es-Sülemi'ye verdi. Herat, Bazğis, Buşenç ve Kadis bölgesi de dördüncü bölgeydi. Buranın da idaresini Nafi b. Halid Tahi' el-Ezdi'ye verdi.

Ziyad hicri 47 (667 m) yılında Horasan bölgesinin genel idare merkezi olarak Merv şehrini seçti ve burasını bölgenin Genel İdare Merkezi olarak seçti.[1]

[1] Futuhul buldan, s.395-396, 408; Tarihu't-Taberi; Ukayli, Hilafetu Muaviye, s.135

HAKEM B. AMR EL-GIFARİ'NİN TAYİNİ

Hakem b. Amr el-Gıfari çok iffet sahibi bir kimse olduğu gibi aynı zamanda sahabedendi. Hakem, H.47 (667 m) yılında Taharistan bölgesine savaş açtı. Taharistan bölgesi birçok yerleşim merkezlerini bünyesinde toplayan çok geniş bir bölgenin adıdır. Hakem, buralardan çok büyük ganimetler elde etti. Bundan sonra Gur dağlarına hareket etti. Burada bulunan ve İslâm dinini bırakıp irtidat eden halkla savaştı. Burasını da kılıç zoruyla yeniden elde etti. Buradan da birçok ganimet kazandı.

Mühelleb b. Ebu Sufra, Horasan bölgesinde Hakem'in yanında bulunuyordu. Mühelleb, Hakemle birlikte bölge dağlarında bulunan Türklerle savaştı, Eşil dağındakilerle, Türk dağlarında bulunan Türklerle savaştı. Ancak Türkler tüm giriş çıkış noktalarını kapatmış olduklarından Hakem şaşkınlık geçirdi. Savaş görevini Mühelleb üstlendi.

Mühelleb de kendi stratejisini uyguladı ve bu sayede birçok Türk büyüklerinden birini esir aldı ve ona şöyle dedi: "Sen ya bizi bu dar geçitten çıkarıp kurtarırsın veya ben seni öldürürüm. Bunun üzerine esir alınan kişi Mühelleb'e, "Şu kapatılan yolardan birinin geçiş noktasında bir ateş yak, ağırlıkları da oraya doğru harekete geçir. Bunun üzerine hepsi bulundukları yeri bırakıp oraya gelip toplanacaklardır. Böylece kapatmış oldukları diğer geçiş yollarını boşaltacaklardır ve ateşe doğru geleceklerdir. Sen de hemen hızlı bir şekilde adamlarını bir başka yoldan geçir. Zaten onlar size yetişene dek siz de kurtulup gidersiniz."

Mühelleb bu taktiği uyguladı ve askerlerini ellerindeki ganimetlerini böylece sağ salim kurtardı.[1]

Hakem, Ceyhun Nehrini kesti ve oradan kendi velayetinde olan Maveraünnehir[2] tarafına geçti. Burası henüz fetih olunmamıştı. Müslümanlardan buranın suyundan ilk olarak içenlerden bir Hakem'in azatlı kölelerinden biri olmuştu. Suyu içen şahıs kalkanını nehre daldırarak oradan aldığı suyu içmiş, sonra Hakem'e vermiş, Hakem de, o sudan içer ve onunla abdest alır, iki rekât namaz kılar. Bunu ilk olarak yapan da Hakem olmuştur.

Abdullah b. Mübarek, Sağanyat halkından birine, "Senin ülkeni kim fethetti?" diye sormuş, adam da, "Bilmiyorum" diye cevap vermiş. Bunun

---

[1] Futuhul buldan, s.409; el-Kâmil Fi't-Tarih, 2/478; Kadetul Fethi'l-İslami Fi Biladi Maverainnehr, s.118

[2] Maveraunnehir: Ceyhun nehrinin doğusunda kalan bölgeye Maveraunnehir denir, batısında kalan bölgede de Horasan ve Havarzim yer alır. Mucemul-Buldan, 7/370

üzerine Abdullah b. Mübarek adama, "Senin ülkeni Hakem b. Amr el-Gıfari fethetmiştir" demiştir.[1]

Hakem H.50 (670 m) yılında vefat etti. Yerine değerli sahabi Galib b. Fudale el-Leysi geçti. Bu değerli sahabi de tıpkı selefinin siyasetini izlemiş ve Taharistan'ı ele geçirmek için ne kadar çaba sarf etmişse de kayda değer bir ilerleme elde edememiştir. Bu nedenle Ziyad onu görevden alır ve onun yerine Rebi b. Ziyad el-Harisi'yi (50-53/670-672) geçirir.

Rebi b. Ziyad, görevlendirildiği andan itibaren Horasan bölgesinin velayet yetkisi kendisinde olduğundan hemen Belh'e savaş açtı. Buradaki halkla barış yoluyla anlaştı. Sonra da Kuhistan'a savaş açtı, burasını da güç kullanarak aldı. Daha sonra oğlu Abdullah (53/672) göreve geçti, birkaç ay görevde kaldı. Bunun yerine de Hulayd b. Abdullah el-Hanefi bölge idaresini ele aldı.

Hulayd da bu görevde H.54 (673 m) yılına kadar kaldı. Muaviye tarafından atanan vali Ubeydullah b. Ziyad (54-55/673-674) bölgeye gelince Hulayd'ın görevi sona erdi. Ubeydullah bu sırada 25 yaşında bulunuyordu.[2]

UBEYDULLAH B. ZİYAD

Ubeydullah Merv şehrine varır varmaz 24.000 kişiden oluşan bir orduya komuta ederek harekete geçti. Develer üzerinden Ceyhun nehrini geçerek Ramisin, Nesef ve Beykende şehirlerini fethettiler. Buhara Kraliçesi Hatun Türklere haber gönderip onlardan yardım istedi. Türklerden oluşan büyük bir yardım gücü geldi. Müslümanlar bunlarla karşı karşıya galip savaştılar ve onları yendiler. Savaş üstünlüğünü Müslümanlar sürdürünce bunun üzerine Hatun barış ve eman için adamlarını gönderdi. Ubeydullah, Hatunla bir milyon dirhem cizye üzerinde anlaştılar. Buhara yine feth olunmadı, Beykende Feth olundu.[3]

Ubeydullah, savaşını Horasan bölgesinde Türk güçleriyle sürdürdü. Ubeydullah, çok sert ve çetin bir savaş sergiledi. Konuyu gözleriyle görenler aktarmaktadırlar ve "Ubeydullah b. Ziyad'dan daha acımasız bir savaş sürdüren biri görmedim" demektedirler. Horasanda Türk askerleriyle kar-

---

[1] el-Kâmil Fi't-Tarih, 2/478; Belazuri, Futuhu'l-Buldan, s.400; Kadetul Fethil-İslami Fi Biladi Maverainnehr, s.118

[2] Tabakatu İbn Sa'd, 7/29; Ukayli, Hilafetu Muaviye, s.136-138; Belazuri, Futuhul-Buldan, s.409.

[3] el-Kâmil Fi't-Tarih, 2/506; Tarihu'l-Yakubi, s.211; Kadetul-Fethil-İslami Fi Biladi Maverainnehr, s.125; Belazuri, Futuhu'l-Buldan, s.401

şılaştık. Baktık ki Ubeydullah üzerlerine atılarak onlarla savaşıyor. Onlardan sakatlananlar olduğu gibi bizim de kayıplarımız oluyordu. Sonra üzerinde kanlar damlar vaziyette sancağını kaldırdı.

Ubeydullah, Horasanda iki yıl kaldı. Çünkü Muaviye onu H.55 (674 m) yılında Basra valisi olarak tayin etmişti. Ubeydullah ile birlikte Buhara halkından birçok kimseler ona katılıp hareket ettiler. Sayıları iki bin kişiye ulaşıyordu. Hepsi de ok kullanmada mahir kimselerdi. Muaviye, Yezid, Mervan ve Abdümelik dönemlerinde İbn Ziyad, en üst mertebelerde görev almıştı. Ümeyye Oğulları nezdinde güvenilir bir yere sahipti. Ubeydullah, idaresi altındaki halk üzerinde acımasız ve hatıra gönüle bakmayan bir katı yüreklilikle varlığını ve gücünü devam ettiriyordu. Ele geçirmek istediği yerlerde çok katı ve acımasız davranır, bunun için işkence ve cezalandırma yollarının tamamını denemekten asla geri durmazdı. Çünkü kendisi oldukça acımasız bir kişiliğe sahipti ve saldırgandı. Emirliği ve üstünlük sürdürmeyi, hâkim olmayı çok severdi.

İbn Ziyad, çok katı yürekliydi, kötü kişilik sahibiydi. En acımasız tasarruflarını Hz. Hüseyin'i öldürüp şehit etmede kulandı. Onun Ehl-i Beyte karşı bu acımasız tutumunun etkileri ve Müslümanlar üzerinde oluşturduğu moral çöküntü, kin ve nefret hâlâ günümüzde bile sürüp gitmektedir.

Biz, Allah'ın izniyle bu konuyu Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi konusunu anlatırken ele alacağız. Hicri 55 (674 m) senesinde Eslem b. Zur'a el-Kilabi Muaviye b. Ebî Süfyan tarafından, Ubeydullah b. Ziyad yerine Horasan'a vali olarak gönderildi. Muaviye, bu kişiyi daha önce de Basra valiliğine tayin etmişti. Eslem, yaklaşık bir yıl kadar burada görevini devam ettirdi.[1]

SAİD B. OSMAN B. AFFAN (H.56/675M)

Kaynakların anlattığına göre Hz. Osman'ın (ra) oğlu Said Eslem ile birlikte Basra ve Kûfe'de bulunan tanınmış Arap kabilelerinden dört bin kişiyle birlikte Horasan'a hareket etti. Nitekim bunlar arasında elli kadar da yolkesen, kötülükle ün salmış kişi de bulunuyordu. Örneğin Malik b. Reyb el-Mazini et-Temimi de bunlardan biriydi. Ancak hepsi de tevbe etmişlerdi, doğru yolu ve Allah yolunda cihadı seçmişlerdi. Nitekim Malik b. Reyb diyor ki:

[1] el-Kâmil Fi't-Tarih, 2/506–507; Belazuri, Futuhu'l-Buldan, s.401; Kadetul Fethil-İslami Fi Biladi Maverainnehr, s.135–137; Ukayli, Hilafetu Muaviye, s.139

Görmez misin beni, sattım dalaleti aldım hidayeti
Nihayet Osman'ın oğlunun ordusunda oldum bir gazi[1]

Hz. Osman'ın oğlu Said Horasan'a geldi, Semerkant'a varmak için nehri geçti. Buhara Kraliçesi Hatuna, Said'in nehri geçip geldiği haberi ulaştı. Hatun, hemen daha önce Ubeydullah b. Ziyad ile yaptığı barış antlaşmasını yenilemek üzere ayni şekilde barış antlaşmasını yaptı. Suğd, Kiş ve Nesef halkı 120.000 askerle Said üzerine yürümek üzere geldiler ve Buhara'da kendisiyle karşılaştılar. Bu defa Hatun, Said'e ödediği cizye sebebiyle pişmanlık duydu, hemen Said'le olan sözleşmesini bozdu. Ancak Said'le savaşmak üzere toplanan büyük bir kitle arasında anlaşmazlık çıktı. Said'le savaşmaya girişmeden topluluk birbirinden ayrıldılar. Askerin büyük bir kısmının ordudan ayrılıp gitmeleri üzerine bu durum kalan askerin mâneviyatı üzerinde büyük bir etki bıraktı. Moral yönünden çöktüler. Hatun bu olayı görünce hemen yeniden barış yaptı. Said de fatih olarak Buhara'ya girdi.

Said, Buhara'ya girmekle Hatun'dan, ona karşı isyan edenlerin elebaşlarından ve antlaşmalarını bozup onun tahtını elinden alacak olanlardan seksen kişiyi kendisine göndermesini istedi. Hatun bu sayede tahtını en azılı düşmanlarından kurtardığı gibi geleceğini de bir bakıma garanti altına almış oluyordu.

Hatun ile Said arasında barış antlaşması tamamlanınca, bunun üzerine Hatun, gidip Said'i makamında ziyaret etti. Hatun, tüm kraliçelik debdebesini kuşanmış ve en güzel kıyafetlerine bürünmüş bir şaşa içerisinde Said'in ziyaretine geldi. Söylendiğine göre Hatun, güzellikte dillere destan bir kadınmış... Buhara halkının iddiasına göre Müslüman komutanın Hatunun güzelliği karşısında gözleri kamaşmış, âdeta kendinden geçmiş, onun güzelliğine vurulmuş. Hatta bugün bile İslâm ordusunun komutanı Said'in onun güzelliğine vurgunluğunu ülkelerinde dilden dile konuşmaktalar ve şarkılarının nağmelerinde dile getirmektedirler. Ancak bütün bu konuşulanların yani Said'in Hatun'a vurulduğu konusu ve bilgisi, itimada değer hiçbir Arap İslâmî kaynakta yer almamaktadır.

Açıkçası bu türden rivayetler ve söylentiler edebiyatçıların ve sanatçıların hayalhanelerinde ürettikleri şeylerdir, tarihi gerçeklerden ziyade hayal ürünü olan söylentilerdir. Said, Semerkant'a karşı savaştı, Hatun da Buhara halkıyla birlikte Said'e yardım etti. Nihayet Semerkant kapısına

[1] Bk. Önceki kaynaklar. İbn Kuteybe, eş-Şi'ru veş-Şuara, 1/354

dayandı ve burasını fethetmedikçe geri dönmemeye yemin etti. Müslümanlar üç gün aralıksız Semerkant halkıyla savaştılar. En çetin çatışma üçüncü gün meydana geldi. Öyle ki Said, gözünün birini burada kaybetti. Semerkant halkı baktılar ki, Said bu sarayı zor gücüyle alacak ve içinde bulunanları da tamamen kılıçtan geçirecektir. Bunun üzerine Said'den barış istediler. Kendileriyle 700 bin dirhem üzerinde antlaşma imzaladılar. Bu arada ileri gelenlerin çocuklarından da kendilerine rehin olarak verilmesini, şehre diledikleri gibi girip çıkılmasını şart koştular.

Bunun üzerine krallarının çocuklarından 25 kadarını rehin olarak verdiler. Hatta söylenenlere göre krallarının çocukların kırk kadarını ya da seksen kadarını rehin olarak Said'e verdiler. Bu sırada Said'in yanında komutanlardan Mühelleb b. Ebu Sufra el-Ezdi ve başkaları da vardı. Bu savaşta yanında olup da şehit düşenler arasında Kusem b. Abbas b. Abdülmuttalib de bulunuyordu. Kusem, Hz. Peygambere (sav) en fazla benzeyendi. Kardeşi Abdullah b. Abbas da Taif'te defnedilmişti. Kardeşi Mabed ise Afrika'da, Ubeydullah da Medine'de şehit düşmüştü. Bunların hepsi de ana-baba bir kardeştiler.[1] Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"**Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiç kimse nerede öleceğini bilemez Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, her şeyden hakkıyla haberdardır.**" (Lokman, 31/34)

Nihayet Hz. Osman'ın oğlu Said Tirmiz'e geçti ve burasını da barış yoluyla fethetti. Said, aynı zamanda şair bir kimseydi. Nitekim onun Muaviye hakkında bir şiirini örnek olarak verelim:

Müminlerin Emirini ve faziletini hatırladım
Allah tüm isteklerini versin kendisine dedim
Benden ona birçok söz götürüldü
Ki hepsinde aklın ve yanılgının var eseri
Müminlerin Emiri faziletiyle döndü
Avdetinden önce de onun meyli vardı
Bugün Horasan yem olarak senin olsun dedi
Müminlerin Emiri yaptığı ile değerlendirildi
Eğer yarın Osman onun yerinde olsaydı, Onun
Verdiğinden fazla mülkünden vermezdi bana

[1] Kadetul Fethi'l-İslami Fi Biladi Maverainnehr, s.82, 141-142; Tarihu't-Taberi, 6/224; Belazuri, Futuhu'l-Buldan, s.401-402; Şezeratu'z-Zeheb, 1/61

Muaviye, Hz. Osman'ın oğlu Said'i H.57 (676 m) yılında görevinden aldı. Bunun üzerine Horasan'dan elde edilen Haraçtan bir miktar mal aldı. Bu durum karşısında Muaviye, adamları yoluyla onu Hulvan'da karşıladı ve aldığı malı ondan geri aldı. Bunun üzerine Said, Semerkant ileri gelenlerinden rehin aldığı çocukları yanına alarak, onlarla birlikte Medine'ye gitti. Onların elbiselerini ve bölgelerini azatlı kölelerine verdi. Onlara da yün giysiler giydirip sulama ve benzeri işlerde çalıştırdı. Onları çalışmak üzere bir yere bıraktı. Onlar da günün birinde avlı duvarının kapısını kilitlediler ve Said'in üzerine atılarak onu öldürdüler, sonra da kendi kendilerini öldürdüler. Nitekim bununla ilgili olarak Emevîlerden olan Ukbe b. Ebi Muayt şöyle bir şiir okudu:

Ey kişilik ve babası olarak en hayırlı insan!
Osman'ın oğlu acemler eliyle düştü şehit
Eğer Said'i aradığım günler geri gelse
İnsanlardan hiç yaşayıp kurtulan var mı?

Yine onun ölümü üzerine Ukbe şu mersiyeyi okur:

Ey gözlerim! Gözyaşlarını cömertçe akıt
Çünkü ağladığım kişi Osman oğlu Said.

Said, Semerkant halkına rehineleri iade etmemekle sözünü yerine getirmedi. Aksine onları alıp Peygamber şehri Medine'ye götürdü. Bununla yetinmeyip onları hurma bahçelerinde, çamur işlerinde çalıştırdı. Oysa onların hepsi ileri gelen kimselerin çocuklarıydı, bolluk ve nimet içersinde yetişmişlerdi. Bu nedenle Said'in kendilerine yüklediği işi kaldıracak durumda değillerdi. Bunun için artık iyice bıkkınlık yaşıyor ve umutsuz bir duruma düşmüşlerdi. Dolayısıyla, Said'e ait bir bahçede onun üzerine atıldılar ve onu orada öldürdüler. Dolayısıyla Said, onlara karşı kötü muamelede bulunmakla bunu hayatıyla ödemiş oldu.

Said, çok cömert, çok gayretli bir kimseydi. Kureyşliler arasında kişiliği her bakımdan açık ve net olan iyi bir insandı.[1]

SELEM B. ZİYAD'IN FETİHLERİ (H:57/676M)

Muaviye b. Ebî Süfyan H.57 (676 m) yılında Hz. Osman'ın oğlu Said'i Horasan'daki görevden aldı. Burasını da Ubeydullah b. Ziyad'ın velayet bölgesine kattı.

---

[1] Kadetul Fethil-İslami Fi Biladi Maverainnehr, s.142-44; Tarihu't-Taberi, 6/224; Belazuri, Futuhu'l-Buldan, s.402-403; el-Kâmil Fi't-Tarih, 2/514

Farklı bir rivayete göre de Ebu Süfyan'ın oğlu Muaviye, Horasan'a vali olarak Abdurrahman b. Ziyad'ı tayin etti. Abdurrahman b. Ziyad, şerif idi, fetih alanında herhangi bir başarı elde edemedi. Bu olay H. 59 (678 m) yılında olmuştu. Muaviye de ölmüştü. Muaviye öldüğü sırada hâlâ Horasan'da görevli olarak Abdurrahman b. Ziyad bulunuyordu.

Selem Horasan'a hareket ettiğinde, Yezid, Selem'in kardeşi Ubeydullah b. Ziyad'a bir mektup yazıp onunla gönderdi. Ubeydullah bu sırada Irak'ta buluyordu. Onun için altı bin atlı asker seçilmişti. (Bir rivayete göre de iki bin atlı asker.) Selem önde gelen adamlarını seçti. Kendisiyle beraber İmran b. Fudayl el-Burcumi, Mühelleb b. Ebu Sufra, Abdullah b. Hazim es-Sülemi, Talha b. Abdullah b. Halef el-Huzai ile Basra'nın önde gelen adamlarından birçok kimse de yola çıktı. Selem, bu kahramanları ve süvarileri de beraberinde Basra'dan alıp götürdü. Tam olarak teçhizatını yüklendi, tüm hazırlıklarını yaptı, sonra da horasan'a doğru yürüdü.

Selem, önce Havarzım'e karşı savaşa girişti. Onlarla dört yüz bin dirhem üzerinde batış antlaşması imzaladı, onlar da bu parayı ona getirdiler. Selem, Ceyhun nehrini geçti, Bu sırada yanında eşi Ümmü Muhammed bint Abdullah b. Osman b. Ebul-As es-Sakafi de vardı. Bu kadın, ilk olarak nehri geçen bir Arap kadını oluyordu. Selem Semerkant'a geldi, buranın halkı da kendisiyle barış imzaladılar. Bu arada Selem baktı ki, Buhara melikesi olan Hatun sözleşmesini bozmuş ve komşuları olan Suğd bölgesi ile Kuzey Türklerinden yardım istemiş. Bunun üzerine Suğd askerlerine komuta etmek üzere Turhun geçmiş, nitekim Türk meliki de büyük ve kalabalık bir ordu ile Hatun'a yardım için harekete geçmişti.

Ancak bu oldukça kalabalık bir sayıya sahip olan düşman asker gücü Müslümanların mâneviyatı üzerinde hiç olumsuz bir etki bırakmadı. Buhara'ya saldırmaksızın kuşatma altına aldılar. Çünkü öncelikli olarak düşman güçlerinin ne durumda olduklarını ve nerelerde bulunduklarını öğrenmek ve bu bilgiyi edinmek istiyorlardı.

Selem, Mühelleb b. Ebu Sufra el-Ezdi'ye emir vererek, ondan düşman gücü hakkında bilgi sahibi olmasını istedi. Bunun üzerine Mühelleb bu görevin kendisi dışında bir başkasına verilmesini istedi. Bu konudaki gerekçe olarak da kendisinin hem kavmi ve hem de Müslümanlar nezdinde belli bir yeri ve konumunun olduğunu ileri sürdü. Onun Müslüman askerler arasında gözükmemesi halinde omuzlarına üstlendiği görevin sırrının açığa çıkması sözkonusu olabilirdi. Çünkü üstlenmiş olduğu görev, tam bir seriye ile birlikte bu işi bitirinceye kadar, bu durum mutlaka

gizlilik içinde yürütülmeliydi ve mutlaka hep dikkatli olunmalıydı. Çünkü sırrın ortaya çıkması halinde Müslümanlar çok büyük bir tehlike ile karşı karşıya kalabilirlerdi.

Ancak Selem b. Ziyad, bu görevin başkası tarafından değil, mutlaka Mühelleb tarafından yerine getirilmesinde ısrar ediyordu. Çünkü böyle hayati bir görevi ancak o başarabilirdi. Selem bunun için Mühelleb'in yanına amcası oğlunu verdi ve her İslâm sancağından da bir adamı görevli olarak onunla gönderdi. Ancak Mühelleb, bu önemli görevin hiçbir kimseye açıklanmaması için Selem'e şart koştu. Daha sonra geceleyin, aldığı görev gereği düşmanın durumunu öğrenmek maksadıyla yola çıktı. Bir yerde gizlendi. Buradan düşman kuvvetlerini gözlemliyor ve haklarında bilgi topluyordu. Ancak gizlendiği yeri de kimseye hissettirmiyordu.[1]

Mühelleb'in kavmi olsun, Müslümanlar olsun hepsi de sözkonusu gece harekete geçen Mühelleb'in sabah namazından bu yana ortada gözükmediğini, düşman içine sızma hareketi yaparak bilgi edinmek üzere çıktığı halde hâlâ ortalarda görünemediğini, düşmana yakın bir yerde iken ortadan yok olduğunu söyleyerek endişelerini açıkladılar. Mühelleb gibi birinin, bilinemeyen ve tanınmayan biri olmadığı halde ortadan kaybolması, gizli kalması düşünülemez.

Bunun üzerine Selem'e göz açtırmayarak aralıksız hep Mühelleb hakkında bilgi soruşturup durdular. Öyle bir noktaya gelindi ki, artık Selem, daha fazla onu gizleyemezdi ve nerede bulunduğunu, nerede saklandığını açıkladı. Onu soranlara, kendi tarafından düşman hakkında bilgi edinmek üzere geceleyin bir göreve gönderildiğini açıkladı. Bu haber yıldırım hızıyla ordu arasında yayılır hale geldi. Bunun üzerine Müslümanlardan bir grup bineklerine atlayarak Mühelleb'in gidip gizlenmiş olduğu tarafa hareket ettiler. Böylece Mühelleb'i bulacağız derken hem onun ve hem de adamlarının yerini düşmana göstererek onların hayatlarını tehlikeye atmış oldular.

Mühelleb, Müslümanların kendisine karşı âdeta yarışırcasına koşup geldiklerini, herhangi bri düzen ve tertibat almadan hareket ettiklerini görünce, onları ağır bir şekilde kınadı, yaptıkları işin yanlışlığını onlara söyledi. Çünkü bu tavır ve hareketleriyle, gizlenmiş olan arkadaşlarının yerlerini de düşmana karşı ortaya çıkarıp deşifre ettiklerini söyledi. Böylece Mühelleb ve arkadaşlarının yeri deşifre olunca, büyük bir tehlike altın-

[1] Kadetul Fethil-İslami Fi Biladi Maverainnehr, s.148-149; en-Nucumuz-Zahire, 1/149; Belazuri, Futuhu'l-Buldan, s.149

da olduklarını gördü ve hemen olabilen en hızlı şekilde arkadaşlarını o tehlikeli bölgeden kurtardı.

Mühelleb, kendisiyle birlikte gelen Müslümanların sayımını yaptırdı ve böylece 900 atlıdan oluşan mücahit olduğunu gördü. Onlara karşı, "Allah adına yemin olsun ki, siz yaptığınız işten dolayı büyük bir pişmanlık duyacaksınız" dedi. Bu arada Mühelleb, karşı karşıya bulunduğu tehlikeyi anlattı. Mühelleb, Müslümanları saf düzeyine getirir getirmez, Türkler derhal saldırıya geçtiler ve böylece dört yüz mücahidi saf dışı bıraktılar. Kalanlar ise canlarını kurtarmak adına kaçtılar. Geride düşman gücünü öğrenmek amacıyla giden Mühelleb ve çok az sayıdaki adamları kaldılar. Çevreleri düşman tarafından kuşatıldı.

Ancak Mühelleb yerinden çıkmadı, büyük bir sebat gösterdi. Onlara, kaçıp kurtulmaktan önce ölüm daha yakındı, çünkü kaçabilecekleri bir fırsatları kalmamıştı. Derken Mühelleb oldukça gür olan sesiyle öyle bir çığlık atarak ses çıkararak Müslümanlardan imdat istedi ki, onun sesinin o gür yankısı yakınlarında bulunan bir Müslüman askerî birlik tarafından duyuldu. Bu askerle düşman arasındaki mesafe yaklaşık yarım fersah uzaklığında bulunuyordu.

Mühelleb'in sesini duyanlar arasında yer alan kavmi Ezdliler onun sesini duyar duymaz derhal harekete geçtiler. Nihayet, Selem komutasındaki askerler yardım için Mühelleb'ten yana düşman üzerine saldırıya geçtiler. Her iki taraf arasında şiddetli çarpışmalar oldu. Müslümanlar Türklerle savaştılar ve onlara unutamayacakları bir yenilgiyi tattırdılar. Bunun üzerine hepsi de tüm ağırlıklarını, yüklerini bırakıp savaş meydanından kaçmaya başladılar. Müslümanlar büyük bir ganimete kondular. Böylece her asker 2400 dirhem ganimet elde etti, hatta bir başka rivayete göre her asker on bin dirhem ganimet kazandı. Müslümanlar Türkleri bölgeden kovdular. Ölenler arasında Suğd kabilesinin meliki Bendun veya Beydun da bulunuyordu. Bu durum karşısında Melike Hatun yeniden barış antlaşması talebinde bulundu ve Buhara'nın yeniden kendisine iadesini istedi.[1]

Selem, Suğd bölgesinde iken Müslümanlardan oluşan bir orduyu Hucende'ye gönderdi. Aralarında şair A'şa Hemdan da vardı. Bu savaşta Müslümanlar yenildiler. Bunun üzerine A'şa şu şiiri dile getirdi:

Keşke Hucende savaşında yenilgiye uğramasaydı atım

[1] Nerşahi, Tarihu Buhara, s.65-67; Kadetul Fethi'l-İslami Fi Biladi Maverainnehr, s.152

İkinci harekette tuzağa düşüp soyguna uğradım
Düşüşümü meydanda seyretti kuşlar benim
Kanlara boyanmış olarak Allah'a gittim[1]

Selem'den önce gelen valiler Horasan'da savaşırlardı. Ancak kış mevsimi girdiğinde Mervi Şahcan'a dönerlerdi. Müslümanlar buradan ayrıldıklarında, Horasan melikleri Havarizm yakınlarında bulunan bir şehirde toplanırlar ve aralarında, bir daha birbirleriyle savaşmamak üzere antlaşma yaparlar ve kendi durumlarıyla alâkalı istişarede bulunurlar.

Selem buraya gelince, burada savaşı sürdürdü ve kış mevsimini de burada geçirdi Kendisinden önceki valiler gibi davranmadı. Bu nedenle Mühelleb b. Ebu Sufra, Selem'in üzerine düştü ve ondan sözkonusu şehre saldırıda bulunmasını istedi. Bunun üzerine Selem de dört bin veya altı bin askerle burasını kuşattı. Burada bulunanlar, canlarını kurtarma pahasına barış antlaşması teklifinde bulundular. Onların bu teklifleri kabul edildi. Barış antlaşması 20.000 küsur dirhem üzerinde imzalandı. Barış sözleşmesinde onlardan birtakım ticaret eşyası alınması da vardı. Böylece büyükbaş hayvanları ve diğer eşyayı yarı fiyatına satın alıyorlardı. Böylece onlardan aldıkları meblağ 50 milyon dirhemi buluyordu.

Selem, bu yılki cihadından sonra Merv'e döndü. Ki bu bölgede H.61-62 (680-681 m) seneleri olmak üzere iki yıl sürmüştü. Çünkü Suğdluların onun aleyhinde güz hazırlığında olduklarını biliyordu. Bu sebeple onlarla savaştı ve meliklerini de savaşta öldürdü.[2]

Ancak Selem hızlı bir şekilde Merv'e hareket etti. Çünkü buradaki iç karışıklıkları sona erdirmek istiyordu. Ancak fitneler karanlık gecedeki peş peşe gelen olaylar misali, kötülükler peş peşe gelmeye başladı. Çünkü H.64 (683 m) yılında Muaviye'nin oğlu Yezid vefat etti. Bunun üzerine, Yezid'in oğlu Muaviye'ye biat olundu. Bu, dedesi Muaviye'nin adını almıştı. Fakat bu da uzun bir süre görevde kalmadı üç yıl içerisinde, bir rivayete göre kırk gün içersinde vefat etti. Bu konuda farklı söylentiler de bulunmaktadır.

Selem, Yezid'in ölüm haberini alınca, bunu halktan gizledi. Ancak ne kadar gizlemiş olsa da bu haber, Horasanlılar arasında tıpkı kuru ot içerisinde ateşin bir anda yayılıvermesi gibi yayıldı. Bu türden haberleri gizle-

[1] Belazuri, Futuhu'l-Buldan, s.581; el-Kâmil Fi't-Tarih, 2/584
[2] Belazuri, Futuhu'l-Buldan, s.582; el-Kâmil Fi't-Tarih, 2/584; Kadetul Fethi'l-İslami Fi Biladi Maverainnehr, s.152

mek o kadar basit değildir. Selem, Yezid'in ölümünün halk tarafından duyulmaya başlandığını görünce, bunun üzerine hem Yezid'in ve hem de oğlu Muaviye'nin ölüm haberlerini halka haber verdi.

Ancak halkı kendi istekleri doğrultusunda biate çağırdı ki, böylece bir tek halife üzerinde birleşmiş olsunlar istedi. Hepsi de ona biatte bulundular ve fakat iki ay sonra biatlerini bozdular. Selem, onlara hep iyilik eder ve kendisi de onlar tarafından sevilirdi. Ancak Arap kabilelerinden bir kısmı, sırf kabile taassubu sebebiyle ve fitne amacıyla onu görevden aldılar. Horasan halkı onun gibi sevecekleri bir başka Emir bulamadılar. Onlar Selem b. Ziyad'ı çok seviyorlardı.

Nitekim sözcülerinden bir şöyle diyordu: "Eğer Selem, cemaat ve fitne arasında bize Emir olacağını zannediyorsa, ne fena zanda bulunmuş olur." Böylece Horasan halkı onun valilerine saldırdılar ve hepsini beldelerinden çıkardılar. Böylece her kavim bir bölgede egemen olmaya başladı, fitneler oluştu, aralarında savaşlar meydana geldi. Arap kabileleri birbirine düştü. Horasan bunun üzerine bölgelere ayrıldı. Her bir bölgede bir Emir ve bir komutan ortaya çıktı. Artık Müslümanlar birbirlerinin boyunlarını kılıçla vurur hale geldiler. Artık fetih hareketi durdu. Selem de Mekke'de bulunan Abdullah b. Zübeyir'e yöneldi.[1]

SİND FETİHLERİ

Muaviye döneminde Müslümanlar nüfuzlarını ve etkinliklerini Maveraünnehir ötesinde bulunan Sind bölgelerine kadar yaygınlaştırmışlardı. Sözleri ve etkinlikleri her yerde geçerliydi. Hicri 44 (664 m) senesinde Mühelleb b. Ebu Sufra, Sind'e kadar savaş alanlarını genişletmiş ve Kabil yakınlarında bulunan Benne ve Lahor'a kadar gelmişti. Bu ikisi de Mutlan ile kabir arasında bulunuyordu.

Ancak H. 45 (665 m) yılı başlarında Basra valisi Abdullah b. Amir, Abdullah b. Suvvar el-Ubeydi'yi bir ordunun başında komutan olarak Sind bölgesine gönderdi. Emrindeki asker sayısı 4000 kişiydi. İbn Suvvar, Mekran şehrine ulaşınca, burada dört ay bekledi, gelebilecek olan güce karşı hem kendini ve hem de askerlerini hazırladı. Daha sonra kendisi beraberindeki adamlarıyla birlikte Kaykan beldelerine doğru harekete geçtiler ve burasını fethettiler. Buradan Muaviye'ye gönderilen hediye Kaykan'da yetişen bir cins at oldu. Bizzat Şam'a gidip Muaviye'ye bunu

[1] Kadetul Fethi'l-İslami Fi Biladi Maverainnehr, s.152-154; Belazuri, Futuhu'l-Buldan, s.582; el-Kâmil Fi't-Tarih, 2/605, 622

kendi elleriyle teslim etti. Nitekim Kaykan yük beygirlerinin aslı da bu asil atların soyundan gelmedir.[1]

Her ne şekilde olursa olsun İbn Suvvar, Sind bölgesinde uzun müddet kalmadı. Orada bulunan bir Türk grup tarafından H.47 (667 m) yılında öldürüldü. Hicri 48 (668 m) yılında Ziyad b. Ebi Süfyan tarafından Sinan b. Seleme b. Muhabbak el-Huzeli, Sind bölgesinde feth olunan bölgelere vali olarak tayin edildi.

Sinan bölgeye varır varmaz ilk iş olarak güç kullanarak Mekran kentini aldı ve burasını başkent haline getirdi, kendisi de burada ikamet etti ve birçok beldeyi fethetti. Ancak Sinan bir veya iki yıldan fazla burada kalmadı. Çünkü Ziyad tarafından görevinden alındı. Onun yerine Raşid b. Amr el-Ezdi'yi göreve getirdi.

Raşid Mekran'a geldi, buradan Kaykan beldelerine geçti, zaferler kazandı. Sonra da el-Miyd'e yöneldi ve orada öldürüldü. Bundan sonra Abbad b. Ziyad b. Ebi Süfyan Sicistan bölgesinde valilik görevine getirildi. Bir ordu ile Sind nehrine kadar geldi, Kiş'te konakladı. Buradan da Kandahar'a hareket etti. Buradaki halkla savaştı ve onları yendi. Müslüman askerlerden kayıplar verilmiş ise de daha sonra burası da fethedildi.

Bu bölgede en son olarak valilik görevini üstlenen kişi, Münzir b. Carud el-Abdi Ebu Eş'as olmuştur. Sind körfezine ulaşan kişi bu zat olmuştur. Kendisi, Basra valisi olan Ubeydullah b. Ziyad b. Ebi Süfyan tarafından H. 62 (681 m) yılında gönderilmişti. Münzir, Kusdar kentine yönelik bir hareket başlattı ve burasını fethetti.[2]

---

[1] **Benne**, Kabil yakınlarında bir şehirdir. **Mutlan:** Gazne yakınlarında bulunan Hindistan bölgelerine ait bir şehirdir, halkı da müslümandır. **Kaykan:** Taberistan yakınlarında bir beldedir. Bk Yakut el-Hamevi, Mucemu'l-Buldan, 2/500, 4/423

[2] Belazuri, Futuhu'l-Buldan, s.432-433; Ukayli, Hilafetu Muaviye, s.143; Mucemu'l-Buldan, 4/402, 433

4.
KONU

MUAVİYE'NİN FETİHLERİNDEN ÖNEMLİ DERSLER

MÜCAHİTLER ÜZERİNDE ÂYET VE HADİSLERİN ETKİSİ

Önce Konu Hakkında Bazı Âyet Mealleri: Cihadın fazileti konusundaki âyet ve hadislerin mücahitler üzerinde çok büyük etkileri görülmüştür. Çünkü yüce Allah, mücahitlerin tüm hareketlerinin Allah katında sevap ile karşılık bulacağını açıklamaktadır. Yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Medine halkına ve çevresinde oturan bedevi komşularına, Resûlüllah ile beraber sefere çıkmaktan geri kalmaları, kendi canlarını onun canına tercih etmeleri yaraşmaz. Bu yasaklama sebebi, Allah yolunda onların bir susuzluk, bir yorgunluk, bir açlık çekmemiş ve Allah'ın kelimesini yüceltmek amacıyla kâfirleri çıldırtacak mânada bir yeri çiğneyip başarıyla ele geçirmemiş ve düşman eliyle başlarına bir şey gelmemiş olsun ki, mutlaka bu yüzden kendilerine salih bir amel, bir sevap yazılmıştır. Çünkü Allah iyilik yapanların mükâfatını zayi etmez.

Onların az olsun, çok olsun, Allah'ın kelimesini yüceltmek uğrunda yaptıkları her harcama ve geçip gittikleri her vadi, mutlaka kendilerinin lehine olacak şekilde yazılmıştır. Allah, yaptıkları her

şey için en güzel bir şekilde daha fazlasıyla kendilerini ödüllendirecektir." (Tevbe, 9/120-121)

Siz de biliyorsunuz ki Allah yolunda cihad, Mescid-i Haramı onarmaktan ve hacılara su dağıtmaktan daha faziletlidir. Çünkü yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Ey Müşrikler! Siz hacılara su dağıtmayı, Mescid-i Haram'a bakım ve onarım hizmetini, Allah'a ve âhiret gününe iman edip Allah yolunda cihad eden müminlerin imanıyla denk mi tutuyorsunuz? Oysa Allah katında kâfirlerle müminler eşit değillerdir. Böyle bir şeyi nasıl ileri sürebilirsiniz ki? Allah, zalimler (kâfirler) topluluğunu hayra muvaffak kılmaz, onları doğru yola erdirmez.

Doğrusu en üstün toplum, Allah ve Resûlüne iman edip, küfür diyarından İslâm diyarına hicret eden ve Allah yolunda malları ve canlarıyla cihad edenlerdir. İşte onlar, Allah katında en yüksek mertebededirler. Ve işte onlar, gerçekten kurtuluşa erenlerin tâ kendileridirler.

Rableri onlara, kendi katından bol bir rahmet, her bakımdan cennet nimetlerinin de üzerinde onlardan razı olması ve hoşnutluğu yanında, ayrıca içinde sürekli kalmak üzere kendileri için hazırlanmış olan tükenmez ve sürpriz nimetlerle dolu cennetler müjdeliyor.

Herhangi bir kesintiye uğrama ve zeval olmaksızın ebedi olarak bu cennetler içinde kalıcıdırlar. Şüphesiz kendisine itaatkâr olan kulları için Allah katında büyük bir ecir ve mükâfat vardır." (Tevbe, 9/19-22)

Müslümanlar her hâlükârda cihadın kurtuluş vesilesi olduğuna iman ederler. Nitekim yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Ey Muhammed! O münafıklara de ki: Sizin bizim hakkımızda düşündüğünüz iki iyilikten biri olan zafer kazanmak veya Allah yolunda şehit düşmekten başka bir şey mi? Bizim de sizin için beklentimiz iki kötülükten biridir. Allah'ın, katından size; gökten bir azap indirmesi veya bizim elimizle size ölüm ve esareti tattırmasıdır. O halde siz, bizim âkıbetimizi bekleye durun, biz de sizin âkıbetinizi bekleyip duracağız." (Tevbe, 9/52)

Şehit olan bir kimse aslında, hayatı devam eden biridir, ölmüş değildir. Çünkü yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanmayın. Aksine onlar Rableri katında diridirler. Orada Allah katında rızıklandırılıyorlar.

İşte bu şehitler, Allah'ın lütuf ve kereminden kendilerine verdikleri mükâfatlarla sevinç ve mutluluk içindedirler. Arkalarından da henüz kendilerine katılmayıp hayatta olanlara da, 'Onlar için herhangi bir korku ve kederin bulunmadığı' müjdesini vermek isterler.

Yine onlar, Allah'tan gelecek lütuf ve keremle ve Allah'ın, salih amel işleyen müminlerin ecirlerini zayi etmeyeceği ve daha fazlasını vereceği müjdesiyle sevinirler." (Âl-i İmran, 3/169–171)

Mücahitler ne için ve kim adına savaştıklarını ve cihatlarının ne kadar yüce olduğunun şuurundadırlar. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Mademki münafıklar işi ağırdan alıp savaşa katılmıyorlar, o halde dünya hayatını âhiret hayatı karşılığında satan gerçek müminler, Allah yolunda cihad edip savaşsınlar. Kim Allah'ın dininin yücelmesi ve şeriatının zafere ermesi için savaşır da öldürülüp şehit düşer veya üstün gelip düşmanı yenerse biz ona pek yakında her iki durumda da büyük bir mükâfat vereceğiz.

Size ne oluyor ki, Allah yolunda ve 'Ey Rabbimiz! Halkı zalim olan bu şehirden bizi çıkar, kendi katından bize sahip çıkacak bir veli (kol-kanat gerecek bir dost) gönder ve kendi nezdinden bize bir yardımcı yolla!' diyen zavallı ve kimsesiz erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz?

İman edenler, Allah'ın kelimesinin yücelmesi, şeriatın hâkim olması yolunda savaşırlar, inanmayanlar ise şeytanın ve tağuti sistemlerin uğrunda çarpışırlar. O halde siz de şeytanın ve bâtıl davalarının destekleyenlerine karşı savaşın. Şüphesiz şeytanın kurduğu düzen zayıftır, yıkılmaya mahkûmdur." (Nisa, 4/74–76)

Şimdi de Resûlüllah'ın Hadislerinden Örnekler

Resûlüllah (sav) Müslümanlara cihadın faziletini açıklamıştır. Bu nedenle onun bu konudaki hadisleri onların şuurlarını etkilemiş ve kendile-

rini cihad için harekete geçirmiş, güçlerinin âdeta galeyana gelmesini sağlamıştır. İşte bu hadislerden biri Ebu Said el-Hudri tarafından rivayet olunan hadistir. Onun rivayetine göre, Resûlüllah'a, "Hangi insan daha faziletlidir?" diye sorulmuş. Bunun üzerine Resûlüllah (sav), "**Malı ve can ile Allah yolunda cihad edendir**" diye buyurmuştur.[1]

Hz. Peygamber (sav) mücahitlerin derecelerini de açıklamış ve bunun için, "**Doğrusu cennette yüz derece vardır. Allah bu dereceleri, Allah yolunda cihad eden mücahitler için hazırlamıştır. Her derece arasındaki mesafe de gök ile yer arasındaki mesafe kadardır. Bu nedenle Allah'tan bir şey istediğinizde, ondan Firdevs cennetini isteyin. Çünkü orası cennetin ortasıdır ve en üstün olan kısmıdır**" diye buyurmuştur.[2]

Hz. Peygamber (sav) şehitlerin faziletini ve ikrama değer olduklarını da şöyle açıklamıştır: "**Allah kendi yolunda cihada çıkıp giden kimseye, 'O kimseyi evinden çıkaran şey, eğer sırf bana olan imanı ve benim peygamberlerimi tasdik amacıyla ise, bu sebeple elde ettiği ecir veya ganimetle sağ salim bir şekilde, yurduna döndürteyim yahut da onu cennete girdireyim' diye kendi adına garanti vermiştir. Eğer ümmetime bir zorluk olacağı bilmeseydim, hiçbir cihad timinin gerisinde kalmaz, hepsine de katılırdım. İstedim ki o askerî birlikler içinde Allah yolunda öldürüleyim, sonra diriltileyim, sonra öldürüleyim, sonra tekrar diriltileyim, sonra yeniden öldürüleyim.**"[3]

Peygamber (sav) buyuruyor ki: "**Şehitler dışında cennete girip de yeniden dünyaya dönmek ve dünyadaki her şeye sahip olmak adına da olsa kimse böyle bir istekte bulunmaz. Sadece şehitler, gördükleri ikram ve saygınlık sebebiyle dünyaya dönmeyi ve bu uğurda on defa öldürülmeyi arzu ederler.**"[4]

Bu konuda daha birçok hadis rivayeti bulunmaktadır. İşte ilk Müslümanlar ve onların yolunu izleyenler bu âyetlerden ve hadislerden etkilenmişler, bu âyet ve hadisler doğrultusunda hareket etmişlerdir. Sahabenin önde gelenleri Allah yolunda savaşmışlar ve bunun için hayatlarını ortaya koymuşlardır. Hatta ömürlerini bu uğurda tüketmişlerdir. Bu nedenle onların yaşlı hallerine bakıp acıyanlar kendilerine öğütlerde bulun-

[1] Buharî, H.2786
[2] Buharî, H.2790
[3] Buharî, H.36, Bab 26
[4] Buharî,2817

muşlar, artık ileri yaşta oturup dinlemeleri gerektiği öğüdünü ileri sürmüşler, yaşlı olmaları sebebiyle mâzeret sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Fakat onların cevabı Tevbe suresindeki âyetlerle olmuş, bu âyetlerle itirazlarını dile getirmişlerdir. Çünkü tevbe suresinde belirtildiği gibi Allah yolunda savaşa katılmayıp geri kalanların münafik olacaklarından endişe duymuşlardır.[1]

Nitekim bu âyet ve hadisler çerçevesinde âlimler, fakihler ve zahitler hayatlarını düzenlemişler, Zîra bu âyet ve hadislerin onların üzerinde çok büyük etkileri olmuştur. Bu nedenle hiçbir şeye bakmadan, arkalarına dönmeden savaşa koşmuşlardır. İşte o büyük ilim adamlarının başında Ebu Eyyub el-Ensari, İbn Ömer ve benzerleri gibi büyük sahabiler, Ebu Müslim el-Havlani gibi Tabiun büyüklerini görmekteyiz.

Çünkü bu zatlar, İslâm ümmetinin bekası için cihadın zorunlu olduğu görüşünde ve inancında olan kimselerdi. Bu amaçla Şam, Kuzey Afrika, Horasan, Sicistan ve Sind beldelerini fethetme farizasını, görevini severek ve isteyerek üstlenmişlerdir. Kaldı ki onların bu çaba ve hizmetleri sayesinde birçok meyveler elde edilmiştir.

Bunun da en başında İslâm ümmetinin beşeriyeti idare etme ehliyeti onlara komuta ederek kendilerini idare etme vazifesini görmekteyiz. İkinci olarak İslâm'a, Müslümanlara ve güçsüzlere karşı saldırgan vaziyet takınan kâfirleri bertaraf etmek, onları zelil kılmak ve haksızlığa, zulme karşı İslâm'ın karşılarına dikileceği korkusunu yüreklerinde hissetmelerini sağlamak olmuştur. Halkı samimi olarak İslâm'a dâvet imkânı doğmuştur. Ki bu sayede gruplar halinde insanların hak dine girmelerini sağlamışlardır. Bu sayede Müslümanlar güç kazanırlarken, kâfirler de güç kaybederek zillete düşmüşlerdir. Düşmanlarının aksine Müslüman safları arasında birlik, güç ve kuvvet oluşmuş, İslâm'ın nuru, adaleti ve merhametiyle halkı mutlu etmişlerdir.[2]

MUAVİYE'NİN FETİHLERİNDE ALLAH'IN SÜNNETİNDEN ÖRNEKLER

Konuyu araştıranlar, Muaviye dönemindeki fetihlerde toplumsal açıdan olsun, milletler ve devletler üzerindeki etkileri bakımından olsun Sünnetullah denilen ilâhi kanundan örnekler görebilirler. İşte bunlardan birkaç örnek:

---

[1] Kadiri, el-Cihad Fi Sebilillah, 1/145
[2] Kadiri, el-Cihad Fi Sebilillah, 2/411-482

1- Allah'ın Birlik ve Beraberlik hakkındaki Sünneti: Hz. Osman'ın (ra) şehit düşmesine sebep olan fitne hareketi, Hz. Ebu Bekir (ra) döneminde meydana gelen riddet yani dinden dönme hareketinden sonra en büyük musibet ve felaket olmuştur. Çünkü fetih hareketlerinin bir süre durmasına sebep olmuştur. Bu sebeple Müslümanlar kılıçlarını birbirlerine doğrultur hale gelmişlerdi. Bu öylesine bir fitne hareketiydi; bu fitne kasırgası neredeyse tüm Müslümanları zora sokmuştu.

Eğer Allah'ın bir rahmeti gereği Hz. Hasan'ın Muaviye antlaşması, barışı sözkonusu olmasaydı kan gövdeyi götürürdü. Nitekim konu ile ilgili kaynaklar cihad hareketinin durmasının sebepleriyle doludur. Şimdi konuyu dile getiren bazı rivayetlerden örnekler sunarak meseleyi açıklayalım.[1]

Hz. Hasan (ra) diyor ki: "Olayları değerlendirirken, Medine'ye yönelerek gideyim, Muaviye ile bu olayın arasına gireyim istedim. Çünkü fitne uzamış ve kanlar akıtılmakta devam etmiş, akrabalık hakları ayaklar altına alınmış, tüm bağlar koparılmıştı. Hatta sınır kapıları, alınan yerlerde egemenlik atalete uğramıştı."[2]

Kendi isnadıyla Dımaşklı Ebu Zur'a'nın tahricine göre diyor ki: "Osman öldürülünce, halk birbirine düştü. İster gazi konumunda olan olsun, ister sayfi olanlar olsun ümmetin hepsi de Muaviye üzerinde birleşti."[3]

Malikî ilim adamlarından Ebu Bekir de diyor ki: "Fitne gerçekleşti. Osman (ra) şehit düştü. Ondan sonra Ali (ra) göreve geçti. Böylece Afrika tarafları olduğu gibi Muaviye'nin velayet yetkisinde kaldı."[4]

Ancak barıştan sonra birlik ve beraberliğin oluşması ile fetih hareketleri yeniden başlamış oldu. Daha önceki sayfalarda belirttiğimiz gibi Muaviye döneminde üç cephede savaş verilmeye başlandı.

Allah'ın Kitabı ve Resûlü'nün (sav) sünneti doğrultusunda anlaşmak, yeniden birleşerek bir araya gelmek şeriatın amaçlarından biriydi. İşte bu amaç Allah'ın dininin egemen olması ve fetih hareketlerinin devamı bakımından en önemli sebebi oluşturdu. Müslümanların gönüllerini bir arada buluşturmak zaten sebeplere sarılmaktır. Müslüman saflarının birleşmesiyle zaten en büyük cihad sağlanmış bulunmaktadır. Kaldı ki Müslü-

---

[1] Merviyyat, Hilafeti Muaviye, s.310
[2] Tabakat, Tahkik Sülemi, 1/331
[3] Merviyyat Hilafeti Muaviye, s.310
[4] Riyazu'n-Nufus, 1/27

manların güç kazanabilmeleri için böyle bir adımın atılması ciddi mânada gerekliydi. Bu, onların devletlerini ayakta tutmaları, Rablerinin şeriatını hayata hâkim kılacakları için şarttır.[1]

Fetih hareketleri taraflar arasında ittifakın sağlanmasıyla, birlik ve beraberliğin yeniden dönmesiyle yeniden başlamış oldu. Çünkü bundan böyle tefrika ve bölücülük bırakılmıştı. Zîra yüce Allah, "**Allah'ın ipine sımsıkı sarılın**" (Âl-i İmran, 103) buyurmaktaydı.

2- **Sebeplere sarılmak**: Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**Ey Müminler! Gücünüz yettiği kadar düşmanlarınıza karşı maddi ve mânevi her alanda kuvvet ve Allah yolunda cihad için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın. Bu hazırlıkla Allah'ın düşmanını ve sizin düşmanınızı, bir de onlar dışında sizin bilmeyip Allah'ın bildiği her çağdaki başkaca düşman güçleri korkutup caydırırsınız. Cihad amacıyla az veya çok Allah yolunda her ne harcarsanız, o, hem dünyada ve hem âhirette size eksiz olarak ödenecek ve bu konuda size asla haksızlık edilmeyecektir.**" (Enfal, 8/60)

Muaviye (ra) bu âyete göre gerekeni yapmayı kendisine görev edinmişti. Nitekim valilerini de bu âyet doğrultusunda hareket etmeleri teşvikinde bulundu. Muaviye her konuda o işin sebeplerine sarılmaya önem verirdi. Nitekim deniz gücünü de bu mânada hazırlamış ve ona ayrı bir önem vermiştir, ordusunu ve askerlerini hep takviye güçlerle desteklemiştir. Bu arada içeride fitne güçlerini ve yuvalarını bastıma gayretine düşmüş, onalar göz açma fırsatını vermemiştir. Bu arada sınır kapılarını güçlendirmiş, stratejik açıdan öneme haiz olan yerleri gerek iç ve gerekse dış siyaset bakımlarından güçlendirmiştir.

Muaviye birçok askerî taktik ve manevralar geliştirmiş, gerek sınır bölgelerinde olsun ve gerek belli askerî noktalarda ve bölgelerde olsun, özellikle stratejik yönden önemli olan yerleri takviye eymiş, yazlık ve kışlık mevsimlerde olması gereken askerî konuları, tabyalarını takviye ederek ağırlığını ve varlığını hissettirmiştir. Kaleler inşa etmiş, İslâm dâvetini yaygınlaştırmak için kimi bölgelere kabileler yerleştirerek oralarını vatan edinmelerini sağlamış, böylece İslâmî fetih hareketini de sağlama almıştır. Herhangi bir şekilde düşmanların hareket etmeleri halinde onları bulundukları yerde işlevsiz duruma getirmek için tüm tedbirleri almıştır.

[1] Hamisu Hulefair-Raşidin el-Hasan b. Ali, s.359

Farslılardan gelebilecek herhangi bir saldırıyı da önceden önlemiştir. Çünkü bu bölgeye, devletin doğu kanadına, özellikle de Horasan taraflarına on binlerce Arap aileyi yerleştirerek böylece Farslılardan gelebilecek tehlikenin önünü kesmiştir. Muaviye bu siyasetinde oldukça başarılı olmuştur. Nitekim o taraftan gelen meyveleri devşirmesini de bilmiştir.[1]

3- Savunma: Yüce Allah buyuruyor ki: "**Eğer Allah, kimi insanların kötülüklerini ötekiler eliyle önleyip savma gücü vermeseydi mutlaka dünyanın düzeni sarsılıp bozulurdu. Fakat Allah bütün âlemlere karşı sonsuz lütuf ve kerem sahibidir.**" (Bakara, 2/251)

İşte işin bu yönü de genel olarak tüm fetihlerde gerçekleşmiş oldu. Çünkü savunma metodu, ilâhi kanun olarak Allah'ın bu kâinatta ve yarattığı varlıklar için koyduğu bir sünnettir, uygulamadır. Kaldı bu uygulama aynı zamanda İslâm ümmetinin ayakta kalması için oldukça önemlidir. Zaten ilk dönem Müslümanları bu uygulamaya sıkı sıkıya bağlıydılar ve ona göre hareket ediyorlardı. Bildikleri bir gerçek vardı, o da işlerine dört elle sarılmak ve yılmamaktı. Çünkü bu, beşerî bir güce muhtaçtı. Çünkü bu, dünya hayatında Allah'ın koymuş olduğu bir kuraldır ve geçerlidir.[2]

4-Denemeden geçmek: Allah Teâlâ buyuruyor ki: "**Ey iman edenler! Yoksa siz, sizden daha önce geçen mümin ümmetlerin başlarına gelen durumlarla denenmeden hemen cennete girivereceğinizi mi sandınız? Onlara** öylesine yoksulluklar ve sıkıntılar, **kendilerinde güç ve takat bırakmayacak zorluklar gelip çatmış ve öylesine sarsılmışlardı ki, nihayet peygamber ve beraberindeki inananlar bile, 'Allah'ın yardım ne zaman gelecek!' diye feryat etmişlerdi. Dikkat edin ve iyi bilin ki Allah'ın yardımı oldukça yakındır.**" (Bakara, 2/214)

Böyle bir imtihandan geçme olayı İstanbul'un kuşatılması sırasında meydana gelmişti. Birçok Müslüman hayatını yitirmişler, kimisi de ölümle burun buruna gelmişti. Aynı şekilde Kuzey Afrika fetihlerinde olmuştu. Burada Ukbe b. Nafi ve Ebul-Muhacir Dinar gibi komutanlar hayatlarını vermişlerdi. Bu, hem akide ve hem dâvet açısından ilâhi bir kanun olarak böyleydi ve bu ilâhi kanun geçerlidir. İnanan kimselerin kesin olarak inançları uğrunda eza ve cefaya uğramaları, mal ve can bakımından denenmeleri gerekliydi. Bunun için sabır gerekir ve azim gerekir, yılmadan çalışmak gerekir.[3]

---

[1] El-Alemul İslami fi'l-Asri'l-Emevi, s.119
[2] Adnan en-Nahvi, Likaul Müminin, 2/117
[3] Sallabi, Tabsiratul Müminin Bifikhi'n-Nisari ve't-Temkin, s.456

5- Zulüm ve Zalimler için İlahi Kanun: Rabbimiz şöyle buyuruyor: "Ey Muhammed! **Bunlar o ülkelerin haberlerinden sadece bir kısmıdır. Onları sana anlatıyoruz. Onlardan ayakta duranlar da var, yıkılıp gidenler de. Biz onlara zulmetmedik. Fakat onlar kendilerine zulmettiler. Rabbinin azap emri gelince Allah'ı bırakıp da taptıkları ilâhları kendilerine hiçbir fayda sağlamdı. İlâhları onların sadece ziyanlarını artırdı. Zulme sapmış ülkelerin halkını yakaladığında, Rabbinin yakalaması can yakıcı ve şiddetlidir.**" (Hud, 11/100-102)

Sünnetullah denen ilâhi kanun zalim olan milletlerin helâk edileceğinin gerçek kanıtıdır. Nitekim Fars yani eski İran ateşperest devleti, halkı üzerinde zulüm ve haksızlık uyguladı, Allah'ın koyduğu kanuna aykırı hareket etti. Böylece haklarında ilâhi sünnet gerçekleşmiş oldu. Allah Müslümanları başlarına musallat kıldı ve böylece onları varlık âleminden silip süpürdüler.

Nitekim Bizans da böyleydi. Bizans devletinin nüfuzu Şam ve Mısır sınırlarına kadar dayanıyordu. Onlar da Kuzey Afrika tarafından sarsıntıya uğradılar. Velid b. Abdümelik dönemi gelince Bizanslıların Kuzey Afrika'daki nüfuzları tamamen ortadan kalkmış oldu.[1]

6- Şımarıklar Hakkında Sünnetullah: Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: "**Biz bir memleketi helâk etmek istediğimizde, onun refah içinde yaşayan şımarık elebaşlarına emrederiz de onlar orada kötülük işlerler. Böylece o memleket hakkındaki hükmümüz gerçekleşir de oranın altını üstüne getiririz.**" (İsra, 17/16)

Bu âyetin tefsiri ile alâkalı olarak, "O şımarık toplumun helâk olma vakitleri yaklaşınca, biz oradakilere, şımarıklarının, nimetler içerisinde kendilerinden geçen zorbalarının, zalimlerinin ve krallarının isteklerine boyun eğmeleri emrini veririz, onlar da orada kötülükler işlerler. Derken artık bundan böyle o memleket insanları hakkındaki hükmümüz gerçekleşir, biz de böylece kendilerini helâk ederek ortadan kaldırırız" diye geçmektedir.

Âyette özellikle "şımarıklar" ifadesi kullanılırken, bununla beraber itaat ve boyun eğme emri hepsine yönelik olmuştur. Bunun sebebi, hepsinin de kötülükte liderlik ve elebaşılık konumunda olmaları, dalaletin önderliğini yapmalarıdır. Çünkü elebaşlarının böyle bir işe girişmeleri, liderlerinin sapıklıkta önderlik etmeleri doğal olarak onların emrinde olan

[1] es-Sünenul-İlahiye Fi'l-Ümemi ve'l-Cemaati ve'l-Efrad, s.119-121

öteki sıradan insanları da kapsamaktadır. Onlar berikilerini aldatıp saptırmakta, berikiler de onlara aldanarak sapmakta ve bu konuda onlara uymaktadırlar. İşte bu nedenle onlara yönelik olan emir de doğal olarak daha bir tekitli olmaktadır.[1]

İşte bu ilâhi kanun Farslıların liderlerine ve o beldelerdeki önder kişilerine, liderlerine de uygulanmıştır. Nitekim aynı ilâhi kanın Şam'da, Mısır'da ve Kuzey Afrika'da Bizanslıların liderleri hakkında da geçerli olmuştur.

7- Azgınlık ve Azgınlar hakkında Sünnetullah: Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz Rabbin gözetlemededir."** (Fecr, 89/14)

Bu âyet mutlak olarak isyankârlara karşı tehdit içermektedir. Âyetin hem âsilere ve hem de başkalarına karşı tehdit içerdiğini söyleyenler de vardır. Nitekim Kurtubi tefsirinde şöyle denmektedir: "Herkesi gözetleyip durmaktadır, böylece onu cezalandırmak ister."[2]

Bir önceki maddede geçtiği gibi sözkonusu âyetlerle ilgili olarak tefsir âlimlerinin görüşleri zalimler, fasıklar, azgın ve sapıklar hakkında oldukça açık ve nettir. Yani bunlar bu dünyadan henüz ayrılmadan önce Allah onlara cezanın en ağırını tattıracağını bildirmektedir. Bu, esasen kesin olan ilâhi bir kanundur, değişmez. Daha önce geçen zalim, fasık ve azgınlar hakkında ilâhi kanun ne ise, günümüzde yaşayanlar ve ileride gelebilecekler hakkında uygulanacak olan kanun aynıdır, değişmez. Bu itibarla bu durumda olanlardan hiç kimse asla Allah'ın azabından kurtulamaz.[3]

Çünkü yüce Allah'ın azgın ve sapkınlar hakkındaki kanunu ve bu dünyada onlara vereceği ceza ile Allah'tan korkan diğer insanların bundan kendileri adına ders çıkarmaları, azabından ve cezalandırmasından korkmaları yanında Allah'ın sözkonusu kanunun değişmediğini, aynen durduğunu ve yanlış yapanlardan kimsenin bundan kurulamayacağını bildirmesi ve uyarmasıdır. Nitekim yüce Allah, azgın ve sapkınlar hakkındaki ilâhi kanun sebebiyle ders çıkaracak olanlarla ilgili durumu, Firavun ve adamlarının başına gelen kötü ve ağır cezalandırmasından sonra bu durumu açıklıyor ve önce Firavun'dan söz ederek, durumu şöyle beyan ediyor:

---

[1] Tefsirul Alusi, 15/42
[2] es-Sünenu'l-İlahiye Fi'l-Ümemi ve'l-Cemaati ve'l-Efrad, s.193; Kurtubi Tefsiri.
[3] es-Sünenu'l-İlahiye Fi'l-Ümemi ve'l-Cemaati ve'l-Efrad, s.194

"Allah, onu (Firavunu) ibret verici şekilde dünya ve âhiret cezasıyla cezalandırdı. Şüphesiz bunda Allah'tan sakınıp korkan kimseler için büyük bir ibret vardır." (Naziat, 79/25-26)

İşte bu azgın ve sapkınlar Farslıların liderleri ile Mısır, Şam ve Irak'ta yer alan Bizans liderleridir. Bunlar hakkında da ilâhi sünnet uygulanmıştır.

8-Tedricilik Kanunu: İslâmî fetihler, yüce Allah'ın tedricilik kanununa uyarak gerçekleşmiştir. Nitekim Kostantıniye'nin birinci ve ikinci kuşatmalarında Müslümanlar için büyük dersler çıkmıştır. Bu dersler sebebiyle çok erken bir dönemde Fatih Sultan Mehmet döneminde Osmanlılar Fatih Sultan Mehmet idaresinde burayı fethettiler. Çünkü daha önce Bizanslılara karşı Müslümanların girişimleri Osmanlıların burayı kolaylıkla almalarını sağlamasına sebep olmuştur.

9- Suç ve Günahlar Konusunda ilâhi Sünnet: Yüce Mevla şöyle buyuruyor: **"Kendilerinden önce nice nesilleri ortadan kaldırdığımızı görmediler mi? Oysaki biz onlara, size sağlamadığımız imkânları ve iktidarları vermiştik; gökten üzerlerine bol bol yağmurlar yağdırmış ve ayaklarının altından ırmaklar akıtmıştık. Ancak Biz günahları yüzünden onları ortadan kaldırdık ve onların peşinden başka nesiller yaratıp var ettik."** (Enam, 6/6)

Yüce Allah, Fars toplumun işledikleri suç ve cinayetler sebebiyle onları helâk etti, Bizanslıların Mısır, Şam, Libya gibi yerlerdeki egemenliklerini de ortadan kaldırdı.

Bu âyette oldukça sabit ve değişmez olan bir gerçekten söz edilmektedir. Bu da işlenen günahların, mâsiyetlerin sonunda onu işleyenleri helâk ettiği gerçeğidir. Çünkü yüce Allah'ın; suçluları, günahkârları işledikleri suç ve günahları sebebiyle helâk ettiğini görmekteyiz. Allah İslâm ümmetini Farslılarla Rumların başlarına musallat kılmış, şartlar, sünnet gereği gerçekleşince, Müslümanlar eliyle Allah onların varlığına son vermiştir.[1]

10- İnsanlar Hakkındaki Değişme Kanunu: Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **"Şüphesiz bir toplum kendi durumunu değiştirmedikçe Allah onların durumunu değiştirmez."** (Ra'd, 13/11)

Sahabe-i kiram -Allah hepsinden razı olsun- ile onlara güzellikle uyanlar Şam'ın, Mısır'ın, Kuzey Afrika'nın ve doğu beldelerinin fethi göre-

---

[1] es-Sünenu'l-İlahiye Fi'l-Ümemi ve'l-Cemaati ve'l-Efrad, s.210

vini üstlendiler. Bu ilâhi kanun gereği, İslâm dinini kabul eden yeni güçlerle birlikte bu vazifeyi yaptılar. Böylece Allah'ın Kitabı ve Resûlü'nün sünneti doğrultusunda halkı eğitmeye başladılar. Onların gönüllerine, doğru olan İslâm inancını ektiler, beyinlerine sağlam İslâm düşüncesini soktular ve İslâm'ın en üstün ahlâkını öğrettiler.

MUAVİYE'NİN FETİHLER İÇİN STRATEJİSİ

Muaviye (ra), fetihler için oldukça hassas davranıyor ve bunun için en üstün ve sağlam stratejileri uygulamaya çaba gösteriyordu. Muaviye-'nin bu konuda uyguladığı siyaset şöyleydi:

Rumlara Karşı Güttüğü Siyaset

Muaviye bunun için şu adımları atıyordu:

A- Yaz ve Kış mevsimlerine göre askerlerini ve askerî hizmetleri hizmete sokmak ve donatmak. Bunu da birtakım hedefleri gerçekleştirmek için uygulamaya sokuyordu. Öncelikli olarak Rumları zayıf düşürmek, Rumlardan öne davranarak, onlara fırsat vermemek ve onları sadece savunma mecburiyetinde bırakmak. Rum güçlerini bölerek, böylece İslâmî kuvvetlere karşı koyabilme imkânlarını ellerinden almaktı. İslâm Devletine karşı güçlenmelerine fırsat vermemekti.

B- Rumları kendi yurtlarında vurmak ve dağıtmak, başkentlerini kuşatarak zor durumda bırakmak, morallerini bu yolla düşürmek ve gönüllerine korku salmak.

C- Şam denizinde bulunan adaları ele geçirmek suretiyle Rumlara karşı deniz gücünü güçlendirmek ve Rum donanmasına ait gemilerin limanlarını ele geçirmek suretiyle ilgili adalarda yer bulmalarına fırsat vermemek.

Kuzey Afrika'ya Yönelik Siyaseti

A- Muaviye bizzat kendisi özellikle bölge batı kısmıyla ilgilenmek ve burasıyla olan bağları geliştirmek istiyordu. Öyle ki Muaviye, bu cephede bulunan komutanlarla H. 47 (667 m) senesinde direkt olarak temas içindeydi. Nitekim bu yıl içinde Mağrib'e tâbi batı bölgesi Mısır valisinin velayeti içerisine dâhil edildi.

B- Muaviye bu bölgede cihad temeline dayanan ve Mağrib halkının gönlünde etki yapacak bir yoldan burasını kazanmak istiyordu. Nitekim

Ukbe b. Nafi, güç ve üstünlüğün İslâm ve Müslümanlarda olması amacıyla bölgede Kayravan şehrini inşa etmiştir.

Sicistan, Horasan ve Maveraünnehir Bölgelerine Yönelik Siyaseti

A- Muaviye bu konuda Hz. Osman döneminde bölgede cihad hizmetini veren Sicistan ve Horasan fatihi olan Abdullah b. Amir'den yararlanmak istedi ve kendisine ikinci kez buraları fethetme görevini teklif etti.

B- İslâmî hükümler çerçevesinde uygulamayı yürütmek ve bölgede İslâm dâvetini yaygınlaştırmak olmuştur. Muaviye işin bu tarafını da bölgeye aileleriyle birlikte olmak üzere Arap ailelerden elli bin aileyi buraya yerleştirmekle sağlamaya çalışmıştır.[1]

FETİH HAREKETİNDE İSTİŞAREYE YER VERMESİ

Hilafetin Muaviye'nin eline geçmesiyle, Şûra Meclisi çağının önde gelen büyükleriyle valilerinden ve yardımcılarından oluşuyordu. Bunların hemen hepsi de belagat ve siyasetleriyle ün yapmış olan ve hem idarî hem de askerî işlerden oldukça iyi anlayan kimselerdi. Bunlar içinde en tanınmış olanlarından Amr b. As'ı örnek olarak verebiliriz. Çünkü Muaviye, kendisine o kadar güveniyordu ki, onu âdeta bir başbakanı, bir özel danışmanı gibi itimada değer buluyordu. Nitekim Ziyad b. Ebih de Muaviye'nin önem verdiği, güvendiği adamlarından biriydi.

Ümeyye Oğulları döneminde belirlenmiş bakanlıklar olmadığı gibi, bakanlık kural ve yasaları çerçevesinde sürdürülen bir düzenleme de bulunmuyordu. Halifenin danışmanlarından meseleyi ve idareyi çok iyi kavramış olanlar âdeta bakanlık kurumları ve bakan gibi iş görmekteydiler. Örneğin bu dönemde danışmanlarından biri Kâtip veya Müşir adı altında bu hizmetleri yürütmekteydi.

Buna ek olarak halife Muaviye, askerî idare konusunda asker kişilere yani ordu komutanlarına ve kabile liderlerine danışarak iş görürdü. Özellikle de Şam'da olanlarla istişare ederdi. Onlar hemen hep onun yanında yer alırlar, meclisinde bulunurlardı. Böylece Muaviye de onlarla görüşür, danışırdı. Kaldı ki Muaviye'nin idaresindeki komutanlar da askerî konularda ve savaşlarla ilgili meselelerde işlerini birbirleriyle danışarak görürlerdi.[2]

---

[1] Merviyyat Hilafet Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.346-365

[2] el-İdaretu'l-Askeriye Fi Devleti'l-İslamiyye, 1/280; İbn A'sem, el-Futuh, 1/340

GENEL İDARE VE KOMUTA MERKEZİ MUAVİYE'DE İDİ

Hilafet kurumu Ümeyye Oğullarına geçince bundan böyle Dımaşk hilâfet merkezi olduğu gibi aynı zamanda Yüksek Askeri İdare Merkezi haline de geldi. Çünkü burada oturan halife, aynı zamanda savaş siyasetini de buradan yürütüyordu. Kaldı ki kendisi bizzat savaşa ve barışa karar vermekten de sorumluydu. Çünkü askerî konular ve ordu ile alâkalı iş ve hizmetler direkt olarak Muaviye tarafından götürülüyordu.[1]

Bir de birtakım bölgeler de vardı ki kendisine bağlı olmakla birlikte idarî işlerde ve iç işlerinde mutlak bir bağımsızlık içinde idiler. Meselâ askerî idare merkezlerinde askerî konularda atama yapmak tamamen bölge valisinin uygun görmesi ve atamasıyla olabilmekteydi. Burada askerî planlar, yardım güçleriyle destekleme hizmetlerini bu bölge valileri kendi önceliklerine göre yaparlardı. Bunlardan birisi de Ziyad b. Ebih ve oğlu Ubeydullah'ın valilikleri idi.

Asıl idare merkezi olan Muaviye b. Ebî Süfyan denetimindeki komuta merkezinde askerî komutan atama işleri açısından uygulama şu şekilde oluyordu: Muaviye, Basra'da bulunan valisi Ziyad b. Ebih'e bir yazı gönderir, bu yazısıyla, onun tarafından Horasan bölgesine, oradaki işleri yürütecek bir adam göndermesi emrini verir. Ziyad da bölgeye Hakem b. Amr el-Gıfari'yi oraya tayin eder. Horasan'da neler yapması gerektiğini, orada savaş işlerini yürütmesini, haracını toplaması görevini de ona yazar. Valisi de orada yapacağı işler için Allah yolunda cihad adına yanı aldığı adamlarıyla birlikte harekete geçer. Bu arada divanda olan düzenli askerlerin yanında Basra'lı gönüllüler de kendisine katılırlar. Bunların erzaklarını yanlarına verir, olması ve yapılması gereken şeyleri vererek kendilerini takviye eder ve böylece emrolunduğu görevi yerine getirmek üzere yola çıkarlar.[2]

Muaviye'nin emri altında olan yüksek askerî idare ve komuta merkezi de ordusu ile birlikte harekete geçer ve bu konuda ilgiyle yardım ve takviye için hareket eder. Nitekim gördüğümüz kadarıyla bir askerî komutan olan Alkame b. Yezid el Ğutayfi, Muaviye'ye şöyle yazar: "Sen beni İskenderiye'de bıraktın, buraya görevli kıldın, ancak bize 12.000 kadar bir güç bıraktın. Bu da kimimize göre az olarak görülmektedir."

---

[1] el-İdaretu'l-Askeriye Fi Devleti'l-İslamiyye, 1/314
[2] İbn A'sem, el-Futuh, 2/318

Bunun üzerine Halife Muaviye de ona, "Ben, Medine halkından dört bin kişilik bir kuvvetle sana Abdullah b. Mutii destekleyici olarak gönderiyorum. Ayrıca Remle'de bulunan Maan b. Yezid es-Sülemi'ye de dört bin askeriyle sana takviye etmesi emrini verdim. O da süvari birliğiyle sana katılacaktır. Nerden sana bir korku ve endişe varsa, onlar hemen orada senin yanında yer alacaklardır" diye yazar.[1]

SANCAKLAR VE ASKERİ LİVALAR

Hilafet görevi Muaviye'ye geçince askerî idare bakımdan sancaklar ve livalar da çeşitlilik oluşmaya başladı. Nitekim bu çeşitlilik renklerinde de örneğin yeşil, kırmızı ve beyaz bayrak ve sancak taşımak gibi renklerle de belirgin bir hale gelmişti. Gerçi prensip ve sembol olarak her ne kadar beyaz renk hilafetleri açısından kullanılan bir renk idiyse de buna rağmen farklı renklerde de bayraklar kullanılıyordu.

Muaviye'nin halifeliğinden itibaren orduda artık askerî birliklerin durumlarına göre bayrak ve sancaklar bulunduruluyordu. Özellikle düşmana karşı gidilirken hangi bayrak ve sancağın hangi komutana ait olduğunu göstermek için farklı renklerde sembol bayrak kullanılmaktaydı. Oysa daha önceden böyle bir renklilik olayı yoktu. Hangi bayrağın veya sancağın arkasında hangi komutan veya idareci varsa, o kuvvet içerisinde yer alan askerler onun arkasından yürür ve onu savunurlardı. Böylece biri ötekini izliyor, biri diğeriyle çarpışıyor. Hepsinin amacı da o sancağın ayakta kalması ve zaferle dönülmesidir.

Liderler cesarette, atılganlıkta, öne atılmada hep ilgili sancağın taşınmasına kendilerini layık görülmesini, o işe ehil olarak kendilerinin olmasını isterlerdi. Örneğin Ukbe b. Nafi, Hakem b. Amr el-Gıfari, Fudale b. Ubeydullah bu isimlerden önde gelenlerdi.

Halife Muaviye tarafından, Irak valisi Ziyad b. Ebih'in kabilelerle harekete geçerken ellerinde sancakları olduğu halde çıkmalarına izin verilmiştir. Böylece anlaşılıyor ki, sözkonusu liderler komutasında yapılan savaşların ve ciddi mânada buna bağlı kalanların işlerine ne kadar önem verdiklerini ve ne kadar bir ciddiyetle sarıldıklarını göstermektedir.[2]

---

[1] Futuhu Mısr, s. 192; Markizi, el-Hutat, 1/268

[2] el-İdaretu'l-Askeriye Fi Devleti'l-İslamiyye, 1/368–369; Taberi Tarihi; Cenabi, Tanzimatu'l-Ceyş, s.227

CASUSLARA VE HABERLEŞMEYE ÖNEM VERİRDİ

Muaviye (ra) Şam beldelerinde Emir olarak görev üstlendiği andan itibaren haberleşmeye, özellikle düşman güçler hakkında muhabereye çok önem verirdi.

Bu dönemde Kostantıniye'de Bizanslılarca bir Müslüman esir alınır. Kendisi Bizanslılar tarafından aşağılanır, eza ve cefa görür. Bunun üzerine adam, "Neredesin Ey Muaviye! Sen bizleri umursamaz oldun ve bizi sattın" diye seslenir. Bu haber, Muaviye'nin Bizans'ta faaliyet yürüten casusları yoluyla Muaviye'ye bildirilir. Bunun üzerine Muaviye, onu kurtarmak için bir fedaisini ve fidyesini gönderir, bu arada onu kurtarmanın yanında, bir de onu aşağılayanlardan birinin de esir alınmasını ister.

Aynı zamanda Müslüman'dan kendisini aşağılayan ve kendisine eza ve cefada bulunan kişiden kısas yoluyla öcünü almasını, fakat kendisine yapılandan fazla bir işkenceye başvurmamasını da ister.

İşte bu olay, Muaviye'nin idaresi döneminde muhaberat işine ne kadar önem verdiğinin ve titizlik gösterdiğini bir delili ve göstergesidir. Zaten bu olayı daha önceki bölümlerde anlatmıştım.

Nitekim Muaviye, muhafiz görevini üstlenen fertlerin ve ailelerinin çok dikkatle korunmalarını ve onlara karşı gereken itinanın gösterilmesini de üstlenmişti. Bu amaçla muhafızlık görevini üstlenen kişiler, içte olsun dışta olsun, düşman bir gücün kendi içlerine sızmaması, Müslüman topraklarına geçmemeleri için her yolu denerlerdi ve buna önem verirlerdi. Bu casuslar ve muhafiz konumundaki görevliler düşman güçlerini zayıf noktalarını, askerî noktalardaki zayıflıklarını öğrendiklerinde bunu hemen ilgililere rapor ederlerdi.

Muaviye döneminde aynı zamanda bir de posta hizmetlerini görecek olan bir daire kurulmuştu. Buna büyük bir önem veriliyordu. Bunun gerekçesi; ülke içerisinde, ülkenin her tarafında muhabere hizmetlerini hızlandırmaktı. Bunun amacı aynı zamanda sınır bölgelerinde olan biten olaylardan ve Ribatlardan haber akışını sağlamaktı. Muaviye dönemine gelinceye dek posta hizmetlerini yürüten özel bir daire kurulmamıştı.

Posta idaresinden sorumlu kişinin askerî idarenin ve halifenin gören gözü ve duyan kulağı olmak mesabesinde idi. Böylece valilerin, komutanların ve diğer devlet adamlarıyla ilgili durumların haber akışını sağlamak mümkün oluyordu. Aralarında bir irtibatsızlık olması istenmiyordu.

Posta idaresinde görevli öyle casusları da vardı ki, her yeni olayda ve yenilikte derhal gerekeni yapan kimselerdi. Kaldı ki posta idaresinde görevli bulunan elemanlar; valiler, halifeler ve askerî erkân arasındaki haberleşmeyi ve askerî emirleri aktarmayı üstlenmelerinin yanında aynı zamanda devlet tarafından görevlendirilen birer denetmen ve müfettiş idiler. Bu itibarla savaşların her merhalesiyle ilgili durumları da rapor ederlerdi. Mali konudaki durumları, neler verip aldıklarını öğrenerek gerekenin yapılması için ilgilileri uyarırlardı. Dolayısıyla harcamaların ve gelirlerin nasıl yapıldığını ve yapılması gerektiğini ilgililere bildirirlerdi. Konu ile ilgili olanlar da toplantılarında bunları gündemlerine alarak gerekli kararları verirlerdi.

Buna ek olarak posta idaresi, askerî idareyi takviye etmede, yardımların ulaştırılmasında büyük görevler üstlendiği gibi yol emniyetinin sağlanması, yolcuların düşmandan korunması, kara ve deniz yoluyla casus sızmasının önlenmesi gibi görevleri de üstlenmişti.

Bölgede bulunan sınır idarecilerinin ve askerlerinin haberleşmelerinden, aynı zamanda büyüklü-küçüklü yerleşim bölgelerindeki haberleşme ve ulaşım hizmetlerinin sağlanabilmesinden de posta idaresi sorumluydu. Hangi yolların daha güvenli olduğu, hangi yollardan hangi araçlarla gidilmesi gerektiğini de yine bu kurum tespit ederdi.

Nitekim böylece halife herhangi bir ihtiyaç durumunda bir orduyu harekete geçirmek istediğinde veya benzeri konularda bir hizmet verme gereğini duyunca askerî bakımdan yerine getirmekle yükümlü olduğu görevini yürütmesi için hemen bu kurum devreye sokulurdu.[1]

Özetle söylemek gerekirse, posta idaresi için, haberleri anında yerine uçurup ulaştırması sebebiyle, "**Müslümanların kanadı**" adı veriliyordu.

KARA SINIRINA VERİLEN ÖNEM

Hilafet görevi Muaviye'ye geçmekle beraber, artık bundan böyle İslâm devletinin sınırlarına da çok önem verilir oldu. Kaldı ki bildiğimiz gibi Muaviye, aynı zamanda Emevî devletinin de ilk kurucusudur. Çünkü Muaviye, yazlık ve kışlık olarak ordusunu iki konumda tutmuş, Hz. Ömer ile Hz. Osman (rma) dönemlerinde Şam bölgesi valiliğini üstlenmiş olan biridir. Kaldı ki tâ onların dönemlerinde İslâm devletini ve sınırlarını korumak ve savunmak amacıyla birtakım çalışmalar yapmış, kaleler inşa

[1] Nihayetul Ereb, 6/158; el-İdaretü'l-Askeriye Fi Devleti'l-İslamiyye, 1/405-406; Dakdufi, el-Cundiyye, s.177; Muhammed Kürd, Hutatuş-Şam, 5/19;

etmiştir. Zaten bu konulara daha önce değinmiştik. Hilafet görevi eline geçince de bundan böyle sınırlara ve sınır bölgelerinde idare merkezleri kurmaya, buraları takviyeye başlamıştır. Aynı zamanda Cezire, Maraş kalelerini sağlama almış ve buralara Müslüman halkı getirip yerleştirmiş, orada huzurun devamlılığını ve sürekli savunma imkânını başarmıştır.

Muaviye (ra) tehcir siyasetinin bir gereği olarak sahil bölgelerindeki kentleri sağlama almak için Fartsan, Baalbek'ten, Humus ve Antakya'dan insanlar getirterek Ürdün, Sur, Akka ve benzeri bölgelerde iskân ettirmiştir. Nitekim Zot, Basra, Kûfe, Fars, Baalbek ve Humus gibi yerlerden de aldığı halkı Antakya bölgesine yerleştirmiştir. Bütün bu olaylar H.42 (662 m) senesinde cereyan etmiştir.

Komutan Abdülaziz b. Hatim el-Bahili'yi de Ermenistan ve Azerbaycan valisi olarak görevlendirmiştir. Bu kişi de Ermenistan bölgesi içerisinde yer alan Debil kentini kurmuş ve savunma amaçlı önemli yerler inşa etmiştir. Nitekim aynı kişi, Azerbaycan'da Neşevi kenti ile Berdaa kentini de kurmuş ve yine Ermenistan sınırları içerisinde yer alan Baylakan binasını da yenilemiştir.[1]

Vali Ziyad b. Ebih, Komutan Rebi b. Ziyad el-Harisi'yi Horasan'da görevlendirmiş, onunla birlikte Mısırlılardan, Basra ve Kûfe halkından elli bin askeri aileleriyle birlikte buraya göndermiştir. İslâm Devletinin sınırlarını korumak amacıyla hepsini de buralarda nehrin aşağı kesimlerinde mecburi iskâna tâbi tutmuştur. Nitekim Ziyad'ın yardımcısına söylediklerinden anladığımız kadarıyla onun İslâm sınırlarına ne kadar önem verdiğini görmekteyiz. O yardımcısına şöyle demişti:

"Ben seni kendime hacip (yardımcı, koruma görevlisi) olarak atadım. Bu sebeple seni dört görevden de aldım." Bunlardan birini şöyle söyler: Eğer sınır bölgesinden gelebilecek olan bir elçi huzuruna girmekte bir saatlik bir gecikme olursa, bu, bir yıllık bir hizmetin boşa gitmesi mânasına gelir. Bu nedenle gelen elçiyi, günün hangi vaktinde olursa olsun, hatta yorganına bürünüp yatıyor bile olsa, derhal huzuruna sokması emrini verir.

Bir keresinde Ziyad, meclisinde bulunanlara, "İnsanlar arasında yaşantısı en iyi olanın kim olduğunu sorar." Onlar da, "Ey Emir, sensin" diye cevap verirler. Bunun üzerine Ziyad kendilerine, "Eğer dediğiniz gibiyse o

[1] el-İdaretu'l-Askeriye Fi Devleti'l-İslamiyye, 2/473-474; Mucemu'l-Buldan, 1/139, 379, 533; 5/286

halde sınır bölgelerinden bana gelenler ve haraçlar nerede? Bu gelirler bana mı geldi?" diye karşılık verir.

Bu ifadeler gösteriyor ki Ziyad, sınır bölgeleriyle ilgili hizmetlere ve buraların korunmasına oldukça fazla önem veren biriydi. Çünkü oralardan gelecek olan gelirleri bizzat o bölgelere harcadığını ima etmek istiyordu.

Yine Ziyad'ın etkili olan sözlerinden birisi de şu ifadedir: "Dört türlü iş var ki, buna ancak yaşlı olanlar dört elle sarılırlar: Sınır bölgelerinde bekleyenler, yazlıkçılar, güvenlikçiler ve kadılar."[1]

Muaviye tarafından Amr b. As'a (ra), Mısır körfezi sınır bölgesinin idaresi görevi verilmişti. O bölgede topladığı haracın oldukça az miktarını gönderir, büyük kısmını ise bölgeyi tahkim etmek, korumak amacıyla buraların hizmetine harcardı. Buralarda görev yapan murabıtlara, askerlere maaş olarak dağıtır, hizmetlerini karşılardı.[2]

Muaviye kışlık ve yazlık dönemlerinde hizmet veren askerî guruplara da çok önem verirdi. Her yıl istediği dönemde istediği yere girmeleri ve oralarda hizmet vermeleri için buna dikkat ederdi. Bunların idaresine ünlü isimleri komutan ve idareci olarak tayin ederdi. Bu görevlere getirilenler de bunu kendileri için büyük bir şeref olarak kabul ederlerdi. Nitekim bu amaçla Muaviye oğlu Yezid'e şöyle diyordu:

"Oğlum! Esasen Müminlerin Emiri, senin istediğini elde etmen için önüne her fırsatı yaymıştır. O halde ne istiyorsan söyle."

Oğlu da kendisinden birtakım isteklerde bulunurken en başta istediği şey, şu olmuştur: "Önümüzdeki yıl, yazlık askerî çalışmaların ve gazaların başına beni getirmenizi istiyorum. Bu sayede ben de Allah yolunda savaşacak olan ordunun donatım işini üzerime alarak, bunun fethini gerçekleştireyim."[3]

Muaviye döneminde yaz ve kış mevsimlerinde birkaç kez idare görevini üstlenmiş olan önemli bazı isimler şunlardır: Süfyan b. Avf el-Ğamidi el-Ezdi ve Malik b. Hubeyre es-Sekuni. Muaviye, bu göreve atayacağı kimseleri, onların bu göreve gerçekten ehil olup olmadıklarını önceden deneyden geçirirdi. Bu seçtikleri arasında güvendiği komutanlardan birisi

---

[1] el-İdaretu'l-Askeriye Fi Devleti'l-İslamiyye, 2/474-475; Askeri, el-Evail; el-Mehasin vel-Mesavi, s.269; Tarihu'l-Yakubi

[2] Futuhu Mısr, s.102

[3] İbn Zafer el-Maliki, Ebnau Nucebail Ebna, s.106; el-İdaretu'l-Askeriye Fi Devleti'l-İslamiyye, 2/476

Süfyan b. Avf el-Ğamidi'dir. Çünkü oldukça deneyimli biriydi. Kendisi bir yazlık dönemde görevinin başında iken vefat etmiştir.

Ölüm haberi Muaviye'ye gelince, çok etkilenmiş ve bunun için diğer şehirlere ve İslâm ordularına tâziye mektubu yazmıştır. Muaviye sayfi olan askerlerinde bir gedik ve eksiklik gördüğünde hemen, "Vah benim Süfyan-'ım! Artık bir Süfyan'ım yok benim" diyerek üzüntüsünü dile getirirdi.

Muaviye İslâm Devletini sınırlarını korumak ve savunmak adına askerî alanda her türlü tedbiri alır, İslâm sınırlarını ve topraklarını koruma adına ne gerekirse yapardı, bundan asla geriş durmazdı.[1]

DENİZ DONAMASINA VE SINIRLARINA VERİLEN ÖNEM

Emevî Devleti kurulunca, bunun üzerine Muaviye daha önceden başlamış olduğu Deniz donanması işini tamamlamaya koyuldu. Böylece İslâm Devletinin sahillerini koruma altına aldı. Birçok savaş gemisi yapımı yanında sahilleri koruma güvenliğini de hazırladı. Çünkü Muaviye döneminde Rumlar Şam sahillerine çıkınca, bunun üzerine gemi yapımında görevlendirmek üzere marangozluk işlerinden anlayan sanatkârların toplanması emrini verdi. Denilen özellikte sanatkârlar toplandı, onlar Şam sahillerinde yerleştirildi. Ürdün ordusu için gemi yapım üssünü Akka'da kurdu. Bilindiği gibi Şam bölgesi ve beldeleri gemicilikte kullanılabilecek nitelikte ağaçlara sahip olan bir ağaçlık, bir ormanlık bölgeydi. Kaldı ki Muaviye, ilk olarak Mısır'da donanma gemilerini yapımı için ilk tersaneyi h. 54 senesinde kurmuştu. Bu esnada Mısır valisi Mesleme b. Mahled el-Enasri idi. Bunların yeri, tersane merkezi Ravza adasıydı. Bu bakımdan burada yapılanlar Ravza yapımı diye ün yapmışlardı.[2]

Halife Muaviye'nin denizci askerlerinin komutanları denizcilik alanında ve gemi yapımımda oldukça deneyimli askerî liderlerdi. Nitekim Muaviye, bunlardan birine Bizans'a karşı kullanılmak üzere askerî hazırlıkların tamamlanması emrini verir. Bu nedenle şu direktifi verir:

"Bir gemi inşa et, içinde birçok sandal ve kayık bulunsun, gemi içten birçok kürekle harekete geçirilerek gemiye hız kazandırsın ve bütün bunları Bizanslılara karşı kullan."

---

[1] el-İdaretu'l-Askeriye Fi Devleti'l-İslamiyye, 2/477-478; Tehzibu Tarihi Dımaşk, 6/185

[2] el-İdaretu'l-Askeriye Fi Devleti'l-İslamiyye, 2/478, 543; Suyûtî, Husnul-Muhadara, 2/378;

Muaviye döneminde devreye sokulan savaş gemileri 1700 kadar idi, hepsi de tam donanımlı, silah ve askerle donatılarak hemen savaşa hazır hale getirilmişlerdi.[1]

Böylece bakıyoruz k Muaviye (ra), isabetli ve yerinde kararlarıyla Şam, Mısır sahillerini denetim altında tutmuş, bu sayede hiçbir Rum askerî gücü bunları geçip gitmekten kurtulamamıştır. İslâm Devletinin deniz donanması mutlaka onu önler ve böylece devletin deniz sahillerini güven altına almış oluyordu. Hatta sırf düşmanı korkutmak ve hareketlerini püskürtmek için zaman zaman Bizans sahillerine doğru akınlar da yapıyorlardı. Hatta Muaviye Bizanslılara karşı binlerce plan ve hesap içerisinde olurdu.[2]

İslâm donanması Muaviye döneminde Akdeniz'deki adalara karşı harekete geçerdi. Örneğin Rodos adasını söyleyebiliriz. Buraya deniz askerî subayı Cunade b. Ümeyye ez-Zehrani el-Ezdi komutasında, bu adayı ansızın fethetmesi emrini verir ki, bu konuyu daha önce ele almıştık. Esasen Rodos adası bölge adaları içerisinde en verimli bir ada idi. Bir de askerî üs haline getirilmesi ve Müslümanların burada konuşlandırılması açısından da büyük önemi haizdi. Böylece burasını sığınak yeri ve aynı zamanda bir gözetleme noktası haline getirerek, kendilerine tuzak kurmak isteyenleri, buradan bir an önce keşfedip gerekeni yapmak istiyorlardı.

Burada bulunan Müslümanlar aynı zamanda Rumlara ait olan adalar civarında bulunuyordu. Halife Muaviye, bu adaya nöbetleşe askerler gönderirdi, hepsini aynı anda oraya toplamazdı. Onların istedikleri her türlü erzakını, ihtiyaçlarını ve maaşlarını fazlasıyla gönderirdi. Burada bir bakıma vur-kaç taktiğini uyguluyorlardı. Rodos adasında ikamet eden askerler, Rumlara karşı oldukça şiddeti davranıyorlardı, denizde onlara saldırıyorlar ve gemilerini ellerinden alıyorlardı. Bu nedenle düşman korkü içerisindeydi.[3]

Muaviye (ra) böylece adaları alıyor, oraları üs haline getiriyor, Murabıt askerler aracılığıyla bu adaların güvenliklerini sağlıyordu. Böylece askerî birlikler, İslâm Devletinin sahillerini koruyarak güven altın almış oluyorlardı.

---

[1] el-İdaretu'l-Askeriye Fi Devleti'l-İslamiyye, 2/544; Nihayetul-Ereb, 6/186; Muhammed Kürd Ali, Hutatu'ş-Şam, 5/37

[2] Fethi Osman, el-Hududu'l-İslamiyye Libizantiye, 1/237

[3] Zirikli, el-Alam, 2/140; el-İstiab, 1/243; en-Nucumu'z-Zahire, 1/44; el-İdaretu'l-Askeriye Fi Devleti'l-İslamiyye, 2/545

Deniz askerlerinin yazlık ve kışlık görevli olanları sayesinde, Muaviye döneminde neredeyse ülke bir uçtan diğer bir uca kadar tamamen güven altına alınmış olunuyordu. Böylece deniz askerleri olsun, kardeşleri olan kara askerleri olsun karadan ve denizden ülkeyi güven altına almış bulunuyorlardı. Hatta askerler komutanlarının idaresinde olarak Mısır ve Şam'dan harekete geçerler, böylece bölge adalarını ve sahillerini korumaya çalışırlardı. Bu hareket, Yezid b. Şecere er-Rehavi, Musa b. Nusayr Büsr b. Ebu Erta el-Amiri, Cunade b. Ümeyye ez-Zehrani, Ukbe b. Amir ve daha niceleri gibi ünlü komutanlar idaresinde yürütülürdü.

Nitekim Muaviye'den sonra gelen Ümeyye Oğulları halifeleri, Muaviye'nin çizdiği yoldan ve uygulamalarından hareketle iş görürlerdi. Artık deniz donanması vazgeçilmeyen bir ordu olmuştu. Bundan böyle daha çok önem verildi ve birçok donanma gemisi inşa edildi, hatta donanma gemilerinde yeniliklere geçildi. Dolasıyla her türlü savaşa uygun silah hazırlandığı gibi her türlü deniz şartlarında savaşabilecek askerî güç yetiştirildi.

Ordu içerisinde sınıflandırılmalara gidildi, her bir sınıfa durumlarına göre komutanlar atandı. Erzak ve donanım bakımından hiçbir şekilde sıkıntı çekmeyecek tarzda donatıldı. Kışın hareket edebilecek askerî güçler olsun, yazın görev başına geçecek olanlar olsun hepsi de her yıl Rumların korkulu rüyaları haline gelmişlerdi. Çünkü Bizans'ın sahillerini tehdit altında tutarak onlara göz açtırmıyorlardı.

ASKERİ DİVANA ÖNEM VERİLİRDİ

Askeri alanlarda gerekenlerin yapılabilmesi, fetih alanlarının genişlemesi için askerî divanlara, meclislere çok önem verilirdi. Askeri divanlar, özellikle halife ve valiler tarafından üzerinde önemle durulan idarelerdi..

Muaviye (ra), hilâfet görevini devraldığında kimi askerî güçler işin başında iken geri plana çekildiler. Zîra askerî idare gereği böyle olmasını istiyordu. Çünkü içte fitneler baş göstermiş, iç çekişmeler alabildiğince sıkıntı oluşturmaktaydı.

Muaviye, dehası ve askerî gücü ile birçok merkezre fazlaca yardımda bulunmakla iç çekişmelerin önüne geçiyordu. Hatta sonraki aşamalarda daha önce birbirleriyle düşman kardeşler konumunda olanların gönüllerini kazanmaya, birbirlerini sevmeye, saymaya çalıştı. Kabile liderlerini yanına alarak tehlikeyi bertaraf etti.

Daha işin başında iken düzenli asker sayısı sadece Basra'da yaklaşık seksen bini bulmuştu. Bunun dışında Kûfe'de altmış bin düzenli asker, Mısır'da da kırk bin düzenli asker vardı. Hatta bir o kadarı da Şam'da bulunuyordu. Bu sayılan sayıya diğer bölgelerdeki düzenli asker sayısı dâhil değildir. Örneğin Fars, Maveraünnehir ve benzeri İslâm devletine dâhil olan bölgelerin hemen her kentinde düzenli asker vardı.

Nitekim Kûfe'de Yabancı unsurlardan yani Arap olmayan Müslümanlardan oluşan 20,000 asker bulunuyordu. Bu askerî güce "el-Hamra" adı verilirdi. Nitekim Basra'da da Buhara'dan alınan esirlerden oluşan iki bin asker vardı ki, bunlar üzerine nişancılıkta kimse yoktu, çünkü attıklarını vurabilen kimselerdi.

Muaviye bu kimseleri de askerî hizmet içerisine aldı, burada görevlendirdi ve hepsine de maaş bağladı. Muaviye, Amr b. Said b. As'ı üs olarak kullanılan hilâfet merkezinde (Dımaşk'ta) ordunun ve askerlerin belli bir kayda geçirilmesi görevine getirdi. Bu hizmet, bölgesel askerî kayıtlar dışında, onlara ek olarak yapılan bir kayıt sistemiydi.[1]

Eskiden olduğu gibi yine seçkinlerin ve uzman kişilerin devri devam ediyordu. Bunun sebebi, askerî alanda olsun, malî konularda olsun, bunlara sonsuz olan güvenden kaynaklanıyordu. Özellikle de askerlere verilecek olan maddi imkânlar ve maaş dağıtımında bunlara güvenilirdi.

Halife Muaviye, uzmanlara birçok bahşiş ve imkânlar sağlardı. Her kabilenin bir uzman kişisi vardı. Kabilesine verilecek olan yardımları ve maaşları o alır, dağıtımı ve paylaşımı ona bırakılırdı. Bu, o kimselerin askerin durumu ve onlarla ilgili haberler konusunda ne kadar bilgi sahibi oldukları ve ne kadar ilgilendikleri durumlarına göre yürütülürdü. Bunlardan gelen teklifler alınıp yüksek meclisteki görüşülerek değerlendirilip uygulamaya konulur veya gereken ne ise o yapılırdı.[2]

Ziyad, kendi idaresindeki askerî düzeni geliştirerek belli bir sistem oluşturdu. Ziyad Basra'da halkı beşerli gruplara ayırdı, her beş kişiye bir adam düşecek şekilde tanzim etti. Nitekim Kûfe'de bunu dörderli olarak tanzim etmişti. Yani savaş düzeninde her on askere biri komuta edecek şekilde, dörderli bir düzen getirmişti. Böylece bunlar güveni sağlamaktan sorumlu idiler. Fitne ve benzeri tehlikeleri bertaraf etmek, iç çekişmelere

---

[1] el-İdaretu'l-Askeriye Fi Devleti'l-İslamiyye, 2/546, 643-644; Futuhu'l-Buldan, s.102; et-Teratibul-İdariye, 1/229

[2] Nesebu Kureyş, s.154; el-İdaretu'l-Askeriye Fi Devleti'l-İslamiyye, 2/645; Hutatu'ş-Şam, 5/7

meydan vermemek, kendi askerî alanlarında bu tür oluşumlara fırsat vermemek üzere kendi aralarında kısımlara ayrılmışlardı.

Arap kabileler arasında Müslüman kentlerdeki askerî idareler ve devletin idarî mekanizması ile olan iletişim, örneğin askerlerin defterlere adlarının kaydı, maaşlarının dağıtımı gibi konular, gerektiğinde yeniden askere çağrılmaları gibi meseleler ilgili görevliler ve uzmanlar aracığıyla yürütülürdü. Genel olarak bu gibi hizmetler, kabileler arasında nüfuz sahibi olanlara bırakılırdı. Çünkü gerek duyulduğunda öncelikle durum bunlara iletilir ve onlar da kendi hizmet alanı içine girenlere karşı görevlerini yapma imkânına sahip olabilirlerdi. Askeri idareye karşı olan sorumluluklarını yerine getirilerdi.

Bunun örneğini Ziyad'ın üstlendiği görevde görmekteyiz. Ziyad Basra halkına seslenmiş ve Haricîleri bertaraf etmedikleri takdirde, onlara vermesi gereken haklarını vermemekle tehdit etmişti ve şöyle seslenmişti: "Ey Basra halkı! Ya bu adamların hesabını görürsünüz ya da ben bu işe önce sizden başlarım. Allah adına yemin olsun ki, eğer onlardan bir tek kişi kaçıp kurtulursa, önümüzdeki yıl payınıza düşecek ola yardımdan size bir dirhem bile yoktur."

Bu konuşma üzerine halk harekete geçer ve Haricîlerin hepsini öldürürler. Kaldı ki Ziyad, emrinde çalışan ve hizmet veren, infazları uygulayan askerlerini ve askerî komutanlarını da ödüllendirerek onlara cesaret verir, askerî bakımdan önemli olan hiçbir meselede geri adım atmamalarını sağlamak için kesenin ağzını açardı. Nitekim Muaviye de Şam'ın ileri gelenlerine aynı uygulama ile hareket ederdi.[1]

FETİHLER AÇISINDAN BİLİMSEL, SOSYAL VE EKONOMİK TESİR

Muaviye döneminde en belirgin ilmiye sınıfı, kıssacı ve hikâyecilerin çoğalmasıdır. Bunlar tıpkı kurra yani Kur'an hafızları ve ilim sahipleri gibi askerler arasında gezip dolaşırlar, onlara atalarının şöhretlerinden, kahramanlıklarından söz ederler ve hamaset şiirlerini okurlardı. Böylece askerin moral gücü düzelir ve savaşa gözünü kırpmadan koşarlardı.

Asker ve ordu içinde fedakârlık ruhunun gelişmesi için vaizler, hatipler, kurrraler, kıssacılar, şairler bulunur ve bunlar askerler arasında

[1] Tanzimatul Ceyş, s.223; [1] el-İdaretu'l-Askeriye Fi Devleti'l-İslamiyye, 2/467, 646; el-Mehasin vel-Mesavi, s.464; el-Fennul-Harbi, s.117

dolaşarak mânevi ve moral güç bakımından zinde olmalarını ve savaşa severek ve isteyerek gitmelerini sağlarlardı.[1]

Halife Muaviye (ra), askerlerine, komutanlarına ve adamlarına karşı olsun, halka yönelik olsun yaptığı konuşmalarında, tavsiye ve vasiyetlerinde tıpkı kendisinden önce geçen Raşit Halifelerin izlediği yolu izlerdi. Nitekim Muaviye, Ubeydullah b. Ziyad'ı Horasan bölgesine görevlendirdiğinde, ona söylediği şu tavsiyesi kulaklara küpe olabilecek türdendir. Muaviye bu tavsiyesinde, **"Allah'tan kork, Hiçbir şeyi Allah korkusuna tercih etme!"** diyordu. Nitekim Muaviye'nin Ubeydullah'a olan bu tavsiyesi daha önce geçmişti.

Muaviye döneminde İslâm ilim ve kültürünün etkisine gelince, bu dönemde Müslümanlar Rodos adasını fethedince, buraya mücahit olarak katılan ilim adamlarının Mücahid b. Cebr el-Mukri, burada ikamet etmeye başladı ve halka Kur'an öğretti. Fetih sırasında burada inşa etmiş olduğu mescitte onlara dinî bilgiler vererek ilim adamlarını yetiştirdi. Bu sadece örneklerden biridir. Bunun gibi binlerce örnek verilebilir. Çünkü bu ilmî çalışmalar sadece Rodos adasıyla sınırlı değildi Aksine nerede bir İslâmî kent ve yerleşim bölgesi varsa, orada bir ilmî çalışma başlatılmıştır.[2]

Fetihlerin Sosyal ve Ekonomik hayat üzerindeki etkisine gelince; Muaviye döneminde Mısır valisi Mesleme b. Mahled el-Ensari (ra) ve benzeri diğer valiler, Mısır'da egemen olduktan ve Haraç mallarına sahip olduktan sonra buralardan elde olunan gelirleri merkeze, Muaviye'ye aktarıyorlardı. Yine bu gelirlerle köprüler, geçitler inşa ediyorlar, yollar yapıyorlardı. Mekke ve Medine'de ikamet edenlere dağıtılmak üzere buralardan elde edilen buğday ve benzeri şeyleri oralara gönderiyorlardı.

Yine elde edilen gelirlerden bölge halkına, gemi yapımı için tersaneler inşasına, Ravza yerine ilgili adada bu konudaki hizmetler için gerekli harcamalar ve yardımlar buralardan sağlanıyordu. Çünkü Muaviye döneminde burada gemi hizmetlerinde 500 kişi hazır vaziyette bekliyordu. Herhangi bir yangın meydana geldiğinde veya bir yıkıntı olduğunda hemen hazır kuvvet mahiyetinde olan bu insanlar oralara koşarlardı. Bütün bunların giderleri de sözkonusu haraç yoluyla sağlanırdı.[3]

---

[1] el-Fennul-Harbi, s.117; el-İdaretu'l-Askeriye Fi Devleti'l-İslamiyye, 2/718

[2] el-İdaretu'l-Askeriye Fi Devleti'l-İslamiyye, 2/719; Tarihu't-Taberi, 6/213

[3] Suyûtî, Husnul Muhadara, 1/151, 2/378; Futuhu Mısr, s.102; el-İdaretu'l-Askeriye Fi Devleti'l-İslamiyye, 2/774

Muaviye döneminde sosyal garanti konusu da önemli bir yer teşkil ediyordu. Çünkü bu dönemde şehit çocuklarının bakımları garanti altındaydı, onlarla ilgili hizmetler ve ailelerine karşı sorumluluklar gerektiği gibi yerine getiriliyordu. Muaviye, meclisinde bulunanlara şöyle söylerdi: "Ey beyler! Size Eşraf adının verilmiş olması, sizin bu mecliste sizden daha düşük seviyede olanlara verdiğiniz hizmet sebebiyledir. O halde bize ulaşamayanların ihtiyaçlarını ve problemini bize iletin."

Bunun üzerine mecliste bulunanlardan biri kalkar ve Muaviye'ye, "Filanca kişi şehit düştü" diye haber verirdi. Bu haberi öğrenen Muaviye de, "Hemen kendilerine maaş bağlayın" emrini verirdi.

Muaviye (ra), Abdullah b. Safvan b. Ümeyye'ye huzuruna girme izni verdiğinde, birtakım kimseler için aracılık ederek kendisinden, "Maaş listesinden adları silinenlerin yeniden kayda geçirilmesini" ister. Bu arada Kureyşlilere iyilik yapmaktan geri durmamasını, sosyal ve ekonomik hayatlarının bolluk içinde geçmesi için gerekli hizmetin verilmesini de bu arada hatırlatır.[1]

Uygarlık ve kültürel alanda fetihlerin ekonomik alanda olsun sosyal bakımdan olsun, Muaviye'nin fethedilen bölgelerde askerleri ikamete mecbur etmesi ve oralarını vatan edinmelerini sağlaması olmuştur. Buralardaki toprakları yarıcılık yoluyla işlemeleri, buralarda oturmalarını, nehirleri akıtarak bu bölgeler su getirmesini sağlamıştır. Nitekim Muaviye, Rodos adasında ikamet eden askerlerine, burada ziraat yapmaları, buradaki toprakları işlemeleri ve hayvancılık yapmaları emrini verir.[2]

MÜCAHİTLERİN KERAMETLERİ

Muaviye (ra) döneminde bazı mücahitlerden birtakım kerametler görülmüştür. Bunlardan biri Ebu Müslim el-Havlani'ye aittir ki, daha önce bundan söz etmiştik. Nitekim Ukbe b. Nafi'den de kerametler meydana gelmişti. Ukbe, Afrika'nın ormanlık bir bölgesinde vahşi ve yabani hayvanlara seslenerek, askerlerine zarar vermeden bölgeyi terketmeleri emrini verir. Bunun üzerine Allah'ın izniyle, bölgedeki hayvanlar orayı terkederler. Çünkü Ukbe, onlara şöyle seslenmişti: "Burayı bize bırakın, buradan ayrılıp uzaklaşın, çünkü biz burada konaklayacağız. Bu uyarıdan sonra sizden hanginizi buralarda yakalarsak onu öldürürüz."

---

[1] Murucu'z-Zeheb, 3/39-40; el-İdaretu'l-Askeriye Fi Devleti'l-İslamiyye, 2/773-774; Nesebu Kureyş, s.389

[2] İbn A'sem, el-Futuh, 1/354; el-İdaretu'l-Askeriye Fi Devleti'l-İslamiyye, 2/775

Bunun üzerine bulunanlar bakarlar ki, çok şaşılacak bir olay meydana gelir. Çünkü yırtıcı ve saldırgan hayvan ininden çıkıp yavrusunu da sırtlamış olarak kuzu kuzu uzaklaşıyor, kurt da yavrusunu almış gidiyor, yılanlar aynı şekilde yavrularıyla birlikte yerlerini terk ediyordu.

Bunun üzerine Ukbe, askerlerine, onlara dokunmamaları için uyarıda bulunur. Nihayet hepsi de bölgeyi terk edip giderler. Bölgede ne kadar zararlı hayvan, haşere ve böcek var idiyse bölgeyi bırakıp giderlerken insanlar da onların bu hallerine bakıp duruyorlardı. Bu halde güneş onları yakana dek devam etti. Artık onlardan herhangi bir hayvanın kalmadığını gördüklerinde, bölgeye girerler. Bundan sonra Ukbe, bölgedeki ağaçların kesilmesi emrini verir.

Bundan sonra Afrika halkı Kayravan'da kırk yıl kaldılar ve fakat orada bir tek yılana, akrebe ve yırtıcı, saldırgan bir hayvana rastlamadılar. Ukbe burada öncelikli olarak Emirliğe ait olmak üzere hükümet konağını inşa etti. Sonra Büyük Camiyi kuracağı yere geldi, buranın planını çizdi. Orada bir bina ihdas etmedi. Orada namaz kılıyordu. İnsanlar da buraya namaz kılmaya geliyorlardı. Ancak kıble konusunda anlaşmazlık çıktı. Halk, "Tüm Mağrib halkı mescitlerini kıblesini bu mescide göre değerlendirmektedirler. O halde, ne olur, biraz gayret et de, şu mescidin kıblesini de bize belirle" diye ısrarda bulunuyorlardı. Günlerce durup yaz ve kış mevsiminde yıldızların ve güneşin doğuşunu izlediler. Fakat hâlâ durumlarının tartışmalı olduğunu gördüklerinde üzüntülü bir halde Ukbe geceledi. Bunun üzerine Ukbe yüce Allah'a dua ederek kendilerini bu çıkmazdan kurtarmasını diledi.

Derken, geceleyin rüyada Ukbe'nin yanına biri gelir ve ona şöyle der: "Sabah kalkınca sancağını eline al. Onu boynuna koy. Sadece sen bu sırada, hiçbir Müslüman'ın duyamayacağı bir tekbir sesi duyacaksın. Yoluna devam et, nerede tekbir sesi kesilirse, işte senin kıblen ve mihrabın orasıdır. Allah bu askerin, bu mescidin ve bu şehrin işi ve hizmeti açısından senden razı olsun. Allah yakın bir gelecekte bu sayede dinini güçlendirecek ve küfredenleri de zelil kılacaktır."

Ukbe hemen uykusundan uyanır, bu sırada ürperti içindedir. Hemen namaz için abdest alır ve mescitte iken namaza durur, yanında halkın ileri gelenleri de vardır. Sabahleyin tan yeri ağarınca, Müslümanlarla beraber sabah namazını kılar, derken ön tarafından bir tekbir sesi duyar. Çevresinde bulunanlara, "Benim duyduklarımı siz de duyuyor musunuz?" diye sorara. Onlar da, "Hayır" derler. Hemen, bu işin Allah'tan olduğuna ina-

nır. Doğruca sancağını alır, onu boynuna atar, tekbir sesini izleyerek yoluna devam eder. Nihayet mihrap yerine geldiğinde, orada tekbir sesi kesilir. Bunun üzerine sancağını hemen o noktaya diker ve halka dönerek, "İşte sizin kıbleniz ve mihrabınız burasıdır" der. "Artık bundan böyle şehrin diğer mescitlerini kıblesini de buna göre ayarlayın" emrini verir.

Artık bundan böyle halk, buranın önemi ve değeri açısından bölgenin her tarafından buraya akın ederek yüklerini buraya getirirler. Çünkü Ukbe hem en hayırlı bir vali ve en hayırlı bir Emir idi, duası makbul olan kimselerdendi.[1]

Ukbe'nin bu kıssasında çok açık ve büyük bir ders bulunmaktadır. Çünkü Afrika'nın balta girmemiş ormanlarına doğru sesleniyor ve burada bulunan ne kadar zararlı canlı varsa hepsi de bundan sonra bölgeyi terk edip gidiyorlar. Bu, yüce Allah'ın İslâm'ı yaşayan ve yeryüzünde yayan sevdiği veli kullarına ihsan ettiği büyük bir kerametter. Çünkü bu ormana seslenerek sesini oradaki canlılara duyurmuş ve o canlılar korkarak yerlerini ve inlerini bırakıp gitmişlerdi. Âdeta aklı başında varlıklarmış gibi bölgeyi terk edip giderlerken onların bu halini gören Berberîlerden büyük bir kabile, bu olay karşısında hak din İslâm'ı kabul etmiştir. Nitekim İbn Esir bir rivayetinde bu olayı belirtmiştir.[2]

Kimi araştırmacılar Ukbe'nin bu olayını, râvilerin Ukbe etrafında geliştirip uydurdukları bir efsane olarak aktarma çabasındadırlar.

Gerekçe olarak da sözkonusu canlıların, İslâm ordusunun çıkardıkları gürültü ve seslerden korkmaları sebebiyle yavrularını alıp ormanı terk ederek kaçıp gitmelerini göstermektedirler. Doğrusu böyle bir gerekçe kimi araştırmacıların tuhaf yorumlarından ileri gitmez. Çünkü bu tür tarihçiler doğru ve sağlıklı düşünmekten yoksun olduklarından, soyut akılla kabullenemeyecek bu türden harikaları ret ediyorlar ve bir türlü havsalalarına sığdıramıyorlar. Soyut akılla inkâra kalkışıyorlar. Kaldı ki kimi tarihçiler de bu ve benzeri olayların harikulâde olaylardan olduğunu unutuyorlar, sıradan olaylarmış gibi efsane türü hâdiseler gibi gösteriyorlar.

Oysa, asıl inanmayanların getirdikleri yorumlar aklı selimle bağdaşmamaktadır. Çünkü vahşi ve yabani kara hayvanların herhangi bir korkuya kapıldıklarında ilk kaçıp gidecekleri yerler yuvaları ve inleri olacaktır. Buraya saklanmaları da gelebilecek bir tehlikeden güvende olmak içindir.

---

[1] Futuhu Mısr, s.133; el-Beyanul Muğrib Fi Ahbaril Endülüsi ve'l-Mağrib, 1/19-21; el-Kâmil Fi't-Tarih, 2/484 Burada anlatılan bu kıssa isnad yönünden sahih olan bir kıssadır.

[2] Futuhu Mısr, s..133; et-Tarihu'l-İslâmi, 13/249

Hatta bir canlının bir şeyden korkup kaçması ve korktuğu şeyden kaçarken inine ve yuvasına sığınmayıp ortalıkta ve meydanlarda, açık alanda herkesin gözleri önünde dolaşması ve saklanıp gizlenmemesi, gelebilecek bir tehlikeye tamamen açık hedef haline gelmesi aklın kabullenemeyeceği bir şeydir.

Söylenenlerin onların ileri sürdükleri gibi olduğunu varsaysak bile, diyelim ki, o canlılar İslâm askerlerinden korkup ürktükleri için bölgeyi kaçarak terk edip kurtulmaya çalıştılar. O zaman ortada Berberîlerin şaşkınlık geçirerek İslâm dinini kabullenmeleri sözkonusu olamazdı. Dolayısıyla bu şaşkınlık doğuran olay karşısında sözkonusu canlıların inlerine sığınmaları gerekirdi. Oysa inlerini ve yerlerini bırakıp kaçmaktadırlar. Bu itibarla gerçekçi olarak düşünebilen tarihçiler hayret ve şaşkınlık uyandıran bu olayın öyle sıradan bir hâdise olmadığına dikkat çekmişlerdir.

Nitekim İbn Abdulhakem'den gelen bir rivayete göre Leys b. Sa'd demiş ki; bana Ziyad b. Aclan anlatmıştı, demişti ki: "Afrika halkı bu olaydan sonra bölgede kırk yıl ikamet ettiler ve fakat eğer bir kimse bin dinara bir tek yılan veya akrep satın almaya kalksa bulamazdı."[1]

Yine Ukbe b. Nafi ile alâkalı olarak bir başka olay da anlatılır. Bu da kıbleнin tespiti hadisesidir. Bu esnada tuhaf bir hadise meydana gelir, o da bir tekbir sesi duyulmaktadır, fakat bu sesi sadece Ukbe işitebilmektedir. Bu da Allah'ın salih ve veli kullarına bir ikramıdır. Kaldı ki Ukbe, duası kabul edilenlerdendi. Allah onun duası bereketiyle Müslümanları, karşı karşıya bulundukları birçok sıkıntıdan kurtarmıştır.[2]

Ehl-i Sünnet ve Cemaat, salihlerin gösterdikleri kerametleri kabul ederler. Çünkü Allah'tan korkan Allah'ın sevgili kulları olan veliler, Hz. Muhammed'e tâbidirler, böylece onlar Allah'ın emrettiklerini yapar, yasakladıklarından da uzak dururlar. Ancak tâbi olmaları konusunda kendilerine neler açıklanmışsa, onlar da ona uyarlar. Allah kendilerini melekleri ve katından olan bir ruh ile destekler. Allah, nurundan onların kalbine nur akıtır. Onları keramet sahibi kılar. Çünkü Allah bu sayede, emir ve yasakları doğrultusunda hareket eden takva sahibi veli kullarına kerametlerle ikramda bulunur.

Allah, hayırlı ve sevgili kulları olan velilere dinde duyulan bir ihtiyaç veya Müslümanların herhangi bir ihtiyaçları sebebiyle bu mânada keramet

[1] Bk. Önceki kaynak.
[2] et-Tarihul-İslami, 13/249

yoluyla ikramda bulunabilir. Kaldı ki velinin kerameti aslında peygamberinin mucizesidir. Çünkü velilerin kerametleri, peygamberlerine tâbi olmaları ölçüsündedir. Ayrıca bilinmelidir ki kerametler ancak, kişinin ona ihtiyaç duyması sebebiyle meydana gelebilirler.[1]

İman bakımından zayıf olan biri buna ihtiyaç duyduğunda veya muhtaç olan biri buna gerek duyduğunda, Allah tarafından onun imanını güçlendirecek, endişelerini önleyecek bir işaret gelir ki, buna keramet denir. Bu da en üstün ve kâmil olan ve böyle bir şeye aslında ihtiyaç duymayan birinden meydana gelir. Bu türden kerametler kimi zaman derece bakımından üstün olan ve buna ihtiyaç duymayan birinden meydana gelmeyebilir. Ondan daha düşük seviyede bir veli kuldan zuhur edebilir. Bu, kişinin veliliğinin eksikliği sebebiyle değildir. Örneğin sahabe, mertebece Tabiundan üstün oldukları halde, kendilerinde çokça keramet meydana gelmemiştir. Oysa derece bakımından onlardan daha alt seviyede olan Tabiunda bu daha çok meydana gelmiştir. Bu, Tabiunun sahabeden üstün olduğu manasına gelmez.

Ehl-i Sünnet ve'l-Vemaat inancına göre velilerin kerametlerine iman etmek gerekir.[2]

EŞEL DAĞI GAZVESİNDE ELDE EDİLEN GANİMETLERİN TAKSİMİ

Horasan'da Eşel dağı gazvesinde elde edilen ganimetlerin paylaşımı konusuna gelince; bu ganimetlerin paylaşımı Hakem b. Amr el-Gıfari eliyle olmuştur.

Abdurrahman b. Subh rivayet ediyor, diyor ki: "Ben Horasan'da Hakem b. Amr ile beraber bulunuyordum. Bu sırada Ziyad, Amr'a şöyle bir yazı gönderdi: 'Eşel dağı bölgesinde ikamet eden halkın silahları yere yapışıktır, yani onlar kinci bir toplumdurlar. Onların kullandıkları kaplar da altındandır, yani onların üstünde servet ve varlık bakımından üstün olan bir başka toplum da yoktur.' Bunun üzerine Hakem onlara savaş açtı, ortalarına girdi, onları birbirinden ayırdı, yollarını kesti, çevrelerini kuşattı. Fakat işin içinden çıkamadı, sıkışıp kaldı. Derken bu sırada Mühelleb işi ele aldı. Mühelleb savaş işini ele alır almaz, ilk iş olarak o bölge halkının liderlerinden birini tuzağa düşürüp yakaladı ve ona şöyle seslendi:

"Seçimini yap, sana iki yol var, ya seni öldüreceğim veya sen, bizim sıkışıp kaldığımız bu darboğazdan bizi çekip kurtarırsın, tercih senindir."

---

[1] İbn Teymiye, Mecmu el-Fetava, 11/274

[2] İbn Teymiye, Mecmu el-Fetava, 11/274; el-İnhirafatul-Akidiyye ve'l-İlmiye, 1/508

O da Mühelleb'e dedi ki: "Geçit yoluna ateş yaktır ki, onlar bunu görünce, oraya doğru sizi yakalamak için harekete geçsinler. Çünkü onlar bunu görünce sizi yakalamak amacıyla hepsi bir araya toplanıp üzerinize geleceklerdir. Bu esnada kapattıkları öteki yoları bırakıp buraya akın edeceklerdir. Hemen siz de bu yolun dışındaki bir geçiş noktasına geçin, siz oradan çıkıp gidene dek zaten onlar size yetişemezler, sizi yakalayamazlar. Bunun üzerine Mühelleb aynı taktiği uyguladı. Böylece kurtuldular ve büyük miktarda da ganimet elde ettiler."[1]

Abdurrahman Subh yine anlatıyor ve diyor ki: "Ziyad Hakem'e şöyle yazdı: 'Allah adına yemin olsun ki eğer sen, elde ettiklerinden bir yanlış yapacak olursan senin kökünü kazırım.' Ziyad'ın, Hakem'e böyle bir yazı gönderme sebebi, Hakem'in eline birçok ganimet geçtiği haberini almış olmasıdır. Müminlerin Emiri, altın, gümüş ve değerli şeylerin kendisine gönderilmesini, onları kendisine gönderene dek hareket etmemesini yazmıştı.

Bunun üzerine Hakem de Ziyad'a şöyle yazar: "Asıl konuya gelince; yazın elime ulaştı. Orada hatırlatıp diyorsun ki, Müminlerin Emiri, ganimet olarak alınan altın, gümüş ve değerli eşyanın kendisi için ayrılıp gönderilmesini, ondan hiçbir şeyi dağıtılmamasını yazdığını belirtiyorsun. Oysa Aziz ve Celil olan Allah'ın mektubu, yazısı, Müminlerin Emirinin mektubundan ve yazından daha önceliklidir. Allah adına yemin olsun ki eğer gökler ve yerler Allah'tan korkan, onun emir ve yasakları doğrultusunda hareket eden bir kulun üzerine kapanıp çıkış yollarını engelleseler, her şeyden münezzeh olan yüce Allah kesin olarak bu özellikte bir kuluna mutlaka bir çıkış yolu gösterir."

Hakem, Ziyad'a bu yazıyı yazdıktan sonra, yanında bulunanlara dönerek, "Haydi buyurun, ganimetlerinizi paylaşın" diye seslendi. Halk ganimete koşup aldılar. Elde edilen ganimetlerden devletin payı olan beşte bir kısmını ayırdı, kalanını da askerleri arasında bölüştürdü.

Ravi diyor ki, Hakem bundan sonra şöyle dedi: "Allah'ım! Eğer benim bu davranışım senin katında hayırlı idiyse, benim ruhumu burada al." Böylece Hakem, Horasan topraklarında Merv'de vefat eder.[2]

Hakem b. Amr el-Gıfari'nin ganimetleri bölüştüreceği haberinin, Hakem'in askerleri arasında yayıldığını İbn Abdulberr, İbnü'l-Cevzi,

[1] el-Kâmil Fi't-Tarih, 2/476
[2] Tarihu't-Taberi, 6/167

İbnul-Esir ve İbn Kesir gibi ilim adamları yazmaktadırlar. Bu kaynaklar, sözkonusu altın, gümüş ve değerli eşyanın Muaviye'nin talebi olduğu, bu ganimetlerin askerler arasında bölüştürülüp dağıtılmamasını istediğini yazdığı noktasında ittifak etmekle birlikte, bu haber sahih isnadlara dayanmamaktadır. Hatta İbn Kesir bu bilgilere ek olarak, bizzat Muaviye'nin kendisinin, altın ve gümüşün Beytülmale gönderilmesini istediğini yazmıştır.[1]

Burada mutlaka zikretmemiz gerekir. İslâm'a göre ganimetlerin bölüşümünü yüce Allah kitabında şu ayetle açıklamıştır:

"Ey inananlar! Bilmelisiniz ki ganimet olarak savaşta elinize her ne geçirdiyseniz, bunun beşte biri Allah'a, Resûlüne, Resûlü-'nün yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmış olanlara aittir. Eğer Allah'a ve iki ordunun karşılaştığı gün, hak ile batılın ortaya çıktığı Bedir savaşı günü kulumuza indirdiğimiz ayetlere iman ediyorsanız, o halde ganimetleri buna göre bölüştürün. Allah her şeye kadirdir, azlığınıza rağmen düşmanlarınızı perişan etmiştir."[2]

İşte buna göre, elde edilen ganimetlerin beşte dördü o savaşa katılan ordu bireyleri arasında paylaştırılacak, beşte biri ise, âyette belirtildiği gibi bir paylaşıma tâbi olacaktır. Bu nedenle bu hükmü, Muaviye (ra) bilmiyor olamaz. Kaldı ki Muaviye'nin dindarlığı ve âdil oluşu da onun Allah'ın hükmünü reddetmesine engeldir.[3]

Yeniden Taberi'nin rivayetine dönersek, varsayalım ki, elde var olan dinî hüküm çok açık olmasına rağmen Hakem b. Amr el-Gıfari (ra), askerleri arasında hemen alelacele ganimetleri bölüştürmedi. Aksine konu hakkında kendisiyle Ziyad arasında yazışmalar oldu. Ganimetlerin dağıtımının geciktirilmesi meselesi, bu konu da bizi birkaç ihtimal üzerinde düşünmeye sevk ediyor. Bu yazışmalar sırasında, rivayetlerin pek de açık olmaması dikkate alınırsa, işin o kapalı olan yönleri ortadan kaldırılmış olabilir. O ihtimalleri şöylece sıralayabiliriz:

1- Muaviye (ra) elde edilen ganimetlerden beşte birinin kendisine gönderilmesinde, Müslümanların imamı olarak kendisine bu kısımdan yani beşte birin altın ve gümüş olarak gönderilmesini istemiş olabilir.

---

[1] el-İstiab, 1/357; el-Muntazam, 5/230; el-Kâmil Fi't-Tarih, 2/476;
[2] (Enfal, 8/41)
[3] Merviyyat Hilafeti Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.351-352 bu önemli kitaptan alınmadır.

2- Muaviye, elde olunan ganimetlerin beşte birinin olsun, tamamının olsun, hiçbirine dokunulmadan Hindistan'a götürülerek orada daha yüksek bir fiyat satılmasını, daha sonra elde edilen yüksek kâr ile birlikte bunun beşte birinin kendisine gönderilmesini ve kalanının da askerler arasında paylaştırılmasını istemiş olabilir.[1]

3- Müslüman Beytülmalinde gözle görülür bir eksilme meydana gelmiş olabilir. Muaviye de (ra), Hakem'in askerlerinin elde ettikleri ganimetlerinin belli bir süre ile de olsa ödünç olarak Beytülmale aktarılmasını istemiş olabilir.

Önemli olan derslerden biri de rivayet sabit ve gerçek ise, Hakem bu noktada şu sahih ve kesin delile istinaden karşı koymuş ve istediklerini göndermemiş olabilir: "**Yaratana isyan halinde, yaratılana itaat yoktur.**"[2]

Hakem b. Amr, ganimetleri bölüştürmede emaneti yerine getirme konusunda bu delile bağlı kalarak hareket etmiş olabilir. Dolayısıyla, bu konuda ganimetlerle ilgili herhangi bir yanlışa sapmadan, önce beşte bir kısmını ayırdıktan sonra kalan kısmını da askerleri arasında paylaştırmış olabilir.

İşte Muaviye dönemine ilişkin olarak kazanılan fetihlere ait önemli dersler ve ibretler...

H. 62 (681 M) YILINDA SILA B. UŞEYM VE OĞLUNU ŞEHİT OLMASI

Sıla b. Uşeym zahit, abid ve örnek alınacak bir insandı. Kendisi Ebus-Sahba el- Adevi diye bilinir. Bir hanımefendi ilim kadını olan Muaze el-Adeviye'nin de eşiydi. Sıla'nın İslâm toplumunda çok tekin bir yeri ve konumu vardı. Nitekim onun bu yönünü gösteren örneklerden biri şöyledir. Adamın biri, Sıla'ya gelir ve ona kardeşinin öldüğü haberini getirir. Sıla da ona, "Yaklaş ve yemek ye" der. Sözlerine şöyle devam eder: "Belli bir zamandan beri, bana kardeşimin ölüm haberi veriliyordu. Yüce Allah şöyle buyurdu: "**Doğrusu ey Muhammed! Sen de öleceksin onlar da öleceklerdir.**" (Zümer, 39/30)

Sıla aynı zamanda keramet sahibi bir kimseydi. O kerametlerinden birini Hammad b. Cafer b. Ziyad aktarıyor, ona da babası Ziyad söylemiş

---

[1] Merviyyat Hilafeti Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s. 352 Dr. Halid el-Ğays, Hakem b. Amr el-Gıfari ile alakalı olarak bu ganimet meselesi hakkında bir araştırma yapmış. Ben bütün bunları burada dipnotta adı geçen kitaptan alıntıladım.

[2] Buharî ve Müslim.

ve demiş ki: "Kâbil'e savaşmak üzere gittik. Orduda Sıla da vardı. Bir yerde konakladılar. Dedim ki, hele Sıla ne yapacak, kendisini bir gözlemleyeyim. Hemen namaza durdu, sonra uzandı ve herkesin uyumasını bekledi. Sonra yerinden sıçrayıp kalktı, hemen oradaki bir ormanlığa girdi, ben de arkasından girdim. Baktım, abdest aldı ve namaz kılmaya başladı. Derken ona doğru bir aslan geldi ve yanına yaklaştı ve bir ağaca tırmandı. Secdeye vardığında aslan ona bakıp duruyordu, kendi kendime, "İşte hemen üzerine atlayıp onu parçalayacak" dedim. Fakat bir şey olmadı. O oturup namazını kıldı ve selâmını verdi, bunun üzerine aslana dönerek, "Ey saldırgan hayvan, git de bir başka yerde rızkını ara" dedi. Bunun üzerine oradan kükreyerek ayrılıp gitti. Ben, onun kükremesinden dağlar çatlayacak sandım. Öylesi bir kükreyişle ayrılıp gitti.

Sabah olunca, oturdu, daha önce hiç duymadığım bir şekilde birtakım hamdlerle Allah'a hamd etti, sonrasında da şöyle dua etti: "Allah'ım! Beni cehennem ateşinden kurtarmanı isterim. Yoksa benim gibisinin senin cennetini istemeye hiç cesareti olabilir mi?"[1]

Ala b. Hilal anlatıyor, adamın biri Sıla'ya demiş ki: "Ey Ebus-Sahba! Ben rüyamda bir şehit verdiğimi, senin de iki şehit verdiğini gördüm" der. Sıla da o adama, "Şahit ol, ben ve oğlum ikimiz de şehit düşeceğiz" der.

Yezid b. Ziyad dönemi gelince, Sicistan'da Türklerle savaş için karşı karşıya geldiler. Hepsi hezimete uğradılar. Bu arada Sıla oğluna, "Oğlum! Sen geri dön, annenin yanına var" der. Oğlu da babasına, "Babacığım! Sen hayrı, şehit olmayı sadece kendin için istiyorsun ve bana da geri dönüp annemin yanına gitmemi söylüyorsun öyle mi!" diye karşılık verir. Bunun üzerine babası oğluna, "Öyleyse öne geç" der, o da öne geçer. Savaşmaya başlar, nihayet yaralanır ve şehit düşer. Babası Sıla, oğlunun üzerine atılanları, onun cesedinden uzaklaştırmak için oklar fırlatıyordu. Çünkü kendisi iyi bir okçuydu. Nihayet oğluna saldıranlar, onun yanından ayrılıp uzaklaştılar. O da öne atıldı, oğlunun yanına varıp başucunda dikildi, onun için dua etti. Sonra da şehit düşünceye kadar savaşmaya devam etti.[2]

Hammad b. Seleme anlatıyor, diyor ki bize Sabit haber vermişti, demiş ti ki: "Sıla savaştaydı, yanında oğlu da vardı, babası oğluna, "Yavrucağızım, kalk ileri geç, düşmanla savaş, tâ ki ben seni Allah rızası için şehit vereyim, önce senin şehit düştüğünü göreyim ki, Rabbim katında yüzüm

[1] Siyeru A'lami'n-Nubela, 3/499
[2] Siyeru A'lami'n-Nubela, 3/500

olsun" dedi. O da hemen harekete geçti, şehit düşene dek savaştı. Sonra Sıla kalktı, öne geçti ve o da şehit düştü."

Bunun üzerine hem oğlunu ve hem kocasını şehit olarak veren o bilgin anne Muaze'nin yanına hanımlar gelip toplanırlar. Anne Muaze gelen kadınlara, "Eğer siz yanıma beni tebrik etmek için geldiyseniz, hoş geldiniz; yok eğer yanıma bir başka niyetle geldiyseniz, hemen geri dönün" der. Baba ve oğlun Sicistan'da şehit düşmeleri, H. 62 (681 m) yılında olmuştur.[1]

[1] Tabakatu İbn Sa'd, 7/137; Siyeru A'lami'n-Nubela, 3/498–500

5.
KONU

VELİAHTLIK VE MUAVİYE'NİN ÖLÜMÜ

YEZİD'E BİAT EDİLMESİ FİKRİNİN DOĞMASI

Birçok araştırmacı Yezid'in veliaht seçilme fikrinin Muğire b. Şûbe'nin başı altından çıktığını yazarlar. Bu veliahtlık fikrini düşünen bir akıl, uzağı görebilen bir fikir sahibi olması itibariyle Muaviye'den sonra hilâfet makamına Yezid'in getirilmesi fikrini Muaviye'ye sunar. Bu amaçla valisi bulunduğu Kûfe halkını buna hazırlayacağını ve veliaht olarak Yezid'i kabul etmeleri düşüncesini kabul ettireceği garantisini verir.

Peki, bu durum nasıl gelişir? Bir gün Muğire b. Şûbe (ra) Muaviye-'nin huzuruna çıkar ve Kûfe valiliğinden istifa etmek istediğini söyler. Muaviye de kabul eder. Ancak Muaviye, Muğire'nin yerine Said b. el-As'ı Kûfe'ye vali olarak göndermek ister. Bu durumu Muğire'yi seven taraftarlarından bazılarınca Muğire'ye bildirilir. Bu olaydan Muğire etkilenir. Ve yeniden görevine dönme arzusuna kapılır.

Bu amaçla hemen harekete geçer ve doğruca Muaviye'nin oğlu Yezid'e gider ve kendisine biat edilmesi konusunu açar. Yezid de Muğire

tarafından kendisine söylenen bu meseleyi babası Muaviye'ye açar. Bunun üzerine Muaviye hemen Muğire b. Şûbe'yi dâvet eder ve derhal Kûfe'ye ikinci defa vali olarak dönmesi ve bu arada Yezid'e biat işi için çalışmalara başlaması emrini verir.[1]

Dipnotta da belirtildiği gibi tüm rivayetlerin isnadları zayıftır. Bu rivayetin senedi, rivayeti kabul etmek için bize bir cesaret vermemektedir ya da bu rivayet pek de içimize sinmemektedir.

Kaldı ki Muğire (ra) çok değerli olan bir sahabidir. Onun nasıl bir insan olduğu konusu ise bu kitapta yeri geldiğinde anlatılmıştı. Kendisi h. 50 (670 m) senesinde vefat etmiştir. Oysa o vefat ettiği sırada Yezid'in Muaviye'nin veliahdı olması düşüncesi bile sözkonusu değildi. Bu düşünce Ziyad b. Ebih Irak valisi iken ortaya çıkmıştı.

Taberi çok açık olarak belirtiyor: Muaviye, oğlu Yezid'e biat edilmesi için h. 56 (675 m) senesinde halkı buna dâvet etmiştir. Yani olay Muğire'nin ölümünden altı yıl sonra olmuştur.[2]

Eğer durum böyle ise yani biat düşüncesi Muğire b. Şûbe'nin başı altından çıkmışsa, o halde Muaviye ne diye altı sene bekler ve Muğire'nin ölümünden önce değil de, onun ölümü üzerinden altı yıl geçmesinden sonra bunu açıklar, bunun mantıksal açıklaması nasıldır?[3]

MUAVİYE'NİN, OĞLU YEZİD'E BİAT KONUSUNDA ATTIĞI ADIMLAR

Tarihsel kaynaklarda, Muaviye'nin, kendisinin ölümünden sonra oğlu Yezid'in Müslümanların velayetini alması düşüncesine ne zaman ciddi mânada başladığı konusunda kesin ve net bir bilgi bulunamamaktadır. Ancak böyle bir düşünce olayının hicri 50 senesinden sonra baş göstermiş olabileceği konusu daha görünmektedir.

Bu ise genel olarak cennetle müjdelenmiş olan sahabe büyüklerinden artık meydanlarda kimsenin kalmayışı ve ölmüş olmalarıdır. Örneğin Sa'd b. Ebi Vakkas ve Said b. Zeyd b. Amr gibi zatlar ortada yoktur. Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan'ın ölümünden sonra, Yezid, Kostantıniye'yi kuşatan ordu komutanlığında bulunurken durumu öğrendikten sonra bu dü-

[1] İbn Ebi'd-Dünya, el-İşraf Fi Menazilil-Eşraf, s. 121; Tarihu't-Taberi,, 6/220; Tarihu'z-Zehebi, (H. 61-80 olayları), s.272 Ancak bütün bu eserlerde yer alan bu bilgiler, isnad bakımından ciddi manada zayıf olan isnadlardır.

[2] Tarihu't-Taberi, 6/150, 219; Mevakıful-Muaraza Fi Hilafeti Yezid b. Muaviye, s.84-87

[3] Mevakıful-Muaraza Fi Hilafeti Yezid b. Muaviye, s.87

şünce meydana geliyor. İşte bütün bunlardan sonra Muaviye, oğlu Yezid'i halife seçtirmek için birtakım hazırlıklar yapar.

Doğaldır ki Muaviye, Yezid b. Ebih'in başka bir kadından olan kardeşi olduğunu öğrenince onunla bu konuyu danışıp istişarede bulunmuştur. Çünkü Ziyad, cahiliye döneminde Ebu Süfyan'ın kendisiyle ilişkide bulunduğu bir kadından dünyaya gelmiştir. Daha sonra bunun Ebu Süfyan'ın gayr-i meşru oğlu olduğu anlaşılınca, artık bundan böyle ona da Ziyad b. Ebih yerine Ziyad b, Ebi Süfyan denilir olmuş ve kendisi böylece Irak'a vali olarak tayin edilmiştir. Şimdi bu istişare ila ilgili olarak Taberi'nin rivayetini dinleyelim. Bu istişarede Ziyad ne yapmıştır?[1]

Taberi diyor ki: "Muaviye, oğlu Yezid'e biat olunmasını arzu edince, kendisiyle istişarede bulunmak üzere Ziyad'a konuyu yazar. Ziyad da meseleyi Ubeyd b. Ka'b en-Numeyri'ye aktarır ve der ki: "Her danışmanda güvenilecek bir yön vardır. Her sırrın da kendisiyle paylaşılacak bir sırdaşı vardır. Ki insanlar bu ikisi sebebiyle de zarar görürler. Birincisi, o sırrın yayılması ve verilecek öğüdün de ehil olmayan birine verilmesidir. Bundan halk zarar görür. Kendisine güvenilecek olan adam şu iki durumdan birini tercih eden insandır. Birisi âhiret adamı, onun dünya ile bir ilgisi yoktur, sadece Allah katından beklentisi sevaptır. İşte biri böyle olan bir adam, ötekisi de dünya adamıdır, ama kendisine bir saygısı olan insandır. Akıllıdır, soyunu, mevkiini korumasını bilir. Ben bu özelliğin her ikisini de sende denedim. Senden öncekilere saygıyla bakarım. Ben seni bir mesele için dâvet ettim. Çünkü yazıya geçmesi ve sırrın yayılması halinde bu, ithama sebep olur."

Ziyad konuşmasına şöyle devam eder: "Doğrusu müminlerin Emiri Muaviye bana yazmış, oğlu Yezid'e biat edilmesine karar vermiş. Fakat insanların nefretinden endişe duymaktadır. Bunun için ona karşı hoşgörüyle bakılmasını istiyor ve bu konuda danışmak için bana yazmış, sen bu konuda bana ne dersin?"

Ubeyd b. Ka'b en-Numeyri de şöyle der: "İslâm dâvası ve onu garantiyle üstlenip götürmek meselesi öyle basit bir iş değildir. Yezid, tembel, umursamaz bir adam olduğu gibi aynı zamanda avcılığa da düşkün biridir. Benden öğrendiklerini Müminlerin Emirine ilet ve ona Yezid'in yaptıklarından haber ver."

---

[1] Nizamu'l-Hükm Fi'ş-Şeriati ve't-Tarihi'l-İslamiyyi, 1/189

Bunun üzerine Ziyad kendisine: "Hemen aceleci davranma, biraz yavaş ol. İstediğin mesele ortaya çıkana dek, bekle. Bir hayırda aceleci davranmanın, sonunda onu elden kaçırmak gibi bir tehlikesi de vardır." Bu defa Ubeyd, Ziyad'a, "Bundan başka bir yol yok mu?" der. Ziyad da kendinse, "Nasıl yani?" diye sorar. Ubeyd, Ziyad'a, "Sen, Muaviye'nin bu düşüncesinden vazgeçmesi işine karışma. Ona oğlunu kötüleme. Ben, Muaviye tarafından gelen bir sırrı Yezid'e aktarayım ve senden yana Yezid'e diyeyim ki: "Müminlerin Emiri Ziyad'a bir yazı göndermiş, kendisiyle, halkın sana biat edilmesi konusunu görüşmüş. Ancak senin halka karşı olan yanlışların sebebiyle, halkı korkuttuğunu, bu nedenle de senden intikam almak peşinde olabileceklerini, ancak senin halkı endişeye soktuğun şeyleri terk etmen halinde senden intikam almak gibi bir düşünceye kapılmayacaklarını söyleyeyim. Böyle bir durumda Müminlerin Emiri halka rağmen delillerini daha sağlam hale getirecek ve senin de işin kolaylaşmış olacaktır. Bu durumda sen Yezid'e öğüt vermiş ve müminlerin Emrini de memnun etmiş olursun. Bu sayede ümmetin işi konusunda duyduğun endişelerden de kurtulmuş olursun."

Ubeyd'den bu sözleri dinleyen Ziyad, "Sen, lafı tam yerinde söyledin, taşı da gediğine yerleştirdin. Haydi, yolun açık olsun. Eğer bunda isabet edersen, çok yerinde bir iş yapmış olursun. Eğer isabet etmezsen, bunda bir aldatma da yoktur. Allah'tan dileğim, İnşaallah bir yanlışa düşmekten uzak kalırsın" der. Ubeyd de, "Sen yani şimdi böyle diyorsun değil mi, gaybı, ileride nelerin olabileceğini de Allah bilir" der

Ubeyd Yezid'e gider, durumu onunla görüşür. Ziyad da Muaviye'ye, işi yavaştan almasını, aceleci davranmamasını söyler. Muaviye de bunu kabul eder ve Yezid'i olabilecek ve yapabileceği birçok yanlışlardan da uzaklaştırmış olur.[1]

Doğrusu bu tarihi istişare olayı bize aşağıdaki şu gerçekleri ortaya çıkarmaktadır:

A- Bu fikir ilk olarak Muaviye'den kaynaklanmıştır. Buna rağmen çok tehlikeli bir işe koyulduğunun da farkındadır. Dahası, daha önce hiç örneği görülmeyen bir işe girişmektedir. İşte bu amaçla Ziyad ile istişare yolunu seçmiştir. O Ziyad ki, Asmai, onun için şu ifadelere yer vermektedir:

[1] Tarihu't-Taberi, 6/221

"Dâhiler dört kişidir: Biri Muaviye'dir. Muaviye susuzluğu gidermede dâhidir. Biri Amr b. As'tır. O da, hemen işleri anında çözme için yaratılmıştır. Biri Muğire bi Şûbe'dir, Problemlerin üstesinden gelmede üstüne yoktur. Biri de Ziyad'dır. Küçük-büyük her işin altından o çıkar."

Ziyad, Muaviye'ye, bu işi yavaştan almasını salık verir, o da denileni kabul eder. Bu bakımdan Muaviye, bu çok tehlikeli işe hemen girişmemiştir. Ancak Ziyad'ın ölümünden sonra bu işe kalkışmıştır.[1]

Taberi diyor ki: "Ziyad ölünce, Muaviye bir genelge yayımladı, burada halka, ölmesi halinde Yezid'i, yerine halife olarak seçtiğini bildirdi. Böylece Yezid veliaht oldu. Beş kişi dışında herkes Yezid'e biat etti ve Muaviye bu güvenceyi aldı."[2]

B- Aslında Maviye, ilgililerle konuyu istişare ederken Yezid konusunda sadece söz almakla yetinmek istemiyor, daha kendisi hayatta iken ona biat olunmasını da istiyordu. Doğrusu böyle bir uygulama da bundan öce hiçbir örneği olmayan bir uygulama oluyordu. Çünkü bilindiği gibi halk, Hz. Ebu Bekir (ra) vefat etmeden Hz. Ömer'e (ra) biat etmiş değildi.

C- Esasen Ziyad, işin çok tehlikeli bir adım olduğunun farkındaydı. Bu nedenle hemen daha işin başında iken, konu hakkında Muaviye'ye durumu bir yazı ile bildirmeyi istememiş ve bu meseleyi özel bir elçiyi göndermekle neticeye bağlamak istemişti. Bilindiği gibi o özel elçi de Ubeydullah b. Ka'b en-Numeyri idi. Ziyad konuyu yazı ile kendisine aktarma yerine, meseleyi sözlü olarak aktarmayı tercih etmişti. Çünkü yazışma sonucunda haberin yayılma endişesi vardı. Bu nedenle baştan beri ihtiyatlı hareket etme yoluna gitmişti. Aksi takdirde hiç de hoşa gitmeyen durumlar meydana gelebilirdi. İşte bu nedenle Ziyad, Ubeydullah'a şöyle diyordu:

"İşte bu nedenle önemli bir mesele için seni çağırdım Çünkü mesele kitap sayfalarına geçerse çok su götürebilir."

D- Kaldı ki Muaviye de halkın tepkisinden endişe ediyordu. Çünkü halife hâlâ hayatta iken, hilâfet konusunda halifenin oğluna biate etmek, onun veliahtlığını kabullenmek o kadar kolay bir iş olmayacaktı.

E- Ayrıca Ziyad, Yezid açısından halkın tepki göstereceği endişesini taşıyordu. Bunun içindir ki, o şöyle diyordu: "İslâm dâvası ile ilgili hizmet

[1] Nizamu'l-Hükm Fi'ş-Şeriati ve't-Tarihi'l-İslamiyyi, 1/191
[2] Tarihu't-Taberi, 6/221

ve onu o taşıma sorumluluğu çok büyük ve önemli bir görevdir. Oysa Yezid, vurdumduymaz tembelin biridir. İşleri umursamayan ve avcılığa düşkün olan bir kimsedir." Nitekim Ubeydullah'ın ona verdiği cevap, üzerinde düşünülmesi gereken bir cevaptır. Çünkü Ubeydullah, Yezid'le buluşacağını ve ona olayı aktaracağını söylüyordu. Zîra Ziyad, intikama sebep olacak şeyin terk edilmesini istiyordu. Böyle olması halinde korkulacak şeylerden kurtulma imkânı doğabilecekti.

F- Nihayet Ziyad, sonunda Muaviye'ye bir yazı yazma cihetine gitti. Fakat burada, konu hakkında aceleci davranmaması gerektiğini öğütlüyordu. Nitekim Muaviye de bu öğüdü kabullendi.[1]

Konu hakkında Muaviye ayrıca Ahnef b. Kays gibi isimlerle de istişarede bulunmuştur. Rivayete göre Muaviye, oğlu Yezid'i veliaht olarak atayınca, onu Kubbetul-Hamra denilen sarayda oturtur. Halkı da buraya dâvet eder. Halk önce, Muaviye'yi selâmlarlar, ondan sonra da oğlu Yezid'e yönelerek onu selâmlarlardı. Nihayet bir adam gelir, o da aynı şekilde hareket eder, sonra da Muaviye'ye döner ve şöyle konuşur:

"Ey Müminlerin Emiri! Bilmelisin ki, eğer sen şu oğlunu, Müslümanların işlerini idareye getirmemiş olsaydın onları kaybederdin."

Bu sırada Ahnef b. Kays da orada oturanlar arasındadır. Muaviye ona dönerek, "Ey Ebu Bahr, neden sen böyle bir söz söylemedin?" der. O da, "Eğer yalan söyleyecek olursam Allah'tan korkarım, doğruyu konuşacak olursam, bu defa sizden korkarım" diye cevap verir. Bunun üzerine Muaviye de kendisine, "İtaatte hayrın ve iyiliğin peşinde olduğun için Allah senin niyetini hayra erdirsin" der ve kendisine birkaç bin verilmesini emreder.

Ahnef b. Kays oradan çıkıp ayrılınca, sözkonusu adam kapıda kendisini yakalar ve kendisine, "Ey Ebu Bahr! İşin gerçeği şu ki, her şeyden münezzeh olan Allah'ın yarattıkları içerisinde halkın en şerlisi ve kötü olanlarının -Muaviye'yi kast ederek- bu adam ile oğlu olduğunu ben de adım gibi biliyorum. Ancak bu adamlar ellerindeki mal varlıklarını sağlam kapılar arkasında ve sağlam kilitlerle garanti altına almışlar. Senin de işittiğin gibi biz o malları, senin duyduğun sözler dışında bir başka şekilde oradan çıkarıp elde edebilecek durumda değiliz, ancak o yoldan elde edebiliyoruz."

Bunun üzerine Ahnef adama, "Diline sahip ol, çünkü ikiyüzlüler öyle yaratıklardır ki, Allah huzuruna da bir şekilde çıkacaklardır."[1]

---

[1] Nizamu'l-Hükm Fi'ş-Şeriati ve't-Tarihi'l-İslamiyyi, 1/192

Tanıtım Kampanyaları

Konu ile ilgili olarak Muaviye tarafından, oğlu Yezid'in yerine veliaht seçildiği ve velayet yetkisini onda olacağı konusunda yürütülen en başarılı kampanya, Muaviye tarafından, Yezid'in başkomutan olarak Kostantıniye-'ye giden ordunun başına getirilmesi olayıdır. Yezid, Kostantıniye gazvesinden dönünce, Muaviye kendisi Hac Emiri olarak tayin etti. Fakat buna rağmen halkın tepkisinden ve bazı muarızların karşı koymasından da korkuyordu.[2]

Bu nedenle konu için hazırlık yapmak çabasındaydı. Bu nedenle hem valileriyle ve hem de devlet adamlarıyla istişarelerde bulunuyordu. Onlardan havanın yumuşatılması, halktan Yezid adına biat alınması için yardım istiyordu. İşte bu noktada, şair Rebia b. Amir ed-Darimi -ki kendisi Miskin ed-Darimi diye tanınır- Yezid'i tercih eden ve ondan yana tavır koyan biri olarak Muaviye'nin meclisinde bir şiir dile getirir. Bu arada Muaviye-'nin Meclisi doluydu, hepsi de Ümeyye Oğullarının önde gelen adamlarıydı. Miskin ed-Darimi şöyle diyordu:

Dikkat edin, Amir ve Mervan ya da

Said nasıl söylerler böyle bir şeyi

Ey Allah'ın halifelerinin çocukları biraz yavaş olun

Onu böyle bir göreve hazırlayan Rahman'dır bilin

Çünkü batı minberini Rabbi hazırladı ona

Çünkü Yezid'dir müminlerin Emiri bilene

Bu şiir üzerine Muaviye, "Ey Miskin! Senin dediklerini göz önünde bulunduracağız ve Allah'tan hayırlı olmasını dileyeceğiz" diye konuşur ve fakat orada, Ümeyye Oğullarından mecliste bulunanlardan hiçbir kimse bir şey söylemezler ve sadece söyleneni ikrar ederler ve muvafakat ederek söylenenlere katılırlar.[3]

Şam Halkının Yezid'e Biat Etmeyi Kabullenmeleri

Muaviye, Şam halkının hilâfet makamının kendilerinde kalması noktasında çok istekli olduklarını kavrar. Bu nedenle Şam halkı, Yezid'e biat

---

[1] eş-Şuhubu'l-Lamia Fi's-Siyaseti'n-Nafia, s.458
[2] Dirase fi Tarihil Hulefai'l-Emeviyyin, s.104
[3] İbn Kuteybe, eş-Şi'r ve'ş-Şuara, 1/455; Dirase fi Tarihil Hulefai'l-Emeviyyin, s.104

konusunda Muaviye'nin emri doğrultusunda kesin kararlarını verdiler ve veliaht olarak olma konusunda tercihlerini Yezid'den yana koydular. Şam halkı, hilâfetin miras yoluyla babadan oğla geçmesini pek garipsemediler. Oysa Hicaz halkı bunu garipsiyorlardı ve olmamasını istiyorlardı. Nitekim Iraklılar da bu türden bir hilâfete sıcak bakıyorlardı. Çünkü Bizanslılara komşu olmaları sebebiyle, babadan oğla geçen bu saltanat fikrine yatkındılar. Ancak bütün bunlar belli bir bakış açısıyla olmaktaydı. Çünkü Iraklılardan kimileri bu işe ehil olarak Ehl-i Beyti görüyorlardı ve bunda ısrarcı idiler. Iraklıların böyle bir şeyde ısrarcı olmaları, İran Sasanilerinden etkilenme ile oluyordu. Çünkü bölge Müslümanlar tarafından fethedilmeden önce İran Sasanilerinde uygulama veraset yoluyla oluyordu.[1]

Ancak Şam halkı, Muaviye'nin, Yezid'in kendisine veliaht olarak kabul edilmesi arzusunu gördüklerinde, onun bu isteğine olumlu cevap verdiler. Daha sonra da Yezid Kostantıniye gazvesinden döner. Artık bu düşüncenin ortaya atılması ve Şam halkının da Yezid'e biat etmeleri meselesi günde gelir. Şam halkı bütünüyle bu fikre sıcak baktıklarından aralarında herhangi bir itiraz sözkonusu olmadı. Artık bundan böyle Şam halkının Yezid'e biat etmesi üzerine diğer bölgelerden de, örneğin Hicaz gibi yerlerden de Yezid'e biat etmek üzere heyetler gelmeye başladı.[2]

Heyetlerin Biat İçin Gelmeleri

Bölgelerden heyetlerin gelmesi üzerine Muaviye bu amaçla Dımaşk'ta oldukça geniş bir toplantı yaptı. Gelen heyetler, Arap kabilelerinden değişik kabilelerden oluşan heyetlerdi. Örneğin Şam beldelerinden gelenleri şöylece sıralayabiliriz: Dahhak b. Kays el-Fehri, Sevr b. Maan es-Sülemi, Abdullah b. Udat el-Eşari, Abdullah b. Mes'ade el-Fezari, Abdurrahman b. Osman es-Sakafi, Hassan b. Malik b. Behdel el-Kelbi ve saire.[3]

Nitekim Medine halkından Amr b. Hazm el-Ensari gibi isimler de gelmişlerdi ama bunlar daha sonradan gecikmeli olarak geldiler. Basra halkından da Ahnef b. Kays et-Temimi gelmişti. Daha sonra gelen heyetlerin liderleri söz aldılar, konu hakkındaki düşünceyi onayladıklarını söylediler. Hatta gidilen ve seçilen bu yolun oldukça yerinde olduğunu överek belirttiler. Kan dökülmemesi bakımından da seçilen yolun doğru ol-

---

[1] el-Mevsuatu'l-Hadisiye, Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/325 Bu rivayet Hasan ligayrihidir.
[2] Tarihu Halife, s.211; Mevakıful-Muaraza Fi Hilafeti Yezid, s.89; Hani Ebu'r-Rabb, Tarihu Filistin, s.319-320; el-Beyan ve't-Tebyin, 1/392
[3] Muhtasaru Tarihi Dımaşk, 3/386; Mevakıful-Muaraza Fi Hilafeti Yezid, s.89-90

duğunu söylediler. Bunun sevgi ve saygıyı devam ettireceğini, ülfeti sağlayacağını söylediler.

Böylece veliaht olarak Yezid'e biat işini tamamlayıp sağlama aldılar. Ancak burada üzerinde durulması gereken nokta, Amr b. Hazm el-Ensari, böyle bir toplantıda hazır bulunmadı. Bu da iki sebebe dayanmaktaydı:

Birincisi; Medine halkı, esasen bu biat işine sıcak bakmıyordu ve buna şiddetle karşı çıkıyorlardı. Bu nedenle heyet toplantısına kimseyi göndermemişlerdi.

İkincisi: Muaviye, Amr b. Hazm'la karşılaşmak istemiyordu. Bunun da sebebi, Muaviye'nin Medine halkının bu işe sıcak bakmadığını Amr b. Hazm'dan dinlemiş olmasıydı. Çünkü Muaviye, Amr b. Hazm'ın bu işe karşı olanların adına bir delege olarak geleceğini biliyordu. Bu nedenle gelmesi halinde, toplantıda farklı görüşlerin doğabileceğinden endişe ediyordu. Amr'ın karşı çıkması halinde toplantıda kargaşa çıkabilirdi. İşte Muaviye bu nedenle Amr'ın toplantıda bulunmamasını ve daha sonraki bir tarihte gelmesini ve onunla yalnız olarak görüşmeyi istemişti.

Nitekim durum Muaviye'nin zannettiği gibi gerçekleşti, ancak buna rağmen Muaviye yapılan tenkitleri dinledi ve kendisine birçok bahşiş ve hediye vererek gönlünü aldı. Bu olay, Amr b. Hazm'la heyetten ayrı olarak görüşülmesinden sonra gerçekleşmiştir.[1]

Medinelilerden Biat Etmelerinin İstenmesi

Muaviye (ra), oğlu Yezid'e Biat konusunda çevre beldelerdeki ilgililere haber gönderdiği gibi, Medine'ye de aynı istekle haber gönderdi. Medine'de bulunan Emiri ya da valisine oğlu Yezid adına biat alması emrini gönderdi. Bu sırada Medine vali Mervan b. Hakem'di. Mervan, Muaviye'den gelen emir doğrultusunda hemen harekete geçti ve Medine halkını toplayıp kendilerine yönelik bir konuşma yaptı. Mervan Medine halkını itaate dâvet etti, onlardan Yezid'e biat etmelerini istedi ve fitne çıkarmaktan sakınmalarını emretti.

Mervan konuşmasına şöyle devam etti: "Bilindiği gibi kendisi doğru yolda olan ve doğru yolu da gösteren Raşit Halife Ebu Bekir'in (ra), kendi yerine Hz. Ömer'i veliaht olarak tayin etmesi bunun bir göstergesidir" dedi. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir'in oğlu Abdurrahman hemen kalkıp kendisine itirazda bulundu. Hz. Ebu Bekir'in (ra) Hz. Ömer'i veliaht ola-

[1] Mecmau'z-Zevaid, 7/248-249; bu rivayet isnad yönünden sahih olan bir rivayettir.

rak göstermesiyle bu olay arasında yakından ve uzaktan herhangi bir benzerliğin asla bulunmadığını söyledi ve "Ebu Bekir (ra) bu konuda ailesinden ve yakınlarından herhangi birine bu meseleyi bırakmayı asla düşünmedi. O bu meseleyi kendi kabilesi dışında Adiyy b. Ka'b Oğullarına mensup birine yani Ömer'e bıraktı. Çünkü Ebu Bekir meseleyi araştırdı ve baktı ki, bu görev için ehil olan kişi Ömer'dir ve görevi kendisinden sonra ona bıraktığını söyledi ve ona biat etti." Abdurrahman b. Ebu Bekir (ra) daha sonra sözlerini şöyle sürdürdü: "Senin ileri sürdüğü bu biat olayı âdeta Herakliyus ile Kisra'ya benzeyen biatler gibidir." Bu karşılık üzerine, Abdurrahman ile Mervan arasında tartışma çıktı.[1]

Bir başka rivayete göre Hz. Ebu Bekir'in oğlu Abdurrahman dedi ki: "Ey Ümeyye Oğulları! Bu mesele için üç yol seçin, ya Hz. Peygamberin (sav) sünnetini uygulayın, Ya Ebu Bekir'in yolunu veya Ömer'in yolunu izleyin. Dikkat edin, siz bu meseleyi kayserlerin yolunu izleyerek çözmeye kalkışıyorsunuz. Çünkü ne zaman bir kayser ölürse hemen onun yerine bir başka kayser tahta geçerdi."

Bu konuşma üzerine Mervan b. Hakem, "Yakalayın bu adamı" diye emir verdi. Ancak Abdurrahman hemen Ablası Hz. Aişe'nin evine sığındı ve Mervan oraya girme cesaretini gösteremedi. Bunun üzerine Mervan b. Hakem şöyle dedi: "İşte bu olay, hakkında Rabbimizin şu âyeti indirdiği olay gibidir:

"Anne ve babasına 'Öf size! Benden önce nice nesiller gelip geçmiş iken, beni yeniden diriltecek olmakla mı tehdit ediyorsunuz?' diyen kimseye onlar Allah'a sığınarak, 'Yazıklar olun sana! İman et, Allah'ın vaadi gerçektir' diyorlardı. O da, 'Bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir' diyordu." (Ahkaf,46/17)

Bunun üzerine Hz. Aişe (ra) perde gerisinden şöyle seslendi: "Yüce Allah bu âyeti bizim hakkımızda değil, sadece **Uzeri** kabilesine mensup olanlar hakkında indirmiştir."[2]

Daha önceden de belirtildiği gibi Mervan b. Hakem, Medine halkından Yezid'e biat etmeleri konusunda bir hazırlık girişiminde bulunmuş, fakat halk tepki göstermişti. Durumu Muaviye'ye bildiren Mervan, ondan gelen bir mektup almıştı, fakat bu mektubunda Muaviye, oğlu Yezid ko-

---

[1] İkdul Ferid, 7/248-249 Bu olay isnad bakımından sahih olan bir haberdir; Mevakıful-Muaraza, s.99; Mecmaul Fevaid, 5/241 Bu haber de isnad bakımından Hasen bir haberdir.

[2] Buharî, H. 4827; Buharî'de bu konuda bir başka rivayet de bulunmaktadır.

nusunda herhangi bir şey söylememektedir. O bu mektubunda şu ifadelere yer veriyordu:

"Artık ben yaşlandım. Ölümümden sonra ümmetin ayrılığa düşmelerinden endişe etmekteyim. İstediğim o ki, benden sonra onların işlerini düzene sokacak, bir probleme meydan vermeyecek birini atayayım. Bu nedenle bu meseleyi seninle de görüşüp danışayım istedim ki, meseleyi bulunduğun yerdekilere açasın, sana verecekleri tepki ve görüşleri hakkında bana görüşlerini bildiresin.

Bu mektup üzerine Mervan da halkı topladı ve ayağa kalkarak onlara Muaviye'nin yapmak istediklerini haber verdi. Halk da, "Muaviye isabet etmiş ve böyle düşünmekle de muvafakat etmiştir. Temennimiz o ki, Muaviye hakkımızda hayırlı olan birini seçer de bu konuda herhangi bir kusur işlemez."

Ancak ikinci yazısında Yezid isminden söz edilince, Medine halkı hemen ilk anda tepkilerini gösterdiler ve karşı çıktılar. Medine halkının içinden geçenler hakkında Abdurrahman b. Ebu Bekir (ra) onların isteklerine tercüman oldu.[1]

Daha önce de gördüğümüz gibi Mervan b. Hakem, Muaviye tarafından verilen görevi yerine getirmede pek başarılı olamamıştı. Bu nedenle Muaviye, bizzat kendisi konuyu görüşmek amacıyla Hicaza gitmek ve konuyu orada bulunan sahabe ile görüşerek sahabenin ne düşündüklerini öğrenmek istedi. Bu nedenle Muaviye (ra) Umre yapmak niyetiyle h 56 (675 m) yılında buraya geldi. Ancak Hz. Ebu Bekir'in oğlu Abdurrahman, Hz. Ömer'in oğlu Abdullah ve Hz. Zübeyir'in oğlu Abdullah Muaviye'nin geldiğini öğrendiklerinde her üçü de Medine'yi terk ederek Mekke'ye doğru yola çıktılar. Muaviye Medine'ye gelince, burada halka seslendi ve halkı oğlu Yezid'e biat etmeleri için teşvikte bulundu. Bununla da kalmayıp halkı idare etme konusunda hilâfet makamına layık olan kişinin de oğlu Yezid olduğunu savundu. Sonra dedi ki: "Biz de Yezid'e biat ettik. Bunun üzerine halk da ona biat etti."[2]

Anlaşılan o ki; Muaviye, şayet Abdullah b. Ömer ve onunla birlikte hareket edenler olaya engel olmak isterlerse, öldürüleceklerinden endişe ettiğini belirtmiştir. Bu hareketiyle de Muaviye, Şam halkı ile onlara gözdağı vermek istiyordu. Çünkü Şamlıların, üzerinde çoğunlukla ittifak et-

---

[1] Mevakıfu'l-Muaraza, s.99; el-Medine fi'l-Asri'l-Emevi, s..88; el-Kâmil Fi't-Tarih

[2] İbn Kesir, el-Biadye ve'n-Nihaye, 11/305; Buharî, et-Tarihu's-Sağir, 1/103; Tarihu Halife, s..213-214 Bu bilgiler isnad yönünden Hasen olan rivayetlerdir. el-Ebatıl vel-Menakir ve's-Sıhah ve'l-Meşahir, 1/262

tikleri bir Müminlerin Emirine karşı çıkabilmenin mümkün olabileceği düşünülemezdi. Çünkü Şam halkı Müminlerin Emiri Muaviye'ye oldukça bağlı olan bir toplum idiler.

Nitekim anlatıldığına göre Muaviye, "Allah'a yemin olsun ki ya Ömer'in oğlu Abdullah biat eder ya da kesin olarak ben onu öldürürüm" diyordu. Abdullah b. Safvan bu haberi duyunca, buna çok öfkelendi ve eğer bu dediği doğru ise Muaviye'yi öldürmeye karar verdi. Fakat durumu Muaviye'ye sormuş ise de Muaviye dediklerini inkâr etti ve Abdullah b. Safvan'a, "Ben mi İbn Ömer'i öldürecek mişim? Vallahi ben asla onu öldürecek değilim" diye yemin etti.[1]

Abdullah b. Ömer ve Muaviye: Muaviye Mekke'ye gelerek Umresini yaptıktan sonra, Abdullah b. Ömer'i yanına çağırtır, o da çağrıya karşılık verip gelir, Muaviye şehadet getirerek der ki:

"Asıl konuya gelince; Ey İbn Ömer! Duyduğum kadarıyla sen benim hakkımda ileri geri konuşmalar yapıyormuşsun ve başında bir Emir olmaksızın bir geceyi geçirmeyeceğini söylermişsin. Ben, seni uyarıyorum, sakın Müslümanları bölmeyesin ve aralarına bir fitne ve bozgunculuk sokma gayretine düşmeyesin."

Hz. Ömer'in oğlu Abdullah da Muaviye'ye cevap verdi ve ona Raşit Halifelerin halife seçimlerini hangi yoldan ve nasıl yaptıklarını açıkladı. Dahası, onların Muaviye'nin oğlu Yezid'de daha hayırlı ve daha değerli çocuklarının var olduğunu, ancak Muaviye'nin, oğlu Yezid adına setçiği yolu kendi oğulları için seçmediklerini söyledi, tuttuğu yolun yanlışlığını açıkladı. Sonra da, kendisinin Müslümanların birliğini bozmak ve aralarına tefrika sokmak gibi bir amacının olmadığını da açıkladı. Kendisinin de Muhammed ümmetinin uygun bulduğu ve üzerinde ittifak ettikleri şeyi uygun bulduğunu açıkladı. İbn Ömer'in bu açıklamaları, Muaviye'nin yüreğine su serper ve bunun üzerine o da, "Allah sana rahmetiyle muamele buyursun" der.[2]

Ancak İbn Ömer burada Muaviye'ye bir şart ileri sürdü, o da herkesin Yezid'e biat etmesi konusunda icma oluşmasını ve bunu sağlamasını istedi. Bunun üzerine Muaviye, Hz. Ömer'in oğlu Abdullah'a sunulmak üzere 100 bin dirhem gönderdi.

---

[1] et-Takrib, s.308 Abdullah b. Zübeyir'in Mekke'de öldürülmesi olayı, H.73/692m

[2] Tarihu Halife, s.214-215 Bu bilgiler isnad yönünden Hasen olan rivayetlerdir.

Muaviye, onu Yezid'e biat etmeye dâvet edince, İbn Ömer kendisine, "Sen, bu paraları Yezid'e biat etmem adına mı bana gönderdin? Bu muydu istediğin? O halde benim dinim pek de ucuzmuş!" diyerek kendisine ağır bir cevap verdi ve İbn Ömer bununla, biat etme adına böyle bir paranın alınmasının caiz olmadığını, olmayacağını, makamların para ile satın alınamayacağını dile getiriyordu. Çünkü bunun bir rüşvet anlamına geleceğini, eğer yapılan biat hak ve gerçek üzere bir biat ise, hak ve gerçek olan bir şey için ücret almanın caiz olmayacağını, eğer biat bâtıl olan bir biat ise sırf mal adına bir şeylere sahip olmak adına makama ehil olmayan birilerine biat sağlamak için para dağıtmanın, rüşvet vermenin de caiz olmadığını ve olmayacağını dile getiriyordu.

Bu noktada Abdullah b. Ömer (rma), veraset yoluyla babadan oğula makamın ve idarenin ele geçirilmesine rıza göstermediğini veya birtakım kimselere mal dağıtarak, ulufe vererek makam elde edilemeyeceğini vurgulamak istiyordu.[1]

Abdurrahman b. Ebi Bekir ve Muaviye: Abdullah b. Ömer (rma), Muaviye'nin yanından ayrıldıktan sonra bu defa Muaviye, Hz. Ebu Bekir'in oğlu Abdurrahman'ı yanı istetti, Abdurrahman b. Ebu Bekir gelince de, Muaviye kendisiyle konu hakkında konuşmaya başladı. Ancak Abdurrahman, oldukça ağır bir tarzda Muaviye'nin sözünü keser ve oğlu Yezid adına yapılacak olan bir biat çağrısına karşı koyacağını dile getirir ve bu işin mutlaka "şûra"ya bırakılmasını ister, Muaviye'ye karşı da onunla savaşacağı tehdidinde bulunur, sonra da kalkar. Bunun üzerine Muaviye de kendisine şöyle der:

"Allah, senin dilediğine karşılık bana yeter" der ve Abdurrahman'dan aceleci davranmamasını, Şamlıların gözleri önünde onu reddettiğini söylememesini istedi. Çünkü söylemesi durumunda kendisini öldürüp ortadan kaldırabilecekleri uyarısında bulundu. Nihayet akşam olunca halk gelip ona biat ettiler. Bundan sonra da konu hakkında bir düşüncesi olanlar geldiler ve görüşlerini ortaya koydular. Bu esnada Muaviye'den beklenen şey de kendisine muhalefet edenlere karşı, Şam halkının onlara müdahale etmemelerini, kendilerine dokunmamalarını istemekti, o da bunu yaptı.[2]

---

[1] Dr Sultan Halid, el-Fukaha vel-Hulefa, s.58-59; Kal'acı, Mevsuatu Fıkhı İbn Ömer, s.153; Tabakat, 4/182; Sahih senetle gelmiştir.

[2] Sahih bir senetle bak Tarihu Hulefa, s.213-214; yine sahih bir senetle bak Tarihu Ebi Zur'a, 1/229; Mevakıful-Muaraza, s.103

Abdullah b. Zübeyir (rma): Abdurrahman b. Ebu Bekir'in peşinden de Abdullah b. Zübeyir'i yanına istetti. Muaviye, bu biat meselesinde asıl engel çıkaranın o olduğunu söyleyerek, onu itham etti. Hatta Abdurrahman b. Ebi Bekir ile Abdullah b. Ömer'in buna karşı çıkmalarının arkasında da onun olduğunu kendisine söyledi.

Abdullah b. Zübeyir, ona ret cevabını verdi, eğer Emirlik görevinden dolayı bir usanç ve bıkkınlık duyuyorsa, onu bırakmasını, bundan uzak durmasını istedi. Sonra da Muaviye'den, henüz kendisi hayatta iken oğlu Yezid için biat almasından vazgeçmesini istedi. Sonra da Muaviye oğlu Yezid'e karşı çıkışının da Allah Resûlü'nün (sav) hadisinden çıkardığı bir hükümden hareketle olduğunu belirtti. Çünkü hadisten alaşılan, aynı anda iki halifeye birden biat etmenin caiz olmadığıdır. Dolayısıyla halife olarak kendisi yani Muaviye hayatta olduğu sürece, oğlu Yezid'e biat edilemeyeceğini bildirdi. Sonra da dedi ki: "Ey Muaviye, sen bana haber vermiştin, senin verdiğin habere göre, Resûlüllah (sav),

"**Eğer yeryüzünde iki halife olursa, o ikisinden birini öldürün**" diye buyurmuş. Bütün bu gerçeklere rağmen çaban niyedir?[1]

Hüseyin b. Ali (Rma): Geçen bilgiler ve görüşmeler çerçevesinde Hz. Hüseyin ile ilgili olarak bir görüşme olup olmadığı, Yezid'e biat konusunda ona da başvurulup başvurulmadığı konusundan söz edilmedi. Burada böyle bir durumdan söz edilememesi belki de Muaviye'nin Hz. Hüseyin (ra) ile Iraklılar arasında özel bir bağın olduğunu bilmiş olmasından kaynaklanmış olabilir. Çünkü Irak halkı, Hz. Hüseyin'e mektup yazarak, Muaviye'nin ölümünden sonra, onun hilâfet makamına geçmesini istemişlerdir. Kaldı ki, Hz. Hüseyin (ra) Mekke'de Muaviye ile karşılaşmış ve ikisi arasında oldukça uzun görüşmeler olmuştur. Nitekim bu mesele zaten hilâfet konusu ile ilgili olarak gayet açıktır. Çünkü bu durum Yezid'i oldukça kızdırmış ve bu sebeple de Yezid babasına şöyle demiştir:

"Adamın biri hep karşına bu niyetle çıkıyor; konuşuyor, bu sebeple de sana sıkıntılar yaşatıyor."

Bu konuşma üzerine Muaviye de oğlu Yezid'e, "Bırak onu, ilgilenme. Belki de o, bunu benden başkası için istiyordur, bu nedenle kalkıp onu öldürmek caiz olmaz."[1]

---

[1] Hasen bir senetle bak Tarihu Hulefa, s.213-214; İbn Nuaym, Hilyetul Evliya, 1/330-331; Taberani, el-Mucemul-Kebir, 19/314; Heysemi, Mecmau'z-Zevaid, 5/198. Heysemi bu rivayetin ravilerinin sika olduğunu söylemiştir.

Muaviye'nin Abdullah b. Ömer, Abdurrahman b. Ebu Bekir ve Abdullah b. Zübeyir (rhum) arasında geçen konuşma ve görüşmelerinden ortaya çıkan geçek şu ki; bu isimler iki sebepten dolayı sözkonusu biate karşı çıkmaktadırlar:

Birincisi: Baba ile oğul arasındaki alakadan dolayıdır. Çünkü böyle bir yolu, daha önce geçen Raşit Halifeler seçmiş değillerdi.

İkincisi: Bu tür bir biatin bâtıl olduğuna delil getirmeleri ve eldeki apaçık nassa aykırılık sebebiyle, bu türden bir biati reddetmeleridir. Çünkü Resûlüllah'ın hadisinde bu durum oldukça açık ve nettir ve nass da aynı anda iki halifeye birden biat olunamayacağı yönündedir.

Burada üzerinde durulacak diğer bir nokta da bu hilâfet meselesine karşı çıkanların Yezid aleyhinde herhangi bir söz söylememiş ve onu kötülememiş olmalarıdır. Yoksa daha sonra Yezid hakkında söylenen ve yakıştırılan bir takım kötülenmeleri var idiyse eğer, bu zatların bu yanlışları ve kötülükleri görmezden gelmeleri asla düşünülemez. Özellikle de böyle önemli bir mevkie getirilecek olan bir kimse için sessiz kalmaları sözkonusu bile olamaz.[2]

İşin gerçeği şu ki, bu konuda bazı kimselerde çok güçlü bir şuur ve algılama vardır. Bilhassa da bu güçlü şuur ve algı özelliği Muhacirinin çocukları arasında daha da güçlüdür. Bu da şu meseledir: Mekke'nin fethi sırasında Müslüman olan Muaviye, nasıl oluyor da, Müslümanların başına halife olarak seçilebiliyor? Ondan önce İslâm dinini kabul eden ve bu göreve ondan daha fazla layık olanlar varken, neden Muaviye seçilsin ki?

Kimileri, bu göreve Muaviye'nin getirilmesindeki tercih sebebinin Kayserler ile Herakliyuslarla kıyaslamak olduğunu söylemektedirler. Bu da, Abdurrahman b. Ebi Bekir'in karşı çıkışına bakıldığında anlaşılabilir, demektedirler.

Çünkü Yezid'in biatine karşı çıkan sahabenin tenkit noktaları dikkate alındığında, sahabeden hiçbirisi Yezid aleyhinde, onu kötüler mahiyette herhangi bir söz söylememiştir. Ancak sahabenin karşı çıkışları ve tenkit sebepleri farklı görüş açısından kaynaklandığı gibi, Muaviye de onlardan oldukça farklı bir anlayışla meseleyi ele aldığını ortaya koymaktadır.

---

[1] Tabakat, et-Tabakatul-Hamise, s.357; bu rivayet isnad yönünden Hasen bir rivayettir; Mevakıfu'l-Muaraza Fi Hilafeti Yezid, s.106

[2] Mevakıfu'l-Muaraza Fi Hilafeti Yezid, s.104

Sahabe ve özellikle de sözkonusu isimler, hilâfet makamının babadan oğula veya aileden diğer ailenin bir çocuğuna geçebilecek bir makam, bir mansıp olmadığını, birtakım kişisel nedenlere bağlı kalınarak hilâfetin götürülemeyeceğine itirazda bunmuşlardır. Bunlar, bir halife seçilecekse, bu halife de tıpkı birincilerin yöntem ve uygulamalarına göre seçilmelidir, demişlerdir.

Nitekim Muaviye, Abdullah b. Ömer, Abdurrahman b. Ebi Bekr ve Abdullah b. Zübeyir (rhum) ile görüşüp konuştuktan sonra, minbere çıkar, burada Allah'a hamd ve senada bulunur, sonra da sözlerine şöyle devam eder:

"Eğer halkın şaşkınlık uyandıran sözlerine bakacak olursak, onlara göre Ömer'in oğlu Abdullah, Zübeyir'in oğlu Abdullah ve Ebu Bekir'in oğlu Abdurrahman Yezid'e biat etmemişlerdir. Onlar da duydular, itaat etiler ve kendisine biat etiler."

Muaviye'nin bu konuşması üzerine Şamlılar: "Vallahi böyle bir şeyi kabul etmeyiz, onlar da gelip halk arasında açıkça bunu ilân etmedikleri sürece, biz bu söylenenlere rıza göstermeyiz, aksi halde boyunlarını vururuz" dediler.

Muaviye, onların bu tutumlarını görünce, kendilerini azarladı ve onlara, "Susun hele! Sübhanellah! Bu halk, Kureyş ailesine karşı kötülük etmede ne kadar da aceleci davranıyor. Bundan böyle bugünden sonra hiçbir kimseden böyle bir söz duymayacağım" diyerek onları azarlamıştır. Sonra da Muaviye minberden iner. Halk da, "İbn Ömer, İbn Zübeyir ve İbn Ebu Bekir de biat etmişlerdir" diye konuşur oldular. Ancak bu zatlar, "Biz biat etmedik" derlerken, halk da onlara cevaben, "Aksine siz de biat ediniz" der oldular. Artık bundan böyle Muaviye buradan ayrıldı ve Şam'a gitti.[1]

İşte bu sahih rivayetle açıkça anlaşılan şu ki, sözkonusu rivayetler yalan olan rivayetlerdir. Muaviye'nin de töhmet altında tutulduğu o yalan rivayete göre, "Güya Muaviye, Sahabeden dört kişinin başına yani Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyir ve Abdurrahman b. Ebi Bekir ile Hüseyin b. Ali'nin başlarına ikişer adam diktirmiştir. Bu arada bu zatların başında bekleyen kişilere de biate mani olmaları halinde, derhal kafalarının uçurulması işaretini vermiştir. Bunun üzerine halk biat ettiler. Abdullah b.

[1] Dr. Duri, Mukaddime Fi Tarihi Sadril İslâm, s.64; Tarihu Halife, s.214

Ömer, Abdullah b. Zübeyir ve Abdurrahman b. Ebu Bekir de silah tehdidi altında biat ettiler."

Bu rivayetin sened bakımından zayıf bir rivayet olması yanında, bunun metni de en az senedi kadar zayıf olan bir rivayettir. Tetkik yönünden ele alınıp tenkide tâbi tutulduğunda, bunun elle tutulur bir tarafının olmadığı görülecektir.[1]

Örneğin rivayetin başında deniliyor ki: "Muaviye, Mekke'ye yaklaştığında, korumalarından sorumlu kişi diyor ki; Muaviye dedi ki: Benimle beraber kimsenin yürümesine izin vermeyin, nihayet tek başına yürümeye başladı. Nihayet Erak ağacının bulunduğu yerde Hz. Hüseyin'le karşılaştı, hemen oracıkta durdu ve "Merhaba, hoş geldiniz ey Resûlüllah'ın Ehl-i Beyti, Müslüman gençlerinin seyyidi" diye karşıladı, sonra da "Ebu Abdullah'a (Hüseyin'e) bineceği bir binit getirin" dedi. Arkasından da Hz. Ebu Bekir'in oğlu Abdurrahman göründü. Muaviye onu da, "Ey Allah Resûlü'nün (sav) arkadaşı, Sıddık'ın ve Müslümanların seyyidinin oğlu merhaba, hoş geldin" diye karşıladı ve ona da bir hayvan verilmesi emrini verdi. Onun arkasından da İbn Zübeyir göründü. Bu defa Muaviye ona da, "Merhaba, hoş geldin ey Resûlüllah'ın havarisi'nin, Sıddık'ın ve Allah Resûlü'nün (sav) halasının oğlu" diye iltifatta bundu, ona da binmesi için bir binek getirilmesi emri verdi. Ancak Muaviye, umre ile ilgili ibadet görevlerini yerine getirene dek, bunlara en ufak bir şey söylemedi."[2]

Ancak bu rivayetin devamında yer alan ve Muaviye, bu adamlardan her birini başlarına ikişer nöbetçi dikti ve hepsine de, "Yezid'e biat olunduğu sırada, buna itiraz etmeye kalkışacak olan bu kimselerden biri bir harekete geçerse, derhal boyunlarının vurulmasını emir buyurdu" ifadeleri iki bakımdan oldukça uzak bir ihtimaldir.

Birincisi: Muaviye gibi birine, sahabe çocuklarına bu şekilde bir baskı uygulaması işi cidden garip gelmiyor mu? Dahası bunlar sahabe çocukları olması yanında aynı zamanda kendileri de sahabidirler. Böyle bir durumdan ötürü esasen ihtilaf daha da yaygınlaşır, bundan ötürü de hem kendisiyle Yezid arasında bir bakımdan ve hem de sahabe ile sahabe çocukları arasında diğer bir bakımdan ihtilaf, tartışma ve anlaşmazlık çok ileri boyutlara varabilirdi.

---

[1] Mevakifu'l-Muaraza Fi Hilafeti Yezid, s.106; Tarihu Halife, s..215 Bu rivayet, Cüveyriye b. Esma senediyle gelmiş ve demiş ki: "Medine'deki büyüklerden dinlediğime göre bunu konuşuyorlardı." Bu rivayet zayıf bir rivayettir ve itimada değer bir rivayet değildir.

[2] Tarihu Hulefa, s.215

İkincisi: Bu dört sahabinin yani İbn Ömer, İbn Zübeyir, İbn Ebi Bekir ve Hz. Hüseyin'in başlarına nöbetçi dikilmesi halinde, böyle bir manzara karşısında, olayı izleyenler üzerinde daha çok olarak bir şüphenin uyanmasına neden olamaz mı? Halk Yezid aleyhinde daha fazla kuşkuya kapılmazlar mı? Çünkü halk, her bir kişinin başına nöbetçiler dikildiğini görmeleri sebebiyle, bu insanlara onlar tarafından bir kötülük yapılacağını gördüklerinde, zora dayanan bir baskı ile biat ettiklerini düşünecekler, bunun da aldatma, hile, baskı ve zor yoluyla bir biat işlemi olduğunu görüp anlayacaklar ve doğal olarak olaya kuşku ile bakacaklar, değil mi?[1]

YEZİD'İN VELİAHT OLARAK TAYİNİ TARİHİ

Aşağıda görüleceği gibi, Yezid'in veliaht olarak atandığı tarihle ilgili kaynaklarda farklı tarihler gösterilmiştir.

Halife Hayyat ve Zehebi, bu olayın H.51 (671 m) yılında olduğunu zikretmişlerdir. İbn Abd Rabbih ise bu tarihi h.55 (674 m) olarak vermektedirler. Taberi, İbnü'l-Cevzi, İbnul Esir ve İbn Kesir bu olayın H. 56 (675 m) yılında gerçekleştiğini yazmaktadırlar.[2]

Yukarıdaki farklı tarihler değerlendirildiğinde, H. 51 (671 m) senesinde Yezid'in veliahtlığa tayin edilmediği şu sebeplerden dolayı açığa çıkmış olmaktadır:[3]

Hz. Ali'nin (ra) oğlu Hz. Hasan (ra) zaten bu yıl yani H.51 (671 m) yılında vefat etmiştir. Yezid'in böyle bir konuda aday seçildiği konusu üzerinde mutlaka bir sürenin geçmesi gerekir. Çünkü Hz. Hasan henüz yeni vefat etmiştir. Meselenin olgunlaştırılması, görüşmeler ve istişare için zamana gerek duyulmaktadır. Kaldı ki Hz. Hasan (ra) ölür ölmezi, hemen ara vermeksizin direkt olarak böyle bir meseleyi ilân etmek zaten yersizdir.

Hucr b Adiy'in (ra) de öldürülmesi aynı yıl, H.51 (671 m) yıl içinde olmuştur. İşte bu yüzden de yine aynı yıl böyle bir meselenin ilanı uygun ve yerinde değildir. Çünkü toplum bu türden cüretkârca olaylara henüz yatkın değildir. Çünkü bu gibi bir zamanda böyle bir meseleyi ilân etmek demek, bunları başarıları için bir fırsat olarak değerlendirildiği manasını taşıyacağından yine bunun, aynı yılda ilân edilmiş olması düşünülemez.

---

[1] Mevakıfu'l-Muaraza Fi Hilafeti Yezid, s.110

[2] İbn Hayyat, Tarihu Halife, s.213; Tarihul İslâm (Muaviye dönemi), s.147; el-İkdu'l-Ferid, 4/338; Taberani, Tarihu't-Taberi, 6/219; İbnü'l-Cevzi, el-Muntazam, 5/285; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/305; İbn Esir, el-Kâmil Fi't-Tarih, 2/508

[3] Merviyyat Hilafeti Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.450

Yezid'in veliaht olarak atandığının ilanı, Mervan b. Hakem'in Hicaz valiliği döneminde olabilir. Bu da kuşkusuz, Mervan bi Hakem'in valiliğinin ikinci dönemine rastlamaktadır. Çünkü onun bu ikinci valilik dönemi H.54-57 (673-676 m) yıllarını kapsamaktadır. Çünkü Mervan b. Hakemin ilk velayet dönemi H.42-49 (662-669 m) senelerinde gerçekleşmişti.[1]

Bütün bu değerlendirmelerden sonra geriye, Yezid'in veliaht olarak atandığına dair iki tarih kalıyor. Bu tarihlerden biri H.55 (674 m), ötekisi de H.56 (675 m) tarihleridir. Biraz sonraki açıklamalarda. da görüleceği gibi bu iki tarih birbirini tamamlıyor durumdadır. Ancak bu noktada bir soru akla gelmektedir. O da acaba Muaviye'nin, oğlu Yezid'i veliaht olarak atadığı tarihi, neden dolayı H. 55 (674 m) veya H.56 (675 m) tarihine ertelediğidir. Bu sorunun cevabı, H.55 (674 m) yılında meydana gelen önemli bir olayda gizlidir. Çünkü H. 55 (674 m) yılında Sa'd b. Ebi Vakkas (ra) vefat etmiştir. Bu zat, Hz. Ömer (ra) tarafından, vefatından sonra seçilmesi tavsiye edilen altı zattan biriydi ve onlardan en son olarak ölen kişiydi.[2]

ABDURRAHMAN B. HALİD B. VELİD'İN ÖLÜMÜ

Kimi tarihçiler, Hz. Halid b. Velid'in oğlu Abdurrahman'ın ölümü ile Muaviye oğlu Yezid'e biat olayı arasında bir ilişki kurarlar. Bazı tarihçilerin anlattıklarına göre, Muaviye, Şamlılar nezdinde Abdurrahman b. Halid b. Velid'in sevilip sayılan bir kişi olduğunu görünce bundan rahatsızlık duymuştur. Çünkü Abdurrahman b. Halid'in, ordu içinde ve hizmetleri bakımından büyük yararlılıkları görülmüştür. Nitekim Bizans topraklarında Müslümanları koruması ve Bizans halkına karşı acımasız olarak davranması gibi olaylar Muaviye'nin gözünü korkutmuştu.

İşte bu nedenle Muaviye, aslında bir Hıristiyan olan özel doktoru İbn Essal'e, Abdurrahman'ı zehirlemek için gerekeni yapması emrini vermiştir, o da gerekeni yapmıştır.[3]

Yalnız İbnü'l-Kelbi, Abdurrahman'ın öldürülme olayını bir başka sebebe dayandırmakta ve onu tercih etmektedir. Buna göre Muaviye, kendisinden sonra işleri devredebileceği birine velayet görevini vermek istediğinde, herhangi bir kişinin adını vermeden kalkar Şam halkına seslenir ve onlara, "Sizler, benden sonra bu göreve kimin gelmesini istersiniz?" der. Onlar da Muaviye'ye, "Bizim sana tavsiyemiz Halid b. Velid'in oğlu

---

[1] Sahihul Buharî Maa Fethil-Bari, 8/439
[2] Merviyyat Hilafeti Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.452; Siyeru A'lami'n-Nubela, 1/123
[3] Tarihu't-Taberi, 6/143 Ancak bu, zayıf bir rivayettir.

Abdurrahman'dır, çünkü o gerçekten fazilet ve erdem sahibi olan biridir" cevabını verirler.

Muaviye halktan bunu duyunca, susar, fakat bu olayı içinde saklı tutar. Sonra günün birinde Abdurrahman rahatsızlanır. Bunu fırsat bilen Muaviye, özel doktoru İbn Essal'ı çağırır ve ona, Abdurrahman'ı zehirlemesini söyler.[1]

Bu rivayetlerin sened yönünden zayıf olmasına ek olarak, ilgili olaya bağlı olarak metin bakımından da zayıftır. Çünkü Muaviye (ra), halife olması itibariyle zaten emrindeki üst düzey görevlilerini görevden alma, başkalarını atama yetkisine sahiptir. Bu, zaten bilinen bir gerçektir. Bu itibarla, Bizanslılara karşı olmak üzere yazlık mevsimindeki askerler üzerindeki komuta görevini yürüten Abdurrahman b. Halid'e görevden uzak durmasını ve görevinden alındığını kendisinden istemesi yeterli olurdu. Böylece Abdurrahman b. Halid geri planda kalırdı. Bundan böyle artık ondan korkulacak bir durum da olamazdı.

Yine gelen bilgilere göre Muaviye, Abdurrahman b. Halid'i görevinden almış ve onun yerine de Süfyan b. Avf el-Ğamidi'yi yazlık mevsimindeki ordu birliklerinin birinin başına atamıştır.[2]

Kaldı ki böyle bir şeyi yapmak Muaviye için zor olan bir şey de değildir. Muaviye, Abdurrahman b. Halid'den çok daha güçlü olanlarını da Emirlik ve komutanlık görevlerinden almış olan bir kimsedir. Hal böyle iken nasıl olur da, Muaviye kalksın, Abdurrahman b. Halid'i öldürmesi için birine görev vermiş olsun?

Taberi, H. 48 (668 m) yılı deniz savaşından söz etmektedir. Bu esnada Mısır halkının komutanı Ukbe b. Amir el-Cuheni'ydi. Medinelilere de Münzir b. Züheyr komuta ediyordu. Bunların da hepsinin başında genel komutan ya da kurmay başkanı olarak Halid b. Abdurrahman b. Halid b. Velid bulunuyordu.[3]

Durum böyle olunca nasıl oluyor da Muaviye, Halid b. Velid'in oğlu Abdurrahman'ın ölümünden sonra, Abdurrahman'ın oğlu Halid'i genel komutan veya genelkurmay başkanı olarak ordunun başına atasın ki? Bu işin sadece bir yönüdür. Bir başka yönü ise, eğer Muaviye, onun babasının katili ise, nasıl oluyor da Muaviye, babasını öldürttüğü bir kimsenin oğlu-

[1] Kasım b. Sellam, Kitabul Emsal, s.192. Fakat bu rivayet isnad yönünden zayıf olan bir rivayettir.
[2] Tehzibu Tarihi Dımaşk, 6/385; Ensabü'l-Eşraf, 4/104; Mevakıfu'l-Muaraza Fi Hilafeti Yezid, s.92
[3] Tarihu't-Taberi, 6/147

nu genelkurmay başkanı olarak atayabilir? Bu da olacak bir şey değildir. Çünkü Muaviye'nin en yakınında olan bir olarak, babasının Muaviye tarafından öldürüldüğünü nasıl bilemesin ki?[1]

Bütün bunlar çok açık yalanlardır. Bu gibi birtakım yalan olaylarla Yezid'e biat olayını birleştirmek, onunla ilişkilendirmek istiyorlar ki, hiçbirinin aslı yoktur. Bunun bir benzeri de Hz. Hasan'ın ölümü ile irtibatlandırılmaktadır. Onun ölmesiyle Muaviye, bunu fırsat bilerek oğlu Yezid'e biat işine girişmiştir. Ki bu asılsız konuyu daha önceki sayfalarda da ele almıştık.

Esasen Hz. Halid b. Velid'in oğlu Abdurrahman'ın zehirlendiği haberini Kasım b. Sellam ile İbn Habib el-Bağdadi zikretmişlerdir.[2] Anlattıklarına göre veliahtlık konusunda Abdurrahman b. Halid'in Yezid'e karşı çıkacağından korkulduğundan böyle bir yola gidildiğini belirtmişlerdir.[3] Nitekim aynı haberi Belazuri, Ebul-Ferec el-İsfahani ve Ebu Hilal el-Askeri de zikretmişlerdir.[4]

Muaviye tarafından Abdurrahman b. Halid'in zehirlenme yoluyla öldürülmesi ile ilgili itham edilme haberi sahih bir senede dayanmamaktadır. Aksine bu haber, bu değerli sahabiye karşı uydurulan yalan haberlerdendir. Nitekim bu konu ile alâkalı olarak İbn Kesir diyor ki: "İbn Cerir ve başkalarının da anlattıklarına göre, İbn Essal adındaki bir adam, Humus topraklarında zimmet başkanıydı. Bu adam içinde zehir bulunan bir şerbeti, Abdurrahman'a içmesi için vermiş, o da bunu içtikten sonra ölmüştür. Bazıları da, onun bu işi Muaviye'nin emriyle yaptığını söylemişler ise de, bu haber doğru değildir."[5]

MUAVİYE'NİN OĞLU YEZİD'İ ADAY GÖSTERME SEBEPLERİ

Bu sebepleri şöylece sıralayabiliriz:

1-**Ümmetin Birliğini Korumak**: Muaviye, yerine oğlu Yezid'i veliaht olarak atarken, Şam halkının, kendisinde gördükleri istikrarlı devleti korumada, Muaviye'nin ne kadar dirayetli olduğu meselesidir. Muaviye, bu meseleyi son olarak hac görevi için gittiği hac yolculuğu sırasında sa-

[1] Mevakıfu'l-Muaraza Fi Hilafeti Yezid, s.93
[2] el-Munmak Fi Ahbari Kureyş, s.360
[3] Bu, çok yanlış ve kabul edilemeyecek olan bir gerekçedir. Çünkü Yezid'in babası Muaviye tarafından veliahtlığa aday olarak gösterilmesi olayı, Hz. Hasan'ın, Sa'd b. Ebu Vakkas'ın ve Said b. Zeyd'in (rhum) ölümlerinden sonra hicri 56 (675 m) yılında olmuştur.
[4] Ensabü'l-Eşraf, 4/109; el-Eğani, 16/197; Cemheretu'lEmsal, 2/385
[5] Merviyyat Hilafeti Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.384; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/174

habe çocuklarının önde gelenlerinin onu desteklemelerinden sonra oğlu Yezid'i kendisine veliaht seçme gibi bir fikre sahip olmuştur. Çünkü Muaviye'nin, oğlu Yezid adına biat istemekte acele etmesi, ümmet arasında ileride bir ihtilafın çıkmasını istememesinden doğmuştur. Çünkü kendisinin ölümünden sonra ümmet arasında hilâfet konusunda anlaşmazlık çıkabilir endişesini taşıyordu. Böyle olması durumunda Allah'tan başka hiçbir kimsenin nerede duracağı ve nasıl sonuçlanacağını bilemeyeceği bir badireye doğru yuvarlanacaklarından endişe duymaktaydı. Bu nedenle Muaviye (ra) Muhammed ümmetini başıboş, çobansız bir sürü olarak bırakmak istemiyordu. İşte bu amaçla kendisinden sonra kendisine vekâlet edebilecek yani hilâfet görevine gelecek olan birini seçmek istedi. Bu seçimini de oğlu Yezid'den yana kullandı.

Oysa Muaviye gibi bir kimseye düşen görev, İslâm toplumundan değerli ve fazıl olan kimseleri toplamak ve onlar tarafından, kendisinin ölümünden sonra şûra yoluyla birilerini halife seçmelerini istemek olmalıydı. Oğlunu bu iş için aday olarak göstermekten uzak durmalıydı. Çünkü Yezid'i tercih etmiş olması, anlaşmazlığın önüne geçmek için bir güvence değildi, olamazdı. Çünkü bunu tercih etmekle ne dökülen kanların önüne geçilebildi, ne de anlaşmazlıkları önleyebildi.

Zaten Muaviye'nin ölümünden sonra anlaşmazlık ortaya çıktı, kanlar aktı ve oğul Yezid babasının korktuğu şeylerin doğmasından hiçbirisini engelleyemedi, hatta bunun sebebi oldu. Bütün bunlar zaten Yezid'in kişiliğinde kilitleniyordu. Zîra şûra yerine veraset yolu tercih edildi, halife seçiminde böyle bir yol izlendi. Bu, yanlıştı ve daha başkaca sebeplerden dolayı da seçim doğru ve isabetli değildi.

Her hâlükârda bu meselede Muaviye bir içtihada bulunmuştur ve fakat oğlu Yezid'i veliaht olarak tercih etmesinde isabet etmemiştir.

Muaviye, geniş deneyimlerine ve üstün siyasetine rağmen böyle bir yanlışa imza atmıştır. Oysa o, oğlu Yezid yerine kendisinden sonra halife olabilecek ve Müslümanları da tatmin edecek, birliklerini sağlayacak olan çok daha iyi birisini Kureyşliler arasından seçebilirdi, bu oğlu Yezid'den daha iyi olurdu. Çünkü Kureyşten gerçekten değerli birinin bu makama getirilmesi hem Şam, hem Irak ve hem Hicaz, hem de başkaları tarafından içtenlikle kabul görürdü.[1]

[1] Dr Tevfik el-Yuzgi, Dirasat Finnuzum, s.41; Tarihu't-Taberi, 6/222; Mevakıfu'l-Muaraza Fi Hilafeti Yezid, s.131

2- Kabile asabiyetinin güçlü olması: Muaviye (ra) savaşa daldı. Şam halkının yardım ve desteğiyle hilâfet makamına getirildi. Çünkü Şamlılar, diğer bölgelere nazaran Muaviye'ye fazlasıyla bağlıydılar. Hatta Ümeyye oğullarını aşırı derecede seviyorlardı. Nitekim bu aşırı sevgi ve itaatin örneklerinden biri olarak şunu gösterebiliriz.

Muaviye, oğlu Yezid'in kendisinden sonra halife olması teklifini Şamlılara sunduğunda hepsi halk olarak hiç itiraza kalkışmaksızın derhal bunu kabul etmişlerdir. Babasından sonra halife olmak üzere onun veliahtlığını onaylamışlardır.[1]

Şam beldelerinde Ümeyye Oğullarına karşı duyulan ve asabiyet derecesine varan örneklerden birisi de şu olaydır. Mervan b. Hakem, Şamlılar sayesinde Abdullah b. Zübeyir'in valilerine karşı zafer ve üstünlük kazanmıştır. Daha sonra da oğlu Abdümelik b. Mervan bu yolu izlemiş ve o da Şam halkı sayesinde Abdullah b. Zübeyir'i (ra) yenmiş ve onu H.73 (692 m) senesinde öldürtmüştür. Bütün bunlara rağmen Şamlıların Abdullah b. Zübeyir'e boyun eğdiklerini görmemekteyiz. Aksine Iraklılar, Abdullah b. Zübeyir'in kardeşi Mus'ab b. Zübeyir'i arkadan vurmuşlar ve Abdümelik b. Mervan'dan yana hareket etmişlerdir.

O halde ümmet neden Abdullah b. Zübeyir (ra) etrafında toplanmadılar? Oysa o dönemde Abdullah b. Zübeyir'e faziletçe, makam ve mevkice daha üstün bir başka kimse de bulunmuyordu. Tam bunun aksini görüyoruz ve halkın Abdümelik b. Mervan'dan yana taraf olduklarını görmekteyiz. Oysa o dönemde Abdümelik b. Mervan, Abdullah b. Zübeyir'in (ra) çocuklarından biri yaşlarında idi.[2]

Şam halkının asabiyeti, özbenliklerine olan düşkünlükleri, Ümeyye oğullarındaki asabiyet veya düşkünlükten çok ileri derecede bir asabiyet idi. Çünkü Ümeyye Oğulları ailesi, esasen Muaviye'nin hilâfet makamına gelmesindeki olaylar üzerinde öyle pek de etkisi olan bir aile değildi. Nitekim İbn Haldun da Mukaddime adını verdiği eserinde, Muaviye'nin oğlu Yezid'i veliaht olarak seçmesini savunurken, o gün maslahatın bunu gerektirdiğini savunmakta ve şöyle söylemektedir:

"Muaviye'yi, hilâfet makamına oğlu Yezid'i getirmeyi tercih etmesi, ondan başkasına yönelmemesi maslahat gereği idi. Çünkü halkın etrafında toplanabilmesi buna bağlıydı. Zîra o dönemde Ümeyye Oğullarının ile

[1] Mevakıfu'l-Muaraza Fi Hilafeti Yezid, s.131
[2] Mevakıfu'l-Muaraza Fi Hilafeti Yezid, s.131

ehl-i hall vel akd denen seçicilerin de bu konuda aynı düşünceye sahip olmaları zaten bunu gerektirmekteydi.

Zaten, Ümeyye Oğullarının kendileri dışında bir başkasının bu göreve getirilmesine rıza göstermezlerdi. Aksi halde aralarında ihtilaf çıkabilir ve birlik düzen bozulabilirdi. Kaldı ki kendileri Kureyş gibi bir büyük kabileden gelmişlerdir. Hepsi de halkın ve din erbabının üzerlerinde ittifak ettikleri, toplum arasında üstünlükleri olan bir kabile asabiyetine sahip kimselerdi. İşte bu nedenle Muaviye, oğlunu bu makama layık gördü, onu başkalarına tercih etti.

Böylece fazıl olanı bıraktı, mefzul olanı tercih etmiş oldu yani bu işe en ehil olanını değil, ehil olanı seçti. Bunun da yegâne sebebi, Şari açısından da büyük önemi hâiz olan birliği ve beraberliği sağlamayı gerektiren yolu seçti. Kaldı ki Muaviye, ondan başkasının bu işe ehil olmayacağını sanıyordu. Zaten onun âdil oluşu ve sahabeliği de ehil olmayan birini hilâfet makamına tavsiye etmesine engeldi. Kaldı ki olay sırasında sahabenin büyüklerinin hazır bulunmaları ve buna ses çıkarmamaları da, olay konusunda kimsenin herhangi bir şüphelerinin olmadığına delildir. Diğer taraftan orada bulunan sahabenin önde gelenleri ve meseleyi bilen gerçekten âdil kişiler hakkın karşısında suskunluk gösterecek, ses çıkarmayacak türden kişiler değillerdi. Muaviye de zaten, hak karşısında uyarılınca, onu kabul etmeyecek biri değildi. Kısaca hepsi bu konuda haksızlık karşısında susacak tipten kimselerden olmaktan oldukça uzak kişilerdi."[1]

Yine devamla diyor ki: "Muaviye'nin bu görevi oğlu Yezid'e vermesi, onu ataması, ümmetin birliğinin bozulması endişesiydi. Çünkü Ümeyye Oğulları yani Emevîler, görevin, başka aileden birine verilmesine rıza göstermezlerdi. Şayet böyle bir şey yapmış olsalardı, hemen anlaşmazlık ve birliğin bozulması sözkonusu olurdu. Yani Emevîler'deki güçlü asabiyet inancı, hep önde olmaları arzusu, kendilerinden olmayan bir başkasına boyun eğmekten uzak durmaları gibi sebeplerden ötürü, eğer kendilerinden başka biri getirilseydi, hemen karşı çıkarlardı.

İşte bütün bu sebeplerden, Muaviye'yi, kendi ailesinden olan birini bu işe aday göstermeye götürdü. İşte oğlu Yezid'i de ümmetin birliğini bozulmaması ve tefrika doğmaması için seçip aday göstermişti."[2]

---

[1] İbn Haldun, Mukaddime, 1/262-263

[2] İbn Haldun, Mukaddime, 1/257-258; Merviyyat Hilafeti Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.462

Kuşkusuz, Muaviye oğlu Yezid dışında Kureyş'ten ehil birini bu göreve atasaydı, o kişinin göreve getirilmesi konusunda konuya müdahil olan ehil kişiler tarafından da buna fetva verilmiş olsaydı, sonra da Muaviye bu işin arkasında açık ve net desteğiyle durmuş olup onu savunsaydı, aynı zamanda ehl-i hall ve'l-akd denilen şûra heyetinden de ölümünden sonra o kişinin veliaht olarak göreve gelmesi konusunda ümmetten biat almaları için istekte bulunsaydı, acaba hiç kimse buna karşı çıkıp itirazda bulunur muydu?

Doğal olarak hayır, kimse karşı çıkamazdı. Çünkü böyle bir göreve dâvet eden bizzat Müminlerin Emiri olarak Muaviye'nin kendisidir. Kaldı ki aday olarak gösterilen kişi, Emir tarafından atanması istenmekte ve hem ümmetin ve hem de devletin maslahatı için ona biat edilmesi istenmektedir. Hem de hiçbir kuşkuya yer bırakmaksızın böyle bir talep gelmektedir. Kim karşı çıkabilir ki?

Kaldı ki böyle bir şeyin gerçekleşmesini yani birinin veliaht olarak gösterilmesini isteyen kişinin amacı, Müslümanlar arasında meydana gelecek olan anlaşmazlığın ve ihtilaf kapısının kapanması değil midir? Ümmetin arasında yeniden bir fitne çıkmasından kaçınmak değil midir?

Ancak Muaviye böyle bir yola gitmedi. Her hâlükârda o, bu konuda içtihatta bulundu. Eğer Muaviye bu içtihadında isabet etmişse, bundan dolayı kendisi için iki ecir vardır. Eğer içtihadında yanılmış ise yine de bir ecir kazanmıştır.[1]

3- Muaviye'nin Oğluna karşı tutumu: Muaviye, oğlu Yezid'i seviyordu ve onun hakkında olumlu kanaate sahipti. İbn Kesir diyor ki: "Muaviye, Hz. Hasan (ra) ile barış sözleşmesini sağlayınca, bu antlaşma şartları arasında, eğer kendisi Hz. Hasan'dan önce vefat edecek olursa, görevi onun ölümünden sonra Hz. Hasan üstlenecektir. Ancak Hz. Hasan (ra) daha önce vefat edince, Muaviye, kendisinden sonra yerine ehil olarak oğlu Yezid'i gördü. Bu da, bir babanın bir çocuğuna karşı ne kadar onu sevdiğini gösterir. Yezid'de dünyevi yönden üstünlük görülünce babası bu konuda onun üzerinde durmaya başladı. Özellikle de kral çocukları böyledirler, çünkü harp sanatını bilirler. Nasıl idare edeceklerini, nasıl işi götürmeleri gerektiğini öğrenmişlerdir. Muaviye, bu arada sahabe çocuklarından herhangi birinin bu işi üstlenemeyeceklerini sanıyordu.[2]

---

[1] el-Alemu'l-İslamiyyi Fi'l- Asri'l-Emeviyyi, s.126

[2] Merviyyat Hilafeti Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.459-460; bu bilgiler için ayrıca bak İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye

Muaviye (ra), bu biate karşı çıkan, Allah için kendisine hatırlatmalarda bulunan, bu işlerin sonunu çok iyi düşünmesi gerektiğini söyleyen ve Ensar'dan olan Amr b. Hazm'a teşekkürde bulunarak ona, "Doğrusu sen öğüt veren bir kimsesin" der. Sonra da Muaviye kendinse çok açık ve net olarak açıklamada bulunur ve gayet net olarak, lafı eğip bükmeden ona, "Bak arkadaş, geride kalanlar benim oğlum ile sizin oğullarınızdır. Dolayısıyla benim oğlum sizin oğullarınızdan bu göreve daha ehil ve layıktır" der.[1]

Yezid'in birtakım özellikleri vardı ki, Muaviye'yi de onun bu özellikleri etkiliyor ve bu nedenle Muaviye onu veliaht olarak gösteriyordu. Nitekim Zehebi, Yezid'in biyografisi ile alâkalı olarak şunları söylüyor: "Yezid, güçlü ve cesur biriydi. Verdiği kararların arkasında dururdu. Zekiydi, çok güzel konuşan ve ikna gücü kuvvetli olan biriydi."[2]

İbn Kesir de onun hakkında şu ifadelere yer veriyor: "Yezid, cömert olan, övgüye değer hasletleri olan biriydi. Yumuşak huyluydu, fesahat sahibiydi, Şairdi, cesurdu. İdari konularda isabetli kararlar veren bir reye, görüşe sahipti."[3]

İşte Yezid'de bulunan bu özellikler ve nitelikler Muaviye'yi, oğlu Yezid'i kendisi için veliaht olarak seçmesi için kamçılıyordu. Muaviye, bu nedenlerle onu halifeliğe uygun biri olarak görüyordu.[4]

Kuşkusuz sahabe olsun, onların çocukları olsunlar, hepsi de Yezid'den çok daha üstün idiler ve hepsi de bu göreve ondan daha layık kimselerdi. Ancak bütün bu gerçeklerle beraber, Muaviye, ümmetin başına geçebilecek kişi olarak oğlu Yezid'den başkasını göremiyor ve ondan başkasını bu göreve uygun bulmuyordu. Bunun da sebebi, doğal olarak hep babasının yanında olması ve onunla beraber yaşaması olmuştur. Bir de bu konu hakkında Şam halkının onu desteklemeleri ve ona aşırı derecede bağlılıkları olmuştur. Ayrıca Muaviye, oğluna çağında olup bitenleri ve siyasî deneyimlerini de aktarmıştı.

Muaviye, oğlu Yezid'e, kendisindeki adalete olan düşkünlüğünü ve Raşit Halifeleri kendisine örnek almasını öğretmiş, onda bu özellikleri de görüyordu. Kaldı ki, kimi zaman, idareye geçtiğinde nasıl bir davranış

---

[1] Heysemi, Mecmaul Fevaid, 7/248-249. Bu rivayetin ricali Sahihin ricalidirler; el-İsabe, 4/621 Bu rivayetin ricali sika kimselerdir.
[2] Siyeru Alami'n-Nubela, 4/37
[3] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/646
[4] Ahdas ve Ahadisu Fitnetil-Herci, s.204

içerisinde olacağını da ona soruyordu, Yezid de babası Muaviye'ye, "Babacığım! Allah adına yemin ederim ki, ben onlara Ömer b. Hattab'ın muamelesi gibi muamelede bulunacağım" diye bu ve benzeri cevaplar veriyordu.[1]

Eğer bu türden bir görev için iki adam varsa, birisi daha çok emin ve güvenilir, diğeri de daha güçlü ise, özelliklerine bakılmaksızın bu durumda sözkonusu görev için kim daha faydalı ve kim daha az zararlı olacaksa, göreve o getirilir. Örneğin, savaş Emirliğine, genelkurmaylık makamına güçlü, kuvvetli ve gözünü budaktan sakınmayan cesaret sahibi olan kimse atanır, hatta bu kimse bu özellikleri sebebiyle çizgiyi aşacak olsa, haksızlık etse bile, emin, güvenilir ve fakat zayıf olan kimseye tercih edilir. Çünkü her görev için atanacak olan kimse, mutlaka ona uygun özelliklere sahip olan kimse olacaktır ve böyle olması da vacip ve gereklidir.[2]

Nitekim Ahmed b. Hanbel'e, "Savaşta Emirlik yani başkomutanlık görevini üstlenecek olan iki adaydan söz edilir, bu ikisinden biri güçlü ve fakat facir olan, kötülük de işleyen biridir. İkinci aday ise zayıftır ve fakat oldukça güvenilir biridir, salih bir kimsedir. Bu durumda iki adaydan hangisi askerin başına geçirilmelidir?" diye sorulur.

Ahmed b. Hanbel de, "Facir, kötü ve fakat güçlü olan aday, taşıdığı güç ve yapacakları bakımından Müslümanlara yarar sağlayacaktır. Kötülüğünün zararı ise, sadece kendisinedir, Müslümanlara değildir. Oysa salih ve fakat zayıf olan adayın salih olması sebebiyle bunun yararı kendisinedir. Zayıf ve iradesiz olması ise, bu sebeple gelecek olan zarar bütün Müslümanlaradır. Bu nedenle, gücü, kuvveti ve iradesi güçlü olan aday bu göreve getirilir ve onun komutasında savaşa gidilir" diye cevaplar.[3]

Müslümanların başına idareci atamanın en önemli amacı, onları himaye etmesi, tehlikelere karşı korumasıdır. Düşmanlarına fırsat vermemesi, zalimin, ezenin yakasına yapışması, mazlumun, ezilenin de elinden tutması, yollarının güvenliğinin sağlanmasıdır. Bir de Beytülmallerinin, şeriatin öngördüğü şekilde âdil olarak aralarında paylaştırılmasıdır.

Kim bu ve benzeri özelliklere sahip bulunursa bu takdirde o kimse göreve gelmeye, imamete, devlet başkanlığına yetkilidir. Onunla yaşam güzel olur, herkesin mal, can ve namus güvenliği sağlanmış olur. Hatta bir başkası ilim ve bilgice üstün de olsa, daha çok ibadet eden biri de olsa

[1] İbn Ebuddünya, el-Eşraf, s.127. Ancak bu rivayet zayıf olan bir rivayettir.
[2] İbn Teymiye, es-Siyasetuş-Şer'iyye, s.22
[3] İbn Teymiye, es-Siyasetu'ş-Şer'iyye, s.22

veya fazlasıyla takva sahibi bulunsa bile berikisi göreve getirilir. Çünkü asıl olan şey ehliyettir, sadece bilgi demek değildir. Her ikisi de gereklidir.

Çünkü kişi, sözkonusu görevin üstesinden gelemeyecek biri olursa, onun ilim sahibi olması, çok ibadet ediyor olması, son derece takva ile yaşayan biri olması onlara hiçbir yarar sağlamaz. Hatta bu görevi yerine getirmekten âcizse ve emirlerini, isteklerini infazda yetersiz ise iyi niyeti gereği geçtiği işin başında, emri altındakilerin salahını istemesi, işlerin de şeriat ölçülerine göre gitmesini dilemesi onlara fayda getirmez.[1]

Burada Muaviye, bu görevi güzel bir şekilde üstlenebileceklerin var olduğunu görüyor ve biliyor olmasına rağmen kendisince onlardan daha iyi ve daha üstün olarak bu görevi üstlenecek olan biri vardır, o da, oğlu Yezid'dir. İşte bütün bu sebeplerden ötürü Muaviye, oğlu Yezid'i hilâfete aday olarak gösteriyordu.

MUAVİYE'NİN TENKİT EDİLMESİ

Eski ve yeni tarihçilerin hemen hepsi Muaviye'nin mükemmel mânada bir biat sorumluluğunu üstlendiğini yazarlar. İkinci bir dereceden olarak da Muaviye döneminden tâ çağımıza kadar gelen idarecilerin hatalarını da ona yüklemişlerdir. Kimisi, kendisinin İslâm'daki Şûra yolundan ayrıldığını, buna uymadığını söyleyip yazmış ve İslâm nizamına ilk darbe vuran kişi olarak göstermiştir.[2]

Kimisi de Muaviye'yi, idare konusunda siyaseti birinci plana aldığını ve fakat dini ikinci plana ittiğini söyleyerek onu itham etmişlerdir.[3] Bazıları da Muaviye'yi, Fars ve Bizans krallarına benzetmişlerdir.[4]

Bazıları da, sözkonusu biat sebebiyle Muaviye'yi, hedefine ulaşabilmesi için izlediği yolda Makyavelist bir siyaset güden biri olarak göstermektedirler. [5]

Bazıları da, Muaviye'nin, daha önce de işlediği gibi büyük bir günah işlediğine hükmetmişlerdir.[6]

Bazıları da, bu türden bir biate yol açması sebebiyle Muaviye'nin Müslümanların icmaını hiçe saydığını yazmakta ve söylemektedirler.[1]

---

[1] Sıddık Hasan Han, el-İbra Mimma Cae Filğazviş-şüheda, s.35
[2] Mustafa eş-Şek'a, İslâm Bila Mezahib, s.58
[3] Ali İbrahim Hasan, Nisaun Lehum Fi't-Tarih'il-İslamiyyi Nasib, s.58
[4] Aişe ve's-Siyase, s.278; Mevakıfu'l-Muaraza Fi Hilafeti Yezid, s.141
[5] İbrahim, Beydun, Melamihutteyyaratissiyasiyye, s.147
[6] Emin er-Reyhanî, el-A'malul Arabiyye el-Kamile, 6/36

Bu ithamların gerçekten doğruluk paylarının olup olmadığını öğrenebilmemiz için mutlaka İslâm açısından "şûra"nın mahiyetini ve uygulamasını öğrenmemiz gerekir. Şûra, hüküm bakımından İslâm'ın temel direklerinden biridir ve İslâm'ın köklü bir kuralıdır. Çünkü İslâm'da hâkimin seçilmesi ve İslâm ümmetinin işiyle ilgili görevi üstlenmesi, görevi üstlenen kişiye bir kutsallık vasfı vermeyeceği gibi ona mutlak mânada bir sulta ve yetki sahibi olma imkânını da vermez. Aksine görev üstlenen kişi, üstlendiği ve uygulamaya koyduğu her işlemden ve uygulamadan bizzat sorumludur.

"Şûra nasıl bir yol izlenerek yapılır" meselesine gelince; aslında bu konuda şûra ile ilgili özel bir yol ve yöntem bulunmamaktadır. Çünkü bunun uygulaması tamamen olaylara ve cari olan durumlara göre uygulanır.[2]

Resûlüllah (sav) herhangi bir meselede eğer vahiy inmemişse, o mesele hakkında ashabıyla istişarede bulunurdu, hakkında bilgi sahibi oldukları dünya ile ilgili işlerinde onların görüş ve düşüncelerini alırdı. Nitekim Raşit Halifeler de Müslümanlarla istişarelerde bulunurlardı. İşte konu hakkında bir fikir vermesi açısından ümmet adına imamet makamına geçecek ve halifelik görevini üstlenecek olan kimselerin seçilmeleri konusunda bazı örnekleri şöylece aktarabiliriz.

1 - **Hz. Ebu Bekir'in Seçilmesi Yöntemi**: Ehl-i Hall vel-Akd denilen kurucu ve seçici kurul, Ebu Bekir'e (ra) biat etmek amacıyla Saide Oğulları Sakifesinde toplanıp bir araya geldiler. Bu, özel bir gündemdi. İlk gün bu şekilde seçici kurul tarafından göreve getirilen Ebu Bekir (ra) için, ikinci gün herkese açık olmak suretiyle mescitte genel seçime gidilerek biat edildi.[3]

Saide Oğulları Sakifesinde birtakım prensipler ortaya çıkmıştı. İşte onlardan birkaçını burada sunalım.

Şöyle ki: Ümmetin başına geçerek onların idaresine talip olan kimsenin mutlaka seçimle gelmesi gerekir. Çünkü sözkonusu biat uygulaması, esasen seçimin temel direklerinden biridir ve lider seçiminin meşruiyeti bu şekilde ortaya çıkmaktadır. Hilafet makamına ancak dininde tavizsiz ve katı olan, idare etme yeterliliğine sahip bulunan kimse seçilir.

---

[1] Hasan İbrahim Hasan, Zuemaul İslâm, s.219

[2] Saidi, en-Nazariyyetul İslamiyye, s..468; Mevakıfu'l-Muaraza Fi Hilafeti Yezid, s.142-143

[3] El-Hilafe vel Hulefau raşidin, s.66-67

Bir kimsenin halife seçilmesi için, İslâmî esaslara bağlı olması, kişilikli ve ahlâk sahibi olması gereklidir. Yoksa bu göreve veraset yoluyla, kabilecilik bağları sebebiyle herhangi bir kimse getirilemez. Benî Saide Sakifesinde Kureyşten olan birinin tercih edilmesine gelince, bu durumun o döneme göre mutlaka dikkate alınması ve hesaba katılması gerekiyordu.

Bu seçim sırasında İslâmî esaslarla herhangi bir şeyin çelişir olmaması lazımdı. Çünkü Benî Saide Sakifesinde yapılan görüşme ve konuşmalardan anlaşıldığı gibi seçilecek bir kimsenin mutlaka tüm Müslümanlarca üzerinde ittifak olunan bir isim olması, herhangi bir kargaşaya, anlaşmazlığa meydan vermeyecek birinin olması icap ediyordu. Kimse tarafından yalanlanmamaları, ittifakı ve anlaşmayı bozmaya neden olabilecek biri olmamalıydı. Her şey nasslara dayalı, şer'i ölçüler doğrultusunda gerçekleşmeliydi. Nitekim burada da öyle olmuştur. Örneğin;

A-Sakife gününde -ki bu ilk gün idi- ilk olarak kararlaştırılan şey, devlet anayasası ve uygulanması gereken kanun ya da hüküm, mutlaka Şûra yoluyla tespit olunmalıdır. "Şûra"nın koyduğu prensipler Kur'an nassı doğrultusunda uygulanmalı ve buna uyulmalıdır. Bu nedenle bu **prensip, icma mahallidir.** Bu icmaın senedi ve dayanağı ise bizzat Kur'an nassları-dır, Kur'an nassına göre Şûra öngörülmekte ve zorunlu kılınarak farz haline getirilmektedir.

Yani sözkonusu bu icma, İslâm'da düzenin hüküm yoluyla sağlanmasının dinî bir temel olduğunu hem açıklamakta ve hem de tekit etmektedir ki bu, mutlaka gerekli olan Şûra yoludur. İşte bu, ilk anayasal prensip olup, Resûlüllah'ın (sav) vefatından sonra icma yoluyla kesinleşmiştir. Diğer taraftan bu icma meselesi, "Şûra"nın zorunlu ve farz olduğunu ortaya koyan Kitap ve Sünnetteki nassları, hem teyit ediyor, hem de uygulama alanına sokmuş oluyor.

B - Sakife gününde İslâm devletinin başkanının seçilmesi ve yetkilerinin belirlenmesinin ancak şûra yoluyla sonuçlanmasının gerektiği kararlaştırmış,oldu. Yani özgür bir biat sonucunda, göreve gelecek, yetki alacak olan kimsenin birtakım şartlara ve kayıtlarla bağlı olduğunu, bunun da özgür bir biat yolu olduğunu -nitekim bu, çağdaş sistemlerde de böyledir- ortaya koymuştur.

İşte işin bu noktası da icma yoluyla kararlaştırılmış olan ikinci prensiptir. Bu da tıpkı birincide olduğu gibi icma ile sabit olan bir karardır.

C - İşte geçen iki kararın uygulanması suretiyle, Sakife toplantısı, İslâm Devletinin ilk halifesi olması için Ebu Bekir'i iş başına getirmeye karar vermiştir.[1]

Mesele sadece Sakife toplantısıyla da bitmemiştir. Burada alınan kararara binaen bu defa genel mânada alınan biat ile mescitte bu iş neticelenmiştir. Yani ikinci günü, Peygamber (sav) mescidinde gerçekleşen genel toplantı ile Müslümanların cumhurunun biat etmesiyle son bulmuştur.

Ayrıca Hz. Ebu Bekir'in bu görevi üstlenmesi de birtakım şartlara bağlıdır ki, kendisi yaptığı o ilk konuşmasında bunlara değinmiştir. Bu konuşma çok tarihsel bir değeri haiz olan altın kalemle yazılacak bir konuşmaydı. Hz. Ebu Bekir (ra) bu kısa ve öz konuşmasında diyordu ki:

"Ey insanlar! Sizin en hayırlınız olmadığım halde, başınıza idareci olarak atandım. Eğer görevimde iyi davranacak olursam, bana yardımcı olun. Eğer yanlış yapacak olursam, beni düzeltin. Size doğruluğa ve emanete bağlı olmanızı tavsiye ediyorum. Yalandan ve ihanetten uzak durmanızı salık veriyorum. Aranızda zayıf ve güçsüz olan, ben onun hakkını Allah'ın izniyle alıp kendisine teslim edene dek o, benim katımda güçlü ve kuvvetlidir. Aranızda güçlü olan da, Allah'ın izniyle ondan da haksız olarak almış olduğu hakkı alıncaya dek benim yanımda zayıftır.

Bir toplum eğer Allah yolunda cihadı bırakıp terk ederlerse, Allah onları zelil kılar. Bir toplumda kötülük ve fuhuş da yaygınlaşırsa, Allah o toplumun başına bela ve felaketleri genelleştirerek yaygınlaştırır. Ben, Allah ve Resûlüne itaat ettiğim sürece bana itaat edin. Ben Allah ve Resûlüne karşı gelirsem artık bundan böyle sizin bana itaat etmeniz sözkonusu olmaz. Haydin kalkın namaz kılalım. Allah hepinize rahmetiyle muamele buyursun."[2]

O gün, Hz. Ömer (ra), Hz. Ebu Bekir'e (ra), "Kalk ve minbere çık" der. O da hemen kalkıp minbere çıkar ve halkın hepsi gelip ona biat ederler, başkanlığını kabul ettiğini belirtirler.[3]

Bu, oldukça kısa ve veciz konuşma, İslâmî hitabeler arasında altın harflerle yazılacak olan harika bir konuşmadır. Çünkü Hz. Ebu Bekir (ra) bu konuşmasında, idare edenle dilenler arasında olması gereken adalet ve merhamet kurallarını çizmiş, lidere ve devlet başkanına itaatin sınırının

---

[1] Dr. Tevfik eş-Şavi, Fıkhuşşura vel İstişara, s.140
[2] Dr. Tevfik eş-Şavi, Fıkhuş-Şura vel İstişara, s.140; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 6/305-306
[3] Buharî, el-Ahkâm, H.7219

Allah ve Resûlüne itaatle sınırlı olduğunu belirlemiş, aksi takdirde kendisine itaat olunamayacağını açıklamıştır. Ümmetin hep güçlü kalabilmeleri ve varlıklarını korumaları için Allah yolunda cihadı bırakmamalarını, bırakmaları halinde sonlarının ne olacağını açık ve net olarak ortaya koymuştur. Bu arada kötülüklerden, yanlışlardan ve fuhşiyattan da uzak kalınmasını istemiş, çünkü bunların bir toplumun yok olmasına, bozulmasına sebep olacağını belirtmiştir.[1]

2 - Hz. Ömer'in (ra) Seçilmesi: Hz. Ebu Bekir'in (ra) rahatsızlığı artınca, halkı yanına topladı ve kendilerine şöyle dedi: "Sizler, hastalık sebebiyle ne durumda olduğumu görüyorsunuz. Öyle sanıyorum ki, ben bu hastalıktan kalkmayacağım, bu, ölümümle sonuçlanacaktır. Allah, bana yapmış olduğunuz biat yeminini serbest bıraktı, artık bundan böyle herhangi bir akitle bağlı değilsiniz. Bu konuda iş size düşmektedir. Kimi istiyorsanız, istediğinizi başınıza emir olarak seçin. Eğer siz, ben henüz hayatta iken Emirinizi seçerseniz, bu takdirde, benden sonra kimi seçmeniz gerektiği konusunda ihtilafa düşmemenize bu, daha uygun bir yoldur.[2]

Hz. Ebu Bekir, kendisinden sonraki halifenin seçimi konusunda bir sıkıntı çıkmaması için bazı uygulamalar yapmıştır. Şöyle ki:

A- Öncelikle konu hakkında sahabe ile istişarelerde bulundu. Hz. Ebu Bekir (ra), konu hakkında hangi sahabi ile görüşmüş ise, hepsi görevi kendisine değil, din kardeşlerinden birine verilmesini söylüyordu. Çünkü kardeşini, o görev için kendisine göre daha ehliyetli ve daha uygun olarak görüyordu. İşte bu bakımdan Hz. Ebu Bekir (ra) onlara başvuruyordu. Onlar Hz. Ebu Bekir'e şöyle cevap veriyorlardı:

"Bu konuda söz ve yetki sendedir. Ey Allah Resûlü'nün halifesi! Sen nasıl ve kimi istiyorsan onu bize öner, tayin et." O da, "O halde, bana süre verin, bakayım, Allah için, Allah'ın dini adına ve ona ibadet için durumu nasıldır, bir bakayım, gözden geçireyim" diyordu. Bu bağlamda olmak üzere Hz. Ebu Bekir (ra) bazı isimleri çağırıp istişarede bulundu. Bunlardan birisi de Abdurrahman b.Avf'tı. Ona, "Bana; Ömer b. Hattab hakkında görüşünü bildir, o nasıl biridir?" diye sorar. O da, "Sen, hakkında benden daha çok bilgi sahibi olduğun biri hakkında mı bilgi soruyorsun?" deyince, Hz. Ebu Bekir de, "Ama" der demez, Abdurrahman b. Avf hemen, "Allah adına yemin olsun ki, o, senin onun hakkındaki değerlendirmenden de ileride olan üstün bir kişidir" diyerek susmasını sağlar.

---

[1] et-Tarihu'l-İslâmi, 9/28

[2] Tarihu't-Taberi, 4/238; et-Tarihu'l-İslâmi, 9/258

Hz. Ebu Bekir (ra) daha sonra konuyu kendisiyle istişarede bulunmak için Hz Osman'ı (ra) çağırtır ve kendisine, "Ömer b. Hattab hakkında bana bilgi ver" der. Hz. Osman da, "Öyleyse Ömer, nasıl biridir? Sen onun hakkında bize bilgi ver" diyerek sorusunu cevaplar. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir, "Ey Ebu Abdullah!" diye Hz. Osman'a seslenir. Hz. Osman da, "Allah için söylemeliyim, onun içi dışından da güzeldir. İçimizde onun gibi bir kimse yoktur" diyerek durumu aktarır. Hz. Osman'ın (ra) bu cevabı karşısında, Hz. Ebu Bekir de (ra) kendisine, "Allah sana rahmetiyle muamele buyursun. Eğer sen bunu terk etseydin, bir şey dememiş olsaydın, sana bir daha dönmeyecektim" der. Hz. Ebu Bekir (ra) sonra da Üseyd b. Hudayr'ı çağırttı, ona da aynı şeyleri sordu. O da, "Allah için söylemek gerekirse, senden sonra en hayırlı kişi olarak onu biliyorum, o, Allah'ın razı olduğuna rıza gösterir, Allah'ın gazap ettiğine de gazap eder. Onun içinde gizlediği güzellik inanın dışındakinden daha hayırlıdır. Bu görevi üstlenmek için ondan daha hayırlı bir başka kimse yoktur" der.

Hz. Ebu Bekir (ra) konu hakkında Said b. Zeyd ile istişarede bulunduğu gibi, Ensar'dan olsun, Muhacirinden olsun, ayrıca birçok sahabi ile konuyu istişare etmiştir. Biri dışında hemen hepsi de sanki sözleşmişler gibi tek ağızdan bu göreve Hz. Ömer'in getirilmesini öneriyordu.

Buna karşı çıkan da Talha b. Ubeydullah idi. Onun sert ve öfkeli olmasından çok korkuyordu. Bu bakımdan o Hz. Ebu Bekir'e şöyle diyordu: "Rabbin adına sana yemin veriyorum. Sen, kendinden sonra onun halife seçilmesini bizden isterken, onun hiddet ve öfkesini bilmez misin?" Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir (ra), "Beni oturtun, Allah için söyler misin, beni korkutuyorsunuz? Başınıza zulümle geçip rızıklanacak olan biri kaybetmiştir. Ben şunu söylüyorum; Allah için, ben onların başına, sen ehlinden, ailenden olanların en hayırlısını seçtim" diye uyarır.

Böylece, Hz. Ömer'in neden öfkeli ve sert biri olduğunu açıklamış oldu ve şöyle konuştu: "Çünkü o beni yufka yürekli görüyor da ondan dolayı. Eğer bu görev ona bırakılırsa, bugün yapmakta olduğu birçok şeyleri bırakır, yapmaz olur" diyerek gerçeği anlatır.[1]

B- Hz. Ebu Bekir'in Halka Genelgesi: Hz. Ebu Bekir (ra), halkın huzurunda okunmak üzere şöyle bir genelge kaleme alır:

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla yazıma başlıyorum. Şu yazı, çok yakında bu dünyadan ayrılmak ve âhiret hayatına da adım atmak üze-

[1] İbn Esir, el-Kâmil Fi't-Tarih, 2/79; Şakir, et-Tarihu'l-İslâmi, 9/101

re olan Ebu Bekir b. Kuhafe'nin (ra) son deminde yazdığı istekleridir. O âhiret ki, oraya adım atan iman eder, facir olan inanca döner, yalanlayan, doğruluğunu tasdik eder.

Ben, vefatımdan sonra halife olarak başınıza Ömer b. Hattab'ı seçtim. Onu dinleyin ve ona itaat edin. Ben Allah için, Resûlü için ve dini için, kendi adıma söylüyorum, başınıza en hayırlı olanınızı seçtim. Onu seçme konusunda çok titiz ve hassas davrandım. Eğer âdil davranırsa, bu, zaten benim onun hakkındaki zanım, onu tanıyıp, hakkında bilgi sahibi olmamdandır. Eğer değiştirir, yanlış yaparsa, herkesin kazandığı kendisinedir. Ben sadece iyilik istedim, onu yaptım. Çünkü ben gaybı bilemem. "**Zulmedenler, nasıl bir âkıbete uğrayacaklarını göreceklerdir.**"[1]

C- Bizzat halka duyurması: Hz. Ebu Bekir (ra) bizzat kendi ağzıyla durumu ümmete aktarmayı ve onlarda herhangi bir şüphenin uyanmamasını da istediğinden, kendisi halkın arasına çıkarak onlara şöyle seslendi: "Size halife olarak seçtiğim kişiden memnun kaldınız mı? Allah adına yemin olsun ki, ben başınıza geçecek olan adamı seçmek için tüm gücümü ve gayretimi ortaya koydum. Ben başınıza herhangi bir yakınımı değil, ancak Ömer b. Hattab'ı halife olarak seçtim. Onu dinleyin ve ona itaat edin." Onlar da, "Dinledik ve itaat ettik" diye karşılık verdiler.[2]

D- Allah'a dua ile yönelmesi: Hz. Ebu Bekir Rabbine dua ile yönelerek içtenlikle şöyle yakarıyordu: "Allah'ım ben Ömer'i, senin peygamberinin emri olmaksızın velayet makamına, idareciliğe getirdim. Bununla tek gayem, ümmetin salahıdır. Onlar adına fitneye düşmelerinden korktum. Bu nedenle tüm yolları deneyerek, gerekeni yaparak başlarına onların en hayırlısını, onları doğru yola iletecek olanların en hırslısını, isteklisini seçtim. Çünkü emrin olandan beni bekleyen şey beklemektedir. Onu, benden sonra onlar için halef kıl. Çünkü onlar senin kullarındır."[3]

E- İlgili genelgenin Hz. Osman tarafından okunmasının istenmesi: Hz. Ebu Bekir (ra), yazdıklarının altını mühürledikten sonra ilgili genelgenin halka bildirilmesi için Hz. Osman tarafından okunmasını teklif etti. Kendisi vefat etmeden önce, Hz. Ömer (ra) adına biat alınmasını ondan istedi. Hz. Ebu Bekir'in yazdıklarının altına mühür basması, yazılanın halk tarafından güvenilerek kabul görmesi ve emrin imza yoluyla ge-

---

[1] Şuara, 26/227
[2] Tarihu't-Taberi, 4/248
[3] Tabakatu İbn Sa'd, 3/199; Tarihu'l-Medine, 2/665-669

çerliliğine kesinlik kazandırmayı istemesi sebebiyledir. Ayrıca herhangi bir olumsuzluğa da meydan vermemesi içindir.

Hz. Osman (ra) halka seslenerek, "Siz burada yazılı olarak bildirilene biat ediyor musunuz?" diye sorar. Onlar da, "Evet" derler. Böylece hepsi Hz. Ömer'in göreve gelmesini kabul etmiş oldular ve buna rıza gösterdiler.[1]

F- Hz. Ebu Bekir'in Hz. Ömer'e vasiyeti: Daha sonra Hz. Ebu Bekir Sıddik (ra), Hz. Ömer'le baş başa kaldı ve ona birtakım tavsiyelerde bulundu, böylece zimmetinde herhangi bir şey kalmasını istemedi ki, Rabbine hiçbir kusur yapmadan, konu hakkında elinden gelen tüm gayretini yerine getirmiş biri olarak dönsün.[2]

Ebu Bekir Sıddik (ra) ona tavsiyesinde şöyle diyordu: "Ey Ömer! Allah'ın Emir ve yasakları doğrultusunda görevini yap, azabından sakın. Unutma ki, birtakım ameller, işler var ki, onların gündüz işlenmesi halinde Allah kabul eder, öylesi birtakım ameller de var ki, Allah onları da gündüz değil, gece işlenmesi halinde kabul eder. Allah, bir farz yerine getirilmedikçe herhangi bir nafileyi kabul etmez.

Kıyamet gününde terazisi ağır gelecek olan, ancak bu dünya hayatında hakka tâbi olmakla terazisi ağır gelendir. Çünkü dünyada hakka tâbi olmak onlara ağır gelir. Bir mizan için hak olan şey, yarın o teraziye hakkın konularak onun ağır gelmesini sağlamaktır.

Nitekim yarın kıyamet gününde terazisi hafif gelecek olan da batıla tâbi olanlar olacaktır. Bir mizan düşünün ki yarın ona bâtıl konulduğunda, onun için de hak olan şey, o mizanın hafif gelmesidir.

Doğrusu Allah, cennet ehlinden söz etmektedir, ama onlardan işledikleri güzel amelleriyle söz etmektedir, aynı zamanda onların günahlarından da geçmektedir. Ben onları hatırladığım zaman "Kendimin onlarla beraber olamayacağımdan korktuğumu, bundan endişe duyduğumu" söylerdim.

Kaldı ki Allah ateş ehlinden olacak olanlardan da söz etmektedir. Allah onları da işledikleri en kötü amelleriyle anmaktadır. Onların işledikleri en güzel işlerini de yüzlerine çarpmaktadır. Doğrusu ben onları hatırladıkça "Kendimin onlardan olmamasını umuyorum" derdim. Kul korku ile

[1] Tabakatu İbn Sa'd, 3/200
[2] Ali Tantavi, Ebu Bekir Sıddik, s.237

umut arasında olmalıdır, yaptıklarını Allah'ın başına kakmamalıdır ve Allah'ın rahmetinden de umudunu kesmemelidir. Eğer sen, benim bu tavsiyeme uyarsan, bu takdirde ölümden başka senin buğzedeceğin bir başka gaip olamaz. Sen de bundan âciz kalacak biri değilsin."[1]

Böylece görüyoruz ki, Hz. Ömer (ra) Ehl-i Hall ve'l-Akd denilen seçici kurulun ittifakıyla ve istemeleriyle hilâfet görevine getirilmiştir. Ki, Hz. Ebu Bekir'e de bu görevi yükleyen, kendileri için halife seçmesini ondan isteyenler de onlardır. Çünkü bu kurul, Hz. Ebu Bekir'i kendilerine bu konu için vekil seçmişlerdi. Hz. Ebu Bekir de (ra) istişarede bulundu ve sonrasında da kimin halife olması gerektiğini belirledi. Onu belirledikten sonra da, kendisini halka sundu, onlar da kabul ettiler ve onun belirlediğini geçerli saydılar, uygun bulduklarına dair ona muvafakat ettiler. Ehl-i Hall ve'l-Akd denilen kurucu kurul esasen bu ümmetin doğal vekilleridirler. O halde Hz. Ömer'in hilâfet makamına getirilmesi, en sağlıklı olan şûra metoduyla ve en âdil olan şekilde gerçekleşmiştir.[2]

Hz. Ebu Bekir'in halife seçimi konusunda, kendisinden sonra halife olabilecek kimse için izlediği yol, her hâlükârda "şûra"ya dayalı en doğru ve en âdil bir yol olmuştur. Gerçi burada izlenen yol, her ne kadar bizzat Hz. Ebu Bekir'in halife seçiminde izlenen yol gibi değil ise de, bu da tamamen Şûra'ya dayalı bir yol ile olmuştur.[3]

Bu şekilde Hz. Ömer'in (ra) hilâfet makamına getirilmesi de ittifakla olmak kaydıyla Şûra yoluyla gerçekleşmiştir. Tarihte Hz. Ömer'in halife seçilmesi konusunda daha sonra hiçbir ihtilaf ve anlaşmazlıkla karşılanmamıştır. Ya da onun uzun bir süre halife olarak kaldığı dönemde hiçbir kimse bununla ilgili olarak tartışma ve kavga çıkarmamıştır. Aksine, onun halife olması konusunda icma sağlandığı gibi, onun idareyi ele aldığı sırada ona itaat konusunda da icma gerçekleşmiştir. Hepsi bir tek güç ve bir tek el olmuşlardır.[4]

3 - Hz. Osman'ın (ra) seçilmesi: Hz. Osman'a biat edilmesi için izlenen yola gelince, bunu da bizzat Hz. Ömer'in kendisi belirlemiştir. Hz. Ömer Faruk (ra), ölüm döşeğinde sancılarıyla ve yaralarıyla kıvranıp dururken, bu işi o kadar önemsediğinden, meseleyi çözümsüz bırakmak is-

---

[1] Sıfatu's-Safve, 1/264-265
[2] Ali Tantavi, Ebu Bekir Sıddik, s.237
[3] Dirasat Fi Ahdi'n-Nubuvveti ve'l-Hilafeti'r-Raşide, s.273
[4] Ziyaeddin er-Rayyis, en-Nazaratus-Siyasiyye el-İslamiyye, s.181

tememiştir. Bu nedenle, acılar içerisinde kıvranır olduğu halde, daha önce halife seçiminde hiç izlenmemiş olan bir yol izlemiştir.

Bu da gerçekçi bir delildir, uyulması gerekir. Onun İslâm devletinde ne denli bir siyaset adamı olduğunu ve ne kadar bilgi ve vukufiyete sahip biri olduğunu göstermektedir. Ondan önce Resûlüllah (sav) geçip gitmiş ve fakat o (sav) kendisinden sonra halife olabilecek herhangi bir kimseyi seçmemiştir. Bu, sarih nass ile bellidir, açıktır ve ortadadır.

Hz. Ebu Bekir (ra) geçip gitmiştir. Ancak o, vefatından önce sahabenin önde gelen simalarıyla görüşüp danışarak, istişarede bulunarak kimin halife olması gerektiğini seçmiştir. Nitekim Ebu Bekir (ra) ölüm döşeğinde iken, Ömer'den halife olmasını istemiş, konu hakkında oldukça uzun bir süre düşünmüş ve duruma uygun olan bir başka yola girmesini kararlaştırmıştır.

Çünkü Resûlüllah (sav), halkı bırakıp gittiğinde, hepsi de Hz. Ebu Bekir'in üstünlüğünü kabul ediyorlardı ve onun kendilerinden önce İslâm'ı kabul eden biri olarak hizmetlerini biliyorlardı. Bu nedenle onunla ilgili bir ihtilafın olması çok ender bir durumdu. Kaldı ki Resûlüllah (sav) özellikle hem sözlü olarak ve hem fiilen ümmeti Ebu Bekir'e yönlendirmiş ve kendisinden sonra göreve en layık olanın o olduğuna işaret buyurmuştur.

Nitekim Hz. Ebu Bekir de (ra), Hz. Ömer'i (ra) aday olarak gösterdiğinde şunu biliyordu: Hemen sahabenin tamamı, kendisinden sonra; gücü, kuvveti ve fazileti ile o makamın sorumluluğunu üstlenebilecek tek kişinin Ömer olduğunda hemfikirdiler. Bu nedenle Hz. Ebu Bekir, sahabenin önde gelenleriyle istişaresini yaptıktan sonra Hz. Ömer'i halife olarak seçmiş ve onu aday olarak göstermiştir. Sahabeden hiçbiri buna karşı çıkmamıştır. Böylece Hz. Ömer'in halife seçilmesi ve ona biat olunmasında icma meydana gelmiştir.[1]

Halife seçiminde izlenecek yeni yol ise, "şûra"nın belli sayıda kimseye bırakılmış olmasıdır. Bu sayı altı kişiden ibaret bulunuyordu. Bu altı kişinin hepsi de Allah Resûlü'nün ashabı idiler ve hepsi de Bedir savaşında bulunan kimselerden idiler. Resûlüllah (sav) vefat edip gittiğinde bunların hepsinden razı ve memnun olarak ayrılıp gitmişti. Bu altı kişinin her biri, ayrı ayrı kimseler olsalar da aslında hepsi de halifelik makamına gelebilecek ehliyete sahip olan kimselerdi.

---

[1] Evveliyatul Faruk, s.122

Hz. Ömer (ra), bu altı kişiye seçim konusunda nasıl bir yol izlemeleri gerektiğini, süresini, isimlerini belirlemişti. İslâm cemaatinden bir gruba da mecliste seçimin seyrini izlemelerini ve anarşiyi önlemelerini emir buyurmuştur. Yani, Ehl-i Hall vel-Akd meclisinde neler olup bittiği konusunda bir şeyler öğrenmek için kimsenin girip çıkmasına, dinlemelerine izin vermemelerini istemişti.[1]

Bu şekilde Müminlerin Emiri, daha önce hiçbir örneği görülmemiş olan yeni bir şûra metodunu getirmiş oldu. Kuşkusuz, "Şûra"nın geçerliliği ve varlığı Kur'anda, kavlî ve fiilî sünnette yer almaktadır. Nitekim Resûlüllah (sav) olsun, Ebu Bekir (ra) olsun hepsi de "şûra"ya başvurmuşlardır. Bu nedenle aslına bakılarak Hz. Ömer (ra) burada yeni bir icat başlatmıştır, bid'at işlemiştir gibi bir şey anlaşılmamalıdır.

Ancak Hz. Ömer'in buradaki uygulaması, halife seçiminde izlenmesi gereken yolu belirlemiş ve bunu belli bir sayı ile sınırlayarak onlar tarafından çözüme bağlanmasını istemiştir. Böyle bir şeyi ne Resûlüllah (sav) ve ne de Ebu Bekir (ra) yapmışlardı. Onlarda böyle bir uygulama görülmemişti. Bilakis böyle bir uygulamayı ilk olarak gündeme sokan Hz. Ömer'in kendisi olmuştur. Doğrusu yaptığı iş de ne güzel bir iş olmuştur. Çünkü o döneme göre böyle bir yolun seçilmesi, sahabenin haline en uygun düşen yolların en faziletlisi olmuştur.[2]

Hz. Ömer (ra) bu icraatıyla üstün bir siyaset sergilemiştir. O da Şûra heyetidir. Halife seçimini sadece bu altı kişiye havale buyurmuştur. Bu altı kişi aralarından birini halife olarak seçeceklerdir. Burada önemli olan husus, şûra heyetinde bulunanlardan hiç kimsenin, Hz. Ömer'in almış olduğu bu karara karşı çıkmamış olmalarıdır. Kaldı ki bu altı kişi dışında kalan sahabeden herhangi birisi de bu karara karşı çıkıp itiraz etmemişlerdir. Çünkü elimizde bulunan rivayetler bunu göstermektedir.

Bize göre; Hz. Ömer (ra), yeni üstün bir siyaset geliştirmiş ve halifeyi bu yoldan seçtirmiştir. Bu, yeni bir anayasal düzenlemedir. Bu düzenlemeyi de bir kahraman olan Ömer geliştirmiştir. Geliştirdiği bu sisten aslında İslâm'ın ortaya koyduğu prensiplerle de çelişmemektedir. Özellikle de Şûra ile ilgili husus, İslâm ile çelişmemektedir. Çünkü asıl itibar ve önemli olan şey, sonuç bakımından genel mânada toplu halde mescitte yapılan biat merasimidir.

---

[1] Velîyatul Faruk, s.122
[2] Velîyatul Faruk, s.127

Bazı kimselerin zihnini meşgul edecek olan bazı sorulara da bakmak gerekir. Bu soru şudur: Hz. Ömer'e böyle bir hak ve yetkiyi kim vermiştir? Ömer'in böyle bir yola başvurmasının dayanağı nedir? Burada, İslâm cemaatinin bunu onaylamalarını ve bu karardan memnun kaldıklarını bilmiş olmamız yeterlidir. Çünkü bu karara karşı itiraz eden, sesini yükselten bir kimse çıkmamıştır.

Hatta pekiştirerek söylemek gerekirse, İslâm'ın temellerinden biri olan icma olayı bu meselede gerçekleşmiştir. Bunun sahih olduğunda ve uygulanmaya konulmasında bir sakınca bulunmadığında icma oluşmuştur.[1]

Burada Hz. Ömer'in Raşit Halifelerden biri olduğunu da unutmamalıyız. Bunun yanında "şûra"ya seçilen heyetin en üstün siyasî dehaya sahip kimselerden olduğunu da teyit etmeliyiz. Ki böyle bir heyeti İslâm Anayasası Raşit Halifeler döneminde tespit etmiş ve karar altına almıştır. Kaldı ki Hz. Ömer (ra) tarafından isimleri bildirilen şûra heyeti, İslâm toplumu arasında kimsenin sahip olamadığı en üstün meziyetlere sahip olan kimselerdi. O meziyetleri yüce Allah onlara bağışlamış ve Allah Resûlü de (sav) bunu onlara bildirmişti. Bu nedenle hiçbir mümin, cennetle müjdelenmiş olan bu on kişinin sahip oldukları takva ve emanet özelliğine asla erişemez.[2]

Önemli olan hususlardan biri de, Hz. Ömer'in böyle bir görevin yakınlarından herhangi birisine verilmesinden oldukça uzak kalmasıdır. Kaldı ki Hz. Ömer'in en yakınları arasında bu göreve gelebilecek ehliyette kimseler de vardı. Ömer (ra), yakını olan Said b. Zeyd'i, halife adayını seçmeleri için seçtiği heyetten ayrı tutmuş, onu o heyetin içine katmamıştır.[3]

Hz. Ömer, oğlu Abdullah'ın Şûra heyetinde yer almasını, fakat kendisine seçilme konusunda hiçbir görev verilmemesini vasiyet etmiştir. Hz. Ömer şûra heyetine sadece, "Eğer taraflar üçe üç beraber kalırlarsa, seçim yolu tıkanırsa bu durumda, oğlum Abdullah'ı hakem olarak devreye sokun. İki taraftan hangisinden yana oyunu kullanırsa, onlardan birini seçin. Eğer onlar Abdullah b. Ömer'in hükmüne rıza göstermezlerse, o takdirde Abdurrahman b. Avf hangi tarafta ise, o da oyunu ondan tarafa kullansın" demiştir. Bu arada Hz. Ömer, Abdurrahman b. Avf'ın dürüst biri olduğu-

[1] Nizamul hükm Fi'ş-Şeriati ve't-Tarihi'l-İslamiyyi, 1/227-228
[2] Nizamul hükm Fi'ş-Şeriati ve't-Tarihi'l İslamiyyi, 1/229
[3] Halidi, el-Hulefai'r-Raşidin, s. 98

nu, Allah tarafından bir korunma altında bulunduğunu belirmiş ve kendilerine "Onu dinleyin" diye vasiyet etmiştir.[1]

Bizzat Abdurrahman b. Avf, halife seçimi görevini üstlenir. Hz. Ali ile Hz. Osman'dan birisinin (rma) göreve getirilmesi konusunda istişarede bulunur. Bu arada Abdurrahman b. Avf (ra) Medine'de bulunan sahabe büyükleriyle ve buranın önde gelenleriyle istişarede bulundu. Medine'ye gelen ordu komutanlarıyla istişarede bulundu. Hatta kadınlara varıncaya dek, ergenlik çağına erişmiş gençlerle bile istişarede bulundu. Onlar da kendi görüşlerini açıkça söylediler. Hatta istişare sınırını o kadar geniş tuttu ki, Abdurrahman b. Avf Medine'de bulunan çocuklara ve kölelere bile danışıp istişarede bulundu.

Abdurrahman b. Avf yaptığı istişare sonucunda, Müslümanların çoğunlukla Hz. Osman üzerinde anlaştıklarını görmüştür. Gerçi Hz. Ali olsun, diyenler de çıkmış ise de bunlar sayıca az kalmışlardır.

Abdurrahman b. Avf bu çalışmasından sonra H.23 (643 m) senesinde Zilhicce ayının son gününde sabah namazından sonra elde ettiği sonucu açıklar. Abdurrahman b. Avf şehadet getirdikten sonra şöyle der: "Asıl meseleye gelince; ey Ali. Ben halkı dinledim, onların Osman'dan başkasına yöneldiklerini göremedim. Kendi adına bir pay çıkarmayasın" der ve sonra da, Allah'ın, Resûlü'nün (sav) ve Osman'dan önceki iki halifenin sünneti-metodu gereği Hz. Osman'a biat etti. Bunun üzerine halk da yani Muhacirin ile Ensar da kendisine biatte bulundu, nitekim buna bağlı olarak ordu komutanları ve Müslümanlar da biat ettiler.[2]

"et-Temhid ve'l-Beyan" kitabının yazarının rivayetinde belirtildiğine göre, Abdurrahman b. Avf'a ilk biat eden zat, Ali'dir."[3]

Zehebi, Abdurrahman b. Avf'ın üstlenmiş olduğu görevi, yaptığı işlerin en değerlisi olarak kabul etmekte ve şöyle demektedir: "Abdurrahman b. Avf'ın en değerli ve en önemli işi, istişare esnasında kendisini bu işten uzak tutması, halife seçtirmememsi olmuştur. Çünkü onun tercihi, Ehl-i Hall vel-Akd denilen seçici kurulun ümmet için işaret ettiği kişi kim ise, onu tercih etmesi olmuştur. Nihayet yaptığı çalışma sonunda, halkın çoğunluğunun Hz. Osman üzerinde birleştiklerini görmüştür. Eğer isteseydi, bu makamı öncelikle kendisi için araştırırdı ve onu da başarırdı. Ya da am-

[1] Tarihu't-Taberi, 5/325
[2] Buharî, Ahkâm, H.7207
[3] et-Temhid vel Beyan, s.26

casının oğlu ve cemaatçe de kendisine en yakın olan Sa'd b. Ebi Vakkas olmasaydı, kendisi adına bunu yapardı, ama o, kendisini devreye sokmadı."[1]

Böylece şûra konusunda, Raşit Halifelerden birinin seçilmesi için bir yeni durum daha ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bu da, Şûra meclisi yoluyla halife seçimidir. Meclisten biri genel olarak halkın nabzını tutacak, genel olarak halk ile yapılan meşveretten sonra, artık umumi biat alınmış olacaktır.[2]

4 - **Hz. Ali b. Ebi Talib'e biat metodu:** Hz. Ali (ra) de hilâfet görevine seçim yoluyla gelmiştir. Hz. Osman'ın (ra) şehit düşmesinden sonra bu göreve getirilmiştir. Hz. Osman'ı öldürenler, dinde bir geçmişleri olmayan, ülkenin değişik bölgelerinden ve şehirlerinden gelen, değişik kabilelere mensup âsi kimseler olmuştur. Bunların dinde hayır ve iyilik namına hiçbir hizmetleri olmamıştır. Bu kesim haksız yere, birtakım iftiralara ve düşmanlıklara dayanarak Hz. Osman'ı zulmen öldürmüşlerdir. Hz. Osman H.53 (672 m) senesinde Zilhicce ayının 18 gece geçtikten sonra Cuma günü öldürmüşlerdir.[3]

Bunun üzerine Medine'de kalan ne kadar sahabi varsa hepsi, hilâfet makamına gelmesi için Hz. Ali'ye biat etmişlerdir. Çünkü mutlak mânada o gün için ondan daha faziletli bir kimse bulunmuyordu. Hz. Osman'ın şehit düşmesinden sonra hiçbir kimse onun yerine halife olarak seçilme iddiasında bulunmamıştır. Kaldı ki Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in babaları Hz. Ali de hilâfet makamına gelmek için istekli ve hırslı biri değildi. Bu nedenle o bu makama gelmeyi istemiyor ve kabul etmiyordu. Ancak Medine'de bulunan sahabinin yoğun baskıları, kabul etmemesi durumunda çıkan büyük bir fitnenin ve kargaşanın fazlasıyla çevreye yayılma endişesinin sonucunda hilâfet görevini kabul etmek zorunda kalmıştır.

Bütün bunlarla birlikte bu fitneyi yaymak isteyen kimi cahillerin yaptıklarından da kurtulamamıştır. Çünkü bu cahiller ve fitnenin elebaşları gerek Cemel olayında olsun ve gerekse sıffin olayında olsun, fitne adına başvurmadık yol bırakmamışlardır. Zîra bunlar hem İslâm'a ve hem de Müslümanlara karşı büyük bir kin ve düşmanlık içindeydiler. Örneğin İbn Sebe ve ona bağlı olarak hareket edenler, Müslümanların kalplerini haktan ve hidayetten döndürmek adına fasıkların peşinden gidiyorlardı, onların yönlendirmelerine göre hareket ediyorlardı.

---

[1] Siyeru A'lami'n-Nubela, 1/86
[2] Dirase Fi Ahdin-Nubuvveti ve'l-Hilafeti'r-Raşide, s.278
[3] İbn Sa'd, Tabakat, 3/31

Bazı ilim ehli kimseler, Hz. Ali'nin hilâfet makamına nasıl seçildiğini rivayet etmişlerdir. Nitekim Ebu Bekir el-Hilal, kendi isnadıyla Muhammed İbn Hanefiye'ye dayandırarak yaptığı rivayette, Muhammed b. Hanefiye demiş ki: "Ben Ali birlikte bulunuyordum. Bu sırada Hz. Osman kuşatma altında tutuluyordu, derken bu sırada yanına biri geldi ve "Müminlerin Emiri bu andan itibaren öldürülmüştür" dedi. Bunun Üzerine Hz. Ali (ra) dedi ki -ki Muhammed de diyor ki, ona da bir şey olur endişesiyle onu tuttum- "Anası olmayasıca bırak" dedi. Hz. Ali, böylece Hz. Osman'ın bulunduğu yere geldi ve fakat Hz. Osman (ra) öldürülmüştü. Bunun üzerine Hz. Ali, hemen kendi evine geldi, içeri girdi ve kapıyı arkasından kapattı. Ancak halk onun evine geldiler, kapısını vurdular ve huzuruna girdiler. Hz. Ali'ye, "Hz. Osman öldürüldü. Mutlaka bu insanlara bir halife gereklidir. Senden başka bu göreve layık bir başka kimseyi de göremiyoruz" dediler.

Halkın bu ısrarı üzerine Hz. Ali kendilerine, "Beni istemeyin. Ben, sizin için sadece bir vezirim, benden daha hayırlı olarak sizin için bir Emir olabilir" dedi. Ancak böyle demesine rağmen halk, "Allah adına yemin olsun ki, bu görev için senden daha hayırlısı yoktur" diye karşılık verdiler. Hz. Ali de, "O halde bana biatte kararlı iseniz, bu gizlice olamaz. Öyleyse ben Mescide geleyim" dedi ve Mescitte halk kendisine biatte bulundu.[1]

5 - Hz. Hasan'a Biat edilme metodu: Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hasan'a (rma) biat olunmasına gelince, bu, H. 40/660m senesinde, Müminlerin Emiri Hz. Ali'nin şehit düşmesinden sonra gerçekleşmiştir. Halk, Hz. Ali'nin vefatından sonra oğlu Hz. Hasan'ı seçmişlerdir. Çünkü müminlerin Emiri Hz. Ali (ra) vefatından sonra kimin hilâfet makamına gelmesi için herhangi bir isim vermemişti.

Abdullah b. Sebu'dan rivayete göre demiş ki: "Ali'den dinlemiştim, kendisinin kastederek demişti ki; 'Bunun sakalı, başından akan kan ile boyanacaktır. O âsi benden ne bekliyor?' Bunun üzerine çevresindekiler, 'Ey Müminlerin Emiri! Onu bize söyle ki, onun tüm akrabasının kökünü kazıyalım' dediler. Bunun üzerine Hz. Ali de, 'Bu durumda benim katilim dışında birilerini öldürmüş olursunuz' dedi. Bu defa halk, 'O halde birini bize halife olarak göster' dediler. Hz Ali, 'Hayır! Ben, sizi, Resûlüllah nasıl bırakıp gittiyse, birini tayin etmemişse ben de öylece bırakacağım' der. Bu defa halk kendisine, "Rabbine gittiğinde ne diyeceksin?" dediklerinde, Hz. Ali de, "Allah'ım! Bildiğin gibi sen beni onların arasında bıraktın, sonra da

[1] Akidetu Ehli's-Sünneti Fi's-Sahabeti'l-Kiram, 2/677; Ebu Bekir el-Hilal, Kitabu's-Sünne, s.415

ruhumu kabzettin ve sen yine onların arasındaydın. Dilersen onlar ıslah edersin, istersen onları ifsat edersin, diyeceğim" dedi. Bir rivayete göre de, "Allah'ım! Senin de bildiğin gibi, sen beni onlara halife seçtin, sonra da sen aralarında kaldığın halde ruhumu kabzettin, diyeceğim" dedi.[1]

Hz. Ali'nin şehit düşmesinden sonra cenaze namazını oğlu Hz. Hasan kıldırmıştır. Namazda dört tekbir almıştır. Kûfe'de toprağa verilmiştir. Hz. Hasan'a ilk biat eden kişi, Hazreç kabilesinden Kays b. Sa'd b. Ubade olmuştur. Kays, Hz. Hasan'a (ra), "Uzat elini, Allah'ın Kitabı ve Resûlü-'nün (sav) sünneti, bu öldürme olayını helâl sayanlara karşı seninle birlikte onlarla savaşma adına sana biat edeceğim" dedi Hz. Hasan da ona, "Sadece Allah'ın Kitabı ve Peygamberinin sünneti adına biat et. Çünkü senin bu istediğin her şartın arkasında vardır" dedi. Bunun üzerine Kays biat etti ve sesini çıkarmadı. Halk da bunun arkasından biat ettiler.[2]

Irak halkı, Hz. Hasan'a biat etmek istediklerinde, Hz. Hasan, onlara şöyle bir şart ileri sürdü: "Sizler dinleyecek ve itaat edeceksiniz. Ben kimlerle barış imzalarsam, sizler de onlarla barış içinde olacaksınız. Kimlerle savaşırsam, onlarla savaşacaksınız."[3]

Bir rivayete göre de Hz. Hasan onlara şöyle dedi: "Vallahi, size söyleyeceklerimi kabul etmedikçe sizinle biatte bulunmayacağım." Onlar da, "Nedir söyleyeceklerin?" diye sordular. Hz. Hasan da, "Ben kimlerle barış imzalarsam, sizler de onlarla barış içinde olacaksınız. Kimlerle savaşırsam, onlarla savaşacaksınız" dedi.

İbn Sa'd'dan gelen rivayette ise, "Hz. Hasan, babası Ali'nin vefatından sonra, Irak halkıyla iki konu hakkında biatleşti. Birincisi; Emirlik adına onlardan biat aldı. İkincisi de, girmiş olacağı şeylere onların da girmesini, rıza gösterdiği hususlarda onların da rıza göstermeleri adına biat almıştır."[4]

6 - Muaviye'ye Biat olunma metodu: Muaviye'ye, biat meselesi, Hz. Hasan'ın hilâfet makamından feragat etmesiyle tamamlanmış oldu. Artık, Muaviye için bu makama gelmesi ve kendisine biat olunması konusunda tüm şartlar hazırlanmış oldu. Ortam uygun hale gelmiş oldu. Muaviye'ye, H.41 (661 m) yılında biat olundu. Bu seneye, cemaat senesi adı verilmiş oldu. Çünkü her bölgeden sahabe ve halk gelip ona biat ettikleri-

[1] Ahmed b. Hanbel, 1/130, H.1078; 1/156, H.1340; Heysemi, Mecmau'z-Zevaid, 9/921
[2] Tarihu't-Taberi, 6/73
[3] Tarihu't-Taberi, 2/77
[4] et-Tabakat, 1/286-287; 1/316-317 Tahkik Dr Muhammed es-Sülemi

ni bildirdiler. Ümmet onun halifeliğinde toplandı. Böylece halifeliği meşru olarak kabul edildi. Onun imamet makamına gelmesine rıza gösterildi. Müslümanlarla ilgili idarî görevi alacak olanlar arasında en hayırlı kişi olarak onu gördüler ve onun liderliğinde en hayırlı kıyamın olacağını kabul ettiler.[1]

7 - **Muaviye döneminde Veliahtlık düşüncesinin kaynakları:** İslâm Nizamının, hüküm açısından, devlet başkanının seçimi konusunda sadece belli tek bir metot doğrultusunda bir seçim sistemine ilişkin bir nassa dayanmadığı doğrudur. Ancak öyle bir temel koymuştur ki, herhangi bir mecburiyet ve zorunluluk olmadıkça ondan şaşmak ve ayrılmak caiz olmaz. Bu temel metot da "Şûra"dan başka değildir. Şûra için, olmazsa olmaz mânasında belli bir yol ve yöntem yoktur. Daha önceki sayfalarda da gördüğümüz gibi Raşit Halifelerin seçimi her ne kadar şûra yoluyla olmuş ise de bu hep aynı tarzda olmamıştır.

Eğer Muaviye'nin (ra), veliahtlık müessesini getirmekle amacı, Müslümanların birlik ve beraberliği idiyse, akan kanları durdurmak olmuşsa, bu durumda inşallah ecir almış olabilir. Kaldı ki, Muaviye, ölümünden sonra idareyi ele alması için oğlu dışında o dönemde henüz hayatta olan sahabeden herhangi birini o makam için veliaht olarak gösterebilirdi. Çünkü böyle bir yolu seçmeye gücü yeterdi, elinde bu imkân vardı.

Kaldı ki henüz hayatta olan o sahabi içinde de bu görevi çok rahatlıkla yapabilecek ve üstlenecek ehliyette olan kimseler de bulunuyordu. Görevi onlardan birine bıraksaydı, daha yerinde bir hizmet olurdu. Örneğin o dönemde Hz. Hüseyin, Abdullah b. Zübeyir, Abdurrahman b. Ebu Bekir, Abdullah b. Ömer ve daha başkaları hayatta idiler. Ancak Muaviye, bu yola gitmemiştir. Bu değerli ve güzide sahabeleri bırakıp görevi oğluna bırakmış ve kendisinden sonra hilâfet makamına gelmesi için onu veliaht olarak göstermiş ve onun adına biat toplamıştır.

Muaviye, bu davranışıyla, hüküm açısından çok açık bir şekilde gerçek olan İslâmî sistemden bir sapma göstermiştir. Çünkü kendisinden önceki hiçbir halife böyle bir sapmaya gitmemiştir. Burada yapılan değişiklik veya meydana gelen sapma, veliahtlık müessesini getirmekle yeni bir sistem ortaya koymuş olması değil, bunun halifenin oğlu veya bir akrabası, bir yakını olarak seçilmesi yoludur. Böylece İslâm Devleti, Raşit

[1] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/137; Tarihu Halife, s.203

Hilâfet devleti olma yerine, bir krallık devleti veya hükümeti halini almıştır. İşte en büyük sapma buradadır.[1]

Kaldı ki biz Müslümanlar, Allah Resûlü (sav) ile ondan sonra gelen ve kendileri hem doğru yolda olan ve hem de doğru yolu gösteren Raşit Halifelerin yol ve yöntemi yani sünnetine bağlı kalmakla emrolunmuşuz. O halde Muaviye'nin izlediği yol, Hz. Peygamberin izlediği sünnet olmadığı gibi, Raşit Halifelerin izledikleri yol ve yöntem de değildir. Muaviye babadan oğula geçen bir veraset yolunu getirmiştir.

Kaldı ki Yezid'in bu makam için aday olarak gösterilmesi de birtakım sebeplerden ötürü uygun değildi. Örneğin o gün, Yezid'den daha yetenekli, bu makama daha ehil olan, geçmişleri bakımından İslâm'da öncelikleri, ilim ve amelleri olan, yeri ve konumu bulunan, sahabe özelliğini taşıyan Hz. Ömer'in oğlu Abdullah, Hz. Abbas'ın oğlu Abdullah ve daha başka kimseler vardı ve hepsi de hayatta idiler. Bunlarla Yezid hiç eşit olabilir mi? Gökteki yıldız nerede sudaki yansıması nerede, biri kuyunun dibinde iken ötekisi göklerdedir. Bu ikisi hiç eşit olur mu? İşte Yezid de hiç sözkonusu sahabenin dengi, hatta tırnağı olabilir mi? Bir diğer sebep de bunu babadan oğula geçen bir prensip haline getirmesidir.[2]

Her şeye rağmen yapılan bu yanlış, Ehl-i Sünnet'e leke getirecek bir durum değildir. Çünkü Ehl-i Sünnet bu konuda Muaviye'yi temize çıkarıp onu ak-pak saymıyor ki! Hatta ondan daha faziletli olanlarını bile günahlardan arınmış kişiler olarak kabul ediyor değiller.

Ancak Ehl-i Sünnet şunu söylemektedir, işlenen günahların da birtakım sebepleri vardır, o günahların sonucunda gelebilecek olan ceza tevbe ve istiğfar yoluyla veya o günahları ortadan kaldıracak olan birtakım iyi işler ve hizmetler görmekle ortadan kalkabilir. Ya da kefarete sebep olabilecek birtakım musibetlerle karşı karşıya kalabilir, bu ve benzeri yollarla cezaları bağışlanabilir, günahları, suçları silinebilir. Bu kural tüm sahabe için geçerli olduğu gibi sahabe dışında diğer Müslümanlar için de geçerlidir.[3]

Muaviye, hayırlı olan krallardandır ve adaleti zulmünü geçmiştir. Kaldı ki o da hatadan mâsum değildir. Ancak Allah onu affeder.[4]

---

[1] Vekil, el-Emeviyyun Beyneş-Şarki vel-Garbi, 1/180
[2] Karadavi, Tarihuna el-Muftera aleyh, s.250
[3] İbn Teymiye, Minhacü's-Sünne, 4/385
[4] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/156

Burada Muaviye konusunda bizin inanmamız gereken husus, Hz. Muhammed'in (sav) ashabından herhangi birisi hakkında içimizde bir kin bir kötülük beslememiz gerektiğidir. Aksine bizler onlar hakkında şöyle demeliyiz:

"Onlardan sonra gelenler ise şöyle derler: 'Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla. Kalplerimizde, iman edenlere karşı hiçbir kin bırakma! Ey Rabbimiz! Şüphesiz sen çok esirgeyicisin, çok merhametlisin." (Haşr, 59/10)

Bizim burada diyeceğimiz o ki, Muaviye, ümmet bölünmesin, fitneye meydan verilmesin diye bir içtihatta bulunmuştur. Yoksa kendisinden sonra gelecek olan tüm kralların yaptıkları hataları, izledikleri yanlış yolların vebalini taşıyacak değildir. Nitekim Abdulkadir Udeh (rah) Muaviye için böyle söylemektedir. Udeh diyor ki:

"Muaviye, İslâm ümmetinin işini zulme dayalı, haksızlığa varan, haklarını çiğneyen bir yöntem getirdi. "Şûra"yı ortadan kaldırdı. Yüce Allah'ın, **"Onların işleri kendi aralarında şûra iledir"** (Şûra, 42/38) mealindeki âyetini geçersiz kıldı. Âdil ve tertemiz olan İslâm hükmünü bırakıp yerine heva ve hevese dayalı, şehevi duygulara bağlı kirli bir sistem getirdi. Halkı nifaka, zillete ve aşağılanmaya yönlendirdi. Kuşkusuz ondan sonra tâ günümüze kadar gelenler -Ömer b. Abdülaziz dışında- hepsi de onun yol ve yöntemini islemişlerdir ve hepsi de onun bid'atini ayakta tutmaya gayret etmişlerdir. Bunun vebali, gerek Muaviye'ye ve gerekse onun bu kötü çığırını sürdürenlere aittir. Ve ayrıca tâ kıyamete kadar bu kötü çığırı sürdürenlerin günah ve vebali de onun üzerinedir."[1]

Mademki Muaviye ya da Emevî halifeleri hilâfet sistemini Şûra yönteminden krallık'a çevirmişlerdir. Muaviye'nin kendi adını taşıyan torunu ve Yezid'in oğlu, Emevî halifelerinin üçüncüsü Muaviye b. Yezid de bu ısırıcı krallık sistemini değiştirip kâmil mânada Şûra sistemine dayalı hilâfet kurumunu getirmiştir.

Meseleyi ortaya koyarken insafı elden bırakmamak gerekir. Sadece birinci şıkkı ele alıp hilafeti miras yoluyla babadan oğula geçen bir sistem olarak tanıtmak yerine, işin bu noktasını da göz ardı etmemek gerekir. Kaldı ki Raşit Halifeler döneminde uygulan seçim sisteminin aynı şekilde devamını sağlamaya ümmet güç yetirememiştir. Açıkça görüldüğü gibi kabilecilik ve bölgecilik hastalığı çok açık olarak kendini göstermiştir.

[1] Abdulkadir Udeh, el-İslâm ve Evdaune's-Siyasiyye, s.159

Sonunda hilâfet makamı konusunda meydana gelen anlaşmazlıklar, kesin olarak Emevî ailesi lehine sonuçlandı. Kaldı ki Şamlılar da bunun tarihsel önceliğine dayanarak Emevî varlığını kabullendiklerinden, bu tarihsel gelişimin gerçekleşmesi de zaten kaçınılmazdı. İleride ikinci Muaviye'den söz ederken bu konuya döneceğiz.[1]

İşin gerçeğini söylemek gerekirse Yezid'in halifeliğini birçok sahabi de kabul etmiştir. Nitekim aralarında Hz. Ömer'in oğlu Abdullah'ın da yer aldığı Hz. Muhammed'in (sav) ashabından 60 kadar kişi ona biat etmiştir.

Muaviye, Medine'den ayrıldıktan sonra Hz. Ebu Bekir'in oğlu Abdurrahman vefat etmiştir. Böylece olaya karşı olanlardan sadece üç kişi kalmışlardı. Bunlar da Hz. Ömer'in oğlu Abdullah, Hz. Zübeyir'in oğlu Abdullah ve Hz. Ali'nin oğlu, Resûlüllah'ın da (sav) torunu Hz. Hüseyin kalmışlardı.

Bu üç kişiden Hz. Ömer'in oğlu Abdullah (rma), halkın Muaviye'ye biat ettiklerini görünce, o da Yezid'e biat etmiştir. Biat ettiğini Muaviye-'nin ölümünden sonra Yezid'e bildirmiş ve "Eğer hayırlı olacaksa biz de buna rıza gösteriyoruz. Eğer bir imtihan ise buna sabredeceğiz" demiştir.[2]

Bundan sonra geriye karşı olan iki kişi vardı, bunlardan biri Abdullah b. Zübeyir, ötekisi de Hz. Hüseyin (rhum) idi.

Bazı kimseler Muaviye'nin, oğlu Yezid'i veliaht olarak gösterdiği için sonradan pişmanlık duyduğunu söylemeye çalışmaktadırlar. Hatta Muaviye demiş ki: "Eğer, Yezid'e olan aşırı sevgim olmasaydı, mutlaka doğru yolu görebilirdim."[3]

Ancak bu rivayetin senedi Vakidî yoluyla gelmektedir, oysaki Vakidi metruktür, rivayetleri dikkate alınmayan biridir.[4] Yine şu ifadeler de Muaviye'ye nispet ediliyor, babası Yezid'e demiş ki: "Allah, benim gönlüme seni halife seçmekten daha büyük bir şey sokmuş değildir."

Bu rivayetin de senedi Heysem b. Adiyy yoluyla gelmiştir ki, bu adam oldukça yalancı biridir. Oysaki Muhammed Reşit Rıza (rah) bu riva-

---

[1] Karadavi, Tarihuna el-Muftera aleyh, s.293-295

[2] Mevakıfu'l-Muaraza Fi Hilafeti Yezid, s.153; el-Kayduş-Şerid, Varaka, 17; Musannaf İbn Ebu Şeybe, 11/100 senedi sahihtir.

[3] Ensabü'l-Eşraf, 4/28

[4] Mevakıfu'l-Muaraza Fi Hilafeti Yezid, s.152

yete itimat ederek hareket etmiş ve çok acımasız bir şekilde Muaviye'ye verip veriştirmiştir.[1]

Araştırma yapanların çoğu, İslâm'ın ilk dönemlerine ait meseleleri aktarmada zayıf ve uydurma olan rivayetlere dayanmışlardır. Olayları birtakım düşüncelere, tasavvurlara ve hükümlere dayalı olarak ortaya koymuşlar ise de hepsinin yeniden gözden geçirilmesi gerekir.

İslâm devlet nizamı ile ilgili Asr-ı Saadet ve Raşit Halifeler gibi en üstün örnek olmasına rağmen bunlardan sapmalar görülmüştür. Oysa o üstün örneklerde İslâm'ın özü kâmil mânada görülmektedir ki, bu da hilâfettir. Bu nedenle ısırıcı olan krallık kurumunu bırakıp yerine hilâfetin konulması gerekir.[2]

Kaldı ki, devletin üzerindeki en üstün damga, en galip damga, İslâm Devleti damgasıdır. Çünkü hükümlerin uygulanması, namazların vakitleri içersinde eda edilmesi, hadlerin uygulanması gibi hususlar aynen devam etmiş, bunların önünde hiçbir zaman engel çıkarılmamıştır Kaldı ki Allah yolunda cihad meselesi de devlet adamları arasında Allah'ın bir farzı olarak varlığını sürdürmüştür. Özetle demek gerekirse İslâm esas ve prensipleri bütünüyle uygulanmaktadır.[3]

MUAVİYE'NİN SON GÜNLERİ

1-Muaviye'nin Oğlu Yezid'e vasiyeti: Muaviye, H.60 (679) yılında öldüğü sırada oğlu Yezid yanında bulunmuyordu. Bu nedenle Muaviye, döneminde emniyet teşkilatından sorumlu yetkili biri olan Dahhak b. Kays el-Fehri ile Müslim b. Ukbe el-Mürri'yi yanına çağırtır ve o ikisine oğlu Yezid'e iletilmek üzere şu tavsiyelerine uymasını ister ve der ki: "Oğlum! **Hicaz** halkına dikkat et, çünkü onlar senin aslın ve kökenindir. Onlardan sana gelenlerine ikramda bulun, gelmeyenlerine de iyi davran. **Irak halkına** da dikkat et! Eğer onlar senden bir istekte bulunurlarsa, bu istekleri her gün için bir valinin görevden alınması da olsa, derhal isteklerini yerine getir. Çünkü senin her gün bir valiyi görevde alman, onların 100.000 silahlı askerle sana saldırmalarından benim için daha uygundur. **Şam halkına** da dikkat et. Şam halkından sana bir şey gelirse, onları kendi beldelerine geri gönder. Çünkü Şamlılar kendi beldeleri dışında bir

[1] Mevakıfu'l-Muaraza Fi Hilafeti Yezid, s.152; Muhammed Reşit Rıza, el-Hilafetu, s.52
[2] Keyfe Nektubu et-Tarihal İslamiyyi, s.112
[3] el-Emeviyyun Beynel Maşriki vel Magribi, 1/94-95

yerde ikamet ederlerse, bu defa kendi beldelerinde edindikleri ahlâktan başka bir ahlâka yönelirler. Bunu unutma!

Ayrıca ben, üç kişinin dışında Kureyşlilerden korkmam. Bunlar da Ali'nin oğlu Hüseyin, Ömer'in oğlu Abdullah ve Zübeyir'in oğlu Abdullah'tırlar. Ömer'in oğlu Abdullah, o borç yükü altında beli bükülen biridir. Bu nedenle sizden yana yapacağı bir şey yoktur. Ali'nin oğlu Hüseyin, güçsüz biridir, dileğim o ki, babasını öldürenler ve kardeşini de rezil edenler sebebiyle Allah onun hakkından gelsin. O oldukça merhametlidir, onun seninle bir yakınlık münasebeti vardır ve bir de önemli bir hakka sahiptir. Çünkü Muhammed'in (sav) yakınıdır. Bu nedenle Irak halkının ondan uzak duracaklarını, onu terk edip tek başına bırakacaklarını zannetmem. Elinden geldiğince onu bağışla, eğer ben onun arkadaşı olsaydım, onu bağışlardım.

Abdullah b. Zübeyir'e gelince; o sahtekârın biridir, bir öyle, bir böyledir. Eğer gözünü yerine dikerse onu sıkıştır, eğer seninle barış yapmak isterse, kabul et, elinden geldiğince kavminin kanını akıtma."[1]

Muaviye'nin bu vasiyet ve tavsiyesinden anlaşılan o ki, gerçekten olaya vakıftır, görevinin ehlidir. En üstün siyasî dehaya sahiptir. Çünkü bölge insanları hakkında koymuş olduğu teşhisi gayet yerindedir. Geleceğe yönelik olarak Emevîlere, Emevî devletinin konumuna bu yönden işaretleri göz ardı edilemez. Görüldüğü gibi vasiyetinde, Hicaz, Irak ve Şam gibi üç bölgeden söz etmektedir. Böylece, Yezid'in bu bölge insanları hakkında, siyasî boyutta neler yapabileceklerini saymaktadır. Muaviye kendisi açısından bu bölgelerin iyi bir siyaset izlenmesi halinde devleti idare edenler için ciddi bir problem oluşturacaklarına inanmamaktadır.[2]

Hicaz Bölgesi: Hicaz bölgesi konusunda Muaviye, oğlu Yezid'e şu ifadelerle tavsiyede bulunuyor: "Oğlum! Hicaz halkına dikkat et, çünkü onlar senin aslın ve kökenindir. Onlardan sana gelenlerine ikramda bulun, gelmeyenlerine de iyi davran."[3]

Hicaz bölgesi, Muaviye'nin ailesinin, aşiretinin ve yakınlarının bölgesi olması durumu bir yana, bu bölgeye ayrıca bir önem veriyordu. Çünkü tarihsel siyaset açısından burası yakın geçmişte İslâm'ın siyaset ve hilâfet merkeziydi.

---

[1] Tarihu't-Taberi, 6/241
[2] Hakkı İsmail, el-Vasiyyetus-Siyasiyye Fil Asril-Abbasi, s.46
[3] Tarihu't-Taberi, 6/241

Dini açıdan ise, hâlâ merkezliğini sürdürmekteydi. Çünkü Resûlüllah'ın ashabının önemli ve büyük sayıda bir kısmı hâlâ burada yaşıyordu. Bir de burası Ümeyye Oğulları için, birliği sağlamak açısından da ayrı bir önem ifade ediyordu, kendilerine bu fırsatı sağlıyordu. Bütün bunların ötesinde burası hâlâ biat için gerçek merkez görevini sürdürüyordu.[1]

Bundan daha önemli olan bir husus da Emevî idaresine karşı olan birtakım kişileri de buna eklemeleridir. Örneğin, Hz. Hüseyin, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyir ve Abdullah b. Abbas (rhum) gibi isimleri de buna katmaktadırlar. Nitekim vasiyete bağlı olan kısımda bu gerçeği göreceğiz.

Bu nedenle bakıyoruz ki, Muaviye, oğlu Yezid'i, Hicazı elinde tutmak için değişik vesilelerle mala boğmaya teşvik ediyor. Nitekim sırf bu amaçla Muaviye bu bölgeye güç yerleştirerek, burayı doğrudan denetim altında bulunduruyor. Öyle ki Emevî hanedanında bu siyasetin uygulanmasını bizzat ayakta tutuyor. Bu bölgeye çok fazla olarak ehemmiyet veriyor.[2]

Irak Bölgesi: Muaviye'nin önemli olarak üzerinde durduğu ikinci bir bölge de Irak bölgesidir. Bu bakımdan oğlu Yezid'e vasiyetinde, Irak halkına karşı çok hassas olmasını istemiş, onlara özel bir ilgi göstermesi konusunda dikkatini çekmiştir ve "**Irak halkına** da dikkat et! Eğer onlar senden bir istekte bulunurlarsa, hatta bu istekleri her gün için bir valinin görevden alınması da olsa, derhal isteklerini yerine getir. Çünkü senin her gün bir valiyi görevde alman, onların 100 bin silahlı askerle sana saldırmalarından benim için daha iyidir" demiştir.[3]

Burada şu hususu da açıklamamız yerinde olacaktır: Irak halkı tâ Hz. Ömer'den (ra) bu yana hep sorun olmuş ve hep sorun çıkarmışlardır.

Şam Bölgesi: Vasiyette yer alan üçüncü bölge de Şam ve civarıydı. Muaviye'nin bu konudaki vasiyeti ise, Şamlılardan gördüğü itibar sebebiyle, onlara karşı bir kusur işlenmemesi ve iyiliklerinin bir nişanesi olarak onlara her zaman bir ayrıcalığın tanınmasını istemesi olmuştur. Çünkü Muaviye, böyle bir makama onlar sayesinde gelebilmiştir ve Şam halkı onun en büyük destekçisi ve dayanağıydı. Kaldı ki Şamlılar Muaviye'yi tüm siyasetlerinde desteklemişlerdir. Bu bakımdan oğlu Yezid'e, onlara karşı kusur işlememesini, elini ve yardımını onların üzerinden çekmemesini istemiştir. Nitekim bu konuda da şunları söylemiştir:

---

[1] Hakkı İsmail, el-Vasiyyetussiyasiyye Fil Asril Abbasi, s.46
[2] Hakkı İsmail, el-Vasiyyetu's-Siyasiyye F'il-Asr'il-Abbasi, s.46; Tarihu't-Taberi, 6/241
[3] Tarihu't-Taberi, 6/241

"Şam halkına dikkat et. Onları kendin için sırdaş edin. Düşmanlarından sana karşı bir sıkıntı olursa, onlardan yardım ve destek iste. Bir durum olursa, onları kendi beldelerine gönder. Çünkü Şamlılar eğer kendi beldeleri dışında bir yerde ikamet ederlerse, bu defa kendi beldelerinde edindikleri ahlâktan başka bir ahlâka yönelirler. Bunu unutma!"[1]

Muaviye'nin vasiyetinin bu son bölümü, onun ne kadar uzak görüşlü siyasî bir deha olduğunun göstergesidir. Çünkü endişelerini, Şam halkının farklı bölge insanlarıyla karışıp bozulmaları ve özbenliklerini yitirmeleri durumunda neler olabileceğine dikkat çekiyor. Kendilerine yabancı olanlar arasında uzun bir müddet kalmaları halinde ahlâki çöküntü baş göstereceğini söylüyor, bu konuda oğlunu uyarıyor. Her ne kadar Şamlıların maslahatları, Emevî hanedanının maslahatlarıyla uyuşmuş olsa bile bazen olabilir ki Emevî idaresine karşı olanlar, Şam ordusu üzerinde etki yapabilirler. İşte bu amaçla Muaviye, oğluna yaptığı vasiyetinde, oğlunun aceleci davranmasını ve Şamlılardan oluşan orduyu derhal kendi bölgelerine göndererek, bozulmamalarını öneriyor ve çok önemli bir gerçeğe dikkat çekiyor.[2]

Muaviye'nin vasiyetinde göze çarpan en önemli şey, veliahdına geleceğe ait nasıl davranması gerektiği konusunda çizmiş olduğu yol haritasıdır. Kureyş'in Yezid'e biat etmekten kaçınmaları halinde, gelecekte nasıl bir uygulama yapması gerektiğini vasiyetinde dile getirmiştir. Oysa gelen rivayetlerde Muaviye'nin Hicaza gitmesi, ona taraftar bulmak amacına yönelik olarak gösterilmektedir. Buna göre Hicaza gelen Muaviye, burada, Yezid'in veliaht olarak aday gösterilmesine karşı olan kişilerle birebir görüşmek ve onlardan oğlu Yezid'e biat etmeleri için söz almak istemiştir.[3]

Ancak konu tam olarak gerçekleşmemiş ve Muaviye'nin çabaları meyve vermemişti. Vasiyet gösteriyor ki, Hicaz olsun, özellikle Medine ile sınırlı olan yerler olsun, beldelerin birçoğu Ümeyye Oğulları idaresine karşı idiler. İşte sırf bu amaçla Muaviye, Hicaz bölgesi halkıyla yapacağı muamelelerde çok hassas olmasını ve dengelere dikkat etmesini tavsiye etmiştir. Onlara karşı yumuşak başlı olmasını, herhangi bir istekleri olması halinde gerekeni yapmasını salık vermiştir. Çünkü bu durum Hicaz böl-

[1] Tarihu't-Taberi, 6/241
[2] Hakkı İsmail, el-Vasiyyetu's-Siyasiyye F'il-Asr'il-Abbasi, s.4 ve 48
[3] Hakkı İsmail, el-Vasiyyetu's-Siyasiyye F'il-Asr'il-Abbasi, s. 48

gesi halkı açısından tespiti gerekli olan ve dikkat çekilmesi lazım gelen bir noktaydı.[1]

Muaviye, Hz. Ömer'in oğlu Abdullah hakkındaki görüşünde isabetliydi. O, gerçekten borç yükü altında beli bükülen biriydi. Ondan Yezid'e bir fenalık gelemezdi. Bu durum, Velid b. Utbe onu biate dâvet ettiğinde zaten belli olmuştu. Çünkü Abdullah b. Ömer ona şöyle demişti: "Herkes ona biate ettiyse ben de biat ettim."

Abdullah'ın ibadetle çok fazla meşgul olması ve zahitlik yolunu seçmiş olması sebebiyle onu bıraktılar, ona dokunmadılar.[2]

Bu arada Muaviye, Irak halkının Hz. Hüseyin'i yalnız bırakmayacaklarına ve onu ortaya süreceklerine dair olan görüşünde de isabet etmişti. Böylece ıraklılarla oğlu arasında bir çatışma ve çarpışma olabileceğini de belirtmişti. Bu nedenle oğlu Yezid'e, onlarda gördüğü herhangi bir kusur sebebiyle, onları bağışlamasını, ileri gitmedikleri müddetçe üzerlerine gitmemesini belirtmişti.

Ancak en gerçekçi tehlike Abdullah b. Zübeyir'den geliyordu. Çünkü Emevî idaresine karşı olanlarla birlikte, geniş bir bölgede idareyi ele almak için devrede o vardı. Kaldı ki kendisi oldukça siyaseti bilen ve savaşçı olan bir kimseydi. Özetle belirtmek gerekirse, Muaviye'nin vasiyeti ya da tavsiyesi ve dehası olduğu gibi ortaya koyduğu görüşlerinden açıkça yansımaktaydı. Muaviye güttüğü siyasetle özellikle gençler üzerinde etkili olmaya gayret gösteriyor ve diyordu ki:

"Kırbacım bana kâfi geldiği sürece ben asla kılıcı elime almam. Dilimle konuşarak meseleyi çözdüğüm sürece de asla kırbacı elime almam. Eğer benimle halk arasında bir kıl kalınlığınca bir bağ varsa, o bağı asla koparmam."

Kendisine, "Bunu nasıl başarabileceksin ki?" diye sorulunca Muaviye de onlara, **"Onlar o bağı koparmak için çektikçe ben de ucunu serbest bırakırım. Onlar serbest bıraktıkça ben de çekerim"** diye cevaplamıştır.[3]

Muaviye, sözkonusu vasiyetinde bu siyaseti elden bırakmamayı oğluna tavsiye eder ve ona: "Sana yumuşak davranmanı tavsiye ederim. Fırsatları çok iyi değerlendirmeni isterim. Fırsat elindeyse, bağışlamasını

[1] Hakkı İsmail, el-Vasiyyetu's-Siyasiyye F'il-Asr'il-Abbasi, s. 49
[2] Ensabü'l-Eşraf, 4/14
[3] Nihayetul-Ereb, 6/44; el-İkdu'l-Ferid, 1/25

bilmelisin Çünkü bağışlamak, işleri zora koşmaktan kurtarır. Sakıncalı yerlerde dövüşmeye kalkışmamanı salık veririm."[1]

Muaviye (ra), bu vasiyetinde oğlu Yezid'e gütmekte olduğu siyaseti, deneyimlerini az, kısa ve öz, fakat manidar cümlelerle aktarmıştır. Çünkü bu değerli sahabi önemli siyasî ve parlak bir ortamda yetişen bir dehadır.[2]

2 - Muaviye'nin son hitabesi, hastalığının artması ve ölümü: Muaviye'nin yaptığı son konuşması şöyleydi: "Ben bir ekinim, artık olgunlaştım, biçilme zamanım geldi. Başınıza birini tayin ettim. Ancak nasıl ki benden önce geçen idareciler benden daha iyi idiyseler, onlara nazaran ben daha fena isem, benden sonra sizin başınıza idareci olarak geçecek olanlar da benden daha kötü kimseler olacaklardır.

Ey Yezid! Ben ölünce, beni işi iyi bilen biri yıkasın. Çünkü iyi olan bir kimsenin Allah katında bir değeri vardır. Cenazemi yıkama işini lütfen üstlensin ve açıktan tekbir alsın. Sonra da hazinedeki kasada saklı bulunan bir mendile sarılı olarak yer alan, Allah Resûlü'ne ait bir giysi var, onun saçından da birkaç sakal kırıntısı ve parçası ile tırnakları bulunmaktadır. O sakal kırıntılarını burnuma, ağzıma, kulaklarıma ve gözlerime koysun. Kefenim değil, Resûlüllah'ın elbisesi benim tenime değsin.

Ey Yezid! Allah'ın anne ve baba ile ilgili olan vasiyetini sakın ha unutmayasın. Beni salıma koyup da götürüp çukuruma indirdiğinizde, artık bundan böyle Muaviye'yi merhametlilerin en merhametlisi olan Allah ile yalnız başına terk edin."[3]

Muaviye can çekişirken şöyle diyordu:

Varlığıma yemin olsun ki ben bu dünyada kısa bir süre yaşadım.
Dünya beni çok zor ve içinden çıkılamayacak olaylarla yaklaştı
Ben ona en değerli malları, hikmetli ve değerli şeyleri sundum
Zalim krallarla barış için adam gibi adamların iyiliğinden sundum
Beni sevindirip mutlu eden güzel şeyler hep geçip gittiler
Bir rüya misali, yarınların müzmin, sonu gelmez uykularında
Keşke ben, bir anlık da olsa varlık ve iktidar içinde geçirmeseydim
Keşke parıldayan gözlerin hayran kaldığı zenginliği yaşamasaydım
Ben keşke eski püskü giyseler için kıt kanaat geçinen biri olaydım

[1] Nihayetul Ereb, 1/256
[2] Merviyyat Hilafetu Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.95
[3] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye; 11/454

O kıt kanaat yaşantımı tâ kabre girene kadar sürdürebilseydim.[1]

Muaviye, kalan malının yarısının Beytülmale bırakılmasını vasiyet buyurdu. Sanki böyle yapmakla kendisini temize çıkarmak gibi bir durum sergilemekıedir. Çünkü Hz. Ömer de (ra) kendisine ait olan şeyleri taksim etmişti. Anlattıklarına göre o, ömrünün sonlarına doğru ağır bir şey giydiğinde veya örttüğünde bu, ona ağır gelirmiş ve kendisini üzermiş. Bunun üzerine kendisine kuşların kursağından bir elbise hazırlanmıştır. Daha sonra o da ağır gelmeye başlamış, bunun üzerine şöyle demiş:

"Yazıklar olsun sana ki, sahip olduğun bir yurtta kırk sene kaldın, bunun yirmi yılını Emir olarak ve yirmi yılını da halife olarak geçirdin. Sonra senden çektiğim bu durumum ve senden çıkıp gidişim. Yazıklar olsun bu dünyaya ve onu sevenlere!"[2]

Muaviye'nin hastalığı artınca, artık insanlar "O, ölmek üzeredir" diye konuşur olmuşlardı. Muaviye ailesine der ki: "Gözlerime sürme sürün. Başıma mis yağı dökün." Onlar da dediklerini yaptılar, yüzünü mis veya gülyağı ile parlattılar. Daha sonra ona bir döşek hazırlandı, bunun üzerine oturdu ve "Beni tutun, bana dayanın" dedi. Sonra da dedi ki: "İzin verin, insanlar gelip beni ayakta selâmlasınlar, kimseye engel olmayın."

Bunun üzerine herkes yanına giriyor, onu ayakta selâmlıyor ve onu gülyağı ile yağlandığını, sürme sürdüğünü görüyorlardı. Bu arada halkın içinden biri, "Bu adamın eceli yaklaşmış" der. Bu, insanların en doğrusuydu. Hepsi Muaviye'nin huzurundan ayrıldıklarında, Muaviye, Şair Ebu Züeyb'in şu şiirini mırıldanıyordu:

Şu yaygaracılara cesur olduğumu göstermek için süslendim
Oysaki ben, zamanın beni sarsmayacağından endişedeyim
Çünkü ölüm, tırnaklarını geçirdi bir kez sana
Sen de gördün ki hiçbir tılsım fayda vermez sana

Muaviye, böğründe çıkan bir ur sebebiyle hastalanmıştı. Bu hastalık öylesine hızlı yayılan bir hastalık idi ki, bir anda tüm iç organlarını sarmıştı ve törenden sonra aynı gün vefat etti. Ölüm gelip kendisini yakaladığında şöyle diyordu:

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye; 11/455
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye; 11/455

"Keşke Zu-Tuva'da Kureyş'ten biri olsaydım da, şu görevden hiçbir şey üstlenmemiş olsaydım."[1]

Yine Muaviye'nin şiirlerine sarıldığı şairlerden biri de şu şiirdi:

Ya Rab! Eğer seninle münakaşa ederse biri, münakaşası
Azap olur, döner ona, oysa benim azaba takatim yoktur
Ya da görmezden gel, bağışla onu, affeyle kusurlarını
Toprak sayısınca olan günahlarını görme affet beni

Muaviye (ra), hasta yatağında acılarla kıvranıp dururken âdeta cehennem ateşinden yarın kurtulmayı bekleyen bir yaşlı misali bir o yana bir bu yana hareket edip duruyordu.

Hasan Basri diyor ki: "Ölümle pençeleşirken Muaviye'nin yanına girildiğinde ağlar vaziyette görülmüş. Bunun üzerine kendisine, "Neden ağladığı sorulmuş" o da şu cevabı vermiştir:

"Ben, eğer öleceksem, ölümden ötürü ağlıyor değilim, geride bırakacağım dünya sebebiyle de ağlıyor değilim. Fakat o ölüm denen olay iki kabzadır. Kabzanın biri cennete, diğeri de cehennem ateşinedir. Bu nedenle ben bu iki kabzadan hangisiyle gideceğimi bilemediğimden ötürü ağlıyorum."[2]

Ölüm döşeğinde iken Muaviye baygınlık geçirir, daha sonra kendisine geldiğinde ailesine, "Allah'ın azabından sakının. Çünkü Allah, azabından sakınanları korur, fakat sakınmayanları ise korumaz" diye konuşur.[3]

Muaviye son anlarında ölümle pençeleşirken yanağını yere dayar, sonra yüzünü çevirip diğer yanağını yere koyar ve ağlayarak şöyle der: "Allah'ım! Sen Kitabında, '**Doğrusu Allah, kendisine şirk koşulmasını hiçbir zaman bağışlamaz. Bunun dışındaki günahları ise dilediği kimseler için bağışlar**' (Nisa, 4/48) buyurdun. Allah'ım! Beni dilediğinde mağfiret buyuracaklarından eyle."[4]

Muaviye'nin o günkü dualarından birisi de şöyledir: "Allah'ım! Sürçmelerimi azalt, yanılgılarımı da affet. Hilmi'nle, senden başka kimseden bir umudu kalmamış olan bu kulunun cehaleti sebebiyle yaptıklarından geç, çünkü sen mağfireti çok geniş olansın. Hata işleyen hiçbir kim-

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye; 11/456
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye; 11/457; Kitabul Muhtazırin, s.199; Sekbul Abarat, 1/190
[3] Tarihu't-Taberi, 6/245
[4] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye; 11/457

senin hatasından senden başka kaçıp gideceği yer yoktur" der sonra da vefat eder.[1]

Bir rivayette de şöyle dua ettiği belirtilmiştir: "Allah'ım! Sana kavuşmayı özledim, sen de benim sana kavuşmamı iste."[2]

Allah Muaviye'ye rahmetiyle muamele buyursun ve Allah kendisinden razı olsun.

3 - Muaviye'nin Ölüm Yılı ve Namazının Kılınması: Taberi diyor ki, Muaviye b. Ebî Süfyan'ın Dımaşk'ta öldüğü sene, vefatı H. 60 (679 m) yılında Recep ayında olduğu konusunda herkesin ittifak etmiş olmasına rağmen hangi vakitte, ya da saatte öldüğü hakkında farklı rivayetler bulunmaktadır. İbn Hacer, doğru olan rivayete göre Muaviye H.60 (679 m) yılında Recep ayında vefat ettiğini belirtmiştir.[3]

Cenaze namazını ise Dahhak b. Kays el-Fehri kıldırmıştır. Çünkü Muaviye öldüğünde oğlu Yezid yanında bulunmuyordu.[4]

Dahhak, elinde parlar vaziyette Muaviye'nin kefeni bulunduğu halde meydanda minberin üzerine çıkar, önce Allah'a hamd ve senada bulunur ve sonra da halka şöyle seslenir: "Gerçekten Muaviye, Araplar arasında oldukça ileri düzeyde yaş yaşamış, ömür görmüş biriydi, Arapların yegâne dayanağıydı. Çünkü yüce Allah onun sayesinde fitnenin kökünü kazıdı ve onu kullarının başına idareci olarak getirdi. Onun sayesinde ülkeleri fethettirdi. Ne yazık ki şimdi o ölmüştür. İşte şu elimdeki de onun kefenidir. Biraz sonra onu, kefenine saracağız ve götürüp kabrine bırakacağız, onu orada ameliyle baş başa bırakacağız. Sonra orası tâ kıyamete dek bir berzahtır, geçiş yeridir. Kim onun cenazesinde bulunmak isterse, öğle namazında hazır bulunsun."

Daha sonra Muaviye'nin acı haberini, oğlu Yezid'e iletilmek için biri yola koyulup gönderilir. Gerçi tarihçiler, Yezid'in babası ölmeden önce yanında hazır bulunup bulunmadığı konusunda farklı rivayetler ileri sürmektedirler. Doğrusu, Yezid'in, babasına ölmeden önce yetişemediğidir. Ancak onun vefatından sonra gelebilmiştir.[5] Yezid babasının acı haberini alınca şöyle der:

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye; 11/457
[2] Tarihu İbn Haldun, 3/21
[3] Tarihu't-Taberi, 6/241; el-İsabe, 6/155
[4] Tarihu't-Taberi, 6/245
[5] Tarihu't-Taberi, 6/151

Elçi elinde bir kâğıt parçasıyla çıkıp geldi bana
Elindeki kâğıt parçasından titredi yürek
Dedik ki: Yazıklar olsun ne var o mektubunuzda?
Dediler ki: Halife geceyi acılar içinde kıvranarak geçirdi
Yol uzadı durdu, neredeyse bize öyle geldi
Sanki temellerinden geçip giderken kesilmiş gibi yol
Ey şerefli ölümle can veren adam! Neredeyse
Şu nefesin de sonu gelmiş düşecek gibi her an
Yanına geldiğimizde evin kapısı kapandı
Kızı Remle'nin ağıt sesi yürekleri paralardı[1]

4 - **Muaviye'nin Yaşı**: Tercih edilen görüşe göre Muaviye, vefat ettiği sırada 78 yaşında bulunuyordu. Çünkü İbn Hacer, yaygın olan görüşe göre Muaviye'nin Hz. Muhammed'in (sav) peygamberliğinden beş yıl önce dünyaya geldiğini söylemektedir. Bilindiği gibi Hz. Peygamber'e (sav), hicretten 13 yıl önce peygamberlik gönderilmişti. Bu da Muaviye'nin hicretten on üç yıl önce dünyaya geldiğini gösteriri. Muaviye, H. 60 (679 m) senesinde vefat ettiğine göre, bu sırada yaşı 78 idi, demektir.[2]

5 - **Hilafet Süresi**: Hz. Hasan (ra) Nahile'de yerini Muaviye'ye bırakınca bundan böyle H.41 (661 m) yılında Rebiulevvel ayında biat tamamlanmış oldu. Muaviye H.60 (679 m) yılında da vefat etti. Vefatı Recep ayının bitmesine sekiz gün kala bir Perşembe günü gerçekleşmişti. Bu durumda görevde halife olarak kalma süresi, 19 yıl, 3 ay ve 27 gündür.[3]

Ölümü üzerine kendisi hakkında birçok mersiye okunmuştur. Ebul-Verd el-Anberi, Muaviye için söylediği mersiyesinde diyor ki:

Muaviye b. Harb'ın ölüm haberine ağlamayayım mı?
Oysaki Haram ayında Hill bile onun ölümüne ağladı
Her yerdeki güzel kadınlar ona ağlar oldular
Hepsi de ok misali bulundukları yerde boyun büktüler
İşte yıldızlar bile tat kesilmiş, sessiz ve sakin
Muaviye üzerine uğursuzluklar abanmış

[1] Tarihu't-Taberi, 6/246
[2] Tarihu't-Taberi, 6/243; el-İsabe, 6/151
[3] Tarihu't-Taberi, 6/243

6 - Eymen b. Huzeym de şöyle diyor mersiyesinde:

Harb ailesinin genç kadınları attılar dik başlılığı
Oysa her yerde başları dik dururdu onların
Simsiyah saçları anında ağarıverdi kadınların
Beyaz yüzleri kararıverdi onun öldüğü gün
Eğer sen o gün Hind ile Remle'nin ağlayışlarını
Görseydin bir, yanaklarını paralıyorlardı o gün
Sen de ciğeri yanmış biri gibi ağlardın yüksek sesle
Çünkü zaman o biriciği yakaladı, alıp götürdü.[1]

7 - İbn Abbas'ın, onun ölümüyle ilgili sözleri: Amir b. Mesud el-Cuheni diyor ki: "Biz Peygamber Mescidinde iken, bize Muaviye'nin ölüm haberi geldi. Bunun üzerine kalktık, Abdullah b. Abbas'ın yanına gittik, baktık ki yemek için sofrası ortaya konmuş, kendisi de başında oturuyordu. Yanında biri vardı. Henüz sofraya yemek de konmuş değildi. Biz kendisine, "Ey İbn Abbas! Şu söylenenlerden haberin var mı?" diye sorduk. O da, "Neymiş o haber?" dedi. Biz de, "Muaviye ölmüş" dedik.

Bunun üzerine İbn Abbas, "Ey çocuk sofrayı kaldır" dedi ve bir müddet öylece sessiz kalakaldı. Daha sonra, "Bir dağ yerinden sarsıldı, sonra tüm topladıklarıyla denizde yok oldu" dedi.

Kâdı Ebu Ya'la, kıssayı aktardıktan sonra şöyle dua ediyor: "Allah'ım! Muaviye'nin yerini genişlet, onun da bizim de hatalarımızı görmezden gel, mağfiret buyur."[2]

Muaviye'nin yüzüğünün kaşında, "**Her amelin bir sevabı vardır**" yazılıydı. Bir diğer rivayete göre de yüzüğünün kaşında, "**La kuvvete İlla Billâh**" yazılıydı.

8 - Resûlüllah'ın geride bıraktıklarından bereket beklemesi: Abdul-A'la b. Meymun, babasından rivayetle diyor ki: "Muaviye, ölümle sonuçlanan hastalığında demiş ki, Resûlüllah (sav) bana bir gömlek giydirmişti. Ben de onu kaldırıp sakladım. Bir gün Resûlüllah tırnaklarını kesmişti. Ben de o tırnak kesintilerini toplayıp aldım ve onu bir şişeye koyup sakladım. Ben ölünce, bana o gömleği giydirin, o şişeyi de kırın,

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/462
[2] Tenzihu Halil Müminin Muaviye b. Ebi Süfyan, s.113

oradakileri çıkarıp benim gözlerimin, ağzımın üzerine serpiştirin. Ola ki onların bereketiyle Rabbim bana rahmetiyle muamelede bulunur.'"[1]

Sahabe (rhum), meşru olması kaydıyla, Hz. Peygamber'den ayrılan maddi şeylerle bereketlenmeyi muteber sayarlardı. Çünkü Sahabe, bunu hem Resûlüllah (sav) hayatta iken ve hem de vefatlarından sonra devam ettirmişlerdi.[2] Nitekim salih selef de bunu yapardı. İşte buna birkaç örnek:

A- Cabir b. Abdullah (ra) diyor ki, hastalığımda Resûlüllah (sav) beni ziyarete geldi, aklım başımda değildi. Resûlüllah (sav) abdest aldı, abdest suyunu başıma döktü, ben de kendime geldim.[3]

B- Osman b. Abdullah b. Vehb diyor ki: "Ailem beni, içinde su bulunan ve içerisinde Resûlüllah'ın saçından da bir kıl olan bir tas suyu almam için Ümmü Seleme'ye gönderdiler. Birine göz değerse veya birinin başına bir şey gelirse, onu o su ile yıkamak üzere gönderirlerdi.[4]

İbn Hacer diyor ki: İçinde Resûlüllah'a ait bir şey bulunan o kabı gönderirlerdi. Bundan kasıt, bir kimse herhangi bir rahatsızlık geçirirse, Ümmü Seleme annemize bir kap gönderilir. O da o kap içinde Resûlüllah'a ait olan o kıl parçalarını yıkar ve o suyu öylece ilgili hastaya gönderirdi. O hasta, tastaki suyu içer ya da daha sonra o su ile yıkanırdı. Çünkü böylece şifaya kavuşmak isterdi. Nitekim dilediği de olurdu.[5]

C- Ebu Bekir'in kızı Esma (rma) anlatıyor, diyor ki: Resûlüllah'ın (sav) bu cübbesi, Aişe vefat edene dek hep onun yanındaydı. Vefat edince, ben onu aldım. Çünkü onu Resûlüllah (sav) giyerdi. Biz de onu hastalar için yıkardık ki, hastalar o su ile şifa bulsunlar.[6]

İslâm bilginleri, Resûlüllah'ın geride bıraktığı şeylerden bereket ummak, şifa beklemek gibi durumları göz önünde bulundurarak, bunun kapsamını daha da genişletmişler ve salihlerin artıklarından, onların kullandıkları eşyalarından da bereketlenme olabileceğini söylemişlerdir.

Nitekim Urve b. Mesud, Resûlüllah'ın (sav) etrafında bulunan ashabının nasıl davrandıklarını şöyle anlatmaktadır:

---

[1] Tarihu't-Taberi, 6/245
[2] Merviyyat Muaviye Fi Tarihi't-Taberi, s.93
[3] Sahihul Buharî Maa Fethi'l-Bari, 1/360
[4] Sahihul Buharî Maa Fethil-Bari, 1/364
[5] Fethu'l-Bari, 10/365
[6] Sahihu Müslim, Bişerhi'n-Nevevi, 14/43

"Vallahi, Resûlüllah (sav) sümük veya balgamını atmamış olsun ki, mutlaka yere düşmezden önce sahabeden birinin eline düşerdi. O da bunu alıp yüzüne, gözüne, tenine sürerdi. Abdest alınca, Resûlüllah'ın kullandığı abdest suyunu alabilmek için âdeta birbirileriyle vuruşurlardı."[1]

İmam Şatıbî, bu ve benzeri hadislerle ile ilgili olarak şöyle bir açıklama yapmaktadır: "Bu gibi şeylerde asıl olan, gerçekten kendisinin veli olduğu kesin olanlar için olabilir. O velinin de mutlaka Allah Resûlü'ne, onun sünnetine uyması gerekir. O kimsenin abdest suyunun artığı ile bereketlenmek, sümüğünü veya tükürüğünü ya da balgamını alıp yüzüne, tenine sürmek, bütün bunlardan şifa bulmak ve beklemek olabilir.

Ancak biz burada bir durumla karşılaşmaktayız: Eldeki rivayetin kesinliği konusu. Metnin sahih olup olmadığı şüphelidir.

Kaldı ki Sahabe (rhum), Resûlüllah'ın ölümünden sonra yaşamışlardır. Onlardan hiçbirinin, Resûlüllah'tan sonra kalan birine gidip onun abdest suyundan, tükürük, sümük ve balgamından bereket bekledikleri görülmemiştir. İşte Ebu Bekir (ra)... Kendisi, Resûlüllah'tan sonra en faziletli insandır ve Sıddiktir. Hem de halifesidir. Ondan daha faziletli olan biri de yoktur. Kimse ondan böyle bir şey beklememiş, görmemiştir.

Nitekim Hz. Ömer (ra) de öyledir. Ebu Bekir'den sonra ümmetin en faziletlisidir. Kezâ Hz. Osman, sonra Hz. Ali de öyledir. Bunların hangisinde böyle bir şey görülmüştür. Sonra diğer sahabesi de öyledir. Ümmet içerisinde onlardan daha faziletlileri yoktur.

Kaldı ki bilinen hiçbir sahih yol bu mânada herhangi birinin sahabeden herhangi biriyle bereketlenmek istediği vâki değildir. Ne bu söylenen şekillerden biriyle veya ne de başkaca herhangi bir şekilde bir teberrük sözkonusu olmamıştır. Aksine sadece onların fiillerini ve davranışlarını, bir de söylediklerini örnek almışlar, onunla bereketlenmek istemişlerdir. Bir de Allah Resûlü'nün (sav) izlediği yolu, nasıl izlemişler ve ona nasıl tâbi olmuşlarsa bunu yapmışlardır.

---

[1] İbnul-Kayyım, Zadü'l Mead, 3/290; es-Siretü'n-Nebeviyye, Fi Dav'il-Masadiril-Aslıyye, s.488

5.
BÖLÜM

YEZİD B. MUAVİYE B. EBÎ SÜFYAN DÖNEMİ

1.
KONU

ADI, SOYU, KÜNYESİ, YETİŞMESİ VE HAYATI

ADI, SOYU VE KÜNYESİ

Adı Yezid olup, Muaviye b. Ebi Süfyan b. Sahr b. Harb b. Ümeyye b. Abd Şems'in oğludur, Kureyş'tendir. Künyesi Ebu Halid'tir. Baba tarafından ninesi ya da babaannesi Hind bint Utbe b. Rebia'dır. Hind Mekke'nin Fethi gününde Müslüman olmuştur. Kadınlar arasında en akıllı bir kadındır. Şair ve onuruna düşkün olan bir kadındır.

Yezid'in annesi de Meysun adında olup Behdal el-Kelbiye'nin kızıdır. Arap kadın şairlerindendir Çok akıllı bir kadındır. Babası, Kelb kabilesinin ileri gelenlerindendir.[1]

DOĞUMU VE YETİŞMESİ

Yezid b. Muaviye, Hz. Osman'ın halifeliği döneminde H.26 (646 m) yılında doğmuştur. Söylendiğine göre Yezid ile Abdümelik b. Mervan aynı yıl yani H.26 (646 m) yılında doğmuşlardır. Annesi Badiyede bedevi olarak yetişti. Çünkü babası Muaviye, Yezid'in annesi yani kendi eşi olan Meysun'u boşamıştı. Bu nedenle Yezid annesi ile dayılarının yanında yetişti. Ki

[1] Tarihu Halife, s.10; el-İstiab, 3/1416; et-Tabakat, 8/170; et-Tebyin Fi Ensabi'l-Kuraşiyyin, s.218; Nesebu Kureyş, s.127; Mevakıfu'l-Muaraza, s.40

dayıları Kelb kabilesinin önde gelen liderlerinden idiler. Bedevi bir toplum içerisinde yetişmesi sebebiyle bu, onun karakteri üzerinde etkili olmuştur. Bu nedenle çok fasih Arapça konuşur, cömert olan Yezid, aynı zamanda iyi bir hatipti, şecaat sahibiydi. Sürekli bir tarafı Bedeviliğe kaçardı.[1]

Bedevilik öylesine Yezid'in ruhuna işlemişti ki, bu, onun giyimine bile yansırdı. Bu nedenle yaşamında doğallığı severdi. Hatta Şam halkı, Yezid için, başında sarığı ve elinde kılıcı bulunmayan biri olarak dayılarından alınıp getirildiğine halk, "Babasının ölümünden sonra bu ümmetin sorumluluğunu bu bedevi mi üstlenecek?" diye hayıflanmışlardı.[2]

Ancak babası ona önem verdi, onu eğitmesi için kendisine özel bir hoca tuttu. Hocası Dağal b. Hanzala es-Sedusi eş-Şeybani'ydi. Muaviye, oğlu Yezid'i toplantılarında yanında bulundurur, o da böylece babasının idare konusunda nasıl bir siyaset izlediğini görerek deneyim kazanırdı.[3]

Yezid, aynı zamanda Ubeyd b. Şeriyye el-Cehremi'den de yararlanmıştır. Ki Muaviye onu Yemen'in San'a kentinden getirtmişti. Bu zat, Arap tarihini, şiir ve edebiyatını, olaylarını çok iyi bilen biriydi. Bu zatın "**Kitabul Emsal**" ve "**Kitabul-Muluki ve Ahbaril-Mazin**" diye de eserleri vardır. Yezid bu bilge kişiden çok yararlanmış ve ondan büyük ölçüde etkilenmiştir. Ubeyd b. Şeriyye, H.70 (689 m) tarihinde vefat etmiştir. Bundan böyle Yezid âdeta sahasında uzman olan bir ilim adamı gibi soy ilminden konuşurdu. Zehebi, Abdussamed b. Ali el-Haşimî'nin biyografisinde diyor ki: "Bu zat, soy bilgisi bakımında âdeta halife Yezid gibidir."[4]

Yezid'in sahip olduğu imkânlara hiçbir kimse sahip olmamıştı. Üstelik babası Muaviye, sahabenin önde gelen isimlerindendi, Allah Resûlü'nün (sav) vahiy kâtibiydi. Nitekim Yezid babasından birtakım hadisler de rivayet etmiştir. Rivayet ettiği bu hadislerden birisi de şu idi:

"Allah, kimin hayrını murat ederse, onu dinde bilgi sahibi kılar."[5]

Ebu Zur'a, içinde sahabeden söz ettiği Tabakat kitabında bunu zikretmekte ve Yezid için, "Onun hadis rivayetleri de vardır" demektedir.[1]

---

[1] Tehzibu't-Tehzib, 11/316-317; Fevatul-Vefeyat, 4/328; Tarihu Ebu Zur'a, 1/191; Mevakıfu'l-Muaraza, s.39, 43. Measirul-İnafe, 1/115-116

[2] Siyeru Alami'n-Nubela, 4/36-37

[3] Mevakıfu'l-Muaraza, s.43; Taberani, el-Mucemul-Kebir, 4/226;

[4] Mevakıfu'l-Muaraza Fi Hilafeti Yezid, s.44-45; el-Hayatul İlmiye Fiş-Şam Fil Karnil-Evveli ve's-Sani, s.197; İrşadul-Erib, 12/70-78; Ensabü'l-Eşraf, 4/295-296; Siyeru Alami'n-Nubela, 9/130

[5] Sahihi Müslim, 2/718; H.1037

Muaviye (ra) sürekli olarak gelip giden elçilerle olan görüşmelerinde oğlu Yezid'in yanında hazır bulundurulmasını isterdi ve buna gayret gösterirdi. İbn Mübarek'in anlattığına göre Muaviye, bazen gelen heyetteki adamlardan birine, "Sizler açısından mertlik ve insanlık nedir?" diye sorar. Onlar da cevap olarak, "Dinde iffetli yaşamak, maişette düzenli bir hayat sürdürmektir" diye karşılık verirlerdi.

Bunun üzerine Muaviye oğlu Yezid'e döner ve "Ey Yezid! Kulaklarını iyi aç, dinle!" diye onu uyarırdı. Muaviye'nin Şam'da ayaklarının bastığı yer iyice pekişince, bundan böyle oğlu Yezid'in eğitim ve öğretimine büyük önem verirdi. Hatta çok erken denecek bir vakitte onu yazlık askerî birliklere katmış, oralarda sorumluluk üstlenmesini sağlamıştır.[2]

Muaviye, sürekli olarak oğlunun eğitimiyle ilgilenir ve titizlikle bunu devam ettirir. Böylece nasıl ilerleme sağlanacağını öğrenmesini isterdi. Nitekim zaman zaman oğluyla konuşur ve eğitimcileriyle arasının nasıl olduğunu bu amaçla sorgulardı. Rivayetlerin birinde belirtildiğine göre, bir gün Muaviye oğlu Yezid'e, "Ey Yezid! Öğretmenin seni dövüyor mu?" diye sorar. O da "Hayır, ey Müminlerin Emiri!" diye cevap verir. Bunun üzerine babası, "Neden?" diye sorar. Oğlu Yezid de, "Çünkü o, adalet bakımından Müminlerin Emirinin izlediği yolu izlemektedir" der.[3]

Buna ilave olarak yine gelen bazı rivayetlere göre Maviye ile oğlu arasında, yaşının küçük olmasına rağmen kimi zaman kültürel mânada bilgi tartışmaları da olurmuş. Bu da babası Muaviye'nin oğlu Yezid üzerine ne kadar titiz davrandığın bir göstergesidir. İbn Zafer es-Sakali'nin rivayetine göre, bir gün Muaviye, oğlu Yezid'e bir soru sorar. Bu sırada Yezid henüz yedi yaşındadır. Muaviye oğluna, "Yavrucuğum! Şu anda hangi suredesin?" diye sorar. O da babasına, "Ey Müminlerin Emiri! Ahkaf suresini izleyen sure" diye cevaplar. Bunun üzerine babası oğluna yeniden, "Yavrucuğum, Ahkaf suresini iki sure izlemektedir, önceki sure mi yoksa sonraki sure mi?" der. Yezid' de, "**Baş tarafı Vellezine amenu ve amilus-salihati...**" diye başlayan suredir" diye cevaplar. Âyetin meali şöyledir:

"**İnanıp salih ameller işleyenlerin ve Muhammed'e indirilene -ki o Rablerinden gelen haktır- inananların ise Allah günahlarını örtmüş ve hallerini düzeltmiştir.**" (Muhammed, 47/2)

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/638

[2] Mevakıfu'l-Muaraza Fi hilafeti Yezid, s. 45 (Tarihu Dımaşk); Süheyl Zekkar, Tarihu'd-Devleti'l-Arabiyye, s.45

[3] Enbau Nucebail Ebna, s.68; Ukayli, Yezid b. Muaviye Hayatuhu ve Asruhu, s.12

Muaviye, oğlu Yezid'i yönlendirir, ona doğru yolu gösterir ve ona öğütte bulunurdu. Bir gün bakar ki oğlu Yezid bir kölesini dövmektedir. Bunun üzerine oğluna, "Yazıklar olsun sana, sen, sana karşı koyamayacak durumda olan birini döversin ha? Vallahi sen bir şey yapamayacak durumda olandan, gücünü kullanmaya engel oluyorsun. Oysa güçlü olana yakışacak olan tavır, güçsüz olanı bağışlamak olmalıydı" der.[1]

Sahih hadiste sabit olduğuna göre, "Resûlüllah (sav), Ebu Mesud'u, bir kölesini döverken görür. Bunun üzerine ona der ki:

"Ey Ebu Mesud! Allah adına söylüyorum, vallahi senin ona karşı güç kullanmandan Allah'ın sana karşı gücü çok daha üstündür."[2]

Bir keresinde Muaviye oğlu Yezid'e fena kızar ve onu yanından uzaklaştırır. Bu durumu gören Ahnef b. Kays Muaviye'ye der ki:

"Ey Müminlerin Emiri! Çocuklarımız ciğerparelerimizdir, sırtımızı dayayacağımız desteklerimizdir. Biz de onlar için kendilerini gölgeleyen bir gök, kucağını açan bir yer misaliyiz. Kızarlarsa, onları hoşnutlukla karşıla, bir istekleri olursa ver. Sakın onların aleyhine bir yük olma, aksi takdirde senin yaşamandan daha çok ölümünü isterler."

Bunun üzerine Muaviye ona, "Ey Eba Bahr! Allah sana rahmetiyle muamele etsin" diyerek bu öğütten memnun kaldığını belirtir, sözlerine şöyle devam eder: "Ey Çocuk! Yezid'e git ve benden ona selâmımı ilet, ona de ki: "Müminlerin Emiri, sana verilmek üzere, ilgililere yüz bin dinar vermeleri emrini verdi." Bunun üzerine Yezid, "Müminlerin Emirinden mi?" diye sordu. O da, "Ahnef b. Kays'tan" dedi. Yezid de, "Önemli değil, ben kesin olarak onu bölüştürüp dağıtacağım" dedi. Bu sebeple Ahnef b. Kays'a 50 bin dinar ve elli de elbise gönderdi."[3]

Yezid pratik bir zekâya sahip olduğundan hazır cevaptı. Utbi diyor ki: "Ziyad Bir gün Muaviye'ye çok büyük bir malî ile bir sepet dolusu mücevher getirdi, kendisine sundu. Muaviye, bundan büyük bir memnuniyet duydu. Bunun üzerine Ziyad kalktı ve minbere çıktı, Minberde, Irak topraklarında Muaviye adına ne büyük hizmetler yaptığını, ne kadar önemli malî imkânlar sağladığını söyleyerek yaptıklarıyla övündü."

Bunun üzerine Yezid ayağa kalktı ve ona şöyle seslendi: "Ey Ziyad! Eğer sen bunları gerçekten yapmış ve başarmış biriysen, bu durumda biz

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/640
[2] Müslim, H.1659
[3] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/641

seni Sakifli olmaktan alır, Kureyşli yaparız, kalemden alır, minberlere çıkarırız. Seni Ziyad b. Ubeyd olmaktan çıkarır, Harb b. Ümeyye'ye katarız." Bunun üzerine babası Muaviye kendisine, "Anam babam yoluna feda olası çocuk, otur yerine!" diyerek oğlunu uyardı.

Muaviye, oğlu Yezid'i sosyal hayata ilişkin hizmetler konusunda eğitirken, onu sosyal hayatta göze çarpan önemli kişilerle birlikte hayata hazırlardı. Bir keresinde Abdullah b. Abbas (ra) Muaviye'nin yanına gelir. Bunun üzerine Muaviye, oğlu Yezid'e, Abdullah b. Abbas'ın yanına gelmesini ve ona Hz. Hasan'ın ölümü sebebiyle tâziyede bulunmasını söyler.

Yezid, İbn Abbas'ın yanına gelir, hoş-beşten sonra kendisine ikram ve saygıda bulunur. Ancak İbn Abbas (ra) onu yanıbaşında oturtmak ister, Yezid bunu kabul etmez ve "Ben şu anda sadece tâziyeye gelen bir kimsenin oturması gerektiği gibi oturacağım, yoksa tebrike gelen biri gibi değil" der. Sonra da Hz. Hasan'dan (ra) söz eder ve "Allah Ebu Muhammed'e (Hz. Hasan'a) rahmetlerin en bol ve en geniş olanıyla rahmet eylesin. Allah senin de ecrini artırsın, karşı karşıya bulunduğun bu acı ve üzüntü sebebiyle bu musibetini senin için sevap bakımından daha hayırlı ve sonuç bakımdan da daha güzel bir duruma getirsin" der.

Yezid, İbn Abbas'ın yanından kalkmak isteyince, İbn Abbas (rma) kendisine, "Harb Oğulları gittiği gün, halkın halim ve yumuşak olanları da gider, kaybolur" der.

Muaviye arada bir oğlunu denemeye alırdı. Günün birinde Muaviye oğlu Yezid'e, "Eğer bir gün böyle bir göreve getirilirsen, nasıl davranmak istersin?" diye sorar. Yezid de, "Allah seni ondan yararlandırsın, sana o günü göstersin" der. Muaviye de, "Bana söyle ne yapacaksın?" diye ısrar edince Yezid de, "Vallahi babacığım ben, onlara âdeta Ömer b. Hattab'ın muamelesi gibi muamelede bulunacağım" diye cevap verir.

Bu cevap üzerine Muaviye, "Sübhanellah! Sübhanellah! Oğlum! Ben Osman gibi davranmaya çalıştım, fakat güç yetiremedim. Sen Ömer gibi davranacaksın ha!" diyerek hayretini gizleyemez.[1]

HANIMLARI VE ÇOCUKLARI

Yezid, Ümmü Haşim bint Ebi Süfyan b. Utbe b. Rebia b. Abdi Şems'in kızıyla evlendi. Ondan şu çocukları oldu:

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/641-644

Muaviye b. Yezid: Bunun künyesi Abdurrahman idi. Nitekim Ebu Yahya ismiyle de bilinirdi. İşte bu Ebu Leyla şairin kendisi için şöyle yazdığı kişidir:

Ben, ilk işaretleri gözüken bir fitne görüyorum, bana

Öyle geliyor ki mülk kendisinden sonra galip gelenindir[1]

Halid b. Yezid: Bunun künyesi Ebu Haşim'di. Kimya işlerine kendisini vermişti. Üçüncüsü de **Ebu Süfyan b. Yezid** idi.

Yezid'in ölümünden sonra karısı Ümmü Haşim, Mervan b. Hakem'le evlenmiştir.[2]

Ayrıca Yezid, Ümmü Gülsüm bint Abdullah b. Amir'le evlenmiştir. Yezid'in bu kadından da Abdullah ismini verdikleri bir çocuğu olmuştu. Lakabı da, çok iyi ok kullanan mânasında el-Esvar'dı. Araplar arasında en güçlü ok atıcısıydı.[3]

Yine evlendiği başkaca kadınlardan da olmak üzere birçok çocukları olmuştu. İşte o çocuklarından bazıları Abdullahul Asğar, Ebu Bekir, Ömer, Utbe, Abdurrahman, Harb, Rebi ve Muhammed.[4]

Anlaşıldığı kadarıyla sonuncu çocuk olan Muhammed'in dışında günümüze kadar, Arap Yarımadasında soyu devam eden bir çocuğu kalmamıştır. Çünkü tüm torunları, bölgede Abbasî devleti kurulup Emevileri de nüfuzları altına alıp kendilerine katmalarıyla hiçbiri kalmamış ve oradan kaçıp gitmişlerdir. Gerçi belli ve oldukça kısa süreli olmak üzere küçük bir bölgede bir emirlik kurmuşlar ve emirlikleri modern çağa kadar devam etmiştir. Bu aileden olmak üzere, Aiz b. Mer'i ailesi varlıklarını devam ettirebilmişler. Onların egemenliği de, yarımadanın çoğunluğunu elde eden ve buraya egemen olan Suud ailesinden Abdülaziz'in gücü ele geçirmesiyle sona ermiştir.[5]

MUAVİYE DÖNEMİNDE YEZİD'İN ÖNEMLİ GÖREVLERİ

Muaviye döneminde Yezid, önemli bazı görevlerin başına getirilmiştir. Bunların da en önemlisi, Kostantıniye'ye giden askerlerin başında görevlendirilmesidir. İstanbul'a karşı yapılan bu hareketin önemi hadislerde

---

[1] Tarihu't-Taberi, 6/434
[2] Tarihu't-Taberi, 6/434
[3] Tarihu't-Taberi, 6/434; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/661
[4] Tarihu't-Taberi, 6/434; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/661
[5] Mahmud Şakir, et-Tarihu'l-İslâmi, el-Ahdul Emevi, 4/127

de belirtilmiştir. Yani Kostantıniye'nin ele geçirilmesi konusunda harekete geçen ordunun, orda yer alan askerlerin, komutanların, mücahitlerin fazileti ve önemi hadislerde dile getirilmiştir.

Nitekim Sahih'te Enes b. Malik'ten rivayetle bir hadis yer almaktadır. Enes diyor ki: "**Resûlüllah (sav) Kuba'ya gittiğinde, burada Milhan kızı Ümmü Haram'ın evine gider, o da Resûlüllah'a yemek ikram ederdi. Bu kadın, Ubade b. Samit'in eşiydi. Yine Resûlüllah** (sav) bir **keresinde ona misafir gitmişti. O da -ki kendisi Enes'in teyzesiydi- kendisine yemek ikram etti. Sonra Resûlüllah (sav) burada bir süre uyuyarak dinlendi. Daha sonra gülerek uyandı.**" Ümmü Haram diyor ki: Bunun üzerine ben, "Ey Allah'ın Resûlü (sav) seni böyle güldüren şey nedir?" diye sordum. Resûlüllah da, "Ümmetimden bazı kimseler Allah yolunda, şu deniz üzerinde savaşa gider halde bana gösterildi. Hepsi de kralların tahtları üzerinde kuruldukları gibi veya tahtları üzerinde kurulan krallar gibi gidiyorlardı." Bunun üzerine ben de, "Allah'a dua edin de, beni de onlardan kılsın" dedim. Resûlüllah da, "Sen ilk olarak gidenlerdensin" buyurdu. Kendisi Muaviye ile birlikte deniz savaşına katıldı. Ancak denizden karaya ayak bastıklarında bindiği hayvandan düşmüş ve şehit olarak vefat etmiştir."[1]

Bir başka rivayete göre, "**Ümmetimden Kayser'in şehrine ilk olarak savaşmak üzere gidecek olan ordudur, Allah kendilerini bağışlamıştır**" diye geçmektedir.[2]

Bu hadis ile ilgili açıklamasında İbn Kesir şunları yazmaktadır: "Bu olay Muaviye ie birlikte olarak H.27 (647 m) senesinde, Hz. Osman (ra) tarafından Kıbrıs adasına çıkarmaya izin verdiği zaman gerçekleşmişti.

Hz. Osman (ra) tarafından Muaviye'ye Kıbrıs adasına çıkartma yapmaları izni verilince, Ümmü Haram (rha) da onlarla birlikte deniz yolculuğundaki savaşlarına katılmışlardı. Ümmü Haram (rha), bu deniz savaşında hayatını kaybetmiştir. Bu sırada Muaviye'nin yanında eşi Kuraza'nın kızı Fahite'de vardı. Böylece Resûlüllah'ın ilk giden deniz çıkartmasında bulunacağını söylediği Ümmü Haram, bu ilk çıkarmada vefat etmiştir.

İkinci çıkartma ise Muaviye'nin egemen olduğu, devletin başında yer aldığı dönemde H.52 (672 m) senesinde olmuştur. Muaviye, bu deniz çı-

[1] Buharî, H.6282-6283; Müslim, es-Sahih Maa Şerhi'n-Nevevi, 13/58-59
[2] Askalani, Fethu'l-Bari, 6/120

kartmasında oğlu Yezid'i görevlendirmiş, beraberinde Kostantıniye'ye karşı savaşacak olan ordu bulunuyordu. Bu arada İstanbul'u ele geçirmek için harekete geçen ordu içerisinde hatırı sayılır miktarda sahabi de bulunuyordu. Nitekim Ebu Eyyub el-Ensari Halid b. Zeyd (ra) bunlardan biriydi.

Hz. Halid yani Ebu Eyyub el-Ensari (ra) burada vefat etti ve Muaviye'nin oğlu Yezid'e vasiyette bulunarak vefat ettiği takdirde, Bizans surları yakınında üzerinden atların geçip gideceği ve mümkün olduğunca düşman sınırına oldukça yakın, düşmana bakan bir noktada bir yere gömülmesini vasiyet eder. Yezid de onun vasiyetini öylece yerine getirir.[1]

Yezid açısından Kostantıniye'ye karşı savaşacak olan ordu içerisinde yer almasının faziletine gelince, Zehebi, Yezid'e en çok karşı olan ve en ağır şekilde itham eden bir olmasına rağmen Yezid hakkında şunları söylemektedir: "Muaviye oğlu Yezid Ebu Halid el-Emevî'nin bazen iyi işleri de olmuştur. Bu iyiliklerinde ya da güzelliklerinden biri Kostantıniye savaşına katılmasıdır. Çünkü Yezid buraya giden ordunun komutanıydı. Ordu içerisinde Ebu Eyyub el-Ensari gibi sahabi olan zatlar da vardı."[2]

Bu konuda İbn Teymiye ne güzel söylemiş, diyor ki: "Bilineceği gibi bir adamın iyilik ve güzellikleri olduğu gibi kötülükleri de olabilir, gerektiğinde övgüye değer ve gerektiğinde de yerilebilir. Bundan dolayı sevap alabileceği gibi cezaya da çarptırılabilir, bir yönüyle beğenilip sevilirken, diğer bir yönüyle kendisine kızılabilir, öfkelenilebilir. İşte Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat görüşü budur. Ancak Haricîlerle Mutezile mezhebi mensupları ve onlar gibi düşünenler buna karşıdırlar.[3]

Anlaşılan o ki, Yezid yanında eşi Ümmü Gülsüm de olduğu halde Kostantıniye halicine bazı akınlara girişmiştir. Yine öyle anlaşılıyor ki Yezid, Bizans'a karşı yapılacak savaşı ve bu savaşın ne kadar önemli olduğunu bildiği kadar, o nispette büyük badirelere de gebe olduğunu biliyordu. Bu nedenle babasının öğüdüne önem veriyordu. Nitekim babası Muaviye'nin oğlu Yezid'e son tavsiyelerinden biri de şöyleydi: "Bizanslıların nefes alabilecek yollarını kapat."

İşte bütün bu yapılanlar, kendisini halifeliğe geçmesinden sonra Bizanslılara karşı yürüttüğü siyaset, onu babasının izlediği yolu devam ettirmesine yaramıştır. Bu nedenle Abdullah b. Zübeyir'in olayları ile Iraklı

---

[1] Mevakıfu'l-Muaraza, s.62; el-Bidaye ve'n-Nihaye
[2] Siyeru Alami'n-Nubela, 4/36
[3] İbn Teymiye, Minhacü's-Sünne, 4/544

taraftarlarının davranışı, onu yapacakları konusunda durduramamıştır. Bunlara rağmen Bizanslılara karşı savaşmayı sürdürmüştür.[1]

Daha sonra Yezid'in ölümü, biraz olsun, Rumların rahat bir nefes almasını sağlamıştı. Yezid, sadece yönettiği ordu ile hem başka ülkelere hücuma geçmemiş, bu arada Şam ve civarına karşı yapılan saldırıları durdurmaya, kezâ sınır bölgelerindeki yerlere karşı olan saldırıları önlemede de çok aktif görev üstlenmiştir. Yezid, Kostantıniye savaşından döndüğü yıl, aynı zamanda halkla beraber haccetmiştir.[2]

O çağda Yezid'in üstlenerek yaptığı sözkonusu görevler, öyle önemsenmeyecek görevler değildi. Çünkü Yezid, o çağda, en büyük bir orduyu yönetiyordu. Kaldı ki bu ordu içerisinde çok seçkin sahabiler vardı, ileri gelen sayılı simalar bulunuyordu, onların çocukları da bizzat onun komutasında görev yapıyorlardı. Evet, işte bu önemli ordu, İslâm Devletinde Yezid tarafından yönlendiriliyordu ki, bu, çok önemli bir görevdi. Öyle ki, Yezid böyle muazzam bir orduyu yönetirken henüz 21–23 yaşlarında bulunuyordu. Buna rağmen liderlik yapabilecek ve büyük bir orduya komuta edecek bir yöneticilik vasfına haizdi.[3]

Bu yaştaki bir kimsenin komutasında hareket etme noktasında sahabeden olsun, herhangi bir kimseden olsun ona karşı bir itiraz vâki olmamıştır. Kaldı ki bizzat Muaviye'nin kendisi, onu bu göreve getirirken, onun liyakatını biliyor, onun emir ve komutasında yer alan sahabe, fukaha, ilim adamları ve Müslümanların sayılı isimleri de zaten bunu takdir etmeselerdi, karşı çıkarlardı. Bütün bunlar gösteriyor ki, Yezid, gerçekten bu göreve ehil olan biri olduğu için getirilmiştir. Muaviye de zaten oğlunda böyle bir yeteneği ve yeterliliği gördüğünden dolayı onu böyle bir göreve atamıştır.[4]

YEZİD'İN EN ÖNEMLİ ÖZELLİKLERİ

Tarihî kaynaklar olsun, edebî kaynaklar olsun hemen hiç biri Yezid'in özellikleri konusunda bize geniş bilgi veriyor değiller. Sadece onun kişiliğiyle ilgili olarak bazı özelliklerinden söz etmektedirler. Bu özelliklerinden bazılarını şöylece aktarabiliriz:

---

[1] Ensabü'l-Eşraf, 4/289; Tarihu Halife, s.230; Hutatu'ş-Şam, 1/122
[2] Belazuri, Futuhu'l-Buldan, s.224; Mevakıfu'l-Muaraza, s.63; Tarihu Halife, s.211
[3] Mevakıfu'l-Muaraza, s.63
[4] Mevakıfu'l-Muaraza, s.64

Kuvvet ve Cesareti: Zehebi bu konuda diyor ki: "Yezid oldukça güçlü ve cesur biriydi. Zekiydi, görüşleri isabetliydi, çok fasih konuşurdu. Babası tarafından özellikle yazlık mevsimindeki ordular üzerinde görevlendirilmesini ve bunlarla savaşa gitmesini isterdi. Aynı zamanda at yarışlarına düşkündü, Müslümanların binicilikte öncü bir toplum olmaları için bu konuda ödüller koyardı. Buna ilave olarak zaten Kostantıniye'ye gidecek olan ordunun komutasının kendisinde olmasını, onlarla Bizanslılara karşı savaşmasını isterdi.[1]

Safvan b. Amr'ın anlattığına göre, Yezid, aldığı esirlerle Rumların üzerine yürürken, onların boyunlarını vuruyor ve onlar da bakıp duruyorlardı, bir şey yapamıyorlardı. Nitekim Utbi'nin anlattığına göre, Ebu Eyyub el-Ensari, Kostantıniye savaşında hastalanır. Yezid kendisini ziyarete gelir ve kendisine, "Ey Ebu Eyyub! Herhangi bir ihtiyacın var mı?" diye sorar. O da Yezid'e, "Beni Kostantıniye surlarının dibinde toprağa verin" der.

Nitekim Ebu Eyyub vefat edince, Yezid, onun kefenlenmesini, onun o şekilde yatağının üzerine konulmasını emir buyurur. Sonra da birlikleri savaşmak üzere harekete geçirir. Bu sırada Rum Kayser'i, bir yatak görür, fakat buna rağmen insanlar savaştan geri durmuyorlar. Gördüğü olay karşısında meraklanan Kayser, Yezid'e adamlarını gönderir ve ona, "Nedir bu hal; biri tahtın üzerine yatıp uzanmış, ama buna rağmen onun çevresinde savaşı sürdürüyorsunuz?" der.

Yezid de, "O, peygamberimizin ashabındandır. Bize vasiyeti, onu senin ülkene kadar alıp getirmek olmuştur. Biz de şu anda onun vasiyetini yerine getiriyoruz ki, böylece ruhlarımızın Allah katında buluşmasını diliyoruz" cevabını verir.

Rum Kayser'i de ona, "Hayret! Böyle bir şey nasıl olabilir ki? Baban deha sahibi biridir, ordunun başında seni gönderiyor ve yaninda senin peygamberinin arkadaşı var. Şimdi sen onu bizim ülkemizde toprağa vereceksin öyle mi? Allah adına yemin olsun ki, sen dönüp gittiğinde biz onun cesedini çıkarır, köpeklerimizin önüne atarız" der.

Kayser'in bu konuşması üzerine Yezid'in ona cevabı şöyle olur: "Vallahi ben, sözümü size dinletene dek onu beldenizde öyle bırakıp gidecek değilim. Gerçi, benim kendisine ikramda bulunduğum zatı sen, inkâr ediyor ve onun dinini kabul etmiyorsun. Eğer, ben ayrıldıktan sonra, onun kabrinin açıldığını veya herhangi bir organının kesildiğini öğrenecek olur-

[1] el-Akvalul-Kafiye Fi'l-Fusuliş-Şafiye Fil-Haye, s.312; Mevakıfu'l-Muaraza, s.47

sam, Arabistan topraklarında bir tek Hıristiyan bırakmam, hepsini, kılıçtan geçiririm. Hiçbir kilise bırakmam, hepsini yerle bir ederim" diye gerçekçi olarak tehdit eder. Bunun üzerine Kayser, Yezid'e elçisini gönderir ve "Baban, sana ne yapman gerektiğini çok iyi öğretmiştir. Mesih adına yemin olsun ki, ben bu mezarı kendi ellerimle koruyacağım, kimsenin yaklaşmasına izin vermeyeceğim" der.[1]

Fesahat ve Şairliği: Zehebi, Yezid'in çok fasih konuşan biri olduğunu anlatıyor. Hatta Muaviye'nin yanında, hatipler konuştuklarında, Muaviye onlara, "Vallahi, ben onları, onlardan daha üstün bir hatiple vuracağım, Ey Yezid! Kalk ve konuş!" dermiş.[2]

Medaini, kendi isnadıyla şunu zikrediyor: "Adamın biri, Said b. Müseyyeb'e, "Bana Kureyş hatiplerinden örnekler göster" demiş. O da, "Muaviye, oğlu Yezid, Mervan b. Hakem, oğlu Abdümelik, Said b. As ve oğlu. Ancak İbn Zübeyir de onlardan geri kalan biri değildi" diye cevaplamıştır.[3]

Şairliğine gelince, o, şiirde çığır açmıştır. Nitekim Araplar, "Şairlik bir kral ile başladı ve yine bir kral ile de son buldu" derlermiş. Birincisiyle İmriul-Kays'ı, ikincisiyle de Yezid'i kastederlermiş.[4]

Cömertliği: Yezid, Cömertliğiyle şöhret bulmuştur. O, Abdullah b. Cafer b. Ebi Talib'e çokça yardım ederdi. Bunu da yadırgamamak gerekir. Çünkü o şöyle derdi: "O, nedimlerine de meclisine gelenlere de önem verir ve her ikisine de âdeta bir halifeye yaraşır şekilde ikramda bulunur ve liderliğin hakkını verirdi. Nitekim onun bu cömertliği Abdullah b. Cafer b. Ebi Talib'i hayret içinde bırakmıştır. Bu nedenle o şöyle demiştir: "Anam-babam yoluna feda olası. Allah adına yemin olsun ki, ben bu sözü senden önce hiçbir kimseye söylemiş değilim." Bir de şöyle derdi: "Yezid hakkında iyi kanaat belirtmem sebebiyle beni kınıyor musunuz?"[5]

Yine cömertliğine bir örnek olmak üzere Abdullah b. Hanzala Oğullarıyla birlikte Medine'den yanına geldiklerinde Yezid, Abdullah b. Hanzala'ya on bin dirhem vermiş ve çocuklarının her birine de onar bin dirhem bağışlamıştır. Üstelik ayrıca onlara giyecek ve onları taşıyacak binek ve benzeri şeyler de ikram etmiştir. Nitekim bununla ilgili bir kıssa, Ahnef b. Kays'ın ödülleri dağıtması sırasında önceki sayfalarda geçmişti.

---

[1] Makdisi, el-İstibsar Fi Nesebis-Sahabeti Minel-Ensar, s.70–71
[2] Siyeru Alami'n-Nubela, 4/37; Cahiz, el-Beyan vet-Tebyin, 1/122
[3] Ensabü'l-Eşraf, 4/289
[4] İbn Taba Taba, el-Fahri Fi Adabis-Sultaniyye, s.113; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/655
[5] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/646; Ensabü'l-Eşraf, 4/297; İbn Tulun, el-Kayduşşerid, Varaka:3

Yaratılış özelliklerine gelince; Yezid, iri cüsseli, uzun boylu, etine dolgun, iri ve kalın parmaklı, gür kıvırcık saçlı, esmer tenli, yüzünde çiçek hastalığında izler bulunan, siyah gözlü, güzel ve hafif sakallı biriydi. Kısaca Yezid güzellikte de güzeldi.[1]

YEZİD'E BİAT

Muaviye vefat ettiği sırada, oğlu Yezid yanında bulunmuyordu. Yezid, verilen haber üzerine gittiği savaştan geldiğinde Muaviye toprağa verilmişti. Yezid, döndüğünde babasının gömüldüğü yere gider ve etrafında bulunan Müslümanlarla birlikte cenaze namazını kılar. Yezid, cenaze namazını kıldırırken dört defa tekbir alır.[2]

Yezid, kabristandan ayrılınca, kendisine, binmesi için halifeye ait olan binek getirildi. O da bu bineğe binerek şehre girdi. "**Namaz toparlayıcıdır**" anlamında "**Essalatu Camiatun**" diye ilân verilmesi emrini verdi. Bu arada kendisi, Muaviye tarafından inşa edilen saraya geçti, orada yıkandı, güzel giysilerini giyindi. Sonra halkın huzuruna çıkarak onlara karşı, Müminlerin Emiri sıfatıyla ilk konuşmasını yaptı. Yezid konuşmasında Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle seslendi: "Ey insanlar! Gerçek şu ki, Muaviye de Allah'ın kullarından bir kul idi. Allah ona nimetler verdi, sonra da canını aldı. O, kendisinden sonra gelenlerin en hayırlısı ve kendisinden önce geçenlerin de gerisindeydi. Ben, onu Allah'a karşı tezkiye edecek, temize çıkaracak değilim. Çünkü onun nasıl biri olduğunu yine en iyi olarak o bilir. Eğer affederse, rahmeti gereği affetmiş olur, eğer cezalandıracaksa, suçu sebebiyle cezalandırmış olur. Ondan sonra bu görevi ben üstlenmiş oldum. Ben herhangi bir isteğe bağlı olarak bu varlığı bölüşecek değilim, aşırı gitmekte de mâzur değilim. Allah bir şey istemişse o, olacaktır."

Yezid bu seslenişinde halka şöyle dedi: "Doğrusu Muaviye, sizin denizde savaşmanızı isterdi. Ben, Müslümanlardan herhangi birilerine deniz savaşıyla sorumlu tutacak değilim. Muaviye, sizin, kış mevsiminde Bizans topraklarında kışlamanızı isterdi. Ben, sizin kışı orada geçirmenize fırsat vermeyeceğim. Muaviye, size gelirin üçte birini dağıtırdı. Ben ise, hepsini size vereceğim." Sonra herkes dağılıp gitti, dağılıp giderlerken hiçbiri ötekinden üstündür gibi bir değerlendirmeye girmeden dağıldılar.[3]

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/53, 637; Tarihu Halife, s.237; Siyeru Alami'n-Nubela, 4/37
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/459
[3] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/460

Yezid, bu ilk konuşmasıyla, ümmeti idare konusunda nasıl bir yol izleyeceğini ortaya koymuş oldu. Hilafeti süresince izleyeceği yolu açıklamış oldu. Bu, Şam halkının gönlünü çelen bir siyaset olacaktı. Bunun üzerine halkın çoğunluğu Yezid'e biat etmekte anlaştı, bir başka ifadeyle, Muaviye'nin ölümünden sonra halk, Yezid'e olan biatlerini tazelediler. Halk bundan böyle Hz. Hüseyin'e biat etmedikleri gibi, Abdullah b.Zübeyir'e de biat etmediler. Nitekim ilerideki sayfalarda Yezid'in bunlara karşı tutum ve davranışı, onların Yezid'i nasıl karşıladıklarına ilişkin bilgi verilecektir.[1]

Bunlar dışında sahabenin hemen hepsi Yezid'e biat ettiler. Çünkü hiçbirisi ümmetin birliğinin bozulmasını ve bir fitne meydana gelmesini istemiyordu. Örneğin Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Muhammed b. Hanefiye bu biat eden isimlerdendi.[2]

Şam, Irak ve diğer bölge halkları da biat ettiler. Yezid'e karşı olan muhalefet özellikle Hicaz halkından geliyordu. Çünkü Hicaz halkı Hz. Hüseyin ile Abdullah b. Zübeyir'in göreve gelmesini istiyorlardı. Abdullah b. Hemmam tarafından söylenen ve Yezid'e biat ile ona babası sebebiyle taziyeyi dile getiren şu şiiri görelim:

Ey büyük kaybı olan Yezid, sevdiğinden ayrıldın sabret!
Hiçbir sıkıntı ve minnet olmadan elde ettiğin varlığa şükret
Toplumda bildiğimiz kadarıyla görülmedi böylesi bir felaket
Ne de kimse görmüştür senin gördüğün böylesi bir âkıbet
Tüm dinin savunucuları hepsi böylece sabahladılar
Sen onları himaye ediyorsun, Allah da seni korusun
Muaviye'den geriye bize kaldın sadece sen
Sen, seslendiğinde duymadık senin çığlığını
Şair burada bu son cümlesiyle Muaviye oğlu Yezid'i kastediyor.[3]

Yezid, babasının ölümünden sonra H.60 (680) yılında Recep ayında göreve geldi. Babasının görevlendirdiği valilere dokunmadı, onları yerlerinde bıraktı. Bu sırada Velid b. Utbe b. Ebi Süfyan Medine valisiydi. Amr b. Sa'd b. As da Mekke Emiriydi. Kûfe Emiri de Numan b. Beşir'di. Basra'da Emir olarak Ubeydullah b. Ziyad bulunuyordu.[4]

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/467; el-Alemul-İslami Fil-Asril-Emevi, s.130
[2] el-Alemul-İslami Fil-Asril-Emevi, s.130
[3] İbn Kuteybe, eş-Şi'r ve'ş-Şuara, 2/652
[4] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/467

Yezid, babası henüz hayatta iken, kendisine biat etmeyen kimseler üzerinde işi yoğunlaştırdı, onların da biatlerini almak istiyordu. Bunlar arasında en çok önemli gördüğü kişi de Hz. Hüseyin'di (ra). Yezid, Medine valisi Velid b. Utbe'ye, babasının ölümünü bildiren bir yazı gönderdi ve orada şöyle diyordu: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Müminlerin Emiri Yezid'den Velid b. Utbe'ye! Asıl konuya gelince; bilindiği gibi Muaviye de Allah'ın bir kuluydu. Allah ona ikramda bulundu ve onu hilâfet makamına getirdi. Yaşayabildiği kadar da ömür sürdü. Eceliyle vefat etti. Mutlu bir hayat yaşadı, iyi ve takva sahibi biri olarak vefat etti. Vesselam."[1]

Medine valisi, Velid b. Utbe b. Ebi Süfyan'ın Hz. Hüseyin ile Abdullah b. Zübeyir'den biat alma konusunda işi yavaştan alması, onun bir sorun çıkmasını istemediğini gösteriyor. Çünkü gerçekten Velid, yumuşak huylu, asil bir insandı, Allah'ın azabından ve cezalandırmasından da korkardı. Bundan ötürü Hz. Hüseyin'i hapse zarar vermekten kaçınırdı.[2]

Velid şöyle derdi: "Vallahi, üzerine güneşin doğup battığı bir dünyada Hüseyin'i öldürmemle dünya malı ve mülkü bana verilse, Hüseyin'i öldürme adına asla birisini istemem ve böyle bir şeyi hiç arzu etmem. Yani ben, sırf Hüseyin "Ben biat etmiyorum" dediği için onu öldürecekmişim ha, öyle mi? Sübhanellah ne büyük bir cinayet! Vallahi, içine Hz. Hüseyin'in kanının bulaşmış olduğu bir şeyin hesabının, Allah katında kıyamet gününde hafif olacağını asla zannetmiyorum."

Mervan kendisine, "Eğer bu, gerçekten bu, senin düşüncen ve görüşün ise, sen bu kararında isabet etmişsindir" demiş.[3]

Ancak Yezid, Hz. Hüseyin ile Abdullah b. Zübeyir'in kendisine biat etmeleri konusunda ısrarlıydı. Ki bu, Müslümanlar arasında çıkacak olan fitnenin ilk kıvılcımı durumundaydı. Hz. Hüseyin (ra) olsun, Abdullah b. Zübeyir (ra) olsun, her ikisi de kendilerinin istendiğini ve peşlerinde olunduğunu hissetmişlerdi. Böylece bu davranış Yezid'in ilk tutarsız ve kararsız bir davranışıydı, Müslümanlar arasında kan dökülmeye gidilecekti. Çünkü yeni halifenin yeni yardımcıları yalın kılıç, onların başlarını omuzlarından almak için hazır bekliyorlardı.

Bunu bilen Hz. Hüseyin ile Abdullah b. Zübeyir Mekke'ye, Beyt-i Haram'a gidip sığındılar. Her ikisi de Mekke'de eman diledir ve Allah'ın himayesine sığındılar. Yezid, babası tarafından daha önce vilayetlere atanan

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/467
[2] Ukayli, Yezid b. Muaviye, s.28; el-Ahbaru't-Tıval, s.228; Tarihu Halife, s.233
[3] Tarihu't-Taberi, 6/259

valileri yerinde bırakmakla isabetli bir karar almış ise de onun işbaşına getirdiği sözüm ona yeni kahramanları (!), Yezid'i, Hz. Hüseyin ile Abdullah b. Zübeyir'den biat alma konusunda hep tahrik ve teşvik ettiler. Dolayısıyla, Yezid'in bu konuda ısrarlı davranması, Hz. Hüseyin ile İbn Zübeyir'e hayat hakkı tanımayacağının habercisiydi. Yezid döneminde bu iki büyük insanın hayatları tamamen tehlike ile çevrilmiş bulunuyordu.

İşte işin bu vahameti, her ikisini de kendi taraftarlarına sığınmaya ve yine her ikisinin de taraftarlarından oluşan bir ordu hazırlamalarına sevk etti. Çünkü başkaca çareleri kalmamıştı. Bu seçilen yerin de Yezid ve adamlarının kolayca saldırıyı göze alamayacakları bir yerde olmasını istiyorlardı ki, burası Harem-i Şerif'ten başka bir yer olamazdı. Çünkü yüce Allah burası için, "**Oraya kim girerse güven içinde olur**" (Âl-i İmran, 3/97) diye buyuruyordu.

Bu toplanmanın ve taraftar sağlamanın binlerce Müslüman'ın hayatına mal olmaktan öteye herhangi olumlu bir neticesi olmamıştır. Hepsinin de başlarında Hz. Hüseyin (ra) bulunuyordu. Nihayetinde Kerbelâ'da, Yezid'in zalim ordusu tarafından öldürülmek suretiyle şehit edildiler.[1]

Bu sertlik ve haddini aşma Yezid'den kaynaklanıyordu. Hayata bu şekilde adım attı ve ölünceye kadar hep öyle devam etti. Hiçbir zaman bundan kurtulmasını öğrenmedi. Halifelik hayatı boyunca hataları zincirlemesine birbirini izler oldu. Çevresinde işler ne kadar önem kazandıysa, o oranda da hatalar işledi, problemler arttı. Birini çözeyim derken, bu defa ondan çok daha tehlikeli bir başka problemle karşı karşıya kaldı.

Kendisine biat edilmedi, diye o konuda ısrarlı olması, muhalefet edenlerin problemi savaşmaya kadar götüren bir noktaya gelmesine sebep oldu. İşte bunlardan bir tanesi Kerbelâ olayıdır.

Daha sonra bu durum o kadar kötü ve iğrenç denecek bir noktaya geldi ki, Hz. Peygamberin kızının ciğerparesi Hz. Hüseyin'i öldürmeye kadar dayandı. Bu ise, Yezid'in Müslümanlar tarafından öfkesine, ona karşı tavır almalarına, lânet okumalarına neden oldu. Sırf bu iğrenç ve zalimce davranışı, Abdullah b. Zübeyir'in (ra), halifeye karşı çıkıp kendi halifeliğini ilân etmesine sebep oldu. Bu mesele, yani Müslümanların kin ve nefreti o kadar ileriye vardı ki sonunda Hare olayı meydana geldi. Müslümanlar nazarında halifelik kurumu, bundan böyle kötü bir kurum halini aldı. Zaten bu olaydan kısa bir süre sonra da Yezid vefat etmiştir.

---

[1] el-Emeviyyun Beyne'ş-Şarki ve'l-Garbi, 1/198

Veliahdı olan Yezid ile alâkalı babası Muaviye'nin hilmi, yumuşaklığı iddiaları nereye gitti? Bu konuda söylenecek tek söz, Yezid'in sarayında, meseleyi bilen ve bilgece davranacak olan danışmanlardan uzak olmasıydı. Çünkü danışman olarak yanına aldıkları henüz deneyimleri olmayan gençlerdi. Ne yapacaklarını bilmeyen tecrübeden yoksun kimselerdir. Kaldı ki Yezid'in kendisinde de babasında olan o yumuşak huyluluğu ve affedici huyu kaybolmuştu. Doğru bir siyaset gütme iradesini de yitirmişti. Zaten en büyük olaylar da Yezid döneminde meydana geldi. Hz. Hüseyin'in öldürülerek şehit edilmesi, Medine'de Hare olayı, Mekke'de Abdullah b. Zübeyir'in kuşatma altına alınması gibi olaylar damgasını vurmuştu.

Yezid dönemi kötü damgalarla lekelenmiş bir dönemdir ki, okyanusların suları o lekeleri silmeye yetmez ve onun bıraktığı acı tat, nehirlerin sularını bir daha tatlandıramaz.[1]

Buna rağmen Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat, Yezid'e yapılan biatin sahih olduğunu kabul ederler. Fakat bunu iki yönden doğru bulmazlar.

Birincisi: Bu yepyeni bir bid'at ve icattır. İslâm'da böyle bir gelenek yoktur. Çünkü hilâfet kurumunu babadan oğula geçen bir kurum haline getirmiştir. Bunu âdeta bir veraset olayına sokmuştur. Oysa bu, daha önce Şûra ve istişare yoluyla oluyordu. Bunu Şûra ile bir tutmak asla doğru olamaz. Bu nedenle Ehl-i Sünnet bu veraset sistemini kabul etmezler.

İkincisi: Oysa Yezid'den daha üstün kimseler vardı. Nitekim Hz. Ömer'in oğlu Abdullah, Hz. Zübeyir'in oğlu Abdullah, Hz. Hüseyin ve benzeri daha nice kimseler vardı. Görev bunlardan birine bırakılabilirdi. İşte Ehl-i Sünnetin dikkat çektiği noktalar bunlardır.[2]

Fakat olaya Şîa açısından bakıldığında, onlar hilâfet kurumunun sadece Hz. Ali ve oğullarına has olduğunu, sadece Yezid'e olan biat konusunu yermekle kalmazlar. Onlar, Hz. Ali ve onun çocukları dışında her kime biat olunmuş ise hepsini kınarlar ve sahih olarak kabul etmezler.

Bu nedenle Şîa, Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Muaviye gibi isimlerin hiçbirisini biatini kabul etmezler, sahih saymazlar.[3]

Ben, Şîa'nın İmamet konusundaki inançlarını "Müminlerin Emiri Ali b. Ebi Talib" adını verdiğim kitabımda enine boyuna ele aldım ve düşüncelerinin geçersiz ve bâtıl olduğunu açıkladım.

---

[1] el-Emeviyyun Beyne'ş-Şarki ve'l-Garbi, 1/199
[2] Hukbetun Minet-Tarih, s.124
[3] Hukbetun Minet-Tarih, s.124

2.
KONU

HZ. HÜSEYİN'İN (RA) HAREKETİ

ADI, NESEBİ VE FAZİLETİ

Hz. Hüseyin'in (ra) adı; Ebu Abdullah el-Hüseyin b. Ali b. Ebi Talib b. Abdülmuttalib b. Haşim olup Resûlüllah'ın (sav) kızı Fatıma'dan (rha) doğma torunudur, onun sevgilisi ve gül kokulu evladıdır. Hz. Hüseyin (ra), H. 4 (625 m) yılında dünyaya gelmiş ve H.61 (680 m) yılında 10 Muharrem Aşure gününde, Irak topraklarından olan Kerbelâ'da öldürülmek suretiyle şehit olarak vefat etmiştir.[1]

Hz. Hüseyin'in (ra) menkıbeleri ve faziletleri ile ilgili olarak birçok rivayet gelmiştir. Şimdi bu hadislerden bazı örnekler verelim.

Ahmed b. Hanbel kendi isnadıyla Ebu Ya'la el-Amiri'den (ra) rivayet ediyor. Ebu Ya'la, Hz. Peygamber (sav) ile birlikte, onun dâvet edildiği yemeğe giderler. Ebu Ya'la devamla diyor ki: Allah Resûlü (sav) kendisiyle birlikte dâvet edilenlerin önünde gidiyordu. Bu esnada Hz. Hüseyin de çocuklarla birlikte oyun oynuyordu. Resûlüllah (sav) onu tutmak istedi, fakat çocuk bir o tarafa bir bu tarafa kaçıp duruyordu. Resûlüllah (sav) da, onunla oynaşarak onu tutup yakalayana dek peşinden bir o tarafa bir bu

[1] Siyeru Alami'n-Nubela, 2/280; el-İsabe, 1/331-334

tarafa koşturdu. Nihayet onu yakaladığında bir elini çenesinin altına birini de ensesine dayadı, böylece torununu ağzından öpmeye başladı ve "**Hüseyin bendendir, ben de Hüseyin'denim. Allah'ım! Hüseyin'i sevenleri sev. Hüseyin de torunlardan bir torundur**" diye buyurdu.[1]

Buharî de İbn Ömer'den rivayetle kendi isnadıyla aktarıyor. Irak halkından birisi, İbn Ömer'den (ra), ihramlı iken bir kimsenin sinek öldürmesi halinde, durumunun ne olacağını sormuş. Hz. Ömer'in oğlu Abdullah da (rma), "Irak halkı, Allah Resûlü'nün kızı Fatıma'nın oğlu Hüseyin'i öldürmekte bir sakınca görmediler, kalkmışlar bana ihramlı olduğu halde sinek öldürmenin cezasının ne olduğunu soruyorlar, öyle mi? Oysa Resûlüllah'tan (sav) o ikisi için, '**Hasen ile Hüseyin, dünyada benim öperek kokladığım iki gülümdür**' buyurduğunu işitmiştim" diye ince bir gönderme yapmıştır.[2]

Ahmed b. Hanbel kendi isnadıyla Ebu Said el-Hudri'den (ra) rivayet ediyor. Resûlüllah (sav) buyurmuş ki: "**Hasan ile Hüseyin, cennet gençlerinin efendileri, seyyitleridir.**"[3]

Bu ve benzeri daha birçok hadis rivayeti bulunmaktadır. Aslında bizim niyetimizde, sadece şehit Ebu Abdullah Hz. Hüseyin b. Ali hakkında, sadece onunla ilgili müstakil bir kitap hazırlamak vardır. Allah izin verirse böyle bir kitabı da yazmayı düşünüyoruz.

Hz. Hüseyin'in Çıkışı ve Konu Hakkında Verilen Fetva

Hz. Hüseyin (ra) ile Yezid arasındaki biat durumu, iki muarız arasındaki durum idi. Muarız olayına Abdullah b. Zübeyir de katılmış oldu ve Hz. Hüseyin'den yana tavır koydu. Çünkü Hz. Hüseyin (ra) olsun, Abdullah b. Zübeyir (ra) olsun, her ikisi de "şûra"dan taraf idiler. Ümmet adına görev üstlenecek olan kişinin bu göreve en uygun kişi olması gerektiğiydi.

Hz. Hüseyin ile Abdullah b. Zübeyir tarafından ortaya atılan şiddetli karşı çıkışları, bundan sonra pratik olarak da hayata geçirilmişti. Daha önceden de belirttiğimiz gibi Hz. Hüseyin (ra), esasen Emevîlerle yapılacak olan bir barış antlaşmasına karşıydı ve böyle bir şeyi istemiyordu. Ancak Hz. Hüseyin'in Muaviye ile yapılan bir barış antlaşmasına sessiz kalmasının sebebi, ağabeyi Hz. Hasan (ra) tarafından bunun kabul edilmiş olmasıydı.

---

[1] Ahmed b. Hanbel, Fezailu's-Sahabe, 2/772 Rivayet isnad yönünden Hasen bir rivayettir.
[2] Buharî, Fezailu's-Sahabe, B:22, H.3753, Edeb, B:18, H.5994
[3] Tirmizi, 5/656, H.3768 Elbanî, el-Ehadisus-Sahiha adlı eserinde (2/448) sahih olduğunu belirtmiştir.

Kaldı ki Hz. Hüseyin (ra) sürekli olarak Kûfe halkıyla temas halindeydi, o, Kûfe halkının olaya karşı çıkmalarını, buna muarız kalmalarını onlara vaat ediyordu. Fakat bunu da Muaviye'nin ölümünden sonra gündeme sokmalarını istiyordu.

Bu konudaki delile gelince; Muaviye'nin ölmesiyle hemen Kûfe'nin önde gelen isimlerinin ve liderlerinin Hz. Hüseyin'e koşup gitmeleri ve ondan çok hızlı bir şekilde hareket ederek kendilerine yani Kûfe'ye gelmelerini istemiş olmalarıdır. Hz. Hüseyin'in Muaviye'nin ölümünden sonraki duruma karşı çıkış sebeplerini şöylece sıralayabiliriz.[1]

1 - **Yüce Allah'ın böyle murat etmiş olmasıdır**. Çünkü yüce Allah bir şey murat etmişse o şey, mutlaka gerçekleşecektir. Hatta bütün insanlar bunu önlemek için bir araya toplanmış olsalar bile yüce Allah murat ettiği şeyi kesin olarak infaz edecek ve onu gerçekleştirecektir. Onun hükmüne karşı koyacak da yoktur ve onun kazasına karşı koyacak da olmayacaktır.[2]

2 - **Şûra uygulamasına son verilmesi**: Muaviye, Şûra uygulamasını değiştirip yerine babadan oğula geçen bir veraset, bir krallık sistemini getirmiştir. Çünkü Muaviye Hz. Hasan (ra) ile yapmış olduğu barış antlaşmasında yer alan şartlara uymamıştır. Nitekim İbn Hacer el-Heysemi-'nin de belirttiği gibi bu şartların içeriğinde, "Muaviye'nin ölümünden sonra olay Müslümanlar arasında Şûra yoluyla çözülecekti."[3]

Çünkü Hz. Hüseyin'in (ra) gördüğü gerçek ve manzara şu idi: Muaviye, kendisinden sonra tahta oğlu Yezid'in geçirilmesi çabası içerisindeydi. Muaviye'nin bu tavrı ve çabası, bir kimsenin idareye geçirilmesi için İslâm'ın ortaya koyduğu hükme ve metoda açıkça aykırı düşmekteydi. Ama buna rağmen Hz. Hüseyin (ra), Muaviye'ye karşı herhangi bir eyleme kalkışmadı, böyle bir şey düşünmedi. Çünkü halife olarak ona biat edildiğini biliyor ve bunu için de ona muhalefet etmek istemiyordu. Böylece Muaviye hayatta olduğu sürece ona tâbi olmayı sürdürdü.[4]

Ancak Muaviye'nin ölümünden sonra durum değişmişti. Hz. Hüseyin, hiçbir zaman Muaviye'den sonra gelecek olan kimseye itaat etmek ve onu dinlemek için söz vermemişti. Zaten Medine valisi Velid b. Utbe'nin Muaviye'nin ölümünden önce olsun, sonra olsun, Yezid adına biat alma

---

[1] Mevakıfu'l-Muaraza, s.180
[2] Mevakıfu'l-Muaraza, s.240
[3] es-Savaikul Mürsele, 2/299
[4] Ensabü'l-Eşraf, 3/152; Mevakıfu'l-Muaraza, s.180

çabası da hep bundan kaynaklanıyordu. Velid'in, hem Hz. Hüseyin'den ve hem de Abdullah b. Zübeyir'den biat alma çabası bundan ötürüydü. Nitekim Hz. Hüseyin ile Abdullah b. Zübeyir'in, kendilerinden biat alınmadan Medine'yi terk edip Mekke'ye gitmeleri de bunun içindi.[1]

Hz. Hüseyin'in (ra) konumu ve Emevî düzenine karşı fetva vermesi de iki iki aşamada değerlendirilir.

Birinci aşama: Yezid'e biat olunmaması ile Mekke'ye gidiş merhalesiydi. Bu merhalede Hz. Hüseyin (ra) Yezid'e karşı nasıl bir siyaset izlemesi gerektiği konusundaki konumunu belirlemeye çalıştı. Böylece Emevî düzenine karşı şer'i mânadaki bakış açısını ortaya koymaktaydı. Bu açıdan Hz. Hüseyin (ra) Yezid'e biat olunmasının caiz olmadığını savunuyor ve bunu iki sebebe dayandırıyordu:

Başta, Hz. Hüseyin'e göre Yezid halife olma şartlarını taşımıyordu ve Müslümanlara halife olmaya uygun biri değildi. Çünkü İslâm'ın halifede olmasını öngördüğü adalet şartını Yezid taşımıyordu ve âdil biri değildi.[2]

Kaldı ki hilâfet makamına en layık olan kişi Hz. Hüseyin'di ve bu görev için en faziletli insandı. Çünkü ilim bakımından Yezid'den çok üstündü, salah yönünden Yezid'in onunla kıyaslanması bile mümkün değildi. Bu görev için en denk olan zat da Hz. Hüseyin'den başkası olamazdı. Halk tarafından en çok arzu edilen de Hz. Hüseyin'di, Yezid değildi.

Siyasi noktadan değerlendirildiğinde ise, Yezid, bu makama şûra yoluyla getirilmemiştir. Bu itibarla adalet şartı ihlal edildiği gibi şûra şartı da ihlal edilmişti. Burada sadece Emevî soyunun egemen olması işin bir sulta, bir güç kullanılmıştır, tercih Emevî soyundan yana yapılmıştır. Oysa ki bu metot İslâm uygulamasına aykırı idi.

Hz. Hüseyin (ra) Hz. Peygamberin (sav), "**Kim, boynunda bir halifeye biat etmeden ölürse, cahiliye ölümü üzere ölmüştür**"[3] mânasındaki hadisini de bilmiyor değildi.

Ancak Hz. Hüseyin (ra) bu hadisi kendisince şöyle yorumlamaktaydı: "Karşı gelinmemesi ve muhalefet edilmemesi gereken halife, bu görev için ehil ve uygun olan biri olması halindedir. Eğer kişi bu şartları taşımıyorsa, kim olursa olsun, ona biat edileceği anlamına gelmez. O seçilecek olan da Müslümanları "şûra"sı yoluyla olmalıdır." İşte Hz. Hüseyin, yuka-

[1] Mevakıfu'l-Muaraza, s.180
[2] Sultan Huseylin, el-Fukaha vel Hulefa, s.21
[3] Müslim, H.1851

rıdaki hadisi böyle yorumladığından dolayı Yezid'i meşru halife olarak kabul etmemiş ve ona karşı çıkılmasını uygun bulmuştur.[1]

Hz. Hüseyin'in Yezid'e biat etmemesi, aynı zamanda Emevî düzenini şer'i bir düzen kabul etmediği manasını da taşır. Çünkü bu, sistem Emevîlerin ellerinden bırakmayı hiç düşünmedikleri ve hırsla sarıldıkları bir düzen halini almıştı.

Nitekim Yezid, Medine'de bulunan valisine yazdığı yazıda, Hz. Hüseyin, Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Zübeyir'den kendisi adına biat almasını istiyordu. Hatta Yezid, sözkonusu isimlerin biat etmeyi kabul etmemeleri durumunda, biat etmeyi kabulleninceye dek kendileri üzerinde şiddet ve baskı kullanmasını emrediyordu.[2]

Kaldı ki bunların Yezid'e biat etmemeleri, aynı zamanda kendileri için siyasî mânada özgür bir tarzda hareket etme ve bu konuda uygun buldukları kararları alma ve uygulama imkânını veriyor, böylece Emevî düzenine ve idaresine karşı olması gerekeni açıkça haykırabilecekleri fırsat ve imkânını veriyordu.

İkinci merhale: Bu, açık olarak Emevî idaresine ve düzenine karşı eyleme geçme aşamasıydı. Artık bundan böyle bizzat Şam'ın Dımaşk (Şam)[3] kentinde bulunan Emevî idaresine karşı koymak için Hz. Bizzat kendisini ortaya koymuştu. Bu ise ilgili kaynaklarda "**Meşru devlet başkanına ve idaresine karşı başkaldırma**" diye geçer.

Ancak burada bizim Hz. Hüseyin açısından bir noktaya dikkat çekmemiz gerekmektedir. Hz. Hüseyin (ra) Irak'a doğru harekete geçmezden önce, Mekke'de birkaç ay ikamet etmiştir. Hz. Hüseyin H. 60 (679 m) yılında Şaban ayının üçünde Mekke'ye gelmişti. Hz. Hüseyin aynı yıl içerisinde Zilhicce ayının sekizinde ise Irak'a gitmek üzere harekete geçmiş ve yola çıkmıştır.[4]

Hz. Hüseyin (ra) Mekke'de bulunduğu dönem içerisinde aynı zamanda Iraklılarla yazışmalarda bulunuyordu. Hatta bu konuda Irak halkı tarafından kendisine heyetler gönderiliyordu. Bu nedenle de Hz. Hüseyin

---

[1] Sultan Huseylin, el-Fukaha vel Hulefa, s.22

[2] Tarihu't-Taberi, 6/259

[3] Şam, bu gün için her ne kadar Suriye'nin başkentinin adı olarak biliniyor ise de, bizim bu gün Şam diye söylediğimiz başkentin asıl adı Dımaşk'tır. Şam adı ise Suriye'nin tüm sınırlarını, Ürdün, Irak'ın ve Türkiye'nin de doğu bölgesinden bir bölümünü içine alan sahanın tamamına verilen isimdir. Çünkü Eski kaynaklarda böyle geçer. (Çeviren)

[4] Tarihu't-Taberi, 6/304; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/494

(ra), mutlaka zulme dur denmesi gerektiğine ve münkerin de ortadan kaldırılması icap ettiğine inanıyor ve bunun için de mutlaka adım atılması gerektiğini düşünüyordu. Çünkü bu görev, mutlaka yerine getirilmesi gerekli olan farz bir görevdi. Bu nedenle Hz. Hüseyin'in Irak'ta bulunan taraftarları, sürekli Hz. Hüseyin'le iletişim halindeydiler ve aralarında yazışmalar, mektuplaşmalar hep devam ediyordu.[1]

Hz. Hüseyin (ra), şöyle kesin bir kanaate vardı ve bu açıdan da siyasî kararını şu şekilde verdi: Bir fetva yayınlamayı ve bu fetvasında Emevî idaresine karşı durulması konusunda halkı ikna etmeye karar verdi. Bu fetvası ile Emevî idaresinin Allah'ın koymuş olduğu sınırlara bağlı kalarak hareket eden bir idare olmadığını, Resûlüllah'ın (sav) ve Raşit Halifelerin metoduna muhalefet eden bir yolda hareket ettiklerini dile getiriyordu. Hz. Hüseyin (ra) fetvasını şeriat çerçevesinde bir mantıksal silsile yoluyla ortaya koymaktaydı.

Burada Emevî Oğullarının istibdadından, Yezid'in âdil olmadığından, bu makama ehil biri olmadığından söz ederek, halkın kafasında onun hakkında şüpheler uyandırma yoluna gitmişti. Bu nedenle de Yezid'e biat olunamayacağını açıklıyordu. Çünkü emr-i bil-mâruf ve nehy-i anil münker görevi bir farz görev olarak ümmetin âlimlerine düşmekteydi.

Emevî idaresinin en büyük münker olduğunu ve istibdada dayalı bir düzen olduğunu açıklıyor, bu konuda İslâm âlimlerini de göreve çağırıyordu. Kaldı ki Hz. Hüseyin (ra) Yezid'e biat etmiş olan biri de değildi. Kendisi de İslâm ümmetinin âlimlerinden ve önde gelen simalarından biriydi. Bu itibarla Hz. Hüseyin, o toplumda böyle bir münkeri reddetme ve ona karşı koyma konusunda halk içerisinde en ehil ve en yetkili olan kişiydi. Zaten bu nedenle de Hz. Hüseyin (ra) devlet başkanına karşı çıkan, ona başkaldıran bir kimse konumunda olmuyordu, olamazdı. Aksine o, münkeri değiştirmeye çalışan ve batıla karşı koyan, ona mukavemet gösteren biriydi. İdareyi yeniden İslâm'ın uygun bulduğu o sahih sisteme getirmek istiyordu.[2]

Hz. Hüseyin'in (ra), Emevî idaresine karşı çıkılması konusunda ortaya koyduğu fetva ve izlemekte olduğu siyasetine samimiyet ve içtenlikle sarıldığını gösteren husus, onun bütün bu işleri İslâmî esas ve ölçüler içersinde yürütmesi, İslâmî kurallardan ayrılmamasıydı. Bu nedenle Hz. Hüseyin'in Mekke'de kalarak Yezid'in bu idaresine burada mukavemet etmek

[1] Tarihu't-Taberi, 6/273-274
[2] Sultan Huseylin, el-Fukaha vel Hulefa, s.23

istememesi, Mekke'nin, Harem-i Şerifin saygınlığının korunması, burasının bir savaş alanına dönüştürülmemesi ve bu sınırlar içerisinde kan dökülmesinden kaçınmasından ileri geliyordu. Hatta Hz. Hüseyin bu maksatla amcası oğlu İbn Abbas'a şöyle diyordu:

"Benim şu veya bu yerlerde öldürülmem, benim açımdan Mekke'de öldürülerek buranın kutsallığının ihlal edilmesinden daha sevimlidir."[1]

Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye Gitmekteki Kararlılığı

Kûfe'nin önde gelen simalarından ve liderlerinden gelen mektuplar ve karşılıklı yazışmalar, tez elden hareket ederek yanlarına gelmesini içeren çok sayıda dâvetleri üzerine, Hz. Hüseyin konu hakkında detay bilgi edinmek ve meseleyi araştırmak, böylece işin gerçek yüzünü öğrenmek istedi. Bu amaçla amcası oğlu Müslim b. Akil b. Ebû Talib'i görevlendirdi. Ondan bu meseleyi aydınlatmasını, gelen taleplerin ne ölçüde doğru ve gerçekçi olup olmadığını öğrenmesini istedi. Meselenin içyüzünü öğrendikten sonra da, eğer söylenenler ve yazılanlar doğru çıkarsa kendisine konu hakkında bilgi vermesini söyledi.[2]

Müslim b. Akil, bu görevle harekete geçti. Bu arada Abdurrahman b. Abdullah el-Arhabi, Kays b. Müshir es-Saydavi ve Ammare b. Ubeyd es-Seluli de beraberinde bulunuyorlardı. Müslim, Medine'ye gelince, yanına iki kişiyi yol kılavuzu olarak aldı. Ancak Kûfe'ye doğru yol alırlarken yollarını şaşırdılar, kılavuzlardan biri susuzluktan vefat etti. Bunun üzerine Müslim, Hz. Hüseyin'e, bu işten vazgeçmesini, kendisini bundan muaf tutmasını istedi.

Müslim'in böyle bir istekte bulunma sebebi, onu Kûfe'de daha ağır ve zor şartların beklediğini bizzat hissetmesi olmuştu. Ama Hz. Hüseyin, onun isteğini geri çevirdi, mutlaka Kûfe'ye doğru yollarına devam etmelerini emretti.[3]

Müslim b. Akil, Kûfe'ye ulaşınca, ilk yanın vardığı kişi Muhtar b. Ebu Ubeyd olmuştu. Ancak İbn Ziyad, Kûfe Emiri olarak buraya gelip göreve başlayınca, burada halk üzerinde şiddet ve baskı uygulamaya başladı. Bu durum karşısında Müslim, Muhtar'ın yanından ayrılarak Hani b. Urve'nin yanına geçti. Çünkü Müslim, kendisinin deşifre olmasından endişe duymaktaydı. Diğer taraftan Kûfe halkı tarafından Hani, onların büyüklerin-

[1] Sultan Huseylin, el-Fukaha vel Hulefa, s.25 bak Tarihu't-Taberi.
[2] Tarihu't-Taberi, 6/267
[3] Tarihu't-Taberi, 6/267

den ve liderlerinden biri olarak kabul ediliyor ve böyle bir saygı görüyordu. Bu açıdan Müslim, bunun yanına gelmeyi tercih etmişti. Ancak İbn Ziyad'ın, Hani b. Urve'den şüphelenerek peşine sürekli adam takması üzerine, Müslim b. Akil, bu defa kendi canından endişelenmeye başladı.

Bunun üzerine son kez buradan da ayrıldı ve taraftar toplamakta lider ve aynı zamanda bir propagandacı dâvetçi konumunda olan Müslim b. Avsece el-Esedi'nin yanında çok kısa bir zaman dilimi içerisinde ciddi sayılabilecek mânada bir hızla önemli bir mesafe aldı. Kûfe halkı, Müslim b. Akil'in kendilerine geldiği haberini aldıklarında, ona geldiler ve biat ettiler. Böylece biat edenlerin sayıları 12.000'e ulaşmıştı. Bu biat, çok hızlı ve oldukça istekli bir şekilde tamamlanmıştı.[1]

Müslim b. Akil, Kufelilerin Hz. Hüseyin'e karşı çok istekli olduklarını ve bir an önce yanlarına gelmesi konusunda istekli olduklarını görünce, bu kanaate kesin varınca, konu hakkında Hz. Hüseyin'e yazı yazdı. Burada diyordu ki:

"Asıl konuya gelince; gönderdiğin görevli, Kufelilerin bu konudaki isteklerinde yalancı olmadıklarını görmüştür. Doğrusu tüm Kûfe halkı seninledir. Bu mektubumu okuduğunda buraya dön, hareket et."[2]

Böylece Hz. Hüseyin (ra) Kûfe halkının niyetlerinin samimi olduğunu öğrenmiş oldu, daha önceden de belirttikleri gibi bir imamlarının olmadığını anlamıştı. Böyle bir durumda mutlaka onlara verdiği sözü yerine getirmesi gerekiyordu. Çünkü Hz. Hüseyin, Kûfe halkına şöyle yazmıştı:

"Ben, size kardeşimi, amcamın oğlunu, Ehl-i Beytimden en güvendiğim adamımım gönderdim. Ona, sizin durumunuzu ve görüşünüzü bana yazması emrini vermiştim. Onun bana yazdığına göre sizin önde gelenleriniz, sözü geçerli olanlarınız, içinizde fazilet sahibi olanlarınızın hepsi bu konuda görüş birliği etmişler. Durumun, tıpkı sizin daha önce bana göndermiş olduğunuz elçileriniz ve mektuplarınızda belirtmiş olduğunuz ve orada okuyup öğrendiğim gibi olduğunu elçimin bana yazmasından emin oldum. Allah'ın izniyle size geleceğim."[3]

Müslim b. Akil tarafından yazılan ve Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye gelmesi için ortamın uygun olduğunu belirten yazının Hz. Hüseyin'in eline ulaş-

[1] Tarihu't-Taberi, 6/276-284; Tehzibul Kemal, 2/301; Mevakıfu'l-Muaraza, s.232
[2] Ensabü'l-Eşraf, 3/167
[3] Tarihu't-Taberi, 6/272-274

masından itibaren Hz. Hüseyin (ra) tüm ailesiyle birlikte, yanına has adamlarını da alarak yol hazırlığına girişti.[1]

Sahabe Ve Tabiunun Hz. Hüseyin'in Bu Kararı Karşısındaki Tepkileri

Muhammed b. Hanefiye'nin tepkisi: Muhammed b. Hanefiye, kardeşi Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye gitmeye kesin kararlı olduğunu öğrenince, hemen kalkıp yanına geldi ve kendisinde şöyle dedi:

"Kardeşim! Sen de bilirsin ki, insanlar arasında en çok sevdiğim ve bana en aziz olan kişi sensin. Bu nedenle senden daha çok benim nasihatime ve öğüdüme layık olan birini de görmüyorum, birine öğüt verecek-sem eğer, o, sensin. Tamam, Yezid b. Muaviye'ye biat etme, elinden geldiğince ondan uzakta olan şehirlerde yerleşmeye bak, bunu yapabilirsen yap ve o uzak yerlerden sana bağlı adamlarını ve elçilerini etrafa gönder. Halkı kendine dâvet et. Eğer gelip sana biat ederlerse, bundan dolayı Allah'a hamd edersin. Eğer halk, senin dışında bir başkası üzerinde karar kılarlarsa, bu durum senin dininden ve aklından bir şey eksiltmez. Bu sebeple senin insanlığın ve faziletin de yok olmaz.

Benim endişem o ki, sen, gitmek istediğin bu şehirlerden birine gidersin de, bu defa o şehirlerin halkı sana gelirler, sonra da aralarında anlaşmazlığa düşerler. Kimi senden tarafa yer alırken, kimisi de aleyhinde harekete geçebilir. Böylece ilk başta birbirlerini öldürmeye başlarlar. Oysa hepsi de bir tek nefis olarak bu ümmetin en hayırlılarıdırlar, baba olarak, anne olarak hepsi böyledirler ve kanları akacak, böylece ailece en zelil hale geleceklerdir."

Hz. Hüseyin'in (ra) buna cevabı, "Kardeşim! Ben gideceğim." Olmuştur. Muhammed b. Hanefiye ise, "Öyleyse Mekke'ye git. Eğer burada sana huzur ve güven gelirse, artık yol senindir, istediğini yapabilirsin. Eğer mesele senin aleyhinde gelişirse, bu takdirde çöllere, kumluklara sığınır, dağların içerisinde yolunu, izini kaybettirirsin. Bir beldeden diğerine gidersin, böylece halkın durumu nereye varacak, oralardan durumu izlersin, bu zaman içerisinde de bir karara varırsın. Çünkü durum senin lehine dönerse sen, halk için en doğru görüşü ortaya koyar ve en yi işi yaparsın. Eğer iş geri tepecek olursa da bu takdirde hiçbir zaman bu, bir probleme dönüşürse, ebedi olarak senin aleyhine bir başarı kazanılamaz" dedi ve sonunda da, "Bak kardeşim! Ben sadece sana öğütte bulundum ve bu işin netice-

[1] Tarihu't-Taberi, 6/305

sinde bir kötülük olacağından ötürü de acıdığım için söyledim. Umarım senin görüşün doğru çıkar" der.[1]

Bir rivayette de şöyle geçmektedir: "...Hz. Hüseyin, Yezid'e karşı harekete geçmek istediğinde Medine'de bulunan Abdülmuttalib Oğullarına adam gönderir ve onların da kendisiyle birlikte hareket etmelerini ister. Onlardan pek fazla ağırlığı, çoluk-çocuğu olmayanlar bu çağrıya katıldılar. Muhammed b. Hanefiye de onlara katıldı. Mekke'de bulunan Hz. Hüseyin'in yanına geldi. Ona, o günün ve zamanın Mekke'den çıkma, buradan ayrılma günü ve zamanı olmadığını, böyle bir karar vermenin zamanının henüz gelmediğini bildirdi. Ancak Hz. Hüseyin, buna katılmadı ve onun tavsiyelerini dikkate almadı, kardeşi Muhammed b. Hanefiye tarafından verilen öğüdü kabul etmedi.

Hz. Hüseyin kardeşi Muhammed b. Hanefiye'ye, "Sen, çocuklarınla birlikte karşı karşıya kalacağın musibetten kaçmaya, oradan uzak durmaya çalışıyorsun değil mi?" der. Hz. Hüseyin'in bu sözleri üzerine Muhammed b. Hanefiye de, "Senin bir yerde musibete uğraman halinde, benim çocuklarımın da aynı musibete uğramalarından asla bir endişem yoktur. Benim tek endişem, senin başına gelebilecek olan bir musibet, benim çocuklarımın başına gelecek olan musibetten benim için daha büyük bir felaket olur. Ben seni düşünüyorum" der.[2]

Abdullah b. Abbas'ın (ra) tepkisi: Hz. Hüseyin'in gitme ve Yezid'e karşı koyma konusundaki kararlılığını öğrenen amcası oğlu Abdullah b. Abbas (rma), hemen Hz. Hüseyin'in yanına geldi ve ona, "Ey amcam oğlu! Halk, senin Irak'a doğru yola çıkacağını öğrenmiş ve budan dolayı büyük bir ürküntü içerisindeler. O halde ne yapmak istediğini bana açıkla!" dedi. Hz. Hüseyin de, "Allah'ın izniyle şu iki günün birinde hareket etmeye karar verdim" dedi.

Bunun üzerine Abdullah b. Abbas (rma) kendisine, "Allah'ın rahmetine eresi adam, bana söyle, ne yapacaksın! Sen, Emirlerini öldürecek, düşmanlarını sürgün edecek ve ülkelerini yeniden ele geçirecek olan bir kavmin yanına mı gitmek istiyorsun? Eğer onlar gerçekten bunu yapacaklarsa, durma onlara git. Ancak hâlâ Emirleri hayatta ise ve aralarında bulunuyorsa, onlar üzerinde egemen ise, onun valileri de, onların beldelerini idare ediyorsa, bu takdirde onlar seni bir fitneye ve savaşa çağırıyorlar, demektir. Ben bu konuda senin aleyhinde olabileceklerden pek emin değ-

[1] Ensabü'l-Eşraf, 4/15-16
[2] et-Tabakat, 1/451 Sülemi tahkiki

lim. Senin lehinde gibi olanların kalpleri senin aleyhine dönebilir de, böylece onlar senin aleyhinde sana karşı en şiddetli ve katı olanları olurlar. İşte ben, onların bu durumlarından emin değilim."

Hz. Hüseyin (ra) de, "Ben Allah'tan bu işin hayrını diledim, istihare de bulundum ve ben olabilecekleri bekleyeceğim" diye cevap verdi.

Ancak İbn Abbas (rma) Hz. Hüseyin'in (ra) bu sözlerinden, onun harekete geçme ve Mekke'den ayrılma konusunda hazırlıklı ve kesin kararlı olduğunu, fakat meseleyi kendisinden gizlediğini ve söylemesi halinde İbn Abbas'ın kesin karşı çıkacağını bildiğinden ve buna rıza göstermeyeceğinden konuyu pek açıklamak istemediğini anlamıştı.

İşte bu endişe sebebiyledir ki İbn Abbas ertesi sabah yine Hz. Hüseyin'e geldi ve ona, "Amcam oğlu! Ben sabretmek için direniyorum ama yine de sabredemiyor, kendimi, mutlaka söylemem gerekenlerden dolayı tutamıyorum. Ben, senden yana endişe duymaktayım, seni ortadan kaldırabilirler korkusunu taşıyorum. Çünkü Irak halkı hep arkadan vuran bir toplumdurlar. Seni aldatmasınlar, onlara güvenme! Sen, mutlaka gitmek niyetinde isen, şimdilik burada, Mekke'de kal, Irak halkı düşmanlarını ülkelerinden sürüp çıkarsınlar. Sonra da sen onlara gidersin. Yok, burada yani Mekke'de kalmak istemiyorsan, o takdirde Irak'a değil, Yemen'e git. Çünkü orada sığınabileceğin yerler, kaleler var, kaldı ki bir de baban Ali'nin de orada taraftarları bulunmaktadır. İnsanlardan ayrı olarak yaşamalısın. Onlara yazı yaz, dâvetçilerini, adamlarını onların arasına gönder, böylece gerekeni yap. Çünkü ben öyle umuyorum ki, böyle davranman halinde istediğini elde edebilirsin" dedi.

Hz. Hüseyin de ona cevap olarak şöyle konuştu: "Amcam oğlu! Allah adına yemin olsun ki sen, şefkatli bir öğüt verensin. Ancak ben gitmekte kararlıyım."

Abdullah b. Abbas da Hz. Hüseyin'in cevabı üzerine, "Mademki mutlaka gitmekte kararlısın, öyleyse bari çocuklarını ve hanımlarını yanında götürme! Allah adına yemin olsun ki ben, Osman nasıl ki çocuklarının ve kadınlarının gözleri önünde öldürülmüş ise, senin de aynı şekilde çocuklarının ve kadınlarının gözleri önünde öldürülmenden korkuyorum" diye öğütte bulundu. Sonra da sözlerini şöyle bitirdi: "Kendisinden başka ilâh olmayan Allah adına yemin olsun ki, eğer senin saçından ve perçeminden tutmak suretiyle seni benim başımda halk toplanana dek tutabilsem, sen

de bana itaat etmiş olsan ve böylece onlar gelene kadar bekletebilsem, derhal bunu yapardım."[1]

İbn Abbas bununla, "artık seni durduramayacağım, önüne geçemeyeceğim anlaşılmıştır" demek istiyordu. Zaten buradan anlaşılan o ki, İbn Abbas'ın tüm çabalarına rağmen, Hz. Hüseyin almış olduğu karardan dönmemiştir. Buna rağmen başına gelecekleri ve olabilecek gerçekleri de açıklamaktan geri kalmamıştır. Çünkü İbn Abbas şunu istiyordu. "Tamam, sen gitmekte kararlısın. O halde, seni dâvet eden ve gelmeni isteyen Irak halkı, öncelikle kendilerinin başına geçen haksız ve zalim idarecileri, beldelerinden çıkarsınlar ve böylece Ümeyye Oğulları sultasından kurtularak özgürlüklerini elde etsinler, o zaman gidebilirsin" diyordu. Zîra, İbn Abbas, Irak halkının böyle bir şeyi yapmaktan âciz olduklarını biliyordu. Buna bağlı olarak Hz. Hüseyin'i korumaktan da âciz olduklarını biliyordu.

Bu nedenle İbn Abbas (rma), Hz. Hüseyin'in (ra) Yemen'e gitmesini ve yapmak istediğini oradan idare etmesini tavsiye ediyordu. Herhangi bir problem oluşması halinde, burada yani Yemen'de gizlenip saklanabileceği birçok yer ve imkân vardı. Yemen'de başarı imkânı Irak'a göre çok daha fazlaydı.

Belki de İbn Abbas (rma), Hz. Hüseyin'in ne oraya ve ne de buraya gitmesini istiyordu. Ancak İbn Abbas bu teklifleriyle, onun hemen ivedilikle yola çıkmasını önlemek, gidişini geciktirmek istiyordu. Çünkü hiçbir öğüt ve uyarı kâr etmediği için, gidişi nasıl geciktirebilirim diye düşünüyordu.

Ancak İbn Abbas (ra), Hz. Hüseyin (ra) lehine Irak'ta ortam uygun hale gelinceye dek, onu Mekke'de kalmaya ikna etmeye çalışıyordu. Eğer bu konuda ikna edebilirse âlâ; edemezse bari Irak'a değil, Yemen'e gitmesini tavsiye ediyordu. Doğal olarak bunu kabul etmesi halinde, zaten Irak'ta ortam kendi lehine olgunlaşana dek beklemesi için oldukça uzun bir süre geçecekti. Ne olursa olsun, eğer Hz. Hüseyin tavsiyelere uysaydı, zaman içerisinde olaylar çözülebilir ve fitne de söndürülebilirdi. Çünkü zaman her şeyin ilacıdır.[2]

İbn Abbas'ın (rma) sözlerinden şunu anlamaktayız: İbn Abbas'ın kendisi de aslında Hz. Hüseyin'in (ra) Irak'a çıkıp gitmesine şeriat açısından karşı değildi. Fakat o, sadece stratejik açıdan Irak'a gitmesine karşı

[1] el-Kâmil Fi't-Tarih, 2/546
[2] Eserul Ulemai F'il-Hayati's-Siyasiyyeti fi'd-Devletil-Emeviyyeti, s..75

çıkıyordu. İbn Abbas (rma), Irak'ta Hz. Hüseyin (ra) lehine taraftarlar artana ve orada yardımcıları çoğalana dek, yerinden hareket etmemesini istiyordu. Çünkü Emevîlerin henüz Irak toplumu üzerinde pek fazla etkinlikleri yoktu.

Kaldı ki Emevîlerin, uzaklığı sebebiyle Yemenliler üzerinde de pek fazla nüfuzları bulunmuyordu ve Yemen'de de Hz. Hüseyin'e taraftar ve yardımcı olanlar vardı. Ayrıca Yemen'de saklanıp gizleneceği birçok yer de bulunuyordu. Bu nedenle Emevî, gücüne karşı koyabilmek için burada bir üs kurarak gerekli hazırlıklarını yapar, etrafına adamlarını toplayabilirdi.[1]

Abdullah b. Ömer'in (rma) tepkisi: Abdullah b. Ömer de, birçok durumda Hz. Hüseyin'e öğütte bulunmuştur. Abdullah b. Ömer (rma), Hz. Hüseyin ile Abdullah b. Zübeyir'in (rma) Yezid'e biat etmeyi ret ederek Mekke'ye çıkıp gitmek istediklerini öğrenince, her ikisine de gider ve onlara şöyle der:

"Size Allah adına hatırlatmak istiyorum, ne olur geri dönün. Siz ikiniz de insanların girdiği bir barış içine girin ve sonucu bekleyin. Eğer halk onun üzerinde birleşirlerse, bu takdirde ikiniz ayrı kalmamış olursunuz. Eğer halk onu istemez de, ondan ayrılırlarsa, zaten bu sizin istediğiniz şeydir."[2]

İbn Ömer, Medine'ye geldiğinde, Hz. Hüseyin'in Kûfe halkının çağrısına uyarak yola çıktığını öğrenir ve hemen harekete geçer, iki gecelik yoldan sonra kendisine yetişir. İbn Ömer Hz. Hüseyin'e, "Nereye gitmek istiyordun?" diye sorar. Hz. Hüseyin de, "Beraberimde beni isteyen tomarlar halinde birçok mektup ve evrak olduğu halde Irak'a gidiyorum" der. İbn Ömer, "Onlara gitme" diye uyarır. Hz. Hüseyin de, "İşte bunlar onların yazdıkları ve biatlerini gösteren belgeleri" diye cevap verir.

İbn Ömer bu defa kendisine, "Şüphesiz Allah peygamberini dünya ile âhiret arasında muhayyer bırakmıştı. O, âhireti tercih etti. Siz de ondan bir parçasınız. Sizden herhangi biriniz onun derecesine ebediyen ulaşamazsınız. Ancak Allah sizin için neyi hayırlı görmüşse, o olacaktır. Ne olur, geri dönün" der. Ancak Hz. Hüseyin kabul etmez. Bunun üzerine İbn Ömer, kendisini kucaklar ve "Sizi, öldürülmekten koruması için Allah'a emanet ediyorum" der.[3]

---

[1] Sultan Huseylin, el-Fukaha vel-Hulefa, s.25
[2] et-Tabakat, 1/444 Sülemi tahkiki
[3] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/292

Daha sonra Abdullah b. Ömer şöyle der: "Yezid'e karşı çıkmak konusunda Ali'nin oğlu Hüseyin bizi yendi. Varlığım adına yemin olsun ki, ben onun babasından ve kardeşinden ders alacak şeyler gördüm. Fitneyi gördüm, halkın onları bıraktıklarını, dağıldıklarını gördüm. Fakat ona, yaşadığı sürece tavırlarında bir değişikliğe gitmesi ve herkesin kabul ettiği şeyi kabul etmesi yakışık almaz. Doğrusu cemaatte hayır vardır."[1]

Abdullah b. Zübeyir'in (rma) tepkisi: Kimi zayıf rivayetlere göre, Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye gitme sebeplerinden birinin İbn Abbas olduğu söylenir. Oysa bizzat İbn Abbas'ın kendisinin, Hz. Hüseyin'e en doğru öğütlerde bulunduğu sabittir. Bu nedenle onun Mekke'yi terk ederek Kûfe'ye gitmemesi konusunda uyarmış ve ona şöyle demiştir:

"Sen nereye gidiyorsun? Babanı öldüren ve kardeşin, ağabeyin Hasan'a kötülük eden bir kavmin yanına mı gideceksin?" İbn Abbas'ın bu şekildeki uyarısı ve nasihati üzerine Hz. Hüseyin şöyle der: "Benim, filan veya falan yerde öldürülmüş olmam, benim için Mekke'de öldürülerek haremde kan dökülmesinden daha iyidir."[2]

Sahabeden kimileri de, Hz. Hüseyin'in (ra), girişmiş olduğu hareketi esasen, birçok kimseden biat almış olan gerçek biat sahibine karşı bir çıkış ve isyan hareketi olarak değerlendirmişlerdir. Çünkü bunlara göre Hz. Hüseyin'in bu çıkışı ve taşımış olduğu mâna, sonucu her ne olursa olsun ve hangi taraftan bakılırsa bakılsın, ümmet adına kötü bir adaktır, fena bir harekettir.[3]

Bunlardan bazıları şu isimlerden oluşmaktadırlar:

Ebu Said el-Hudri (ra): Ebu Said demiş ki: "Yezid'e karşı çıkmada Hüseyin beni yendi, bana galip geldi. Oysa ben ona demiştim ki: "Kendi canın için Allah'tan kork ve git evine kapan. İmamına, halifene karşı başkaldırma!"[4]

Cabir b. Abdullah (rma): Bu da diyor ki: "Hüseyin'le konuştum ve kendisine, 'Allah'tan kork, insanları birbirine vurdurma. Allah adına yemin olsun ki, yaptığınız şeyle siz övgüye değer olmayacaksınız' dedim. Bunun üzerine Hüseyin bana karşı çıktı.[5]

---

[1] Muhtasar Tarihu Dımaşk, 7/138
[2] İbn Ebu Şeybe, Musannaf, 15/95 Hasen bir senedle rivayet olunmuştur.
[3] Mevakıfu'l-Muaraza Fi hilafeti Yezid, s.236
[4] Tehzibul Kemal, 6/461; et-Tabakat, 1/445 Sülemi tahkiki
[5] et-Tabakatü'l-Kübra, 1/445 Sülemi tahkiki

Hz. Hüseyin'i Kûfe'ye yönlendiren görüşmelerin ve yazışmaların ardı arkası hiç kesilmedi. Nitekim Abdullah İbn Cafer de kendisine konu hakkında yazı yazmıştı.

Abdullah b. Cafer'in Mektubu: Abdullah b. Cafer Oğulları Muhammed ile Avn aracılığıyla yazdığı mektubu Hz. Hüseyin'e göndermişti. Bu mektubunda diyordu ki:

"Asıl konuya gelince; mektubu okuduğunda senden Allah adına dönmeni istiyorum. Çünkü ben, giriştiğin iş konusunda senin için üzülüyorum. Çünkü sen bu gidişinle hem kendini ölüme atıyor ve hem de soyunun tamamının ortadan kaldırılmasına yol açacak bir işe girişiyorsun."[1]

Ancak Hz. Hüseyin geri dönmeyi kabul etmedi. Bu noktada Abdullah b. Cafer, Hz. Hüseyin'in Mekke'den çıkışına sebebinin vali Amr b. Said b. As'tan korkması olduğunu zannetmişti. Bunun için Abdullah b. Cafer, Amr b. Said b. As'a gitti ve ondan, Hz. Hüseyin'e güven vermesi ve sağlıkla korunabileceğini vaat buyurması için bir mektup yazmasını ve böylece onun geri dönmesini sağlaması ricasında bulundu. Abdullah b. Cafer'in bu isteğine vali Amr b. Said b. As'ın Abdullah b. Cafer'e cevabı, "Git, ne yazmak istiyorsan yaz, ben o yazdıklarının altına mührümü basayım" oldu.[2]

Bunun üzerine Abdullah b. Cafer, Hz. Hüseyin'e şu mektubu yazdı: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Bu mektup Amr b. Said'ten Hüseyin b. Ali'ye yazılmıştır. Asıl konuya gelince; senden Allah için istediğim şey, çıktığın yoldan geri dönmendir. Allah'tan seni hidayette ve doğru yol üzere kılmasını dilerim. Senin Irak'a doğru yola çıktığın haberini aldım. İkilik çıkarmandan seni Allah'a sığındırırım. Endişem senin ortadan kaldırılmandır. Ben, Abdullah b. Cafer ile Yahya b. Said'i sana gönderiyorum. O ikisiyle birlikte bana, yanıma dönün. Ben sana burada güven ve eman veriyorum, iyilikte bulunacağım, seninle olan bağlarımı devam ettireceğim, senin güzel komşuluğunu diliyorum. Benim bu söylediklerime Allah şahittir ve kefildir. O koruyucudur ve vekildir. Selâm üzerine olsun."[3]

Ancak Hz. Hüseyin (ra) bunu da geri çevirdi ve istediği yere ulaştı.

Ebu Vakid el-Leysi (ra): Rivayete göre bu zat demiş ki: "Hz. Hüseyin çıkışı bana haber verildi. Ben yorgunluk çekerek yanına vardım ve çıkmaması için Allah adına yemin verdim. O, çıkılmaması gereken bir

[1] Tarihu't-Taberi, 6/311
[2] Tarihu't-Taberi, 6/311
[3] Tarihu't-Taberi, 6/312

şekilde çıkıyor, o ancak kendini ölüme götürüyor." Bunun üzerine Hüseyin (ra), "Ben geri dönmeyeceğim" dedi.[1]

Amra bint Abdurrahman: Abdurrahman kızı Amra da, Hz. Hüseyin'in giriştiği işin çok tehlikeli bir iş olduğunu kendisine yazdı ve bu yazısında, Hz. Hüseyin'den, halifeyi Emir olarak tanıyıp ona itaat etmesini ve cemaate bağlı kalmasını yazıyordu, ona bu işin sonucunda, onu varması gereken noktaya götüreceği uyarısında bulunuyordu.[2]

Ebu Bekir Abdurrahman b. Haris: Bu da Hz. Hüseyin'e, "Ey amcam oğlu! Sana karşı merhamet doluyum ve üzülüyorum. Ben, senin yanında sana nasıl bir öğütte bulunmam gerektiği konusunda zorlanıyorum, ne diyeceğimi bilemiyorum?" der. Hz. Hüseyin de kendisine, "Ey Ebu Bekir! Sen aldatacaklardan ve töhmet altında olanlardan biri değilsin. Ne demek istiyorsan söyle" der. Ebu Bekir Abdurrahman b. Haris de der ki:

"Ben Irak halkının senin baban ve kardeşine karşı nasıl davrandıklarını ve ne yaptıklarını gördüm. Oysa bakıyorum sen de onların yanına gidiyordun. Oysa onlar dünyaya tapan kimselerdir. Sana söz vermiş olmalarına, yardım edeceklerini söylemelerine rağmen seninle savaşacaklardır. Ben, canını kurtarman konusunda sana hatırlatmada bulunuyorum."

Hz. Hüseyin de ona, "Amcam oğlu! Allah sana hayırla muamele buyursun. Allah her neyi murat etmiş, karara bağlamışsa o olacaktır" diye cevap verir. Bunun üzerine Ebu Bekir de ona, "Biz de Allah için, Allah katında Ebu Abdullah için mükâfat dileriz" der.[3]

Abdullah b. Muti: Bu da Hz. Hüseyin'e, "Babam-anam yoluna feda olsun, varlığınla bizi faydalandır, fakat Irak'a gitme! Allah adına yemin olsun ki, eğer bu toplum seni öldürecek olurlarsa, bizi köle olarak kullanırlar" der.[4]

Said b. Müseyyeb: Bu zattan Zehebi aktarıyor, demiş ki: "Eğer Hüseyin böyle bir harekete kalkışıp çıkmayacak olursa, bu, onun için daha hayırlı olur."[5]

Amr b. Said b. As: Bu da kendisine şöyle yazmıştır: "Allah'tan dileğim, sana doğru yolu göstermesidir. Karar verdiğin yoldan seni geri çe-

---

[1] Muhtasar tarihu Dımaşk, 7/139
[2] Muhtasar tarihu Dımaşk, 7/140
[3] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/504
[4] Muhtasar Tarihu Dımaşk, 7/139
[5] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/296

virmesidir. Öğrendiğime göre sen, Irak'a gitmek üzere yola çıkmışsın. Ben, ikilik meydana getirmenden seni Allah'a sığındırırım."[1]

Fırezdak: Bu kişi, Saffah denilen yerde Hz. Hüseyin'le buluşur ve Hz. Hüseyin ona, durumun nasıl olduğunu sorar. Fırezdak da Hz. Hüseyin'e, "Sen, bütün insanlar tarafından en çok sevilensin. Hüküm göktendir. Kılıçlar ise Ümeyye Oğullarından yanadır" diye cevap verir.[2]

Bir başka haberde ise Fırezdak diyor ki Hz. Hüseyin'e şöyle dedim: "Onlar seni ezecekler, onların yanı gitme. Fakat beni dinlemedi."[3]

İşte buraya kadar ele aldığımız hususlar hem sahabenin ve hem de Tabiunun Hz. Hüseyin'in çıkışı ile alâkalı olan değerlendirmeleridir. Bu, onların bu önemli konudaki felsefesi ve düşünceleridir. Onlar Yezid'e biat etmediler. Çünkü onlar, sahabe ve Tabiun dışında onu başkalarından daha ehliyetli görüyorlardı. Yani Yezid başkalarından daha ehliyetli olsa da Sahabe ve Tabiundan daha üstün ve faziletli biri değildi.

Ancak sahabenin Yezid'e biat etmeleri, birliği bozabilecek bir anlaşmazlığa meydan vermemeleri ve Müslümanlar arasında tefrikanın oluşmaması içindi. Bunun da delili Halife b. Hayyat ile İbn Sa'd tarafından gelen rivayettir. Bu rivayeti Davud b. Abdullah el-Evdi yoluyla Hamid b. Abdurrahman'dan yapmışlardır. Hamid demiş ki:

"Muaviye'nin oğlu Yezid'e biat edilmesi istendiğinde, biz, Resûlüllah-'ın ashabından birinin yanına gittik ve o bize, "Yezid'den daha bilgili ve ondan şerefçe daha üstün biri olmadığı halde o, Muhammed ümmetinin en hayırlısı değildir" diye siz mi söylüyorsunuz?" diye sordu. Biz de ona, "Evet" cevabını verdik. O sahabi de bize, "Ben de aynı şeyi söylüyorum. Ancak Allah adına yenin ederek söylüyorum, benim için Muhammed ümmetinin bölünüp parçalanmasındansa bu şekilde birlik içersinde olmaları daha sevimlidir. Düşünün bir kez, siz bir geniş kapı görseniz ve Muhammed ümmetinin hepsi o kapıdan içeri giriyorsa, hepsini alabiliyorsa o halde bir adamın girmesine mi engel olacak, sadece onu mu içeri almaktan acze düşecek?" diye sordu. Biz de, "Hayır" dedik. O zat devamla dedi ki: "Eğer Muhammed ümmetinin her bir adamı, ben kardeşimin kanını akıtmayacağım, onun malına dokunmayacağım, dediğini görmüş olsanız,

[1] Tarihu Dımaşk, 14/209; Ahdas ve Ahadisu Fitnetil Herc, s.212
[2] Muhtasar Tarihu Dımaşk, 7/144
[3] Tarihu Dımaşk, 14/214

onların bunu yapmaları yerinde olmaz mı?" diye sordu. Biz de, "Evet, olur" dedik. O zat da bize, "İşte benim size demek istediğim şey budur" dedi.[1]

Hz. Hüseyin'e öğüt verenler dikkate alınırsa hatta Hz. Hüseyin'in Yezid'e biat etmemesinde bir sakınca görmeyenlerin de öğütlerine dikkat edilirse, hepsinin ortak bir noktada görüş birliği içinde oldukları görülmektedir: O da Hz. Hüseyin'in Irak'a gitmesini istememeleri, Mekke'den çıkmaması gerektiği ve Kûfe halkının sözlerine güvenilemeyeceği... Nitekim Misver b. Mahreme (ra) kendisine konu hakkında yazı yazar ve bu yazısında, Irak halkının kendilerine geliş taleplerini içeren mektuplarına itibar etmemesini, o yazılanlara aldanmamasını bildirir ve kendisini bu konuda uyarır. Hatta bu nedenle Harem-i Şerifi terk etmemesi için de öğütte bulunur. Eğer onlara herhangi bir ihtiyacı olursa, onlar develer sırtında ona gelip de dediklerini yerine getirene dek çıkmamasını, ancak böyle bir geliş durumlarında, onların yanına güçlü olarak ve hazırlıklı bir halde gidilebileceğini belirtir.[2]

Burada dikkat çekilecek bir husus da şudur: Hz. Hüseyin'e öğütte bulunanlar olsun, onu uyaranlar olsun, hepsinin de üzerinde ittifak ettikleri gerçek, Kûfe halkının hain bir toplum oldukları ve onların vaatlerine güvenilmemesinin gerektiğidir. Hatta hemen hepsinin de kendisinin yalnız bırakılarak öldürüleceğini söylemeleridir. Çünkü kendisiyle vedalaşan herkes bu noktaya Hz. Hüseyin'in dikkatini çekmek istemişlerdir. Bütün bu uyarılar, öğütler ve konuya dikkat çekmeler, esasen bunu yapanların çevreyi çok iyi tanımalarından, Hz. Ali ile Muaviye arasında kaynatılan fitne olaylarını çok iyi bilip tahlil etmelerinden ileri geliyordu. Çünkü bu fitnenin devamında ve olayların sürüp gitmesinde bazı çevrelerin çıkarları vardı, onlar hep bunun devamını istiyorlardı ve yangına körükle gidiyorlardı.[3]

KÛFE OLAYLARINDA YEZİD'İN KONUMU

Yezid, Hz. Hüseyin'in Kûfe halkının dâvetine icabet konusunda samimi ve kesin kararlı olduğunu anlayınca, konu hakkında Abdullah İbn Abbas'a yazı yazdı. Çünkü İbn Abbas (ra) o dönemde Haşim Oğullarının ve İslâm âleminin de büyüğü ve hatırı sayılı bir âlimiydi. Yezid ona yazdığı mektubunda şu ifadelere yer veriyordu:

---

[1] et-Tabakat, 7/147; Tarihu Halife, s.164
[2] Muhtasar tarihu Dımaşk, 7/140
[3] Eserul Ulema Fil-Hayatis-Siyasiyye, s.481

"Öğrendiğimize göre doğudan bazı kimseler Hüseyin'e gelerek, onun için halife olması temennisinde bulunuyorlarmış. Onların durumu hakkında sen hem deney sahibisin ve hem de meseleleri çok iyi bilen birisin. Eğer o böyle bir işe kalkışırsa, aramızdaki akrabalık bağları kesilir. Sen, kendi ailenin büyüğüsün ve onlar tarafından da sözü dikkate alınan birisin. Hüseyin'i, böyle bir işe kalkışmaktan menet ve bir ayrılığa fırsat verme."[1]

Yezid daha sonra aşağıdaki beyitleri, hem ona, hem Mekke ve hem de Medine'de bulunan Kureyşlilere hitaben yazdı.

Ey hareket etmek üzere adamlarıyla gizlice yola çıkan kişi!
Sonunu düşünmeden develeriyle hızlıca yola çıkan insan!
Yerlerinde ziyaret edilmesi uzak olan Kureyşlilere söyleyin
Benimle Hüseyin arasında Allah için akrabalık vardır bilsin
Daha sonra şöyle devam ediyor:
Ey kavmimiz! Savaş ateşi sönmüşken, ne olur yakmayın
Barış ipine iyice sarılın ve ona sıkı sıkıya bağlı kalın
İsyana kalkışmayın, çünkü isyan insanı yerden yere vurur
Bir kez isyan bardağından içildi mi artık orada vahamet başlar
Savaş sizden önce nicelerini de yanıltıp aldatmıştı
Tâ çağlar öncesinden, milletleri darmadağın etmişti
Kavminize acıyın, gelin onları tehlikelere sürüklemeyin
Nice kibir ve gurur sahipleri var ki bu, sonları olmuştur.[2]

İbn Abbas da cevap olarak ona şunları yazar: "Umudum o ki, Hz. Hüseyin'in çıkışı, senin hoşuna gitmeyecek bir çıkış olmasın. Bununla beraber ben kendisine öğüdü terk etmiş değilim. Allah'ın bizi bir araya getirdiği birliği oluşturabilecek her toplantıda ve bu ateşi söndürecek her fırsatta ona gereken öğütte bulunmaktayım."[3]

Bu esnada olaylar hızlı bir şekilde birbirini izliyordu. Bu durum, taraftarların, Hz. Hüseyin'in amcası oğlu Müslim b. Akil'in çevresinde toplanmaları ve ona, Hz. Hüseyin adına biatte bulunmalarıydı. O sırada Kûfe valisi olan Ensar'dan Numan b. Beşir, olayın farkına varınca, hemen

[1] Tehzibul-Kemal, 6/419; Mevakıfu'l-Muaraza, s.343
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/505
[3] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/304; Mevakıful-Muaraza, s.344

harekete geçerek halkı toplayıp onlara bir konuşma yaptı ve konuşmasında şöyle diyordu:

"Ey Allah'ın kulları! Allah'tan korkun, fitne çıkarabilecek ve birliği bozabilecek herhangi bir faaliyetin içine girmeyin. Çünkü bu durumda insanların ortadan kaldırılması, kan dökülmesi, mal varlıkların gasp edilmesi vardır." Numan sözlerine şöyle devam etti: "Benimle savaşmaya kalkışmayan ile ben savaşıp vuruşacak değilim, bana saldırmayana ben de saldıracak değilim. Size hakaret edecek ve sizi aşağılayacak da değilim. Ben birtakım töhmetlere, zanlara uyarak da hareket etmeyeceğim. Ancak siz bana karşı tutum ve davranışınızı açıklar ve biatinizi de bozarsanız, imamınıza da muhalefet ederseniz, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayan Allah adına yemin olsun ki, kılıcım elimde durduğu ve elim kılıç tuttuğu, içinizden bana yardım eden biriniz olmadıkça sürece hepinizin boyunu vururum. Ama benim umudum o ki, içinizden bâtıla kucak açanlardan daha çok hakkı bilenler olacaktır."[1]

Numan b. Beşir'in bu konuda izlemiş olduğu siyaset, Hz. Hüseyin taraftarlarına karşı Emevîlerin bir valisi olarak öğüt vermek oluyordu. Ancak Kûfe'de bulunup da, Emevîlere taraf olan ve onları seven biri olan Abdullah b. Müslim b. Said el-Hadrami, Emevîlerle anlaşmalı biriydi ve bu nedenle de Numan b. Beşir'in konuşmasından hoşlanmadı. Bu nedenle hemen harekete geçerek doğruca Numan b. Beşir'e gitti. Ona, izlediği yolun uygun olmadığını, âdeta elinden bir şey gelmeyen mustaz'aflar gibi davrandığını, böyle davranmasının doğru olmadığını, Hz. Hüseyin taraftarlarına karşı oldukça acımasız davranması ve onlara göz açtırmaması gerektiğini söyleyerek bir tür uyarıda bulundu. Ancak Numan b. Beşir (ra) kesin bir dille onu reddetti ve bu konuda Allah'ın emri doğrultusunda bir görev yürüteceğini ve böyle bir murakabe ile hareket edeceğini kendisine söyledi.[2]

Numan b. Beşir'in izlediği siyaset, Yezid'in hoşuna gitmedi, bu nedenle Numan'ı hemen Kûfe'deki valilik görevinden aldı. Onun yerine Ubeydullah b. Ziyad'ı tayin etti. Yezid, Ubeydullah'a şöyle yazdı:

"Kûfe'de bulunan taraftarlarımın bana yazdıklarına göre, Müslim b. Akil Kûfe'ye gelmiş, Müslümanların birliğini bozmak adına faaliyetler sürdürüyormuş. Mektubumu okur okumaz hemen hareket geç, âdeta iğne

[1] Tarihu't-Taberi, 6/277
[2] Tarihu't-Taberi, 6/277

deliğinde de olsa bulup ortaya çıkar; ya sana güven vermeli, ya onu öldürmeli veya bir başka yere sürgün etmelisin. Vesselam."[1]

Ubeydullah b. Ziyad, olabilecek olaylardan sıkıntıya düşmemesi için Basra'dan ayrılırken yanına ihtiyati tedbir olarak adamlarını aldı, yerine de kardeşi Osman b. Ziyad'ı Basra'da bıraktı. Yanında Basra'nın önde gelen simaları, örneğin Müslim b. Amr el-Bahili, Şerik b. Aver el-Harisi, adamları, askerleri ve ailesi olduğu halde hareket etti.[2]

İbn Ziyad Kûfe'ye yöneldi, Kûfe halkının arasında Hüseyin'in kendi şehirlerine geldiği haberi yayıldı. Çünkü onlar da zaten onun gelişini bekliyorlardı. Ubeydullah Kûfe'ye girince, Hz. Hüseyin'i şahsen tanımadıkları için, İbn Ziyad'ı Hz. Hüseyin sandılar. İbn Ziyad şehrin içinden her nereden geçip gitmişse, halk kendisini selamlıyor ve "Hoş geldin ey Resûlüllah'ın oğlu, hayırlı gelişlerin olsun" diyerek coşkuyla karşılıyorlardı. Oysa gelen kişi İbn Ziyad'dan başkası değildi. Çevrede toplanan halkın sayısı fazlalaşınca, bu esnada Müslim b. Amr, ilerinden şöyle seslendi: "Geri durun, bu gelen Emir Ubeydullah b.Ziyad'dır."

Ubeydullah konağına inince, namaz için toplanması amacıyla diye ilân verdirdi. Hemen halk orada toplandı. İbn Ziyad, ortaya çıkarak onlara seslendi, içlerinden kendisine itaat edeceklere iyiliklerde bulunacağı sözünü verdi, karşı çıkacak ve fitne çıkaracak olanları da tehdit etti, onlara kötülük edeceğini söyledi.[3]

Ziyad, İlk İş Olarak Müslim b. Akil'in Kurduğu Düzeni Bozmaya Çalıştı

İbn Ziyad, casusları yoluyla muarız olan güçler hakkında bilgi edinme yolunu seçti. Öncelikle Müslim'in çevresinde toplananları ayırma yoluna gitti. Nitekim bu önemli görev için adamlarından birini görevlendirdi ve ona bir miktar mal verdi. Bu kişi Ma'kil adında Şamlı biriydi. Kendisine verilen paranın miktarı üç bin dirhemdi. İbn Ziyad bu adamına dedi ki: "Bu malı al ve git, Müslim b. Akil'i bul ve yaklaşırken gayet teenniyle hareket et, herhangi bir şey sızdırma."

Adam hemen harekete geçti ve Büyük Cami'ye gitti, çevresini inceledi, baktı gördü ki, adamın biri mescidin direklerinden birinin dibinde çokça namaz kılmaktadır. Bunun üzerine adam, orada oturdu ve namaz

[1] Tarihu't-Taberi, 6/278-279
[2] Tarihu't-Taberi, 6/279
[3] Tarihu't-Taberi, 6/280

kılmakta olan kişinin namazını bitirmesini bekledi. Hemen gidip adama yaklaştı ve yanında oturdu, onunla konuşmaya başladı ve dedi ki:

"Babam yoluna feda olsun, ben Şam halkından olan Zülkila kabilesinin azatlı kölesiyim. Allah benim içime Resûlüllah'ın Ehl-i Beytinin sevgisini ve onları sevenlerin de sevgisini doldurmuştur. Yanımda da şu üç bin dirhem bulunmaktadır. Tek istediğim bu paranın onlardan birine ulaştırılmasıdır. Çünkü öğrendiğim kadarıyla onun bir adamı, Ali oğlu Hüseyin lehine dâvette bulunmak üzere buraya gelmiştir. Acaba bu paraya ona ulaştırmam için bana yol göstermeniz mümkün mü? O da bu sayede birtakım ihtiyaçlarını karşılamış olsun ve taraftarlarından vermek istediklerine bununla yardım edebilsin."

Adam da bu kişiye, "Sen, mescitte bunca insan varken, neden gelip beni buldun?" diye sorar. O da ona, "Çünkü ben, senin simanda hayır ve iyilik sezdim ve senin de Resûlüllah'ın Ehl-i Beytini sevenlerden olduğunu umdum" dedi.

Bunun üzerine o adam da kendisine yani İbn Ziyad'ın casusuna, "Sen tam da adamına düştün. Ben de senin kardeşlerinden biriyim. Adımda Müslim b. Avsece'dir. Seni tanıdığıma memnun oldum. Bundan öce senin hakkında düşündüklerim ise beni üzdü. Ben de bu Ehl-i Beytin taraftarlarındanım. Şu azgın İbn Ziyad'dan korku ve endişe duymaktayım. Allah için bana söz ver, benim bu durumumu herkesten saklamalısın" diye cevaplar.

O Şamlı kişi de, ona istediği teminatı ve güvenceyi verdi, artık böylece, Müslim b. Akil'in yerini bulabilirdi. Ertesi sabah adam, Müslim b. Akil'in yanına vardı, o da kendisini gizlemedi. Adam bütün günün Müslim'in yanında geçirdi ve öğrenmek istediği tüm bilgileri de edinmiş oldu. Akşam olunca ve tamamen karanlık basınca adam kalktı doğruca Ubeydullah b. Ziyad'ın yanına vardı. Ona tüm olan bitenleri haber verdi ve Müslim b. Akil'in Hani b. Urve'nin evinde kaldığını da bildirdi. İbn Ziyad, böylece Müslim b. Akil hakkında elde etmek istediği bilgileri edinmiş oldu.[1]

Hani b. Urve'nin Hapse Atılması

Muhammed b. Eş'as ve Esma b. Harice birlikte İbn Ziyad'ın huzuruna girip onu selâmlarlar. O da kendilerine, "Hani b. Urve ne yaptı?" diye sorar. Onlar da, "Ey Emir, o, günlerdir hastadır" diye cevap verirler. İbn

[1] Tarihu't-Taberi, 6/284; el-Ahbarut-Tıval, s.218

Ziyad da, "Nasıl yani? Oysa öğrendiğime göre o, sabahtan akşama kadar hep evinin kapısında oturur dururmuş. Onu yanımıza gelmekten meneden şey nedir ve bize vermesi gereken selamına engel olan nedir?" diye sorar. Muhammed b. Eş'as ile Esma b. Harice, "Biz bunu öğrenecek ve onun neden geciktiğini sana haber ereceğiz" derler ve oradan ayrılarak doğruca Hani b. Urve'ye giderler. Ona İbn Ziyad'ın onun hakkında söylediklerini ve kendilerinin ona cevaplarını aktarırlar. Sonra da kendisine, "Bize yemin verdirdi. Senin hemen bizimle beraber onun yanına gelmen gerekiyor ki, sana karşı içinde beslemiş olduğu kini dinmiş olsun" dediler.

Muhammed b. Eş'as ile Esma b. Harice, Hani b. Urve'yi de yanlarına alarak Ubeydullah b. Ziyad'ın yanına gittiler. Valilik sarayına yaklaştıklarında, Hani, kendisini kötü hissetmeye başlar ve arkadaşlarına, "Kalbimde bir sıkıntı var, bu adamdan korkmaya başladım" der. Arkadaşları da ona, "Kalbine kötü şeyler getirme, çünkü senin korkacağın, endişe duyacağın bir şey yok" derler.

Böylece Hani b. Urve, o ikisiyle birlikte gider ve Ubeydullah b. Ziyad'ın huzuruna varırlar. Bu esnada İbn Ziyad şu beyitleri mırıldanır:

Ben onun yaşamasını isterken o beni öldürmeye yol arar

Senin suçun dostuna ihanettir, budur senin muradın

Hani kendisine, "Ey Emir! Sen ne yapmak istiyorsun, ne demeye getiriyorsun?" der.

İbn Ziyad da şöyle konuşur: "Ne diye Müslim b. Akil'i buraya getirir ve onu evinde saklarsın? İnsanların ona biat etmeleri için onun etrafında insanların toplanıp birleşmelerini sağlarsın?" diye sorar.

Ancak Hani, bunu inkâr eder ve "Ben böyle bir şey yapmadım, böyle bir şeyi de biliyor değilim" der. Bunun üzerine İbn Ziyad, Şamlıyı çağırır ve "Ey adam, bana Makıl'ı çağır" der. O da gelip huzura girer. Bunun üzerine İbn Ziyad, Hani'ye, "Sen bu adamı tanıyor musun?" diye sorar. Hani, adamı karşısında görünce, hemen onun, İbn Ziyad adına casusluk ettiğini anlar. Artık iş işten geçtiğinin farkına varır. Bu durum karşısında Hani, "Vallahi ey Emir, seni doğruluyorum. Allah adına yemin olsun ki ben, Müslim b. Akil'i evime dâvet etmedim, bunu da bilmiyordum" der. Sonra da onun ne yaptığını yüzüne karşı anlatır. Sonrasında da, "Ben şimdi evime gidip onu evimden çıkarıp atacağım, nereye isterse oraya gitsin. Sana kesin söz veriyorum, onu bıraktıktan sonra yanına dönüp geleceğim" der.

Ancak İbn Ziyad, "Vallahi, sen onu bana alıp getirene dek senin peşini bırakmam" der. Bunun üzerine Hani de, "Benim gibi bir adamın misafirini, komşusunu öldürülmesi için size teslim etmesi hiç yakışık kalır mı? Vallahi asla böyle bir şey yapacak değilim" der. Bu durum karşısında İbn Ziyad Hani'yi tehdit etti, burnunu kırdı, kaşlarını yardı ve içeri atılması emrini verdi.[1]

Amr b. Haccac ez-Zebidi'ye, Hani'nin öldürüldüğü haberi gitti. Bunun üzerine Mezhac kabilesi valilik sarayını kuşattılar ve bunun üzerine, Hani'nin itaatten çıkmadığını ve fakat Hani'nin selameti açısından tatmin olmak istediğini söyleyerek sarayı kuşatanlara seslendi. Bu arada Amr b. Haccac, Kadı Şurayh'a da, gidip Hani'yi görmesini, ona bakmasını, hayatta olup olmadığını öğrenerek gelip durumu sarayı kuşatanlara haber vermesini emir buyurdu. O da, denileni yaptı ve gelip Hani'nin hayatta olduğunu haber verdi.

Bu haber üzerine, büyükleri olan Amr b. Haccac, adamlarına seslenerek: "Mademki adamınız hayattadır, o halde fitne çıkarmakta acele davranmayınız ve dağılınız" dedi. Onlar da eylemlerine son verdiler.[2]

İbn Ziyad'ın Kûfe'deki Durumu Önlemek İçin İleri Gelenleri Kullanması

Müslim b. Akil, Hani b. Urve'nin İbn Ziyad tarafından dövüldüğünü, yüzünün ve gözünün yara aldığını öğrenince, hemen harekete geçerek kendisine biatte bulunan adamlarına, aralarındaki parola gereği çağrıda bulunulmasını istedi. Kûfe'nin dört bir yanından parolayı alanlar Müslim b. Akil'in yanına koşup geldiler, çevresinde toplandılar. Gelenlerin sayıları dört bini bulmuştu.

Müslim, Ubeydullah b. Amr b. Aziz el-Kindi'yi, Kinde ve Rebia kabilelerinin bir bölümünün başına geçirdi ve atlarla, hareketin önünde gitmesi emrini kendisine verdi. Müslim b. Avsece el-Esedi'yi de Mezhec ve Esed kabilesinin başına getirdi ve onu piyade askerinin komutanı olarak atadı. Ebu Umame es-Saidi'yi de Temim ve Hemedan kolunun başına getirdi. Abbas b. Ca'de el- Cedeli'yi de Medine kolunun başına geçirdi, daha sonra da saraya doğru harekete geçti.

Ubeydullah b. Ziyad, Müslim'in saraya doğru harekete geçtiğini öğrenince, saray içerisinde iyice gizlenerek siper aldı. Çünkü İbn Ziyad, tuzak kurmada ve hilecilikte büyük bir deha idi, bu konuda onun üzerinde

[1] Tarihu't-Taberi, 6/288; el-Ahbarut-Tıval, s.219
[2] el-Ahbaru't-Tıval, s.219

kimse yoktu. Çünkü İbn Ziyad, saraya girer girmez öncelikle Kûfe'nin hatırı sayılır adamlarını yanına topladı ve onları yanında tutarak kendisini emniyete aldı. Bu hareketi, kendisi açısından ona çok olumlu yararlar ve sonuçlar getirdi. Çünkü herhangi bir baskı ve şiddet durumunda onları öne sürerek gerekenin yapılmasını lehine çevirebiliyordu.[1]

Müslim b. Akil, İbn Ziyad'ın içine girip kendisini sağlama aldığı saraya doğru harekete geçti. Bu arada İbn Ziyad, yanında tuttuğu Kûfe eşrafından ve önde gelen sözü tutulur kimselerden, kendisine karşı başkaldırıp gelenlere öğütte bulunmalarını, gerektiğinde Şamlılar yoluyla tehdit altında bulunduklarını, yapayalnız kalacaklarını hatırlatmaları uyarısında bulunmasını istedi. Bu nedenle sözkonusu ileri gelenler ve liderler halkı durdurmaya gayret ediyorlardı, onlara barış ve güveni hatırlatıyorlardı. Hareketlerinden vazgeçmemeleri halinde verilecek olan ödüllerden mahrum bırakılacaklarını ve sonunda büyük bir ceza ile karşı karşıya bulunacaklarını söylüyorlardı.[2]

Burada İbn Ziyad'a karşı olan isyanı bastırmada sadece önde gelenler ve Emirler devrede değillerdi. Aynı zamanda kadınlara da büyük bir rol verilmişti. Kadınlar olsun, anne ve babalar olsun, yaşlılar olsun hepsi de, Müslim b. Akil'e verilen desteğin aleyhinde olmak üzere kendi yakınlarını uyarıyorlardı ve Müslim'e destek vermekten ayrılmalarını istiyorlardı. Burada en önemli rolü bunlar oynamaktaydılar. Çünkü kadın çocuğunun, kardeşinin yanına çıkıp geliyor ve Müslim'den ayrılmalarını istiyor, aksi takdirde halkın kendilerini yapayalnız bırakacaklarını söylüyorlardı. Adam oğlunun ve kardeşinin yanı çıkıp geliyor ve şöyle sesleniyordu:

"Yarın Şamlılar çıkıp sana gelecekler, savaşta sen ne yapabilirsin? Senin elinden ne gelir? Bu kötülüğün içinde yer alma, ayrıl!"[3]

Özellikle bu karşı çıkış durumu değerlendirildiğinde, Müslim b. Akil'in çevresinde bulunanları, büyük bir korku ve tedirginlik sarmaya başladı. Bu nedenle yavaş yavaş Müslim'i terk etmeye ve giderek onu zayıf düşürmeye başladılar. Müslim b. Akil'in çevresinde bulunanlar çok hızlı bir şekilde dağılmaya ve kaçışmaya başladılar. Öyle ki Müslim'in yanında yaklaşık olarak 300 ila 500 kişi kadar bir güç kalmıştı. Çoğunlukla da Müslim'in yanında kalanlar Mezhec kabilesinden olanlardı. Bu nedenle İbn Ziyad, Ubeydullah b. Kesir b. Şihab el-Harisi'ye emir vererek, Müslim'e

[1] Tarihu't-Taberi, 6/289; Mevakıfu'l-Muaraza, 255
[2] Tarihu't-Taberi, 6/293
[3] Tarihu't-Taberi, 6/293

itaat edenlerin Mezhec'ten çıkarılmasını istedi. Onların Kûfe'ye getirilmesini, halkın Müslim b. Akil'i terk etmelerini sağlamasını, onları savaşla tehdit etmesini, sultan tarafımdan cezalandırılacağını hatırlatarak, kendisince isyancılara karşı gerekenin yapılmasını istedi.

Daha sonra İbn Ziyad, Muhammed b. Eş'as'a emir verdi, Müslim'e itaat edenlerin Kinde ile Hadramavt'tan çıkarılmasını istedi. Bu arada halktan eman dileyip de gelmek isteyenler için bir bayrak açmasını söyledi. Nitekim bunun benzerini Ka'ka' b. Şur ez-Zuheli ile Şebet b. Rib'i et-Teymi, Hicar b. Ebcur el-Aceli ile Şemr b. Zil Cevşen el-Amiri için de söyledi. Diğerlerinin önde gelenlerini onlarla birlikte bırakması emrini verdi.[1]

İbn Ziyad'ın çok hızlı bir şekilde böyle bir icraata girişmesi ve çok şiddetli baskı kullanması sebebiyle İbn Akil'in çevresinde neredeyse hiçbir kimse kalmamıştı. Etrafındaki sayı 60 kişiye kadar düşmüştü. Daha sonra Müslim ve ona bağlı olarak hareket edenlerle İbn Eş'as, Ka'ka' b. Şur ve Sebt b. Rib'i arasında Rahbe denilen yerde savaş çıktı. Durum artık bu savaşın çok uzun sürmeyeceğini gösteriyordu. Çünkü savaşanlar, artık canlarını kurtarmak adına çarpışıyorlardı. Bu nedenle de Ka'ka b. Şur, bir taktik olarak onlara kaçış yolarını geniş tuttu, kaçmalarına göz yumdu. Onlar da bundan yararlanarak mescide doğru kaçmaya başladılar. Akşam olduğunda Müslim b. Akil Kûfe yollarında yapayalnız kalmıştı, etrafındakilerin hepsi kaçıp gitmişlerdi.[2]

Müslim b. Akil'in Yakalanması ve Öldürülmesi

Müslim b. Akil, Kûfe yolunda hangi tarafa gideceğini kestirmeksizin ortada yapayalnız kalıp sabahlamıştı. Bunun üzerine bir eve gitti, bir kadın kendisine kapıyı açtı. Müslim, kadından su istedi, o da, kendisine su getirdi, sonra içeri girdi. Kadın bir süre evinde bekledikten sonra tekrar dışarı çıktığında, adamın hâlâ kapıda durup beklediğini gördü.

Bunun üzerine adama yani Müslim b. Akil'e, "Adam nedir senin bu halin, halinde bir kuşku seziyorum, kalk?" diye konuşur. Adam da, "Ben Müslim b. Akil'im. Beni evinde saklayabileceğin bir yer var mı?" diye sorar. Kadın da, "Evet" der ve onu içeri alır. Ancak kadının oğlu Muhammed b. Eş'as'ın yakın adamı, azatlı kölesiydi. Adam hemen efendisine gidip durumu bildirdi. Ubeydullah da polislerini ona gönderip Müslim'i burada

[1] Tarihu't-Taberi, 6/291-293
[2] Tarihu't-Taberi, 6/293; Mevakifu'l-Muaraza, s.257; et-Tabakat, 5/374

yakalattı. Müslim de kılıcını çekmiş olarak çıktı ve savaşmaya başladı. Ancak İbn Eş'as kendisine eman verdi, böylece kendisini kurtardı.[1]

Müslim b. Akil, Ziyad'a doğru giderken ağlamaya başlar. Bunun üzerine kendisine, "Doğrusu senin gibi birisinin, bir dâva için çıktığı bu yolda, başına bir şeyin gelmesi durumunda ağlamaması gerekir" diye söylendiğinde, Müslim onlara şu karşılığı verir: "Vallahi ben ne kendim için ne de öldürüleceğimden ötürü ağlıyor değilim. Ben bunun için bir göz açıp kapama süresi kadar da üzülecek biri değilim. Ben, sadece Kûfe'ye doğru hareket edip gelen aileme. Hüseyin'e, Hüseyin'in ailesine ağlıyorum."

Müslim, Muhammed b. Eş'as'a dönerek ona, "Ey Allah'ın kulu! Vallahi bakıyorum ki, sen, bana verdiğim eman ve güvenceden âciz kalacaksın. Sen bir iyilik yapmak ister misin? Benim tarafımdan bir adamını göndersen de Hüseyin'e benden bir mektup yazsam, bunu yapabilir misin? Çünkü zannettiğim kadarıyla o da bugün veya yarın tüm ailesiyle birlikte yola çıkmış olabilirler. Sen de, benim neden feryat içinde olduğumu görüyorsun. Diyeceksin ki, İbn Akil, beni sana gönderdi. Şu anda kendisi esir düşmüştür. Sabah veya akşam her an öldürülebilir, şu anda durumu belli değildir. Bu nedenle İbn Akil sana diyor ki: Gelmesin, hemen ailesiyle birlikte geri dönsün. Kûfe halkına aldanmasın. Çünkü Kûfe halkı senin baban Ali'nin de adamlarıydı. İşin doğrusu Kûfe halkı hem sana karşı yalan söylediler, hem de bana yalan söylediler. Bu nedenle yalancıların bir görüşü olmaz."

Bunun üzerine Muhammed b. Eş'as, Müslim b. Akil'e dedi ki: "Vallahi, senin bu isteğini yerine getireceğim ve Ubeydullah b. Ziyad'a durumu bildirecek, ona, sana eman verdiğimi de söyleyeceğim" diye söyledi. İbn Eş'as, hemen İyas b. Abbas el-Tai'yi çağırdı ve ona dedi ki: "Git ve Hüseyin'i bul, ona şu mektubu ilet." Sonra da kendisine bir binek verdi ve İbn Akil'e, ailesi ve eviyle ilgili hususlarla alakadar olacağını tekeffül etti.[2]

Daha sonra Muhammed b. Eş'as, Müslim b. Akil'i İbn Ziyad'ın huzuruna çıkardı ve ona, İbn Akil'e eman verdiğini söyledi. Bunun üzerine İbn Ziyad, İbn Eş'as'a, "Biz seni ona eman vermen için göndermedik" diyerek onun verdiği emanı kabul etmedi. Bu arada Müslim sarayın kapısında bekletiliyordu, bir su istedi, kendisine Ammar b. Ukbe tarafından soğuk

[1] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/308
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ven Nihaye, 11/488; Tarihu't-Taberi, 6/297

su getirildi. Ancak bedeninden akan kanlar sebebiyle suya kanın damlaması ve suyun kıpkırmızı hale gelmesi yüzünden suyu içemedi.[1]

Suyu içmeden doğruca İbn Ziyad'ın huzuruna girdi. Bunun üzerine İbn Ziyad, kendisine, "Ben seni öldüreceğim" dedi. İbn Akil de, "Gerçekten yapacak mısın?" dedi. O da, "Evet" cevabını verdi. Bu durum karşısında İbn Akil, İbn Ziyad'a, "öyleyse bana izin verdi, kavmimden birine bir vasiyette bulunayım" dedi. İbn Ziyad da, "Vasiyet yapabilirsin" diye izin verdi.

Müslim de orada oturanların arasına baktı, aralarında Ömer b. Sa'd b. Ebi Vakkas'ın olduğunu gördü. Müslim ona dönerek, "Ömer, aramızda akrabalık bağı bulunmaktadır, benim senden bir isteğim olacak ve bu, bir sırdır. Oradan kalk da yanıma gel, sarayın bir uzak köşesinde sana aktarayım" diye söyledi. Ancak Ömer, İbn Ziyad'dan korkusundan dolayı ses çıkaramadı ve kalkmaktan çekindi. Nihayet İbn Ziyad ona izin verdi. O da yerinden kalktı ve İbn Ziyad'dan biraz uzakta durarak Müslim'in yanına gitti. Müslim de kendisine, "Benim Kûfe'de 700 dirhem bir borcum var. Benim adıma onu öde. Cesedimi de İbn Ziyad'dan al ve göm. Hüseyin'e de haber gönder. Ben, ona Kûfe halkının onunla beraber olduğunu yazmıştım. Öyle sanıyorum ki, şu anda yola çıkıp geliyordur" dedi.

Ömer de hemen yerinden kalkıp İbn Ziyad'a gitti ve onun söylediklerini ona aktardı. İbn Ziyad da bütün bunlara izin verdi ve dedi ki: "Hüseyin meselesine gelince, eğer o bize karşı değilse biz de ona karşı olmayız. Eğer bize karşıysa, biz de geri duracak değiliz."

Sonra İbn Ziyad, Müslim b. Akil'in sarayın en yüksek yerine çıkarılmasını ve orada boynunun vurularak öldürülmesini emir buyurdu. Müslim de tekbir getirerek, La ilahe illallah diyerek, tesbih okuyarak ve Allah'ın meleklerinden kendisi için mağfiret dilemelerini isteyerek şöyle diyordu:

"Allah'ım! Bizimle bizi aldatan ve bizi yapayalnız bırakan bir kavim hakkında hükmünü sen ver." Sonrasında ise Bukeyr b. Hamran denen bir adam Müslim'in boynunu vurdu, başını koparıp saraydan aşağıya attı, arkasından da cesedini attı.[2]

---

[1] Tarihu't-Taberi, 6/298
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ven Nihaye, 11/490

Hani b. Urve'nin Öldürülmesi

İbn Ziyad, zulmünü, haksızlığını, acımasızlığını gösteren bir icraat daha sergiledi. Daha önce hapse attırdığı Hani b. Urve'nin çıkarılıp pazaryerine getirilmesini ve orada halkın gözleri önünde öldürülmesini emretti. Bu arada Hani, kabilesi olan Mezhaclılara sesleniyor ve bir şeyler yapmalarını istiyordu. Ancak Mezhaclılar ona yardım edemediler. Sonra da Hani olsun, Müslim olsun, her ikisi de halkın gelip geçtikleri o alana asıldılar. Sonrasında da onlarla birlikte hareket eden iki kişiyi daha aynı şekilde halkın gözleri önünde idam ettirdi. Oysa İbn Ziyad'ın, Hani olsun, Müslim b. Akil olsun, her ikisini de öldürtmeyip Dımaşk'ta bulunan halifeye gönderme yetkisi olduğu gibi, her ikisini hapse attırma veya affetme yetkisi de vardı. Kanlarını akıtmayıp bu yollardan birini seçebilirdi, Müslümanlar arasında kin ve nefrete varacak durumlara meydan bırakmayabilirdi. Ama İbn Ziyad bunu yapmadı.[1]

İbn Ziyad bu hareketleriyle şunu göstermek istiyordu: Bir devlet ancak acımasız olursa, yanlışlık yapanlara göz açtırmazsa, kan akıtırsa ayakta kalabilir. Böylece ne kadar acımasız ve gaddar, zalim biri olduğunu göstererek halkı korkutup yıldırmak istiyordu.

Bütün bunlar gösteriyor ki, Müslim b. Akil (rah) uzağı gören biri değildi, siyasetten anlamıyordu. Daha önce geçen olayları değerlendirerek geleceğe yönelik bir plan yapabilecek bir kapasiteye sahip bulunmuyordu. Önceki olayları kıyaslayarak ve değerlendirme yaparak adım atabilirdi, bunu beceremedi.

İşte bütün bu acemilikleri ve deneyimsizlikleri yüzünden çevresinde toplananların sayısına aldandı. Kufelilerin gelip gözyaşı dökmelerine, Hz. Hüseyin'e kesin olarak yardım edeceklerine dair söz vermelerine kapıldı. Bunun için de çok acele davranarak Hz. Hüseyin'e mektup yazması ve kendisinin Kûfeliler tarafından beklendiğini bildirmesi, hiç durmadan yola çıkmasını teşvik etmesi, artık biat ortamının hazır olduğunu, kendisinin her an için beklenmekte olduğunu bildirmesi gibi hatalara düştü.

Bütün bunlar gösteriyor ki sadece istekli olmak, birtakım olayların ve gelişmelerin etkisinde kalarak hareket etmek, bir düzeni değiştirmek ve bir devletin varlığına son vermek için yetmiyordu. Mutlaka olayları çok iyi değerlendirebilen, hâdiselerden ders çıkarabilen deneyimli, aklı başında, nasıl davranması gerektiğini iyice düşünebilen, sonucun ne olacağını

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ven Nihaye, 11/490; Tarihu't-Taberi, 6/302

kesine yakın bir şekilde tahmin edebilen, uzağı görebilen devlet adamlarına ve idarecilere, siyaset adamlarına gerek vardır. Bu nedenle önce bireylerin güveninin sağlanması, maddi ve mânevi her türden desteğin ortaya konması gerekliydi.

Burada şunu söyleyebiliriz: Müslim b. Akil olsun, Hani b. Urve olsun, çok acemice bir yol izlemişlerdi. Çünkü Müslim b. Akil, sayının çokluğuna ve halkın istekli oluşuna bakarak zaferin hemen yanlarında olduğunu, işi başarabilecekleri yanılgısına düşmüştü. Oysa öncelikle Kûfe halkının sözü geçer kanaat önderlerini ve liderlerini, yanına almalıydı. Sıradan halkla bu işi götürmeye çalışmamalıydı. İtibarlı kimselerle olan bağını hiç koparmamalıydı. Ancak Müslim, böyle bir çabanın ve çalışmanın içerisine girmemiştir. Oysa casuslar edinmesi, gizlice birtakım haber organlarını elde etmesi, bu kaynaklardan yararlanması gerekirdi. Müslim bu türden doğru bir yolu seçmekten uzak, siyaset bilmeyen ve sadece halkın çoğunluğuna bakarak, lider kadro çalışması yapmadan sıradan bir yol izlediğinden olanlar olmuş ve sonuç başarısız bir şekilde bitmiş, en güzide canlar böyle bir yanlışlığa kurban verilmiştir.

Konuya Hani b. Urve açısından baktığımızda, itibar gören, halkın çoğu tarafından bilinen bir olmasına rağmen, sadece kabilesinin çokluğuna ve gücüne güvenerek harekete geçmiştir. Böylece, onların kendisini cezalandırılmaktan kurtaracağı zannına kapılmıştı. Bunu da Murat kabilesinin lideri konumunda olmasına dayandırıyordu. Çünkü tarihçilerin belirttiklerine göre dört bin zırhlı ve sekiz bin de piyadesi olan biriymiş. Bir de bu sayıya Kinde kabilesinden antlaşmalıları eklenince bu sayı, piyadeler dışında zırhlı askerlerinin sayısı 30.000'e ulaşıyordu. Fakat Hani b. Urve'nin bütün bu hesapları boşa çıkmıştır.[1]

Çünkü kabilecilik noktasından insanlar arasındaki bağlar zayıflamış, kabilenin lideri konumunda olan kişi, aynı zamanda herkesin tereddütsüz ve itirazsız emirlerine boyun eğdikleri komutanlarıydı. Öte taraftan Ziyad b. Ebih velayetinde olan bölgelerin dörder parçaya taksim edilmesi de ayrıca böyle bir zaafı getirmiştir. Kaldı ki, yardım verilmesi, bahşiş sistemi de, Emevîler açısından kabilecilik sistemini zayıflatmış ve Emevî sultası böylece egemen olabilmiştir. Bu nedenle Hani b. Urve'nin evdeki hesabı çarşıdaki hesaba hiç uymamıştır ve hüsrana uğramıştır. Müslim b. Akil ile Hani b. Urve'nin öldürülmesi üzerine söylenen şiirlerden biri şu mealdedir:

---

[1] Murucu'z-Zeheb, 3/6

Eğer sen ölümün ne olduğunu bilmiyorsan o zaman bir bak
Çarşıda asılı duran Hani ile İbn Akil'in sallanan cesetlerine
İmamın emri o ikisine uygulandı, bak ne hale geldiler
Her ikisi de yoldan geçen herkesin dillerine doladıkları oldu
Bir kahramana ki, kılıç yüzünü darmadağın etmiş onun
Bir diğeri ölüsü yüksekten atılarak aşağıya yuvarlanan bir ceset
Bir ceset görüyorsun, ölüm yüzünü değiştirmiş onun
Kanlar fışkırıyor bulabildiği her yerinden bedeninin
Eğer siz kardeşinizin intikamını almayacaksanız
O takdire aza rıza gösteren bir isyankâr olun[1]

MÜSLİM'İN ÖLÜM HABERİ VE HZ. HÜSEYİN'İN İBN ZİYAD'IN ORDUSUYLA KARŞILAŞMASI

Hz. Hüseyin (ra), H. 60 (679 m) yılının Zilhicce ayının sekizinde Terviye gününde Mekke'den hareketle yola çıktı. Ancak Mekke valisi, Amr b. Said b. As, işin vahametini kavramıştı. Bu nedenle Hz. Hüseyin'e bir heyet gönderdi. Heyetin başında da kardeşi Yahya b. Said b. As bulunuyordu. Bu heyet Hz. Hüseyin'i kararından vazgeçirmek istemişlerse de başarılı olamamışlardır. Bunun üzerine Hz. Hüseyin'e şöyle seslendiler:

"Sen, Allah'tan korkmuyor musun? İslâm cemaatinin birliğini bozuyor, harekete geçiyor ve bu ümmet içerisinde ayrılık meydana getiriyorsun, neden?" Hz. Hüseyin de yüce Allah'ın şu mealdeki âyetini okuyarak cevapladılar:

"**Benim yapacağım iş beni ilgilendirir. Sizin yapacağınız şey de sizi ilgilendirir. Siz, benim yaptığımdan uzaksınız, sorumlu değilsiniz, ben de sizin yaptığınızdan uzağım, sorumlu değilim.**" (Yunus, 10/41)

Böylece Hz. Hüseyin Ehl-i Beytiyle birlikte ve yanında Kûfelilerden de altmış kişi olduğu halde yola çıktı.[2]

Mervan b. Hakem İbn Ziyad'a mektup yazarak dedi ki: "Asıl demem o ki; Ali'nin oğlu Hüseyin çıktı, sana doğru yol alıyor. O, Fatıma'nın oğlu Hüseyin'dir. Fatıma da Resûlüllah'ın (sav) kızıdır. Allah adına yemin olsun

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ven Nihaye, 11/490–491; Tarihu't-Taberi, 6/297
[2] Tarihu't-Taberi, 6/309; Mevakıfu'l-Muaraza, s.262

ki, yanımızda –Allah kendisini korusun- Hüseyin'den daha çok sevileni yoktur. Sakın nefsine uyarak bir yanlışlık yapmayasın, onun hatırasına değer ver. Selâm üzerine olsun."[1]

İbn Ziyad'a, Mekke valisi Amr b. Said b. As da bir yazı göndererek Hz. Hüseyin'e karşı katı davranmamasını ve ona güzel muamelede bulunmasını emreder. Mektubunda der ki: "Söylemem o ki, Hüseyin senden tarafa gelmek üzere Mekke'den yola çıktı. Onun gibisi ya serbest bırakılır ya da köleleştirilmek istenen biri gibi köleleşmiş olarak döner."[2]

Hz. Hüseyin (ra) Kûfe'ye giderken yolda, Mekke'ye iki merhale uzaklıkta bulunan Zatu Irk denilen yerde meşhur şair Fırezdak'la karşılaşır. Hz. Hüseyin kendisine, Kûfe halkı hakkındaki düşüncesinin ne olduğunu sordu, daha sonra Fırezdak'a daha anlaşılır olabilmesi açısından, Kufelilerin kendisine gönderdiği mektupları gösterdi ve "İşte onların gelmemi isteyen dâvet mektupları" der.

Bunun karşısında Fırezdak Hz. Hüseyin'e (ra), "Seni yapayalnız, yardımsız bırakırlar, sakın oraya gitme! Çünkü sen öyle bir toplumun yanına gidiyorsun ki, gönülleri senden yanadır ve fakat elleri senin aleyhinedir" diye uyarır.[3]

Yezid b. Muaviye, Hz. Hüseyin'in Mekke'den ayrıldığını ve Kûfe'ye doğru harekete geçtiğini öğrendiğinde hemen İbn Ziyad'a bir yazı göndererek, Hüseyin'e karşı bir kötülükte bulunmaması için onu uyarır ve mektubunda, "Bana, Hüseyin'in Kûfe'ye doğru yola çıktığı bilgisi ulaştı. Sen bir süre onunla imtihan olunacaksın. Senin bulunduğun belde, çevredeki birçok beldenin arasında yer almaktadır. Bu nedenle valiler açısından sen, zorluklar yaşayacaksın. Böyle bir durumda ya azat olunarak serbest bırakılır veya tıpkı bir köle gibi köle olarak döner."[4]

İbn Ziyad Hz. Hüseyin'e Karşı Güvenlik Tedbirleri Almaktadır

İbn Ziyad, Hz. Hüseyin ile Kufelilerin buluşmaması için, engelleyici birtakım önlemler alır. Kûfe halkı üzerindeki baskısını daha da arttırır. Ondan tarafa tavır almaları için aralarında bahşişler ve yardımlar dağıtır. Savaşmak için bir topluluğu hazır bulundurur.[5]

---

[1] Mevakıfu'l-Muaraza, s.263; et-Tabakat, 5/167; Tehzibul-Kemal, 6/422
[2] Tehzibul Kemal, 6/422; Mevakıfu'l-Muaraza, s.263
[3] İbn Kesir, el-Bidaye ven Nihaye, 11/510
[4] Heysemi, Mecmau'z-Zevaid, 9/139; Taberani, el-Mucemul Kebir, 3/115
[5] Mevakıfu'l-Muaraza, s.264; et-Tabakat, 5/376

Daha sonra emniyet biriminden sorumlu olan Husayn b. Temim et-Tahvi'yi Kadisiye'ye gitmesi içi görevlendirir. Kadisiye ile Kûfe yakınında bulunan Hafzan veya Haffan mevkii arasında süvarilerini yerleştirmesini, aynı şekilde Kadisiye ile yine Kûfe ve Kadisiye yakınlarında bulunan Katkatan ve Kûfe ile Basra arasında bir yer olan La'la' arasına da adamlarını yerleştirmesi emrini verir.

Sonrasında da Hüseyin b. Teym'e emir verir, onu tanımayan, karşı çıkan kim olursa yakalanması emrini verir. Bundan sonra İbn Ziyad, Vakısa denilen yer ile Şam ve Basra yolları arasında kim gelip geçerse gözetim altında tutulmasını, girip çıkan herkesin kontrol altına alınmasını ister.[1]

İbn Ziyad bu son icraatlarıyla Kufelilerle Hz. Hüseyin arasındaki tüm bağları koparmak istiyordu. Hz. Hüseyin Mekke'den çıkarak Kûfe'ye doğru yola devam ederken Kûfe'de meydana gelen bu değişikliklerden tamamen habersizdi.

Olayı engelleyecek olan kişi, Batnurrimme denilen yere gelince, Kâys b. Müshir Saydavi'yi Kûfe'ye gönderdi. Bununla birlikte bir de mektup yazarak geldiğini Kûfe halkına haber veriyordu. Ancak Husayn b. Temim, Hz. Hüseyin'in elçisi olan Kays b. Müshir'i, Kadisiye'ye gelir gelmez yakaladı. Sonra da onu alıp İbn Ziyad'a götürdü, o da hemen onu öldürttü. Daha sonra Hz. Hüseyin (ra), bir adamını da Müslim'e göndermiş ise de bu da hemen Husayn b. Temim'in eline düştü. Onu da alıp Ziyad'a götürdü ve o da onu öldürdü.[2]

İbn Ziyad'ın bu katı ve acımasız icraatları, Hz. Hüseyin'in adamları üzerinde çok büyük olumsuz etkiler yaptı. Çünkü gördükleri manzara, kim Hz. Hüseyin taraftarı ise onun sonunun ölümle bittiği, hem de en feci bir şekilde hayatının son bulduğuydu. Bu durum karşısında Hz. Hüseyin'e tâbi olan taraftarları, ölenlerin acı sonlarını gördüklerinde acı acı düşünmeye başlarlar.[3]

Hz. Hüseyin (ra), Kûfe'de işlerin yolunda gitmediğini sezmeye başladı, çünkü işler hızlı bir şekilde doğal olan yolundan çıkmış olmaktaydı. Özellikle de gidip gelen bedevilerin Kufey'e kim olursa olsun, mutlak olarak girip çıkan herkesin kontrol altında tutulduğunu öğrenince, durumun vahametini anlamıştı. Ancak Hz. Hüseyin, kendisindeki mektuplarda ad-

[1] Ensabü'l-Eşraf, 3/166 ve 3/573; et-Tabakat, 5/376; Mevakıfu'l-Muaraza, s.265
[2] Mevakıfu'l-Muaraza, s.266; Tarihu't-Taberi; İbn Kesir, el-Bidaye ven Nihaye, 11/512; Ensabü'l-Eşraf, 3/167-168; et-Tabakat, 5/376
[3] Mevakıfu'l-Muaraza, s.266

ları yazılı bulunan ve kendisine biat ettiklerini söyleyen büyük çoğunluktan bir işaret bekliyordu. [1]

Hz. Hüseyin Kûfe yolu üzerinde bulunan Zibale veya Şeraf mevkiine geldiğinde, Kûfe halkının kendisini yapayalnız bıraktıklarının üzüntüsü yanında burada bir de Müslim b. Akil'in, Hani b. Urve'nin ve Abdullah b. Baktırın öldürülme haberlerini aldı. Bütün bu olayların Hz. Hüseyin üzerinde büyük bir etkisi görüldü. Çünkü en yakın adamları öldürülmüştü. Kûfe'deki taraftarları ise onu yapayalnız bırakıp dağılmışlardı.[2]

Hz. Hüseyin'in Beraberindeki Adamlarına Ayrılmaları İçin İzin Vermesi

Hz. Hüseyin (ra), amcası oğlu Müslim b. Akil'in öldürülme haberini aldıktan ve ona söz verenlerin de çevresinden uzaklaşmalarından sonra, bu durumu beraberinde bulunan arkadaşlarına bildirdi ve onlara, " Gitmek ve ayrılmak isteyenler, gidebilirler" dedi. Bunun üzerine yanında olanlardan kimisi sağa, kimisi de sola dağılarak uzaklaşmaya başladılar.[3]

Yanında kalanlardan biri kendisine dedi ki: "Allah adına sana yemin veriyoruz, ne olur buradan ayrıl, uzaklaş. Kûfe'ye gitmek senin neyine! Çünkü orada ne bir yardım edecek olanın, ne de bir taraftarın kalmadı. Bilakis biz senin için endişe duymaktayız." Bunun üzerine öldürülen Müslim'in kardeşleri, Akil Oğulları öne atılarak, "Vallahi biz, intikamımızı almadıkça ve Müslim'in başına gelenler bizim de başımıza gelmedikçe buradan ayrılmayacağız, dönüp gitmeyeceğiz" dediler.[4]

Hürr b. Yezid El-Temimi'nin Hz. Hüseyin'le Buluşması

Hz. Hüseyin'in adamları ondan uzaklaşınca artık sadece Mekke'den yola çıktığında yanında bulunanlar kim idiyse onlarla beraber kaldı. Hz. Hüseyin (ra) yanındaki adamlarıyla birlikte Şeraf denen yere kadar yoluna devam etti. Orada gençlerine su ihtiyaçlarını giderme emrini verdi. Sonra gün yarılanıncaya kadar yoluna devam etti. Bu arada adamlarından biri "Allahu Ekber" diyerek tekbir getirdi.

Hz. Hüseyin de adamına, " Neden Allahu Ekber diye tekbir getirdin?" diye sordu. O da, "Ben hurma ağaçları gördüm" dedi. Ancak adamlarından ikisi de, "Burada hiçbir zaman hurma ağaçlarına rastlamış değiliz" dediler. Hz. Hüseyin de, "O ikisine o halde gördüğünüz nedir?" dedi. O iki

---

[1] Mevakıfu'l-Muaraza, s.266; Ensabü'l-Eşraf, 3/167–168; e-Tabakat, 5/371
[2] Tarihu't-Taberi, 6/322–323; Mevakıfu'l-Muaraza, s.267
[3] Tarihu't-Taberi, 6/323
[4] Tarihu't-Taberi, 6/322

adam, "Biz atlılar görüyoruz" dediler. Bunun üzerine ilk adam da, "Vallahi ben de bunu görüyorum" dedi.[1]

Doğrusu görünenler İbn Ziyad'ın atlılarıydı ve başlarında da Hürr b. Yezid vardı. Sayıları bin atlı kadardı. Hürr, gelip Şeraf denilen yerin yakınlarında Hz. Hüseyin ile beraberindekilere yetişti. Hz. Hüseyin (ra), geri dönmek için ondan izin istemiş ise de Hürr buna yanaşmadı, ancak Kûfe'ye kadar kendisine eşlik edeceğini haber verdi. Hz. Hüseyin (ra) iki çuval dolusu mektup çıkararak, hepsinde de kendisinin Kûfe'ye gelmesi dâvetinin yer aldığını söyledi ve gösterdi. Hürr ve yanındaki adamları, bu mektupları kabul etmediler ve bunlarla herhangi bir alakalarının olmadığını söylediler.[2]

Ancak Hz. Hüseyin (ra), Hürr ile beraber Kûfe'ye gitmeyi reddetti, kabul etmedi ve bunda ısrarlı oldu. Bu durum karşısında Hürr, Hz. Hüseyin'e bir başka çıkış yolu gösterdi, Kûfe'ye gitmemesini ve fakat Medine'ye de geri dönmemesini, bir başka yol tercih etmesini istedi. Hürr'ün böyle davranması, zaman kazanarak Ziyad'a konu hakkında mektup yazmak ve konu hakkındaki emrini öğrenmek istemek içindi.[3]

Hz. Hüseyin fiilen Azib ve Kadisiye yolunu izleyerek sol taraftan Şam'a gidecek olan kuzey yolunu tercih etmişti. Hürr, Hz. Hüseyin'e öğütte bulunuyor ve herhangi bir savaşa girişmemesini istiyor ve Allah adına bu konuda hatırlatmalarda bulunuyordu. Ona savaşması halinde öldürüleceğini açıkladı. Ancak namaz vakti geldiğinde Hz. Hüseyin her iki tarafa da imam olarak namaz kıldırıyordu.[4]

Ömer b. Sa'd B. Ebi Vakkas'la Karşılaşma ve Savaşın Başlaması

Hz. Hüseyin (ra) Kerbelâ'ya ulaşınca, burada Ömer b. Sa'd b. Ebi Vakkas'ın süvarileriyle karşılaştı, yanında da Şemr b. Zülcevşen ile Husayn b. Temim vardı.[5]

Ömer b. Sa'd'ın komutasındaki orduda dört bin savaşçı bulunuyordu. Aslında bu ordunun hareket noktası Deylemlilerle cihad etmek için Rey şehrine gitmekti, hedefleri buydu. Ancak İbn Ziyad, onlardan güzergâhlarını Hz. Hüseyin'den tarafa çevirmelerini ve onunla savaşmalarını

[1] Tarihu't-Taberi, 6/325
[2] Tarihu't-Taberi, 6/327
[3] Tarihu't-Taberi, 6/328
[4] Tarihu't-Taberi, 6/326-329
[5] Ensabü'l-Eşraf, 3/166

istemişti. Ancak ordu komutanı olan Ömer, önce Ziyad'ın bu teklifini reddetti. Ancak İbn Ziyad, bu görevi reddetmesi durumunda, kendisini görevden alacağını, evini başına yıkacağını ve öldüreceğini söyleyerek onu tehdit etti. Böyle bir tercih arasında kalan Ömer, istemeyerek de olsa, İbn Ziyad'ın teklifini kabullendi ve onun isteğine makam ve saltanat uğruna boyun eğdi.[1]

Kerbelâ'ya gelmesiyle atlılar Hz. Hüseyin (ra)'ün çevresini kuşattılar. Hz. Hüseyin kuşatma altında tutulduğu bu bölgeye Tuf bölgesi deniliyordu. Hz. Hüseyin bu durumda Ömer b. Sa'd ile anlaşma yoluna gitme konusunda görüşmeye başladı. Hz. Hüseyin (ra), Ömer b. Sa'd'a, Kûfe'ye, Kûfe halkının kendisini dâvet etmeleri üzerine geldiğini açıkladı. Konu ile ilgili kanıtlarını gösterdi. Bu arada yanında bulunan sayısız isimlerden gelen ve biat ettiklerini belirten kişilerin belgelerini ve adlarını verdi. Ömer b. Sa'd da, gösterilen belgeler üzerine durumu İbn Ziyad'a yazdı, yazısında şöyle diyordu:

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla! Esas konuya gelince, ben şu anda Hüseyin'in konakladığı yerdeyim, ona elçimi gönderdim, onu buraya getiren amacın ne olduğunu ve ne istediğini kendisine sordum. O da bana, Kûfe halkının kendilerine gelmesi için mektuplar yazdıklarını, elçilerini gönderdiklerini, ben de onların isteklerine uyarak çıkıp geldim, diye söyledi. Ancak mademki onlar şimdi beni istemiyorlar, ben de şu anda bir başka karara vardım. Ben de onlardan ayrılıp gideceğim, diyor."

İbn Ziyad gelen mektubu okuyunca, hemen şairin şu beytini mırıldandı:

Şimdi pençemize düşünce mi aklı başına geldi

Bir de kurtuluş arıyor, yoktur kaçabileceği yer onun

İbn Ziyad da Ömer b. Sa'd'a şöyle yazdı: " Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla! Konuya giriyorum. Mektubunu aldım, ne demek istediğini de anladım. Hüseyin ile tüm adamlarına Muaviye oğlu Yezid'e biat etmesini teklif et. Kabul ederse biz de görüşümüzü belirtiriz. Vesselam."

Ömer b. Sa'd, İbn Ziyad'ın kendisine yazdıklarını okuyunca, sonucun kötü olacağını anlayarak, bundan dolayı bozuldu. Çünkü İbn Ziyad, barış istemiyordu. Hz. Hüseyin (ra) bu teklifi reddetti. Ancak Ömer b. Sa'd'dan üç şeyden birini istedi:

---

[1] Tarihu't-Taberi, 6/335

Bunlardan biri, nereye gitmek isterse, kendisini oraya gitmesi için serbest bırakmasını istedi.

İkinci olarak Şam'a giderek elini Yezid b. Muaviye'nin eline koyması için engel olmamasını istedi.

Üçüncü teklifi de Müslümanlara ait sınır bölgelerinden herhangi birine gönderilmesini talep etti. Dolayısıyla, onların lehinde olanların kendisinin de lehinde olmasını, aleyhlerinde olabilecek şeyin kedisinin de aleyhinde olmasını istedi.[1]

Ancak Hz. Hüseyin daha çok bizzat Yezid'e gitmeyi istedi. Ömer b. Sa'd da bunun üzerine tekrar durumu İbn Ziyad'a yazdı, burada meselenin çözüldüğünü belirtti. Barışın da yakın olduğunu söyledi. İbn Ziyad'a sadece bu isteklerden birine muvafakat etmesinin kaldığını belirtti.[2]

Nitekim İbn Ziyad da fiilen bunu uygun buldu ve Hz. Hüseyin'i Yezid'e göndermeye gönlü yattı. Ne var ki Şemr b. Zülcevşen duruma müdahale etti. Çünkü İbn Ziyad'a mektup geldiği sırada bu adam da orada onun meclisinde bulunuyordu. Bu adam, İbn Ziyad'a itiraz ederek, Hz. Hüseyin'in Yezid'e gönderilmemesini, öncelikle kendisine gelip onun hükmüne girmesini istemesini söyledi. Çünkü Kûfe'de karar mercii kendisidir, diyerek aklını çeldi.[3]

İbn Ziyad'ın almış olduğu bu karar, Hz. Hüseyin'e bildirildiğinde, Hz. Hüseyin (ra) kabul etmedi, reddetti ve "Allah adına yemin olsun ki, ben hiçbir zaman Ubeydullah b. Ziyad'ın hükmü altına girecek değilim" dedi. Sonra da yanında bulunanlara dönerek, "Bana itaat edip etmemekte serbestsiniz, yanımda kalmayabilirsiniz" demiş ise de, yanında bulunanlar, şehit düşene dek onun yanından ayrılmayacaklarını söylediler ve bunda ısrarcı oldular.[4]

İbn Ziyad, Nahile (Nuhayle) denilen yere gelince kaçınılması gereken bir icraata imza atmış oldu. Çünkü bu ayrılığı sırasında Kûfe'de Amr b. Hureys'i vali olarak görevlendirdi. Köprünün başını tutarak, buradan kimsenin geçmesine izin verdirtmedi. Özellikle de Kûfe'ye gelip de Hz. Hüseyin'e yardımcı olmak isteyen bazı kimselere göz açtırmamaya çalıştı.[5]

---

[1] Tarihu't-Taberi, 6/337; Ebul Arab, el-Mihen, s.154
[2] Ensabü'l-Eşraf, 3/173-224 Bu bilgi sahih bir isnad ile gelmiştir. Taberi de bunu sahih kabul etmiştir.
[3] Tarihu't-Taberi, 6/340-341
[4] Hukbetun Minet-Tarih, s.132; Tarihu't-Taberi, 6/346
[5] Tarihu't-Taberi, 6/346-349; et-Tabakat, 5/378

SAVAŞIN BAŞLAMASI VE HZ. HÜSEYİN'İN ŞEHİT DÜŞMESİ

Hicri 61 (680 m) yılında bir Cuma günü sabahında Hz. Hüseyin (ra) arkadaşlarını düzene soktu ve savaşmak için onları gayrete getirdi. Hz. Hüseyin'in yanında sadece 32 atlı, 40 da piyade bulunuyordu. Hz. Hüseyin, adamlarının sağ koluna komuta etmek üzere Züheyr b. el-Kayn'ı, sol koluna da Habib b. Muzahir'i getirdi. Sancağını da Abbas b. Ali'ye verdi. Arkasını evlere doğru verdi. Hz. Hüseyin adamlarına odun ve kamış toplamalarını, bunları evlerin gerilerine bırakılmasını ve ateşlemelerini emretti. Çünkü arkadan kendilerini kuşatma endişesini taşıyordu.

Ömer b. Sa'd da ordusunu düzene koydu, sağ tarafına Amr b. Haccac el-Zebidi'yi getirdi. Çünkü Hürr b. Yezid, bu haksızlığa dayanamayıp Hz. Hüseyin tarafına geçmişti. Sol koluna da Şemr b. Zülcevşen'i getirdi. Süvari birliğinin başında da Azra b. Kays el-Ahmesi vardı. Piyade birliğinin komutasını Şebt b. Rib'i er-Riyahi'ye bırakmıştı. Sancağını da azatlı kölesi Züveyd'e vermişti.[1]

İşin başında mübareze şeklinde başlayan savaş çok hızlı bir şekilde başladı. Ömer b. Sa'd'ın ordusuna karşı Hz. Hüseyin'in ashabından çok şiddetli bir mukavemet gösterildi. Çünkü bu savaşa damgasını vuran gerçek kendisini feda etmek şeklindeydi. Çünkü Hz. Hüseyin'in (ra) artık hayattan hiçbir umutları kalmamıştı.[2]

Hz. Hüseyin (ra) başta bizzat kendisi savaşa katılmamıştı. Çünkü yanındaki ashabı yani arkadaşları onu savunuyorlardı. Arkadaşları şehit düşünce hiç kimse Hz. Hüseyin'i öldürme cesaretini gösteremediler. Ömer b. Sa'd'ın askerleri işi hafiften almaya çaba göstererek, her biri bizzat Hz. Hüseyin'in katili konumunda olmak istemiyor, onu öldürmekten geri durmaya çalışıyordu, hatta bir an önce bır barış olsun temenni ediyorlardı.

Ancak Hz. Hüseyin (ra) tavrında hiçbir değişiklik göstermedi, aynı sertliğini ve kararlılığını devam ettirdi. Çok ender görülebilecek bir şecaat ve cesaretle düşmana karşı direnmesini sürdürüyordu. Böyle bir durumda Şemr b. Zülcevşen infiale kapıldı, ordunun ve askerin dağılmasından endişe duymaya, korkmaya başladı. Bu nedenle askerlerine seslenerek ve onları zorlayarak Hz. Hüseyin'i öldürmelerini emretti. Bu arada askerler hemen Hz. Hüseyin'in üzerine saldırmaya başladılar, Zur'a b. Şerik el-Temi-

[1] Tarihu't-Taberi, 6/346
[2] Tarihu't-Taberi, 6/350

mi adında biri hemen öne atılarak Hz. Hüseyin'i şehit etti. Arkasından da Sinan b. Enes en-Nehai başına vurarak, kafasını gövdesinden ayırdı.[1]

Bir diğer görüşe göre Hz. Hüseyin'i şehit eden kişi, Amr b Batar el-Tağlebi ile Zeyd b. Rukade el-Hayni'dir.[2]

Yine söylenene göre bu işi asıl yapan kişi Şemr Zülcevşen el-Dabbi'dir. Fakat Hz. Hüseyin'in başını alıp da İbn Ziyad'a götüren kişi ise Havli b. Yezid el-Asbahi'dir.[3]

Hz. Hüseyin (ra) H. 10 Muharrem 61 (680 m) senesinde şehit edilmiştir. Hz. Hüseyin ile beraber 72 kişi şehit edilmiştir. Ömer b. Sa'd'ın askerlerinden ise 88 kişi öldürülmüştü.[4]

Savaşın bitmesinden sonra Ömer b. Sa'd, Hz. Hüseyin'in eşleri ile çocuklarının yanına hiçbir kimsenin sokulmamasını ve onlara karşı hiçbir kimsenin bir kötülük etmemesini emretti. Amr b. Sa'd, Hz. Hüseyin'in başı ile hanımlarını ve yanında bulunan çocukları İbn Ziyad'a gönderdi.[5]

Hz. Hüseyin'in (ra) yanında bulunup da Ebu Talib Oğullarından şehit edilenlere gelince, Hz. Ali'nin (ra) Oğullarından olarak en başta bizzat Hz. Hüseyin (ra), sonra da Cafer, Abbas, Ebu Bekir, Muhammed ve Osman şehit edilenlerdendi. Hz. Hüseyin çocuklarından şehit edilenler ise Ali Zeynel-Abidin dışında olmak üzere Ali Ekber, Ali Zeynel-Abidin'in yanında Ali Asğar, Ali Ekber ve Abdullah vardı. Hz. Hasan'ın torunlarından da Abdullah, Kasım ve Ebu Bekir de şehit edilmişlerdi. Akil'in çocuklarından ise Cafer, Abdullah ve Abdurrahman şehit edimişlerdi. Zaten Müslim b. Akil daha önce Kûfe'de iken şehit edilmişti. Abdullah b. Cafer'in çocuklarından şehit edilenler ise, Avn ve Muhammed idiler. Böylece Resûlüllah'ın (sav) evinden, ailesinden 18 kişi şehit edilmişti. Hem de çok dengesiz ve eşit olmayan bri savaş hilesiyle, tuzağa düşürülerek şehit edildiler.[6]

Burada bu çok dengesiz ve eşit olmayan savaşta Hz. Hüseyin (ra) kardeşleri Ebu Bekir b. Ali'yi, Osman b. Ali'yi ve ağabeyi Hz. Hasan'ın oğlu Ebu Bekir'i şehit vermişti. Ancak Şîa kaynaklarında ve onların Hz. Hüseyin ile ilgili kitaplarında ve mersiyelerinde bu isimlerden asla söz edilmez.

---

[1] Mevakıfu'l-Muaraza, s.276; Tarihu't-Taberi.
[2] Mevakıfu'l-Muaraza, s.276; Tarihu't-Taberi
[3] Tarihu't-Taberi, 6/385
[4] Tarihu't-Taberi, 6/325 ve 6/385; et-Tabakat, 5/385-386
[5] Mevakıfu'l-Muaraza, s.276-277; Tarihu't-Taberi; et-Tabakat, 5/385-386
[6] Tarihu Halife b. Hayyat, s.234

Dahası Şîa kaynaklarında, Hz. Ali olsun, onun çocukları olsun kendi çocuklarına Ebu Bekir, Ömer ve Osman adlarını vermiş olmalarına rağmen bunların hiçbirisinden söz edilmez ve yazılmaz. Doğrusu bu, çok şaşılacak ve hayret edilecek olan bir noktadır.[1]

Enes'ten rivayete göre, Ubeydullah b. Ziyad'a, Hz. Hüseyin'in başı götürüldüğünde, Hz. Hasan'ın ön dişlerine dürterek "Ben bu dişlerin güzel olduğunu sanıyordum" diyerek hakaret içeren bir tavır sergilemiştir. Enes de diyor ki, ben de bunun üzerine ona, "Vallahi, senin o dürttüğün dişleri Allah Resûlü'nü (sav) öperken görmüşümdür" dedim, bu söylediklerimden dolayı İbn Ziyad'ın huzuru kaçtı, rahatsız oldu, pek memnun olmadı.[2]

Buharî'nin Enes'ten yaptığı rivayete göre, Enes demiş ki: "Ubeydullah b. Ziyad'a, Hz. Hüseyin'in kesilen başı getirilmişti. Onu bir sininin üzerine koyarak elinde bulunan süngüsüyle onu aşağılamaya başlar ve güzelliği hakkında ileri geri konuşur." Bunun üzerine Enes de ona, "O, Resûlüllah'a (sav) en çok benzeyen kişiydi" der. Bu esnada Hz. Hüseyin başı, vesme denen bir tür kına mahiyetinde olan bir boya ile boyalıydı."[3]

Hz. Hüseyin'in hanımları ve çocukları Kûfe'ye getirildiklerinde, kendileri için herkesten ayrı olarak bir yer hazırlanmasını ve kendilerine yiyecek, içecek ve giyecekler verilerek ihtiyaçlarının karşılanmasını emretti.[4]

Birtakım Şiî eğilimli râvilerin rivayetlerine göre İbn Ziyad, Hz. Hüseyin soyundan gelen yani Ehl-i Beytten olan herkesin öldürülmesi emrini vermiştir. Bu türden rivayetler de şu olay sebebiyle yayılmış olabilir: Hz. Hüseyin'in oğlu Ali b. Hüseyin'in öldürülmemiş olduğunu gördüklerinde, İbn Ziyad, hemen onun da öldürülmesi emrini vermişti. Ancak araya Ali b. Hüseyin'in ablası Zeyneb'in girerek ricacı olması ile ve peşi bırakılmış ve öldürülmesi engellenmişti.[5]

Oysa bu anlatılanlar doğru olmadığı gibi İbn Ziyad'ın Hz. Hüseyin'in şehit edilerek öldürülmesinden sonra onun hanımlarına kötü muamelede bulunduğu ve onları Şam'a gönderdiğinde de yol boyunca kendilerine aynı kötü muameleyi yaşattığı türünden rivayetler de doğru değildir. Çünkü bize ulaşan tarihi bilgilere göre İbn Ziyad'ın yaptığı en iyi davranış,

---

[1] Hukbetun Minettarih, s.135-136
[2] Ebu Ya'la, Müsned, H.3981
[3] Buharî, Menakıb, H.3748
[4] Ensabü'l-Eşraf, 3/226. Sahih bir senetle rivayet olunmuştur.
[5] Ebul Arab, s157; Tarihu't-Taberi, 6/388

Kûfe'ye getirildiklerinde hemen onlar için ayrı bir yerin hazırlanmasını, kendilerinin her türlü ihtiyaçlarının giderilmesini, yiyecek, içecek ve giyecek gibi her türlü gereksinimlerinin yerine getirilmesi emrini vermesidir.[1]

İbn Teymiye bazı Şiî iftiracı ve yalancılarına verdiği cevapta diyor ki: "Hz. Hüseyin'in hanımlarının esir alınarak develer üzerine bindirilip belde belde dolaştırılarak teşhir edilip aşağılandığı söylentileri tamamen yalandır ve iftiradır, asılsız olan söylentilerdir. Müslümanlar Haşimî soyundan gelen birilerini asla esir almamışlardır. Muhammed ümmeti, Haşimî soyundan gelen hiçbir kimsenin mal varlığını helâl saymamışlardır. Ancak cahil, heva ve heveslerine uyan iftiracılar birçok yalan uydurmuşlardır."[2]

Aksine gerçek olan husus şudur: İbn Ziyad, kendince elde ettiği zafer sarhoşluğunun etkisinden kurtulunca, ne kadar büyük bir hata işlediğini ve ne büyük bir yanlışın içinde olduğunu fark etmiş, hatta İbn Ziyad'ın en yakın akrabaları, ailesi ve çevresi bile onu aşağılamışlar, İbn Ziyad'ın yaptığını hiçbir zaman onaylamamışlardır. Nitekim annesi oğluna şöyle dermiş:

"Yazıklar olsun? Sen ne yaptın? Nasıl bir cinayet işlediğinin farkında mısın?"[3]

Nitekim İbn Ziyad'ın kardeşi Osman b. Ziyad da şöyle konuşmuştur: "Allah adına yemin olsun ki, benim için Ziyad Oğullarının burunlarına kölelik zincirinin takılarak tâ kıyamete kadar öyle kalmaları, onlardan birinin böyle bir cinayete imza atmasından daha sevimli gelirdi. Hüseyin asla öldürülmemeliydi."

Kardeşi Osman b. Ziyad tarafından bu şekilde ağır bir tarzda tenkit edildiği halde, Ubeydullah b. Ziyad onun bu söylediklerine karşılık vermemiş, ona bir şey söyleyememiştir.[4]

HZ. HÜSEYİN AÇISINDAN DİKKAT ÇEKİCİ BİR NOKTA

Burada özellikle Hz. Hüseyin açısından dikkatimizi çeken çok önemli ve apaçık bir nokta görmekteyiz. Tarih bu gerçeği satırlarına geçirmiş ki, hemen her dönemde ve her zaman her yerde öyle mert kişiler var ki, her zaman dürüst, mert ve kahraman insanlardan yana taraf olmuşlar ve yanlışlara karşı isyan etmekten asla geri durmamışlardır.

---

[1] ed-Devletü'l-Emeviyye el-Muftera aleyh, s.322
[2] İbn Teymiye, Minhacü's-Sünne, 2/249
[3] ed-Devletü'l-Emeviyye el-Muftera aleyh, s.322; Tarihu't-Taberi
[4] el-Kâmil Fi't-Tarih, 2/582

Bu mert şahsiyetler, gerçekten kahraman ve toplum içerisinde bir yeri ve konumu olan insanların haksızlığa uğramaları, saygınlıklarına gölge düşürülmeleri halinde haksızlık edenlerin karşısına dikilmişler, hiçbir şeyden kaçınmadan o mert ve kahraman insanları savunmaktan, mevkilerini dile getirmekten hiç geri durmamışlardır. İlimleri, cesaretleri, takva ve konumları itibariyle hep o değerli insanları anar olmuşlar, haksızlığa uğradıklarını, onların düşmanlarına karşı da olsa haykırmaktan asla geri kalmamışlardır.

Zalim idarecilerin zulmüne, haksızlıklarına ve kendilerine olabileceklere aldırmadan haykırmışlar, bu konuda makam, mevki ve mansıp nedir, hiç önemsememişlerdir. Bu nedenle hiçbir kimsenin eteğine sığınmamışlar, hiçbir kimseye yalakalık etmemişlerdir.[1]

İşte bunlardan birkaç isim:

Velid b. Utbe b. Ebi Süfyan

Hz. Hüseyin'e karşı girişilen şiddete ortak olmaktan uzak durmuş, ona karşı sürdürülen katı ve acımasız tavır takınanların yanında yer almamıştır. Kuvvet kullanılarak yakalanmasına veya bu yol ile öldürülmesine karşı çıkmış ve şöyle demiştir:

"Allah'a yemin olsun ki, Hüseyin'i öldürerek böyle bir günde elime geçecek olan dünya malı ve mülkünü istemem ve böyle bir güne ne güneşin doğmasını ve ne de batmasını isterim. Böyle bir günü asla görmek ve yaşamak istemem. Sübhanellah! Yani ben bu dünya için Hüseyin'i öldürecekmişim. Aman Allah'ım bu, hiç olacak bir şey mi?" Velid sözlerini şöyle sürdürüyor: "Böyle bir iş üzerine asla biat edemem. Allah adına yemin olsun ki, eli Hüseyin'in kanına bulaşmış olan bir kimsenin âhiretteki sevap mizanı asla ağır gelmeyecek, çok hafif düşecektir, onun günahı ve vebalinin yanında terazinin çok ağır basacağını, sevap tarafının hiç olmayacağını sanırım."[2]

Velid b. Utbe bu olay karşısında bu şekilde bir durum sergiliyor. Kendisi bu sözleri söylerken o sırada Medine valisidir. Velid, bu sözleri, Hz. Hüseyin'e karşı acımasız bir tavır sergileyenlere karşı, onların yüzlerine haykırırken, bu nedenle Medine valiliğinde bırakılmayacağını ve o görevden alınacağını da bilerek haykırıyordu. Hatta belki kendi ölümüne ve ortadan kaldırılmasına bile sebep olacak bir tavır sergiliyordu. Ama bütün

[1] el-Emeviyyun Beynel-Maşriki ve'l-Mağribi, 1/249
[2] Tarihu't-Taberi,6/259

gerçeklere rağmen Velid dünya helakini istiyor, elindeki mülkün ve saltanatın yok olmasına rıza gösteriyor, yeter ki Hz. Hüseyin'e (ra) karşı sürdürülen kanlı harekâtın içinde yer alarak Allah'ın huzuruna çıkmak istemiyordu.[1]

Numan b. Beşir'in Tavrı

Kendisi Kûfe Emiriydi. Hz. Hüseyin'in Medine'den hareketle yola çıktığını öğrenmiş ve onun adına biat toplamak üzere Müslim b. Akil'in de şehrine geldiğini öğrenmişti. Bu nedenle Numan, halkı toplar ve onlara İmama, devlet başkanlarına karşı ayaklanmamalarını, bir isyan hareketi içerisinde yer almamalarını söyleyerek kendilerini uyarır. Fitneden uzak durmaları ve böyle bir olayın içerisinde olmamaları uyarısında bulunur. Çünkü bunun sonucunda hiçbir ayırım gözetilmeksizin her kesimden insanların ortadan kaldırılabileceğini, büyük bir yıkıma uğrayacaklarını, zarar göreceklerini söyler.

Ancak bütün bu ifadelerine ve konuşmalarına rağmen Numan, oldukça yumuşak bir tutum sergiliyordu ve sertlik taraftarı değildi. Bu nedenle; hiçbir kimseyi herhangi bir zanna dayanarak suçlamayacağını ve yakalayıp cezalandırmayacağını da belirtiyordu. Biri, kendisine karşı savaş bayrağını çekmedikçe, onun da onlara karşı savaş açmayacağını söylüyordu.

Numan halka şöyle sesleniyordu: "Ancak siz bana karşı farklı davranır ve bana vermiş olduğunuz biatinizi bozarsanız, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayan Allaha adına yemin olsun ki, kendi kılıcımla boyunlarını vurarak, omuzları üzerinde başlarının sabit kalmasına izin vermem. Hatta bu konuda içinizden bana yarcı olacak biri olmasa da ben bunu yaparım."

Buna rağmen Emevî, taraftarları ve sempatizanları, Numan'ın böyle bir konuşma yapmasından ve yumuşak bir tavır sergilemesinden pek memnun kalmamışlardı. Bu nedenle onu zayıf davranmakla, gerekeni yapmamakla suçluyorlardı ve şöyle konuşuyorlardı:

"Senin düşmanlarınla arandaki şu vaziyet, ancak mustaz'af yani güçsüz olan, elinden bir şey gelemeyecek olanların sergilediği bir tavırdır."

Ancak Numan b. Beşir de o tahrikçilere şu cevabı veriyordu: "Allah'a itaat etmem sebebiyle mustaz'af, yani güçsüzlerden oluşum, benim için

[1] el-Emeviyyun Beynel Maşriki vel Mağribi, 1/249

güçlü olarak Allah'a isyan ederek haksız yere zulüm yapmaktan daha sevimli gelir."[1]

Yüce Allah'ın rızası, aslında uğrunda Müslüman'ın canını vermesi gereken en üstün bir istektir. İnsanın bu uğurda değerli olan her neyi varsa vermesi, hatta canını bile feda etmesi en büyük idealdir. Çünkü Allah rızasını kazanmak en üstün nimeti elde etmektir. Çünkü yüce Allah kıyamet gününde cennette kullarına rızası ile tecelli edecektir.[2]

Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: **"Allah hem mümin erkeklere ve hem mümin kadınlara, altından ırmaklar akan cennetler vaad etmiştir. Onlar o cennetler içinde ebedi olarak kalacaklardır. Adn cennetleri içinde onlar için hoş ve güzel meskenler ve köşkler var. Bütün bunlardan daha üstünü ve en büyüğü de tarifi imkânsız olan Allah'ın rızasına ermeleridir. İşte bu, en büyük kurtuluş ve mutluluktur."** (Tevbe, 9/72)

Hürr b. Yezid'in Tavrı

Kûfe ordusundan Hz. Hüseyin ile ilk karşılaşan ve Hz. Hüseyin'in tekrar geldiği yere gitmesini engelleyen kişidir. Ancak bununla beraber Hz. Hüseyin'e karşı dürüst davranan ve ona güzel muamelede bulunan bir kimsedir. Hürr, Hz. Hüseyin'e, "Ben, seninle savaşmak üzere emir almadım, fakat bana verilen emir, seni bulabilmem halinde alıp Kûfe'ye götürmemdir. Ancak benim sana diyeceğim o ki; seni Kûfe'ye de, Medine'ye de götürmeyecek bir yol seç. Ben de bunun için, istemen halinde Yezid b. Muaviye'ye veya İbn Ziyad'a bir yazı göndereyim" der.

Bu sırada Ömer b. Sa'd b. Ebi Vakkas'ın komuta ettiği ordu henüz Hz. Hüseyin'in bulunduğu yere yeni gelmişti. Hürr ile Ömer b. Sa'd arasında görüşmeler devam etti. Ancak Hürr, her iki taraf arasında savaşın kaçınılmaz olacağını kesin olarak kavramıştı. Durumun vahametini fark eden Hürr, Ömer b. Sa'd'a, "Allah seni ıslah etsin, yani sen bu adamla, Hüseyin ile savaşacak, onu öldüreceksin, öyle mi?" diyerek tepkisini gösterir.

Ömer b. Sa'd da, "Evet, vallahi öyle olacak, hem de öyle kolay bir savaş olacak ki, başlar düşecek, eller kesilecek" diye söyledi. Bunun üzerine Hürr, atına atlayarak, onu Hz. Hüseyin'in yanına doğru sürdü ve gidip onlara katıldı. Sonra da şöyle konuştu:

---

[1] Tarihu't-Taberi,6/277
[2] el-Emeviyyun Beynel Maşriki vel Mağribi, 1/250

"Ey Kûfeliler! Anneleriniz sizi kaybedesi adamlar! Siz kalkıp Hüseyin'i yanınıza dâvet ediyorsunuz, o çıkıp size geldiğinde de onu teslim ediyorsunuz, onun uğruna canınızı feda edeceğiniz sözünü veriyorsunuz, sonra da kalkıp onu öldürmek için ona düşmanlık gösteriyorsunuz. Allah'ın şu geniş beldelerinde, domuzlara ve köpeklere serbestlik tanırken, onun dönmesine izin vermiyorsunuz. Bir de köpekler ve domuzlar buradan su içerken onunla Fırat suyu arasına girip, onun suyunu Hüseyin'den engelliyorsunuz. Oysaki onlar susuzluktan yok olacaklar. Muhammed'in soyuna karşı takındığınız tutum ve davranış ne kadar da iğrenç bir davranıştır. Eğer bugün ve şuan da yapmakta olduğunuz davranışlardan ötürü tevbe edip geri dönmezseniz, o büyük susuzluk gününde Allah size su tattırmasın."

Hz. Hüseyin'e karşı ilk davranışından ve ona dönmesi için izin vermeyişinden ötürü özür diler, Hz. Hüseyin de onun mâzeretini kabul eder. O da Hz. Hüseyin'e böylece katılmış olur. Hürr, arkadaşları tarafından, Hz. Hüseyin'in tarafına geçmesinden dolayı kınanınca, onla şu cevabı verir: "Vallahi ben, nefsimi cennet ile cehennem ateşi arasında muhayyer bıraktım, tercihimi cennetten tarafa koydum, Allah adına yemin olsun ki, dilim dilim doğransam ve ateşe atılıp yakılsam bile cennetin üzerinde bir başka yolu tercih edecek değilim."[1]

Hürr b. Yezid, olayın farkına varınca tavrını Hz. Hüseyin'den yana koydu. Çünkü Hz. Hüseyin savaş değil, barış taraftarıydı, bunu, onunla görüşmüştü. Bu nedenle Hz. Hüseyin'e karşı taraf olması halinde bunun bir adaletsizlik ve haksızlık olacağını çok iyi anlıyor ve biliyordu. Barışa dâvet eden ve barışı isteyen, barış için antlaşma yapmak üzere elini uzatan birine karşı nasıl savaşılabilirdi ki? Asıl insanlık ve mertlik elini bu şekilde uzatan kimsenin yanında yer alınmasıdır, onunla bağların sıklaştırılması ve ona yardım edilmesi gerekir. Kaldı ki zaten akıl da, barıştan yana olanlarla beraber olunmasına hüküm verir.

İşte Hürr böyle düşünüyor ve aynı zamanda Hz. Hüseyin'in yanında yer almanın ve ona meyletmenin sonucunun mutlak ölüm olacağını da biliyordu. Fakat Hürr, kendisini cennete ulaştıracak olan ölüm yolunu seçerek Hz. Hüseyin'in yanında yer aldı.[2]

---

[1] Tarihu't-Taberi, 6/355-356
[2] Vekil, el-Emeviyyun, 1/252

Hadramili Malik Kızı Nevvar'ın Tavrı

Malik'in kızı Nevvar, Havli b. Yezid adındaki biriyle evli bulunuyordu. Ömer b. Sa'd, Hz. Hüseyin'i şehit edince, kafasını kestirip Kûfe'de bulunan Ubeydullah b. Ziyad'a götürmesi için bu adamı görevlendirmişti. Havli, Kûfe'ye geldiğinde doğruca Ubeydullah b. Ziyad'ın sarayına yönelmiş, fakat sarayın kapısının kapalı olduğunu görünce, Hz. Hüseyin'in başını da alarak evine gitmiş ve onu çamaşır yıkanan bir leğenin içine bırakmış, sonra da hemen eşinin yanına giderek yatağına uzanmıştı. Hanımı kocasına, "Senden ne haber var, haber olarak neler getirdin?" diye sorar.

O da, "Ben sana dünyanın zenginliğini sağlayacak bir şey getirdim. İşte Hüseyin'in başı, senin evindedir" der. Hanımı da ona şu tepkiyi verir: "Yazıklar olsun sana! Herkes altın ve gümüşle gelirken sen Allah Resûlü'nün (sav) oğlunun başını getiriyorsun öyle mi? Yazıklar olsun sana! Bundan böyle benim başımla senin başın bir evin içinde asla bir arada olmayacaktır" sözleriyle evini terk eder.

İşte uzun süre eşinin eve gelmesini dört gözle bekleyen bir kadının kocasına tepkisi! Oysa eşi ona geldiğinde tüm hayatını alt üst edecek ve düzenini bozacak bir şeyle gelmişti. Hz. Hüseyin'in kesik başını getirmişti. Böylece hanımının tüm beklentilerini boşa çıkarmıştı, onu hayal kırıklığına uğratmıştı. Oysa kadın, eşinden kendisini mutlu edecek, sevindirici haberler bekliyordu. Oysa kocası, Resûlüllah'ın torununun başını evine getirmişti. Onun için kocasının sağ-salim olarak dönmesi dünyaya bedel olacaktı. Ama kocası Hz. Hüseyin'in başını getirmişti. Oysa böyle değil de bir başka şekilde gelmiş olsaydı, eşini daha fazlasıyla Mutlu edecekti.

Bir de adam kalkmış çok güzel bir iş yapmış gibi mutlu bir tavır içerisinde, Hz. Hüseyin'in başını getirdiğinden söz ediyor. Ona böyle bir haber veriyor. O kadın böyle bir haberden hiç sevinç ve mutluluk duyar mıydı? Oysaki kocası, Hz. Hüseyin'in başını değil, onun ölüm haberini bile verseydi, yine de onun üzülmesinin ve acı duymasının önüne geçemezdi. Fakat adam bir de Hz. Hüseyin'in kesik başını tâ evin içerisine kadar getirmişti. Bu, her mümin olan kimseyi üzecek olan bri haberdi.

İşte bu gerekçeyle Nevvar, kocasıyla aynı yatağı paylaşmaktan kaçtığı gibi, onunla bir daha artık aynı çatı altında ebedi olarak kalamayacağını da yemin ederek haykırıyor ve oradan ayrılıyordu.[1]

---

[1] el-Emeviyyun Beynel-Maşriki ve'l-Mağribi, 1/253

YEZİD'İN HZ. HÜSEYİN'İ ŞEHİT EDİLMESİ VE ÇOCUKLARI KARŞISINDAKİ TAVRI

Ubeydullah b. Ziyad, Yezid b. Muaviye'ye, olanları bildiren bir mektup yazar ve Hz. Hüseyin'in çocukları ve hanımları için nasıl bir uygulama yapması gerektiği konusunu danışır. Yezid, haberi öğrenince ağlamaya başlar ve şöyle konuşur:

"Hz. Hüseyin öldürülmeksizin ey Iraklılar ben sizin itaatinize razıydım. Kaldı ki başkaldırmanın âkıbeti bu olacaktı. Allah Mercane'nin oğluna lânet etsin, iki, yakasını bir araya getirmesin. Onu, akrabalık bağlarına uymaksızın yakaladı. Allah adına yemin olsun ki, eğer onun yanında ben olsaydım, kesin olarak onu bağışlardım. Allah Hüseyin'e rahmetiyle muamele etsin."[1]

Bir rivayete göre de o demiş ki: "Vallahi eğer, onun yanında ben olsaydım, sonra da, ömrümün bir kısmını feda etmekle de olsa, eğer ben savaşı önleyebileceğimi bilebilseydim, kesin olarak onu öldürmektense bu savaşı neye mal olursa olsun ondan önlerdim, onunla savaşmazdım."[2]

Yezid, Ziyad'ın yazısına bir yazıyla karşılık verdi, esirlerin kendisine gönderilmesini istedi. Hemen Zekvan Ebu Halid harekete geçti, kendilerine on bin dirhem verdi, bununla onların yol hazırlıklarını yerine getirdi.[3]

Buradan anlaşılan o ki, Ubeydullah b. Ziyad, Hz. Hüseyin'in ailesini acınacak ve aşağılanacak bir halde, ya da elleri ve ayakları zincire vurulmuş olarak göndermemiştir. Oysa kimi rivayetlerde böyle belirtilmektedir.[4]

Nitekim daha önceki sayfalarda geçtiği gibi Ubeydullah b. Ziyad, Hz. Hüseyin ailesine ayrı bir yer hazırlatmış, onlar için yiyecek, içecek ve giyecek gibi ihtiyaçlarının karşılanması emrini vermiştir.[5]

Avane tarafından gelen rivayeti hatırla; Hz. Hüseyin'in ailesini ve çocuklarını Yezid'e getiren Mahfez b. Salebe'dir. Hz. Hüseyin'in çocukları, Yezid'in huzuruna getirildiklerinde, Hz. Hüseyin'in kızı Fatıma Yezid'e şöyle seslendi:

---

[1] Ensabü'l-Eşraf, 3/219-220; Mevakıfu'l-Muaraza, s.282
[2] Cuzkani, el-Ebatil vel-Menakir, 1/265 Bu rivayetin senedinde yer alan tüm rical yani raviler sikadırlar. Ancak burada Şa'bi ile Medaini arasında bir inkıta, boşluk vardır.
[3] et-Tabakat, 5/393; Mevakıfu'l-Muaraza, s.282
[4] Mevakıfu'l-Muaraza, s.282; el-Mihen, s.155
[5] Mevakıfu'l-Muaraza, s.283

"Ey Yezid! Resûlüllah'ın (sav) kızları esir midirler?" Yezid de, "Bilakis, onlar saygıya değer ve özgürdürler. Amcanın kızlarının yanına gir, benim yaptığımı onları da yapıyor bulacaksın" dedi.

Fatıma diyor ki: "Ben, onların bulunduğu yere girdim, bir de baktım ki ne kadar Süfyani varsa hepsi sarınıp ağlaşmaktadırlar."[1]

Hz. Hüseyin'in oğlu Ali, Yezid'in huzuruna girince, Yezid dedi ki: "Doğrusu baban, benimle olan akrabalık bağlarını kesti ve bana haksızlık etti, gördüğün gibi Allah da ona yaptığını yaptı."

Hz. Hüseyin'in oğlu Ali, Kerbelâ savaşında, hastalığı sebebiyle bizzat savaşa katılamamıştı. O, savaş sırasında hasta yatağında bulunuyordu. Bu nedenle o da, tıpkı diğer çocuklar ve kadınlar gibi Ubeydullah b. Ziyad'a getirilmişti.[2]

Hz. Hüseyin'in oğlu Ali de Yezid'e şu ayetle cevap verdi: "**Yeryüzünde meydana gelen ve sizin başınıza da gelen herhangi bir musibet ve felaket yoktur ki, biz onu yaratmadan önce, bir kitapta yazılmış olmasın. Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır.**" (Hadid, 57/22)

Bunun zerine Yezid, oğlu halid'den, Hz. Hüseyin'in oğlu Ali'ye cevap vermesini istedi. Ancak Halid nasıl bir cevap vereceğini bilemedi. Bunun üzerine Yezid oğluna sen de, "**Başınıza her ne tür musibet gelirse, kendi yaptıklarınız yüzündendir. O, yine de çoğunu affeder**" (Şûra, 42/30) ayetiyle cevap verebilirsin, dedi.

Ancak kimi Şiî kaynaklı ve eğilimli eserlerde, sanki Hz. Hüseyin'in çoluk-çocuğu açık artırmaya çıkarılmış gibi gösterilmektedir. Hatta bu nedenle Şam halkından biri, Hz. Hüseyin'in kızlarından birisinin kendisine verilmesi isteğinde bulunmuş, diye aktarılır.[3]

Bu rivayetler tamamen açık seçik yalanlardan ibarettir. Çünkü dayandıkları herhangi sahih bir sened bulunmamaktadır. Kaldı ki bu tür rivayetler, Yezid'in Hz. Hüseyin'in ailesine karşı gösterdiği ikram ile de ters düşmektedir. Yezid, hiçbir zaman Hz. Hüseyin'in hanımlarını çıkarıp teşhir etmemiş ve onları halkın önüne çıkarıp açık artırmaya satmak gibi yanlış bir iş yapmamıştır.[4]

---

[1] Tarihu't-Taberi, 6/394-395
[2] Mevakıfu'l-Muaraza, s.278; et-Tabakat, 5/211
[3] Tarihu't-Taberi, 6/392 Ebu Mihnef yoluyla gelen rivayet.
[4] el-Bed'u vet tarih, 6/12 Yazar diyor ki: Şianın bu kıssa ile alakalı olarak birtakım eklemeleri de bulunmaktadır.

Yezid, Haşimî kadınlarından her birine haber göndererek neler almak istediklerini onlara sorar. Her bir kadın almak istediklerini aldıklarını söylemişseler de, Yezid yine de onlara verdiği bahşişi oldukça bol tuttu, büyük imkânlar sundu. Yezid, sabah ve akşam ne yemek isterse, hemen yanına Hz. Hüseyin'in oğlu Ali'yi de çağırtır, onu da sofrasına oturtur.[1]

Rivayetlere göre Hz. Hüseyin'in kesik başı Yezid'e gönderilmiştir. Ancak bu, sabit değildir. Aksine, Hz. Hüseyin'in kesik başı Kûfe'de Ubeydullah b. Ziyad'ın yanında kalmıştır.[2]

HZ. HÜSEYİN'İN AİLESİ VE ÇOCUKLARININ MEDİNE'YE DÖNMELERİ

Yezid, Hz. Hüseyin'in çocuklarını Medine'ye gönderdikten sonra, Haşim Oğullarından ve Ali Oğullarından olgun yaşa gelmiş kimseleri ve azatlı köleleri Hz. Hüseyin'in çocuklarının yanında toplanırlar. Yezid'den Hz. Hüseyin'in hanımları ve çocukları ile ilgili olarak onların her türlü ihtiyaçlarının karşılanması emri geldi. Onlar her ne istekte bulunmuşlarsa, Yezid, Medine'de tüm ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli emri verdi. Sonra da Numan b. Beşir'e, onların her türlü ihtiyaçlarının giderilmesi ve karşılanması için gerekli işleri yürütmesi emrini verdi.[3]

Yola çıkmadan önce, Yezid, Hz. Hüseyin'in oğlu Ali'ye dedi ki: "İstersen yanımızda kalabilirsin, sana karşı olan akrabalık görevlerimizde kusur etmeyiz, senin hakkın olan şey ne ise onu da yerine getiririz ve ben bunu yaparım."[4]

Ancak Hz. Hüseyin'in oğlu Ali, Medine'ye dönmeyi tercih etti. Yezid Hz. Hüseyin'in çocuklarına ikramda bulundu ve onların Şam'da yanlarında kalabilmek ile Medine'ye dönme konusunda muhayyer olduklarını söyledi. Onlar da Medine'ye dönmeyi tercih ettiler.[5]

Hz. Hüseyin'in ailesinin ayrılmaları sırasında onlardan tekrar özür diledi ve "Allah İbn Mercane'ye lânet etsin, onu rahmetinden ırak eylesin. Vallahi eğer ben onun yanında olsaydım, benden her ne isteseydi, derhal isteğini yerine getirirdim. Hatta çocuklarımdan bazılarının helakine sebep olacak bir durum meydana gelmiş olsaydı bile yine de var gücümle o sava-

[1] Tarihu't-Taberi, 6/395; ettabakat, 5/397
[2] Hukbetun Minettarih, s.141
[3] Tarihu't-Taberi, 6/392; ettabakat, 5/397
[4] Tarihu't-Taberi, 6/393; Siyeru Alami'n-Nubela, 4/386
[5] İbn Teymiye, Minhacü's-Sünne, 4/559

şı ve çarpışmayı durdurmaya gayret gösterirdim. Ancak gördüğün gibi Allah buna hükmetmiş. Ne gibi bir ihtiyacın olursa mutlaka bana yaz" der.[1]

Yezid, Hz. Hüseyin ailesine, yolda refakat etmeleri için Süfyan Oğullarından da birtakım kimselere ve azatlı kölelere emir buyurur. Sayıları 300 kadardı. Beraberlerinde bulunan refakatçilere, aile nerede durup dinlenmek isterlerse ve ne arzu ederlerse, tüm isteklerinin yerine getirilmesi emrini de verir. Kafile ile beraber aynı zamanda Muhriz b. Hureys el-Kelbi ile Behra'dan bir başka adamı da görevlendirir. Bu ikisi Şam'ın önde gelen simalarından idiler.[2]

Hüseyin ailesi, çok saygıya değer bir törenle ve takdirle Medine'ye yollandılar ve Medine'ye varana dek, bu saygı ve ihtiramla yollanmış oldular.[3]

İbn Kesir Yezid hakkında diyor ki: "Yezid, Hüseyin ailesine ikramda bulundu Onların tüm kaybettikleri maddi şeylerini fazlasıyla kendilerine geri verdi. Onları Medine'ye korumalı olarak develer üzerinde yolcu etti, büyük bir saygıyla gönderdi. Ancak Hz. Hüseyin'in ailesi, Hz. Hüseyin'e ağlıyordu, feryat ediyorlardı.[4]

HZ. HÜSEYİN'İN ÖLDÜRÜLMESİNDEN KİMLER SORUMLUDURLAR?

Bu konu oldukça girift bir konudur. Çünkü çok farklı yönleri bulunmaktadır. Şöyle ki:

Kûfeliler Bunun Sorumlusudurlar

Bu konuda en başta sorumlu olanlar Kûfe halkıdırlar. Çünkü Hz. Hüseyin'le yazışma yaparak, onun Medine'den kalkıp kendilerine gelmelerini isteyenler Kûfeliler olmuştu. Sahabe, Medine'den ayrılmaması konusunda kendisini uyarmalarına ve gitmemesi konusunda ısrar etmelerine rağmen, Hz. Hüseyin, onların yazdıklarına güvenerek Medine'den ayrılmıştı.

Ubeydullah b. Ziyad, Kûfe'ye atanınca, Kûfe halkı Hz. Hüseyin'e verdikleri sözden geri adım attılar, ona yardıma ve onu desteklemeye koşmadılar. Aksine Hz. Hüseyin'i, onunla çarpışmaya ve onu öldürmeye gelen ordu ile baş başa bıraktılar. Bunun içindir ki İbn Hacer el-Askalani, Hz.

---

[1] Tarihu't-Taberi, 6/393
[2] Mevakıfu'l-Muaraza, s.286; ettabakat, 5/397; el-Hucce fi Beyanil-Mahacca, 2/525-526
[3] Mevakıfu'l-Muaraza fi hilafeti Yezid, s.286
[4] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye; Mevakıfu'l-Muaraza fi Hilafeti Yezid, s.287

Hüseyin'in şehit edilmesinde Kûfe halkının tutumu konusunda şöyle demektedir: "İnsanların, Kûfe halkının geneli, ondan kaçmaya ve onu kendi başına terk etmeye başladılar. Hz. Hüseyin (ra) ve beraberinde bulunanlar Kûfe ordusuyla karşı karşıya geldiğinde, Kûfe halkının önde gelenlerine şöyle sesleniyordu:

"Ey Şebt b. Rib'i! Ey Hicar b. Ebcur! Ey Kays b. Eş'as! Ey Yezid b. Haris! Bana mektup yazarak meyveler olgunlaştı, etraf yeşillendi, herkes toparlandı, diyenler sizler değil miydiniz?"

Hz. Hüseyin böyle seslenerek öne atıldığında, onlar, "Biz böyle bir şey yapmadık" dediler. Bunun üzerine Hz. Hüseyin şaşkınlığını dile getirerek, "Sübhanellah! Bilakis hem de vallahi siz bunu yaptınız" dedi. Daha sonra Hz. Hüseyin onlara, "Ey insanlar! Eğer gerçekten beni istemiyorsanız, önümden çekilin de, benden sizden ayrılıp güvende olacağım yere, Medine'ye gideyim" diye seslendi.[1]

Sahabenin söylediklerine bakılırsa, buradaki itham Irak halkına yönelikti. Çünkü Hz. Hüseyin'in öldürülmesinden sorumlu olan onlardı. Nitekim Ümmü Seleme (rha) annemiz, Hz. Hüseyin'in ölüm haberini duyunca, Irak halkına lânet okumuş ve şöyle demişti: "Onu öldürdüler, Allah da onların iki yakasını bir araya getirmesin, onlara rahmetiyle muamele buyurmasın. Onu aldatıp zorla yanlarına istediler. Allah onlara lânet etsin."[2]

Abdullah b. Ömer (rma) Irak'tan gelip de, kendisine, "İhramlı iken sinek öldürmenin cezası nedir?" diye soran heyete şöyle cevap verir: "Ey Iraklılar! Size şaşmamak elden gelmiyor. Siz Allah Resûlü'nün (sav) kızı Fatıma'nın ciğer paresini öldürüyorsunuz, bu konuda hiçbir şekilde sıkılmıyorsunuz, sonra da kalkıp ihramlı iken sinek öldürmenin cezasından bana soruyorsunuz, siz nasıl bir toplumsunuz?"[3]

Bağdadi, "**el-Fark Beynel-Fırak**" adlı eserinde diyor ki: "Kufeli Rafizîler gaddar ve cimrilikle tanınırlar, hep arkadan vururlar. Hatta onların tutum ve davranışları darb-ı mesel halinde hep şöyle söylenegelir: 'Kûfelilerden daha cimri ve pinti adam, Kûfelilerden daha gaddar ve zalim insan.' Nitekim onların gaddar ve zalimliklerinin şu üç özelliği oldukça yaygındır:

---

[1] Ensabü'l-Eşraf, 3/227; Mevakıfu'l-Muaraza fi Hilafeti Yezid, s.288
[2] Fezailu's.-Sahabe, 2/782 Hasen bir isnad ile gelmiştir.
[3] Ahmed b. Hanbel Müsned, H.5568. Bu rivayet isnad yönünden sahih bir rivayettir.

Birincisi: Kûfeliler, Hz. Ali'nin öldürülerek şehit edilmesinden sonra Hz. Hasan'a biat ettiler, fakat Medain yollarında onu arkadan vurdular. Sinan el-Cufi bunu yapmıştı.

İkincisi: Hz. Hüseyin'le yazışarak onu Kûfe'ye dâvet ettiler, Yezid'e karşı onun yanında yer alarak ona yardım edecekleri sözünü verdiler. O da onlara aldandı, Medine'den ayrılarak onların yanına gelmek üzere yola çıktı. Kerbelâ'ya geldiğinde onu aldattılar ve onun aleyhinde olmak üzere Ubeydullah b. Ziyad'ın etrafında tek bir el gibi hareket ederek Hz. Hüseyin'in üzerine saldırdılar. Böylece hem Hz. Hüseyin'i ve hem de ailesinin ve yakınlarının büyük bir çoğunluğunu Kerbelâ'da öldürdüler.

Üçüncüsü: Nitekim Kûfeliler Hz. Hüseyin'in torunu, Ali'nin oğlu Zeyd'i de arkadan vurdular, onunla ettikleri biatlerini bozdular. Savaş şiddetlenince onu düşmanlarına teslim ettiler.[1]

İşte bütün bu sebeplerden dolayı en büyü sorumluluk Kufelilerindir, başta en çok suçlu olanlar onlardır. Çünkü korktular ve verdikleri sözlerini bozdular.

Ubeydullah b. Ziyad da Sorumludur

Ubeydullah, onun zulmü, onun şiddet ve baskısı, Halife Yezid'e muhalif olanlar üzerindeki tavrı çok acımasızcaydı. Nitekim Kûfe'de, Hz. Hüseyin'e vekâleten birinci Naip olarak bulunan Müslim b. Akil'e ve onun yanında bulunan ve Hz. Hüseyin'den taraf olan tanınmış Murat kabilesinin lideri Hani b. Urve'ye acımasızca yaptıkları bilinmektedir. Nitekim Yezid de, Ubeydullah'ın bu davranışlarını yerinde bulmuş ve onu, yaptıklarından dolayı onamıştı. Hatta İbn Ziyad'ın tutum ve davranışını onayladığını da gizlemiyordu. Nitekim Yezid ona yazdığı bir yazısında şöyle diyordu:

"Asıl konuya gelince, eğer mesele dediğin gibiyse sen geri adım atmadın. Senin yaptığın iş, atılgan, işini bilen kimselerin davranışıdır ve senin saldırman da cesur kimselerin gösterdiği atılganlıktan başkası değildir. Sen olması gerekeni yaptın ve iyi de ettin. Benim sana olan güvenimi de ispatladın, beni düş kırıklığına uğratmadın."[2]

İşte Yezid'in bu şekilde cesaret vermesi, İbn Ziyad'ı daha çok kötülük işlemeye sevk etmiştir. Zaten İbn Ziyad doğal olarak kötülüğe yatkın yara-

---

[1] Bağdadi, el-Fark Beynalfirak, s..37

[2] Mevakıfu'l-Muaraza fi Hilafeti Yezid, s.293 Tarihu't-Taberi'den naklen

tılışa sahip olan biriydi. İzlediği yol da hep aşırılığı seven, kana ve haksızlığa susamış olan biriydi. Böyle olmasaydı o hiç kötülük işler miydi? Acımasızlığı, kana susamışlığı, makamın başını döndürmesi olmasaydı, kendisine barış yolunu sunan Hz. Hüseyin'i hiç öldürebilir miydi?

Doğrusu basit karakterli insanlar alçak seviyede iken yüksek yerlere, zelil iken izzetli makamlara yükseldiler Ellerinde hiçbir şeyleri olmazken, imkân sahibi oluverdiler. Bu imkânlara güvenerek yükseklere tırmandılar, böylece bu sayede insanların saygı ve takdirini elde ettiler. Hayatlarının hep dalgalı geçmesi onları bu şekilde acımasızlığa sevk ediyordu. İşte İbn Ziyad da bu basit ve alçak seviyede olan kimselerin karakter özelliğine sahip olan biriydi.

İşte, makam ve mevkii ne olursa olsun İbn Ziyad'ın bu gibileri Hz. Hüseyin ile kıyaslandığında, Hz. Hüseyin'in neden dolayı elini onun eline uzatmaktan geri durduğu anlaşılır. Çünkü Hz. Hüseyin (rma) şöyle diyordu: "Ben, onlara, zelil ve aşağılanmış bir kulun elini uzattığı gibi elimi uzatmam ve gitmem."

Ömer b. Sa'd'a, Yezid'in mektubu ulaştığında, o, Hz. Hüseyin hakkındaki kanaatini şu sözlerle dile getiriyordu: "Vallahi Hüseyin ona teslim olmaz. Çünkü onurlu bir insan simasından bellidir."[1]

Bilindiği gibi Ubeydullah b. Ziyad, zalim ve despot olan bir valiydi, çok kötü uygulamaları olan bir siyasete sahipti. Bir gün Resûlüllah'ın ashabından Aiz b. Amr el-Müzeni, İbn Ziyad'ın huzuruna girer ve kendisine der ki: "Ey oğlum! Ben Resûlüllah'ın (sav) dinledim O (sav),

"**Doğrusu idarecilerin en kötüsü, insaftan yoksun olan deve bakıcısıdır**" diye buyurmuştu. Seni onlardan olmaktan uyarırım Bunun üzerine Ubeydullah kendisine, "Otur! Sen, ancak Muhammed'in ashabının bir kalıntısı, bir süprüntüsü olabilirsin" der. Aiz de Ubeydullah'a, "Onların bir kalıntısı, bir kepeği, süprüntüsü olabilir mi ki? Kalıntı ve süprüntü ancak onlardan sonrakilerde ve onlardan başkalarında olur" diye cevaplar.[2]

Oysa İbn Ziyad'ın yapması gereken şey, Hz. Hüseyin'in isteklerine kulak vermesi ve onun Yezid'in yanına gitmesine izin vermesiydi, ya da bir

[1] Tarihu't-Taberi, 6/342
[2] Müslim, İmara, H.23/1830 Benzer rivayetler için bak, Buharî, 7150–7151; Müslim, İmara, 142/21–22

başka yere gitmesine izin vermeliydi. Özellikle Hz. Hüseyin zaten Kûfe'ye girmeyecekti. Ama İbn Ziyad bunu yapmadı.[1]

İbnus-Salah, "Fetvalar" adlı eserinde şöyle der: "Burada bilinen gerçek o ki, Hz. Hüseyin'in öldürülmesine kadar işi vardıran emri veren Ubeydullah b. Ziyad'dır."

Yusuf el-İşş de der ki: "Burada bizim söylememiz gereken şey şudur: En başta Hz. Hüseyin'in öldürülmesinden sorumlu olan kişi başta Şimr'dir, ikinci olarak da Ubeydullah b. Ziyad'dır."[2]

Burada söylenmesi gereken en doğru söz, birinci ve en başta gelen sorumluluk ve böyle bir kanlı facia olayındaki en büyük günah ve vebal İbn Ziyad'ın omuzlarındadır. Çünkü bu emri veren ve bu görevi yürüten kişi vali olarak odur. Hz. Hüseyin'in isteklerini geri çeviren de kendisidir. Tarih onun bütün yaptıklarını kınamıştır ve hiçbir yaptığını onaylamamış ve hoş karşılamamıştır. En ağır şekilde tarihte yerilen kişi İbn Ziyad'dır. Çünkü zulümle, haksızlık ve baskıyla, ortalığı kan denizine çevirmekle idaresini sürdürmüştür.[3]

Zehebi de Ubeydullah b. Ziyad'ın biyografisinin sonunda şu ifadelere yer verir: "Şiiler, onun hayatını dürüst bir kişinin hayatı gibi değerlendirmezler ona ve onun gibilerine hep lânet okurlar. Biz ise Allah için ona buğzederiz ve onun yaptıklarından uzak olduğumuzu, onu onaylamadığımızı söyleriz. Fakat ona lânet okumayız ve onun durumunu Allah'a havale ederiz."[4]

Ordu Komutanı Ömer B. Sa'd'ın Kusuru

Hz. Hüseyin'in (ra) öldürülerek şehit edilmesinden sorumlu olanlardan birisi de İbn Ziyad'ın ordu komutanı Ömer b. Sa'd b. Ebi Vakkas'ın kendisidir, bunda kusurlu ve hatalı olan odur. Doğrusu, selefinin halefi olarak İbn Ziyad, Ziyad b. Ebih'in ne kötü halefidir. Bir de onun emrinde hareket ederek herhangi bir konuda onun emirlerini uygulan askerler de merhametsizdirler, acımasızdırlar. Oysa onlara düşen görev, böyle bir durumda böyle bir olaya karışmamaları ve uzak durmalarıydı ve hemen Hz. Hüseyin tarafına geçerek saf değiştirmeleriydi. Nitekim ordu komu-

[1] Mevakıfu'l-Muaraza fi hilafeti Yezid, s.295; el-Kayduş-Şerid, Varak,13
[2] ed-Devletul Emeviyye, s.172
[3] Abdulmelik b. Mervan ve'd-Devletul-Emeviyye, s.105
[4] Tarihul-İslâm

tanlarından olan ve İbn Ziyad tarafından gönderilen ilk komutan Hürr b. Yezid et-Temimi böyle davranmıştı.

Hürr, öce samimi davranarak Hz. Hüseyin'le ilgili en doğru kararın verilmesini beklerken, Ömer b. Sa'd komutasında gelen ordunun canice hareket etmesini ve acımasızlığını görüp meseleyi kavrayınca derhal saf değiştirmiş, Hz. Hüseyin'in ordusuna katılmıştı ve kendisi de şehit düşene dek, Hz. Hüseyin'in safında yer alıp İbn Ziyad'ın ordusuna karşı savaşmıştı.[1]

Ömer b. Sa'd, başta Hz. Hüseyin ile savaşmak istemedi. Çünkü kendisi emrinde bulunan dört bin askerle Deylem taraflarına savaş için hazırlanmış ve yola çıkmıştı. Ancak Ubeydullah b. Ziyad, Hz. Hüseyin'in Kûfe-'ye doğru yola çıktığını ve kendisine doğru geldiğini öğrenince, hemen Ömer b. Sa'd'a emir vererek, onunla savaşmasını, onu bertaraf ettikten sonra Deylem'e gitmesini emretti. Çünkü kendisi aynı zamanda Rey Emirliğini de üstlenmişti.

Bu emir üzerine Ömer b. Sa'd yolunu değiştirdi ve İbn Ziyad'a dedi ki: "Durumu bir görüşeyim, gözden geçireyim." Ömer, böylece halkla istişarede bulundu, Ömer, her kimle istişarede bulunmuş ise, hepsi de kendisine, Hz. Hüseyin'e karşı bir eylemin içinde yer almamasını söylediler. Nitekim kendisine öğütte bulunanlardan birisi de kız kardeşinin oğlu yani yeğeni Hamza b. Muğire b. Şûbe idi. Yeğeni dayısına diyordu ki: "Dayıcığım! Sana Allah adına yemin verdiriyorum, ne olur Hz. Hüseyin'e karşı bir hareketin içerisinde olma, aksi takdirde Rabbine karşı gelmiş ve günah işlemiş olursun. Onunla olan akrabalık bağlarını kesmiş, sıla-i rahmi sona erdirmiş olursun. Allah adına yemin olsun ki, eğer sen dünyanla, varlığınla ve yeryüzündeki gücünle ortaya çıksan ve bunların hepsi de senin olsa ve bunların tamamını kaybetsen, Allah'ın huzuruna Hz. Hüseyin'in kanıyla varmaktan çok daha hayırlıdır."[2]

Ömer b. Sa'd da, hiçbir öğüt verenin öğüdüne, uyaranların ve korkutanların korkutmalarına önem vermeksizin yeğenine, "Allah'ın izniyle gerekeni yapacağım" der.

Ancak Ömer b. Sa'd, dünya malına, makam ve mansıba düşkün olan biriydi ve bir an önce Emir olma sevdasını güdüyordu. Gerçek şu ki; Ömer b. Sa'd'ın, Hz. Hüseyin ve onuna beraber olanlarla çarpışmamak ve sa-

[1] Abdulmelik b. Mervan ve'd-Devletu'l-Emeviyye, s.105
[2] Tarihu't-Taberi, 6/335

vaşmamak için çaba gösterdiği söylenmektedir. Fakat o, çabaların hiçbirinde başarılı olamamıştır.

Esasen dünyaya düşkün olan kimseler, dünyayı elde etme uğruna gerçek insanlıklarını feda etmeyi bile göze alabilmektedirler. Dünyayı elde etmek adına saygınlık, mertlik ve insanlık gibi bütün bu değerleri bir kenara itebilmektedirler. Hatta dünya akıllarını başlarından almış olan kimseler bu saydıklarımızdan çok daha değerli olan değerleri bile bir çırpıda bırakıveriyorlar. Örneğin Allah ile kendileri arasında olan konumlarını unutuveriyorlar. Oysa her işin başında bunun muhasebesinin yapılması icap eder. Aksine bunlar apaçık olan gerçekleri unutuyor, hatta dünyanın faniliğini, makam, mevki ve mansıbın geçiciliğini, varlıkların bir hiç olduğunu ve olacağını da unutmuş olmaktadırlar. Çünkü dünya başlarını döndürmektedir.

Ömer b. Sa'd öyle bir zenginlik ve varlık içerisinde bulunuyordu ki, böylece adının hainlerle, sözünü tutmayan ve arkadan vuran zalimlerle birlikte yazılmasının peşindeydi. Böylece zalimlerin, hadlerini tecavüz edenlerin sicili ve defterleri içerisinde adının yer alması peşindeydi.

Ömer b. Sa'd, elde etmek istediği makam ve mansıbı kurban edebilseydi, Allah ve Resûlüne itaati kabul etseydi, eğer Allah'ın kendisi için dünyalıktan takdir ettiği şeyleri feda etmesini bilseydi, kesin olarak Allah katında, Allah'ın salih ve makbul kullarından olurdu.[1]

Yezid b. Muaviye'nin Sorumluğu

Yezid'e gelince, aslında Yezid, Hz. Hüseyin'in öldürülmesi taraftarı değildi ve böyle bir şey istemiyordu. Hatta Hz. Hüseyin'in Medine'den çıkmaması için de gayret gösteriyordu. Nitekim bu amaçla Abdullah b. Abbas'a mektup yazmış, ondan, Hz. Hüseyin'in çıkmaması için aracı olmasını istemişti. Nitekim Hz. Hüseyin'in başı, önüne konulduğunda Yezid, "Allah İbn Mercane'ye lânet etsin. Ben, Hüseyin öldürülmeden bu işin çözülmesini isterdim. Vallahi eğer ben onun yanında olsaydım, kesin olarak onu affederdim" demiştir.

Yezid'in, Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi sebebiyle ağlamış olması ve İbn Mercane'ye lânet okuması, ondan, onun kınanmasını kaldırmaz, Bu hareketi, kınanmaması için bir neden olamaz. Dolayısıyla Hz. Hüseyin'i ve arkadaşlarını öldürenlerle aynı suça ortak olmaktan kurtulamaz. Çünkü

[1] el-Emeviyyun Beynel Maşriki vel-Mağribi, 1/244

Yezid, Hz. Hüseyin'in öldürülmemesi için konu hakkında İbn Ziyad'a çok açık emirler vermeye kâdirdi. Ondan Hz. Hüseyin'den akıl ve hikmet çerçevesinde hareket etmesini isteyebilirdi. Bunu da Resûlüllah'a (sav) olan yakınlıkları ve Müslümanların gönlünde edindikleri yerleri sebebiyle yapmalıydı, fakat Yezid bu yola gitmedi.[1]

Bu itibarla Hz. Hüseyin'in öldürülerek şehit edilmesinden Yezid de soruludur. Nasıl sorumlu olmasın ki! Hz. Hüseyin, onun halife olduğu ve sorumluluk taşıdığı, o topraklara egemen olduğu bir dönemde öldürülmüştür. Nitekim Müminlerin Emiri Hz. Ömer (ra), Irak ve Şam'da meydana gelen herhangi bir olaydan, bir katırın ayağının sürçmesinden öncelikle kendisini sorumlu tutardı. Neden o yolu, gerektiği şekilde yapmadığından kendisini hesaba çekerdi. Eğer bir de öldüren caniler Müminlerin Emirinin ordusu içerisinde bulunuyorlarsa bu, hiç bağışlanacak veya göz ardı edilecek bir konu mudur? Doğrusu Hz. Hüseyin'in öldürülmesi Yezid döneminde utanç verici bir damga ve kara bir lekedir.[2]

Yezid'e Lanet Okumak Caiz mi?

Yezid'e lânet okunup okunmaması konusunda üç farklı görüş bunmaktadır. Bu görüşlerden ikisi oldukça uç noktalarda olan görüşlerdir, biri ise orta yol olan bir görüştür.

İki uç noktadan birine göre Yezid katıksız kâfirdir, münafıktır. Çünkü Hz. Hüseyin'i öldürme gayreti içine giren kişi odur. Allah Resûlü'nün (sav) torununu öldürtmüştür. Öldürmekteki amacı da ondan intikam ve rövanş almaktı. Çünkü sahabe tarafından öldürülen dedeleri olan Utbe'nin ve dedelerinin kardeşi Şeybe'nin, dayısı Velid b. Utbe'nin ve daha başkalarının öcünü almak, bunun rövanşını almak peşindeydi. Bilindiği gibi bunlar Bedir savaşında Hz. Peygamberin sahabesi ile Hz. Ali ve benzeri sahabe eliyle öldürülmüşlerdi. Nitekim bunlar Bedr'in intikamlarıydı, cahiliye eserleriydi, demişlerdir. Bu nedenle şöyle bir şiir dile getirilmiştir:

Bu yükler ortaya çıkıp da görülür hale gelince

Tümsek üzerindeki şu başlar beni hayata kavuşturdu

Karga ötmeye başladı da ötsen ya da ötmesen ne değişir

Çünkü ben peygamberden alacaklarımı aldım

---

[1] el-Alemu'l-İslamiyyi Fi'l-Asri'l-Emeviyyi, s.478

[2] el-Emeviyyun Beynel-Meşriki ve'l-Mağribi, 1/245

Hatta derler ki: Yezid, Uhud savaşında İbn Zeb'ari'nin söylediği şu şiiri mırıldanmıştır:

Keşke Bedir'de kaybolan büyüklerim görebilselerdi
Hazreçlilerin Esel olayındaki çığlıklarını
Çünkü onların önde gelenlerin öldürdük çoğunu
Böylece Bedir'de olanlarla eşitlendik bilsinler bunu[1]

Bu türden değerlendirmeler ve ifadeler doğrusu Şiiler için oldukça basit ifadelerdir. Çünkü onlar Hz. Ebu Bekir'i, Hz. Ömer'i ve Hz. Osman'ı tekfir etmektedirler. Bu nedenle Yezid gibi sıradan birinin tekfir edilmesi işten bile değildir.

İkinci uç noktada olanlar ise, Yezid'in salih bir insan ve âdil bir devlet başkanı olduğu savunanlardır. Bunlara göre Yezid, Hz. Peygamber (sav) döneminde dünyaya gelen sahabenin çocuklarıdırlar. Hepsi Resûlüllah'ın kucağına götürülmüşler ve ondan hayır dua almışlardır. Hatta kimileri de onu Ebu Bekir ve Ömer'den daha faziletli olarak değerlendirmektedirler. Hatta daha da ileri giderek onu peygamber olarak kabul edenler bile olmuş, Şeyh Adiyy'den veya öldürülen Hasan'dan yalan olarak şöyle demişlerdir:

"Doğrusu yetmiş veli, yüzlerini kıbleden çevirip Yezid'den yana olduklarını göstermişlerdir."

Bu ifade, Adevilerin ve benzeri dalalette olanların abartılı bir sözüdür. Çünkü Şeyh Adiyy, Ümeyye Oğullarından olan biridir. Salih, ibadete düşkün ve fazıl olan bir adamdır. Oysa bu adam sadece Sünnete dâvet etmiştir. Ki bunu, örneğin Ebul-Ferac el-Makdisi gibi ondan başkası da söylemiştir. Çünkü her ikisinin akidesi aynıydı.

Ancak kimileri sünnete, uydurma olarak birtakım ilaveler ve eklemeler yaptılar, hadisler uydurdular, bâtıl birtakım benzetmelere yer verdiler. Şeyh Adiyy ile Yezid konusunda aşırıya kaçtılar. Şiayı yerme noktasında da abartılı ifadeler kullandılar. Onların hiçbir tevbelerinin ve ibadetlerinin kabul edilemeyeceğini söylediler.

Her iki uç görüş de geçersizdir, bâtıl ve anlamsızdır. Çünkü en basit mânada düşünme kapasitesine sahip olan bir kimse, olayları bilen ve örnekleri değerlendirebilen kimse böyle bir şeye kalkışmaz. Az da olsa sün-

[1] el-Fetava, 4/294

net bilgisine sahip olan ve ilmi bulunan bir kimsenin böyle bir şeye nispet olunamayacağı gibi, aklı başında olgun düşünebilen bir kimsenin kalkıp böyle bir işe soyunacağı da kimse ileri sürülemez.[1]

Üçüncü yol, orta yol: Yezid de Müslümanların idaresini ele almış krallardan bir Müslüman kraldır. Herkesin olabileceği gibi onun da iyilikleri vardır, kötülükleri vardır. Ancak kâfir değildir. Ancak Hz. Hüseyin'in şehit edilmesindeki rolü ortadadır. Nitekim Harre halkına yaptıkları da ortadadır. Yezid bir sahabi olmadı gibi, Allah'ın salih velilerinden bir veli de değildi.

İşte bu görüş; akıl sahibi olan, ilim ve marifet ehli olan, sünnet ve icmaı bilen herkesin söylediği sözdür. Daha sonradan Yezid hakkında insanlar gruplara ayrılmışlar, gruplardan biri ona lânet okurken, bir diğeri de onu sevmiştir. Bir üçüncüsü ise ona sövmediği gibi onu sevmemiştir de, onu Allah'a havale etmiştir. Nitekim bu, Ahmed b. Hanbel'in de görüş olarak kabul ettiği, onun arkadaşlarından orta yolu izleyenlerin ve onlar dışında genelde tüm Müslümanların da kabul ettikleri bir yoldur.

Ahmed b. Hanbel'in oğlu Salih diyor ki babama sordum ve "Bazı kimseler bizim Yezid'i sevdiğimizi söylüyorlar" diye söyledim. Babam Ahmed b. Hanbel de bana, "Oğlum! Allah'a ve âhiret gününe iman eden bir kimsenin Yezid'i sever mi?" dedi. Ben de bunun üzerine,"Öyleyse babacığım! Neden Yezid'e lânet okumuyorsun?" diye sordum. Bunun üzerine babam bana, "Çocuğum! Sen, babanın herhangi bir kimseye lânet okuduğunu ne zaman gördün?" diye cevap verdi.

Salih diyor ki: Babam Ahmed'e, Yezid'in nasıl biri olduğunu sordum. O da, "O Medine de yaptığını yapmıştı" diye söyledi. Bunun üzerine kendisine, "Yezid, Medine'de ne yapmıştı?" diye sordum. Babam da, "O, Resûlüllah'ın ashabından olan bazı kimseleri öldürtmüş ve böylece yapacağını yapmıştı" dedi. Ben yine, "Peki ne yapmıştı?" diye sordum. Babam da, "O Medine'yi yağmaladı" dedi. Bu defa babama, "Yezid'den hadis rivayet olunabilir mi?" diye sordum. Babam da bana, "Ondan hadiz rivayet olunmaz" dedi.

İşte Kâdı Ebu Ya'la ve başkaları meseleyi bu şekilde aktarmaktadırlar.[2]

---

[1] el-Fetava, 4/295
[2] el-Fetava, 4/295

Ebu Muhammed Makdisi'ye Yezid meselesi sorulunca demiş ki: "Edindiğim bilgiler çerçevesinde, ona sövülmez, dil uzatılamaz, ama sevilmez de."

İbn Teymiye de diyor ki: "Öğrendiğime göre dedemiz Ebu Abdullah b. Teymiye'ye de Yezid meselesi sorulmuş ve o da, "Onun için ne eksiklik yap, ne de aşırıya kaç" diye cevaplamıştır.

İşte böyle bir değerlendirme, Yezid hakkında olsun, benzerleri hakkında olsun, en güzel bir değerlendirmedir. Yezid'e sövülmemesi ve lânet okunmaması meselesi; onun lânetlenmesini ve sövülmesini gerektiren bir fasıklık alameti görülmediğinden dolayıdır. Ya da belli ve bilinen bir fasıka özellikle o hedef alınarak lânet etmenin doğru olmaması sebebiyledir. Bu ya tahrimi mânada veya tenzihi anlamda bir yasaklamadır. Nitekim Buharî, Sahih adlı eserinde, Ömer'den naklen şu eşek (himar) lakabıyla anılan kimse konusunda gelen bir rivayeti görmekteyiz. Adam birçok defalar içki içerken yakalanır ve yakalanmasıyla de kırbaç cezasına çarptırılır. Böyle bir durumda sahabe ona lânet okumaya başlayınca, Peygamber (sav), "**Ona lânet okumayın. Çünkü o Allah'ı ve Resûlü'nü sever**"[1] diye buyurmuştur. Nitekim "**Mümine lânet okumak, onu öldürmek gibidir**"[2] diye de buyurmuştur.

Bilindiği gibi Resûlüllah (sav) genel mânada içki ve şarap içen herkese lânet okumuş, fakat belli bir şahsa lânet okumamıştır. Nitekim verdiğimiz sahih hadiste Allah Resûlü, bilinen o muayyen kişiye lânet okunmasına izin vermemiş ve bunu yasaklamıştır. Nitekim tehdit içeren ve yetim mallarını yemekle ilgili olan nasslar da genel mânada olan ve belli bir şahsı hedef almayan nasslardır. Kezâ, zina edenlerle ve hırsızlık yapanlarla ilgili nasslar da böyledir. Bu nedenle genel mânadaki bu türden nassları ele alarak belli bir kimsenin cehennemliklerden olabileceğine şehadet edemeyiz. Çünkü olabilir ki, kişi kendisini cehennemlik yapacak olan amellerden dönmüş olabilir. Bu durum ya, o kişinin tevbe etmesi veya o kötülüğü ortadan kaldırabilecek bir iyilik yapmış olması yoluyla kazanılmış olabilir. Yahut da onun işlediği kötülüğe kefaret olabilecek bir musibetle karşı karşıya kalınması ile kurtulmuş olabilir. Veya makbul ve geçerli bir şefaat sayesinde veya bir başka şekilde kurtulmuş olabilir. Bu nedenle belli bir kimse hedef alınarak ona lânet okunamaz.[3]

---

[1] Buharî, H.6780
[2] Buharî, H.6652
[3] İbn Teymiye, el-Fetava, 4/296

Lânet okuyanlardan kimileri ettikleri lâneti terk etmeleri, bırakmaları tıpkı mubah olan diğer fuzuli sözleri terk etme kabilinden olan şeylerdir. Yoksa bir kerahet sebebiyle değildir. Veya ona olan sevgiyi terk etmektir. Çünkü birine karşı gösterilen özel muhabbet, ancak peygamberlere, sıddik, şehit ve salihlere karşı olabilir, onlardan birine karşı değil, hepsine karşı gösterilebilir. Çünkü Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kişi sevdiğiyle beraberdir."[1]

Allah'a ve âhiret gününe iman eden bir kimse, hiçbir zaman Yezid'le beraber olmayı veya onun benzeri krallarla birlikte olmayı tercih etmezler. Çünkü bunlar âdil kimseler değildirler. Birine karşı **sevgi ve muhabbeti terk etmek** iki şeye bağlıdır:

Birincisi: Kişiyi sevmesi, onun işlediği salih ameller sebebiyle değilse, geriye bir tek şey kalır. O da o kişinin sultacı krallardan biri olarak kalması gelir. Böyle kişileri sevmek ise işte bu türden olan bir sevgi olup, bu, meşru olan bir sevgi veya muhabbet değildir. İşte böyle bir durum ve bir de herhangi bir kimsenin fasık olduğu sabit değilse, onun hakkında gösterilen sevgi meselesi yoruma bağlıdır.

İkincisi: Birine karşı sevgiyi ve muhabbeti terk etmek onun zalimliği, fasıklığı ve hayatında izlediği yol sebebiyle olur. Nitekim Yezid'in Hz. Hüseyin'e karşı izlediği tutum ve Medinelilere karşı giriştiği Harre olayı, onun sevilmemesini gerektiren bir sebeptir.[2]

Âlimlerden Ebul-Ferec el-Cevzi ve Elkiya el-Hirasi -ki bu zat Ali b. Muhammed el-Taberi olup İmaduddin (v.504/1110) lakabıyla tanınır- ve benzeri başka âlimlerin, kendilerine lânet ettikleri kimselere gelince, o kimselerde gördükleri ve onlara göre lânet edilmesini mubah kabul ettikleri gerekçelere dayalıdır.

Diğer taraftan kimileri, onun fasık olduğunu söylüyorlar ve fasık olması hasebiyle her fasık da lânetlenebileceğinden ötürü lânetlemektedirler. Kimi zaman da, bir kimsenin fasık olduğuna hüküm vermeseler bile, kişinin mâsiyet ehli olduğunu ileri sürmektedirler. Bundan dolayı da ona lânet okumaktadırlar. Bazen de, her ne kadar başka fasıklar lanetlenmeseler de, sadece kişinin büyük günah işlemiş olması sebebiyle lanetlenebileceğini söylemişlerdir. Nitekim Hz. Peygamber (sav), her ne kadar mâsiyet işleyen herkese lânet okumamış ise de bazı mâsiyet türlerini işleyenlere

[1] Buharî, H.6169
[2] İbn Teymiye, el-Fetava, 4/296

lânet okumuş olduğu gibi, bazı isyankâr kişilere de lânet okumuştur.[1] İşte lânetlenmeyi gerektiren üç sebep bunlardır.

Nitekim Gazalî ve Dusti gibi, Yezid'in sevilmesini veya onu sevmeyi caiz gören âlimler de vardır. Bunlar bunun için iki gerekçe ileri sürmektedirler.

Birincisi: Yezid de bir Müslümandır, Müslümanların idaresini ele almıştır. Bu da sahabe döneminde gerçekleşmiştir. Başkaları da onlara tâbi olmuşlardır. Yezid'de övgüye değer huylar var olduğu gibi yerilmesi gereken özellikler de vardır.

Harre ve benzeri olaylar sebebiyle hoş görülmemesine rağmen bütün bunlar yoruma muhtaçtırlar. Bunun için de şöyle demektedirler: Yezid bu konuda içtihat etmiştir, fakat içtihadında hata etmiştir. Harre halkı ise, en başta biat etmelerine rağmen biatlerini bozmuşlardır. Bu durumu, Abdullah b. Ömer ve başkaları Harre halkı için onaylamamıştı.

Hz. Hüseyin'in öldürülmesi olayına gelince, bir defa, onu öldürme emrini Yezid vermemiştir ve buna rıza da göstermemiştir. Hatta ölümü sebebiyle üzüntüsünü ortaya koymuştur. Hz. Hüseyin'in kesilen başı da ona getirilmemiştir. Ancak Ubeydullah b. Ziyad'a götürülmüştür.

İkinci sebep de şudur: Buharî, Sahih adlı eserinde Abdullah b. Ömer'den rivayet ediyor, rivayete göre Resûlüllah (sav) şöyle buyurmuştur: **"Kostantıniye'ye karşı ilk savaşacak olan ordu bağışlanmış olacaktır."**[2]

Kostantıniye'ye karşı savaşan ilk ordunun başında komutan olarak Yezid bulunuyordu.

Gerçek şu ki, bu iki görüş hakkında da içtihat caizdir. Kaldı ki hem iyilik ve hem kötülük işleyenlere karşı da sevgi gösterilebilir. Bize göre bunda herhangi bir aykırılık yoktur. Çünkü bir kimsede hem övgüye değer ve hem de yerilebilecek huylar bulunabilir, hem sevap ve hem ceza gerektiren şeyler olabilir. Bu durum onun üzerine namaz kılmak ve ona dua

---

[1] İbn Teymiye, el-Fetava, 4/297

[2] Buharî, H.2924 Buharî'de yer alan hadis yukarıdaki gibi değildir. Rivayet şöyledir: Ümmü Haram anlatıyor. Kendisi Ubade b. Samit'in eşidir. Resûlüllah'tan işitmiştir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuş: "Ümmetimden Kayser'in şehrine -ki bu İstanbul demektir- savaş yapacak olan ilk ordu, bağışlanmıştır." Bu hadisin baş tarafı da bulunmaktadır. İsteyen bu numaralı hadise Buharî'de bakabilir. Hadiste Kostantıniye değil, Kayser'in şehri olarak geçmektedir. Yazar burada "Yezid de, başkomutan olarak bu ordunun başındadır" derken, bu ifade yazara aittir. Bir bakıma Yezid'i temize çıkarmak gibi bir gayret gözükmektedir ki, bu, yanlıştır. (Çeviren)

etmeye engel oluşturmayacağı gibi, her iki durum değerlendirildiğinde sövülmesi de lânet okunması da sözkonusu olabilir.

Ancak Ehl-i Sünnete göre, Müslüman fakat fasık olan bir kimse, cehenneme girmiş olsa veya cehenneme girmeyi hak etmiş olsa bile mutlaka onlar cennete bir gün gireceklerdir. Çünkü bu gibilerin hem sevap yönleri ve hem de günah yönleri vardır. Fakat Haricîlerle Mutezile bunu kabul etmemektedirler. Onlara göre bunlar ebedi cehennemliktirler. Bunlara göre bir kimse eğer sevaba hak kazanmış ise, onun ayrıca ceza görmesi sözkonusu olamaz. Eğer cezayı hak etmiş ise, ayrıca cennete girmesi sözkonusu değildir.[1]

Ancak bunun için dua veya beddua etme caiz mi değil mi? Bilindiği gibi Müslüman olarak ölenlerin cenaze namazları kılınır. İster iyi ve ister kötü olsunlar, Müslüman olarak ölmüşlerse, cenaze namazlarının kılınmasına mani bir durum yoktur. Facir yani kötü olan bu kimse veya o türden kimseler bizzat lânet edilmiş olsalar bile bu, bir şey değiştirtmez. Ancak birincisinin durumu daha normal ve adalete daha uygundur.

Nitekim İbn Teymiye de, Şam'a geldiğinde Moğollu Mikdam Bolay'ın sorduğu soru üzerine bu yönde fetva vermiştir. Çünkü bunlar Şam'a büyük bir fitne ile gelmişlerdir, bunlarla başkaları arasında birçok olay ve görüşme cereyan etmiştir. Bu adam İbn Teymiye'ye, "Sen, Yezid hakkında ne dersin?" diye sorar o da, "Biz ona sövmeyeceğimiz gibi onu sevmeyiz de. Çünkü o, salih bir insan değil ki sevelim ve biz, Müslümanlardan herhangi birine de bizzat belirterek ona dil uzatıp sövmeyiz" der. Bunun üzerine Moğollu kendisine, "Zalim olsun, Hz. Hüseyin'i öldürmüş olsun, ona lânet okumaz mısınız?" dediğinde İbni Teymiye ona, "Haccac b. Yusuf ve benzeri zalim adamlar sözkonusu olduklarında, biz de onlar için yüce Allah'ın Kur'an'da buyurduğu gibi, "**Allah'ın lâneti zalimlere olsun**" (Hud, 11/18) diye lânet okuruz, der. Hiçbir kimseyi bizzat hedef alarak lânetlemeyiz. Gerçi kimi ilim sahipleri ona lânet okumuşlardır. Bu, konu hakkında içtihatta bulunmayı caiz görenlerin görüşüdür. Ancak İbni Teymiye'nin sözü bizim için daha yerinde ve daha güzeldir.

Hz. Hüseyin'i öldürenlere ve öldürülmesine yardımcı olanlara ya da buna rıza gösterenlere gelince; Allah'ın, meleklerin ve insanların lânetleri onların üzerlerine olsun. Allah onlardan hiçbir bir ameli kabul etmesin" deriz.

[1] İbn Teymiye, el-Fetava, 4/297

Adam bu defa "Ehl-i Beyti şevenler hakkında ne dersiniz?", diye sorduğunda, İbni Teymiye de, "Bize göre onları sevmek farzdır ve kişinin ecir göreceği vacip bir ameldir. Çünkü bize göre Müslim'in Sahih'inde sabit olan bir hadis bulunmaktadır. Bunu Zeyd b. Erkam rivayet ediyor, demiş ki:

"Resûlüllah (sav) bize, Mekke ile Medine arasında yer alan Gadir-i Hum mevkiinde seslendi ve '**Ey insanlar! Ben aranızda iki önemli şey bırakıyorum. Bunlardan biri Allah'ın Kitabıdır, ikincisi de Ehl-i Beytimdir**'[1] buyurdu.

İbn Teymiye, Moğollu Mikdam'a şöyle demiştir: "Biz her gün namazlarımızda, '**Allahumme Salli ala Muahmmedin ve Ala âli Muhammed. Kema salleyte Ala İbrahime inneke Hamidun Mecid. Ve Barik ala Muhammedin ve ala âli Muhammed. Kema Barakte ala İbrahime inneke Hamidun Mecid**' deriz.

Bu defa Moğollu, "O halde Ehl-i Beyte buğzedenler hakkında ne dersin?" diye sorar. İbn Teymiye de, "Kim onlara buğzederse Allah'ın, meleklerin, insanların ve her varlığın lâneti onların üzerine olsun. Çünkü Allah onların hiçbir amelini kabul buyurmaz" diye cevap verir.

Daha sonra İbn Teymiye Moğol vezirine der ki: "Neden dolayı Yezid için, bu adam Tatar mıdır?" diye söylemektedirler" deyince, vezir kendisine: "Dımaşk halkı, onun Nasıbi[2] olduğunu söylemektedirler" der. Bunun üzerine İbn Teymiye yüksek bir sesle, "Bunu söylen yalan söylüyor. Kim bunu söylüyorsa Allah'ın lâneti üzerlerine olsun. Allah adına yemin olsun ki Şam halkı içerisinde Nasıbî olanı yoktur ve ben, onları içinde bir Nasıbî'nin var olduğunu da bilmiyorum. Eğer Dımaşk'ta herhangi bir kimse Hz. Ali'ye eksiklik izafe eden bir söz söylemiş olsa, bütün Müslümanlar ona karşı ayaklanırlar" diye haykırır.[3]

Burada bilmemiz gereken bir husus var, o da, Abbasî devleti kurulana ve Ümeyye Oğulları için sınırlar tâ Nil'e kadar genişleyene dek Yezid'e lânet konusu yaygınlık kazanmamıştı.[4]

Bu arada merfu olarak rivayet olunan, "Ümeyye Oğullarından Yezid denen bir adam çıkıp da gedik açana dek ümmetimin devleti hep ayakta

---

[1] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4/367
[2] Nasıbî; Hz. Osman'a taraftar görünüp Hz. Ali'ye buğzeden bid'at ehli bir fırka.
[3] İbn Teymiye, el-Fetava, 4/297-298
[4] Mevakıfu'l-Muaraza fi hilafeti Yezid, s.501

kalacaktır" mânasındaki bu hadise gelince bu, sahih olmayan bir hadistir. Çünkü bunun sahih olmadığını gösteren birçok illet bulunmaktadır.[1]

Bu hadisi, Ebu Ya'la, Müsned adlı eserinde Sadaka es-Semin yoluyla Hişam'dan, Hişam Mekhul'den, bu da Ebu Ubeyde'den merfu olarak rivayet ediyor Bu rivayette iki illet bulunmaktadır.

Birinci illet, râvi Sadaka es-Semin zayıftır. Bu adam, Ebu Muaviye Sadaka b. Abdullah es-Semin adındaki kişidir ve Dımaşklıdır. Yahya b. Main, Buharî, Ebu Zur'a ve Nesai tarafından zayıf kabul edilmiştir. Ahmed b. Hanbele göre de, onun merfu olarak rivayet ettiği hadis münkerdir. Onun Mekhul'den rivayet ettikleri de mürsel rivayetlerdir ve ciddi mânada zayıf olan rivayetlerdir. Kaldı ki kendisi bir hiçtir, rivayet ettiği hadisler de münker olan rivayetlerdir. Darekutni de, onun metruk olduğunu söylemiştir.[2]

İkinci illet ise, Mekhul ile Ebu Ubeyde arasında inkıta yani boşluk bulunmaktadır. Çünkü Mekhul, Ebu Ubeyde'ye yetişmemiştir.[3]

İbn Kesir, Yezid'i yeren birtakım hadislerden söz eder ve der ki: "Yezid b. Muaviye aleyhinde olmak üzere İbn Asakir onu yeren birtakım hadisler rivayet eder. Hepsi de uydurmadırlar. Bu rivayetlerden hiç sahih olanı yoktur. Bu konuda en doğru olan rivayet diye sunulanı da bizim yukarıda zikrettiğimiz rivayettir ki, bu rivayetin isnad yönünden ne kadar zayıf olduğunu açıkladık, aralarında inkıta bulunduğunu söyledik. Yine de Allah en iyisini bilir."[4]

HZ. HÜSEYİN'İN ÖLDÜRÜLMESİ ETRAFINDA ÜRETİLEN EFSANELER

Şiiler, bu olay etrafında ürettikleri haberlerde oldukça abartılı davranmışlardır. Tarih kitapları akla hayale alınmayacak şaşkınlıklarla doludur. Bu söylenenlere göre, Hz. Hüseyin'in şehit düşmesi üzerine ufukta bir kızılık belirmiş, taş ve kayaların atından kanlar damlamaya başlamış, cinler ağlaşmaya koyulmuşlar Bu ve benzeri Şiîlerin hayallerinde ürettikleri birçok şaşkınlık uyandıran olaylar ve uydurmalar... Günümüze dek bu türden uydurmalar ağızdan ağza dolaşıp durmaktadır.[5]

---

[1] Ahdas ve Ehadisu Fitnetil Herc, s.204; Ebu Ya'la, Müsned, H.870
[2] Tehzibut-Tehzib, 4/381
[3] Ahdas ve Ehadisu Fitnetil Herc, s.204
[4] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye. Ahdas ve Ehadisu Fitnetil Herc, s.204
[5] Ahdas ve Ehadisu Fitnetil Herc, s.204

Esasen bu türden rivayetleri araştırıp inceleyenler, tüm bu rivayetlerin zayıf ve hiçbir öneme haiz rivayetler olmadığını göreceklerdir. Ya, birtakım meçhul veya aslı nereye dayandığı bilinmeyen rivayetler olduğu görülecektir. Ya da müdelles rivayetler olup bakan gözleri köreltecek şaşırtmaca, gerçekle bir ilgisi bulunmayan rivayetlerdir.

Şiî tarihçilerin yalan ve uydurmalarına bir örnek olsun diye şu misali verelim. Bu tarihçilere göre, Hz. Hüseyin ailesinden ve taraftarlarından esir olarak alınanlar, çıplak vaziyette develere bindirilerek, hatta Horasan develerine yükletilerek dolaştırılmaya başlanmış. Daha önceleri hörgüçleri olmayan bu develer üzerinde Allah hörgüç yaratmış, böylece çıplak vaziyette olanlar ön ve arka avret yerlerini bununla kapatır olmuşlardır.[1]

İbn Kesir diyor ki: Şiiler Aşura günü konusunda da aşırılığa kaçtılar, bunun etrafında birçok hadis ve iğrenç denecek yalanlar uydurdular. Güya o gün, güneş tutulmuş, o kadar karanlık çökmüş ki gündüzün yıldızlar ortaya çıkmaya başlamış. O gün her kaldırılan taşın altından kanlar görülmüş, gökyüzü kıpkızıl hale gelmiş, güneş ışınları âdeta kan kırmızı gözükmeye başlamış. O gün gök asılı vaziyette gibi gözükmüş, yıldız ve gezegenler çarpışmaya başlamıştır. Gökten kan kırmızı yağmur yağmış. Oysa o günden önce gökyüzünde kırmızılık nedir bilinemezmiş. Hatta Hz. Hüseyin'in başı saraya getirildiğinde sarayın duvarlarından kanlar akmaya başlamış. Yeryüzü üç gün karanlıkta kalmıştır.

O gün yanında bir zaferin boyası veya benzeri bir boya bulun kimse ona dokunmamış olsun ki, mutlaka dokunanın elini yakar olmuştur. Beyt-i Makdis taşlarından bir taş kaldırılmamış olsun ki mutlaka altından kanlar çıkmıştır. Hz. Hüseyin'den ganimet olarak alınan develer kesilip etleri pişirildiğinde, etleri âdeta Ebu Cehil karpuzu misali acılaşmıştır, yenemez olmuştur. İşte bu ve benzeri hezeyanlar ve uydurma rivayetler hep onların imalatı olup hiçbirisi sahih değildir.[2]

Yüce Allah'ın Hz. Hüseyin'in Katillerinden İntikam Alması

Bu arada Hz. Hüseyin'i öldürme olayına katılanlarla ilgili olarak gelen rivayetlerin çoğu doğru olan rivayetlerdir. Çünkü bu olaya kim katılmışsa mutlaka şu ve bu şekilde başlrına bir olay gelmiş ya da onulmaz bir hastalığa yakalanmışlardır. Hatta birçoğu da delirmiştir. Şiîlerin bu konu hakkındaki uydurmaları ise sayılamayacak derecede çok ve abartılıdır.

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/564-565
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/576

Ancak biz yukarıda anlattıklarımızla yetinmek istedik. Anlatacağımız bazı rivayetler üzerinde de düşünmek gerekir. Esasen bu türden haberleri İbn Cerir Taberi gibi hafızlar eserlerinde aktarmamış olsalardı, ben bunlara yer verecek değildim. Bu rivayetlerin birçoğu da Ebu Mihnef Lut b. Yahya'dan gelen rivayetlerdir. Bu adam aslen Şiî akidesine bağlı olup hadis imamlarına göre zayıf bir ravidir. Ancak o da bir tarihçidir, hafızdır, başkalarında bulunmayan bilgiler kendisinde bulunmaktadır. Bu nedenle, birçok yazar ondan sonra gelenlere nazaran ona dayanır. Allah en iyisini bilendir.[1]

İbn Teymiye (rh) diyor ki: "Ehl-i Beytin esir edildiği ve develere çıplak vaziyette bindirilerek dolaştırıldığı ve bundan dolayı develerde iki hörgüç ortaya çıktığı, bununla ön ve arka avret yerlerini kapattıkları konusundaki soruya gelince, doğrusu bu, en iğrenç ve en açık bir yalandan başka bir şey değildir. Bu, zındıkların ve münafıkların uydurageldikleri iftiralardan öteye geçmez. Çünkü bunların asıl amacı İslâm'ı lekelemek ve ona bağlı olanlara, Ehl-i Beyte, diğer Müslümanlara dil uzatmaktır.

Doğrusu bu gibi şeyleri ve şöhret kazanmasını duyan, bunda yer alan yalanları işitenler sanırlar veya diyebilirler ki: "Bize aktarılan peygamber mucizeleri ve veli kerametleri aynı cinsten olan şeylerdir. Sonrasında ortaya çıkan ve 'Bu ümmet, peygamberlerinin Ehl-i Beytine hakaret ediyorlar" diye mesele açıklanınca, burada, Allah'tan başka hiçbir kimsenin bilemeyeceği en hayırlı bir ümmet olarak çıkarılan bu insanlara bir dil uzatma vardır. Çünkü herkes bilir ki Horasan develeri yaratıldıklarından bu yana hep iki hörgüçlüdürler. Peygamberleri peygamber olarak gönderilmezden önce de öyleydiler. Ehl-i Beyt henüz ortada yok iken de o deve––ler iki hörgüçlüydüler. Tıpkı diğer develer, koyunlar, sığırlar, atlar ve katırlar nasıl ki daha önceden var edilmişlerse bu iki hörgüçlü develer de onlar gibi önceden var edilmişlerdir.[2]

Üzülerek belirtmeliyim ki, Taberi, İbn Asakir ve benzeri İslâm tarihçileri eselerine bu türden yalan yanlış rivayetleri, bâtıl ve uydurma şeyleri doldurmuşlardır. Özelikle bu iki tarih eserinin ve benzeri diğer tarihi kaynakların iyi bir şekilde elden geçirilmesi ve tahkik edilmesi gerekmektedir.[3]

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/576
[2] İbn Teymiye, el-Fetava, 4/306
[3] Ahdas ve Ehadisu Fitnetil Herc, s.213

HZ. HÜSEYİN (RA) İLE İLGİLİ BAZI MERSİYELER

Süleyman b. Katta et-Teymi diyor ki:

Doğrusu öldürülen taze ve körpe insan Haşim oğullarındandır
Kureyş'ten bir boynu zelil kıldı, kendisi de zelil olacak elbet
Muhammed ailesinin evlerine uğradım,

Benzerlerine orada rastladım çözüldüklerinde, diye devam eden bu mersiye şöyle son bulmaktadır:

Görmez misin dünya bu yüzden hastalandı
Çünkü Hüseyin yok oldu, ülkeler ürperdi[1]

Hz. Hüseyin öldürülmesiyle alâkalı olarak Ebu Esved ed-Düeli de şöyle diyor:

Diyorum ki bu bir korkudan ve ürpermekten geldi ileri
Allah Ziyad Oğullarının mülkünü yok etsin bil bunu
Arkadan vurup ihanet ettikleri için gelmesin iki yakaları bir araya
Tıpkı Semud ile Ad kavminin yok oldukları gibi olsun âkıbetleri
Peygamberimizin ailesi zaten önceden de kerem sahibiydiler
Beldelerin dayandıkları temel direkleriydiler
Hüseyin fazilet sahibi, üstünlükleri olan cömert insan
Hem şehirlileri ve hem bedevileri tezyin eden bir insan[2]

Ubeydullah b. Hür de yine şöyle sesleniyor, işte birkaç satır:

Hayatta olduğum sürece senin özleminle tutuşacağım
Boğazımla gırtlağım arasında düğümlenip kalacağım
Hüseyin benden uğruna canımı feda edeyim istediğinde
Düşmanlarına ve şekavet ehli kimselere karşı yanında olaydım
Keşke hayatımla onun yanında yer alsaydım
Buluşma gününde ikrama ererdim
Mustafa'nın oğluyla beraber olsun canım feda
Döndü sonra ayrılık diye veda etti gitti, diye devam ediyor.[3]

---

[1] Tabakat, 1/512. Tahkik Sülemi
[2] Tabakat, 1/512. Tahkik Sülemi
[3] Tabakat, 1/516

İslâm Şairi Pakistan'ın Kurucusu Muhammed İkbal de diyor ki:

Hüseyin iyiler ve özgürler arasındadır.
Ben onun şemailini tezkiye edecek değilim
Siz gerçek susuzluğu Hüseyin'den öğrenin
Çünkü Hüseyin onun çağrısına icabet etti
Anneler güneş için ışık doğururlar
Mücevherler için de güzellik ve saflık[1]

[1] ed-Devhetun-Nebeviyye, s.130

3.
KONU

ÖNEMLİ DERSLER VE İBRET ALINACAK OLAYLAR

AŞURA GÜNÜ

Bu, haram aylardan Muharrem ayının onuncu günüdür. Bununla ilgili İslâm ile hiç ilgisi bulunmayan ve reddi gereken birçok bid'at meydana getirildi. Bu nedenle ifrat ile tefrit arasında iki grup helâk olup gittiler. Bu iki gruptan biri bu günü sevinç ve mutluluk günü olarak bayram yaptılar ve bu yüzden helâk oldular. Diğer bir grup ise bu günü hüzün ve yas günü ilân ederek bu yüzden helâk oldular.[1]

Hz. Hüseyin'in (ra) öldürülmesi olayını bahane eden Şîa, bu konuda çok daha ileri giderek ve taşkınlık ederek, onun şehit edildiği günü, yani Muharrem ayının onuncu günü olan Aşura gününü bir matem, hüzün ve ağlama günü kabul ederek, o günden bu güne tâ zamanımıza kadar konuya ilişkin taşkınlıklarını ve abartı davranışlarını hâlâ sürdürmektedirler. Zaten onuncu gün mânasına gelen Aşura gününde her yıl kendilerince birtakım etkinlikler yaparlar.

Hatta bu günde yas tutmanın, kendilerine acı çektirmenin, ağlayıp sızlamanın, feryad ve figan etmenin sevap olduğunu, büyük ecir olduğunu

[1] Süleyman es-Secmi, el-A'yad ve Eseruha Alel-Müslimin, s.261

kaynaklarında dile getirirler. Dahası bu şekilde davranmanın mağfiret ve rahmet nedeni olduğunu, günah ve hataların bağışlanması için bir kefaret sayıldığını ileri sürerler. Çünkü Şîa'nın iddiaları bu merkezdedir.[1]

Nitekim Tusi, Emali adlı eserinde kendi senediyle Rıza'ya (rh.a) dayandırarak şu rivayeti aktarıyor. Rıza demiş ki: "Kim Aşura gününde kendi asli gereksinimleri uğruna çabalarını bırakırsa, yas çekme adına çalışmazsa, Allah da dünya ve âhirette onun ihtiyaçlarını karşılamaz. Kim Aşura gününü kendisi için bir musibet, bir hüzün ve ağlama günü olarak kabullenirse, Allah da kıyamet günün onun için sevinç ve mutluluk günü kılar. Bizimle birlikte o gün cennette gözlerini aydınlık kılar."[2]

Yine Tusi kendi senediyle Ebu Ammare el-Kufi'den şu rivayette bulunuyor, Ebu Ammare demiş ki: "Cafer b. Muhammed'den (rh.a) işittim diyordu ki: "Bizim kanımızın aktığı günde veya bizim hakkımız olan bir şeyi bizden esirgedikleri bir günde, ya da ırzımıza leke getirilmek istenen veya bizim taraftarlarımızdan birine yapılan yapılan günde kim gözlerinden bir yaş akıtırsa, Allah bu sebeple cennette onun için heybeler dolusu nimetler hazırlar."[3]

Berfi kendi senediyle Cafer-i Sadık'tan rivayet ediyor, o demiş ki: "Bir kimsenin yanında Hüseyin'den söz edildiğinde, bir sineğin kanadı kadar da olsun gözünden yaş aksa, onun denizköpüğü misali günahları da olsa bağışlanır."[4]

Meclisi, eserinde bir bölüm başlığı ayırmış ve bu başlığa, "**Hüseyin'in musibeti ile diğer imamların musibete uğramaları üzerine ağlamanın sevabı bahsi**" adını vermiştir. Bu başlık altında, Aşura gününde ağlamanın ve matem tutmanın âdabından söz ediliyor. Buna ilişkin olarak 33 rivayetin üzerinde rivayete yer veriyor.[5]

Bunlardan birkaç örnek şöyledir. Meselâ kendi senediyle Ebu Abdullah'tan (as) yaptığı şu rivayettir, Ebu Abdullah diyor ki: "Her ağlayıp sızlanma hoş karşılanmaz, mekruhtur. Sadece Hz. Hüseyin için ağlamak, sızlamak, paralanmak mekruh değildir."[6]

---

[1] el-Akide Fi Ehli'l-Beyti Beynel-İfratı vet-Tefriti, s.490
[2] Emali et-Tusi, s.194; Biharul Envar, 44/284
[3] Biharul Envar, 44/279; Emali el-Mufid, s.112
[4] el-Mehasin, s.36
[5] Biharul Envar, 44/278-196
[6] Biharul Envar, 44/280

Hatta bu iddialarında o kadar ileri gidiyorlar ki, gök ve yeryüzünün onun öldürüldüğü gün ağladığını, gökten kan ve kırmızı renkte toprak yağdığını, nitekim o yüzden meleklerin, cinlerin ve diğer yaratıkların da yas tutarak ağladıklarını yazıp söylerler.[1]

Şîa, sadece bu rivayetlerle de yetinmemiş, Aşura gününde oruç tutmanın haram olduğundan söz etmiş ve Aşura gününde oruç tutan bir kimsenin Hz. Hüseyin'in ve tüm Ehl-i Beytin düşmanı olduklarını söylemişlerdir.[2]

Nitekim İmam Küleyni Cafer b. İsa'dan rivayetle kendi senediyle şu rivayette bulunuyor, Cafer demiş ki: "Aşura gününde oruç tutmaktan ve insanların o günle ilgili olarak söylediklerinden Rıza'ya (rh.a) sordum, bunun üzerine o şöyle dedi:

"Yani sen İbn Mercane'nin orucundan bana sormak istiyorsun değil mi? O gün oruç tutmak Ziyad ailesinin Hz. Hüseyin'i öldürmek için adamlarına dâvetiye çıkardıkları gündür. O gün Muhammed ailesinin ve tüm Müslümanların uğursuz saydıkları bir gündür. O günde oruç tutulamaz, o gün sebebiyle teberrük olunamaz. Nitekim Pazartesi günü de öyledir. O gün felaket günüdür. Çünkü o günde Allah, peygamberi Muhammed'in ruhunu almıştır. Muhammed ailesinin başına her ne gelmişse hep Pazartesi günleri gelmiştir. Biz o günü de uğursuz sayarız. Ancak İbn Mercane onu uğurlu sayar, Muhammed ailesi o günü de uğursuz kabul ederler. Kim o iki günde -Aşura ve Pazartesi günlerinde- oruç tutarsa ya da onunla teberrük ederse, Allah'ın huzuruna kalbi değişmiş ve dönüşmüş olarak çıkacaktır."[3]

Şîa'nın Bu Türden Yalan Ve Uydurmalarının Haddi Hesabı Yoktur

Esasen Şîa'nın bu türden yasları, Şîa kuvvet kazandıkça veya devletleri ve güçlü oldukça artık açıkça işlenir hale gelmiştir. Nitekim Şiî olan Büveyh Oğulları devletinde H.352 (963 m) yılında Muizzuddevle İbn Babeveyh Aşura gününü Bağdat halkı için Hüseyin'e ağlama, yas tutma günü olarak ilân etmiş ve tüm halkı buna mecbur kılmıştır. Çarşı ve pazarların açık tutulmasını yasaklamış, lokantaların kapalı kalmasını emretmiştir.

---

[1] Biharul Envar, 44/284-286
[2] el-Akide Fi Ehli'l-Beyti Beynel-İfrati vet-Tefriti, s.492
[3] Küleyni, el-Kâfi, 4/146; el-İstibsar, 2/35; el-Bihar, 45/59

Şiî inancına bağlı kadınlar yollara dizilerek ağıtlar yakmışlar, yüzlerini ve başlarını tırmalayıp yaralamışlar, halkı da böyle yapmaya zorlamışlardı. İşte bu olay, ilk defa resmi olarak yapılan bir yas ve matem merasimidir. Nitekim Kölemen Fatımiler devleti, birçok bayramları ve buna benzer günleri yanında Aşura gününü daha çok yas ve hüzün günü olarak karşılamışlardır. O günde çarşı-pazar ve sokakların açık olması yasaklanmış, yollara ağıtçılar dizilip ağıtlar yakmışlardır. Hatta halifeleri de o gün oturup üzüntüsünü sergiler. Nitekim kadılar, dâvetçiler, eşraf ve yöneticiler hepsi de yalın ayak başı açık vaziyette yas çektiklerini sergilerler. Şairler mersiyeler okurlar, Ehl-i Beyt hakkında ağıtlar yakarlar. Birçok rivayetler, kıssalar ve hikâyeler okunur, hepsinde de Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi teması işlenir.[1]

Sözkonusu günlerde tâziye amacıyla yollara merasim düzeyinde guruplar halinde insanlar dizilirler, çarşı, pazar ve caddelerde ağıtlar yakılarak, saçlar-başlar yolunur, sineler yumruklanır, zincirlerle sırtlar dövülerek bedene kan akana dek ceza çektirilir. Bütün bunlar sevap ve ecir adına yerine getirilirdi.[2]

Nitekim İbn Kesir, Şiî Büveyh Oğulların devletinin hicri 400 (1009 m) yılları dolayında Kitap ve sahih sünnet sınırlarını çiğneyerek neler yaptıklarını ve ne gibi törenler icat ettiklerini yazmaktadır. İbn Kesir diyor ki: "Davullar, kösler Bağdat dâhil ülkenin her yerinde çalınarak törenler yapılır Aşura günü bu şekilde karşılanır, yollara, çarşı ve pazarlara kum ve kül serpilir, dükkânların kapılarına çullar asılır, böylece halk üzüntülerini dile getirerek, ağlaşarak matem alayına katılırlardı. Hatta Hz. Hüseyin, susuz bırakılmaya mecbur kılındığından ötürü o günü su içmeden geçirmeye çalışırlardı ve böylece onun çektikleri ıztırabı yaşamak isterlerdi.

Sonrasında kadınlar yüzleri açık vaziyette, inleyerek, ağlaşarak, yüzlerini ve yanaklarını vurup tırmalayarak, çıplak ayaklarıyla sokaklarda dolaşırlardı. Kısaca akla hayale gelmedik bid'atler ve saçmalıklar sergiliyorlardı. Bu davranışlarıyla Ümeyye Oğulları devletine karşı tavırlarını sergilemek istiyorlardı. Çünkü, Hz. Hüseyin onların zamanında öldürülmüştü.[3]

---

[1] Zehebi, el-İber, 2/89; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/577, Markizi, el-Hutat, 1/431
[2] el-Akide Fi Ehli'l-Beyti Beyne'l-İfratı ve't-Tefriti, s.494
[3] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/577

Şiî uleması matem günlerinde yani 10 Muharrem'de törenler yapılmasını caiz görmektedirler Nitekim Şiî âlimlerinden Muhammed Hüseyin el-Ğaravi el-Naini'ye bu konuda sorulan soruya şu cevabı vermiştir:

1- Aşura gününde tâziye törenlerinin düzenlenmesi, yollara çıkılarak ağıtlar yakılması caizdir ve tercihe değer olan bir durumdur. Çünkü mazlumun tâziyesi ancak bu tür törenlerle gösterilebilir. Kaldı ki bu yol, aynı zamanda Hüseyin'i tebliğin en iyi ve en kolay yoludur.

2- Aynı zamanda yanaklara vurmanın, saçı-başı yolmanın, yüzler kızarana ve hatta morarana dek incitilmesinin de bir sakıncası yoktur. Aynı zamanda omuzlara ve sırta gelecek şekilde zincirlerle dövünmek de aynı çerçevede caiz olan bir durumdur. Nitekim bu esnada az da bir kanama meydana gelmesi de uygundur. Dahası kesici aletlere bedenini yaralamak ve sonucunda kötü bir durum olmaması gibi bir kesinlik varsa bu da caizdir.

3- İmamiye Şiasının âdetleri gereği bir takım temsiller ve gösteriler sergilenmesi de caizdir. Bu nedenle bu türden bir yolla tâziyeleri canlı tutmaktalar ve insanların ağlamalarını, feryat etmelerini sağlamış oluyorlar. Erkeklerin kadın giysileri giymelerini de uygun buluyorlar. Bu konuda Şiî ulemasının icmaı bulunmaktadır. Hatta 12'nin üzerinde âlimin bunu yerinde bulduklarını söylemişlerdir.[1]

Nasıruddin Şah bunun için diyor ki: "Hindistan'da, Pakistan'da, İran ve Irak'ta bu türden matem giysileri giyilir. Bu giysilerle erkekler yollara dizilirler, çıplak vaziyette olmak üzere ellerinde demir zincirlerle dövünürler, başlarını, sırtlarını ve göğüslerini yaralarlar, kan akmasını sağlarlar. Hatta bundan ötürü ölenler bile olmaktadır.

Kadınlara gelince; onlar da o gün evlerinde oturup ağlarlar, inlerler, sinelerini ve yüzlerini döverler. Bütün bu yapılan Hz. Hüseyin'e saygı amacıyladır. Çünkü onlara göre Hz. Hüseyin mazlum biri olarak öldürülmüştür.[2]

Seyyit Muhsin el-Emin el-Hüseyni el-Amili de, sözkonusu matemin gerekçesini şöyle anlatıyor: "Biz, sesli olsun, sessiz olsun, ağlayarak Hz. Hüseyin'in öldürülmesi sebebiyle bu geleneğin ayakta kalmasını ve deva-

[1] Şeyh Murtaza İyad, Maktalul Hüseyin ve Fetava el-Ulemail A'lam Fi Teşciiş-Şeair, s.12-40; el-Akide Fi Ehli'l-Beyti Beyne'l-İfratı ve't-Tefriti, s.495

[2] El-Akaiduşşiyye, s.135

mımı istiyoruz. Buna nelerin sebep olduğunu diri tutmak istiyoruz. Bunun için de halkı heyecana getirecek mersiyeler ve benzeri ağıtlar yakıyoruz."[1]

Hatta bununla da yetinilmemiş, Humeyni bu konuda diyor ki: "Şehitlerin seyyidi olan Hüseyin için ağlamak, bu amaçla Hüseynî oturumlar tertip etmek meselesi İslâm'ın 14 asırdan beri devam ettirmiş olduğu bir gelenektir."[2]

Ağlamak ne zamandan beri dâvet metodu olmuş ki? Ne zamandan beri çığlık atmak cihad olmuş ki? Bütün bunlar İmamiye Şiası'nın inancıdır. Aşura gününde onlar bu yazılanları sergilemektedirler. Peki, bütün bu yapılanların İslâm'a bir yarı var mıdır?

Esasen Hz. Hüseyin (ra) bu yapılanlardan mâsum ve uzaktır. Çünkü İslâm dinin getiren dedesi Muhammed bunların hiçbirisini caiz görmemiştir. Kaldı ki Resûlüllah (sav) hadislerinde şöyle buyurmuşlardır:

"Yanaklarını döven, yakalarını yırtan ve cahiliye dâvasıyla ortaya çıkanlar bizden değildirler."[3]

Yine Resûlüllah (sav) şöyle buyurmaktadır: **"Ağıtlar yakarak isyan edercesine ağlayıp feryat eden ağıtçı kadın, bu yaptığından dolayı ölmezden önce tevbe etmedikçe kıyamet gününde sırtında katrandan bir giysi ve uyuzlu bir gömlek olduğu halde kabrinden kaldırılacaktır."**[4]

Yine Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmaktadır: **"Ben, yaygaracı, saçını yolan ve elbisesini, yakasını-paçasını yırtan- yolan kadınlardan uzağım."**[5]

Şiiler bütün bu yaptıklarını, saç-baş yolmalarını, zincirle kendilerini darp etmelerini, birtakım eylemler yapmalarını hep Hüseynîlik esasları ve matemleri adı altında sürdürmektedirler. Şiîlerin önde gelenleri de bu gibi davranışların bu açıdan caiz olduğunu, hatta ecir ve sevap kazandırdığını söyleyip fetva vermektedirler.

Oysaki bu türden davranışlar, o matem günlerinde siyah giyinmeler Resûlüllah'ın dilinden haram kılındığı gibi Ehl-i Beyt imamlarının dilinden de haram kılınmışlardır. Kaldı ki eski ve yeni Şiî kaynaklarda bu ger-

---

[1] İknau'l-Laim Ala ikametil Meatim, s.2
[2] Akidetu Ehli's-Sünneti Fi Ehli'l-Beyt, s.496. Bk. Keşful Esrar
[3] Buharî, H.1294
[4] Müslim, 934
[5] Müslim, 167/104

çekler bizzat yer almaktadır. Onlar da bu gibi davranışların haram kılındığını itiraf ediyorlar. Hatta Şiîlerin önde gelen ilim adamları ve Şiîlerin İsna Aşeriye mezhebi imamları bu gerçekleri açıkça itiraf ediyorlar.[1]

İşte bu ilim adamlarından biri olan Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Babeveyh –ki bu adam Şiiler tarafından Saduk diye tanınır- diyor ki: "Ağıtçı **kadınların ağıt yaparak vaveyla koparmaları cahiliye âdetlerindendir.**"[2]

Muhammed Bakır el-Meclisi bunu şu lafızla rivayet ediyor: "**Ağıtçılık cahiliye işidir.**" Bu itibarla bugün Şiîlerin uygulayageldikleri törenler, Hz. Peygamberin (sav) haber verdiği cahiliye işlerindendir.[3]

Şiîlerin uyduragelddikleri ve Hüseyniyat diye adlandırdıkları âdetler, bizzat Hz. Ali'nin kendisi tarafından da yasaklanmış olan âdetlerdir. Müminlerin Emiri Hz. Ali diyor ki: "Sana tavsiyem, bir yerde güç ve iktidar sahibi isen, sakın ola ki ölenler üzerine ağıt yakanlardan olmayasın, onlardan uzak durmanı tavsiye ederim."

Şu ifade de onun sözlerindendir: "Üç şey var ki, cahiliye dönemi işlerindendir. İnsanlar tâ kıyamet kopana dek hep onları işlerler: Yıldızlardan yağmur beklemek, neseplere dil uzatmak, ölüler üzerine ağıtlar yakmak."[4]

Bu delillerden biri de İmam bakır'ın sözüdür: "En ağır ve kötü şey, vaveyla koparmak, bağırıp çağırmak, saçı-başı yolmak, yüzüne-gözüne vurmaktır. Kim ağıtçılığı ayakta tutarsa, o kimse sabrı terk etmiştir. Bunun dışında bir yol edinmiştir."[5]

İslam, insanların başlarını-saçlarını yolup yarmalarını kabul etmemiş ve uygun bulmamıştır. Birtakım kesici aletlerle vücudunu yaralamak İslâm dininde yasaklanmıştır. Çünkü bu konuda açık ve net bir nass bulunmamaktadır. Ancak böyle davranmak, Kerbelâ olayları sebebiyle mümin lerin gönlünü coşturmak yine de kahramanca bir davranıştır.[6]

Bütün bunlar Şîa'nın uydurdukları bidatlerdir ve hepsi de ret olunmuştur, doğru bir hareket değildir.[7]

---

[1] Men Katelel-Hüseyin? S:73
[2] Men la Yahduruhul Fakih, s.4/271-272
[3] Biharul Envar, 82/103; Men Katelel Hüseyin? S.73
[4] Nuri, Müstedrekul Vesail, 1/44; Biharul Envar, 82/101
[5] el-Küleyni, el-Kafi, 3/222-223
[6] Adabul Menabir, s.182
[7] Men Katelel-Hüseyin? s.73

Zaten İslâm dini bize musibetlere karşı nasıl yapmamız gerektiğini bize öğretmiştir. Hz. Hüseyin'in (ra) öldürülmesi çok büyük bir olaydır, büyük bir musibettir. İslâm'ın musibetler karşısındaki tavsiyeleri de şunlardır:

Musibetlere Karşı Sabırlı Olmak

Müslüman, başına gelen musibet sebebiyle sabretmesini bilmelidir. Örneğin kişi öfkesini yenmelidir, kalben kimseye buğz etmemeli, kin gütmemelidir. Güzel bir şekilde şikâyetlerini ve sızlanmalarını dile getirmelidir. Saçını başını yolmamalı, yanaklarını yaralamamalı, üstünü başını paralamamalıdır. Cahiliye âdetlerinden uzak durulmalıdır. Esasen sabrı, Müslüman ilk musibet anında göstermelidir. Çünkü Hz. Peygamber (sav), "**Sabır, ilk darbededir**" buyurmuşlardır.[1]

Başa Gelen Musibetten Ötürü Allah'tan Ecir Beklemek

Müslüman, musibete karşı gösterdiği sabır ile Rabbinden ecir beklemelidir. Çünkü yüce Allah, rızasını kazanmak amacıyla sabreden kuluna ecir vaad etmiştir. Kaldı ki Allah kuluna sabretmeyi emretmiştir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"**Başına gelen musibet ve felaketlere karşı sabırlı ol. Çünkü bunlar kesin olarak emredilen hasletlerdendir.**" (Lokman, 31/17)

Düşün bir kez, kul, canı gibi sevdiği bir yakınını kaybedince nasıl bir duygu yaşar? Bu konuda Allah Resûlü'nün (sav) şu sözünü hatırla! Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmaktadır:

"**Yüce Allah buyuruyor ki: Mümin kulumun dünyada canı gibi sevdiği ailesinden varlığını (babası, çocuğu, en yakını gibi) aldığımda, o bunun peşinden benden onun ecrini istediğinde ben de onun karşılığında ona cenneti veririm.**"[2]

Görüldüğü gibi musibetlere karşı sabredenlere yüce Allah, büyük bir ecir vaad etmektedir. Meğerki sabır Allah rızası için olmuş olsun. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"**Rablerini rızasına ermek için sabrederler.**" (Ra'd, 13/22)

---

[1] Buharî, H.1283
[2] Buharî, H.6424

Görüldüğü gibi sabır Allah rızası için olmalıdır. Yoksa yenilgiye uğrayanın mecburi sabrı gibi bir sabır olmamalıdır. Allah'ın kazasına ve hükmüne rıza gösterilen ve ona teslim olmak manasında bir sabır olmalıdır.[1]

İstirca ve Musibet Duasının Okunması

Kul, başına bir musibet gelince hemen, "Şüphesiz Biz her şeyimizle Allah'a aidiz ve şüphesiz Allah'a döneceğiz. Allah'ım! Bu musibetim sebebiyle ecrimi artır, bunun yerine bana daha hayırlı olan ne ise onu ver" mânasında olan, **"İnna Lillahi ve İnna ileyhi Raciun. Allahumme'curni Fi Musibeti vahlufli hayren minha"** demelidir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"Andolsun ki biz sizi biraz korku ve açlık, mallardan, canlardan ve ürünlerden azaltmakla deneyeceğiz. Ey Resulüm! Sen bu sıkıntılara sabretmek suretiyle göğüs gerenleri müjdele.

Nitekim bunlar, başlarına herhangi bir musibet, bir felaket geldiği zaman, 'Şüphesiz biz her şeyimizle Allah'a aidiz ve şüphesiz Allah'a döneceğiz' derler.

İşte Rableri katından gelecek olan rahmet ve mağfiret sadece bunların üzerinedir ve gerçekten doğru yola ulaştırılmış olanlar da bunlardır." (Bakara, 2/155-157)

Resûlüllah (sav) da şöyle buyuruyor: **"Bir Müslüman, herhangi bir musibet ve felaketle karşı karşıya kaldığında, Allah'ın ona emrettiği şu âyeti okuyarak dua eder ve 'Şüphesiz biz her şeyimizle Allah'a aidiz ve ondan geldik ve şüphesiz Allah'a döneceğiz. Allah'ım! Bu musibetim sebebiyle ecrimi artır, bunun yerine bana daha hayırlı olan ne ise onu ver' diye dua ederse, Allah kesin olarak o kuluna ondan daha hayırlısını verir."**[2]

Ümmü Seleme (rha) annemiz diyor ki: Kocam Ebu Seleme vefat edince ben, "Müslümanlar içerisinde Ebu Seleme'den daha hayırlısı başka kim olabilir ki? Çünkü ailesiyle birlikte, Resûlüllah'ın yanına eviyle birlikte ilk hicret eden kişi odur " diye söylemiştim. Ben bunu söyledikten sonra, Allah bana ondan daha hayırlı olarak Resûlüllah'ı eşim kıldı."[3]

---

[1] Abdülaziz Fethi, Mevsuatul-Adabil-İslamiyye, 2/786
[2] Müslim, Cenaiz, H.918
[3] Müslim, Cenaiz, H. 918

Nitekim şöyle de dua edebilir: "**Allah, benim Rabbimdir, onun şeriki yoktur.**" Bu şekilde dua etmek, Allah'ın izniyle o kimseden gelecek musibet, bela ve felaketler giderilmiş olur. Çünkü Peygamber (sav) şöyle buyurmaktadır: "Herhangi bir kimseye bir tasa, bir keder, bir hastalık veya bir şiddet isabet ederse, o da bunun üzerine, "**Allah, benim Rabbimdir, onun ortağı yoktur**" diye dua ederse, Allah onun o musibetini kaldırır."[1]

Yine herhangi bir sıkıntısı, bir tedirginliği olan bir kimse, Hz. Peygamberin (sav) buyurdukları gibi dua edebilir. Çünkü Resûlüllah (sav) buyuruyor ki: "Bir musibete duçar olan bir kimse şöyle dua etmelidir: **Allah'ım! Merhametini dilerim. Göz açıp kapanacak kadar bir zaman dilimi de olsa beni nefsime havale etme. Her durumu ıslah eyle. Senden başka ilâh yoktur, sadece sen varsın.**"[2]

Yine Hz. Peygamberin (sav) söylediği ve dua ettiği gibi yapmalıdır. Çünkü Hz. Peygamber (sav) bir problemle karşı karşıya kaldığında şöyle dua buyururdu: "**Ey Hayy ve Kayyum olan Allah'ım! Rahmet ve merhametinden medet beklerim.**"[3]

Allah'ın Gazabına Sebep Olacak Davranışlardan Sakınmak

Bu, bir bakıma söz ve davranışlarla açıktan kötü işler işlemek demektir. Örneğin saçını başını yolmak, yaka ve paçalarını yırtmak, isyan amacıyla (alışılmışın dışında) tıraş olmak veya olmamak, ölümünü istemek, durumunu Allah'a değil halka şikâyet etmek, ağıtlar yakmak gibi davranışlardan uzak durulmalıdır. Çünkü bu türden davranışlar Allah'ın gazabına sebep olabilir. Kaldı ki bu davranışlar sabra aykırıdır, Allah'ın rızasına da muhaliftir.[4]

Hz. Peygamberin Ölümünü Hatırlayarak Musibetini Önemsememek

Çünkü Resûlüllah'ın ölümü musibetlerin en büyüğüdür. Tüm ümmet ve Müslümanlar için en büyük felakettir. Zîra onun ölümüyle artık vahiy sona ermiştir. Bir kimse, herhangi bir musibet veya felaketle karşı karşıya bulunduğunda Resûlüllah'ın ölümünü hatırlaması halinde, o musibetin yanında kendi musibetinin bir hiç olduğunu görüp anlayacaktır. Onun ölüm musibetiyle hiçbir musibet kıyaslanamaz. Çünkü Resûlüllah (sav) şöyle buyurmuştur:

---

[1] Sahihu'l-Cami, H.6040
[2] Ebu Davud, Sünen, H.5090; Sahihu'l-Cami, 3388
[3] Tirmizi, Sünen, H.3524; Sahihu'l-Cami
[4] Mevsuatul Adabil-İslamiyye, 2/788

"Herhangi birinize bir musibet isabet ederse, hemen benim musibetimi hatırlasın. Çünkü benim musibetim, musibetlerin en büyüğüdür."[1]

Musibet Anında Nimetleri Hatırlamak

Müslüman, İslâmî edep gereği, herhangi, bir musibetle karşı karşıya kalınca, feryat etmez, Allah'ın kendisine verdiği nimetleri hemen hatırlar. Meselâ Hz. Hüseyin'in (ra) öldürülerek şehit edilmesi ilk bakışta büyük bir musibet ve kötülük ise de Hz. Hüseyin'e nispetle bu bir hayırdır ve ikramdir.

Nitekim İbn Teymiye (rh) diyor ki: "Aşura gününde Hz. Hüseyin'i zalim ve azgın, isyankâr kişiler öldürmüşlerdir. Ancak yüce Allah, böylece Ehl-i Beytten olanlara ikram etmiş olduğu şehitlik mertebesini ona da ikram etmiş olmaktadır. Çünkü Hz. Hamza şehit edilmiş, Hz. Cafer şehit edilmiş, babası Hz. Ali ve daha başkaları da şehit edilmişlerdir. Bu nedenle Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi ile yüce Allah onun mertebesini ve derecesini yüceltmiştir. Kaldı ki hem kendisi ve hem ağabeyi Hz. Hasan, cennet gençlerinin seyyitleridirler

Bir de yüce mertebeler, ancak bela musibetler sonucu kazanılır. Nitekim bela ve imtihan edilme bakımından hangi insanın başına gelenler daha ağır ve şiddetlidir, diye gelen bir soru üzerine Resûlüllah (sav) şöyle buyurmuşlardır:

"Önce Peygamberler, sonra da salihlerdir. Sonra da imanları açısından derece derece belaya duçar olacak olanlar gelir. Kişi, dindarlık derecesine göre imtihana ve denenmeye tâbi tutulur. Eğer dininde katı ve tavizsiz ise, dininin gereklerini yerine getiren biriyse, onun başına gelecek olan belalar da o nispette arttırılır, eğer dininde fazla bir dikkati yoksa titiz değilse, onun musibetleri daha hafif geçer. Mümin olan bir kimseyi, o mümin günahlardan arınana dek belalar peşlini bırakmaz, tâ ki günahları kalmamış olsun."[2]

Hz. Hasan ile Hüseyin hakkında mânevi makam ve mevkileri Allah katında bellidir. Çünkü bu ikisinin tertemiz ve pak olan seleflerinin başına gelenler, kendilerinin başına gelmiş değildir. Çünkü her ikisi de İslâm'ın izzetli olduğu bir dönemde dünyaya gelmişlerdir. Çok güzel bir şekilde büyütülmüşlerdir. Müslümanlar hep kendilerine tazim ve saygıda bulun-

[1] Beyhaki, Şuabul İman, H.10152; Sahihu'l-Cami, H.347
[2] Tirmizi, Sünen, H.2398. Hadis, Hasen sahih bir hadistir.

muşlar, ikram etmişlerdir. Resûlüllah (sav) vefat ettiği esnada henüz temyiz yaşına gelmiş değillerdi. Allah'ın kendilerine nimeti, Ehl-i Beytin başına gelenlerin onların da başına gelmesiyledir. Kaldı ki o ikisinden faziletçe çok daha üstün ve değerli olanlar da bu imtihanlardan geçmişlerdir. Bilindiği gibi babaları Hz. Ali b. Ebi Talip onlardan çok daha faziletli olduğu halde o da şehit edilerek öldürülmüştür."[1]

Musibet Anında Hemen Allah'ın Geçmişteki Takdirini Hatırlamak Gerekir

Bir Müslüman, başına gelenlerin çok daha önceden Allah'ın bir takdiri olarak yazıldığına kesin olarak inanır ve böyle bir bakış açısıyla olayları değerlendirirse, bu takdirde başına gelenleri basite alır. Çünkü olanların Allah'ın takdiri, hikmeti ve kazası olduğunu bilir.[2] Nitekim yüce Allah şöyle buyuruyor:

"Yeryüzünde ve kendi nefislerinizde uğradığınız hiçbir musibet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce, bir kitapta-Levh-i Mahfuz'da yazmış olmayalım. Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır. Elinizden çıkana üzülmeyesiniz ve Allah'ın size verdiği nimetlerle şımarmayasınız diye böyle yaptık. Çünkü Allah, kendini beğenip övünen hiçbir kimseyi sevmez." (Hadid, 57/22–23)

Şîa'nın Aşura gününde yaptıkları hakkında İbn Teymiye ile İbn Kesir'in görüşleri:

İbn Teymiye diyor ki: Hz. Hüseyin'in öldürülerek şehit edilmesi ile şeytan harekete geçerek iki türlü bid'at meydana getirdi. Bu bid'atlerden biri Aşura gününde matem tutmak, ağıtlar yakarak, feryad ve figan çıkarmak, üst baş paralamak, saçını-başını yolmak, zincirle dövünmek gibi İslâm'da yeri olmayan işler icat etmişlerdir. Susuz kalmayı, mersiyeler okumayı âdet haline getirmişlerdir.

Dahası; salih selefe sövmeyi, onlara lânet okunmayı gündeme sokmuşlar, hatta ilk Müslümanları bile dillerine hedef kılmışlardır. Günah ve suçsuz olanları bile bu kalıbın içine sokmuşlardır. Şîa'nın konu ile ilgili haberlerin geneli yalan ve iftiradır. Esasen böyle bir çığır açanların asıl amacı, fitne kapısını açmak ve ümmet arasında tefrika oluşturmaktır. Bütün yaptıkları şey ne vacip, ne sünnet ve ne de müstahaptır. Bu konuda Müslümanlar ittifak içindedirler. Sözkonusu günde yas tutulması, benzeri

[1] İbn Teymiye, el-Fetava, 25/162
[2] Mevsuatul Adabil-İslâmiyye, 2/788

şeylerin yapılması esasen Allah ve Resûlü tarafından haram kılınan şeylerdir.[1]

Musibet ve benzeri durumlarla karşı karşıya kalanlar hakkında Allah ve Resûlü'nün (sav) emrettiği şey, musibet ve felaketle karşılaşıldığı ilk anda sabredilmesidir. Kişi ilk anda sabreder, bunun karşılığını Allah'tan bekler ve "Biz Allah'tan geldik ve ona döneceğiz" diye istircada bulunursa işte istenen durum budur.

Yüce Allah sabrı ilk musibet anında emrettiği halde uzun yıllar boyu musibet sebebiyle çığlıklar atmanın, ağıtlar okumanın mânası ne olabilir? Bu durum, esasen şeytanın dalalet ehli ile sapıklar için süslediği şeydir. Böyleleri ancak Aşura gününü yas ve matem günü ilân ederler, törenler yaparlar. Kaldı ki o gün sebebiyle söyledikleri ağıtların içeriğinde dalalet, sapıklık, iftira ve yalan ifadeler doludur. Burada tek doğru olan şey, o yasın, hüznün ve tassubun tekrar edilmesidir. Yani bilinen bir doğru varsa, o da bunların sözkonusu yanlış ve sapıklıklarını tekrar etmeleridir. Müslümanlar arasına fitne ve ayrılık tohumlarını ekmektedirler. Böyle bir yola girmek, sadece daha önce geçip giden o müstesna insanlara sövmek, dil uzatarak hakaret etmek amaçlıdır. Yalan, iftira ve dünyada fitnenin yaygınlaştırılması yoludur.[2]

İbn Kesir de diyor ki: Elbette her Müslüman'ın bu olay sebebiyle üzülmesi gereklidir ve doğaldır. Zîra şehit edilen Hz. Hüseyin Müslüman'ların önde gelenlerinden, seyitlerinden olduğu gibi aynı zamanda sahabenin de âlimlerinden olan biriydi. Kaldı ki Allah Resûlü'nün (sav) kızlarının içerisinde en faziletli olan kızının oğluydu. Âbid, cesur ve cömert bir insandı. Ancak Şîa'nın yaptıkları gibi davranmak da doğru değildir. Onlar gibi yas tutmak, ağıtlar yakarak gösteriş edasıyla bir takım durumlar sergilemek asla doğru bir hareket değildir.

Öte taraftan Hz. Hüseyin'in babası Hz. Ali oğlundan daha faziletli ve daha üstün biridir. O zaman acaba neden onun öldürülmesi ve şehit edilmesi olayını da tıpkı Hz. Hüseyin'de gösterildiği gibi bir matem ve yas günü olarak ilân etmiyorlar? Neden sadece Hz. Hüseyin ile yetiniyorlar? Oysa babası Hz. Ali (ra) bir Cuma günü, sabah namazına giderken öldürülmüştü. Bu da hicretin 40 (660 m) yılı Ramazan ayının 27. gününe denk düşüyordu.

---

[1] İbn Teymiye, Minhacü's-Sünne, 4/554
[2] İbn Teymiye, el-Fetava, 25/165-166

Peki ya Hz. Osman (ra) için ne denmeli? Ehl-i Sünnete göre o, Hz. Ali'den daha faziletliydi. Resûlüllah, onu iki kızıyla evlendirmişti. Bunun için Zinnureyn diye anılırdı. O da evinde kuşatılarak Zilhicce ayında teşrik günlerinde hicri 36 (656 m) yılında öldürülerek şehit edildi. Buna rağmen insanlar onun öldürüldüğü günü matem ve yas günü olarak ilân etmemişlerdir.

İşte Hz. Ömer (ra)... O da Hz. Osman'dan ve Hz. Ali'den daha faziletliydi. Kendisi sabah namazında mihrapta namaz kıldırmakta iken ve Kur'an okuyorken vurularak öldürüldü. Buna rağmen Müslümanlar onun da ölüm günün yas günü olarak ilân etmediler.

Nitekim Hz. Sıddık (ra) yani Hz. Ebu Bekir (ra) Hz. Ömer'den, Osman ve Ali'den daha efdal idi. Onun öldüğü günü neden matem günü olarak ilân etmediler?

Bütün bunların üstünde bir de Resûlüllah'ı (sav) düşünelim. Allah Resûlü (sav) hem bu dünyada ve hem âhirette Âdemoğlunun seyyidi değil miydi? Odan önceki tüm peygamberlerin canlarını aldığı gibi Allah onun da ruhunu kabzetti. Ama hiçbir Müslüman, Allah Resûlü'nün (sav) vefat gününü, bu cahillerin Hz. Hüseyin adına yaptıkları gibi bir matem ve yas günü olarak ilân etmemişlerdir. Bu eblehlerin Hz. Hüseyin'in ölüm yıl dönümü münasebetiyle yaptıklarını, yalan ve yanlış söyleyegeldiklerini, Allah Resûlü için kimse yapmadığı gibi, onun etrafında herhangi bir şey de söylemiş değillerdir.

Örneğin Hz. Hüseyin şehit edildiği gün güneş tutulmuş, gökte bir kızıllık belirmiş türünden birçok haber uydurdukları halde âlemlere rahmet olarak gönderilen Allah Resûlü'nün (sav) vefat gününde nasıl böyle bir şey olmamış ki?

Oysa bu ve benzeri günlerde ve olaylarda yapılması ve söylenmesi gereken en güzel davranış ve ifade, yine Hz. Hüseyin b. Ali'nin dedesi Hz. Muhammed'den (sav) rivayet ettiği şu cümledir:

"Herhangi bir Müslüman herhangi bir musibet veya felaketle karşı karşıya bulunduğunda, bunu hatırladığı anda, üzerinden yıllar da geçmiş olsa, o musibeti sadece istirca amacıyla tekrar ederse

-yani Allah'tan geldik ve ona gideceğiz, demek için sözkonusu ederse- Allah o kimseye âdeta ilk günkü musibet gibi ecir verir.'"[1]

Bu hadisi açıklamak amacıyla İbn Teymiye de diyor ki: "Bu hadisi, babasının şehit edildiği anda yanında hazır bulunan kızı Fatıma, babası Hüseyin'den rivayet etmiştir. Bilindiği gibi kızı Fatıma, babasının şehit edildiği o musibet anını hep hatırlamıştır. İslâm'ın güzelliklerinden biri de, bu sünnetin Resûlüllah'tan (sav) kendilerine ulaşmış olmasıdır. Bu nedenle Hz. Hüseyin'in kızı Fatıma, babasının başına gelenleri her hatırladığında derhal istircada bulunur, İnna Lillahi ve İnna ileyhi Raciun derdi. Bundan dolayı da, sanki o musibetle ilk karşılaşıyormuş gibi Müslümanlar böyle demekle sevap ve ecir alırlar. Fakat bunu yapmak yerine olayı her hatırladığında Allah ve Resûlü (sav) tarafından yasaklanan fiil ve davranışlar, örneğin üst baş yırmak, saç-baş yolmak, cahiliye geleneklerini sergilemek gibi durumlar sergilenirse bunun cezası çok şiddetli ve ağır olacaktır.[2]

Aşura Gününü Bayrama Kimler Dönüştürdü

Aşura gününü bayram haline getirenler Nasıbîlerdir. Nasıb (çoğulu Nevasıb); bid'at gruplarından olan bir taifedir. Bunların inançlarına, göre sahabe sahih bir itikada sahip değillerdir. Şeytan kendilerine inançlarını süslü göstermiş ve bu nedenle de Müminlerin Emiri Hz. Ali'yi sevmezler. İnançları gereği Hz. Ali'ye buğzederler, ona düşmanlık beslerler, hiç de ilgisi olmayan şeyleri Hz. Ali'ye nispet ederler. Bunlar sadece Hz. Ali'ye değil, Hz. Hüseyin gibi onun Ehl-i Beytinden olanlara ve daha başkalarına da kin güderler ve buğzederler.

Nasb: Hz. Ali'ye buğz etmek, kin gütmek, ona sırt dönmek demektir. İşte bu özelliklere sahip olanlara Nasıbi denmektedir. Nasb da tıpkı Rafz gibidir. Çünkü Rafz demek, sahabeye buğz etmek, onlara hakarette bulunmak ve dil uzatmak demektir. İster Nasıbîlik olsun ve ister Rafızîlik olsun her ikisi de sapıklıktır, dalalettir, Allah'ın koyduğu metottan uzaklaşmaktır. Çünkü Allah Resûlü'nün ashabını sevmek gerekli ve vaciptir, onların İslâm geçmişinde hizmetleri vardır, İslâm için mallarını ve canlarını ortaya koymuşlardır.[3]

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/579; İbn Mace, Sünen, H.1600; Daifu Süneni İbn Mace, H.349. Hadis isnad bakımından zayıf olan bir hadistir.

[2] İbn Teymiye, el-Fetava, 25/312

[3] Akidetu Ehlisünneti vel-Cemaati Fissahabetil Kiram, 3/1193-1194

Şîa, Aşura gününü yas ve matem günü olarak ilân ettiğine göre, bunlar karşı olan bir başka grup da bu günü sevinç ve mutluluk günü olarak bayram ilân etmişlerdir. Bu grupta yer alanlar ya Hz. Hüseyin aleyhinde taassup içerisinde olan Nasıbilerdir veya kötülüğe karşı kötülük ve yalana karşı yalanla mukabele etmek isteyen cahiller takımıdır.

Bunlar da Aşura gününde sürme sürerler, kına yakarlar, yakın ve uzak çevrelerine yardım ederler, yedirip içirirler, birtakım törenler yaparlar, tıpkı bayram yapıyorlarmış gibi hareket ederler. Bu da ikinci bir bid'attir. Nitekim bu konuda gelen birtakım uydurma rivayetleri beraberce gelin görelim:

"Kim Aşura gününde çoluk çocuklarına bolluk tanırsa Allah da onun o senesini bolluk içinde geçirmesini sağlar"[1]

Aşura günü ve gecesine özgü olarak kılınması istenen namaz da uydurmadır. Ebu Hüreyre'den rivayet ediliyor. Resûlüllah (sav) şöyle buyurmuştur: "Kim Aşura gününde öğle ile ikindi arasında Allah için kırk rekât namaz kılar ve her bir rekâtında bir defe Fatiha suresini, on defa Ayetel-Kürsi'yi, on bir defa İhlâs suresini, beşer defa da Felak ve Nas surelerini okuyarak kılar ve selâm verdiğinde de yetmiş defa istiğfar getirirse, Allah kendisine Firdevs cennetinde beyaz bir saray verir."[2]

Bu ve benzeri Allah'ın dininde yer almayan nice uydurma rivayetler ve bid'atler bulunmaktadır.[3]

İbn Teymiye'ye, halkın Aşura gününde yaptıkları, örneğin sürme sürmeleri, kına yakınmaları, yıkanmaları, birbirlerini kutlamaları, Aşura yemeğini pişirmeleri, o gün için sevinç belirtilerini sergilemeleri ve bu sevinçlerini sokak ve pazarlara taşımaları hakkında soru sorulmuş, konu hakkında Hz. Peygamberden sahih olarak bir hadisin gelip gelmediği sorusu yöneltilmiştir. Eğer konu hakkında gelen sahih bir hadis, bir rivayet yoksa halkın yaptıkları bu şeyler bid'at olur mu olmaz mı, denmiş. Bunun üzerine İbn Teymiye de âlemlerin Rabbi Allah'a hamd ile şu cevabı vermiştir:

"Bununla ilgili olarak Hz. Peygamberden (sav) olsun, ashabından olsun herhangi sahih bir hadis varit olmamıştır. Kaldı ki İslâm âlimlerinden, müçtehit imamlardan, dört mezhep imamından herhangi birinden olsun

---

[1] İbnü'l-Cevzi, el-Mevzuat, 2/203
[2] İbnü'l-Cevzi, el-Mevzuat, 2/122-123
[3] İbnul Hacc, el-Medhal, 1/290-291; el-A'yad, s.274

veya başka müçtehitlerden olsun, bunun müstahap olduğunu, söyleyenler de olmamıştır.

Mutemet hadis kaynaklarında, Hz. Peygamberden olsun, ashabından olsun, Tabiundan olsun sahih veya zayıf hiçbir rivayet de bulunmamaktadır. Kaldı ki, sahih kitaplarda veya Sünenlerde, ya da Müsnedlerde olsun bunların da hiçbirisinde herhangi bir rivayet bulunmamaktadır. Kısaca o fazilet dönemlerine kadar varabilen hiçbir sahih veya zayıf rivayet bilinememektedir.

Bu türden bid'atler ve icatlar Aşura günü adına sonradan otaya atılmış ve çıkarılmış hurafe ve bid'atlerdir. Bilindiği gibi Kûfe'de iki grup bulunuyordu. Bu topluluklardan biri Şiî taifesiydi. Bunlar Ehl-i Beyt taraftarı olduklarını sergiliyorlardı, onları sevdiklerini ve onlara karşı dost olduklarını haykırıyorlardı. Aslında bunlar ya mülhit denen dinsiz ve zındıklardan oluşan bir gruptular ya da cahil, bir şey bilmez heva ve heveslerinin esiri olmuş aldatılmış kimselerdi.

İkinci grup da Nasıbiye denen grup idiler. Bunlar da Hz. Ali'ye ve taraftarlarına buğz eden taifeden oluşmaktaydılar. Çünkü bunlarla Hz. Ali ve taraftarları arasında fitne çıkarmaları yüzünden savaş çıkmıştı.[1]

Bunlar da Aşura günü sebebiyle birtakım rivayetler uyduruyorlar, bu münasebetle şenlikler ve törenler yapmaya başlamışlar. Böylece bu durum Şiilerle Nasibiler arasında asabiyetten dolayı ortaya çıkan bir bid'at olup dinde yeri yoktur. Her iki tarafın da yaptıkları şeyler kendi uydurmalarıdır. Şiiler Aşura gününü yas ve matem günü olarak ilân ederlerken nasibiler de o günü onlara nazire olsun diye şenlik ve bayram günü haline getiriyorlar. Bu itibarla her iki grubun da yaptıkları da bâtıl olan şeylerdir. Her iki tarafın da taşkınlıkları, bid'at ve dalalete varan sapıklıkları vardır.[2]

Aşura gününü ister matem ve yas günü olarak ilân edenler olsun, ister o günü bir bayram ve sevinç günü yapanlar olsun, tarafların her ikisi de dinde bid'at işlemişlerdir. Resûllerin efendisi Hz. Peygambere (sav) aykırı hareket etmişlerdir.[3]

---

[1] İbn Teymiye, el-Fetava, 25/161
[2] İbn Teymiye, İktizaus-Sıratil-Müstakim, 2/622-623
[3] El-A'yad ve Eseruha Alel Müslimin, s.276

Aşura Gününde Resûlüllah'ın Uygulaması

Muharremin onuncu günü demek olan Aşura gününde Hz. Peygamber (sav) nasıl bir uygulama yapmıştır?

Hz. Peygamber (sav) Aşura günün faziletli olan günler arasında kabul etmiş ve öyle değerlendirmişti. Bu nedenle de o gün için oruç tutulmasını teşvik etmiştir. Nitekim gelen sahih bir hadiste Ebu Katade'den rivayet edildiğine göre, Resûlüllah'ın (sav) şöyle buyurmuştur:

"Her aydan üç gün oruç tutmak, bir de Ramazandan Ramazana oruç tutmak, tüm seneyi oruçlu geçirmek demektir. Arefe gününde tutulan oruca gelince, umudum o ki o, o günden önce geçen sene ile o günden sonra gelecek olan senede işlenen günahlar için kefaret olacaktır. Aşura gününde tutulan oruca gelince, umudum o ki Allah, onu da o günden önceki senede işlenen günahlar için bir kefaret sayar."[1]

İbn Abbas'tan (rma) rivayete göre diyor ki: **"Hz. Peygamberin, faziletli gün olarak Aşure günü orucunu tutmak için araştırdığı kadar bir başka günü araştırdığını; bu ayı, yani Ramazan ayını araştırdığı kadar bir başka ayı araştırdığını da görmedim."**[2]

O halde Aşura gününde oruç tutmak sünnettir. Çünkü Hz. Peygamber (sav) o gün oruç tutmuşlardır, o günde oruç tutmanın faziletinden haber vermişlerdir. Nitekim yukarıdaki hadiste bunu gördük. O günün gecesini de ibadetle geçirilmesini de tavsiye buyurmuşlardır. Kaldı ki bununla ilgili sahih hadis rivayetleri bulunmaktadır. İşte birkaç hadis mânası:

İbn Ömer (rma) diyor ki: "Cahiliye dönemi halkı Aşura gününde oruç tutarlardı. Resûlüllah (sav) ile Müslümanlar da Ramazan orucu farz kılınmazdan önce o gündé oruç tutarlardı. Ramazan orucu farz kılınınca Resûlüllah (sav) şöyle buyurdu: **"Aşura günü de Allah'ın günlerinden herhangi bir gündür. Dileyen o günde oruç tutsun, dileyen de tutmasın."**[3]

İbn Abbas (rma) da diyor ki, Resûlüllah (sav) Medine'ye hicret buyurup geldiğinde, Yahudilerin Aşura gününde oruç tuttuklarını gördü. Bunun üzerine onlara 'Neden bu gün oruç tutuyorsunuz' diye sorduklarında,

---

[1] Müslim, Sıyam, H.1162/196
[2] Buharî, H.2006
[3] Müslim, H.1162

Yahudiler bu, mübarek bir gündür. Çünkü bu günde Allah İsrailoğullarını düşmanlarından kurtardı ve Musa da bu günde oruç tuttu. Resûlüllah (sav) bunun üzerine, "**Ben, Musa'ya sizden daha yakınım**" diye buyurdu ve o gün için kendisi oruç tuttuğu gibi ashabına da oruç tutmasını emretti.

Yine İbn Abbas diyor ki: "**Resûlüllah (sav) Muharremin onuncu günü olan Aşura gününde oruç tutulmasını emretti.**"[1]

İbn Abbas (rma) diyor ki; Resûlüllah (sav) Aşura gününde oruç tutup da ashabına tutmaları için emir buyurduğu zaman sahabe dediler ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Bu, Yahudilerle Hıristiyanların tâzimde bulundukları bir gündür. Neden bu gün tutuyoruz ki?" Resûlüllah da (sav), "**Allah izin verirse önümüzdeki sene biz de dokuzuncu gün oruç tutarız**" buyurdular. Ravi diyor ki: henüz önümüzdeki yıl gelmeden Resûlüllah (sav) vefat etti. Bir başka rivayette ise, "**Eğer ben seneye hayatta olacak olursam, mutlaka Muharremin dokuzuncu gününde oruç tutacağım**" buyurdu, denmektedir.[2]

Yine İbn Abbas'tan rivayet ediliyor, diyor ki, Resûlüllah (sav) şöyle buyurdu: "**Aşura gününde oruç tutun. Yahudilere muhalefet edin. Bu nedenle bir gün öncesinden ve bir gün de sonrasından olmak üzere Aşra orucunu tutun.**"[3]

İslâm bilginlerinin belirttiklerine göre Aşura günü oruç üç aşamalı olmaktadır. Şöyle ki:

Birincisine göre, "**Bir gün öncesinden ve bir gün de sonrasından olmak üzere Aşra orucunu tutun**" hadisi dikkate alındığında, Muharrem ayının 9, 10 ve 11. günlerinin oruçlu geçirilmesi gerekmektedir.

İkincisi de: "Allah'ın izniyle önümüzdeki sene gelince biz de dokuzuncu günü oruç tutarız" hadisine göre Muharremin dokuzuncu ve onuncu günleri oruç tutmak icap eder.

Üçüncüsü de: Sadece Muharremin onuncu gününde oruç tutmak gerekir. Çünkü buna dair ve konuyu tekit ve teyit eden Aşura günü orucu hakkında birçok hadis bulunmaktadır.[4]

---

[1] Müslim, H.1134
[2] Müslim, H.1134
[3] Beyhaki, es-Sünenu'l-Kübra, Sıyam, 4/287
[4] İbnul Kayyım el-Cevziyye, Zadü'l Mead, 2/76; Askalani, Fethu'l-Bari, 4/287

İşte Allah Resûlü'nün (sav) Aşura günü orucu ile ilgili uygulaması böyleydi. Bütün bu anlatılanlardan anlaşılan o ki, Ehl-i Sünnetin üzerinde oldukları yol, orta yoldur. Bunda ne ifrat ve ne de tefrit vardır. Burada tamamen Resûlüllah'ın yoluna ve uygulamasına uymak ve onun emrine yapışmak yer almaktadır. Allah'tan sevap beklemek de bu şekilde olabilir.

HZ. HÜSEYİN'İN (RA) KESİK BAŞI MESELESİ

Hz. Hüseyin'in (ra) kesilen başı nerededir? Bu konu etrafında yayılan söylentilerin temelinde, hemen her grubun bundan birtakım çıkarlar elde etmekte olduğu gerçeğidir. Çünkü kim veya kimler Hz. Hüseyin'in başının kendi beldelerinde ve yanlarında olduğunu söylüyorsa, bu, mutlaka bir çıkara ve bir menfaate dayanmaktadır. Eğer bizler Hz. Hüseyin'in kesilen başının nerede olduğunu araştırmak ve gerçeği bulmak istiyorsak, bu işe Kerbelâ savaşının sona ermesinden itibaren araştırmamız gerekir.[1]

Bilinen gerçek şu ki, Hz. Hüseyin'in kesilen kafası, Kûfe'de bulunan Ubeydullah b. Ziyad'a götürülmüş, o da bunu, bir leğenin içine koymuş ve eşlindeki bir çubukla ona dürtmeye, aşağılayıp hakaret etmeye kalkışmıştır. Bunun üzerine orada bulunan Enes b. Malik harekete geçer ve ayağa kalkarak ona, **"Allah'a yemin olsun ki, o, Ehl-i Beyt içerisinde Resûlüllah'a en çok benzeyen kimse idi"**[2] diyerek uyarıda bulunur.

İşte bundan sonra ihtilaf ve tartışmalar, rivayetler çok açık ve net olarak artmaya başlar. Sözkonusu tüm rivayetler ele alınıp değerlendiklerinde, bu rivayetler arasında yer alan, "Ubeydullah b. Ziyad, Hz. Hüseyin'in kesik başını Yezid'e gönderdi" şeklindedir. Bu rivayetler aşağıda görüleceği gibidir: "Ortada birçok rivayetler bulunuyor. Bu rivayetlerden birinde, Hz. Hüseyin'in başı Yezid'e gönderilmiştir. Yezid, Hz. Hüseyin kesik başını alır ve elindeki bir değnekle Hz. Hüseyin'in ağzına ve dişlerine dürter, böylece onu aşağılar. Ancak bu davranıştan dolayı Yezid'e öfkelenen, bunun için de ayağa kalkarak Yezid'in yaptığının yanlış olduğunu söyleyen ve ona kızan kişi Ebu Berze el-Eslemi'dir (ra) Ancak Hz. Hüseyin'in kesilen kafasının Yezid'e götürüldüğü ve onun da hakaret amaçlı olarak ona elinde çubukla dürttüğü türünden gelen rivayetler bu haliyle zayıf ve itimada değer olmayan rivayetlerdir.[3]

---

[1] Mevakıfu'l-Muaraza, s.306
[2] Tirmizi, Sünen, 5/659. Hadis, Hasen Sahih ve garib bir hadistir.
[3] el-Mecma, 9/195 Ancak bu, münkati olan bir rivayettir.

Bu rivayetin zayıf olmasına rağmen İbn Teymiye bunu delil göstererek ve bu rivayetten yola çıkarak diyor ki:

"Hz. Hüseyin'in (ra) getirilen kesik kafasına hakaret edildiği esnada olaya müdahalede bulunduğu söylenen sahabiler, aslında Şam'a bulunmuyorlardı, o isimler Irak'ta idiler."[1]

Dolayısıyla rivayetin aslı yoktur. Öte taraftan bu rivayet metin bakımından problemlidir. Çünkü bu rivayetler, sahih olarak gelen rivayetlerle çelişmektedir. Çünkü gelen sahih rivayetlere göre Yezid, Hz. Hüseyin'in ailesine güzel muamelede bulunuş, onun öldürülmesi nedeniyle üzüntüsünü dile getirmiş ve bundan dolayı da ağlamıştır. Bu şekilde davranan bir insan nasıl olur da Hz. Hüseyin'in kafasına hakaret eder?"

Nitekim İbn Teymiye demiştir ki: "Hz. Hüseyin'in kesilen kafası, Kûfe'de bulunan Ubeydullah b. Ziyad'a getirilmiş ve sahih rivayetlerde belirtildiğine göre, elinde bir çubukla ona dürterek hakaret eden de İbn Ziyad olmuştur. Fakat buradan da Kesik başın Yezid'e gönderildiği rivayeti asılsızdır ve isnad yönünden de münkati olan bir isnaddır."[2]

Ancak İbn Kesir, Hz. Hüseyin'in kesik kafasının Yezid'e götürüldüğü kanaatindedir. Çünkü o bu konuda şöyle demiştir: "İlim adamları Hz. Hüseyin'in kesik başının İbn Ziyad tarafından Şam'da bulunan Yezid'e gönderilip gönderilmediği konusunda ihtilaf içindedirler. Bu konu iki şekilde ele alınmıştır. Birinci ve doğru olan görüşe göre Hz. Hüseyin'in kesik başı Yezid'e gönderilmiştir. Çünkü bu konuda çok fazla rivayet bulunmaktadır. Yine de Allah en iyisini bilir. Nitekim Zehebi de bu görüşe kabul etmiştir.[3]

Rivayetlere göre Hz. Hüseyin'in kesik başı altı şehirde gömülüdür. Şöyle ki:

Dımaşk'ta gömülüdür: Beyhaki'nin "el-Mehasin vel Mesavi" adlı eserinde zikrettiğine göre, "Yezid, Hz. Hüseyin'in kesik başının yıkanmasını ve bir ipeğe sarılarak, üzerine bir çadır kurulmasını emretmiş ve bunun için elli kişiyi de nöbetçi olarak görevlendirmiştir."[4]

İbn Asakir de kendi isnadıyla Yezid'in dadısı Reya'dan rivayetle aktarıyor. "Hz. Hüseyin'in kesik kafası, silah deposuna konmuş, bu durum Süleyman göreve gelene dek devam etmiştir. Süleyman göreve geldiğinde,

---

[1] İbn Teymiye, Minhacü's-Sünne, 4/557
[2] Mevakıfu'l-Muaraza Fi Hilafeti Yezid, s.308; İbn Teymiye, Minhacü's-Sünne, 8/141-142
[3] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/580; Tarihul İslâm, H. 61-81 (680-700 m) olayları, s.106
[4] Beyhaki, el-Mehasin vel Mesavi, s.84 Bu rivayetin dayandığı herhangi bir isnadı bulunmamaktadır.

adam göndermiş, Hz. Hüseyin'in kafası oradan alınıp getirtilmiş, bakmışlar ki, sadece kuru bir kafa kalmış, üzerinde etten eser kalmamıştır. Süleyman hemen onu temizletmiş, koku sürüp kefenlemiştir. Ancak siyah giysililer yani Abbasiler idareyi ele geçirince, hemen Hz. Hüseyin'in kafasının nerede olduğunu sormuşlar ve onu bulunduğu yerden kazarak ortaya çıkarmışlardır. Ancak kendisine ne yapıldığını ancak Allah bilir."[1]

Dadı Reya kıssası rivayetini İbn Asakir rivayet ediyor, cerh ve ta'dil yönünden yani rivayetin kabule değer olup olmaması noktasında herhangi bir şey söylememektedir. Bu itibarla rivayet bu haliyle meçhul kalmaktadır.[2]

Bu haliyle rivayet itimada değer değildir, hiçbir önemi bulunmamaktadır.[3]

Zehebi de kendi isnadıyla Ebu Küreyb'e dayanarak şunu zikrediyor: "Ben, Dımaşk'ta Velid b. Yezid'in üzerine saldıranların yanında idim. Bu nedenle ben bir sepet aldım ve "İçinde benim varlığım, zenginliğim var" dedim. Hemen atıma bindim ve Tevma kapısından çıkıp ayrıldım." Ravi diyor ki: Bir de açıp baktım, ne göreyim, içinde bir kesik baş ve üzerinde de, Bu baş, Ali oğlu Hüseyin'in kesik başıdır, yazılıdır. Ben de hemen onu, kılıcımla orada kazdığım bir yere defnettim."[4]

Bu rivayet de ciddi mânada zayıf olan bir rivayettir.[5] Bir başka açıdan ele alınınca, Yezid'in, Hz. Hüseyin'in kesik başını saklamasında, kendisi için nasıl bir fayda var ki, bunu saklamış ve onu silah mahzeninde tutmuş olsun?.[6]

Kerbelâ'da gömülüdür: İmamiye Şiası'nın dışında Hz. Hüseyin'in kesik başının Kerbelâ'da olduğunu söyleyen bir başka grup yoktur. İmamiye Şiasına göre, Hz. Hüseyin şehit edildikten kırk gün sonra kesik baş Kerbelâ'ya getirildi ve Hz. Hüseyin'in bedeni yanında toprağa verildi.[7]

Sözkonusu olan gün, İmamiye Şiası tarafından Erbain ziyareti diye adlandırdıkları meşhur bir gündür. Konu hakkında bunlardan farklı düşünen Şiiler de olmakla beraber bu kadarı yeter. Ancak Şîa'nın bununla

---

[1] İbn Asakir, Tarih, Tercimun-Nisa; Mevakıful-Muaraza Fi hilafeti Yezid, s.311
[2] Mevakıfu'l-Muaraza Fi Hilafeti Yezid, s.313
[3] Mevakıfu'l-Muaraza Fi Hilafeti Yezid, s.313
[4] es-Siyer, 3/316;Semtün-Nucumul-Avali, 3/86
[5] Mevakıfu'l-Muaraza Fi Hilafeti Yezid, s.313
[6] Mevakıfu'l-Muaraza Fi Hilafeti Yezid, s.313
[7] Mevakıfu'l-Muaraza Fi Hilafeti Yezid, s.313; Nurul-Ebsar, s.121

ilgili olarak ellerinde herhangi bir delilleri bulunmamaktadır. Söyleneler de boş, dayanıksız ve herhangi bir kanıta dayanmayan dedikodulardan ibarettir. Kaldı ki Ebu Nuaym Fadl b. Dekin, Hz. Hüseyin'in kabri dile bilinen yerin ona ait olmadığını söylüyor ve bu iddiayı ileri süreni geri ret ve inkâr ediyor. Nitekim İbn Hacer Askalani olsun, başkaları olsun, "Hz. Hüseyin şehit edildiği yerdeki izler silinerek tanınmaz hale getirilmiştir, hiçbir kimse bu nedenle buna muttali olmamıştır" demektedirler.[1]

Rikka kentinde gömülüdür: Bunu da sadece Sıbt İbnü'l-Cevzi, verdiği bir haberde, kesik başın Rikka kentinde olduğunu söylemektedir. Dediğine göre Hz. Hüseyin'in kesik başı, Fırat üzerinde bulunan Rikka mescidindedir. Kesik baş Yezidin eliyle güya buraya getirilmiş ve "Ben bu başı Osman'ın başına bedel olarak Ebu Muayt ailesine göndereceğim" demiştir. Ebu Muayt ailesi Rikka kentinde idiler. Böylece kesik başı onların evlerinden birine defnettiler. Daha sonra bu ev, Mescidul-Cami denen büyük camiye dâhil edilmiştir. Burası bir surun kenarında bulunmaktadır.[2]

Bu da kolay olarak kabul edilebilecek bir haber değildir. Çünkü rivayetin dayandığı bir senedi yoktur. Kaldı ki bu haberde kabul edilmeyecek birçok nokta bulunmaktadır. Çünkü çok açık bir şekilde sahih olan nasslara aykırı düşmektedir. Çünkü sahih kaynaklarda Yezid'in Hz. Hüseyin ailesine gösterdiği güzel muamele, Hüseyin'in öldürülmesi sebebiyle üzülerek ağlaması, pişmanlık duyması gibi durumlarla bu bilgi çelişmektedir. Kaldı ki Sıbt İbnü'l-Cevzi denen bu kişi hakkında Zehebi, "Ben bu şahsın bir kitabını görmüştüm, kitap onun Şiî itikadına bağlı olduğunu gösteriyordu" demektedir.[3]

Kesik baş Askalan'da gömülüdür: Muhakkiklerin birçoğu Hz. Hüseyin'in kesik başının Askalan'da gömülü olduğu rivayetini reddetmekte ve kabul etmemektedirler. Nitekim İmam Kurtubi, "Hüseyin'in kesik başı Askalan'dadır tarzındaki görüş ve rivayet asılsızdır" demektedir. Zaten İbn Teymiye de onun kesik başının Askalan'da olduğu rivayetini kabul etmemektedir. Nitekim bu konuda İbn Kesir de ona tâbi olmuştur.[4]

Kesik baş Kahire'de gömülüdür: Açıkça ortaya çıkan gerçek şu ki Fatımî denilen Kölemenler birçok insanlara kendilerini kabullendirmek

---

[1] Tarihu Bağdat, 1/143-144; Tercumetul-Hüseyin, s.276; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/580
[2] Akkad, Şahsiyatu İslamiyye, 3/298; Mevakıfu'l-Muaraza Fi Hilafeti Yezid, s.314
[3] es-Siyer, 3/297
[4] İbn Teymiye, Tefsiru Suretil-İhlâs, s.264; et-Tezkire, 2/295; İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/582

için bu yolu da denemişlerdir. Çünkü Haçlılar, H.549 (1154 m) senesinde Askalan'ı istilâ etmeye kalkıştıklarında Fatımî veziri Salih Talayi b. Zureyk ve ordusu yalın ayak olarak buradan askerleriyle birlikte çıkıp Salihiye'ye gitmişti. Kesik başı almış ve onu Abanozdan bir kürsü üzerine koyarak ipekten yeşil bir kese içerisine koymuş, altın misk, amber ve güzel koku serpmiştir. Sonra da bunu alıp bilinen meşhur Han Halili kabristanı yakınında toprağa vermiştir. Bu olay H.548 (1153 m) senesinde Cemaziyelahir ayının sekizin günü Pazar günü toprağa verilmiştir.[1]

Farki'nin anlattığına göre, bizzat Fatımî halifesinin kendisi çıkıp kesik başı taşımıştır.[2]

Şeblenci'nin anlattığına göre vezir Salih Talayi, Frenklerden-batılılardan kurtulmak için kesik başı fidye olarak vermiştir. Daha sonra yeniden Askalan'ı ele geçirince çok büyük bir meblağ vererek kesik başı tekrar almıştır.[3]

Tarihçilerden kimileri gerçekten kesik başın Askalan'dan Mısır'a götürüldüğü çabası içine girmişlerdir. Hz. Hüseyin'in kabri Mısır'dadır, o gerçekten Hz. Hüseyin'in (ra) kesik başı üzerinde bina edilmiştir, diye savunmaktadırlar.[4]

Tarihçilerden biri olan Hüseyin b. Muhammed Yusuf'un söylediğine göre, Meşhedul-Hüseyni denilen yerde mevcut olan kesik baş, gerçekten Hz. Hüseyin'e aittir, bunun dışında söylenenler ise hatadır. Bu konudaki dayanağı ise, birtakım sofi kimselerin rüya ve keşifleridir. Rüyalarda gösterildiğine göre gerçekten Mısır'da buluna kesik baş Hz. Hüseyin'e aittir. Daha sonra da bu söylenenleri teyit babında, buna ilişkin bir kaide, bir kural meydana getiriyor. Buna göre diyor ki: "Kahire'de bulunan kesik baş bizzat Hz. Hüseyin'e ait olan kesik baştır. Çünkü keşif yoluyla bu durum kesinlik kazanmıştır."[5]

Böyle bir gerekçe ve kanıt, delil gösterme bakımından İslâm'ın ortaya koyduğu metot ve prensipler bir yana bu, tamamen akla, mantığa ve bilimsel gerçeklere ya da ilmî burhanlara tamamen aykırıdır. Esasen burada Hz. Hüseyin'in başının Kahire'de olduğu konusundaki delil ortaya koyma dayanağı, kesik başın Askalan'da bulunduğu varsayımına dayandı-

---

[1] Markizi, 1/427; Bedaiuz-Zuhur, 1/227
[2] Tarihu Miyarfin, s.70
[3] Nurul Ebsar, s.121; Meşahidus-Safa, s.316; Mevakıfu'l-Muaraza Fi Hilafeti Yezid, s.316
[4] Mevakıfu'l-Muaraza Fi Hilafeti Yezid, s.317
[5] el-Hüseyin Seyyidu Şebabi Ehlil-Cenneti, s.149-153

rılmaktadır. Oysa zaten önceki satırlarda biz, Hz. Hüseyin'in kesik başının Askalan'da bulunduğu rivayetinin asılsız olduğunu kanıtlarıyla göstermiştik. Buradan Kahire'ye götürüldüğü hususunun da gerçekle ilgisi bulunmamaktadır. Özellikle de bugün çok meşhur olan ve Meşhedi Hüseyin diye bilinen yer ve makam tamamen yalandır, uydurmadır ve senaryodur. Bunun Hz. Hüseyin'in kesik başıyla yakından ve uzaktan bir ilgisi bulunmamaktadır.

Askalan'da medfun bulunan kesik başın aslında Hz. Hüseyin'e ait olmadığı bir gerçektir. O halde ne zamandan beri Hz. Hüseyin'in kesik başının Askalan'da olduğu rivayeti ve iddiası ortaya atılmıştır? Bu başı buraya kim getirmiştir?

Nuveyri diyor ki: "Adamın biri rüyasında Hz. Hüseyin kesik başının Askalan şehrinde olduğunu rüyasında görmüş. Buna göre kesik baş Askalan şehrinin belli bir yerinde bulunmaktadır. Bu muayyen yerin bulunması da rüyada gösterilmiştir. Bunun üzerine sözkonusu yer kazılmış ve burada bunmuştur."

Bu hâdise, Mısır'ın başında bulunan ve kendisi de kölemenlerden olan Mustansır Billâh zamanında, Bedrul-Cemali'nin vezirliği esnasında olmuştur. Bedrul-Cemali, Askalan'da buranın üzerinde bir türbe bina eder.[1]

Daha sonra Efdal, bunu yerinden çıkarmış, üzerine güzel kokular sürmüş ve Askalan şehrinin bir başka yerine aktarmış, üzerinde büyükçe bir türbe inşa etmiştir.[2]

Kölemenlerin kesik baş konusunda böyle bir bulma olayı ve rüyaya dayalı çok aceleci bir davranışla üzerinde bir türbe inşa etmiş olmaları şaşırtıcı gelebilir. Ancak, Kölemenlerin tarihi gelişimlerine bakacak olursak, o zaman fazla garipsenecek bir durumu olmadığı görülecektir. Çünkü Kölemenler, kendilerini Hz. Hüseyin'e, onun soyuna nispet etmektedirler. Bu nedenle de Müslümanların kendilerine inanmayacakları düşüncesine kapıldıklarında hemen sığınabilecekleri bir gerekçe aramaktadırlar. Böylece Askalan'da, kendilerinin çoğunlukta bulundukları bu yerlerde, onun başına sahip çıkarak, güya ona nispetlerini böylece kanıtlama çabası içine girmişlerdir.

---

[1] Nihayetul Ereb, 20/478
[2] Markizi, İttiazul-Hunefa, 3/22

Bu amaçla da sözkonusu yere önem vermişler, muazzam bir bina yaparak, süsleyerek halkı oraya celp etmeye, bu yoldan da ekonomik gelir sağlamaya gayret etmişlerdir. Bu türbeye bu mânada önem vermekle kendilerini halka kabul ettirmek ve "Bunlar gerçekten o soydan olmasalar, buraya bu kadar önem vermezler" gibi bir fikir oluşmasını istemişlerdir.

Ayrıca burada bir başka siyasî amaç da bulunmaktadır. Bu da, "Hz. Hüseyin'in sadece kendi denetimlerinde bulunan yerlerde yani Askalan'da bulunmaktadır, bir başka yerde değil" inancını yaymaktır. Nihayet bu yoldan Şam'da Kurulu olan Sünni devlet ve beldelere karşı bir gayret içindedirler. Bilinen gerçek şu ki, bir Kölemen olan Mustansır Billâh hükümeti, Sünni olan Selçuklu Devletinin kurulduğu döneme tesadüf etmektedir. Bu dönemde Selçukluların başında Tuğrul Bey bulunmaktadir ki, H.447 (1055 m) senesinde Bağdat'a girmiştir.[1]

Hz. Hüseyin'in kesik başının Askalan'da bulunduğu, buradan da Mısır'a götürüldüğü düşüncesi tamamen Kölemenlerin bir planıdır. Çünkü daha önceki kaynakların hiçbirinde Hz. Hüseyin kesik başının buraya götürüldüğü yazılı değildir. Bu durum, tamamen, Fatımîlerden olan Muntasır'ın velayeti zamanında ortaya konulmuş olan bir iddiadır. Bu da Kölemenlerin yalancılığını ortaya koymaktadır, bunu da sırf özel bir husus amaçladıkları için yapmışlardır. İbn Teymiye'ye göre Fatımîlerin, Hz. Hüseyin'in kesik başı diye ileri sürdükleri baş, aslında bir papaza ait olan kesik baştır.[2]

İbn Dihye, "el-Alemul Meşhur" adlı eserinde diyor ki, Hz. Hüseyin'in kesik başının Askalan veya Mısır'da olduğunun yalan olduğu hususunda icma ve ittifak bulunmaktadır. Aynı şekilde bu kitap, Kahire'de bulunan ve Meşhedul-Hüseyni diye halen mevcut olan yerin de aslında yalan olduğu, buranın gerçekten Hz. Hüseyin ile herhangi bir ilgisinin bulunmadığını da yazmaktadır. Bunun Kölemenlerin bir uydurması olduğunu, bunu da birtakım kötü amaçlarını gerçekleştirmek adına yaptıklarını yazmaktadır. Allah'ın, onların devletlerini ortadan kaldırıp yok ettiğini, amaçladıkları şeyi gerçekleştiremeden yerine bir başka idareyi getirerek cezalandırıp yapacaklarına imkân vermediğini de yazmaktadır.[3]

---

[1] en-Nucumuz-Zahire, 5/57
[2] Mevakıfu'l-Muaraza Fi Hilafeti Yezid, s.319-320; Ra'sul Hüseyin, s.187
[3] Mevakıfu'l-Muaraza Fi Hilafeti Yezid, s.319-320; Ra'sul Hüseyin, s.186

Kaldı ki İbn Dakik el-İd, Ebu Muhammed b. Halef el-Dimyati, Ebu Muhammed b. Kastallani, Ebu Abdullah el-Kurtubi ve benzeri daha birçok ilim adamı da bunu reddetmektedirler.

İbn Kesir diyor ki: "Mısır'ı, H. 440 yılından öncesinden H.560 yılları arasında ellerinde bulunduran Fatımîlerin iddiasına göre, Hz. Hüseyin'in kesik başı Mısır'a getirildi ve burada gömüldü. Üzerine, Mısır'da meşhur olan türbe inşa edildi. H.500 yılından sonra bunlar gerçekleşmiştir. Buraya Tacul-Hüseyin denmektedir. Ancak birçok ilim ehli böyle bir şeyin gerçek olmadığını kanıtlarıyla ortaya koymuşlardır. Çünkü Fatımîlerin bunu yaymaları, kendilerinin o şerefli soydan olduklarını ortaya koymak için gösterdikleri bir çabadan ileri gelmektedir.

Onların devletlerinde Kâdı el-Bakillani ve daha başkaları işin aslının öyle olmadığını ortaya koymuşlardır.

Kanaatimizce, esasen halk bu gibi şeylere teşnedir. Onlar herhangi bir kesik baş getirdiler, onu sözkonusu mescidin yanına gömdüler ve bu, "Hüseyin'in kesik başıdır" dediler. Halk da buna inandı ve buna revaç kazandırmış oldu. Gerçeği en iyi olarak bilen sadece Allah'tır.[1]

Kesik baş Medine'dedir: Hz. Hüseyin'in kesik başının bundan önce sözü edilen kentlerin hiçbirisinde olduğuna ilişkin en basitinden de olsa elimizde herhangi bir kanıt bulunmamaktadır. Geride sadece bir tek şehir kalıyor, o da Medine-i münevveredir. İbn Sa'd, verdiği gerçekçi bir isnada göre Yezid, Hz. Hüseyin'in kesik başını Medine valisi Amr b. Said'e göndermiştir. O da Hz. Hüseyin kesik başını kefenleyip Baki mezarlığında annesi ve Hz. Peygamberin kızı Hz. Fatıma'nın yanıbaşında defnetmiştir.[2]

İbn Teymiye de diyor ki: "Daha sonra da Baki mezarlığında toprağa verilmiştir. Çünkü o günkü âdetler gereği orada bunanlar da buna tanıklık etmişlerdir. Çünkü o gün onlar fitnelerle sarsılmaktaydılar. Böyle bir dönemde bir kabileden herhangi biri öldürüldüğünde, öldürülen kişi de eğer onlardan değilse, onun başını ve bedenini ailesine teslim ederlerdi. Burada da uygulama böyle olmuştur. Nitekim Haccac da İbn Zübeyir'e aynı muameleyi yapmıştır. Çünkü Haccac Abdullah b. Zübeyir'i öldürür, sonra ipe çekerek ağaçta asılı bırakır, sonrasında da onu ailesine teslim eder. Haccac'ın Abdullah b. Zübeyir'i öldürmek için çabası herkesçe mâlumdur. Hz. Hüseyin ile hasımları arasında var olan düşmanlık ve savaş, zalim

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/582
[2] Tarihul İslâm, s.20, hicri 60-81/679-700m yılları olayları; et-Tabakat, 5/238

Haccac ile Abdullah b. Zübeyir arasında çok daha aşırı şekilde mevcut bulunuyordu."[1]

Yezid'in Ehl-i Beyt ile alâkalı olsun, sahabe ve Tabiuna dair olsun, Hz. Hüseyin'in kesik başı konusunda var olan tenkit sadece bir tek değildir. O, birçok yönlerden tenkide tâbi tutulmuştur.

Benin zannıma göre eğer ileri sürüldüğü gibi Yezid, gerçekten Hz. Hüseyin'in kesik başını şehir şehir dolaştırıp teşhir eden bir tavır sergilemiş olsaydı, bu durumda sahabe ve Tabiunun tasarrufu farklı olurdu. Çünkü bilindiği gibi sahabe ve Tabiunun önde gelenleri, Yezid'in Medine'ye saldırısı ve Harre olayı karşısında, nasıl ki ona tavır koymuşlar ve karşı çıkmışlar ise, Hz. Hüseyin'e karşı ters bir muamelesine kesinlikle tavır koyarlardı. Sahabenin ve Tabiunun önde gelen büyüklerinin, Yezid'in Medine'ye saldırısı üzerine, Abdullah b. Zübeyir'in yanında yer alarak onunla birlikte hareket etmiş olduklarını görürdük.[2]

Nitekim bu görüş, Hafız Ebu Ya'la el-Hemedani'yi desteklemektedir. Hz. Hüseyin'in kesik başı, Hemedani'ye göre de annesi Hz. Fatıma'nın kabri yanında toprağa veriliştir. Bu görüş, bu konuda ileri sürülen en doğru görüştür.[3]

Nitekim Zübeyir b. Bekkar, Muhammed b. Hüseyin el-Mahzumi gibi soy bilginleri de bu görüştedirler. İbn Ebul-Meali Es'ad b. Ammar, "**el-Fasıl Beynes-Sıdki vel meyn Fi Makarri Ra'sil-Hüseyin**" adlı eserinde diyor ki: "İbn Ebud-Dünya, Ebul Müeyyed el-Havarzimi, Ebul Ferec İbnü'l-Cevzi gibi güvenilir ilim adamlarından bir grup, Hz. Hüseyin'in kesik başının Medine'de Baki mezarlığında toprağa verildiğini teyit ve tekit etmişlerdir. Nitekim Kurtubi de bu konuda bu ilim adamlarının fikrine katılmıştır."[4]

Zurkani de diyor ki: "İbn Dihye diyor ki, bu görüşün dışındaki görüşler doğru değildir."[5]

İbn Teymiye ise, Hz. Hüseyin'in kesik başının, Yezid tarafından Medine valisi olan Ömer b. Said'e gönderildiği ve ona, Hz. Hüseyin'in başını annesi Hz. Fatıma'nın (rha) yanıbaşında gömülmesini emrettiği kanaatine sahiptir. İbn Teymiye'yi böyle bir görüş ve kanaate sahip kılan şey de, Hz.

---

[1] Ra'sul-Hüseyin, s.183
[2] Mevakıfu'l-Muaraza, s.323
[3] et-Tezkire, 2/295
[4] et-Tezkire, 2/295; Mevakıfu'l-Muaraza, s.324; er-Reddu Alel Mutaassibil-Anid
[5] Mevakıfu'l-Muaraza, s.324; Meşahidus-Safa, Varaka:10

Hüseyin'in kesik başının Medine'ye götürüldüğünü ileri süren kimselerin, güvenilir tarihçiler olduğundandır. Örneğin "**el-Ensab**" kitabının yazarı Zübeyir b. Bekkar, "**et-Tabakat**" kitabının yazarı ve Vakıdi'nin de kâtibi olan Muhammed b. Sa'd ve benzeri tanınmış, kendilerine güvenilen, aynı zamanda önemli bilgilerin sahibi olan bu isimler böyle söylemektedirler. Çünkü adları geçen bu ilim adamlarının yazdıkları, cahillerin, yalancıların ve bilgilerine güvenilmeyen birtakım tarihçi geçinenlerin naklettiklerinden çok daha doğrudur. Zîra kişi doğru olabilir ve yalancı da olmayabilir ama isnad bilgi ve deneyiminden yoksun olabilir. Bu nedenle makbul olan ile reddi gereken arasındaki farkı bilemeyebilir. Ya da adam hafıza bakımından kötü bir hafızaya sahiptir, olayları birbirine karıştırmaktadır. Yahut da yalancı biri olarak itham edilen biridir. Veya rivayetler konusunda iftiracı biridir. Nitekim birçok tarihçinin ve rivayetçinin durumu budur.[1]

Ebu Ömer Abdullah b. Muhammed el-Hammadi şöyle diyor: "İşte görüldüğü gibi Hz. Hüseyin'in kesik başının üç yerde olabileceği tartışılmaktadır. Her üç yerdekilerin bu konuda ısrarcı olmalarının sebebi, her bir beldenin kendilerine çokça ziyaretçi akınının gelmesi, bu konuda ekonomik olarak gelir sağlamaları amacına yöneliktir. Böylece gelen paralarla, gelirlerle birtakım türbeler dikmek ve daha çok ziyaretçi çekmek amaçlanmaktadır. Bu nedenle buralara nöbetçi tutmak, bekçiler koymak, bakımını yaptırmak gibi amaçlarla buralara yalan-yanlış demeden değer verdirmesini sağlamak olmaktadır.

İşte bu tartışmalar sebebiyle Hz. Hüseyin adına üç adet baş icat ettiler. Bilinen bir gerçek var ki, Hz. Hüseyin'in (ra) sadece bir tek başı vardır."[2]

Bu araştırma ve inceleme esnasında ortaya çıkan gerçek şudur: Hz. Hüseyin'in (ra) cesedi Kerbelâ'dadır. Hz. Hüseyin'in kesik başı ise, Medine'de Baki mezarlığındadır. Yine de Allah en iyisini bilir.

ŞİİLER AÇISINDAN HZ. HÜSEYİN VE EHL-İ BEYT'İN TÜRBELERİNİN ZİYARETİ

Şiiler Ehl-i Beyt veya 12 İmamların türbelerine ve Hz. Hüseyin'e değer vermede öylesine aşırı giderek kutsallaştırıyorlar ve öylesine bir şeref veriyorlar ki, o derecede Kâbe-i Muazzamaya ve Medine-i Münevvereye değer vermemektedirler. Hatta Hz. Hüseyin'e nispetle birçok iftira ve bühtan ürettiler. Meselâ Hz. Hüseyin (ra) şöyle diyesiymiş: "Allah, Kâ-

[1] Ra'sul Hüseyin, s.170
[2] Şerhus-Sudur Bibeyani Bidail-Cenaizi ve'l-Kubur, s.127

be'nin yerini, yaratmazdan önce Kerbelâ topraklarını Kâbe'den tam 24 bin yıl öncesinden güvenli Harem olarak yaratmıştır. Bu torakları Allah takdis etmiş ve mübarek kılmıştır. Tâ o zamandan itibaren, Allah yarattıklarını yaratmazdan önce burasını mukaddes ve mübarek olarak yaratmıştır. Nitekim hâlâ da bu özelliğini sürdürerek devam etmektedir. Öyle ki, Allah bu toprakları cennet topraklarından daha değerli, cennette Allah'ın velilerinin, sevgili kullarının barındıkları ev ve meskenlerinden de çok daha faziletli kılmıştır.[1]

Nitekim Cafer-i Sadık (ra) bu türden şeylerden mâsum ve uzak olduğu halde Şîa ona da birçok şeyler nispet etmiştir. Buna göre güya Kâbe toprakları demiş ki: "Benim gibi bir toprak var m acaba? Çünkü Beytullah benim üzerinde bina edildi, hemen dünyanın dört bir tarafından herkes beni ziyarete gelirler. Allah beni Haremi ve en güvenli yeri olarak kıldı. İşte bunun üzerine Allah Kâbe topraklarına şöyle vahyeder:

"Sus ve ses çıkarma! Kerbelâ topraklarına verilen değer var olduğu müddetçe senin yeryüzündeki değerin ne olabilir ki? Eğer ben Kerbelâ topraklarına bir değer ve üstünlük vermemiş olsaydım, sana denize batırılıp çıkarılan bir iğnenin o sudan aldığı kadar bile bir değer vermezdim. Eğer Kerbelâ toprakları olmasaydı, sana herhangi ir üstünlük tanımazdım. Eğer Kerbelâ toraklarının taşıdığı değer bulunmasaydı, seni de, senin üzerinde bulunan ve kendisiyle övündüğün Kâbe'yi de yaratmazdım. Sesini kes ve yerinde dur, bari basit ve zelil bir günah olarak büyüklük taslamadan, haddini aşmadan yerinde dur. Aksi takdirde sana gazap ederim ve seni cehennem ateşine atarım."[2]

İşte bu mübarek belde, Hz. Hüseyin'in şehit edilip defnedildiği yerdeki toprağın yani Kerbelâ toprağının ulaştığı kutsallık derecesine ulaşamamıştır. Şiî inancına göre Kâbe'den de kutsal olan yer Kerbelâ'dır. Bu inanç hem Şiî şairlerde ve hem de eli kalem tutanlarda olayın gerçekleştiği günden tâ günümüze dek hep böyle devam edegelmiştir. Böylece onlar Kerbelâ ile Kâbe topraklarını böyle bir kıyaslama ile değerlendirmektedirler. Değişik ifade tarzlarıyla, şiir ve nesir halinde buranın kutsallığını ve faziletini hep gündemde tutuyorlar. Bu mübarek toprak İslâm'da bu kadar bir şeref ve kutsallığı ancak Hz. Hüseyin sayesinde elde etmiştir. Nitekim bu durumu rivayet ettikleri hadislerle de ortaya koymak çabasını gösteri-

[1] Biharul-Envar, 101/107; Usulü Mezhebiş-Şiiyye, 2/464
[2] Kamiluz-Ziyarat, s.270; Biharul-Envar, 101/109; Usulü Mezhebiş-Şiiyye, 2/464

yorlar. Hz. Hüseyin ve arkadaşlarının bu topraklarda olması sayesinde Allah buranın değerini artırmış ve bundan dolayı bu topraklar Allah'a şükretmiş olmaktadır.[1]

Şîa'nın Ehl-i Beyt imamları hakkında aşırılığa kaçmaları ve inançlarını bu bağlamda sürdürmeleri konusunu, ben "Müminlerin Emiri Ali (ra)" adını verdiğim kitabımda açıkladım. Sözkonusu imamların türbelerini, muhtemel bulunma yerlerini ziyaret edenler için birçok ecir ve sevap vaadinde bulunmaları, Kâbe ile Kerbelâ topraklarını birbirleriyle kıyaslamaları, Kerbelâ topraklarına daha çok bir kutsallık vermeleri de bunun içindir. Hatta Kerbelâ ziyaretlerini Hac ve Umre ziyaretlerinden daha faziletli ve daha üstün göstermektedirler.[2]

Ben burada sadece iki örnek vermekle yetineceğim. Çünkü vereceğim bu iki örnek, nass olarak işin yalan ve uydurma boyutlarının ne oranda tasvir edildiğini gösterecektir. Ebu Abdullah Cafer-i Sadık'a nispetle uydurdukları yalan ve iftiralarının yüce Allah'a karşı da ne büyük ölçüde olduğu görülecektir.

Ebu Abdullah Cefar-i Sadık demiş ki: "Eğer insanlar Hz. Hüseyin'i ziyaret etmenin ne kadar faziletli olduğunu bilebilmiş olsalardı, hepsi onu ziyaret özleminden ölürlerdi, çektikleri hasret bakımından nefesleri kesilirdi." Ben de, "Onu ziyarette ne var ki?" diye sordum. O da dedi ki: "Ona olan özlem ile kim Hüseyin'i ziyaret ederse, Allah o kimsenin kabul edilmiş olan bin haccına ve yine kabul olunmuş bir tane de umresine bedel defterine ecir yazar. Yine o kimseye Bedir şehitlerinden bin şehidin fazileti ve derecesi kadar ecir, bin oruçlunun oruç ecri kadar ecir verir. Bin kabul görmüş sadaka ecri, kendisiyle Allah rızasının istendiği bin nüsha sevap yazar. O kimsenin o yılı, afetlerden korunmuş olarak geçer, bunun en basiti de şeytandan korunmuş olur. O kimsenin korumasına bir melek görevlendirilir. Bu melek o kimseyi, önünden, arkasından, sağından, solundan, başının üstünden ve ayaklarının altından gelebilecek her türlü tehlikeden korur. Eğer Hz. Hüseyin'i ziyaret eden bir kimse o yıl içersinde vefat edecek olursa, Rahmanın melekleri, o kimselerin cenazesi yıkanırken ve kefenlenirken hep onların yanında bulunurlar. Onun için Allah'tan mağfiret dilerler, kabri başında bulunarak bağışlanması için onun yanında bulunup onu uğurlarlar. Kabrini, onun için gözlerin görebildiği son noktaya kadar genişletirler, kabrinin onu sıkmasından, Münker ile Nekir'in

[1] Usulü Mezhebi'ş-Şia, 2/464
[2] Tarihu Kerbela, s.102; el-Kuburiye Fil Yemen, s.155

onu sorguya çekmelerinden korurlar. Kabrinden onun için cennete bir kapı açılır. Kitabı sağ tarafından verilir. Kıyamet gününde kendisine bir nur verilir. Bu nur onun yolunu doğu ile batı arası kadar aydınlatır. Bu arada bir ünleyen şöyle seslenir: İşte bu adam, Hz. Hüseyin'e özlem duyan ziyaretçilerindendir. O gün, kıyamet gününde herkes Hz. Hüseyin'in ziyaretçilerinden olmayı isteyecektir."[1]

İşte bu türden abartıları Şiî ilim adamları, 12 imama ilişkin faziletlerden ve özelliklerinden söz ederler ki, bütün bu anlatılanlar beşer üstü olan vasıflardır. Hatta diyor ki: Bu nedenledir ki, o, Allah tarafından Müminlerin Emiri kılınmıştır. Göklerin ve yerlerin yaratılması onun hürmetinedir. Allah onu, onun için yol, köprü ve delil kılmıştır. Hatta onu Allah ile kulları arasında, hatta Resullerinden ve nebilerinden varana dek, tüm veli kulları için delil ve önder Hüseyin kılınmıştır.

Nitekim onların kabirleri başında mallar infak edilir, arzu ve dileklerin yerine getirilmesi orada onlardan istenir, burada yeniden sözleşme yapılır. İşte bu ve benzeri birçok bid'at ve hurafeler âdeta meşru imiş gibi gösterilir ve sunulur.[2]

Şiîlerin bu kabirleri kutsal yerler olarak değerlendirmeleri sebebiyledir ki, bu nedenle bunlara yönelik olarak birtakım özel tören ve ayinler de icat etmişleridir. Bu ayin ve törenler sadece Hz. Hüseyin'in türbesine de has törenler değildir. Aksine Şîa tarafından imam olarak kabul edilen tüm imamlarına ait olarak da sürdürülmektedir.[3]

Hatta Şîa âlimlerinden biri olan Ağa Bozork Tahrani diyor ki: "Şîa âlimlerinin mezarlar hakkında yazdığı eserler, konuya dair yapılan törenler ve Menasik 60 kadar kitaba ulaşmaktadır."[4] İşte o menasikten bir mensek yani ibadetlerinden bir örnek. Şîa bu törenleri ya da ibadetleri sözkonusu türbelerin yanında icra etmektedirler. Özetle şöyledir:

Sadık (as) diyor ki: "Hüseyin'in kabrini ziyaret etmek istediğin zaman, Çarşamba, Perşembe ve Cuma günleri oruç tut. Yola çıkmak istediğinde, aileni, çoluk çocuğunu etrafına topla, onlarla birlikte yola çıkış duasını oku. Yola çıkmazdan önce boy abdesti al. Yıkanırken de şöyle ve şöyle dua et. Hareket ettiğin zamanda da şöyle ve şöyle dua eyle. Sakın Fırat'a gidene dek gülyağı ve koku sürünmeyesin, sürmelenmeyesin Çok

[1] Vesailuş-Şia, 1/353; Usulü Mezhebi'ş-Şia, 2/456
[2] el-Kaşani, 2/254; el-Kuburiye Fil Yemen, s.156
[3] el-Kuburiye Fil Yemen, s.157
[4] Usulu'ş-Şia, 2/467; ez-Zeria İla Tasanifi'ş-Şia

az konuşmalı ve şaka etmekten sakınmalısın. Allah'ı çokça zikretmelisin. Sakın ola ki şaka ve mizaha yaklaşmayasın, kimseyle husumet beslemeyesin. İster binitli ol, ister yaya ol, bunlara dikkat edesin. Bir şeylerden eğer korkacak olursan, şunları oku. Fırat'a geldiğinde, Fırat'ı geçmeden önce şöyle demelisin, sonra Fırat'ı geçmelisin." Daha sonra detaylar verilmektedir. Nihayetinde şöyle denmektedir: "Senden istenen bütün bu ibadetleri ya da törenleri yerine getir. Bundan sonra da yanağını, Hüseyin'in oğlu Ali'nin kabri üzerine koy ve şöyle dua et. Bundan sonra Hüseyin'in (as) kabrinin arkasından dolanarak başının bulunduğu yere geç. Başının bulunduğu yerde iki rekât namaz kılarsın. Daha sonra da kabirden uzaklaşır ve şöyle dua edersin... Sonrasında da Sakife'den çıkar, şehitlerin kabirlerinin bulunduğu hizada durursun ve hepsine işaretle selâm verirsin..."[1]

Bu ve benzeri birçok detaylar var ki, hepsini imamlarının kabirleri ve türbeleri başında icra etmektedirler. Buraları Kâbe'yi tavaf eder gibi tavaf ediyorlar, namaz kılarken âdeta Kâbe'ye döner gibi bu türbelere doğru dönerek ve onlara yönelerek namaz kılıyorlar. Buna benzer daha nice bid'at ve hurafeler var ki, sadece bu kadarını örnek olarak seçtim. Eğer konu hakkında daha fazla bilgi edinmek istersen bu takdirde "**Usulü Mezhebi'ş-Şia**" adlı eser bakabilirsin.[2]

Şiaya göre peygamberlerin, imamların ve İslâmî şahsiyetlerin kabirleri üzerinde bina yapmak, türbe inşa etmek kişiyi Allah'a yaklaştıran ibadetlerdendir. İşte konuya dair Şîa açısından bazı kutsal şehirler ve yerler, bunların önemi ve bunlara verilen ret cevapları:

Kerbelâ'nın Kutsallığı

Kerbelâ kentinin kutsal bir kent olduğuna dair ne yüce Allah'ın Kitabında bir delil var, ne de Resûlüllah'tan (sav) buna ilişkin sahih bir rivayet bulunmaktadır. Hatta Raşit Halifelerden olsun, o hayırlı çağda yaşayan ümmetin âlimlerinden olsun Kerbelâ'nın kutsal bir belde olduğuna dair en ufak bir bilgi ve belge yoktur ve bilinmemektedir.

Ya da iddia edildiği gibi bu yerlerin ve başka yerlerin faziletlerine ilişkin de herhangi bir rivayet bulunmamaktadır. Örneğin Necef gibi, mukaddes eşikler tabir ettikleri bu toprakların da herhangi kutsal bir yönleri bulunmamaktadır. Ancak Allah'ın Kitabında ve Resûlü'nün (sav) sahih sünnetinde faziletli yerler olarak adı geçen yerler, Mescid-i Haram,

[1] Tarihu Kerbela, s.129–131; el-Kuburiye Fil Yemen, s.158
[2] el-Kuburiye Fil Yemen, s.158; Usulü Mezhebi'ş-Şia, 2/467–477

Mescid-i Haram içinde ve dışında olan mukaddes ibadet yerleri, Meşair (sembolik yerler), örneğin Kâbe, Makam-ı İbrahim, Zemzem kuyusu; Safa ile Merve, Mina, Arafat bölgesi, Müzdelife, Mescid-i Nebevi ve buralarda namaz kılmak gibi durumlar hariç. Çünkü bu gibi yerler hem harem dâhilinde kabul edilmekte ve hem de buralarda yapılan ibadetlerin faziletinden söz edilmektedir.

Nitekim Hz. Peygamberin (sav) evi ile minberi arasındaki fazilet meselesi, bu mescitlere harcama yaparak ziyarete gidilmesi, yani Mescid-i Haram, Mescid-i Aksa ve Medine Mescidini (Peygamber Mescidini), Kuba Mescidini ziyaret amacıyla yolculuk yapılabilir. Çünkü buraların faziletine dair rivayetler, hem de sahih rivayetler bulunmaktadır.

Kaldı ki Hz. Peygamber (sav) Medine için bereket duası yapmıştır, Medine sanda (ölçüsünde) bereket olmasını ve burada ikameti mübarek ve bereketli kılması için Rabbine dua etmiştir. Nitekim Mescid-i Aksa ve buranın bereketli olduğu hakkında rivayetler, burada namaz kılmanın faziletine dair gelen rivayetler de öyledir. Çünkü Mescid-i Haramdan sonra yeryüzünde kurulan ikinci mescit, Mescid-i Aksa'dır. Buranın etrafı bereketli ve mübarektir. Resûlüllah İsra olayında geceleyin buraya yolculuk etmiştir.

Öte taraftan diğer mescitler ve Allah'ın evleri hakkında da âyetler ve hadisler bulunmaktadır. Çünkü Resûlüllah (sav) mescitlerin Allah'ın evleri olduğunu açıklamıştır. Bu nedenle mescitle gitmenin, mescit yapmanın ve buralara devam etmenin faziletlerine dair birçok sahih rivayetler bulunmaktadır. Bunların örneklerini çoğaltabiliriz, ancak bu kadarıyla yetiniyoruz.

Ancak Kerbelâ'nın kutsallığına dair, faziletlerine ilişkin Hz. Peygambere (sav) nispetle söylenen rivayetlerin hiçbiri sahih rivayetler değildirler. Bu tür iddialara, kabirlere, türbelere, Şîa'nın ileri sürdüğü gibi imamların bulunduğu yerlerin kutsallığına dair tüm rivayetler Şîa ile sünnetin ne olduğunu bilmeyen cahillerin uydurdukları şeylerdir.

İslâm'a Göre Kabir Ziyareti

İslâm'ın esaslarında ve şiarlarında olduğu gibi kabir ziyaretinde de esas olan ölçü itidaldir, aşırılıktan uzak durmaktır, müsamahakâr olmaktır. İslâm'ın prensipleri hikmete, uzak görüşlülüğe, başarı ve saadete dayalıdır. Bunları yaparken dalaletin ve acımasızlığın, katılığın her türünden çok ama çok uzaktır. Bu, dünyada da ve âhirette de böyledir.

İslâm'da kabir ziyareti konusuna gelince, İslâm'ın ilk yıllarında, henüz insanlar şirkten ve küfürden, Allah'tan başkasına ibadet ve kulluktan yeni uzaklaşmış bir dönemde iken, Hz. Peygamber (sav), o eski putperestliğin, şirkin ve küfrün deprenmemesi amacıyla kabir ziyaretini yasaklamıştı. Böylece cahiliye dönemiyle İslâmî dönem ayırt edilmiş olsun istiyordu.[1]

Nitekim bu husus bizzat fiili olarak Hz. Peygamber tarafından uygulamaya konulmuştu. Nitekim Resûlüllah (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ben, daha önce sizi, kabir ziyaretinden menetmiştim. Artık kabirleri ziyaret edebilirsiniz. Çünkü o, ölümü hatırlatır."[2]

Bir rivayette de, "**Çünkü kabir ziyaretinde hatırlatma vardır**" diye geçmektedir. Başka bir rivayete göre de, "**Çünkü kabir ziyaretinde âhireti hatırlatma vardır**" diye gelmiştir.[3]

Üçüncü bir rivayet ise şöyledir: "**Kabirleri ziyaret edin ki, o ziyaret sebebiyle hayrınız artmış olsun.**"[4]

Dördüncü bir rivayette ise, "**Çünkü kabir ziyaretinde ibret ve ders almak vardır**"[5] diye geçer.

Enes'ten (ra) gelen rivayette ise şöyle denmektedir: "Sonra anladım ki, kabir ziyareti, kalbi yumuşatıp inceltiyor, gözlerden yaş akmasına sebep oluyor. Ölümü ve âhireti hatırlatıyor. Dünyaya bağlanmamayı, ondan uzak durulmasını sağlıyor. Kabir ziyaretine giden bir kimsenin özellikle yapması gereken husus, hayrının artması açısından sıkça kabirleri ziyaret etmektir. Çünkü bütün bunlar ziyaretçi açısından yapması gereken şeylerdir."[6]

İşin ölüler açısından faydasına gelince; onlarında elbette bu ziyaretten bir payları bulunmaktadır. Çünkü Resûlüllah (sav) kabir ziyaretine gittiğinde, orada bulunanlara selâm verir ve onlar için dua ederdi. Nitekim Hz. Aişe (rha) annemizden gelen rivayete göre diyor ki:

"Resûlüllah (sav) benim nöbetim olan gecelerde, yanımda kalırken, her defasında gecenin sonlarında kalkıp oradan ayrılarak Baki mezarlığına giderdi ve onlara şöyle seslenirdi: **Ey müminler topluluğunun yurdu!**

---

[1] el-Kuburiye Fil Yemen, s.73
[2] Müslim, Cenaiz, Nevevi, Müslim Şerhi, 7/46
[3] Bk. önceki dipnot
[4] Tirmizi, Sünen, 3/361; Elbani, Sahih, 1/303. Elbani bu hadisin sahih olduğunu belirtmiştir.
[5] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 17/249 Bu sahih bir hadistir.
[6] el-Kuburiye Fil Yemen, s.74

Size yarın için verilmesi vaad olunanlar, verilmiştir. Sizler şu anda beklemedesiniz. Allah'ın izniyle biz de size katılacağız. Allah'ım Bakiu'l-Garkad denilen bu kabristanda yatanları mağfiret eyle."[1]

İşte bütün bu hadislerden anlaşılan o ki, kabir ziyaretinden amaç, orada yatanlara selâm vermek, onlar için duada bulunmak ve Allah'tan mağfiret dilemektir.

Nitekim "**Sübülü's-Selam**" kitabının yazarı San'ani, kabir ziyareti ile ilgili hadisi açıkladıktan sonra diyor ki: "Bütün bu hadisler, kabir ziyaretini meşru olduğunu göstermekte ve bundaki hikmeti ve buralardan alınacak dersleri ortaya koymaktadır. Eğer yapılan kabir ziyaretleri, bu türden amaçlardan uzak ise, Şeriat açısından meşru bir ziyaret olmamış olur."[2]

Resûlüllah'ın (sav) öğrettiği gibi kabir ziyaretinde İslâm'ın öngördüğü yol, bu yoldur. Kim burada anlatılan şekliyle kabir ziyaretini yaparsa ecir kazanır, kim de farklı bir amaçla kabir ziyaretini yaparsa, bu ziyareti geri çevrilir, kabul görmez.

Öte taraftan kabir ziyareti kimi zaman bid'at, kimi zaman şirk manasını içerir. Yani bir kimse kabir ve türbe ziyaretlerini hangi amaçla ve niyetle yapıyorsa, ona göre Allah, kendisinin ziyaretini değerlendirir. Yapılan ziyaret İslâm'ın emrettiği şekilde yerine getirilirse bu yerindedir ve güzeldir. Çünkü İslâm'ın ziyaretini istediği husus, şirkten, bid'atlerden ve bu gibi durumlara yol açabilecek her fenalıktan uzak bir ziyaret olmalıdır. Aşırılık ve taşkınlık içermemelidir.

Bunun içindir ki, sonuç itibariyle kişiyi şirke götürecek, bid'atlere bulaştıracak durumlardan uzak tutmak için, türbe ve kabir ziyaretlerine birtakım kurallar getirilmiştir.[3]

Birinci şart: Kabir ve türbe ziyaretleri bayram yeri haline getirilmemelidir. Çünkü Resûlüllah (sav) hadislerinde şöyle buyurmuştur: "**Evlerinizi mezarlıklara çevirmeyin. Kabrimi de bir bayram yeri haline sokmayın. Bana salâvat getirin. Çünkü siz her nerede bana salâvat getirirseniz, o, bana ulaştırılır.**"[4]

---

[1] Müslim, Cenaiz, H.974/102
[2] San'ani, Sübülü's-Selam, Şerhu Buluği'l-Meram, 2/230–231
[3] el-Kuburiye Fil Yemen, s.75
[4] Ebu Ya'la, Müsned, 1/361, H.469 Hadis, şahitleri bakımından sahih ve geliş yolları itibariyle de Hasen bir hadistir.

İslâmî uygulamada kabir ziyareti için özel bir gün, bir ay veya bir yıl sözkonusu değildir. Her zaman ve her vakit kabir ziyareti yapılabilir. Bu sadece bayram günlerine veya bazı özel zamanlara, ya da sadece gündüzlere mahsus değildir. Oysa birtakım insanlar kendilerine bu şekilde gün ve zaman tayin ediyorlar ki bu, yanlıştır.[1]

İkinci şart: Sırf bazı türbe ve kabirleri ziyaret amaçlı seyahatler, yolculuklar yapılmamalıdır. Çünkü sadece böyle bir maksatla türbe ziyaretleri için yollara çıkmak, para harcamak İslâm'da yasaklanmıştır, doğru değildir.

Ebu Said el-Hudri'den (ra) rivayete göre Resûlüllah (sav) şöyle buyurmuştur: "**Üç Mescit dışında, yani Mescid-i Haram yani Kâbe, Mescid-i Aksa ve benim Mescidim (Medine'deki Mescid-i Nebi) mescitleri dışında, para harcayarak, masraf yaparak ziyarete gidilmez.**"[2]

Bu hadiste öngörülen yasaklama, üç mescidin dışındaki belli bir yere ziyareti yüce Allah'a ibadet amacıyla gitmeyi içeriyorsa, işte bu, yasaklanmaktadır.[3]

Çünkü sahabinin olsun, Tabiunun olsun, hayatlarında sırf böyle bir amaçla ziyaret yaptıkları vâki değildir. Hatta Etbaut-Tabiin âlimlerinden de bunu yapan olmamıştır. Hiçbiri belli herhangi bir kabri, bir türbeyi bu maksatla ziyarete gitmemiştir. Hatta onlardan hiçbiri bu türden bir ziyaretin müstahap olduğunu da söylemiş değildir.[4]

Allame Sıddık Hasan Han, "**es-Siracu'l-Vehhac Min Metalibi Sahihi Müslim b. el-Haccac**" adını verdiği eserinde bu konuyu ele almış, konu hakkında değişik görüşleri ve tartışmaları ortaya serdikten sonra diyor ki:

"Kabir ziyaretleri dışında yapılacak olan seferlere gelince, daha önceden benzerleri geçtiği gibi, sahih delillere dayalı olarak sabit olduğuna göre, Hz. Peygamberin (sav) zamanında da yolculuklar yapılmıştır ve Allah Resûlü (sav) bunlara engel olmamıştır. Oysa kabir ve türbe ziyareti amaçlı yolculuklara gelince, durum farklıdır. Bu, normal bir yolculuk anlamında değildir. Çünkü böyle bir olay, Resûlüllah (sav) zamanında meydana gelmediği gibi, ashabından herhangi birinin böyle bir durumu onay-

---

[1] el-Kuburiye Fil Yemen, s.75
[2] Buharî, H. 1189; Müslim, Hac, H. 1338/415; Hac, H. 1397/512
[3] el-Kuburiye Fil Yemen, s.76
[4] el-Kuburiye Fil Yemen, s.77

ladıkları da görülmüş değildir. Hatta onun bu mânada bir fiiline veya tercihine işaret eden tek bir hadis bile görülmemiştir.

Ümmetinden de sözlü mânada olsun, fiili anlamda olsun bu durumu meşru kabul eden kimse olmamıştır."[1]

Kabirler Üzerinde Bina Yapmak ve Mescide Dönüştürmek

Resûlüllah (sav), ümmetini kabirler üzerinde bina yapmaktan, türbeler inşa etmekten ve onlara tâzime varan tarzda saygılı davranmaktan, herhangi bir şekilde saygı ifade edecek mânada bir davranış sergilemekten yasaklamıştır, buna izin vermemiştir. Çünkü Resûlüllah (sav) böyle yapanların Allah katında insanların ve yaratılmışların en şerlileri olduklarını haber vermiştir. Nitekim Cundeb b. Abdullah (ra) diyor ki, Resûlüllah'ın vefatından beş gün önce, kendisinden şöyle buyurduğunu dinledim:

"**Sizden herhangi birinizin dostum olmasından Allah'a sığınırım. Çünkü yüce Allah, İbrahim peygamberi nasıl kendisine dost edinmişse beni de kendisine öylece dost edinmiştir. Eğer ben, içinizden herhangi birini dost edinmiş olsaydım, mutlaka Ebu Bekir'i dost edinirdim. Dikkat edin ve aklınızı başınıza devşirin, doğrusu sizden önce geçenler peygamberlerinin ve içlerindeki sâlih kimselerin kabirlerini mescitlere dönüştürüyorlardı. Dikkat edin ve aklınızı başınıza toplayın, sakın ha siz de kabirleri mescitlere dönüştürmeyin. Ben sizi böyle yapmaktan menediyorum, böyle yapmanızı yasaklıyorum.**"[2]

Cabir b. Abdullah'tan (rma) rivayete göre diyor ki: "**Resûlüllah (sav) kabirlerin kireçlenip badanalanmasını, üzerine oturulmasını ve üzerinde bina yapılmasını yasakladı.**"[3]

Abdullah b. Mesud (ra) diyor ki, Resûlüllah'tan (sav) şöyle buyurduğunu dinledim: "**Doğrusu insanların en şerlileri, kendileri hayatta iken üzerlerine kıyamet kopan kimseler ile kabirleri mescitler haline getirenlerdir.**"[4]

Burada sunduğumuz ve kabirler ile türbeler konusunda çok açık ve net olarak kesin yasaklamayı getiren hadisler, ne türden bir tâzimi ve saygıyı yasaklamakta ve neleri içermektedir?

---

[1] Allame Sıddık Hasan Han, es-Siracu'l-Vehhac, 5/116; el-Kuburiye Fil Yemen, s.77
[2] Müslim, Mesacid, H. 532/23
[3] Müslim, Cenaiz, H.970/94; Tirmizi, Cenaiz, 58
[4] Buharî, Fiten, bap:5, H.7067. Müslim önceki kaynak; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 1/195 ve 1/435

Bu yasaklamanın içeriğinde şu hususlar yer almaktadır. Kabirlerin ve türbelerin mescitlere dönüştürülerek buralara doğru ibadet edilmesi, sadece kabrin üzerine bina yapılması, kireçlenip badanalanmaları yasaklanmıştır. Kezâ kabirlerin üzerine yazılar yazılıp kitabe haline getirilmesi de bu yasaklamanın içindedir.

Hz. Peygamber (sav) bu yasaklamasında öncelikli olarak peygamberlerin ve sâlih kimselerin kabirlerini dile getirmişlerdir. Acaba neden? Çünkü en büyük ve en fazla taşkınlık, aşırılık peygamber kabirleri denen kabirler ya da türbeler ile sâlihlerin ya da evliya denilen, aslında kim oldukları bilinmeyen kimselerin kabirleri ve türbeleri üzerinde hoş olmayan ve şirke varan durumlar sergilendiğinden ötürü, Peygamber (sav) bunu yasaklamıştır, hem de kesin bir dille yasaklamıştır.

Oysa sıradan kimselerin kabirlerinde, peygamber ve salihlerin kabirlerinde görülen taşkınlık çok fazla değildir. Bu nedenle öncelikle peygamber ve salihlerin kabirleri gündeme sokulmuştur. Yoksa öteki kabirlerin üzerine bina yapılabilir veya türbeye dönüştürülebilir, ya da mescit inşa olunabilir türünden bir mâna çıkarmak doğru değildir. Yasaklamaya öncelik sırası itibariyle dikkat çekilmiştir.

Zaten bu durum çok açık ve net olarak gözler önünde her zaman cereyan eden ve gördüğümüz gerçeklerdendir. Çünkü insanlar; bu gibi yapıları gördüğünde, bunlar üzerinde bina yapmanın, türbe inşa etmenin ya da mescit haline getirmenin faydalı olduğuna, ecir kazandırdığına inanıyor, aksi takdirde o türbede yatanın kendilerinden intikam alabileceğine, başlarına kötülükler getirileceğine inanıyor ki, bu vasıflar yüce Allah'a ait vasıflar olmasına rağmen, ölülerden ve türbelerden böylesi bir medet beklemenin şirk olduğunun farkında bile olmamaktadırlar.

Ya da insanlar, "Bu türbe kesin olarak bilinmese de filanca peygambere veya veliye aittir" gibisinden bir inanca sahip olmaktadır. Yazık ki birçok ülke ve beldelerde böylesi durumlar her zaman bulunmaktadır ve gördüğümüz, yaşadığımız bir gerçektir.

Evet, bildiğimiz ve inandığımız gibi birçok peygamber gelip geçmişlerdir. Bunlar arasında bizim Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (sav) kabri dışında kabri ve yeri kesin olarak belli olan hiçbir peygamber mezarı ve yeri yoktur.

Bugün Filistin'de el-Halil denen bölgede bulunan, aynı zamanda Hz. İbrahim'in yeri, mezarı veya makamı diye sunulan yer de böyledir, kesin değildir.

İmam Nevevi, daha önce verdiğimiz Hz. Peygamberin (sav) hadisi ile ilgili açıklamasını yaparken şöyle demektedir: "İlim adamları diyorlar ki: Hz. Peygamberin (sav) kabrinin mescide dönüştürülmesini yasaklamış olması, kendisine karşı aşırılığa varacak mânada bir tâzim ve saygı sergilenmesinden ve bir fitne oluşmasından korkması sebebiyledir. Hatta bu o kadar ileri götürülebilir ki, sonunda küfre bile girilebilir. Nitekim geçmiş ümmetlerin ve milletlerin birçoklarında bu, bir gerçek olarak ortaya çıkmıştır.

Hz. Peygamberi (sav), ziyaret amacıyla gelen Müslümanların sayıları her gün geçtiğinde artınca, sahabe ve Tabiun (rhum) tedbir almak ihtiyacını duydular. Çünkü ziyaretler o derece artıyordu ki, bu hal orada bulunan ve müminlerin annelerine ait olan evlerin içine bile girmeye başladılar, buralara bile hücum eder oldular. Çünkü Hz. Aişe (rha) annemizin de hücresi öteki annelerimizin odalarının yanında bulunuyordu. Burada hem Allah Resûlü (sav), hem de Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer (rma) medfun bulunuyorlardı.

Bu tehlikeyi sezen sahabe ve Tabiun derhal buranın etrafını duvarlarla çevirdiler ki, burası mescit olarak kabul görmesini ve öyle anlaşılmasını istemediler. Zîra işin içyüzünü bilmeyen sıradan Müslümanlar buraya doğru namaz kılabilirler ve bu da sonunda bir sakıncaya yol açar.

Daha sonraları kabrin iki yanından, kuzey tarafından olmak üzere iki duvar ördüler ki, böylece insanlar oradan geçerken ve selâmlama yaparken, kabirlere karşı dönerek istikbal edilmesini önlemiş oldular. Böyle bir yanlışa yol açmaması için o bölgeyi dar tuttular. Nitekim bu gerçek, zaten hadiste de işaret olunan gerçeğin tâ kendisidir. Daha önceki sayfalarda da sözkonusu rivayet geçmişti. Orada, "Eğer bu sakınca bulunmamış olsaydı, mutlaka kabri açıkta tutulurdu. Ancak burasının bir mescit edinilmesinden endişe duyulduğundan, kapatılmıştır." Yine de doğrusunu en iyi olarak Allah bilir.[1]

Ayrıca Hz. Peygamber (sav) etrafı yükseltilerek yapılmış olan timsallerin, put ve heykellerin, kabirlerin düzeltilerek yer seviyesine getirilmesini de emir buyurmuştur. Nitekim Ebul-Heyyac el-Esedi'den (rh) rivayete

[1] Bk. Konu hakkında önceki kaynaklar. Müslim...

göre diyor ki, Ali b. Ebu Talib bana dedi ki: "**Resûlüllah'ın (sav) beni görevlendirip gönderdiği bir işe seni de görevlendirip göndermemi ister misin? Nerede bir heykel ve put bulursan yerle bir et. Çevresi yükseltilerek yapılmış olan nerde bir kabir bulursan, yerle bir et.**"[1]

İşte Müminlerin Emiri ve Halifesi Hz. Ali (ra), emniyet teşkilatının başı olan müdürünü bu iş için görevlendiriyor, Genel müdürü Ebul-Heyyac el-Esedi'ye üzerine bin yapılmış, yükseltilmiş kabirleri düzlemesi emrini veriyor. Çünkü daha önceden Allah Resûlü'nün bu görevi kendisine verdiğini aktarıyor ve kendisinin de böyle bir vazifeyi yerine getirdiğini söylüyordu. Yani Hz. Allah Resûlü'nden (sav) almış olduğu emri, kendi anlayışı ve kavrayışı doğrultusunda, kendi hilafeti döneminde de uygulatmış oluyordu ve bunu, Allah Resûlü'nün bir emri olarak hâlâ devam ettiğini belirtmek istiyor ve uygulamasıyla da bunu gösteriyordu.[2]

İslâm bilginleri, o faziletli dönemler ve çağlar denen o devirlerde bu türden türbelerin, ziyaret yerlerinin bulunmadığını ve bunlara yer verilmediğini açıkça eserlerinde zikrediyorlar. Nitekim İbn Teymiye, Hz. Hüseyin'in kesik başı etrafında oluşturulan türbelerinden ve ziyaret yerlerinden söz ederken diyor ki:

"...Abbasî Devletinin ilk yıllarını bir kenara bırak. Çünkü o ilk yıllarında istikamet üzere bir rotada hareket ediyorlardı. Sahabe, Tabiun ve Tebe-i Tabiun dönemlerinde olsun İslâm beldelerinin hiçbirisinde ama hiçbirisinde bu türden türbeler, ziyaretgâhlar, kabirler yoktu ve kutsanmıyordu. Bu, Hicaz'da böyle olduğu gibi Yemen, Şam, Irak, Mısır, Horasan ve Mağrip'te de böyleydi, oralarda da bu mânada türbeler, mezarlar yoktu.

Hiçbir peygamberin, bir sahabinin veya Ehl-i Beyten ölen birinin veya salih bir kimsenin kabri ya da mezarı üzerinde böyle şeyler yapılmıyordu, türbe dikilmiyor, bina inşa edilmiyordu. Bütün bunlar bu dönemin aksine daha sonraları ortaya çıkarılan ve uydurulan şeylerdi. Üç nesilden sonra bu türden durumlar ortaya çıkmaya başlamıştır.

Bu gibi türbelerin, ziyaretgâhların, kabirlerin, makamların ortaya çıkması ancak Abbasî Devleti'nin zayıflamasından sonra meydana gelmeye başlamıştır. Müslümanlar bölünüp parçalanınca, zındıkların, ne oldukları belli olmayan grupların ortaya çıkmasıyla baş göstermiştir. Bundan böyle bid'at ve hurafeler yaygınlık kazanmaya yüz tutmuştur. Özellikle de

[1] Bk. Önceki kaynaklar, Buharî, Müslim ve Sünenler.
[2] el-Kuburiye Fil Yemen, s.77

üçüncü hicri yılın sonlarına doğru Muktedir'in görevde bulunduğu dönemde, onun hükmettiği zamanda meydana gelmiş ve artmıştır. Çünkü o dönemde Kölemen Karmatiler Mağrip'te ortaya çıkmışlar, daha sonra Mısır'a gelmişler, buna yakın bir dönemde de Büveyh Oğulları egemen olmuşlardır. Zaten zındıkların ve bid'atlerin en çok yaygınlık kazandığı dönem de bunların egemen olduğu dönemde meydana gelmiştir. Bu dönemde Mısır'da Kölemenler güç kazandılar.

Yine bu dönemde Necef bölgesinde Hz. Ali'ye nispet olunan bir ziyaret yeri ortaya çıkarıldı, rağbet kazandırıldı. Oysa bu dönemden önceki zamanlarda hiçbir kimse burada bir kabrin var olduğundan söz ediyor değildi ve böyle bir şeyi kabul da ediyor değildi. Çünkü işin esası, Hz. Ali'nin (ra) Kûfe'de bulunan Emirlik sarayında toprağa verilmiş olduğudur.

Ancak Reşit'ten hikâye edilerek zikrettiklerine göre, kendisi burada bulunan bir yere gelip ziyarette bulunurmuş ve aynı zamanda orada medfun bulunan kişiden yani Hz. Ali'den özür dilermiş. Çünkü dediklerine göre, orada yatan Ali'dir. Dolayısıyla gelenler, oğluna yapılanlar sebebiyle Hz. Ali'den burada özür dilerlermiş. Bu kabir, Ali'ye aittir, derlermiş.

Kimilerine göre ise, orada bulunan kabir, Hz. Ali'ye ait değildir. O kabir, Muğire b. Şûbe'ye aittir."[1]

İmam Zehebi, Büveyh Oğullarından olan Adududdevle'nin biyografisinden söz ederken, onun çok azılı ve sert bir Şiî olduğundan söz eder. Kendisi Necef'te bir kabir ortaya çıkarmış ve bu kabrin Hz. Ali'ye ait olduğunu ileri sürmüştür. Bu nedenle üzerini inşa ederek, orasını türbeye dönüştürerek ziyaret edilen bir yer haline sokmuştur. Şiilerce uygulanagelen tüm âdetleri, gelenekleri, ibadet diye ortaya sergiledikleri uygulamalarını da getirmiş, Aşura ve benzeri âdetleri de buraya sokmuştur.

Zehebi daha sonra, "Adududdevle'nin biyografisi böylece bitmiş oldu" demektedir.

Ben de diyorum ki; "Bize afiyet vermesi sebebiyle Allah'a hamd ederiz. Dördüncü hicri yüz yılda İslâm, birçok bela ve musibetlerle karşı karşıya kaldı, özellikle de Kölemenler döneminde Mağrip'te bunlar yaşandı. Doğuda da bu durum Büveyh Oğulları devletinde ve Karmati Araplar döneminde yaşandı. İşin neticesi yine de Allah'a kalmıştır."[2]

---

[1] İbn Teymiye, el-Fetava, 27/245
[2] Siyeru A'lami'n-Nubela, 16/250-252

İbn Kesir de hicri 347 (958 m) yılı olayları konusunda diyor ki: "Ülke Rafizîlikle ve sahabeye sebbeden, dil uzatanlarla dolup taşıyordu. Bunu yapanlar Büveyh Oğulları, Hamdan Oğulları ve Fatımîlerdi. Kısaca Mısır'da, Şam'da, Irak ve Horasan'da, ayrıca diğer İslâm beldelerinde bulunan tüm meliklerin yaptığı şey buydu. Hep Rafizîlik hareketi içindeydiler. Nitekim Hicaz ve başka bölgelerde de durum farklı değildi. Hatta Mağrip ülkelerinin çoğunda durum hep böyleydi. Sahabeye sövmek, dil uzatmak, onları tekfir etmek âdeta doğal bir hal almıştı."[1]

Nitekim merhum Semhudi'nin "**Vefaul Vefa Bi'ahbaril Mustafa**" adlı kitabında anlattıkları da bunu teyit etmektedir. Semhudi, Hz. Fatıma'nın (rha) kabrinden söz ederken, diyor ki: "İşin gerçeği, Hz. Fatıma'nın veya onun dışındaki seleften herhangi birisinin kabri burasıdır, diye kesin olarak bir tespitte bulunmak sözkonusu değildir. Çünkü o dönemde kabirler üzerinde bina yapılmıyor, kireç ve badana yapılarak, işaretler konularak belirlenmiyordu."[2]

İmam Şafii (rh) de diyor ki: "Ben, muhacirlerin olsun, Ensar'ın olsun kabirlerinin yapılıp kireçle inşa edildiğini, belirlendiğini görmedim."

Tavus'tan rivayet eden bir râvi de diyor ki: "Peygamber (sav) kabirler üzerine bina yapılmasını veya kireçlenip badanalanmalarını yasakladı."

İmam Şafii de diyor ki. "Mekke'de, üzerinde bina yapılan kabirlerin dönemin valileri ve görevlileri tarafından yıkıldıkları gördüm, fakat âlimlerden hiçbirinin bu yıkıma karşı tepki gösterip onları ayıpladıklarını görmedim."[3]

Ancak tarihi gerçekler şunu haykırmaktadır: "Geçen ilk üç üstün ve fazilet çağında tâzim gören ve saygı gösterilen kabirler olmadığı gibi, o üç fazilet asrında herhangi bir türbeye, üzerinde bina inşa edilmiş olan bir kabre asla rastlanılmış değildir. Herhangi bir merasim ve kabirler üzerinde yapıla-gelen ibadetler de yoktu. Şiîler, yaygınlaştırmaya çalıştıkları ve çaba gösterdikleri bu türden davranışlarına karşılık Abbasilerden çok büyük bir tepki ile karşılaşıyorlardı. Özellikle de Ebu Cafer Mansur el-Abbasî ve Harun Reşit gibi halife ve Emirlerden büyük bir tepki ile geri püskürtülüyorlardı."[4]

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/233; el-Kuburiye Fil Yemen, s.118
[2] Semhudi, Vefaul Vefa b. Ahbaril Mustafa, 3/906
[3] İmam Şafii, el-Ümm; el-Kuburiye Fil Yemen, s.119
[4] el-Kuburiye Fil Yemen, s.132-133

ŞER'İ MİZAN ÇERÇEVESİNDE HZ. HÜSEYİN'İN ÇIKIŞI

Olayın gerçek boyutlarıyla değerlendirilememesi ve olay üzerinde gerektiği gibi incelemenin yapılmaması, bazı kimselerin, Hz. Hüseyin'in meşru olan devlet başkanına karşı baş kaldırmış gibi bir düşünceye sahip olmalarına sebep olmuştur. Bunların iddiasına göre Hz. Hüseyin'in başına gelenler âdilce bir cezadan başka bir şey değildir. Güya bu durum aslında, Hz. Peygamberden (sav) sabit olarak rivayet oluna gelen hadislere de uygun düşmektedir. Çünkü hadislerde devlet başkanına karşı baş kaldıran kişi mutlaka cezalandırılır. Nitekim Hz. Peygamberden (sav) şöyle rivayet olunmuştur:

"Hiç şüphesiz mutlaka birtakım olaylar meydana gelecektir. Müslümanlar bir ve beraber iken, onların bu birliklerini ayırmaya kim gayret ederse, onun boynunu kılıçla olduğu gibi vurun, ortadan kaldırın."[1]

Süyuti bu hadisin açıklamasında diyor ki bu hadisin mânası: "İster soylu olsun, ister olmasın, kim olursa olsun, hemen boynunu vurun" demektir. Çünkü hadisin genel olarak mânasına bakıldığında ortaya çıkan mâna budur.[2]

İmam Nevi de bu hadisin açıklamasında şu ifadelere yer veriyor: "Hadisimizde, devlet başkanına karşı başkaldıran veya birlikleri bozmak için onları bölmeye çalışan, benzeri hareketlerde bulunan kişinin öldürülmesi emredilir. Önce bu yaptıkları sebebiyle uyarılıp menedilirler. Buna rağmen devam ederlerse öldürülürler. Eğer kötülüğü, öldürülme dışında bir başka şekilde önlenemeyecekse, öldürülür. Çünkü böylesinin kanı hederdir, öldürülmesine mani bir durum bulunmamaktadır."[3]

Bu hadiste olsun, benzeri başka hadislerde olsun, Hz. Peygamber (sav), devlet başkanına karşı çıkan kimsenin cezasının ölüm olduğunu teyit ve tekit etmektedir. Bunun sebebi, böyle bir eyleme girişen kimsenin amacının Müslümanların birliğini bozmak olmasıdır. Bu gibi nassları ele alan birçok kimse, Ebu Bekir b. Arabî'nin şöyle dediğini sanmaktadır: "Hüseyin (ra), dedesinin kılıcıyla öldürüldü."[4]

---

[1] Müslim, İmara, H.1852/59-60 Tercümesini yaptığımız kitaptaki hadis lafzıyla, Müslim'de yer alan lafız aynı değildir.
[2] Suyûtî, İkduzzeberced, 1/264
[3] Nevevi, Müslim, Şerhi, 12/241
[4] el-Avasım Mine'l-Kavasım, s.244-245

Bu türden hadislere takılıp kalmanın sonucu olarak Kerramiye mezhebi mensuplarına göre, Hz. Hüseyin, Yezid'e karşı baş kaldırmış olan bir âsidir, bir bağidir. Bu nedenle cezalandırılmayı ve öldürülmeyi hak etmiştir.[1]

Kimilerine göre de, Hz. Hüseyin'in Yezid'e karşı çıkış hareketi caizdir. Onun bu eylemini meşru bir eylem olarak değerlendirmişlerdir. Bunu caiz görenlerin dayanağı, Hz. Hüseyin'in Yezid'den daha efdal ve üstün olduğudur, Yezid'in Hz. Hüseyin'e denk biri olmadığıdır.[2]

Kimisi de, Hz. Hüseyin'in haklılığını yukarıda gerekçelere değil, Yezid'in birçok münker ve yasak olan fiili işlemiş olmasına bağlamışlardır. Bunlara göre Hz. Hüseyin bunlara karşı çıkmak amacıyla ona baş kaldırmıştır ve baş kaldırması da caizdir.[3]

Ancak biz, Hz. Hüseyin'in çıkışını ve öldürülüş olaylarını tahlil edecek olursak, durumun ne aleyhte olanların ve ne de lehte olanların meseleyi aktardıkları ve ortaya koydukları gibi olmadığını görebiliriz. Çünkü Hz. Hüseyin (ra) tâ baştan beri, Yezid'e biat etmiş değildi. O, görevin babadan oğula geçen bir miras olmamasını istiyor ve buna itiraz ediyordu. Önceki hilâfet seçimlerinde olduğu gibi Şûra yoluna gidilmesini istiyordu. Meselenin İslâmî esas ve prensipler içersinde, ümmetin hakkının korunması amacıyla, ümmet kimi istiyorsa, göreve onun getirilmesi taraftarıydı.

Nitekim Hz. Hüseyin (ra), Medine'den ayrılıp Mekke'ye giderken Abdullah b. Zübeyir de ona katılmıştır. Amaçları taraftar toplamak ve Müslümanların, yapılan yanlışa karşı durmalarını sağlamaktı. Çünkü seçim yolu amacından saptırılmış, şûra yolu bırakılıp yerine veraset yoluyla babadan oğula geçen bir sistem getirilmişti.

Bunun içindir ki Hz. Hüseyin (ra) var gücüyle yapılan yanlışın düzeltilmesini istiyordu. Yeniden eskiden olduğu gibi önceki halifeler hangi yoldan seçilip iş başına gelmişlerse, yine aynı yolun izlenmesini talep ediyordu. Bu amaçla Hz. Hüseyin (ra), işin düzeltilmesi adına tüm tâbilerine ve yardımcı olabileceklere meseleyi götürüyordu.

Yoksa kimilerinin iddia ettikleri gibi idareyi ele geçirmek, makam ve saltanat sahibi olmak adına çıkıyor değildi. Bu görevin kendisinde ve onun soyunda olması gibi bir gaye ile de yola çıkmış değildi. Böyle bir şeyi

---

[1] Şevkani, Neylul Evtar, 7/362
[2] Şevkani, Neylul-Evtar, 7/362
[3] ed-Dürretu Fima Yecibu İtikaduhu, s.376; el-Mukaddime, 1/271

Hz. Hüseyin'e mal etmek, onu aşağılamak ve küçümsemek olur. Gerek Hz. Hüseyin'in ve gerekse Ehl-i Beytin metodu, Kur'anî metot idi ve dedesi Hz. Muhammed'in (sav) yoluydu.[1]

Hz. Ali ve onun soyu ile alâkalı nassın varlığını ileri sürenlere gelince bu, tamamen bâtıl ve boş bir sözden ibarettir. Çünkü buna dair herhangi sahih bir eser bulunmamaktadır. Yani Kerbelâ kıssası veya başka hususular ile alâkalı olarak Resûlüllah'tan gelen herhangi sahih bir şey yoktur.

Üstat Ahmed el-Kâtip bu meseleyi irdelemiş ve "**Tatavvurul Fikris-Siyasi eş-Şii Mine'ş-Şura İla Velayetil-Fakih**"[2] kitabında ele almıştır. Ben, Hz. Ali'nin ve soyundan gelenlerinin velayeti konusunda nassın var olduğu nazariyesini, konu hakkındaki Şiaya ait delilleri "**Müminlerin Emiri Ali (ra)**" adını verdiğim kitabımda tartıştım.

Doğrusu Hz. Hüseyin (ra), Yezid b. Muaviye'ye biat etmiş değildi. Sadece mesele ile alâkalı hazırlık yapmak istiyordu, İslâmî prensipleri çiğneyerek yola çıkmış da değildir. Çünkü İslâmî esaslara göre zalim olan idareciye karşı bir çalışma içerisinde bulunuyordu. Zîra Hz. Hüseyin, bu işi başarabileceği, buna güç yetireceği kanaatini taşıyordu. Nitekim bu maksatla, tasavvur ettiği gibi kuvvet de hazırlamış ve bu kuvvet ile hedefine ulaşabileceğini sanmıştı. Fakat her şeye rağmen tüm hesaplamaları yanlış çıktı.[3]

Hz. Hüseyin, nasslara muhalefet ederek şer'i bir hata, bir yanlış ortaya koymuş değildir. Özellikle de ve bildiğimiz kadarıyla, devlet başkanına isyan amacıyla ortaya çıkanların durumlarını açıklayan birtakım hadisler ve rivayetler bulunsa da mesele o bağlamda değerlendirilecek bir mesele değildir.

Abdullah b. Saib'in Ebu Hüreyre'den rivayetine göre, demiş ki, Resûlüllah (sav) şöyle buyurdu: "**Faz olan bir namaz, ondan sonraki gelecek olan farz namaz vaktine kadar, bu arada işlenenler için, kefarettir. Nitekim bir cuma öteki cumaya, bir ay bir aya yani bir Ramazan gelecek olan Ramazana kadar, aralarında işlenen şeyler için kefaret olur.**" Ravi diyor ki, daha sonra da şöyle buyurdu: "**Üç kişi bundan müstesnadır.**" Ben bundan anladım ki, bu iş ileride olabilecektir: "**Allah'a şirk koşan, verdiği biati (safka) bozan ve sünnete göre hareket etmeyi terk edenler müstesnadır.**" Ravi diyor ki: "Ey Allah'ın

[1] Alauddin el-Müderris, Ömer ve'l-Hüseyin, s.52
[2] Üstat Ahmed el-Kâtip, Tatavvurul-Fikris-Siyasi eş-Şii Mineş-Şura İla Velayetil-Fakih, s.18
[3] ed-Devletu vel Muctemeu Fil Asri'l-Emeviyyi, s.165

Resûlü Allah'a şirk koşmanın ne olduğunu öğrenmiştik. Ancak "safkayı bozmak" ve "sünneti terk etmek" de ne demektir? Resûlüllah (sav), "Safkayı bozmak demek, önce birine biat etmek, daha sonra biatinden vazgeçmek, ona aykırı davranmaktır ki, sen buna karşı kılıcınla savaşır, silah kullanabilirsin. "Sünneti terk etmek ise, Cemaati ve birliği terk etmek, birliği bozmak, demektir.[1]

Hz. Hüseyin (ra), savaşmayı istemek amacıyla hareket etmiş değildir. Fakat kendisini çağıranların, kendisine itaat edeceklerini sanıyordu. İşin öyle olmadığını, gerçeği anlayıp da olayın farına vardığında tekrar geldiği yere dönmek veya herhangi bir limana gidip yerleşmek yahut da Yezid'in yanına varmak istemiş ise de, İbn Ziyad karşısına dikilip, Hüseyin'in bunca yumuşak davranmasına ve savaş istememesine rağmen inatla direnerek ona bir çıkış yolu göstermemiş ve tanımamıştır.

Oysa Ubeydullah b. Ziyad'ın yapması gereken ve ondan beklenen şey, Hz. Hüseyin'in isteklerinden birine olumlu karşılık vermesiydi. Fakat İbn Ziyad böyle davranmadı ve Hüseyin'den olmayacak bir şey istedi, onun kendisine boyun eğmesini ve hükmü altına girmesini istedi. Hâlbuki Hz. Hüseyin'in böyle bir teklifi kabul etmeyeceği gayet doğal ve kesindi. O böyle bir teklifi kesin ret ederdi ve nitekim de öyle oldu. Çünkü İbn Ziyad'ın dediğini kabullenmek ve ona boyun eğmek, sonunda işin hangi noktaya varacağını bilmemekti. Ona "Evet" demiş olsaydı bile, yine İbn Ziyad Hz. Hüseyin'i öldürebilirdi. Bunun için en başta onun dediğini reddetti.

Öte taraftan böyle bir teklifte bulunmak yerinde olamazdı. Çünkü bu tarz bir teklifi Allah Resûlü (sav) İslâm düşmanları olan ve kendisiyle savaş halinde bulunan kâfirlere teklifte bulunurdu. Oysa Hz. Hüseyin kâfirlerden oluşan bir saf veya tarafta değildi ki, ondan kendisine teslim olması istenmiş olsun.

Aksine Hz. Hüseyin, Müslümanların en faziletlisi ve onların seyyidir. Bunun içindir ki İbn Teymiye şöyle demektedir: "Ubeydullah b. Ziyad'ın, Hz. Hüseyin'i kendisine teslim olmasını ondan istemesi, amacı onu kendisine esir kılmaktı. Oysa bu durum, onun boyunu aşardı."[2]

İşin gerçek yanı şudur, İbn Ziyad, hem işin şer'î yönüne ve hem de siyasî yönüne muhalefet etmiş ve Hz. Hüseyin'i öldürmeye bizzat kalkış-

[1] Ahmed b. Hanbel, Müsned, H.7129. Hadis isnad yönünden sahihtir. Ahmed, Müsned, H.10584
[2] Mevakıfu'l-Muaraza, s.329; İbn Teymiye, Minhacü's-Sünne, 4/550

mıştır. Burada asıl zalim olan kişi, Hz. Hüseyin'e sunduğu sözümona barış teklifinin red eden bizzat İbn Ziyad'ın kendisidir. Öte taraftan sahabenin Hz. Hüseyin'e öğütleri de onların Hz. Hüseyin'in hareketinin devlet başkanına karşı bir başkaldırı mânasına gelmediği düşüncesinde olduklarını gösteriyor. Nitekim Yusuf el-İşş de bu görüştedir.[1]

Aksine sahabe (rhum), Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye hareketinin büyük bir tehlike olduğunun farkındaydılar, bunun sakıncalarını çok rahat görebiliyorlardı. Hatta Kûfe halkının yalancı bir halk olduğunu da bilmekteydiler. Çünkü Hz. Hüseyin'e yaptıkları öğütlerden bunu çıkarmaktayız. İbn Haldun diyor ki; "Böylece Hz. Hüseyin'in yanlış yaptığı ortaya çıkmış oluyordu. Ancak onun bu hatası, dünyevi bir iş sebebiyledir. Bu nedenle yaptığı bu hata pek zararlı sayılmaz. Fakat işin şer'i noktasına gelince, Hz. Hüseyin (ra), o açıdan hatalı değildir. Çünkü burada kendi zannına göre hareket etmiştir. Onun zannı ise, bu işi başarabileceği noktadaydı, burada yanıldığını bilmiyordu.[2]

Hicaz'da, Mısır, Irak ve Şam'da bulunan sahabe ile ona tâbi olmayanlara gelince, onlar Hz. Hüseyin'in bu davranışını yadırgamadıkları gibi, bu açıdan onun günah işlediğini, hatalı davrandığını da kabul etmiyorlardı. Çünkü Hz. Hüseyin kendi içtihadına göre hareket ediyordu.[3]

İbn Teymiye diyor ki: "Hz. Peygamber (sav), cemaatin birliğini bozanlarla ilgili hadislerinde, böyle bir davranışın içine giren kimsenin öldürülmesini emretmekle birlikte o hadisler, Hz. Hüseyin'i kapsamamaktadırlar. Çünkü Hz. Hüseyin'in çıkışı, İslâm birliğini bozup dağıtmak amacına yönelik değildi. O, kimseyi öldürmeye de kalkışmadı, meseleyi anlayınca geldiği yere dönmek istedi. Bütün bu davranışı, amacının cemaatin birliğini bozmak olmadığını ve cemaat içersinde yaşamayı sürdürmek istediğini gösteriyor. Amacı ümmetin birliğini dağıtmak değildi. Eğer az da olsa halktan bir kesimin böyle bir isteği olsaydı, buna icabet etmesi vacip olurdu, böyle bir durumda Hz. Hüseyin'in dâvete icabet etmemesi hiç olabilir miydi? Oysa Hz. Hüseyin bir velayet iddiasıyla ortaya çıkıp savaşmaya gitmemiştir. Aksine kendisi, karşısındakilere sunduğu üç önerisinden birinin kabul görmesini istiyordu, buna rağmen Hz. Hüseyin bizzat nefis müdafaası yaparken mazlum biri olarak öldürülmüştür.[4]

---

[1] Mevakıfu'l-Muaraza, s.329; ed-Devletü'l-Emeviyye, s.168
[2] Mevakıfu'l-Muaraza, s.330; İbn Haldun, Mukaddime, 1/271
[3] İbn Haldun, Mukaddime, 1/271
[4] İbn Teymiye, Minhacü's-Sünne, 4/556'dan kısaltarak ve 6/340'tan kısaltarak

HZ. HÜSEYİN'İN ÖLDÜRÜLMESİ OLAYI ÜZERİNE GÖRÜLEN KİMİ RÜYALAR

Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi üzerine, İbn Abbas'tan (rma) rivayete göre, kendisi bir rüya görmüştür. İbn Abbas diyor ki: "Rüyamda Resûlüllah'ı (sav), elinde, içinde kan bulunan bir tas tutuğu halde gün ortasında toza toprağa bulanmış bir vaziyette gördüm. Bunun üzerine, "Ey Allah'ın Resûlü! Nedir bu?" diye sordum. Resûlüllah da, "Bu, Hüseyin'in ve arkadaşlarının kanıdır. Sabahtan beri arayıp durmaktayım" buyurdu.

Bu hadisi rivayet eden Ammar diyor ki: "Biz bu rüyayı öylece zihnimizde tuttuk, bir de gördük ki, Hz. Hüseyin o gün öldürülerek şehit edilmiştir." Bu rivayet İbn Abbas'tan sahih bir senetle rivayet olunmuştur.[1]

İbn Sa'd kendi isnadlarıyla rivayet ediyor, demişler ki: "Hz. Hüseyin (ra) Kadisiye ile Muğise arasında yer alan Uzeyb denilen yola doğru harekete geçti. Nihayet Ebu Mukatil'in sarayına indi. Burada şöyle bir miktar dinlendi, sonra "**İnna Lillahi ve İnna ileyhi Raciun**" diyerek uyandı ve bize, "Bir atlının bize doğru hareket edip geliyor ve şöyle sesleniyordu: Adamlar sizin üzerinize saldıracaklar."[2]

Yine birilerinin belirttiğine göre Hz. Hüseyin (ra) Yezid'e karşı çıkarken, gördüğü bir rüya sebebiyle harekete geçmiştir. Rüyasında Resûlüllah (sav) ona çıkmasını emir buyurmuş, o da bunu gerçekleştirmek için harekete geçmişti.[3]

Çünkü bazı kimseler hareketlerini ve verdikleri hükmü gördükleri rüyalara göre ayarlamaktadırlar. İmam Şatıbi diyor ki: "Böylelerinden delil ve hüccet bakımından en zayıf olanları, olayları kendi pozisyonlarına göre değerlendirenlerdir. Bu rüyalar sebebiyle harekete geçiyorlar veya bu rüyalar sebebiyle vazgeçebiliyorlar ve diyorlar ki: Biz rüyamızda filan salih kişiyi gördük, o bize dedi ki: Şunu terk edin, şunu da yapın. Bu gibi yollara başvuranların çoğunluğunu da tasavvuf ehli olduklarını söyleyenlerdir. Hatta öyleleri de var ki, "Ben peygamberi rüyamda gördüm, bana şöyle dedi ve bana şöyle yapmamı emir buyurdu" diyor, sonra da bu rüyaya göre amel ederek, şunu işliyor, bunu da yapmıyor. Gördüğü rüya ile amel ediyor. Böyle yapan bir kimse şeriatın ortaya koyduğu sınırları çiğnemiş oluyor, bu davranışları hatadır, yanlıştır. Çünkü peygamberler dışındaki insanların rüyaları ne şekilde olursa olsun, şer'i bir hüküm oluşturmazlar,

---

[1] Fezailu's.-Sahabe, H.1380. Bu rivayet senet itibariyle sahihtir; Hukbetu't-Tarih, s.137
[2] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/298
[3] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/297

buna göre hüküm verilmez. Meğerki görülen rüya elimizde bulunan şer'i hükümlere arzedilmiş olsun. Eğer mevcut şer'i hükümlere uygun ise, amel olunur, değilse terki farz olur, o rüyaya sırt çevrilir. Bu tür rüyalar olsa olsa sadece belki bir uyarı, bir müjde manasını taşıyabilirler, başka değil. Yoksa görülen rüyalara dayanarak hüküm çıkarmak ise asla olamaz."[1]

Bu itibarla, rüya gören bir kimse, gördüğü rüya sebebiyle masumiyet kazanamaz. Mutlaka rüyasını şeriata arz etmesi gerekir. Eğer görülen rüya şeraite uygunsa, hüküm şeriatın öngördüğü şekilde verilir. Çünkü hükümler rüyalarda görülen şeylere bağlı olarak verilmez. Görülen rüya eğer şeraite muhalif ise, o rüyayı gören kim olursa olsun ve görülen rüya nasıl olursa olsun, ret olunur, onunla amel olunmaz. O görülen rüyanın şeytanın bir aldatması olabileceği hükmüne varılır. Çünkü onlar yalandır, birtakım olur olmaz şeylerdir.[2]

Ancak burada şöyle sorulabilir: "Şeraite uygun olan rüyalar hakkında ne denmeli? Eğer sözkonusu hüküm gerçekten şerit açısından da kabul edilen hükümse, ne denmeli?

Bunun yararı şudur: Buharî'nin Ebu Hüreyre'den rivayet ettiği hadiste de görüldüğü gibi, onun yararı bir dikkat çekme olabilir, bir müjde olabilir. Çünkü Ebu Hüreyre (ra) diyor ki, Resûlüllah'tan şöyle buyurduğunu işittim: **"Peygamberlik haberlerinden geriye sadece mübeşşirat kalmıştır."** Kendisine mübeşşirat nedir?" diye sorulunca, Resûlüllah (sav), **"Görülen salih rüyalardır."**[3]

Çünkü salih olan bir kimse, bazen rüyasında onu sevindirecek, mutlu kılacak bir rüya görebileceği gibi onu huzursuz bırakacak bir rüya da görebilir. Onun gördüğü bu türden rüyalar, kendisini ya daha çok iyi şeylere yönlendirmesini veya sakıncalı olan şeylerden korunmasını sağlar, onu bu şekilde yönlendirmiş olabilir.[4]

HZ. HÜSEYİN'İN (RA) ŞEHİT OLACAĞININ ÖNCEDEN HABER VERİLMESİ

Ümmü Seleme'den (rha) rivayete göre, diyor ki: "Peygamberin (sav) yanında Cebrail bulunuyordu, Hüseyin de benim yanımdaydı. Ağlamaya başladı, ben de bıraktım, o da doğruca Reşûlüllah'ın yanına girdi ve kendisine yaklaştı. Bunun üzerine Cebrail (as) kendisine, "Ey Muhammed! Sen

[1] Şatıbi, el-İ'tisam, 1/260; Dirase Fil-Ehvai, vel-Firaki vel Biadi, s.301
[2] Menhecul İstidlal Ala Mesailil-İtikad, 2/687
[3] Buharî, H.6990
[4] Menhecul İstidlal Ala Mesailil-İtikad, 2/687

onu seviyor musun?" diye sorar. Hz. Peygamber de (sav), "Evet" der. Cebrail de, "Doğrusu ümmetin onu öldürecekler. İstersen, kendisinin öldürüleceği toprakları sana gösterebilirim" der ve o toprakları Hz. Peygambere gösterir, bir de ne görsün, orası Kerbelâ denilen yerdir."[1]

Nitekim aradan yollar geçtikten sonra, olay, Cebrail'in bildirdiği gibi gerçekleşmiştir. Bu da, Hz. Peygamberin (sav) peygamberliğini gösteren mucizelerinden bir mucizedir. Böylece onun hak ve doğru söyleyen Resul olduğu gerçeği anlaşılmış oldu. Çünkü Resûlüllah (sav) bu olayı almış olduğu vahiy yoluyla haber vermiştir.[2]

HZ. HÜSEYİN'İ KATLEDENLERDEN ALLAH'IN İNTİKAM ALMASI

Yüce Allah, şehit edilen Hz. Hüseyin'in intikamını, onu öldürenlerden almıştır. Bu kâtillerin başında Ubeydullah b. Ziyad vardı, Yezid b. Maviye vardı. Onu ortadan kaldırmak için bu olaya kimler katılmışlarsa, hiçbirisi de kurtulmamıştır.

Ubeydullah b. Ziyad'ın durumuna gelince, onu İbrahim b. Eşter ortadan kaldırmış, başını keserek Muhtar b. Ebu Abdullah es-Sakafi'ye göndermiştir. İbn Abdulberr diyor ki: "Hz. Hüseyin (rma), Muharremin onu Aşura gününde, hicri 61 (680 m) yılında öldürüldü. Yüce Allah, onun katili olan Ubeydullah b. Ziyad'ın öldürülmesi olayını da yine bir Aşura gününde, hicri 67 (686 m) yılında takdir etmiştir. Savaş esnasında İbrahim b. Eşter kendisini ortadan kaldırmış ve başını da kesip Muhtar es-Sakafi'ye göndermiştir. Muhtar da, İbn Ziyad'ın kesik başını Abdullah b. Zübeyir'e yollamıştır. Abdullah b. Zübeyir de bu kesik başı, Hz. Hüseyin'in oğlu Ali'ye göndermiştir.[3]

Ammar b. Umeyr'den sahih olarak rivayet olun hadiste, Ammar diyor ki: "Ubeydullah b. Ziyad ve arkadaşlarının kesik başları getirildi. Biz de onların bulunduğu yere gittik, orada bulunanlar, "İşte geldi, işte geldi" diyorlardı. Bir de ne görelim, bir yılan, Ubeydullah b. Ziyad'ın kafasına dolanmış, burun deliklerinden içeri giriyordu. Bir müddet öylece kaldı, sonra çıktı ve kayboldu. Daha sonra tekrar, "İşte geldi, işte geldi" diye haykırdılar. Yılan bu durumu iki veya iç defa tekrarlayıp durdu."[4]

---

[1] Fezailu's.-Sahabe, H.1391. Bu rivayet Hasen bir senedle gelmiştir.
[2] Siyeruşşuheda, s.244
[3] el-İstiab Haşiyetul-İsabe, 1/382
[4] Siyeru Alami'n-Nubela, 3/549

Muaviye'nin oğlu Yezid'e gelince, Hz. Hüseyin'i öldürtmesi sebebiyle halkın tepkisini ve buğzunu, nefretini çekti. Bu nedenle birçok defa saldırıya uğradı. Nitekim Medine halkı da o karşı çıktılar. Bu nedenle de Yezid çok büyük bir cinayet işledi. Medine'ye saldırdı, Harre denilen yerde Medinelileri öldürttü. Ancak Allah ona mühlet vermedi, Çünkü idarede sadece dört yıldan az bir süre kalabildi.[1]

Ebu Reca el-Utaridi'den rivayete göre diyor ki: "Sakın, Ali'ye olsun, Ehl-i Beytten herhangi birine olsun dil uzatmayın, sebbetmeyin. Bizim Bilehcim denen yerde bir evimiz vardı. Burada demiş ki: "Şu Ali'nin oğlu fasık Hüseyin'i görmüyor musunuz, Allah nasıl da onu öldürdü." Bu sözleri üzerine Allah, ona iki yıldız atarak, gözlerini bununla kör etmiştir."[2]

İbn Kesir de diyor ki: "Hz. Hüseyin'i öldürenlerin ve fitne çıkaranların başlarına gelen olaylara dair rivayetlerin çoğunluğu sahih olan rivayetlerdir. Çünkü bu olaya katılanların pek azı öldürülmekten, bu dünyada felakete uğramaktan kurtulabilmişlerdir. Birçoğu ya öldürüldü veya onulmaz bir hastalığa yakalandı veya delirmek suretiyle bu dünyada karşılaşması mukadder olan ceza ile karşılaştı."[3]

İSLAM'A KARŞI OLAN GÜÇLER VE KERBELA MUSİBETİ

İslâm Devletine karşı olan güçler, Kerbelâ gibi bir olayı meydana getirmeyi başarabildiler. Artık bu olaydan sonra İslâm cemaatini bölme fırsatını ele geçirdiler. Çünkü bu olaydan sonra artık birlikten pek eser kalmadı. Müslümanlar arasında sürekli bölünmeler ve parçalanmalar baş gösterdi. Kûfe şehri bundan böyle iyilerin yanında kötülerin, şerlilerin ve fitnecilerin odağı ve merkezi haline geldi.

Bu kente Yahudiler ve Hıristiyanlar gelmeye başladıkları gibi sahabe de geliyordu. Birçok mevali denilen azatlı köleler, zındıklar, sihirbazlar buraya akın ettikleri gibi Arap kabileleri de buraya akın ediyorlardı. Böylece Kûfe'de birbirine zıt ve düşman gruplar, cemaatler oluşmaya başladı. Hemen hepsi de birbirlerinden nefret ediyorlardı, biri ötekisinin kuyusunu kazmakla meşguldü. Yahudiler, Kûfe'de Talmud'u yaymaya çalışıyorlardı. Hıristiyanlar ise, Hz. İsa'nın ilâhlığından söz ediyorlardı, İlâh'a cisim isnat ediyorlardı.

---

[1] ed-Devhetunnebeviyye, s..129
[2] Taberani, Mucemul Kebir, 3/119 Bu hadisin ricali, Sahihin ricalidir.
[3] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye; ed-Devhetunnebeviyye, s.129

Bu arada Farslılardan İslâm dinini kabul edenlere de, bir diğer yoldan yaklaşarak, onlarla İslâm devletine karşı bir grup oluşturma gayreti içine girdiler. Hz. Hüseyin'in, Yezdücerd'in kızı Cihanşah ile evlendiğini ve bundan da oğlu Ali'nin dünyaya geldiğini ileri sürerek, onları devlete karşı kışkırtıyorlardı.[1]

Böyle bir facia ile harekete geçerek onda var olan ve alışılagelen beşeri musibetleri öylesine yücelttiler ki, bunu peygamberlerin başına gelen musibetlere benzetmeye çalıştılar.[2]

İşte bu esnada Kitap ehlinin birçok fikri etikleri çok kolay bir şekilde yayılmaya başladı. Öyle şeyler uydurdular ki, bunlardan bir kısmı şöyledir. Güya Hz. Hüseyin (ra) kendi başına gelenler olsun, ailesinin başına gelenler olsun, hiçbir eza ve acı hissetmemiştir. Öldürülürken de acı duymamıştır. Aksine onu üzen ve acı duymasına sebep olan şey, hidayetlerinden sorumlu olduğu dedesinin ümmeti sebebiyle çektiği acı duymuştur. Çünkü kendisi imam ve hüccet sıfatına sahiptir. Ümmet, kendisiyle savaştıkları için sapıtmışlardır.[3]

Bu düşünce bize Hıristiyanlıktaki Mesih İsa'nın çarmıha gerildiği ve işkence edildiği, fakat onun bunları hiç hissetmediği inancını hatırlatıyor. Bu inancın, yeni Müslüman olanlar tarafından çok kolay bir şekilde kabullenileceği bir vakıadır. İşte bu nedenle Mevali denilen azatlı köleler Şiileşmeye başladılar. Onlar da Hüseyin'i ruhani bir insan olarak kabul etmeye başladılar. Buna göre Allah, tâ ezelden beri onun kanı sayesinde İslâm'ı kurtarmak istemiş ve onu feda etmiştir. Bu da tıpkı Hz. Mesih İsa'nın durumu gibidir.[4]

Nitekim Yezid'in Sercun gibi Hıristiyan danışmanlarının bu konuda çok büyük etkileri olmuştur. Birçok kanlı olayın meydana gelmesinde, birçok musibetin ve fitnenin oluşmasında da yine adı geçen bu Hıristiyan danışmanın büyük rolü olmuştur.[5]

HZ. HÜSEYİN ŞEHADETİ'NİN ŞİA AKİDESİ VE ŞİİLEŞMEDEKİ ETKİSİ

Tarihsel açıdan Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi olayı, Şiileşme hareketinin bir başlangıç noktası, düşünsel ve akide bakımından da bir ilk basa-

[1] Fırakuş-Şia, s.53; et-Tabakat, 5/165
[2] Eseru Ehlil-Kitabi Fil-Fiteni vel-Hurubil-Ehliyeti, s.491; Tarihul-İmamiye ve Eslafihim Mineş-Şia, s..54
[3] Eseru Ehlil-Kitabi Fil-Fiteni ve'l-Hurubil-Ehliyeti, s.492
[4] Eseru Ehli'l-Kitabi Fil-Fiteni ve'l-Hurubi'l-Ehliyeti, s.494
[5] Eseru Ehli'l-Kitabi Fil-Fiteni ve'l-Hurubi'l-Ehliyeti, s.494

mağı olmuştur. Böylece Şiilerde bu olay bir birlik oluşturmuş, bir inanç halini almıştır. Çünkü daha önceleri sadece siyasî bir akım olarak vardı, birlik oluşturmaları sözkonusu değildi.

Hz. Hüseyin'in şehit düşmesiyle artık bu olay, bir inanç olarak onların kanlarına ve iliklerine işlemiş oldu. Şîa akidesi gönüllerde yerleşip taht kurmaya başladı. Şiiler, Hz. Hüseyin'in şehadetine önem verdikleri kadar, babası Hz. Ali'nin şehadetine önem vermezler. Çünkü Hüseyin Allah Resûlü'nün (sav) kızı Fatıma'nın oğludur.[1]

Şîa, bu olayı Şiiliğin başlangıcı olarak kabul etmişlerdir. Bu nedenle Şiilik akidesi, Hz. Hüseyin ve onun soyundan gelenler çerçevesinde merkezleşip odaklanmıştır. Bu odaklanmada Hz. Hasan ve onun soyu yoktur.

Hilafet meselesinin Hz. Hüseyin b. Ali el-İlahi'ye ve soyuna ait olduğu esasına inanırlar. İmametin seçimle değil nass ile sabit olduğunu kabul ederler.[2]

Aksine Şîa inancına göre Kerbelâ ovasında Hz. Hüseyin'in kanının akıtılması, kurban edilmesi öylesine değerli ve kutsaldır ki, âdeta Hıristiyanlarda Mesih İsa'nın çarmıha gerilmesindeki kanının kutsallığına değerdir.[3]

Hz. Hüseyin'in öldürülme olayından sonra Şiilerle Sünniler arasındaki fark ve ayrıcalık o ilk haliyle kalmadı, çok farklı değişikliklere uğradı. Çünkü bu olay sebebiyle kendi içlerinde de bir takım fırkalara ve gruplara ayrılmış oldular. Bu nedenle de Aşura gününe çok farklı bir anlam yüklediler. O günde çeşitli etkinlikler yaparak üzüntülerini ve hüzünlerini sergiler oldular. Buna bağlı olarak bir takım ayinler icat ettiler, sayısız hadis ve eser uydurdular. Aşura gününde Hz. Hüseyin'e ağlamanın tüm günahların bağışlanmasına vesile olduğunu, mağfirete neden olduğunu söyler oldular. Aşura gününde ayinler yapılmasını dinî bir görev saydılar. Bunu idarecileri de idare edilenleri de aynen uygular hale geldiler.[4]

Şiî devletlerin tamamı buna ve Aşura gününe çok önem verdiler, vermektedirler. Nitekim Irak'ta Büveyh Oğulları, Mısır'da Kölemen Fatımîler hep bu uygulamayı sürdürdüler.[5]

---

[1] Mevakıfu'l-Muaraza, s..339; Fel-Havzın, el-Havaric Veş-Şia, s.188
[2] el-Vesaikus-Siyasiye Lil-Ceziretil-Arabiyye, s.19-20
[3] Mevakıfu'l-Muaraza, s.339; Abdul Munim Macit, et-Tarihus-Siyasi, 2/77
[4] Nevbahti, Fırakuş-Şia, s..23; Mevakıfu'l-Muaraza, s..339;
[5] Mevakıfu'l-Muaraza, s.339-140

Ben, bu konuyu "**Müminlerin Emiri Ali b. Ebi Talib**" adını verdiğim kitabımda etraflıca ele aldım, burada onların nasıl bir akideye, bir inanca sahip olduklarını açıkladım.

HZ. HÜSEYİN'İN DUALARINDAN BİR ÖRNEK

Hz. Hüseyin (rma) savaş öncesi şöyle dua ederdi:

"Allah'ım! Her sıkıntı ve problemimde güvencim sensin, her şiddetli olayımda umudum sensin. Başıma ne türden bir musibet gelirse gelsin, sen benim güvencemsin, senin vaadine bağlıyım. Nice sıkıntılar var ki, onları taşımada sine zayıf düşer, ona karşı koymak zorlaşır, dost onda çaresiz düşer, düşman onunla mutlu olur. Ben onları sana iletiyorum, onlarla sana geldim, şikâyetimi sana yapıyorum. Senden başkasına değil, umudum sanadır, güvencim sensin. Sen dilersen onu yok eder, böylece selamete çıkarırsın. Çünkü her nimeti veren sensin, her güzelliğin sahibi de sensin, her isteğin son başvuru yeri yine sensin."[1]

Hz. Hüseyin (ra) bize en güzel duayı ve nasıl dua edilmesi gerektiğini öğretiyor. O sadece Allah'a yakarıyor ve ona iltica ediyor. Ona dayanıp tevekkül ediyor ve ona güveniyor. Çünkü onun dedesi Hz. Muhammed (sav), "**Allah katında duadan daha değerli bir şey yoktur**"[2] buyurmuştur.

Kaldı ki Hz. Hüseyin de dedesinin öğrettiklerini, onun prensiplerini öğrenmiş, böylece sadece Allah'tan mağfiret dileneceğini, yalnızca ona şikâyetini yapacağını göstermiştir. Allah'tan başka ister bir peygamber olsun, ister salih bir kimse olsun, hiçbir kimseden medet beklenmeyeceğini davranışlarıyla sergilemiştir.

Hz. Hüseyin (ra) dua ederken, Resûlüllah'a ve babası Ali'ye dua etmemiş, hem de tam hayata veda ederken bile o, sadece Rabbi olan Allah'a dua etmiş, ona yalvarıp yakarmıştır. Sadece ona tevessül etmiştir.

Bu durumda Hz. Hüseyin (ra) bize hiç ayrılmamamız ve sapmamamız gereken bir metot, bir yol öğretmiştir. Bir kimse herhangi bir şeye, bir rızka, bir hastanın şifa bulmasına ya da herhangi bir şeye gerek duyduğunda sadece Allah'a dua etmelidir, ondan başkasına değil. Bir ve tek

---

[1] Tarihu't-Taberi, 6/350

[2] Tirmizi, Sünen, H.3370. Elbani de "Sahihu'l-Cami" adlı eserinde bu hadisin Hasen olduğunu belirtmiştir.

olan, eşi ve ortağı olmayan Allah'a dua edecektir. Başkalarının konumu, sıfatı ve özelliği ne olursa olsun, asla onlara dua etmeyecektir.[1]

O halde kim Hüseyin'i gerçekten seviyorsa o, "Ey Hüseyin!" ya da "Ey Ali!" diye yakarmamalıdır. Tıpkı Hz. Hüseyin'in bizzat kendisinin dua ettiği gibi dua etmelidir. Çünkü yaratılmışlara dua edip onlardan bir şeyler istemek Allah'ın Kitabından ve Resûlü'nün (sav) Sünnetinden çok büyük bir sapmadır. Aynı zamanda Rabbani olan âlimlerin de yolundan bir sapmadır ki bu Rabbani âlimlerin de en başında tertemiz olan Ehl-i Beyt imamları gelirler.

Şair şöyle seslenir:

Kralların kapıları, binaları kapalıdır

Allah'ın binalarının kapıları hep açıktır

Sıkıntımın giderilmesini O'ndan başkasından beklemem

Dualarımda ondan başkasına asla yakarmam[2]

[1] Abdurrahman b. Abdullah Cumeyan, el-Hüseyin b. Ali Beynel Hakaik vel Evham, s.56
[2] el-Ahlak, s.38

4.
KONU

HARRE OLAYI, HİCRİ: 63 (682 M)

Emevî idaresine ve Yezid b. Muaviye'nin hilafetine, Medinelilerin karşı çıkarak baş kaldırmasına gelince, bu olay, gayet doğal bir hareketin uzantısıdır. Çünkü Mekke'de Abdullah b. Zübeyir (ra) hareketi ve hilafeti sebebiyle bu hareket başlamış oluyordu. Kaldı ki bu hareket özellikle Yezid'in hilafeti döneminde, Raşit Halifeler dönemine yakın zamanlarda varlığını yani hicri 60 (679 m) yılı dolaylarında cereyan etmiştir. Çünkü bu dönemde henüz sahabe çocukları hayattadırlar ve hepsi de idareye geçecek olan kişinin veraset yoluyla değil, şûra yoluyla gelmesi taraftarıdırlar.

Özellikle çok şeni ve feci bir şekilde öldürülerek şehit edilen Hz. Hüseyin'in, beraberinde bulunan kardeşlerinin ve amca çocuklarının Ubeydullah b. Ziyad eliyle öldürülmelerinden sonra, sahabe çocukları istibdadın, zulmün boyutlarının nerelere vardığını görmüşlerdi. Bu nedenle bir çıkış yolu arıyorlardı. Bunun için Abdullah b. Zübeyir'le birlikte hareket ederek yola çıktılar. Şûra uygulamasını gündeme soktular.

Bu hareket, o iğrenç Kerbelâ olayından sonra, özellikle Yezid'in, nefret uyandıran bu olay sebebiyle Ubeydullah b. Ziyad'ı hesaba çekmemesi, hâdiseye göz yumması bakımından daha bir hız kazanmış oldu. Çünkü Yezid, amcası oğlu İbn Ziyad'a her türlü yetkiyi vermişti. Ki amcası

Ziyad ise, aslında kimin çocuğu olup olmadığı belli olmayan biridir. Bunun oğlu Ubeydullah Kerbelâ faciasını ve katliamını işlemiştir.[1]

Kuşkusuz Hz. Hüseyin ve beraberindekilerin çok feci bir şekilde tuzağa düşürülerek öldürülmeleri halkın büyük bir tepkisine ve nefretine sebep olmuştur. Hepsi de olayın etkisi altında kalmışlar, bu çok feci ve iğrenç denecek olaya karşı tepkilerini gizlememişlerdir.[2]

MEDİNE HEYETİNİN DIMAŞK'TA YEZİD'İ ZİYARETE GİTMELERİ

Medine valisi Osman b. Muhammed b. Ebi Süfyan, Medine halkının Yezid'e bağlılıklarını kanıtlamak amacıyla, Dımaşk'a gönderilmek üzere Medinelilerden bir heyet seçti. Bu heyet Suriye'de Yezid tarafından çok iyi karşılandı. Kendilerine ikramda bulundu, ödüller sundu.

Medine'den Şam'a giden heyet arasında Ensar'dan olan ve babası melekler tarafından yıkanan Abdullah b. Hanzala da vardı. Ayrıca Abdullah b. Ebu Amr b. Hafs b. Muğire el-Hadrami, Münzir b. Zübeyir ve Medinelilerin önde gelen simalarından kişiler vardı. Yezid'in elinden ikram ve hediyelerini aldıktan sonra Medine'ye geri döndüler. Medine'ye gelir gelmez Yezid'in aleyhinde harekete geçtiler. Onun hatalarını, kusurlarını ortaya dökmeye başladılar, ona kaştı açıkça düşmanlıklarını ila ettiler ve onu kendi açılarından görevden aldılar.[3]

Medineliler, daha önceden Mervan b. Hakem'i ve diğer Ümeyye oğullarını Medine'den çıkarıp attıkları gibi, Yezid'in valisi Osman b. Muhammed'i de Medine'den çıkardılar. Durumdan Yezid haberdar edildi. Böylece Medine halkı tarafından görevden alındığını ve Abdullah b. Zübeyir tarafına ibrenin yöneldiğini anlamış oldu. Bu amaçla Medine'ye karşı savaşmak içi bir ordu hazırladı, bunun başına da Müslim b. Ukbe el-Mürri'yi getirdi.[4]

BU BAŞKALDIRIYA KARŞI ÇIKAN MEDİNE ULEMASININ KONUMU

Abdullah b. Ömer'in (rma) tutumu:

Medine âlimlerinden bazıları, Yezid'in görevden alınmasına ve ona başkaldırılmasına karşı çıktılar. Bunlar böyle bir eylemin içine girenlere öğütte bulundular, uyarılar yaptılar. Bunların da en başında yer alan Hz.

---

[1] Mevakıfu'l-Muaraza, s.361
[2] Mevakıfu'l-Muaraza, s.362
[3] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/624-625
[4] Tarihul Halife, s.237; Eseru'l-Ulema Fi'l-Hayati's-Siyasiyye, s.504

Ömer'in (ra) oğlu Abdullah idi. Abdullah, bu harekete büyük tepki gösterdi ve karşı çıktı. Genelde harekete karşı çıkanlar dinde ve fıkıh alanında isim yapmış ilim adamlarıydı.

Nitekim Abdullah b. Muti'nin, sırf Yezid'e biat etmemek amacıyla Medine'den kaçıp gitmeyi arzu ettiğini duyan Abdullah b. Ömer, hemen onun yanına varır ve kendisine şu uyarıda bulunur:

"Amcaoğlu! Yolcuk nereye?" O da, "Ben, kesin olarak Ümeyye Oğullarına itaat etme sözü vermem" diye cevaplar. Abdullah b. Ömer yine kendisine, "Amcaoğlu! Yolculuk nereye doğru? Sakın böyle bir işe girişme! Ben şehadet ederim ki, Resûlüllah'tan (sav) şöyle buyurduğunu işittim: **"Kim, boynunda bir başkana biat sözü olmadan ölürse, o kimse cahiliye ölümü ile ölmüş olur."**[1]

Medineliler Yezid'i görevden aldıklarında, Abdullah b. Ömer, kendi çevresini ve çocuklarını etrafına toplar ve onlara şöyle seslenir: "Ben, Resûlüllah'tan (sav) dinlemiştim, şöyle buyurmuştu: **"Verdiği sözü tutmayan her kimse için kıyamet gününde bir bayrak dikilir"**[2] der.

Sonra sözlerine şöyle devam eder: "Biz bu adama, Allah ve Resûlü'nün (sav) öngördüğü şekilde biat ettik. Doğrusu ben, Allah ve Resûlü'nün (sav) emri doğrultusunda birine biat ettiği halde sonradan o biatini bozarak ona karşı savaş bayrağı açanlar kadar daha büyük yanlış yapıldığını sanmıyorum. Sizden herhangi birinizin bu adamı görevden aldığını ve bu işte eli olduğunu görmeyeyim, aksi takdirde benimle onun arasında tüm bağlar kopar.[3]

Abdullah b. Ömer (ra) iki sebepten ötürü, Medinelilerin bu çıkışına karşı çıkıyordu.

Birinci sebep: Medine halkı biatlerini bozdular. Oysaki daha önce kendi arzu ve istekleriyle Yezid'e biatte bulunmuşlardı. Onların yaptıkları, Hz. Hüseyin'in yaptığına benzemiyordu. Çünkü Hz. Hüseyin'in karşı çıkmasında bir mâzereti vardı. Onun çizgisi en baştan beri belli ve açıktı. Yezid'e asla biat etmemişti. Oysa Medinelilerin durumu öyle değildi, onlar biat etmişlerdi. Bu nedenle İbn Ömer (ra) onların yaptıklarını bir ihanet ve arkadan vurma olarak değerlendiriyordu.

---

[1] Müslim, İmara, 3/1478; Siyeru Alami'n-Nubela, 3/323
[2] Buharî, H. 3188; H.6177; 6966 ve7111; Müslim, Cihad, H.1735/11, 1736/12; Ebu Davud, Cihad, H.2756
[3] Müslim, İmara, 3/1478

Zaten İbn Ömer'in (ra), Abdullah b. Muti'ye yaptığı öğütten de bu anlaşılıyordu. Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Muti'ye diyordu ki: "Ben, Resûlüllah'tan dinledim, diyordu ki: "**Kim daha önce itaat sözü verdiği kimseden itaatini çekerse, kıyamet gününde Allah'ın huzuruna elinde bir kanıtı olmaksızın çıkar. Kim, boynunda bir biat sözü olmadan ölürse, cahiliye ölümüyle ölmüş olur.**"[1]

Abdullah b. Ömer, bu amaçla onlara uyarı ve hatırlatmada bulunuyor, biatin farz olduğunu dile getiriyordu. Gerekçesi de, Resûlüllah'ın (sav) şu hadisiydi: "**Verdiği sözü tutmayan her kimse için kıyamet gününde bir bayrak dikilir.**"[2] "Biz bu adama, Allah ve Resûlü'nün (sav) öngördüğü şekilde biat ettik. Doğrusu ben, Allah ve Resûlü'nün (sav) emri doğrultusunda birine biat ettiği halde sonradan o biatini bozarak ona karşı savaş bayrağı açanlar kadar daha büyük yanlış yapıldığını sanmıyorum. Sizden herhangi birinizin bu adamı görevden aldığını ve bu işte eli olduğunu görmeyeyim, aksi takdirde benimle onun arasında tüm bağlar kopar.[3]

İkinci Sebep: Müslüman kanını akıtmanın haramlığına ve aralarında savaşıp kan akıtmanın doğru olmadığına olan saygıdan dolayı karşı çıkmıştır. Özellikle de bu gibi saygınlığın mukaddes yerlerde, Mekke ve Medine gibi topraklarda olmasına taraftar olmadığından ve buraların saygınlığının çiğnenmesine izin vermediğinden karşı çıkmıştır.

Nitekim İbn Hacer Askalani de, İbn Ömer'in daha önce verdiği hadis örneklerine dayanarak olaya karşı çıkmasını ve bunu sözkonusu hadisler çerçevesinde yaptığını delil göstererek bu olaya şahit getirmiştir. Çünkü daha önce kendisine biat edilen bir devlet başkanına itaatin vacip olduğunu, ona karşı isyan bayrağını çekmenin doğru olmadığını, bu nedenle mani olmaya çalıştığını İbn Hacer belirtmektedir. Hatta kendisine biat edilen sözkonusu devlet başkanı hükümlerinde zalimce davranmış olsa bile yine de karşı çıkılamayacağını belirtmiştir. Zîra bir kimse sırf fasık olması sebebiyle görevinden alınamaz.[4]

Gerçi Abdullah b. Ömer'in (ra) bu davranışı, onun fasık olan bir kimseye biat etmeyi caiz gördüğüne delil sayılmaz. Kezâ bir kimsenin fasık ve zalim olması sebebiyle onu görevden almanın haram olduğuna da delalet

---

[1] Buharî, Fiten, bap:21
[2] Buharî, H. 3188; H.6177; 6966 ve7111; Müslim, Cihad, H.1735/11, 1736/12; Ebu Davud, Cihad, H.2756
[3] Müslim, İmara, 3/1478; el-Hulefa vel Fukaha, s.60
[4] Askalani, Fethu'l-Bari, 13/60

etmez. Abdullah b. Ömer'in bu tutumu sadece tüm problemlere rağmen kişiyi arkadan vurmaya, ona gadretmeye karşıdır. Çünkü devlet başkanına gaddarca davranmak, sadece ona yapılan bir yanlış değil, aynı zamanda ümmete karşı yapılan bir haksızlık olmuş olur. Çünkü halk onu seçmiş ve ona biat etmişlerdir. Buna rağmen halk bir kenara itilmiş olmaktadır.[1]

Burada sanki İbn Ömer hal diliyle diyor ki: "Mademki siz fasıklığın ve zulmün Yezid'in yüzünden yayıldığını biliyordunuz, o halde tâ baştan beri neden dolayı ona biat ettiniz ve beni de kendinizle birlikte ona biat etmek zorunda bıraktınız?"

Çünkü Abdullah b. Ömer (ra) bütün Medineliler, Yezid'e biat etmedikçe, ona biat etmeyeceğini söylemişti ve onlar biat ettikten sonra o da biat etmek zorunda kalmıştı. Bu nedenle o, "Mademki ona biat ettiniz, o halde biatinize bağlı kalmanız, sözünüzde vefalı olmanız gerekir" demek istiyordu.

Bir de Yezid'in gerçekten fasık olup olmadığı konusunda, Medinelilerin ileri sürdükleri hususlarda şüphe etmekteydi. Hatta Abdullah b. Ömer bu şekilde şüphe etmekte de yalnız değildi. Çünkü onun gibi düşünen daha başkaları da vardı. Muhammed b. Hanefiye de o konuda kuşkulu olanlardandı. Hatta Yezid aleyhinde onun fasıklığını ileri sürenler, namaz kılmadığını, içki içtiğini söyleyenlere Muhammed b. Hanefiye tepki gösteriyor ve onların dediklerini kabul etmiyordu.[2]

Belki de Abdullah b. Ömer'in bu noktada çok hassas davranması, takva ve verasının buna izin vermemesinden ileri geliyor olabilir. O, bir konu hakkında yakîn derecesinde bilgi sahibi olmadıkça, biri hakkında bir şey söylemek istemiyordu. Bu nedenle de Yezid'e verdiği biatini bozmaya kalkışmadı. Buna rağmen Medine'ye karşı savaşa giriştiğinde Abdullah b. Ömer (ra) her iki tarafta da yer almadı.[3]

İşte kendi döneminde güngörmüş bir sahabinin konumu bu olmuştur. O halk içerisinde vera ve takvaya en çok önem veren kişidir, en zahitleri olduğu gibi Allah'ın dini konusunda en çok bilgi sahibi olanıydı. Kaldı ki Resûlüllah'ın (sav) bizzat kendileri onun salah ve takvasına şahitlik etmiştir.[4]

---

[1] el-Fukaha vel Hulefa, s.60
[2] el-Fukaha vel Hulefa, s.60
[3] el-Fukaha vel Hulefa, s.61
[4] Müslim, 4/1927, H.2478

Nitekim Hz. Aişe (rha) onun hakkında şu tanıklıkta bulunuyor: "Abdullah b. Ömer kadar, ilk yaptığı işe bağlılığı konusunda daha kararlı olan bir kimseyi görmedim."[1]

Said b. Müseyyeb de onun için diyor ki: "Eğer bir kimsenin cennet ehlinden biri olduğuna şahitlik etmiş olsaydım, bunun Abdullah b. Ömer olduğuna kesin olarak şahitlikte bulunurdum."[2]

Hz. Hüseyin'in oğlu Ali de, Abdullah b. Ömer için şöyle demektedir: "İbn Ömer, toplunun en zahididir, en dürüst ve doğru olanıdır."[3]

İmam Malik de onun için diyor ki: "Peygamber'den (sav) sonra, Abdullah b. Ömer altmış yıl hac mevsiminde halka fetva verdi ve kendisi dinde söz sahibi olan ilim adamlarındandı."[4]

Muhammed b. Ali b. Ebi Talib (İbnu'l-Hanefiye)'nin Tutumu

Hz. Ali'nin oğlu Muhammed Hanefiye de, Medine halkının Yezid'e karşı bir başkaldırı yapmasını istemeyenlerdendi. Bu nedenle, kendisinin de hareketlerinin içine girmesini isteyenlere olumlu cevap vermemiştir. Özellikle Yezid aleyhindeki ithamlarına son vermeleri, karşı çıkış hareketine geçmemeleri için mücadele vermiştir.

Şam'a giden Medine heyeti, Yezid'in yanından döndüklerinde, Abdullah b. Muti ve arkadaşları, hemen ilk iş olarak Muhammed b. Hanefiye'nin yanına koşmuşlardır. Onu da Yezid'i görevden alma hareketinin içine almak istediler. Ancak Muhammed b. Hanefiye, onlara itiraz etti ve böyle bir eyleme girişmekten kaçındı. Abdullah b. Muti, Yezid'in şarap içtiğini, namazı terk ettiğini söyledi, kitabın hükümlerini tanımadığını ifade etti ve ayrıca bunları yaymaya başladı.

Bunun üzerine Muhammed b. Hanefiye, kendilerine, "Sizin Yezid hakkında söylediklerinizi ben onda görmedim. Çünkü ben de bir süre onunla birlikte bulundum ve onu namazını kılar ve devam eder biri olarak hep gördüğüm gibi hep hayrı ve iyiliği araştıran biri olarak tanıdım. O hep sorup öğrenmeyi isteyen, sünnete de bağlı olan biridir" der.

Ancak Yezid'e karşı olanlar da Muhammed b. Hanefiye'ye, "Dediklerin doğru olabilir. O, senin yanında bunları yaparken hep yapmacık hare-

---

[1] Hâkim, Müstedrek, 3/559
[2] Hâkim, Müstedrek, 3/559; Fezailu's.-Sahabe, 2/895, H.1703
[3] Hâkim, Müstedrek, 3/160
[4] Şirazi, Tabakatul Fukaha, s.50; Mevakıfu'l-Muaraza, s.457

ketler olarak ve sana şirin gözükmek için işlemekteydi" diye karşı çıkmışlar ise de, Muhammed b. Hanefiye onlara şöyle der:

"Onu, benden korkmaya sevk eden veya benden bir şeyler ummaya yönelten neyim var ki, bana karşı huşu içerisinde davranmış olabilsin? Onun içki içtiğinden ve buna alışkın olduğunuzdan söz ediyorsunuz, bu yargıya nereden varıyorsunuz? Eğer gerçekten siz, onda böyle bir durum görmüş ve olaya vâkıf olmuşsanız, o halde bu demektir ki siz de onunla beraber aynı fiili işlediniz ki böyle söylüyorsunuz? Eğer onda bu türden bir durum görmemişseniz, o halde ne diye bilip görmediğiniz bir olay konusunda onun aleyhinde şahitlik ediyorsunuz? Böyle bir şahitliği neye dayanarak kendiniz için helâl saymaktasınız?"

Onlar da, "Vallahi, onu görememiş isek de bize göre onun yaptıkları gerçektir" dediler. Ancak Muhammed İbn Hanefiye kendilerine, "Allah, şahitlikte bulunanlar için böylesi bir tanıklığı kabul etmemektedir. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "**Ancak bilerek hakka şahitlik edenler şefaat ederler.**" (Zuhruf, 43/86) Sizin bu hareketinizde benim hiçbir katkım olmaz"[1]

Bu defa kendisine gelenler işi şu yönden ele alarak, onu yanlarına almak istediler ve kendisine, "Belki de sen, başkasının değil de senin Emir olmanı, velayetin sana verilmesini istiyorsundur, senden başkasına verilmemesi taraftarı olabilirsin. Eğer böyle bir niyetin varsa, biz seni başımıza atayalım" derler.

Ancak Muhammed b. Hanefiye onlara, "İster tâbi olan olsun, ister metbu yani kendisine tâbi olunan olsun, sizin istediğiniz doğrultuda ben savaşmayı helâl kılacak değilim, böyle bir işin içinde ben yokum" der.

Bu defa da, "O senin baban Ali'ye karşı savaşmış, biz de babanın yanında yer aldık" diye bu kapıdan girmek istediler. Muhammed b. Hanefiye de, "Siz de bana babam gibi yaklaşın, gelin, ben de babam hangi şey üzerinde savaşmışsa sizinle o şey üzerinde savaşmaya geleyim" diye karşı çıkar.

Bu defa da kendisine, "O halde oğulların Ebul-Kasım ile Kasım'ı bizim yanımıza kat, savaşa onlar da yanımızda olduğu halde girelim" diye teklif sundular. Muhammed b. Hanefiye de, "Onlara, savaşmaları için emir

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/654; Dr. Abdülaziz ed-Duhan, bu rivayetin sened yönünden sahih olduğunu anlatmaktadır. Çünkü bu rivayet Sahr b.Cuveyriye yoluyla gelmiştir. Kendisi sika yani güvenilir olan ravilerdendir. Zaten kendisi bu rivayetini Nafi'den yapmıştır. Bk. Ahdas ve Ahadis, s.203

vereceğim yere kendim sizinle gelirim, bu da olmaz" dedi. Bu defa "O halde bari bizim için, gel de, halkı bizim yanımızda yer alıp savaşmaları için bu işe teşvik et" diye teklif sundular.

Muhammed b. Hanefiye de, "Sübhanellah! Kendim yapmayacağım ve rıza göstermediğim bir işe, halkı, yapmaları için teşvik edeceğim, öyle mi? Bu, hiç olacak iş mi? Bu durumda ben, Allah'ın kulları arasında, Allah için bir öğütte bulunmamış olurum demek olur" der.

Bunun üzerine gelenler, "O halde biz senden hoşlanmıyoruz ve seni buna zorlayacağız, mecbur bırakacağız" dediler. Muhammed b. Hanefiye de, "O halde ben de halka, Allah'tan korkmalarını söylerim, Allah'ın gazap edeceği bir şey ile halkı memnun edecek bir eylemin içine girmeyeceğimi söylerim" der.

Muhammed b. Hanefiye, Medinelilerin gidişatının istemediği bir doğrultuda gittiğini görünce, Medine'de bulunan muhalif grubun sonlarının çok kötü olacağını olara açıklamaya, onları uyarmaya başladı. Çünkü Şam ordusu artık Medine'ye doğru harekete geçmiş, o da bunun haberini almıştı. Bu maksatla artık Medine'yi terk etmeye ve Mekke'ye gitmek için yola çıkmaya karar verdi.[1]

İşte Hz. Peygamberin Ehl-i Beyti bu minval üzere hareket ettiler ve itaat bağlılığını sürdürdüler. Medine halkıyla birlik olup Yezid'e karşı çıkmadılar.[2]

Nitekim bu konuda Zühri diyor ki: "Muhammed b. Hanefiye, kendi Ehl-i Beytinin en faziletli kişisiydi ve onlar arasında Allah'a en güzel itaat edeniydi." Nitekim yine ondan bahisle diyor ki: "Ehl-i Beyt içerisinden, Ali b. Hüseyin'den daha efdal olan birine yetişmedim."[3]

İşte Abdullah b. Abbas (rma), kendisi ümmetin en büyük fakihi, en değerli âlimi olduğu halde, onun Medine halkını bundan ötürü desteklediğine dair kendisinden herhangi bir söz nakledilmiş değildir. Nitekim onun, Yezid'e olan biatini geri çektiği de rivayet olunmamıştır. Oysa isimleri geçen bu zatlar, kendi zamanlarında Peygamberlik evinin en faziletli insanlarıydılar. Buna rağmen Medinelilerle birlik olup Yezid'e baş kaldır-

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/654
[2] Mevakıfu'l-Muaraza, s.458
[3] Tarihu İbn Asakir, 12/351; Mevakıfu'l-Muaraza, s.458

mamışlardır. Oysa Yezid'e karşı koyacak olan kimseler, herkesten çok bunların olması gerekirdi. Ama onlar böyle bir yanlışa girmemişlerdir.[1]

Ensar'dan Numan b. Beşir'in Tutumu

Medinelilerin Yezid'e karşı başkaldırılarına karşı çıkanlardan birisi de değerli sahabi Numan b. Beşir idi. Medinelilerin bu isyan hareketi üzerine, Yezid, Numan b. Beşir'i, Medineliler ikna ya gönderdi. Yeniden onları itaate ve cemaatin birliğini bozmamaya dâvet etti. Onları fitne çıkarmakla tehdit etti ve onlara dedi ki:

"Bakın, siz Şam haklıya baş edemezsiniz." Buna rağmen Abdullah b. Muti, Numan'a şöyle dedi: "Ey Numan! Sana ne oluyor ki, sen bizim buradaki birliğimizi bölmeye çalışıyorsun? Allah'ın bizim için olgunlaştırdığı bu düzenimizi bozmaya senin ne hakkın var?"

Abdullah b. Muti'in bu sözleri üzerine Numan ona, "Allah adına yemin olsun ki, sanki sen dâvetini, öncülüğünü yaptığın bu işe sarılmış gibisin. Adamlar binekleriyle harekete geçmişler, birliklerini bozmak isteyenlerin kafalarını kılıçlarıyla vurmaya geliyorlar. Her iki taraf arasında artık ölüm değirmeni dönmeye başlamıştır. Sen, katırına binerek Mekke'ye doğru onu sürüp kaçmaya başlamışsın ve şu zavallı Ensar'ı bunların eline bırakacaksın. Yezid'in askerleri de gelip onları kendi sokaklarında, kendi mescitlerinde ve kendi evlerinin kapıları önünde öldürecekler" der. Bunun üzerine halk ona karşı çıktılar, o da oradan ayrıldı. Allah'a yemin olsun, Medine'de durum tıpkı Numan b. Beşir'in dediği gibi gerçekleşti.[2]

Abdullah b. Cafer b. Ebi Talib'in (rma) Tutumu

Yezid, Şam'dan, Medine'ye ordu gönderme kararını alınca, bunun üzerine Abdullah b. Cafer, olaya müdahale etmeye kalkıştı ve Medinelileri olabilecek en kötü bir savaştan uzak kalmaya ve caydırmaya uğraştı. Bu nedenle de gidip konuyu Yezid'le görüştü ve ondan, Medine halkına katı davranmaması isteğinde bulundu ve ona, "Sen böylece onları değil, kendini öldürmüş olursun" dedi. Böylece Abdullah b. Cafer ile Yezid arasında karşılıklı görüşme oldu, bunun üzerine Yezid dedi ki: "Ben, oraya ilk orduyu gönderiyorum ve onlara tâlimatım, Medine'ye, Abdullah b. Zübeyir'e gitmelerini emrediyorum. Çünkü o, bize karşı isyan bayrağını kaldırmış bulunmaktadır. Bir yol ve basamak olarak onu denemelerini ve Medineli-

[1] Mevakıfu'l-Muaraza, s.458
[2] Eserul Ulema Fil Hayatissiyasiyye, s. 513; Tarihu't-Taberi

lerle savaşmamalarını emrediyorum. Eğer Medineliler, tekrar itaat altına girer ve Şam'ı dinlerlerse, onlara dokunmamalarını söyledim" der.

Böylece Abdullah b. Cafer, savaşı durdurmanın bir yolunu bulmuş gibiydi, bundan böyle Medine halkına eza ve cefa edilmeyecekti. Bu nedenle Abdullah b. Cafer, hiç zaman kaybetmeden Medine'nin ileri gelenlerine bir mektup yazı ve bu durumu onlara bildirdi. Mektubunda diyordu ki: "Önceden olanları karşılayın, böylece selâmete ve güvenceye kavuş olacaksınız. Orduya karşı koymayın, onları kendi hallerine bırakın ki, size bir şey yapmasınlar." Ancak Medinelilerin verdikleri cevap, "Ebedi olarak Medine'ye, bizim bulunduğumuz yere onlardan hiçbir kimse girmeyecektir" oldu.[1]

Said b. Müseyyeb'in Tutumu

Said b. Müseyyeb, Medine halkının sebep olduğu fitneden uzak durdu, onların içine girdikleri duruma o girmedi. Hiçbir konuda da onların yanında yer almadı. Sadece Cuma ve Bayram namazlarında aralarında bulundu. Gündüzleri hep mescitte olurdu, geceleyin oraya gitmezdi. Halk Harre savaşına devam ediyordu.

Bütün bu bilgiler çerçevesinde, Yezid'e biat edilip edilmemesi konusunda Medinelilerin ikiye bölündüklerini görmekteyiz. Bir kısmı, dinî gayret ve hamasetleri gereği kesin olarak Yezid'in görevden alınmasını savunmaktaydı. Nitekim fukahadan bazıları Harre konusunda bunlara destek vermişler, onlara katılmışlardır. Bu kısımda yer alanlar, bu konuda Medinelilere katılmışlar, Yezid'in görevden alınmasını kabul etmişler ve Emevî ordusuyla savaşmışlardır. Bunlar arasında en başta isminden söz edeceğimiz kişi Muhammed b. Amr b. Hazm'dır.[2]

Nitekim Medine halkına, Yezid'e mukavemet etmeleri için şer'i fetvalar vermede merci olan kişilerden biri bu zat idi. Medineliler, öncelikle adları geçen şu ilim adamlarının verdikleri fetvalara göre harekete geçmişlerdir. Daha önceden fetva veren zat Hüseyin b. Ali idi. Çünkü o, münker olan bir şeye karşı koymanın farz olduğunu söylüyordu. Biz bu konuyu Abdullah b. Hanzala'nın konuşmasından çıkarıyoruz. Çünkü o şöyle hitap etmişti:

"Ey topluluk! Eşi ve ortağı olmayan bir ve tek olan Allah'tan korkun. Allah adına yemin olsun ki, biz Yezid'e karşı başkaldırmak niyetinde değ-

[1] Eserul Ulema Fil Hayatissiyasiyye, s. 513; et-Tabakat, 5/145
[2] et-Tabakatü'l-Kübra,5/69-70

liz. Çünkü böyle yapmamız halinde Allah'ın başımıza taş yağdırmasından korkarız."[1]

Medine halkının bu başkaldırısı olayına sahabenin yaşı küçük olanlarından bazıları da katılmışlardır. Meselâ Abdullah b. Zeyd, Abdurrahman b. Ezher, Abdullah b. Hanzala gibi isimler bunlardan bazılarıdır. Ancak sahabenin güngörmüş yaşlı kesimi bu Harre olayına karışmamış ve katılmamışlardır. Bunlar daha çok, Medine halkının böyle bir işe kalkışmamaları ısrarında bunmuşlardır.[2]

Medine halkının Yezid'e karşı çıkış hareketinin sebepleri, Hz. Hüseyin'in (rma) çıkış sebebi ne idiyse, burada da aynı sebepler geçerliydi. Hz. Hüseyin, "Ümmetimim âlimleri ile idarecilerinin görevlerinin, iyilikleri emretmek ve kötülükleri menetmek olduğunu ve bu görevin kendilerine farz olduğunu" söylüyordu. Hareket noktası buydu. Çünkü Ümeyye Oğulları, hükümlerinde şeriat kurallarını ve sınırlarını çiğnemişler, tanımamışlardır. İster siyasî arenada olsun, ister hüküm verme konularında olsun hiçbirini tanımamışlar, şûra sistemini kaldırmışlar, istibdat idaresini getirmişler ve hep kişisel çıkarları adına çalışmışlardır. Meselâ idarecilikte denklik kurumu terk edilmiş, kişide adalet vasfı aranmamıştır. Bu sayılan olumsuz özelliklerin hemen tümü Yezid'de mevcut bulunuyordu.

Gerçi Hz. Hüseyin'in (ra) verdiği fetva konusunda da şeriat açısından çok farklı değerlendirmeler ve tartışmalar bulunmaktaydı. Buna göre Yezid'e karşı çıkılır mıydı, çıkılmaz mıydı, hep tartışma konusu olmuştur.

Kaldı ki Hz. Hüseyin (rma) tâ baştan beri Yezid'e biat etmemişti. Bu nedenle o, kendi çıkışını kendi açısından haklı buluyordu. Bu mantık açısından, tasarruf yetkisine ve özgürlüğüne dayanarak Emevî idaresine karşı koyma yetkisini kendisinde buluyordu.

Buna rağmen, Medinelilerin Yezid'e biat ettiklerini görmekteyiz. Daha sonra da bu kesim, Yezid'e verdikleri biati geri almanın, bozmanın caiz olduğu, bu nedenle onu görevden almanın caiz olduğu kanaatini ortaya koymuşlardır. Çünkü Yezid'in bu konuda yetersiz olduğuna, bu işe denk ve ehil olan biri olmadığına, hüküm vermede yetkisini bulunmadığına karar vermişlerdir. Bu nedenle Hz. Hüseyin'in fetvalarının boyutlarını daha da geniş tutarak buna yeni şeyler eklemişlerdir. Buna göre Müslüman bir hâkimin, bir idarecinin fesadına ve fasıklığına inanıldığında onun

---

[1] et-Tabakatü'l-Kübra,5/69-70

[2] Umeri, Kıyamul Muctema, 2/47; Sultan Haslin, el-Fukaha vel Hulefa, s.31

görevden alınmasını caiz görmüşlerdir. İşte bu husus, özellikle geri kalan sahabenin karşı çıktıkları ve kabul etmedikleri bir hususdur.

Yani Medine halkından ikinci kısmı oluşturanların karşı çıktıkları nokta işte bu olmuştur. Belki de asıl sebep de budur. Çünkü Sahabeden olan Medine'deki fakihler ve ilim adamları, Yezid'e karşı baş kaldırılmamasını istemişler ve bunun caiz olmadığını söylemişlerdir. Çünkü bir hâkimin veya idarecinin fasık olması, ona karşı baş kaldırılmasını gerektirmez.[1]

Buna ilave olarak sahabenin müftülük görevini yapacak durumda olanları, yani fetva ehliyeti bulunanları, fakihleri, Harre olayına katılacak olan Medinelilerin çoğunun öldürülebilecekleri korku ve endişesini taşıyorlardı. Ayrıca Medine'nin kutsallığı, Harem sınırlarının çiğnenmesi gibi hiç de hoş ve doğru olmayan olayların olabileceğini ileri sürmekteydiler. Bu konuda endişeleri vardı. Peygamber şehrinin kutsiyeti çiğnenmiş olacaktı. Nitekim bu sakıncaların hepsi de fiilen gerçekleşmiştir.

Her şeye rağmen tüm sahabe ve Müslümanlar, Yezid'in Harre'de Müslümanların kanlarını mubah saymasını, Medine halkını öldürmesini istemiyor ve buna rıza göstermiyorlardı. Hatta İbn Teymiye, bu hareketi büyük günahlar arasında saymış ve öyle değerlendirmiştir.[2]

HARRE SAVAŞI

Yezid, Medine'de Mervan b. Hakem'in evinde Ümeyye Oğullarının kuşatma altında tutulduklarını öğrenince, meselenin ciddiyetini kavradı. Bu nedenle onlar öldürülmeden veya başlarına bir iş gelmeden önce kendilerini Medine'den sağ salim kurtarmak istedi. Bunların sayıları yaklaşık bin kişi kadardı. Kendi saltanatı döneminde bu insanların yardımına koşulmadan öldürülmeleri hâdisesi çok zoruna gidecekti. Bu nedenle Medine'ye hareket etmek üzere bir orduya emir verdi. Bunlar Ümeyye oğullarını kurtaracaklardı ve bir de isyana kalkışan ve kendilerince azılı olan o kimseleri de tekrar itaat altına sokacaklardı.

Yezid, bunun için bu görevi önce Amr b. Said'e verdi, orduya onun komuta etmesini istedi ve fakat o, bunu kabul etmedi. Bu defa onu Ubeydullah b. Ziyad'a gönderdi, ondan Medine halkını yeniden itaat altına sokmasını ve oradan da Abdullah b. Zübeyir'e karşı savaşmasını emretti.

---

[1] Sultan Haslin, el-Fukaha vel Hulefa, s.32

[2] Tarihu Halife, s.238-2349; Sultan Haslin, el-Fukaha vel Hulefa, s.30-32; Hareketun Nefsizzekiyye, s.30; İbn Teymiye, el-Fetava.

Bunun üzerine o da, "Ben, bu iki görevi de bir fasık için kendimde toplayacak değilim. Ben, Resûlüllah'ın kızının oğlu Hüseyin'i öldürdüm, şimdi de gidip Allah'ın Beytine karşı savaşmam" diyerek Yezid'in verdiği görevi reddetti.[1]

Daha sonra orduya komuta etmek üzere Müslim b. Ukbe el-Mürri-'nin komuta etmesinde karar kılındı.[2]

Yezid'in Müslim b. Ukbe'ye Tavsiyesi

Ordu toplandı ve Müslim b. Ukbe, onların başında olmak üzere Medine'ye hareket etti. Yezid bu sırada Müslim'e şu tavsiyede bulundu: "Üç gün Medinelileri yanlışlarından vazgeçirmeye dâvet. Eğer vazgeçerler ve itaat ederlerse, kendilerine dokunma. Aksi takdirde Allah'tan yardım iste ve onlarla savaş! Onları yendiğin takdirde, üç gün için Medine'yi istedikleri gibi yağmalamalarına izin ver de diledikleri gibi davransınlar. Üç gün sonra artık oradan uzak dur. Hüseyin'in oğlu Ali'ye dokunma, ona güzel muamelede bulun. Sana tavsiyem ona iyilikte bulunmalısın ve ona meclisinde yer vermelisin. Çünkü o, ötekilerin giriştiği gibi hiçbir şeye girişmemiş ve onlara katılmamıştır."

Daha sonra Müslim'e şöyle demiştir: "Medine'deki işin bittikten sonra Mekke'ye gidip Abdullah b. Zübeyir'i kuşatma altına almalısın." Bu arada Müslim'e, "Eğer yolda sana bir şeyler olur, ölecek olursan, yerine Husayn b. Numeyr el-Sekuni'yi geçir" tavsiyesinde bulunur.[3]

Müslim'in, Ordusunu Düzene Sokması

Müslim b. Ukbe hemen atına atlar ve Medinelilere karşı kendileriyle savaşacak ordusunu düzene sokmaya başlar. Bu düzenlemeye göre, **Dımaşklılardan** oluşan askerlerin başına **Abdullah b. Mesade el-Fezari'yi** getirir. **Humuslulardan** oluşan askerlerinin başına **Husayn b. Numeyr el-Sekuni'yi** geçirir. **Ürdünlülerden** oluşan askerlerinin başına da **Hubeys b. Delce el-Kayni'yi** getirir. **Filistin** halkından oluşan askerlerin başına da **Ravh b. Zenba el-Cuzami** ile **Şerik el-Kinani'yi** geçirir. **Kınnesrin** halkından oluşan askerlerinin başına da **Tarif b. el-Hashas el-Hilali'yi** getirir. Hepsine de genel komutan olarak kendisi yani **Müslim b. Velid b. Ukbe el-Mürri el-Gatafani** komuta eder.[4]

---

[1] Tarihu't-Taberi, 6/417
[2] Tarihu't-Taberi, 6/416
[3] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/617
[4] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/616

Müslim, Medine'ye hareket edip oraya vardığında Ümeyye Oğullarının serbest bırakıldıklarını ve Medine'den ayrıldıklarını, Şam'a gitmek üzere yola çıktıklarını öğrenir. Hemen onları bulup yolda durdurur ve Medine'de durumun nasıl olduğunu ve nereden onlara saldırmaları gerektiğini sorar. Fakat onlar bir cevap vermek için konuşmazlar. Çünkü Medineliler, onları serbest bırakırlarken, onlardan kesin söz almışlar, yerlerini ve planlarını kimseye söylememeleri, düşmana yardımcı olamamaları konusunda kesin ahit almışlardı.

Müslim, onlardan konu hakkında mutlaka konuşmalarını ister, onlar direnince bunun üzerine onlar üzerinde baskı kurarak, onlara yapmak istediğini yapacağını söyler. İşin vahametini anlayan Abdümelik b. Mervan, durumu Müslim'e olduğu gibi aktardı. Medinelilerle savaşmak istiyorsa, onlara doğu tarafından saldırmasını, buranın güneyinden de onlarla karşılaşacağını ve Medine'nin Harre denilen yerinde onları bulabileceğini söyler. Güneş, Şam ordusunun önlerinde olduğundan, giderlerken kılıç ve silahları güneş ışınlarıyla parlıyordu. Böylece düşmanlarını korkutmaya başladılar. Çünkü Medinelilere karşı bir savaş ve silah üstünlükleri vardı.[1]

Savaşın Başlaması

Zilhicce ayının bitimine iki gece kala, bir Çarşamba gününde hicri 63 (682 m) senesinde o uğursuz savaş başlamış oldu. Müslim, atlılarını Medineliler üzerine saldırdı. Böylece iki ordu karşı karşıya geldiler.

Babası melekler tarafından yıkanan Abdullah b. Hanzala, Şam atlıları üzerine saldırdı. Böylece atlılar bölünmeye ve dağılmaya başladılar. Nihayet iş tâ gelip Müslim'e kadar dayandı. Müslim beraberinde bulunanlarla birlikte harekete geçti ve çok şiddetli bir çarpışma oldu. Medineliler onları her yönden kuşattılar.

Bu esnada Fadl b. Abbas b. Rebia, Abdullah b. Hanzala'nın yanına geldi ve onun yanında savaşmaya başladı. Bu arada ondan, atlıları toplamasını ve kendisiyle birlikte düşmana saldırmayı ondan istedi. Çünkü Fadl, Müslim b. Ukbe'yi gözüne kestirmiş, onu ortadan kaldırmayı hedeflemişti. Bunun üzerine Abdullah b. Hanzala, süvarilerinin Fadl'ın yanında yer almalarını, onun emrinde savaşmalarını emretti.

Fadl o askerleri alıp birlikte Şam ordusuna karşı saldırıya geçti, hepsi dağıldılar, düşman ordusu yere düşüp diz üstü çöktüler, atları tökezleyip

[1] Dr. el-İşş, ed-Devletü'l-Emeviyye, s.176; el-Haşimi, el-Hilafetul Emeviyye, s.85

yere yuvarlandılar. Nihayet Müslim'in sancağının olduğu yere doğru harekete geçtiler. Sancağı elinde tutan adamı öldürdüler ve öldürülenin Müslim olduğunu sandılar. Oysa öldürdükleri kişi, Rumi adını taşıyan Müslim'in bir kölesiydi.[1]

Müslim, hemen yerdeki sancağı aldı, ordusuna seslenerek onları savaşa teşvik etti, komutanlarından birine Abdullah b. Hanzala'yı ok yağmuruna tutmasını emretti. Bu esnada Müslim askerlerine şöyle seslenıyordu: Ey Şamlılar! Bu savaş, sizi dininizden uzaklaştırmak isteyen ve devlet başkanınızın muzaffer olmasını istemeyen bir toplumla olan savaştır. Sabahtan beri yaptığınız bu savaşınızı Allah kahretsin. Çünkü bu, bana çok ağır gelmeye ve beni çok öfkelendirmeye başladı.

Allah adına yemin olsun ki, sizin bu savaştan payınız, sadece size verilecek olan ödülden sizi mahrum bırakmak ve saklanacak en uç noktalara sizi sürüp hapsetmektir. O halde şu sancağın altında toplanın ve onun altında harekete geçin. Bunun üzerine askerler sancak çevresinde toplandılar. Fadl b. Abbas b. Rebia'ya ve onunla kendileri arasında olanlara karşı savaştılar. İş öyle bir noktaya geldi ki Fadl ile Müslim'in çadırları arasında on zira' kadar bir mesafe kalmıştı. Derken bu arada Zeyd b. Abdurrahman b. Avf, İbrahim b. Nuaym el-Adevi de öldürüldü. Hepsi de Medinelilerden idiler. Böylece Medineliler çok kayıp verdiler.[2]

Derken Müslim'in atlıları Abdullah b. Hanzala'ya doğru hamleye geçtiler ve ona yaklaştılar. Müslim b. Ukbe de kendisine ait olan atına atladı, o da Şamlılarla beraber harekâta katıldı ve askerlerini saldırı için teşvik ve tahrik ediyordu ve şöyle diyordu:

"Ey Şamlılar! Sizler hasep ve soy bakımından Araplardan daha üstün değilsiniz, sayıca da onlardan çok değilsiniz, ülke olarak da geniş bir alana sahip değilsiniz. Allah, düşmanlarına karşı onlara has kıldığı yardım ve zaferi size has kılmış değildir. Ancak Allah bütün bunları sizin imamınıza, devlet başkanınıza olan itaatiniz ve istikamet üzere olmanız sebebiyle size vermiştir. Araplardan oluşan şu topluluk ve benzerleri işi değiştirmeye götürdüler. Allah da onları değiştirdi. O halde itaatinizi sürdürdüğünüz en güzel şekliyle sonlandırın ki Allah da karşılığında size yardımın ve zaferin en güzelini versin."[3]

---

[1] Tarihu't-Taberi, 6/422
[2] Tarihu't-Taberi, 6/423
[3] Tarihu't-Taberi, 6/422

Bu arada Müslim, en iyi okçularını, Abdullah b. Hanzala'nın üzerine yöneltti ve onu ok yağmuruna tutmaları emrini verdi. Abdullah da etrafındakileri coşturmaya başladı, onlardan ölmeyi göze almış olanlar onun çevresinde toplandılar. Abdullah diyordu ki: "Uyarın Rabbinize gideceksiniz. Vallahi umudum o ki, sizin şu anda gözümün aydınlığı olmanızı istiyorum."

Nihayet savaş öylesine şiddetlendi ki, o güne dek öylesine kanlı bir savaş görülmemişti. Abdullah b. Hanzala, oğullarını birer birer savaşa sürdü, hepsi de şehit düştüler, nihayet sonunda o ve kardeşi de şehit düştüler.[1]

Savaşın Sona Ermesi

Savaş Şam ordusunun lehine sona erdi, Medineliler çok büyük bir bozguna uğradılar. Komuta kademesinden olsun, halktan olsun ileri gelenlerden birçokları bu savaşta hayatlarını kaybettiler. Nitekim Mervan, hayatlarını kaybeden bu değerli insanlardan ötürü, özellikle Abdullah b. Hanzala'nın, Muhammed b. Amr b. Hazm'ın, İbrahim b. Nuaym b. Nahham'ın ve daha nicelerinin ölümleri sebebiyle üzüntüsünü gizleyemedi. Hatta ölenlere övgüde bulundu, onların kendisiyle şöhret buldukları güzel vasıflarından söz etti.[2]

Medineliler büyük kayıplar vermişlerdi, çünkü Şam ordusu onları nerede yakalarsa, hemen öldürüyordu, hayat hakkı tanımıyorlardı. Bu savaşta birçok sahabi de öldürüldü (rhum). Nitekim Said b. Müseyyeb, şahit olduğu bu acı gerçek hakkında diyor ki: "Birinci fitne olayı yani Hz. Osman'ın şehit edilmesi hâdisesi meydana geldi. Bu hâdise Bedir ashabından geride kimseyi hayatta bırakmadı. Bunun arkasından ikinci fitne olayı yani Harre hâdisesi meydana geldi, bu olay da Uhud ashabından hiçbir kimseyi sağ bırakmadı. Sonrasında da üçüncü fitne olayı meydana geldi, artık sahabeden hayatta kalanı kalmadı."[3]

Tarihçi Halife, tarih kitabında Harre'de öldürülen insanların isim listesini veriyor ve sonra şunu ekliyor: "Kureyş ve Ensar'dan bu savaşta hayatlarını kaybedenler 306 kişiydi. Nitekim bu sayı konusunda Ebul-Arap, Atabegi de Halife'ye katılıyor.[4]

---

[1] Tarihu't-Taberi, 6/424
[2] et-Tabakat, 5/68–71; el-Mihne, s.179
[3] et-Tabakat, 5/68–71; el-Mihen, s.179; Askalani, Fethu'l-Bari, 7/375
[4] Tarihu Halife, s.250; Mevakıfu'l-Muaraza, s..422; el-Mihen, s.187–200; en-Nucumu'z-Zahire, 1/160

Ayrıca İmam Malik'e dayandırılan bir rivayet de bulunmaktadır. İmam Malik bu rivayetinde diyor ki: "Harre olayında öldürülenlerden 700 kadarı Kur'an hafızı idiler." Ravi diyor ki: "Zannedersem o şöyle demiştir: Onlarla beraber, Resûlüllah'ın ashabından 3 veya 4 zat da bulunuyordu."[1]

Ancak İma Malik'in rivayeti, tarihçi Halife'nin anlattığına nazaran doğruya daha yakındır.[2]

Medinelilerden Öldürülenler İçin Verilen Abartılı Rakamlar

Bura garipsenecek bir durum var ki, o da Medine halkından öldürülenler için verilen sayıların oldukça abartılı olduğudur. Örneğin Vakıdi'nin verdiği rakamları, eski ve yeni birçok tarihçi eselerine alıp onu hep doğru olarak kabul etmişlerdir. Vakıdi, Abdullah b. Cafer'den rivayetle diyor ki, Cafer şöyle demiş: "Ben, Zühri'ye 'Harre olayında kaç kişi öldürüldü?' diye sordum. O da, "Kureyşlilerden, Ensar'dan, Arap Muhacirlerden ve halkın önde gelen simalarından olmak üzere 700 kişi öldürülmüştür. Bunlar dışında öldürülenlerin sayıları on binleri bulur. Hatta kadınlar ve çocuklar da öldürülmekten paylarını aldılar" dedi.[3]

Ancak bu rivayetin senedi Vakıdi'ye dayanmaktadır. Bu, kabul görmeyen bir rivayettir. Çünkü ölülerin sayısı ile alâkalı olarak verdiği rakam konusunda Vakıdi'ye itimat olunmaz. Kaldı ki İbn Teymiye, Vakıdi'nin anlattıklarının doğru olmadığını belirtiyor ve kayıp sayısın bu kadar olabileceği uzak bir ihtimaldir, diyor.[4]

Medine'nin Yağmalanması

Müslim b. Ukbe el-Mürri zafer elde edince, Medine'nin yağmalanması emrini verir. Bu oldukça yaygın bir durumdur. Zilhicce ayının son üç gününde Medine'yi yağmaladılar. Muharrem ayı hilalinin görülmesiyle yağmalamaya son verdiler. Çünkü Müslim, son verilmesi için emir vermişti. Bu da gösteriyor ki, Harre savaşı, zilhicce ayının bitimine üç gün kala sona ermiştir. Hadise hicretin 63 (682 m) yılında meydana gelmişti. Nafiin Mevlası yani azatlı kölesi olan İbn Ömer'in rivayeti bu konuda en doğru rivayet olarak kabul görmektedir. Çünkü yağmalama olayı hakkında onun rivayeti kanıt olarak geçerli sayılmaktadır. Diyor ki: "Müslim b. Ukbe, Me-

---

[1] Mevakıfu'l-Muaraza, s.422; el-Mihen, s.187-200 Bu rivayet sahih bir isnada dayanmaktadır.
[2] Mevakıfu'l-Muaraza, s..423
[3] el-Mihen, s.184; Vefaul Vefa, 1/132; Murucu'z-Zeheb, 3/79; Mevakıfu'l-Muaraza, s..424
[4] Meyakıfu'l-Muaraza, s.424; İbn Teymiye, Minhacü's-Sünne, 4/775

dinelilere karşı yürüttüğü savaşı kazandı, onları öldürdüler ve üç gün Medine'yi yağmaladılar."[1]

Selef dilinde "**İstibaha**" kelimesi yağmalama mânasında kullanılmaktadır. Nitekim bu kelime, Abdullah b. Yezid b. eş-Şıhhir tarafından da bu anlamda kullanılmıştır. Çünkü Abdullah konuşmasında şöyle demiştir: "Medine mubah kılınınca yani Harre savaşında Medine'nin yağmalanmasına izin verilince, Ebu Said el-Hudri bir mağaraya sığındı."[2]

Bu ifadeden anlaşılan o ki "**İstibaha**" (**Mubah sayma, serbest kılma**) kelimesi ile "**Neheb**" (**Yağmalama**) kelimesi aynı mânada kullanılmıştır. Çünkü bu kelimenin her ikisi de daha önce adı geçen kaynaklarda kullanılmıştır. Biri diğerinin yerine zikredilmiştir.[3]

Esasen Medine'nin yağmalanması kararını veren kişi Yezid b. Muaviye'dir. Nitekim İmam Ahmed de bu sorumluluğu ona yüklüyor. Çünkü Mehna b. Yahya eş-Şami es-Sülemi Yezid hakkında, İmam Ahmed b. Hanbel'e soru yönelttiğinde şöyle cevap vermiştir: "Medine'de yapılanları yaptıran kişi, zaten Yezid'in kendisidir." Bunun üzerine ben, "Medine'de ne yaptırmış ki?" dedim. O da, "Medine'yi yağmalattı" demiştir.[4]

İbn Teymiye de diyor ki: "Medine üzerine ordu göndererek, Medinelilerin üç gün içersinde kendisine itaat etmemeleri durumunda, oraya silahla saldırmasını ve üç gün boyunca buranın yağmalanmasını emretmiştir. Bunu emri veren de Yezid'in bizzat kendisidir." Nitekim İbn Hacer el-Askalani de bu görüştedir.[5]

Kuşkusuz Medine'de korku ve güvensizlik o derece artmıştı ki, hemen herkes buradan kaçmaya, dağlara ve çevre beldelere sığınmaya başlamışlardı. Nitekim Ebu Said el-Hudri (ra) bu kaçanlardan sadece biridir. Kendisi boynunda kılıçla Medine'den kaçarak gidip bir mağaraya sığınmış, burada saklanmıştır. Şamlılardan biri kendisini burada bulur ve oradan çıkmasını emreder. Ebu Said Hudri de, "Çıkmayacağım, eğer sen gelirsen, seni de öldürürüm" der. Buna rağmen adam içeri dalar, Ebu Said de kılıcını bırakır ve ona, "Benim de, senin de günahınla öl" der. Bunun üzerine Şamlı kendisine, "Sen Ebu Said el-Hudri misin?" diye sorar. O da, "Evet"

---

[1] et-Tabakatul-Kübra, 5/38. Hasen bir isnad ile bu rivayet gelmiştir.
[2] Mevakıfu'l-Muaraza, s.427; et-Tabakatul-Kübra
[3] et-Tabakatul-Kübra, 5/225; Heysemi, Mecmau'z-Zevaid, 7/249
[4] Hilal, es-Sünnet, s.520; Tabakatul Hanabile, 1/347
[5] Tehzibut-Tehzib, 11/316; el-Vasıyyetul Kübra, s.452

cevabını verir. Bunun üzerine Şamlı Ebu Said'e, "Öyleyse benim için Allah'tan mağfiret dile" diyerek oradan çıkıp gider.[1]

Vakıdi'nin anlattığına göre ise, Şamlılar, Ebu Said el-Hudri'den öç almak için sakalını yolmuşlar. Ancak bu rivayet sahih bir yoldan gelen bir rivayet değildir.[2]

Ancak burada özellikle dikkat çekilmesi gereken nokta, Medine'deki yağmalama olayının herkesi kapsamadığı gerçeğidir. Çünkü biz, hiçbir kimseden Abdullah b. Ömer'in evinin yağmalandığını ya da Ali b. Hüseyin'in veya başkalarının evlerinin yağmalandığını duymadık. Zîra, bunlar Medine'de tarafsız kalan ve taraflardan herhangi birisinden yana tavır koyanlardan değildiler. Yağmalama sadece savaşın gerçekleştiği yerlerde ve Emevî idaresine karşı koyanlara karşı yapılmıştır.[3]

Yezid, tâ baştan beri bir hata yaptı. O da, savaşın kazanılması halinde, orduya, Medine'yi üç gün boyunca yağmalamaları fırsatını vermesidir. Bu, gerçekten çok büyük bir hataydı. Bu üç gün boyunca Medine'de, Peygamber şehrinde hesaba gelmeyecek derecede sayısız büyük kötülükler ve cinayetler işlendi, Müslümanların tüm değerleri ayaklar altında çiğnendi ki, bunun ne oranda olduğunu sadece yüce Allah biliyor.

Yezid, Müslim b. Ukbe'yi Medine üzerine saldırtmakla saltanatının devam etmesini ve süresinin biraz daha uzamasını istiyordu. Ancak Allah, onu bundan dolayı cezalandır ve zalimlerin belini kırıp darmadağın ettiği gibi onu da aynı akıbete duçar kıldı.[4]

Resûlüllah (sav) şöyle buyurmuştur: "**Medine halkına kim tuzak kurarsa, onlar, tuzun suda eridiği gibi eriyip yok olurlar.**"[5]

Medine halkını korkutan ve onlara şiddet ve baskı uygulayanların şenaatlerini, kötülüklerini, sonların ne olacağını gösteren hadisler bulunmaktadır.[6]

İşte Resûlüllah bir hadisinde buyuruyor ki: "Kim, Medine halkına korku salarsa, yüce Allah da onların içine korku salar. Allah'ın, Meleklerin

---

[1] Sahih bir isnadla bk. Tarihu Halife, s.239
[2] Heysemi, Mecmau'z-Zevaid, 7/250; Mevakıfu'l-Muaraza, s.431
[3] Mevakıfu'l-Muaraza, s.431
[4] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/627
[5] Buharî, H.1877
[6] Men Tusalli Aleyhimul Melaikete ve men Yel'anuhum, s.68

ve tüm insanların lâneti onları korkutanların üzerine olsun. Allah kıyamet gününde onların hiçbir iyiliğini ve yardımını kabul etmeyecektir."[1]

Medinelilerin Irzlarının Lekelenmesi Konusunda Söylenenler

İster sünnet kitaplarında olsun, ister fitne konusunda yazılan kaynaklarda olsun bu konuya dair herhangi bir bilgiye rastlayamıyoruz. Aynı zamanda o dönemin iki önemli tarihi kaynak olan Taberi'de olsun, Belazuri'de olsun, bunlarda da bir bilgiye rastlayamıyoruz. Çünkü bu iki kaynağa genelde tüm tarihçiler itibar etmektedirler. Örneğin Avane b. Hakem, Ebu Mihnef eş-Şiî ve daha başkaları bu iki ismi hep kaynak gösterirler.[2]

Medine'nin yağmalanması esnasında kadınların ırz ve namuslarına da saldırı yapıldığını ilk olarak eserinde dile getiren kişi, H.225 (839 m) yılında vefat eden el-Medaini'dir. Medaini, Ebu Kura yoluyla Hişam b. Hisan'dan rivayetle Hişam demiş ki: "Harre olayından sonra bin kadar kadın, evli olmadığı halde çocuk doğurmuştur."

İbnü'l-Cevzi'ye göre, Tarih'inde ilk defa bu tür bilgiye yer veren kişi, el-Medaini'dir. Yezid b. Muaviye'ye di uzatma konusunda olarak özel olarak yazdığı risalesinde, bunu İbn Cevzi'den Medine tarihçisi Semhudi aktarmaktadır. Ki Semhudi, hicri onuncu asırda vefat etmiştir.[3]

Anlaşılan o ki, Taberi olsun, Belazuri olsun, Halife b. Hayyat ve başkaları olsunlar, hiçbirisi bu haberin doğruluğuna kanaat getirmemişlerdir. Bu nedenle onlar bu haberi kitaplarına almaktan özenle kaçınmışlardır. İleri sürüldüğü gibi kadınların ırzlarına tasallut edildiğine dair elde mevcut sahih bir rivayet bulunmamaktadır.

Beyhaki de "**Delailun-Nubuvve**" adlı eserinde Yakup b. Süfyan yoluyla bir rivayete yer veriyor. Yakup demiş ki: "Bize Yusuf b. Musa tahdis etti, bize Cerir b. Muğire anlattı, dedi ki: "Müslim b. Ukbe üç gün boyunca Medine'yi yağmaladı." Yine Muğire'nin iddiasına göre, Müslim, bu zaman zarfında bin kadar bakire kızın ırzına geçmiş.[4]

Burada özellikle dikkat çekmemiz gereken husus şudur. Medine'nin yağmalanması sırasında, kadınların ırzlarının kirletildiği konusunda gelen

---

[1] Ahmed b. Hanbel, Müsned, 27/94, hadis isnad yönünden sahihtir.
[2] Nuaym b. Hammad, el-Fiten ve Ebu Amr ed-Dani, el-Fiten; Mevakıfu'l-Muaraza, s.432
[3] Mevakıfu'l-Muaraza, s.433; el-Muntazam, 6/15; Risale Fi Cevazı La'nil Yezid; Vefaul Vefa, 1/134
[4] Beyhaki, Delailu'n-Nubuvve, 6/475; Mevakıfu'l-Muaraza, s.434

bilgi ve rivayetler sadece Yakubî'nin veya Medaini'nin rivayetlerine dayanmaktadır. Bunların her ikisi de sahih ve sabit rivayetler değildir.[1]

İsamî, öyle asılsız ve uydurma bir şeyden söz ediyor ki, bu tür bir yalanın ve uydurmanın benzeri daha önce hiç görülmemiştir. İsami diyor ki: "Bu yağmalama sırasında bin kadar bakire kızın ırzı kirletilmiş, bu edepsizliği yapan kişi, Resûlüllah'ın (sav) mübarek yüzüne doru işlemiş, bu arada erkelik organına bulaşan kızlık zarı sebebiyle meydana gelen kanı silmek istemiştir. Fakat silecek herhangi bir şey bulamayınca, hemen yakınında bulunan bir mushafı görmüş, elini uzatıp mushafın bir yaprağını koparıp bununla kanı silmiştir." Böyle bir davranıştan Allah'a sığınırız bu, açıkça en büyük küfürdür ve en rezil ve iğrenç bir harekettir.[2]

Kimi tarihçi ve yazarlar hiçbir sınır tanımaksızın canları, heva ve arzuları nasıl isterse, herhangi bir delil ve kanıta dayanmaksızın diledikleri gibi yazmayı matah bir şey sanıyorlar. Yazdıkları ve rivayet ettikleri bilgilere itimat etmenin hiçbir dayanağı yoktur ve bu olayı kanıtlayan kesin bir bilgi ve belge ortada bulunmamaktadır.[3]

Kaldı ki Harre olaylarını gösteren karineler ve ipuçları, bu türden bir olayın yaşandığını göstermemektedir. Bizim bu konuda gördüğümüz tek şey, Medine'nin yağmalandığının doğruluğudur ve zaten bunu da yeri geldiğinde orada belirtmiştik. Orada kadınların ve bakire kızların namuslarının kirletildiği yolunda en ufak bir bilgiye rastlanılmamıştır.[4]

Medineli kadınların ırz ve namuslarının pay mal edildiği yolunda gelen rivayetlerin hiçbirisinin bir doğruluk derecesi bulunmamaktadır. Bu türden rivayetler çok sonraları kaynaklarda gösterilmeye başlanmıştır. Bu da tamamen bir düşmanlık ve hizip amacıyla, bir kin ve düşmanlık kastıyla yazılmaya başlanmıştır. Çünkü amaç Emevî tarihini kötülemek, Şam ordusunu hedef almak ve bu ordunun tamamen Berberîlerden oluşan bir ordu olduğunu göstermektir. Dolayısıyla böyle bir ordunun dinden, akideden ve ahlâktan yana nasipsiz bir çapulcu takımı olduğunu göstermek amacı güdülmüştür.

Esasen bu türden bir itham sadece Emevî ordusunu hedefleyen bir durum da değildir. Bunun ilerisinde güdülen çok daha kötü ve iğrenç bir şey amaçlanmaktadır. Amaç Emevî ordusunu değil, bu yoldan İslâm ordu-

---

[1] Mevakıfu'l-Muaraza, s.437
[2] Semtu'n-nucumu'l-Avali, 3/92; Mevakıfu'l-Muaraza, s.438
[3] Mevakıfu'l-Muaraza, s.439
[4] Mevakıfu'l-Muaraza, s.439

sunu kötülemek ve onları yıpratmaktır. Çünkü o dönemde birçok başarılara imza atmış olan İslâm ordusuna leke düşürmektir.[1]

Nitekim kimi çağdaş araştırmacılar, örneğin Dr. Nebih Akil, Dr. el-Arinan, Dr. el-Ukayli ve nitekim Felhavzın gibileri de bunu kabul etmemekte ve reddetmektedirler.[2]

Bu yazarlar bu türden yazılan şeylerin iftira olduğunu dile getirmektedirler. Nitekim Şeybani de konu etrafında derin bir araştırma ve inceleme yapmıştır, bu türden ileri sürülenlerin yalanlardan ibaret olduğunu ve asılsız bulunduğunu kanıtlamıştır.

Yezid Adına Medine Halkından Biat Alınması

Zaferin kazanılmasından sonra, Medinelilerden Yezid adına alınan biat konusu, Yezid'in en çok tenkide tâbi tutulduğu bir olaydır. Gelen bilgi ve rivayetlere göre Müslim b. Ukbe, Medinelilerden Yezid adına biat alırken, tüm Medine halkının Yezid'in köleleri olduğu koşuluyla biat almıştır.

Bu biat ya da anlaşmaya göre, Yezid'e sonsuz haklar tanınmıştır. Yezid bu anlaşma ile Medineliler üzerinde istediği kadar ve dilediği gibi tasarruf yetkisine sahip olmuştur. Çünkü Medinelilerin malı, canı, kanı, aileleri, her neleri varsa hepsi Yezid'e aittir. O nasıl dilerse öylece tasarrufta bulunacaktır. Hatta Allah'a itaat ve mâsiyet konusunda Medineliler Yezid'in köleleri konumundadırlar. Çünkü gelen rivayetler bu merkezdedir ve Bu koşullar altında Yezid'e biat etmişlerdir.[3]

Bütün bu rivayetler isnad yönünden zayıf olan rivayetlerdir. Kaldı ki bu rivayetlerin metinlerinde de sıkıntılı ve kapalı ifadeler bulunmaktadır. Hiçbirisinde biatin bu şekilde gerçekleştiği konusunda herhangi bir detay bulunmamaktadır. Buna göre acaba Medinelilerin tamamı da bu konuda biate katılmışlar mı, hepsi de bunu onaylamışlar mıdır, belli değil. Oysaki Medineliler arasında savaşa taraf olmayan Abdullah b. Ömer vardır. Ali b. Hüseyin vardır. Ebu Said el-Hudri, Said b. Müseyyeb gibi isimler vardır ve Şam ordusuna karşı savaşmayan nice isimler vardır. Bunlar da buna dâhil mi değil mi konusu muallâktadır, bir açıklık yoktur.

Bu, pek detay içermeyen rivayetlerden anlaşılan o ki, Müslim b. Ukbe, savaşı kazanır kazanmaz, bu heyecanla hemen acele ile biat olayını

---

[1] Mevakıfu'l-Muaraza, s.439–446

[2] Tarihu Hilafeti Beni Ümeyye, s.12; İbahatul Medine ve Harikul-Ka'be; Ukayli, Hilafetu Yezid b. Muaviye, s.69; Felhavzın, Tarihu'd-Devleti'l-Arabiyye, s..154–155; Mevakıfu'l-Muaraza, s.432–444

[3] Tarihu Halife b. Hayyat, s.239. Ensabü'l-Eşraf, 4/335

gündeme sokmuştur. Çünkü rivayetlerde tüm Medinelilerden biat alındığı sözü yer almaktadır.[1]

Oysa Hz. Hüseyin'in oğlu Ali, ordu komutanı Müslim b. Ukbe'nin yanına gelir ve Müslim kendisine saygı ve ikramda kusur etmez. Çünkü Yezid daha önce kendisine ona saygılı davranması konusunda tavsiyede bulunmuştur. Çünkü bilindiği gibi Medine halkından Yezid'e biat edenler olduğu gibi buna karşı çıkanlar da vardı, bu nedenle ikiye ayrılmışlardı. Dolayısıyla hepsi de Müslim b. Ukbe'nin çağrısına katılmışlardı.[2]

Bunun dışında gelen farklı rivayetler de bulunmaktadır. O rivayetlerde konu hakkında detaylı bilgilere de yer verilmektedir. Buna göre sözkonusu biat sadece belli bir gruptan alınmış, bütün Medine halkını kapsayan bir biat olmamıştır. Bunun da nedeni, Müslim b. Ukbe'nin o belirli kesime karşı olan hıncı ve öfkesidir. Çünkü bu, o belli kesimin, Müslim'in elinden kurtulmak ve canlarını kurtarmak için zoraki kabullendikleri bir yol olmuştur.[3]

Dr. Yusuf el-İşş diyor ki: "Harre savaşının sona ermesinden sonra, Müslim b. Ukbe, fitne olayında yer alanları huzuruna getirtti ve durumu kendilerine arz etti. Onlardan, hepsinin de Yezid'in köleleri olduklarını içeren mânada söz ve biat aldı. Yezid istediği gibi onların malları ve canları, aileleri üzerinde tam hak sahibi olacaktır. Ancak onlar böyle bir aşağılanmayı kabullenmediler ve öldürüldüler.

Çünkü Müslim b. Ukbe, böyle bir şey istemekle onları aşağılamak istiyordu, toplumda bir yer ve konumlarının olmamasını talep ediyordu. Çünkü bundan böyle köleliği kabullenmiş oluyorlardı. Her neleri varsa hepsi Yezid'in olacaktı, kendileri de, çocukları ve aileleri de, malları da onun olacaktı.

Böyle bir istekte bulunmak Allah'ın şeriatından yan çizmekti ve en büyük bir sapmaydı. Bu, sözkonusu bu devletin ne denli zalim ve acımasız bir icraat içinde olduğunun kanıtıydı. Çünkü mâkul olan sınırları zorluyor, bunu da sırf onlara karşı duyduğu, kin ve nefret sebebiyle yapıyordu, Medine halkını aşağılamak istiyordu.

---

[1] Tarihu İbn Asakir, Makil b. Sinan biyografisi; Mevakıfu'l-Muaraza, s.445
[2] Tabakatu İbn Sa'd, 5/125; Siyeru Alami'n-Nubela, 3/320-321
[3] Mevakıfu'l-Muaraza, s.446

Müslim b. Ukbe'nin Ölümü (H.64/683 m)

Müslim b. Ukbe, Yezid'in tavsiyesini harfiyen yerine getirdi. Medineliler üzerine ansızın baskın yapmamış ise de, üç gün bekledikten sonra, onları iknaya çalışır ve barışa yanaşmalarını söyler. Fakat Medine halkı ona karşı kötü davranış içerisinde karşılık verdiler ve hakarete kalkıştılar. Nihayetinde Müslim'in gözünü kan bürümüştü. Hemen savaşı başlattı, Medinelilerin yüreklerine büyük bir korku saldı, içlerine kılıçla daldı ve ileri gelen değerli insanlarını öldürdü. Ondan sadece kaçıp kurtulanlar ya da esir olanlar yahut da gidip Mekke'de İbn Zübeyir'e katılanlar canlarını kurtarabildiler.

Müslim b. Ukbe, adam öldürmede o kadar ileri gitti ki, savaşın bitiminden sonra bile insanları öldürmeye devam etti. Savaştan canlarını sağsalim olarak kurtaranlar bile sonunda ölümden kurtulamadılar. Sonunda Medineliler teslim bayrağını çektiler, fakat kana susamış olan Müslim, savaş bitmiş olmasına rağmen en basit nedenlerle adamları öldürüyordu.

Örneğin adamın sadece, "Ben, Allah'ın Kitabı ve Resûlü'nün (sav) sünneti üzere biat ediyorum" ya da "Ben Ebu Bekir ve Ömer'in sünneti üzere biat ediyorum" sözüne bile tahammül göstermeyip böyle diyenlerin hemen boyunlarını vuruyordu. Çünkü Emevîlerin idaresinde zulüm, haksızlık, azgınlık almış başını gidiyordu, kendi başlarına buyruktular.[1]

Hicri 64 (683 m) senesi Muharrem ayın başında, Müslim'in Harre savaşını bitirmesinden sonra, Müslim Mekke'ye doğru harekete geçti. Amacı Abdullah b. Zübeyir'e karşı savaşmak ve onu da ortadan kaldırmaktı. Müslim, Cuhfe yakınlarında Mekke'ye giden yol üzerinde yüksek bir yer olan ve Herş denen tepeye vardığında, birlik komutanlarını yanına çağırttı ve hepsini bir araya toplayarak onlara dedi ki:

"Müminlerin Emiri Yezid'in vasiyetidir. Ona söz verdim. Eğer ben ölürsem, sizin başınıza başkomutan olarak Husayn b. Numeyr es-Sekuni geçecektir. Vallahi eğer bu, benim elimde olan bir şey olsaydı, bunu yapmazdım" dedikten sonra Husayn'ı çağırttı ve kendisine dedi ki: "Ey Eşek Berdaa'nın oğlu! Sana yaptığım bu vasiyeti olduğu gibi yerine getir."

Daha sonra da Husayn'a şu emri verdi: "Mekke'ye vardığında, İbn Zübeyir'e üç gün süre tanı" dedi ve sonra da şöyle övündü:

---

[1] el-Emeviyyun Beyne'ş-Şarki ve'l-Garbi, 1/283

"Allah'ım! Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in de onun kulu ve Resûlü olduğuna şehadet etmemden sonra benim için en sevineceğim iş, Medinelileri öldürmemdir. Bana göre artık âhiret hayatım için bir başka beklentim yoktur. Eğer buna rağmen yine de ben cehennem ateşine atılacak olursam, demektir ki gerçekten ben şaki ve acımasız biriyim."

Daha sonra Müslim vefat etmiştir. Allah cezasını versin. Kendisi Müşellel denilen yerde toprağa verildi.[1]

Dikkat edilirse, Müslim'in ne kadar aptal, bunak ve cahil olduğu görülecektir. Adam Allah'ın en sevgili kullarını öldürecek ve onları öldürdüğü için de Allah'a en yakın olan kullardan olacak, bu, hiç olacak bir şey mi? Adam, göz kırpmadan haksız yere Müslümanların kanlarını akıtıyor. Nihayetinde bunu da Allah için bir savaş kabul ediyor, bundan ötürü Allah katında üstün bir makam bekliyor, cennete gireceğini sanıyor; bu ne ahmaklık? İnsan bu kadar aptal ve bunak olamaz.

Böylesi cahil ve ahmak bir adam, Müminlerin Emirine itaat konusunda çok hırslı olacak, fakat aynı hırslılığı Allah'a itaat konusunda taşımayacak. Ölüm anında bile Müminlerin Emirine isyan etmeyi istemeyecek kadar ona bağlıdır, fakat Allah'ın kullarına haksızlık meselesinde Allah'a itaati düşünmeyecek, itaatsızlığı hoş karşılamayacaktır. Bir kimse ancak bu kadar bunak olabilir.

Eğer bu bunak adam, Allah'ın kullarından bir Müslüman'ın kanını akıtmak yerine dünyasını kaybetmiş olsa ve bu gerçeğin farkına varabilse hiç böyle bir şeye girişir miydi? Eğer bu adam, Medinelilerin ne yapmak istediklerini bilebilmiş olsaydı, ne onların canlarına dokunur ve ne de mallarına bir zarar verebilirdi. Evet, o, gerçekten bunları bilebilseydi, o takdirde halkı zorla Yezid'e boyun eğdirmeye mecbur etmenin ne manaya geldiğini de bilirdi.[2]

Yezid, Harre Olayı İle İlgili Haberi Nasıl Karşıladı?

Yezid, Harre'de Medinelilere olanların başına gelenleri öğrenince, "Ey vah! Medinelilerin başına gelenlere, yazık oldu, Medinelilere" dedi. Daha sonra da Dahhak b. Kays el-Fehri'yi çağırdı ve ona dedi ki: "Onların bu zararlarını ne ile karşılarız?" diye sordu. O da, "Yiyecek ve bahşiş" dedi. Bunun üzerine Medinelilere yiyecek ve istemedikleri kadar bahşiş gönderdi. Bu durum, Şîa'nın uydurdukları yalanlara tamamen aykırı olan bir

[1] el-Bidaye, 11/263
[2] el-Emeviyyun Beyne'ş-Şarki ve'l-Garbi, 1/283

durumdur. Çünkü Şîa'ya göre Yezid, Medinelilerin yenilgisini öğrenince çok sevinmiş ve sevinçten ötürü güya İbn Zab'ari'nin şu şirini okumuştur:[1]

Bedirde ölen büyüklerim buna tanık olmadılar
Esel vakasından Hazrecin ürpererek kaçışını
Kuba köyünde kuyularını kazarlarken
Abdul-Eşel'den ölüm olayı kızıştı Harre'den
Biz onların eşrafından nicelerini öldürdük
Böylece âdil olarak Bedr'in öcünü aldık.
Kimi Yalancı Şiiler de buna şu eklemeyi de yapmışlardır:
Haşimîler melekle oynadılar artık herkes bilsin
Onlara ne bir melek var gelen ne de inen bir vahiy[2]

İbn Kesir diyor ki: "Eğer gerçekten bunları Yezid okumuş ise, Allah'ın lâneti üzerine olsun ve lânet etme hakkına sahip olanların da lânetleri üzerlerine olsun. Eğer Yezid böyle bir şey söylememişse o takdirde, böyle bir şeyi uyduranların ve Müslüman krallarının üzerine olsun Allah'ın lâneti.[3]

İbn Teymiye de bu şiirin beyitleri hakkında diyor ki: "Bu dizelerin asılsız olduğunu akıl sahibi herkes bilir."[4]

Gerçi Yezid, korkunç bir hatanın içine düştü. Bundan dolayı hiçbir mâzeret kabul edilemez. İçine düştüğü en büyük hata, savaşa katılan Medinelilerin üç gün süreyle her şeylerinin yağmalanmasına izin vermesi ve bu emri vermiş olmasıdır. Çünkü bu olay, gerçekten çok büyük kötülüklere sebebiyet vermiştir. Bundan dolayı Yezid, kendi aleyhine olabilecek bir gedik açmıştır. Müslümanların kin ve nefretini üzerine çekmiştir. Özellikle de Müslümanlar, henüz Hz. Hüseyin'in şehit edilişini bile unutmuş değilken, Yezid böyle bir yanlışa daha imza atmış oldu. Oysa henüz Kerbelâ'da akıtılan kanlar sıcaklığını koruyordu.[5]

---

[1] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/655
[2] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/655
[3] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/655
[4] İbn Teymiye, Minhacü's-Sünne, 4/550
[5] el-Emeviyyun Beyne'ş-Şarki ve'l-Garbi, 1/283

BU OLAYLARDAN ÇIKARILACAK ÖNEMLİ DERSLER

1 - Medinelilerin bozguna uğramış olmalarının sebepleri üzerinde durulmalıdır. Her şeyden önce Medineliler tâ en baştan beri yenilgiye mahkûm idiler. Çünkü aralarında bir birlik yoktu. Tek bir komutan tarafından yönetilmiyorlardı, iki başlı bir durum hâkimdi. Eğer bir harekette birkaç kafadan ses geliyorsa, bu, o hareketin başarısızlığın bir gereğidir. Zaten Abdullah b. Abbas, onların durumlarını sorduğunda, verdikleri cevapta bu vaziyet görülüyordu. Anlatıldığına göre Kureyşlilerden oluşan askerî kesimin komutasını Abdullah b. Muti ele almıştır. Ensar'ın komutası ise Abdullah b. Hanzala'da bulunuyordu. Bu nedenle İbn Abbas onlara, "İki Emir ha? Bu durumda o toplum helâk olacak" demiştir. Hatta başarı kazanılsa bile, yine de fitneye götürecek birçok sebep bulunmaktadır. Çünkü bu durumda halifeleri kim olacak? Acaba Kureyş'ten biri mi, yoksa Ensar'dan biri mi olacak? Hatta bunlar hâlâ Abdullah b. Zübeyir'e tâbi olup olmadıklarını bile açıklamış değillerdir.[1]

Yine kaybetmelerinin bir başka sebebi de, yeterli erzaklarının olmayışıdır. Eğer kuşatma Şam ordusunca uzun bir süre devam etmiş olsaydı, hepsi de açlıktan helâk olurlardı. Çünkü elerlide bulunan şeyler ihtiyaçlarını giderecek durumda değildi. Çünkü tüm ihtiyaçları, yaptıkları ticaret yoluyla karşılanmaktaydı ya da Medine dışında bulunan bağ ve bahçelerden karşılanıyordu. O halde ellerinde yeteri kadar imkânları bulunmayan bu kesim nasıl böyle bir savaşta başarı kazanabilirdi ki? Oysa karşılarında tam donanımlı bir Şam ordusu bulunmaktaydı.

Bir başka sebep de Yezid'i görevden aldıklarını söyledikleri halde, kesin zafer ve başarı elde edebileceklerine ilişkin bir imkânları da yoktu. Hedefleri Yezid'i görevden almak idiyse, acaba ondan sonra, ondan bağımsız bir Emirlik mi kurmaktı? Ki bu, mümkün değildir. Eğer hedefleri Abdullah b. Zübeyir'i göreve getirmek idiyse, o zaman neden dolayı Abdullah b. Zübeyir adına bir sancak açmadılar ve o bayrak altında savaşmadılar? Neden ondan yardım istemediler? Eğer Abdullah b. Zübeyir (ra) de kendi ordu gücünü Medine gücüne katmış olsaydı, kesin olarak büyük bir kuvvet oluşurdu ve bu kuvvet Müslim b. Ukbe'nin ordusu karşısında durabilirdi. Ancak dağınık olarak hareket ettiklerinden ötürü elbette Emevîler onlara üstün gelecekti. Onlar bunun karşısında başarılı olamayacaklardı, Nitekim de öyle olmuştur.[2]

---

[1] el-İkdu'l-Ferid, 4/388; el-Medine Fil Asri'l-Emeviyyi, s.134
[2] el-Medine Fil Asri'l-Emeviyyi, s.135

2 - **Medine liderliğinin yeri ve konumu**: Medine-i Münevvere'de, böyle bir hareketten dolayı memnun olan bir liderlik durumu yoktu. Medine'de iki büyük aile bulunuyordu. Bunlardan biri sonradan gelip Medine'ye yerleşen Muhacirler idiler ki, biri Hattab ailesiydi, diğeri de Haşim Oğulları ailesiydi. Hattab ailesinin başında bulunan büyükleri sahabenin o dönemdeki güngörmüş olan kişisi ve en bilginleri Abdullah b. Ömer'di. Haşim Oğulları ailesinden de hayatta olan Abdullah b. Abbas, Ali b. Hüseyin ve Muhammed İbn Hanefiye idiler.[1]

3 - **İbn Teymiye'nin görüşü**: Elinde gücü ve imkânı olan bir devlet başkanına karşı başkaldırmak, getirecek olan hayırdan çok kötülük ve şer doğuracaktır. Örneğin Medine'de olanların Yezid'e karşı başkaldırmaları gibi, sonları hezimet olmuştur. Çünkü hem bu işin elebaşları ve hem onların yanında yer alan arkadaşları helâk olmuşlardır. Ne dünyaları ve ne de dinleri konusunda bir yarar sağlamış oldular. Oysa yüce Allah, içinde dünyanın ve dini salahı ve yararı olmayan bir şeyi emretmez. Kaldı ki aklı başında olan faziletli Müslümanlar bu olaya karşı çıkmışlar ve bir fitneye sebep olmamalarını istemişlerdir. Ama onlar dinlememişlerdir.

Örneğin Abdullah b. Ömer, Said b. Müseyyeb, Ali b. Hüseyin ve daha niceleri bu çıkışa karşı çıkmışlar ve Harre olayında Yezid'e karşı çıkmamalarını istemişlerdi. Fakat bunları dinlemediler ve çıkışları sonları oldu.[2]

4 - **Tarihçiler Harre olayına ne kadar önem vermişlerdir**: Harre savaşı, tarihçiler tarafından fazlaca önemsenmemiş ve bu açıdan üzerinde araştırma ve incele yapmamışlardır. Oysa Yezid b. Muaviye döneminde meydana gelen olaylar üzerinde fazlasıyla durdukları halde, bu olay üzerinde fazla durmamışlardır. Muhaddis tarihçiler bu konuya ayrıca bir bölüm açmamışlardır.

Oysa diğer olaylarla ilgili rivayetler üzerinde çok durmuşlar ve birçok rivayet gündeme sokmuşlardır. Eğer Hz. Hüseyin'in hareketiyle bu hareket arasında bir karşılaştırma yapılacak olsa, sonuçları bakımımdan kesin olarak çok büyük farklar olduğunu görürdük. Çünkü Harre olayında, Hz. Hüseyin ile beraber öldürülenlerle kıyaslanamayacak derecede sayısız kişi öldürülmüştür. Kerbelâ'da sadece Hz. Hüseyin ve arkadaşları şehit edilmiş, hâlbuki Harre olayında sahabilik ve cihad mertebeleri bakımından birçok meşhur isim şehit edilmiştir. Meselâ Hz. Peygamberin

---

[1] el-Medine Fil Asri'l-Emeviyyi, s.135
[2] İbn Teymiye, Minhacü's-Sünne, 2/241

(sav) nasıl abdest aldığını rivayet eden Abdullah b. Zeyd[1] ve Ma'kil b. Sinan[2] bu olayda öldürülmüşlerdir.

Nitekim Şair kendisi için şu dizeleri dile getirir:

Ensar büyüklerine ağlar oldular hep

Eşca ise Ma'kil b. Sinan'a ağlar hep

Bunlardan birisi de Abdullah b. Hanzala'dır O da sekiz çocuğu ile beraber öldürülmüştür. İşte bu adamlar, İslâm'da yerleri doldurulacak kimseler değildirler. Bu nedenle Harre olayında Müslümanların uğradıkları musibet çok büyük olmuştur. Öyle bir musibet ki Hz. Hüseyin'in musibetine eklenecek olan ona denk bir musibet olmuştur. İşte Kerbelâ'daki savaşta nasıl ki çok büyük bir felaket ve musibet meydana gelmişse Harre olayında da ayni facia meydana gelmiştir.

[1] Abdullah b. Zeyd b. Asım b. Ka'b, Ensar'dandır, sahabenin büyüklerindendir. Bedir savaşına katılmıştır. 48 hadis rivayet etmiştir. Bk. el-İsabe, md:4688

[2] Makil b. Sinan, sahabidir, çok cesur ve atılgan olan bir lider ve komutandır. Huneyn savaşında ve Mekke fethinde kendi kavminin sancağını taşırdı.

5.
KONU

ABDULLAH B. ZÜBEYİR HAREKETİ

Abdullah b. Zübeyir (ra), Yezid'e biat etmeme konusunda kesin kararlıydı. Bu nedenle de Medine'den ayrılarak Mekke'ye gidip yerleşmişti.

İBN ZÜBEYİR'İN MEKKE'Yİ TERCİH SEBEBİ

Abdullah b. Zübeyir'in Medine yerine Mekke'de ikameti tercih etmesinin sebepleri birkaç yönden değerlendirilebilir. Bu sebeplerin en önemlilerini şöylece sıralamak mümkündür:

1 - O dönem için en güvenli yer Mekke'ye, Harem'e sığınmaktı. Çünkü diğer bölgeler sığınma için uygun yerler değildi. Örneğin Irak, Kûfe ve Basra kentleri güvenli yerler değillerdi. Çünkü buradaki halktan önde gelenlerden herhangi birisi Ümeyye Oğullarının herhangi bir liderine karşı başkaldıracak durumda değillerdi. Bunun en güzel delili, Hz. Hüseyin'e karşı takındıkları tutum ve davranışlarıdır.

Kaldı ki Abdullah b. Zübeyir, onların bu tutum ve davranış özelliklerini, Hz. Hüseyin'in oralara gitme niyetini göstermesi üzerine İbn Zübeyir'in ona yaptığı öğütten de çok açık olarak görebilmekteyiz. Ona, Irak'a gitmemesini öğütlüyordu ve diyordu ki: "Nereye gitmek istiyorsun? Baba-

nı öldüren ve kardeşin Hasan'a arkadan dolaplar çeviren bir kavmin yanına mı?"[1]

Mısır ile Yemen'e gelince, İbn Zübeyir buralara da gidemezdi. Çünkü bu iki yer olayların cereyan ettiği yerlerden uzakta bulunuyorlardı. Öte taraftan bu iki bölgede İbn Zübeyir'e destek verecek ve arka çıkacak kendisini yakından tanıyıp bilen bir güç de yoktu. Şam'a gelince; burası zaten Emevîlerin merkezi konumundaydı, buraya hiç gidemezdi. En güvenli yer, onun için Mekke idi.

2 - Mekke, Beytullah'ın burada bulunması sebebiyle, dokunulmaz bir beldeydi, Beldeyi haramdı. Burada kan akıtmak caiz değildi. Bu nedenle buraya sığınan bir kimse, haddi gerektiren bir suç işlemedikçe, o kimseye dokunulamazdı, o kimse öldürülemezdi. En azından Mekke'nin böyle bir özelliğe sahip bulunması sebebiyle burada güç hazırlayabilme fırsatı da vardı ki, bu da onun için başvurabileceği en son çareydi.

3 - Mekke'nin Müslümanlar katında bir önemi, bir kutsallığı vardı. Buraya herhangi bir şekilde yönelecek ve yanlış yapacak bir kimseye, Müslümanların karşı koyma durumları vardı. Allah'ın Haram Beytini korumak ve savunmak adına orası için her şeylerini ortaya koyabilirlerdi. İşte Abdullah b. Zübeyir bütün bu noktalardan yararlanmak istiyordu.

4 - Bir de İbn Zübeyir hemen her yıl hac mevsiminde birçok bölgeden buraya akın edip gelen Müslümanlarla görüşme ve bir araya gelme fırsatını bulabiliyordu. Oysa bir başka yerde böyle bir imkân ve fırsat yoktu.

5 - Mekke, Hz. Peygamberin (sav) ve ashabının buradan Medine'ye hicret etmeleriyle siyasî önemini kaybetmişti, işte bunu yeniden kazanma konumuna gelmeye başlıyordu. Diğer önemli bir nokta, Emevîlerin gücü buraya pek fazla uzanamıyordu. Medine'deki konumdan tamamen farklı bir konuma sahipti.

6 - Nihayet sonuncu olarak İbn Zübeyir'in karşı çıkışı aynı zamanda Medine toplumuyla da irtibatlı bulunmasıydı. Burada onlarla birlikte Ümeyye Oğullarına karşı ne yapmaları ve nasıl hareket etmeleri gerektiği meselelerini görüşüp gözden geçirebiliyorlardı. Bir de İbn Zübeyir, Mekke'de kalmakla, Medine'ye olan yakınlığı sebebiyle, her zaman onların desteğini alma imkânı vardı ve sürekli irtibat halinde olabiliyorlardı.[2]

---

[1] Zubeyri, Nesebu Kureyş, s.239

[2] Abdullah b. Osman, Abdullah Bini'z-Zübeyir vel-Emeviyyun, s.70-71

İBN ZÜBEYİR VE BERABERİNDEKİLERİN KARŞI ÇIKIŞ SEBEPLERİ

Abdullah b. Zübeyir (rma) ve onunla birlikte hareket eden sahabe ve tabiunun isyan sebebi -ki bunlar arasında Misver b. Mahreme, Abdullah b. Safvan, Mus'ab b. Abdurrahman b. Avf ve daha niceleri de vardı, hepsi de çağının en değerli ve faziletli insanlarıydı- idarenin Şûra yoluyla değil, veraset yoluyla krallığa dönüştürülmesi ve olaya kılıç zoruyla sahip olunmasıydı, bu bakımından bunu değiştirmek istiyorlardı.. Kaldı ki Dımaşk'ta Yezid'in etrafında hilâfet makamı çok kötü bir şekilde idare ediliyordu. Bunun halk tarafından bilinmesi gerekliydi.

Kaldı ki bazı kimselerin de dedikleri gibi İbn Zübeyir'in hareketi Allah rızasını elde etmek içindi. Nitekim Muhammed Mahir Hammade demiş ki: "İbn Zübeyir'in hareketi, sadece tuhaf bir rahatsızlık vermek için değildi, bu amaçla birtakım unsurlardan oluşan bir hareket de değildi. O kişisel mânada da hareket etmiyordu, kabilecilik adına çıkılan bir hareket de değildi. İbn Zübeyir bu saiklerle çıkmamıştır."[1]

Abdullah b. Zübeyir (rma) bütün bunların ötesinde, yeniden şûra sistemine dönmeyi hedefliyordu. O takdirde ümmet başlarına en faziletli olan adamlarını geçirebilme fırsatını kazanabilirdi. Çünkü İbn Zübeyir'in tek endişesi hilâfet kurumunun krallık kurumuna dönüştürülmesiydi.

Bu nedenle İbn Zübeyir (rma) kılıç kullanma ve güç kullanarak münker olan bir şeyi Allah'a, onun emrine döndürme amacını güdüyordu. Bu amaçla Yezid b. Muaviye ölünceye kadar direkt olarak kendisi adına bir hareketin içine girmemiştir.[2]

İbn Zübeyir hitabelerinde şöyle sesleniyordu: "Benim tek amacım ıslah etmek ve hakkı ayakta tutmaktır. Ben herhangi bir mal ve servet edinme peşinde değilim."[3]

Yine o şöyle diyordu: "Allah'ım! Ben sana kavuşmayı istiyorum, sen de beni katına almayı iste! Senin rızan için düşmanlarınla savaştım, bana mücahitlere verdiğin sevabı ihsan eyle!"[4]

Abdullah b. Safvan b. Ümeyye, İbn Zübeyir'e şöyle diyordu: "Vallahi, seninle birlikte savaşmam sadece dinim sebebiyledir."[5]

---

[1] el-Vesaikus-Siyasiye Lil-Ceziretil-Arabiyye, s.18
[2] et-Tabakat, 5/147
[3] Ensabü'l-Eşraf, 1/315
[4] Abdullah b. Osman, Abdullah Bini'z-Zübeyir ve'l-Emeviyyun, s.67. Tarihu İbn Asakir.
[5] Fakihi, Ahbaru Mekke, 2/364

Bu konuda birçok ciddi rivayet bulunmaktadır. Hepsi de gerçek mânada İbn Zübeyir'in karşı koyuşunu bu şekilde göstermektedir. Nitekim Medine halkı da öyleydi. Onlar bu hareketi Allah yolunda cihad olarak değerlendiriyorlardı.[1]

Çünkü Hz. Hüseyin ve Abdullah b. Zübeyir (rma) ve Harre ehlinin (rhum) karşı çıkış sebepleri hep şûra içindi. Bunun için de meşru dayanakları vardı. İşte onlardan birkaç tanesi şöyledir.

En başta, Allah'ın kendilerine tanımış olduğu haklarını savunmak ve onu yeniden kazanıp elde etmekti. Zîra yüce Allah, "**Onların işleri aralarında danışma iledir**" buyurmaktaydı.

İkinci olarak Emevîlerin bu gaspları münker olan bir gasp idi, bunun mutlaka ortadan kaldırılması gerekiyordu.

Üçüncü olarak, sünnete olan bağlılık ve hilâfet konusunda Raşit Halifelerin izledikleri yolu izlemekti.[2]

Abdullah b. Zübeyir'in, bu şekilde etrafında insanları bir araya getirmekle gerçekleştirmek istediği birkaç amacı vardı: En başta Kerbelâ'da meydana gelen acı ve feci olayın karşısında direnmek, Yezid'in kötü gidişatına dur diyebilmek, Yezid'in Hicaz valilerini acilen görevden almasını sağlamak... Çünkü Hicaz, Resûlüllah (sav) ile Raşit Halifelerin döneminde olduğu gibi siyasetin belkemiği ve ağırlık merkeziydi.[3]

BARIŞ ÇABALARI

Abdullah b. Zübeyir (rma), Hz. Hüseyin'in (ra) Kûfe'ye gitmek üzere hareket ettiğinde başına nelerin gelebileceğini kavrayabiliyordu. Bu nedenle, onun Kûfe'ye gitmemesi için çok çaba göstermişti ve ona şöyle demişti: "Babanı öldüren, kardeşin Hasan'a arkadan vuranların yanlarına ne diye gideceksin?"[4]

İbn Zübeyir (ra), Irak'ta Hz. Hüseyin'in başına gelenleri öğrendiğinde, bu işin ucunun bir gün gelip kendisine de dokunacağını biliyordu. Oraya gitmesi halinde kendisinin de yapayalnız bırakılacağından endişesi yoktu. Ayrıca, İbn Zübeyir, Hz. Hüseyin'e Mekke'den ayrılmamasını öğütlerken, onun orada yeri ve konumunu biliyordu, çünkü herhangi bir du-

---

[1] Abdullah b. Osman, Abdullah Bini'z-Zübeyir ve'l-Emeviyyun, s.67
[2] el-Hürrüyetu vet-Tufan, s.124-125
[3] Dr. Şahhade en-Natur, Abdullah b. Zübeyir, s.96-98
[4] İbn Ebu Şeybe, Musannaf, 15/95. Hasen bir senetle rivayet olunmuştur.

rumda ailesi, çevresi ve sevenleri tarafından kesin olarak destek görürdü. Hatta bizzat İbn Zübeyir'in kendisinden destek bulurdu. Bunun içindir ki ona şöyle diyordu:

"Eğer burada ikamet etmek istiyorsan, seni burada velayet yetkisiyle bırakalım. Böylece hem sana destek olur ve hem yardım ederiz, gerektiğinde sana öğütte bulunuruz ve sana biat ederiz."[1]

Anlaşılan o ki, İbn Zübeyir (rma), konumu ve Müslümanlar tarafından saygı görmesi bakımından genel mânada velayet yetkisini Hz. Hüseyin'e vermek istiyordu. Çünkü bunun için Yezid'e karşı birtakım planları da vardı. Kaldı ki İslâm cihad hareketi bakımından da İbn Zübeyir büyük bir deneyime ve pratiğe sahip bulunuyordu. Bu bakımdan da onun bu türden hareketlerine katılabilirdi. Bu amaçla Hz. Hüseyin'den gücünü Hicaz'da toplamasını, burasını üs edinmesini istiyordu. Çünkü burada salih kimseler, sahabeden ilim adamları ve Tabiunun büyükleri bulunuyordu. Bir de her iki Haremin yani Mekke ile Medine'nin varlığı apayrı bir güç oluşturuyordu. Eğer Hicaz bölgesine egemen olurlarsa bundan böyle İslâm'ın uzak beldelerinde de etkilerini gösterebilirlerdi. Çünkü Müslümanlar hac ve umre görevleri için ziyaret amaçlı olarak hep buralara geliyorlardı. Dahası buradan çok rahat bir şekilde muarızları hakkında bilgi edinebilirlerdi. Çünkü İslâm beldelerinin dört bir yanından insanlar hep buraya gelip gidiyorlardı.

Hz. Hüseyin (ra) Kûfe'ye hareket edip de Aşura gününde hicri 61 (680 m) senesinde Kerbelâ'da öldürülünce, bu olayın Abdullah b. Zübeyir üzerinde çok büyük bir şok etkisi oldu. İbn Zübeyir'in endişesi, Emevîlerin kendisini karşılarına almalarıydı. Nitekim de öyle olmuştur. Öte taraftan en değerli bir yeri ve konumu olan zat öldürülmüştü. Bütün bu olanlara rağmen Müslümanlarda Emevîler aleyhine bir hareket görülmedi.[2]

Belki de bir tek İbn Zübeyir'in Yezid aleyhinde harekete geçmesi, İbn Haldun'un şu ifadeleri söylemesine sebep olmuştur: "Cumhurun da üzerinde ittifakla birleştiklerine göre artık o dönemde Yezid'e muhalefet eden ve ona karşı bir eylem içerisinde olan İbn Zübeyir'den başkası yoktu. Ondan başka sadece çok ender görülebilen ve bilinen birkaç muhalif belki vardı."[3]

---

[1] Ensabü'l-Eşraf, 4/13; Mevakıfu'l-Muaraza, s.518
[2] Mevakıfu'l-Muaraza, s.519
[3] İbn Haldun, Mukaddime, 1/265

Abdullah b. Zübeyir, bulunduğu yer itibariye başına nelerin gelebileceğini hissediyordu. Ancak o, Hz. Hüseyin'in de öldürülmesi üzerine Emevîler ve Yezid aleyhinde olumsuz ve hoşnutsuzluk oluşturan bir ortam hazırlamak çabasındaydı. Böylece halkın gönlünde onlara karşı bir kin ve nefret oluşmasını istiyordu.[1]

Yezid'e Karşı İlk Doğrudan ve Açık Saldırı İbn Zübeyir'den Geliyordu

Abdullah b. Zübeyir (rma) Hz. Hüseyin'in öldürüldüğü haberini alınca Mekke'de halka hitap etmek üzere harekete geçti ve halka karşı yaptığı konuşmasında, "Hz. Hüseyin'in öldürülmesi nedeniyle çok üzüntülü olduğunu ve onu öldürenlerin de ne kadar kötü ve acımasız olduklarını" söylüyordu. İbn Zübeyir bu konuşmasında diyordu ki:

"Allah adına yemin olsun ki, hem kıyamda olup Rabbi için geceleri ayakta, gündüzleri oruçlu olan bir insanı öldürdüler. O, onların layık olduğu şeye, onlardan çok daha layık olan biriydi. Onu öldürenler, dinde ve fazilette ondan üstün değillerdi. Vallahi o, Kur'an'ı şarkıya, türküye, teganniye değiştiren bir insan değildi. O haram olan şarapla orucunu açan, zikir halkalarında av peşinde koşturan biri de değildi. Ki onu öldürenler pek yakında gayya denilen cehenneme atılacaklardır."[2]

İbn Zübeyir böyle söylerken Yezid'e de târizde bulunuyor ve ona göndermeler yapıyordu. İbn Zübeyir'in bu dikkat çekici hitabı ve öldürülmesi sebebiyle Hicaz halkının Hz. Hüseyin'den ötürü içine düştükleri derin üzüntü, bazı kimseleri Abdullah b. Zübeyir'e biat etmek için harekete geçirdi. İbn Zübeyir, Hicaz halkının bu öldürme olayı sebebiyle Yezid'e karşı ne kadar öfkeli olduklarını görüyordu.[3]

Abdullah b. Zübeyir (rma), halkta gördüğü bu üzüntü ve tepki üzerine onları "Şûra"ya dâvet etti, Yezid aleyhinde söylenmesi gerekenleri ve onun için ne denmesi icap ettiğini, onun içki içtiğini ve benzeri kötülükleri anlatmaya başladı, halkın ondan yüz çevirmesini istiyordu. Bu nedenle Müslümanlar İbn Zübeyir'in çevresinde toplanıyorlar, o da onlar arasında kalkıp söylenmesi gerekenleri söylüyordu. Ümeyye Oğullarının kötülüklerinden bahisle konuşuyordu.[4]

---

[1] Mevakıfu'l-Muaraza, s.520
[2] Mevakıfu'l-Muaraza, s.520
[3] Ensabü'l-Eşraf, 4/304
[4] Ensabü'l-Eşraf, 4/304; Ahbaru Mekke, 2/351. Bu rivayetlerdeki ricalin hepsi sened bakımından sika yani güvenilir kimselerdir.

Yezid'in Barış Çabaları

Esasen işin başında Yezid, Abdullah b. Zübeyir'le (rma) herhangi bir çatışma ve kavgaya girme niyetinde değildi. Bu amaçla, kendisi Abdullah b. Zübeyir'e elçiler gönderip, onlar aracılığıyla onun faziletlerinden, İslâm'a hizmetlerinden söz ederek ona şirin gözükmek ve onu yanına almak, en azından zararsız hale getirmek istiyordu. Bunun için de İbn Zübeyir'in herhangi bir fitneye sebep olamaması, bu maksatla herhangi bir gayret ve eylemin içinde yer almaması için de uyarılarını da elden bırakmıyordu. Yezid, İbn Zübeyir'e şu ifadelerle yaklaşmak istiyordu:

"Allah için, senin kendi konumunu düşünmen ve onu göz önünde bulundurmanı sana hatırlatırım. Sen Kureyş içinde aklı başında bir kimsesin. Sen, senden önce geçen birçok salih kimselerle bulundun, senin İslâm adına olan gayretin ve cihadın, bu yolda sebatın ve ibadetin herkesçe bilinen bir gerçektir. Bu nedenle senden önce geçenleri örnek edin. Daha önce yaptığın iyilik ve güzellikleri bir çırpıda boşa çıkarma. Herkesin gittiği yoldan sen de git. Onları fitneye zorlama. Allah'ın haram kıldığı bir şeyi helâl kılma." Ancak İbn Zübeyir, Yezid'e biat etmedi, bundan uzak durdu.[1]

Yezid'in Abdullah b. Zübeyir'e Öfkesi

Abdullah b. Zübeyir, Yezid tarafından sunulan hiçbir barış teklifini kabul etmedi ve ona biat etmeyi de reddetti. Bunun üzerine Yezid, Abdullah b. Zübeyir elleri ve kolları bağlı halde zincire vurulmuş vaziyette huzuruna getirilmedikçe artık onun biatini kabul etmeyeceğine dair yemin etti.[2]

Yezid'in oğlu Muaviye, babasının İbn Zübeyir aleyhine ettiği yeminden vazgeçmesi için ısrar ettiyse de başarılı olamamıştır. Yezid'in oğlu Muaviye'nin, İbn Zübeyir (rma) üzerinde bu kadar titiz durmasının sebebi, onu çok iyi tanıyor olması olmuştur. Hatta oğul Muaviye, İbn Zübeyir'in eli kolu zincire vurulmuş vaziyette biat için Yezid'e getirilse de, onun bunu ret edeceğini biliyordu.

Yezid'in oğlu Muaviye -ki dedesi Muaviye'nin adını almıştı- salih, takva ve vera sahibi, hep barıştan yana olan, Müslüman kanlarının boşa akmasından fazlasıyla endişe duyan bir kişiliğe sahipti. Muaviye b. Yezid, bu konuda babasının değil, Abdullah b. Cafer'in görüşünün taraftarıydı.

---

[1] Ensabü'l-Eşraf, 4/303-304

[2] Ensabü'l-Eşraf, 4/304; Ahbaru Mekke, 2/351. Hasen bir isnad ile rivayet edilmiştir.

Buna rağmen babası Yezid kendi görüşünde ısrar etti durdu. Yezid, esasen İbn Zübeyir'in konumunu ve onun zor ikna edileceğini biliyordu. Bu amaçla Şamlılardan on kişiyi birtakım gümüş ve ipek giysilerle İbn Zübeyir'e göndermişti.[1]

Bir başka rivayette de şöyle geçmektedir: "Yezid, Abdullah b. Zübeyir'e gümüş zincir ve altın hediyeler, gümüşten oluşan hediyeler, ipekten kumaş ve bornoz göndermişti."[2]

Sözkonusu heyet üyeleri Mekke'ye ulaştıklarında, İbn Uzat el-Eşari söz aldı ve "Ey Eba Bekir! Senin mazlum olarak öldürülen halife Osman'a yardımın ve tesirin oldukça büyüktür ve evinde kuşatma altında iken, senin yardım adına yaptıkların kimsenin meçhulü değildir, herkes ne yaptığını biliyor. Müminlerin Emiri Yezid tarafından görevlendirilen ve senin biat etmen için görevlendirilen Numan b. Beşir sana geldi, fakat sen onu geri çevirmekle, Müminlerin Emirini kızdırdın. Bunun için de senin, fazla olmayan, çok basit bir topluluk nezaretinde kendisine gelmesini ve böylece yemininin yerine getirilmesini istiyor. Senin nasıl götürüldüğünün görülmemesi için de üzerine bir bornoz, geniş bir elbise giyin. Kaldı ki sen, Müminlerin Emiri nezdinde etkilisin. Zîra o Emir, herhangi bir velayet ve mal konusunda kendisine karşı çıkılamayacak olan biridir."[3]

Abdullah b. Zübeyir'in, Yezid'den Gelen Teklifi Değerlendirmesi

İbn Zübeyir, Şam'dan gelen heyetten, konu üzerinde iyice düşünüp karar verebilmesi ve gerekli yerlerle istişarede bulunması için birkaç gün için izin ister.

Abdullah b. Zübeyir (rma), konuyu istişare için öncelikle annesi ve Hz. Ebu Bekir'in kızı, Hz. Peygamberin (sav) baldızı Zatunnitakayn denilen Hz. Esma'ya açar. Annesi de oğluna,

"Oğlum! Soylu ve asil bir insan gibi yaşa, yine soylu ve asil bir insan gibi öl. Ümeyye Oğullarından kendi canın adına hiç güvenme. Çünkü seninle oynayıp dururlar. Bu nedenle ölmen, senin oynanmaktan daha güzeldir" diye söyler.[4]

Nitekim Mervan b. Hakem, oğlunu Abdullah b. Zübeyir'e gönderir ve ona şöyle söylemesini emir buyurur: "İbn Zübeyir'e, beni sana babam

---

[1] Tarihu Halife b. Hayyat, s.251; Mevakıfu'l-Muaraza, s.521
[2] İbn Ebu Asım, el-Ahad vel Mesani, 1/416 Bu rivayet sahih bir senetle gelmiştir.
[3] Ensabü'l-Eşraf, 4/308; Mevakıfu'l-Muaraza, s.523
[4] Ahbaru Mekke, 1/201. Senedinin tüm ricali sikadırlar.

gönderdi, senin yardımını beklemekte ve sana olan saygınlığını korumak istemektedir. Müminlerin Emirinin yeminini temize çıkar. Çünkü o sana gümüşten veya altından bir yer yapacak ve üzerine bir perde gerecek. Sadece onun sesi duyulacak, bir şey açığa vurulmayacaktır" diye söylemesini ister.

Bunun üzerine İbn Zübeyir, Mervan b. Hakem'e teşekkür için bir mektup yazar. Ancak gelen heyete de ret cevabını verir.[1]

Heyetin İbn Zübeyir'i Tehdidi ve Onun da Kendilerine Ret Cevabı

İbn Zübeyir, gelen heyete ret cevabını verdi ve İbn Uzat'a şöyle konuştu: "Ben burada sadece Mekke'nin güvercinlerinden bir güvercinim, beni öyle kabul et. Sen, Mekke'deki bu kuşlardan birinin kâtili olmak ister misin?" O da, "Evet, Mekke güvercinlerinin hürmeti, dokunulmazlığı nereden geliyor ki, ey delikanlı! Bana yayımı ve oklarımı getirin" der. Kendisine oku ve yayları getirilir. Oklarından birini alır, onu yayına geçirir, sonra da onu, Mescid-i Haramın güvercinlerinden bir güvercine doğru doğrultur ve "Ey güvercin! Söyle bakalım, Yezid içki içer mi?" "Evet" de. Vallahi ey güvercin! Eğer sen böyle dersen, yemin olsun ki seni vuracağım. Ey güvercin! Sen Yezid b. Muaviye'yi görevden alarak, Muhammed'in (sav) ümmetini böleceksin, sonra da senin için helâl olana dek Mekke'de ikamet edeceksin öyle mi? Vallahi eğer sen böyle bir işe girişecek olursan, seni kesin olarak vururum."

İbn Uzat'ın güvercine karşı tehdit içeren bu türden konuşması üzerine Abdullah b. Zübeyir (rma) ona der ki: "Yazıklar olsun! Kuş hiç konuşur mu?" O da: "Hayır, fakat ey İbn Zübeyir ancak sen konuşursun. Allah adına yemin olsun ki istesen de istemesen de ona biat edeceksin Ve sen Bahta denilen şu yerde Eşarilerin sancağını göreceksin. Biz, seni öldürmek emrini almışız. Sonra da Kâbe'ye girip orayı ya senin başına yıkar veya yakarız" diye konuştu veya buna yakın bir konuşma yaptı.

Bunun üzerine Abdullah b. Zübeyir İbn Uzat'a: "Yani sen, Haremin kutsallığını ve dokunulmazlığını hiçe sayarak orayı yakıp yıkmayı helâl mi sayacaksın?" der. İbn Uzat da İbn Zübeyir'e: "Orada dinsizlik-ilhad filini işleyen kimse ancak oranın saygınlığını ve dokunulmazlığını hiçe saymıştır" der.[2]

---

[1] Nesebu Kureyş, s.449; Mevakıfu'l-Muaraza, s.524
[2] Ensabü'l-Eşraf, 4/309

Bundan sonra İbn Zübeyir'in ona cevabı şöyle olur: "Benim üzerimde Yezid'e vermiş olduğum herhangi bir biatim bulunmamaktadır."

Bu cevap karşısında İbn Uzat şöyle seslenir: "Ey Kureyş toplumu! Adamın ne dediğini işittiniz. Oysa siz Yezid'e biat etmiştiniz. Bu adam ise, size biatinizi bozmanızı emrediyor."[1]

Bunun üzerine, İbn Zübeyir (rma) daha da ileri giderek ona karşı şöyle seslendi ve "Kesin olarak bana gelen bilgilere göre Yezid, sarhoş olarak sabahlıyor ve yine sarhoş olarak geceliyormuş" dedi. Sonra da, İbn Uzat'a dönerek: "Ey İbn Uzat! Allah'a yemin olsun ben halkı korkutup ürkütmek ve onları umutsuzluğa düşürmek için sabahlamadım. Benim elimde Rabbimden bir beyyinem, bir belgem bulunmaktadır. Eğer bu uğurda öldürülecek olursam bu, benim için çok daha hayırlı olur. Eğer oturduğum yerde, herhangi bir işe girişmeden ölürsem ve onun arzında bir mâsiyet işlersem bu durumda Allah, benim ne istediğimi ve neyi istemediğimi biliyor" dedi.

Ötekiler de tıpkı onun cevabına benzer cevap verdiler. Daha sonra Abdullah b. Zübeyir (rma) şöyle dua etti: "**Allah'ım! Ben senin evine sığınıyorum.**" Abdullah b. Zübeyir, kendisine "**Allah'a sığınan**" mânasında olan "**Aizun Billâh**" diye lakabını vermiştir. Bundan dolayı ona bu ifade isim olarak "**el-Aiz**" diye verilmiştir.[2]

İBN ZÜBEYİR'E KARŞI SAVAŞ GAYRETLERİ

Amr b. Zübeyir hamlesi veya çabası

Yezid, artık meselenin askerî harekât dışında barış yoluyla kesin olarak çözülemeyeceğini anlamış bulunuyordu. Yezid'in asıl hedefi, onu yakalamak, ya da onu bertaraf etmek yahut da ettiği yemini gerçekleştirmek için onu boynundan zincire vurulmuş halde huzurunda görmekti.

Tercih edilen görüşe göre hicri 61 (680 m) senesinde Medine valisi Amr b. Said, haccetmek için Mekke'ye gelir. Mekke'de İbn Zübeyir de onunla birlikte hacceder, fakat onun arkasında namaz kılmaz. Onunla birlikte ifaza tavafını ve görevini yapmaz.[3]

Abdullah b. Zübeyir'in, Yezid'in valisine karşı takındığı bu tavır, açıkça Emevî sultasını kabul etmediğini gösteriyordu. Özellikle de hac

---

[1] Uyunul Ahbar, 1/196
[2] Mevakıfu'l-Muaraza, s.525; Tarihu't-Taberi; İbn Asakir, Tarih; el-İsabe, 4/49 senedi sahihtir.
[3] Ensabü'l-Eşraf, 4/307

gibi bir görev esnasında bu tepkiyi göstermesi, İbn Zübeyir'in, mevcut devletin meşruiyetini ve varlığının gücünü kabul etmediğini bir bakıma ilân ediyordu. Nitekim Allah yolunda cihad olayı da böyledir. O da meşru bir komutanın komutasında yerine getirilir.[1]

Daha sonra Abdullah b. Zübeyir, Haris b. Halid el-Mahzumi'yi Mekke'de imamlık yapmaktan menetti. Görüldüğü gibi İbn Zübeyir Mekke'de âdeta bağımsız bir devlet başkanı gibi yetki kullanıyor ve Yezid'in atamasıyla namaz kıldıran birinin orada namaz kıldırmasını engelleyip yasaklıyor.[2]

Abdullah b. Zübeyir (rma) Misver b. Mahreme, Mus'ab b. Abdurrahman b. Avf, Cubeyir b. Şeybe ve Abdullah b. Safvan b. Ümeyye gibi isimlerle danışıp görüşmeden kesin bir karar vermezdi. İbn Zübeyir bu zatları kendi danışmanları ve şûra heyeti olarak yanına alıyordu. Namazları, Cuma ve bayram namazlarını, hac emirliği görevini bunlara veriyordu.[3]

Yezid Medine'deki valisi Amr b. Said b. As'a, Abdullah b. Zübeyir Üzerine bir ordu göndermesi emrini yazar. Bunun üzerine harekete geçen Amr b. Said b. As, bu ordunun başına Abdullah b. Zübeyir'in kardeşi Amr b. Zübeyir b. Avam'ı görevlendirir. Amr b. Zübeyir bu dönemde Medine'de, Amr b. Said'in Medine Emniyet müdürlüğü görevinde bulunan ve emniyet teşkilatına komuta eden biriydi. Amr b. Zübeyir, kardeşi Abdullah b. Zübeyir'in aynı zamanda amansız bir düşmanıydı. Bunun için başta kardeşi Abdullah b.Zübeyir olmak üzere onunla birlikte hareket eden herkesi ortadan kaldırmak için can atıyordu.

Nitekim kendisi Münzir b. Zübeyir'i, Münzir'in oğlu Muhammed b. Münzir'i, Abdurrahman b. Esved b. Abd Yeğus'u, Osman b. Abdullah b. Hakiym b. Hizam'ı ve Hubeyb b. Abdullah b. Zübeyir'i de darp edenlerdendir. İşte bunun için Abdurrahman b. Osman, Abdurrahman b. Amr b. Sehl ve daha başkaları onun korkusundan ve şerrinden Mekke'ye kaçıp Abdullah b. Zübeyir'e sığınmışlardır.[4]

Mekke'de bulunan kardeşi Abdullah Zübeyir'e karşı savaşma ve oraya gidecek ordunun başına geçme isteği özellikle yine Amr b. Zübeyir'in kendisinden gelmişti.[5]

---

[1] Mevakıfu'l-Muaraza, s.526
[2] Tarihu İbn Asakir, 30/200 Abdullah b. Zübeyir biyografisi.
[3] Tarihu İbn Asakir, 30/200; et-Takrib, s.533; Mevakıfu'l-Muaraza, s.527
[4] Nesebu Kureyş, s.214-215 ve 233-240; et-Tabakat, 5/185
[5] Ensabü'l-Eşraf, 4/312; Mevakıfu'l-Muaraza, s.528

Amr b. Zübeyir, böylece ordunun başına geçer ve Mekke'de bulunan kardeşi Abdullah b. Zübeyir üzerine hareket eder. Ordusundaki asker sayısı 1000 kadar kişiydi. Ordunun öncü kuvvetinin başına Enis b. Amr el-Eslemi'yi geçirmişti. Bunun emrinde 700 asker bulunuyordu.[1]

Enis b. Amr b. Eslemi harekete geçerek Zi-Tuva denilen tere geldi ve burada konuşlandı. Amr b. Zübeyir de harekete geçti ve o da Abtah denilen yerde askerini konuşlandırdı. Bundan sonra da Amr b. Zübeyir, kardeşi Abdullah b. Zübeyir'e haber gönderir ve Yezid'in yemini sebebiyle, bu yeminin yerine getirilmesi emrine uymasını ister ve ondan Haram olan beldede savaş çıkarmaktan kaçınmasını talep eder.[2]

Amr b. Zübeyir, müzakere amacıyla ordudan ayrılıp kardeşi Abdullah b. Zübeyir'le konuyu tartışır, bu arada halka da namaz kıldırır. Abdullah b. Zübeyir de onunla birlikte yürür ve ona karşı yumuşak davranır ve kendisine der ki:

"Bak kardeşim, sen Yezid'in görevli komutanısın. Ben onu dinliyor ve ona itaat ediyorum. Senin de gördüğün gibi arkanda da namaz kılıyorum. Benim açımdan herhangi bir ihtilaf ve anlaşmazlık bulunmamaktadır. Fakat sen istiyorsun ki, boynuma bir zincir geçiresin, sonra da ondan tutup beni Şam'a götüresin. Ben de senin bu yaptığına ses çıkarmayacak ve eline bakacağım, değil mi? Bak kardeşim, ben bir karara varmışımdır. O da, kendi canımı ona helâl kılacak, onun önüne atacak değilim. Bu nedenle sen, sahibine git ve ona bu gerçeği yaz."

Ancak Amr b. Zübeyir, buna itirazda bulundu ve Yezid'e konu hakkında bir şey yazamayacağını söyledi. Çünkü kendisinin, bizzat onu alıp götürüp ona teslim etmek ve bu görevi infaz etmek emriyle Mekke'ye geldiğini belirtti.

Abdullah b. Zübeyir (ra), yanında birtakım askerleri de olduğu halde Abdullah b. Safvan el-Cumahi'yi görevlendirip gönderdi. Mekke'nin aşağı kısımlarından Enis b. Amr el-Eslemi'yi ve askerlerini kuşattı. Enis olan bitenin farkına bile varamadı. Abdullah b. Safvan, Enis'i öldürdü ve etrafında bulunan askerler de hezimete uğrayıp dağıldılar.

Bu arada Mus'ab b. Abdurrahman b. Avf da, bir başka askerî gücün başında harekete geçerek Amr b. Zübeyir'e doğru gidiyordu. Çünkü Amr da, Abtah denilen yerde konuşlanmıştı. Böylece Amr b. Zübeyir emrindeki

---

[1] Mevakıfu'l-Muaraza, s.528; Tarihu't-Taberi

[2] Tarihul İslâm (H.61-80/680-699m olayları), s.199

askerler de bozguna uğradılar. Bunun üzerine Amr b. Zübeyir kaçıp o çevrede bulunan ve Alkame denilen birine ait olan bir eve sığındı. Kardeşi Ubeyde b. Zübeyir oraya geldi ve onu oradan kurtarıp aldı, doğruca kardeşleri Abdullah b. Zübeyir'e götürdü. Kardeşi Abdullah'a, Amr'ı himayesine aldığını ve ona dokunmamasını söyledi.

Ancak Abdullah b. Zübeyir (ra), kardeşi Ubeyde b. Zübeyir'e şu cevabı verdi: "Eğer benim hakkım açısından bir şey diyorsan, ben hakkımdan vazgeçtim, helâl ettim. Fakat o Medine'de emniyet teşkilatının başında iken onlardan birçoklarına eza ve cefada bulunmuştur. O insanların hakkı vardır ve ben onların hakkını kendisinden kısas yoluyla alacağım, kendimin değil, halka yaptıklarının hesabını soracağım. Bu nedenle kim, 'Amr bana şunları, şunları ve şunları yaptı' diye dâvacı olacaksa, onların haklarını alacağım" der. Abdullah b. Zübeyir (ra), kardeşi Amr'dan kim ne şekilde bir ceza görmüşse, ona, "Bu adam sana nasıl işkencede bulunmuşsa, sen de ona aynısını yap" der.

Kaynakların yazdıklarına göre Amr b. Zübeyir, hak sahiplerinin kısas yoluyla kendisinden haklarını almak için ona yaptıkları ağır işkence sonucu dayanamayıp vefat etmiştir.[1]

Abdullah b. Zübeyir (ra), çok üstün bir zekâya sahipti. Güç Yezid'den tarafa iken, onu kendi tarafına almayı başarmıştı. Kaldı ki, İbn Zübeyir (ra), tâ başından beri Yezid'e biat etmeme sebebi olarak, Yezid'in bütün Müslümanların uygun bulmasıyla işbaşına gelmemesini gösteriyordu. Ona göre bu görev için mutlaka herkesin buna katılması gerekiyordu. Bu nedenle de İbn Zübeyir Şûra müessesesinin hayata geçirilmesini istiyordu. Ancak buna rağmen İbn Zübeyir, başarı diye kabul edilecek herhangi bir işi bu konuda gerçekleştiremedi. İki yıl ve daha fazla bir zaman zarfında Yezid'e olan muhalefetine rağmen herhangi bir gelişme sağlayamadı ve diğer bölgeler bir yana Hicaz üzerinde bile egemen olabilecek bir devlet kuramadı. Ancak İbn Zübeyir, Yezid'in köşeye sıkışmasını bekliyordu. Çünkü Yezid, İbn Zübeyir'i, ellerine ve ayaklarına zincir vurdurarak huzuruna getirtmeyi istemiş ve bunun için yemin etmişti ki, böyle yemin etmekle bir hata işlemiş oluyordu. Yani yaşı altmışın üstüne çıkmış olan bir büyük sahabiyi, nasıl olur da Yezid, onu aşağılar bir vaziyette Dımaşk'a sürüklenip huzuruna getirilmesini ister? Bu, büyük bir yanlıştı.

[1] Ensabü'l-Eşraf, 4/316; Tarihul İslâm, H.61 (680 m) yılı olayları

Bu nedenle İbn Zübeyir (rma), aslında Hicaz halkı nazarında onun kişilik olarak bir hiç olduğunu, böyle bir kimsenin velayet kullanma yetkisini bulunmayacağını, Müslümanların başına geçemeyeceğini anlatma ve gerekeni yapma gücüne sahipti. Çünkü İbn Zübeyir, idaresini zulme, haksızlığa dayalı olarak ayakta tutan birinin halife olamayacağını ve bunun için hakkı olan halifeliği istediğini çok rahatlıkla anlatabilirdi.

Esasen İbn Zübeyir'e önem kazandıran ve ona değer verdiren faktör, Medine valisi Amr b. Said'in tutumu olmuştur. Kaynakların da belirttiğine göre bu vali, gerçekten Medine halkına karşı çok acımasız davranıyordu. Kimsenin öğüdüne değer vermiyor, halka hep tepeden bakarak kibir ve gurur içinde hareket ediyordu. Bütün bu davranışlar doğal olarak Abdullah b. Zübeyir'in lehine olan durumlardı.[1]

Öte taraftan Amr b. Zübeyir'in içine düştüğü büyük hata, râvilerin anlattıklarına göre büyük bir kibir ve gururun esiri olması, kendisini çok beğenmiş biri olması sebebiyledir. Bu nedenle çok zalim ve acımasız, adaletten yana nasibi olmayan bir özelliğe sahipti. Özellikle, kardeşi Abdullah b. Zübeyir'e taraftar olarak gördüğü ve tanıdığı her kim varsa, onları yakaladığında hepsini kırbaçtan geçirirdi. Nitekim sırf bu maksatla Amr için, "Onunla konuşulamaz, kim onunla konuşmaya kalkarsa pişman olur" diye söylenir olmuştur.[2]

Yezid b. Muaviye'nin, Medine valisi Amr b. Said b. As'ın düştükleri hata, İbn Zübeyir'in Mekke'de yenilemeyeceğini, onun orada gücünün var olduğunu hesaba katmamaları olmuştur. Çünkü her şeyden önce Mekke Harem bölgesiydi, dokunulmazlığı vardı, Tâ cahiliye döneminden beri bu, uygulanagelen bir gerçekti. İslâm'ın gelmesiyle de bu saygınlık ve dokunulmazlık fazlasıyla değer kazandı.

Amr b. Said b. As'ın, Medine'ye vali olarak atanıp orada göreve başladığı ilk günde minbere çıkarak Medine'deki Müslümanların his ve duygularını düşünmeksizin onlara karşı meydan okuyarak tehditvari bir tutum takınması zaten yaptığı en büyük yanlışıydı. Bu konuşmasında Abdullah b. Zübeyir için, "Kaçıp Mekke'ye sığındı. Allah adına yemin olsun ki onunla savaşacağım, Sonra yine Allah adına yemin olsun ki, Kâbe'ye girip Kâbe'yi onun başına yakacağım. Bunu burnu üzerinde sürünecek olanlara rağmen süründüreceğim" diye konuştu.[3]

---

[1] Zübeyir b. Bekkar, el-Muvaffakiyat, s.152; Mevakıfu'l-Muaraza, s.531
[2] Ensabü'l-Eşraf, 4/311; Mevakıfu'l-Muaraza, s.531
[3] Tarihu Halife b. Hayyat, s.233

Amr b. Said, Mekke'de bulunan Abdullah b. Zübeyir üzerine asker göndermeye karar verdiğinde, sahabenin büyüklerinden olan bazı kimseler, kendisine öğütte bulundular, kendisini uyardılar ve hatırlatmalar yaptılar, Kâbe'nin hürmeti ve saygınlığı hakkında ikaz ettiler, hatta Allah Resûlü'nün (sav) Kâbe'nin hürmeti hakkındaki hadisini hatırlattılar ise de Amr b. Said, hiçbirisine kulak vermedi, hiç kimsenin öğüdünü dinlemedi.[1]

Mervan b. Hakem de bir emir ve siyasî bir deha olarak Amr b. Said'i uyarmış ve Beytullah'a saldırı konusunda kendisini uyarmış, hatta ona şöyle demiştir: "Sakın Mekke'ye karşı bir savaş açmayasın. Allah'tan kork, Beytin hürmetini, saygınlığını çiğnemeyesin. Bırak İbn Zübeyir'in peşine takılma. Adam zaten yaşlanmış, altmışın üzerinde yaşı var. Nihayetinde adamcağız gidip Beytullah'a sığınmıştır. Allah'a yemin olsun ki, sen onu öldürmezsen bile zaten şurada adamın kaç günlük ömrü kalmış, ölüp gidecektir. Bırak adamcağızı kalsın yerinde" diye öğütte bulunur.

Ancak Amr, Mervan'ın bu öğüdüne karşı ona şu cevabı verir: "Allah'a yemin olsun ki biz, onunla savaşacağız, hem de burnu sürtünecek olanların sürtünmelerine rağmen Kâbe içinde de olsa bunu yapacağız." Mervan Amr b. Said'e, "Vallahi, senin bu yapacağın şey beni cidden üzer" diye söyler.[2]

Abdullah b. Zübeyir (rma) kendisine, "el-Aiz Billâh" (Allah'a sığınan zat) lakabını seçerken, gerçekten kendi adına çok etkili bir lakap seçmiştir. Çünkü iş, Mekke'nin hürmetine, saygınlığına karşı bir saygısızlıktı, Amr b. Said'in bu tutumunu sahabe olsun, Tabiun olsun hiçbiri tasvip etmiyordu. Bu konuda herkes Mekke'yi savunma ihtiyacını duymaktaydı. Çünkü bir ordu var ve fakat bu ordu Harem-i Şerifin, Mekke'nin hürmetini ayaklar altına almak istiyordu. Hatta Mekke'yi savunma gücünde olmayanlar bile Abdullah b. Zübeyir'den yana taraf oluyorlardı. Çünkü onlar, Abdullah b. Zübeyir'in Harem-i Şerifi savunan ve o zalimlere karşı direnen biri olduğunu biliyor ve görüyorlardı.[3]

Nitekim Taif taraflarından Abdullah b. Zübeyir'e yardım etmek ve Mekke'yi, Harem'i savunmak üzere harekete geçenler bile olmuştu.[4]

Hatta İbni Zübeyr'in bu maddi ve mânevi hareketi, Hicaz bölgesinde bulunan halkın Abdullah b. Zübeyir'in (rma) saygınlığını ve değerini ar-

---

[1] Ensabü'l-Eşraf, 4/312; Mevakıfu'l-Muaraza, s.532
[2] Ensabü'l-Eşraf, 4/313
[3] Mevakıfu'l-Muaraza, s.532
[4] Ensabü'l-Eşraf, 4/313

tırdı. Çünkü Hicaz bölgesi insanı, onu Kâbe'nin ve Mekke'nin savunucusu olarak görüyor ve öyle kabul ediyorlardı. Çünkü üzerine gelen ve kardeşi Amr b. Zübeyir'in komutasında olan orduyu yenmiş ve onlara gereken dersi de vermişti.[1]

Husayn b. Nümeyr'in Saldırısı, Kâbe'de İbn Zübeyir'in Kuşatma Altına Alınması ve Kâbe'nin Yakılması

Daha önce Mekke'yi kuşatmaya, İbn Zübeyir'i yakalamaya gelen Müslim b. Ukbe en-Numeyri, bilindiği gibi yolda vefat etmişti. Bunun yerine komutan Husayn b. Nümeyr es-Sekuni'ye verilmişti. Bu kişi, Muharrem ayının bitimine dört gece kala ordusuyla Mekke'ye ulaştı. Husayn b. Nümeyr'in askerî, Meymun b. Hadremi tarafından kazılan Meymun kuyusu yakınında Hacun denilen yerde bulunuyordu. Hacun yüksekçe bir dağ olup burası ile Harem arasındaki uzaklık 1,5 mil mesafede bulunuyordu.

Husayn b. Numeyr, askerini burada konuşlandırmakla oldukça büyük bir alanı denetim altında tutmak istiyordu. Onu böyle bir davranışa yönlendiren durum ise, Mekke'de devam edecek olan savaş şartlarının bunu gerektiriyor olmasındandı.

Abdullah b. Zübeyir (rıma) de harekete geçerek halkı Şam ordusuna karşı savaşmaları için teşvik ediyordu. Nitekim Harre savaşında bozguna uğrayan birçok kimse kaçıp gelerek İbn Zübeyir'e sığınmışlardı. İşte bunlar da İbn Zübeyir'in safına katıldılar. Nitekim Haricîlerden oluşan bir toplulukla beraber Necdet b. Amir el-Hanefi de gelip İbn Zübeyir hareketine katıldılar. Bunun tek amacı, Şam ordusunun saldırısından Beytullah'ı korumak ve Şam ordusunu buraya sokmamaktı.[2]

İbn Zübeyir'in emrinde bulunan asker sayısı, Harre olayına katılan asker sayısından oldukça az sayıda bulunuyordu. Bu nedenle askerî güç bakımından iki taraf arasında dengesizlik vardı. Bu nedenle ibre Husayn b. Numeyr'den yana ağır basıyordu.

Kaldı ki İbn Zübeyir, bu arada en değerli adamlarını kaybetmişti. Örneğin İki kardeşini yani Münzir b. Zübeyir ile Ebu Bekir b. Zübeyir'i, Mus'ab b. Abdurrahman'ı, Huzafe b. Abdurrahman b. Avam'ı ve Amr b. Urve b. Zübeyir gibi değerli elemanlarını kaybetmişti.[3]

---

[1] Mevakıfu'l-Muaraza, s.533
[2] Ensabü'l-Eşraf, 4/338; Mevakıfu'l-Muaraza, s.545
[3] Cemheretu Nesebi Kureyş, s.362

Hicri 64 (683 m) senesi Rebiulevvel ayından üç gün sonra Husayn b. Numeyr, Ebu Kubeys dağı ile Kuaykıan dağları mancınıklar kurdurttu. Bunun üzerine İbn Zübeyir, en değerli danışmanlarını ve yardımcılarını kaybetti. Çünkü en değerli adamlarından biri olan Misver b. Mahreme, mancınık yoluyla atılan taşların isabetiyle hayatını kaybetmişti.

Bu nedenle artık Husayn b. Nümeyr'in önü açılmış oluyordu. İbn Zübeyir için, bundan böyle Hicr denilen yere sığınmak ve mancınıkla atılan taşlardan korunmak için başka bir çaresi kalmamıştı.[1]

Artık İbn Zübeyir, büyük ve şiddetli bir kuşatma altında kaldı. Abtah denilen yerdeki askerî mevzilerini kaybettikten sonra Mescid-i Haram'a dönmekten ve oraya sığınmaktan başka çaresi kalmamıştı. İki taraf arasında devam eden bu çatışma sırasında Kâbe'de yangın çıktı. Bu, gerçekten çok büyük bir musibet idi. Müslümanların musibetleri yanında bir de bu musibet eklendi. Çünkü böyle bir musibet, Harem dâhilinde savaşmayı getirmiştir. Allah ve Resûlü tarafından içinde savaşmak haram olan bu beldede Müslüman geçinen birileri tarafından saldırıya geçiliyor.[2]

Bu arada Rebiulevvel ayının ortalarında Muaviye oğlu Yezid vefat eder. Mekke ile Dımaşk arasında mesafenin oldukça uzak olması sebebiyle kimse onun ölümünden kısa bir zaman içerisinde haberdar olamaz. Nihayet hicri 64 (683 m) yılı Rebiulahir ayının başlarında Mekke'ye Yezid'in ölüm haberi ulaşır.[3]

Esasen Kâbe'yi yakmak ve ateşe vermek gibi kimsenin bir niyeti yoktu ve böyle bir şey de amaçlanmış değildi. Çünkü her iki tarafın da ifade ettikleri gibi Kâbe'nin yanması tamamen bir kaza ve yanlışlık eseridir. Husayn b. Nümeyr'in askerlerinin böyle bir hedefi olmadığı gibi, İbn Zübeyir'in askerlerini de böyle amacı bulunmuyordu. Nitekim Kâbe'de yangın çıktıktan sonra Şam ordusundan biri şöyle seslenir:

"Muhammed'in varlığı elinde olan Allah adına yemin olsun ki, tarafların her ikisi de helâk olmuştur. İbn Zübeyir'in adamlarına gelince; hepsi de, yangının çıktığı gecenin sabahında bir kadının ölümü üzerine dışarı çıkmışlardı, Allah tarafından bir azabın gönderilmesinden endişe duymaktaydılar. İbn Zübeyir'de sabahleyin secdeye kapanarak, "Allah'ım! Bu olanların meydana gelmesi için benim herhangi bir kastım olmamıştır.

---

[1] Ebul Arab, el-Mihen, s.203
[2] Tarihu Halife b. Hayyat, s.251 Sahih bir insafla gelmiştir. Mevakıfu'l-Muaraza, s.548
[3] Mevakıfu'l-Muaraza, s.548; Ahbaru, Mekke, 1/197

Benim günahım sebebiyle kullarına azap etme! İşte boynum, senin önüne uzatıyorum" diye dua eder.[1]

Şamlılara gelince; İbn Zübeyir'in değerini, yerini ve konumunu bilmemeleri belki doğal karşılanabilir. Ama Kâbe'nin önemini, değerini ve hürmetini bilmemeleri, bu konuda cahil olmaları sözkonusu değildir. Nasıl bilmesinler ki? Namazlarında o tarafa dönmüyorlar mı? Hatta İbn Zübeyir'i orada kuşatma altında tuttukları halde bile oraya doğru namazlarını kılıyorlardı. Bu itibarla bunlardan herhangi birinin kasten Kâbe'yi yakmaya kalkışması muhaldir, olacak bir iş değildir. Böyle bir şeyin Husayn b. Nümeyr'in kafasında var olduğunu düşünmek bile yanlıştır.

Nitekim İbn Zübeyir'in akrabalarından olsun, selef âlimlerinden olsun, muhakkik ilim adamlarından olsun hepsi de tarafların her ikisinin de Kâbe'yi yakmak gibi bir amaçlarının olmadığını söylemişlerdir. İşte Hişam b. Urve, diyor ki: "İbn Zübeyir'e karşı savaştılar, kuşatma günleri sırasında Kâbe'de yangın çıktı. İbn Abdulberr de diyor ki: "İşte kuşatma sırasında Kâbe'de yangın çıktı."[2]

İbn Hacer de diyor ki: "Daha sonra ordu, İbn Zübeyir'le savaşmak üzere Mekke'ye doğru hareket etti. Bu arada Mekke'de İbn Zübeyir'i kuşattılar ve Kâbe'de bu esnada yangın çıktı.[3]

Kuşkusuz Şam halkı Kâbe'yi aşağılamak gibi bir amaca sahip değildi. Aksine bütün Müslümanlar Kâbe'ye karşı saygılıdırlar. Gerek darp olayları ve gerekse mancınıkla taş fırlatmaları Kâbe'ye değil, İbn Zübeyir'e yönelikti. Yoksa Yezid Kâbe'yi yıkmış değildir. Onu yakmak gibi bir amacı da olmamıştır. Ne Yezid'in kendisi ve ne de onun adamları böyle amacın peşinde değillerdi. Bu, Müslümanların ittifakıyla böyledir. Husayn b. Nümeyr ile İbn Zübeyir arasında savaş sürerken, bunun sonucunda Kâbe'de bir yangın çıkmış oldu. Olay tamamen bundan ibarettir.[4]

Yezid'in ordu komutanı, halife Yezid'in ölüm haberini alınca, İbn Zübeyir'e haber gönderdi ve kendisine "Gece vakti Abtah'ta buluşalım" dedi. Husayn b. Nümeyr'in amacı, onunla bir araya gelmek ve onu hemen halifeliğe geçirmekti.. Nitekim her ikisi de bir araya geldiler ve aralarında

---

[1] Mevakıfu'l-Muaraza, s.552; Ahbaru, Mekke, 1/203; Tarihu Halife b. Hayyat, s.252 sahih isnadla rivayet edilmiştir; el-Eğani, 3/227

[2] Mevakıfu'l-Muaraza, s.552; Hilyetul Evliya, 1/336; el-İsabe, 4/94. Sahih bir senedle Zübeyir b. Bekkar'dan rivayet olunmuştur, el-İstiab, 3/243

[3] Mevakıfu'l-Muaraza, s.553; Tacilul Menfa, s.453

[4] Minhacü's-Sünne, 4/477; Mevakıfu'l-Muaraza, s.553-554

oldukça uzun görüşmeler cereyan etti, şiddetli tartışmalar oldu. Husayn, İbn Zübeyir'i halifelik görevine dâvet ediyor ve ona şöyle diyordu:

"Mademki bu adam ölüp gitti. Bu göreve en layık olan kişi sizsiniz. O hal de gel de sana biat edelim. Sonra da birlikte Şam'a gidelim. Şu anda kendilerine komuta ettiğim orduda yer alanlar, Şam'ın önde gelen simaları ve silahşorlarıdırlar. Allah adına yemin olsun ki, içlerinden iki kişi bile sana itiraz edecek değildir. Artık bu hak güven içinde olsun. İkimiz arasında cereyan eden bu kanlı savaş da son bulsun. Hatta bizimle Harre halkı arasında olan kan dökme olayı da bitsin" der.

Bunun üzerine Abdullah b.Zübeyir (rma) ona, "Yani bu kadar kanı akıtan ben miyim? Allah adına yemin olsun ki, onlardan ölen her bir adamın yerine sizden on kişinin bile öldürülmesine rıza göstermem" der. Bu arada Husayn ile İbn Zübeyir birbirleriyle görüşürlerken Husayn sessiz olarak konuştuğu halde, İbn Zübeyir ise sesini olabildiğince yükseltiyordu ve "Vallahi olmaz, vallahi bunu yapma" diye sesli konuşuyordu.

Bunun üzerine Husayn da, "Allah seni istediği gibi yapsın, seni buraya dâvet edende kabahat. Sen ne bir dâhisin, ne de bir edip. Ben de seni aklı başında biri sanıyordum. Yahu görmüyor musun? Ben seninle sessiz ve gizli konuşurken, sen benimle sesli konuşuyorsun. Ben, seni halife olmaya dâvet ediyorken, sen beni öldürmeye ve ortadan kaldırmaya dâvet ediyorsun" diye sitem eder.[1]

İbn Zübeyir (rma) oradan ayrıldıktan sonra hatasını anlamıştı. Çünkü Husayn kendisine bir görev teklif ediyor, ona halifelik sunuyor ve kendisiyle beraber Şam'a gelmesini istiyordu. O, böyle bir teklife hayır demekle yaptığı yanlışın farkına varmıştı. Bu nedenle hatasını tamir etmek istedi. Ama iş işten geçmişti.

Bu arada Husayn, askerlerini alıp Şam'a gitmek için hazırlığa girişmişti. Bu nedenle hemen Husayn'a yeniden haber gönderdi ve ona, "Benim seninle Şam'a gelmem yerinde değildir. Ben oraya gidemem. Çünkü ben, Mekke'den çıkmak istemiyorum. Ancak bana biat edin, ben size güvence vereceğim ve sizin için âdil davranacağım" der. Ancak Husayn onun bu teklifini kabul etmedi ve teklifini şu sözlerle geri çevirdi:

---

[1] Tarihu't-Taberi, 6/436

"Gördüğüm kadarıyla şu Beytullah halkından birçok insan bu istekte iken ve halk da buna katılırlarken sen kendini öne çıkarmıyorsun; bu durum karşısında benim ne yapmamı istiyorsun? Ben, senin bu teklifini kabul edecek değilim."[1]

Belazuri'nin zikrettiğine göre, "Abdullah b. Zübeyir (rma), Husayn-'dan böyle bir teklif alınca, konu hakkında arkadaşları ile istişarede bulunmak için kendisinden bir süre ister. Fakat İbn Zübeyir'in adamları Şam'a gitmeyi kabul etmediler."[2]

Ancak insan, İbn Zübeyir'in derin görüşlülüğüne rağmen böyle bir teklifi neden dolayı geri çevirdiği konusunda zorlanıyor. Ancak yine de ortada birtakım durumların varlığı konusunda bazı ipuçları bulunmaktadır.[3] Hicaz beldelerindeki siyasî gelişmeler farklılıklar gösteriyordu. Bunlardan birkaç örneği şöylece sıralayabiliriz:

Birincisi: Ordu komutanı olan Husayn, İbn Zübeyir'e halifelik teklifini sunarken, böyle bir teklifte bulunabilmesi için resmi bir vasfı yoktu. Nitekim Emevîlerin tamamını da temsil ediyor değildi. Gerçi kendisi, "Ordusunda yer alanlar, genel olarak Şam halkının gözde insanları ve tanınmış silahşorlardırlar, hepsi de emrimdedirler" demiş olsa da durum dediği gibi olmayabilirdi. Çünkü kendisi Emevîlerin tamamını temsil eden biri değildi.

Böyle bir durumda, birkaç gün önce kendisini öldürmek için kendisiyle savaşan böyle bir komutana nasıl güvenebilirdi ki? Nitekim Husayn-'ını sonraki sözlerinde zaten bu çelişki görülüyordu. O şöyle diyordu: "Gördüğüm kadarıyla şu Beytullah halkından birçok insan bu istekte iken ve halk da buna katılırlarken sen kendini öne çıkarmıyorsun; bu durum karşısında benim ne yapmamı istiyorsun Ben, senin bu teklifini kabul edecek değilim."[4]

İkincisi: İbn Zübeyir'e böyle bir teklif sunan kişi, aslında Harre olayındaki komutanlardan biridir. Oysa İbn Zübeyir'in çevresinde bulunanlardan kimileri, o savaş sırasında Medine'den kaçarak gelip İbn Zübeyir'e sığınmışlardı. İşte bu bakımdan, Husayn'ın sessizce sunduğu teklife, İbn Zübeyir sesli olarak yüksek bir ses tonuyla ona cevap veriyordu. Böylece yanında bulunan arkadaşlarının, kendisinin ne dediğini ve nasıl bir cevap

---

[1] Tarihu't-Taberi, 6/436
[2] Ensabü'l-Eşraf, 4/57-58; Natur, Abdullah b. Zübeyir, s.107
[3] Dr. Macid Lahham, Abdullah b. Zübeyir, s.115
[4] Tarihu't-Taberi, 6/436

verdiğini duymalarını istiyor; içlerine bir kuşku düşmeksizin gönüllerinin tatmin olmasını diliyordu.[1]

Üçüncüsü: O güne kadar Şamlılardan kendisiyle beraber hareket eden hiçbir yardımcısının bulunamayışıdır. Bu bakımdan onlardan bu mânada destek ve kuvvet alarak itimat edeceği adamları yoktu. Oysa Hicaz bölgesi öyle değildi. Hicaz'da halk İbn Zübeyir'i destekliyordu. Kaldı ki Şam halkı daha çok Emevîlere destek veren, onlara güvenen ve başlarında onlardan brinin olmasını isteyen bir toplum idiler.

Dördüncüsü: İbn Zübeyir'in elinde, Emevilerde olduğu gibi düzenli bir ordu yani askerî gücü bulunmuyordu. Burada sadece konu hakkında şunu diyebiliriz: İbn Zübeyir'in etrafında, ancak İbn Zübeyir'in ve Mekke'nin bir saldırıyla karşı karşıya bulunduğu sırada toplanıp gelen, ancak tehlikenin ortadan kalkmasıyla da dağılıp giden düzensiz bir gücü vardı. Ortada Kâbe'ye karşı savaşmaktan daha büyük bir savaş olabilir mi?

Öyle inanıyorum ki, Eğer Abdullah b. Zübeyir'in düzenli bir askerî gücü olsaydı ve gerçek mânada donanımlı bir orduya sahip bulunsaydı, böyle bir ordu, Husayn b. Nümeyr karşısında, İbn Zübeyir'in zafer kazanmasını sağlardı ve başarı da ondan yana olurdu.[2]

---

[1] Dr. Macid Lahham, Abdullah b. Zübeyir, s.116
[2] Dr. Macid Lahham, Abdullah b. Zübeyir, s.109-110

6.
KONU

YEZİD'İN ÖLÜMÜ, OĞLU MUAVİYE'NİN YERİNE GEÇİŞİ

YEZİD B. MUAVİYE'NİN ÖLÜMÜ

Hicri 64 (683 m) senesinde Humus'un Havvar'in köyünde vefat etmiştir. Rebiulevvel ayının 14. gecesinde 38 yaşında iken vefat etti.

Hişam b. Velid el-Mahzumi'den rivayete göre, "Zühri, Yezid'in atalarıyla ilgili kaç yıl hilâfette kaldıklarına dair bir hesaplama yapmıştır. Yazdıklarına göre Yezid 39 yaşında vefat etmiştir. Üç yıl altı veya sekiz ay görevde kalmıştır.[1]

Ebu Maşer'den gelen rivayete göre, Yezid b. Muaviye, Rebiulevvel ayının 14. günü salı gününde vefat etmiştir. 3 yıl 18 ay halifelik görevini sürdürmüştür. Oğlu Muaviye cenaze namazını kıldırmıştır. Yüzüğünün kaşında "Rabbimiz Allah" diye yazılıydı.[2]

MUAVİYE B. YEZİD'İN HALİFE OLUŞU

Yezid'in oğlu Muaviye, Emevîlerin üçüncü halifesi olmuştur. İlk halife dedesi Muaviye'dir. İkincisi babası Yezid'dir ve üçüncüsü de kendisidir.

---

[1] Tarihu't-Taberi, 6/433
[2] Tarihu't-Taberi, 6/433; Tarihul Kudai, s.329-332

Künyesi Ebu Yezid veya Ebu Abdurrahman'dır. Babası Yezid, dedesi Muaviye, büyük babası Ebu Süfyan'dır. Annesi de Ümmü Haşim olup, Ebu Haşim b. Utbe b. Rebia'nın kızıdır. Küçük Muaviye diye anılır. Hicri 44 (664 m) yılında doğmuştur. Halife evinde büyümüştür. Babası Yezid'in ölümü üzerine halife olarak ona biat olunmuştur. Hicri, 64 (683 m) senesi Rebiulevvel ayının 14'ünde göreve getirilmiştir.

Merhum torun Muaviye, beyaz tenli, gür saçlı, iri gözlü, boyu-bosu yerinde olan salih ve ibadete düşkün biriydi.[1]

Hilafet Süresi

Tarihçiler bu konuda farklı değerlendirmelerde bulunmaktadırlar. Hilafette kalma süresi 20 gün ile 3 ay arasında değişmektedir. Yani en az 20 gün, en fazla üç ay görevde kalmıştır. Tercih edilen görüşe göre 3 ay halife olarak görevde bulunmuştur. Gerçi farklı gün ve aylar olarak değerlendirenler de bulunmuşlardır. Görev yaptığı süre içinde hep hastaydı. Bu itibarla görevde fazla bir etkinliği olmamıştır. Nitekim namazları bile onun yerine Dahhak b. Kays vekâleten kıldırıyordu, işlerin idaresi de Dahakk'ın elindeydi. Dahhak, Muaviye vefat edene dek ona vekâleten hep namazları kendisi kıldırdı. Hatta Muaviye'nin ölümünden sonra göreve Mervan gelinceye kadar yine namazları Dahhak kıldırıyor, işleri o yürütüyordu.[2]

Hilafeti Bırakması ve İşi "Şûra"ya Havale Etmesi

Muaviye, artık öleceğini kesin anlayınca, "es-Salatü Camia" (Namaz bir araya toparlayıcıdır) diye nida ettirerek halkın toplanmasını sağladı. Halk bir araya gelince, kalktı, konuşmaya başladı ve "Ey insanlar! Bildiğiniz gibi başınıza idareci olarak ben getirildim. Oysa ben bu görevi yerine getirecek güce sahip değilim. İstiyorum ki, Ebu Bekir'in görevi Ömer'e bıraktığı gibi ben de, benden daha güçlü olan biri bu görevi üstlensin. İsterseniz, Ömer b. Hattab'ın bu hizmete birini getirmeleri için konuyu altı kişilik bir "şûra"ya bıraktığı gibi, ben de bunu "şûra"ya bırakayım. İçinizde bu görevi sütlenecek biri yok mudur? Ben sizin adınıza üstlendiğim bu görevi bıraktım. Kendiniz adına bu işi en iyi kim yürütecekse, onu göreve getirin" diye konuştu, sonra hutbeden indi ve gidip evine kapandı. Artık bundan sonra vefat edeceği güne kadar evinden çıkamadı.[3]

---

[1] Tarihu't-Taberi, 6/434; el-Emeviyyun Beyne'ş-Şarki ve'l-Garbi, 1/286; el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/663
[2] el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/662-663
[3] el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/663-664

Küçük Muaviye, konuşmasıyla aslında onlara şunları demek istiyordu: "Zaten Ömer gibisini bulamayacaksınız, Şûra heyetine dâhil olan altı kişi değerinde birilerini de bulamayacaktır. Bu nedenle, işi onlara bırakarak, kendileri için kimi uygun görüyorlarsa onu getirsinler." Nitekim işin bu noktası, İbn Esir tarafından rivayet edilen bir başka hutbesinde çok açık olarak görülmektedir.

. Küçük Muaviye bu konuşmasında şöyle seslenmiştir: "Asıl meseleye gelince; ben, sizin adınıza bu işi yürütecek durumda değilim. Ancak Ebu Bekir'in halife seçmek için Ömer'i tercih ettiği gibi ben de Ömer b. Hattab gibi birini aradım, ancak öyle birini bulamadım. Şûra heyetinde yer alan altı zat gibi altı kişi aradım, onları da bulamadım. O halde siz kendi başınıza kimi geçireceğinizi daha iyi bilirsiniz. Bu göreve kimi istiyorsanız, onu getirin." Bundan sonra gidip evine kapanmıştır ve ölünceye dek bir daha da ortalarda görülmemiştir.[1]

Küçük Muaviye'nin bu tutumu, onun hilâfet kurumunun Şûra yerine babadan oğula veraset yoluyla geçen bir kurum haline gelmesine taraftar olmadığını göstermektedir.[2]

Nitekim kendisine, kendi ailesinden birini bu görev için göstermesi teklifinde bulunulduğunda küçük Muaviye, "Allah adına yemin olsun ki, ben sizin halifeliğinizin tadını tatmadığım halde nasıl olur da onun vebalini üstleneyim? Bu, olacak şey mi?[3]

Bir rivayette ise şöyle geçmektedir. Kendisine, "Yerine birini vasiyet etmeyecek misin" denildiğinde o, "Ben, onun acısını tatmadım, onun tatlılığını da Ümeyye Oğullarına bırakıyorum" der.[4]

Yezid'in oğlu küçük Muaviye'nin tahtı bırakması ve ona hiç itibar etmemesi insanlık tarihinde çok az rastlanan bir olaydır. Görüldüğü gibi bizzat kendisi, o görevi bırakmak istiyor ve bunu halkına da duyuruyor. Çünkü yöneticilikte maddi, mânevi bir zorlamanın olduğunu görüyor. Bir melik düşünün, ümmeti içinde kendisinden çok daha hayırlı birinin olabileceğini düşünerek görevi bırakmak istemektedir. Bu, kimsenin yapacağı bir iş değildir.[5]

---

[1] el-Kâmil, Fi't-Tarih, 2/605
[2] el-Alemü'l-İslâmiyyi Fi'l-Asri'l-Emeviyyi, s.137
[3] Murucu'z-Zeheb, 3/83
[4] İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye, 11/663
[5] Nizamul-Hükm Fi'ş-Şeriati vet-Tarih, 1/116

Muaviye b. Ebî Süfyan, Emevîlerin ilk halifesi olunca, şûra kurumunu değiştirip yerine krallık kurumunu getirdi. Oysa onun torunu ikinci Muaviye yani küçük Muaviye da aynı zamanda Emevîlerin üçüncü halifesidir. O da bu kurumu ısırıcı krallık kurumundan çıkarıp yeniden eski durumuna, kâmil mânada olan Şûra kurumuna çevirmek istiyor.

Artık bu durumda olan biri, işi veraset kurumundan çıkarıp eski hüviyetine getirmek isteyen birine insaf gözüyle bakmak gerekir.[1]

Küçük Muaviye kaç yaşında vefat etti?

Küçük Muaviye öldüğünde 21 yaşındaydı. Ya da 23, 19, 20, 18 veya 15 yaşında diye hep farklı tarihler verilmiştir. Ancak Allah en iyisini bilir. Cenaze namazını kardeşi Halid veya Osman b. Anbese ya da Velid b. Utbe kıldırmıştır. Sahih olanı Velid b. Utbe'nin kıldırdığıdır. Çünkü cenazesinin Velid tarafından kıldırılmasını küçük Muaviye'nin kendisi vasiyet etmiştir.

Küçük Muaviye'nin Ölümünden Sonra Çıkan Önemli Bir Kriz

Küçük Muaviye'nin ölümü, geride büyük bir kriz bırakmış oldu. Çünkü kardeşi Halid b. Yezid henüz küçük yaşta bir çocuktu. Bu nedenle Abdullah b. Zübeyir'in durumu zorluk çıkarıyordu. Çünkü devletin birçok yerlerinden halk ona bîat ediyordu. Hatta başlarında Dımaşk Emiri Dahhak b. Kays'ın da bulunduğu bir kısım Şam ordusu Abdullah b. Zübeyir'e biat olunması taraftarıydı. Dahası Ümeyye Oğullarının önde gelen büyüklerinden olan Mervan b. Hakem bile, bir ara İbn Zübeyir'e gidip ona biat etmeyi ve ondan eman almayı düşünmüştü.

Ancak ordunun bir kesimi ve komutanları, Yemenli kabilelerin lideri konumunda olan Hassan b. Malik'i lider olarak seçme taraftarı idiler. Çünkü Yemenli kabileler aslında Emevîlerin en güçlü ve en önemli destekleyenleriydiler. Aynı zamanda Yezid'in de dayıları olurlardı. İşte bunlar Abdullah b. Zübeyir'e biat olunmasını kabul etmediler, Emevîlerden bu görevin alınmasına karşı çıktılar. Bu nedenle aralarında çok şiddetli anlaşmazlıklar ortaya çıktı.

Tam bu yüzden altı ay kadar lidersiz kaldı. Nihayet son anda işi "şûra"ya bırakma kararını aldılar. Bunun için de bu görev için en uygun kişinin kim olduğu arayışı içine girdiler ve bu konuda bir karara varmak istediler.[2]

---

[1] Ed-Devletul Emeviyyetu el-Muftera Aleyha, s.293

[2] Muhammed Ziyaeddin er-Rayyis, en-Nazaratus-Siyasiyye el-İslamiyye, s.202

Yezid'in oğlu Muaviye, Süfyanî ailesinden gelen son halifeydi. Ondan sonra hilâfet görevi Süfyanilerden ikinci kuşak Mervaniler diye isim alan Ümeyye Oğullarına geçti.

Bunların da ilki Mervan b. Hakem'dir. Birçok muhakkik ilim adamları ve tarihçilere göre bu zat, halife sayılmamaktadır. Çünkü Mervan b. Hakem devlete başkaldıran olarak kabul edilmektedir. Zîra kendisi meşru devlet başkanı olan Abdullah b. Zübeyir'e isyan etmiş, başkaldırmıştır. Nitekim ondan sonra gelen oğlu Abdümelik de halife olarak kabul görmemiştir. Ancak Abdullah b. Zübeyir'in (rma) vefatından sonra, Müslümanların da onun etrafında toplanması üzerine halife kabul edilmiştir.[1]

Muaviye b. Yezid'in ölümüyle Süfyaniye devleti sona erdi. Bunun arkasından Zübeyriye devleti ortaya çıkmış olsa da bu devlet uzun soluklu olmamıştır. Çünkü Mervan Oğulları daha baskın çıktılar.

Bu konu bizim "**Emevî Devleti**" adlı eserimizde, Allah izin verirse çok daha etraflı bir şekilde ele alınıp anlatılacaktır.

[1] el-Emeviyyun Beyne'ş-Şarki ve'l-Garbi, s.290

1.Bölüm
Muaviye B. Ebî Süfyan'ın Ölümünden Raşit Halifeler Dönemi
1.Konu
Adı, Nesebi-Soyu, Künyesi Ve Doğumu

Muaviye'nin Babası Ebu Süfyan'ın (ra) Müslüman Olması 31
Utbe B. Rebia Kızı Ve Muaviye'nin Annesi Hind 33
Muaviye'nin Erkek Ve Kız Kardeşleri 37
Bu Tavsiyeden Çıkaracağımız Dersler 39
Utbe B. Ebî Süfyan 45
Anbese B. Ebu Süfyan 45
Ebu Süfyan Kızı Ümmü Habibe 46
Muaviye'nin Evlendiği Hanımlar Ve Çocukları 50
Muaviye'nin Müslüman Olması Ve Fazileti 51
Buharî'nin Enes B. Malik Yoluyla Yaptığı Rivayetler 54
Muaviye'nin Resûlüllah'tan (sav) Hadis Rivayet Etmesi 55
Muaviye Tarafından Rivayet Olunan Hadislerden Örnekler 56
İçerik Olarak Muaviye'yi Öven Asılsız Hadisler 60
İçerik Olarak Muaviye'yi Yeren Asılsız Hadisler 61
Resûlüllah Döneminde Ümeyye Oğullarının Konumu 62
Sözün Özü 64

2.Konu
Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer Ve Hz. Osman (Rhum) Dönemlerinde Emeviler Ve Muaviye

Hz. Ebubekir'in Halifeliği Dönemindeki Durum 66
Ömer B. Hattab (ra) Dönemi 71
1 - Muaviye'nin Yıldızının Parlaması 71
2 - Muaviye'nin Dımaşk, Baalbek Ve Balkanlar Üzerindeki Valiliği 74
3 - Muaviye'nin Hz. Ömer'i Karşılaması Ve Ömer'in Ona Tepkisi 75
4 - Muaviye'nin Şam Cephesindeki Hizmet Ve Gayretleri 79
Hz. Ömer Döneminde Ordunun İki Bölümde Değerlendirilmesi 79
Hz. Osman (ra) Döneminde Muaviye (ra) 80

Habib B. Mesleme El-Fehri'nin (ra) Fetihleri 81
Kıbrıs'a Çıkarma Yapılması 85
Şam'da İslâm Donanmasının Komutanı Abdullah B. Kays İdi 88
Kıbrıslılar Antlaşmalarını Bozuyorlar 90
Kıbrıs Ganimetlerinin Paylaşımı Görevi 91
Hz. Osman Görevde İken Yakınlarını Kayırdı Mı? 98
Hz. Osman'ın Şehit Edilmesine Sebep Olan Fitne 106

3.Konu

Hz. Ali B. Ebî Talib'in Emirliği Döneminde Muaviye B. Ebî Süfyan

Katillerin Kısası Konusunda Sahabe Arasında Anlaşmazlık 146
Sıffin Savaşı H. 73 (692 M) 148
Muaviye'nin (ra) Hz. Ali'ye Biat Etmemesinin Sebepleri 149
Muaviye, Müminlerin Emiri Hz. Ali'yi Tanımıyor 157
Müminlerin Emir'i Hz. Ali'nin Şam'a Karşı Savaş Hazırlığı Yapması 157
Cemel Vak'asından Sonra Muaviye'ye Elçi Gönderilmesi 158
Hz. Ali'nin Şam Üzerine Yürümesi 160
Muaviye'nin Sıffin'e Hareketi 161
Su Başında Savaş 162
Taraflar Arasında Ateşkes Ve Barış Arayışları 163
Savaşın Patlak Vermesi 165
İslâm Âlimlerin Ammar Hadisi Yorumlamaları 179
Muaviye'nin Farklı Yorumuna Gelen Tepkileri 181
Ammar B. Yasir'in Kâtili Kimdir? 183
Savaş Sırasında Karşılıklı Güzel Davranışlar 184
Hz. Ali Ve Esirlere Muamelesi 186
Ölenlerin Sayısı 188
Hz. Ali'nin Ölüler Arasında Dolaşması Ve Merhameti 188
Muaviye Ve Rum (Bizans) Kralı 190
Amr B. As Aleyhinde Asılsız Rivayetler 190
Sıffin Dönüşü Ali'nin Mümin Kabirlerini Ziyaret Etmesi 192
Osman'ın Kâtillerinin Savaşın Sürdürülmesini İstemeleri 193

Muaviye'ye Ve Şam Halkına Lânetin Yasaklanması 193
Hakem Olayı 195
Hakemlikle İlgili Belge 196
Meşhur Hakem Olayı Ve Bazı Asılsız Söylentiler 199
Bu Savaşlarda Ehl-i Sünnetin Durduğu Yer Neresidir? 216
Sıffin Savaşından Sonra İbrenin Muaviye Lehine Dönmesi 224
Hz. Ali Ve Muaviye Arasında Ateşkes Görüşmeleri 226
Hz. Ali'nin Şehit Düşmesi 227

4.Konu

Muaviye Ve Hz. Hasan

Hz. Hasan'ın Güçlü Olan Bir Makam Ve Mevki İstemiyordu 232
1- Hz. Hasan'ın, Üstlendiği Makam 232
2- Halife Ve Komutan Olarak Hz. Hasan (ra) 233
3- Bazı Önemli Liderlerin Hz. Hasan'ın Safında Yer Almış Olmaları 235
4- Hz. Hasan Iraklıları İyi Tanırdı 235
Barış Açısından Var Olan En Önemli Sebepler 239
1- Ümmet Arasında Barış Olsun Arzusu 239
2- Allah Resûlü'nün (sav) Kendisi İçin Dua Buyurmuş Olması 240
3- Müslüman Kanının Haksız Yere Akıtılmasını Önlemek 240
4- Ümmetin Birliğini İstemedeki Hırsı Ve Hassasiyeti 240
5- Hz. Ali'nin Şehit Edilmesi 241
6- Muaviye'nin Kişiliği 242
7- Irak Ordusunun Ve Kûfe Halkının Rahatsızlıkları 243
8- Muaviye'nin Askerî Gücü 244
Barış Şartları Meselesi 244
1- Kur'an'a, Sünnete Ve Halifelerin Siretine Göre Amel Etmek 244
2- Mali Konular 245
3- Can Güvenliği Meselesi 246
4- Veliaht ya da Müslümanlar Arasında "Şurû"ya Bırakma Meselesi 247
Barışın Sonuçları 248

2.Bölüm
Muaviye'ye Biat, Önemli Vasıfları Ve Hükümet Nizamı
1.Konu
Muaviye'ye Biat, Önemli Nitelikleri Ve Âlimlerin Hakkındaki Değerlendirmeleri

Muaviye'ye (ra) Biat Konusu 250
Raşit Halifeler Döneminin Sona Ermesi 254
Muaviye 12 Halife'den Biri Olabilir Mi? 259
Muaviye'nin Önemli Olan Özellikleri 261
İlim Sahibi Olması Ve Fakih Oluşu 261
Hilmi Ve Bağışlayıcı Olması Vasfı 268
Deha Ve Manevra Sahibi Oluşu 273
Aklı, Zekâsı Ve Dâhi Oluşu 278
A- Misver B. Mahrame (ra) Ve Muaviye'ye Karşı Oluşu 279
B- Sabit B. Kays B. El-Hatim El-Ensari (ra) 281
C- Ahnef B. Kays (rah) 283
D- Ebu Katade El-Ensari (ra) 285
Muaviye'nin Tevazuu Ve Takvası 286
Allah Korkusundan Ötürü Ağlaması 287
Muaviye Hakkında Âlimlerin Konumu 289

2.Konu
İslam Devlet Başkanı Sıfatıyla Muaviye İle Ümmet Arasındaki İlişki

Halifenin Hak Ve Ödevleri 299
Halifenin Hakları Meselesi 302
Emevi Devleti Başkenti Ve Şam İle İlgili Hadisler 304
Muaviye Döneminde Ehl-İ Hall Ve'l-Akd Meselesi 311
Ehli Hall Ve'l-Akd Bağlamında Fukahanın Görüşü 312
Muaviye Döneminde Şûra 316
Muaviye Döneminde Konuşma Özgürlüğü 320
Ebu Müslim El-Havlani 321
Frezdak Muaviye'yi Hicvediyor 323

3.Bölüm
Muaviye'nin İç Siyaseti
1.Konu
Sahabenin Önde Gelen Büyüklerine İkram Ve İhsanda Bulunmak

Hz. Hasan İle Muaviye Arasında Barıştan Sonraki Durum 329
Muaviye'nin Hz. Hasan İle İbn Zübeyir'e Karşı Tavrı 331
Abdullah B. Abbas Ve Muaviye (rma) 332
Muaviye, Minberlerde Ehl-İ Beyt'e Hakarete İzin Verdi Mi? 334
Muaviye Ve Hz. Hasan'ın Zehirlenmesi Meselesi 341
Hucr B. Adiy'in Öldürülmesi 346
Muaviye'nin Hucr Ve Arkadaşları Hakkındaki Hükmü 353
Hucr B. Adiy'in Öldürülmesinde Hz. Aişe'nin Rolü 357
Muaviye, Hucr'u Öldürdüğüne Pişmandır 358
Malik B. Hubeyre Es-Sekuni'nin Rolü 359

2.Konu
Muaviye'nin İdaredeki Tutumu

Muaviye'nin Günlük Periyodik İşleriyle İlgili Meclisi 361
Muaviye'ye Bağlı Merkezî Divanlar 364
Muaviye Döneminde Güvenlik 368
Koruma Ve Kollama Hizmetleri (Haras) 371
Emniyet Teşkilatı (Şurta) 371
İdareye, Güvendiği Değerli Kişileri Ve Yardımcıları Ataması 372
Mal Varlığının Farklı Amaçlarla Kullanılması 373
Şiddet Ve Yumuşaklık Politikasını Birlikte Götürürdü 373
Muaviye İle Vatandaşları Arasındaki Siyasi İlişki Çıkara Dayalıdır 374
Muaviye Şiirlerle Kendisini Ve Hilafetini Övmeyi İsterdi 374
Muhaberat Hizmetleri 377
İslâm Ordusunun Oluşumuna Önem Vermesi 380
Kuvvetler Arası Denge Kurma Siyaseti 380
Muaviye'nin Emevî Ailesine Karşı Siyaseti 381

3.Konu

Toplum İçerisinde Muaviye Ve Onun İlmî Değeri

Toplum İçerisinde Muaviye 382
Muaviye'nin İlim Ve Devlet Adamlarına Değer Vermesi 389

4.Konu

Muaviye Döneminde Haricîler

Haricîlerin Kûfe'deki Girişimleri 400
Basra'daki Harîciler 404
Haricîlerle Savaştan Çıkarılan Dersler 408
Haricîlerden Bazı Kasideler 415

5.Konu

Muaviye Döneminde Mali Sistem

Devlet İçindeki Gelir Kaynakları 417
Kamu Harcamaları 430
Devletin Ziraata Önem Vermesi 436
İç Ve Dış Ticaret 443
Dış Ticaret İlişkileri 446
Emeviler Döneminde Sanayi Ve Zanaat 446
Mısır'ın Amr B. As'a Peşkeş Çekildiği Yalanı 454
Hz. Hasan'a Ait Olan Haraçtan Vazgeçilmesi 456
Bağışlarda Ayrıcalık Tanıma 458
Emevilerde Lüks Yaşam 460

6.Konu

Muaviye (ra) Döneminde Kaza (Yargı) Kurumu Ve Emevî Devleti

Denetim Ve İzleme 471
Emeviler Döneminde Kazaî Hükümlerin Kaynağı 472
Kadıların İhtisası Ve Kadı Tahsisi Meselesi 474
Kadılar Ve Değişik Hizmetler 475
Polislik Görevi 475
El-İmara 476
Muaviye Dönemindeki Kadıların İsimleri 476

Dımaşk'ta En Tanınmış Olan Kadılar 476
Medine'de Görev Yapan Kadılar 477
Basra Kadıları 478
Kûfe Kadıları 478
Mısır Kadıları 479
Bu Dönemde Kadılarda Aranan Özellikler 479
Kaza (Yargılama) Konusunda Hz. Ömer'in Muaviye'ye Hitabı 481

7.Konu

Muaviye (ra) Döneminde Emniyet

Irakta Emniyet Teşkilatı 484
Diğer Bölgelerdeki Emniyet Teşkilatı 487
Polislerin Görevleri 488
Başkaca Kuvvetler Ve Kurumlar Ve Bunların Polisle İrtibatı 493
Koruma Ve Kollama Görevi 493
Arap Olmayan Unsurlardan Koruma Görevlisi Bulundurmak 494
Alanlarında Uzman Kimseler 495
İstihraç Veya Azap Görevlisi 495
Hisbe Kurumu 496
Denetleme Kurumu 497
Derk Kurumu 498

8.Konu

Muaviye Döneminde Valiler Ve İdare

Basra Valileri 505
Kufe Şehrinde Valilik Yapanları Ele Alacağız 523
Peygamber Şehri Medine'de Valilik Yapanlar 527
Ebu Hüreyre Emevî Taraftarı Mıydı? Hadis Uydurmuş Mudur? 541
Çok Hadis Rivayet Etmiş Olması 546
Ebu Hüreyre'nin Ölüm Döşeğinde Ağlaması 551
Mekke Valileri 554
Taif Valileri 554
Mısır Valileri 555

4.Bölüm
Muaviye (ra) Döneminde Fetihler
1.Konu
Bizans Devletine Karşı Cihad Hareketi

Muaviye Ve Kostantıniye (İstanbul) 574
İstanbul'u Ele Geçirmek İçin Muaviye'nin Stratejisi 576
Mısır Ve Şam Bölgelerinde Gemi Yapımına Önem Vermesi 576
Akdeniz den Vaki Olabilecek Saldırılara Karşı Âni Baskın 579
Şam'ın Kuzey Bölgelerinin Takviye Edilerek Sağlama Alınması 580
Kostantıniye Kuşatması Sırasında Ebu Eyyub Ensari'nin Ölümü 584
Kostantıniye'nin İkinci Defa Kuşatılması 589
İki Devlet Arasında Barış İlişkileri 593
Karşılıklı Elçilerin Gidip Gelmesi Ve Yazışmalar 593
Bilgi Ve Haber Alışverişi 596
Bizans Devletinin İslâm Devletinin Müsamahasından Etkilenmesi 596
Elçilik Sistemleri 597
Muaviye (ra) Döneminde Curacumalılar 598
Bizans Topraklarında Bir Savaşçı: Ebu Müslim El-Havlani 599

2.Konu
Muaviye (ra) Döneminde Kuzey Afrika Fetihleri

İlk Olarak Muaviye B. Hadic'in (ra) Akını 603
Ukbe B. Nafi Ve Afrika Fethi 606
Kayravan Kentinin Kuruluşu 608
Kayravan Bölgesinin Önemli Özellikleri 611
Kayravan Kültür Ve Bilim Başkenti 613
Ukbe B. Nafi'in Azli Ve Ebul-Muhacir Dinar'a Görev Verilmesi 617
Telemsan Savaşı 624
Kesile'nin Müslüman Olması 624
Ukbe'nin Kayravan'dan Çevreye Doğru Cihadı Yaygınlaştırması 628
Ukbe B. Nafi İle Ebul-Muhacir'in Şehit Düşmeleri 637
Tehuza Savaşının Müslümanlar Üzerindeki Etkisi 640

3.Konu

Emevi Devletinin Muaviye Döneminde Doğu Fetihleri

Horasan, Sicistan Ve Maveraunnehir Fetihleri 642
Hakem B. Amr El-Gıfari'nin Tayini 644
Ubeydullah B. Ziyad 645
Said B. Osman B. Affan (H.56/675m) 646
Selem B. Ziyad'ın Fetihleri (H:57/676m) 649
Sind Fetihleri 654

4.Konu

Muaviye'nin Fetihlerinden Önemli Dersler

Mücahitler Üzerinde Âyet Ve Hadislerin Etkisi 656
Muaviye'nin Fetihlerinde Allah'ın Sünnetinden Örnekler 658
Muaviye'nin Fetihler İçin Stratejisi 667
Rumlara Karşı Güttüğü Siyaset 667
Kuzey Afrika'ya Yönelik Siyaseti 667
Sicistan, Horasan Ve Maveraünnehir Bölgelerine Yönelik Siyaseti 668
Fetih Hareketinde İstişareye Yer Vermesi 668
Genel İdare Ve Komuta Merkezi Muaviye'de İdi 669
Sancaklar Ve Askeri Livalar 670
Casuslara Ve Haberleşmeye Önem Verirdi 671
Kara Sınırına Verilen Önem 672
Deniz Donamasına Ve Sınırlarına Verilen Önem 675
Askeri Divana Önem Verilirdi 677
Fetihler Açısından Bilimsel, Sosyal Ve Ekonomik Tesir 679
Mücahitlerin Kerametleri 681
Eşel Dağı Gazvesinde Elde Edilen Ganimetlerin Taksimi 685
H. 62 (681 M) Yılında Sıla B. Uşeym Ve Oğlunu Şehit Olması 688

5.Konu

Veliahtlık Ve Muaviye'nin Ölümü

Yezid'e Biat Edilmesi Fikrinin Doğması 691
Muaviye'nin, Oğlu Yezid'e Biat Konusunda Attığı Adımlar 692

Tanıtım Kampanyaları 697
Şam Halkının Yezid'e Biat Etmeyi Kabullenmeleri 697
Heyetlerin Biat İçin Gelmeleri 698
Medinelilerden Biat Etmelerinin İstenmesi 699
Yezid'in Veliaht Olarak Tayini Tarihi 708
Abdurrahman B. Halid B. Velid'in Ölümü 709
Muaviye'nin Oğlu Yezid'i Aday Gösterme Sebepleri 711
Muaviye'nin Tenkit Edilmesi 718
Muaviye'nin Son Günleri 738

5.Bölüm

Yezid B. Muaviye B. Ebî Süfyan Dönemi

1.Konu

Adı, Soyu, Künyesi, Yetişmesi Ve Hayatı

Adı, Soyu Ve Künyesi 752
Doğumu Ve Yetişmesi 752
Hanımları Ve Çocukları 756
Muaviye Döneminde Yezid'in Önemli Görevleri 757
Yezid'in En Önemli Özellikleri 760
Yezid'e Biat 763

2.Konu

Hz. Hüseyin'in (ra) Hareketi

Adı, Nesebi Ve Fazileti 768
Hz. Hüseyin'in Çıkışı Ve Konu Hakkında Verilen Fetva 769
Hz. Hüseyin'in Kûfe'ye Gitmekteki Kararlılığı 774
Kûfe Olaylarında Yezid'in Konumu 785
Hani B. Urve'nin Hapse Atılması 789
Müslim B. Akil'in Yakalanması Ve Öldürülmesi 793
Hani B. Urve'nin Öldürülmesi 796
İbn Ziyad Hz. Hüseyin'e Karşı Güvenlik Tedbirleri Almaktadır 799
Hürr B. Yezid El-Temimi'nin Hz. Hüseyin'le Buluşması 802
Ömer B. Sa'd B. Ebi Vakkas'la Karşılaşma Ve Savaşın Başlaması 805

Savaşın Başlaması Ve Hz. Hüseyin'in Şehit Düşmesi 805
Hz. Hüseyin Açısından Dikkat Çekici Bir Nokta 808
Numan B. Beşir'in Tavrı 810
Hürr B. Yezid'in Tavrı 811
Hadramili Malik Kızı Nevvar'ın Tavrı 813
Hz. Hüseyin'in Ailesi Ve Çocuklarının Medine'ye Dönmeleri 816
Hz. Hüseyin'in Öldürülmesinden Kimler Sorumludurlar? 817
Kûfeliler Bunun Sorumlusudurlar 817
Ubeydullah B. Ziyad Da Sorumludur 819
Ordu Komutanı Ömer B. Sa'd'ın Kusuru 821
Yezid B. Muaviye'nin Sorumluğu 823
Yezid'e Lanet Okumak Caiz Mi? 824
Hz. Hüseyin'in Öldürülmesi Etrafında Üretilen Efsaneler 832
Yüce Allah'ın Hz. Hüseyin'in Katillerinden İntikam Alması 833
Hz. Hüseyin (ra) İle İlgili Bazı Mersiyeler 835

3.Konu

Önemli Dersler Ve İbret Alınacak Olaylar

Aşura Günü 837
Şîa'nın Bu Türden Yalan Ve Uydurmalarının Haddi Hesabı Yoktur 839
Musibetlere Karşı Sabırlı Olmak 844
Başa Gelen Musibetten Ötürü Allah'tan Ecir Beklemek 844
İstirca Ve Musibet Duasının Okunması 845
Allah'ın Gazabına Sebep Olacak Davranışlardan Sakınmak 846
Musibet Anında Nimetleri Hatırlamak 847
Aşura Gününü Bayrama Kimler Dönüştürdü 851
Aşura Gününde Resûlüllah'ın Uygulaması 854
Hz. Hüseyin'in (ra) Kesik Başı Meselesi 856
Kerbelâ'nın Kutsallığı 869
İslâm'a Göre Kabir Ziyareti 870
Kabirler Üzerinde Bina Yapmak Ve Mescide Dönüştürmek 874
Şer'i Mizan Çerçevesinde Hz. Hüseyin'in Çıkışı 880

Hz. Hüseyin'in Öldürülmesi Olayı Üzerine Görülen Kimi Rüyalar 885
Hz. Hüseyin'i Katledenlerden Allah'ın İntikam Alması 887
İslam'a Karşı Olan Güçler Ve Kerbela Musibeti 888
Hz. Hüseyin Şehadeti'nin Şia Akidesi Ve Şiileşmedeki Etkisi 889
Hz. Hüseyin'in Dualarından Bir Örnek 891

4.Konu

Harre Olayı, Hicri: 63 (682 M)

Medine Heyetinin Dımaşk'ta Yezid'i Ziyarete Gitmeleri 894
Bu Başkaldırıya Karşı Çıkan Medine Ulemasının Konumu 894
Muhammed B. Ali B. Ebi Talib (İbnu'l-Hanefiye)'Nin Tutumu 898
Ensar'dan Numan B. Beşir'in Tutumu 901
Abdullah B. Cafer B. Ebi Talib'in (rma) Tutumu 901
Said B. Müseyyeb'in Tutumu 902
Harre Savaşı 904
Yezid'in Müslim B. Ukbe'ye Tavsiyesi 905
Müslim'in, Ordusunu Düzene Sokması 905
Savaşın Başlaması 906
Savaşın Sona Ermesi 908
Medinelilerden Öldürülenler İçin Verilen Abartılı Rakamlar 909
Medine'nin Yağmalanması 909
Medinelilerin Irzlarının Lekelenmesi Konusunda Söylenenler 912
Yezid Adına Medine Halkından Biat Alınması 914
Yezid, Harre Olayı İle İlgili Haberi Nasıl Karşıladı? 917
Bu Olaylardan Çıkarılacak Önemli Dersler 919

5.Konu

Abdullah B. Zübeyir Hareketi

İbn Zübeyir'in Mekke'yi Tercih Sebebi 922
İbn Zübeyir Ve Beraberindekilerin Karşı Çıkış Sebepleri 924
Barış Çabaları 925
Yezid'e Karşı İlk Doğrudan Saldırı İbn Zübeyir'den Geliyordu 927
Yezid'in Barış Çabaları 928

Yezid'in Abdullah B. Zübeyir'e Öfkesi 928
Abdullah B. Zübeyir'in, Yezid'den Gelen Teklifi Değerlendirmesi 929
Heyetin İbn Zübeyir'i Tehdidi Ve Onun da Kendilerine Ret Cevabı 930
İbn Zübeyir'e Karşı Savaş Gayretleri 931
Amr B. Zübeyir Hamlesi Veya Çabası 931

6.Konu

Yezid'in Ölümü, Oğlu Muaviye'nin Yerine Geçişi

Yezid B. Muaviye'nin Ölümü 943
Muaviye B. Yezid'in Halife Oluşu 943
Hilafet Süresi 944
Hilafeti Bırakması Ve İşi "Şûra"Ya Havale Etmesi 944
Küçük Muaviye Kaç Yaşında Vefat Etti? 946
Küçük Muaviye'nin Ölümünden Sonra Çıkan Önemli Bir Kriz 946